

Almirant

Potli - 2

Shelf - II

orange colour



कताः शुद्धदेशजाः देवीरूपं तत्रैव कृत्वा तु अष्टौः सह नञ्जलेतां तु संस्थाप्य देवीं हेम
 मयी ततः स्थापयेद्वा जतीतां श्रीलेखां वा पटकुट्टयोः श्रावाहयेत्ततो देवीमथ वा पुस्त
 केपि वा विलोचनां मुक्तदंतीं विभ्रतां राजतीं ततुं विरञ्ज्य रक्तमयनां तेषां मावाहयाम्यहं
 इति मंत्रेण तां देवीं श्रावाह्य सुकृतवती स्नानं नद्यास्तथा पादं पादयो रभयोर्द्विज श्रीवि
 उकर्ष रयुतं दद्यादर्थं तथार्चनं भक्त्या मया प्रयत्नेन यदक्षं दीयते तव तद्गृहाण सुरे
 शानि ज्येष्ठे ज्येष्ठे नमो नमः स्मृत्चार्यसवर्णादियात्रेण जालिनापि वा अर्घ्यं दत्वा स्मरेद्दे
 वीं गंधपुष्पैस्तथार्चयेत् गोधूमयवशाल्यादितद्वद्वैलपारयेत् ततः प्रसृतमात्रैस्तु
 पूरिकादीनि सर्पिषा निवेदयेच्च तैरेव दद्याद्देवैः प्रयत्नतः ततस्तु त्वामहादेवी सर्वका
 मफलप्रदा तेषां ये तेन प्रसूयंते तेषां ये तेन मोक्षं नमः ज्येष्ठे ज्येष्ठे तयोनि ज्येष्ठे त्रिज्येष्ठे सत्यवा
 दिनि एते हित्वे महाभागो अर्घ्यं गृह्णंति सरस्वति अर्घ्यं सुतोक्तास्तोत्रसंयत्या गीतानि पुर
 न

प्र.क. १४७

तत्तवः लौकारैश्चैवसंयुक्तादयाच्छूद्रेभ्यएवच सुवासिनीभ्यःशक्त्यातुरयादिसुकुतत्रती तत्रदे
वीमनुताप्यततोभुंजीतवापतः भसायित्वातदाचम्यदेवीनत्वापुनःपुनः शयीतत्रतचर्येणकु
र्यात्प्रातर्विसर्जनं एवमेवप्रकुर्यादैवतंतुप्रतिवत्सरं विसर्जनांतेतुततःसिकतांवारिणिसि
पेत् अथयवटकान्दयाश्चास्त्राणोभ्यस्ततोविजः कुर्यादेवंप्रयत्नेनसायंवाथविसर्जयेत्
विद्यार्थीप्राप्त्यादियांस्त्रीकामःस्त्रियमेवच शिवस्मरणकारीतुदेवैदयादसौश्रिये सौव
र्णराजतंताम्रेकतक्त्योभवेतदा व्रतंस्वयंचकृतवान्सिद्धंवाप्स्यकतार्हणः देवामहत्वंक
थितंतवेदेविधिश्चमंत्रार्चनसंयुतस्तथा मंत्रोपिसायुज्यकरोव्रतस्यतस्यामयातेकथितं
सदैव उद्यापनमाह ॐ ज्येष्ठायै नमः यस्मिंहोरेयुक्तोव्याघ्रश्चापिमहाबलः ज्येष्ठाम
हामिमोदेवीप्रयघेशरणंभुजां तामाग्निरवर्णतयसाज्वलंतीमितिचावासायोहिष्टेति
समिहिरण्यवर्णोतिचतस्रभिरभिषिचयेत् नाम्नापविष्टरंदत्वापाद्यमर्घ्यमयासनं

ज्येष्ठायै नमः X ३

2

१४७



शं० वि०

॥३॥

अथ बलराभावतारं वर्णयन्नाहोच्चतालकेतुः स्थिरा
ष्ठकंठोरोहिणीशेनवमुदेवेनानिशंचुंब्यमानमुत्तमांग
भूमाधौवैभूमातत्सुखमिति श्रुत्युपलक्षितः परमात्मा
स्थमूर्तिः कार्यं तत्प्राप्य इति वा हालाहलस्य विषस्य
यांचसंमिते गीतकालक्रियामानेकरस्फोलेद्रुमांतरे

उत्तालकेतुः स्थिरधर्ममूर्तिर्हालाहल
पिभूमा ॥ १६ ॥ विनायकेनाकलिता
सौकोऽपिकलापभूषः ॥ १७ ॥

न्ययोः स्त्रियामिति मेदिनी ॥ १६ ॥ अथ श्री
णेनोपविष्टेन विनायकेन गरुडेनोपलक्षितोयः
यात् संसृतिलक्षणादनर्थादवतु पक्षे आवा
नीश्री विघ्नराजेनोपलक्षितोयः पूतंपवित्रं नाम
सीम्नि ॥ १७ ॥
क्षिण
कीरः

मावतारं वर्णयन्नाह यो बलेः सकाशात् नै
नाश्रमिणामाद्यो ब्रह्मचारी नोऽस्माभवतात्
॥ अथ परशुरामावतारं निरूपयन्नाह येन
भूमौ जितः वारिर्वाग्जबन्धम्योः स्त्रीक्लीबैर्बुद्धि
प्राप्य वच्चद्रवत्स्फुरितेनेतेन केनापि नाथेन वयं रत्र

उदीतवत्याहरणाभिलाषो यो वामनो
मयं नः ॥ १३ ॥ येनाधिकोद्यत्तरवा
पिवयं सनाथाः ॥ १४ ॥ विलासिन
साक्षीदियादमंदात्मसुखानुभूति ॥

श्रीरामचंद्रावतारं निरूपयन्नाह अलीकोऽसत्यो
वाशयन् धराभूमिस्तस्या अपत्यं सीता तस्याः कुचयोः सा
णि मुखानियस्य तथाभूतं द्विषंतं काममस्य न धरस्सोपि
रिऽपि चेति मेदिनी ॥ १५ ॥

भागस

हमस्मि

अथहस्तामलकादिप्रसंगसपरिकरं वर्णयि
नोपितोरक्षितो धर्मोपेनतं अभ्यर्णः अविदूर
प्रणमन्महेशंतुष्टाव कथंभूतमितितत्राह
वंधं यतः प्रपंचलक्षणस्य नाट्यस्याद्भुतसूत्र
स्यतं तथाप्यस्तोदुष्टानां कामक्रोधादीनां लेपोय

श्री० ॥ अथद्वादशः सर्गः ॥ अथैकद
गाद्भो कर्णमभ्यर्णचलार्णवौघं ॥ १ ॥
मस्तदुष्टावलेपंप्रणमन्महेशं ॥ २ ॥
दायसमर्थनादेशिकमन्यतश्च ॥ ३ ॥
ग्रभक्षसाकांक्षकीरान्यकरं महोस्मि

नीश्रीर्यास्मिन् अन्यतो वामभागतश्च विद्युतासा
सीमिक्षेत्रे सीमाघटिस्थिति क्षेत्रेष्वंडकोशेपि च
क्षिणहस्तोस्यतत्तथा सव्यान्यस्य दक्षिणभागस्य
कीरः शुकोन्यकरे वामहस्ते यस्य तन्महोऽहमस्मि

॥१॥

किंच धराधरस्याहिमाचलस्यकन्यायागलेनसे
वास्मि ॥५॥ गुणातीतैर्विभाव्यंविभावनीयंगोक
कुंठकैलासयोर्विवर्तभूतंस्वातिरिक्ताकारेणवर्त्तनं

महीध्रकन्यागलसंगतोऽपिमांगल
॥ ५ ॥ गुणत्रयातीतविभाव्यमि
पतिस्मकालं ॥ ६ ॥ वैकुंठकैलास
वासीनचिरादयासीत् ॥ ७ ॥ भ्रम
द्वयर्थाभिरित्यर्चयतिस्मवाग्भिः ।

तांगांवेद

मस्यचंद्रस् ॥ ७ ॥ भेदवादिनांभ्रमापनोदाय
नादिभूतांगतिस्म ॥ ८ ॥
व्याख्येयंइति

हरति वंद्यं सप्तर्ष्यादिभिर्वेदनीयं महत्
द्वचसुधाकरेच दिव्यौषधीश्यामलतासमी
वेदाप्रहारकस्य सुरस्य लावीनाशकोलासः क
नगां नौकारूपां भूमिमादरेणाकलयन् विकर्ष
पारोप्य महीमय्यामपाद्वैवस्वतं मनुमिति अ

वंद्यं महासो
महः किंचन

तांगां वेदवाचमादरादाकलयन् प्रत्याहरन्निति वा तथ
मस्य चंद्रस्य कलाया विलासो र्यास्मिस्तया सह विलास
नादिभूतांगां श्रुतिमादरेणाकलयन् विचारयन् गां व
व्याख्येयं इति ॥ इंद्र० ॥ १ ॥

शं० वि०

॥२॥

एवंमत्स्यावतारमभिधायाथकमठावतारंनिरूपयन्
द्रेर्मंदराचलस्यलीलायांभ्रमणात्मविलासार्थमुचिताय
क्षेयोमंदरागंमंदराख्यपादपंदधद्विषादीस्वयंविषज
ख्येयं अगःस्यान्नगवत्पृथ्वीधरपादपयोःपुमान् मं
चैर्महेर्भूमेर्मानंचित्तोन्नतिमुल्लासयन्स्फुरन्धरोवराह

योमंदरागंदधदादितेयान्सुधाभुजःस
धत्ता ॥१०॥ उल्लासयन्पोमहिमान
नांभोरुहसामरस्यं ॥११॥ समावह
नंपंचाननंप्रणमःपुराणं ॥ १२ ॥

शकलेवरःशेषविग्रहस्तस्मैवराहीशोवासुकिःव
ह तंपंचास्यंसिंहंपरमात्मानं पुराणंसदैकर
पुनःप्रह्लादमुल्लासितमादधानं पक्षेपंचम
ह्लादमुल्लासितमादधानमित्यर्थः ॥ १२ ॥

शं० वि०

॥४॥

तत्रजातंवृत्तांत
रोहयाधीनताशुश
क्षितुमक्षमस्यनर
हेदंसत्यंजगत्त्रयं

अंकेनिधा

॥ २१ अ

ति ॥२२

स्यतुशोभ

मालोक्य

तन्मूकांबि

कथयत्येवब्राह्म

र्वजनादिभ्यः४५

स्थलंतन्मूकांबि

अथबुद्धावतारा
प्रायःऋतुषुयज्ञे
आदरोयेन यत्
विद्योतमानाया
स्मिस्तथाभूतेक

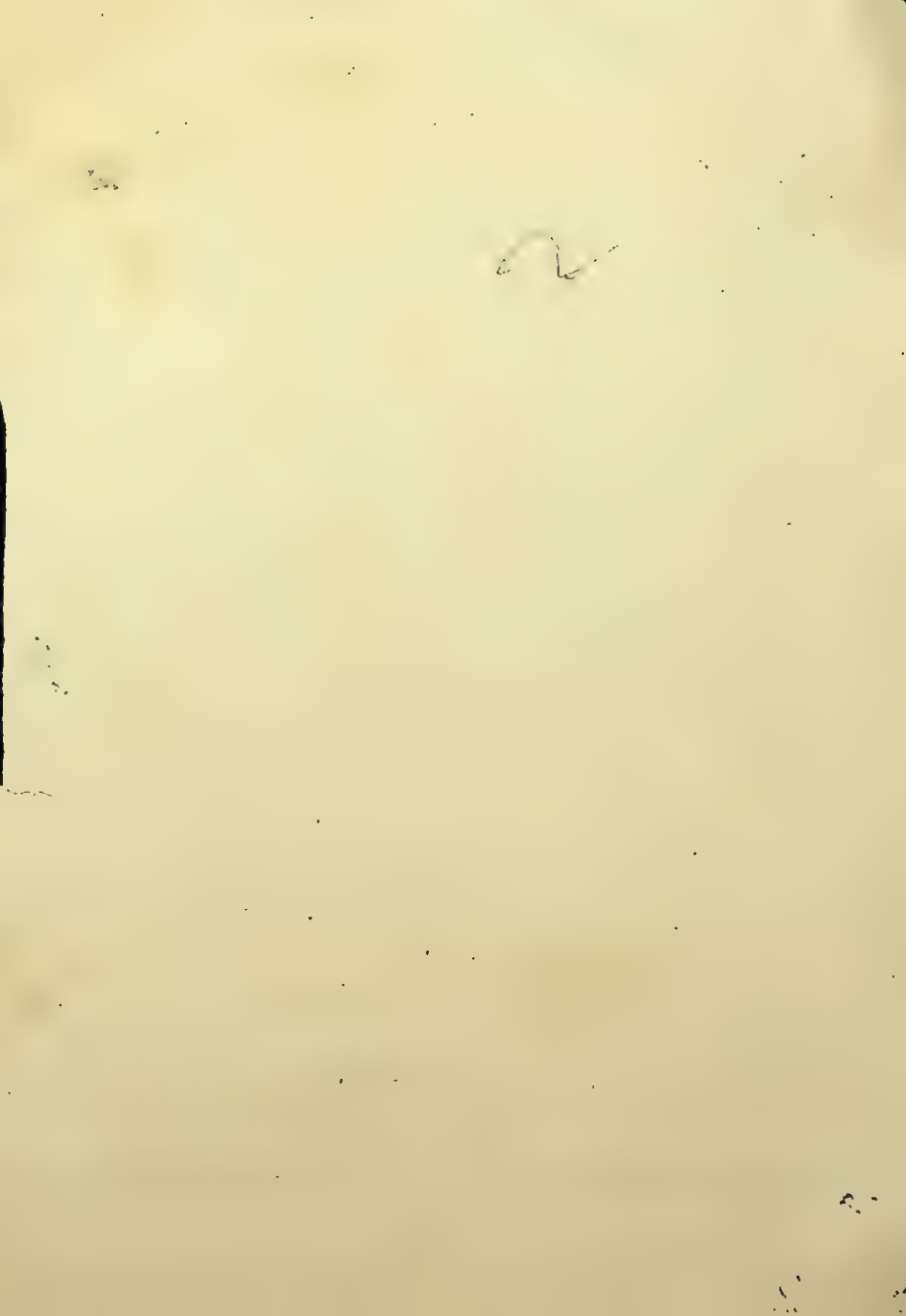
पाठानवे
॥ १८
तमानम
मूकांबिव

यस्वयंप्रकाशाय
कृतःसर्वस्याशय
लक्ष्मीपार्वत्यर्ध

(17)

Jeg. B. Schmitt
9th

X



10/10/19

— x

35

322 1907
10-11-07

22



रुक् तल्ले के
लेख

जो किन्ना २ कागजो
पर लेख द्युए हें

ग्रंथनामविश्वगुणादशीः

ग्रंथकारनामवैकट्यादीर्घः

वैकट्यादीर्घकृतिना यदुक्तं तीर्थभूषणं विश्वावसोऽप्युक्तं कृष्णानामेव न तथा १
श्रुतं यत्सततं स हिः प्रियं कामात्मादा सपरं
संप्रत्युक्तं कृष्णमीशदिपत्रसमाख्यतं २

१ श्रीमतेरामानुजाय नमः श्रीरः नीवाक्षवक्षस्य लनिलपरमाहस्तवास्तव्यलोलल्लीलाज्वालीष्यतं
तीमधुरमधुरीनामिपक्षेभुरारः अस्तोकं लोकमात्राद्विपुगमुखशीशोरानने स्वर्षमाणं शंख
प्रांतेनादिव्यं पश्यति विबुधैः शंख्यमाना पुनातु ॥१॥ कांचीमंडलमंडनस्य मखिनः कर्नाट
भूभूदुरोः तातार्यस्य दिगंतकांतिपशसोपभागेनेयं विदुः अस्तोकाध्वरकर्तुरप्ययगुरोरस्ये
षाविद्वन्मणेः पुत्रः श्रीरपुनाय दीक्षितकविः पूर्णगुणैरेधते ॥२॥ तत्सुतस्तर्कवेदांततंत्रव्या
कृतिचिंतकः व्यक्तं विश्वगुणदर्शविधत्ते वेंकटाध्वरी ॥३॥ पद्यं पद्यपि विद्यते बहुसतां हृद्यं विगद्यं न
त ऊद्यं च प्रतिपद्यते न विजहत्यद्यं बुधा स्वाद्यतां आधत्ते हितयोः प्रयोग उभयोः मोहभ्रमोदयः संगः क
स्य हि न स्वदेत मनसो माध्वीकमृद्धीकयोः ॥४॥ विश्वावलोकस्य रुपाकदाचिद्विमानमाहस्यसमान
रूपं कृशानुविश्वावसुनामधेयं गंधर्वपुमंगगने च चार ॥५॥ तत्र तु ॥ कृशानुरकृशास्तयः पुरो
भागीपचंगतः विश्वावसुरभूद्विश्वगुणग्रहणकोतुकी ॥६॥ अथ पुरतः समापतंतमराविंद
वीधवमवलोकयन्तवंदतैनमागमपारदृशवाविश्वावसुः ॥ श्लो ॥ ब्रह्मचर्यं ब्रतोत्सर्गगुरवे को

तावदलोकपभलोकं॥सवरुमानं॥स्वर्गोकोमिरधोनिवासीपुरुषारव्यातिशुद्धाध्वरश्वाहाकारव
 षट्क्रियोत्थममृतंस्वादीयमादीयते आम्नायप्रवर्तोरलंकृतीजुषेमुख्येमनुष्येऽशुभेर्दिव्यक्षेत्रस
 रित्यावित्रवपुषेदेव्येष्ट्येव्येतमः॥२५॥कृशानुः॥ननुसखेनाकलोकगतोभवान्मध्यमलोकंनम
 स्कर्तुमर्हतिजननमरणकाधिव्याधिप्रभेदशुभेतराकलनमालिनालोकांतुराश्चभुवंगताः॥तदि
 हंमार्तिदुद्रैश्चैकमार्गणतत्परैःप्रभुभिर्हृदितत्तत्पैदीतैर्वुधःस्पृश्येतकः॥२६॥किंच॥बाल
 त्वैतर्हणमनिवाप्रापशोवाईकेवास्तत्त्वमर्त्याःवतयमभटैर्वध्यमानाव्ययंते श्रेयस्तेषाममि
 तविपदांजीवितांवाकिमास्तेकास्मिन्ग्रामेपुनरनडुहांकर्षणल्लेशहानिः॥२७॥विश्वावसुः॥
 सत्यमेवंतथापिमास्मसखेमस्याश्रयंमानुषंजन्मआंदुदूषः॥श्लो॥रामःक्षेमस्यदाताभुविनमनु
 जोरावर्णस्यप्रहर्तातत्तातःकिंनमर्त्यास्त्रिदशकुलपतेर्हैत्यपुत्रेसहायःकृस्त्रोवृस्त्रोमदंघोहर
 तनरतपानश्रुतःकिंत्वयासौकेवादेवाःप्रभावात्स्वयमर्तिशायितामानवादानवावा॥२८॥किंच॥
 मांधाताचमगीरथश्चसगरोमान्यःककुत्स्थोरघुःहरस्त्रोपिपुहरवात्सवशिबिःप्रस्यश्चरुक्तांगदः
 वेदेहोनरूपश्चहेरुपपातिःवीरोपपातिर्नलःपार्थश्चेतिनृपाःप्रशस्तयशसःप्रादुर्वभुवर्नकिं॥२९॥

शोका

४

स्यल

हा

कशानुः॥ अर्धगीकारं॥ कामंजनाः केपि गुणामिरामाः क्षमातले संति युगांतरेषु कलौ युगेस्मिन्
 गुणलेशवंधाः सर्वेपि खर्वोत्तरदोषभाजः॥ ३०॥ मंदेतरस्मरमलीमसमानसानां मत्सुष्टहादुरमिमा
 नमदास्पदानां कालेकलौ कलुषताकलितोदयानां दोषाय दृष्टिरपि हंत डुरीश्वरीणां॥ ३१॥ विश्वाव
 सुः॥ तथापि कालिका लीका अपि मानुषान दूषणीयाः यतः सर्वकालमपि केचन संत्येव साधवः पश्य॥ दु
 रितभरितदीवक्ष्मापप्रसादनिरादरांकमलनयनस्वैर क्रीडाग्रहाय तत्तद्गुहाः निगमपदवीनिर्वा
 हायासिता बुदिताः स्वयंकृतिन कृतिनस्संदृश्यंते कलावापी निर्मलौः॥ ३२॥ अथ यदि ते मदीयेव
 चासिन् विश्रंभ संभवः तत्र तत्र संचारमारचय्यत तत्र गुणप्रदर्शनं तर्हिकरवाणीति विमानमग्रतः स्या
 पयन्तं गुल्या निर्दिश्य॥ इदं च वदरिकाश्रममिहैव नारायणस्तपस्यति नमस्तोऽस्मिन् स्थिरतमंतमः शेषय
 न्रविकासिधिषण्णोन्मिषेक्ष्य वर्जनास्सज्जनाजनार्दनमरुनिशंभुजगमंचमंचेत्यमी॥ ३३॥ कशा
 नुः सखेतवात्र गुणवता समर्थनं नरोचते मस्य यदत्र जागर्ति शिलासमं हिमं सुशीतलागंधवहाश्च
 दुस्सहा जलावगां च किं तो जनस्ततः कुतस्त्वनुष्ठास्यति कर्म निर्मलम्॥ ३४॥ विश्वावसुः॥ अस्म
 म्मतानुकूलमेवैतत् भवति त्वदुक्तं यतः॥ परमहिमयुतत्वात् प्राप्तवैकुण्ठसाम्यं पदमिदमुपयातः

राम

12-30, 39

2

3

एक तह के लख

३६

9

एक लहेक
लेख

एक तहके लेख -

जो किला २ ररेव दुष्ट -

204-204

रक्त रङ्ग
के

लेख

१० १६

वाकलहः आचारनिपुणः गुडमिश्रः आचारश्लक्ष्णः मिश्रग्रहणे ।
सोपसर्गस्यापिग्रहणम् मिश्रचानुपसर्गमसंधावित्पत्रानुपसर्गग्रह
णात् गुणसंमिश्राधानाः अवरस्योपसंख्यानं मासेनावरः मासाव
रः कर्त्तिकरणे कृतावहुलम् कर्त्तिकरणे चतुर्तीया कृदन्तेनैव प्रावत् । बहुलं
हरीणान्नातो हरिन्नातः नवेभिन्नो नखमिन्नः देवदत्तेन नखमिन्नः ।
देवदत्तनखमिन्नः कृद्ग्रहणे गतिकारकपूर्वस्यापिग्रहणम् नखनि
मिन्नः कर्त्तिकरणे इति किम् मित्राभिहृषितः हेतावेवात्र तृतीया बहु
लग्नग्रहणं सर्वेषां विषयमिच्छा रथम् तेन दात्रेण लूनवानित्यादौ न कृता
किंकाषैः पचतितराम कर्त्त्ये रधिकार्यवचने स्तुतिनिंदाफलकमर्थका
दवचनमधिकार्यवचनम् तत्र कर्त्तिकरणे चतुर्तीया कर्त्त्येः सहस्रा

स.
६

या

ग्वर काकपेमानदी वातकेयंतरणम् अलेनखंजनम् संस्कारकद्रव्यवाच
 कंततीयांतंमन्त्रेनप्रावत्तदध्याश्रोदनोदध्योदनः इहांतभूजोपसैकक्रि
 याद्वारासामर्प्यभक्ष्येणामिश्रीकरणम् गुडेनधानाः गुडधानाः इहमिश्र
 णाक्रियाद्वारासामर्प्यं चतुर्थीतिदर्थार्थवतिहितमुत्तराक्षितैः चतुर्थ्यं
 तार्थार्थयत्तद्वाचिनार्थार्थमिश्रचतुर्थ्यंतंप्रावत्त यूपायदाह यूपदाह
 नेहुरंधनायस्याली अश्वघासादयस्नुषकीसमासः अर्पेननित्यसमासी
 विशेष्यतिंगताचेतिवक्तव्यम् द्विजोयं द्विजार्थः सूपः द्विजार्थार्थवाहः द्वि
 जार्थपयः भूतवलिः गोहितम् गोमुखम् गोराक्षितम् पंचमीभयेनचौरा
 ज्ञपम् चौरभयम् भयभीतभीतिरितिवाच्यम् वृकभीतः

का.

७

पयसिः संशयोऽपि प्रकीर्तिः आद्योदेहेष्टात्मबुद्धिः शंखादौ पीततामसिः भवेति
 श्रयस्वरूपाया संशयोऽपि प्रदर्शयति किं श्विनो वास्या एवैत्यादिबुद्धिस्तु संशयः तदभा
 वाप्रकाराधीतत्प्रकारानुनिर्णयः संशयोऽपि मतिर्यास्यादेकत्राभावभावयोः सा

५
अप्राप्त्योक्त्याप्राप्तिः सेवसंयोग ईरितः कीर्तितात्रिविधत्वेष्टायाऽन्यतरकर्मजः त
द्योभयस्यंदनन्योभवेत्संयोगजोपरः आदिमः श्येनशेलादिसंयोगः परीकीर्तितः मेषयोः
सन्निपातोयः सद्द्वितीयउदाहृतः कपालतरुसंयोगात्संयोगत्वरुकुंभयोस्तृतीयः स्यात्क
र्मजोपिद्विधैवपरिकीर्तितः अभिघातो नोदनंच शब्दहेतुरिहादिमः शब्दाहेतुर्द्वितीयः स्या
द्विभागोपि त्रिधाभवेत् एककर्मोद्भवत्वायोद्भूयकर्मोद्भवोपरः विभागजस्तृतीयः स्या
त्तृतीयोपिद्विधाभवेत् हेतुमात्रविभागोऽस्य हेत्वहेतुविभागजः परत्वंचापत्वंचद्विवि
धंपरिकीर्तितम् देशिकं कालिकंचापिमूर्त एवतुदेशिकं परत्वंमूर्तसंयोगाद्भूयस्त्वज्ञा
नतोभवेत् अपरत्वंतदल्पत्वबुद्धितः स्यादित्थीरितम् दिवाकारपरिस्पंदभूयस्त्वज्ञान
तोभवेत् परत्वंतुतदीयाल्पत्वबुद्धितः अपेक्षानुदिनाशाश्वनाशस्तेषां निरूपितः बुद्धेः
प्रपंचः प्रागेवप्रायशो विनिरूपितः अप्यावशिष्टोऽप्यारः प्रकारः परिदृश्यते अप्रामाच
प्रमाचेति ज्ञानं द्विविधमिष्यते तद्वन्येतन्मतिर्यास्यादप्रमासानिरूपिता तत्प्रपंचो वि

5

वादनुमितमिदं जन्मनिपुणपुरेनैकापि क्वचिदपि भवतं प्राणतवान् नमन्तुक्तः सं
 प्रत्यहमतनुग्रेष्यनतिमानितीशदंतज्यंतदिदमपराधद्वयमपि अत्रतावदपराध
 द्वयमपि समर्थनीयमस्य धार्म्यत्वात् तत्समर्थतंच पूर्वापरजन्मनोरनमनाभ्यां वा
 वसार्थभूताभ्यां क्रियते अत्र द्वितीयवाक्यार्थः तनुत्वमेकपदार्थहेतुः अत्रापि
 संप्रति तन्मूल इति वाक्यार्थो बाहेतुः क्वचित्प्रास्पदविहृद्योः समर्थनीययोस्तुभयोः
 क्रमादुभौ हेतुभावं भजतः यथा असौ दंतत्कालोत्सदसहभावस्य तयस्यः कथा
 तां विश्रंभेष्टयचरासिकः शैल इति प्रमोदं नोदिश्यात्कपटवद्वेषा पनयने
 त्वाशेषित्याभ्यां युगपदभिपुक्तः स्मरहः अत्र शिवस्य युगपत्कृत्रिमव्रतच
 र्यापनयनत्वात् तदनुवर्तने द्वयोर्विहृद्योः क्रमाद्विजातीय तयसाः सहिष्णुत्वम्
 तत्संलापकौतुकं चेति उभावर्थो हेतुत्वेन निवर्धो क्वचित्प्रास्पदविहृद्योस्तुभयोः स

म

कु.
४८

ले

मर्थनीर्घप्रोरेकएवहेतुः यथाजीयादंबुधितनयाधरासमास्वादपन्मुरारिरयम अंबुधि
मथनक्लेशंकलयान्विफलंसफलंच अत्रविफलत्वसफलत्वफलनप्रोर्विहृदयो
रेक एवांबुधितनयाधरासास्वादोहेतुः इदंकाव्यलिंगंहेत्वकारइतिकेचिध्रवजहुः
हेगोदावरीदेवितावकतरोदेशेकलिंगः कविर्वादेवीं बहुदेशदर्शनसाखीत्यत्कावि
रकिंगतः एतामएवमध्यमुपमुजिन्नाभीसोपेजासनमब्रह्माणगमयदितौकप
मसाबेकाकिनीस्यास्पतीत्यत्रब्रह्मणः प्रापणंकप्यंगोदावर्ष्याकर्तव्यमित्यसंभा
वनीयार्थोपपादकस्यार्णवमध्येत्यादितद्विशेषणस्यस्यसनंश्लेष्माख्योगुणइतिश्लेषो
विघटमानार्थघटकार्यस्यवर्णनमिति श्लेषलक्षणमितिचजयदेवेनोक्तम वस्तु
तत्त्वत्रानिपदार्थहेतुकंकाव्यलिंगमेवाततभेदकाभावात् ननुसाभिप्रायपदार्थवाक्सा
र्थविन्यसनरूपात्परीकरात्काव्यलिंगस्यकिंभेदकम उच्यते परीकरेपदार्थवाक्सा

राम

४८

७
 र्थवत्तात्प्रतीयमानोर्थोवाच्योपकारकतां भजते काव्यलिङ्गे तु पदार्थवाक्यार्थवैव
 हेतुभावं भजतः ननु यद्यपि सुखालोकोद्देशेदिनिश्चयादि पदार्थहेतुककाव्यलिङ्गे
 दाहणोऽग्रेष्वनतिमानश्च इत्यादिवाक्यार्थहेतुककाव्यलिङ्गोदाहणे च पदार्थ
 वाक्यार्थवैवहेतुभावं भजतः तथापि पशुनाप्यपुष्कलतेनेति पदार्थहेतुकोदा
 हणे मच्चित्ते त्रिलोच इति वाक्यार्थहेतुकोदाहणे च प्रतीयमानार्थस्यापि हेतुको
 धनुप्रवेशो न दृश्यते पशुनेत्यविवेकित्वा मिश्रायागार्भविदुषीत्यस्य प्रतिनिर्देशत्वा
 च त्रिलोचन इति कंदर्पदाहकतृतीयलोचनत्वा मिश्रायागार्भकंदर्पजयोपयोगि
 त्वान्नस्य सत्पंतथापिनतयोः पीका एव किंतु तदुभयापितं काव्यलिङ्गमपि प्रती
 यमानाविवेकविशिष्टेन पशुनाप्यपुष्कलतेनेति पदार्थस्य प्रतीयमानकंदर्प त्व
 दाहकतृतीयलोचनविशिष्टस्य शिवस्य चित्ते सान्निधानस्य वाक्यार्थस्य च वा

कु.
४८

8

च्यस्यैव हेतुभावात् न हितयोर्वाच्ययोर्हेतुभावेताभ्यां प्रतीयमानं मध्ये किंचित् द्वार
मस्ति यथा सर्वाशुचिनिधानस्य कृतघ्नस्य विनाशिन इत्यादि पदार्थपरिकरे
दाहरणे सर्वाशुचिनिधानत्वादिना जने केन पदार्थेन प्रतीयमानं शरीरस्यासंर
क्षणीयत्वं तथा च वाक्यार्थपरिकरे दाहरणे पर्यायोक्तविधया तत्तद्वाक्यार्थे
न प्रतीयमानं नाहं व्यास इत्यादि तस्मात्पशुनेत्यत्र त्रिलोचन इत्यत्र च प्रतीय
मानवाच्यस्यैव पदार्थस्य वाक्यार्थस्य च हेतुभावोपपादकतया काव्यलिङ्गस्यां
गमेव यत्त्वनेत्रसमानकांति सलिले मानं तदिंदीवरमित्यनेकवाक्यार्थहेतुक
काव्यलिङ्गो दाहरणे त्वनेत्रसमानकांत्यादिका लिंदीवरशिंशिहंसविशेषणानि
तेषां वाक्यार्थानां हेतुभावोपपादकानीति तत्र वाक्यार्थहेतुककाव्यलिङ्गे पदार्थ
हेतुककाव्यलिङ्गमिति न तयोः काव्यलिङ्गो दाहरणत्वेपि काचिदनुपपत्तिः उक्ति
रर्थोत्तररूपीतरन्यासः स्यात्सामान्यविशेषयोः हनूमानाद्ये मतरत्तदुःकरं कि
महात्मनाम गुणवद्भुसंसर्गाद्यातिस्वल्योपि गौरवम पुष्पमालानुषंगेण

राम
४८

क.
५३

९

राम
५३

जो भर ययस्नेजः श्वासांतरां वौरेषः अत्र कल्पवृक्षाधिकैकवितरण।
 तिशापिवर्तितीयराजवितरणहेतौ कल्पवृक्षपरागादिरूपभूतपंचनि।
 मित्तत्वेतद्धेतुत्वपरिकल्पनं प्रोदोक्तिः संभावनं यदीत्यं स्मादित्पूहेत्य
 स्पत्तिद्वये यदि शेषो भवेद्भक्ता कश्चित्तात्पुर्णत्वात्तव यथावा कस्तरि।
 कामगाणामंशुद्रंधागुणमविलमादाय यदि पुनरहं विधिः स्यात्तलजि
 कायां निवेशादिष्यामि यद्यर्थोक्तौ कल्पनमतिशयोक्तिभेद इति काव्य
 प्रकाशकारः किंचिन्निष्पात्तसिद्धर्थं निष्पाद्योक्तौ कल्पनमनिष्पा
 द्यवसितिर्वैश्यावशयेत्तव स्रजं वहन् अत्र वैश्यावशीकरणस्यात्पेतासं
 संभावितत्वसिद्धये गानकुशुममालिकाधारणरूपार्थोक्तौ कल्पनं नि
 ष्याध्यवसितिः यथावा आस्पन्नोत्तिपतेः परार्द्धपर्यालक्ष्यीकृताः सं

॥
प्रपंचश्चिन्मसीमांसायोऽष्टव्यः एवमप्रकृतेन प्रकृतसमर्थनमुदाहृतमप्रक
तेनाप्रकृतसमर्थनम् यथा यदुच्यते पार्वतिपापवत्तमेन रूपमित्यव्यभिचारि
तद्वचः तथा हितेशीलमुदारदर्शनेतया श्विनामप्युपदेशात्तांगतं ॥ यथावा दा
नंददत्तपि जलैः सहसापिरुटेको वियमानगतिरासितुमुत्सहेत यत्तदेतितः
कटकदाहतरानिमंतोर्मक्षदपातिपरितः पटलेरलीनाम् यस्मिन्विशेष
सामान्यविशेषाः सविकल्पाः सनजिज्ञेसाहं तोहि दुर्धर्षाः सागाएव यत्रकस्य
चिद्विशेषस्य समर्थनार्थं सामान्यं विन्यस्य तत्प्रसिद्धावप्यपरितुष्यताकविना
तत्समर्थनाय पुनर्विशेषांतरमुपसाहित्यार्थात्तान्यासविधया वा विन्यस्यते
ए तत्रविकल्पलंकाः उत्तरार्धयथाकथंचिदुदाहरणम् इदंतुव्यक्तमुदाहरणम्
अनंतप्रभवस्य यस्य हिमं नसौ भाग्यविलोपिजातम् एकोदोषो गुणसन्निपा

कु.

42

तेतिमज्जतीदोः किरणेष्विवांकः इदमुप साशत्पाविशंतिरन्यसनेउदाहरणम् अ
र्थोतरन्यसनविधिर्यथा करणंरुतुदमंतरंएरणितंगाहस्त्वकाकस्वयमौस्विकं
दंमकरंदशालिनमिहत्वामन्महेकोकिलंधन्यानिस्पलवेभवेनकतिचिद्व
स्तनिकुल्लरिकांनेपालदितिपालभालपतितेपंकेनसंकेतकः यथावा
मालिर्मन्त्रशशिगोर्मधुलिहकलंकोधतोमुखित्तवद्वक्तिलकांनना
मादोपाविशः कृत्यतमेलनतोगुणत्ववक्तुर्गुणोहिवचसिभ्रमविप्रलं
भो प्रोढोक्तिरुत्कभाहोतौ तदेतुत्वप्रकल्पनं कचाः कालिंदजातीरत
मालतोमसेचकाः काष्ठीतिशयाहेतौ तदेतुत्वपरिकल्पनंप्रोढोक्तिः
यथावद्वागतनैल्यातिशयाहेतौ यमुनातटराहणे तदेतुत्वपरिकल्प
नम् यथा कल्पतरुकासिदोऽग्रीचिंतामणिधतदशंखानांरचितोर

॥

दासः
सहस्रः
शब्दोनिः

संभवात् नच तत्र सामान्यस्य कासां नसौ भाग्यगुणो गतनामित्यादि विशेषस
 स्यैव मर्थनार्थं सामान्यं लोकसंप्रतिपन्नतया विशेषावतरणं वितेव बुद्धौ प्रतिष्ठितं ।
 त्वं संभवतीति श्लोके तन्मर्थं सन्ननापेक्षितमिति वाच्यम् सामान्यस्य सर्वत्र
 लोकसंप्रतिपन्नत्वं नियमाभावात् न हि यो यो धूमवान्सोऽग्निमानिरुहंति
 व्याप्तिरूपसामान्यस्य लोकसंप्रतिपन्नतया यस्या महानस इति तद्विशे
 षरूपदृष्टोत्तानपादान संभवमात्रेण प्रसिद्धव्याप्तिरूपसामान्योपन्यासे पि
 तद्विशेषरूपदृष्टोत्तोपन्यासनैरपेक्ष्य संभवति नचैवं सामान्येन विशेषस
 समर्थतस्य ले पूर्वकचित्तस्य सामान्यस्य लोकप्रसिद्धत्वाभावे ततस्य बुद्ध्या
 रोहाय पुनर्विशेषांतरन्यसन प्रसंग इति वाच्यम् इष्टापतेः अत्रैव विषये विक
 स्वरालंकारस्यानुपदमेव दर्शयिष्यमाणत्वात् किंच काव्यलिङ्गेऽपि न सर्व

कु.
५२

त्रसमर्थनसापेक्षत्वनियमः चिकुरप्रकराजयंतिते इत्यत्र तदभावात् उपमान
वस्तुषु वर्णनीयताम्याभावेन निंदायाः कविकुलचुसत्वेनात्र समर्थनापेक्षत्वं
विरहात् न हितदास्यदास्येपि गतोधिकारितो नशारदः पार्वणशर्वरी प्रवृत्त्या
दिषु समर्थनं दृश्यते न विषयेषां साहचर्यानां निनानचमत्सुना अप्रतीका
रपाठव्याख्याभिरेव स्त्रियः कृता इत्यादिकाव्यलिङ्गं विषयेषु समर्थनापे
क्षा विहेष्य प्रतीकारपाठव्याख्यादिना समर्थनदर्शनाच्च न हितत्र स्त्रीणां
विषादि निर्मितत्वाभावप्रतिपादनं समर्थनसापेक्षं सिद्धत्वात् तस्मान्न
दुभयतो व्यभिचारस्त समर्थनापेक्ष समर्थने काव्यलिङ्गं तन्निरपेक्ष समर्थने
ऽर्थोत्तरान्यास इति न विभागः किंतु समर्थ्य समर्थकयोः सामान्यविशेषसं
बंधे ऽर्थोत्तरान्यासस्तदितरसंबंधे काव्यलिङ्गमित्येव व्यवस्थावधारणीया

१५
एम
५२

स्तत्रं शिरसि धार्यते सामान्यविशेषयोर्द्वयोरप्युक्तिरर्थान्तरन्यासः तयोश्चैकं प्रस्तु-
 तमन्यदप्रस्तुतं भवति ततश्च विशेषे प्रस्तुते तेन सह प्रस्तुत सामान्यरूपस्य
 सामान्ये प्रस्तुते तेन सह प्रस्तुत विशेषरूपस्य च वाक्यार्थस्य नमर्थान्तरन्यासः
 तुल्यं भवति तन्नायस्य द्वितीयमुदाहरणं द्वितीयस्य द्वितीयश्लोकः नन्वयं का-
 व्यलिङ्गान्नातिरिच्यते तथा हि उदाहरणद्वयेऽप्यप्रस्तुतयोः सामान्यविशेषयोर्हृतिः
 प्रस्तुतयोर्विशेषसामान्ययोः कथमुपकरोतीति विवेक्तव्यम् न हि सर्वथैव प्रस्तु-
 तानन्वयप्रस्तुताभिधानं युज्यते न तावदप्रस्तुतप्रशंसायोमिव प्रस्तुतव्यञ्जकतया
 ऽप्रस्तुतयोरेपि सामान्यविशेषयोः स्वशब्दोपात्तत्वात् नाप्यनुमानालंकारश्च प्रस्तुत-
 प्रतीतिजनकतया तद्वदिह व्याप्तिपक्षधर्मताद्यभावात् नापि दृष्टान्तालंकारश्चोपमा-
 नतया विस्रव्यघातदोषः स्ववधायकत्वस्य वीरकोपकरः वनतरुभंगध्वनिरिव हरी-
 निद्रातस्करः करिणश्चादिवृत्ता सामान्ये विशेषस्योपमानत्वदर्शनेऽपि विशेषे सामान्य-
 स्य क्वचिदपि तददर्शनादुपमानतया तदन्वयसामञ्जस्याप्रतीतिश्च तस्मात्प्रस्तुतस

कु.
५.

समर्थकतयैवाप्रस्तुतस्योपयोगः हापिवक्तव्यः ततश्चवाक्यार्थहेतुकं काव्यलिङ्गमेवा
त्रापि स्यात् न त्वलंकारांतरस्याप्यवकाश इति चेत् अत्र केचित् समर्थसापेक्षस्या न
र्थस्य समर्थने काव्यलिङ्गतिरपेक्षस्यापि प्रतिभावे भवात् समर्थने र्थांतरस्यासः न हि
यत्त्वेनेत्र समानकांतिसलिल इत्यादिकाव्यलिङ्गोदाहरणेष्विव अथोपादेयशब्दा
शशङ्के प्रावृट्पयोशोततडित्कटाक्षा कासांनसोभायगुणोत्तमानां नष्टः परिभ्र
ष्टपयोधराणं दिवाकरादुत्ततियोगुहासुलीनं दिवामीतमिवांधकारम् क्षुदेपिनूनं
शरणं प्रपन्ने ममत्वमुद्धैः शीरसामतीव इत्याद्यर्थोत्तरन्यासोदाहरणेषु प्रस्तुतस्य सम
र्थनापेक्षत्वमस्तीति वस्तुतस्तु प्रायोवादोयमर्थोत्तरन्यासेपि हि विशेषस्य सामान्ये
न न समर्थनानपेक्षत्वेपि सामान्यं विशेषेण समर्थमपेक्षते एव निर्विशेषं न सामान्य
मितिन्यायेत बहूनामप्यसाराणं संयोगः कार्यसाधक इत्यादिसामान्यस्य तु एैराभ्य
तेरज्जुस्तयानागोपिवध्यते इत्यादिसंप्रतिपन्नविशेषावतारणं विना बुद्धौ प्रतिष्ठितत्वा

राम
५.

जा.
१६

ताकमन्यत्वयोः इत्ये एव सा नाथिकरण्यमिति प्रतीत्यः अत्र केदकः
तासंबंधेन तदुभयसामानाधिकरण्यस्य द्वयोरेव सात्वान्वयमिच्छा इति भावः
नन्वेवं सेपत्वाधिकरणपटापवर्गे देन वाच्यत्वव्युत्पत्त्याभावस्य घटीपल्ला
दो सत्वात्तादृशाभावाधिकरणमिच्छात्वं मत्त्वेव सेपत्वादिहेतौ इत्यत्र केव
लान्वयिन्यव्याप्तिप्रदर्शनमसंगतमतं आह केवलेति द्वितीयेति तत्र साध्य
वज्जिनस्याप्रसिद्धत्वादिति भावः अप्यपीदं वाच्यं सेपत्वादोतादात्म्येन केव
लान्वयिहेतौ प्रथमजललेख्याः संभवति प्रमेयावर्गे देन वाच्यत्ववत्ता
तादात्म्यविरहितेऽप्रसिद्धेः नवघटापवर्गे देन वाच्यत्ववत्तादात्म्यविरहो
घटत्वागुलमः तस्यासति घटत्वं घटे न वाच्यम् इत्यादिप्रतीत्याः तत्र
स्वाधिकरणनिरूपितहेतुतावर्गे देन साध्यव्युत्पत्त्याभावो जल
एव घटक इत्यभिप्रायेण द्वितीयजलद्वाराणमिधानम् त्वपदस्य तत्साधुत्वं त
किं जलमा तादात्म्येन पटात्मकहेतवधिकरणीभूत पटस्य किं निरूपितं तदा
त्येन वाच्यत्ववत्तादात्म्यकत्वाभावश्च पटावर्गे देन घटत्वादावेव प्रसिद्ध
वस्तुतः केवलान्वयित्वं वृत्तिमदत्यन्ताभावाप्रतियोगित्वमात्रं न तत्र अवर्गे

ननु तदिति निश्चयः यथा मां मपि द्रव्यं न सताव रि निश्चितं प्रसक्तः सताभा
 वतामुद्धिं प्रति सतावतानि श्रमस्येव विरोधितयात सतावत स्वतं ये एवि
 र्भित्वांतरकल्पने गौरवात् एवं विशेषात् विशेष्योऽपि साहक साम गीवि
 र्हेपि विशिष्टाह प्रसक्तः तदुभयग्राहकसामग्र्या विशिष्टाह हेतुत्वांतरक
 ल्पने गौरवांतरस्फुटमेवेत्यत आ अनतिरेकेति ग्रायस्तु विशिष्टायाति
 रित्तत्वारिति श्रमस्य विशिष्टनिरूपिताधिकरणत्वस्यातिरित्तत्वादित्यर्थः
 तस्याच हेतुतावहे एकविशिष्ट हेत्वधिकरणवयेदेन तादृशवन्नित्याभाव
 वत्वं प्रवेक्षितमतो नाव्याप्तिरित्याशयः ननु विशिष्टाधिकरणत्वमपि
 नातिरिक्तं विशिष्टसतावानिति प्रतीतेः प्रत्येकनिरूपिताधिकरणत्वाद्
 यावगाहितपेकोपपत्तेः अन्यस्याविशेषणभावनिर्णयदशाया मपि विशि
 ष्टसत्त्वप्रतीत्यापत्तेः विशिष्टतावतामुद्धो विशेषणभाववताज्ञानस्य प्रति
 बंधकतायाः स्वातंत्र्येण कल्पनाशुतातरन्युच्यते तदाप्याह अनतिरिक्त
 वेति ति प्राहुः विशेषणेति विशेषणगुणकमन्यत्वं विशेष्यसत्त्वं न अन
 योः सामानाधिकरण्योत्पन्नसंबंधस्यैवेत्यर्थः साक्षात्संबंधेन व्याप्तिश्चा रि
 त्यादाह पांपायेति अत्र चेदकता एव सत्त्वसंबंधेनेत्यर्थः सतागता

जा.
१५

नसत्त्वादव्याप्तिः महानसादेरपि कालिकादिसंबंधेन पर्वती न भूसाधुभिरु
रत्वात् अत्र साध्यवद्वृत्तित्वाभाववतां पापवद्वृत्तित्वादिवाच्यम् स्या
क्षिन्नाधिकरणवर्ज्यसाध्यवद्वृत्तित्वाभाववद्वृत्तिधर्मवत्त्वमित्यप्युक्ति
ताप्यस्य तत्तद्धूमत्वधर्ममात्रेणैव न ह्यसंभवेन धूमत्वस्य हेतुत्वादे
वर्ज्यत्वेऽपि सत्त्वाभावात् तस्यापि विविधैः स्यान्नतिरित्युक्त्वात् तत्तत्तत्
वाक्यामिदं कारणसंभवे हेतुतावर्ज्यत्वावर्ज्यत्वाधिकरणप्रवेशे तोरव
मसंभवे वा विशिष्टनिरूपकाधिकरणत्वाप्रसिद्धेः एतत् सत्त्वादेर्व्याप्य
तानवर्ज्यत्वेनाप्युपेक्षणकथायां हेतोरुपन्यासो न इति साधयते
ननु विशिष्टस्यातिरिक्तत्वे मानाभावः न च गणो विशिष्टसत्तावा न इति
प्रतीत्यभाव एव मानम् गणस्य विशिष्टनिरूपिताधिकरणत्वविरुद्धे
वता इष्टप्रतीत्यसंभवात् न च विशिष्टनिरूपिताधिकरणत्वं यद्वृत्तिरि
तत्तत्तदविशिष्टसत्त्वमेवातिरिक्तमसु विशिष्टाधिकरणतायाः कृत्वा
पिकरणात् स्वरूपत्वाभ्युपगमात् किंच विशिष्टस्यातिरिक्तत्वे इदं विही

३

१५

१५

१५

व्यभिचारिण्यतिव्याप्तिरन्नाहव्यभिचारीणात्विति तादृशीति हेतुतावदे
 दसंबंधेन हेतुमतीत्यर्थः तादृशाभावबन्धे साध्यबहुतित्वाभावव,वं
 अत्रैवं निभवं प्रमाणापत्ति सतायामित्यादि एवं सतायापि प्रव्यत्वा
 मानाधिकरण्यविरहे विशिष्टसत्त्वमिति विशिष्टसत्त्वशब्दबोध्यहेता
 वित्यर्थः यथाश्रुतगुणकर्मन्वित्वविवक्षायां सताव्यक्तौ अव्याप्त्यां
 कापागुताग्रं धेनतदनिरसनासांगत्यापत्तेः अतिरिक्तत्वादिति दिशि
 व्यविशेषाणाम्यामतिरिक्तत्वादित्यर्थः तथाच गुणादिकं न हेत्वपि
 करणमतो नाव्याप्तिः उभयत्वमप्येकविशिष्टापत्यंतत्रातिरिक्तमे
 व अतः स्यद्विान्भूतत्वमूर्तत्वोभयस्यात इत्यादेनाव्याप्तिर
 तिभावः यपपि हेतुतावदेदकविशिष्टहेत्वधिकरणवदेनेत्युक्ता
 वपि विशिष्टसत्त्वादहेतौ नाव्याप्तिः नचधूमाधिकरणमहानसा
 यवदेन पर्वतीयधूमेनानिमित्तं पुनस्तत्त्वाभावस्य चाशिनीयन्याये

व

५

तम

१४

जा.

२५

नत्वोक्तौ वहिमान्भूमादित्यादावव्याप्तिः स्वावयवावच्छेदेन वहिमत्संप्रुक्त
त्वाभाववतो भूमास्याधिकरणतायाः साधनवत्पर्वतादौ सत्त्वात् साध्यव
वृद्धितित्वाभावविशिष्टधर्मव्यक्तित्वावच्छिन्नाधिकरणत्वं हेतुतावच्छेदक
संबन्धेन हेतुमतः तदन्यत्वोक्तौ वहिमान्भूमादिदेवाच्च संपत्तौ दित्यादौ
सर्वत्रैवासंभवः साध्यवत्संप्रुक्तत्वादिविशिष्टतत्तद्रूपादिव्यक्तित्वस्य गुरु
तया प्रमेयरूपत्वावच्छिन्नाधिकरणताया इव तत्र च विन्नाधिकरणत्वाप्र
सिद्धेः केवलस्यातिप्रसंग एव विशिष्टधर्मस्याधिकरणत्वं हेतुरूपकता
वच्छेदकत्वकल्पनारिति सार्वभौमानामते प्रतियोगिताया एव तदधिक
णताया अपि गुरुधर्मविवक्षित्वोपगमात् शून्यस्यासंभवे तत्त्वादिकस
पेक्ष्य सत्तादिवत्समवेतत्वस्य गुरुतया साध्यवृद्धित्वत्वावच्छिन्नप्रति
योगिताकाभावाप्रसिद्ध्या सत्ताकादुच्यत्वादित्यादावव्याप्तिप्रसंगा
नेन साध्यसामानाधिकरण्यवतो न तदभाववत्त्वमतो प्रव्यं रक्त इत्यादेः

१५

१५

पर्वती परूणादावेव प्रसिद्धमिति भावः परपिरु^६ दो वन्दिमत्संयुक्तत्वा
भावस्य व्याप्यवृत्तित्वा तत्र पर्वतादिकं तादावेदकं भावाभावयोरेक-
त्यर्थमेवाववेदकभेदस्वीकारादप्रसिद्धिगदवस्थानचमहात्तसः संयुक्ते
कालिकादिसंबंधेन कालिकादिसंबंधेन पर्वततेषु प्रयत्नो वन्दिमत्संयुक्त-
त्वाभावस्य पर्वताद्यववेदकत्वप्रसिद्ध्या न दोष इति वाच्यम् इत्यपि तद्रूप-
नृतप्रसादित्यादौ तद्रूपाधिकरणववेदेन तद्रूपवत्समवेतत्वाभावाप्रसि-
द्धे दुर्बलत्वात् तथापि पर्वताद्यववेदेन तदीये रूपेण वन्दिमत्संयुक्तत्वमित्या-
दि प्रतीत्या व्याप्यवृत्ते एव वेदकस्वीकारादित्यसमिधान् हेतुताववेदकसं-
बंधेन साध्यवृत्तित्वाभावे विशिष्टस्य यस्याधिकरणं हेत्वधिकरणं तद-
न्यत्वे वाग्रंथतात्पर्यम् तथा च व्याप्यवृत्ते एव वेदकत्वासाध्यव-
ृत्तित्वाभावविशिष्टस्य तस्याधिकरणमादायैव लक्षणसंगतिः न च
वस्तुगत्या साध्यवृत्तित्वाभावविशिष्टस्याधिकरणं हेत्वधिकरणं तदि

जा

१३

गुतावकेदकसंबंधेन साध्यवद्वतित्वागुक्तो संबंधसाभात्येन हेत्वधिकर
 णवकेयसाध्यवद्वतित्वाभावेन प्रवेशः साधनाधिकरणवकेयतादृशा
 भावाप्रसिद्धेः किंतु यत्किंचित्संबंधेन साध्यवद्वतित्वाभावः प्रवेशः त
 थाच हेत्वधिकरणपर्वतायवकेदेन पूमादौ बहिःसत्सवेतत्वायुभावसत्त्वा
 दसंभवएवस्यायदितेनैव संबंधेन साध्यवद्वतित्वप्रवेशो न स्यादिति भावः
 ननु हेत्वधिकरणवकेयत्वविशिष्टस्य साध्यवद्वतित्वाभावस्यापि चरण
 प्रसिद्ध्या लक्षणमिदं न संभवति तदधिकरणस्यैव तन्निष्पन्नमवित्तेदक
 तया गानजनतत्त्वोदौ बहिःसत्पर्वतसंयुक्तत्वाभावस्य पूमवत्पर्वतानव
 यत्वा दत्त आह तादृशाभावश्चेति हेत्वधिकरणवकेयसाध्यवद्वतित्वा
 भावश्चेत्यर्थः संबंधांतरेण हेतुतावकेदकसंबंधान्न संबंधेन तथाच हे
 तुमायवतायवकेयत्वविशिष्टस्य बहिःसंयुक्तत्वाभावाप्यधिकरणत्वे

७

म

१३

हेतुस्यामभावस्य सत्त्वादतो भिन्नत्वपर्यन्तानुसरणम् न हेतुना व्याप्यवृत्तिः
तद्व्याप्यवृत्तित्वे तादृशवृत्तित्वाभावकतायां प्रतीत्यक्तिस्तद्देदकूटवत्त्वं
वाच्यमिति भावः हेतुतावदेदकसंबंधेन हेत्वधिकरणे इत्यस्य परमा
स्वावयवसंयोगेनेति अवतावपिन सति रित्यन्वयः तस्याच तादृशसंब
ंधेन हेत्वधिकरणत्वाप्रवेशेत्वावयवतावदेन धूमस्य वह्निमदसंयुक्तं चाह
हिमाधूमादित्यादावव्याप्तिः स्यान्न पुनरसंभवो वाच्यः इदं वाच्यं अपत्वा
दित्यादौ सत्तासंभवादिति भावः अत्र चोत्पत्तिकालावकिञ्चेष्टे पृथि
वीत्येव रूपववृत्तित्वं नेत्यादिप्रतीत्यादपि वीत्वादौ रूपववृत्तित्वाभावात्
यामे हेत्वधिकरणनिष्ठमवकेदकेत्येति रवदिनंग्रामस्मै तेनोत्तवान्
पि वीत्वादित्यादौ नाव्याप्तिः तत्र घटनिष्ठावकेदकत्वस्योत्पत्तिकालेना
वकेदरिति धेयम् तेनैवेत्यस्य फलमाह वह्निमति च समवायेनेति हे

जा.
१२

परिहरते क्वचिदिति विशिष्टसत्तावान्नातेरित्यादावतिव्याप्तिरित्यर्थः विशिष्टध-
र्मावहिन्नाधिकरणत्वमेव तदवहिन्नाधेनत्वस्यानतिदिशिभावः यत्किंचिदिति
साध्यवद्भक्तिप्रतियोगिकभेद इत्यर्थः नानाधिकरणसाध्यकेति साध्यतावद्दे-
ह-
कावहिन्नाधिकरणं नानातन्त्र्येति तन्न कस्याश्चिद्विद्वत्कृतं नाना-
धिकरणवृत्तित्वविरहेऽपि न वन्त्यादि साध्यकधूमाद्यसंग्रहः सर्वत्र केवलान्वयि-
नितद्भिन्ने च सार्वभौमतमुत्थापयति केचित्त्विति हेत्वधिकरण इति श्रुत-
योऽवच्छेदपत्वं तच्च साध्यवद्भुतित्वाभावेऽनितम् तेनैवेति हेतुतावद्देह-
संबन्धेनैवेत्यर्थः तस्य च साध्यवद्भुतित्वेन सहान्वयः साध्यवत्त्वमपि ये-
न संबन्धेन पेन सत्येण साध्यता तेन संबन्धेन तद्रूपावरि-
नवत्वं वाप्यमते-
न समवायेन बाधेन वन्हेः साध्यत्वे विशिष्टसत्त्वसाधकजात्यादे-
व्याप्तिः तदधिकरणमिन्नात्वमिति नरत्वं तामिववत्वोक्तौ प्रव्यसत्त्वारित्या-
दावतिप्रसंगः गुणधवदेयस्य प्रव्यत्ववद्भुतित्वाभावोऽव प्रव्यावर्हिदे-

७

१५

१२

३

दिनेत्यव्यायकाभावप्रतिषेधः अधिकरणतासामान्यकत्वमिति निष्कर्षो बोध्यः
 तेन सतावाद्यव्यादित्वाद्येवाव्याप्तिः ननु प्रागुक्तस्यार्थस्य शब्दांतरेण भिन्नमनुवा
 दः सत्त्वात्तासंभवि साध्यं न दधिकरणानधिकरणतत्त्वानधिकरणत्वस्य साध्यं न द्विजा
 वतित्वानधिकरणत्वस्य च प्रागुक्तस्य साध्यानधिकरणानधिकरणत्वशब्देना
 धनादत आह चरमेति तत्त्वाधिकरणत्वाभावे तत्त्वाभावस्याप्रवेशाद्वैयर्थ्यमसंभ
 वीत्यत उक्तम् अनतिप्रयोजकतमेति तथा च प्रकृतलक्षणवाक्यस्य साध्यं न दधि
 करणानधिकरणतत्त्वभावः साध्यस्य पदनधिकरणं न दूतित्वाभाव एव तासंबन्धे
 प्रागभिप्रेतार्थस्य शब्दांतरेण भिधानमनुवादः सत्त्वात्तासंभवत्येवेति भावः साध्यमि
 ति साध्यानधिकरणत्वादौ मध्यवर्तिनो धर्मत्वासेन चरमाधिकरणत्वांघेन सहान्व
 यादेव तत्त्वामरुत्याशयः केवलान्वयीति श्रव्याप्रितिरिति परेण न्वयः अत्रोक्तौ
 हेतुमाह साध्यानिष्ठेति नानाव्यक्तिसाध्यके चेति मूलोक्तधर्महेतुमभिप्रेत्य ते
 न शब्दवानागनत्वादित्यादिनानाव्यक्तिसाध्यकाव्याप्त्यविरहेऽपि न सति नूनतां

तथाच हेतुतावदकसंबंधावहिन्नपदमौ वदित्वाधिकारसंज्ञायाः सभावत्वेन तादृशनिष्का
धेयत्वा निरूपकाधिकार एतद्व्यापकत्वं तद्वर्तमानमर्थः तत्र वदित्वाधिकारप्रयत्नानि
स्वयकाधिकार एतज्ज्ञायाः कालिकत्वं धेनूमाधिकार एतामः तैर्विना व्याप्तिः
न चावत्स्यधिकार एताभावात्मा निप्रमेयत्वादिताधूमाधिकार एतद्व्यापकत्वेऽप्यति
व्याप्तिः न च हेतुतावद्वेदकसंबंधेन मद्गर्भावहिन्नाभावत्वेन तादृशश्रेष्ठिकार एताव्या
पकत्वमित्यस्यैव सम्यक्तेऽधिकार एताभावापर्यंतप्रवेशो व्यर्थ इति वाच्यं वृत्त्यनि
यामकसंबंधेन हेतुतामात्रमव्याप्तिप्रसंगार् तादृशसंबंधावहिन्नप्रलियोगित्वप्रसि
द्धेः अस्माकं हेतुतादृशसंबंधेन मद्गर्भसंबंधित्वं स्वरूपसंबंधावहिन्नाभावमात्रमत्र
त एतसंभवात् किंचाधिकार एताः प्रवेशो वत्सादेस्तादृशत्वे संयोगादिसंबंधेनाधि
रूपादिहेतावतिव्याप्यापतिः संयोगेन रूपोद्यभावस्य केवलान्वयितत्वावहिनिष्काधे
यतानिरूपाधिकार एतद्व्यापकत्वादिति भावः तादृशत्वेनेति अत्रान्वयिताम्यव राम

एकगगनादौ हेतोरिति चेऽपि नातिव्याप्तिः तद्वत्तौ साध्यमन्वेन दत्ता तत्राच द्रव्यसत्त्वं
 दित्यादौ नातिव्याप्तिरिति भवः ननु साध्यनिष्ठायाः यत्नानिरूपकाधिकारेण दत्तित्वमव
 श्यं हेतुताम्रकसंबन्धेन ग्राह्यम् अन्यथा वह्निनिष्ठायाः यत्नानिरूपकत्वात् तत्रैव समः
 नादिना घृमादेस्तत्त्वादव्याप्तापत्तेः सतावान्द्रव्यत्वाद्गूढादित्यादावव्याप्तिः साध्यनि
 ष्ठायाः यत्नानिरूपकजात्यादौ समवायेन संबन्धेन वावृत्तेरप्रसिद्धिः किंच कस्यचिद्विशिष्ट
 सत्त्वादावव्याप्तिः द्रव्यत्वनिष्ठायाः यत्नानिरूपकगुणादिवृत्तित्वस्य विधेयसत्तायां स
 त्त्वादव्याप्तिरेवेत्यत आह साध्यनिष्ठेति घृमनिष्ठायाः यत्नानिरूपकदेशलादौ वस्तु
 धिकरणत्वाभावसत्त्वाच्च भिन्नारिण्यतिव्याप्तिरतो व्यापकेति व्यापकत्वं गुप्रतिबोधि
 वैषधिकरणाय दितमेव ग्राह्यं तत्रैव प्रीतिनवस्तुपिकरणत्वस्य अप्यवृत्तितया त
 दभास्यत प्राप्तः पिंडवृत्तित्वेऽपि नातिव्याप्तिः वस्तुपिकरणत्वगगनीर्मयत्वावहिताभा
 वस्य घृमनिष्ठायाः यत्नानिरूपकाधिकारेण व्यापकदत्तित्यातिरतः सानान्यथ दम्
 तो

जा०

१०

त्वोक्तौ महागौरवमत आह साध्यनिष्ठा नि साध्यनिष्ठाभावप्रतियोगित्वसदेतोरप्य
स्तीति अतस्साध्यसामानाधिकरण्याभावः न च साध्यनिष्ठस्य सामानाधिकर
ण्यभावस्य प्रतिपोगित्वं सामाधिकरण्येन न तन्निमित्तं सादौ इत्यसेदेतावद्विभक्तिः
साध्यनिष्ठाभावप्रतियोगिभूतितानि रूपकाधिकरण इति त्वस्य विवक्षितं त्वान्
वस्तुतोऽसामानाधिकरण्यं सामानाधिकरण्यसंबन्धेनाभावः सामानाधिकरण्याभा
वरतिपरमार्थः न चैवं द्रव्यवृत्तिवत्त्वादित्यादावव्याप्तिः सामानाधिकरण्यभा
वस्य व्याप्यवृत्तित्वेन साध्येऽसत्त्वात् एतदस्वरत्नेनैव वाकल्यांतरानुसरणं इति
न चैवमपि वहिमात्मादित्यादि विषमव्याप्तिहेतावव्याप्तिः वक्तुनिष्ठस्य पर्वतवृ
त्तित्वत्वाद्यविशिन्नाभावस्य प्रतिपोगिभूतं पदार्थेयत्वं तन्निमित्तं पर्वतादौ दूरमादे
र्वर्तमानत्वात् साध्यसामान्यनिष्ठाभावप्रतियोग्यं धैयतातिरूपकाधिकरणवृत्तित्वो
क्तौ महागौरवमत आह साध्यनिष्ठाधेयत्वेति अत्राधेयत्वं साध्यताद्यैकसंबन्धेन
ग्राह्यं तैत्तिरूपवान्नाहकालत्वादित्यादौ संबन्धसामान्यरूपनिष्ठाधेयतातिरूप

13

शिववैशिष्यान्गहिस्त्वोपस्थाप्याभावधर्मिकान्यपवोधजनकत्वंतदमीवहिन्नप्रति
योगित्वेनप्रतिमोगितासंसर्गधीजनैर्बुद्धनैः एकस्तुविशेषः पदुयेनास्तीत्यादिशब्देसां
सर्गिकीप्रतियोगितावगहिताप्रसिद्धेनयदत्वावहिन्नप्रतिमोगितात्वेनैवनिर्मुक्ता
पीतः शंखोनास्तीत्यादौतुपीतशंखत्वावहिन्नप्रतिमोगितात्वेनैवप्रसिद्धेनैवैत्यादिकं बहु
तरमूहनीयम् साध्यासामानाधिकरण्यपदस्यसाध्यवद्भिन्नवृत्तित्वाधिक्यत्वेसा
ध्यवैयधिकरणेत्यादिद्वितीयलक्षणोन्नयोनरुत्त्यापतिरतोव्याचष्टे साध्यसामाना
धिकरण्यस्येति तत्त्वमितिपरेणान्वयः वकिमात्रस्यैवव्यधिकरणतत्तद्व्यासमाना
धिकरणत्वादकिमाश्रमादित्यादावव्याप्तेराह पदधिकरणेति पदधिकरणमनधिक
रणस्येतिबुद्धत्यापस्याधिकरणंसाध्यतधिकरणमित्यर्थः तत्रद्व्याधिक्येनैव
हितामान्यानधिकरणमतोनात्यातिरितिभावः ननुयद्यपिबुद्ध्याप्यव्यक्त्यधिकरणं
साध्योक्तधूमानधिकरणंनव्यक्तित्वानधिकरणत्वंवन्त्यादेरप्यस्यतोधूमावात्यन्ते
रित्यादावनिव्याप्तेः पक्षतयधिकरणंसाध्यानयितधिकरणंतत्रव्यक्तित्वानधिकरण

जा.
२

गः घटनधिकरणं भूतलमित्यादौ तु तल्लक्षणयाः पिकरणपदमेव प्रयुज्यमाणं अधिकरणार्थं संघट्य दंतुता
त्यर्थं ग्राहकमन्यथाः पिकरणपदेनाधिकरणसामान्यमित्युक्तौ भूतलत्वे तस्य बाधा दन्व
प्रानुपपत्तेः नवपदमित्येतत्तल्लक्षणं पिकरणस्य भेदस्तत्र न जायो धनीयः समासं न ह्यति न जा
सुतरादप्यर्थात्मात्रात्वमित्युत्पत्तेः अन्यथा नीलाद्यदीय इत्यादौ नीलपटां न्यस्य पटत्वं
नीलाः प्रमेयः पट इत्यादौ तु नीलप्रमेयान्यस्य पटत्वं मतीयेत वस्तुतस्तु संवेधिकं यदस्य
लेख्युत्पत्तिवैचित्र्यात् प्रतियोगितानवहेदकं घटनधिकरणं भूतलमित्यादौ घटाद्यस्यैव
धिकरणदेर्भेदो भासते इत्यन्यत्र त्रिपदतत्पुरुषानुपगमेऽपि पटत्वं नाधिकरणं जाते योगि
तायाः नावहेदकमित्यादिरीत्या त्रिपदतत्पुरुषेण विशिष्टलाभसंभवादि त्रिपदमाधेः
पीतः शंखो नास्तीत्यादौ तु शाब्दबोधस्तु न शंखत्वावच्छिन्नप्रतियोगिप्रवगाहते तन्नात्र स्यात् न
न पितावहेदकत्वात् शंखवतपानिश्चिते धर्मिणि अपि तादृशप्रयोगात् परं पीतशंख
त्वावच्छिन्नप्रतियोगित्वेन संसर्गमर्यादया प्रतियोगित्वमवगाहते न जादि पदाजां पदमवि

15

गम
१५

नीले घटोनास्तीत्यादौ तु नीलघटत्वस्यान्वयितावहेदकवेतादशधर्मावहिनप्रतियोगित्व
 मेव संसर्गेन तु नीलत्वादिप्रत्येकधर्मावहिनप्रतियोगित्व नीलघटस्य नीलघास्य चाधिक
 रणेतादशप्रयोगपलायापत्तेः नीलोपलक्षितस्य घटत्वमन्वयस्यान्वयितावहेदक
 त्वेतु घटत्वावहिनप्रतियोगित्वमेव तस्या संयोगेन घटोनास्तीत्यादौ तु तृतीयाविभ
 क्तेर्नावहेत् त्वमर्थः संसर्गीभूतप्रतियोगितायांतदन्वमांतर किं त्ववाहिनप्रतियोगिता संभव
 कत्वं प्रतियोगितामात्रं वाऽवहिनत्वसंसर्गेण संयोगादेस्तज्ज्ञानादेव विनिर्दिष्टं संभव
 न वात् न चैवं संयोगे घटाभावस्यैव समवायेन घटविशिष्टद्रव्यत्वाभावतया समवायेन
 कपाले पटोनास्तीति व्यवहारापत्तिरिति तीयांत सममिमांसास्य लेतदुपस्था
 प्यप्रतियोगित्वस्यैव संसर्गताया व्युत्पन्नत्वात् समवायावहिनघटप्रतियोगिताकाभा
 वस्य च कपाले विरहात् अस्तु वा घटत्वावहिनत्वसंयोगादिसंवेधावहिनस्यापि प्र
 तियोगित्वांशे संसर्गमर्थदयैव माने तृतीयांत सममिमांसास्य लेनिधामकत्वाच्च नातिप्रसं

सत्त्वेन तादृशसंबंधेन भ्रमत्वस्य वक्तुमशक्यत्वात् परत्वादेरन्वयितानवके
 दकतया तदवच्छिन्नप्रतिमो गित्वसंबंधेन प्रमेयत्वादि विशिष्टत्वमेति एकां
 दत्वाच्च अन्यथा त्वस्य विषयो नास्तीत्यादेः प्रमाणत्वापत्तौ स्तत्तद्भूत्वाव
 च्छिन्नप्रतिमो गित्वसंबंधेन परविशिष्टस्य परविशेषाभावस्य तत्र सत्त्वात् एते
 न सत्ता समवायिन्यपि गण्यते विशिष्टसत्तात्वावच्छिन्नस्य समवायेनासत्त्व
 वद्भूत्वावच्छिन्नप्रतिमो गित्वसंबंधेन परत्वावच्छिन्नवतोपि रूपापभावस्य
 न तादृशसंबंधेन प्रमेयत्वापवच्छिन्नवत्त्वमतः प्रमेयनास्तीत्यादौ घटत्वापव
 च्छिन्नप्रतिमो गित्वसंबंधेनैव प्रमेयत्वापवच्छिन्नस्याभावांशे भ्रमत्व
 मित्यपि प्रत्युक्तम् परत्वादेरन्वयितानवके एकतया तदवच्छिन्नप्रतिमो गि
 त्वसंबंधेन प्रमेयत्वविशिष्टस्यान्वयेति एकां दत्तया तथा शाब्दस्यासंभवादि

संसारः ननु वस्तुगत्यापदत्वावधि नयान्मोहितत्वं तन्मात्रं कोनेत्यत्र परत्वावधि
नत्वस्यापि अनुभवसिद्धत्वात् अन्यथा प्रतियोगिताव्यक्तिभिरेव तत्तद्विशि
ष्टवस्तुत्पत्तौ पदत्वादेस्तदवच्छेदकत्वमेव न स्यात् मानाभावः न अत्र एव केच
त्वाचपि ग्रंथे वदन्ति तस्तीत्यत्र वदित्वं तदवच्छिन्नत्वं प्रतियोगित्वं च संसर्गम
प्यर्थाभासत इति स्वयमुक्तम् इत्यमेव च प्रमेयनास्तिकं बुद्धीवादिमा
त्रास्तीत्यदिशा द्वावो धानां संसर्गकोरावेव प्रतियोगितायां प्रमेयत्वापव
दिनत्वापवगाहितया भ्रमत्वं संसर्गप्रकारसाधारण विशेष्य विशेषणभा
वस्यैव भ्रमं परकत्वात् अन्यथा स्वरूपसंबंधेन प्रमेयत्वाय न प्रतिपो
गित्वस्यातीकतयाः खंडतत्संबंधेन प्रमेयस्याभावे धर्मिणि अन्वयासं
भवेन भ्रमत्वाच्च पतेः सैक्यपरागीणाप्यसतः संसर्गमप्यर्थाभासत्वा
य नंगीकारात् कृत्तेन पदत्वावच्छिन्नप्रतियोगित्वसंबंधेन चाभावे प्रमेयत्वा

जा.
१

अत्र च इयं प्रकृत्या प्रयोगः धर्मिष्ठप्रतिप्रयोगिताकत्वेन भेदोऽ-
न्यादिपदेन बोध्यते तद्वत्तत्तु धर्मस्यैवानुयोगितावच्छेदकत्वम् तत एव
तु यदो घटान्तरं स्यात् एतन्भवात् नीलप्रकृत्यन्तु यो गितावच्छेदकत्वप-
र्यन्तात् स एव मिति मेतद्व्यमं नीलो घटो घटान्तरत्वेव सम्पदकृपाठः
तथैव प्रकृतोपयोगित्वसंगतेः घटादन्य इति पाठस्तु तावद्व्यवदन्त्येत्तत्र
पञ्चमीसमासे तु प्रविभक्ति स्मरिते प्रतिप्रयोगित्वे प्रकृत्यर्थतावच्छे-
दकावच्छिन्नत्वस्य संसर्गधीदृश्याभावात् प्रत्यक्षपञ्चित्संगमनीयः
पटः पटो नेत्यादौ तु पटपदं मुख्यार्थकमेव तत्प्रकृतत्वं पटत्वाव-
च्छिन्नप्रतिप्रयोगिताकपरम् निपातान्तिस्पल एव न मार्ग्यो भेदस्याप्यु-
त्पन्नतापानज्यदोपस्थापिते भेदे पटत्वावच्छिन्नप्रतिप्रयोगित्वसंस-
र्गोऽपि पटस्यान्वयसंभवात् पटत्वावच्छिन्नप्रतिप्रयोगित्वं तु पटत्वम-
वच्छिन्नत्वं प्रतिप्रयोगित्वं चेति त्रितयमेव विशेषणविशेष्यभावापन्नं।

19

किं

तप

१

वत्प्रतियोगिताकान्यत्वं स्यादिति सत्त्वादव्याप्तिरत आह अत्र
 ति तथा च साध्यवत्त्वं न निरुद्धं स एव पाठ उपस्थापितस्य साध्यता
 वच्छेदकविशिष्टस्य साध्यवत्त्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकस्यान्यपद
 शै ४ ये कदेऽन्यत्वेतादात्म्येनान्वयात् साध्यवत्ति च साध्यवत्त्वावच्छिन्न
 प्रतियोगिताकभेदासत्त्वानाव्याप्तिः गुह्यमस्मादवच्छेदकत्वोपा
 मात्र इव्यं पृथिवीत्वादित्याद्यत्वं विशिष्ट इव्यत्वं वावच्छिन्नभेदा
 प्रसिद्धानाव्याप्तिरिति भावः यद्वर्गविशिष्टबोधकपदसमभिव्याहृते
 स्यापि नान्पादिपदेन उपर्युक्ते इत्यत्वादौ तद्वर्गवच्छिन्नप्रतियोगिताक
 व्युत्पत्तौ त्यप्रकारेणैव तादात्म्येनान्वयेन ननु तद्वर्गप्रपञ्चप्रतियोगिताकत्वेन निष्
 त्यज्ञानमाह नहीति तथा च तादृशव्युत्पत्त्युत्पत्तीकारे नीलपटे चरप्र
 तियोगिताकभेदात्तादानीं लोचनोपपत्त्या इति व्यवहारः स्यादिति भावः

स्यापि

व्युत्पत्तौ

जा.
६

साध्याभाववतिसाकल्याप्रतिवेदित्यर्थः ननु साध्यादिभेदेन जीविभिरेतत् प
त्रैकव्यक्तिक एव विपक्षः तत्रातन्त्र्ये साध्याभाववतिसाकल्यं विशेष
तन्निर्देशम् अशेषत्वस्यैव साकल्यं देयमात्रोदोषांतरमाह निर्भूमेत्वव्या
प्यहति निर्भूमेत्वस्य साध्यात्वे यत्रैकव्यक्तिकमित्यनेनैव गतायां स्यात्
त्व अतो व्याप्यपप्यंति निर्भूमेत्याप्यस्यापि स्नेहादेः स्नेहत्वादिना साध्यात्वे
व्यत्यभावस्य व्यभिचरित्वात् अतंग्रहो न रोषावेत्यत उक्तम् तत्त्वेन साध्य
इति निर्भूमेत्वादिव्याप्यत्वेन साध्यत्वार्थः प्रत्येकमिति तेषां च हेत्व
भावस्य महानसीयादिवहेः साध्याभाववत्सकलांताति पर्वतापवृत्तित्वा
दव्याप्तिरिति भावः निरुक्तप्रतियोगिबैय्यधिकारणावर्जित्वा साध्याभा
वव्यापकतायवेदकं निरुक्तप्रतियोगिबैय्यधिकारणावर्जित्वा यद्वर्माव
र्जित्वाभावत्वं तद्वर्मावत्वं व्याप्तिरित्युक्तौ तु नैष दोष इति ध्येयम् ननु सा

हेत्वभावेप्रतियोगितावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगिनि पापिकरणविवक्षायाः
फलमाह तेनद्रव्यत्वादाविति अन्वयासाध्याभाववतिगणदोविशिष्टस
ताभावस्यसत्तारूपप्रतियोगिसमानाधिकरणत्वात् अन्वयासिरेवस्यादि
तिभावः अत्र द्रव्यत्वस्य साध्यतायांसकलसाध्याप्रसिध्याऽव्या
प्तेरुक्तविवक्षायाप्यप्रतीकारादारिपरं तेनगणवत्त्वादिसाध्यस्यापिसंग्रहः
द्रव्येतरासमवेतमात्रंवाप्रकृतेद्रव्यत्वमितिबोध्यम् हेतुतावच्छेदकरूपेणहे
त्वभावप्रतियोगित्वविवक्षायाःफलमाह त्वेति सत्त्वादाविति द्रव्यत्वादे
साध्यस्यउपपज्जते यत्रैकक्यतिक्रममिति तथाद्रव्यं पृथिवीत्वादित्या
दावर्ज्यं प्रोक्तं न सकलसाध्याप्रसिद्धेतित्यर्थः नन्वितोप्यस्तरसात्ताध्य
सामान्याभावस्यैवनिवेशितत्वात्ताध्यैसाकल्पनोदेषनित्यत आह विप
क्षोवेति यत्रैकक्यतिक्रमपुपज्जते तथाचयत्रैकक्यतिरेवसाध्यसा
मान्याभाववती तत्रगानावतिधर्मवान्गानान्यत्वादित्यादावव्याप्ति

भा.
५

गितावच्छेदकार्तिषट्कसंबंधेनाद्वैदकस्यैव शोभ्यताभास्यते न ह्यदौ
 कालिकसंबंधेन भूमत्वाच्चिद्विच्छादः संयोगेन सत्त्वेपि नाव्याप्तिः तं २३
 त्मसि यो गित्वं हेत्वभावप्रतियोगित्वं हेतुतावच्छेदकस्येति हेतुतावच्छे
 दकसंबंधेनेत्यपि बोध्यम् तेषां तन्मिन्नं द्रव्यत्वादित्यादौ साध्याभाववत्त्वा
 त्पनिवर्तमानस्य प्रतियोगिप्रतियोगितावच्छेदकसंबंधेन प्रतियोगिव्यंक्त
 एणस्य कालिकसंबंधावच्छिन्नस्य द्रव्यत्वाभावस्य प्रतियोगित्वेपि द्रव्यत्वे
 नातिव्याप्तिः न च हेतुतावच्छेदकसंबंधेन प्रतियोगिवैयर्थ्यपि कारणोत्तैवा
 व्याप्तिव्याप्तिवारणसंभवाद् हेतुतावच्छेदकसंबंधेन प्रतियोगित्वविव
 द्वाव्यर्थेति वाच्यम् तथा सति निर्भूमत्वव्याप्प्यानिर्वहित्वारित्या
 दौ निर्वहित्वभेदमादायैव लक्षणसंभवात् निर्भूमत्वव्याप्ये पुनरपि
 येन रूपमाणा व्याप्त्यलङ्घनकतापत्तेरिति ध्येयम्

राम

५

साध्याभावप्रतियोगिबैष्यधिकरणं तावदाप्यतः संवयेन प्रति-
 यदनधिकरणं तद्वदित्वम् तेन धूमादभाववतोऽपि पिंडादेः कालिकादि-
 संवयेन धूमादिमत्वेपि नातिव्याप्तिः हेत्वभावेप्रतियोगिबैष्यधिकरणं
 तु प्रतियोगितावच्छेदकसंवयेन प्रति योग्यनधिकरणत्वपरितंवाच्यम्
 तेनाप्यमात्मानादित्यादौ साध्याभाववतोऽप्यगदेर्विषयतया हेत्वभा-
 वप्रतियोगित्वेपि नातिव्याप्तिः हेत्वभावोपीति अतिनासाध्याभावसंग्रहः
 तेन विशिष्टसत्तावानुजातेरित्यादौ नातिप्रसंगः ५ इति साध्याभावेपी-
 त्येव क्रमात्तु रोपादुक्तमुचितम् अपि एवमादेव हेत्वभावेपि तावदाप्यतः संवयेन
 तावदाप्यतः संवयेन प्रतियोगित्वं चेत्पक्षे तदेनातिदिष्टहेत्वभावस्य परमशक्ति-
 भावात् हेत्वभावप्रतियोगित्वं चेत्पक्षे तदेनातिदिष्टहेत्वभावस्य परमशक्ति-
 धानम् प्रतियोगितावच्छेदकसंवयेन प्रति योग्यनधिकरणत्वपरितंवाच्यम्
 प्रतियोगितावच्छेदकसंवयेन प्रति योग्यनधिकरणत्वपरितंवाच्यम्

वतत्प-

दः न प्रतीत्या तदुभयोरेकत्र सिद्धिः अतीन्द्रियसाध्यकेऽतीन्द्रिये व्यभि-
चारिण्यतिप्रसंगाच्च तत्र सामानाधिकरण्यभावस्य प्रत्यक्षासंभ-
वेनासिद्धः न च तदभाववद्वृत्तित्वेन तत्र तदनुमेयम् तद्वद्वृत्ति-
मित्रत्वस्योपाधित्वात् किंच इदमिदानीमिति निपातकविशेषणता प्रतीति-
विशेषेण हेतुतायां संचेतावव्याप्तिस्तत्र संवयेनाधिकरणे काले तेन
संवत्येन साध्यवद्वृत्तित्वस्य विरहिणोऽप्रासिद्धेः समवायितयेति
वाच्यत्वं पश्चात् समवायितया ज्ञेयवत्पक्षे प्रत्यादि समवायितये-
त्यर्थ इत्यप्याहुः प्रमेयसाध्यके च भावत्वेनाभावानां संभावके च
नाभावानां वद्वृत्तित्वेन निर्वहणवद्वृत्तिमान्न वृत्तिगतादिना वि-

कथं पटपटाभ्यां च प्रमेयमात्रस्याभावः सर्वत्र सुलभः पारिभाषि
 कमेवाव्यभिचरितत्वम् तथा हि यत्समानाधिकरणस्याध्य
 तावदेदकावद्विन्नव्यापकतावदेदकप्रतियोगिताकायावन्तो
 भावाः प्रतियोगिसमानाधिकरणसत्त्वम् सर्वत्र वा न्यत्वापभा
 वस्य तथात्वात् यावत्प्रोपादानम् अतएव भूतत्वमूर्तत्वोभय
 वान्मूर्तत्वा इत्यादौ द्वित्वाद्यवद्विन्नाभावस्य प्रतियोगिसमा
 नाधिकरणेष्वपि भूतत्वमनीत्यत्वाद्यभावस्यातथात्वात्तात्प्र
 संगः साधनसमानाधिकरणस्य ज्ञात्वापभावस्य तत्तत्साध्यव्य
 त्तभावस्य वाऽतथात्वात्साध्यतावदेदकेत्यादि येन संबंधेन हे
 तुस्तेनेव संबंधेन तदधिकरणो बोध्यम् तेनात्मत्वे साध्ये समवा

रु त्वानिर्णयकाधिकरणप्रसिद्ध्या नानाव्यक्तिकसाध्यकेचैकव्यक्तिनिष्ठापेयत्वानिर्णयकत्वं
 साधनाधिकरणव्यक्त्यन्तरस्येत्यव्याप्तिः क्वचिद्व्यभिचारिण्यतिव्याप्तिश्चापेक्षिते
 चसाध्यवैपरीकरणेप्रदिसाध्यवत्त्ववर्जितप्रतिपक्षीतिताकोभेदोविवक्षितस्तदाको
 वलान्वयिनिर्णयदिचपक्षिचित्साध्यव्यक्तिभेदस्तदानानाधिकरणसाध्यकैलवैत्रा
 ति व्याप्तिः केचित्तुसाध्यैसाध्यासामानाधिकरण्यमहेतुतावदेदकसंबंधेनहेत्व
 धिकरणेतेनैवसंबंधेनसाध्यवृत्तित्वाभावेस्तदधिकरणभिनन्तमर्थः
 तेनधूमस्यस्वावयववैतंत्र्यागेनवन्निमित्तचसमवायेनाज्जतावर्तितव
 व तिः तादृशाभावाच्च तत्रैवसंबंधांतरेणवर्तमानेमुलमः व्यभिचारि
 णस्तु व्यभिचारनिरूपकाधिकरणएवतादृशितादृशाभाववत्त्व
 मसत्ताप्रागुत्पन्नद्वयत्वसामानाधिकरण्यमित्यनुभवात् न वे

सत्ये

वंविशिष्टाऽव्याप्तिः विशिष्टस्यातिरिक्त्वात् अनतिरेकेतुवि।
 शेषाणामविशेष्यसंबंधस्यैव परंपराव्याप्यत्वात् केवलान्व
 विनिश्चायाप्येति ध्यानेन तु द्वितीयलक्षणाभिप्रायेणेत्याहुः
 न चैतत् सत्तागुणेन द्रव्यत्वसामानाधिकरणमिति प्रतीतिर्हि द्रव्यत्वगुणे न द्रव्य
 वीत्यसामानाधिकरणमिति प्रतीतिवत्सत्तानिष्ट द्रव्यत्व सामानाधि
 कारणावच्छेदकत्वस्य परंपरासं बंधेन सामानाधिकरणत्वस्यैवाऽभावगु
 णो वगाहते ननु सत्ताप्राप्तेव द्रव्यवृत्तित्वाभाव एव सत्तान्न द्रव्यवृत्तित्वा
 भाववती द्रव्यवृत्तित्वाभावात् सत्तावृत्तिरित्यादिसर्वजनसिद्धप्रती
 तिकेचित्तत्वात् वाधकाभावाच्च संप्रसादभावपारवच्छेदकभेदेनै

धिकरणान् नमो

२

नदनप
करण
त्वमर्थः
साध्यव
द्रिन्नस्य
नसा
ध्यानि
काधेय
त्वानिरूपकत्वात्

अत्र चान्योन्याभावस्य साध्यवत्त्वादिनप्रतिपादितत्वात् कत्वेन तु त्वमिति
नलन्यं न हि संभवति नीलो घटान्य इति नापीति साध्यमसमानाधि
करणं यस्य यदधिकरणं साध्यं तत्त्वम् साध्यनिष्ठा सामानाधिकरण्यप्र
तिपादितत्वम् साध्यनिष्ठा धेयत्वा निरूपकाधिकरणवृत्तित्वमिति पा
वत् साध्यनिष्ठा धेयत्वा निरूपकाधिकरणत्वज्जापकाभावप्रतिपा
त्तत्वात् साध्यकरणता सामान्यकत्वम् इति तु निष्कर्षः तेन सत्तावा न्युज्यत्वा
दित्यादौ न दोषः साध्यवैयधिकरण्यं साध्यवद्रिन्नाधिकरणत्वम् चरमाधिक त
त्वात् शस्यानतिप्रयोजनकतया तदपरापदयमेकोक्त्या नूय दूषयति तदुभ
यमपीति साध्येत्यादेः साध्यपदधिकरणताधिकरणं तत्वाभावस्ताध्यस्य य
दनधिकरणं तद्वृत्तित्वाभावश्चार्थः तत्र केवलात्वापेक्षितसाध्यनिष्ठा धेय
त्वानिरूपकत्वात् तच्च तौ त्रस्त्यादौ नातिप्रसंगः ५

२

31

हेतुसमानाधिकरणतादृशाभावानां स्वविशिष्टपावयेत्वाधिकरणताभावेन ।। दर्शितप्रतियोगिताभा
 नाधिकरणपक्षे वेत्यतिव्याप्तिः । अथ साध्यातावच्छेदकावच्छिन्नकापकतावच्छेदिकाया प्रतियोगि
 तातान्तिरूपकाभावानां स्वविशिष्टपावयेत्वाधिकरणवच्छेदेन तत्तत्प्रतियोगिताप्रपत्तामानाधिक
 रणं विवक्षीयमिति नातिव्याप्तिरिति चेत् न हि तादृशीया प्रतियोगिता तदा प्रपत्तामानाधिकरणं
 यत्र । क्वचित् पावदाधिकरणताभावेन तत्त्वमित्येतावतैव सामंजस्ये । भावेयावत्त्वस्य तत्तत्प्रतियोगि
 तान्तिरूपकत्वस्य हेतुसमानाधिकरणस्य विशेषणस्य हेत्वाधिकरेणे च स्वविशिष्टत्वविशेषणस्य
 वैषम्यप्रसंगः । एवं सर्वत्र हेतुसमानाधिकरणमुभयत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकसाध्याभावमादाय
 लक्षणसमन्वयसंभवात् व्याधिकरणधर्मावच्छिन्नाभावस्याप्रभानिकत्वेऽपि क्षतिविरहेण तादृशाव्या
 प्तिशङ्कायां प्रतियोग्यवृत्तिश्चेत्यादिना तादृशाभावखंडनस्यासंगत्यापत्तिश्चेत्यतो लक्षणतस्मात् यत्समा

॥ अथ तादृशाभाववच्छिन्नप्रतियोगितायाः प्रपत्तामानाधिकरणस्य विवक्षितत्वमिति चेत् न हि तादृशीया प्रतियोगिता तदा प्रपत्तामानाधिकरणं

लक्षण
१

श्रीमते रामानुजाय नमः ॥ मुखे यस्य वाङ्मानसे यस्य सन्निधौ यस्य वक्षस्य लेमास्थिता
 स्ति ॥ करे यस्य वै पांचजन्यश्चक्रं नमो श्वरं तं नृसिंहाभिधेयम् ॥ १ ॥ मया बंधोते शेषतं
 त्रस्वतंत्रः सरामानुजः सङ्कुलोः पूर्यमाणः ॥ मन्त्रध्यातविध्वंसकृत्कृत्स्नमेवापरः सर्ववे
 दांतबोधेषु दत्तः ॥ २ ॥ सदाऽहं यतीनां पतेः पारिचर्यापरं भाष्यतत्त्वार्थबोधेरतंतम् ॥ रमा
 कांतपादाब्जभृङ्गं गुरुं स्वं सदाचारशतं स्वमूर्द्धाभिबंदे ॥ ३ ॥ समीरार्भकं रामचंद्रस्य दूतं कपी
 शप्रमुख्यं हृताहं भजामि ॥ कृतायेतलं काप्रदग्धादुतंतं पुरीराहं सेंद्रस्य पुच्छेन नित्यम्
 ॥ ४ ॥ अहं श्रीधरं धीमतां माननीयं प्रणम्याथ रामानुजस्य प्रपन्नः ॥ अतिक्षिप्रशब्दां हि तार्थं शिशू
 नां प्रबोधाय वै बालसिंहां प्रवदे ॥ ५ ॥

34

Handwritten scribbles or initials in the top right corner.

35

प्र.
१११

तल्लिख

देन व्यवहीयत इत्यर्थः यथा र्थात्त्वप्रमात्वयोः यथा र्थात्त्वाप्रमात्वयोश्चैकान्तोक्तदोष इति
भावः अयथा र्थानुभवविशेषलक्षणमाह तदभाव इति तेन संबंधेन तदभाववन्निष्ठ
विशेष्यतानिहृयित तत्संबंधावच्छिन्नप्रकारताशाल्यनुभवत्वेन संबंधेन तदप्रमात्वं
इत्यर्थः यथा श्रुतेऽप्यंघट इत्यादि प्रमाणा अपिसंयोगेन घटत्वाभाववत् घटविशेष्यक
त्वादतिव्याप्यापत्तेः एतल्लक्षणघटकदलप्रयोजनं ह्यप्रमृष्टम् ननु घटपटान्यतरघ
ट इति प्रमाणासतिव्याप्तिः अन्यतवेन घटविशेष्यकत्वात् नच विशेष्यतायां तदभाव
वन्मात्रनिष्ठत्वाविवक्षणा नोक्तदोषः निरुक्तप्रसीपविशेष्यतायाः घट इति त्वेन
तदभाववन्मात्रनिष्ठत्वाभावादिति वाच्यं तथासति मूला वच्छिन्नो वृत्तः कपिसं
योगीति भ्रमेऽव्याप्यापत्तेः तथाहि तदभाववन्मात्रवृत्तित्वं तदभाववदन्यावृत्ति
त्वं तद्वदवृत्तित्वं वा नायः कपिसंयोगाभावस्य केवलान्वयित्वेन तद्वदन्याप्रसिद्धेः

राम

तल्लिख
प्र.
१११

मेऽतिव्याप्तिः तस्य निरुक्तत्वं तद्व्याप्तिरिति संवंधेन तत्संवंधिनिष्ठविशेष्यतायां व्याप्त
 ज्यवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं निरुक्तत्वं संवंधिमात्रनिष्ठत्वं वा निवेशनीयम् एवं च निरुक्तत्वात्नीयवि
 शेष्यताया उभयत्वावच्छिन्नत्वेन व्याप्त्यवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वाभावात् तादृशविशेष्यता
 या विशेष्यतावच्छेदकीभूतोभयत्वात्सकतया तत्संवंधिमात्रनिष्ठत्वाभावाच्च नातिव्या
 प्तिरिति वाच्यं तथासत्यं घटतत्त्वघटोभयं घट इति प्रमाया मव्याप्यापत्तेः विशेष्यताया एत
 न च्यकितव्यं किं उभयत्वरूप व्याप्त्यवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वात् द्वितीये घटः प्रमेयः इति
 प्रमाया मव्याप्यापत्तेः तत्संवंधिमात्रनिष्ठत्वे स्य तत्संवंधीत रावृत्तित्वरूपतया प्रमेयत्व
 संवंधीत राप्रसिद्धेरिति चेन्न तत्संवंधिनिष्ठे स्य तेन तत्संवंधितावच्छेदकावच्छिन्ने इति
 विवक्षितं एतत् घटपटोभयत्वस्य घटत्वसंवंधितावच्छेदकत्वात् नोक्तातिव्याप्तिः एत
 द्घटतत्त्वघटोभयत्वस्य घटत्वसंवंधितावच्छेदकत्वात् घटत्व स्यापि प्रमेयत्वसंवंधिता
 वच्छेदकत्वाच्च नोक्तस्य लक्षणेऽव्याप्तिः न चैवमपि घट इत्याकारकनिर्धर्मितावच्छे

दकक प्रमाणाद व्याप्तिः घटनिष्ठ विशेष्यताया निरवाच्छिन्नत्वात् इति वाच्यं तत्संबंधितावच्छेदकावच्छि-
 न्नत्वस्यानेतत्संबंधितानवच्छेदकानवच्छिन्नत्वस्यैव निवेशनीयतया घटनिष्ठ निरवाच्छिन्न- ५०
 विषयताया अप्रतितादृशात्वेना व्याप्तिविरहात् इति हि कु मूलस्य तच्छेदस्य तत्संबंधार्थ-
 कत्वं व्यवस्थापयितुं आदियति दीपिकायां नान्वीत्यादिना घटे घटत्वमिति प्रमाणा मिति
 आधेयतासंबंधेन घटत्वावच्छिन्नघटनिष्ठ प्रकारतानिरूपित घटत्वव्यक्तिनिष्ठ विशेष-
 यताशाली प्रमाणा मित्यर्थः घटत्वे घटाभावादि ति घटत्वस्याधेयतासंबंधेन घटाधि-
 करणत्वाभावादित्यर्थः आधेयतासंबंधस्याधिकरणत्वानियामकत्वादिति भावः यत्र
 यत्संबंधोस्तीति योपादृशसंबंधीत्यर्थः यत्संबंधीभवतीति वार्थः यत्र तुपलक्षणं य-
 स्येत्यपि बोध्यं तत्र तत्संबंधानुभव इत्यर्थः इति पाद्विशेष्यतानिरूपित तत्संबंधाव-
 च्छिन्नतानिष्ठ प्रकारताशाल्यनुभव इत्यर्थः इति विवक्षणादि त्यर्थः तेन संबंधेन त-
 त्संबंधीतिष्ठ विशेष्यतानिरूपित तत्संबंधावच्छिन्नतानिष्ठ प्रकारताशाल्यनुभवस्य लक्षणत्वस्ती

त्वमित्यर्थः स्मृतिमात्रे संस्कारसंवेधनानुभवस्य हेतुत्वात् तत्त्वज्ञानसमन्वयः प्रत्यभिज्ञायां संस्कारस्यैव कारणात्वं न तत्त्वज्ञानानुभवस्य तत्त्वज्ञानात् इति यत्र दनुभवस्यापि प्रत्यक्षप्रमाणत्वापत्तः अतः प्रत्यभिज्ञायां नातिव्याप्तिः मूलस्य ज्ञानपदमापि एतादृशकारणत्वं घटितस्य लक्षणत्वाभावनत्वस्यापि लक्षणत्वं घटकतामर्थत्वात् संस्कारध्वंसेति व्याप्यप्रसक्तेः इदमुपलक्षणं निरुक्तकार्यता वच्छेदकतया स्मृतिपदशक्यता वच्छेदकतया वासिष्ठस्मृतित्वजातिमत्त्वं स्मृतिलक्षणमित्यपि बोध्यम् अनुभवलक्षणमाह तादृशमिति स्मृतिमिति नमित्यर्थः इदं स्मृतावतिव्याप्तिवारणाय घटादावतिव्याप्तिवारणाय विशेष्यभागः इदमुपलक्षणं संस्कारत्वावच्छिन्नतिरूपितकारणत्वं तादृशकारणता वच्छेदकतया अनुभवपदशक्यता वच्छेदकतया वासिष्ठानुभवत्वजातिमत्त्वं वा अनुभवलक्षणमित्यपि बोध्यम् अनुभवं विभज्यते सविधिभिः इति अनुभवः प्रकारद्वयाभ्यां तद्विषयित्वमित्यर्थः यथा यथा यथा यथा इति अत्र सकलप्रमाणेषु यथा यथा भगवत्ज्ञानवृत्तिविषयिता वत्वे सत्यनुभवत्वं ज्ञानभेदेन विषयिताभेदानभ्युपगमात् सकलभ्रमनिष्ठा यथा यथा च भगवत्ज्ञानावृत्तिज्ञानवृत्तिविषयितावत्वं ताभ्यामेवानुभवसामान्यलक्षणस्यैव विधिं

वस्तुमाणां तु तत्तद्गुणप्रकारकानुभवसद्वैविध्यपरमितीधेयं प्रमाविशेषलक्षणमाह तद्वतीति प्रक-
 रता वचनैकसंबंधेन तत्संबंधिनीत्यर्थः तेन शक्त्यादेरपि कालिकसंबंधेन राजतत्त्ववत्त्वेऽपि श-
 क्त्यादिविशेष्यकारजतत्त्वप्रकारकभ्रमेनातिव्याप्तिः न वा तादात्म्यस्याधेयतानि यामकतया
 उरोवर्तिविशेष्यकारजतादिप्रमायामव्याप्तिः स प्रमयो विशेष्यतानिरूपकत्वं तस्यानुभवे
 न्ययः तत्प्रकारकमिति तत्संबंधावच्छिन्नतानिष्टप्रकारताकमित्यर्थः न चेदं लक्षणं गु-
 णसमुदाये वार्तित्वप्रकारके वक्तुं च गुणसमुदायत्वप्रकारके चाप्यवार्तिरप्यं गुणसमुदा-
 य इति समूहालंबनात्मकविपरीतभ्रमेऽतिव्याप्तिः तस्य वक्ष्यादिविशेष्यकत्वा वार्तित्वा
 दिप्रकारकत्वेति वाच्यमनेन संबंधेन तत्संबंधिनीति विशेष्यतानिरूपिततत्संबंधाव-
 च्छिन्नतानिष्टप्रकारताकत्वस्य विवक्षितत्वात् प्रकृते वार्तित्वानिष्टप्रकारताया वार्ति-
 त्वनिष्टविशेष्यतानिरूपितत्वाभावात् गुणसमुदायत्वनिष्टप्रकारताया गुणसमुदायनि-
 ष्टविशेष्यतानिरूपितत्वाभावाच्च नोक्तातिव्याप्तिः ननु घटे घटपटोभयं घट इति भ्र-

मारभ्येति मेष्मदिदेशवच्छेदेन जायमान ध्वनिमारभ्येत्यर्थः आदिनामृदंगादिपरिग्रहः आद्य ध्वनिवि
 हावेति यावत् मेष्मद्यवच्छेदेन जायमान ध्वने तत्पत्वादिता शयः ओत्र देशयव्यंतामिति श्रोत्रदेशव
 छेदेन जायमान ध्वनियव्यंतामिति त्वर्थः अंत्य ध्वनियव्यंतामिति यावत् द्वितीयादेशव्यापि द्विती
 य ध्वनिप्रभृति चरम ध्वनियव्यंता ध्वन्यात्मा कशब्दा रत्यर्थः येत इति शेषः शब्दजा इति ध्वन्यात्म
 क शब्दा समवायिकारणकारत्यर्थः इदमुपलक्षणं वर्णो द्विविधः संयोगजो वर्णजश्च आद्यत्वा
 ल्बोवृष्टसंयोगनिमित्तकारणकः तस्य तात्वाकाशसंयोगा समवायिकारणकत्वात् द्वितीय
 वर्णप्रभृति अंतिमवर्णयव्यंताः सर्वे वर्णवर्णसमवायिकारणकारत्यविबोधं अत्र ध्वन्यात्मक
 वर्णसमक सर्व शब्दोपनिषः अवाप्यवृत्तिः अंत्यमिन्नः कार्य शब्दनाशः अंत्य शब्द उपां
 त्य शब्दनाश नाशः शब्दोपनिष प्रकारं स्वयमेव वक्ष्यतीति बोधं बुद्धिलक्षण माह मूले सर्वमव
 हार हेतुरिति अवसा मान्य हेतुरित्यर्थः वाच्यता संबंधेन स्वातन्त्र्य कालि मत्व संबंधेन वाच्यव
 हारं प्रति विशेष्यता संबंधेन समवाय संबंधेन वा ज्ञानस्य हेतुत्वात् तत्त एा संगतिरिति भावः न च

हा

११४

पादशतानव्यवहारो नोत्पन्नः तत्राव्याप्तिरिति कथं वाच्यतादिसंबंधावच्छिन्नव्यवहारनिष्ठ
 कार्यं तानिहपितविशेष्यतादिसंबंधावच्छिन्नज्ञाननिष्ठकारणतासमानाधिकरणरूपावतिजा
 तिमत्वस्यविवक्षितत्वान्नोक्तदोषरतिरुतोपिलघुलक्षणमाहज्ञानमिति निरुक्तकारणताव
 छेदकतयाज्ञानपदशक्यतावच्छेदकतयावाप्तिश्चज्ञानत्वजातिमत्त्वं बुद्धिलक्षणमित्यर्थः
 उक्तार्थेण वमूलकारामिष्टावः अन्यथाप्यप्यपदद्वयवैयर्थ्यपत्तेः दीपिकाकारेणूलस्य
 ज्ञानपदस्य बुद्धिलक्षणपरत्वमाह दीपिकायां जानामीत्यादिना घटमहं जानामीत्याद्यनुव्यव
 सायगम्यमित्यर्थः विषयनिर्मोकेन केवलज्ञानानुव्यवसायस्यालीकतया यथाश्रुतासंग
 तेः अत्र निर्विकल्पकस्य भगवत्ज्ञानस्य वा तादृशानुव्यवसायाविषयतयानिरुक्तानु
 व्यवसायसिद्धज्ञानत्वजातेः सकलज्ञानसाधारण्यं दुर्घटमिति केषांचित्दूषणमपाकर्तुं
 प्रकारान्तरेण ज्ञानत्वजातिसाधनं कृतमिति ध्येयं मूले बुद्धिं विभजते सादिविधेति स्मृते
 र्लक्षणमाह संस्कारजन्यं ज्ञानमिति संस्कारसंबंधावच्छिन्नकारणतानिहपितकार्य

कार्य कारणाभावद्वयाप
 गमनाविरुप्रयुक्तका
 स्मात् लक्षणां हेतुत्वा
 ओ स एव हेतु इत्युच्यते
 भाति जलमात्रवृत्तिरिति
 गीकार आ व श्य कः
 न तैलांतर्वतिजलस्य
 तिः जलस्य दहनप्रति
 प्रति कूलत्वांगीकार
 रुष स्नेहवजलस्य
 प्रतिबंधकत्वमंग

एतत्स्वरूपप्रकारद्वयान्यतरविशील्य'योर्व्याप्यधर्मत्वे पिविति
 वर्णित्वं च तात्त्विकोऽप्युपटजम्यतावच्छेदनापिन हेतुत्वसंभवः त
 ध्वन्यात्मक इति भेदो दाविति आदिर्न विचिन्तय वत्त्वं तरसि
 र्यः तात्त्विकोऽप्युपट संयोगाजम्य शब्दो धी प्राचामाशय इति प्रति
 इति संस्कृतभाषादि रूप इत्यादिना अवः ननु धर्मा व्याप्ते हां
 वर्णित्वरूप इति यावत् न च तात्त्विकभावा नुपपत्तिरिति चे
 तात्त्विकवच्छेदयत्वात् मूलकारस्य लसत्वे ततो दाहानुत्प
 दास्ति विभक्तिरिति ध्वन्यात्मक शब्दा नंतर्वतिजलस्यैव त
 विभागन्यत्वाभावादसांगत्यापत्तेः आस्ये वा नुभववत्त्वात्
 साधुसंगच्छते अत्र संयोगजत्वं विभां स्नेहो नित्य वृत्तिरिति
 किमेवे न मिलितया अनुगमकर

कार्य कारणभावद्वयापत्तेः न गुणत्वादिना हेतुत्वशीतत्वात् सांख्यिक त्वयोर्व्याप्यधर्मत्वे पिविति
 गमनाविरुद्धप्रयुक्तकार्यकारणभावद्वयापत्तितादवस्थादेवशीतत्वादिनापिन हेतुत्वसंभवः त
 स्मात्-ल्लानां हेतुत्वासंभवात् चूर्णदिपिडीभावहेतुत्वजनलेलधुधर्मावच्छिन्नवत्त्वंतरसि
 द्धौ स एव स्वे हेतुत्व्यते अतएव स्वे होऽभस्ये वेति भाष्यमपि संगच्छत इति प्राचामाशय इति प्रति
 भाति जलमात्र इति रिति जलसिने स्वे हेतुत्ववस्थापकप्रमाणभावादिति भावः ननु शार्दूलां स्ते तां
 गीकार आ वश्यकः अन्यथा तैलसंयुक्तं चूर्णं दादनुभयमानं ए एडीभावा नुपपत्तिरिति चे
 न तैलांतर्वर्तिजलसमवेतत्वे तादेव पिडीभावोपपत्तेः न च तैले जलसत्वे ततो दाहानुत्प
 तिः जलस्य दहनप्रतिकूलत्वात् इति वाच्यं अन्यथा तैरेकाभ्यां तैलानंतर्वर्तिजलस्यैव त
 त्प्रतिकूलत्वांगीकारात् प्रांचत्तु तैलांतर्वर्तिजलसमवेतत्वे हेतुत्वप्रकृत्यस्वीकारेण प्र
 कृत्ये हेतुत्वजलस्य दहनानुकूलत्वमेव अप्रकृत्ये हेतुत्वजलस्यैवानुभववत्त्वात्
 प्रतिबंधकत्वमंगीक्रियते इत्याहुः जलमात्र इति रित्युपलक्षणं तैलो नैव इति नि

न.प्र.

११३

पितृध्वनिनिर्णयकार्यता वच्छेदकत
 निष्ठासमवायिकारणतानिहपित
 षः एव शब्दजत्वमविध्वनिनिष्ठा
 कतपासिद्धत्वाद्दशजातिविशेषा
 संयोगजध्वनिरित्यर्थः मेरीदं संये
 सः इति शेषः तत्राय इति पूर्व एव न
 दितीभावः द्वितीय इति विभागज
 त्यर्थः इदंच दलक्रियाजनकसा
 तिभावः दलद्वयविभागजन्य इति
 त्यर्थः यः सः इति शेषः तस्य द्विती
 मवायिकारणकत्वादि तिभावः

46

द्वाहरणे कंकणादीनामन्यत्र करणीयत्वं प्रसिद्धमिति नोपन्यस्तम् भवति नाभावना
 रूपान्यत्र कतिराक्षिप्यत इति लक्षणानुगतिः विषमं वर्णयते यत्र घटना ननु रूप
 योः केयं शिरीषमङ्गीकृतावनमदनज्वरः अत्रातिमृदुत्वेनातिदुःसहत्वेन चाननु
 रूपयोरंगनामदनज्वरयोर्घटना यथावा अभिलषति यदीदो वक्रलक्ष्मीमणा
 द्याः पुनरपि सकदर्थो मज्जसंज्ञालयां कं सुविमलमय विवं पाणिजातप्रसूनैः
 सुरभयवदनोचेतत्त्वं कृतस्यामुखं क पूर्वत्र वस्तु सती घटना अत्र चंद्रवदनल
 दम्पास्तकिता घटनेति भेदः विरूपकार्प्यस्योत्पत्तिरपरं विषमं मतं कीर्तिप्र
 सृतिपवलांशुपामातवकृपाणिक्का अत्र कारणानुगुणप्रक्रमं ह्यत्र श्यामात्
 धवलोत्पत्तिः कार्प्यकारणयोर्निवर्त्य निवर्तकत्वेन पंचमी विभावना लक्ष
 णानुगुणशालित्वे त्वयं विषम इति भेदः अनिष्टस्याप्यवाप्तिश्चेत्तदिष्टार्थसमुप

न. प्र.
 ११२

त्वः नित्यवृत्तिरिति नित्यः कार्णशुणपूर्वकः आश्रयनाशानाशपश्चेत्यपि बोध्यं यथाश्रुते स्तेरुल
 क्षणघटकदलद्वयप्रयोजनमाह दीपिकायां कालादावित्यादिना एवमुत्तरत्रापि मूल
 शब्दलक्षणमाह श्रोत्रग्राह्य इति श्रोत्रक। एकज्ञाननिरूपितलौकिकविषयकनित्यता
 र्थः अत्रज्ञानस्य श्रोत्रेन्द्रियकारणकज्ञानत्वेन गौरवात्प्रयोजनाभावाच्च किं तु आवरणे
 नेति बोध्यं आवरणोपनीतहृयादेर्विषयतया तत्रातिव्याप्तिवारण्यविषयतायां
 लौकिकत्वनिवेशः न च भेदोपपत्तेर्देन जायमानशब्दस्य श्रोत्रदेशवच्छेदेनानुप
 त्यानिरुक्तश्रोत्रग्राह्यत्वाभावात् तत्राव्याप्तिरिति वाच्यं आवरणनिरूपितलौकिकविष
 यत्वसमनाधिकारणरूपावृत्तिर्जातिमत्वस्य विवर्दीतत्वात् एदमुपलक्षणं शब्दपर
 शक्यतावच्छेदकतया सिद्धशब्दत्वजातिमत्वमित्यपि बोध्यं तस्याश्रयमाह आकाश
 मात्रवृत्तिरिति वीण्यां कोलाहलौ वने कोलाहल इत्यादिप्रतीतेरवच्छेदकतासंबंधे
 न वीषीवनविषयकत्वेनोपपत्तेः इत्यशयः शब्दविभजते सदि विद्य इति ध्वनित्वव

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

51

कुं
३६

११

मातृ भक्ष्याशयाहिमंजुषां दृष्ट्वा तु स्तेनमभक्षितः इष्टार्थमुद्दिश्य किंचित्कर्मोक्तं
 वतस्ततो न केवलमिष्टस्यानवाप्तिः किंतु तत एवा निष्ठस्यापि प्रतिलभश्चेतत्
 दपि वैविधमं यामत्तप्रेषपासर्पपेटिकां दृष्ट्वा प्रविष्टस्य मूषकस्य न केवलं
 मत्स्यालाभः किंतु स्वल्पहातिरपीति यथावा गोपाल इति कृत्स्नत्वं प्रचुरात्तीर
 बांक्षया श्रितो मातृस्तनन्ती मत्पलभ्यं लपाकृतम् इदमर्थावाप्तिरूपेष्टार्थ
 समुपमादिष्टानवाप्तावनिष्ठप्रतिलभे चोदाहरणम् अतर्थापरिहाररूपेष्टार्थ
 समुपमात्तदुभयम् यथा दिवि श्रितवतश्चंद्रं हिकेयमपादुविशशस्य यश्च
 तां चिंति साश्रमस्य ततो भयम् अत्र न केवलं शशास्वत्त्वा नर्थापरिहारानवाप्तिः
 किंतु स्वाश्रमस्याप्यनर्थावाप्तिरिति दर्शितम् यानिष्ठावाप्तिरूपेष्टार्थसमुप
 मात्तदुभयं यथा दिधत्तन्माहतेर्वीलंतमादीप्यदृशाननः आत्मीयस्य पुरस्त्वेव

50

राम
३६

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

प्रातिपादपति भवति हीति इत्यत्र व्यापकता वच्छेदकस्येति स्वकलमाह इत्यत्रमिति जानियद्
 स्पकुत्तमाह इत्यत्रमिति सत्ता रूपजातिमादाय इत्यादावतिव्याप्तिवारणाय सत्ता निन्नेति त
 यापिसामान्यवत्वे सतीति सन्त्येतयोर्विशेष्यस्वकलमाह जात्यादिनोमिति तत्र तेषु गग ना
 दावतिव्याप्तिरिति आदिना कालादिपरिग्रहः यथा श्रुते चैतत्समान्यवत्वे सति कर्मान्यत्वे सति
 कर्तव्यवदति पदार्थविभाजकोपाधिसत्वेऽतिव्याप्तेरभावात् इति गुणसत्तात्यनिरूपणम् वेगे
 नास्थिति स्यापकोप्युपलक्ष्योपश्रुतिपावः वेगपदस्य भावात्यन्तसंस्कारपरत्वादीति भावः इद
 म् उपलक्ष्यमाणम् वेगशून्यत्र चकारेणानुक्तसमुच्चापकेन गुरुत्वस्यापि संग्राह्यात् ननु मूर्तगु
 णत्वं मूर्तवति गुणत्वं संख्यादावतिव्याप्तिप्रसक्तमाह अमूर्तत्वमिति तथा चामूर्तवति गुण
 त्वं प्रदर्शितं मूर्तगुणानां साधर्म्यमिति तर्थाः न चैतदपि मूर्तमात्रवतिसंख्यायामतीत्या
 प्रसिद्धिश्च अमूर्तगुणवतिसंस्कारतात्यगुणत्वस्याप्यजाशून्यगुणत्वस्य मूर्तत्वस्या
 व्यतावच्छेदकगुणवति जातिमत्त्वस्यापि वाचीतत्वात् अत्र च ये शून्यान्तेन संख्यादे
 र्धपत्तेरत गालमासनेत्यादि इति न चैतत्तैस्मिन्मूर्तपितृवधको भूतनिज्ञासातिवृत्तेरिति भा
 वः इति वैदिदमिद्विधावः ननु रूपतत्त्वसत्ताया वा गुणनिष्कारणता वच्छेदकत्वे स्यादित्याशंकाह
 नादीति रूपत्वादीत्यादिना रसत्वादिपरिग्रहः यथापि गुणतज्जातौ प्रत्यक्षमेव प्रमाणं रूपादिषु संयुक्त
 समचेतसमायायेन गुणतत्त्वप्रत्यक्षसम्भावात् तथाप्यतींद्रियरूपादौ तत्त्वज्ञासम्भवेन तत्साधारण्ये
 गुणत्वस्य न यत्तत्त्वमनं प्रदर्शितम् न च रूपत्वादिना सांकर्यमिवातींद्रियरूपादौ गुणत्वसिद्धिः गुरुत्वा
 दौ धर्मिगुरुकमानेन तत्त्वसिद्धिरित्यनुमानप्रदर्शनमवयर्थमिति वाच्यम् रूपादावप्यापानरसाधारण
 गुणरतिप्रत्यक्षस्यासिद्धेः इदमत्र बोध्यम् सकलगुणसाधारण्ये का कारणतानास्येवेति कथं तदव
 छेदकतया गुणत्वसिद्धिः न च चतुर्विंशतिगुणेषु प्रतीकं याः कारणतासासा मेव यज्ञतया तादृशस
 कलकारणता वच्छेदकतया गुणतज्जातिसिद्धिरिति वाच्यम् तथा सति इव्यकर्मरूपमिन्नसामा
 न्यवतिपाकारणतासां किंचिदमो वच्छिन्नेत्यनुमानेन रूपमिन्नत्रयोविंशतिगुणसाधारण्ये जा
 त्यस्यापि सिद्धिप्रसंगात् पारिमाण्यस्य क्वाप्यकारणतया गुणत्वस्याप्यतिप्रसक्ततयाऽनवच्छेद
 कत्वोच्चात्यन्यत्र चिस्तरः कर्मादावतिव्याप्तिरिति आदिना सामान्यपरिग्रहः लक्ष्ये लक्षणसत्तं

दि. गु.
 १

51

55

राम

१

५९

न वा वापन विषय कावनाप पतः इत्या... राव्याप...

संख्याविशिष्टवाचकत्वमेनेकपदस्येति न तत्राद्याप्रतिरिति भावः स्वयंप्रतियोगिताका न्योन्याभावस
 माताधिकरणगुणतस्य विवाचीतत्वात् नान्याप्रतिरितिकेचित् एकैकद्वयशतिसुलस्यस्वसमाना
 धिकरणान्योन्याभावप्रतियोगिता तव छेदकैकतका इत्यर्थः यद्वा साश्रयान्योन्याभावव्यापकात्
 नाभावप्रतियोगिन इत्यर्थः स्वाद्येष्टमिति विनयादिः दिभ्यः स्वाद्येष्टाद्विधाना नं विशेषशब्दस्य तदन्त
 रितत्वादिनयादेराकृतिगुणतादिति भावः विशेषगुणा इत्यर्थे इति विशेषगुणतं च भावनान्यो
 यो वायुवति वृत्तिस्य शीवति धर्तुसमवायीतदनुत्पत्तिसाति गुरुता जल इव तस्य गुरुत्वं च त्रजात्या
 दावति आति आद्याप्य विशेषगुरुत्वं नैमित्त्य इव तयो वीरणाप्य गुरुत्वेत्यादिसां सिद्धिक इव
 त्वसंग्रहाप्य जलैती संयोगादिवारणा य सत्वं तं भावायामन्याप्रतिवारणा पाद्यमन्योतन स
 त्वं तद्यटक सनवायी विशेषणं सत्तादिकमादाया संभववारणाप्यस्पर्श संग्रहाप्य च स्पर्श
 वतीति संख्यादियं स्या परतमं तेषां निवृत्त्यन्यावरिमाणपरतयोरेव ग्रहणमिति भ्रमवा
 रणापादि पदं ग्राह्यगुणानां विशेषप्रदर्शयति संख्यापरिमाणेत्यादिना गुरुत्ववेगात्
 नाप्यति स्तरेति गुणतं ननु धर्मैतद्यदि स्तरेनैतैषामस्तरेति गुणतं साधर्म्यं स्तुतं तत्संख्या
 दावति आप्तमतश्चाह स्तरेति स्तरेति गुणमेतैषां साधर्म्यमित्यर्थः मच्चतयाप्यस्तरेमा
 प्रवृत्तिसंख्यादावति आतिरिति वाच्यम् स्तरेति गुणवृत्तिसंस्कारतात्प्यगुणतव्याप्यजातिशून्य
 गुणतस्य स्तरेताभावव्याप्यतावच्छेदकपरिमाणवृत्तिजातिमतस्य वा विवाचीतत्वात् आद्ये
 प्रिवारणाप्यविशेषी भूतगुणतस्य निवेशः द्विमीये परममहत्तज्जातिमादायाति व्याप्रिवारणाप्य
 परिमाणवृत्तिरिति ननु नुभवेष्वांगुणा इति स्तरेन संख्यादियं चाना नुभवेति गुणतं साध
 र्म्यं मुक्तं च स्यादावति आप्तमत उभयपदं स्तरे स्तरे परतया वाच्ये स्तरे स्तरेनैति नच स्तरे
 मात्रवृत्तिसंख्यादावति आतिरिति वाच्यम् कालवति वृत्तिगुणतव्याप्यजातिमतस्य इव त
 समव्यापकतावच्छेदकगुणतव्याप्यजातिमतस्य वा विवाचीतत्वात् नन्वनेकाश्रितत्वं सं
 योगादावव्याप्तमनेकपदस्य वदत्ताविशिष्टेशकत्वात् अत आह संयोगेति तथाचैकत्वनिन्न

55

50

राम

2

6

न वाचावन विषय कत्वनापपत्तः शाश्वतः शब्दाव न गता तावाप्यरात व्याप्य

व

तयोः सा जात्यमस्तीति तद्दोषतादवस्थम् गुणत्वव्याप्यव्याप्यजात्यासा जात्यस्य वि
वाचितत्वात् अवयवाय विरूपादीनां रनीलतादिना सा जात्यसत्त्वान्नासम्भवः ननु त
थापि नित्यरूपे संख्याप्रवयवजन्यपरिमाणे कर्मजवेगे वा व्याप्तिरिति चेन्न स्वाश्रयस
पवाये मात्रसमवेतस्य सजातीयगुणजन्यवृत्तिजानि सत्त्वस्य विवाचितत्वात् नित्य
रूपादौ च तादृशरूपत्वादिकमादाय लक्षणसमन्ययात् अत्र संख्यात्वे यत्कृतानि
रितैस्तेन भावनाद्यत्यन्तेन च तादृशजानि विशेषणीया तेन तादृशसंख्यात्वे यत्क
त्वादाय द्वितद्विषयत्वादौ नानिव्याप्तिः नवावयववेगजन्यावयवविवेगवृत्ति
सत्तागुणत्वसंस्कारत्वमादाय भावनायामानिव्याप्तिः न चैवं जानि घटितलक्षणे
तादृशरूपत्वादि जानिमादाय पाकजरूपादौ वानिव्याप्तिरिति वाच्यम् तादृशजा
नि सत्त्वसत्यपाकजन्यस्य विवाचितत्वादिति सर्वे च नुरसम् लक्ष्यतावच्छेदकेऽप्या

राम

५

नये

त्यादिसत्तेनरूपादौ नातिव्याप्तिः इति सैगुणसाधर्मिम् नीलत्वादीनारक्तत्वादियपरिग्रह अन्य
 चा नीलत्वादीनामेकव्यक्तित्वेन तु लाघवादेव नीलारुणदिव्यत्वे व्यंसेत्यतीत्यत आ
 ह लाघवंति प्रत्यक्षवाधितमिति नीलो रक्तो नुत्यन्न इत्यादि प्रत्यक्षवाधितमित्य
 र्थः अन्यथेति लाघवनात्रेण नीलारुणादीनामेक्याभ्युपगम इत्यर्थः नक्त्यन्तो (
 घटो विनये घट इत्यादि प्रतीतिर्न घटादौ रैक्यमित्यत आह नुत्यादेति एतेन ईदृश
 ज्ञानिसाधक प्रमाणेन रसादिकं रसत्वादिकं चादिनागंधत्वादियपरिग्रहः संयोगादाव
 ति व्याप्ति याशं क्वाह चक्षुर्ग्राह्यमिति चक्षुर्ग्राह्यमित्यस्येत्यर्थः तेन चक्षुरिति प्रा
 कधारणे विनयौ नरूपादौ विशेषगुणत्वं मिति विलक्षणमित्यर्थः वैलक्षण्यं च वक्त
 र्मिन्नाग्राह्यत्वं न च तथापि प्रभा मिति संयोगेऽतिव्याप्तिरिति वाच्यम् चक्षुर्ग्राह्य
 त्वस्य चक्षुर्ग्राह्यत्वात् ननु एतद्विचक्षणस्यावश्यकतया तेनैव प्रभा मिति

नये

त्यादित्तेनरूपादौ नातिव्याप्तिः इति सैगुणसाधर्मिन् नीलत्वादिनारक्तत्वादियपरिग्रह अन्य
 चा नीलत्वादीनामेकव्यक्तितेन तु लाघवादेव नीलारुणदिव्यत्वे कंसेत्यतीत्यत आ
 ह लाघवं इति प्रत्यक्षवाधितमिति नीलो रंक्तो नुत्पन्न इत्यादि प्रत्यक्षवाधितमित्य
 र्थः अन्यथेति लाघवमात्रेण नीलारुणादीनामेक्याभ्युपगम इत्यर्थः न नृत्य नो (
 घटो विनये घट इत्यादि प्रतीतिर्न घटादौ रंक्तमित्यत आह नुत्पादेति एतेन ईदृश
 ज्ञानि साधक प्रमाणेन रसादिकं रसत्वादिकं आदिना गंधत्वादियपरिग्रहः संयोगादाव
 ति व्याप्ति वाशं व्यास चक्षुर्ग्राह्यमिति चक्षुर्ग्राह्यमित्यस्येत्यर्थः तेन चक्षुरिति प्रा
 कधारणेऽपि नैकैकं विशिष्टगुणत्वं मिति विलक्षणगुणमित्यर्थः वैलक्षण्यं च चक्ष
 र्निन्नाग्राह्यत्वं न वतथापि प्रभामिति संयोगेऽतिव्याप्तिरिति वाच्यम् चक्षुर्ग्राह्यस्य
 चक्षुर्ग्राह्यत्वं न वतथापि प्रभामिति संयोगेऽतिव्याप्तिरिति वाच्यम् चक्षुर्ग्राह्यस्य

योगानाशायवयविनाशायतेः नचावयवेषु तेजोभिद्यातन्नरं यच्च ज्ञान एवावयवविशेषं ना
 भवेन तत् पूर्वमवयवि निरूपादिना शोत्यादाभ्युपगमे बाधकाभाव इति वाच्यम् नत्र पूर्वव
 यविनाशावयव्यंतरोत्पद्योरावश्यकत्वात् पूर्ववयवि निरूपादि परावृत्तिजनकविजाती
 यते ज्ञासां योगस्य मानाभावेनाकल्पनात् अवयवि रूपनाशे आश्रय नासस्य हेतुत्वात् या
 काजन्यतस्य कार्यत्वावच्छेदककोटिप्रवेशे ज्ञो रवादवयविनाशो विनायाकेनावयवि रूपना
 शासम्भावावयवि नीलादाववयवनीलादेहेतुतायां व्यभिचाराद्यत्यायाकोनावयविनी
 लाद्युत्पादासम्भवाच्चित्तमिमानः अवयवेषु नष्टेऽपि तिष्ठन् घातम्भककपालादिपरमा
 णुपर्यन्तेषां त्रिसंयोगेन पूर्वोक्तरीत्या घटदि च्छाणुकपर्यन्तनाशसंभवादिति भावः (
 स्वतंत्रेषु कार्येषु ध्वंसविशिष्टेषु ननु तत्र सस्यानभेदादिकथं न प्रतीयत इत्यत आ

63

राम

८

धुरसंघनिस्वसमवायिसमवेतत्वसम्बन्धेनमधुरसंवेनहेतुतायाअणुकगतमधुरसात्य
 चानुपयत्यान्ततयातादृशकारणवालाचतुरणुकादौमधुरादिरसोत्पत्तौर्दुर्कीरत्वात्
 ननुघटावयवेव्यापातुयाकोनतुपरमाणुदोवत्तत्राह नहिरत्तेतिइतिरूपग्रन्थः नसंयोग
 गतइति काचैनसंघातीतिस्तु कचिनस्पर्शव इअप्रतियोगिकत्वमवगाहतइतिभावः रूपा
 दीनां पाकइति रूपादीनांपरावतिरित्यर्थः पाकोनसम्भवतीति रूपादियरावतिफलक
 स्तेजःसंयोगोनसम्भवतीत्यर्थः रूपादि यरावतिर्नसंभवतीति पावत् रूपादिनासंप्रतिसाक्षा
 वा न्यरंपरासंघरणसर्वावयववच्छेदेनतेजःसंयोगस्यहेतुत्वापाऽवयविनावच्छेदवयवेषुस
 वत्सुअवयविनिरूपादिनाशोनसम्भानित्तथेतोः सर्वावयववच्छेदेनतेजःसंयोगस्याभावादि
 तिभावनवविद्यमानेयेघटोदौसर्वावयववच्छेदेनतेजःसंयोगः कुतो नोत्पद्यतइतिवाच्य
 तथा नन्यारंभकसंयोगावच्छेदेनावयववितितेजःसंयोगोत्पत्तिका लोतदवच्छेदेनावय

७

येतनी नादिकंप्रतिस्वअयसमतत्वसम्बन्धेनतालादेर्हेतुत्वस्यतवाय्यावश्यकत्वात्
 नवच्छेत्रातिप्रतीतिविषयतायाअनेकत्रकल्पनेगौरवमेकत्रकल्पनेलाघवमिति आं
 लाघवातुरोधेनानिरिक्तचित्रिसिधौपूर्वोक्तप्रतिवध्यप्रतिवन्धकभावकल्पेनागौरवस्यत
 दोषतंकलमुरवतादित्यन्यत्रविस्तरः स्पर्शादिव्याख्यातइतिकोमलकावनस्पर्शवदवय
 वाभ्यामारब्धघटादौस्पर्शानंगीकारेघटस्यशनानापतिरित्यादिरीत्याक्षित्रस्पर्शोप्यवश्यका
 इतिभावः अवयवितोनारसत्वेपिज्ञाने रभावादिति नचाक्षित्रोरसइतिप्रतीतिविषयतयाऽ
 ६ निरिक्तचित्ररससिद्धिरितिवाच्यमरतांशप्रतीतिरेवावमवगतनानारसैरूपवतेरतिरि
 कचित्ररसतरागभावध्वंसादिकल्पनेगौरवात् नचैवंछणकरस्यायोग्यतयामधुरादिरस
 क प्रतीतिनियामत्वासम्भवेनास्तुच्यणुकेमधुरादिरसश्चतुरणुकाद्यंतावयवविषयंतमधुरादि
 रसवत्तेमानाभावाः अणुकमधुरसेनैवमधुरादिप्रत्यक्षोपयतेरितिवाच्यम समवायेनम

ति स्वसमवायिसमवेततुसंबंधेन नीलानिरिक्तरूपत्वेन पीतरूपं प्रतिपीतानिरिक्त
 रूपत्वेन प्रतिबंधकत्वमिति रीत्या प्रतिबध्ना प्रतिबंधकभावकल्पनादत्यथा
 नानाजातीयकपालारध्वे घटे नीलकण्ठलाघवच्छेदेन पीतात्पादापरत्वे दुवारता
 ३ दिति भावः अत्र नव्याः नाताजातीयरूपकपालारध्वे घटे पीतकपालावच्छेदेन नीला
 यतिवारणाय न रूपपूर्वकः प्रतिबंधप्रतिबंधकभावः कल्पते किंतवच्छेदकता
 ससंबंधेन नीलादिकं प्रतिसमवायेन नीलादेः कारणत्वं कल्पते चित्ररूपांगीका
 रतु समवायेन नीलादिकं प्रतिस्थाप्य समवेततुसम्वन्धेन नीलादिना हेतु
 तस्य पूर्वकप्रतिबंधप्रतिबंधकभावस्य च कल्पने गौरवमित्याहुः तन्न अवच्छेद
 कर्तव्यमस्वन्धघटे तोक्तकार्यकारणभावांगीकारे व्यवच्छेदकतु सम्वन्धेन कपा
 लाद्यौ जायमानस्य नीलादेः समवायेन घटादाविवज्जगतादावप्युत्थितवारणाय

ह तेजसा मिति व्यूहः संस्थागंतवैशद्यं व्युत्पत्तिं प्रक्रीयाद्यणुकनाशादिरूपाद्युत्पत्तिस्त
 एतन्निरूपणमक्रियत इति शेषः विभागजविभागजं गीकार इति कारणकारणाविभा
 गात्कार्यकार्याविभागवत् कारणमात्रविभागान् कारणकारणविभागानं गीकार
 इत्यर्थः इत्यारम्भकसंयोगप्रतिबंधादिविभागजनकक्रियायास्तुदनारम्भकसंयोग
 प्रतिबंधादिविभागजनकत्वं नियमे मानाभावादिति भावः अत्रविभागग्रैश्वेव ह्यपि
 एवैकसत्त्वमलमङ्गप्रमङ्गमिथोक्तनियमाङ्गीकार आवश्यकः एवं च ह्यणुकार
 म्भकसंयोगप्रतिबंधादिविभागजनकवरमाणुक्रियायापत्र ह्यणुकारं भकसंयोगप्र
 तिबंधादिविभागजनितस्तत्रतया तत्परमाणुक्रियया तत्परमाणाकाशादिसंयोगप्र
 तिबंधादिविभागोत्पत्तिर्न सम्भवति न च मास्तु तत्र परमाणाकाशाविभागः काक्षतिरि
 तिवच्च मृतया मतिनाशकविभागभावेन परमाणाकाशसंयोगस्य नित्यत्वापत्तेः

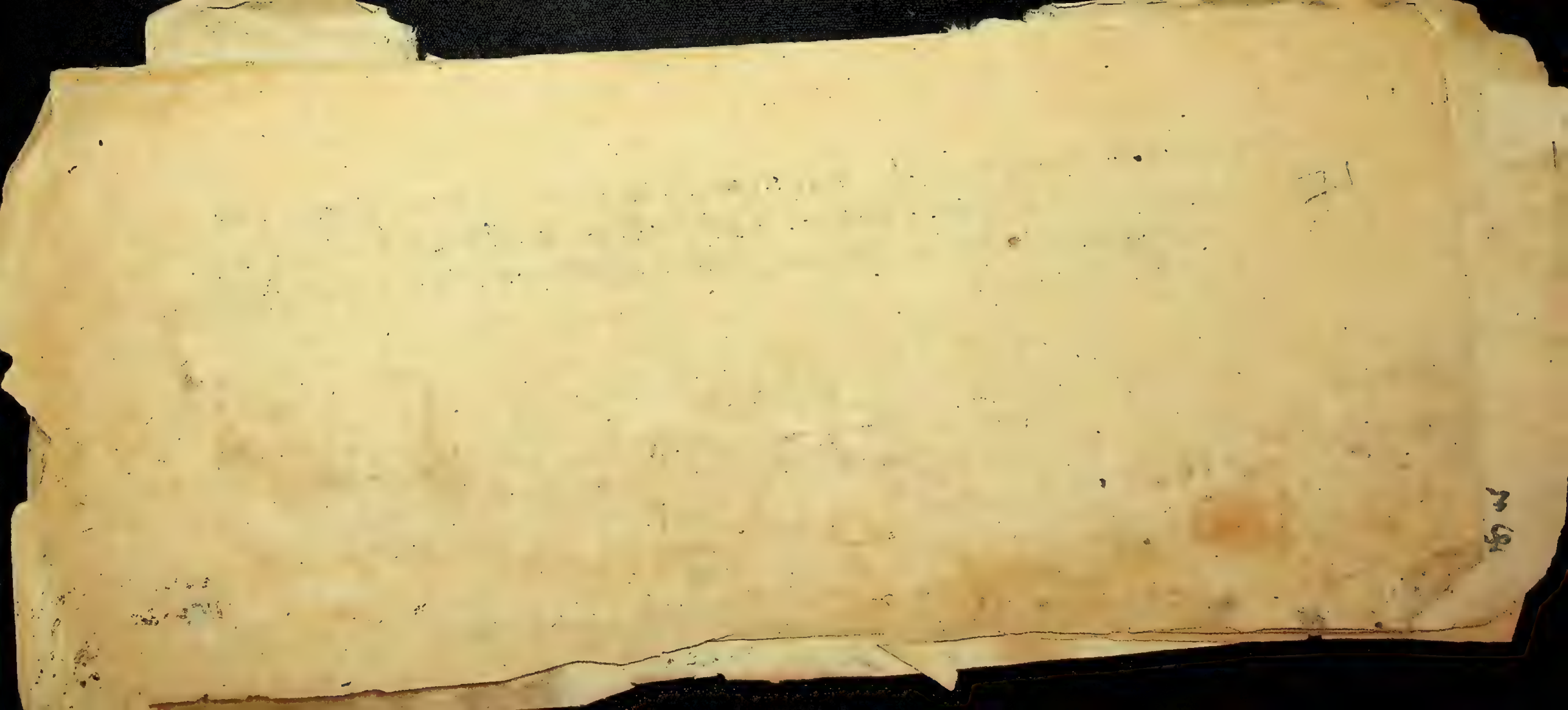
एवं च यथा एवकाशसंयोगस्य पर्यदेशसंयोगस्य धनिकं च कस्य सत्तात्परमाणावुत्तरदेशसंयोगा
 नुत्पत्त्या परमाणुगतक्रियानाशानुपपत्तेः आत्मस्मादृशपरमाणवाकाशभावाजनकः परमा
 एवोर्विभागो वाच्यः इत्यभिप्रायवानाहुतदङ्गीकारेति च नयोः पक्षयोः प्रथमयत्न एव सम्यक्पक्षे द
 देन कमलारम्भकसंयोगस्तदवच्छेदेन क्रियानुत्पत्त्या च न विकसत्कमलभंगप्रसंग इति ध्येयम्
 तत्र विभागजनकत्वे कर्मत्वं कर्मलक्षणस्यातिव्याप्तिः संयोगविभागयोरनपेक्षं कारणं कर्मेति स
 त्रस्य संयोगस्य विभागस्य वाऽनपेक्षं कारणं कर्मेति लक्षणं यद्यो तात्पर्यमिति मित्यभिप्रायेण न विनिर्णीयल
 क्षणस्य तत्रातिव्याप्तिमिधानमिदम् वस्तुतस्तु संयोगविभागयोरनपेक्षं कारणं कर्मेति स त्रं तत्र
 संयोगस्यानपेक्षं कारणमित्युक्ती कारणकारणसंयोगोऽतिव्याप्तिं सिद्धस्य कार्यकार्यसंयोगो किं
 चिदनपेक्षं कारणत्वात् एवं विभागस्यानपेक्षं कारणमित्युक्ती कारणकारणविभागेऽतिव्याप्ति
 रतुक्तं संयोगविभागयोरिति अनपेक्षत्वं च स्यात्तरोऽन्यन्नभावा नपेक्षत्वं मया कर्मणो

यिसंयोगजनने इवस्य पूर्वसंयोगनाशस्य चाक्षेपे दसम्भवापत्तेः विभागासंवापि
 कारणत्विसंयोगहेतुत्वं वा तत्र पूर्वदेशविभागस्तु नोत्तरदेशसंयोगेका
 रणं व्यवहाराभावेनान्यथासिद्धेः संयोगस्य विभागं प्रति कारणत्वाभा
 वादेव नासंवापिकारणत्वमिति न तत्रातिव्याप्तिः इत्थं च कारणमात्रवि
 भागस्य पूर्वसंयोगनाश इव नाशवानयेत् कारणकारणविभागजन
 कत्वेपि नातिव्याप्तिः तस्य विभागजनकत्वेपि संयोगविभागोभयजनकत्वा
 भावादिति ध्येयम् इव्यारम्भकसंयोगविनाशात्पि शिष्टं कालमवेक्षेति इव्य
 रम्भकसंयोगनाशोत्पत्त्याधिकरणक्षेपेत्तरक्षेपमिति ध्येयं कारणत्वा
 तु इव्यारम्भकसंयोगनाशत्वेनैव लाघवादिनिध्येयम् एवमग्रेपि नवदशै
 कदशक्षेपक्रियाः क्रमेणोपपादयन्ति तथाहीत्यादिना परमाहो कर्म

दि. क.

१.

तुल्यं कर्म परमाण्वन्तरेण घण
कारंभकपरमाण्वन्तरेण आरम्भकेति घणकारंभकेत्यर्थः ततः परमा
ण्वोर्यमादिनाशइति परमाण्वगतद्वयनाशं प्रति घणकात्मकद्रव्यस्य च
निकेवंधकतया तत्पूर्वस्यामनाशसंभवादिति भावः द्वयरम्भकेति घण
कारम्भकेत्यर्थः तद्विनाशमन्तरेणेति घणकाऽनाशोत्पत्तिक्षणेत्पत्तिः
कोत्तरसंयोगनश्यमनाशक्षणे एव पूर्वक्रियानाशइति भावः तस्मिन् न
परमाण्वोऽक्रियांतराभावादिति परमाण्वोऽक्रियांतराभावादित्यर्थः अ
त्र हेतुमाह कर्मवतीति गुणोत्पत्तिमन्तरेण कर्मोत्पत्तौ हेतुमाह
निर्गुणोति कारणमात्रविभागस्य कारणकारणविभागजनकताभाव
यक्षणे वग्रन्तरेऽप्यक्षणे क्रियोक्ता सा च निर्गुणोऽव्यारम्भानुराणक्रि



१५

पतेर्निरुणाधिकृपानिधेः चंद्रालोकोविजयतिशाखागामसंभवः हृषः८
कुवलयपानंदोयत्नसादादन्तूदयम् इतिश्रीमद्वैतविद्याचार्यश्रीभरद्वा
जजलपिकौस्तुभश्रीगंगाजाध्वंशेप्रवरदसूनोरप्यरीक्षितस्यकृतिःकुव
लयपानंदः समाप्तः

राम

१५

३
६५

केतकालमनसंविदं सत्ताविद्यया हसनेर्पिता कृतं लीलापद्य निमीलितं विहितं परं
 तं नं तातुः साकृतचेष्टितं प्रिये गृहागते प्रातः कान्ता तल्पमकल्पयत एतौ सपत्नीग
 देजागारणेन श्रान्ती सीतितल्पकल्पना कृतम् यथावा क्रस्पादि स्वेदविडुप्रबंधे
 ईष्मिन्ने कंकुमं कापिकंठे पुंस्त्वं तस्यायं जघंती वस्या स्मिता पाणौ खड्गले
 रत्नालि लेखमत्र स्वेदानुमितं पुरुषाघितम् पुरुषोचितं खड्गले खतेन प्रकाशि
 तम् व्याजोक्तिर्यदेतत्तथापदा कारस्य गोपनम् साखिपश्य गृहा रामयणौ
 एभिधुसारा म्रत्रौर्ध्वरतकृतसंकेतमप्यबलं रुनेन ललितधालि जालस्य गो
 पनम् यथावा कस्य न भवेदोषः प्रियायाः सव्रणेऽधो सभंगं यस्यापासीवी
 रितसिमयाधुना उपपत्तिना खंडिता धरा पातायिकायाः सकाशता गह्वं

व
प

रभुतः मित्यभिप्रायेणैवतीवतीत्युक्तमिति सख्यावचनं सखीवचनोद्घाटनार्थं
 पुनरपि तदेव कथयतीति नायक स्यात्तु कथयतीति यावत्सितीति स्या
 मिप्रायोद्घाटनमरणतस्याः कुशलं भवति मदागमनसमये श्वासे संवरत्सुकथंतां
 मतां कथयेयमित्यभिप्रायः प्रश्नोत्तरं त एभिन्नमुत्तरं चित्रमुच्यते केदोघोष र
 गानिः केखेटाः किंचलं वयः अत्र केदारयोषणा ता इति प्रश्नाभिन्नमुत्तरम्
 केखेटाः किंचलम् इति प्रश्नद्वयस्य वय इत्येकमुत्तरम् उदाहरणान्तराणि विद
 म्धमुखमंडने दुष्प्याति सत्संयराश्याभिज्ञेतरासाकृतचेष्टितम् मयियस्य
 तिसाके शैः सीमंतमणिमावृणोत् कामुकस्यावलोकनेन संकेतकालप्रश्नभा
 वं ज्ञातवत्याश्चैषेयम् अस्तंगते सूर्ये संकेतकाल इत्याकृतम् यथावा सं

कु
६८

ननु नमः यत्रासौ वेतसीयां यत्र त्रेयं सुतरा सरित् सरित्संताणमार्गं पदं तं प्रति तं
 कामं प्राप्ताया उत्तरमिदं वेतसीकुं जे स्वादं द्यामित्याकृतम् ग्रामे स्मिन्नात्मा प्रा
 येन किंचित्पां य विद्यते पयोधरोत्तरे द्वायत्तु मिदं सिचेदु स आत्मा एणदिकमर्थ
 यमातं पां यं प्रत्युक्तिरियम् सतो नतिं द्वायत्तु मिदं सिचेदु स अविधं जतं प्रये
 स्मिन्नात्मा मे कश्चिदवा मिध्यातीत्येतादृशं प्रतिबंधकं किंचिदपि नास्तीति हृदयम्
 इदमनेयप्रश्नस्योत्तरासौ दाहणम् निवृद्धप्रश्नमुत्तरं यथा कुशलं तस्या जगति
 कुशलं पदमिजीवतीत्युक्तम् पुनरपि तदेव कथयस्मिन्नात्मा तु कथयामि पाश्व
 सितीति ईर्ष्यामाता नंताम नुतमायां पिकायाः सखीमागतां प्रतिकुशलं तस्या
 इति नयकप्रश्नः जगतीति सख्या उत्तरं जीवंत्याः कुतः कुशलमिति तदभिप्रायः
 अन्यत्पृष्ठमन्य उत्तरमिति नायकस्य पुनः कुशलं पदमिजीवतीति प्रश्नः पृष्ठस्योत्तरं

दग

व

मा

६५

हिमादित्तद्यशोममंसुतः शीतेनजानते लक्षितान्युदितेचंद्रेपक्षनिचसुरखानिचमी
 लितन्यायेनभेदानध्यावसायेप्राप्तेकुतश्चित्कारणद्विशेषस्फुर्तोतत्प्रतिद्वंद्वीविशेष
 कः क्रमेणोदाहरणद्वयम् तदुपरीत्यापिभेदानध्यवसायप्राप्ताबुन्मीलितंदश्यते य
 द्या नत्पद्मगीदहासप्रसरसहचरैस्सावकीनैर्यशोभिर्धावल्यनीमानेन्रिजगतिपरि
 तः श्रीनृसिंहसितींद्रने पद्येचनाभीकमलपरिमलप्रौढिमासादपिष्यदेवानां ना
 भविष्यत्कथमपिकमलाकामुकस्यावबोधः काकः कृष्णः पिकृष्णः कोभेदः पिक
 काकायोः वसंतकालेसंप्राप्तेकाकः काकः पिकः पिकः इदंविशेषकस्योदाहरणं
 तस्मिन्नत्रद्वितीयकाकपिकशब्दौकाकत्वेनज्ञातः पिकत्वेनज्ञात इत्यप्यीतरसंक्र
 मित्वाच्यो यथावा वातावासीवासवतांजनानांसाधारणेशंकालादुनेपिपार्थप्र
 हारवृणमुत्तमांगे प्राचीतमीशंप्रकटीकरोति किंचिदाकृतसहितं स्याद्गुढो

य

30
40

77

1000
40

षोचार्तिः दानार्थिनो मधुकराय दिकर्णतालैर्द्वीकलाः कीवरेण मदां पवुष्या
 न स्पेचां ड्युगमंडनहामिरेषा भृगः पुनर्विकचपक्षवने चरंति अत्र भ्रमराणामलं
 करणत्वात् गणेन गजस्य तत्प्रतिक्षेपो दोषत्वेन वर्णितः आभ्रातं पीचुं वितं पी
 मुहुर्लीढं पुनश्च वितं त्यक्तं वा भुवि नो रसेन मनसा तत्र व्यप्यां भावक्याः हे सदात्त
 तवैतदेव कुशलं यद्दानो रणादादंतः सारविचारणव्यसनिना चूर्णं कृतं नाशम
 १ अत्रवानस्य चापलदोषेण तस्य चूर्णिना भावो गुणत्वेन वर्णितः अत्र प्रथम
 चतुर्थ्यो हलना सोऽन्वर्थः मध्यमयोः कृत्विन्यायेन लाक्षाणिकः ताभ्यां तो
 यो दिनस्यात्तामवत्तालं कृत्तिस्तु सा स्वल्पमेवां गुलाभं ते प्रस्यं प्राप्या पिसा
 रम् मीलंति यदि पद्मानिका हा निरुत्तपुतः ताभ्यां गुणदोषाभ्यां तो गता
 षो अत्र कस्यचिदुत्तेनान्यस्य गुणं ताभेद्वितीया र्धमुदाहरणम् दोषेण

79

श्रीमतेषां गुणाय नमः वासुदेवं स्माकं तं नत्वा लोकादिभाक्
रः कुरुते जैमिनि नये प्रवेशायार्थसंग्रहम् । अथ परमकारुणिक
को भगवान् जैमिनिः धर्मविवेकाय द्वादशलक्षणीं प्रतिपाद्यते ।
ज्ञादो धर्मज्ञिज्ञासां स न यामास अथातो धर्मज्ञिज्ञासिति ज्ञाना
य शब्दे वेदाध्ययनानंतर्ष्ववचनः अतः शब्दो हि वेदाध्ययनस्य
अदृष्टार्थकत्वं ब्रूते स्वाध्यायोऽध्येतव्य इत्यध्ययनविधौ तदध्यय
नस्यार्थज्ञानरूपदृष्टार्थकत्वेन व्यजस्यापनात् तथा च वेदाध्यय
नानंतर्ष्वेतोऽर्थज्ञानरूपदृष्टार्थकं तदध्ययनं मतौ हेतोः धर्मस्य वि

80

ताम

7

वात एवं ज्ञानलक्षणाय प्रसीकारे स्यात् भवेत्तन्मिति ज्ञाने सौभस्य भाने कथं ।
स्यात् यद्यपि सामान्यलक्षणाय सौभस्य ज्ञाने संभवति तथापि सौभस्य भाने
ज्ञानलक्षणाय एवं यत्र धूलौ पटले धूमतेन ज्ञाने तत्र धूलौ पटले न व्यव
साये भाने ज्ञानलक्षणाय योगजो हि विधः प्रोक्तो यत्तु पुंज्ञानमेतत् यत्तु सप्त
वंदा भाने चिंता सदकृतोपरः योगाभ्यासजनितो धर्मविशेषः श्रुतिपुराणादि
प्रामाण्यस्यैः यत्तु पुंज्ञानरूपयोगिद्वैविध्याद् धर्मस्यापि द्वैविध्यमिति भावः य
त्तु सप्तवंदा भाने यत्तु सप्ततावयोगजन्यधर्मसद्वयेन मनसा काशपरमाणवादि ।
निमित्तलपदार्थगोचरज्ञाने संवेदेव भवति हिता यस्य चिंता विशेषो यि सत्
कारोति इति निश्चयनाथतर्कज्ञानतन्महाचार्यो विरचितायामुक्तावल्याप्रत्य
क्षलोसमाप्तः ॥ ३ ॥

81

पु

5

न्या.
मु.
३५

लोव्याप्रिधीर्मवेत्तु ज्ञानम् । ॥ ३५ ॥ ज्ञानम् लोव्याप्रिधीर्न कर्तुं यत्
मर्षोव्यापारः न प्याहि येन पुंयेण महानसादो धर्ममेव हि व्याप्रिर्गुहीना
वपञ्चा स एव पुरुषः क्वचित्पर्वतादा वनवह्निचमूलं च मरेणाम
भ्रल्लिङ्गं पश्यति तदनंतरं धर्मोवहि व्याप्य इत्येवं रूपं
व्याप्रिस्मरणं तस्य भवति तस्य पञ्चाश्ववह्निचमूलं धर्मवानपमिति ज्ञा
नं भवति स एव परमर्षो इत्युच्यते तदनंतरं पर्वतोपवह्निमानि ज्ञा
नं जायते तदेवानुमितिः । अत्र प्राचीनास्तु व्याप्यत्वेन ज्ञापमानं ध
मादिकं लिंगमनुमिति करणमिति वदन्ति तदुपपत्तिः ज्ञापमा
नं लिंगं तु करणं नास्ति ज्ञापमानलिंगस्यानुमित्यकरणत्वे पुक्तिमा
ह अत्र नागतादिलिङ्गेन न स्यादनुमितिस्तदाप्यनुमितौ लिंगं कर

82

५

त्वा

त्वादिनागवादेरभावस्यागवाद्यनाधिकरणधर्म्यवच्छेदेन तद्वृत्तिकाले म
 हाकाले वावृत्तावपि पदगोत्वं तदा गोप्यत्रकालत्वं तत्र जन्मद्रव्यं
 प्रलयावृत्तिर्वैत्यादौ नातिप्रसंगाः हेतुमतिप्रलये तत्सामानाधिकर
 ण्यभावात् स्वविशिष्टेति विशेषणान्न कपिसंयोगाभावात् प्रेयत्वा
 दित्यादौ संयोगाद्यात्मकस्य साध्याभावस्य कलहेत्वाधिकरणवृत्ति
 त्वेपि नाव्याप्तिः जलादिरुत्तित्वविशिष्टगोत्वाद्यभावस्याभावस्तु
 जलाद्यभावो न तु ध्वनाभावः जलादावपि तदभावप्रेयप्रसंगान्न त
 पत्सामानाधिकरणता साध्याभाववच्छेदकावच्छिन्नव्यापतावच्छेदके
 क

५

च

येन हेतोर्ज्ञानस्य विषयतयाधिकरणे घटादौ वर्तमानस्य साध्याभाव
स्यात्तस्यात्वेपिनक्षतिः एवं दलांतरेपि संबंधभेदनिबंधनो दोषः सं
बंधे क्व विवक्षयानिरसनीयः रूपादिसामान्याभावे साध्येऽपि कीत्वा
दिकंसहेतुरेव प्रलयपरमाणुवृत्त्यनिकाले चावयववृत्तिस्तत्स
त्वात् न प्रतिपोगीवत्तत्स्थं प्रागभावजोरत्पंताभाववि
रोधित्वं मानाभावात् अतएवात्रांतराश्यामेरत्तं रूपं नास्तीति प्रत्य
यः न चैष रक्तिमध्वंसाप्रवगाहीपूर्वापररक्तिमध्वंसाप्रागभाववि
रक्तिपित्त्याप्रत्ययप्रसंगान्न तत्सामान्याधिकरण्यंच स्वनिशिष्ट
हेत्वधिकरणवच्छेदेन बोध्यं तेन गोत्वजन्यद्रव्यात्प्रलयादिति

6
५

हे.
५

सिद्धा

नित्तरेवप्रकारतायांप्रकृतवृत्ताः वेदकेतयर्जसिद्धि करणधर्मजनिनविशेष्यतानि रूपादिनादा नस्य फलमते
स्वीयपर्वतो वहिमान् धूमादित्यादिस्थलीय धूमाभाववदते जस्वीपर्वतरूप स्वरूपावते जस्वी पर्वतो वहिमान्
वह्निव्याप्य धूमवो ज्ञपर्वतः स्थानुमिति सादाया या प्रेवो रणवोध्यम् ४

85

वद्विन्नत्वोपादानम् अवच्छेदकत्वं च तत्पृष्ठास्पृशपि कण्ठं तेनाते जस्वीप
र्वतो वहिमान् नित्यादो विशिष्टपर्वतत्वादिमति वक्ष्यमाणभाव रूपवाधस्पकांच।
नमपः पर्वतो वहिमान् नित्यादावा अपासिद्धेभ्य शुद्धपर्वतत्वावच्छिन्नपक्षका
नुमित्यविरोधित्वेपिता संग्रहः एवमग्रेपि बोध्यम् साध्यता जच्छेदकावच्छिन्न
साध्यप्रकारकत्वा निवेशेपामर्शविरोधितपावाधसत्प्रतिपक्षपोरव्याप्तिः।
तत्र प्रकृतसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नत्वानुपादानेपितदोषतादवस्थ्यं न हि सा
वच्छिन्नाभावादि निश्चयस्य धूमजनकते जस्वीवद्विज्याप्यधूमनोऽश्रुदृष्ट्या
यनुमितिप्रतिबंधकत्वात् यनुसाध्यप्रतिष्यव्याप्तिवाराणप्रयो जनकत्वे

वह्निव्याप्यधूमवानूद
रूपनुमितिमादाया
व्याप्तिः ५४
वाधसत्प्रतिपक्षयो
रव्याप्तिः ३

पर्वतो वह्निमानि
त्यत्र नवह्नाभा
वविप्रीत्यो हृदे
दोषः ।
द्वये वह्निमतवहि
आप्यधमवच्च

[illegible]

सि. ल.

१.

सामान्यान्वयवच्छेदकत्वादिति विशिष्टेवव्याप्तिर्विच्छाप्रमेयत्वसत्त्वविः पतसमात्वादता
स्वप्नादिनाह मय्याचेति प्रतिदंडमिति भिन्नत्वेपीति परेणान्वयात्तत्सामान्यस्येति घ
पूर्ववर्तित्वस्य सामान्यवच्छिन्नसामानाधिकरण्यसामान्यस्यचेत्पर्यः केचित्तु कश्चित्तव्याप्ता
वप्रयोजकत्वमन्यथातद्भावानवच्छेदकत्वहेतुना तदवच्छेदकमेव कुतो न वृत्तत्वादेः
साध्यते वृत्तत्वावच्छेदेन तत्तत्संयोगव्यक्तीनां प्रसत्तेः संयोगसामान्यस्य संभावादिति
मिप्रापकोपग्रंथश्चाहुः गुणस्येति सामान्याभाव इत्यपरेणान्वयः नन्वापक्षेणो घटे
गुणो नास्तीति प्रत्यक्षं स संभविसंकर्षाभावात्प्रथमं दणो घटो नास्तीत्यादिव्यवह
रदिकं च संदिवाचप्रामाण्यकगतः स्यान्नांतरमाहमलपावच्छेदेनेति तदानीं जन्यभाव

तम

१.

७

५- ८४
आदिनाद्रव्यविन्नत्वादेरुपग्रहः अत्राप्यपि निर्गुणत्वोपाधेर्न स्वाभावेन साध्या
भावोन्नायकतया दोषत्वं संयोगस्यैव साध्याभावतया दोषत्वं संयोगस्यैव साध्याभाव
तया वृत्तादौ तस्य त्वत्तिवत् नापि व्यभिचाः। ऐनायकतया अतएव तस्यापि स्वव्याप्य
त्वेन साध्यस्य पक्षवृत्तित्वाभावोन्नायकत्वं बोध्यं संयोगसामान्याभावो न वृत्तवृत्ति
दि निर्गुणत्वव्याप्यत्वाः। ननु मानेनापि वृत्तासंयोगसामान्याभाववानित्यनुमितौ प्रतिरो
धादिति ध्येयम् ननु पोषकस्य न वच्छेदकः सतदभावस्यावच्छेदक इति व्याप्त्येव वृ
त्तादेः संयोगसामान्याभावावच्छेदकत्वं सत्यतीत्याशंक्य निराचयेन चेति तस्याच
व्यभिचान्नोक्तव्याप्तिरिति भावः ननु वृत्तसंयोगसामान्याभावावच्छेदकं संयोग

टी.क.

८५

४७

टे।मिथः परस्परं सखीजनस्य वचः आकार्ये सा प्रसुतनायेका कमलमुकुलाम्रप
 लेन व्याजेनैव तां सदीपलनापरदातवतां तं कथयंतीति ज्ञात्वा चैलस्य वस्त्र
 स्यां तेन प्रांतेन स्नानं तटं तिरोदधे विंवरूपमधरं च पाणिना तिरोदधे आकू
 दितवतीत्यन्वयः अन्यापदेशोति अन्यस्यापदेशोमिथं पत्रतादृशमित्य
 र्थः तदीयमेव ग्रंथं दर्शयति अ प्रसुतेत्यादिव्यवस्थापितमिति प्रसुतत्वे
 पि मुख्यतया तात्पर्यभावादत्राप्याभिप्रायवसानाभावादिनिभावः सा
 न्येवेति स्यालंकृति ध्वनेः सकाशादन्येवेत्यर्थः प्रसुतत्वत्तमनेन प्रसु
 तत्वप्राप्त्या रात्रिरिति हेतुलोचने शिवाकल्याणरूपाकाचोर्निर्वचनी ना
 यप्रभा रात्रिः शिवरात्रिरित्यर्थः सन्निधते सन्निहिता भवति अतः पु
 वां अप्रमते जागृतं कुतस्तत्राह पुवयोः समीपे चिरेण समानधर्मः स

राम

८५

७

१०
 वेश्याकामिति च विषयसप्तमी तद्विषय इत्यर्थः विषयानां सर्वस्वाय
 हरणे यः संकल्प्यते न दुःप्रायेति वेश्याविशेषणं अन्येति हे भं
 गान्यास्य पमादि क्षमासुसुमनसां पुष्पाणां लतासु तावथा वन
 वमालिकायाः कालिकासंजातरजस्का भवति लोलामिति क्रिया
 विशेषणं वा न वमालिकाया लता विशेषस्य वालामामिनवां अ
 जातरजस्कां कालिकाम काले व्यर्थं किमिति कदर्थं यासि पीडय
 सी इत्यन्वयः रजः पुष्परजः स्त्रीणां रजश्च शृण्वतीति एतद्वच
 नं शृण्वती सतीत्यर्थः कोशेति इयं नलिनी कोशद्वंद्वं मुकुल
 पुमालं कदंबस्य हंसस्य च बुद्धतंधने दधाति तथेयं च तस्य लता
 नूतनं पल्लवं कोकिले च विनंधने दीर्घिकाया वाप्यास्त

८१

वाच्यासिअंगत्वेनतेनापिअंग्यंविद्वद्वितंप्रधानभूतंवासुदेवत्वमादा
 येवतत्कथनोचित्वात्तराहुस्त्रीकुचनेष्कल्यकारणेहरयेनमइत्यत्र
 राहुशिरश्चेदकारित्वमेवविद्वद्वितंअंग्यमितिपुक्तंतदादापयर्ष्या
 पोक्तमितिभावनीयंलोकमितिपस्यादिपादस्यांघ्रिःलोकंपश्य
 तिअथचसलोकःपस्यपतंजलेःशेषावतारस्यांघ्रिनपश्यति
 उरगतत्वात्ताभ्यामादीपादपतंजलिभ्यामपरिच्छेद्यअनाकलनी
 या निवेद्यतामिति न तं प्रतिदमयंत्या उक्तिः तवात्यदयं मनः
 कर्तुं शिरीषकली काष्ठदुत्वाभिमानं समिधयंतोपादौकिप
 दूरपर्वतं प्रपासे निधानुमिच्छति हंत रेवेदे एतं निवेद्यतां देव
 मिति देवता सार्वभौमं संकलदेवाधीश्वरं देवं वेदे कीदृशजंघि

मन्त्रालुकाकर्तृरंक्षणं दीपस्य तां धत्तेः एवं करतले वा सस्येण सिकं जलं तत्रापः
 पिंङ्गुति तजल वत्स संस्तीयते अप्रस्तुतां कुरः पर्यायोक्तमिति वचः प्रतिपा
 दनं भंग्यं तराश्रयो भंग्यं तरप्रकार कंलक्षणं परस्करुते पदेवेति तथाच वि
 वक्षितस्वप्रकारातिरिक्तेन चाह तरेण रूपेण व्यंग्यस्याभिधानं पर्यायोक्त
 मिति तद्वत्तं पर्यायेण भंग्यं तरेणोक्तमभिहितं व्यंग्यं प्रज्ञेति व्युत्पत्तेः लक्ष
 णे स्वपदं व्यंग्यपरं न च व्यंग्यस्यैव व्यत्वे निष्कले विरुद्धं चेति वाच्यं प्रका
 रभेदात्तदुक्तं मम्मटभट्टैः पदेवोच्यते तदेव व्यंग्यं पद्यातु व्यंग्यं न तथोच्य
 त इति चार्हरेणेति विशेषणान्न नमो राहु शिरश्छेदकारिणे दुःखहारिणे
 इत्यत्र न पर्यायोक्तप्रसंगः स्वासाधारणरूपेण वसुदेवत्वे यत्तु राहु शिरश्छे
 दकारित्वरूप व्यंग्यमादायैव पर्यायोक्तं वक्तुमर्हं न तु विशेषणसाम
 र्थ्यलभ्यं वासुदेवत्वमादायैवेति तदपुक्तं राहु शिरश्छेदकारित्वस्य

प्र
म

एण

अनुमितिनिष्कार्यता ४

तत्त्वमाह अनुमितिनिष्कार्यता निरूपकसंबंधित्वेनेति अनुमिति
पदस्य प्रकृतपक्षतावच्छेदकविशिष्टे प्रकृतसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नप्रका
रकप्रकृतहेतुतावच्छेदकावच्छिन्नहेतुकानुमितिपरत्वे स्वपमेव दर्शयिष्य
ति अतो न वक्ष्यमांति प्रसंगाः निरूपकत्वे चात्र प्रतिपत्तिरिति पदितराकार्य
स्य कार्यता प्रतिपत्तिरिति भावात् अनुमित्यसंग्रहः अतः संबंधिपदं संबंधि
द्वयसाधारणस्य तत्साक्षात्कारजनकसाक्षात्कारविषयत्वात्मकनिरूपक
त्वस्य लाभाय अत्र च पर्वतो बन्दिमान् दूयश्च तस्येति समूहात्वं नानुमिति
वितेपि ह्यनुमितिबन्धाभावादित्यत्र बाधे पर्वतादौ धूमादिना वक्ष्यादिसापेक्षे दोष
ता प्रसंगाः प्रकृतानुमितिनिष्कार्यता निरूपकसंबंधित्वेन ग्रहत्वस्य कस्या

93

काचनमयत्त

भावनिकिहपरिचारी

नि३

हे.
५

पिप्रतिवध्यतानवर्षेदकतया तदवर्षिन्प्रतिवध्यतानिर्लक्षितं ॥ १३ ॥ तिनंप्रका
नित्वेशासंभवात् तस्याविधग्रहत्वव्यापकप्रतिवध्यतानिर्लक्षितं मित्यवि
पिनिव्यभिच्चाण्डोपरासर्थाविरोधिनिवाधादौन्वाव्याप्तिः ॥ ३ ॥ अविरोधिनि
पत्तासिध्यादावेवतादृशप्रतिवध्यतानिरूपयंतानविप्रपत्यसत्त्वान् ॥ ४ ॥
तः कल्यांतमाह साध्यव्याप्येति प्रकृतपक्षतावर्षेदकविशिष्टपक्षेप्रक
तसाध्यतावर्षेदकावर्षिन्प्रकृतव्याप्तिविशिष्टप्रकृतहेतुतावर्षेदकावर्षिन्
प्रकाण्डानुमितिसामान्यप्रमित्यर्थः ॥ एवं च तादृशसमूहानंबनानुमितेः
व्याप्यादिविप्रपक्षतया व्यभिच्चाण्डानादिप्रतिवध्यत्वेन न तद्विजातं ॥

१५

शे

क

साध्य

॥ १३ ॥

तेन... निलकारणायः सफलतामुपनिनय इति दावतस्तदसुंदरत्वोद्गा
 वोनमवि... नरमेव अलंकारसर्वस्वकारग्रंथविरोधोद्गावतमकिंचित्कर
 नेवपुक्तिः वैशिष्ट्येतिपरोत्कर्षासहिस्तमात्रमुद्गावयितुरवगमयतीत्यवि
 स्तारेण मर्षायां कलक्षयतिपर्य्यायोक्तिमिति रमणीयेन व्याजेन स्वस्य प
 रस्यवेषस्य यत्साधनं न कलक्षयति... संपादनं दत्तदपि पर्य्यायोक्तं पर्य्या
 येण व्याजकरूपेणोक्तं पत्रेति व्यत्यजेः संपादनेति संपादनं रूपं यदिष्टं त
 त्साधनं तत्कारणमित्यर्थः देहीति परिधानेनाधारवस्त्रेण निगृहीतमा
 द्यादितमित्यर्थः एवं च प्रकारद्वयसाधारणं तदन्यतरत्वं सामान्यलक्षणं
 बोध्यम् पर्य्यायोक्तं उक्तिरिति अत्र निंदास्तुतिभ्यामिति स्तुतिनिंदयोरिति
 चेत्तरेतरयोगो न विवक्षितः तथा च निंदयास्तुतेः स्तुतं मत्या च निंदायाः
 स्तुते श्रेयोक्तिः। राभिर्व्यक्तिव्याजप्रस्तुतिरित्यर्थः प्रथमे व्याजेन स्तुतिरि

६८

च सप्तयोर्व्याजरूपास्तुतिरिति च व्युत्पत्तेः अतएव व्याजस्तुतिपदानुगता
 भान्तिं द्या निंदाभि व्यक्तिर्व्याजनिंदाख्यमकारव्यस्तुतिनिंदयोः
 समानविषयत्वमिन्नविषयत्वमिमां प्रत्येकं द्वैविध्यमिति च त्वारो
 मेदाः अन्यस्तुतिमिन्नविषयस्तुतिक एक एवेति पंचभेदाः त्वत्त
 एतत्तु व्याजनिंदाभिन्नत्वे सति तुतिनिंदान्यतरत्वं सर्वानुगतं बोध्यं
 कस्तो इति न पंचमतिकवेरुक्तिः त्वार्थोद्यमेकं सान्निभ्यमात्य
 नि आच्छे सति परिप्रायिभः शत्रवः सप्ताश्वसमाहृज प्रवेत्यन्व
 यः सप्तसप्तयोश्चा अत्येति रूपः सप्तचयो सप्तयोऽश्वास्तत्समा
 हृज इति द्वितीयायां निंदाप्रोक्तकः त्वपासंशुत्वास्ताः सूर्य विवेमि
 त्वादिदमुपगता इति तु तौ प्रथमवसानं अर्थमिति चिदस्य देसाह
 दाववदैरिणाहुरिणास्तु हुरिहुरात्मकस्यैकस्य विग्रहरूपमस्ति

राम

५

राम

वृत्तिवत् पूर्ववत् त्वेति शेषवत् सभावा
भावादेरपि १

५

प्रमेयसामान्या
भावस्य २

शीघ्रस्वाभावादेरपि वन्त्याय भावप्रतियोगित्वादिति तन्न त्मप्रतियोगितात्वेन समनैः पत्यैः ॥ ५ ॥ ५ ॥
दा एणि प्रमितिकथमुक्ताभावस्य लक्षणघटकतेति वाच्यं समनैः पत्यशरीरे व्यापकता १
प्रास्तदभावप्रतियोगितात्वावच्छिन्ना व्याप्यतिपा श्रवविशेषरूपावच्छिन्नापानिवे २
शनेनानुपपत्त्यभावात् ननु साध्यनिष्ठान्योन्याभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वम् ३
प व्यापकताचेत् समनैः पत्यशरीरे निवेश्यते व्यापिकरणधर्मावच्छिन्नं योर्भावा ४
भाववत्तिप्रतियोगित्वयोर्द्वयोरेव प्रत्येकं प्रमेयनिष्ठान्योन्याभावप्रतियोगिताव
च्छेदकत्वात् नोक्ताभावस्य साध्यतावच्छेदकसमनियतप्रतियोगिताकत्वमित्य
तो भावांतरमाह वदित्वेनेति प्रमेयमात्रस्याभाव इत्यग्रतनेनान्वयः वदित्वे
न प्रमेयं नास्तीति प्रतीत्या प्रमेयसामान्य एव वदित्वावच्छिन्नं प्रतियोगित्वात्ता ५
हनात् प्रमेयत्वव्यापिकेव तादृशाभावीयवदित्वावच्छिन्नप्रतियोगित्वाभावः यद्विचिंतनं ५

राम

५

रसः सूचितः ननु वाच्यत्वादिसाध्यकस्य लेसमवापित्वरूपव्याधिकरणधर्मावच्छिन्नसा
 ध्याभावप्राप्तिः संभवेति प्रमेयत्वादिना प्रमेयसाध्यकस्य लेसाध्याभावाप्राप्तिरिदुवोरैव
 प्रमेयसामान्यावृत्तिधर्मस्याप्राप्तिव्याधिकरणधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकस्यापितस्या
 संभवादित्यत आह प्रमेयसाध्यके चेति भावत्वेनेति अभावानां भावानां नित्युभयत्रैवा
 भावइत्यग्निस्यसंबंधः अभावत्वभावत्वाभ्यां भावाभावपारभावौ समनिपततपाऽभि
 न्नावितितत्प्रतियोगितात्वेन प्रमेयत्वादिसमनैपत्यमित्येतादृशाभावोपिकूटघटनया
 परिष्कारणीयसाध्याभाववदवृत्तिरूपप्रथमलक्षणघटकोभविष्यतीत्याभिप्रायः न
 पदभावीयप्रतियोगितात्वेन साध्यतावच्छेदकसमनैपत्यमिति विवक्षणे वाच्यत्वादिसा
 केवत्यादिसाध्यके च तादृशाभावाप्राप्तिः निविलव्याधिकरणधर्मावच्छिन्नाभावानं
 समनिपतत्वेन भिन्नतपाश्चर्येण पित्याविधवाच्यत्वाभावप्रतियोगित्वात्पुष्टिः

श्रीमतेरामानुजाय नमः स्त्रौजसमौडित्यादिना तावत्त्वादयोऽप्राप्तिपदिकादृष्टितां तेषामर्थविशेषे व्यवस्थाद
न श्रियितुं भारभते प्रातिपदिके त्वादिना प्रथमादयः सम्पन्ताः प्रचो संज्ञास्तानि हि विव्यवहार इति स्त्रौजसमौडिति
सूत्रे मूलकृतोक्तं कोस्तुभेन प्रथमादयः शब्दाः सुषां त्रिकेषु वर्तते ते समं स्यादश्रुतत्वादिति न्यायादित्युक्तम् ।
तथा च न्यायसिद्धत्वादास्मिन्नाह्ये प्रथमादिसंज्ञानामकरणेऽपि न क्षतिरिति ज्ञेयम् यदा हि पंचकं प्रातिका
र्थ इति गृह्यते ततोऽलिङ्गवचनग्रहणमनर्थकं प्रातिपदिकार्थ इत्येव सिद्धे मात्रग्रहणञ्च कर्मादिव्यवच्छेदो
न स्यात् प्रातिपदिकार्थादानतिरिक्तत्वात् त्रिकपक्षेऽपि लिङ्गग्रहणमनर्थकं मेवेत्याशङ्क्य विवक्षितं दर्शय
ति नियोतोपास्थिक इति यास्मिन् प्रातिपदिके उच्चारिते यस्यार्थस्य निमित्तमेवोपास्थितिः स प्रातिपदिकार्थः
शक्य इति यावत् नन्वेवं सिंहो माणवक इत्यादौ प्रथमान स्यात् अत्राहुः शक्यार्थमादाय विभक्तेरुत्पत्तौ स
त्यां पश्चात्पदान्तरसमभिव्याहारे लक्ष्यार्थबोधेऽपि तत्त्वभावात् इति मात्रशब्दस्येति तस्य चावधारणमर्थः
मात्रं कार्यवधारणे इत्यमरः प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणवचनान्येव प्रातिप्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणव

पूर्वमुपस्थितत्वात्

चनमात्रमित्येवकारेणास्त्वपदविग्रहः मयूरव्यंसकादित्वात्समासः प्रत्येकमिति द्वंद्वेनेष्टयमाणत्वादि
 तिभावः ननुवीरपुरुषशब्दादवभेदसंसर्गस्यादिकस्यभानात् नचपूर्वापोत्यादिनावीरशब्दस्यसमासवि
 धानं प्रथमोत्पत्तौलिंगमितिवाच्यम् द्वितीयाद्यंतानामपिवीरपुरुषमानयेत्यादौतद्विधानस्य चरितार्थ
 त्वादितिचेन्न संसर्गस्यवाक्यार्थत्वेनबहिरंगं नप्रथमप्रवृत्तिसंस्कारवाधानुपपत्तेः पदसंस्कारपक्षस्यै
 वेहाभ्युपगमात् मात्रपदेनकर्माधाधिक्ये प्रथमानेवेदपिलिंगपरिमाणग्रहणाल्लिंगाधिक्येचभवेदे
 वेत्याहलिंगमात्राधाधिक्यमिति यद्यपिलिंगमात्रेइत्येवाक्षरार्थस्तथापिप्रातिपदिकार्थंविनालिंगादिप्र
 तीतेरसंभवादाधिक्येऽत्युक्तम् उच्चैरिति पदत्वादिरुत्वविसर्गोभिवक्तः किंचास्यप्रथमांतत्वात् ग्राममुच्चै
 स्तवस्वंग्राममुच्चैस्त्वमितिसपूर्वायादिसंज्ञेणतेमयादेशयोर्विकल्पसिद्धिरपिफलम् कस्मरिति
 यद्यपिनीलद्वयेऽनियतलिंगस्तथापिवामुदेवेभागवतिनियतपुंलिंगएवेतिभावः ज्ञानमितिभावे
 प्रत्युत्तत्तत्सदीतिद्विकपक्षेऽनियतलिंगनैकत्वर्थस्त्रिकपक्षेऽपिप्रकत्वर्थस्तथापितत्ताल्लिंग

100

एम

९

दृष्टव्यः वेधर्मिणा विदृश्यते कृतं च गवीभिर्भुजं मनस्त्वया किमन्यदेवं निहताश्च नो द्विषः तमां
 सिति धंति हि नावदं शुमान्न यावदायात्सुदपादि मोलिताम् वाकार्ययोः सदृशो रेवकारो
 पो निदर्शना यद्वातुः सौम्यता सेयं पूर्णोदोरकलं किता अत्र दात्त पुरुष सौम्यत्वस्योपमे
 यवाकार्यस्य पूर्णोदोरकलं कत्वस्योपमानवाकार्यस्य यत्तद्वा मैकारोपः यथावा अ
 रण्यरुदनं कृतं शवशरीरमुद्धर्तितं स्थले ज्जमवरोपितं सुचिरमूर्धरेव विर्तितं श्वपुच्छम
 वनामिति वधिरकर्णजापः कृतो धत्तो धमावदर्पणो यदुधोजनः सेवितः अत्रावु
 धजनसेवायाः अरण्यरुदितानां च यत्तद्वा मैकारोपः पदार्थवृत्तिमप्येके वदन्त्यन्यांति
 दर्शिताम् त्वन्नेत्रमुगलं धत्ते लीलां नीलां वुजन्मनाः अत्रनेत्रमुगले नीलां वुजन्मनां
 पदार्थोपो निदर्शना यथावा विषोगे गोमुनारीणां योगे उत्तलपेडिमा अदृश्यत सखज्जरी
 मंजरी गर्भरेणुषु पूर्वस्मिन्नुदाहरणे उपमेय उपमानपमोरोपः इह उपमाने उपमेयधर्मी
 रोप इति भेदः उभयत्राप्यस्य धर्मस्यान्यत्रासंभवेन तत्समानधर्मी दोषादौ पस्पपर्ष्ववसानं

या विद्वानेव हि जानाति विद्वज्जनपरिभ्रमं न हि वंध्या विजानाति गर्वी प्रसववेदनाम् यदि संति गुणः पुं
 सां विकसं त्येव ते स्वयं न हि के स्तूरिका मोदः प्रापयेत् न विभाव्यते चेद्दिव प्रति विवत्वं दृष्टांतस्त
 दलं कृतिः त्वमेव कीर्तिमान् राजन् विधुरे वहिकांतिमान् यत्रोपमानोपमेयवाक्योर्भि
 न्नायेव धर्मो विव प्रति विवभावेन निर्दिष्टो तत्र दृष्टांतः त्वमेव कीर्तिमानि तत्र कीर्ति कां त्योः
 विव प्रति विवभावः यथा वा कामेन पाः संति सहस्रशोऽन्ये राजन्वती मादुरनेन भूमिम्
 नक्षत्रताराग्रहसंकुलापि ज्योतिष्मती चंद्रमसे वरात्रिः यथा वा देवी वाचमुपासते हि व
 ह्वः सारं तु सारस्वतं जानीते नितरामसौ गुरुकुलार्त्तिष्ठो मुरारिः कविः आधिर्लघित ए
 व दान एभटैः किं त्वस्पगंभी रतामापाताल निमानपी वरत्तनुर्जानाति मंथाचलः नन्वत्रोप
 मानोपमेयवाक्योर्ज्ञानमेक एव धर्म इति प्रतिवस्तुपमायुक्ता मेवम् अचेतने मंथाच
 ले ज्ञानस्य बाधितत्वेन तत्र जानातीत्यत्र सागराधस्तुला बाधिपर्यंतं संस्पर्शमात्रस्य विव
 दितत्वात् अत्रोदाहरणपदावति दीपकाद्विशेषः पूर्ववत् प्रस्तुता प्रस्तुत विषयत्वकृतो

इतविशेषणंदुर्लभमिति संतव्यं पुरीमवत्कंदलुनीहिनंदनमिति माधवलोकस्य पृथ्वत्कंदनं नंदनलवलादि
 रूपाश्च स्वास्थ्ये त्रिमेत्यर्थे इति समुच्चयेन परतस्यामिति तत्त्वमूलस्य धीमविष्णुमाणात्वात् एवं पचति भवसीत्य
 स्य पचि क्रिया भवसीत्यर्थो भाष्यमते वोध्य इति दिक् अभिहिते त्विति न त्वेवं पक्वमोदनं भुक्ते इत्यत्रापि द्विती
 यानस्यादिति चेन्नैवम् इह हि पचि भुजि निरूपिते द्वे कर्मत्वशक्ती तत्र प्रधानी भूत भुजि क्रियो निरूपितोऽन
 मिहितोऽशक्तिमादायै इति त्रयोत्यतेः अतएव आसने आले इत्यत्र सप्तमीसंगच्छते लुटाधिकरणस्योक्तत्वे
 चितिदोषस्याप्यक्रिया निरूपिताधिकरणत्वात् ननु कत्वात् शतमिति शताच्चेत्यतावदशते इति यत् प्राप्ता
 नंदरति इह गत्यर्था कर्मकेतिक्तः आनंदकर्तृकमासिकर्माभूत इत्यर्थः यदुक्तम् प्राप्तेति तस्य फल
 माह कचिन्निपातेनेति विषयस्त इति संबर्ध इत्यत्र च्चेनुमित्यत्र चाप्यद्विवृत्तमिति गम्यत इति धेपं
 युज्यत इत्यर्थ इति एतेन निपातानां चोक्तकत्वमेव नास्तीति ध्वनितं तथा युक्तम् तथेत्युक्तं तथेत्युक्तं
 च युक्तमिति जिज्ञासायामाह ईक्षिततमवदिति सूत्रे च शब्दोपिशब्दार्थवर्त इति ध्वनयन्नाह अ
 नीक्षितमपीति ईक्षितादस्य मनीसितमिति पर्युदासोपेति नमदुपेक्ष्यम् यच्च ईष्यं तद्व्यमपि इह गच्छ
 ते इत्याशयेनाद्यमुदाहरति आमंगलनृतनमिति तथाप्यस्य मानस्य गंगादेशीक्षितस्य क्रियायोगात्

ष प्रीत्यनुकूल एकदेवतादिनिष्ठो वर्तमानो व्यापार इति निःकृष्टोऽर्थः हरिः सेव्यते इत्यत्राप्येवमेव क्रिया
 प्रधानमाख्यात इति सिद्धं तात् धातूपास्थिता क्रिया तिङ्गर्थं प्रति विशेष्य ननु कृष्टं प्रत्येव विशेषणमि
 ति हितस्यार्थः अतः पाचको ब्रजतीति वत् पचति ब्रजतीति नैव वाक्यं पाककर्तृकं गमनं हि पाचको
 ब्रजतीत्यस्यार्थः एककर्तृका पचि क्रिया एककर्तृकारकमिति क्रियेति पचि ब्रजत्योः पृथगेवार्थः ए
 वंच प्रप्योत विशेषो बोध इति नैवापि को दोषा भाष्या घनुसारिभिर्नोदत्तव्यः तस्मै हि पाककर्तृ ब्रजना
 नुकूलकृतिमानिति पाचको ब्रजतीत्यस्यार्थः पचति ब्रजत्योः सुपाकानुकूला कृति ब्रजतीत्यर्थः इत्येवं
 रूपेण वाक्यार्थपर्यवसानात्तस्य च भाष्यादिग्रंथविरोधात् किंच हरिं भजति देवदत्तः हरिः सेव्यते देवद
 त्तेनेत्यत्र एक रूप एव शाब्दबोध इत्युक्तम् नैवापि कानां तु मते सिध्यत एव हरिः तिष्ठ प्रीत्यनुकूलकृत्या श्रयो दे
 वदत्तः देवदत्तनिष्ठकृतिजन्य प्रीत्या श्रयो हरिः रितुमयत्र भेदेन वाक्यार्थपर्यवसात् तस्मात्प्रथमोक्त
 विशेष्यबोधो भाष्या घनुसारिभिर्नोदत्तव्यः यास्कोप्याह भावप्रधानमाख्यातं सत्त्वप्रधानातिनामानि
 ति पश्यन्मृगोपावतीत्यादौ तु मृगतकं गमनं ऽति क्रियायां कर्मप्रधानं तु इति क्रियेव उक्तं च सुवर्तते हि याचने
 कं तिङ्गं तस्य विशेषणं तस्या तिङ्गं तस्य व्याहृतिङ्गं तस्य विशेषणमिति न च लौकिकप्रयोगेषु तिङ्गं तस्य वि

र्थके अस्तियाद्याः अनावश्यकत्वत् प्रथमायाः अस्त्येवावकाश इति तर्हि उभयोः सावकाशत्वे परत्वात् प्र
 थमेव स्यात् तथा नभिहिताधिकारो वक्ष्येवेति चेत् अत्राहुः संख्याविभक्त्यर्थ इति पक्षे सूत्रारंभः आवश्यक
 त्वा कः तथा हि सूत्रारंभे कर्मणि द्वितीये स्या नभिहिते कर्मणि यदेकत्वं तत्र द्वितीयेकवचनमित्यर्थः सूत्राना
 रंभेच कर्मणि यदेकत्वं तत्र द्वितीयेकवचनमिति हि वाक्यार्थः सत्ता सति कृतः कट इत्यादौ तेन कर्म
 मात्रोक्तावपि तदेकत्वस्यानुक्ततयाऽमृदुर्वारः स्यात् न च परत्वात् प्रथमेव स्यादिवाच्यम् कर्तव्यः कट
 इत्यादौ ततोऽपि परत्वेन कयोगलक्षणषष्ठीप्रसंगात् कारकं विभक्त्यर्थ इति पक्षे तु कारकस्य क्तप्रयादि
 नोक्तत्वात् प्रातिपदिकार्थे प्रवृत्तायाः प्रथमाया एकत्वादिवोधनसंभवाच्च अमादिविभक्तेरप्रवृत्ताव
 नाभिहित इति सूत्रं प्रत्याख्यातमाकर इति कारकं प्रातिपदिकार्थ इति पक्षे तु अनभिहित इत्यस्ये अयो
 त्य इत्यर्थः तथा च क्तप्रत्ययसिद्धिर्योत्येकर्मणि द्वितीयेत्यादिवाक्यार्थस्तत्राप्येकेन योतिते योतका
 रं प्रवर्तत इत्यभ्युपगमेन नभिहिताधिकारो नास्तीति बोधोपपन्न इति दिक् ह्रीर्भजतीति भजनक्रिय
 या हृते प्रीतिरुत्पादात् प्रीतिविशिष्टतया क्रियायाप्यत्वेन ह्रीः कर्मतद्धि शिष्यभजनं वाक्यार्थः ह्रीरिति

105

राम

४

पूर्वपदप्रकृतिस्वरं स्यात् नचात्रोपपदस्वरेणान्यथा सिद्धिः शंकास्तं वक्तुं यो रिति निर्देशात्प्रातिपदिकस्योपे
 यपदत्वेपि सप्तम्यंतस्यातथात्वात् यद्यपीह व्यादिस्वरेणैवांतोदात्तत्वे सिध्यति तथाप्यप्रत्ययमाह चय्येण
 रचएवतत्रोपादानात्तात्तिप्यादिस्वरेतत्सिद्धिरित्याहुः अन्वर्थाच्चेयंसंज्ञा करोतीति कारकमिति तेन ब्रा
 ह्मणस्य पृच्छतीति अत्र क्रियान्वयिनो न भवति ब्राह्मणो हि प्रविशेषणं ननु क्रियान्वयीति पयसेति
 भुजिक्रियां प्रतिपद्यसा प्रकृत्योपकरणकत्वे ओदन एवात्र ईक्षिततमः पयस्तु संसारकत्वात्करणम
 न ह्यसौ केवलपयः प्राणेन संजुष्यति किंतु तत्संकृते नौदनेन यदानुपय ईक्षिततमस्य भवति तदा क
 र्त्तृत्वं भवत्येव पयः पिवतीति कर्मेत्यनुवृत्ताविति अधिशीङ्-स्यां कर्म इति सूत्रात् अनभिहिते ननु वहु
 पटुरित्यादौ बहुच प्रत्यये नोक्तार्थत्वात् कल्यादयो न यथा प्रवर्तते तथा क्रियते कट इत्यादावपि तिङ्
 दिभिस्तुक्तार्थत्वात् द्वितीया न भविष्यति किंच कटं करोत्यादौ सावशात् द्वितीया कृतः कट इत्यादौ निरव
 काशया प्रथमया बाधियते न च वृत्तः सत्त इत्यादि प्रथमाया अवकाशः तत्रापि प्रतीयमाना मल्लिक्रि
 यां प्रति कर्तृत्वेन तृतीया प्रसंगात् अथोच्येत नौदमिदं ननु रक्तमित्यादौ विशेषणं तत्र निवृत्तितात्प

निधातपुष्पदस्मदादेशावक्तव्यार्तिवार्तिकात् तद्योक्तं संबोधनपरंपरतत्क्रियायाविशेषणं व्रजानिदेव
 दत्तेतिनिधातोत्रतथासतीति एवंचराममांषाहीतिवाक्यस्यरामसंबधिसंबोधनविषयोमत्कर्मकरस्त्वणमर्थः व्रजा
 निदेवदत्तेत्यत्रुदेवदत्तसंबधिसंबोधनविषयोमत्कर्तृकगमनमर्थः इतिप्रथमा कर्तुंसीसिततमंकर्म कर्तुं
 रितिरुत्पचवर्तमानरतिकर्तरिषष्ठी आप्तोत्तेःसन् — — — — — अत्रलोपोभ्यासस्येत्य
 भ्यासस्यलोपः मतिबुद्धिपूर्जार्थेभ्यश्चोतिवर्तमानेकः मतिरिहेत्त्वाननुबुद्धिः पुनर्बुद्धिग्रहणात् ततोतिशा
 यनेतमविष्टनावित्यतिशयेनतमप् एवंचकर्त्राभ्यामुमिष्यमाणतमंकर्मन्यर्थः कर्ताचधातूपातव्यापा
 राश्रयः सचकेनाहुमिच्छतीतिकरणाकांक्षायां विशेषणीभूतेनव्यापारेतेन्यर्थात्त्रभ्यतेतदेतएहक्रिय
 ययेति क्तप्रत्ययेनोपास्थितंवर्तमानत्वं चेहनविवक्षितं तेनकरंकृतवान् करंककरेष्यतीत्यादिसिद्धं का
 रकमिति एतच्चकारकइत्यधिकारत्नभ्यते तत्रहिव्यत्ययेनप्रथमार्थेसप्तमीप्रतिसूत्रंवाक्यमित्वाकार
 कसंज्ञाअनेनविधीयतेतपथाअपायेभ्रुवंकारकसंज्ञं स्यात् ततोऽपादानं उक्तकारकमपादानसंज्ञं स्या
 त्पुनः कारकशब्दानुवृत्ति सामर्थ्याद्विशेषसंज्ञाभिः सहसमावेशमिद्विज्ञेनस्त्वेवमइत्यधिकरणत्वा
 त्सप्तमीकारत्वाहुतिकारकोपपदात्कदुत्तरपदप्रवृत्तिस्वरएवसिद्धात्पन्यथा तत्पुरुषेनुत्पार्थेत्यादि

107

एम
३

कं प्रातिपदिकार्थ इत्यादिव्यवह्य ते ते एते पक्षाः केषामभिहिताः कथं वा सीषा मुपपत्तिरिति चेत् **अत्र** च **अमुः**
 स्वार्थद्वयलिंगसंख्याकारकात्मकः पंचकप्रातिकार्थः दधिमध्वित्पादौ विनापि विभक्तिं प्रातिपदिकादेव ताव
 तामर्थानां प्रतीतेः वृत्तौ वृत्ताः वृत्तौ एतेत्यादौ यद्यपि विभक्त्यन्वयेऽपि प्रतीयते नेयता प्रकृत्यर्थत्वहानि योतकत्वे
 नैव योगादिति भाष्यकारे मन्यते आदितश्चतुष्कमिति केयटः तत्रोपपदं तं समीक्ष्यमित्यत्र चतुष्कपक्षे पंच
 कपक्षे वा प्रातिपदिकार्थ इत्यभिधानात् आदितस्त्रिकमिति वृत्तिकाः **अत्र** यद्यतिरेकाभ्यां संख्याकारकयो
 र्विभक्त्यर्थत्वनिश्चयात् यद्यपि दधिमध्वित्पादौ विनापि विभक्तिं संख्याकारकं प्रतीयते नेयता वृत्तौ वृत्ता इत्या **च**
 वपि विभक्त्यर्थत्वं हीयते **नहि** गार्ग इत्यादौ विनापि य - मयत्पंगम्यत इति तदपि प्रकृत्यर्थः **नवा** अविभक्तिरि
 त्यादौ अंतरेणापि प्रत्ययं कर्ता प्रतीयते इति भेजेत्यादावपि कर्ता प्रकृत्यर्थ एवेति युज्यते वक्तुं अतस्त्रिक
 मेव प्रातिपदिकार्थः संख्याकर्मादयस्तु विभक्त्यर्थ इति लिंगं टायादिवाच्यमिति पक्षे आदितो द्विकमेवेत्यन्ये
 तत्र स्वार्थविशेषणं द्वयं विशेष्यं लिंगस्त्रीत्वादिकं संख्या एकत्वादिकारकं कर्मादि संबोधने च मात्र ग्रहण
 तत्प्रत्याख्यानपक्षेऽपि प्रातिपदिकार्थ एव प्रथमेति नियमाद्वा संबोधनाधिक्ये प्राप्तौ अस्यारंभः २८ संबोध
 र्थं प्रकृत्यर्थं प्रति विशेष्यं क्रियां प्रति विशेषणं तथा च व्रजानि देवदत्तेत्यादावेकतिङ् वा स्यमिति वाक्यत्वे सि
 सिद्धे श्रीमंत्रितस्य चेति तिष्ठानो भवति क्रियां प्रत्यविशेषणत्वे तु भिन्नवाक्यत्वान्नैतत् सिद्धे त समानवाक्ये

ग्रहणमपि व्यर्थं न केवला प्रकृतिप्रयोक्तव्येति निवेधादेव प्रथमोत्पत्तिसिद्धेः न चैवं हि शब्दादृशब्दा
 द्वैकवचनं मेकशब्दात् द्विवचनमित्येव सम्यक्स्थाप्य इति वाच्यम् अनान्वैतार्थकप्रयोगावेक्षया अनुवा
 दकविभक्तिप्रयोगस्य न्याय्यत्वात् गौर्वाहीकमिति बहुलशब्दस्य तत्परिमिते उपचारात् शोणो व्रीहिरित्यपि
 सिद्धमिति मनोरमायां परिमाणग्रहणमपि प्रत्याख्यातम् न च स्मिन्पक्षे शोणपतिस्त्रिन्नाभिन्तो व्रीहिरित्यपि
 दान्वयः नामार्थयोरभेदान्वयात् परिमाणे प्रत्ययार्थ इति पक्षे तु शोणरूपं यत्परिमाणं तत्परिस्त्रिन्तो व्री
 हिरिति प्रत्ययार्थं नामार्थयोरभेदान्वयस्तथा च फलभेदोक्तं प्रत्याख्यातमिति चेत् अत्राहुः शाब्दबो
 धप्रयुक्तं वैलक्षण्यमिहानादित्यपरिमाणं प्रत्याख्यातम् अतएवौपावादे तस्येदमित्यनेनैवा ए प्रत्यय
 सिद्धेस्तस्यापत्यमिति सूत्रं किमर्थमित्याक्षेपो मतवर्थो यं विनैव सिद्धेपरिवृत्तोरथ इत्यधिकारे पांडुकं व
 लादिनिरिति निप्रत्ययविधानं किमर्थमित्याक्षेपश्च वक्ष्यमाणः संगच्छते यदितु सर्वत्रैव शाब्दबोधप्रयु
 क्तवैलक्षण्यं स्वीक्रियते तर्हि वापनार्थकत्वं भविदिति समाधानस्याप्यौपावनार्थमिति प्रत्ययविधा
 नमिति समाधानस्य च वैयर्थ्यापत्तेरिति ननु क्वचित्यं च कं प्रातिपदिकार्थः क्वचित्त्रिकं क्वचिद्वि

स्यपादिकोपाधितिकत्वात्तप्रातिपदिकार्थइत्यनेनगतार्थता द्रोणइति नचेहप्रातिपदिकार्थमात्रे
 त्येवप्रथमास्त्वितिवाच्यम् तस्यासतिपरिच्छेदकभावस्य संसर्गविधयामानायोगात् नामार्थको
 रभेदसंसारस्यवृत्त्यन्तत्वात् श्रीहिरितिजातावेकवचनम् व्यक्तिविवत्तुद्रोणाव्रीहयइतिभवत्येव
 भेदेनेति नचप्रकृतिप्रत्ययार्थयोरभेदान्वयोदुर्लभं पचति पचकः ओपावइत्यादौसर्वत्रभेदान्वयस्यै
 वदृष्टत्वादितिवाच्यम् देवतार्थकतद्धितादावभेदान्वयस्यदृष्टत्वात् ऐं इहवित्पत्रहिंइंदेवताकंह
 विरितिबोधः सर्वैरेवाभ्युपगम्यते इतिनालिशंकावशाइतिभावः वचनं संख्येति वाच्यवाक्योरभेदाध्य च
 वसायेनतटांतथैवपूर्वाचार्याणां व्यवहारइतिभावः अप्राप्तौवचनमिति सत्रैवचनग्रहणमित्यर्थः
 वलुतलुसत्रेमात्रग्रहणं व्यर्थं विशेषविहितैः कर्मणिद्वितीयेत्यादिषुकर्मणिद्वितीयेवकर्तृकरणयोस्त
 तीयेवनानाविभक्तिरित्येवमर्थनियमाभ्युपगमात् नचकर्मण्येवद्वितीयाकर्तृकरणयोरेवतृतीयानान्य
 त्रैतिप्रत्ययनियमपक्षेप्रथमायाअधिकर्मादौप्रवृत्तिसंभवात्मात्रग्रहणमावश्यमितिवाच्यम् प्रत्य
 यनियमपक्षेहिप्रातिपदिकार्थएवनान्यत्रेत्यर्थपर्यवसानात्कर्मादौप्रथमायाअप्रवृत्तेः वचन

राम-

१

श्रीमतेरामानुजाय नमः १। उपमा० उपमायत्र सादृश्येति गुणदोषाविति २। लुप्तोपमा वर्णोपमानेध
 र्मेति तडिडौ शब्दुत्पत्तेरिति ३। अनन्वयः उपमानोपयत्वमिति गगनंगगनाकारमिति उपेयोपमा० प
 र्यायेण द्वयोस्तच्चैदिति खमिवजलमिति ३। २। प्रकृताप्रकृतविषया गिरिवजराजोयमिति ३। २। प्रती
 पः प्रतीपमुपमानस्येति यत्त्वन्नेत्रेति द्वितीयप्रतीपम् अन्योपमेयताभेनेति गर्वसंभाव्यमिमंलोचतयु
 गलेनेति ४। १। प्रतीपम् ३। वर्णोपमेयताभेनेति अहमेवगुरुः सुदारुणमिति प्रतीपम् ४। वर्णनात्पो
 पमायाइति आकर्णयसरोजाक्षीति प्र-५। प्रतीपमुपमानस्येति तदोजसइति ४। २। रूपकम् विषयभे
 दतादूष्परंजमिति अयं हि धूर्जटिरिति शंभुर्विश्वमवत्ययेति साध्वीयमपरालक्ष्मीरिति ५। १। रूपकस्यो
 दाहरणांतराणि चंद्रज्योत्स्नेति न्यूनाभेदरूपकम् त्वय्यागते किमिति वेपतइति अनुभयभेदतादूष्परं
 पकम् किंप्रस्यरुचिं नहंतीति ६। १। न्यूनतादूष्परूपकम् अचतुर्वदतो ब्रह्मेति अत्र विशेषोक्तिर
 पियदाह एगुणाहानाविति ६। १। परिणामः परिणामः क्रियार्थश्चेदिति तीर्त्वाभूतेशमौलिस्त्रजममधु
 नीति ६। २। उल्लेखः गजत्रातेति वृद्धामिरिति ७। १। द्वितीयोत्तेखः एकेनैवहुधोल्लेखेयीति अक

अनुभयाभेदरूप
 कम

रूपावेपेति
 अस्मिकाभे
 पकम्

राम

१

अविद्यापरिणामः

112

अविद्यापरिणामस्याविद्याधिष्ठानाश्रितत्वेनैतन्याध्यस्तस्य तदवच्छेदकपुरोवर्तितादात्म्यप्र
त्ययोपपत्तिरित्याशयेन समाधत्ते उच्यते इति ब्राह्मणो हं सुखी मम हेहः सुखीत्येवं शरीरनिष्ठ
त्वेन देहस्यात्मनि सुखाद्युपलब्धवच्छेदकत्ववादिदमश्चैतन्ये रजताध्यासस्यावच्छेदक
त्वादुक्तप्रत्यय उपपद्यत इत्याह तस्याचैतन्येति नन्विदमवजिन्नचैतन्याध्यस्त रजता
दापि कैरुच्यमाना कथमुपपद्यत इत्याशंकाह तस्य चेति ननु सुखादीनामवच्छेद
कशरीरनिष्ठत्वेनोपलभोन सर्वदा हं सुखीत्यात्मनिष्ठत्वेनाप्युपलभदर्शनात् तस्या
रजतादेरप्यंतः साक्षिण्यध्यात्मत्वाभ्युपगमादहं पुरुष इति वदहं रजतमहं सु
खीति वदहं रजतवानित्येवाप्रत्ययः कदाचित् कुतो न भवतीत्याशंक्यते नन्वेति
तल्लक्षणपदध्यासस्तस्य तन्निष्ठाविद्याकार्प्यत्वत्प्रपुक्तं तन्निष्ठतयैव मानादि
ति नियमः संभवति सुखादर्पणादिबहुवचैतन्याध्यस्तत्वेप्यहं सुखीति प्रत्य

113

व

शक्तिश्च निरूपकतासंबन्धेन पदेवर्तते दि

— १ —

त्रुटि.
पत्रम
१

पदशतान्दत्पाशयेन समापते उच्यत इत्येति तर्हि पदादेः सुप्तादेः उक्तिरूप्यादेः श्रुतत्वं
त्प्रतीतिविषयत्वे प्रथक् नियामकमुक्ते तैकमिति पृथक् कित्विति नाना नियाम
काभ्युपगमे गौरवाद्दनुगतैकनियामकस्वीकार उचित इत्युक्तं तस्मादहमस्येति

114

राम
१

स्तित्वं वा व्याप्तिरिति न युक्तं सर्वत्र साध्याभावप्रदवैयर्थ्यमिति यद्वक्तुं
 प्रकृता उच्यते विरोधित्वं नास्तित्वं व्याप्तिरिति तत्र अनुत्पत्तिविरोधित्वेन ज्ञानस्यानुमितिर्हे
 तुत्वे साध्याभाववद्वृत्तित्वज्ञानस्यानुमित्यविरोधितया व्यभिचारयतिप्रसंगात् केचित्तु
 यावन्तः साध्याभावाः प्रत्येकं तत्तत्सजातीयास्तत्तदाधिकरणवृत्तित्वाभावास्तद्वत्तत्तत्
 साजात्यं च समानाधिकरणधर्मावच्छिन्नप्रतिपोगिताकृत्यान्तररूपेण साध्याभा
 वश्च पूर्वोक्तद्वितीयरीत्या प्रत्येकबो व्याप्यवृत्तिश्च प्रतिपोगितावच्छेदकावच्छिन्नप्रति
 पोगिव्यधिकरणोवा तेन तत्तत्साध्यव्यक्तेरव्याप्यवृत्तेर्वा साध्यस्याभाववृत्तिर्हेतोर्वृत्ता
 वपि नाव्याप्तिः तद्वृत्तित्वाभावस्तत्तत्साध्याभाववद्वृत्तित्वव्यापकव्यासज्जवृत्ति
 न धर्मावच्छिन्नप्रतिपोगिताकोवोच्यः तेन साध्याभाववद्वृत्तिविशेषवृत्तित्वस्य पाद्विर्

शक्तिश्च निरूपकतासंबंधेन पदेवर्तते वि
वपता

शक्तिसंबंधेन

पदसंग्रहः — निवेद

न

रि

रूप

116

नहि

शक्तिश्च निरूपकतासंबंधेन पदेवर्तते वि
धयतां देवार्थे च ॥१॥

शक्तिसंबंधेन

पदजन्यपदार्थोपास्थितावेव

दजन्यत्वं बोध्यम् अन्यथा पदादिपदात्मवायेनाकाशस्मरणे जाते आकाशस्यापि
शाब्दबोधापत्तेः वृत्तिश्च शक्तिलक्षणा न्यतरसंबंधः अत्रैव शक्तिर्ज्ञास्योपयोगः प
पि वंशक्तिग्रहमावेपदज्ञानैतत्संबंधेन स्मरणानुपपत्तेः पदज्ञानस्य हि एकसंबंधि
ज्ञानविधयार्थस्मारकत्वम् शक्तिश्च पदेन सह पदार्थस्य संबंधः साचास्माद्
रूपा व्यादयमप्येवोद्भव्य इतीश्वरे च आधुनिकेनास्ति शक्तिरित्येव एकादशे ह निपि
तानामकुप्यदितीश्वरे वायाः सत्त्वात् आधुनिकसंकेतिते तु न शक्तिरिति संप्र
दायः नव्यास्तु इश्वरे चानशक्तिः किंतु इदंैव तेनाधुनिके पिसंकेतिते शक्तिरित्याहुः
शक्तिग्रहस्तु व्याकरणादितः तथाहि शक्तिग्रहं व्याकरणे पमानकोशाप्रवाक्या
व्यवहारात्तच्च वाक्यस्य शेषादिव तेर्वदंतिसंनिध्यतः सिद्धपदस्य वक्षाः धातुप्रैक
गहेति प्रत्ययादीनां शक्तिव्याकरणं इवति कचिं सति वापकेत्यज्यते यथावे पा
करणोपाख्यातस्य कर्तरि शक्तिरुच्यते चेन्नः पचतीत्यादौ कर्ता सह चैत्रस्या
भेदान्वयः तन्न गौरवात्त्यज्यते किंतु कृतौ शक्तिर्लाघवात् कतिश्चेनादौ

न

॥१॥

द्विष्यादिपदा
नां शक्तिश्च
साब्दबोधः
इति प्राचीनः

प्रस्तापदं
वृत्तिवार्त्तम्
व्यवहारात्
इति बोध्यम्

३

अतिदेशवाक्यार्थः
 रणं जायते तदेव व्यापा
 रः तदनेन तदेतन्न गव

उपमानं लक्षयति आमीणस्य प्रथमतः पश्यतो गवयादिकम् सादृश्यधीर्गवादीनां
 यास्यात्साकारणं मता वाक्यार्थस्यातिदेशस्य स्मृतिर्व्यापार उच्यते गवयादिपद
 नांतु शक्तिधीरुपमाफलम् यन्नारण्यकेन केनचिद्वा मीणाय उक्तं गोसदृशो
 गवयपदवाच्य इति पश्चाद्वा मीणेन कचिदप्यादौ गवयो दृष्टस्तत्र गोसादृ
 श्यज्ञानं यज्जातं तदुपमिति कस्य तदनेन गोसदृशो गवयपदवाच्य इति ता तरं ॥ १८
 तं यज्जायते तदुपमितिः नत्वयं गवयपदवाच्य इत्युपमितिः गवयो नरेश
 क्तिग्रहाभावप्रसंगात् इत्युपमानपरिच्छेदः शाब्दबोधप्रकरणं दशयति
 पदज्ञानं तु कारणं द्वारं तत्र पदार्थधीः शाब्दबोधः फलं तत्र शक्तिधीः सद्
 कीरिणी न तु ज्ञापमानं पदं कारणं पदाभावे विमौ निश्लोकादौ शाब्दबोधा
 न्न द्वारमिति पदार्थधीरिति पदजन्यपदार्थस्मरणं व्यापारः अन्यथा पदज्ञा
 नवतः प्रत्यक्षादिना पदार्थोपास्थितत्वात्पि शाब्दबोधापत्तेः तत्रापि व्युत्पाप

पदार्थज्ञानमात्रस्य
 व्यापार इति २

तिवाधके । क्वचित्पज्यते यस्यानीलादिपदानां नीलरूपादौशक्तिः नीलादि विशिष्टेन
 कोशेन व्युत्पादिता तथा पिलाचवा नीलरूपादौशक्तिः । नीलादि विशिष्टेन लक्षणा
 एवमाप्रवाक्यादपि यस्याकोकिलः पिकपदवाच्य इत्यादिशब्दात्तपिकादिश
 दानां कोकिलेशक्तिग्रहः एवं व्यवहारादपि यस्याप्रयोजकवद्देन घटमान
 येत्युक्तम् तद्युत्वाप्रयोग्यवद्देन घट आनीतः तदवधाय्यपार्श्वस्थो बालो
 घटानयनरूपं काप्यं घटमानयेति शब्दप्रयोज्यम् इत्यवधाय्यपति ततश्च
 घटेन यत्तमानयेत्यादिवाक्सादावापोद्धापाभ्यां घटादिपदानां काप्यं चित
 घटादौशक्तिं गृह्णाति इत्येवमभूतलेनीलो घट इत्यादिपदानशब्दबोधः ।
 घटादिपदानां काप्यं चितघटादिवोधे सामर्थ्यवधाय्यात्तत् काप्यतावो
 धं प्रतिचक्षिडादीनां सामर्थ्यात्तदभावान्नशब्दबोध इति केचित् तन्न एव

प्रकाशयभासते नचकर्तृरनभिधानाद्येनपदोत्तरं तृतीयास्यादितिवाच्यमक
र्तृसंख्यानिभिधानस्यतत्रतंत्रत्यानसंख्याभिधानयोपपन्नकर्मत्वाद्यनवरु
द्धः प्रथमांतपदोपस्थाप्यः कर्मत्वादीत्यस्येतद्विशेषणत्वतोत्पत्त्यविषय
त्वमर्थः तेनचैत्रह्रमेत्रोगच्छतीत्यत्रनचैत्रेसंख्यान्वयः यत्रकर्मदो नवि
शेषणत्वेतात्पर्यं तद्वाणायप्रथमांतेति यद्वाधात्वर्थोतिरिक्ताविशेषण
त्वंप्रथमपदलार्थः तेनचैत्रह्रमेत्रोगच्छतीत्यत्रचैत्रादेर्वाणामस्तोकंपच
तीत्यादौस्तोकादेर्वाणायद्वितीयपदजन तस्याद्वितीयोतपदोपस्थाप्यत्वा
त्वाणाम् ^{मीमांसकमते} एवंव्यापारेपिनशक्तिः गोस्वात् एषोगच्छतीत्यादौव्यापारेऽप्यत्र
यत्वेवालक्षणा जानातीत्यादौत्वाश्रयत्वेनश्रयतीत्यादौप्रतियोगित्वेनिरूप ^{नर्वमतप्राप्त्या}
लक्षणा उपमायायथाशक्तिग्रहस्तथोक्तम् एवंकोशादपिशक्तिग्रहः स।

हः विवराणाम् यथा घटो ह्यतीत्यन कलशो ह्यतीत्यनेन विवराणेन घटपरस्य कलशेशक्तिः
 नः एनं पचतीत्यस्य पाजं करोतीत्यनेन विवराणादात्मा तस्य प्रत्यायकित्वं कस्य
 ते एवं प्रसिद्धपदसां निध्यादापि शक्तिग्रहः यद्येह सहकारतरो मधुरं पिबेति
 त्यादौ पिकशब्दस्य को किलेशक्तिग्रह इति तत्र ज्ञाता वेदशक्तिर्न तु व्यक्तौ व्यभि
 चारादानं त्याच्च व्यक्तिं विना जातिमानस्या संभवाच्च केरपि मानमिति केचि
 त् तन्तुशक्तिं विना व्यक्तिमानानुपपत्तेः न च व्यक्तौ लक्षणा अनुपपत्तिप्रति
 संधानं विनापि व्यक्तिवोधात् न च व्यक्तिशक्तावनंत्यं सकलव्यक्ता
 वेकस्या एव शक्तेः स्वीकारात् न चाननुगमः किंच गोः शक्तेरिति यदि शक्ति
 ग्रहस्तदा व्यक्तौ शक्तिः यदि गोत्वं शक्यमिति शक्तिग्रहस्तदा गोत्वप्रका
 रकपदार्थस्मरणं शाब्दबोधश्च न स्यात् समानप्रकारकत्वेन शक्तिज्ञा
 नस्य पदार्थस्मरणं शाब्दबोधं प्रति च हेतुत्वात् किंच गोत्वे यदि शक्तिग्रहः

गोत्वादेवानुगमकत्वात्

121

राम

३

प्रथमतः कार्याचित्तपददोशत्ववधारणेपि तापवेन पश्चात्तस्य पीत्यगोचित्वा
त अतएवचैत्रपुत्रस्तेजातः कन्याते गर्भिणीत्यादौ मुखप्रसादमुखमालित्वा
भ्यांमुखदुःखेनुमायतर्करात्त्वेन परिशोभातशब्दबोधनिर्णीयतर्हेतुतया
तेशब्दमवधारयति तयाचव्यभिचारात्कार्याचित्तेनशक्तिः नचतत्रतंप
श्वेदित्यादिशब्दांतरामभ्याहाय्यमानाभावात् चैत्रपुत्रस्तेजातोमत्त इत्यादौ
तदभावाच्च इत्थंचलाघवादचित्तपदेपिशक्तिं त्यक्त्वा घटपदस्य घटमात्रे
शक्तिमवधारयति वाक्यशेषादपिशक्तिः अहः पश्चादप्यवमयश्चरुर्भवतीत्य
त्रयवपदस्य दीर्घश्रुक् विशेषेऽप्यार्याणां प्रयोगः कंगोस्ते कानां तत्रवसंते सर्व
सस्यानां जायते पत्रशातनं मोदमानाश्च तिष्ठंति यवाः क एकशशातिनः इति
वाक्यशेषादीर्घश्रुक् विशेषेऽप्यशक्तिर्निर्णीयते कंगोस्तु शक्तिभ्रमात्मयोगः नाना
शक्तिकल्पने गौरवात् हर्षादिपदादौ विनिगमकाभावात् नानाशक्तिकल्पनम्
एवंविचारणादपिशक्तिः अहः विवरणं तु तत्समानार्थकपदांतरेण तदर्थक्यपत्ते

तस्य समुदायशक्त्युपास्थितेपक्षेऽवयवार्थपंक न निकर्तुं न्वपो भवति सां निध्यात् य
 त्रतुल्यवर्षस्य बाधः प्रतिसंधीयते तत्र लक्षणाया कुमुदादेर्बाधः पत्रतु कुमुदत्वे
 न ह्येतावो धेनतात्पर्यज्ञानं पक्षत्वस्य च बाधस्तत्रावयवशक्तिमात्रेण निर्वर्त्त
 ह इत्याहुः यत्र तु स्थलपद्मादौ अवयवार्थबाधस्तत्र समुदायशक्त्या पक्षत्वेन
 रूपेण बाधः यदि स्थलपद्मं विजातीयमेव तदा लक्षणे यत्र लक्ष्यार्थयोगिकयोः तौ
 स्वातंत्र्येण बाधस्तत्र योगिकरूपं यथोद्दिष्टादिपदं तत्रोद्दिष्टकर्ता तद्गुल्मादि
 रधिबुध्यते यागविशेषोऽपि लक्षणाशक्त्यसंबंधस्तत्पर्यनुपपत्तिः गंगा
 यो घोष इत्यादौ गंगापदस्य शक्त्यर्थप्रवाहरूपे घोषस्यान्वयानुपपत्तिस्त
 त्पर्यनुपपत्तिर्वा यत्र प्रतिसंधीयते तैलक्षणाया तीत्यवो धः सा च शक्य सं त्र
 बंधरूपा तस्या हि प्रवाहरूपशक्त्यर्थसंबंधस्य तीरे गृहीतत्वात् तीरस्य स्म
 रणं ततः शब्दबोधः परंतु यद्यन्वयानुपपत्तिर्लक्षणा बीजं स्यात् तर्दोष्ठीः प्र य
 वेशयेत्यादौ लक्षणा न स्यात् यच्चिप्रवेशस्यान्वयानुपपत्तेरभावात् तेन प्र

तदा गोत्वत्वं शक्यता वदेदकं वाच्यम् गोत्वत्वं च गतेतरा समवेतत्वे सकल गो सति
 समवेतत्वम् तथा च गो व्यक्तीनां शक्यता वदेदके अनुप्रवेशात् तत्वेव गौरवम् 124
 त तस्माज्जात्या कृतिविशिष्टं तत्त्वलिबोधानुपपत्त्या कल्प्यमाना शक्तिर्जीत्या
 कृतिविशिष्टव्यक्तो विश्राम्यतीति शक्तं पदम् कचियौ गिकम् कचिद्रूढ
 म् कचियोगरूढम् कचियौ गिकरूढम् तथा हि यत्रावयवार्थ एव न
 ध्यते तद्यौ गिकम् यथा पाचकादिपदम् यत्रावयवशक्तिरपेक्ष्येतास नै
 मुदायशक्तिमात्रेण नुध्यते तद्रूढम् यथा गोपदम् यत्र त्ववयवशक्तिवि
 षये समुदायशक्तिरप्यस्ति तद्योगरूढम् यथा पंकजादिपदम् तथा हि
 पंकजपदमवयवशक्त्या पंकजनिकर्तृत्वं लपमर्थं बोधयति समुदायपदं यत्रा
 त्वेन रूपेण पदं बोधयन् न च केवलावयवशक्त्या कुमुदेप्रयोगः स्यादिति वा
 च्यम् रूढित्ताने केवलयोगिकार्थबोधे प्रतिबंधकत्वात् इति प्राञ्चः वस्तु
 स्थिति

दार्थान्वितस्वशकार्यस्यशब्दोऽप्रतिपदानां सामर्थ्याविधारणात् वाक्ये तु श
 केरभावात् शक्यसंबंधरूपालक्षणापि नास्ति यत्र गभीरयोः नचांघोषे तु कृतं ३
 नदीपदस्य नदीतीरे लक्षणा गंभीरपदार्थस्य नद्यासहाभेदान्वयः काचिदेकदे
 शान्वयस्यापि स्वीकृतत्वात् यदि त्वत्र एकदेशान्वयो न स्वीक्रियते तदा नदीपदस्य
 गंभीरनदीतीरे लक्षणा गंभीरपदं तात्पर्यग्राहकम् बहुश्रीहावप्येवं तत्र हि चि
 त्रगुपदादौ यथेकदेशान्वयः स्वीक्रियते तदा गोपदस्य गोमतिलक्षणा गवि चि
 त्राभेदान्वयः यदि त्वेकदेशान्वयो न स्वीक्रियते तदा गोपदस्य चित्रगोमतिलक्ष
 णा चित्रपदं तात्पर्यग्राहकम् एवमाकृष्ट्वा नरो वृक्ष इत्यत्रापि चो नरपदस्य
 वानरातो हणकर्मती लक्षणा आकृष्टपदं तात्पर्यग्राहकम् एवमन्यत्रापि बो
 ध्यम् तत्पुरुषे पूर्णपदे लक्षणा तथा हि राजपुरुषादिपदे राजपदार्थे न पुरुष
 पदार्थस्यैव सत्तान्त्वयः निपातातिरिक्तनामार्थो भेदेनान्वयबोधस्याव्यु
 त्पन्नत्वात् अन्यथा राजपुरुष इत्यत्रापि तन्त्वयबोधः स्यात् यदोनपट्टं

भेदेन

वेशेभोजनतात्पर्यानुपपत्त्यायविधौलक्षण एवंकाकेभ्योदाधिरुच्यतामित्यादौका
कपदस्यदध्युपधातकेलक्षण सर्वतोदाधिरुचायास्तात्पर्यविप्रयत्नात् एवंकात्रिणि
यांतीत्यादौ एकसार्थवाहित्वेलक्षण इयमेवाजहत्त्वा र्थलक्षणेत्पुच्यते एकसार्थ
वाहित्वेनरूपेण कृत्रितदन्त्ययोवाधात् यच्चान्वयानुपपत्तिर्लक्षणवी जं स्यात्तदि
दाकचिदङ्गापदस्यतीरेकचिद्दोषप्रस्यमत्स्यादोलक्षणेति नियमोनस्यात्
इदनुबोधम् शक्यार्थसंबंधोपरितीरत्वेनरूपेणगृहीतस्तदातीरत्वेनतीरबो
धः यदिनुांगातीरत्वेनरूपेणगृहीतस्तदातेनैव रूपेणस्मरणंशाब्दबोधश्च
अतएवलक्ष्यतावद्देदकेनलक्षण तत्तत्प्रकारकबोधस्यतत्रलक्षणंवि
ताप्युपपत्तेः यत्रनुशक्यार्थस्यपरंपरसंबंधरूपासालक्षितलक्षणोत्पुच्य
तेयथाद्विरेफ्फदिपरेरेफ्फद्वयसंबंधोभ्रमरपदेत्तायतेभ्रमरपदस्यसंबंधो

तच्छाब्द
बोधप्रति
तत्कृतप
द्विरेफ्फदिपरेरेफ्फद्वयसंबंधोभ्रमरपदेत्तायतेभ्रमरपदस्यसंबंधो
भ्रमरेत्तायते तत्रलाक्षितलक्षण किंतुलाक्षितिकंपदानुभावकं लाक्ष
णिकायस्य शाब्दबोधे पदांतराकाराणं शालिलक्षणाव्यतरसंबंधेनेतरप
द्विरेफ्फदिपरेरेफ्फद्वयसंबंधोभ्रमरपदेत्तायतेभ्रमरपदस्यसंबंधो
ह्यघटितपदबोध्यत्वम्

सम
सम

६ जुतात्पथ्याहकं नचभेरीमदं वादयेत्यत्रकथं समाहारस्यान्वयः तस्यापेक्षावृद्धिः
 विषयविशेषरूपस्य वादनासंभवादिति वाच्यम् पाँपासंबंधेन तत्त्वपात एवंपंचमूलीत्या
 दावपि पाँपा-आदि नकुलमित्यादावहिर्नकुलश्च बुध्यते प्रत्येकमेकत्वात्त्वयः समा
 हारसंज्ञाच पुत्रैकत्वेन पुंसकत्वं च प्राणी नृप्येत्यादिसंज्ञेणोक्तम् तत्रैव अन्यत्र एक
 वचनमस्माद्वित्याहुः पितरौ श्वशुरादित्यादौ पितृपदे जनकदंपत्यो श्वशुरपदे
 स्त्रीजनकदंपत्यो लक्षणा एवमन्यत्रापि घटादित्यादौ नलक्षणा घटत्वेन लक्ष्ये
 णानानाघटोपास्थितिसंभवात् कर्मधारयस्य लेतुनीलोत्पलमित्यादावभेदसंबंधेन नी
 लपदार्थः उत्पलपदार्थप्रकारस्तत्र नलक्षणा अतएव निष्ठादस्य पतिं याजयेदित्यत्र
 नतत्पुरुषः लक्षणापत्तेः किंतुकर्मधारयः लक्षणाया अभावात् नच निष्ठादस्य
 संकरजातीयस्य वेदानधिकारात् याजना संभव इति वाच्यम् निष्ठादस्य वियाप्रमु
 क्तततएव कल्पनीयत्वात् लाघवेन मुख्यार्थान्वये तदनुपपत्त्या कल्पनायाः
 फलमुख्यो रतमाऽदोषत्वादिति उपकुंभमर्द्धपिप्पली इत्यादौ तत्संबंधिनिर्ल

स्वाश्रयवृत्ति
 संबन्धेन तस्य
 समाहारस्य क
 र्मेति न्वयात्

परपदे

६

राम

तरेतरं द्वे तु धववदिरोऽन्यत्र धवत्ववदिरत्वं च प्रत्येकं नो दृश्यतावदेदं सुखमिदं दृश्यतावदेदं कव्याप्यसंख्या बोधकत्वस्याकारवित्पददिप्राप्ता एवापति
 मिथ्या लुप्रेन धवद्वयस्य जदिदं मस्य च बोधपत्तेः परंतु विदिरपस्य धववदिरसाहित्याश्रयेन तत्तागुणगम्यते एवं चोदृश्यतावदेदं कीभूततादृश
 साहित्य व्याप्यत्वं न धवद्वयवति द्वित्वस्य न वा विदिरद्वयवति द्वित्वस्यापि न धववदिराभयवति द्वित्वस्येति न धवद्वयादेर्बोधश्रुतिमीमांसकमतं
 त्यादौ घटपटाभ्यां न जः साक्षादेवान्वयात् न निपातातिरिक्तेति नीलो घट इत्यादौ ता शंकते न च
 सार्थघोरभेदेनान्वयात् न भेदेनेति न च राजपुरुष इत्यादौ लुप्तविभक्तेः स्मरणांकल्प्य
 मिति वाच्यम् अस्मत्तविभक्तेरपि ततो बोधोदघात् तस्माद् राजपदादौ राजसंबंधि
 निवृत्ताणां तस्य पुरुषोऽसह्यभेदान्वयः द्वंद्वे तु धववदिरौ द्विधीत्यादौ विभास धववदिर
 र्थद्वित्वप्रकारेण बुध्यते तत्र न लक्षणा न च साहित्ये लक्षणेति वाच्यम् साहित्यश्रु
 त्यघोरपि द्वंद्वदर्शनात् न चैकक्रियान्वयित्वरूपसाहित्यमस्तीति वाच्यम् क्रि
 याभेदेपि धववदिरौ द्विधीपश्येत्यादौ द्वंद्वदर्शनात् साहित्यस्याननुभवाच्च साहित्यस्य शाब्द
 अतएव राजपुरोहितौ सापुज्यकामौ यजैयातामित्यत्र लक्षणाभावात् द्वंद्वश्रु
 त्रियते तस्मात्साहित्यादिकं नार्थः किंचु वास्तवभेदोपत्रतत्र द्वंद्वः न च नीलघ
 टघोरभेद इत्यादौ कथमिति वाच्यम् तत्र नीलपदस्य नीलत्वे घटपटस्य घटात्वे
 लक्षणा अभेद इत्यस्य चाप्रयामेद इत्यर्थात् समाहारद्वंद्वे तु यदि समाहारोऽप्यनुभू
 यते इत्युच्यते तदा अहिनकुलमिति यादौ परपदेऽहिनकुलसमाहारोऽलक्षणा पूर्वपदं

धववदिरौ द्विधीमत्र मीमांसकप्रतिपादि
 त्वकापदिना अप्यपववदिर कर्मक
 टके नञ्प्रत्ययनिर्वाचः

128

34
128
55
128

राम

कैविरिजनेनरुचिजस्ररसंभकारपत्रमोतुमर
परेति ७

वत्पदविषयकस्मरणस्यावधानेनोत्थतेः नानासन्निकर्षैरिक्प्रत्यक्षस्येवना
नासंस्कारैरेकस्मरणोत्पत्तेरपिसंभवात्तावत्पदसंस्कारसहितचरामवर्ण
ज्ञानस्योद्बोधकत्वात् कथमन्यथा नानावर्णैरेकपदस्मरणम् परंतुताव
त्पदार्थानां स्मरणदेकदैवावलेकयोतत्यायेन तावत्पदार्थानां क्रियाकर्मभा
वेन तावत्पदरूपोऽशाब्दबोधोभवति। तिकेचित् वृद्धपुत्रानः शिशवः कपो
तावलेपश्चामीपुगपत्पतंति तस्यैवपुगपत्सर्वपदार्थाः प्राप्स्योऽन्तावधि नो
भवन्ति परंतुपददाकांशितं योपसंनिधानं प्रपद्यते तेन तेनाश्रितः स्वार्थः
परैरेवावागम्यते तथा च एवं राजा स्वार्थबोधानेन महाराज्यार्थ इत्याहुः ३
दंतुबोधम यत्रनुद्धामित्युक्तं तत्रापिपेहीत्यादिपस्यज्ञानादेवबोधः न द
नुपिधानादित्यार्थज्ञानात् पदजन्यपदार्थप्राप्तिरनेन न च बावबोधहे
तुत्वात् किंच क्रियाकर्मपदार्थानां तेन तेनैव सहकांशितत्वात् तेन क्रियाप
दंविना कथंबोधः स्यात् तथापुष्ट्येभ्य इत्यादौ स्पृश्यतीति पदार्थोपपत्तिरिति

तत्तत्

तरा

राम

१

ननु तादृशतैः स्वल्पसत्या एव कारणं त्वलभ्यते ननु को यता ज्ञानादिव दत्तानि ज्ञानस्य ज्ञानपदस्य समासघटकत्वेन समासाघटकासतिपदार्थे नानुन्वयानुस्वरूपसत्याश्चासन्तेः
कारणत्वेन संभवति तिरभुं कं वहिमा स्निग्धा दौ गिरिपुता निमत्यदजो रव्यवधाने भजे एषा वदो जो दवेत अभिचारादतो हिलेस्यमा सतिपदमासतिज्ञानपरत्वा व्याचष्टे

वैष्णवकारणमते दूषयति इत्येति चेति १

ननु संनिधानं तु प
दस्यासतिरुच्यते
इति हिलोक्तस्यास
ति लक्षणस्य कि
रभुं कं तिर्यत्राति
व्याप्तिरिति त्रापि
रभुं कं पदजो रव्य
वधानसत्त्वादतो
व्याचष्टे यत्पदार्थे
ति १

तत्ता पूर्वपदार्थप्रधानतया चान्वयवोध इति इत्थंच समासेन कापि शक्तिः पद
शक्तेरनिकर्तृहृदिति आसतियोग्यताकांक्षातात्पर्यज्ञाननिष्पत्ते कारणं

आसतिज्ञानं योपता ज्ञानमाकांक्षा ज्ञानेतात्पर्यज्ञानंच शाब्दबोधेकार
णम् तत्रासतिपदार्थमाह सन्निधानं तु पदस्यासतिरुच्यते अन्वयप्रपञ्चे

तिपदयो रव्यवधानमासतिरुच्यते तं शाब्दबोधेकारणम् कचिद्व्यवहितेपि
अव्यवधानमाह शाब्दबोधः बलुतस्तु अव्यवधानज्ञानस्यानपेक्षितत्वात्

यैतदार्थस्य पदार्थेन सह नवयो विवक्षितस्तपो रव्यवधानेनोपास्थितिः शा
ब्दबोधेकारणम् तेन गिरिभुक्तिं वहिमा देवदत्तेनेत्यादौ नशाब्दबोधः तात्पर्य

वर्गभाञ्जासतिः नीलोद्यतो द्रव्यं पट इत्यत्रासतिभ्रमाच्चाब्दबोधः आसति
भ्रमेण शाब्दभ्रमाभावेपिनस्ततिः ननु पत्रदूत्री कुंडली चासती देवदत्त इ

त्यायुक्तं तत्रोत्तरपदस्मरणेन पूर्वपदस्मरणस्य नाज्ञात् अव्यवधानेनोत्त
रपदस्मरणसंभव इति चेन्न प्रत्येकपदानुभवजन्य संस्कारैश्चामस्य तां

ननु तत्र यथासतिभ्रमस्तदाशाब्दबोधोपि भ्रमात्कस्यासन्नचेष्टापतिः पटे नीलस्य सत्त्वेन विषयत्राभावादासतिभ्रमाच्चाब्दबोधप्रमाणं गीकारे
त्वासतिभ्रमाच्चाब्दभ्रम इति प्राचीनगणया विरोध इत्यत आह आसतिभ्रमेणेति ३ नन्वव्यवधानेन पदोपास्थितिः शाब्दबोधेकारणमित्युक्तं मनेकपद

आसतिज्ञान
मिति आसती
क्रोडतेति विम
गाश्च न्यपा वस्तु
अजरेव ॥ २

तत्रासतिरुच्यते
इति तत्रासतिरुच्यते
इति तत्रासतिरुच्यते
इति तत्रासतिरुच्यते

तत्रासतिरुच्यते
इति तत्रासतिरुच्यते
इति तत्रासतिरुच्यते
इति तत्रासतिरुच्यते

तत्रासतिरुच्यते
इति तत्रासतिरुच्यते
इति तत्रासतिरुच्यते
इति तत्रासतिरुच्यते

सन्निधातमा सत्याचरितार्थम् परंतु घटकर्मताको धेप्रति घटपदोत्तरं द्वितीयाह
पाकांक्षाज्ञानंकारणम् तेनघटः कर्मत्वंमानयतंकतिरित्यादौ नशाब्दबोधः अ
यमेतिपुनोराज्ञः पुरुषोपसाध्यतामित्यादौ पुरुषेणसह राजपदस्य तात्पर्यम्
हसत्वात् तेनैवसहान्वयबोधः पुरुषेणसहतात्पर्यमत्रहेतु तेनसहान्वयबो
धः स्यादेव तात्पर्यंनिर्वक्ति वक्तुमिच्छात्तात्पर्यंपरिकीर्तितम् यदितात्पर्य
मज्ञानंकारणंनस्यात् तदासैधवमानयेत्यादौ क्वचिदश्वस्यक्वचिल्लवाण
स्यबोध इतिनिषेधेनस्यात् नचतात्पर्येणकारणं प्रकरणं दीनांशाब्दबोधेकारण
योस्त्वितिवाच्यतेषामनुगमात् तात्पर्यज्ञानंनकत्वेनतेषामनुगमेतुतात्पर्य
ज्ञानमेवलाघवात्कारणमसु इत्थंचवेदस्यलेतात्पर्यज्ञानार्थमीश्वरः कल्पतेन
चतनाध्यापकतात्पर्यज्ञानंकारणमितिवाच्यसर्गादावध्यापकाभावात् नचप्रलेपण
वनास्ति कुत्रसर्गादितिवाच्यं प्रलेपस्यागमप्रतिपाद्यत्वात् इत्थंचशुकवाक्योपीश्वरीप्र
करणंकेलिविज्ञेतात्पर्यज्ञानंकारणंविस्वादिः अेतुशीतयनुरेवतात्पर्यज्ञानंकारणं अन्येतुनानार्थदौ
क्वचिदेवतात्पर्यज्ञानंकारणं तथाचशुकवाक्येविनेवतात्पर्यज्ञानंशाब्दबोधः वेदे
त्यनादिमीमांसापरिशोध्यतर्कैरप्युपधारणमिच्छाः इतिशाब्दबोधः ॥ रामराम

आदिनः संयो
गविषेणसाह
वर्कदीनांमह

कार्यद्रव्यानाप
करणकाकोटि
करणकेलिविज्ञे
प्राप्तिकेलेप्रल
पस्य४

नाचतुष्पन्निपपत्तेः पदस्याध्याहारो बध्पकः प्रोपतां निर्वर्ति पदार्थे तत्रत
 दता प्रोपतायाः कीर्तिता एकपदार्थः पदस्य पदस्य संबन्धो यो गतेत्यर्थः तत्र
 नाभावाच्च वान्दिना सिंचतीत्यारो नशाब्दबोधः नन्वेतस्या प्रोपतायाज्ञानं
 शाब्दबोधात्प्राक् सक्तेन संभवति वाक्यस्य पूर्वत्वादिति चेन्न तत्तत्पदा
 र्थस्मरणे सति केचित्संशयस्तपस्य क्वचिन्निश्चयस्तपस्यापि प्रोपताज्ञा
 नस्य संभवात् तन्नास्तु प्रोपताज्ञानं नशाब्दबोधे कारणा वान्दिना सिंचती
 त्यारो हे केवहिकरणा कत्वाभावस्तप्या प्रोपता निश्चयेन प्रतिषेधान्नशाब्द
 बोधः तस्मादनिश्चयस्य लोकिक एव निकर्षाच्च दोषविशेषाज्जन्मशा
 नमात्रे प्रतिबंधकत्वात् शाब्दबोधं प्रत्यपि प्रतिबंधकत्वं सिद्धम् प्रोप
 त्तानाविलंबाच्चुशाब्दबोधविलंबोऽसिद्ध इत्याहुः आकांक्षां निर्वर्ति पत्यदे
 न विना यस्यानुभावकता भवेत् आकांक्षा येन परेन विना यत्पदस्याव
 यानुभावकत्वे तेन प्रदेत सह तस्यां कांक्षेत्यर्थः क्रिया परं विना काफ
 परं नात्यपबोधं जनयति तेन तस्यां कांक्षा वस्तुतस्तु क्रिया काफपरा नो

१३

सुयोगं भूषणं द्यौः सशोभो वीजाष्टमं सज्जगो विभक्तो
सर्गो यान्मन्त्रोक्तो महारभयं समस्य सच्युतश्रीः १०
सत्यं दत्तं गुरुं स्याद्यदि श्रीमहालक्ष्मीं हृदयतो विस-
र्जयेत् पुनरुत्पत्तिं न वेत्ति न तौ सं १८ १० ॥ न च प्रकृतं
मे न च लक्ष्मीं न च यतिं धनं कुरु न च भूतान्
तान् न च स्थितं न च न च ॥ प्रकृतोऽयं यो न कुरु-
ण च न कीटाः पतंगो परिददंत मूकमिति प्रति-
मन्तः द्यौता एव लोका मखः प्रोक्तोति प्राचमं लोका-
च्युतं इति सप्त

सदास्यं संपत्तिं संचयं हृदयैकनिष्ठं गुरोः स्मृतिं निर्मलवो
धं बुद्धिं प्रदेहि मे ते परमं वंदे श्रीः १३ पृथ्वीपतिस्तु प्रहस्यत
मस्तु विभूतिवासो विविधार्थसिद्धिं संपूर्णकीर्तिं बहुवैभवं
गोप्रदेहि मे श्रीं पुनः पुनस्तु १४ वायुपतिस्तु वहुलो
कवृष्णवयःस्थिरत्वं ललसभांगं योत्रादिलब्धिं सकलार्थ
सिद्धिं प्रदेहि मे भार्गवि जन्मजन्मानि १५ सवर्णावहं
ऊरुमेगदहे सयान्न हृदि ऊरुमेगदहेश्रीः कल्याणहृदि ऊ
रुमेगदहेश्रीः विष्णुहृदि ऊरुमेगदहेश्रीः १६ श्रीं ध्याये
त्वां प्रहसितसंलीकोटिवालार्कभासाविष्णुदवर्णावर

१३
ककालेवानरोभाक्तिसमन्वितः यः पठेत्सुगयाद्यापिसया
तिपरमाश्रयं ९० महालक्ष्मीसमहिष्णनिशिभीगीववास
रे इदं श्रीहृदयं जसापंचवारं धनी भवेत् ९१ अनेन हृदयेना
न्वेगभिर्गीयैः तिमंत्रितं ददाति तत्कुले पुत्रो जायते श्रीप
त्तिः स्वयं ९२ नरेणावायवानार्यालक्ष्मी हृदये मंत्रिते जलेत
जाते तदंशे मंदभागो न जायते ९३ यस्यास्य नेमासि च पुत्र
पुत्रेण मोक्षदेसहिहितैः कभजः पठेत्तरकोत्तरवारं स्वया
लभेत्सौभाग्यं मयी सदा ९४ य एक भक्तो न हसैक वर्षं
विशुद्धीः समन्ति वारजायी समंदभागो पिरमा कटाक्षात्
भवेत्सहस्रं तशताधिकम् ९५ श्रीशंखभक्तिहरिदा

हितासुरेया श्री लो कला मयिरसेन रसा यो न आस्तो यतो
मम च हृत्करपमिग्या दस्पृष्टाः सुवर्णा वपुषः स्थिरजंगमास्तः ॥ १२ ॥
आद्यादिविस्मो स्थिरथर्मपत्नी तमंबपत्न्या मयि सुनिधेहि
आद्यादिलत्मीस्तद्वनग्रहेण पदे पदे मेति धिदर्शने स्यात् ॥ १३ ॥
आद्यादिलत्मी हृदये पठेद्यः सरजलत्मी मचलो जनोति
महादरिद्रोपि मवेहनात्पस्तद्वनयेः श्रीः स्थिरतो प्रयाति ॥ १४ ॥
यस्य स्मरणमात्रेण तद्वास्याद्विस्त्रवत्तुमा तस्याभीष्टं ददा
त्याश्रुते पालयति पुत्रवत् ॥ १५ ॥ इदं रहस्यं हृदये सर्वकामफ
लप्रदं जपः प सप्त संतप्य शृणुणाम च ते ॥ १६ ॥ त्रिकालमे

८१
यिदीनदयानकंपेमातःसमर्थयसदाकरुणाकटाक्षेमाग
त्यवीजमहिमानंरुजेसमातः ८८ कटाक्षरहकामपुक
स्तवनमस्तचिंतामणीः करःसुरतरुःसदानवनिधिल्लमे
वेंदिरंभवेत्तददयारसोरसरसायनेचानहंसावेतवकुला
निधिविविधकांक्षितार्थप्रदम् ८९ यथारसस्पर्शनतोय
सोयिसुवर्गातास्यात्कमलेनयाते कटाक्षसंस्पर्शनतोज
नानामसंगलानामपिममलेनम् ९० देहीतिनास्तीतिव
चःप्रवेशाद्दीतोरेमेतोशरांगप्रपद्ये अतःसदास्मिन्नमया
प्रदत्तसहैवपत्न्यामपिसन्निधेहि ९१ कल्पडुमगासगिनास

सन्ना ८२ सर्वप्रदोषकलार्थदेतेपभासलावाण्यदयापा
 दोग्धो स्वर्गादेतिसमाखीभवश्रीः हिरण्मयीसेनयनेप्रस
 न्ना ८३ सर्वाधीदासर्वजगत्प्रसूतिः सर्वेश्वरीसर्वभयोपहं
 त्रीसर्वान्नतांतिसमाखीभवश्रीः हिरण्मयीसेनयनेप्रसन्ना ८४
 समस्तविघ्नोद्यविनाशकारिणीसमस्तभक्तोद्धरणोविवर
 णाग्रनेतसौभाग्यसात्वप्रदायिनीहिरण्मयीसेनयनेप्रसन्ना ८५
 देविप्रसीददयनीयतमायमष्टदेवाधिनाथभवदेवगणाभिर्ले
 येमातस्त्रयेवभवसंनिहिताहृष्टोर्मयत्यासंसमसमेवेभवस
 प्रसन्ना ८६ मातस्त्रभैरभयदानकरेणितस्तेसौलोसमेतिस

मदप्रजा किं तै अहं किं वा तदप्रजः विचार्य देहि मे विज्ञे तव दे
विद्या निधिः ७५ माता पिता त्ते गुहं मदतिः श्रीस्तु मे वसं जी
वन है तमस्ता अन्योन्यस्मत्प्रेजगदेकं नाथे तमेव सर्वं मम दे
वि सत्यं ८० आद्यादिलक्ष्मी भवसंप्रसन्ना विप्रद वित्तानस
खैकदोगिध अतानहे श्री विप्रगातिरिक्तै प्रज्ञानने वे भवस
प्रसन्ना ८१ अशेषवाग्नाय सत्ताय हे श्री नवेन वे सप्तसुवा
कादायिनी समेह निह्वाय सरेमनर्तकी भवप्रसन्ना वदने
च मे श्रीः ८२ समस्तसंपत्सु विसृजमाना समस्ततेजस्सु वि
भासमाना विसृजियेते भवदीयमाना वाग्देवता मे वदने प्र

क्षणमात्रेण शक्तोऽपि जीविते तत्कृपां विना न जीवेतीह ज
 लजाः जले तत्कृपा जलरहाः ७३ हिताहिपुत्रवात्मन्या ज
 ननीपस्तुतस्तनी वत्सेत्वरितमागत्य संप्रीणयति वत्सला ७४
 यदि स्यात्तव पुत्रो हं माता तं यदि मामकी दया पयोधरस्तनूस्व
 यामि रभिपिंच माम् ७५ मृग्येन गुणालेशोऽपि मयि दोषैक
 मदिरे पापूनां हृष्टिर्विह नो दोषाणां त्वत्तमो भिती ७६ पा
 पिनामहमेकाग्रो दयालनात्तमयणीः दयनीयो मदयोक्ति
 तव कोत्र जगज्जये ७७ विधिना हेनस्तृष्ट्येन तस्या तव दया
 लता आसयोवानस्तृष्ट्ये दोषधमस्तथा दयः ७८ कृपा

विविक्तोः ६६ ब्रह्मरुद्रादयो देवा वेदाश्चापि न शक्नुयुः महि
मानं तव स्तोत्रं मंदो हं शक्नुयं कथय ६७ अंतर्गतं स वाक्यं ६
निसृक्ता सृक्तानि यानि च तानि स्वीकुरु सर्वे शिदया लब्धेन
सादरम् ६८ भवेतीशरागां गत्वा कृतायाः सः पुरातनाः इति
संचिंत्य मनसा तामहं शरागां व्रजे ६९ आनेदानीत् स गतिः ।
तद्भक्तास्तस्य रायणाः इति वेदपसाणा हि देवित्वांशरागां व्र
जे ७० तव प्रतित्तामद्भक्तान नश्यंतीत्यपि क्वचित् इति संचिं
त्य संचिंत्य रागाणां क्षेपस्यास्पृहम् ७१ तदधीनस्तद्भक्तास्तस्य
त्कृपा मयि विद्यते यावत्संशयं कामः स्यात्तावदेहि दयाय नमः ७२

नारायणस्य हृदये भवती यथा स्नेना राघवो पितवह
कमले यथा स्नेना राघवस्तमपि नित्यसमौ तथैव
तौ नित्यं तं हृदि समापि दयावति श्रीः ६३ विज्ञानस्य ।
हिं हृदये कुरु श्रीः सौभाग्यं हिं कुरु मे गृहे श्रीः दया ।
सर्वं हिं कुरु तं मयि श्रीः सर्वं हिं कुरु मे करे श्रीः ६४
नमो तज्जेया शितकल्पवल्लसद्वक्तिविंतासाणां कामये
नो नमो तज्जेया शितसंप्रसन्नसहकलत्रेष्वचष्टव ।
मी ६५ आद्यादिमाये तमं नारवां जंतुं सर्वसाकारनिरु
क्तं तस्मै तया धृताया ज्ञमवर्धिमं वाञ्छितं च गीतं तव दे

लक्ष्मिविस्मयासोकसंस्थिते पत्युर्लंकरुमेरुपरत्नमंश
रागागतं ५० प्रसीदमेमहालक्ष्मिप्रसीदसदाशिवे ।
अचलभ्रमवसंप्रीत्यासुस्थिराभवमहदे ५१ यावन्निष्ठं
तिवेदाग्रयावत्तन्नामतिष्ठति यावद्विस्मयावत्तन्ना
वत्कुरुकृपांमयि ५२ चोद्गीकृतायथाशुक्लिवर्द्धता
दिनेदिने तथादयातेमप्येववर्द्धतामभिवर्द्धतां ५३ य
थावैकुण्ठनगरेतथैवतीरसागरे तथा मद्भवेनेतिष्ठ ।
स्थिरेशीविस्मनासह ५४ योगिनां हृदयेनित्यं यथाति ।
समिविस्मना तथा मद्भवेनेतिष्ठस्थिरेशीविस्मनासह ५५

प्रसीदमेमहालक्ष्मिपरिपूर्णासनोरथे ५२ अयोध्यादि
प्रसवेनगरप्रसमास्थिते विभवैर्विविधैर्पुक्तासमा
गच्छवत्ताविते ५३ समागच्छसमागच्छसमायेभवत्
स्थिता करुणास्सनिघ्नद्वेष्टद्वयविलासिनि ५४ सं
निधित्समहालक्ष्मिस्पर्णासमस्तके करुणासथ
यामास्तमभिषिच्यस्थिरं कुरु ५५ सर्वगजगद्देहलक्ष्मि
समागच्छवत्ताविते स्थितापुपुरुतोमयप्रसादेनाश्र
येकुरु ५५ सादरेमस्तकेहस्तेममत्तंकपयार्पय सर्वग
जगद्देहलक्ष्मितकलामयितिष्ठत ५६ अयोध्यादिश्रीमहा

1257181

Handwritten text in a cursive script, likely a medieval manuscript, visible on the left edge of the page. The text is partially obscured by the binding and appears to be a list or index of entries, possibly related to the main text on the right.

एषदर्वयनपीनपयोधराणाम् लामोदरोपरिलसत्त्रिवलीलतानां दृष्टादृतां विकृतिमिति मनोनये याम्
४ व्याख्यातएवधन्याः येकां मनः चपलापतलोचनानां आकृतिं शरीरं दृष्ट्वा विकृतिं न एतिन प्राप्नो-
ति चपलानि च ग्रापनानि वक्रपलदलवद्विही एनिलोचनानि यासां ताः चपलापतलोचनाः
तासां किं विशिष्टं चपलापतलोचनानां तारुण्यदर्वयनपीनपयोधराणां तारुण्यदर्वयनपीनपयोधराणां निव-
डोपीनोउन्नतौपयोधरोयासां ताः साधुनः किं लामोदरोपरिलसत्त्रिवलीलतानां वा लामोदरोपरिल-
लसत्त्रिवलीलतानां वा लामोदरोपरिलसत्त्रिवलीलतानां वा लामोदरोपरिलसत्त्रिवलीलतानां वा लामोदरोपरिल-
पमाह सदायोगाभ्यास नववधू संगमरसैरविधिनामैत्रीसुरतैकृतिनः तस्य स्वं कथं माह किमि-
मेः प्रियाणामापरधरमधुभिः वक्रमधुरैः सनिस्वसामोदः सकलकलशा मेघसुररतैः ५ व्याख्या-
यत्कृतिनस्तत्तावधिनामैत्रीसदासर्वदायोगाभ्यासस्फुरतितस्य कृतिनः इमः नवनववधू
संगमरसैः किं अपि तु न किंचित् चान्यत्रापि याणामालापैर्किं धरमधुभिः किं किं प्रधरमधुभिः वक्रम-
धुरैः पुनः किं प्रधुरमधुभिः सनिः स्वासामोदः पुनरपि किं विशिष्टं प्रधुरमधुभिः सकलकलशा
वसुरतैः ५ प्रथमेतिः स्त्रीणामधिक्यमह भवति वचसि सगतागमुद्दिश्य वार्ता श्रुतपुरवरमु-
खानां कवतपंडितानां जयनमरुणरत्नप्रियकांचीकलापकुचलपनयनानां कोविता तु मर्मार्थः ६
कः उमानकुचलपनयनानां जयनमरुणरत्नप्रियकांचीकलापकुचलपनयनानां कोविता तु मर्मार्थः ६

दुलहंतं ज्ञापयं मोहति मिरस्य कागमां उद्धेदयने स्फोचयन् अतएव ज्ञातप्रदीपो हरः कथं
१ अधुना शुभाशुभकर्मणो फलमाह शुभं सद्यः विभ्रमाः युवतयः श्वेतातपत्रोज्ज्वला लक्ष्मीवि
त्यनुभवते स्थिरमति स्फीते शुभे कर्मणि विधिं नृनेतरमनेगकलहं क्रीडावुदत्तं तं तु कं मस्तान
लनिवप्रयाति मृदति भ्रष्टदृशो दृश्यतां २ व्याख्या प्रणिनां शुभे कर्मणि दृश्यमानतिः नरस्य
स्फीता स्थिरमति स्फीतं तं स्मिन्न इति किं शुभं सद्यः महत्फलं गृहं अन्यच्च विभ्रमा युवतयः हावमा
वतयः हावभावविलासतं उक्ता नार्थं सुम्यञ्चलक्ष्मीः प्राप्यते विलक्ष्मी श्वेतातपत्रोज्ज्वलामिव
भ्रष्टदृशो दृश्यतां प्रयाति किं विधिः ३ उक्ता जलं उक्ता हरं अनेगकलहं क्रीडावुदत्तं तु कं अन
गकलहस्य क्रीडा अनेगकलहं क्रीडा तया वुदत्तं तु कं मस्तं यस्यातत अनेगकलहं क्रीडावुदत्तं तु कं
२ अथ साहं कर्मात् अथ प्राणानां विचारकारमाह तावदेव कृतिनामयं सुरत्येव निर्मलविवेकदीप
ः तावदेव न कुरंगचक्षुषां ताडते चटुललोचनां चलैः ३ व्याख्या अथ एषः निर्मलविवेकदी
कृतिनां तावदेव सुरतिनां गर्ति यावत् विवेकदीपः कुरंगचक्षुषां ताडितानां चटुललोचनां चलैः
ते चटुलानि लोचनां न्येव चलावसंश्रिताः चटुललोचनां चलालैः एतावता प्राणानां तावदेव वि
धावन्नाधिकानां वशान् याति ४ अथ न ३ पुनस्तदेवाह न्यास एव च पलायतलोचनां ताड

रुगुरुशुभशुभगतैष्ययोः इत्युगो युगलस्य करग्रहः स्फुटममंगलदोगलदोजसि॥८॥
अथगुरुशुभयोर्दोषमाह द्विपतीति गुरुः शुक्रो बोधयानंतरं सप्तदिनामिवा
लः अस्तास्ता गुरुः अतो गतैष्ययेरित्युक्तं दिनानीति कालानंतरं ये द्वितीया सप्तदि
नपर्यंतं शुभं द्विपतिविपतिप्रेत्यतिनाशयतीत्यर्थः इत्यादि न युगो गुरो मगोच
गलदोजसिनिर्वले सति युगलस्य वधश्च द्विकस्य करग्रहः विवाहः स्फुटममंगलम
मंगलदः स्यात् आदिवलाभावेन नीचास्तारिग्रहस्थित्या च गलदोजसंबोध्यां॥९॥ शि
शुभरत्नमहान्युदयास्तयोर्दशाचतुर्दशाचारिणः स्फुटं उग्रानसोदशाचच
पश्चिमे मगतिवशाच्चिदशाहमपश्चिमे॥१०॥ एवमतो तस्मात्मान्येवालवद्वले उक्ता
धुनादिकप्रारत्नेन तयोः सयुक्तिके विशेषमाह द्विपति शिशुवीलः जरनवद्व
जीने जीर्णोत्तरन्नर्षिपीत्यमरः अतो भावः शिशुजरात् शिशुत्वं जरत्वं चेत्यर्थः
अगिरसोगुरोर्दशादिना न्युदये वाल्पचतुर्दशादिनानि चास्ते वार्हिक उग्रान
सो मगो अपश्चिमे पश्चिमदिशि क्रमेण दशापंचाहानि वाल्पवार्हिकं च अपश्चि
मादये दशादिनं वाल्पं अतो पंचदिनं वृहत्त्वं अपश्चिमे पृथ्विदिशि चिदशाहं त्रिदि
नं वाल्पं दशादिनं वार्हिकं त्रीणि चतस्रिदशानि अहः शब्दादवरात्राहः सा
२ पुसिकालेनैतये द्वितीया कस्माद्भूतिवशात् शुक्रस्य वक्रमध्ये एव पश्चिमास्त

ॐ
मं

२

मायेभूमानम कार्तिक चैत्रयोर्वैशाखे सधसाहुत पश्यतागेवैशाखशुक्लैवमुभंचतत्र पदं
 गंतैदुमभूलयात्र परिधयाधातंगंडावनेशक्रांतिंयतिव्यातवैधतिशिनीवालीकुहं
 दशमेवजैहृष्यचतुर्दशीषुयमघटे दग्धयोगेस्तौविष्टौसोदामेज
 नितयितृमेशालाशुभाशान्तिताः पञ्चिउं गदपंचापग्निसकु
 वेदठ वहीउशोपपुपनेजारखिर शोपदुरभूरुताः ध्वेदधमि
 रुद्रारखिरयमारनिउवतयोउध्वः ४ शतं २०० द्दिउदिरदाउ

स्वर्ग ल	भूमि ल	पताल ल
आषाढ भाद्रपद आश्विन माघ	आषाढ कार्तिक पुष्य शुक्ल	फाल्गुन चैत्र शुक्ल माघ

३३	३२	३१	३०	२९	२८	२७	२६	२५	२४	२३	२२	२१	२०	१९	१८	१७	१६	१५	१४	१३	१२	११	१०	९	८	७	६	५	४	३	२	१
मार्गशीर्ष	पौष	मगश	पुष्य	श्रवण	दशरि	पुष्य	श्रवण	दशरि	पुष्य	श्रवण	दशरि	पुष्य	श्रवण	दशरि	पुष्य	श्रवण	दशरि	पुष्य	श्रवण	दशरि	पुष्य	श्रवण	दशरि	पुष्य	श्रवण	दशरि	पुष्य	श्रवण	दशरि	पुष्य	श्रवण	दशरि

मतमकाः पर
 म्माहृतं
 रगास्पयनी
 यरेनराणा
 समानागहं

वदवक्तयकेमयनेयमंचशार्थकरोभौक्तिकविदुमंच पर तोरणवलिनमंचकु
 नसंसिंहपुङ्गवजदंतमंचकाः अत्रिवचिचरणभिर्मर्दलो हतमंचकयमाभ

राम

	४४	
४३	४	४४
	४४	

काथादे काले सुखं च गदितं काथादि संख्या पने ५८ मदा २० १२ तिथौ विग्रह
 तेन चार्क जोरी सार्य मान चरण दिनि वक्रि वेष्टं वै पुष्करो भवति मयु विना
 शट्ठौ विगुण पदो द्विगुण पृष्ठे सतत वाचे ५ शुक्रा रार्कि सुदरी ३ भूत २४
 मरने २३ नंदसु २५ १२ तीक्ष्णो ग्रमे यो स्मे चारण भेति पुष्कर दिने नूना क्षिमा सेयने या
 मे दान परत म्रपात परिधे देवे ज्य शुक्रा सके भद्रा वै धृतयो शव प्रतिपुते की हो न पदे सि
 ने पर जन्म १२ १२ प्रत्न रिता यो ५ १४ २३ मृति ८ सुखो ४ ते २२ जे वक्रा र्जुन सन्म यो मे ३ भ
 नादि ध्रुव विशा मा द्रुं भेति विच म्रहेर्के ज्य विधौ दिने श्रुतिकार स्वात्य श्रि पु ये त या ता
 हो तात्पर तो विचार्य मखिलं मध्य यथा संभवम् ५२ म्रभ्रमूलं घटिका चतुष्टयं ४ जो द्योति
 कूलादि भवेति ना २२ चतिष्टये क द्विघटि मितं न बौह ह सति लोक घटी प्रमा तर्क ५२ म्रभ्र
 चुरो प्रयसाह ८ घटो मूल स्रपांति म्रपंचना द्य जातं शिभुं तव परित्यजे शसुखं वि
 तासाह ८ समा न यथा ५४ म्रभ्र विज्ञाना शमुपैति मूले पादे द्वितीये जननी र्जीये ध
 नं चतुर्थी स्रभ्र मोप्यशां त्या सर्वं त्रु स्रपा दहि मे विला म्र ५५ स्रमे म्र विप्रो ४ पदे ४

द्विपञ्चविंशहरतुनइतिशेष किं कुर्वन् गौरीश्रवः केतक पत्रभंगं हस्तेनारुह्य मुखे ग्रहदन्तकं
श्रीमुरुर्तचिन्तामणि

श्रीः॥ द्विपास्यः विघ्नहार नः शतिशेषः किं कुर्वन् गौरीश्रवः केतक पत्रभंगं हस्तेनारुह्य मुखे ग्रहदन्तकं कथं भूतो द्विपास्यः सुकृतोक्ति
द्वितीयदंतप्ररोहः द्विपास्यः द्विः वारधयं पिबतीति द्विपः द्विपस्य आस्यं द्विपास्यं द्विपास्यमिव आस्यं यस्य स द्विपास्यः द्विपास्यो
स्त्रा विघ्नहरतु विघ्नोत्तराय प्रहृत्य मरः विघ्नोत्तराय हरतु हनहरणे हरतु नाशयत किं कुर्वन् गौरीश्रवः केतक पत्रभंगं गौरीश्रवः केतक
श्रवः गौरीश्रवः केतक्याः पत्रकेतके पत्रं गौरीश्रवः केतक पत्रं गौरीश्रवः केतक पत्रं गौरीश्रवः केतक पत्रं गौरीश्रवः केतक पत्रं गौरीश्रवः केतक पत्रं
हस्तनशुं प्रदंतेन हस्तानक्षत्रभेदेत्याकरमकरपारपीति विघ्नः आरुह्य हराद्गृहीत्वा हराद्ग्रहणेनेत्यत्र वाच्यं सर्वविघ्नो
स्य (मुखोय मुखस्य अग्रं मुखायं तस्मिन् मुखे आश्रमागं दन्तं दन्तं नृपेन ददातीति दन्तं किं भूतो गणेशः सुकृतोक्ति
नितद्वितीयदंतप्ररोहः मुहूर्तं यावत् आकलितः सुकृतोक्तिः द्वितीयश्चासौ दंतः द्वितीयदंतः मुहूर्तोक्तिः
तीयदंतस्य प्ररोहोयेन द्वितीयदंतस्य प्ररोहः द्वितीयदंतप्ररोहः मुहूर्तं क्षणमात्रं आकलितः अनुसृतः सितः द्वितीयदंतः
स्य प्ररोहः अंकुरोयेन सः १ अनंतदैवजखनः सः रामः मुहूर्तचिन्तामणिं स्नातनोति अनंतश्चासौ दैवजः अनंतदैवजः तूर्यसूतः पुनः
प्रासिद्धः रामः मुहूर्तचिन्तामणिं मुहूर्तं नोचिन्ता मुहूर्तचिन्ता मुहूर्तचिन्तायामणिद्विमणिः मुहूर्तचिन्तामणिः तं मुहूर्तं नोचिन्ता मुहूर्तचिन्ता
रान्चिन्ता शुद्धशुद्धिरूपे विचारः तस्य प्रकाशको मणिः रिवमणिः तं स्नातनोति विस्तारयति कथं भूते मुहूर्तचिन्तामणिं क्रियाकलाप
हेतुं क्रियाणां कलापः क्रियाकलापः क्रियाकलापस्य प्रतिपत्तिः क्रियाकलापस्य प्रतिपत्तिः क्रियाकलापस्य प्रतिपत्तिः क्रियाकलापस्य प्रतिपत्तिः
पत्तिः तं क्रियाजालं कर्मादिकां तासां यः कलापः समूहः तस्य प्रतिपत्तिः सम्यग्ज्ञानं तस्य हेतुः कारणम् पुनः कथं भूते मुहूर्तचिन्तामणिं

रिं संचिप्रसारयविलासगर्भं संचिप्रश्नसौसारयः संचिप्रश्नार्थः संचिप्रसारयस्यविलासयस्यसः तं संचिप्रः संचि
सारयविलासार्थश्चगर्भमध्ययस्यएवविधंभुक्तवर्चितामणिं आतनोतीति १ ^{गर्भे} ^{क्षेत्रे} ^{समरे} ^{मरे} ^{भुवि} ^{जिते} ^{स्त्री} ^{संकु} ^{ल्ले} ^{ष्ट} ^{वा} ^{त्} ^{सं} ^{का} ^{यं} ^{कि} ^ल ^{नि} ^ग ^{ति} ^१
सुखीनां गृहीती च ह वात् विष्टिं सप्रभुना मृगं प्रगल्भं ललाटे दरी शैलैर्कैः देवप्रीतिदत्तैस्तैस्तु करणं प्रोतेनियुक्ता सदा
प्रेतगा

2

न
दि
धा

विहंगस्यशब्दे

प्रजातायनपठाते

नू < विस
वयसांकि
रीवारन
भवपुरी
मुश्राव
नपुष्प
सात्मल
तराणि

वस्य पदे तस्मिन्नागपातयितुः प्रजानामुत्पश्यतः सिंहनिपातनुग्रं अधोमुखस्योपरिपुष्पवदिः
पातविद्याधारहस्तमुक्ता ६ उत्रिष्वत्सोत्पन्नियथायमानेवचोनिशम्योष्ठितमुत्थितः स
ददकीराजाजननीमिर्वस्वांगामग्रः प्रसूविनीनेसिंहं दत्तं विलितं धेनुं रुक्मवत्साधोमायां मयो
व्यपरीक्षितोसि कृत्विप्रजावांनयिनोवकोपि प्रनुः प्रहर्तुं किमुतांन्यहिंसाः ६२ नत्पांगुरोमय
तुकेपयोवंप्रीतासितेपुत्रवरंरणी नैकेवलानोपयसांप्रसूतिमवेहिमोकामदुद्यांप्रसन्नो ६
ततःसमानीयसमानितार्थीहस्तोस्त्वहस्ताजितवीरशूद्रः वंशस्यैकत्तारमनंतकीर्तिंसुदक्षिणेतन
तनयंययाचे ६४ संतानकामायतयेतिकामंराज्ञेप्रतिश्रुत्यैषयस्विनीसा दुग्धापयःपत्रपुटेमर्द
पुत्रापि नुद्वेति तं मादिदश ६५ वत्सस्येहोमार्थविद्ये श्रेष्ठं नृत्तं नृत्तांमधिगम्यमातः उद्य

विहं

न

व

रं

म

शु

न

सा

रा

नरा

०-१-१

३४५६७८९१०१११२

दशबल

मन्त्राखतर्वि ५२ निशम्य देवानुचरस्वावाच मनुष्यदेवः पुनर्पुनरावाच धेन्वातदध्यासितकातराद्या
रीक्षमाणः सुतरां देवाः ५३ क्षता किलेत्रायत इत्युदगः क्षत्रस्य शोचो नुवनेषु स्तब्धः राज्येनैकै
दिपरीतवृत्तेः प्राणैरुपशमलीमसेकी ५४ कथं नुशको नुनयो महर्षेः विष्णोर्नादस्य पयस्विन
ना इमा मनुनां सुरजैरवेहि रुद्रो जसा नु ब्रह्म तं तया स्याम् ५५ सैयं स्वदेहापि एतैः क्रयणं पाप्या मया
चपितुं नवतः नपारण स्याद्विहता तैर्वैवं नवेद नु सश्च मुनेः क्रियार्थः ५६ किमप्यहिंसा सत्तवे च न
रुं यशः शरीरे नवमे दयालुः एकां तं विध्वंसि मद्दिधानां पिंडे स्त्रीनां स्थाखतु नोति केषु ५७ संवंधमा
नाखध्वर्मो दुर्जातः स नो संगतयो वीनोते तद्भूतनाथानुगं नो हिसित्वं संवंधिनो प्रणयै विहंतु ५८ त
तिंगां मुक्तवते दिलीपः सद्यः प्रतिपन्नं विमुक्तवाहुः संन्यस्तशस्त्रो हृद्ये स्वदेहमुपानयति ऽपि वा

७२

मे शशपात

विहंगस्यशब्दे

कीर्तनवेष्टवलिस्तयस्यनलपुष्प

अनुसु

धर सती ५२

नूः विसृष्टपात्रीनुचरस्यतस्यपार्श्वदुमाः पाशान्नतासमस्य उदीरयामासुरिकोअदानोमांलोकप्रादं
वयसोविरावेः ८ मरुत्प्रयुक्ताश्चमरुत्सखान्तैर्मर्त्यमारौर्दनिवर्त्तमानेअवाकिरन्वालयताप्रसूनैः
रोधारनाजैरिवपोरकन्या १० धनुचतोप्यस्यदयाद्रिजावर्माख्यातमंतःकरणेविशंकैः विलोक्यत्यो
वपुरीपुरंक्षणांअकामविस्तारफलैरुहिरण्यः ११ सकोवैकैर्मासुतपूर्णरंजैः कूजद्विरीपादितवंशकृत्य
शुश्रावकुंजेषुयशःस्वमुच्चैरुद्गीयमानंवनदेवताभिः १२ कस्तुषारैर्गिरिनिर्जराणामनोतुहाकेप
नपुष्पमंघ्रि तर्मातपत्कांतमनातपत्रमाचारपूतंपवनःसिधवे १३ शशामेवष्टापिदवाग्निरासीद्विषा
सात्फलपुष्पवृद्धिः ऊनंनसत्त्वेष्वधिकोववाधेतस्मिन्वनंगोत्तरिगहमाने १४ संचारपूतानिदिमं
तराणैकत्वादिनांतैर्निलयायैगंतुं प्रवर्त्तमपल्लवरागताम्राप्रजातपतंगस्यमुनेश्चधेनुः १५ तांदवता
पतंगस्यपादिराःइतिविष्णु

प्रहसर

राजा

भार

तो देवता पित्र तिथि क्रियार्थं मन्त्र गद्ययोर्मध्यमलोकपालः वने वसति तेन सतां मतेन अद्देव साक्षाद्विधिने
पथन्त्रा १६ संपत्त्वेनोतीर्ण वसहयूथान्पीवासवृत्तौ न्मुखवर्हिणानि यथोष्टमगध्यासित साडुलानि प्र
सायमानानि वनानि परपत्र १७ आपीनचोरो हहनप्रयत्नां रुष्टिर्गुह्यत्वा दुरसो नरेन्द्रः उज्जीवने च
क्रतुरं चितान्त्रां तपो वनावृत्ति पथं गतान्त्रां १८ वशिष्ठेनोर्नुयायिनं तं मावर्त्तमानं वनितां व
नावनां तावदधौ निमेषालसपक्षपंक्तिरुपोऽत्रितान्त्रां निर्वलोचनान्त्रां १९ पुरस्कृतावर्त्तनिपा
थिवेन प्रत्युद्धता पार्थिवधर्मपत्न्या तदंतरे सा विरराजधेनुर्दिनक्षपामध्यगते वसंध २० अदक्षिण
रुत्यपयस्वनीतां सुदक्षिणा सा दात पात्रहस्तां प्रणम्य चो ननु विशालर्मस्याः शृंगंतरे द्वारनिर्वाथि
देः २१ वत्सा सुकापिस्तिमिता संपर्या प्रत्यग्रहीत्सेति न नंतुस्तो नत्रोपपन्नेषु हितद्विधानां प्रसा
चिह्ना निपुरः कलानि २२ गुरोः सदारस्ये निपीडापादौ समाप्य संधपंचविधिदिलीपः दोहाव

ननु करतलानां संयोगो सत्यपि प्रतिबंधके सति ग्राह्यः नृत्यतेः प्राप्तिः पदार्थोतरमि
ति चेन्न प्रतिबंधकाभावस्य कार्यमात्रे कारणत्वेन प्राप्तेरनुयोगात् कारणस्यैव प्र
क्रियदार्थत्वात् तन्नुभस्मादेनां काश्यादौ श्रुद्धिदर्शनात् आधेयशक्तिरगीकार्ये
ति चेन्न भस्मादिसंयोगः समानकालीन असृष्ट्यस्य प्रतियोगिकया वदभाव
सहितभस्मादिसंयोगाच्च सृष्ट्यश्रुद्धिपदार्थत्वात् स्वत्वमपिन पदार्थोतरं यथो
ष्टविनियोगयोग्यत्वस्य स्वत्वस्वरूपत्वात् तावच्छ्रुद्धकंच प्रतियाह्वादि तद्वत्
मेवेति अथ विधिर्निर्णयते प्रयत्नजनकचिकीर्षीजनकज्ञानविषयो विधिः
तत्र प्रतिपादिकोतिङ्गादिर्वाकृत्य साध्ये प्रवृत्त्यदर्शनात् कृति साधताज्ञानं प्र
वर्तकं न च विषयभक्षणदोषप्रवृत्तिप्रसंगः इष्टसाधनतालिंगकृतिसाध्य
ताज्ञानस्य कायस्थले विहितकालाजीवित्वनिमित्तज्ञानजन्यस्य निवृत्तैमि
तकस्य ले प्रवृत्तकत्वात् न चानुगमस्य विशेषणवता प्रतिसंधानजन्यत्व
स्य अनुगतत्वादिनिगुरवः तत्तत्साधवेन कृतिसाध्येष्टसाधताज्ञानस्यैव चि
कीर्षीद्वारा प्रयत्नजनकत्वात् न च नित्येष्टसाधनत्वाभावादप्रवृत्तिप्रसं
गः तत्रापि प्रत्यवायपरिसारस्थपदयस्य च फलत्वकल्पनात् तस्मात्
कृतिसाध्येष्टसाधनत्वमेव लिंगणार्थः तत्र ज्योतिषे मेन स्वर्गकामो यजे

नेत्यत्र लिङ्गस्य साधनं कार्यं प्रतीयते यामस्य आश्रुविनाशिनः कालांतरभावि
 स्वर्गसाधनत्वाद्योग्यत्वात् तद्योग्यं चिरस्थायी कार्यं अपूर्वमेव लिङ्गाद्यर्थः कार्यं
 कृतिसाधकृतेः सविषयत्वात् विषयाकांक्षायां यागाविषयत्वेनान्वेति कस्यका
 र्यमिति निबोध्याकांक्षायां स्वर्गकामपदं विज्ञाप्य परतयान्वेति कार्यबोद्धाधानि
 योज्यः तेन ज्योतिषो मनामकयागविषयं स्वर्गकामस्य कार्यमिति वाक्यार्थः
 संपद्यते वैदिकलिङ्गत्वात् यावन्नीवमग्निहोत्रं जुह्यादिति नित्यवाक्येऽपि अपूर्
 वमेव वाच्यं कथ्यते आराधकामो भेषजमाचारादित्यादौ लौकिकलिङ्गक्रि
 याकार्यतत्त्वस्येति चेन्न यागस्यापि योग्यतातिश्रयाभावेन साधनतया प्रती
 त्यनंतरं तन्निर्वाहार्थं सुवांतरव्यापारतया अपूर्वकल्पनात् किर्त्तनोदि
 नानाश्रुतेन यागध्वंशो व्यापारः लोकव्युत्पत्तिवत्तात् क्रियायामेव कृति
 साध्योऽसाधनत्वं लिङ्गाबोध्यत इति लिङ्गात्वेन ह्येताविध्यर्थत्वं आख्यात
 त्वेन प्रयत्नार्थत्वं पचतिपाकं करोतीति विवरणदर्शनात् किं करोतीति प्र
 ञ्चपचतीत्युत्तराच्चाख्यातस्य प्रयत्नार्थत्वं निश्चयात् रथोगच्छतीति इत्या
 दौ अनुकूलव्यापारे तत्त्वणदेवदत्तः पचतिदेवदत्तेन पच्यते तदुत्तरा
 दौ कर्त्तृकर्मणो नाख्यातार्थत्वेन किं कर्त्तुं ते कत्वादीनामेव तयोरादौ
 देवतामः प्रजयतीत्यादौ धातोरेव प्रकर्षशक्तिः उपसर्गाणां द्योतकत्वमे

यमुपातवाणामभंगनेपयमलंचकार ॥७॥ वभौचसंपर्कमुपेत्यवालान।
 वेनदीवाविधिसायकेनकरेणभानोर्वहत्वावसानेसिंधूक्षयंतीवशशांकले
 षा ॥८॥ तांलोघ्रकलेनहतांगतैलामश्यानकालेयक्ततांगरागांवासेवसाना
 मभिषेकयोग्यनार्यप्रकाभिमुखीमनेषु ९ विन्यस्तवैद्यैर्गणितैस्तस्मिन्विद्वमुक्ताफलभक्तिचित्रे आवा
 र्जिताष्टपदकुभतोयैः सूर्यमेनास्तपयांबभूवुः १० सामङ्गलस्नानविशुद्धाग्रीगृहीतप्रत्युद्गमनीयवस्त्रा निवृत्तपर्जन्यजलाभिषेकां प्रफुल्लका
 शावसंधेवरेजे ११ तस्मात्प्रदेशाच्चित्तानयक्तं मृगीमयस्तम्भचतुष्टयेन पतिव्रताभिः परिगृह्यन्तिनेलिप्राप्तनकोतकवेदिमध्यं १२ तां प्राप्नुवन्त
 त्रनिवेशनवीक्षणव्यलंयंतपुरोनिघसाः भूतार्थशोभाद्विद्यमानेनोः प्रसाधनेस्तनिहतेपितार्यः १३ ॥ धूपोद्याणात्प्राजिमाद्रभावं
 केशातमंतकुमुमंतदीपंपर्कसिपक्काचिदुदारवंधरूवावताण्डुमधूकदाम्ना ॥१४॥
 आसशुक्लागुरुचक्ररस्यागोरोचनापत्रविभक्तमंगं ॥ साचक्रवांकोकितसैक।
 तायास्तिस्रोतसाकांतिमतीत्यतस्थौ ॥१५॥ लग्नद्विरेफांपरिभूपपदंसमेघलेषंश
 शिनश्चविवंतदाननः श्रीरत्नकैः प्रसिद्धैः चिह्नदसादृशकथाप्रसंगं ॥१६॥ करणा
 पितोलोघ्रकषापरोक्षेगेशेचनाभंगनितंतगैरतस्याः कपोपरभागलाभाः

लेख्यो
खं

गोसेकि

मः

॥१॥
 ॥२॥
 ॥३॥
 ॥४॥
 ॥५॥
 ॥६॥
 ॥७॥
 ॥८॥
 ॥९॥
 ॥१०॥
 ॥११॥
 ॥१२॥
 ॥१३॥
 ॥१४॥
 ॥१५॥
 ॥१६॥

214

2

214
214
214
214

२५

किं ०
ब्रह्मचरि चिह्नान् २
प्रामसात्
तां ३
आपारं कर्तुं ४
अधिकशोभिनी

भृत्यैः

विदितो ज्ञातः रनाज्ञातं प्रवेशयन् प्रथवा
विदितं वेदनमस्यास्तीति विदितः परवृत्ता
तस्मान्नैव नित्यं २

अस्ति वान् २ ज्ञापयन् २

धि २

अपि इति कर्मणि लृष्टी १

इति श्री गणेशाय नमः ॥ श्री गुरुपदां भोजे हनोति कुर्वी ॥ श्रियः कुरुणा मधिपस्य पालिनी प्रजासवृत्तिं प
मं बुक्तं वेदितुं ॥ सर्वाणि लिङ्गी विदितः समाप्य यो यैश्चिरं हेतवने चने चरः ॥ कतप्रणमस्य महीम
ही भुजे जितां सपत्नेन निवेदयिष्यतः ॥ न विद्यायेत स्य मनो न हि प्रियं प्रवक्तुमिच्छति मया हि ते वि
एः ॥ २ ॥ द्विषां विधाता य विधातुमिच्छतोरहस्यं नुत्ता मधिगम्य भूयतः ॥ स सौष्ट्वो दार्य विशेषश
लिनी विनिश्चितार्थमिति वाचमादद ॥ ३ ॥ क्रियास्युक्तैर्न पचारवहस्यो न वचनीयाः प्रभवो न
जीविभिः ॥ अतो हि सिद्धं तु साधु साधु वाहितं मनो हारि च दुर्लभं वचः ४ ॥ सकिं सखा साधु न शास्त्रियो
धिपं हिता नयः संश्रयते सकिं प्रभुः ॥ सदा नुक्ते लुब्धा हि कुर्वन्ते रतिं नृपेष्वा माये सुच सर्व संपदः ५ ॥ नि
सर्गदुर्वोधमवोधविल्लवाः क्लृप्तपतीनां चरितं क्व जंतवः ॥ तवाभिमजोयमवेदियन्मया निगूडतावन

यवहार १

सोष्ट्वं पदलालित्यं जो
दार्पणं प्रवर्गाव ४

कृत्ययति भृत्यैः
कृतितः सखा सकिं

शिवं शंभुः

कृतितः प्रभुं किं सः २

मादृशाः जनारत्यर्थः १

मादृशाः प्रियायां वा जोस्येते स्म तादृशेति २

१
२
३
४
५
६
७
८
९
१०
११
१२
१३
१४
१५
१६
१७
१८
१९
२०
२१
२२
२३
२४
२५
२६
२७
२८
२९
३०
३१
३२
३३
३४
३५
३६
३७
३८
३९
४०
४१
४२
४३
४४
४५
४६
४७
४८
४९
५०
५१
५२
५३
५४
५५
५६
५७
५८
५९
६०
६१
६२
६३
६४
६५
६६
६७
६८
६९
७०
७१
७२
७३
७४
७५
७६
७७
७८
७९
८०
८१
८२
८३
८४
८५
८६
८७
८८
८९
९०
९१
९२
९३
९४
९५
९६
९७
९८
९९
१००

॥ किरातस्य पुस्तकं ॥
॥ दयालो ॥

कि
किरातस्य पुस्तकं दं रामदयालोः

॥ ॥
॥ ॥
॥ ॥
॥ ॥

॥ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ वैराग्य शतम् ॥ दिक्कालाद्यनवधिर्ज्ञाने तद्विन्मात्रमूर्तये ॥ स्थानुचूते
कमोदाय नमः ॥ शांताय ते जसे ॥ १ ॥ बोद्धो रामस्वरुद्रस्तः प्रजवस्मयदयिताः ॥ प्रज्ञानोपहताश्रान्येज
रामे मे सुजायितम् ॥ २ ॥ न संसारेत्यन्नं चरितं ननु पश्यामि कुशलं विपोकः ॥ पुण्यानां जयति नयं मे वि
मेशतः ॥ महद्भिः पुरैषां द्यौश्चिरपरिहरिताश्च विषया महतो जायंते व्यसनमिव हानुं विषयिणाम् ॥ ३ ॥
त्रां त्वो देशमनेकं दुर्गे विषमं प्राप्तं न किंचिच्छले ॥ त्यक्त्वा शीलकुलाजिमानं मुचि तं सेवाकृतानिः फला
ना त्राना न विवर्जितं परमं हे सा शक्या का कवतः ॥ तस्मै जंतिणि पापकर्मभिरतो नारायणं सिं तुष्यसि ॥ ४ ॥
उत्तरवातेः निधिकाया दितितलं ध्यातां गिरिं ह्रीं तवो निस्तिर्णः सरितां पतिर्न पतियो यत्र न संतोषिताः ॥ मं
जराधनतत्परेण मनसा नीताः स्मराने हि वाः प्राप्तः कारुण्यशटकेऽपि न मया तस्मै धुना मुच्यमाणः ॥ ५ ॥ श्व
नोत्पापाः सोऽं कथं मे पितृदादाधनपरेर्निर्गह्यो तवायि हसितमपि शून्यं न मनसा ॥ कर्तुं श्रुतं स्तुतं प्रणि
हृतधिया मंजलिरेपि त्वमं शोभा घाशो किं परमं तो न त्रेयसि मा ॥ ६ ॥ आदित्यस्य गतां गते रं हरं हः सं

शिव

॥
शानः काले नम
पुन्याशाना
गक

म. ५२५. ५१

८
५
५
५
५

ॐ नमः ॐ नमः तमः ॐ नमः
ॐ नमः ॐ नमः ॐ नमः

गुरुगणपतिभ्योनमः नमः सरस्वते ॥ ॥ ॥
आसीद्भीमस्तु तद्विष्टिज्वलनवक्त्रायाः रव
रोष्मस्त्ववसेत्तास्ते मङ्गीन्द्रिरागतपापु
क्तोभिधानं महात्त ॥ सैकत्वादिपरादृष्टोद्व
सिते शार्धोर्णजायाः स्वभूरे शानाद्वरेतां व
रः प्रणमतः द्माजानिभिर्वदितः ॥ १ ॥ श्री
मच्छोर्ण्यगुणान्वितो विमलयोरुद्रुतवा
न्वर्चसि नाम्नाजीतगिरिस्सुहृज्जनसखा
तित्रालिखिष्योर्गिरि ॥ नीतिज्ञो धिषण्यधि
कस्सुनलिनी ॐ नमः ॐ नमः

ॐ नमः ॐ

ॐ नमः ॐ नमः

ॐ नमः ॐ नमः

ॐ नमः

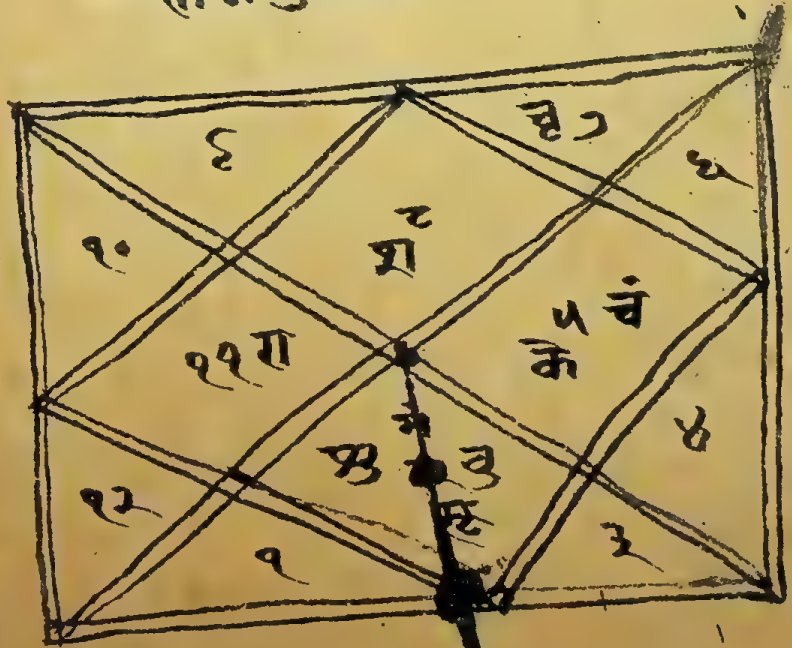
ॐ नमः

ॐ नमः

ॐ नमः

उंगणस्थलीगलितमंदमदं प्रवाहोमाद्यदि
 रेफमधुरस्वरदत्तकलीः हर्षोदिवालमनि
 मीलितनेत्रयुग्माविष्मच्छिदेभवतुभूत
 पतिर्गोपाः ॥ १ ॥ अथप्रभसवत्सोऽस्मिन्
 श्रीनृपतिनिकमाकेराज्यात्तद्वत्तेमानेये
 लनिधिवसुभूपरिमितेके १८८७ तत्रयी
 सार्त्तौ ज्योत्समासेप्रलेपनेप्रनिवासरेस
 त्रमाद्यसः ४३।४४ मद्यानतत्रेय २०।५२
 पत्तः पूर्वाफलपत्नीनतत्रेहर्षणाननुरं
 वज्रयोगे एवंपंचांगे तत्रदिनमाने ३५।००
 रात्रिमाने २५।०० ३० ६०।०० तत्रश्री
 मार्त्तुविम्बाद्धोदकादिष्वसः ३०।०२०
 तत्समये वृष्टिकोदयेत्तत्रियतेहणान्वये
 घमंडीरामात्मजगामजमतससुधर्मप
 लीपुत्ररत्नमजीजनत् वृष्टाकीर्तगत
 दिनानि २६ क. ५ सचप्रभोस्तु ॥

लग्नकुंडली ॥

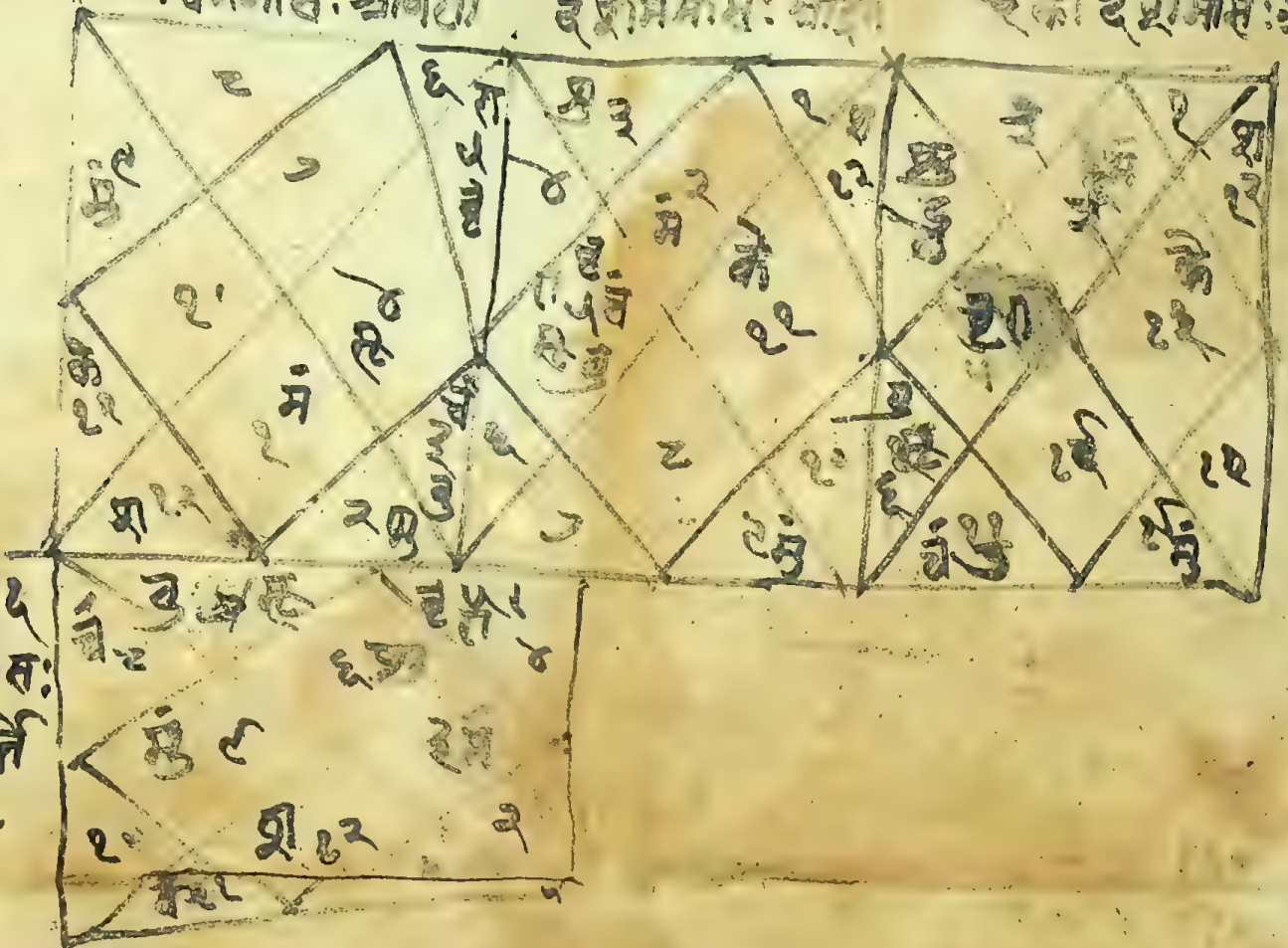


ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

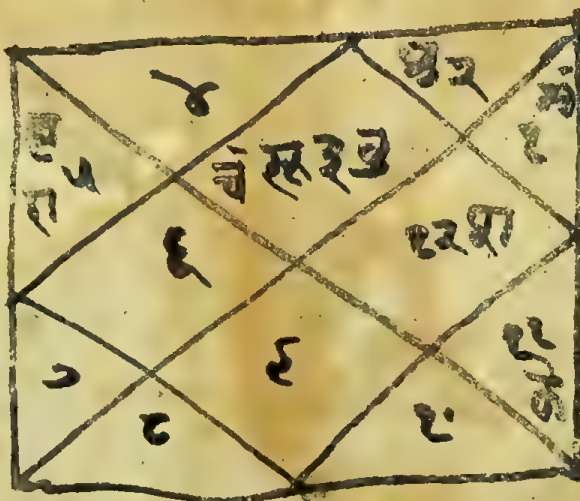
ॐ श्री गणेशाय नमः
 इष्टं वै १२०/२१ नवममासः
 इष्टं वै १४/२६ दशममासः
 इष्टं वै १६/१५ एकादशमासः
 इष्टं वै ५८/५५ द्वादशमासः कत्या

नवममासः श्रावणं दशममासः भाद्रपदं एकादशमासः आश्विन



दशममासः
 कार्ति
 कः

पञ्चमः ज्येष्ठ
 राशिः तीक्ष्ण
 धर्मः भौम
 लक्षणः शुभ
 कः शुभः
 बुद्धिः शुभः
 एकादशमासः
 केतुः शुभः
 शान्तिः शुभः
 बुद्धिः शुभः
 शुभः



शुभः
 शुभः शुभः
 केतुः शुभः
 शान्तिः शुभः
 भौमः शुभः
 शुभः

ॐ नमो भगवते
वसुदेवाय
श्री कृष्णाय
नमः

८	७
६	
५	
४	
३	
२	
१	

प
घ

मममम

मममममम

प
घ

पे

म

म

य

मे

मे

मे

मे

मममममम
मममममम
मममममम
मममममम
मममममम

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

पुष्प

卷之六

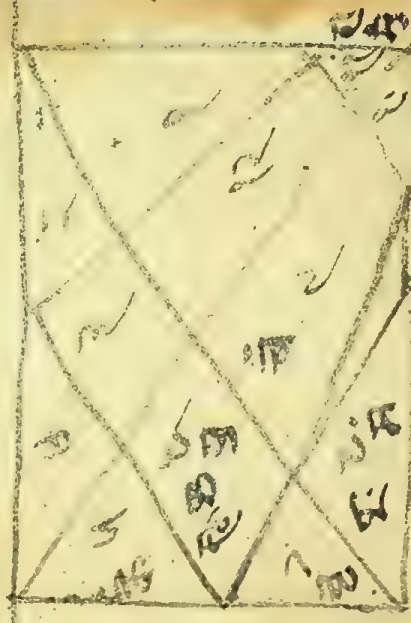
वीरसि ते हं यत्ने ॥ पाण्याने ये तर लो जते पार दिव्युसिते माहि भाद्र
दत्ते । तिण्यां पुढ्य धनो र्दिते सरसुगे । विद्रो घने ~~मति प्रसिद्ध~~ प्रसिद्धी हर
मो विंदार खपरे तिले खस भंग काळ घने पानि धः ।

१५३ =

अंशगणेशाय नमः गणेशस्थलीगणितनेत्रमदप्रवाहो
 मद्यद्विरेफमधुरस्वरटनकणोः हृषीदिवालसुस्मीति
 तनेत्रयुगमोविब्रन्तिदेमवतुभूतपतिर्गणेशः ॥१॥
 अथश्रुमंसेवसेरुमिष्टानुपतिविक्रमादिपुण्यमाह
 सेवत१८॥ ईतत्राश्विनशुद्धिषष्ठ्याखविवासेष्वतः परा
 प० १० तैद्युतद्वेष्टे ॥ प० ४६ कृत्यार्कततोतदिनागिरशो
 तत्रदिनमानं २४३८॥ एत्रिमानं ३१॥ ४० श्रीसर्गोत्पादिक
 यदाः ३०॥ ४० पतसुमदोसिपुनलनोदयेद्राश्यांशर
 दन्वयेदीनरायामडाहसीचंद्रसाकपुत्रेशः १२५५॥
 २४॥ सचश्रुमोसु॥



ब्रह्मलक्षणः किं हि
इतिः। विराड्भिरुद्धः
वर्मेष्टो नृपतिः॥



वर्षेष्टममपि तिष्ठः संश्रितः
एतौ चंद्र एतौ पट्टे मणिः

ता
ह
सु
ची
गण
लोम

नः काले नम
यन्था प्राग्भा
दे मे दनिश
य सा
दम् =

शेषरचंद्र शेषरचंद्र शेषरतेन

मः ॥१०॥

इति श्रीनामोक्तिः

तं शिवं सर्वसंहरं हि

चतुर्दशीतिथ्यशुक्लवारसंपूर्णं

नक्षत्रशुक्लचंद्रमध्यकरदा

शुक्लशुद्धि शुभसंवत्सरे

प्रठादशैत्र्यान्वादिना

॥२२॥ स्तोत्रं

॥ शिव

ॐ नमः

ॐ नमः सिद्धजगत

प्रसिद्धं ब्रह्मपनबुद्धं मडमते ॥ प्रा

प्तेन न हिते मर्ते न हिन हिनस्तत

डुकीवर्णे ॥ मभज्ये न वेयाकृते

कश्चित् कार्यवर्णवर्णे ॥ १ ॥ म

विदं न जग विदंगे विदं भज

तवे ॥ बालस्यावतक्रीडस

॥ करतलमिहातस्तलवासा ॥ अ
स्तदपि न मुच्यतथा सा पासा ॥ ६ ॥ भ
ज गोविंद ॥ रघ्या कर्पट विवर्जित कंथा
॥ प्रण प्रण विवर्जित पंथा ॥ न
हं न खं ना ये लोका ॥ प्रसा पक मयं
कये ते शोका ॥ भज गोविंद ॥ ७ ॥ ता
त ले का संसारा दी रे वि ले प्र वारा

॥ २४ ॥ दे
॥ गो ॥ विं ॥

॥ सुखे नीरे कृष्णसारा वेस्य गते गा
कर्म विवारा ॥ ८ ॥ भज गोविंद भज
गोविंद गोविंद भज सुख ते ॥
इति श्री सांकराचार्य विनय भक्त गोविंद
दास वरदाक्षर ॥ हार वैकुण्ठ देवी
दे ॥ इंद्राक्षी शिवाष्टक यग्योपवी
तुं ॥ गोविंद भज ॥ सप्तमं सुभक्तु जी ॥
लिखतु ममो कर्मरान जी ॥

ॐ जातं दशनचक्षुः नंतुं ॐ वृद्धे ज्ञानमसि
त्वादं ॐ प्रसन्नपनं चतन्यासपिं
॥ मज्जगे विंदं ॥ ४ ॥ नयीस्तनमरिज्वन
वेशं दृष्टमायामोक्षवेशं एतनमा
सवितादविक्कारं मनसविचस्वा
कारं ॥ ५ ॥ मज्जगे विंदं ॥ अग्रे वह्ने प्रष्टे
मानु ॥ रात्रौ चिबिक्कसमर्पति जनु

ॐ तर्णस्यावततणीरक्तावृद्धि ॥ २३ ॥
स्यावतत्रितामग्ना ॥ पारेब्रह्मण्यकोपलेवि
नलगा ॥ २ ॥ भजगाविंद ॥ दिनमपिरज
नीक्षयंप्राता ॥ शिशिरवसंतापुनरा
जाता ॥ कालकीउतगच्छतत्प्रायो
प्रसरपिनमुंच्यतत्प्रासापायो ॥
३ ॥ भजगाविंद ॥ ग्रंगलतंपलतंमुं

शानः काले तम
पन्था वागम
भिर निश
य सा
रुम

नाथिकी २५ भवानी नाम ॥ विनायकै विष्णु राज द्वै मातुरं गणाधिपः ॥ अथै कदंतं देवं बलं वोदरं
गजाननः ८ गणेश नाम ॥ कार्तिकेयो महासेनः शरजन्मा च डाननः पार्वती नंदनः स्कंदः से
नानी रंजिभू गुहः बाहु लेय सार कजि द्वि शाखः शिखि बाहुनः वामातरः शक्तिधरः कुमा
रः कौचधारणः १० कुमार नामानि ॥ इन्द्रो मकत्वान्मघवा विदौ जाः पाकशासनः रुद्र
श्रवाः मुनासीरः पुरुद्वतः पुरंदरः जिष्णुर्लखर्षभः शक्रः शतमन्युर्दिवस्यतिः सुग
मा गोत्रभिद्वज्जीवासचो वत्रुहो वयः वासो व्यतिः सुरपतिः वलारातिः शची
पतिः जंभभेदी हरि हयः सुगै न मुचिसूदनः संकंदनो दुःप्रयवनः तुराया ए
घ बाहुनः आखंडलः सहस्राक्षो ऋमुदाः ३५ इन्द्र नाम ॥ तस्य तु प्रिया पुत्तौ म

41.
5.
20.
41

५॥रा॥

प्रातःकाले नमः
 सायं प्रातः
 वादिभेदनिर्णयः

दिकल्पने
 यथा सामा
 मश्वलेनी
 गुणवि
 ये सति सा

अंगवर्ति

गुणवर्ति
 समवायिका
 तात्पर्यम्
 नमः - आ
 कापशास्त्र
 भातिरेव

...प्रातःकाले नमः...
 ...सायं प्रातः...
 ...वादिभेदनिर्णयः...
 ...दिकल्पने...
 ...यथा सामा...
 ...मश्वलेनी...
 ...गुणवि...
 ...ये सति सा...
 ...अंगवर्ति...

भक्त

नि सा क

ॐ कृतसीतापरित्यागः सरत्ताकरमेतत्ताम् ॥ बुभुजेऽपि वीर्यलः ॥ १ ॥
 लवणो न विलुप्ते न्यासा मि एतन्मभ्यपु ॥ मुनयो यमुनाभातः शरणं शरणार्थिनः ॥ २ ॥
 अवेक्ष्य रामं ते तस्मिन् प्रजहः स्वतेजसा ॥ आणाभावे हि शयासाः कुर्वन्ति तपसो व्ययम् ॥ ३ ॥
 प्रतिशुश्रावकाकुत्सस्तोभ्योरिदम् ॥ तस्मिन् क्रियाधर्मसंरक्षणाद्यैव प्रतिभुविशार्द्रिणः ॥ ४ ॥
 ते रामाय वधीयापमाचक्षुर्विबुधद्वियः ॥ दुर्जयो लवणः प्रसीदित्सूतवाप्येतामिति ॥

शानः काले नमः
 सायन्वाशानमः
 वादिमेदिराक
 रणाय सा
 न्यपदम् =

गुणवर्तिताः आलोकसंयोगावधिलक्षः संयोगयवचातुषनिदानमिदं स्मदभिप्रायान् किंवातिरिक्तमः कल्पनेन तव प्राग्भावादिकल्पने
 समवायिकार नचगौरवमेवाधिकमवशिष्यते। तस्माद्योऽयं काशकतेवः सामान्याभावपुवतमः यत्किंचिन्नोभावयन्नितमव्यापत्तासामा
 नाऽस्याद्यनुमास्युदं सुर्वगावतिदेशे व्यंघकाराभावापत्त्याप्रकाशकपदम् अणुकारिमत्पुंघकाराभावापत्त्याप्रोक्तपदम् नीलेतमश्चलनी
 नम् - आलो निप्रतीतिर्भूतः उभयस्योपलब्धितुमशक्यत्वात् नमोन्नमोभावो ननेनमिति जेधुम् इति इव सामान्याभिप्रायान् गुणवि
 काशशराक भजते तेषु नैवेत्यनुवर्तते गुणत्वज्ञातोभातं पूर्ववत् अत्रादेगुणग्रहणकरणे इच्छन्निपातिका इव कर्मभिन्नत्वे सति सा
 भानिरेव = ५ मान्यवात्तुगाः इव कर्मणोरिति

10

× 57 ×

4

दे स्यात्तु वरं बुधे निगदितं वसे नृपाणां मिदं ॥ १० ॥ त्वेति सप्तमसुखं । हिमरुचैः प्रवृत्तस्य राकं ऊर्जो ।
 रागणावैव उरौ तदेतत्सचिवे वा न कं धारणं राज्ञो । अन्तर्गम्य लावकादिजनितां राहौ च राकं
 बुधे । रेतस्य लुपुषा यदीयं वरात्तं वाच्यं हरेः सदा ॥ १० ॥ इति तो जनवितां । लग्नैरकोलननका
 रागे वा सन्ने प्रयत्ने दहितानि वस्तु । वक्षिस्ततो यत्पते श्वविं । वं दे सित्यं सुत्तरं च । प्रवृत्तं ॥ ११ ॥
 । कं सा सदा त्वमिमुते सुवर्णं रक्तं वरं विदुमरक्तवत् । जेष्ठं वा र्त्ती गमनं स्वमार्गे । पश्येदिलग्नो
 पगते । रागे वा । क्रीडां हि विद्यापवनं सुरेये । देवा च न स्त्री सुरतं वशं कं कृत्यं श्रयानि मरणं ज
 लेषु । संक्राज्जनं वा कृदिलासमं त्रा ॥ १२ ॥ मदे बलाग्रे वनपर्वतेषु । गतिः प्रवाच्यां यवनादि
 नातिः स्वप्ने पिराहो खलसंगमश्च मिषैर्बिभ्रं शंसतं प्रवाच्यां ॥ १३ ॥ आलोक्य नानासु
 निनाम तानि सम्पृक्तं ताजिकं सारमेवं । स्वप्नं विचित्रं हरिणा सुषार्धं । आतिवि
 दं तद्विबुधे । सुपद्ये ॥ १२ ॥ इति श्रीहरि नट वि रचिते ताजिक सारे दिनप्रवेशकरणे । स
 माप्तमगमत् ॥ पण्डितनिधनलिपीचकार ॥ ॥ श्री श्री श्री

गुलपासंभितं तुल्यं प्राये भवेत्प्राये शरीरं यथा कुरुत इत्यभिप्रेत्य महता ल्पारुति

विषयविकारादितः इति त्वं पदस्य वाच्यार्थः अथ लक्षार्थोऽस्य सर्वत्राणि हृदयस्थितमद्वितीयं चैतन्यं त्वं पदस्य लक्ष्यार्थः एतत्प्र
त्यक्षं चैतन्यमेव सत्यज्ञानानंतानंदद्वितीयचैतन्यमतस्तदेवाहं सत्यज्ञानमनंतं ब्रह्मेति पृच्छति सत्यमित्येकं ब्रह्मज्ञान
मित्येकं अनंतमित्येकं किमेतावति ब्रह्माणिसत्यमेकमेवेति स्वप्रकाशः सत्पुरुषाहं सत्यं शब्देन बाधितं च मुच्यते ज्ञाने शब्देन
ज्ञातित्वरूपमुच्यते अनंतशब्देन अनंतं इति मुच्यते ब्रह्मशब्देन परिपूर्णत्वं मुच्यते एकमेवाद्वितीयं चैतन्यं ब्रह्मेति त
त्तमसि ब्रह्माहं मस्मि इति ज्ञात्वा प्रबुद्धः सन्न कतुकृतो भवेद्ब्रह्मैव सन्न ब्रह्माप्येति विमुक्तश्च विमुच्यते इत्यादि प्रकृति
भिरेवं सन्निप्रयात्प्रबुद्धः सन्न सजीवन्मुक्तः प्रारब्धकर्मजनितफलबाधिलोकानुग्रहं कुर्वन्नेवावतिष्ठते ज्ञात्वाप्यसंयमस
र्पोऽयं यथा किंप्रणमुच्यते विधस्ताद्विलमोहोऽपि मोहकार्यतया वित् निर्मुक्तापित्वचसर्पः स्वस्वरूपं न मुच्यते आत्मविदे
हमुक्त उपतथा ब्रह्ममयो भवेत् इति श्रीशंकराचार्यविरचितं वज्रसूचीयं समाप्तम् शुभं नमस्तु ज्ञानमोना रायणाथः

नलप्राप्तं निजं नत्वं प्राप्ते भवेत्प्राप्त्यकारेण तद्विजायत इत्यभिप्रेत्य महता ल्घु रिति

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in a columnar fashion. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list is organized into two columns, with the names on the left and the addresses on the right.

2. The second part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in a columnar fashion. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list is organized into two columns, with the names on the left and the addresses on the right.

3. The third part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in a columnar fashion. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list is organized into two columns, with the names on the left and the addresses on the right.

4. The fourth part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in a columnar fashion. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list is organized into two columns, with the names on the left and the addresses on the right.

5. The fifth part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in a columnar fashion. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list is organized into two columns, with the names on the left and the addresses on the right.

6. The sixth part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in a columnar fashion. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list is organized into two columns, with the names on the left and the addresses on the right.

7. The seventh part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in a columnar fashion. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list is organized into two columns, with the names on the left and the addresses on the right.

8. The eighth part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in a columnar fashion. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list is organized into two columns, with the names on the left and the addresses on the right.

9. The ninth part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in a columnar fashion. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list is organized into two columns, with the names on the left and the addresses on the right.

10. The tenth part of the document is a list of names and addresses, which are arranged in a columnar fashion. The names are written in a cursive script, and the addresses are written in a more formal, printed style. The list is organized into two columns, with the names on the left and the addresses on the right.

गुलदासंभितं तुल्यं प्राप्ते भक्तप्राप्तेशरीरावयवाद्युत इत्यभिप्रेत्य महत्ता ल्कारादिनि
 यान्तो विनाम च दण्डवत् प्रणम्य नित्या संखिन्तकी प्रजपकारस्मृतकारे पदे जये

व. नानामधिकारिणमनुग्रहाय अहिंसासत्यमस्तेयब्रह्मचर्योपरिग्रहः एतेपंचयमाः शौचसंतोसाध्यायतपश्चिखरप्रणि ३
धानानिनियमाः तत्रमहर्वाक्यंतत्पदंत्वंपदंचेतिपदद्वयमस्ति तत्पदस्यत्वंपदस्यचवाच्यमर्थंत्नद्वयमर्थंचकथया
मितत्पदस्यवाच्यार्थोमायोपाधिः सकलजगदुत्पत्तिस्थितिलयकारणरूपत्वासर्वज्ञः सर्वेश्वरत्वात्सर्वशक्तिमा
नसर्वकामदश्चपरोक्षेणसहवर्तमानः इतितत्पदस्यवाच्यार्थः सत्पञ्चानमो नंदमहितीयंचैतन्यंसत्पदस्यत्नद्वयार्थ इति
त्य त्वंसेज्ञानानंदोद्वितीयस्वरूपंचैतन्यमितितत्पदस्यत्नद्वयार्थः अर्थत्वंपदस्यवाच्यार्थः श्रोत्रत्वकूचद्वुर्जिह्वाघ्राणपं
चबुद्धीन्द्रियसहितः वाक्याणिमादयायुपस्थपंचकर्मेन्द्रियसहितः प्राणपानव्यानोदानसमानोदिदशवायुसहि
तोमनोबुद्ध्यहंकारवित्तमंतःकरणचतुष्टयसहितः शब्दस्पर्शरूपरसगंधवचनादानगमनविसर्गानंदसंक
ल्पनिश्चयाभिमानानुसंधानात्मकचतुर्दशविषयसहितः अन्नमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयानंदमयपंचको
शसहितः अधिदैवकाधिभौतिकाध्यात्मिकतायत्रयसहितः सत्रिगुणः पुत्रवित्तलोकेक्षेत्रयः सहितः कालत्रयस
हितोऽश्वानपिपाशाशोकमोहजरा मरणषडूर्मिसहितोऽस्ति जायतेविवर्द्धतेविपर्ययतेअपक्षीयतेविनश्यती ५

मुलयासंभितं तुल्यं प्रायेभ्यः प्रायेभ्यः शरीरवपवाद्युत इति भिषय महात्मा रति

हिंसाकेशात्ताटनायेव मोक्षरतिकेचित् एतेषां संकल्पविकल्पानुसारेण दर्शनभेदावहवः संतितनभवतिसर्वेषां पदमिति किं तु यो मतवा
कविवरणेनोक्तं समष्टिव्यष्टिरूपेयं प्रपञ्चः तद्वद्वः शब्दलंवाच्यपरित्यज्यभ्युदयतमंगी कल्पयन्तीवपरमेष्ठ्यरयोरेकं स एव
मोक्षः कथ्यते सकथं यथा महाकाशे घटमथोपाधिर्विद्यते तस्य प्रध्वंसे महाकाशः सिद्धः तथा जीवपरमेष्ठ्यरयोरेकं स एव मो
क्षः सिद्धः तथा हि वेदां तावहुतर्ककर्मश्रमातिगस्ताः परमायया महाकर्मकलाकुलाहलधियो द्वैते तु वैशेषिकाः अन्ये भेदर
ताविवादकल्लास्ते तत्त्वतो वंचितास्तस्मात्सिद्धममदितस्वभासनमयंधीरः परं संश्रयेत् १ नानास्वयंतत्रवादपटवो माया
धकारावृताः सार्या वैष्णववैदिका विधिपराः संन्यासिनः स्नातकाः सौरानीतपराः प्रपञ्चनिरता वैदजिनाः श्रावकाः एते कश्
रताः क्रियापद्युगतस्ते तत्त्वतो वंचितास्तस्मात् २ श्रौतापश्रुपतामत्रव्रतधराकालामुखाजंगमागाराः सकलेष्टदंग
एपतिध्यायंति विने निशंशक्ताः कौलकुलात्मवादनिरताः कापालिकाः शंभवाः एते न्येखलितंत्रमंत्रनिरतास्ते तत्त्वतो वं
चिताः तस्मात् ३ ग्राचार्यावहुदीक्षिता हुतरतानग्नव्रतास्तापसाः नानातीर्थनिषेवका जयपरा मोने स्थितानित्यशः नित्य
चानशनादिनात्मदमनेदत्तावधानापरे एते ते खलु दुःखभारनिरतास्ते तत्त्वतो वंचिताः तस्मात् ४ चावाकाश्चतुराः स्वत
र्कनिपुणदेहात्मवादरताः सर्वेषां मतिरस्ति दुःसह परा द्वैते पराशक्तिकाः कर्तारं प्रभजंति याजनरता भूतेषु ये निर्दया
स्तेषामादिकमल्पमेव हि फलं नैवास्ति मोक्षं परं ५ इदानीं महावाक्यार्थमुखनबोधः कथ्यते यमनिमादसाधनसंप

गुलयासंभितं तुल्यं प्राये भवेत्प्राये शरीरवयवकायान इत्यभिप्रेत्य मारुतात्वा रीति
प्राभ्यन्तरेति एतच्च एव दर्शयति ननु भवेत्तुल्यं स्यात् किं न हि प्रजपकारस्य तकारे पदे अने

5

व.

किंतु करतला मलकमिव पश्यत परोक्षे एव ह्युक्तार्थतया कामरागद्वेषादिरहितः शमदमादिसंतोषवानूमात्सर्यतृष्णासंमोहादिदुष्टार्थ
निवृत्तः स एव ब्राह्मणमुच्यते तथा चोक्तं जन्मना जायते मृत्युं प्राप्संस्काराद्विजायते वेदाभ्यासाद्भवेद्विप्रो ब्रह्मजानाति ब्राह्मणः १ अत एव ब्र
ह्मविदेव ब्राह्मणेनाप्यश्रुतिनिश्चयः कर्मयोगी च विद्वान् सोऽनंतरा तत्स्वरत्नयं सत्त्वं वैकुण्ठकैलासक्षीराक्षिभैरवांस्तथा १ विष्वक्पुत्रं च वैतम्प
मेतन्मायास्वरूपकं मायापरं भवेद्ब्रह्म तत्परं ब्रह्म केवलं २ योगी देहाभिमानेव भोगी कर्मण तत्परः ज्ञानी मुक्ताभिमानेव तत्त्वज्ञाना
भिमानितः ३ किं करोमि कुं गच्छामि किं गच्छामि त्वजामि किं आत्मना पूरितं सर्वं महाकल्याणं बुनायथा ४ सावयवबलुज्ञानं मोक्षशक्तिके
चित्तवृत्तिनिरावयवगुणतीतवस्तुज्ञानं मोक्षशक्तिकेचित्तसाकारस्य विनाशोक्तिनिराकारस्य स्यून्यता उभयपक्षविज्ञानव
स्तुज्ञानं मोक्षशक्तिकेचित् एकदेशिक सिद्धान्तकथितभक्तिविधानं मोक्षशक्तिकेचित् व्यापकसकलागमशास्त्रार्थनिर्दिष्टावा
स्वरूपं मोक्षशक्तिकेचित् एकदेशिक व्यापकसाधारणानाचारकरणवर्जितं मोक्षशक्तिकेचित् मनोवाक्कायविकल्पविमुक्तं या
ज्ञाणं मोक्षशक्तिकेचित् मनःपवनध्येयध्यानधारणकरं मोक्षशक्तिकेचित् दृष्ट्यादृष्टोभयज्ञानाभावो मोक्षशक्तिकेचित् म
हावाक्यविवरणं मोक्षशक्तिकेचित् मद्यमांसखादनं रत्नेः क्रीडाविलासविभ्रमानंदमयो मोक्षशक्तिकेचित् अस्ति नास्तीत्युभयज्ञा
नविच्छेदो मोक्षशक्तिकेचित् साहंभावसमरसत्वं मोक्षशक्तिकेचित् स्वात्मानंदबोधमयो मोक्षशक्तिकेचित् जलस्थापनभस्मो
न हूलैर्मोनांगीकारादेव मोक्षशक्तिकेचित् नानातीर्थयात्राजपहवनदानव्रतैरेव मोक्षशक्तिकेचित् स्थावरजंगमाज्ञासुख

न

उं नमः परमात्मने चित्तदानंदरूपाय सर्वधीकृतिहातेणेन मे वेदांतवेद्याय ब्रह्मणेन तूर्यये १ वज्रसूची प्रवक्ष्यामि शास्त्रमज्ञानमेदं नंदूषणं ज्ञानं द
नानाभूतं ज्ञानं चतुर्धा २ ब्राह्मणं क्षत्रियवैश्यशूद्राश्चतारो वर्णाः तेन ब्राह्मणः प्रधानः इति वेदवचनात्त्रिपितृस्मृतिभिरुक्तं च तत्र ब्राह्मणमस्ति को वा ब्रा
ह्मणो नाम किं जीवः किं देहः किं जातिः किं वर्णः किं षोडशं किं धर्मः किं धार्मिक्यं किं कर्म चेति ग्रंथैर्विकृत्याः प्रमाणं जीवो ब्राह्मण इति चेति तर्हि स
र्वस्यापि जनस्य जीवस्यैकस्य त्वत्वात् तस्मात् जीवो ब्राह्मणो न भवत्येव अन्यथा देहो ब्राह्मण इति चेत् तर्हि चंडालपर्यंतानां मनुष्याणां देहस्य जरा
मरणं धर्मदर्शनात् तस्माद्देहो ब्राह्मणो न भवत्येव पितृभ्रातृशरीरदहनान्मुत्राणां ब्रह्महत्यादिदोषसंभवः स्यादिति चेत्तर्हि देहो ब्राह्मणो न
भवत्येव २ जातिरिति चेत् तर्हि अन्यजातिसमुद्भवत्वं मरणं संति तथा हि रुष्यं गौतमं कौशिकः कुशाक्षरं गौतमः शाश्वतं चैवा
ल्मीकं वल्मीकं तस्मात् सः कैवर्त्तककन्यायां मांडूषः मैतृकीर्त्तनः मातंगो मातंगी पुत्रः पराशरश्चंडाली गमोत्तमः नारदो दासीपुत्रः इति पुत्रेषु
वसिष्ठो वैश्यायां विष्णुमित्रं क्षत्रियायां अगस्त्यं कन्यायां जालः विशेषाद्ब्राह्मणमनुत्तमं श्रूयते श्रुतेः एतेषां जात्या विनापि सम्यक् ज्ञानं तस्मा
जातिर्वैश्याण्यहेतुर्नास्ति ३ वर्ण इति चेत् ब्राह्मणः श्वेतवर्णः क्षत्रियः रक्तवर्णः वैश्यः पीतवर्णः शूद्रः कृष्णवर्ण इति वचनात् सर्वेषामेव ब्राह्मण
वर्णदर्शनात् तस्माद्ब्राह्मणो नास्ति ४ षोडशमिति चेत् तर्हि क्षत्रियवैश्यशूद्रादयोऽपि पदपदार्थवाक्यप्रमाणविज्ञानवत्तुः संतितस्मात्पा
डितं ब्राह्मणं न भवत्येव ५ धर्म इति चेत् तर्हि क्षत्रियवैश्यशूद्रादयोऽपि धर्मातिधर्मकारिणो बहवः संतितस्माद्दुर्मोपिनहेतुः ६ धार्मिक्यमि
ति चेत् तर्हि क्षत्रियवैश्यशूद्रादयोऽपि कन्यादानगजदानगोदानहिरण्यदानमहिषदानदातारो बहवः संतितस्माद्दार्मिक्यब्राह्मणो न भवत्येव ७
कर्म इति चेत् ब्राह्मणः श्वेतवर्णः शतवर्णाणि जीवति क्षत्रियस्तदर्थं वैश्यस्तदर्थं शूद्रः सदधर्मिति नियमभावात् तस्माद्ब्राह्मणकर्मोपिनहेतुः

एतच्चसंज्ञकारेण ज्ञापितं तथाहि अत्रा इति विज्ञ
 तत्त्वमन्त्रं संवृत्तेनेन विधीयते तस्य चोच्चा
 ध्यायी संपूर्णं प्रत्यसिद्धत्वात् तत्रा खदृष्टाविवृत

पंचधा स्पष्टं वत्स्पष्टं वद्विवृतं विवृतं संवृतं भेदात् तत्र स्पष्टं प्रयत्नं स्पर्शानां द्वयस्य व्यंजनं स्थानां
 द्वयद्विवृतं मूल्याणां निवृतं स्वराणां ह्रस्वस्यावर्णस्य प्रयोगो संवृतं प्रक्रियादशायां तु विवृतं मेव वा
 ह्यस्वेकादशधा विचारः संवारः आसो नादो घोषो ऽघोषो ऽप्रत्यप्रारणो महाप्रारण उदात्तो ऽनुदात्तः
 स्वरित इति स्वरो विवाराः आसा प्रघोषा अहशः संवारा नादा घोषा अ वर्णाणां प्रथमं तृतीयं पंचमाः
 परा आल्पप्रारणः वर्णाणां द्वितीयं चतुर्थैशाल अर्धमहाप्रारणः अन्ये महाप्रारणः कारयो मावसानाः
 स्पर्शाः परेण तस्याः शाल अक्षराणाः अचः स्वराः ५ कः ख इति करवाभ्यां प्रागर्ध्वं विसर्गं सर्गं शृङ्गं शिफ
 मूलीयः ५ वः फ इति यकाभ्यां प्रागर्ध्वं विसर्गं सृष्टं उपध्मान्तीयः अंशः इत्यचः परावन्नुच्चार विसर्गो अण
 दित्सवर्णस्य चाक्ययः अविधीयमाणेण उरिच्छे सवर्णस्य संज्ञा स्यात् प्रवैवाण परेण एकारेण बोधकं कु
 चुटुत्तुपुल्लकारेण चोद्वादशानां अनुनासिको ननुनासिक भेदेन यवला द्विधा तेनानुनासिका स्तेरु
 योर्ध्वयोः संज्ञा परः सन्निकर्षः संज्ञिता वर्णिनामतिशयितः सन्निधिः संज्ञिता संज्ञा स्यात् हलोन्तराः
 एते उद्दिताः तदेवमदृष्टा दृष्टानां संज्ञा तेषां कारोकारौ अकारादिप्रातः एकारादिप्रातः

आभिरव्यवहितान्दलः संकोशं ज्ञातुः ॥

संयोगः प्रविर्तते तदं सवन्तेति तं च परसंज्ञं स्यात् इति संज्ञाप्रकारणम् इकेयलचि इकः स्थानेयलस्यादचि संज्ञिता
यं विषये सध्याउपास्य इति स्थिते तस्मिन्निति निर्दिष्टे पूर्वस्य सप्रतीतिर्देनेन निधीयमाने कार्ये वरं गितरे
एव्यवहितस्य पूर्वस्य ज्ञेयं यद्यी स्थानेयोगा मुनिर्द्धारितसंवेधविशेषा यद्यी स्थानेयोगो बोध्या स्थानेन
रजमः प्रसंगे सति सदृशतमप्रादेशः स्यात् सध्याउपास्य इति स्थिते मुनचि च प्रचः परस्य परोद्देवास्तः नत्वचि
अन्तजसकृदि इति धकारस्य दकारः संयोगाजस्य लोपः संयोगाज्ञेयत्वं तस्य लोपः स्यात् प्रलौत्यस्य यद्यी
निर्दिष्टस्यातस्य देशः इति प्राप्ते यलः पुनियेधोवाच्याः मुक्तीने परेण संयोगे सुद्युपास्य मधुरि धाञंशः
लाकृति प्रचोरह्यभ्यादे प्रचः पराभ्यारेफहकाराभ्या परस्य परोद्देवास्तः दूयिनुभानः नद्यास्ति एचोपवा
यावः एचोत्रमादपप्रच, प्राव, प्रावरणे स्युरचियथा संख्यमनुदेशः समाने समसंवेधा चिधि यथा संख्यस्या
नू दरेवे विद्यन्ते नायकः नायकः वांते विद्वैरनिपातनार्थमिदं प्रत्यये पादौ प्रत्यये परे ओदौ तोरवावौस्तः वा
व्यं नाव्यं लप्यजय्ये शकार्ये वांतरे शनिपातनार्थमिदं लप्यजय्ये शकार्ये किं ज्ञेयं पायं ज्ञेयं मनः
पुध्वपरिमासो च नाव्यति प्रदेहुणः प्रदेउ-चगुणसंज्ञः स्यात् तपरस्तत्कालस्य तपरस्तात्परोउच्चार्य
माणः समकालस्यैव संज्ञा स्यात् एकः पूर्वपरयो रित्यधिकृत्य प्राहुणः प्रवर्णदचि पूर्वपरयो रेकोगुणदे

शःसंहितायां उपैतुः जंगोदकं रमेराः उपदेशं अनुनासिकस्य उपदेशं अनुनासिको जित्संसः स्यात् प्रतिज्ञानना
सिक्कापाणिनीयाः तल्लसञ्ज्यावर्गनसहोच्चापमाहारेकोरलपोसंसः उरलपरः ऊर्ध्वनित्रिंशत्ससत्य
नैतस्यानेकोलसरपरः सन्नेवप्रवर्तते कल्लर्द्धि तवल्कारः लोपः शाकल्पस्य प्रवर्णपूर्वयोः परंतयो
यवयोर्बल्लोपोशि पूर्वजासिद्धं सफारसप्रध्यायीप्रतित्रिंशद्यसिद्धं त्रिंशद्यामपि पूर्वप्रतिपरं शास्त्रमसिद्धम्
हरइह हरपिह विहइह विहविह वदिरादैच श्रादैचवद्विसंज्ञा वद्विरेचि श्रादैचिपरेवद्विरेकादेशः
गुणपवादः कस्मेकत्वं गंगोद्यः देवेष्टयं कनौत्वंव्यम् एतेधत्तुटल प्रवर्णरेजाद्यारेत्येधत्तोऽनुचि
परेवद्विरेकादेशः पररूपगुणपवादः उपैति उपैधति प्रयोहः एजाद्योकिं उपेतः माभवान् प्रेदिधन्
प्रसादूहिन्वा प्रसौहिणीसना स्वारिरेरिलोः स्वरं स्वेरो स्वेरिणी प्रादूहोठोद्येव्यौहः प्रौठः प्रौठिः प्रे

रवायुनाश। सृज्जीसावणहरउवेहेयाणीनालओवेतापीछेगहिदेफहेदिन३ कीउमरे। कनेर
कालीचूनेकेयाणीसाथसूयवाल्सोदेतेलकरोचलीकरणीदिन३पित्तनाशहोई। ५ वावची
कसौंजीजीरतेलमेपकावनअद्वारहेताउतारलैणाभगभईनदिन३ ऊतदेनाभूतप्रेतनिवा
रणार्थमंत्रोपदेष्टः। कफवातपित्तविनाशनाथोडोबधभद्राणा नागकेशरटंक १२ पलाश
बीज १२ अमृगंधनगौरी १२ विधारा १२ सेंठी १२ दारहलध १२ जोछतसाथगोलीकर
णी १४ मांसादृढजाई ३ बीज १२ रटंक १२ शिवलिंगीबीज १२ जोछतसाथगोलीकरणी १४
संपुष्टघटो बीज १२ गर्भटं ६ शर्कराटं ३ दुग्धोदनमोजनदिन३ करेपित्तहोईशान्तिः। केशरटं १
पाटलमूलटं २ कासंदरमूलटं २ मोदुग्धसाथदिन३ दुग्धोदनमोजनदिन३ प्रोतजाई
फरकडीटं २ दुग्धसाथतीनदिन३ कीउमरे पारवतविद्यासहस्रतीकेधोवनमांस १ दो
जेरोजदोजेतीनततोउउहोवे। साधारणोषध चूनेकापाणीमिठेतेलसंगरवावतोउउहो
वे। तंडलीमूलशर्करादुग्धोदनदिन३ १ ऊठणीकीमेडणा नालपीसबखबूनकरसटी
केधोवनसाथदिन३ कवतरीविद्याटं १ माज्फल २ जोछतगोलीकरणीतीनरोजबुकुनि

जो स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः । ओं सो है लंकी कुले द्वारकाय नमः ॥ लक्ष्मण वंजयः शृंगोदुत्तरफलैर्हर्मस
पङ्गादिश्रपत्रः स्त्रियापुरुषेणवाष्टोत्तरशतमे वंजयः १३ प्रप्राप्तिरवश्यं भूतप्रेतादिनिवृत्तिश्रप्रेता
दिनिवृत्त्यर्थमवश्यं जायः ॥ अथ परीक्षा प्रकारः ॥ कर्कशतपित्तदोषनिवारणार्थं ओषधयश्च प्रथमे
कमल पुनर्दितीये कमलबन्ध तृतीये मासवृद्धिः चतुर्थे कीडा पंचमे पित्त यद्येवापुर्वीर्यनाधारे
परीक्षासंमकीते पृष्ठदुःखेतां कमलफले । जे कटिपीडाहे वितांवा युजाता जे वाहु पीडातां मासवृद्धिः
जे पेटदुःखेतां पित्तजान । जे प्रसेवचलेतां कमलबन्ध । जे पेटमे सोय घडे तथा चलव लेतां कीडा जा
न । खानके दिन उपरं तृतीसरे कर्पासके पाणी साय घोवेतां कमल सिद्धा होवे । गजदेतो जीरा
सर्वपके पाणी साय घोवेतां मासवृद्धि नाशे । त्रिफले के पाणी साय घोवेतां पित्त नाशे । हिंगु सावन
के पाणी साय घोवेतां कीडा मरे । सोवे के पाणी साय घोवेतां वायु नाशे । कर्पास कीज कुर्बुट पित्त सा
यतां कमलबन्ध कहे ॥ इति द्वितीयोपचारः ॥ मण्यादुखेतां संपटबन्ध । उरदुखेतां मासवृद्धि जे घातु
खेतां कीडा जान । सर्वांगदुखेतां मी जान । ओषध कर्पास कीज कीमिरि कुर्बुट पित्त एक कर पोदली
तीन दिन भगदेणी । गजनखस्वेता जी ३ वालमट्ट कर पित्त नाश । हिंगु ते लपे हा भर मट्ट भजे क

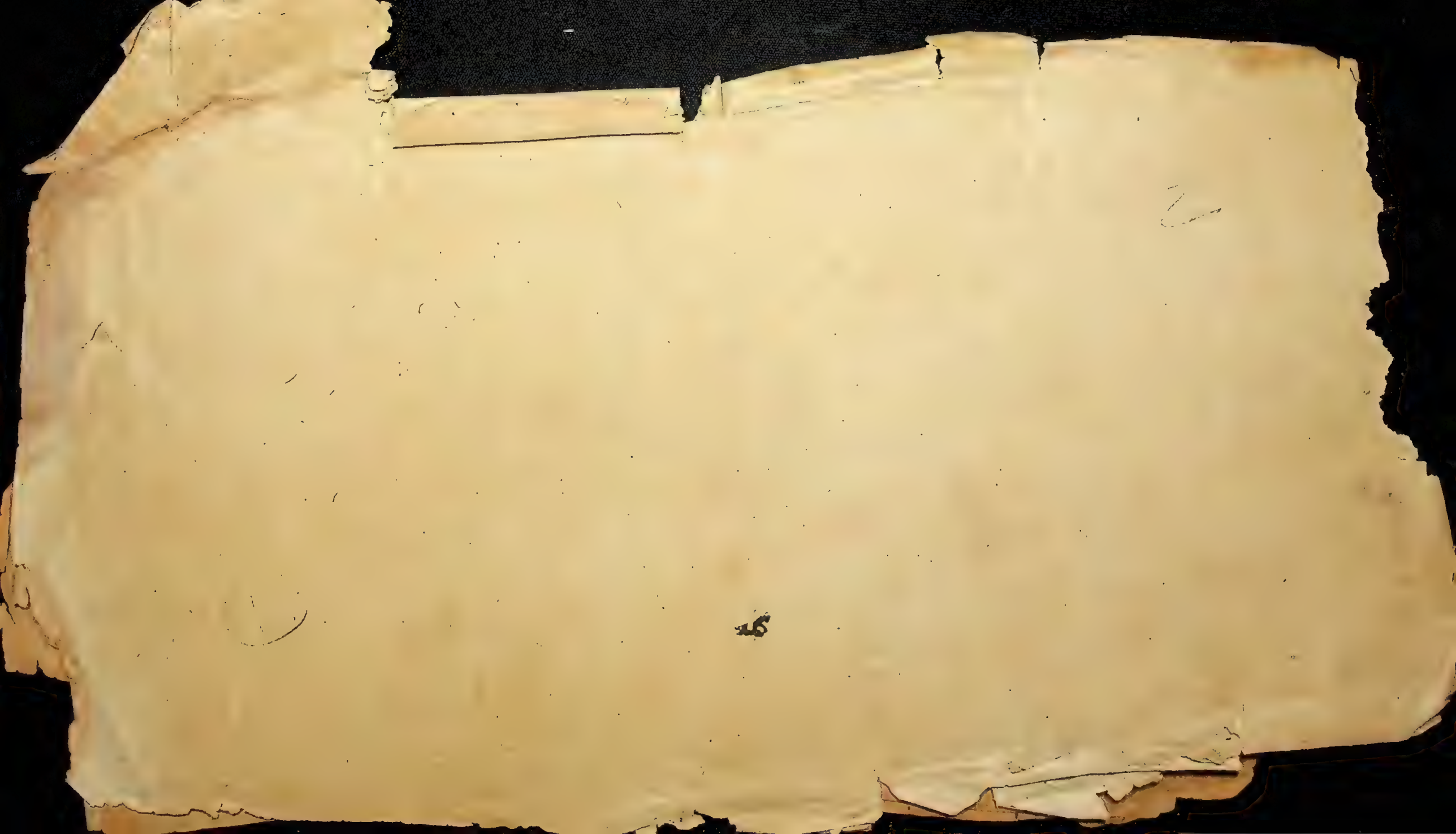
होवसंख्यासंस्तुतमंजय

३०३

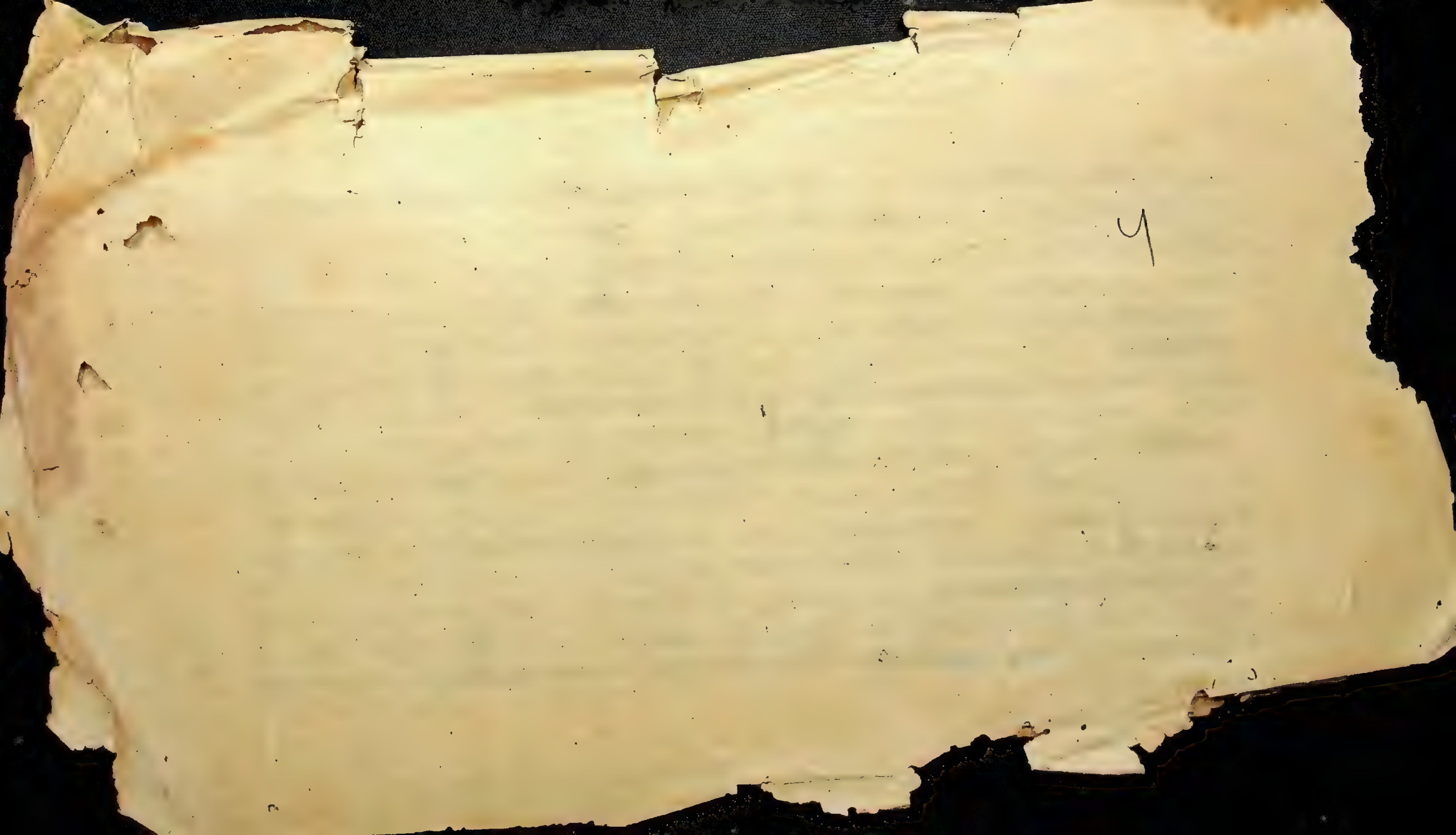
१ श्री गणेशाय नमः ॥ केवलं वोदिकानां व्यवहारार्थं कातपयस्वरूपं तपयति मया वि
लिख्यते ॥ अथ यथा स्नानार्थं गंतव्यं ॥ शीघ्रं गंतव्यं ॥ पाकस्तु नातं शाकं निशान्
रागं भोजनार्थं मानेयाः ॥ एकं एव ब्राह्मणः ॥ आनिपातं हि स्नानं शामयामयादा ॥
जलं ॥ ग्राह्यं ॥ कुशं ग्राह्यं ॥ तिला ग्राह्यं ॥ शण्डं ग्राह्यं ॥ तिलजलं ग्राह्यं ॥
शुद्धं वस्त्रं ग्राह्यं ॥ उत्तरीयं ग्राह्यं ॥ एतत्सर्वं ग्राह्यं ॥ अथ स्नानं ॥ स्नानं कृत्वा ॥
स्नानं कृत्वा ॥ सन्यासिनो समुद्राधिपत्वा ॥ दंडं स्नानं कृत्वा ॥ स्नानं कृत्वा ॥
व्यं मिति प्रार्थितवान् ॥ स्वामिनः उचुः ॥ कति स्वामिनः ॥ अपेक्षिताः ॥ अपेक्षिताः ॥
क्षिताः ॥ द्विडावा अपेक्षिताः ॥ आद्यावा अपेक्षिताः ॥ कार्णवदावा अपेक्षिताः ॥
शुवा अपेक्षिताः ॥ अभिरवा अपेक्षिताः ॥ गोर्जरावा अपेक्षिताः ॥ गोडावा अपेक्षिताः ॥

रा. सु.
टी.
१

ॐ स्वस्ति सिद्धं ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ श्रीसरस्वती नमः ॐ अथास्तेष्वस्सर्वं भुवर्गेश्वर इत्यागोच
रवोचसः ग्रहमिति संविदिष्यः पुरुषः स एव पुरुषो जयति अथीष्टदेवतानमस्क राघुपनीनमदृष्टं
हिविज्ञापरनामकसाध्यप्रतिबंधं कायमिति रोचनं साधारिष्टितं परिसमापयतीति प्रामाणिकम्
मनम् अतो निष्पत्त्युपादिष्टितं परिसमाप्तिहेतुं विशिष्टदेवतासंकीर्तनादि शिष्टादृष्टमुत्पिपादयि
षुर्गेश्वकारः प्रथमं नमस्कारश्लोकं निबद्धं यस्मिन् ज्ञानदयासिन्धोरिति हेतोरस्मभगवान्सेवना
साराधनार्थं शालिनपवसेविनं शक्रवंतीति ज्ञानेव संभोथयति प्रकृतत्वाद्युष्माभिर्हितेच्छुभिः स
कायस्य गुणान्सेवीमर्षादादयः अणिमादयस्य अनद्यानिष्ठाया रागाद्यसंवलितानि इति यावत्
यदा अनद्यारूपाः तथा च यरणिः अनद्योपापद्वययोरिति गुण्येतेभ्यस्ते इति गुणः गुणर
ग्रामंत्रलोकमणिचक्रं यस्मिन् किंभूतस्य ज्ञानदयासिन्धोरिति ज्ञानसमस्तविषया बोधः दृष्टं सा
र्थमनपेक्षपरः इहाने इच्छादयातयोरस्तु तस्योः सिन्धोरिव सिन्धोरिति रूपकं ज्ञानदयाच
ने ज्ञानदये ताभ्यां सिन्धुरिव सिन्धुः प्रकृत्यादितादात्म्यतया तृतीयेति योगविभागस्य मास इति न
सर्वदा रादयासिन्धुशब्दो विपुलाधारत्वात् इत्येव चरितः सिन्धुसाम्यमाह अगाधस्या मीर्यस्य वा
सकिंभूतः परहिता परदानेषु नास्ति क्षया विरामो यस्योन्मत्तयः रणादिगहिमादाफलपीने
वप्रेतावन्मृद्विनिर्गता श्रियेमेत्यादि श्रीरविवर्गस्य त्रिः तांशमे क्रियायां पदस्य चेत्या
दिना चतुर्थी तथा च व्यादिः लक्ष्मीसरस्वती यीविवर्गस्य त्रिभूतिशोभास उपकरणवेशा







प्रः
कां
(२)

२॥

श्रीवातकुलसवःसमाप्तं। अथ जगन्नाथनमः॥ कदाचित्
कालीकृतं विपन्नसंगीतवक्त्रं॥ मृदुमीनानीव कनकम
लास्वादमधुपः॥ रमाशंभोव्रह्मासुरपतिगणेशावित्तपदाज
गन्नाथास्वामीनयनपद्मगामीभवतमे॥ मृदुमीनानीव
कनकरुचिरेनीलशिरवरे॥ वसन्यासादानासहिजकेतन
देणवतनासुमद्रामध्यस्थः सकलसुरसेवाकसरदो
जगन्नाथास्वामी॥ २॥ नृजेसवोवेणुसिरशशिरवपुधेकाट
तटे॥ दुकूलनेत्रांतसहचरकेटाक्षचविदधत॥ सदाश्री
मदंदावनवसतलीलापरचयाजगन्नाथा॥ ३॥ रमा
रुणेयधिनप्रथिमिलितमृदेवपटले॥ सुतिप्राडुमीव॥
प्रतपदमुपाकरायसटपःदयासिंधुर्वंधुसकलजगतां

तम

२॥

श्री
कं
(२)

ॐ श्रीगणेशानमः कृष्णाय नमः ॥ ॐ वंदे राघवपुत्रमीशं दे
वं देवजनैस्ते स्वसेव्यं शिवशक्तिं कुलदेव्यं श्रीवामुदोदं कुर
ते तस्या ॥ ॐ ॥ सुरसंकेतं वंदितं ॥ भवाम्भिरवेदं रवे नो ॥ म
नोजशो कनारानधरा सुसुप्रकाशकं ॥ सुभक्त रक्तचि
त्रकं ॥ सदैव सुप्रवृत्तकं दिवा च चरुका लोके नमामि कृ
ष्णबालकं ॥ १ ॥ यशोविलासधामिकं ॥ प्रसिद्धविश्वना
मिकं ॥ विलेशके ॥ शयालकं ॥ सदाप्रवेद्य जालिकं ॥
विभेदभवे वज्रितं ॥ गुणबुद्धौ सुमदितं ॥ सरोजजा उ
द्याकं ॥ नमामि विश्वयालकं ॥ २ ॥ लसत्किरीटकुंडिलं
विकासपुत्रं ॥ ३ ॥ मुखस्य सुहृद्वरिणिकं ॥ दिगीशपू
ज्यचरणिकं मणायुवालयुक्तकं ॥ दद्यान्वच्छमाति
कं ॥ दिपिंडमससोन्नितं नमामि विश्वकारणं ॥ ४ ॥

प्र.
कं.
२।

चरन

अदमिवारयासनं॥सत्ताविरानिवासनं॥दुकूलपीतवेष्ट
तंयुगेयुगेनमस्कृतंमनोदशुभात्मकासुमांविताससं
दधः॥प्रतदाणंतुतंप्रभुंनमामिगोपसंभवं॥५॥अक
स्यनुत्तयेयुगेगृहेवृजौकसामुदा॥विरवुर्दनस्यचो
रकंमिषेणसपिबस्तदा॥नवस्यकंशब्दं सवंविद्येर्मा
हिकंप्रजे॥सुवातसंगरवादने॥नमामिलोकवासि
नं॥विनिंद्यकर्मकाविच्छेदरूपधारिकाददावभक्तितो
जिरं॥सलोकमुक्तदंरुकिं॥नवेद्यातांतुपूतनाददाति
भक्तितःपरं॥हृनायितंतुदास्यतेनममिशस्वरूपकं॥५॥
यतोह्यजन्मजन्मकं॥मुद्यैवगीतजन्मकं॥सुवाल
केलिनारतं॥स्ववांध्यवेवशिवदं॥तदातदासुभावने

६
२५

राम

प्र.
क.
२।

स्याः कवचं मुनिं ॥ मत्तानाममृतं लापसीतानामभेया यच ॥ मो
नायच मुक्तानां श्रीकामानां श्रियेतया ॥ विजयाय वृत्तं नाना व्या
धितानां मरोगकृते ॥ १॥ वत्यावत्यकामां विद्यायै वेदवादि
नां ॥ द्विणाय हरिद्राणं पापानां पापशान्तये ॥ २॥ त्रिनाय लुधि
कायानां त्वर्गमये सर्गकोमिनां ॥ चतुर्थः यत्र कामानां पुत्रेभ्यः पुत्रो
दितो ॥ ३॥ राज्याय च राज्यानामशांतानां च शांतये ॥ मत्तं चैव
उभक्तानां विष्णोः सर्वोत्तरात्मनि ॥ ४॥ अथ मंत्रः ॥ तुलति श्री
सवित्रे या य प हारि ॥ यदेन मसेना रदमुक्तानां श्रीकृष्णप्रिया
॥ इति श्रीविष्णुधर्मोत्तरे तुलसीदासविरचिते ॥ ॐ श्रीरामाय नमः
श्रीरामाय ॥

७५

प्र.
क.
(२)

१७५१

निलहितं वरप्रदं ॥ दृगाद्युगोचरं शुभं नमामि विष्णुना
यकं ॥ ५ ॥ निवेद्य सर्वतः परं ॥ सुवन्ति गप्रिय जगत्पुटं
जला निधाय वैशिरस्य वृत्तनिवृत्ता श्रुतप्रमाणीकादि
तं ॥ वरैस्तु कोमलो ॥ करैर्विद्युत्यविग्रहं सुरवं ॥ नमा
मि देवकी सुतं ॥ ६ ॥ सुवन्ति त्वं यो वै पठति सुभ्रगं कृ
ष्णवन्दे ॥ विनीतात्मा सारं विशदविभवं मोक्षफलदं ध्या
नं ध्याता न्यमानं विततफलप्राप्य ध्रुवलापद्वया यै ह
न्यैरिह सनिकरं यात पतने ॥ ७ ॥ दिने पुन्ये रम्ये भवद
जनसोमी वदहने ॥ पठेच्छ्रुत्वा पुक्तोक्तसन्निवर्धत्य
मतिमान् ॥ शतशंख्याया वानि पतकराणो हस्तिपुटके ॥
॥ स्तायः ॥ व्यग्रे स्या विमलधिषण्णो योति शुभदा शत

श्रु
को
(२)

तुलेच महाश्रियः ॥ च यदेव न ह दुःखं मृता येन ॥ एं द्रव ॥ लला
टे मेमोय सुशितोपरितुकोचनं ॥ चक्रकोचन वण्णं नमदेव
स्थलनते ॥ १॥ वामनमर्चयिरे चक्रे कृष्णवर्णसुपिं गते ॥ लक्ष्मीन
सिंह देवानोपयुवणसुदस्यते ॥ २॥ लंबो देनुदरिद्रानिपिंको हानि
रेवच ॥ लघुचक्रे मवेद्यापि विदारे म ॥ एं द्रव ॥ ३॥ पादोदके च
निर्मात्यं मस्तके धारयेत्तदा ॥ विलोदकं मोक्षितव्यं तुलसीद
लमिश्रितं ॥ ४॥ कल्पकोटि सहस्राणि वैकुण्ठे वसते सदा ॥ सप्तग्रा
मशिला सोत्रं यः पठेच्च विज्ञातमः ॥ ५॥ स गच्छेत्पुनः स्थानं यत्र
लोके सरोवरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्ते विष्णु लोके स गच्छति ॥ ६॥
इदं तिलमतेन तिलं विष्णु पूजामनुकमात् ॥ ७॥ किं कोटि ब्रह्मरु
तिना मगम्या गमना निच ॥ तत्सर्वं नाशमाप्नोति विष्णु नैवेद्यमदा
णात् ॥ ८॥ इति श्री भविष्योत्तरपुराणे गण्डिका म श्री कृष्णयुधिष्ठिर

ग

वराह

प्र.
का.
(२)

संवादे साति ग्राम रिता सोत्रं संपूर्णम् ॥ ॐ तुलसी कवचं तस्य
अहमेव त्रिविः स्मृतः अनुकुराच दः इत्युक्ता तुलसी देवता स्व वं ॥
॥ १ ॥ यो यत् कामयते कामं स तदा प्रोति निश्चितं ॥ तुलसी श्री महाद
विनमः पंकजधारिणी ॥ २ ॥ दुरौ मे यद्गनपना श्री सखा श्रवणेन
मा श्री द्वा मे पाति शुभदा कं वै विद्या मया मम ॥ ३ ॥ स्की धौ कल्यारिणी
पातु मे जो मे पापहारिणी ॥ ४ ॥ कुरौ मद्राकर पातु रुदयं विष्णु वल्लभा
उपयदा मध्यमे पातु नाभिं सौभाग्यदायिनी ॥ ५ ॥ कटि कुंडलिनी पातु ऊरु
नारदवेदिता ॥ ६ ॥ जननी जानुनी पातु जे धे स कल वंदिता ॥ नारायण
प्रियाया दौ सर्वो गं सर्व रक्षिता ॥ ७ ॥ संकटे विष मेदु र्गं जये वादे महा हवे ॥
नि रयदि मध्य कोः पातु तुलसी सर्वतः सदा ॥ ८ ॥ इतीदं परमं गुह्यं तुल

व राम

प्र.
क.
१२।

गनितोः महाराजिके साधो प्र क द्रो प्र गणदे व ताः ग ए दे व ना मा नि वि
द्या ध रा ष्ठ रो य द र दो गं ध र्ध कि न्न राः पि शा चो गु ह्य कः सिद्धो भू तै १५
मी दे व यो न पुं दे व यो नि ना मा नि प्र सु रा दै त्प दे ते या द नु जै या
रि दा न वाः शु क्र व्या दि ति सु ताः पू र्व दे वाः सु रा द्वि यः १५ प्र सु र ना
मा नि स र्व जः सु ग तो बु द्धो ध र्म रा ज रु द्धा ग तः सा मं त म द्रो भ ग वा
मा रा ज लो क जि जि नः ष ड् भ जौ द श ब लो द य वा दी वि ना कः

राम

स्व र' व्य यं स्व र्गि ना क त्रि दि वी त्र द श ल यः सु स्तो के चै दि वौ द्वे लि
३२
पां ली वि वि रू पे ई स्व र्ग ना मा नि ॥ दे प्र म रो नि र्ज रा दे वी स्त्रि द श वि तु र्पा सु
राः सु प र्वा णाः सु म न स्तः त्रि दि वे षा दि वौ क सः प्रा दि ते या दि वि व रो
ली स्वा प्र दि ति नं द नाः प्रा दि त्या ऋ भ वो स्व प्रा प्र म र्त्या प्र म्भ तां ध सः
व र्दि मुराः क्र तु मु जो गी र्वा णा दान वा र यः रं दार का दे व ता नि पुं सि
वा दे व ता स्त्रि यां र्ध दे व ना मा नि आ दि त्य वि प्र व स व सु वि ता मा ।

भगवानुवाच ॥ देवहास्यनतो गच्छेत्स यं भक्तजलंधरं ॥ ब्रतहीने भ
वेत्कृतीष्टात्तेषां दुर्नंदन ॥ २१ ॥ ब्रह्मन उवाच ॥ किं पुण्यं लभते स्वर्गं किं
पुण्यं विलसदर्शनं ॥ किं पुण्यं लभते रुद्रः कथं कस्य जनार्दन ॥ २२ ॥ श्री भ
गवानुवाच ॥ ब्रह्मसेवा लभेत्स्वर्गं शिलायां विलसदर्शनं ॥ लिंगं पूजाल
भेदुर्दृष्ट्या तेषां दुर्नंदन ॥ २३ ॥ शत्रुघ्न उवाच ॥ किं पुण्यं लभते नारी किं
पुण्यं च शय्या तथा ॥ किं पुण्यं लभते चाश्वकथं कस्य जनार्दन ॥ २४ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ देवी पूजालभेत्नारी विलसपूजा शय्या तथा ॥ सूर्य पू
जालभेदश्च पृष्ठात्तेषां दुर्नंदन ॥ २५ ॥ अतिश्री कलार्जन संवादे कर्म
गीता संपूर्णम् ॥ शुभम् ॥

2

सखवर्द्धनं त्रिहाद्वलामितेमंत्रं सर्वसारमिमं प्रिये ७ सर्वकामा
र्थदं मंत्रं राज्यभोगप्रदं नृणां आपदुद्धारमिति यन्मंत्रं चक्षाम्य
श्रवतः ८ प्रणावं पूर्वमुद्धृत्य देवी प्रणवमुद्धरेत् वटकायेति
वैष्णवाद्यापदुद्धारणाय च ९ कुरु ह्यततः पञ्चमं वटकाय पुनर्व
देत् देवी प्रणवमुद्धृत्य मंत्रोद्धारमिमं प्रिये १० मंत्रोद्धारमि
मं देवी त्रेलोके चापि दुर्लभं अप्रकाशमिमं मंत्रं सर्वशक्तिस
मन्वितं ११ स्मरणादेव मंत्रस्य भूतप्रेतपिशाचकाः विद्रुवं
त्यतिभीता वैकातरुद्रदिवप्रजा १२ पठेद्वा पाठयेद्वापि पूज
येद्वापि पुस्तकं नाग्निचौरभयंतत्र यद्दराजभयंतथा १३ न

三

ॐ

व०१

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ मेरुपृष्ठे सुखासीनं देवदेवं त्रिलोचनं शंकरं
परिपृच्छ पार्वती परमेश्वरम् १ पार्वत्युवाच भगवन् सर्वधर्मज्ञ स
र्वशास्त्रागमादिषु आपदुद्धारणं मंत्रं सर्वसिद्धिप्रदं नृणां २ स
र्वेषां चैव भूतानां हितार्थं वाञ्छितं मया विशिष्य तत्पुण्यं वैशान्ति
पुष्टिप्रसाधनं ३ अग्न्यासकं न्यासदेह न्याससमन्वितं वक्त्रं
महेशि देवेश मम हर्षविबुधैर्न ४ ईश्वर उवाच अणुदेवी
महामंत्रमापदुद्धारहेतुकं सर्वदुःखप्रशमनं सर्वशत्रुविना
शनं ५ अपस्मारादि रोगाणां च राक्षसां विनाशनं सर्वपाप
क्षमात्रेण मंत्रराज मिमं प्रिये ६ सर्वराजभया वाचनाशनं ॥

राम

१

2

4

३ अशिशिकतिहंसालिसुभगे सखीभिः खेलंती मलयपदनांदोलितजले स्मरेयः त्वांतस्य
ज्वरजनितपीडापशुपतिः २० इति श्रीशंकराचार्यविरचितं श्रानंदलहरीस्तोत्रं संपूर्णं

१
विलिने

चिदपिमनागतिः १५ वृषो वृषो वा न विषमशानमीशानवसनं स्मसानः श्रीशुभभुजगनिवहोभूष
णविधिः समग्रासामग्रीजगतिनिदिनैवस्मरिणोः यदेतदेव्यंतवजननिसौभाग्यमहिमा १६
श्रयोषः वृषांडः प्रलयविधिनेसर्गकमतिः स्मसानेष्वासीनः कृतमसितलेपः पशुपतिः
दधो कंटेष्वात्मा हलमखिलभूगोलकूपया भवता संगत्या फलति किल कल्याणिक
लये १७ तदीयंसौ दय्यं निरतिशयमालोचय परया भिषेवासी कुंगाजलमपततः शो
लतनये यदेतस्यास्ताम्यद्वदनकमलं वीह्य कूपया प्रतिष्ठां याते ते निजशिरसि वासे
नगिरिणः १८ विलिपश्रीखंडः दवमयमदालुप्रधुरणा प्रसृतव्यामिश्रं भगव
नितवाभंगसलिलं तदादाय श्रष्टा वलितपदभूमां युनिकरेः समाधने सृष्टिं
विविधपुरवके रुद्रदृशां १९ वसंते सानंदकुसुमितलेताभिः परिवृते सुरनानाप

(1)

ओम् नमो भगवते

नोभाषासुदिवास्नेतोदराजने
 पिब कुर्वन्मनुप्रयेतुनन्यापं
 नेष्टगर्हणीति परागमिथा
 यथा मन्त्रः ब्रह्मणस्य रुजः कुत्वा
 दानिरद्वेयमद्योः जैह्यं पुंस्त्रिच
 जेयुन्मंजानिभं प्राकटाणि च रुजः
 कुत्वा पीडाकरां अद्वेयं लसुजादि
 जैह्यं जिजेकोदितं अथ प्राय
 स्चित्तजिहोयः तत्र हारीतः प्रय
 तत्वा होयचित्तमश्रुभं नाश्रयती
 ति प्रायश्चित्तनम् तत्र ब्रह्मव्यव
 कारार्थः वास्यादिकल्योयमग्रे
 र्वार्थे च समुच्चयद्वयतिविप्रव
 शीनार मयतत्वाद्याद्यादि
 दिअनृष्टानां उपचितं संचितं
 मश्रुभमिव नाश्रयति नत्र फला
 नरं जनयति यत्कर्म तस्मादाश्रि
 तं अश्रुभं पापं पापिनां तदुपदेष्टे
 न फलमादादिः यः यत्पुण्यमु
 च्छते विंशेति यमाहे जलादिद्वि
 तान्तरुणैरिति पापास्त्रयस्त्रिंशे
 सप्तमानवे धर्मप्राप्तिप्राप्तमि
 त्ताय प्रायश्चित्तनवकं यो अ
 बुद्धः धर्मप्राप्तिप्राप्तिप्राय

अतः तं वदन्ति यः प्रायश्चित्तो भवेत् तत्तत्समापते सुगर्हणीति प्राप्ता ततो यान्
 तदन्तो दिष्टं कं कथितं यं अनन्तं रनादन्तं रपुष्टे जीवमंसदि प्रायश्चित्तं

अंतर्जनसंपर्कमोजनेमेथुनेकते
प्रवेशकप्रदीपमेमोमत्तनासवि
शुद्धितीत्युशानसाविहितं॥ काम
तोत्येतसंपर्कज्ञातव्यं१

अज्ञानन्यप्रविबुधज्ञानन्यप्रान्यपा
वैदेवननुभयोद्विषितयोषतसात्राज्य
मिदं तथा॥ अज्ञानतां च दान्तामदातण
वेज्ञानतं॥ अयतेवमहादोषः पदयोद्विषितोपि

कादित्याद्यभिसानेनवातानुमतिविनेव
वातानामवतांकत्वायः स्वयमेवशास्त्र
र्थपरिकल्पप्रायश्चित्तंकरातितस्मनपा
पक्षयः प्रपुनदुष्टत्वाह स्वयमेवनि
यमंकुवावातानुमत्यतेवपातस्मिप
वासुश्रुतसपुनयेनपुन्यते॥ सएवनिप
तोप्राप्तोयमेकोपिवदददितः॥ कु
वातादितानंतुमृत्पथाभुएहा
तेवावाकोदकेनैवप्रस्यंतिमान्तिता
ननाः

॥ १ ॥ ॥ २ ॥ ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥
 स्वलोपि च यदुक्तं एतन्मूलं युक्तं दोषविनिष्कृतिं राज्ञो ब्राह्मणशुभं महत्सु सुपना
 दितान् । तन्मूलं च न स्यात् । प्रसरणं गतं ॥ गोवधापक्षं वा प्रत्यक्षं स्वल्प
 प्राज्ञे न विवक्षितं इति गन्तव्यं ॥

देदेहिः सदाभिश्च प्रच्छनीत्ताखुरैर्नृप ॥ गृहीत्वा तं हरिर्दोर्भाभामयित्वा त्रितस्ततः आकाशात्मा तया मासकमंडलुमिवा।
 ॥ १५ ॥ भुजं प्रवेशयामास तन्मखे भगवान्हरिः तस्योदरे गतो वा इव हृदये रोगवद्भुजं ॥ तदा तल्लेंदे कृतवान् रुद्रवायुर्महासु-
 रः खंडीभूतो दशसखो ममारुह पुरुषं दृक् ॥ देहादि निर्गतः स यो मुकुटी कुंडलान्वितः दिव्यरूपधरः कृष्णशोजलिः प्रणानाम-
 ह ॥ कुमुद उवाच शकस्यानुचरो हं वै कुमुदो नाम मायव तेजस्वी रूपवान्नीरोजिस्त्र्यलुब्धभूमिदधन् ॥ हृत्प्राप्तुरवये पूर्वव-
 त्प्रहत्या प्रशांतये यत्तंच कारनाकेशो वाजिमेधं कतूत्रमं ॥ अथ मेधहयं शुभं शणमकर्णो मनोजवं तमारुरुह उद्योदं चौरयि-
 त्वा तले गतः ॥ ततो मरुद्गौरी नीतं पाशवदं महाखलं प्राशायमां वलायति स्म रतो भवदुर्मते ॥ हयाकृतिस्ते स भूयाद्भूमौ म-
 तरुहयं तच्छापादय मुक्तो हं स युस्तस्य शनात्सुभो किं करं कुरु मां देव त्वदेवौ लघुमानसे नमस्तुभ्यं भगवते सर्वलोकैक-
 नारद उवाच प्रदक्षिणी कृत्य हरिं परेश्वरं विमानमारुह्य महोज्ज्वलं परं वैकुण्ठलोकं कुमुदो ययौ त्वरे विराजयन्मैथिल-
 ॥ १६ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतायां संहितायां मधुराखंडे नारदवद्भलास्य संवादे केशिवयोनाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ना-
 कुरोरथमारुह्य कर्तुं कार्यं नृपस्य वै प्रहर्षितो मैथिलेन्द्रप्रययौ नंदगोकुलं ॥ परं भक्तिं त्युपगतः श्रीकृष्णं पुरुषोत्तमे-
 षु प्रापयि गच्छन् महाभक्तिः ॥ अकुरु उवाच किं भारते वासुकृतं कृतं मया निष्कारणं दानमलंकृतं त्वमं नीयादने वा-
 यनाय दद्यामि हरिं परेश्वरं ॥ तपः सतमं किमलं पुनः कृतं सत्सेवने भक्तियुतं मया कृतं येनैव मे दर्शनमय उ-
 त्पद्यते भविष्यति ॥ तेषां भवो वै सफलं मदीतले यत्रैव गामी भगवान्सुरेश्वरः कृत्वा यतदर्शनमय उल्लभं सद्यः
 नारद उवाच इयं संचिंतयन्तु संपुण्ड्रकनमुत्रमं संध्यायोगो कुलं प्रामोरथस्यो-
 द्गानियतां कुशयुतानि च तदा गच्छ गच्छानि रजोसि च ददर्शको ॥ तदृशी नोत्सक्य भक्ति-
 रनेनैव स दत्तायुः प्रमोचसः ॥ येषां श्रीकृष्णदेवस्य भक्तिः सा हृदि मैथिल तेषां मावत्प्राणाः सर्वे

ललान्नेदपुरंगतः शेषेषु सबलं कृत्वा समागच्छन्तं ददर्श ॥ देवो पुराणोऽपुरुषोऽपरेणो
दनीलः भुजवज्रशैलौ समाश्रितौ तौ पथि शमकृत्वा ॥ वालार्कमौ लीवसनेन डिपुतीवर्षीशर
स्वरथाहूतौ तौ तपोनेती भक्तिपुनः पपात ॥ तदा ननेवाष्पकलाकुलेक्षणो रोमांचिते वीक्ष्य हरिः
पुण्यतरोः सुसुमौ च भक्तं परिरभ्यमायवः ॥ एवं मिलित्वा सबलश्च तं हरिः सद्यः समानीय वरासने द
त्तपथे सभोजने रसाहते प्रेमयुतो ह्युपाहरन् ॥ तस्मादनेदः परिरभ्य दोर्भ्यामहो कथं जीवसि कं सराज्ये यस्त
वालान् स्वसः कथं सोऽन्यजनेषु मोही ॥ गृहे गतेनंदवरे हरिस्तं पश्यन् सर्वकुशलं स्वपित्रोः तथा यदहो किल
सर्वविपरीतबुद्धिः ॥ सकृदुवाच परमोदनिहे देवहंतं शौरिं सभुधतः त्वद्गुणानि भोजराजो नारदे न विवा
विता वांथवाः सर्वे यदवोभयविह्वलाः सकृदंवाः कंसभयाद्भूमन्देशोत्तरंगताः ॥ प्रथैव पादवान् तं देवान् जेतुं सञ्च
कमपि कौकतं मिच्छन्ते दैत्यगटवली ॥ तस्माद्भवद्भोगंतव्यं कुशलं कर्तुं मय्ये भवन्तौ दिविनाकार्यं किंचित्
नसतोऽपु ॥ नारद उवाच सुयतस्य दचः कृत्वा सबलो भगवान् हरिः नंदराजसतेनाह गोपाकार्यं करानिदं ॥ श्रीभगवा
उवाच नंदराजोऽपि सबलो बृहदे गोपागोरहं नंदानवोपनंदाश्च तथा षट्पृष्ठभानवः ॥ सभुगंतगमिष्यन्ति सर्वे प्रातः सभुधि
सर्वतगोरसेतस्मादधिदुग्धवृतादिकं ॥ गृहीत्वाैकत्र कर्तव्यं सोपायनं मतः परं रथोऽश्वशकटैसां हंसमर्थान् कुरुतां शु
॥ १४ नारद उवाच इति श्रुत्वा कार्यं करगोपाः सर्वे गृहे गृहे शृण्वन्तीनां गोपिकानां मूचुः सर्वे यथोदितं ॥ तच्छ्रुत्वा हि गृह
या गोप्पो विरहविह्वलाः परस्परं वाक्यमूचुः सर्वा स्नादि गृहे गृहे ॥ प्रस्थानस्य च वार्तये श्रीकृष्णस्य महात्मनः दृष्टं भानुवरस्या
दि गृहे प्रामाण्ये ॥ गमिष्यन्तो भर्तृगती वदुः खिताः श्रुत्वा यवार्तो सदसि ह्यकस्मात् संशयमूर्च्छां दृष्टं भानुनेदिनीं रमेव भू
मोपतिता मरुद्वता ॥ काश्चित्परिस्नानमुत्प्राप्यो भवन् प्रकंकणीभूतकरोऽगुलीयकाः सद्यः सभुदृष्ट्वा केशवे धनाश्रिता ॥

श्री.
 क. ति.
 इ. टी.
 ३५८

नोप्रमिरिभिर्वलितावेष्टिता ३६ पताकाः आयुधानि योडाग्रं योषां ३७ कान्धं शृंगं शार्ङ्गानवर्षासप
 सिद्धयारिदं दं वनं दं हं ति न नैति ३८ यं देवगति क्रमेण इवीनतोन्नतैः सदृशानि नतोन्नतानि कुर्वतः
 रसंति यन्नंति वातेन संदत इति वातस्यैर्महाविभिस्तस्यैर्देवते ३९ फेनिलाश्च ते प्रावर्तवन्त पाति

कवचक्राग्राप्रामृत्तकाननकांतिभिः वलितात्तोरिभिर्धूमिलो कालो कतटेरिव ३६ प
 ताकायुधयोथंगायुलस्यिकारुलाः विसरंति रथास्तत्र प्रोदीनत्रिप्रोदवन् ३७ कण्डूनाम
 यतः वेमासहृद्वनोपमा दं हंति वा रागायूहावर्षावारिदं दं वन ३८ ततोन्नतानि कुर्वन्तिः संदो
 र्धनतोन्नतैः देवते हयसंघातावातस्यैर्महाविध्वन ३९ रसंति रागाश्चः फेनिलावर्तपाति
 नः सर्वतो हयसंघातावातस्यैर्महाविध्वन ४० रसंति रागाश्चः फेनिलावर्तपातिनः स
 र्वतो वलयाकारानुवर्णाववाविध्वन ४१ आकाशकांतिसत्राहैर्दिशं प्रतिबलेबले उदेतलमु
 कलोत्तैः पलयाणां वशवन् ४२ शरास्त्रशस्त्रसत्राहमुक्तभराणां तिषः कवन्ति वस्यताया
 येन्तीलाइवतरेगगाः ४३ ॥

लाइव ४३ ॥

नोप्रमत्तइति यावन् ४० ४१ आकाशवत्सच्छकांतिभिः कववशास्त्रादिसत्राहैः उपलक्षितं बलं दिशो दि
 शं प्रति इति वीणायासमच्छादसः ४२ तेषां वलानामंगगाः शरास्त्रशस्त्रादितिषः तस्यतायायेन्ती

श्री.
वा नि.
उ टी.
३०१

मौलियदेनतद्वयणानि शिरोरत्नादीनि सद्यते सर्वात्र वेतोतिरस्योतिरस्योः वेरद्वक्त्रलोपा
हलिलोपः सर्वविप्रतिषेधेनेति वलिविलोपे एवं सवर्णोदोदः ३३ प्रवास्थिताः प्रविशुद्धाः
ससुवर्णोपदेशोरेस्तर्णीरेषु संवध्यते ३५ प्रपरसमाधारणं गुणमाह समागोहेतीति ते देहाः
यस्मिन्नुसिधिविकारो हेतुमोगजरये हये समागोहेति प्रसौनरो नागादिषु सर्वेषामपि प्रपु
क्रमेत्रये वक्रता प्राप्तादिदोषाणां नैव गम्यः प्राप्ता भवन्तीति ३६ किंच ते देहाश्चत्वारः सा

सकंदकशिरस्त्राणाः समौलिकदको गदाः महारजैः लाभोगाः सर्वा सर्वे महाश
यः ३३ सर्वेष्वसमाकाराः सदृशवयवाविताः संबलोचैः प्रवप्राणैर्यत्नमवाशि
ताः ३४ ससुवर्णोपदेशोरेस्तर्णीराः समराशयः समानगुणकोदेशः समानवपु
षः शुभा ३५ समागोहेति ते यस्मिन्नुसिधोगोरये हये सर्वेषामदिदोषाणां नैव गम्यो भ
वन्त्येव ३६ पीताध्माचिरंकाले गभेषु रुधिराणि ताः यद्यमेवाहेतास्तत्र सागराव
इवाविषः ३७ रत्नाश्च देहकसमोत्तरप्राणदेहाश्चत्वार इह सितैरवभासयेतः सन्म

नेयोहरयवयवाद्योपाचवेदाः ३८
नाइति इतादन्तात्सससुः ३९

गराः वडवाविषामात्रप्रयमेपीतान्नो गभेषु रुधिराणि ताः यद्यमेवाहेतास्तत्र सागराव
पिताः ततस्तत्राग्निर्देहोपाहिता प्रसूता इवेत्युक्ता ३७ किंच रत्नभूनेषु वप्रश्च देहेषु क
समोत्तरैः प्राणदेहाः इह सदृशैः सितैर्दिशो वभासयेत स्तवत्तारो विषाणुत्रः प्राइतिभिर्देतान्
प्रतलावत्तारो हरयो विस्रवणयथा सन्मर्त्ये योर्तिमेतः प्रथयोवायथा तया मूर्तिमेतो वेदाः

वत्तप्रससुः निर्मसुः ३८

३

२५ सर्वेषु पुण्येषु शशशिवदेवशरीरानां पुण्यं सर्वं दीयते यदि मेतद्योसितत्रिंशत्पुणेन कृतेन कर्मणा
 वनारो भवनः कुशान्त्यदेहः मेघोद्भवः २६ वधो वध्यासे सलोपकुंदसः मतिमतेन रक्षणे
 कृतान्त्सुतिमते २७ लीलया बालकः कमलमिव समहीयालः शिरः विच्छेदे २८ प्रसितवर्त्म

२५
 ५

मलका इति मेवे मोसमुद्यस्य ददामि वै राजो वाच कृशानो देवपूहो येन भ्यमाहुः।
 नितानागताः २५ मया सर्वेषु पुण्येषु शशशिवदेवशरीरानां पुण्यं सर्वं दीयते यदि मेतद्योसितत्रिंशत्पुणेन कृतेन कर्मणा
 तेन मे वनारो भवनः कुशान्त्यदेहः मेघोद्भवः वलवेतः श्रिया दीप्ता नारायण भु
 जाश्व २६ तैश्च तर्हि कृमैवा रो न वध्यामहमविद्युतः नया वदश्रीने देयं मम मति
 मते विभो २७ वसिष्ठः इत्युक्त्वा समहीयालः स्वहृत्प्रादाय विच्छिदे शिरः कमल
 मालो लंकी लहेवा मुबालकः २८ त्रिंशत्पुणेन कृतेन कर्मणा प्रसितवर्त्मने ताव
 कशरीरेण सह यथा तापौ सपाथिवः २९ भुक्ता यवक्रिस्ते देहं दरावसे वत पुणं सह
 तामुपपुंके हि सयुपया भिवर्द्धते ३० वत सर्वेति शोत्रस्योपावकाहसपाथिवः प्र
 जलेने जसं जैर्नारायण इवाणीवाह ३१ ने देहास्तस्य वनारो विरेचभास्वरातिवः

सहजो जैर्नारायण इवाणीवाह ३१

नैकस्य वर्त्मने शरीरेण कवेयेन सह ३२ भुक्ता हविर्देनोपपुज्यमहतामुपपुंके महद्भिः स्वीकृ
 तं इत्यर्थः ३३ सहैव जानाति उन्नमानि उन्नमभ्रयणानुपवासांसि येषां ३४

श्री.
वा नि.
उ.टी.
१७२

मरणव्यग्रसामेतामनादेवयास्यात्रयात्रजनः प्रभासामाद्यत्रैयुतेनोत्पात्यप्रिनाउप
हताप्रजायत्र ८ अग्रिदत्तोः पताडिर्गैः शोभिताः निर्धक्ताः अग्रिमयाः अग्रिर्वर्षेणिभ्रमावुदा
यत्र ९ १० कोरा नोडुगोणे कोटी सुसंक्रमेषुयाः ऊग्रस्तदीय ऊग्रेषु कंदकवक्रावापेरदराः
यत्र कंदकोइदे निपादेवारवारोणैरुडासमानाः सङ्करायत्रवलत्तवक्रिनायेष्टमानेषुतएवकं

मरणव्यग्रसामेतामनादेवयास्यात्रयात्रजन इत्युत्तनुनिपतदैयुतोपरुतप्रजे ८ अग्रिद
त्तयतद्देहप्रोत्पिनाप्रिमयोवुद मरणद्रुहदासंख्यशरधारामयोवुपे ९ जितमा
गरकलोलेत्तरंगमनरेगकैः दंतिदंतविनिष्ठेषुतारकैकारककंशे १० कोरको
टीऊटीऊअकंदकोइदसङ्गरे बदन्तदितकोरादरुद्रानदनदकंद ११ लदत्तर
नऊहाकसादेयस्फटयदिशं विवदन्तेनयहापटपटपटारवे १२ दंतिदंतगु
णिङ्गीर्णैहेनिपापाणवर्षेणैः तारकैकारकैकारैराहनसरवारणै १३ बहकर
नदीप्रमणैणैवमहाणैवे विवलच्चक्रकंतासिधारामकरककंशे १४ राम॥

दितेषुकोराहवदेषुसंक्रमाहालशिखरेषुप्ररतैर्नरतः वक्रिचरायत्र ११ लदंतिप्रुदनऊहाका
निरामनविद्धेदकानिसदोयस्फटावियदिशानियत्रविवदंतः वेष्टतः केतयहायेषुतयातारशे
षुहेपुपदत्तरपटारवायत्र १२ दंतिनादंतगुणतोशेज्जादीनामुद्गीर्णैः रुहिरणैः हेतीनामाय
धानोपाषाणेषुवर्षेणैर्चरनैस्तारैः कंकाराशुपुडोन्माहनतादा तारवसरवारिणादिप्रजाय

३ लववहदिः शरनदीष्टैः पूर्णप्रवस्तुलेमहालीवायत्र १७

इति श्री बानि नरोत्तम शान्तमः सर्गः पुरोपकंदे संप्राप्ते शुतर्दित सहायिभिः प्रह्वनेदारुणे
युद्धे विलोरेणावर्णने पुरोपकंदे संप्राप्ते सहायिभिः सह राणे युद्धे प्रह्वने १ प्रजानो
ऊले महायाऊलेयत्र २ शारजालैर्महाभूमैश्चक्रत्रे नार्कैर्वा विलसन्नमोयत्र ३ पतयन्।
एनि निशुष्यन् शालिकाननानियत्र लोलैरलानलदिभिः प्रणीलेयत्र ४ दिगुणजलनानि

इति मोक्षोपाये निवीः अग्निदेशादेहलाभेन वमः सर्गः १५ वसिष्ठः पुरोपकंदे
संप्राप्ते शुतर्दित सहायिभिः एतस्मिन्नेतन्प्रह्वनेदारुणरणे १ लहितशामन
गरे प्रजाऊलमहाऊले अग्निदाहजलदेहेभ्यश्चाथ परल्लसन्ने २ शारजालमहा
भूमकत्रार्कविलसन्नमः क्षिप्रदहविलिप्तसदृशविमंडले ३ अग्निदाहमहा
नापयन्तयन् एकां नने लोलालानलनाशूलमुखलोपलप्रणीले ४ अनिलप्र
तिविबोवै दिगुणजलनायुधे रणभग्ने महाभूराप्रमैद्वनितासुधे ५ इरामवार
णारोवेरणलेपदहर्षदे सुषुदीमंडलप्राप्तशूलनोमरवर्षदे ६ भरकोलाह
लोलासहङ्गे गस्तपामर रजः परल्लशुभ्रकृतयुययवारणे ७

दिगुणदीपानि प्रापुधानियत्र रणभग्ने महाभूराः प्रामादेद्वनिताप्रपरसः सपावय ५ र
णलेपदानोरणे नृकानोपूराणे हर्षदे ६ भरानो लोकाहलोलासश्रवणमात्रेण रुद्धे
गान्मुताः पामराकातरायत्र युययवारणे अंतर्गतमार्गे निरोधः ७

श्री.
वा. नि.
५. टी.
२६५

इति श्रीमानिप्रउप्रसोत्रपानतमःसर्गः १८ इहमेविवतःश्रुताइतिदेहस्यपावकान् रासु
तभिर्देहेरीकसमुत्पानमुदायते दैत्यैराक्रान्तेनभक्षुभूत्येतेयस्यनभसिभवतीतिनभोभूः
सर्गलोकायस्यनयाविधेयासवेमनयास १ वायादितिसाकल्याविद्यार्थसकलेनिर्णीतमि
त्यर्थः ३याणामपिपायानोसामदानभेदानाविषयान २ प्रणयःदानमानादिनास्त्रहाःप्र

इति श्रीमनिप्रविद्योपाख्यानेप्रविद्यसैयणपार्थिवसंभवातीनेनामसर्गः वसिष्ठः
एतास्मिन्नंतरेसर्वमेविलेख्यमाययुः मुनयोवासवमिवदेत्याक्रान्तमभोभवे १ मैत्रि
णमुचुःदेवानिर्णीतमस्याभिधीयन्नविषयोरयः ३याणामपुपायानोदेउत्तेप्रविधीय
तो २ प्रणयेनुप्रवेशोयानकदावनयःकृतः शुभ्रतानेषुतेदेवकृयीनेषुकथैवका ३
पापास्त्रेकापनादापुनानादेशःमुसेहृतः बहूलाद्यरेप्राशुसामादेनोस्पदेद्विषः ४ न
त्ससाहसमेवेदेवजैमेनाप्रतिप्रिया नात्यास्तिश्रीमुमेवातोरणेद्योगीविधीयतो ५ वी
राणादीयनामताइजोतामिहदेवताः प्राहूयतोचसामताह्वयेतारणइंद्रभिः ६ सत्रहा
नामशेषेणनिर्गकेसुरलोभहाः क्रियेताकालकल्याभ्रमेइरायानिनादिशः ७

नुप्रवेशःस्वधत्तीयाणमेवकेषाविकुरणगतकलेनकाकोलकल्यायेनतदुपायातःप्रवेशःने
पुशुपुतेपुनारशीपुयशोहेरप्रसायेषुकर्तव्यकथैवका १ किंवविद्यासार्हेपुप्रनाचेषुसामदानो
पायप्रसन्नियतेतनतारणइत्याह पायाइतिस्त्रेकाप्रतोतदेष्टावामिनःलक्षरेप्राज्ञातास्पदिशः
भयःसत्रसंनोतनोरणेनिर्गकेतदिशः प्रयोइजवराभिःकालवर्णैःकल्याभ्रैरिवरानिताःक्रिये

७
दि

४५६

मन्त्रमकराद्याकारैः सहेः सहिताः उदपिदस्य कलालातहृद्रेणाः सैन्यप्रसरभेदाच्च यथ
उपेदेकारैः प्रायेर्जणकारैः ५५ सामिनान्नन्नामनेनउरीताः प्रेषितः ५६ तेष्वेषविनारप्रहे
शाङ्गादिशोरैः संगतः सन्नदः सन्नगकामितदीयवत्तसर्वइहानन्तरः मयाप्राचेदिनेप्रतः परेय
कतेमन्त्रेकोजातातिताहमिमर्थः ५७ ५८ संधानाः मन्त्रिणोदुपायोधाः नियोगिणोराजनि

समन्त्रमकराद्याः सवक्रावर्तनत्रयः उद्येति सैन्यसंचरैः कलेलाजलधेरिव ५५
परस्परयगमर्षणकृपायुधयन्त्रयः कोपादिबोप्रहेकारैर्जलेतिचिरदंतिच ५५ इति
कतेमहेदेवविरुद्धिस्त्रिमिनेतिः तस्यान्नेउलसीमानुगुलापुपायगहना ५६ तम
हेदेवगकामिशङ्गादिशरसंगतः मयोहावेदिनेसर्वदेवोजानन्यतः परं ५७ वसि
ष्ठः इत्युक्त्वायप्रणामवसकृत्नानरयाययो कृत्वागुलागुलारावेष्टानोसीचिरिवा
उपे ५८ संधानमन्त्रिणोदुपायोनियोगिनागनारीरथासुपरिवारिकनागरोचे राज्ञो
गृहेस्वभयतोहितदेतिसार्धवैशानिलाकुलमसवनतल्पमासीत् ५९

योगानुष्ठानारः नागागजानाथोरथाः प्रश्नाः पौरवर्षाकारिणोनागरोद्यायस्मिन्सुभयेनतो
लितः उद्यताः हेतयोयैस्तथाविधाः सार्धोजेतसेवायत्रप्रलिरुतेतिसार्धमितिपादेप्रलयरच
हताः यगताएतिसार्धइतिमधूहायस्मिन्सथाविधराज्ञोपृहेवैशकुलानिलेतमहावनेननल्प
तुलनाहैप्रत्येतयाकुलमासीदित्यर्थः ५९ श्रीमतेरामानुजैरामायनमः ॥

श्री.
वा. नि.
३. टी.
४७.

प्रायोः इत्याः प्राप्ताः शुद्धीयतीरे विमुक्त्या चतः ससुशोते दिवि जयोग्यते १६ दिवः मसवः
प्राणाभेका नोदत काये गलल लोणे पुगे मसि दान नीव प्रा के पिताः १७ दिगे ते प्रा सि द्वा सुन वा
सुप्रश्वसु का च नादि भूमिषु भूम्यता भूता लोका ता नो प्रत्येत दे प्रा ग जानो व १८ दृष्टो ता न मा ह
धियै वे नित्य या ज्ञान प्रणया धिया एका न स मा धि शील या उचैः यदे वि श्रो ते त दृ द्या ज्ञाना मि द्वा र्य

को प्रा व द्द रि ता र नैः सह मि श्रा र्थ सं पतः वि पी तो र्ण व ती रे पु ना लि के र र सा मवः १९
दिवा मा कं पि ता भे क ग लो ग न नि वा सवः प्र क्ता स ना के ता ज्ञा ता द्यो ता न र क्ता व
ला १७ वि ह ते वि द्द से ना सु दे ग त न व भूमिषु भूम्यत भूतो द्दि वि श्रो ते मे व ली ल या
धियै वो चैः यदे ज्ञान प्र णो यो का न प्र णो ल या वि ल ध्या न्वा वि न द्या नि रा प्रा णी प्रा र्थ का
रि णा १८ र द्यो स या वि नी ता नि व द्वा नि नि ग ई र्च नैः य मी र्थ का मे र न्यो न्ये स या प व
य व र्जि ते २० प्रा व दि ते मे या नो ते यो ता नि य प्रा सा व यः इ दो नो शि ष्य वि श्रो ते प्रा ले य म
र भा सु ते २१ प्रा ग ते वा ई के स व भे ग सं रं भ मा र्ज ने त स्मा य र्थ यो र्थो ज्ञ व ल वं तो र णो मे
णः २२ सं भू यः स वं तः प्रा माः सं दि यो द्य ते ते ज यः त दे दै वा न ल्या य स्मै दे वा य ज य दा पि

कारि णा द्र या रा सा ण वि न द्वा र्य वि द्वा नि ल द्या नि १९ प्र वि नो ता न्य वि न य पु ज्ञा नि ले
का दि नि ल या नि र द्यो स पि च नै नि ग ई र्च द्या नि २० प्र न्या न्य मा र्थ दि नैः स य न उ प च ये न व व र्जि तेः
स म से वि ते र ति या व त य मी र्थ का मे र्थ यः नो ते यो ना श य से र सा प्र ते ज रा थ व ले न म या शि ष्ये पु
वि श्रो ते प्रा ले या नि प्रा य इ व भा सु रं थ व ल वा ई क मा ग न पि त्रि य रे ण न्य यः प्रा वा वि श्रो ते ति या
वे य नि भ वि ते प्रा वे पु ल ला दि शु वि श्रो ते नि स्या र्थे २१ त स वा ई क स्मा य रि त स्मि न्म नो नि

२२
२२
२२
२२

गुणपेकयोमोवीप्रणयः खेमंडलैरहंमंडलसदृशः पनुभिः ८ चनेगजितेसिहनादोयेषो
 तथाविधाः सरवादिदाः नाराचलक्षणाः जलपायः पुवंतिकचेतिकोदेइकुलानियेषो ५ सवि
 धानेनगरगुप्तिसदृशवनादि १० प्राहृषिनवोद्यातमिवलक्षणात्स्नानः महारंभोपोन्यनेनाव
 प्रकान्यन्यानि कार्याणि तन्त्रेतिगम्यते ११ चिंतयामासवक्ष्यमाणार्थमिन्द्रियः १२ समुद्रिने

प्रस्ताल्यतोपनुषुचैः कृणोतगुणपेकयः भवेत्तजलदृशमाः ऊऊभः खेमंडलैः
 स्फुरन्त्याविद्युतः सरवादिदास्तनगजिताः नाराचलक्षणाः पुवंतिकचेतिकोदेइकुलानियेषो ५
 राजोवाच गम्यतासंगरायापुसंविधानेविधीयता स्नात्वाहं प्रजयित्वाग्निनिर्गका
 मिरणान्तिरे १० इत्युक्त्वा नृपतिः स्नातो महारंभोपिमहत्तान प्राहृषीवनवोद्यानेगंगा
 जलधौर्बुदैः ११ अथप्रविष्टोऽग्रेष्टुहं प्रजयित्वाहनाशने प्रादरेसायथाशास्त्रेचितया
 मासभूमिः १२ तौनमापुरनायासविलासविभवश्चिया प्रजाभ्यादन्नमभयमासमुद्र
 दिने १३ प्राक्रान्तवसुधापीठाः पादपीदेकताद्विषः लताफलभरेणोवनमिताः ऊऊभो
 दश १४ प्रजावित्रैरविशेषुलिखितेयवल्लयशः भूमावारागिताकीर्तिलतापुपयगामि १५

शासनमुद्रासहिने १३ दशापिकऊभादिशः करारिफलभरेणलताश्वनिमिताः १४ प्रजावित्र
 लक्षणोऽविशेषुलिखितेविन्यस्तपूरितमितिवाचयशसः कलासायमवृकंकीर्तिलक्षणाविष
 यगामिनोगगाविषयगामिनोतिनिर्गणकीर्तिलतायादुर्ध्वोदेक्षीकपोरविहृष्टाप्रतानयाभि
 गम्यते १५

यथाश्रुतमिति इदमेतत्त्वसंग्रहः ननु हेतुवदाभासंते इति व्युत्पत्त्या हेत्वाभा
सपदस्य दुष्हेतुपात्वात् दुष्हेतुनिरूपणात्वेव प्रतिज्ञातत्वात् तत्रापि मया
कांसितमतस्तदनुकौमुदास्यन्यूनता अन्यविधव्युत्पत्त्या हेत्वाभासपदस्य हे
तुदोषपात्वसंभवेऽपि ते चेत्यादिना ~~हेतुवदाभासः~~ दुष्हेतुतामेव विभजनात् दुष्
हेतुनिरूपणात्वात् प्रतिज्ञातत्वेनैतदसंगतिः एवं दुष्हेतुनिरूपणात्वात् प्रक
तत्वे दुष्हेतुतां विभागा नर्हत्वा शङ्करेण विभागव्याघातशङ्काया अनवता
एत उपपेयशङ्करेण चेत्यादिग्रन्थस्य उपाध्य संकरेण विभागोपपादनपात्वात्
संगतिरित्यत आह तद्वैवेति तादृशदोषवत्त्वं चेत्पर्यः दुष्हेतुतां लक्षणा मि
त्युपपन्न्यते स्फुटमिति शेषः तथा च दुष्हेतुनिरूपणात्वात् प्रकृतत्वेऽपि।

हेतोराभासाहे
त्वाभासः ३

विभागग्रन्थ

तत्रापि ननु हेतुवदाभासः
तत्रापि ननु हेतुवदाभासः
तत्रापि ननु हेतुवदाभासः

ग.

ह.

३

यवलोवहिसाहृष्टतयेतिसाहृष्टलेवनानुमितिप्रतिबंधकवहभाविप्रिष्टहृष्टेर्वतादौधूमादिनावहृष्टि साधनेहायतापुसंगः ३

दोषलक्षणेकतेदुर्गहेतुलक्षणास्यस्फुटतत्पात्राभेनदोषलक्षणाभिधानस्य।
तत्रतात्पर्यत्वेनोक्तानुपपत्तिरितिभावः तदभिप्रायेतेवेति अनुमितिपद
स्यानुमितिसामान्यपरत्वेऽसंभवात् याकिंचिदनुमितिपरत्वेचातिप्रसं
गात् प्रकृतपक्षसाध्यहेतुकानुमितिपरत्वमावश्यकं तस्याचव्यभिचा
पादावव्याप्तिः वहिर्धूमव्यभिचातिज्ञानाभावस्यपर्वतो धूमना नि
त्याद्यनुमित्यजनकत्वात् लक्षणात्तस्यतादृशानुमितिकाणाज्ञान
मात्रपरत्वेनापादावव्याप्तिः बाधादिज्ञानस्यप्राप्तमशीवितोऽधत्वादतो
ऽनुमितिपदमजहृत्कार्थलक्षणात्तदुभयप्राप्त्याव्याज्ये तत्रेति ता
दृशलक्षणावाक्यद्वयार्थः लक्षणापटकतावबेदकमुभयसाधारणमनुग

दुर्गहेतुलक्षणाभिप्रायेतेवेत्यर्थः २

एव

एम

३

तपनजसमवर्तिवप
मपद्वयमः उपद्वय
मनोवर्तिवपमसुसंसा
विज्ञापितवान् ॥ ११ ॥ तापवर्तमानस्य
मपद्वयमवर्तिवपमसुसंसा

कृत्यः सचेतसः नवार्णो चंडिकामंत्रं जपेयुश्चायुतं पृथक् पृथक् संपुटीकरण
न्यानां दशकं शुभं द्विवर्षाद्या दशाब्दानां कुमारीः परिपूजयेत् एकाब्दायाः प्रीत्यभा
ल्याणी ३ रोहिणी ४ कालिका ५ चंडिका ६ शांभवी ७ दुर्गा ८ सुभद्रा ९ एते
कुरूपकेकरारो मयुग्देहा दासीजारोगिण्यः इत्येवमाद्या वज्याः विप्रांसर्वेष्टसा
ति गंधपुष्पधूपदीपभक्ष्यभोज्यैर्यथाशक्ति वस्त्राभरणैश्च पूजा वंद्यां वि
तदग्रे कन्यकाश्चापि पूजयेद्वा ह्यणानपि उपचारैस्तु विविधैर्नवार्णावरण
प्रदायतः आग्नेयादिचतुर्दिक्षु पूज्यं देवी चतुष्टयं जयाच विजया चैव
उभयाशिखो गायत्र्यै षट्कोणचक्रमध्यस्थमध्यबीजं महालक्ष्मीः मा
दजारक्तदंतिका शाकं भरी दुर्गा भीमा भ्रामर्यः सविंदुना मायया
षावी दाराही नारसिंही ऐंद्री चामुंडा उक्तरीत्या नाम मंत्रैः पू
विष्णुमाययाः क्वचित्तु एवं विष्णुमाया १ चेतना २ बुद्धि

१३ कांतिः १४ क्षमाः १५ धृतिः १६ रत्तिः १७ स्मृतिः १८ दया
 रादिचतुष्टय आधारः कूर्मशेषौ च चतुर्थी पृथिवी नृप गृहका
 तत्र प्रथमे हि एका रत्तिः द्वितीये द्वे तृतीयेति स्त्रः चतुर्थे चतुरः शति
 नारिकेलैः पुरःस्थितैः जातिफलैराग्नफलैरन्यैर्मधुरवस्तुभिश्चिंति सप्त
 वरणं देवानां होमं तन्नाममंत्रतः कृत्वा पूर्णाहुतिं सम्यक् देवताग्नीविस्मृ
 णां दिशेत् भोजयेच्च शतं विप्रान् सद्य भोज्यैः पृथग्विधैः तेष्वपि दक्षिणां दत्त्वा
 णं चंडीसाहस्रके विधिं विद्यावतः सदाचारान्वाह्यणान् नृपुणान् च्छतं प्रत्येक
 पूर्वोक्ताः कन्यकाः पूज्याः पूर्वमंत्रैः शतं शुभाः वेदाहमेवं संपाद्य होमं कुर्युः प्रयत्न
 द्रव्यसंचयैः होतृभ्यो दक्षिणां दत्त्वा पूर्वोक्तान् भोजयेद्भुजान् सहस्रसंमितान् साधू
 ह्यत्यभीक्षितं सर्वे दुःखौघश्च विनश्यति मारी दुर्भिक्षरोगाद्या नश्यन्ति व्यसनोच्चया
 मुत्काकृतो जलिः दद्याद्दोमिथुनान्यशवाचार्याय सुभक्तिमान् चतुर्विंशति संख्य

तमनलसमतंद्रितं य
तदत्यमरः उपदानि
मनोज्ञानिपदानियासुसरसानामिति वा एवंवि
विज्ञापितवान् ॥ ११ ॥ ताएवदर्शयति यस्य
ननुअन्यएवतन्नियोगादागत्यमांकुतो नदृष्टवान्

सोप्यतंद्रितमभीरुपदाभिः प्राप्यतंतद
॥ ११ ॥ यस्यनैवसदृशोभुविबोद्धादृश
गात् ॥ १२ ॥ राजिताभ्रवसनैर्विलसंत
वितथाभिः ॥ १३ ॥ सोयमाजिजितसर्वम
दतुराजा ॥ १४ ॥

व्यावृत्तिः ॥ १२ ॥ अथराज्ञःप्रार्थितप्रदानपात्र
तःशोभंतःपूजिताः पूजांप्राप्ताः अवितथाभिःव्य
सदसिसभायांवसंतःसंतीत्यर्थः अहंमेघेचगगनेधा
स्तूयमानौचरणौयस्यातएवकुलस्पदीपोदीपवत्
र्थनायांलोद ॥ १४ ॥

॥ इति भाषाटीकायुते श्रीमद्भागवते द्वितीयस्क

विधादमुष्यस्त...
त्युत्कृष्टस्य श्रीशंकरस्य सविधं समीपं स्वयंप्रापे ॥
कवरैर्बालकश्रेष्ठैः परिवीतं परितो व्याप्तं भासुरैर्देवैः

प्रत्युतक्षितिभृताखिलवर्णावृत्त्युपा
याः ॥ १९ ॥ इत्यमुष्यवचनादकल
सविधं स्वयमाप ॥ २० ॥ भूसुरार्भकवरै
च्छविं नगमिव द्रुमवंतं ॥ २१ ॥ चर्मकृष्ण
तनारि सहजं तुलयंतं ॥ २२ ॥ जातरूप
लब्धं पाकपीतलतिकापरिरब्धं ॥ २३ ॥

सुताङ्गातया विलसंतं द्रुमवंतं नगं हिमालयमिव सुच्छवि
मंवरमस्यास्तीति तथा तं पूतनायाः कंसप्रेपिताया अति
चिरिव रुचिर्यस्य तस्य मुंजिसंज्ञकस्य तृणविशेषस्य
कृतं तथा लब्धं पाकेन परिणत्यापीताया लतिकाः सूक्ष्म

शं० वि०

॥३॥

स्मितेनमंदहसितेनसहितंमुनिवरस्यशिवगुरोःकुम
धः॥२४॥ तेनश्रीशंकरेणपृष्ठंकुशलंयस्मैसशात्रवस्य
स्वेनरचितमपूर्वनाटकानांत्रयमवोचत् ॥ २५ ॥ न
त्साद्गतसंज्ञौचेत्यष्टौनाट्येरसाःस्मृता इत्युक्तैरसैरार्द्र
प्रसादाख्यास्त्रयस्तेनपुनर्दश ॥ आल्हादकत्वंमाधुर्यं
रसस्थितिः ॥ बीभत्सरौद्रस्योस्तस्याधिक्यंक्रमेण

सस्मितंमुनिवरस्यकुमारंविस्मितो नरपति
तेनपृष्ठंकुशलःक्षितिपालःस्वेनसृष्टमथशा
सार्द्रगुणरीतिविशिष्टंभद्रसंधिरुचिरंस्वत

तिरित्युक्तैर्गुणैः रीतिर्नामगुणाश्लिष्टावर्णसंघट्ट
केनप्रयोजनेनान्वितानांकथांशानामवांतरप्रयो
मुत्पत्तिर्नानार्थसमर्थ

30

मूल एव सर्वोप्यनर्थः। स च श्रीकृष्णकथा श्रवणेनैव निवर्तते इत्यभि

प्रायात् कीर्तयेन्नित्यं सकृत्तार्थो न सं ^{चेत्याह ३}

॥ करनं वाच्यं तृतीयं विचनं ॥ ॥ ॥

॥ अथ मन्त्राचनं ॥ ॥ प्रथमं सतः सातः

ग्रीकृष्णः पुण्यश्रवणकीर्तनः ॥ इत्यंतस्थो

तै सुकृत्सतां ॥ १ ॥ ॥ तृतीयं वाच्यं विचनं ॥ पिवं

मनः सतां कथा मृतं श्रवणं पुष्पसंभृतं ७ नं ८२

रात्रायं व्रजंति तच्चरणसरोरुहांति कं ॥ २ ॥

३

ए नि

पेवक्तव्यः॥ सह संपादो यस्य स सह
 ॥ व्याघ्र स्यपादा विवपादो यस्य स व्या
 दः॥ द्विपदा॥ टाडु काः॥ समासे सति
 रहि मावस्य स चिंत्यमहि मः॥ नो वा
 स्वरे च॥ वाग्रह ए कचि न्न भवति॥
 ॥ सायाहः॥ कवीनां राजा कवि रा
 ॥ वाक्कमन प्रवाङ्मन संदक्षिण स्या
 त्वा॥ अह श्वरात्रि श्वाहो रात्रं॥ पंचषाः

राम
५२

५
मभ्यश्नः॥ इन्द्रादिभ्यः॥ परस्य सप्तम्यंतस्य
चित्रगुः मुवने कीर्तियस्य समुवनकी
कंपाण्यस्य सचक्रवाणिः॥ प्रजामिध
॥ सुधर्मा रूपवती भार्या यस्य स रूपव
वर्तमानस्य ह्रस्वा भवति॥ पुंवद्वा॥ समा
पुंवद्वा भवति॥ पुंवद्भावादीनो निवृत्तिः
भवति॥ जोः जोशब्दस्या न्यार्थवर्तमान
यस्य सः चित्रगुः॥ पंचगावोरस्य सः॥

46

210/25

210/25

42 50

PRESS

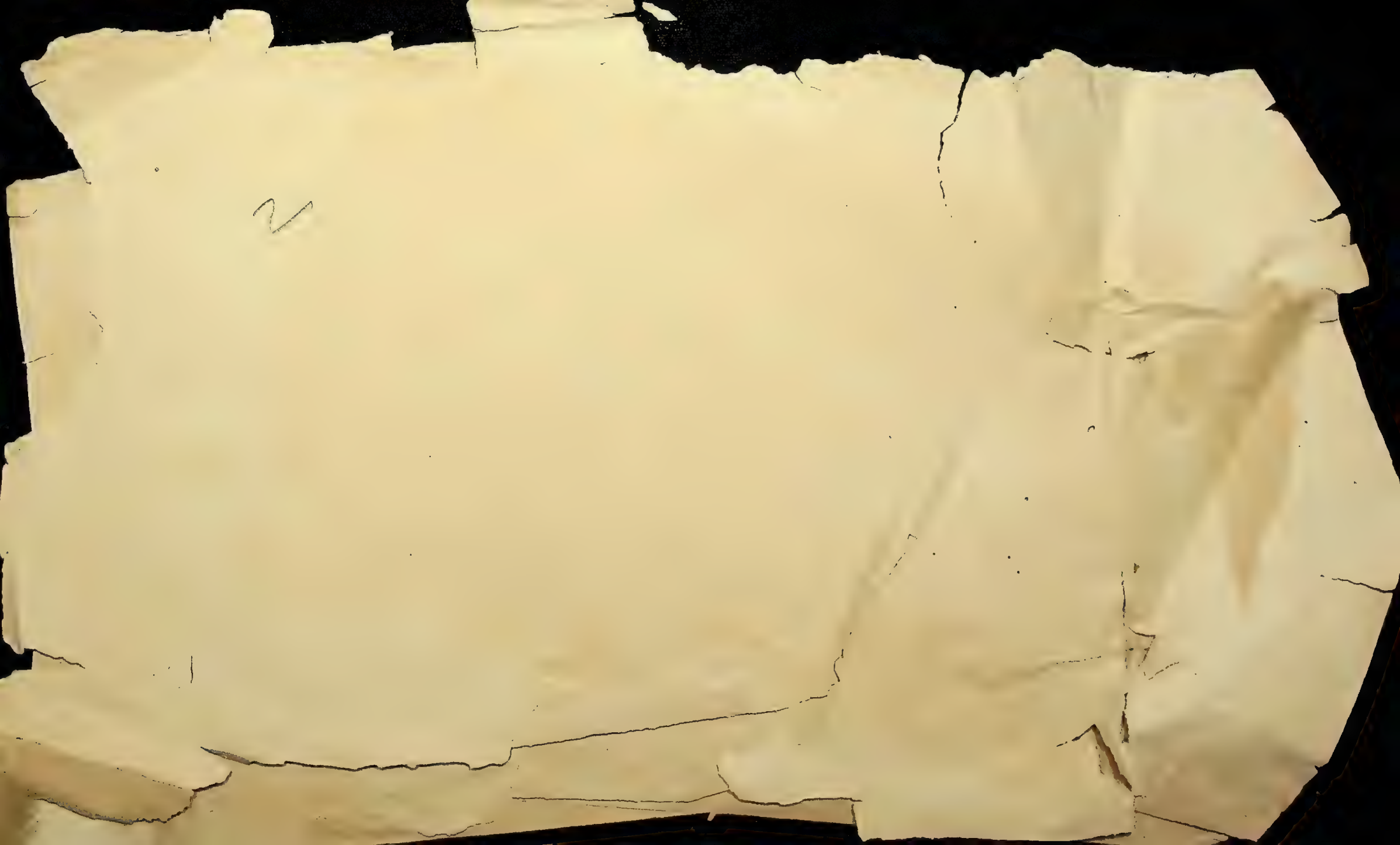
[illegible]

PRESS INFORMATION BUREAU.
GOVERNMENT OF INDIA
NEW DELHI-2

P.I.G. 289.

P B B H . Delhi-No. 11,115/57

\$76 000





4

240



PER BOOK POST

“ धर्मचक्र ”

DHARMACHAKRA.

(The Wheel of The Moral Law)



संपादक : गुरुकुल पत्रिका

गुरुकुल कांगड़ी विश्वविद्यालय

कांगड़ी (हरिद्वार)

(उत्तर प्रदेश)

Karyalaya

Plot No. 40A
BOMBAY-21



2

3

100

S

6

7

8

91

10

11

12

13

5⁹ 7

100

[illegible]

५६ व १२९

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

[illegible]

र्थसिद्धिः ४२ भोत्वया कार्यविषमं दृष्टो सर्वमपितत् यथा सर्पहत्तामणिप्राप्तिस्तथा कार्यारंभे विप्रसो
 विधेयः उद्यमोपिन सिद्धति ४३ भोत्वया कार्ये यच्चित्तं तं द्विप्रमेव भविष्यति विपुलमेव सर्वत्र जयः अ
 त्पायासेन कार्यसिद्धिः गर्भे पुत्रसंभवः किंचिद्वैर्यमालेव कार्यकुरु ततः सिद्धिः ४४ भो तव कार्येषु
 महत्तत्वं प्राप्नोति अन्तर्हसगतं वरुमवाप्स्यति जयः आलस्यं त्यज तव कार्ये भविष्यति न संदेहः कर्त
 वः ५१ भो यत्कार्यं वाञ्छसि तत्सर्वं सिद्धिं प्राप्नोति गमनागमने सिद्धिः गर्भे पुत्रसंभवः विवादे जयः
 क्रयविक्रये लाभः ५२ भोत्वया इदं कार्यं न कस्यापि कथनीयं गोप्यं कर्तव्यं किंचित्कालं धैर्यमालेव
 साहसकरणादप्येभवा ५३ भोत्वदीयभागादेव प्रगटीभूतो त्वया धैर्यमवलंब्य साहसं कर्तव्यः
 त्वदीयकार्यसिद्धिः ५४ भोत्वया कार्यं न करणीयं कार्ये विघ्नान्निदृष्टं ते तानि परित्यज धैर्येण
 कार्यसिद्धिः ५५ भोत्वया कार्ये साहसं कर्तव्यः गर्भे पुत्रसंभवः कृषिवाणिज्ये लाभः ग्रामीतरे
 मनोरथप्राप्तिः विवादे जयः इति रुद्र तव को सारमेतद्रहस्यं सकलशकुनसारेणानसारं
 धिवेकी कलधनसहितो यः पृच्छते निर्विकल्पं सकलभवति कार्यं नान्यथायाति सत्यं इति श
 कुनसारं संपूर्णम् ॥

१	२	३	४	५
१०	२०	३०	४०	५०

हैरु	४८	५१	५४	५२	५६	५५	५४	५३	५२	५५	५३	५२
मिरु	४४	४७	५२	५०	५६	५७	५५	५३	५०	४६	४७	४७
कैरु	४८	४६	५३	६०	६४	८१	७७	७७	७२	६६	६२	५२
सिरु	६४	५८	५६	६४	७९	७८	८६	८४	८३	८४	८९	७२
कैरु	६६	६६	६५	६५	६६	६६	८८	५७	९०२	९००	९७	८६
तैरु	८४	७४	६६	६२	६२	५४	७५	८५	९७	९७	९७	९२
हैरु	७८	७९	६३	५७	५४	४५	४७	६४	७२	७८	८३	८९
धैरु	६६	६३	५७	५२	४८	४७	४२	४८	५३	५६	६३	६६
मैरु	५८	५८	५६	५३	५०	५२	४६	४६	५६	५४	५४	५६
कुंरु	५३	५६	५५	५४	५३	५२	५९	४६	५०	५९	५२	५३
मैरु	५५	५३	५५	५६	५५	५५	५४	५६	५३	५३	५४	५४

अमवासाः घटीः सप्ताहः प्रोत्पदिनमानं संयोज्यसुर्वरा
 दुघटी भस्त्रे दधिकृत दोदण तेराशी। ॥ लिता सुमरु
 द्रजनीकरसखीमाभनाजीः प्रविभज्यलब्धे फलैर्विचरपुत्र नव
 वशेषेष्टशपतिः सा त्रप्रणमलसुर्वरा त्र गम्यासहारा २०० ट
 लिता द्विनिजानिजायुषा १२० खाभंग जैर्विभक्तोत्तर ल
 व्यं दशा पुत्रे हवर्ष निघ्नं लोकैर्ये दासं त्रदशा गृहाणाम्॥

समुद्रस्य यथा गङ्गा यमुना तनुमध्यमे परस्परस्यधिके तस्य प्रिये राज्ञो बभूवतुः १२ चोलदेव्या समं
 तत्र चिह्नं देवी समन्वितः सप्तदीपवती पृथ्वी भूतजे मंगलान्नपः १३ व्रतस्यास्य प्रभावे नव
 दुःखः सौमिनृतनः समन्मंगलभूषणं श्रीतव यथा गुरुः १४ भुक्ताय सकलान्मोगान्मंगलो
 भूजतां वरः स पुनः स्वर्गमित्यामन्नुत्तरे विष्णुदेवतं १५ एतत्ते काथितं भूय व्रतानामुत्तमं व्रतं
 यत्कथाश्रवणेनापि समते वांछितं फलं वद प्रयाग इव तीर्थेषु देवेषु भवानिव नदीषु च यथा
 गङ्गा व्रतेष्वेतद् व्रतं तथा धर्मचार्यचक्रामं च मोक्षं च यदि वांछसि तं दत्तं त्वं व्रतं शक्रकुरु श्रद्धा
 समन्वितः १८ व्रतमिदमथ चक्रे नारदेनोपदिष्टं सूर्यपतिरथ तस्मादाक्षितार्थं स लेभे तमापि
 हितयैव धर्मस्तनो यथास्यादभेमत कलसिद्धिः पुत्रपौत्रादिवर्द्धिः २० न स स्ते सर्वदेवानां वर
 दसि हरिप्रिये यागतिस्त्वय्यपन्नानां सा भूयात्तदर्थं नातु ३ इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे श्रीकृष्ण
 युधिष्ठिरसंवादे महालक्ष्मीव्रतकथा समाप्ता रामकेशेन कर्षिता ह्मावसुशोरे सुवर्धमिनेति

शुद्धिश्चरुताच॥ ॥ उद्यापनविधिं ब्रूहि श्रुनु ग्राह्यास्मिकेशव॥ उद्यापनं विना यस्यानव्रतस्य फलं भवेत् ॥ १ ॥ तस्माद्यथा तपा कुर्यादित्युक्ताः पञ्च विवर्जयेत् कृष्णः मासि भाद्रपदे श्राद्धे परिपूर्णं त्रैतनतः २ शुक्लायां च चतुर्दश्यां ब्रह्मचारी व्रती ततः एकभक्तेन नियमं कुर्यात् भक्तिसमन्वितः ३ स्त्रात्वा नद्यां देवावाते तीर्थे प्रस्रवाणे तथा सर्वैषधीः सर्वगंधैः स्तिलकैः कुर्यात् मलैः वेदोक्तविधिना सम्यक् कर्तव्यं तदेवताः ततो गुरुसमागत्य वेदिं कृत्वा सशोभनां पत्रत्रिलिखेनोत्तकं पंचवर्णैः सशोभनैः नवनाभसं पूर्णं सर्वतोभद्रमेव च तस्योपरि न्यसेत् कुम्भमवराणध्यातुं श्राद्धं ताम्रपात्रं समायुक्तं पंचरत्नसमन्वितं माषैकेन सुवर्णस्य द्वादशैरेवापि पार्थिवं कर्तव्यं प्रतिमाशक्त्या त्वनेन विप्रवृत्तिं कृत्वा नतं प्रयत्नेन ताम्रपात्रोपरि न्यसेत् पात्रं सुविस्तारं कृत्वा तत्रानंतं न्यसेद्गती ४ लक्ष्म्या युक्तं वासुदेवं मुसलेन हलेन च आचार्यैः पूजयित्वा च वस्त्रैः शोभयित्वा कर्मागुली पवित्रैश्च भक्तिप्रदासमन्वितः ततस्तपूजयेद्देवमनंतं सर्वकामदं ५ वस्त्रपुगसमाच्छन्नं पीतयज्ञोपवीतिनं चंदनेन सुगंधेन कपूरागुग्गुली

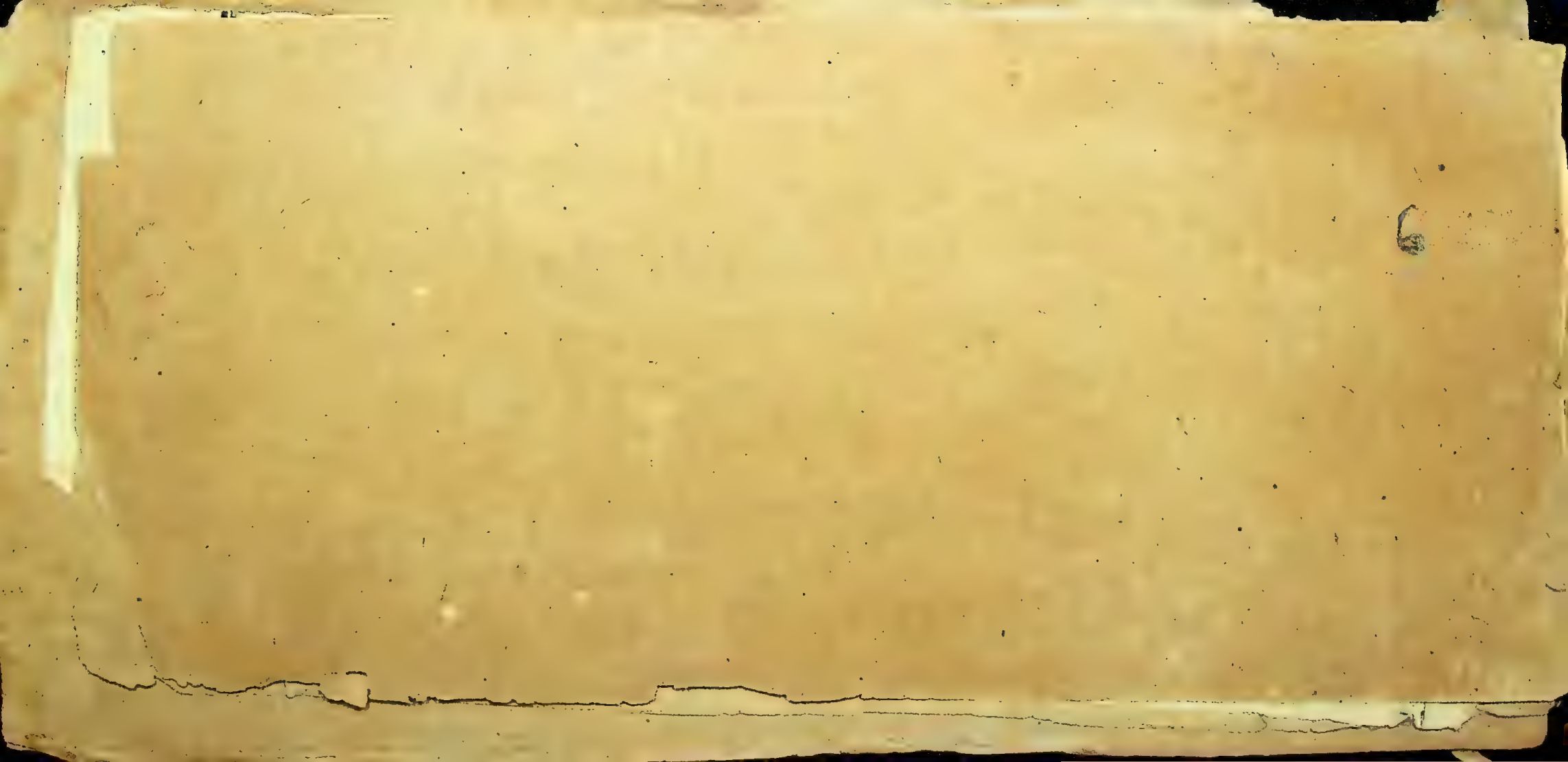
कपिलापस्वाहा इति वायुः संवत्सरायः इह त्सराः परिवत्सरायः ग्रहोरात्राः अधिमासाः
मासाः ५८ तेषां न तो व्याहृतः सर्वप्रायश्चित्तस्त्रिष्टुप् कल्पभक्तिकुर्यात् न तो लोकपालपाला
अग्रहाय्यपचाक्रमे गीतवादित्रनिनदेदना पूर्णाहुतिं व्रती पुराणश्रवणस्तु द्वात्रिंशवत्स
माचरेत् नतः प्रभातसमये स्नात्वा शुद्धः कृतादिकः पूर्वोक्तेन विधानेन पूजयेद्विष्णुपूजा
पिलाहृदि देवमाचार्यं पूजयेत् नतः परिधापयत्नी केवलं स्नात्वा कारभूषणैः मंत्रैः संपूजयेत् विधि
वदेनेदद्यात् यत्नतः सुरभिर्वैष्णवी मानानित्यं विष्णुपदे स्थिता घ्रातं गृह्णाण मया दत्तं गोमा
तस्वातु महीति गोवो अग्रतः मंत्रेण संपूजयेत् विदयेत् गोदानसाधुपुण्यार्थं दद्यात् त्वमियथा
विधि नतः ग्रामं गत्वा त्रिप्राप्त्यर्थं युष्मच्चतुर्दशं वस्त्रापवीतैः संपूजयेत् भोजयेत् दत्तं विस्तरेः नतस्त
दक्षिणे दद्यादावायां पक्षमापयेत् मंत्रहीनं अनेन संसा २३ त्वं तं विष्णुं प्राप्स्यस्य तथैव च दी
नो धरुणो भयं दद्याच्चैवेधनेन या नतः २४ सप्तैः संपूजयेत् संपूजयेत् संपूजयेत् संपूजयेत् संपूजयेत्
कल्पा मानसमव्ययं आचम्य च शुचिर्भूत्वा चित्तो विष्णुं चतुर्दिने एवं कृते नृपश्च कर्मणा च
न नादेन अनेन नृपा मगवास्तुष्टो भवति सर्वदा व्रतस्य फलमाप्नोति स्वर्गलोके महीयते इति

श्रिता १२ तेषां हंतव्यां निश्रीयतां मधुसूदन ततः पुष्पाणि संगृह्य पूजयेन्नामतिः पृथक् १३
गोमतेताप नमः पादौ गत्वा सकर्षणाय च कालात्मने जानुनी च जंघां चैविश्वरूपिणा कट्वि
विश्वरूपाय नमः द्वैविश्वरूपिणे नाभ्या च पद्मनाभाय हृदये परमात्मने १४ कंठं श्रीकठनाय
यबाहुसर्वास्त्रधारिणे वाचस्पत्ये ननस्तभ्यमुखं स पूजयेद्भरेः ललाटे केशवायेति शिरः स
वात्मने नमः लोकात्मना सर्वभूतात्मनि मेघस्तु दध्वालयः जन्म मृत्यु जरा व्याधिसंसारमयनाश
नः वनस्पतिरिति धूपः ० तं ज्योतिरिति दीपः गोमते च तु विधमिति नैवेद्यं पूजीफलैति तांबू
लं वस्त्रपुगमं शुचियस्नादासदेवस्य बलमं ग्नं तः प्रीयतां तेन पीतवस्त्रेण सर्वदा बसु एव पू
जा ततः कत्वा गच्छेत्कुंडलसमाश्रयस्वाग्द्वौ कविधानेन कत्वा ग्नेः स्थापनं ततः शारंगे तु ततो
होममख्यसामिद्विस्तिलैः ब्रीहिभिश्च यच्चैश्चैव घृतेन तु विधानतः पुरुषसूक्ते नैज उपाततो वे
ति वै पुनः इदं विष्णुर्वचक्रमेत्रे धानि दधति च इदं विष्णुस्तु चैवैवाजु उपादिष्णुतेत्यरः शत
मष्टोत्तरं चैव प्रत्येकं जुहुयात्ततः सर्वैर्हत्वा विधानेन मंत्रैरेतैर्विचक्षणः गोमतेतापस्वाहा

ॐ
॥ १ ॥

ॐ नमः परमात्मने ॐ नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं देवीं सरस्वतीं व्यासेन तोजय सुदीरघे
न १ सत उवाच कदाचिदुज्जुनः श्रीमान् विस्मभक्तिपरायणः भक्तिं जिज्ञासुयत्पृष्ठं वा सुदे
वं महासतिः २ अज्जुन उवाच उपवासस्तनक्तस्य एकभक्तस्य मे प्रभो किंपुण्यं किंपलं चैव
हिसर्वजनार्दनः ३ श्रीकृष्ण उवाच हेमते चैव संप्राप्ते मासि मार्गे च शोभने कृष्णे पक्षे च या
पार्थ द्वादशी नाम पोषयेत् ४ दशम्यां चैकभक्तं तु शुद्धचित्तो दृढव्रतः नक्तं वा पितृया कृत्वा
दशम्यां नियतः सदा ५ क्रियते चासमर्थे न नक्तमेकादशी दिने नक्तं चापि विधिः प्रोक्तः पत्न्या
हारेतथैव च ६ दिवसस्याष्टमे भागे मंदी भूते दिवा करे नक्तं तच्च विज्ञानी यान्नक्तं च निशि भोज
ने ७ नक्षत्रदशीनां नक्तं गृहस्थेन विधीयते दिवसस्याष्टमे भागे रात्रौ तस्य निषेधतः ८ ततः
प्रभाते समये कृत्वा तु नियमं व्रती मध्याह्ने तु तथापार्थ शुचिः स्नानं समाचरेत् ९ अथ मे कू
पके स्नानं वापि स्नानं तु मध्यमधमं गृहे तु वर्जयेत् स्नानं उत्तमं तु नदी जले १० पीयूषे जंतवोने

राम
॥ १ ॥



विशेषविधायत्वादितिभावः तथा च धोरसालसूतदात्राश्चतोरसालोसोदुमरः सूतलं चोलाघसाहितसदनादितिभावः। त
यामातस्तमस्तिनिजननीरुपेरजनिविभावः तमस्तिचोरजनीसमरः मातृत्वैवं विधवदकार्यगोपकत्वादितिभावः। तथापि तस्ति
मिरजनकसुपोधकोरपितृत्वचरजनीसंयोगिता तत्तत्क्रियमाणामदयराधगोपनसाहाय्यसंपादकत्वाच्चयत्सनाथतपेयैरजस्येतादृ
शकार्यगोपनसमर्थेतिभावः अत्रात्रादिशब्दाः ससंबंधिकतयास्वपराः प्रसीदतिप्रत्येकमनेतितावताकिमित्तत आहनीरधरा
तिरामः सजलदंतिमनोहरीदामोदरः कृष्णः नीरधराभिरामइत्येतेनरजया

मीतिव्यज्यते असावितनेनानमसाधारणाविवेकित्वमज्यते एवं चानागमनहेतुभावेऽप्यनागमनं चिन्तातिशयं यं जयति रत्यं अफनामका
 रणा विंतेपंतीति येषः क्वापि अतिर्वचनीयं ग्रहणानवोदनीरजमखी जुदं धृतपनीरजे कमलेतदमुसंयस्यानवातरणी चासौ जुदनीरज
 मखीवेति विग्रहः नवेति पदेन मदनवत्तया चिन्ता योग्यत्वं व्यज्यते उरुपदेन स्थानभ्रष्टत्वेन च किञ्चित् व्योपते नीरजपदं कुमारता
 मावेदयति पुनवोदा चासौ नीरजमखीवेति विग्रह इति तन्मध्यात्वाक्यपतेः पञ्चनवोदं तरुणाय नीरजमिति आख्याने तत्तद्विनास्त्रि
 ष्टमखी नूनन कमलसाग्यो क्यपसा जुदपदानर्थकनया चाप्याख्या नमेव वक्तुं तत्तनवोदं तत्कालाहृतमित्यर्थः एवं चाश्वबाहुत्वं व्यज्य
 ते अश्वगोः नेत्रयोः कर्णस्वरणीकेतकरजः पातोपघातकुलात्कर्णीयोः श्रोत्रयोः शेषभूतकर्णकेतकप्रथयोरवतसीकृतयोर्पद्मत्तः
 स्पयः पातः पतनेतेनोपघातः पीडातमिशाररजः पदं स्मृता सावरी घनीः सारणा योग्यता धुनयति पातपदं मुखद्विपर्वकतांगमयति वा
 व्यादकं मुच्यते लटाविरतत्वं व्यज्यते एवं च छलेन दुःखजायकगोपनेन लज्जावत्वं सखीमिव रागादिना वमदनवत्त्वेन च मध्वत्वं व्यज्यते प्रेषित
 सखीपरावृत्तेः प्रागेव चिन्तावत्ताडत्वात् मवगम्यते अत्राप्युक्तिरलंकारः ६० प्रौढा मत्कामरा हरिभ्रातर्निकुजेति भो भ्रातः निकुंज
 भ्रातृत्वं सर्वमनीषितसंपादकत्वादिति भावः तथा भो सखियपि प्रपलते सखीत्वं च उद्दीपनविभावतया प्रियतममस्वस्मिन्नासक्ति

५००॥



ॐ श्री गणेशाय नमः ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ समाधु
परतं कांतमेकदा विजने सुदा ॥ परमानंद
संदोहं तुं दिलं प्राह पार्वती ॥ १ ॥ श्रीमन्ना
थ भगवानंद कारणं ब्रह्मशंकर ॥ योगी
ज्ञेयस्य देवेश प्रेम हृदी दयानिधे ॥ २ ॥ ॐ



॥ शिव ॥

॥ १ ॥

॥ नमः
॥ नाथे
॥ चतुर्
॥ हस्त
॥ शंकर
॥ देव
॥ शिव
॥ शा

मः
ये
पुतां
दिस
स्त
कं
५
२
५
न
पु
संस्था

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

११
पुष्पाणि प्रतिगत्वा पुष्पाणि यत्पुष्पं देवस्यतिरलोदियो गंधा उपो गंधः तमः
पुष्पैः सर्वदेवानां धूपो यं प्रतिगत्वा धूपः वाद्याणां स्यः पुनर्वर्तिसमायुक्तं वह्निना यो
जितं मया दीपं गृहाण देवेश नैलामतिमया पुनः दीपं नैव घं गत्वा देवभक्तिर्मे प्रतिगत्वा
इति न मे वदं देहि परं च परं गतिं नाभ्यां प्राप्ता मनीषं गंधकपूरसंयुक्तं कस्तूरद्वित
मल्लितं करो हर्तुं नैव देव गृहाण परमेश्वर वर्तनकं इदं फलं मया देवस्य पितं पुरतस्त
व तेन मे सफला वा सिर्भवेत्तन्मनिजन्मनि फलं नाभ्यां प्राप्ता प्रतीकलसमायुक्तं
तकपूरमनोहरं भस्मादृतं मया देवतां वृत्तं प्रतिगत्वा तां वृत्तं स प्राप्या हिरण्यगर्भ
गर्भस्य हेमवीजं विभावसोः प्रनंताय नमस्तुभ्यं पुत्रपौत्रप्रवर्द्धनं नमस्तुभ्यः प्रनं
तं पुण्यं त्वाय विष्णुपदं यच्च सत्रं नं चिबुसंस्था यः प्रनंताय नमो नमः इति जीर्ण
डोरकं कुलशेनिधाय बहुशेरकेवल्यमाणं विष्वादि गंधदेवतां संपूज्य नमस्तत इति न
त्वा प्रनंताय नम इति जीर्ण डोरकं कुलशेनिधाय संसारेति पुमान् दक्षिणे हस्ते वृष्णि
धातुं स्त्रीं वीक्ष्य करे इति क्रमः नमस्ते देव देवेश नमस्ते धरणी धर सूर्यं नं चिबुसंस्था

ॐ नमो नृपतपविधिः ॥ ततस्तु मूलमंत्रेण नमस्तु नृपतपतुर्भुजं न वामपक्षे वा मासं विगमू
शममुलोचनं पीतांबरधरं देवं शंखचक्रगदाधरं प्रसन्नवदनं विष्णुविष्णुनृपं विचिंतये
न हसन्तं ध्यायेत् प्रागज्ज्ञानं तदेवेश तेजोराशे जगाम्यते क्रियमाणं मया पूजा गृहाण पुरुषोत्तम
आवाहनं पुरुष एवेद नानारत्नसमायुक्तं कार्त्तस्वरविभूषितं आसनं देवदेवेश गृहाण
पुरुषोत्तम आसनं गंगादि सार्वभौमैर्ध्यायेत् मया पूज्यं न द्याहृतं तोयमेतत्सर्वस्पर्शपाद्या
यं प्रतिगृह्यतां एतावानस्येति पाद्यं ज्ञानं तानंत देवेश ज्ञानं तगणसागरं ज्ञानं तानंत नृ
पो सि गृहाण ध्यानमोस्तु त्रिपादं हृदि स्थिष्यं गंगाजलं समानीतं सनत्कृतं शशिपुत्र
आश्रम्यतां हृदी केशत्रैलोक्यकाधिनाशन आचमनीयं यत्पुरुषेण ज्ञानं तगणसागरं
तथा विष्णुपदरायच नमो माहात्म्यदेवाय ज्ञानं तायनेमो नमः ॥ ततस्तु पीतांबरधरं
यं देव सर्वकामार्थसिद्धये मया निवेदितं नम्रा गृहाण सरसत्तम वस्त्रं मुमं तं यस्मै तस्मा
यज्ञात् तामोदरमस्तस्मै त्राहिमं भवसागरात् त्रयसत्रं सोमं त्रींशं गृहाण सरसत्तम य
ज्ञोपवीतं तस्मादश्वासजायत माल्यादीनि तु गंधानि माल्यादीनि वै प्रमो मया हतानि

पूर्वोत्तरवर्णानां संधानं सन्धिः तनु इयं स्वर इत्यनेन यत्वे कृते दधय आनय इत्यत्र संयोगांतस्य लोपः कस्मा
 न्न भवति अत्रोच्यते असिद्धवहिरंगसंतरंगे अन्तर्गोकार्ये कत्रये वहिरंगमसिद्धं स्यात् अन्तरंगमिति
 किं अन्त्यापेक्षानंतरंगं बह्वापेक्षावहिरंगं संयोगांतस्य लोपः इदमेकं पदमपेक्ष्य प्रयत्नतेति कृत्वा अन्त
 रंगं इयं स्वर इदं पदद्वयमपेक्ष्य प्रयत्नतेति कृत्वा वहिरंगं अतो वहिरंगप्रधान्यात् यलोपो न भवति मा भ
 वतु तद्विदधिशब्दस्य नपुंसकत्वात् नास्ति नः स्वर इत्यनेन ननु भागमो भविष्यत्येव अत्रोच्यते न भविष्य
 तिकथं विभक्तिस्वरपरत्वाभावात् सत्त्वं तर्हि यस्य लोप इत्यनेन इकारलोपः प्राप्नोत्येव अत्रोच्यते स
 मानाधेर्लोपो धातोरिति निर्देशाय लोपः इत्यस्य सत्रस्य तद्धितस्त्रीप्रत्ययसमास विषयत्वं तस्मादिका
 रलोपो न भवति तेन दध्या न येति सिद्धं । १ हे शूरे वटं कः शखापशुपते दारिद्र्यविलेदकम् श्रीमान्
 कीदृशयेति निर्भयपदं कः श्रीमुखामोरुहं को भाति । प्रथमे समस्तमनुजे वटो श्रेयो को दृशी
 ने को वा भूपति वृंदवंदनपदः द्वे द्वौ महाभूपतिः ॥ १॥ श्रीसंशारचंद्र ॥

ॐ स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतायाः अष्टाध्यायः ॥ यत्तच्छब्दावप्यध्याहृत्यैव यः प्रियतमोपा
 अंगे रधानः सन्निविष्टो न तां भुवि स्वीये नैव करेण कर्षति ॥ १ ॥ आत्मीयं स्वीयं चरणं रधाति प्रियायाम् ३
 तरचरणकमलयोर्ध्यायनस्य इति भावः ॥ पुनस्तस्याः श्रमा शंकया तरोः पुष्पं स्वीये नैव करेण कर्षति ॥
 आह्वयवचि नोति तस्याः भूयसा विरचनयेति भावः ॥ पुष्पमिति ज्ञावेकवचनं शंकाशेषवितर्कं चे
 चेति विचिन्वः किंच भूयसा विरचनयेति तत्त्वज्ञानायां निजैर्भीर्गैः एकदेशैः निराति स्वपिति

आत्मीयं चरणं रधाति पुरतो विनो न तां भुवि स्वीये नैव करेण कर्षति तरोः पुष्पं श्रमा शंकया तले
 किंच न त्वचा विरचिते निराति भागेः निजैः तः वेमभगलिसां प्रियतमामंगे रधानो हरः १ विद्वत्कु
 लो भृंगारसव्यासंगहेतवे रथायकाश्पते श्रीमद्भानुना रसमञ्जरी ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

किं च रचमर्षेणातिमृदुमिधंगलतिकायाः पीनमवेदिति भीत्येति भावः कथं भूतां प्रियतमां अतः
 वेमभगलिसां अंतर्दये यत्प्रमत्तस्पर्शः आस्वारंतेन अलसां निर्व्यापारं अतः स्वयमेव कृतवानित्य
 र्थः निमग्नभीरंगं भीरं स्वात्पुः पुरतो गत इत्यरः शाईल विक्रीडितो वृत्तं अर्काख्यैः सजौ सततगाः शाईल
 विक्रीडितं विद्वदिति श्रीमद्भानुना कविना पद्या रसमञ्जरी रसः रंगारदिलधुक्रामंजरी वमंजरी प्रका
 श्यते अगदीक्रियत इत्यर्थः किमर्थं विद्वत्कुलस्य पण्डितसमूहस्य यत्तमनस्तदेव भृंगः तस्य योरसव्या

दास्यं अधरपवविश्राम्यति तमुल्लंघनयातीत्यर्थः इयद्विकसितेर्गंडः कथंतेः सोऽथवान्वितैः प्रललितदिजद्वार
मुत्रमातांस्मितं स्मृतं इति पुनः वचोवचनं विधत्तमश्च मुतेरेव कस्य कर्णस्येव न द्वयोरतिथिर्गोचरः नात्यस्य
त्यर्थः पुनचेद्यदिकदाचित्कालविशेषेण कोपक्रमः कोपारम्भः तदा केवलं मल्लसिमज्जालितीलोभवति
नवहिर्यातीत्यर्थः स्वभावोक्तिरलंकारः स्वभावोक्तिस्तुडिभादोः स्वक्रियावृत्तवर्गानमिति सञ्ज्ञेति ना।
स्वित्यर्थः अंकुरः सजाताप्रस्येति अंकुरितं तद्वयौवनं ज्ञाहणमस्यां सामुगधा तां स्ववृत्तेराविभजते ।

गतागतकुलहलं नयनयोः पांगावधिसितं कुलनतमुवामधरपवविश्राम्यति वचः प्रियतमश्च तेर
तिथिरेव कोपक्रमः कदाचिदपि चित्रेण मनसि केवलं मल्लति ३ स्वकीयायातुत्रिविधा मुगधा।
मध्याग्रगल्माच तं वा कुरितयौवनामगधा साचाज्ञातयौवनाच सैव चक्रमसालज्जाभयपराधी
नज्ञातयौवनातयोटा अस्याश्च ह्रियामनोहराकोपे मादं वनचविभूषणो समीहा ॥ ॥ ॥

साचेति अज्ञातं सखीजनेन स्वयं वा यौवनेन यस्याः सा। एवं ज्ञातयौवना अंकुरितं तु स्फुटा स्फुटो मयभावेन
विभज्यते तद्विदित्यर्थः तामे पुनर्विशेषयन्नाह सैव चेति अज्ञातयौवना ज्ञातयौवनामुपैवक्रमशो य
थाक्रमं अज्ञातयौवना ज्ञातयौवनाच लज्जाप्रधार्यं भयं सुरतस्यापरिचयेनाशंका ताम्भ्यां पराधीना
तत्प्रधानेति यावत् रतिः संभोगकीटा यस्याः सैव तयोऽपि पश्यते न च संभोगं दुष्टापत्त्याप्रापितेत्यर्थः २

॥ ॥
 ॥ ॥
 ॥ ॥

वयःसाध्यवतिनेवास्तिसविरुद्धाहृतः॥ आभ्यासिद्धिराद्यास्यात्स्वरूपासिद्धिरप्यथा॥ व्याप्यत्वासिद्धिरपरास्यादसिद्धिर
 तस्मिन्धा॥ पक्षासिद्धिर्यत्रपक्षोभवेन्मतिमयोगिरिः॥ इदोद्वेधमवात्पादत्रासिद्धिरथापरा॥ व्याप्यत्वासिद्धिरपरानीलध
 मादिकामवेरुविरुद्धयोःपरामर्शहेत्योस्सत्यतिपक्षता॥ साध्याभ्यासांयत्रपक्षस्वलोबाधउदाहृतः॥ उत्पत्तिकालिकधदेज
 न्धादिवत्रसाध्यते॥ ग्रामीणस्यप्रथमतर्गधादिवत्रसाध्यतेःपश्यतेभगवदादिकम्॥ सादृश्यधीर्गववादीनोयास्यात्सा
 करणमनमः वाभ्यास्यतिदेशस्यस्मृतिर्व्योपारउच्यते॥ गववादिपदानानुशान्तिधीरुपमाकलम॥ पदताननु
 करणोद्वेतेत्रपदार्थधीः॥ शाब्दयोधः कलननस्यशक्तिधीस्तहकारिणी॥ लक्षणशक्यशक्यसंबधस्तात्पर्वानुप
 पत्तितः॥ आसन्नियोग्यताकांक्षातात्पर्यशोनमिष्यते॥ करणसन्निधाननुपदस्यासन्निरुच्यते॥ पदार्थतत्रतद्वत्ता
 योग्यतापरिकीर्तिता॥ तत्पदेनविनान्यस्याननुभावकताभवेत्॥ आकांक्षावन्तुरिच्छातुतात्पर्यपरिकीर्तितम्॥
 साक्षात्कारेसुत्यादेनोकरणमनउच्यते॥ अथेष्टपद्याशानानांतस्याणुत्वमिहाच्यते॥ अथेष्टव्याम्रितायेनानिर्गुण
 निष्ठिगुणाः॥ रूपरसस्पर्शगंधोपरात्वमपरुषकम्॥ इदंस्वस्वहवेगश्वमृतामृतगुणाग्रमी॥ धर्मीधर्म
 भावनीयशब्दोद्वेदादयोपिव॥ एतेमृतगुणाःसर्वेविद्वद्विपरिकीर्तिताः॥ सत्त्वादिश्वविभागान्नभवेद्यागुणा ॥५॥

①

॥५॥

समवायतः॥ नहुत्तीनां समवेत समवायेन नुग्रहः॥ विशेषणतया न ह्यभावा नो ग्रहो भवेत्॥ यदि स्यादुपलभ्येते त्वेवं यत्र प्रसज्य
ते॥ प्रत्यक्षं समवायस्य विशेषणतया भवेत्॥ अलौकिकस्तु व्यापारस्त्रिविधः परिकीर्तितः॥ सामान्य लक्षणो ज्ञान लक्षणो
योगजस्तथा॥ आसत्तिरभ्रयणानु सामान्यज्ञानमिष्यते॥ नदिन्द्रियजतद्वर्मबोधसामग्र्यवेक्षिता विषयीयस्य तस्यै
व व्यापारो ज्ञानलक्षणः॥ योगिनो द्विविधाः श्रोत्रा पुक्तपुञ्जान भेदतः॥ पुक्तस्य सर्वदा भानं विन्ता सहकृतोपरः॥ व्यापा
रस्तु परामर्शः करणं व्याप्तिधीर्भवेत्॥ अनुमायां ज्ञानं लिङ्गं करणं लिङ्गं करणं नहि॥ अनागतादि लिङ्गे न न स्यादनु
मितिस्तदा॥ व्याप्यस्य पक्षधर्मत्वधीः परार्थोऽव्यते॥ व्याप्तिस्साध्यवदन्यसिद्धिर्न संबधोऽदाहृतः॥ अथवा हेतुमानि
छविरहाप्रतियोगिना॥ साध्येन हेतोरैकाधिकरणव्याप्तिरुच्यते॥ सिद्धाधिविषयाश्रयासिद्धिर्मेव न तिष्ठति॥ संपक्ष
स्तत्रैव तित्वे ज्ञानादनुमितिर्भवेत्॥ अनेकान्तो विरुद्धवाप्यसिद्धिः प्रतिपक्षितः॥ कालात्पयापदिष्टश्च हत्वा भास
सुपवधा॥ आद्यसाधारणस्तस्यादसाधारणकोपरः॥ तथैवानुपसंहरास्त्रिविधानैकान्तिकोमतः॥ यस्स पक्षे विष
सर्वं भवेत्साधारणस्तुतः॥ यस्तु भयस्माद्यावत्तत्सत्यसाधारणो मतः॥ तथैवानुपसंहरा केवलान्धविपक्षकः॥

श्रीः
भा. प.

॥४॥

क्रियासंज्ञानिर्यो ऽप रतिः समवायश्च तादृशः ॥४॥ स्मृतिवस्तुसंबन्धादंतीकोद्भूतरूपोः ॥३॥

तिः स्मृतिश्च स्यादनुभूतिश्चतुर्विधा ॥५॥ प्रत्यक्षमप्यनुमितिस्तथोपमिति शब्दज्ञे ॥ घ्राणजादिप्रभेदेन प्रत्यक्षं च
द्विधं मतम् ॥५१॥ घ्राणस्य गोचरो गन्धो गन्धत्वादिरपि स्मृतिः ॥ तथा रसो रसज्ञायास्तथा शब्दोऽपि श्रुतेः ॥५२॥ उद्भूत
रूपं नयनस्य गोचरो द्रव्याणि तद्वन्ति पृथक् संख्ये ॥ विभागसंयोगपरापरत्वे स्नेहद्रवत्वं परिमाणयुक्तम् ॥५३॥
उद्भूतस्पर्शवद्द्रव्यं गोचरस्योऽपि च त्ववः ॥ रूपान्यथक्षुषो योग्यं रूपमत्रापिकारणम् ॥५४॥ द्रव्याद्वेदे त्ववो योगो
मनसा ज्ञानकारणम् ॥ मनो ग्राह्यं सुखं दुःखमिच्छाद्वेषो मोक्षः कृतिः ॥५५॥ ज्ञानं यन्निर्विकल्पाख्यं तदतीन्द्रिय
मिष्यते ॥ महत्त्वं च द्विधं हेतुरिन्द्रियं कारणं मतम् ॥५६॥ विषयेन्द्रियसंबन्धो व्यापारस्तोऽपि तद्विधः ॥ द्रव्य
ग्रहस्तु संयोगोऽसंयुक्तसमवायतः ॥५७॥ द्रव्येषु समवेतानां तथा तत्समवायतः ॥ तत्रापि समवेतानां शब्दस्य

॥४॥

प्रवृत्त्या च नु मे यो यं रथ गत्वेव सारथिः ॥ अहंकारस्याश्रयो यं मनो मात्रस्य नो वरः ९

वन्निस्वस्तीर्दिर्विषयो मतः ॥ अपाकजो नु स्माशोतस्पर्शस्तु पवने मतः ॥ ४१ ॥ तिर्यग्गमनवानेष ज्ञेयस्पर्शो दितिक्र
पूर्ववन्नित्यताद्युक्तं देहव्यापी त्वगिन्द्रियम् ॥ ४२ ॥ प्राणादिस्तु महावायुपर्यन्तो विषयो मतः ॥ आकाशस्य तु विज्ञेय
श्शब्दो वैशिष्टिको गुणः ॥ ४३ ॥ इन्द्रियन्तु भवेच्छ्रोत्रमेकस्सन्नप्युपाधितः ॥ जन्यानां जनकः कालो जगतामाश्रयो म
तः ॥ ४४ ॥ परापरत्वधी हेतुः क्षणादिः स्यादुपाधितः ॥ दूरान्तिकादिधी हेतुरेकानित्यादिगुच्यते ॥ ४५ ॥ उपाधिभे
दादेकापि प्राच्यादिव्यपदेशभाक् ॥ आत्मिन्द्रियाद्यधिष्ठाप्ताकरणां हि सकर्तृकम् ॥ ४६ ॥ शरीरस्य न चैतन्यं म
तेषु व्यभिचारतः ॥ तथा त्वंचेदिन्द्रियाणामुपधाते कथं स्मृतिः ॥ ४७ ॥ मनोपिन तथा ज्ञानाद्यनाद्यक्षन्तदा भवे
त् ॥ धर्मा धर्माश्रयोऽद्यक्षो विशेषगुणयोगतः ॥ ४८ ॥ विभुर्बुद्ध्यादिगुणवान्बुद्धिस्तु द्विविधो मतः ॥ अनुभू

श्रीः
६ भा. ५

॥३॥

संख्यादिपञ्चकं कालदिशोऽश्वत्थतेवत्वे ॥३२॥ संख्यादियः पञ्चबुद्धिरिच्छायत्नोपिवेश्वरे ॥ परापरत्वे संख्यादिप
ञ्चवेगश्च मानसे ॥३५॥ तत्रादितिर्गन्धहेतुर्नानारूपवती मता ॥ षड्विधस्तुरसस्तत्र गन्धस्तु द्विविधो मतः ॥३६॥
स्पर्शस्तस्यास्तु विज्ञेयो ह्यनुस्माशीत पाकजः ॥ नित्यानित्यावसाहेधानित्यास्यादणुलक्षणा ॥३७॥ अनित्यानुत
द्व्यास्यात्सैवावयवयोगिनी ॥ सावत्रेधा भवेद्देहमिन्द्रियं विषयस्तथा ॥ यो निजादि भवेद्देहमिन्द्रियं द्वाणलस
णम् ॥ विषयो द्यणुकादिस्तु ब्रह्माण्डान्त उदाहृतम् ॥३८॥ वर्त्मशुक्लोरसस्पर्शोजित्त्वमधुरशीतलो ॥ स्नेहस्तत्र
द्रवत्वन्तु सांसिद्धिकमुदाहृतम् ॥३९॥ नित्यतादिप्रथमवत्किन्तु देहमयो निजम् ॥ इन्द्रियं रसनं सिन्धुहिमादिर्वि
षयो मतः ॥ स्पर्श उष्मस्तेजस्तु स्याद्द्रव्यशुक्लभास्वरम् ॥ नैमित्तिकं द्रव्यत्वन्तु नित्यतादि च पूर्वम् ॥४०॥ इन्द्रियं नयनं

३

तेजःपवनोमनएवच॥ परापरत्वमूर्तत्वाक्रियावेगाश्रयाश्रमी॥२४॥ इय्यारम्भश्चतुर्बुस्यादथाकाशशरीरिणाम्
प्रव्याप्यवतिक्षिप्तिकोविशेषगुणाद्ध्यते॥२५॥ रूपद्रवत्वप्रत्यक्षयोगिनः प्रथमास्त्रयः॥ गुरुणीदेरसवतीह
योन्नेमित्तिकोद्वः॥२६॥ आत्मानोभूतवर्गीश्वविशेषगुणयोगिनः॥ यदुन्ते यस्यसाधर्म्यं वै धर्म्यमितरस्यत
त॥२७॥ वायोन्निवेकादशतेजसोगुणाजलक्षितिप्राणभृताश्चतुर्दश॥ दिक्कालयोः पञ्चषडेवचाँधरेमेहेरेष्टौम
नसस्तथेवच॥२८॥ स्पर्शाद्योऽष्टौवेगाश्च संस्कारो मरुतो गुणाः॥ स्पर्शाद्यैरूपवेगौद्रवत्वं तेजसोगुणाः॥ र
स्पर्शाद्योऽष्टौवेगश्चद्रवत्वञ्चगुरुत्वकम्॥ रूपरसस्तथास्त्रे होवारिराप्येतच्चतुर्दश॥३०॥ हिस्रेहहीनागन्धयुता
क्षिता एते चतुर्दश॥ पुष्पादिषट्संख्यादिपञ्चकं भावना तथा॥३१॥ धर्मा धर्मी गुणा एते प्राप्तेन स्पुश्चतुर्दश

श्रीः
समु

॥२॥

यमुक्तं निमित्तहेतुत्वम् ॥ यत्समवेतं कार्यं भवति ज्ञेयं समवायिजनकं तत् ॥ तत्रासन्नं द्वितीयं जनकमाभ्यां परन्तु तौ
यं स्यात् ॥ १७ ॥ येन सह पूर्वभावः कारणमादाय बाधस्य ॥ अन्यम् प्रति पूर्वभावे शान्ते यत्पूर्वभावविज्ञानम् ॥ १८ ॥
जनकम् प्रति पूर्ववर्तितामपरिज्ञाय न यस्य गृह्यते ॥ अतिरिक्तमथापि यद्भवेन्नियन्तावश्यकपूर्वभाविनः ॥
एते पञ्चान्यथा सिद्धादण्डत्वादिकमादिमम् ॥ अदोदण्डरूपादि द्वितीयमपि दर्शितम् ॥ २० ॥ तृतीयन्तु
भवेद्भ्रामकुलालजनकोऽपरः ॥ पञ्चमो रासभादिः स्यात्कुलालजनको देतेष्वावश्यकस्त्वसौ ॥ २१ ॥ समवा
यिकारणत्वं द्रव्यस्येवेति विज्ञेयम् ॥ गुणकर्ममात्रवर्तिज्ञेयमथाप्यसमवायिहेतुत्वम् ॥ २२ ॥ अन्यत्र
नित्यद्रव्येभ्यश्चाश्रितत्वं मिहोच्यते ॥ क्षित्पादीनान्नवानान्तु द्रव्यत्वं गुणयोगिता ॥ २३ ॥ क्षितिर्जलमथ

१८॥

२

पिव ॥ अन्त्यो नित्य इव वर्तिर्विशेषः परिकीर्तितः ॥ १६ ॥ चरदीनां कपालो दोद्वेषु गुणकर्मिणोः ॥
 तेषु जातेश्च संबंधस्समवायः प्रकीर्तितः ॥ १७ ॥ अभावस्तु द्विधा त्रौन्तस्संसर्गान्योन्याभावभेदतः ॥ प्राग-
 भावस्तथा धुं सोऽन्त्यन्ताभाव एव च ॥ १८ ॥ एवञ्चै विध्यमापन्नस्संसर्गाभाव इष्यते ॥ सत्त्वानामपि साध-
 र्म्यं ज्ञेयत्वादिकमुच्यते ॥ १९ ॥ इत्यादयः पञ्चभावा अनेके समवायिनः ॥ सत्तावन्तस्य यस्त्वाद्या गुणा-
 दिर्निर्गुणक्रियः ॥ २० ॥ सामान्यपरिहीनास्तु सर्वजात्पादयो मताः ॥ पारिमाण्यमित्यभिन्नानां कारणत्व-
 मुदाहृतम् ॥ २१ ॥ अन्यथा सिद्धिषून्यस्य कारणत्वमुदाहृतं नियतापूर्ववर्तिता ॥ कारणत्वमवेत्तस्य त्रैवि-
 द्यं परिकीर्तितम् ॥ २२ ॥ समवायिकारणत्वज्ञेयमप्यसमवायिहेतुत्वेन ॥ एवं न्यायनयज्ञेयस्य

श्रीगौरीशङ्कराभ्यान्नमः॥ नूतनजलधररुचयेगोपवर्धुदुक्कलचोराय॥ तस्मै नमः॥ कृष्णाय संसारमहोरुहस्यवी
जाय॥ १॥ इव्यङ्गुणास्तथा कर्म सामान्यं सविशेषकमे॥ समवायस्तथाभावः पदार्थास्सप्तकीर्तिताः॥ २॥ द्दि
त्यत्रेजोमरुद्वोमकालदिन्देहिनामनः॥ इव्याण्यथगुणारूपं रसोगन्धस्ततः परम्॥ ३॥ स्पर्शस्सङ्ख्यापरिमि
तिः पचन्कञ्चततः परम्॥ संयोगश्चविभागश्च परत्वञ्चापरत्वकम्॥ ४॥ बुद्धिस्तुखन्दुर्द्वमिच्छादेवोपमा
गुरुत्वकम्॥ इवत्वेस्नेहसंस्कारावदृष्टं शब्दएवव॥ ५॥ उत्तेपणान्तोऽपक्षेपणमाकुञ्चनन्ततः॥ प्रसारणाञ्चग
मनंकर्मण्येतानिपञ्चव॥ ६॥ भ्रमणं रेवनं स्पन्दनोर्ध्वचलनमेवव॥ तिर्थगमनं पत्रगमनं दिवलभ्यते॥ ७॥
सामान्यं विधम्योक्तमपरञ्चापरमेवव॥ इव्यादित्रिकवृत्तिस्तु सत्तामपरतयोच्यते॥ ८॥ परमिन्नानुयाया
तिस्तेवापरतयोच्यते॥ इव्यात्वादिकजातिस्तु परापरतयोच्यते॥ ९॥ व्यापकत्वात्परापि स्यात्प्राप्यत्वादपरा

प्रतीत्येतदोः प्रतिपाठान्तरं ३

(1)

उरमंतुरसंविदं सौकरिणं केशरिणं वगं नगं वा सकटाक्षं न मेव देव न द्या लहरी कं न हरी चरी कुरीति ?
 ज्ञात्वा गुणान्तरं पतिं न करोति मानेयं स्वाश्रितं स्य कुलमी लं गुणानुत्तमं यश्चादरं भरतया नृपती भजे तं मानं निहाया के
 लसा नृतिं स्मरन् बुद्धी ? अंधोपि गेहमतवर्जनं वस्तु वेत्ता तेनापि तेन सताताममता विलासात् हास्यास्पदं भवसि
 भवधियांतवेदधिग्जनसजीवनगतितनुमंवेत्सि ? नीतकिल नवनीतं कियदिति कुसुमायशो दया पुष्टः इयदि तिगु
 रजनमध्ये करधुतपयोधरपायात् ? कल्याणानां निधानं किल मलमयं न पावनं पावनानां पाथेयं यन्मुमुक्षु
 सपदि परपरपदपापये प्रस्थितस्य विश्रामस्थानमेकं कविवरवचसां जीवनं मज्जनानां वीजं धर्मदुमस्य प्रव
 तु भवता भूतये गमनामः शैवालवत्पारुचिरेति नित्याक्षीरे भवान्यादरं लेशशून्या इन्द्रादिमान्या भुवनं सनान्या
 त्पायातु धन्या गिरिगजकन्या ? संप्रसाधनजनानु कुलने एव कल्पमितं नैव योयितां धर्मवीधनधनार्ज
 ने नृणां तान्यथा जगद्दधर्मशर्मणी ? किंमिह रुसमिभरद्वाजनाहं ददुरवाहनं समयेन प्रतीत्यामी धृतापो
 आत्मगोचया ?

॥

कृतं न तत् रूपि विन योजय स्वः ॥ तत्त रूपान मोन मत्ते ज द्द सं नु त्त कं च २
 त्ता द्द रा ति श्री तं मि ये सु धं सु ध म म यो चो न र्दि य त्त भ स व
 त्त य ज्ञी १८ १ भा द्र प द्द ग त्त स स न न दी ए का द स प ती यी त्त उ पा ध्या य
 र धु ना य स म र्णे

मत्ता

यत्तत्तावुलप्रतिगृह्यतां ३ यत्तत्तावुलप्रतिगृह्यते नं ता यनमः ॥ त्रयय
 क्षीर्ण ॥ त्रयय ॥ गपुजा ॥ पुलदुमस्रधे जेदितिस्रा एहे ह धे ल ३
 अनं ते उप्रसटे करणे नाथ प्र यु दे यु दे ॥ ॐ विधी यनमः १ ॐ
 वृत्त एनमः ॥ २ ॥ ॐ संभवेनमः ॥ ३ ॥ ॐ कुमार यनमः ४ नरदाय
 नमः ५ ॐ नवेनमः ६ ॐ त्रवेनमः ७ कपित्ता यनमः ८ ॐ वासा
 यनमः ९ ॐ जज्ञा यनमः १० ॐ धन्वतर यनमः ११ ॐ पृथिव्ये
 नमः १२ ॐ नरायण यनमः १३ ॐ वस्के धा यनमः १४ ३ ती
 वक्तु दसना मा निगृहित पृथ्व्यस्तक्षानि स मर्षयेत् ॐ +

॥ ४ ॥

सूचसूक्तप

२ व

शुक्रमुचरत्तुओपसेमसदसतमद्यिनस्यामसदसतंभुजि वे मसदसतं
 ओमृणयामसदसतंयवृजामसदसतंमद्यिनस्यामसदसतंभुयचसदस
 तं॥ ओपस्ये मसदसतं॥ इति सूक्तपकरण॥ पुनरुस्मानो॥ अथ वसु
 मंत्र॥ ओपितवसुद्वयंयस्मात्कनततवस्तवा॥ तेनाततपुवराया॥
 नूनतायनमोनमः॥ इदं वस्त्रं॥ भगवन्नेकनंतयनमोनमः॥ अथ ज
 न्नापवितं॥ दोमककर्पासजं वापितथासौवर्णवेवच॥ ब्रह्मसूत्रसो
 तरियंगृहणपुरुषोत्तमः॥ अथ चदनमंत्र॥ कुक्कागारकर्पूरप्रग
 नांमिसमन्वित॥ श्रीयत्तुचदनंविद्योप्रीत्यर्थं प्रतिगृह्यतां॥ अथाक्षत

॥३॥

॥ अथ नमः ॥ इदं त्र्यम्बकं भगवते नमः ॥ ॐ नमः ॥ सर्वं तु मां संहितं कुरु मे फलं
 पुजा चंपकस्य च गुरुणा च प्रयाद तस्य दानं तनमस्तु ते ॥ इदं पुष्पं भगवते नमः ॥
 नमः ॥ अथ युवां प्रमंत्र ॥ ॐ दुर्वैसि सतपत्राणि समुत्ते सताकु रे ॥ सतं ह
 निपापानि सतप्रायु प्रवर्धन इदं युवां यत्नं भगवते नमः ॥ अथ
 तुलसी ॥ ॐ तुलसी प्रतजनमासि सदा त्वं के सवप्रीये करोमि हं
 नतपुजा त्वं वरदा भवसो भने ॥ इदं तुलसी दत्तं भगवते नमः ॥
 एनमः ॥ अथ पुंगी फलं इदं फलं प्रया देवस्थापितं च पुरस्तव ॥

चे
 मूलं ता येनमः॥ तेन मे सफलं वाति भगवते जन्म निवृत्तम् ॥ ३ ॥ यं
 फलं भगवते नं ता येन प्रानमः॥ अथ धूप मंत्रः॥ वनस्पतिरसो
 दिव्यो गंधः सुमनोहरः कृष्णः सर्वदेवानां धूपो यं प्रतिगृ
 ह्यतां येन धूपं भगवते नं ता येन प्रानमः॥ ॐ नमो नमो ज्योतिरूपसुजग
 तामधुसूदनः रवि उदयसखा ज्योती यो यो प्रतिगृह्यतां येन
 दीपं भगवते नं ता येन प्रानमः॥ ॥ यत्नं नैवेद्यं॥ ॐ बुद्धिं तां ते तुलानं
 नावगो धुमानां प्रायापि वासुदेन स सापि वापकं नैवेद्यं प्रतिगृ
 ह्यतां उदने नैवेद्यं भगवते नं ता येन प्रानमः॥ अथ तां वृत्तं॥ कर
 पुरेण्ये कपण्ये समन्वात्रपुगचुण्ये समन्वितं वदीरादीसमा

ब्रह्मणेनमः पाययो १ ओं भस्करयनमजधं यो २ ओं रोषायेनमः
 जहो ३ ओं यो मया पिनेनमः ३ सुर्वे ४ ओं ३ सायनमः ५ ओं विसर
 पायनमः ३ तनाभौ ६ ओं मलकालायनमः ३ सुदरे ७ ओं वासुदेवायनमः
 ३ तिवधसि ८ ओं अनंतायनमः ३ संधयो ९ ३ तिवस्सुदेवायनमः
 ३ तिवने १० ओं विश्ववेनमः ३ तिनसीकाया १२ ओं केसवायनमः ३ ति
 नेत्रयो १३ ओं नर्सिहायनमः ३ तिललाटे १४ ओं पद्मनाभायनमः ३
 तिमूर्ध्नि ३ सागपुजा ॥ अथ नामपुजा ॥ बोधो पश्चिमाच ७ एतन्ना ओं
 मोहनी सहिताय त्रनंतायनमः १ ओं श्रीसहिताय त्रनधीयनमः २ ओं
 पद्मा सहिताय कृष्णी सहितायनमः ३ प्रहृधन सहिताया ॥
 कांताय

मरुधुजायनमः ४ ओं जयासहितायः ५ वकुकुमीयनमः ५॥
 ओं मंगलासहितायः ६ धरायनमः ६ ओं वरदासहितायेनमः
 नरासहितायनमः ७ ओं सुभासहिताय उपेयायनमः ८ ओं सिंवदु
 तिसहितायः यमयग्यायनमः ९ ओं दुर्गासहितायः रघुनन्दना
 स १० ओं ब्रह्माहिताय कल्यायनमः ११ ओं चित्रमंगलासहिताय वै
 धरूपयनमः १२ ओं रेवतिसहिता ककीनेनमः १३ ओं हरिसिद्धा
 सहिताय मधुसूदनायनमः १४ सेवतोयेयत्वा ॥ सेसंवेमपा रुदि
 लादीका मन्त्र पु लय म पाउजा नु नु म्ना ई म्ना धे रणा ए हे मंत्र पठ
 रणा धी स व तो य स म यो य स पु व्य फ ल चं य न जी नु भ्या म व नि

कृत्वा तदगतनांतरात्प्रनाइ स्थिते मेवरं दैहियुत्रार्थं जयवांति न ॥ संतुष्टो ये हि
 मेका मे त्रार्थं प्रतिगृह्यन्तां ॥ ३ तर्ध प्रंत्र ॥ त्रयस्त्रिं ॥ त्रनंत संसार महासम
 ये प्रानंसप्रभु धरवासु देवा ॥ तुलसि ॥ ओं श्री सहित यस्त्र नतायः नमः ॥ विल्व ॥
 हो यद्यनिसहितो यस्तुं रूक प्रणि कांतायः नमः ॥ करविर ॥ ओं मंगला सही
 ताय यद्यधिराय नमः ॥ प्ररुक्ता ॥ ओं वरद सहिताय नर सिंहायः नमः ॥
 मंगरा ॥ ओं सुभा सहिताय उषे द्याय नमः ॥ प्रलति ॥ ओं श्री व द्युतिसहिताय ज
 गद्यो नमः ॥ त्रपा मर्गा ॥ ओं सीत सहिताय रघुनंदनाय नमः ॥ सनसो ऐ ॥ ओं
 राधा सहित यः श्री कल्याय नमः ॥ तगर ॥ ओं देवति सहितायः कालिकाय नमः
 मः ॥ त्रं व ॥ ओं हरसिंहा सहिताय प्रद्युम्नय नमः ॥ सिरताज ॥ ओं त

॥१॥

द्विसहस्रितायनवायणयनमः॥सरयरा॥ॐ नमः संहितायः गोपालाष्टमः
 कथास्तुतिः॥ॐ नमः तसंसारमहासमुद्रेममं स्वप्रभुधरवासुदेवः
 नमः तस्य विविनजोयसस्तनंतरूपायः नमो नमो भगवता गुरुतारु
 रुसंयचक्रगदाधरः॥पितांवरधरादेवतुष्टोभवजिनार्दन॥ॐ
 नमः संहितायः सहस्रमुनिं सहस्रपादाक्षिशिरोरुवाहवै सहस्रना
 मनेयुरुवायसासहस्रकोटिजुगधा॥रणेनमः॥यक्षिणायतन
 नमः स्कार॥नमः रति॥प्रदक्षिणा॥यउवतप्राणयमः॥समभवतु

10

प्रतीत्येतोः इति पाठान्तरे ३

३
२५०

निजं ममत्वं तविश्वा संमनुजैर्वनः ३१ सपरंपरहृतश्रीः कल्पद्रुमनिमधुजं क्रममाणा प्रकार
 द्यां नागेनैरावतेजसा ३२ तस्यैकस्योक्तिं कुरुंमृद्धिनेनामलत्विषा पूर्वराजवियोगोऽप्युत्सस्य जग
 तादृतां ३३ धूमादग्ने शिषापश्चादुदयादंशवोरवेः सति धूपयतपो वृत्तिसममेवोद्यितो गुणैः ३४ तं प्रीति
 विप्रतिनैत्रैरन्यपुःपौरयोद्यितः शरत्प्रसन्नैर्योतिर्तिर्विभायैरवोदयं ३५ अयोध्यादेवताश्रीनप्रसस्त
 यनचिजः ३६ नुदध्युरनुद्येयं सानिधौः प्रतिमागतैः ३७ यावन्नभ्यायते वेदि रभिषेकजलपूताः
 तावदेवायैनां प्रतापः प्रायदंसहः ३८ वशिष्ठस्य गुरोर्मजाः सायकालस्य धन्विनः किंतस्माध्या
 यदुभयैर्जनसंगताः ३९ सधर्मस्य सखः शश्वदधिप्रयार्थिनां स्वयं ददर्श संशयहेदीव्यवहा
 रानंतद्वितः ४० ततः परमभिवात्तसोमनस्य निवेदितैः द्युयोपाकाभिमुखैर्भृत्या निद्रापनाफलैः ४१ प्रजास्तदु
 रणानद्याः भरोवविवाहं तास्मिन्सुभयसौवृद्धिर्नभस्येतादृकाययुः ४२ यदुवाच नतन्निध्याय दृष्ट्वा न जहार
 ततः सौम्यदुग्धप्रतः शशुन्त्वा यप्रतिरोपयन् ४३ वयोरूपविभूती नो मे कै कंसदकाराणां तानितस्मिन्समस्ता

उपतं

६३

ज३

शुकादयः लब्धमाह्लासदादेशायैष्टगतयोभवन् २० ततः कदां तरन्त्यसंगजदंतासनंशुचि
 सोत्तरहृदमध्यस्तेनेयध्यगृहणयसः २१ तं पाश्यानकेशांतोयनिनिक्तिपाणयः प्राकल्प
 साधनेस्तेस्तेसपसेदुःप्रसाधकाः २२ तस्यमुक्तागुणानद्वैमोलिमभ्यंतरश्रजं प्रत्येयुः पद्मरागेण
 प्रभासंहितशोभनो २३ चंदनेनांगरागंचमृगनामिसरांधिना समापय्यततश्चक्रुः पत्रविन्या
 स्तरोचनो २४ आमुक्ताभरणः स्वर्गोहंसचिह्नदुकूलवान् प्राणीदंतिशयेः प्रेक्षः सराज्यः श्रीवधुवरः
 २५ नेपथ्यदर्शिनकृयातस्यादेशोदिराणमये विरराजनवेस्यैमेरौकल्पतरोरिव २६ सराजक
 कदव्याग्रयाणिभिः पाश्र्ववर्त्रिभिः ययावेदीरितालोकः सधर्मीनवमांसभां २७ चितानसहितं
 त्रभेजैपैतृकर्मासनं चूडामणिमिरुदुष्टपादपीठंमहोद्दितां २८ वभौभूयः कुमारत्वादेधिराज्य
 मवायसः लेखाभावादपास्तुडः सामुग्र्यमिवचंद्रमा २९ शुश्रभैतेनचक्रांतंमंगलयतनंमह
 तं श्रीवसलक्षणंवह्नः कोस्तुभेनेवकेशवं ३० प्रसन्नमुखरागंतंस्मितपूर्वमिभाषणं मृ

पदा
की
कयी
व
परा

2

वष्टि विच
शपः की
लिङ्गोत्प
बुद्धात्
किति वेत्त
सिद्धयते
जने वेत्ते
तद्विज्ञे
लिङ्गोत्प
वाग्वाद्वा
कृष्णस्य
पक्षगोत्र
नामोत्प
वाग्वाद्वा

पितः ॥१॥ लग्नलाभपयोर्ध्वः लग्नलाभकरामतालाभः सर्वस
जैर्दृष्टे लोभः पूर्णभवेत्तद ॥१॥ लग्नयो यदि धर्मेशः शुभदृ
ष्टेयुतेपि वा लग्नयो कात्रिकेण स्थः ॥१॥ चंद्रो ज्ञे मकारका ॥१॥
चरदूरं विज्ञानी या स्थिरे लाभः स्वमंदिरेदि स्वभावे वदिलोभो
ग्नस्यो गवशाद्भवेत् ॥१॥ चंद्रो ग्नपत्रिके पि धनं पस्याग्रतो य
दितदा सिद्धनलाभः स्यादिपरीतो ह्यलाभकृत् ॥१॥ अथ

डे। नवशः
प्रापः पी
प्रापः न
यन्ना नरस्य
हीनां लो
कुलोत्प
नृसि। ये च
लोचोत्प
हितोत्प
शक्यार्थ
आच्छा। ३
करणस्य नरतो
दीर्घा नृसि च
नच। प्रकृत्वा
नृस्योत्प
नृस्योत्प
नृस्योत्प

पदा
की
कयी
व
पदा

॥ ५ ॥

वहिविच
चापः की।
लिङ्गः ३५
चुदा नरु
किति। वेन
सिद्धमते
जनेवेतेः॥
तद्विज्ञे। अ
लि। वेर
चा। अज्ञा
क। यज्ञा
पसर्गः ३५
क। यज्ञा
वाधे नृति। ३५

सुमध्यमंतमसानिव्यक्तं कार्यं शरदावचनं यथा ॥ ३ ॥ श्री
तापुलग्ने परस्परविं तनायाः परस्परं संयुतवीक्षताम्रद्व
नक्षि कोणोदयगा ॥ ४ ॥ यदा स्युस्तदार्थलाभं प्रवदेन्नराणां ॥ ५ ॥
लाभमलाभपक्षे लगेलाभे वालग्नलाभपौ लग्नलाभाधि
योवापिलाभे लग्नाधियोभवेत् ॥ ६ ॥ कोविद्विषययोगस्तदा
लाभस्तु निश्चितम् ॥ ७ ॥ यो गेविशेषेण लाभस्वामी स्वरु

3

३। नवशः।
४। पावः पी।
५। यामान
६। यामान तरणा
७। निनां ले।
८। निनां ले।
९। निनां ले।
१०। निनां ले।
११। निनां ले।
१२। निनां ले।
१३। निनां ले।
१४। निनां ले।
१५। निनां ले।
१६। निनां ले।
१७। निनां ले।
१८। निनां ले।
१९। निनां ले।
२०। निनां ले।
२१। निनां ले।
२२। निनां ले।
२३। निनां ले।
२४। निनां ले।
२५। निनां ले।
२६। निनां ले।
२७। निनां ले।
२८। निनां ले।
२९। निनां ले।
३०। निनां ले।
३१। निनां ले।
३२। निनां ले।
३३। निनां ले।
३४। निनां ले।
३५। निनां ले।
३६। निनां ले।
३७। निनां ले।
३८। निनां ले।
३९। निनां ले।
४०। निनां ले।
४१। निनां ले।
४२। निनां ले।
४३। निनां ले।
४४। निनां ले।
४५। निनां ले।
४६। निनां ले।
४७। निनां ले।
४८। निनां ले।
४९। निनां ले।
५०। निनां ले।
५१। निनां ले।
५२। निनां ले।
५३। निनां ले।
५४। निनां ले।
५५। निनां ले।
५६। निनां ले।
५७। निनां ले।
५८। निनां ले।
५९। निनां ले।
६०। निनां ले।
६१। निनां ले।
६२। निनां ले।
६३। निनां ले।
६४। निनां ले।
६५। निनां ले।
६६। निनां ले।
६७। निनां ले।
६८। निनां ले।
६९। निनां ले।
७०। निनां ले।
७१। निनां ले।
७२। निनां ले।
७३। निनां ले।
७४। निनां ले।
७५। निनां ले।
७६। निनां ले।
७७। निनां ले।
७८। निनां ले।
७९। निनां ले।
८०। निनां ले।
८१। निनां ले।
८२। निनां ले।
८३। निनां ले।
८४। निनां ले।
८५। निनां ले।
८६। निनां ले।
८७। निनां ले।
८८। निनां ले।
८९। निनां ले।
९०। निनां ले।
९१। निनां ले।
९२। निनां ले।
९३। निनां ले।
९४। निनां ले।
९५। निनां ले।
९६। निनां ले।
९७। निनां ले।
९८। निनां ले।
९९। निनां ले।
१००। निनां ले।

पदा
कु
कथा
व
गता

वष्टिविच
 सपःकी।
 लिङ्गोत्प
 बुद्धान्त
 किति।वेत्त
 सिद्धमतेर
 जनेवेतेः॥
 तद्विते।अ
 लि।वेरए
 च।आङ्गा
 क्रय्यसाद
 पक्षगिष्ट
 नामासुष्ट
 बाधनसि।

न वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ १ ॥
 यद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः ॥ २ ॥
 यद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः ॥ ३ ॥
 यद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः ॥ ४ ॥
 यद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः ॥ ५ ॥
 यद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः ॥ ६ ॥
 यद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः ॥ ७ ॥
 यद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः ॥ ८ ॥
 यद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः ॥ ९ ॥
 यद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः सविद्विदुः ॥ १० ॥

३। नवशः।
 पापः पी।
 पापान्
 पापान्तरस्या
 निनालो।
 पु। रोमै। प
 नृसि। येच
 लोचोत्पेर्ध
 हितयावाद्य
 शक्यार्थ
 ५। अथ ॥ ३
 ५। अथ ॥ ३
 ५। अथ ॥ ३
 ५। अथ ॥ ३

अथ। प्रकृत्या
अथ। प्रकृत्या
अथ। प्रकृत्या

पदा
की
अथ
व

वष्टिचि
चापः की।
लिङ्ग
चु
किति। वे
सिद्धमते
जनेवेतेः
तद्विज्ञे
लि। वे
चा। प्रा
क्यासा
पसर्ग
नामा
वाधनसि

नैयद्या लुचंदकचितश्रीदरगेविंदपुरे संमत ८८५ महीने मा
रभुपरमायुप्रमाणे नगुणयेतगतनाडिकाः नक्षत्रस्यासुरे
द्राजं नवत्यप्रशिध्येत ॥१॥ अश्विन्यादिगतत्रयोपि वधि
॥६॥ गतनाडिकाः तस्मिन्नुतादिरघ्वानवाल्गुलौलवादिकाः ॥
ज्ञार्केदुष्टास्त्रिदशत्रिकोणं चतुरष्टमं द्युनयां वध्यापश्यं
तितूर्यष्टमसप्तमं च त्रिखं त्रिकोणं च गुरुः जमेण ॥१॥ रात्रा पवनमः ॥

नवशः
चापः की।
पामान
नक्षत्रस्या
सिमां ले।
रास्मि। प
नसि। पेच
लोयाव्यु
हतामा
शक्यार्थ
आध्या। ३
करणा
दीर्घा
॥हृदि च। प्रकृ
येतुदृ
व्यतेना
न्यादि

गुणानामेकं त्रयं शक्यं विदुः परं
वैदिकानि कर्तव्यं त्रयं शक्यं विदुः परं
ह्येतेषु न्यायिष्यंति त्रयं शक्यं विदुः परं
विदुः परं त्रयं शक्यं विदुः परं

पदा
कु
कयी
व

वहिविच
चापः की।
लिङ्गोत्तर
बुद्धान्त
किति। वेत्त
सिद्धयते द
जनेवेत्तेः॥
तद्विज्ञे। अ
लि। वेत्त
चा। अज्ञा
क्रय्यसाद
पक्षगोशु
नामासि
योधनसि।

दृशावापश्यत्र यौगैरधुकोनकैश्चेत्तेजोसरेत्कार्यपादेयशालीस्थि
 तोपिवासीमएकमुभोतप६॥अथकंवूलमाह॥कार्यलग्नेशयो
 रित्यशालोत्रेतिशालतःकंवूलंश्रेष्ठमप्यादिभेदेनानाविधं।
 स्मृतं॥अथगैरकंवूलमाह॥यद्यन्यर्धप्रविश्यैषःस्वर्द्धञ्चस्येय
 शालवानगैरकंवूलमेतत्तुयदोनेनापुमंस्मृतम्॥अथखल्लाशरमा
 ह॥पृथ्वेधनीकुरुमयोनेत्यशालानवाफतिःपक्षबद्धासरोमु

पडि। नवशः।
 रु। प्यापः पी।
 रथे प्यामाने
 वास्यान्यतरस्यां
 । क्रीडिनां एते।
 जे
 चेष्टु रौर्त्तै। प
 र्थेष्टु न सि। ये च
 नः। ते चोत्थे
 कौ। सहित्यामाद्य
 नये। शक्यार्थे
 सुष्टु। आठ्य्या। ३
 रत्तौ नुक् रण स्यात्तरतो
 दिचि। दीर्घाञ्जिसिच।
 । रुशिच। प्रकृत्वा
 अतोदृष्ट्यापुपसंख्या न भिन्निमा
 यत्वेनालोपित्वादिभिर्दि

१०७

॥ कथं वा ॥
 ॥ पक्षजं हति ॥
 ॥ नाम मे ॥
 ॥ वाधे नृति ॥

भुयःकेंदुलफलताशनः॥अथरदमाह॥असनीचरिवजसूतनभादुबलो
 मुयशिलोकरेतिवेतनेतुमेघनविभुयुतोमसोतोम्रवेपिनसका
 यधाकः६०केंद्रस्यप्रातिमंगपुनक्तिभुवावितोनस्यतिकार्यमे
 तत्स्रापोक्तिमस्योयदिकेंद्रयातंविनश्यपूर्वभवतीस्यप्रातः६१
 अथदुःफालिकं॥मंदःस्वभोज्जदिपदस्थितश्चेत्यदोनशीद्वेणकृते
 त्यशालःतत्रापिकार्यभक्ततीतिवाअंबजोदिनिर्गयपदेनवेत्स्या

।पडि।नवशः।
।क।पापःपी।
।ए।पापान्
।वास्यानान्
।क्रीडानां।
।चै।स्फुरास्फुरा।
।पु।नसि।पेच
।नः।लोपोव्यर्धु
।सहितयाभाध
।पे।शक्यार्थ
।पु।प्राध्या।३

कौमुदराण्यतरेता
 दधिदीर्घान्नसिचा
 हप्रिचापकृत्वा
 नमितिमा
 त्वादिमिदिप्रि

(Faint handwritten Devanagari script at the bottom of the page)

पदा
की
कयी
व

[illegible]

[illegible]

किरातः॥ देह

प्रापिताः

॥२॥

किताकारमुपेतिशंकितः॥

क्रियासमाप्तिः प्रनुजीवाधीनाः१ सामदानमेवदेव२

क्रियापवर्गसंज्ञाविस्मृताः कृतज्ञतामस्यवदन्तिसंपदः॥४॥ अनारतंतेन

निरंतरं

पदेयुलंभि

पदः॥१॥

यत्सिन्धु

हृदगंधि

रहयाः

ताधनुर्भत

महीभृताः

तीयेतेषा

तापते

क.प.

९

श्रीगणेशायनमः॥ ऋषिषचमी पूजा आचम्य प्राणायामदेशकालौ स्मृत्वा संम
धम क्रतुदर्शनादारभ्य शरीरवसानपर्यंतं ज्ञात्वा तातसां सर्गिक सकलरजो
शेषजनिताशेषकल्मषविनाशार्थं श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं यथाशक्या यथाभा
लीतोपचारे ऋषिपंचमीव्रतमहं करिष्ये ॥ इति संकल्प्य शुचौ देशे जलपू
र्णकुंभं पंचरत्नैर्हिरण्येन च युक्तं स्थापयित्वा तस्योपरि ताम्रमयवेणमयपात्रं न्य
ह्येमांस्वष्टसु प्रतिमासु प्रजालितासु तदस्तु मित्राण्यहा वै प्रतिष्ठा ॥ इति कश्यप
पाटीन अरुंथती सहिता प्रतिष्ठा ॥ कश्यपौत्री ॥ नतः पूजां कुर्यात् ॥ कश्य
पौत्रि ॥ इति ध्यानं ॥ आगच्छंतु महाभागा श्वतुर्वेदस्वरूपिणः ॥ यावद्रूपतम
हं कुर्वेद्यप्याभवतां द्विजाः ॥ आवाहनं ॥ अग्यजुः ॥ सामवेदानां स्वरूपे

हेख ९

यानीकालउत्तरः२
चंद्रस्यसंपत्तिः
नेतः स्यात्तदीमा
मातृकश्रयणा
समरः३
रोदातमहतीति

पदा
की
क्या
व
ता
रा
१७
सं
म
न
न
॥

किरातः॥ देह

प्रापिताः

॥२॥

किताकारसुपे

पदेष्टुलंमिता

पदः॥१॥सखे

यत्सिन्कुरव

छद्गंधिरी

रहया स्वयं

ताधनुर्भतः

महीभतांसा

तीयतेधार्तु

तायते

२॥पकीभतान

कत्तियताः

२

लउत्तरः
स्युसंप्रति
स्यात्तदीमा
सुक्रयथा
२३
महत्तोदित

पदा
की
क्या
व
ता
रा
७
सं
म
न
म
॥

पदा
की
कथा
व
रता
रणी
7
सं
न
न
न
न

विराटः॥ देह
प्रापिता॥
॥२॥

क्रियासमाप्तिः अनुजीव्यधीनाः सामदानमेवदंतु॥
किताकारसुपैतिशंकितः॥ क्रियापवर्गसुनुजीविसात्कृताः कृतज्ञतामस्यवदन्तिसंपदः॥१४॥ अनारतंतेन
पदेषुलंभिताविभज्यसम्यग्विनियोगसक्रियां॥ फलं त्युपायाः परिद्वं हितायतीरुपेत्यसंघर्षमिवायसं
पदः॥१५॥ सखिनलभ्यादधतः कृषीवलैरक्षुपच्याद्वसस्यसंपदः॥ वितन्वतिज्ञेर्ममदेवमातृकाश्रितः
यत्तस्मिन्कुरवश्चकासति॥१६॥ अनेकराजन्यरथाश्चसंकुलंतदीर्घमास्थाननिकेतवाजिरं॥ नयत्ययुग्म
कृदगंधिर्दत्तांभ्रशंनपोपायनदंतिनामदः॥१७॥ उदारकीर्तेरुदयंदयावतः प्रशान्तवर्धंदिशतोभि
रहत्या॥ स्वयंप्रदुग्धेस्यगुणैरुपश्रुतात्सुपमानस्यवस्तुनिमोदेनी॥१८॥ महोजसोमानधनाधनावि
ताधनुर्भूतः संयातलब्धकीर्तयः॥ नसंहतास्तस्यनभेदवृत्तयः प्रियाणितां हृदयं सान्महीहनु॥१९॥
महीभृतांसाच्चरितेश्रैः क्रियाः संवेदनिशेषमशेषितक्रियः॥ महोदयेस्तस्यहितानुवधानः प्र
तीयतेधातुरिवैहितंफलैः॥२०॥ नेतेनसज्येकचिदुद्यतंधनः कृतंनवाकोपेविमलमानसम्॥
हायते॥ दूतैः॥

प्रायगीकालउत्तरः
देशोनद्यैरस्यवसंप्रदेशः
ह्यालिनः स्थानदीमा
कैदेवमातृकाश्रयथा
मंडितमरः
उदारोदात्तमहतेति
मरः

॥१४॥
॥१५॥
॥१६॥
॥१७॥
॥१८॥
॥१९॥
॥२०॥

वक्रावेचकः शिवादिः २

कामक्रोधलोभमाहमात्सरनिदाः ३

वशीकृतः २

नक्तं दिवंचनं दिवम
होग्रजो रत्नार्थः ४

यथास्वच्छापयमिति नि
पातो द्विमीनपुसकत्वेन

धर्मप्रथी कामः ३

अधिकता २

यद्यन्मविद्विषः ६॥ विशंकमानो भवतः पराभवं न्यासनस्थो पितृनाधिवासिनः ॥ दुरोदक्यजितां समीहते
नयेन जेतुं जगती सुयोधनः ७॥ तथा पित्रिह्यसंभवजिगीषया न नोति शुभं गुणसंपदायशः ॥ समन्त्रप
भूतिमनार्थसंगमोदरं विरोधोपि समं महात्मभिः ८॥ कतारिव दुर्गजयेन मानवीमगम्य रूपां पदवीं
प्रपित्सना ॥ विभज्य न तं दिवमस्तं दिवमस्तं दिवमस्तं नयेन पौरुषं ९॥ सखीर्निव प्रीतियुजो नुजे
विनः समानमानान्सहदश्रवं धुमिः १०॥ तस्य तां दृशयति गतसमयः कताधिपत्या विसाधुवं धुतां ११॥
असक्तमाराधयतो यथायथं विभज्य भक्त्या समपन्नपातया ॥ उरण नुरागादिव सरव्यमीयितो नवाधते
स्य त्रिगुणः परस्परं १२॥ निरत्ययं सामनदानवजितं न भूरिदानं विरहय्य सक्रियां ॥ प्रवर्तते तस्य वि
शेषशालिनी गुणानुरोधेन विना न सक्रिया १३॥ वसुनिवां कृन्तवशी न मन्युना स्वधर्मद्वयेन निवृत्ति
कारण ॥ गुरूपदिष्टेन रिपो स ते पिबानिहं निदं डेन सधर्मविप्रवं १४॥ विधाय रत्नात्परितः परेत रानंशं

जितेन्द्रियद्वयार्थः १

सामसंत्वमभिसमद्वयमारः ३

कणवदाश्रयलोभादित्यर्थः ४

धर्मव्यतिक्रमं निवारयति १

रत्नकार १

उक्तविभाषादधनः २

मनामीमानवीमनः २५
समावाहनासिद्धिर्धर्मः २६
प्रजापालनपद्धतिः ३
उरुषस्पृकर्मवोरुषपुरुषा
कारुड्योगमिति यावत् ४

मि वं धुसमहं ५

आप्तवान् ४

दानं गजमदेत्यागेद्वयं
शेमारः ३

अपरान् १

पदा
की
मेयी
व
मेता
रणी
१७
सं
न
न
न
॥
र
न
२

श्री मत्तापत्र

मत्तापत्र

१२३

मत्तापत्र

१

पदा
की
कथा
व
मत्ता
रणी
१७
सं
म
न
म

ता

विष्णुनिदेव सवितुर्दुर्गतिरितानि परासुनयन्तु वृक्षसन्नासुवः ४ इमारुद्रा
यत्तव सेकपर्दिनेक्षयदीरायप्रभरा महेमतीः यथाश्रमसद्विपदेचतुष्पदे
विष्णुम्युष्टुमिः ५ अस्मिन्ननातुरमा एतं ते देवा सवितुर्य जंप्रादुर्वृक्षस्यत
ये वृक्षणेतेन यज्ञसवितेन यज्ञपतितेन मामवमनो जूतिर्जुषता मामस्य
वृक्षस्यतिर्यजमिमंतनोत्व रिंयं यज्ञः १०० सममिमंदधातुविष्णवे देवास्तु
मादयंतामं प्रतिष्ठापयै प्रतिष्ठानामयज्ञो यज्ञे तेन यज्ञेन यज्ञेति सर्व
मेव प्रतिष्ठितं ॥ भवतु ॥ शुभम् ॥ ५ ॥ मस्तु ॥ न विप्रपादोदक कर्द
मानि न वेद तीर्थं च निगर्जतानि स्वाहा स्वाधा कार विवर्जतानि श्रमश्रानि
तुल्यानि गृहानि तानि १॥ २ ॥ अहेरिवक्षणाङ्गीतः सौहित्यान्नरकादिव
कुरापादिवचमस्त्रीभ्यः सविद्यामधिगच्छति ॥

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ शक्याय नमः ॥ सीतायाः ताजीसुत ॥ पार्वतीमाताजीसुत ॥ राम
नौमीयुतेभ्रवपुषे तद्विदंवा राया गुंजायतं सयरिधिष्ठलसनमुरवाय वन्य
सजेकवत्सवेत्रविद्याए वेणुसदमश्रिये मृदुपदेय शुयोगजाय

श्री मातापञ्च

श्री मातापञ्च

१२३

श्री गणेशाय नमः

श्री

कथा

व

नैरा

वर्णा

ग

सं

जन

प्रा

तानि

मतां

उपर

ग

३

११

ॐ स्वस्ति श्री गणेशाय नमः ॐ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्ध प्रवाः स्वस्ति न प्रवा विप्र्य वेदाः
 स्वस्ति न सा देवाः स्मरि वनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्देधातुः ॥ १ ॥ पयः पृथिव्यां
 पयः ओषधीषु पयो दिव्यतरि क्षेपयो धा पयः स्वतीः प्रदिशः सनुमद्युमवि
 स्मरराटमसि विष्णोः स्त्रप्रेस्था विष्णोः सूरसि विष्णो ध्रुवो सि वैष्णव मसि वि
 सुवेत्वा अग्निर्देवता वातो देवता सूर्यो देवता चन्द्रमा देवता वसवो
 देवता रुद्रा देवता दित्या देवता मरुतो देवता विष्वे देवा देवता वरुण
 तिर्देवता इन्द्रो देवता वरुणो देवता इन्द्रो देवता शान्तिरक्षरि द ॥ २ ॥ शान्ति पृथिवी
 शान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिं ब्रह्म त यः शान्तिं विष्वे देवाः शान्तिं ब्रह्म
 शान्तिं सर्व ॥ ३ ॥ शान्ति शान्तिरे ब्रह्म शान्तिः सा मा शान्तिरेधि सु शान्तिं भवतु

१॥ रामः

उपर

ग

३

अनमृतिस्वरूपाचार्योवदति किंवदति अहं अनमृतिस्वरूपाचारः शारस्वती प्रक्रिया
 रूयंकुर्वे ॥ किंकृत्वा परमात्मानं प्रणम्य कस्यैवाल दीवृद्धि सिद्धये कथं भूतो शारस्व
 ती प्रक्रिया नातिविस्तारा ॥ नातिविस्तारो यस्य सः नातिविस्तारा तां नातिविस्तारा ॥ यत्र
 कुत्र स्थिता नां सृजाणं मेलनेन प्रयोगान्न कूलसूत्रकमांकुर्वे कुर्वे इत्यत्र कुर्वे क
 थं न स्या कुरुदरोर्न दीर्घः परमात्मानं इत्यत्र परमात्मने कथं न स्यात्त उपपद

पाः
 विज्ञापदा
 मृत्रकु
 वेदविज्ञेया
 र्हेनात्तव
 मर्ष्यस्तेरा
 १८ः सवर्गा
 नदीमोग
 निरुद्धसं
 गभरागजम
 २॥ सर्वे
 पञ्चिज्ञानि
 यशासता ॥
 श्रीकंदुपर
 दापेपारखा

५ मातापत्रं ॥ १२३ ॥
 उक्तं न जंघा चरण
 कथादृषकः प
 हं पा ॥ बहु पाव
 योगे दासका चो
 पहरि न्यथा ॥ १२४ ॥
 भिगा मिद रिदु ज
 जामी मं च को न
 तरे ध च वराया
 प्रपा दिव्यो तिर
 विवर्णा सुखाप
 यासम्प कुरुते मिय
 श्री मा त्रि नाग
 पुरामे सा दिवि
 अत्र विवेक ॥

१२५ ॥ कर्मयोग द्यन द्विरा ॥

①

माता
 पदा
 मृत्रकृती
 वेदविजया
 रते नातव
 सिर्प्य स्नेहा
 १२६ ॥ सवर्णा
 नदी भागा
 निरुद्ध सं
 १२७ ॥ जम
 १२८ ॥ सर्व
 रश्मि ता नि
 पशासता ॥
 श्रीकंदोपर
 दापे प्रास्ता

१: क्रमयोमह्यनदिराः

आश्रयदा
 बलवती
 विजयदा
 अश्व
 प्रसन्नता
 सुवर्णा
 नमो
 अस्त्यं
 गीजन
 प्रसन्नता
 ज्ञानि
 तासः
 अमर
 अश्व
 १२

५ मतापत्रे

८ कमयोम द्यनद्विगः

१२३ उक्तं न जंघा चराः॥ विवाह विदुः केसी विनायः॥ अथ गोरगोपि नरसो॥ ननु धाधः॥ सुषाजाम् धातव्यस्यो चतुष्वधे वि एमूत्र विसर्जने मूत्रहृत्की
 कयादृषकः पंक्तुः॥ ईषी लमि शकः॥ पिना विवस्मानोऽपस्मारी॥ तस्मापे हारायि न पत्योऽप्यपतयं त्यंतदरिद्रो॥ विद्या विवेकमी पुरुष मया॥ वेद विवेकी
 हंपी॥ बहुपावको जलवृषः॥ अथ अयानुको वराहो॥ अथ नमोजित मोली वायसः॥ नृद्वै कभोजी वा नरो॥ यतस्ततोऽप्यभाजतिः॥ कंचन दहनात्तव
 येतो दारका चायेमिस्व विहंदि॥ पयुषि क्षीणी क्षमिरदतादायी वती धर्मी क्षमरी भामराड्गुत्तमादीमं डलकुं वी॥ यद्वा चायेम्यपको गेहंती सप्यं स्नेहा
 पहरि न्यथी॥ अनाय हायेती राणी॥ जानाप हावी मूक चंडाली पु॥ सी गमने डारः प्रवृजिता गमने मस्यि शा च॥ मूद्रो गमने दार्यकीटः॥ सवर्गा
 भिगा मिदरिद्रो जलहेरः॥ मूष्णः॥ दारहारी वलो केवा दधिकारुणोऽव क्रय विवेकी गट्टो रजु महिषी गामी नपुंसको राजा को राको गद्दमेग
 जामी मं च को न ध्याये ध्ययं न मृगात्॥ परद्रो हापरे ध्याय मस्य वै धेग मं वासी येते नृकुं गमना इति॥ एतमन्या न्यपि वचनानि सूर्य
 तरेषु चेषु गीयानि॥ पापी नो मम्यव प्रायश्चित्तो चरेण पाप दयस्व कुं ति भवितो सोहं रां स्वाः॥ पापत्मार नस्तु पापेभ्यः कृच्छ्रः संतारिता नराः॥ जन
 मया दिव्योति नावकार्यो विचारणोति॥ कृच्छ्रः प्रायश्चित्तैः शंख तिरवता वपि॥ वीर्य प्रायश्चित्त प्रशस्त मया वारो जायते न त्वेन क्षणः॥ सर्वपाप
 विनाशस्तु योपयं नः॥ एवं ह्यहं॥ शानवाय यशस युक्तो जायते मय कुलोचितः॥ सपुण्यमा जेत को धः सत्पवा दीजितो द्रयः॥ प्रायश्चित्तानि
 यासम्प कुरुते नियते द्रयः॥ परद्रो निपुणं धर्म मुनि म्या मुनु भाषित मिति॥ इप्रायश्चित्त प्रोचना निमहारा नाधिराजस्य मदनेद्रस्य शासता स॥
 श्रीमा त्रिनाग जुरिणः॥ मद्रुजात्म जेन च॥ मद्रु अविश्व ना येन काशी तीर्थ विधातिना॥ सर्वपाप दायकं प्रायश्चित्तं प्रकाशतं॥ इति श्रीकण्डेउपर
 युरामेसा दिवि वि च बिरुदावली विराजमानमानो भूतम हास जाधिराज श्री राक्षसिं हात्मा ज श्रीमदन सेत देव विरचिते मदन रत्न प्रदाये परा रवः
 अत्र विवेक अतु प्रायश्चित्त र्थाद्योतः समाप्तः



नोतिर्यग्यो नयो भवोत् ॥ अतिपातकी नोपयवेरासर्वेयावर योनयः ॥ महापातकिनां कुमियो नयः ॥ अनुपातकीनां कुमियो नयः ॥ ५
 उपपातकिनां कुमियो नयः ॥ कृतज्ञातभ्रंशकरकर्मणं जलचर योनयः ॥ कृतसंकराकराकर्मणं योनयः ॥ भतायात्रीकराकर्म
 णांपेयु योनयतक्तमतिनीकराकर्मणं मनुष्येण योनयः ॥ प्रकीर्णकेषु प्रकीर्णहंस्वाः कथादेभवंति ॥ यमः तिर्यग्यो न
 समुत्तीर्णा दुस्विता कौधनाः कृशाः ॥ दरिद्र कुनसे भूता जायते पुत बाधमा इति विदुः ॥ अथ नरकानुभूतदुःखानां तिर्यक्कुमु
 तीर्णा नोमानुष्येन दारानि भवंति ॥ कुसुतिपातकी ॥ केन हाय दमी ॥ सुरापश्यावदंतः ॥ स्वर्गपहरी कुनखे गुत्त ॥ त्यगो
 शुभो ॥ पूतिनासः पिशुनः ॥ सूचकः पूतिवक्त्रः ॥ धाम्यचैरेडु हीनः मिश्रचैरेति रिक्तांगः ॥ तथा ॥ देववाह्यरा कौशमूर्खः ॥ लोडुजिको
 गरदः ॥ गुरोः प्रीतकूलो यमारी ॥ गोघृस्तधः ॥ दीपापहारी कृशाः ॥ दीपनिर्वपकश्चः ॥ उपचामरसी सवित्र्यो रजकः ॥ एकशयावक्त्रः
 मजवाधः ॥ कुंडाशी भगदः ॥ घण्टिकैस्तैलको वाधुषिको भ्रामरी ॥ मिष्टारपको वातगुल्मी ॥ समभेत्तारवल्बदः ॥ स्त्रीपद्यवकीर्णा
 परवृत्तिघोदरिद्रः ॥ पस्पीडाकरो दीर्घरागी ॥ खंकरविरोधेण जायेते लक्षणा न्विताः ॥ रोगान्विता सयां धा अकुप्यारवं जैक लेखनाः
 वामनावधिंरामूक दुर्बलाश्च तथापर ॥ तस्याः सव्यप्रयत्नेन प्रायश्चित्तं तु कारयेदिति ॥ मिश्रचौरः ॥ अपद्रव्यमिच्छेरो न योद्रव्यमपहरति ॥
 पांडवल्कः ॥ ब्रह्महा ॥ चयरागी स्यात्सुरापः स्यावदंतकः ॥ महारा नुकुनखी दुःखो गुरुतल्यगः ॥ घोथेन संवसये घोस्तक्ष्णो मिजायरे ॥
 अन्नहर्ता मयाधी स्यात्सूको वणपहारी ॥ धाम्यमिश्रैति रिक्तांगः ॥ पिशुनः पूतिनासिकः ॥ तैलहृतै जयायी स्यात्पूतिवक्त्रः ॥ सूचक इति ॥
 तैलपायी कीटविशेषः शरकः ॥ ब्रह्महाकु ॥ तैजसापहारी मंडोत्तः ॥ देववाह्यरा कौशकः ॥ स्वजति गैरदागुदनावु न्मत्तौ ॥ गुरुपातहं ना उपमारी
 गोघृश्चाधो ॥ धर्मपत्नी मुक्ता ॥ उपचयवत्तः ॥ शब्दबेधी प्राणि विशेषः ॥ कुंडाशी भगमदो ॥ देववाह्यरा स्वपहारी पांडुदोगी ॥ व्यासा
 पहारी चकाराः ॥ श्रीपणोयते बाधुडः ॥ कौमारदारमागदुर्भोगो मिष्टे काशी वातगुल्मी ॥ अभद्रमद्रका गंडुमानि वस्त्राणि निवीजि ॥
 कूरकमो वामनो ॥ वज्रपहारी पतंगः ॥ शय्यापहारी दधेराकः ॥ शरभुक्तपहारी कपाली ॥ दीपापहारी कौशिका ॥ मित्रधुकचयी ॥

रपागुलमन्त्रां च कव्यादं दृष्ट्वा गामपि ॥ कुरकर्म कृतं चैव शनैः शतं तत्पुनः ॥ हिंसा भवति कव्यादाः कर्मयोगे न द्विराः
परस्परादिनः स्तेनाः युत्पत्तस्त्रीनिषेविराः ॥ संयोगं पति ॥ तैजसापरैस्ते कृतयेधिते ॥ अथ ह सच विप्र स्वभवेति वृद्धराक्षसाः
ममिमुक्तापरवाला निरुत्पत्तौ मेममानवाः ॥ विविधा विचरन्ता विज्ञाय यं ते हे मकहं शब्दः पक्षि विशेषवचने ॥ धान्यह
वाभवत्पारवुः कास्मिहं सा जलपुत्रः ॥ मधुदेशः पयः काकोरसं मधुमकुलोद्युतं ॥ मोसं गृध्रो वसं मधुसैलं तैलापगः स्वगः वीरी
विकैलु कवरं वला केशकुनिर्दिधिमहुर्जलकाकः ॥ मैलापगस्तैलयायिका ॥ वीरी विकैमिलिका ॥ कार्यसंहतवाक्त्रौ
चो गे धागावयुगां दो गुजं बुधुदरः ॥ शुभानं जं धान्यं न राकं न वारिणः ॥ अविचरतां विविधमकृतां नं तु राक्षकः
धाविसे धाशाक्षकः एकैव पुः ॥ वको भवेति ह धागि यर करी ह्ययरकरं ॥ रक्ता निहवा वासां सि जायति जीव जीवकः
गृहकारी वरदारव्यः कीट विशेषः ॥ कोमगे भव्य द्यो अं फलमूलैरुमकृष्टः ॥ श्रीवहोस्तोककोवापियाना न्युष्टः पशूनजः
स्तोककाचातकः ॥ यद्वातदापरद्रव्यमपहस्य बलान्नरः ॥ अवश्यं पातितिर्यक् जग्या च बहुते हविः ॥ ह्रियोयै ते न ह ह्यो दोषमवापुयुः
श्लेषाभवे जं नूनं भार्या लमुपयोतिता इति स्यात्सरव ॥ शरीरजैः कर्मदेवैर्गीति स्यात्वरतां नरः ॥ वाचिकैः पक्षिमृगाणां भावसै
रस्य जातितामिति ॥ सद्यः सरव ॥ स्वप्नः स्वप्नः अकर्मभाः श्रुता वर्ण ह्यनापदिः ॥ पापान् सै सत्यं सारां ज्ञेयतां यां ज
रस्युक् ॥ वांता रपुः कानुरवः प्रेतो वप्रे भवति विच्युतः ॥ अमेध कुणयाशी ॥ तु द्वात्रयं कटपूतनः ॥ मैत्रा दो ज्योतिषः प्रेतो वै
र्या भवति पूयनुक् ॥ चैला राकस्तु भवति मूद्रायर्मा लवका च्युत इति ॥ मैत्रा दो ज्योतिष इति प्रेत नाम मैत्रं गुरुदस्या नेत जा न्ते
यस्य समैत्रा न्तः या जवका ॥ परस्यो विता ह वा वृत्त स्य महस्य च ॥ अरण्ये मज्जि देरा भवति वृद्धराक्षसः ॥ हीन जातौ प्रजा
येत परत्वापहारकः ॥ तथा मधुदेशः फलं गृध्रो जं गि धा गि वस्तथा ॥ अजीवनं श्वारसे तु वीरी लवरण हा रकः ॥ प्रदरी नार्थ
तंतुमयोक्तं होय कर्मणि ॥ दप्य प्रकारा अथ या तथैव पाणि जातय इति ॥ वस्तु ॥ अथ पापात्मनो नरको नु भूत दुःखा

५
ये ते कृतकतयायश्चिताः प्रतिपादयितुं नः पर्यायेण कथय्यते ॥ महापातकिने मन्त्रं तस्मै पपात किं चतुर्थं गेकृतसंकरा
करणाश्च संवत्सरमहसंकृता विभ्रंशकाश्च श्रुतमतिनीकरणा अपकीर्णपातविनश्च ह्येवर्षयुग-कृतपातकी
नः पापाः प्राणप्राणादनेतरं ॥ याम्यपेया नमामाद्यदुःखमश्नुते दास्यं ॥ यमस्य पुर वै धेरैः कृप्यमाणस्ततस्ततः
सुखं नो बध्नाकरेण नीयमानाश्च ते पथाश्च भिः सृणोतेः त्वया दैः काकं कवकादिभिः ॥ अग्निना दह्यमानाश्च
ते धमानाश्च कंठकैः ॥ कवचैः पीडमानाश्च पीडमानाश्च तृक्याः ॥ चूधया बाधमानाश्च धारैर्वाधिगणैस्त
था ॥ पूयैराक्षिण्येन मूढमानाः पदे पदे ॥ परान्नपानलिप्यंतस्ताडमानाश्च किं करैः ॥ कथ्यंते ते कचिन्नैर्ते अने
मुसलैस्तान्ते मुमलैस्तथा ॥ आयसीषु च पच्यंते शिलासु च तथा कचिन्न ॥ कचिदांतं तथा श्रुतिं कचिन्नूयमच्छक
चित् ॥ कचिद्विष्ठां कचिन्मांसयूयं कचिन्सुदारणं ॥ अंधकारेषु तिष्ठति दारुणेषु तथा कचिन्न ॥ कचिन्मिमंशं मार्गाश्च
हि तं दैः सुदारुणैः ॥ कचिच्छीतेन वा ध्याने कचिच्छोमे ध्यागाः ॥ परस्परमया श्रुतिं कचिन्नेताः सुदारुणाः कचिद्धमेनया स्यंते तं
वमानास्तथा कचिन्न ॥ कचिद्विषयतिवारणं दैरा कचिन्नेतथा कचिन्न ॥ कंठेषु दत्तयाशाश्च मुजगा भणो विष्टतैः पीड्यमाणस्त
था येनैः कृप्यमाणश्च जानुभिः ॥ मृगपृष्ठकटिजीवंसु चिकंठाः सुदारुणाः कटंगारपुमारोश्च शरीरं धातना च मोः ॥
खं पातकिनः यापमनु नूयमुदुःखनाः ॥ तिर्यग्यो नो प्रययन्ते दुःखानि विविधानि वेतिः ॥ मनुः वदुःखं वगणां च दारुणं न
रकाः प्राप्यत क्यारं ॥ संसारान्प्रतिपद्यते महापकिनस्त्वमान् ॥ अश्रुकर खरोच्छ्राणां गोजा विमज्जपक्षिणां च
उत्तमयुः कसानां तु वल्लहाद्यो निमकुत्ति ॥ केमिकीटपतंगानां विदुः जां चैव पक्षिणं हिंसाकं ॥ चैव सुखानां सुरापो वारुणो वज्रोत्त
र्हता हिंसादानां च तिरश्चां चो वारुणां ॥ हिंसाकाश्च पशाश्चानां स्तेना विप्रः सहस्रशः ॥ लूतो रीता नाभिः ॥ सरटः कर्कलासः

भवेदिति॥ तद्वपरदाह इति गौतमोक्तं बर्षद्वयह कुबुतेन सपाशिविषयं॥ तथा त्रैमासिककादि विषयभूते पातकाभ्यां विषयं च
 "पातकशब्दे वाच्यं चां उल्लेखः॥ गमनस्य पुनः पूर्वकैश्चिद्भ्यां सेव जातव्यं॥ तत्र सत्कर्मने जातकृत्वा यदमुद्विष्टमे जातदेव द्वयमिति क
 कृत्वा विधानाद्विरभ्यासेष्विह कृत्वा विधानं युक्तमेवेत्याहुर्विज्ञानाच्चराचार्यैः॥ स्मृत्यर्थसारे तु॥ उपपाकमारभ्यावीचीनेषु पा
 पेषु जन्मप्रभस्य हानतः कृतेष्विदं विषयं सत्कर्मप्राज्ञापित्यविधानं धृतराचार्येण शकितं तावता धेनवादिप्रपात्राय न्वा कुर्वा
 दित्युक्तं॥ अत्राप्यज्ञानतोभ्यसद्विगुणं मतिपूर्वकेषु विगुणं मत्प्राप्त्या स चतुर्गुणमित्यादि पूर्वोक्तमुक्तं॥ यत्तु समेतुवचनं॥ यद्य
 प्यसकदभ्यस्तं पुनः पूर्वमद्यमहत्॥ तद्यस्य कर्तव्यमहत्ः पातकद्वय इति तत्रैमासिकादि विषयोपपातकाभ्यां स
 विषयं॥ अत्रात्रादेव द्वयमित्यमोक्तं चेद्वयराख्य विषयपातकाद्यत्र विषयं च प्रकीर्णकेषु चूडपापेषु च॥ जन्मप्रभसि
 कृतेषु विशेष उक्तः स्मृत्यर्थसारे॥ प्रकीर्णकेषु चूडपापेषु च वदुष्यज्ञानकृतेषु प्रतिनिमित्तं नैमित्तिका शसर्वप्रायश्चित्तं॥
 कृत्वा तिकृत्वा द्रायणं कुर्यात्॥ तस्यावहुकालाभ्यां सेवषड्गुणमिति॥॥ इति सर्वप्रायश्चित्तं॥ अथ प्रायश्चित्तपरोक्षनाथं
 पापिनां प्रायश्चित्ताकरणे पापफलनरकादिभोगप्रतिपादका निवचनान्पुरा कृत्यते॥ तत्र याज्ञवल्क्यः॥ प्रायश्चित्तमसु
 चानराणां पेठुमिस्तानराः॥ अप्यश्नापि नः कष्टं ज्ञेयं कान्यांति दारुणं॥ तामिस्रं लेहशं कुचमहोरारवशात्सन्मला
 रौरवं कुटलं पूतिमत्त्रिकं कालं सूत्रकं॥ संघातं लोहितं दं च स विषं सेपतापनं॥ माहा नरककाकोलं॥ संजीवनमदापय॥ अथी
 मंघनामिस्रं कुमिपाकं तथैव च॥ अस्ति पञ्चवने दारं तपनं चैकविंशकं॥ महापातकजैर्दोरैरुपपातकजैस्तथ॥ अन्विता यो न्म
 चरितप्रायश्चित्तं नाम राधमा इति विष्णुः॥ अथ नरकाः॥ तामिस्राप्यं धतामिस्रा रौरवः॥ कालसूत्रं महा नरकः॥ जीवनसुखीचीतोपना
 संप्रतानः संघनः काकोलः पूतिमत्त्रिकालो हरां कुचं विसा विषमपेयाः कूटशाल्मलिः पूयनदी अस्ति पञ्चवने तोहकारकंडु

[illegible]

१२० श्रीमच्छ्वरेत्रिगुणो॥ कुरातप्यो नैवां वजरायां दशयो जनागतस्य दशककुसमे॥ जोदावर्था विस्त्रेवेस्म द्रुतं वजरा॥ पुरणीतायां योज
ने चतुष्टयादागतस्य स्नानं कुरु बतुष्टयसमे॥ पूरणीयांतददे॥ कुरुणां योजनं संख्यया कुरु सखातया॥ तुंगभद्रायां मपि॥
उपयज्जुगमे द्विगुणो भिमरथ्यां मपि योजनं संख्यया कुरु सखा॥ कुरु द्विनी संगमे दशयो जनागतस्य स्नानं पंचदशककुसमे
जोदावर्था योजनं वदोपादकुरु॥ सिंहयोगुरो जोदावरी सर्वजगद्वी जगद्वी समा॥ कन्यास्योगुरो कुरु सर्वेणायां
सर्वजगद्वी वदोपादकुरु॥ सिंहयोगुरो जोदावरी सर्वजगद्वी जगद्वी समा॥ कन्यास्योगुरो कुरु सर्वेणायां
कुरु वेणायां मलापहारिणां संगमे त्रिशत्यो जनागतस्य स्नानं त्रिशतककुसमे॥ भीमरथा संगमे द्विगुणो॥ तुंगभद्रा
संगमे त्रिगुणो निव्यसंगमे चतुर्गुणो॥ वल्लभश्चरे पंचगुणो॥ मल्लिकार्जुनसमीपे पातालजंगमां पंडुरो॥ कावेर्वी
महानद्यां दशयो जनागतस्य पंचदशककुसमे॥ तोपपरां कुरु तमलापयस्व नीलु दशयो जनागतस्य स्नानं दशककु
समे॥ सहपादेदु तभयः खेदे ध्यानु सारे लोके द्विचि कुरु फलप्रदा विध्य श्री लोद्वीः द्विगुण फलप्रादाः॥ हिमाचले द्वाः
त्रिगुण फलप्रादाः कुरुः सखीः योजनागतस्य त्रिशत फलप्रादाः स्मृतिपुराणादिषु यथा कथंचिदुदतुक्तं कुरु त्रिशत फल
प्रादाः॥ अल्पनद्यः कुरु फलप्रादाः॥ नद्यो दिकुरु फलदाः॥ महानद्यः कुरु त्रय फलदाः॥ एक यो जनादिषु यो जनागताः स
वंतां हासतुल्यः॥ ततो दशजंता अल्पनद्यः॥ चतुर्विंशति यो जनागता नद्यः॥ चतुर्विंशति यो जनाधिकता महानद्यः॥
समुद्रगो श्वमहाभयाय त्रय महानदी निव्यपदेशो स्तुता श्वमहानद्यः॥ उपवासु सहा तं महानदी स्नानं योजनादवगिपि
कुरु समं कुरु तनयः॥ पापनद्यः श्ववर्जः समुद्रस्नानं सर्वजगद्वीकायं॥ देवता समीपे सरोनदी संगमेषु च सर्वदा कार्ये॥ पंदरायो
नागतस्य समुद्रस्नानं पंचदशककुसमे॥ प्रसिद्धे वा तासमीपे द्विगुणो॥ तं ज्ञात्वा तदेवता दर्शने त्रिगुणो॥ सेतुगमने त्रिशयो
जनहरान् त्रिशतककुसमे॥ त्रिशयो जनागतस्य रामश्चरदर्शनं

[illegible]

म ०५

१

स ९५

ह्ये
यात
नच
ग्य
मः
मोत
खल
मिदि
सवा
वोनि

2

एते जे त्रिकोणोच्च गोवात्तोर सत्पात्सौम्य मित्र स्ववर्गसौम्ये भेजे शोभने दृष्टा राशस्तो
 यात्तोर यात्रादिकृत्ये ३२ अत्र मत्पासूतिकायाः सूनौ श्रोतादिनाचरेत् न ज्येष्ठापत्पासू
 न ज्येष्ठे के चित्तागेपिनेष्यते ३३ दंतत्तोरनखक्रियात्रविहिताचौतोदिनेवारभे पातं
 ग्यारवीनिहाय नवमंचसंचसंथानया रिक्तोपर्वनिशानिरासनरणाग्रामप्रयाणोय
 नः स्नाताभ्यक्तकृताशनैर्नहि पुनः कार्यादितप्रेषाभिः ३४ कृतपाणिपीडमृतिवेध
 मोत्तणोत्तरकर्मचद्विजन्तपातयाचरेत् राववाहनीर्थसिंधुमज्जनत्तरसाचरेत्
 खलुगर्भिणीपति ३५ नृपानां हितेत्तोरभेषमशुकर्मदिनेपंचमेपंचमेस्पोदयेवा षड्
 प्रिसिमैत्रोष्टकः पंचपिओत्तुतोव्ययमात्तोरकन्त्युमेति अथात्तरारंभः गणेशवि
 स्तवाग्रमाः प्रपूज्यपंचमाष्टके त्रिंशोशिवार्कदिग्दिषट्शरविकोवावुदक लचत्र
 वोतिलांत्यभादितीशतलमित्रभेचरोनसननौशिशोलिपिग्रहः सनोदिने ३६ अथविद्या

2
शुभावहः स्यात् २५ अथचौले गीर्वाणोवुप्रतिष्ठापरिणयदहनाधानगेरुप्रवेशाश्रौले
राजाभिषेकोव्रतमपिशुभदंनैवपास्यायनेस्यात् नोवावास्यास्तवाद्यैसरगुरुसितयो
नैवकेनूदयेस्यात् पदंवाहं चकेचिज्जहतिनमपरेणावत्तीक्ष्णोतडग्रे २६ पुरुषा
द्गोवीत्येतिदशाहंचवाहंके पक्षेपंचदिनंनेद्देगुरोपक्षमदाहने २७ तेदशाहं
योः प्रोक्तेकैश्चित्सप्तदिनेपरैः अहंत्वात्ययिकेणत्येरद्वाहंचअहंविधोः २८ चूडाव
र्षात्तृतीयात्प्रभवतिविषमेष्टार्करिताचषष्ठीपूर्वांनाहंविचैत्रोदगपनसमयेतेद
शक्रेज्यकानां वारेलग्रांशयोश्चास्वभनिधनतनौनैयनेशुहिपुक्तोशाकोपेनैर्विमै
त्रैर्मृदुचरलचुभैरायषट्त्रिंशपायैः २९ तीणचंद्रजसौरिभास्करैर्मृशस्वमृति
पंगुताज्वरास्यः क्रमेणवुधजीवभार्गवैः केद्रगैश्चशुभमिष्टनारया ३० पंचमासाधि
केमात्रगर्भेचौलंशिगोर्नसत् पंचवर्गाधिकत्येष्टगमिणामपिमातरि ३१ नारादौ

तस्योग्रहशुभदतोवीक्ष्यमाद्रपपरे ६ पापान्तःपापशुभसूनेपापाचंद्रः शुभो-सन
 ए शुभांशोचापिमित्राशोशुभदष्टोशुभोपिसन् ७ सितासितादौसदृष्टेचंद्रेपक्षौशुभाव
 भौ व्यत्यासेचशुभोप्रोक्तौसंकटेववलंतिदम् ८ वज्रंशुकेज्वेसमुक्ताप्रवालेभौमे
 गौगोमेदमाकौसिनीलम् किंतौवैर्यगुरोपुष्पकंद्रेतयाचि प्राग्माणिकामर्के
 तमप्ये ९ माणिक्यमुक्ताफलविदुमाणिगारुत्मतेपुष्पकवज्रनीलम् गोमेदवैर्य
 कवर्कतः स्मरान्यथोत्तम्यमदेस्वर्णम् १० धार्यलाजावर्तकंराहकेत्योरुप्यंश
 केन्दोशुमुक्तागुरोस्तलोमेदपारनादोप्रवालेनाराजन्मर्त्तात्रिरावृत्तिनः स्यात् ११
 जन्माख्यसंपद्विपदः लेमप्राप्यरिसायकाः वयमेवातिमैत्रासुः स्तारानामसह
 कलाः १२ मर्यौस्वर्णतिलान्निपद्यपिगुरुंशकंत्रिजन्मस्वयो दयास्यत्यरितास्त्रिका
 सत्त्वर्णसर्वोविपत्यत्यरिः मर्युश्चादिमपर्वयनशुभद्रेषैषांदितीयेषाका नादिप्रां
 त्यनृतीयकाश्चयशुभाः सर्वेनृतीयेस्मरताः १३ षष्टिचंगतभंभुक्तचटीयुक्तं पुगाहनम्

षाण्विहल्लव्यनोर्केषेवायाः क्रियाहिदृमै ॥५॥ प्रवासनाशौमरणं ज यश्च हास्यार
 निःक्रीडितसुप्रभुकाज्वराख्यकंपस्थिरताश्च वस्थामेषाक्रमानामसदृक्कलाः स्फुः
 ॥५॥ लाजाकुण्डलपटयंगुघनासिधायैर्निशाहारुभिः पुंवालोद्युतैर्जलैर्निगादि
 स्नानं प्रत्वोहोम्याचहन् धेनुकवृणो वृषश्च कनकं पीताम्बरं पोटकः श्वेतागो
 रसितामहासिरजश्च्येतारवेदं क्षिणाः ॥६॥ सूर्यात्रसौम्यास्फुजितोक्षनागसप्ताद्रिच
 सान्विथरग्निनाडीतमोयमेज्यास्तिरसामासागतव्यराशोः फलदाः पुरस्तान् ॥७॥
 षोयोगेहेमत्वं देवशां विधायं निश्चयेति यो नंदुलांश्च वारेरत्नं मेव गां हेमनाम्नां दे
 वासिन्सूच्यं च तारासराजा ॥८॥ राणादिगौरविजुजौ फलदौ सिनेज्यौ मय्ये सदाश
 शिसनश्चरमेजमैदौ अधान्नवद्भिभयतन्मनिवस्तसौख्यदुःखानिमासिजनिभेर
 विवासरादौ ॥९॥ इति श्रीदेवतानंतसुतारामविरचिते सद्गुरुचिन्ताचिमणौ गोचरप्र
 करणम् अथ संस्कारप्रकरणं अथ राजः शुभं मायमार्गं रायेष फाल्गुने ज्येष्ठश्राव

५
एयोः सुक्तेसदारेसनौदिवा १ अतित्रयमुदतिप्रन्धुवस्वानौसितांवरे मथ्येचमस्तादिनि
मेपित्मिअपरेषसत् २ भद्रानिद्रासंकमेदर्शरिक्तासंथाषष्टीहादरीवैधुनेषुरोमेष्ट्म्योचं गो
इसृष्टोपरागेपातेचायेनोरजोरंदेशनेसत् ३ अथरजोदर्शनस्त्रान्म हस्तानिलाषिमैत्रवस
धुवारयैः सकान्तिनैः अभतिथौअभवासरेच स्त्रायादथार्नवतीमृगपौष्ठादृम्यवायुहस्ता
स्थिधान्भिररंलभतेचगर्भं ४ अथगर्भाधानं गंगोनेत्रिविधंयजेन्त्रियनजन्मर्तचमूलानकं
दासंयौसुमयोपरागादिवसेपातेतयावैधुतिं पित्रोःश्राद्धदिनेदिवाचपरिघाहं चस्वपत्नी
गमेभास्यन्तातहतानिमसुभवनेजन्मर्तनःपापभं ५ भद्राषष्टीपर्वरिक्ताचसंथाभौमा
कांकीनाचरात्रीअतस्रः गर्भाधानंअतरेहर्कमैकब्राह्मस्वातीविस्रवस्ववुपेसत् ६ केद्र
त्रिकोणेषुअभैश्रपापैस्त्रापरिगैः पुंग्रहदृष्टलग्ने गेजोरभोजेपिचयुग्मरात्रौचित्रादि
नीज्याषिषुमथ्यमंतत् ७ अथसोमपुंसवनविस्रपूजा जीवाकारदिनेमृगोज्यनिज्ज
निश्रोत्रादिनिब्रध्मेरिक्तामार्करसाष्टवर्जतिथिभिर्मासाथियेपीवरे सीमंतोष्टमषष्टिमासि

मासि शुभदैः केंद्रेत्रिकोणोत्तलेत्तांभारिषुवाधुवात्ममदहेलग्रेचपुंभाषाके
 ८ मासेश्वराः सितकृजेज्परवींदसौरिचंद्रात्मजास्तन्यपचंद्रदिवाकराः सुः
 स्त्रीणांविधेर्वलमुपेतिविवाहसंस्कारयोरितरकर्मसंभर्तरेव ॥ इतिमी
 मंतः पूर्वोदितैः पुंसवनंविधेयेमासेनृतीयेत्यवित्तपूजा मासेष्टमेवित्त
 विधातजीवैर्लग्नेशुभेस्यगृहेचशुद्धे ॥ अथजातकर्मनामकर्मच नज्जातक
 मांदिशिशोर्विधेयं पक्षीखरिक्तोनतियोशुभेद्भि एकादशोद्वादशाकेपिच
 स्मेरदधुवतिप्रचरोऽपुस्यात् ॥ अथसूतीस्नानं पौल्लधुवेदकरवानहर्षेपुसू
 तीस्नानंसमित्रभरवीज्पुशसं नाद्रीत्रयशुतिमच्चानकमिश्रमूलत्वाष्टे
 तसौरिवसुषट्ठरवित्ततिष्ठा ॥ अथप्रथममासेपुदंतजन्मफलं मासेचेस्य
 यमेभंत्सदशानोवालोविनश्येन्त्ययं हन्यात्सक्रमतो नृजानभगिनीमात्रग्र
 जन्मादिके षष्ठादौवधनेहिभोगमज्जलेनानासावंपुष्टिचोचत्मीसौख्यमयो

म १४

तानीचपितरुक् ऊष्टीचान्नक्षेत्रावातव्याधिमान्मोगभागिति १-अथभूस्पष्टवेगाने
एषीवराहमपिपूज्यकुजेविश्वदेवित्तेनियोजनपंचममासिवालं वधाशुभेद्विकटि
सूत्रमथधुवेदुज्येष्टमैत्रलचुभैरुपवेशयेत्तौ २१ नस्मिन्कालेस्थापयेत्तसुरमाह्वं
शस्त्रं पुस्तकं तोलनीच स्वर्णं रूप्यं च गृह्णातिवालस्तैराजीवैस्तस्य वृत्तिप्रतिष्ठा अथनो-
वृत्तभक्षणं वारेभौमाकिंहीनेधुवमदलचुभैर्विंशसूलादिनींद्रस्त्वानीवस्वभूपे
नैमिष्यनमरावधुक्कंभसोमीजलप्रे स्मैस्यैः केंद्रत्रिकोणैश्चभगरानगैः शत्रुत्वा
भत्रिसंस्थैस्तां हलं सार्द्धमासहयमितसमये प्रोक्तमत्राधानं वा २२ अथकार्णवेयः
हितैनांशैश्चपौषावमहरिष्यतं जन्ममासं चरित्तांशुगमाहं जन्मनारायणसुनिवसुभिः
संमितेमास्योवा जन्माहान्मूर्यभूयेः परिमितदिवसे तेज्यशुक्रेंद्रवारे योजावृवि
सुयुग्मादिति मरुदलचुभैः कार्णवेयः प्रशस्तः २३ संशुद्धे मतिभवने त्रिकोणकेंद्रया
यस्यैः शुभावचरैः कवीज्यलप्रेपाणारवैररिसहजायगोहसंस्थैर्लंगस्थैश्चिदशगुरो

४
 जनोसदृशानश्रोहंसपित्रादिहा ॥ ३ ॥ अथ दोलानिष्कुमणे दोलारोहोर्कभासंचरणे
 चषुसप्तमैः नैरुज्यमरणंकार्यं व्यापिसौख्यं क्रमाच्चिरोः ॥ ४ ॥ दंतार्कभूपृथितिदिग्मि
 नवासरेस्याहारेणभेमदुलबुधुवमैः शिष्टानां दोलापित्राठिरयनिष्कुमणेचतुर्थमा
 सेगमोक्तसमयेकमितेद्विवास्यान् अथजलपूजा कवीज्यास्तचैत्रापिमासेनयो
 षेजलंपूजयेत्सूक्तिकामासपूतौ बुधेहिज्यवारेतियोहिशुतीज्यादितींद्रकनैत्रज्य
 मैत्रैः ॥ ५ ॥ अथान्नप्राशनं रिक्तानेदाष्टदशाहरिदिवसमयोसौरिभौमाकंवाभालग्रेज
 न्तलंग्राष्टमलवगमीनमेषालिकंच हिवाषष्टात्समेमास्पथचमरादृष्टमंपंचमा
 दोजमासेनतत्रैः स्यात्स्थिताव्येसमदुलचुचैर्वालकान्नाशनंसत् केन्द्रत्रिकोण
 सहजेषुअमैः ॥ ६ ॥ अदेलग्रेत्रिलाभरिप्रगैश्वदंतिपापैः लग्राष्टपरहितेशशाने
 प्रशस्तमैत्रावपानिलजनुर्भमसबकेचित् ॥ ७ ॥ तीणेंडुपूर्णचद्रेज्यसत्तभौमाकीर्कि
 भार्गवैः त्रिकोणव्ययकेन्द्राष्टस्थितैरुक्तंफलप्रदैः ॥ ८ ॥ निताणीयंतकृद्दीर्घजीवी

९
रमः मृगान्तराच्छनेस्त्रयेश्चिन्मूलपूर्विकात्रये गुरुद्वयेकंजीववित्सितेद्विषट्शरत्रिके
शिवाकदिग्मितेतिथौध्रुवांन्यमैत्रभेपरैः शुभैरधीतिरुतमात्रिकोणकेद्रगैः सृजा ३८
अथं व्रतवंथः विप्राणां व्रतवंथनेनिगदितं गभंजनेर्वाष्टमेवर्षेवाप्यपंचमेत्तिनांभ
जाषष्टेजथैकादशे वैष्णानोपुनरष्टमेप्यपुनः स्याद्वादशेवत्सरेकालेयहिगणोग
तेनिगदितेगौणानयाद्भुंथाः तिप्रधुवादिचरमूलमृदुत्रिपूर्वार्द्रकंविह्वरुसिते
दुदिनेव्रतंसत् द्वित्रीशुरुद्ररपि विदिग्मतेतिथौचक्रुसादिमत्रित्वकेपितवापरा
हे ४० कवीन्यचंद्रलग्नपारिषौमृतौव्रतेयमा व्ययेज्वभागंवौनयाननौमृतौसखे
खलाः व्रतवंथेष्टषट्त्रिस्फुवर्जिताः शोभनाः शुभाः त्रिषडापेखलाः कर्कगोस्थः
प्राणांविधुस्तनौ ४१ विप्राधीशोनागंवेज्यौऊजाकौराजग्यानामौषधीशोविशाच शू
राणांक्षत्रांयजानांपानिंस्याच्छावेशाः सृजीवशुक्रारसौम्याः ४२ शाखेपावारननुवी
र्यमनीवरास्तंराखेशसूर्यशशिजीववलेवनंसत् जीवेभगौरिपुगृहेविजेनेचनीचेस्या

म६

देवशास्त्रविधिना रहितो व्रती च ४ जन्मर्तमासलग्नौ व्रते विद्याधियो व्रती आद्यग
गर्भे पितृप्राणांतत्रादीनामनादिमे ५५ स्तोत्रस्वमेस्वमे त्रेवास्त्वोशो वगो नमे गुरुः रि
ष्वाष्टनर्प ५ गोपी

10

३३४५: शकुनौसकौलवेनेष्ट: सम: श्रेष्ठहार्चवर्षणे ॥ ३३४५॥ सिंदव्यात्रवराहरासभराजावाह
हिधतकोटकाश्राजोगौश्ररणापुथश्रववतोवाहारवे: संक्रमेवस्त्रासेनसपीतहारि
नकपांशुरक्तकालासितं चित्रकंकवलदिग्घनाभमयरासंस्थाभुंशुंगीगदा ॥ ३४॥ त्वज्जोदंड
शरासतोमरमणोज्ञेनश्रपाशौकशोक्तावाणस्त्वयभट्टमन्नपरमान्नंभैत्यपक्वान्नकं
दुग्धंदध्यपिचित्रिनात्रागुरुमध्याज्यंतथाशकंराथोलेपोमृगनाभिकुङ्कुममयोपादीरस
द्रोचने यावश्चर्म्ममलनिशोजनमयोकालागुरुश्रद्धकाजानिवत्तभूतसयंविहगा: प
शेणविप्रा: नत: तत्रावैसंशयकश्रद्धसंकरभवा: पुष्पंचपुत्रागकंजानीवावुकेनकानि
तथावित्त्वार्कद्वर्वास्तुजम् ॥ ३५॥ स्थान्मल्लिकापाटलिकाजपाचसंक्रान्तिवस्त्राशनवाह
नादे: नाशश्चतद्वसुपजीविनांचस्थितोपविष्टस्वयतांचनाश: ॥ ३६॥ संक्रान्तिधिसाधिर
पिशुनश्चिस्तिभेस्त्वभेनिरुक्कंगमने नतोद्गभेसखेत्रिविभेपीडनमंगभेयुकेत्रिभेर्षहा
नीरसभेयनागम: ॥ ३७॥ नृपेक्षणेसर्वकनिशसंगरु: शास्त्रेविवाहोगमदीक्षणेववे: की
र्त्येयनारावलन: सुभोविधुविधौर्वलेकज्जहाय: ॥ ३८॥ स्पष्टार्कसंक्रान्तिविहीनउत्तौमा

साधिसासः तयमाभक्तद्विमंक्रमातत्रविभागोः कतिपयेहिमासौप्रथमान्यसंज्ञौ।
 रा - न - इति श्रीदेवताननसुतैर्मविरचिते मूहर्तविनामणौ संज्ञातिप्रकरणे तृतीयम्
 अथगोचरप्रकरणम् सूर्योरिसान्नोत्पुगोऽग्निनंदे शिवालयोभोमशनीतमश्च र
 साङ्गपोलीभशारेणान्य चंद्रोवराद्योगुणानन्दयोश्च लाभामेवाद्यश्वेरसोत्प ना
 गहयेतो दिशरेथिरामेरसाङ्ग योनागवियौखनागेलाभव्ययदेवगुरुः शराव्योद्यते
 नवावेदिगुणेशिवाहौशुक्रः कनाडैंगेदिनगेग्रिरुपेवेदाम्बरपवनियौगजेषोन
 देशयोभान्नरसशिवाग्नौक्रमाछभौवियइहप्रहस्पामितः सुतस्यान्नवेधमाहु
 डष्टोपितेयोविपरीतवेयाछुभोहिकोणो शुभदः सिनेजः ४ सजन्मराशेरिहवेधमा
 ऊरन्यग्रहाधिष्ठितशराशिरांतः स्पृष्टिमादिविष्णोतरपववेपोनसर्वदेशोष्पितिकाण्य
 योक्तिः ५ जन्मर्तनियनेग्रहेजनिचैभनोचातः कतिः श्रीव्याचिन्नासौख्यकलत्रदौ।
 स्पष्टयः सुमनिनाशः स्वावं लाभोपापइतिक्रमातदसुभधत्वेजपस्वर्णगोदानंशा

①

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ इति श्रीमहादेव पुनरावेष्टावर्णनं ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

मन्यवेनमावः पितरापितरो नमो वा गृहान्न पितरो दत्तसतो वः पितरो देवो एतत् पित
रो वासः ॥ इति स्तवः सुपिंडे सुत्रमस्तु जेत ॥ ॐ श्रद्धा मुक्तगोत्र पितरमुक्तसमं तत्पार्वणाद
पिंड एतत्ते गसः स्वर्गं ॥ एवमेव यत्पिंडं व केवुतन्नाम्ना ॥ वतो गंध उष्यधू दीपतां
जनमैरसे रुद्रमवर्णाया देहि पंचन दारजतं शुभं च ॥ ॥ विमलप्रदिकाता
मथ

चेतोहरायुवितयासहृदियोगकूलासतवोधवाप्रणतिगास्तुपराश्रमत्वा
 गज्जतिदन्तिनावहलास्तुरंगासंमूलनेनोनहि किंनरलि॥ चीराण
 किं पण्यनिशंतिदिशंतिनैघ्रपरिवृत्तोपरितोपिशुकणरुद्धगुहाकि
 मजतोचनतोपिसन्नानवस्मात्मजन्निवविधाधनदुरमधोदान॥ ध॥

शुभं प्रथमेचहितीशेचपतासी

५०

गङ्गासप्त
कंदिनीयं
हेनदीक
हयुतनि
तांयाति
वायया
विश्रास
गत्येया
केनाम
नामरा
ताः १०

ॐ नमः ॐ नमो मुनीय कनिष्ठः काभ्यां नमः करन्यातः ॐ मा मृतात
करतलकरपुष्पाभ्यां नमः इति ॐ ॐ व कं हं पदपनमः ॐ पजा महे
शिरशस्वाहो ॐ सुगंधि पुष्टि व द्य नं विमरवा चै व षट् ॐ ३ वीरु कं
मिव वंद्य नात कवत्वा य हां ॐ नमो मुनीय पनेत्रत्रया पवो षट् ॐ
मामृतात प्रस्त्राय फट् इति हं पादिन्यासः ॐ नमो वः स्वा मर्व ॐ यदि
ॐ नमो वः स्वा मर्व ॐ यदि
ग्वंद्य नं वंदे रुद्र ममायति सुरगुरुं वंदे जगत्कार एण यमं गभृच एण म
गद्य रं वंदे पशूनां पतिं वंदे सूर्य शशांक वद्विन पनं वंदे मु कंद प्रियं वंदे न
क्ति पना प्रियं च वरं वंदे शिवं संकर इति ध्यानां ॥ अथ मंत्रः ॐ नमो वः स्वः
ॐ व कं पजा महे सुगंधि पुष्टि व द्य नं ३ वीरु कं मिव वंद्य नात नमो मुनीय
य मामृतात इति मंत्रः यथासक्ति जपं कुर्यात् गुह्या गुह्याति गाप्रात
ग्रहाणां स्मृत्संत जपं सिद्धिर्भवतु मे देव त्वत्प्रसादा महे श्वर ॥ १ ॥ ॐ नमः
गद्य गौतमं शूर श्रेष्ठ्या ग्रामे सुन मेरे सु च आस नं मे जने राप्या कल्पय
स्व ममायता गौतमाय नमः ॐ श्री शिवाय नमः ॐ श्री पारवती माता जीमता

ॐ नमः ॐ नमो भूमीय नमि ॥ काम्यो नमः करन्यासः ॐ मामृतात
करतलकरपुष्पा नमः इति ॐ ॐ व के पद पनमः ॐ पूजा महे
शिरशस्वाहो ॐ सुगंधि पुष्टि व द्य न शिरवा च ये व षट् ॐ ॐ वीरु क
मिव वंद्य नात कवत्वा य हा ॐ नमो भूमीय पनेत्रत्रया यवो षट् ॐ
मामृतात अस्त्राय फट् इति द्वादिन्यासः ॐ भूर्भुवः स्वा सर्व ॐ यदि
ॐ नमो भूमीय नमः का शिवा यजीम
ॐ वंद्य नं वंदे रुद्र ममायति सुर गुह्यं वंदे जगत्कार एण यमं गभृघ एण म
गद्य रं वंदे यश्रुनां पतिं वंदे सूर्य शशांक वद्विनयनं वंदे मु कंद प्रियं वंदे न
क्ति यनाश्रियं च वरं वंदे शिवं संकर इति ध्यानां ॥ अथ मंत्रः ॐ भूर्भुवः स्वः
ॐ व के पूजा महे सुगंधि पुष्टि व द्य न ॐ वीरु कामिव वंद्य नात नमो भूमीय
य मामृतात इति मंत्रः यथासक्ति जपं कुर्यात् गुह्या गुह्याति गोप्यं तं
ग्रहाणां स्मृतं तं जपं सिद्धिर्भवतु मे देव त्वत्प्रसादा महे सुर ॥ १ ॥ ॐ नमः
गद्य गीत मंशु रत्रैक्याग्रामे सुन मेरे सु च यामे न मे जने राप्या कल्पय
स्व ममायतः गीत माय नमः ॐ श्री शिवाय नमः ॐ श्री पारवती माता जीमंत

ॐ श्रीगुणेशाय नमः पूर्वस्नानादिनित्यं विद्याय संध्यातर्पणादिकंच
चित्रकंवलयामने समुपविश्य ॥ ॐ ग्रासनस्य मेरुपृष्ठत्रयिः सुतल
द्वेदकंकुमासनाय नमः ॐ ग्रां ग्रां नतासनासनाय नमः ॐ ग्रां ग्रां द्या
रशक्तिकमलासनाय नमः ॐ पृथ्वीवीर्याद्या ता का देवी त्वं विष्णु
नाद्या तां च द्यारयमानित्यं पवित्रीं कुरु चामने ॥ १५ ॥ ग्राचमनं प्राणा
यामं ॐ कारणा ॥ १६ ॥ द्योऽश्वारं पुरके ॐ ॥ १७ ॥ चतुर्विधवादे पुरके कं
मकेशाद्यां राधारं ॐ कारेण रेचकं ॥ ततः ॐ ग्रास्यं ॐ श्रीग्रां वकमेव स्य
वसिष्ठत्रयिः अनुष्णपृष्ठदः रुद्रादेवता ॐ वीजं मृगं वः स्वः इति शक्तिं
वकमेव त्रये विनियोगः ॐ वशिष्ठं ॐ त्रैलोक्येन मः शिरशि अनुष्णपृष्ठद
सेनमः मुखेरुद्रादेवताय नमः हृदये श्रीं वीजाय नमः नामो मृगं वः
स्वः शक्ति येन मः पाययौ ग्रां वकाय नमः सर्वांगे रसि त्रैलोक्यादिन्यासः
ॐ ग्रां वकं ग्रां गुह्याय नमः ॐ ग्रां जामहे तर्जनीन्याय नमः ॐ सुगंधि
पुष्टि वदनं मध्यमाय नमः ॐ उर्वारु कामिववेदनं ग्रानामिका

५०

शुभं प्रथमेचहितीयेचप्रवासीलाभसंयुतः १६४ तृतीयेचचतुर्थेचप्रवासीकष्टतां व्रजेत् पंचमेऽल्पमृत्युः स्याद्दीर्घरो
गश्चसप्तमे १६५ सप्तमेचभवेन्नृत्यः शारदावचनंयथा अथार्धज्ञानं चैत्राद्याचतुरोमासाशुक्लपक्षतिमानवः शुकमे
कंहितीयेचपंचमं सप्तमं तथा १६६ प्रहमेऽशुभाशुभस्थानानि मृगारामात्रभाद्रादिस्य रौसिद्धिः प्रजायते देवमे
हेनदीकूलेदिव्यस्थानेषु भवेत् १६७ शिन्नभिन्नकमिखातकं रुकेः स एलि एकुधिलेन सत्कुजेः कुरप
दयुतनिघ्ननामिभिः शुष्कशीवहुपूर्णचर्मणि १६८ दुद्रपाषडधूतैषुरिक्तहस्तोपहासकैः प्रहसनसिद्धि
तांयांति यदिरांभुः स्वयंवदेन अथहादशभावाः लग्नाद्भावाः तनुर्विहंभातमातसुतारयः स्त्रीमृत्युर्धर्मवित्रा
वावयाभावाः प्रकीर्तिताः १० दशमेतृतीयेपंचपंचमेनवमेदश दशपंचासुमेतुयैविंशतिसप्तमेतथा १०१
विश्रास्तुग्नहृष्टीनां व्ययेषु स्थाने निरूपिता अथेययेधनेलग्नषष्टेस्तुग्नहृष्टयः १०२ विवाहे सर्वमं
गत्येयात्रादौ गहोचरे जन्मराशेः प्रधानत्वं नामराशिं न चिंतयेत् देशोग्रामे महेयुके सेवाया व्यवहार
के नामराशेः प्रधानत्वं जन्मराशिं न चिंतयेत् १०४ काकन्यावर्गशुद्धौ चेवादेयने स्वरोदये कंठे पुनर्भरणे
नामराशेः प्रधानतः १०५ शीर्षस्यादुरः क्रोडः कारवचस्तिगुदोरवः जानुजंघाहृदोर्ज्ञेयो मेषाद्या राशयः स्म
ताः १०६ इति सारदा कृत प्रथमचंद्रेश्वरः समाप्तः रामकृष्णेन कथितसंगारव्ये सवत् १८५३ जे म

४
ममीपले

२

गांसिनेपत्ते चंद्रोवापुदये गते जल राशि स्येव देवर्षे १४२ अथ परिवेशः रविशशिपरिवेशो पूर्वयामेच पीडा रविश
 शिपरिवेशो चातिवर्षिर्हितीये रविशशिपरिवेशो धान्यलानस्तनीये रविशशिपरिवेशो रक्तपंकप्रतुर्थे १४३ बुध
 शिपरिवेशो सजलां कुरुते मही तयो रंतगं नौ भाने समुद्रमपि शेषयेत् १४४ हो लग्न हो न पसं हो मंत्रयो धुंति
 न राधि पंचत्वा रेण्यनाशाय पंच धुंति जगत्त्रये १४५ पौषे पंचशानि विद्यान्मा धेयं च रविस्तथा फाल्गुने
 पंचभो माश्रमही नाशाय केवलं १४६ गुरुगे हेयदा मंदो मंदगे हेयदा गुरुः तदा गुरु भयलो के जगद्व
 दशयणः १४७ मीने मेष्ठवष कन्यका तुला वश्रकेषु रविजोयेदा तदा यांति नृमिषतयो यमालयं द्रु
 याश्च परियीडिता जनाः १४८ राहुर्मंदो महीजो रविशशिभ्रगुजो गुरुयो वा कुरति श्रुतपुत्रः यद्येवमेकरा
 शिं गृहगण सहितो यस्य कस्य प्रकाले १४९ हा हा भूतसमस्त पुरनहारक्षयध्वं भग्नपाणां प्रालेयं
 मृमिकेपं मनुजदीयकरं सर्वसंहारमेकं १५० दी प्रसंगगतः खगो निजगृहे स्वस्यो हिते हर्षितः शान्तिं वा
 भजवर्गगश्च स्वचरः शक्रस्य रदसिभाकुलप्रसादिकालः स्वनीच गृहो दीनः खलः पापयुक् खेदायः
 परिकीडश्च स्वचरैः स्वप्राच्यते पीडितः १५१ अथ मयाया अघं नागनखे द्रुमं च विकृतिं वंधं धने शेषं मं छोडा घ्यं वि
 वमं समं चतरुणं सर्वापरं सूर्यभाक् १५२ सवीर्यो कुजज्ञो रणखेटसिद्धिर्दावीर्यहीनो विमोक्षः जलारवे
 दमादु सवीर्यो गृहर्हो जलाघोने गाघोर्न गाखेटमादुः अथ भोजनचिंता लानाधियो भोज्यदाता सुखे शो
 भोज्यमीरितं वुनुदा मपदः कर्मपतिर्भक्तेति चिंतयेत् अथ चंद्रवर्णीः मेष्ठवषे सिंहगते रक्तो दं द स्त्रियां
 मीनधने च पीतः तुलालिकर्केषु च शुक्लवर्णे मगस्थिते सिंहगते च कृष्णः १५३ रक्ते चंद्रे भवेद्युद्धं श्रेतं चं
 दार्थनाथने पीतचंद्रे भवेत्सिद्धिः कृष्णचंद्रे मतिर्भवेत् १५४ अथ दूरस्थानवां प्रतिप्रश्नः वारस्तुति धियोग
 स्तद्यटिका परिकीर्तिताः चैत्राद्यागतयो मासप्रवासीनाम संयुता १५५ स प्रभिप्रहरे जगं शेषं चैव शुभा

स्थि
 तीय
 गां
 नखे
 नाग
 नने
 गसेः
 यवि
 मश्र
 तानिमा
 ध ति
 चो।
 वेनि
 या
 युद्ध
 त्रशे

५

५

१ स्यादधिकेनयकद्वेत् १३१ अथगुप्तप्रश्नः विवादेशावृत्तननेरण २ करे तथा कुरे मूर्त्तौ १ नये वाच्यः कुरे मूर्त्तौ
 नयः १३२ अथदुर्गमः प्रश्नः पावैः सख ४ योम १ गतेः परेयत् प्रवेष्टुं तं येन न रे श्वरेण स्वधचनस्यत्वचिरे
 १ गीमुक्तैरिपूणां भयविह्वलासन १३३ लने १ सन ४ स्थेद शमेच १ जीवे सौ प्रभुतं परिस्वराच्च विगत्पतेदुर्ग
 हापगम्यपराडः सुखेन द्रवतिल्लोम १३४ प्रथसंधिप्रश्नः नराशिसंस्था उदये प्रभोः स्युर्गयाय संस्था प्रय
 मवन्ति तदाश्रुसिद्धिप्रवदे नराणां पापे हि देहो पगतेर्विरोधं १३५ संधिकुपीतसुहृदि लने स्याच्चतयोमि
 थः पञ्चायां लानये कुरे संधिपीता विनश्यति १३६ कर्कतौ लिववाश्रदयुक्ता प्रभुनिरीक्षिताः पञ्चीकाले
 तदानां कन्यालाभो भवेद्भवे १३७ योषिद्वहास्थिता शेषाः पश्यन्ति स्त्री नवाशकं लग्नस्थः स्यात्तदालाभः १
 स्त्रियः पुंसोपितादृशः १३८ अथपुत्रप्रश्नः कातां धिधानं गुणितं मुनीन्द्रे १ तिथ्या युतं नाग २ ४ तै च शेषे समे
 चकन्ये विषमे च पुत्रो निशोषभागे मरणाय नून १३९ पुनः प्रकारेण प्रश्नः तिथिवारे च नक्षत्रं गुर्वणी
 नाम संयुतं सप्तमि श्रुहरे द्वागं शेषे च फलमादिशते १४० रवौ १ गुरौ ४ मंगल ३ सोरि १ पुत्रश्रुत् ६ स ४
 सोम २ प्रवदे च कन्या वित्ताय संकंप्रवदेत्सुनिश्चितं सने पहास्य पुत्रजती हलोके १४१ लग्नस्थ विगतै रं शौ गता
 सा सानिरुपिताः भोग्या शोभोग्यमासाश्रगर्भस्य कलयेदिन १४२ समेलने समाशे च शनिः कन्या प्रदोभ
 वेत् १४३ पुनः प्रकारेण पुत्रप्रश्नः पञ्चत्या पितरं देवपितरं गृह्यात्तरं यो धितः पत्न्युप्रापितदीपमं
 दिरगतं गुर्व्याश्रयात्तरं १४४ श्रुद्यारम्य दिनव्यवस्थिततिथीर्वत्सवा मुनी श्रुधुवान् भागवद्विदि ३ कके न
 १ तनयो ही भ्या २ सुता खेनः खे १४५ अन्यश्रुसुतप्रश्नः सुत ४ स्वामी लग्न स्वामी च संस्थिते नरनाशे तदा
 पुत्रः स्त्री शौकन्यकोच्यते प्रथवार्त्ता सत्या मिष्या वा वारत्तयोग योगस्यातिविधौ वेदयुक्तथा ४ विभिः
 सत्यं तथैकेन मिष्या दाभ्यां २ विभिर्भजेत् १४६ प्रथवसिः प्रश्नः सोम्या जल राशयः ततीयधन २ के ३

प्र
५

तीयेवाविलगनादधुवासयान् सौम्याः कुर्वन्ति नृणां प्रिचाग्रमं च प्रवासिनः ॥१४॥ मार्गस्थपथिकं वृत्ते घृते चर्द्धेयवस्थि
तः मार्गो ज्ञापयेवेति पृथिका गमनेनदा ॥१५॥ लाभेशा कर्मोधि पथनः पेचकार्यः शुभं सिध्यति पृथकस्य तृतीय
गोश्नवमेधनेच ॥१६॥ स्वकार्यं स्वपुरं प्रयाति ॥१७॥ शीतोऽशुलानि श्ररवित्रपा नाकेद्रस्थितानां शुभं चराणां
शुभमहैः संयुतवीक्षितानां श्रेष्ठफलं व्यस्तमसमुहाणां ॥१८॥ अथ दिनसंख्या ग्रहः सर्वोत्रमबलीलग्नाद्यस्मिन् नरे
स्थितः मासैस्तत्संख्या केर्निर्वृत्तिं यातुं राहिशो न ॥१९॥ चंद्रदिनानि वाच्यानि भातौ मासावधि वदेत् जीवेलग्नानां
ते चैव वर्षावधि विहास्यते ॥२०॥ प्रष्टुमासावधि लोभो भौमैलानि समादिशेत् ॥२१॥ मासावधिको लाभो राहो लग्ने
समादिशेत् ॥२२॥ विलग्नचंद्रांतरभागनिघ्नं यात्रा विलग्नं स्वगणैर्विभक्तं ॥२३॥ प्रायाति रात्रौ खलु लब्धमासैः
हिने घटीभिः प्रयथा प्रदेशं ॥२४॥ नहो विलग्नानां घटं मे गृहेत तेनाहताद्दशरात्रयस्तु तावद्दिनान्या गमनस्य वि
द्यानि वर्तनं वक्रगते गृहे स्तु ॥२५॥ अथ शीघ्रागमनप्रश्नः तिथिप्रहरसंयुक्तांतरकावारमिच्छिता सप्रमि
हरे द्वा राशौ घं चैव शुभं शुभं ॥२६॥ प्रथमे संस्थितिस्थाने द्वाभ्यां मार्गगतं वदेत् तृतीये चार्द्धमार्गस्थं चतुर्थे द्वाभ्यां
दिशेत् ॥२७॥ पंचमे पुनरावृत्तिः षष्ठे व्यधिं समादिशेत् शून्ये मृत्युं विजानीयात् ॥२८॥ रक्षावचनं तथा ॥२९॥ ति
थिवारं च नक्षत्रं पाथनामाक्षरं तथा एकीकृत्या मुनिः भागं ज्ञातव्यं चाग्रमो विधिः ॥३०॥ स्थानमेकेन वाच्यो
हि च चितोपि द्वितीयके ॥३१॥ रासवेदध्रुवे नृणां पंचमे पगृहमारीतः ॥३२॥ षष्ठे रागं भवेत्किंचित् शून्ये मृत्युं विनि
दिशेत् राविरंगारकोदरे मार्गे च गुरुशुक्रयोः ॥३३॥ बुधचंदो समीपस्थौ शनि राहुस्थिरं वदेत् विचार्य सुधिया
॥३४॥ किं पुनः कथनेनेते ॥३५॥ अथ युद्धप्रश्नः युद्धभाविनि चैत्रमे लग्ने शसप्रमाधियो शत्रुस्याता तदा युद्ध
मविध्यति न चान्यथा ॥३६॥ अथ युद्धे जयप्रश्नः अयोस्त्रिगुणनाम ॥३७॥ तत्कालं तिथिनापि युक् विद्मि ॥३८॥ हतयत्रशे

ल

तत्रो

म

५

कंशनौलोहांगहौचास्तिकमौतिकं अथप्रकारांतरेण प्रष्टुः मेघोक्तोवधः श्वेतोहरितंमिथुनमेवच पाटलः कर्कटो
 राशिः धूम्रवर्णश्चकेशरी १० विचित्रवर्णकन्याचक्रमवर्णतुलाधरः मलिः पिशंगवर्णश्रपिंगलधनुर्धरः ११
 मगः कर्पूरवर्णश्चक्रं भस्मवर्णकः मीनस्तमलिनः कात्या राशिवर्ण उदाहृताः १२ अथगताणां वर्णमा
 ह गौरः शशीचंपक सन्निभजीवोपिमानुश्रपिशंगवर्णः प्रापाटलोभश्चमहीसुतः स्यात्त्रीलाभसौम्योपिचमो
 रवर्ण १३ मगः शनिः काचरुचिसथेव कस्तूरशङ्खवर्णवर्णः विज्ञायवर्णान्प्रवृत्तनिश्चितं सतोपहास्य
 व्रजनीहलोके १४ अथगमागमप्रष्टुः त्रिकोणोपकुजात्सौरिश्चक्रज्जीवायद्वैकोपिवातो गमोकीश्वरीवा
 वलीयास्तुमधोतयोर्योगहः स्यात्स्वकीयांदिशंप्रत्युतासौनवेच्च १५ चरोदयेशीतकारोचरस्थेपापमहैः संयुत
 वीक्षिता यात्राभवेत्सौर्यजयायसिद्धौ कल्याणदात्रीनिरुपद्रवाच १६ स्थिरोदयेशीतकरेस्थिरस्थेपापम
 हैः संयुतवीक्षितेच प्रष्टुः प्रवासोनभवेत्सधात्रिः तिथिप्रदिष्टाशुभसिद्धयः स्युः १७ हंगोदयेहंगगतेहिमांशौ
 पापमहोदृष्टियुतेनसौम्येप्रष्टुर्निरुतिः परदेशयानां केशार्थनाथोरियुनाशनच १८ कुरेकलत्रे व्रजतेय
 दर्शयतत्कार्यनाशोगमनंचनस्यात् पापमहैः कर्मगतैर्नयात्रास्याज्जैष्ठवंधोर्नयतेर्निधेधातु पापमहैः ३ला
 म १९ अष्टाधगतैश्चयापैः प्रष्टुः प्रयाणादिपुंसंलयः स्यात् मार्गान्तिवृत्तिश्चरसातलस्थैः भयोशुभैः केंद्रा
 नैरसिद्धिः ११ लज्जेशकार्यधिपतिश्चलने केंद्रायगोश्रेष्ठफलप्रयाणात् धनस्थितेभूरिधनस्यलाभ
 सूर्यचयातुः सुखसंपदाः स्युः ११ लज्जे १ शुभेदेहसुखंशुभो ज्येष्ठसौर्याधीलाभः शुभकार्यसिद्धिः सुखं स्थि
 तेसौर्यजयाधीलाभाः स्युः कार्यसिद्धिर्विभवस्यप्राप्तिः ११२ शुभेस्तमेयत्रचयातिगंतातत्रास्तिरम्बाधनवा
 हनापिः धनस्थितेसौर्यजयाधीलाभः मनोरथं स्याच्छुभकार्यसिद्धिः ११३ अथागनप्रष्टुः द्वितीयेनारत्रि

म

म

शो

प्र
४

स्वराशौभवे चंद्रस्तदाशोरधिपोच्छो दृश्यते चंद्रमा प्रसेतदानसंचलभ्यते २३ चंद्रोपदिभवे चानेतदा पूर्वग
तो भवेत् दशमस्थानगे चंद्रे तदा वित्रं च दक्षिणे २४ सप्तमे च भवेत् चंद्रस्तदा वित्रं च पश्चिमे चतुर्थे च भवेत् चं
द्रः तदा सोदिनं गच्छते २५ लग्ना चंद्रो भवेत् चतुर्थे चौरं मूर्हवदेत् बाह्याहोत्रियो वैश्वः प्रोद्वास्वज
नोगना २७ भ्राता पुत्रश्च भ्रातृश्रुत्यास्यान्मघकोथम् मेवादिश्रुक्रमाचौरं नात्मेवाराशितुल्यकदु
ग्रधमं देहानामधलोचनं च सलोचनं गणयेद्राहिणी पूर्वसंप्रवाराननक्रमात् २८ ज्येष्ठे च लभते
श्रीपुंकाष्ठे चैव दिनत्रयं विपदे च मासि मेके स्यात्तद्विषयं पुनर्लभ्यते २९ वस्तुत्तरगुणयोगः त्रियुतः पंच
हत तथा एकैव स्वगृहे होयं दितीये बहिरेव च ३० तृतीये नगरे चैव चतुर्थे स्थानसन्निधौ पंचमेन प
विना देन हतं तेनैव बुध्यतां ३१ प्रकारान्तरेण प्रश्नः चरेद्दूरं विज्ञानीयात्स्थिते गृहे गतं वदेत् दिस्वभावे
वदेत्तासंलग्नं त्रिविधमादिशेत् ३२ अथ प्रकारान्तरेण प्रश्नः अग्निभेदं नमो लेख्यं पूर्वदिषु त्रिकं त्रि
कं यस्यां चंद्रस्य नक्षत्रं तस्यानष्टं धनं वदेत् ३३ चंद्रमादग्निपर्यंतं गणनीयं भूमिं डलं त्रिकं त्रिकं मध्य
तः स्यादग्निभेदाग्नौ उच्यते अथ द्रव्यलाभप्रश्नः यदीशमगुणः कार्यात्तदर्थं मिश्रितोत्तरैः सप्तभिः प्रोदरे
द्रागं विषमेलयिष्ये मेन्यथा ३४ अथ स्त्रीपुंसोर्लक्षणं कुमारिकाया लक्षणं वृद्धाया लक्षणं प्रवक्ष्यामि
सूर्यगो प्रसूता स्त्री कर्कशां भौ मसितौ विधेते एवंच यः स्यात्सुरुषे वृद्धे च ३५ अथ मुखप्रश्नः चतुर्
लचंद्रभौमाभ्यां जीवे दीर्घं प्रकीर्तितं चतुस्त्रयं बुधे भानौ शुक्रे मासिकं कर्मादिशेत् ३६ अथ चक्षुः नि
र्णयः चंद्रे लाने भवेद्रोप्यं बुधे स्वर्णं मृदा हतं मृगैरत्नयुतं हेमं सूर्यं भौतिकं मृत्पुत्रं ३७ कुजे र

३	१	३
१	१	१
३	१	३

दि

रु

माहुरे योज्ये प्रिभिर्जीवतया बुधैः ६२ एकेन के शतं हेया द्वाभ्यां कार्यं स संभवः विशेषे सर्वसौख्यानि प्रप्तेतेयावि
कृतोः ६३ तिथौ प्रतिपदादि स्यात्तवारदा नृदिवाकरः अस्मिन्पादिचनत्तत्रेयो गविष्क भकादयः सर्वसराः
प्रभवा दोहेयमेवंतु निश्चितं ७ अथ मूकप्रश्नः एष मे कंदिगणनमेकेन सह संयुतं त्रिभिश्चैव हरेद्भागं शेषं
च फलमादिशत ७ विषमं के जीवचिंता समेधा तु प्रकीर्तितः अन्ये मूल विज्ञानी यात शारदा वचने य
था ७२ यो मरुटिर्मवेज्जीवो मूलं भूषावलोकने समा विलोकने धातुः सेयं केवल दृष्टितः ७३ पूर्वस्यां
धातुचिंता च जीवेंदृष्टि ए स्या ३ त्रस्यावदे मूले पश्चिमे मिश्रितं पुले ७४ शिरस्येयं वदेद्धानुः मूलपाद
स्पर्शने बाहुवक्र शिरस्पर्शात् जीवचिंता सुखावहा ७५ हृदये रस्य संस्पर्शाद्धानुचिंता च मध्यमा गुहादधा
ए संस्पर्शात् प्रथमं मूलचिंति ७६ मानुजं द्युकरं स्पर्शात् जीवचिंता सुखावहा कटस्थं च मध्यं च शारदा व
चने यथा ७७ अथाक्षरप्रश्नः अग्निभातगणसे चोद्रेति धिवा रसमन्विते प्रप्ता हरे अ संयुक्त सप्रनिमीग
माहरेत् ७८ अस्ति १ नास्ति २ मृतं ३ लाभं ४ कल्याणं ५ कीर्तिनाशनं ७ शेषफल विज्ञानी यात शारदा वचने
यथा अथ राजमान प्रश्नः प्रमेर्नामं गुणो र्हेन्यात् घटीभिर्युक्ते त्रमादिसेत् ७९ दिवना के जीवचिंता समे
धातु प्रकीर्तितः अन्ये मूल विज्ञानी यात शारदा वचने यथा ७२ यो मरुटिर्मवेज्जीवो एकेना ल्यमानं स्याद्वाभ्या
मानाधिकं भवेत् अथ --- प्राप्तिप्रश्नः स्वर्णस्त्रिगुणं कार्यं वस्तु वर्णं वस्तु युक् ६३ रते शेषं त्र
यात समे प्राप्ते समे न्यथा ८० अथ नष्टवस्तु प्रश्नः लग्नं त्रिकर्मात्मनः प मित्र ४ धर्म ६ लाभ ११ धी
मे १ सौम्य खगैर्बलान्वितैः केद्र त्रिकोणा ए म लाभवर्जै पापैर्भवेत् स पथ न स्य लाभः ८२ केद्र त्रिकोणा
विते संस्थेः पापान हे प्राप्ता भवीति ते अ सौम्यै र्मित्रैः खलु विते न स्य नाशो भवेत् न्यधन स्य वापि ८३ य

३

दिभेदेर्नानाविधं स्मृतं अथ गौरकं वल यद्यन्यत्वं प्रविष्टेषः स्वर्त्तं च स्थेयशालवान गौरकं वलमेतत्
 पदोनेनाश्रुभं स्मृतं अथ खञ्जासमाह श्रुत्येधन्वीदुभयोनेशशालानवायुतिः ५५ खञ्जासरो
 नश्रुभदः कंवलफलनाशनः अथ रदुमाह प्रस्तनीचरिवक्रहीनभादुर्वलो मृगशिलेकरोति चेत् ने
 तुमेषनविभूर्यतोमहो नो मुखेपिनसकार्यधाकः ६ केदृश्यप्रापोक्तिमांयुनक्तिभूतादितो नश्यति
 कार्यमेतत् प्रापोक्तिमस्योयद्विकेंद्रयानं विनश्य पूर्वभुवती दपश्चा ६१ अथ दः फालिकं मंदः स्वभोज
 दिपदस्थितश्चेत्पदोनशी घृण कृतैस्यशालः तत्रापि कार्यं भवतीति वाच्यं वक्रादिनिर्वीर्यपदेन चेत्स्यात् ६२
 अथ दुष्टकृष्टद्विवीरः वीर्येति तौ कार्यविलग्ननाथौ स्वयं हि गेनान्यतिरोपुनक्ति अन्यो यदाहो बलिने
 तदान्यसहायतः कार्यं मुशंति संतः अथ नवीरमाह वलीराशयतगोन्यर्द्धागमादी प्रांशकैर्महः दत्तै
 न्यस्मै कार्यं करस्तवीरौ कार्यलग्नयोः अथ दुराः समानात्वेन प्रष्टुमेत्ये सन्नजुरः रिगृहगो नीचगो व
 क्रगामी कुरैर्य क्रोः प्रस्तगो वायद्विचमुष्टशिली कुरनीचाग्निभस्यैः तनरस्य कुरदस्य अथ १२ रिपुदृष्टिगे
 ररिष्टशालं विधत्सुः कुर्वन्वानिवलेयस्वरहने गभजे रादुपुच्छास्यवर्त्त ६३ शिष्टी प्रस्तवंदेष्वरेषां उश
 योगः समाशः १६ मनसि धत्तं कार्यं भविष्यं नवेति प्रष्टुः ज्ञाने श्रोत्रीतकरो यकेन्द्रमुने स्यशाले श्रुभवीति
 तेच केन्द्रात्परत्वं भवेत्स्वकार्यमापोक्तिमस्यत्वश्रुभेस्यशाले ६४ अमुकं न कार्यं भविष्यति नवाप्रष्टुः
 लग्नाधिनाथो न निशाधिनाथो श्रुभेस्यशाले च श्रुभेचतुष्टये तत्कार्यं कर्तुं ब्रजलग्नपेदे पापेस्यशाले च
 जनोतद्वदिशेत् ६५ अस्मिन् वर्षे कीदृशं फलमिति प्रष्टुं तिथिवारर्द्धयोगां संवत्सरयुजिसंथा प्रष्टुं

त्रिविधेषु चंद्रमाः ४४ कुजसंविषु ३५ च्छायांस्तौ चान्यत्र चितयेत् भावानपीत्यंशस्तस्य रिक्तोऽपि रिषवो।
 शुभाः ४५ विद्वं प्रभाकरत्पजौ प्रेक्षा मार्गवशीतगू" जगुरु समधातु च पवनौ राहु मंदगौ ४६ अथ प्राच्या
 दय ईशाः प्राच्या दीशाः रवि सित कुज राहु यमंदु सोम्य वातप नयः दी एहर्क यमारा पाया स्तेः संयुतां सो
 म्याः अथ घोडशयोगात्प्राह प्रागिकु वालैः परं दुवारस्तथै स्पशा लो परं शरा फा नक्तततः सा प्रमया
 यमामा मा ३ कं वलतो गै रिक वल मुक्तं ४७ खलु तरं रहु मयो दुफालि कु स्य च दुषो स्य दि वीरना मा त
 वीरकु स्योदुरफा प्रयोगाः स्युः घोडशो संकथयामिलह्म ४८ चेत्कटे के पण फरे च खगाः समस्ताः स्या
 दिक्क वाल ३ तिराज्य सुरवा मिहेतुः प्रापो हि मिघ दिखगाः सकलं दुवारो न स्या च्छुभः कु चनता न क
 शास्त्रगीतः अथो स्पशा लमाह दृष्टो सत्यो प्रोक्त दी प्रां शभा गै मंदातवे टाच्छी प्रखेटो यदत्यः प्रेशे सु
 त्यः किं चिदुनस्तदे स्पशा लदी प्राशमावः अथे सगफः शी घोय दामं दगते तथैक मय्यं शमत्येति नदाया हि
 गो मय्यं शाः सस्यः कार्यलयो मसरिके खलो स्ये सोम्ये न हिल्ला जमते न चित्यं ५२ अथ नक्तमाह लग्ने
 शकार्यधिपयोर्न दृष्टिर्मिचो यत नम धा गते धिशी घुः आहायने जोयटि पण संस्य न्यस्ये दयान्मत्र हि
 नक्तमेतत् अथय मया मय्ये स्थितो मंदगतिस्तु पश्ये दी प्रां शकै ही वयशी घुनस्तु नीत्वामहाय च्छाति मं
 दगाय कार्यस्य सिद्धौ यमया प्रदिष्टः ५४ अथमण वक्रः शनि कीय दिशी घुखेटो यदप्रात्पु रस्ति एति तु र्य
 दृष्ट्या एक दी सप्रदी मुवा दशावापश्य च्छां शैरधको नकै अत नै जोर रे ल्का र्थ पदे स्पशाली स्थितो वि
 वा सोम्य ३ शुभेन ५६ अथ कं वलमाह कार्यलाने शयो रि एशालो त्रै हि स्पशालतः कं वलं प्रे मय्या

मानसखासुवेज्जतिः जातिः शीलचमतिमानलनातर्विविचितयेन १८ सर्वार्थरूपरत्नानिधातुद्वयं सरा
धनेरविक्रमेभ्यः भूतया अपितु सुवचनसाहसं १९ वारिकारवचकलेत्रमहोद्यधिनिधीनिह विवरादिप्रवेगं २०
चपश्येत्पातालतोऽवुधः २० गर्भापत्यविनेद्यानां मंत्रसाधनकोराय विद्याबुद्धिप्रबंधानां सुतपस्यानादि
निर्णयः २१ महिषीरिपुसंगामगवोक्षकूरकर्मणां मानसातंकशकानां रिपुः स्थानादिनिर्णयः २२
कणिज्यव्यवहारंच विवाहंच परिसहः गर्भागमकलिप्राणिपशुपत्तयः करग्रतः २३ सुदुर्मकटकंचैव हनं
नष्टंच विस्मृतं मार्गस्वरूपं सर्वंच सप्रमस्थनतस्तथा २४ नद्युत्तारेण वेपथ्यद्वारेण वारिकारं नष्टं
रणव्याधौ धिद्रेक्ष्येरीक्ष्येन २५ वायीकूपतडागाः प्रणदेवगृहाणि च दौलयाः मिहपर्मपर्मनिमित्त्येव
पूमनि राज्ञ्यमुद्रापरंपुण्यस्थानं विप्रयोजनं यद्वादियोमवत्तानेवामस्थानादिनिर्णयः २६ गजा
पानवस्त्राणिसस्यकांचनकन्यकाः विद्वानविद्यार्थयोर्लामंलस्ये लामलानतः २७ त्यागभोगादि
वाहेषुदानेचकचिकर्मणि व्ययः स्थानेषु सर्वेषु विद्विद्विद्वान्ययं व्ययान् २८ मयेष्टकालनिर्णयः मार्ग
वारिधिः वारिराशिः शशिषु १४४ प्रादुर्भूतगद्येवुधाः यद्वैवाणपकपीटयोनिविधिषु १५ स्थानकर्मकायेषु
नः पादेः सप्रतिनिवितैः प्रथमकैर्मुक्तादिनाद्येदलेहितैकां घटिकां परंच सततं दत्तेष्टकालवदेन ३
मयसामान्यनिर्णयः पूर्वपश्यतिरविजस्ततीयः दशमेऽत्रिकोणामपि जीवः चतुरस्रं ४८ मिसुतः
सितार्कबुधहिमकराकलत्रंच ३१ मयः ३२ दृष्टिः स्थानवत्पंचमेपबलवतीपुत्यहनः स्निह
पादानां ३३ खिलकार्यसाधनकरीमलापकोरयोच्यते ३४ निहकरीहतीयमवनेऽकार्यस्य संसि
द्विदा ३५ अशानाः कथितान्तीयः भवेनेषु द्वाग ३६ सिर्भवत् ३७ दृष्टिः पादमिताचतुर्थदशमेऽत्र

२

मन्त्राभावात्सुता अन्योन्यसम्प्रमः नतयेक भवने प्रत्यक्षवैगविला ६ ३६ दृक् कृत्रितयं ह्युता ह्य
निर्दकार्यस्य विधेः सकृत् संज्ञामादिकलिपुददशादमाः स्युर्हीदशांशानरे ३३ स्वीदभोमगुरवोस
पुक्रशानिराहवः स्वस्मिन्नित्राणि चत्वारिष्वरस्मिन्नात्रयः सुताः ३४ मयनात्कालकमेत्री साह
यस्य नमित्रदशासहदृपुदशाशत्रुः समस्त्वन्यथा निध्यापकी १२ ६२ न गोक ३ ६ शाल विचराः
१२ स्वीदिदं शाशकाः चक्रैवान्दृग्यत्तेवलवती मध्याद्यथावैशानि त्येकदेविदृग्यत्तेर्थजन
नीत्येकेविदः स्वरयः ३५ अथस्यसकृत्यमाह गतेर्यदिवसाद्येन गतिनिधौ खखदृह हतालभं
मशादिकं शांध्यो ज्येष्ठस्य भवेद्दृहः अथचंद्रस्य माह खखदृग्यत्ते भयातं भोगो हतेतत् खतर्क
६ धृधिष्टेषु युक्तं विनिघ्ननवापं १२ शाशी भागपूर्वस्तु भुक्तिः खखा भ्राष्टवेदाः ४२ ०० भोगो न भु
ताः ३० अथगृहाधियाः मेघवद्विषयोर्भौमः शुक्रो वधतुलाभूताः वधकं न्यामिषु नयोः प्राक्तः
कर्कस्यचंद्रमाः भवेत् स्थानी नयविना जीव शानिर्मकरं भयोः सिंहस्याधिपतिः सयः कथितो ग
णकोत्तकैः ४ अथगृहचक्रस्वरूपं भागवेदजलचरो जजीवो नाम चारिणो राडुत्तिनिजमंदाकी
नुवतगणचारिणः प्रभातमिंदजगुरुमध्याह्नैरविभूमिजो अपराह्णैर्भागवेदसंध्यामंदभुजंगा
मो ४२ प्रयोचनी चानि मेघे रविर्विचंद्रो मकरे च महीसुतः कन्याया रोहिणी पुत्रः गुरुं कर्कं रुवे
१२ गः शानिस्तलेपि उच्चः स्यान्मिषुने सिंहकासुतः ३३ आत्स प्रमगानी चारशो वा यद्विचंशके ४३ ७
यामहाणां वलमाह लग्न १ कर्मी १ स ७ ४ य ११ सुतोपकेषु वली गनहः यथादिमविशेषेण स

१३
वरसाय प्रमत्त नाना वृत्त
गतादिकाः नाना वृत्त
रुद्राग नवरागा विविधा य
के

मे २७२ मी
२२६ रुद्रा
मि २३३ म
१४ २३३ म
मि २६६ म
र २७ ७३

मन्त्रादि शत रत्नाणि वृत्तः प्रागननादिकाः
नाना वृत्तानां प्रागननादिकाः १ नद
नाना वृत्तानां प्रागननादिकाः १ नद
नाना वृत्तानां प्रागननादिकाः १ नद
प्रागननादिकाः १ नद

प्र.
च.
१

जं गणपतये नमः प्रसन्नं देव्यो मिधीयते गंडुलस्य लीगलिदं मंदमंदप्रवाहं माघतहिरं फमधुरस्वरदत्तकर्णः
हर्षादिवालससमीलितनेत्रयुग्मविद्युधिदेभवतु नूतिपतिगोशः १ सत्त्वरजस्तमश्चैव लाभप्रसन्नयेव च
कार्यकदा भविष्यतीत्यमुकं कार्यमेव वा २ मूकप्रसन्नं कप्रसन्नं नष्टमृष्टिस्तथैव च गमागमौ च यात्रायां शी
घ्रगमनमेव च ३ युद्धसंनिधिं प्रवृत्तं देवगं गस्तथैव च विवाहेषु प्रसन्नं प्रसन्नं यः शुभमया शुभे ४ वृष्टिचक्रं च प
रिवेशं गगयाभोजनमेव च रविमध्यं चंद्रवर्णं मेत्रपक्षस्तथैव च ग्रथसत्त्वरजस्तमादिनिर्णयः यामा
चंद्रसेयुक्तं निधिवारसमन्वितं त्रिभिः श्रवहोद्गां शेषस्तत्त्वरजस्तमः ५ सत्त्वशीघ्रफलं वाच्यं रजोबला
समध्यं तमसा निष्फलं कार्यं शारदावचनं यथा ६ शीतांशुलग्ने १ श्रवितेनाथा परस्परसंयुतवीत
तांशु धनेस्त्रिकोणोदयगो १ ५ यदास्युस्तदार्थलाभप्रवृत्तेन राणा २ लग्नलोभयति लगेलाभेवालग्न
लाभयो लाभेलाभधियोवापिलाभे ३ लग्नाधियो भवेत् ४ एकोपि हियदायोगस्तदा लाभस्तु निश्चितं
इदमेविशेषेण लाभस्वामी स्वरूपितः ५ लग्नलाभपयोदृष्टिः लगेलाभकरामता लाभः सर्वस्वगो
ष्टलाभः पूर्णं भवेत्तदा ६ लग्नयोयदि धर्मेशः शुभं दृष्टिं युतापि वा लग्नयोवात्रिकोणस्थः ७ ५ चेदा
नेहोमकारकः १२ चोदरं विजानीयात्स्थिरलाभः स्वमंदिरं हि स्वभाववहिलीभोगहयोगवशाद्भव
त् १३ चंद्रालग्नपतिर्वीधिधनपस्यामतोयदि तदा धनलाभः स्याद्विपरीतोस्तु लाभकृत् १४ ग्रथ
लाभप्रसन्नं धनेऽशुक्रेंदुगुरवो धने शोवातिलाभकृत् लाभे १५ लाभेशंसदृष्टे लाभेशुक्रेंदुगुरो विधौ
१५ लाभो भवति भाग्ये वा धने वा चंद्रयोगतः कार्यं श्रं लग्नगतं प्रस्येत् लग्ने श्रं सिद्धिमुपे
त्तिकां १६ यद्यपि लग्नं यदिकेंदुनाथः कार्यं धिपं कार्यं गते प्रस्येत् कार्यं श्रं नेह तिकां
नेह लग्नं च तत्कार्यं विनाशमादिशेत् १७ ग्रथकार्यं न शक्यं नूवर्णयति शरीरवर्णं चिह्नायुः वभा
हि ५

①

2

①

ॐ स्वर्केभ्यः ॐ इन्द्रमेवरुणपशमस्मदवाधमेविमध्यमधुं अवायथावयमादित्यव्रतैतगनागसो
 अदितयेस्वाहा इदंवरुणय ततः स्वासीपाकाभ्यो ॐ अग्निवेस्विष्टकृतेस्वाहा इदमग्नेवेस्वि
 ष्टकृते तेजसाज्येज ॐ प्रजापतयेस्वाहा इदंप्रजापतये इतिमनसा सोमप्रवप्राशनात्तमा कुशत्रयनिल
 जन्मान्पादाय ॐ अद्यकृतेतत्पुष्करणीजलाशयोत्सर्गिणोभूतहोमकर्मणि कृताकृतवेत्तएरूपब्रह्मक
 र्मप्रतिष्ठा इदं पूर्णपात्रं प्रजापतिदेवतं अमुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्मणाय ददित्वा नृभ्यंमहंसंप्रददे
 ॐ स्वस्तिप्रतिवचनं ततः प्रणीतानलेयवित्रेऽर्हीत्या ॐ सुमित्रयानः प्रापशोधयः संतु इति सि
 रासिजलं हित्वेत् ॐ दुर्मित्रयास्तस्मै पोष्मा देष्टित्वं चेद्विष्म इत्येवाभ्यां प्रणीता पाषाण्युज्जीकरणं
 ततस्तरेण क्रमेणवर्हिह स्थाप्याज्येनाभिधार्य हुंदेवागातुविदोगातुमित्वा मनसस्य तदमं

णाय ओंभवत नस्ममनसोस चेतसा वगोयसो माधुं हिरं सिद्धमायज्ञपति जातवेदसौ भवत मद्यत
 स्वाहा इंदवरुणाय ओंउं हिराजा वरुणश्चकार सूर्ययय धाम न्वेत वायुः अपदे पादा प्रति धात वे
 कुरुता च विष्टश्चित नमो वरुणाय धिष्ठि नो वरुणस्य पाशः स्वाहा इंदवरुणाय ओं वरुणस्यो त्रंभ
 वनमसि वरुणस्य स्कंभसर्जनीस्यो वरुणस्य सतसदनमसि वरुणस्य सतसदनमासीदस्वाहा
 इंदवरुणाय नतः स्वासीपाकेन जुहुयात् ओं उगाय स्वाहा इदमुगाय ओं भीमाय स्वाहा इद
 भीमाय ओं व्युष्टो स्वाहा इदं व्युष्टो ओं शतक्रतवे स्वाहा इदं शतक्रतवे ततो ब्राह्मणान्वाख्यः
 संश्रवं जुहुयात् ओं भूः स्वाहा इदं भूः ओं भुवः स्वाहा इदं भुवः ओं स्वः स्वाहा इदं स्वः ओं तन्नो अ
 ग्ने वरुणस्य विष्टान देवस्य हे डो अ वयासि सीष्णः यजिष्णे वहितमः शो अचानो विष्टे देवा अ
 सि प्रममुग्ध्यस्मत्स्वाहा इदं मग्नी वरुणभ्यां ओं सत्यज्ञा अग्ने वमो भवोतीने उषसो व्युषसो
 व्युष्टो अ वयस्त्वमो वरुणश्चर राणे व्रीहि मडी कथं सुखो निराधि स्वाहा इदं मग्नी वरुणभ्यां
 ओं अया आग्नेस्य नमि सस्तपा अमत्त्वमिदमया अशि अयानो यज्ञकृवहास्यमानो धिहि मे ष
 जं स्वाहा इदं मानये ओं ये ते शतं वरुणं ये स हस्वयजिष्णपशा विततामहांतस्तेभिर्नो द्युस्ववि
 तो न विष्णुर्विष्टे मुंचंतु मरुतः स्वकीयस्वाहा इदं वरुणाय सवित्रे विष्णवे विष्टेभ्यो देवेभ्यो मरु

ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये इति मनसा ॐ ईन्द्राय स्वाहा इदं मिन्द्राय इत्याचारः ॐ अग्नये स्वाहा
ॐ इदमग्नये सोमाय स्वाहा इदं सोमाय इत्याज्यभागौ ॐ भुवः स्वाहा इदं भुवः ॐ भुवः स्वाहा इदं भुवः ॐ
स्वः स्वाहा इदं स्वः ततो गिं पूजयेत् प्रागेवाग्नेयदद्यात् ततो नारदं संस्ववंतिना ॐ तत्रो अ
ग्नेवरुणस्य विद्वानदेवस्य हेतुं प्रवयसि सीमा यनिष्टो वहितमः सो सुचानो विप्रे देवांश्च
शिप्रममृग्यस्मत्स्वाहा इदं वरुणाय ॐ तत्त्वन्नाग्नेवरुणो भवतीति हिष्टे न स्यात् शुभसो
व्यष्टौ प्रवयस्व एव वरुणं रराणो ब्रीहि मदीकं सुखं वा नरहि स्वाहा इदमग्नीवरुणा
भ्यां ॐ अग्ना आग्नेयं नमिस्तस्य प्रसन्नमिन्नमया प्रसन्नयानो यज्ञं विहास्यमा
धेहि मे जं स्वाहा इदमग्नये ॐ इमं मे वरुण शुधी हवमद्यो चं मे उपत्वा यवस्युरचके
स्वाहा इदं वरुणाय ॐ तत्त्वायामिवाह्य एव दमनस्तदांशास्तं यजमानो हविमिन्नहे उमा
नो वरुणो हवो धरुत्रां समानस्रायुः प्रमोषधीः स्वाहा इदं वरुणाय ॐ ये तैशान्ये स
हसं यज्ञियापाणा विततामहांत तेर्निनीय सवितो न विष्णुर्विप्रे चंतु मरुतः स्वर्काः
स्वाहा इदं वरुणाय सवित्रे विसवे विप्रेभ्यो देवेभ्यो मरुद्भ्यः स्वर्केभ्यः ॐ उदुतमं वरुणपा
शं देवाधमं विमध्यमं प्रथावय प्रथावयमादित्यव्रतेतवानागशां प्रदते स्याम स्वाहा इदं वरु

यजमानेनापियथासाधारणवस्तुनदादेयं नतः पवित्रे दनकुरौः पवित्रे छित्वा सवित्रकरोणप्रणी
 नोदके त्रिप्रोक्षणीपात्रे वाभ्यामनामिकां गुण्याभ्यामुत्तराग्नेपवित्रे गृहीत्वा त्रिरुत्पवनं नतः प्रोक्ष
 णीपात्रं वा सहस्तेकत्वा अनामिकां गुण्याभ्यां गृहीत पवित्राभ्यां त्रिरुदिगं नंप्रणीतोदकेन प्रोक्षणीप्रो
 क्षणं प्रोक्षणीजलेन यथासादितवस्तुसंचनं नतोऽग्निप्रणीतयोर्मध्ये प्रोक्षणीप्रात्रनिधाय तत
 आज्यस्य स्थालीमाज्यं चरुस्थाल्या यवान्नि कीर्य प्रणीताजलेन त्रिप्रक्षाल्य दक्षिणहस्तेनाज्यं
 वा महस्तेन चरुं गृहीत्वा वह्ने निदध्यात् नतः स्तेचरौ तं प्रक्षाल्य प्रदक्षिणं च घृतोपरिभ्रा
 मयित्वा वह्ने क्षिपेत् नतः शुक्लप्रतपनं कृत्वा संमार्जनकुशानामग्नौ रंतरतो मूले वा ल्यतः
 शुक्लं संमज्ज्य प्रणीतोदकेनाभ्युक्ष्य पुनः प्रतप्य दक्षिणतो निदध्यात् आज्यं चरुं चावतापी आज्ये
 प्रोक्षणीपुत्पवनं अवेत्यसत्यपद्रव्ये तन्निरसनं पुनः प्रोक्षणीपुत्पवनं उपयमनकुशान् वा मह
 स्तेकत्वा प्रजापतिमनसा ध्यात्वा उत्रिष्टु नत इमीमग्नौ घृताक्ताः समिधः प्रक्षिपेत् नत उपवि
 श्य स पवित्रप्रोक्षणीदकेन प्रदक्षिणं क्रमेणाग्निः पर्युक्ष्य पवित्रं प्रणीतापात्रे निधाय पानि
 तदक्षिणं जानुर्वाह्यं न्वारब्धः समिधं नमोवाग्नौ शुवेण ज्वाहुतीर्जुह्यात् तत्राधारा
 दग्ध्याहादशाहुतिषु तत्र द्वाहुत्या नंतरं शुक्लावस्थितं हुतं शेषं घृतं स्थ प्रोक्षणीपात्रे प्रक्षेपः

अरायक्रिशरात्रवलिनमः ० राहवे एषागवांसवलिनमः २ केतुश्चिवोदनवलिनमः ३ अथिदेव-
 ताप्रत्यधिदेवताभ्यो घृतपायसवलिनमः तत एतानि भूतानि भूरिभूत्याणि साधिदेवतस्य प्रत्यधिदेवत-
 विनायकादिपंचकेभ्यो नवगतेभ्यो नमः इति केनकादिभूरिभूत्याणि दद्यात् ततो महावेद्यो रजतवराण प्रति-
 मायां वराण मवात्यस्याप्यंचोपचारवस्त्रैः प्रपूजयेत् ततः कुशं देशान्यो दध्यत्तनविभ्रसते जलपूर्णकुंभे
 मार्गाणं पंचपुल्लवसं ध्वजमुखं जतः लिप्तं पंचरत्नं जतानां नृपतिरिच्छाजिपूकलशं मत्स्यात्वा विंशति-
 देवः पुनः रुज्जोनिनिवर्त्तस्वसानसहसंधुतो रुधारापयस्वती पुनर्माविशतादृषिजनेन कलशं संस्थाप्य
 डो वराणस्योत्तमनमासिवराणस्य स्कंधं सज्जनीस्यो वराणस्य सतसदस्य सिवराणस्य सतसदनमसिवराण-
 स्य सतसदनमासीदं इति वराणं न्यसेत् त्र्यं गंगाद्याः सारितः सर्वाः समुद्राः असरोऽपि सर्वे समुद्राः सारितः स-
 रसि जलदानदा ज्ञायंतु यजमानस्य चुरिताक्षयकारिका इति गंगादितीर्थानि विन्यसेत् ततः सप्तम-
 तिका सर्वां षष्ठीं अक्षिपेत् तत्र ततो वहिषश्चतुर्थभागमादायाग्नेयादीशानां तं वाह्येणैः निषर्ष्य
 तं नैः सत्यादिवायव्यां तं अग्नितः पूर्णातापर्वतं परस्तरां कुर्यात् ततो ज्येष्ठरत्नरतः पश्चिमदिशि पवित्र-
 छेदनार्थं कुशत्रयं पवित्रकरणार्थं सागरमनंतर्गमं कुशपत्रद्वयं प्रोक्षणीपात्रं प्राज्यस्थाली च रुस्था-
 ली च वर्धयवाः संमार्जनं कुशाः मर्मिधस्तिस्रः शुभः प्राज्यं षट्पंचाशदुत्तरार्धं मुष्णिशतदद्यात्
 चित्रामतंहनपूर्णपात्रे एतानि पवित्रछेदनकुशानां पूर्वदिशि क्रमेण सादनीयानि अन्यदपि

दंडकमंडलुहस्तं शुक्रं ध्यात्वा ओं भूर्भुवः स्वः शुक्र इहा० पश्चिमायां किरीटिनं कृष्णवर्णं कृष्णमाल्यां
 वरं चतुर्भुजं वरत्रिंशत्फलधनुर्वाणपाणिगृध्रवाहनं शनैश्चरं ध्यात्वा ओं भूर्भुवः स्वः शनैश्चर इहा०
 नैऋत्यां किरीटिनं कृष्णवर्णं कृष्णमाल्यां वरं वरलंबं वदनं चतुर्भुजं वरत्रिंशत्फलहस्तं सिंह
 स्वरं राहुं ध्यात्वा ओं भूर्भुवः स्वः राहु० किरीटिनो धूर्मवर्णान्दिभुजानं वरगदाहस्तान् विष्णु
 तमसुखान् गृध्रवाहनं केतुन विलिख्य ध्यात्वा ओं भूर्भुवः स्वः केत इहा० सूर्यदत्ते ईश्वरं सोमं
 ॐ कृजदः स्कंदं बुधदः विष्णुं बृहस्पतिदः ब्रह्माणं शुक्रदः इंद्रं शनिदः यमं राहुदत्ते का
 ले केतुदः चित्रं पुनः सूर्यं वामे अग्निं सोमं वामे जलं कुजं वामे धरां बुधं वामे विष्णुं बृहस्प
 तिं वामे ब्रह्माणं तं यमं दण्डं दक्षिणे गणेशं पश्चिमे दुर्गां वायवं वायुं उत्तरस्यां आकाशं प्रा
 च्यां अश्विनौ प्रत्येकमेतानां वात्सल्याप्य पूजयेत् तत्र क्रमः अर्घपात्रमादाय एषोर्ध्वं भगवन्
 सूर्याय नमः इदमनुलेपनं इदमक्षतं इदं पुष्पं एतानि गंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यानि सूर्याय
 नमः रक्तवस्त्रं एवमेव देवान् पूजयेत् ततो वह्निदाने तत्र क्रमः सूर्यायैषां उदने वलि
 र्नेमः सोमायैषां तपायैषां वलिर्नेमः कुजायैषां सुखायैषां वलिर्नेमः ओं बुधायैषां स्त्रीरोदन
 वलिर्नेमः ४ बृहस्पतये दध्यादन वलिर्नेमः ५ ओं शुक्रायैषां दध्यादन वलिर्नेमः ६ ओं शनै

होतानीयो उपवेशयेत् ततः प्राणीतापात्रं पुरुतः कृत्वा वारिणपरिपूषी कुशेरा ध्याय ब्रह्मणे मुख
मवलोक्याग्नेरुत्तरतः कुशेपरिनिदध्यात् ततो गृहवेदिकां लिखित्वा एतले मध्ये वर्तुलं रक्तं
सर्पं प्राग्नेयं स्वेतं नई कृतिं सोमं दक्षिणे रक्तं त्रिकोणं कुजं ईशान्या धनुषा कृतिं पीतं बुधं उत्तर
स्या पीतं पद्मा कृतिं गुरुं प्राच्यां स्वेतं चतुष्कोणं शुक्रं प्रतीच्यां श्यामं देवा कारे प्राग्नेयं नैऋ
त्यं मकराकारं राहुं वायव्यां धूम्रं मानसवङ्गाकारं नृकेतुं विलिख्य आवाहयेत् पूजयेच्च
तत्रक्रमः किरीटिनं पद्माकारं हस्तं हयं धनं पद्मलोहितं वर्णं रक्तांबरं सप्राश्रयं स्यं सूर्यं
ध्यात्वा ओं भूर्भुवः स्वः सूर्य इहा गच्छ इहा तिष्ठ इत्यावाप्त्या प्रयेत् प्राग्नेयां किरीटिनं हि
भुजंगदाहं स्वेतं वर्णं श्वेतं दशाश्रयं स्यं सोमं ध्यात्वा ओं भूर्भुवः स्वः सोमं इहा गच्छ इहा ति
ष्ठ दक्षिणां स्यां किरीटिनं रक्तं वर्णं रक्तमाल्यांबरं चतुर्भुजं वरशक्तिं शूलगदाशक्तिं च
स्यं कुजं ध्यात्वा ओं भूर्भुवः कुज इहा गच्छ इहा तिष्ठ ईशान्यां किरीटिनं पीतमाल्यांबरधरं
चतुर्भुजं वरचर्मगदाखड्गहस्तं बुधं ध्यात्वा ओं भूर्भुवः स्व इहा गच्छ ३० उत्तरस्यां किरीटिनं पी
तवर्णं पीतमाल्यांबरं चतुर्भुजं वरहस्तं वृं डकं मंडलं हस्तं ब्रह्मस्यतिं ध्यात्वा ओं भूर्भुवः स्वः
ब्रह्मस्यते इहा गच्छ ३० पूर्वस्यां किरीटिनं स्वेतवर्णं श्वेतमाल्यांबरधरं चतुर्भुजं वरहस्तं

जोमाताहृडाणां दृष्टितावसंनोससादित्यानाममनस्यनाभिः प्रणवो च चकतुषेजनायमागामनागामदिने
विधिस्तममचानुकैशर्मणेद्यजमानस्यपापमाहत इति त्वं छिद्यते ततो गुरुगीयत्रागो मंत्रगंधद्वारामि
तिगोमये ओषधः पृथिव्यापयशोषधीष्योदित्व्यंतरिक्षेपयोधाः पयस्वतीप्रदिशः संतुमत्यं इति दग्धं
डोदधिक्रावणेप्रकारिषंजिह्वोरस्वस्यवाजिनः सरजो नो नृवंशकरप्राणशायुद्वितीयावत इति द
धि ओतेजोसि शुक्रमसि शुभ्रमतमसि धामनामसि पृथेकानामनाधृष्टं देवयजनमसि इति य
ते देवस्य तेति कुशोदकं पृथक् पृथक् अभिमंत्र्य सर्वमेकीकृत्य तेन मंडपमभिविचेत् ततः कुशोदिकामा
रमेत् ततः कुंडेतत्रक्रमः कुशोर्हस्मात्रपरिमितं चतुरस्राभिमिकुशैः परिसमस्त्यतानैशान्यांजिः द्वि
त्य गोमयोदकेनोपलिप्य शुभ्रमलेन त्रिरुस्त्रिरय उल्लेखनक्रमेणानामिकां गुप्ताभ्यां मुद्रुत्य जले
नाभ्युत्थिकां शयत्रेण तृष्णीं अग्निनिदिध्यात् ततो ब्रह्मवरुणसंभृतमादाय ओं अथ कर्त्तव्यं पुष्पा
रणीजलाशयोत्सर्गयज्ञांत नृनहोमकर्मणिकृताकृतवेत्तणरूपब्रह्मकर्मकर्तुममुकणेत्रममुकश
मीं ब्राह्मणमभिः पुष्पचंदनतां वृलवासोभिर्वृहत्वेन त्वामहवणे इति ब्रह्माणं वणया
त् ओं वतोस्मीति प्रतिवचनं यथाविहितं कर्मकुरु कर्वाणीति प्रतिवचनं ततो दारुमयशुद्धास
ने कुशोपरि ओं अथास्मिन्होमकर्मणिकृताकृतवेत्तणरूपत्वं मे ब्रह्मा भवेत्यभिधायानि प्रद

प्रयानिति अक्षतादिके शिवसिद्ध्या ओं समुद्रवः प्रहितो निस्वाद्यो निर्गच्छत अरिष्ठास्माकं वीरामा
 परासे च मत्तयः इत्ये प्राण्यान्वर्धपात्रे निवेदयेत् तत आचमनीमाचमनीयमाचमनीयमिति न्योनोक्ते
 ओं आचनीये प्रतिगृह्यतामिति यजमानोक्ते ओं आचमनीयं प्रतिगृहीमीत्यभिधाय गुरुर्गृहीत्वा
 ओं आमागान यशसा सध्वं सृज वर्चसा तन्म कुरु प्रियं प्रजातामधिपतिं पशूनामरिष्टं तनूनामि
 तिसकटाचम्य हित्वा ततो मधुपर्कं मधुपर्कं मधुपर्क इत्यन्येनोक्ते ओं मधुपर्कं प्रतिगृह्यतामिति व
 देत् ओं मधुपर्कं प्रतिगृह्णामीत्यभिधाय गुरुः ओं मित्रः सत्याचक्षुषा प्रतीक्षे इति यजमानकरस्य
 भवनिरीक्ष ओं देवस्य त्वा सवित प्रसवे अग्निनेर्वाहुभ्यां पूजो हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामीति गुरुः गृहीत्वा
 वामहस्ते कृत्वा ओं नमस्या वास्या वा न्यसने यज्ञ आ विद्धं ततै निष्कृतामीति नामकया त्रिप्रदक्षिणा
 मालोऽप किंचिद्भूमौ निक्षिपेत् ओं यन्मधुनो मधव्यो परमध्वं रूपमन्नाद्यतेनाहं मधुनो मधव्येन
 परमेण रूपेण ह्येन परमो मधव्यो नादोऽस्मि इति त्रिप्रक्ष्माति उच्छिष्टं मुत्र रोज्जसंचर देशे धा
 रयेत् तत आचम्य ओं वाङ्मे आस्ये अस्तु मे न सो मे प्राणोऽस्तु ओं प्रक्षणे मे चक्षुरस्तु ओं अरि
 ष्ठा निमे गानि तनूस्त च मे स हसंतु इति प्रत्येकं सर्वगात्राण्यस्य ह्मा ततो गौर्गौ निरिति वदेत्

कुंडलमंधाभरणयज्ञोपवीतके मूलां गल्लोचकपुष्पचंदनतांबूलवासोमिः गरुत्वेन त्वामहं वरा इति
वाप्यात् ओं वतोस्मीति प्रतिवचनं यथाविहितं कर्म कर्त्तव्यं यजमानो वदेत् ओं करवाणीति प्रतिवचनं
ततो ग्रीहिना गुरुमर्चयेत् तत्रक्रमः प्राङ्मुख ऊर्ध्वस्थितो यजमानः ऊर्ध्वस्थितं प्राङ्मुखं गुरुं संबोध्य
ओं साधु भवान्नास्तामर्चयिष्यामि न वंतु मिति वृथात् ओं अर्चयेति प्रतिवचनं ततो विष्टरमादाय गुरुः
ओं विष्टरो विष्टरो विष्टर इत्यन्येनोक्ते ओं विष्टरं प्रतिगृह्णामीति वदेत् यजमानः पुनरपि गुरुः
विष्टरं प्रतिगृह्णामीत्यभिधाय विष्टरं गृहीत्वा ओं वर्धमानोस्मि समानानामुद्यतामिव सूर्य इमं तम
भितिष्णामि यो मां कश्चाभिधास्यति इत्यनेन दारुमया सने उत्तराग्रविष्टरं धत्वा ओं पाद्यं पाद्यं पा
द्यमित्यन्येनोक्ते ओं पाद्यं प्रतिगृह्णामीति वदेत् यजमानः ओं पाद्यं प्रतिगृह्णामीति गुरुः ओं
विरोजो दोहो सि विराजो दोहमसीमधिपाद्याये विराजो दोह इति मंत्रेण दक्षिणपादं प्रक्षाल
येत् ततः पूर्ववदिष्टमंतरं गृहीत्वा ओं वर्धमानोस्मीति मंत्रेण उत्तराग्रविष्टरं पादयोरधस्तात्कुर्यात्
ततो दक्षिणपादं सहितमर्घ्यं पात्रं गृहीत्वा ओं अर्घ्यं धीर्ध इत्यन्येनोक्ते ओं अर्घ्यं प्रतिगृह्णामीति
यजमानोक्ते ओं अर्घ्यं प्रतिगृह्णामीत्यभिधायार्घ्यं गृहीत्वा ओं प्रापस्य युष्माभिः सर्वान्कामानवा
प्नुत एवमनं निवेदयेत् एवमेतं गृहीत्वा अनेन वसत्रेण वासवरणं प्रक्षालयेत्

ॐ गणपतये नमः कर्कभाष्यादिकं दृष्ट्वा श्रीमत्तारयुशर्मणा तद्वागदिविधिः सम्यग्गच्छतेत्यसंमतः अत्र
दैवसकथिते शुभे दिने लगे यजमानः कुशत्रयमिव जलान्यादाय ओमयामुकमासीयामुकपत्नीयामुवतिथौ
वतुरंत वतुरोन्नवमहीराजजन्यपुण्यप्राप्तिनित्यकामः समन्वितत्वात्मकतृकविष्णुआराधनेत्सर्गमखेविष्णु
लोकगमनकामः पुष्करणीजलाशयोत्सर्गमखेनाहं यद्दे इति संकल्प्य कृत्वा ततो मातृपूजाभ्युदयिके विधाय
हिरण्यवस्त्रतांबूलैः स्वस्तिवाचकब्राह्मणान्परितोष्य ३ त्रराभिमुखान्तानुपवेश्य ॐ पुण्याहं भवंतु
ते बुवंति प्रियं यजमानस्ति प्राणं प्रावयेत् ते च सहर्षं ॐ पुण्याह इति त्रिः ब्रूयुः ॐ पुण्याह ३ पुनंतु
मां देव जना पुनंतु मनसा धियः पुनंतु विश्वा भूतानि जातवेदा पुनीहि मां स्वास्ते बुवंतो बुर्वीत इति त्रि
प्रावयेत् ॐ स्वस्तीति स्वस्तितां स्वस्तिनः इन्द्रो बृहस्पतिश्च स्वस्तिनः पूषा विश्ववेदास्वस्तिनस्तार्क्ष्यं अरिष्ट
नेमि स्वस्तिनो बृहस्पतिर्दधातु ॐ स्रद्धिं भवंतो इति त्रिप्रावयेत् ॐ स्रद्धिताः स्रद्धं च मे मम तं च मे ग्राह्य
द्यो च मे यज्ञेन कल्पतां स्वीशूद्रकर्तृक निरोकार प्रतिवचनविशेषः ततो वस्त्रकुंडलकेयूरदिनप्रथम
गुरुमलंकृत्य ॐ अद्यात्सर्गपुष्करणीजलाशयोत्सर्गमखेनाहं यद्दे तन्नन्वे गुरुं कर्म कर्तुं मन्त्रिभवे
त् यजमानस्तमुद्दिष्टावदेत् ॐ भवानीति गुरुः ततो वरुणसमग्रीमादाय ॐ अथ पुष्करणीजला
शयोत्सर्गमखे कर्मणि एकाग्निविधिना सकलगुरुकर्म कर्तुं ममुकगोत्रं ममुकशर्माणामेभिः हे म

यजमानः

म. प्र. प्र. ल.

— २२ नादिर

तला

वेत

पेल

घत

पुरो

र्यु

प्रज

त्रि

स्व

रघ

तस्य

मुद्

थाने

नाश्रु

नर्न

होउमाने

काकोडे

लाडू

५०

५०

म.स.प.स.स.

2

म.स.प.स.स.
म.स.प.स.स.
म.स.प.स.स.

म.स.प.स.स.

म.स.प.स.स.
म.स.प.स.स.

म.स.प.स.स.

म.स.प.स.स.

1

उत्तरा
का

का

५०

अर्द्धकं भंग कोरंडं वासावाली वचा तथा वल्गु चूरांसमांशेन पलैकं वा शि
 विवेत्त माघमासे चतुर्दश्यां कृष्णपक्षे द्विसप्तकं गंधर्वसदृशं गानं को किला
 नां स्वरो यथा निर्गुंडी मूलचूरांस्तु तिलतैलेन योलिहेत् कंठशुद्धिर्भवेत्
 स्पृकि चरैः सह गीयते ग्रथचासुष्यं वर्षा काले काकमाची समूला तैल
 पाचिता खादेत्समासतश्च दुर्गंध दृष्टि समं भवेत् स्वेतं पुनर्न वामूलं घृत
 घृष्टं सदां जले जलश्रावं निहंत्वा शुतमूलं च निशाद्युतं अंजयेच्चक्षुरो
 गाणि न भवंति कदाचनः द्विनिशासंधं चूषं बीजं करंजं जं समं भंगद्रव्यं
 तावत्तिस्ति मरं पटलं हरेत् शंबुकं च वरं टं बादगंधचूरं विचूरयेत् अंज
 येन्न वनी तेन हंति पुष्पं चिरं तनं अंजामूत्रेण भूधात्री मूलं पिष्ट्वा तु वर्ति
 कं न वनी तेन संयुक्तं हति पुष्पं चिरं तनं अंजना नाशयेत्पुष्पं दौर्द्रवी स्व
 र्णमाह्निकं मरीचं मत्स्यं वक्रैर्वर्तिरात्रं धत्तं जयेत्तीवाजया चाथ घ
 ष्ट्वा स्तन्ये निशां धजित् शोशितं चर्मकोपंचमांसं च द्विचनाशयेत् अंजस्य
 कृष्णमांसं तु पिप्पली मिरीचं क्षिपेत् सा च यित्वा घृते पाच्या घटकां ते समुद्ध
 रेत् मध्वाजं स्तन्यं संपिष्टं रात्रं धत्तं मंजने अंजपित्तं गतं व्याधं धूमस्थाने
 विशेषयेत् चिरं विल्वरसे घृष्टं रात्रं धत्तं मंजनात् घृतेन पुष्पं मधुना श्र
 पातं तैलेन कंडूति मरंजलेन रात्रं धत्तं कंजकया विमिश्रं निहंति पौनर्न

उत्तरा
का

का

2

गो. ३

मुशली कंदचूरां तु महिषी न व नीततः लोहयेद्रक्षयेभ्यो देधान्यराशौ निवेशयेत्
 सप्ताहदुहृतं लेप्यं कर्णपाली विवर्द्धते गुंजामूलकृतं चूरां महिषी क्षीरसंयुतं
 शतं दधिततः कुर्यान्न व नीतत दोषं कर्णयोर्लेपने नित्यं वर्द्धयेन्नात्र संशयः
 अश्वगंधावचा कुष्ठं गजपिप्पलीका समं महिषी न व नीतेन लेपात्कर्णं विवर्द्ध
 ते वाराहोत्पेन तैलेन लेपात्कर्णं विवर्द्धते चर्मचटकस्पर्शेन लेपात्कर्णं विवर्द्ध
 ते अथ दंतदृढीकरणं जैवचिंचाजया पुंरवा मूलं वा हयमारजं चलदंतादृढाय रक्तकृ
 ते प्रत्येकं दंतधारणान् ताम्रपात्रे क्षरां पाच्य मभया चूर्णकं मधु कठिना गुटि रक्त
 का कार्या दंतधार्या कृमिं जयेत् दंतधार्यं स्नुही मूलं कृमिनाशं करोत्यलं काशी का ही
 संघृतसंघर्षकं धार्यं दंतैर्भया पहं विशालाक्षीयाः फलं चूरां तत्र लोहोपरि हिषेत् सान्त्व
 तद्मस्य दंतानां काटपातो भवत्यलं जाली कोरुं पत्रं च चर्वयेत्प्रातः रुचिः रात्रि
 स्थिराः स्नुष्वलिता दंतारस्तत्काष्ठैर्दंतधावनात् गुंजामूलं च कर्णभ्यां वर्द्धं दंतक
 मिं प्रणुत्त्र त्रिस्रते रोप्य मेकं तु जंवीरं समर्द्धितं जंवीरफलमध्यस्थं वस्त्रे वध्वात्र
 यं पचेत् क्षीरमध्ये समुद्रुत्पगुटिकास्तत्ततः पुनः भावितं भानुदुग्धेन तालकं स
 ह्मपेषितं तन्मध्ये गुटिकां दित्वा वस्त्रे वध्वादिनत्रयं मधुभांडगता पश्चादुधस्य
 वास्यधारिता वर्षाणां च लिता नूदं तान् सप्ताहं कुरुते दृढं तालकं भानुदुग्धेन
 त्वादिनमेकं विमर्द्धयेत् तद्भर्तृसहस्रमाभ्यां पिष्टकांतौ रसं युतां जंवीरफलमध्य ५५
 स्यादोलायं च अहं पचेत् तैलद्वौ प्रयुते भांडे

3

रक्तकृ
 रक्त
 का ही
 सान्त्व
 रात्रि
 क २३

३ रा

६ रा

बंका

वनेवसूतं अत्र श्वेतपुनर्नवाग्राह्या हरीतकीवचाकुष्ठं पिप्पलीमरिचानि
 च विभीतकस्य मज्जा च शंखनाभि मज्जाः शिला सर्वमेतत्तसमं कृत्वा घाग्रादी
 रैष्वेव येन नाशयेति मरं कंडू पटला न्यवुदा निच अधिकानि च मांसानि
 यश्चरुं जौनय श्यति अपि द्विबोर्षिकं पुष्पमासेनैकेन नाशयेत् वर्तिश्वदोद
 या नाम नृणां दृष्टिप्रसदिनी छाया शुष्कवटी कुर्या एषा च द्रोदये च या यस्त्रे
 फलं चूर्णमपथ्यवर्जं सायं समश्नाति रु विर्मध्यं स मुच्यते नेत्रगतैर्विका
 रैर्भूत्यैर्यथा दीराधनो मनुष्यः ६० इति चाक्षुष्यं अथ कर्णस्य बाधार्थं कृमनि
 वारणं शिखिरेस्वारजलेनैतत्कृतं कल्केन साधितं तिलजं अपहरति कर्ण
 नादं बाधार्थं चापि पूर्यतः दशमूली कषायेन तैलप्रस्थं विपाचयेत् एतत्कल्कं
 प्रदायेव कर्णो बाधो नाशनं नीलचुंकारसत्तैलं सिंधुकांजकं संयुतं कटुस्त्रि
 र्णात्कर्णे निःशेषं कृमिनाशनं दंतेन चर्वयेन्मूलं नद्या वर्ज्यपला सयोः तद्वृत्ते
 पूतैर्कर्णे ध्रुवं गोमादिका चूर्जेत् तां वृत्तं भक्षितं कृत्वा तत्र संधारयेद्बुधः कर्णे
 स्थितास्तु कृमयो नाशमायांति निश्चितं मुशली वा कुची चूर्णं रवा देहा धर्त्य ना
 शनं मनः शिला पामार्गोऽयं मूलं चूर्णं मधु क्षुत्तं भक्षयेत् कर्णमावतु वधरत्न प्रशा
 तये तन्मृगनामलकं तां लं पिष्टु तैले च तुर्गुरां दीरं पाचं तैला वशेषकं ततैलं
 निक्षेपेत् कर्णे बाधार्थं च विनश्यति सिद्धार्थं वरुणी चैव ह्यपामार्गोऽयं समं समं घाग
 दीरैः प्रलेपोऽयं कर्णपाली विवर्द्धनः

सर्व
सामान्य विवेक प्रयत्न

मङ्गोमयैस्त्रिषेड्भिर्युक्तांस्तत्र समास्तरेत् पंचोपचारैर्नैवेद्यं देवदेवीं प्रपूजयेत्
 अक्षसंकरे धत्वा पूर्वमेवायुतं जपेत् अर्द्धरात्रिगते देवीदिवं वक्ति शुभाशुभं
 ओं ह्रीं आगच्छ स्वाहा ओं च नाकुं कमाक्षी हैः पञ्चाष्टदलं लिखेत् नारं
 ध्रेभूर्यपत्रे च मायावीजं दले दले लिखित्वा धारयन् मूर्द्धि इमं मंत्रं ततो जपेत्
 पूर्वमेव तु सप्ताहमेवं कुर्यात्पूयन्नतः अतीतानागतं सर्वं स्वप्ने वदति देव
 ता ओं ह्रीं चिं चि नि पि शा च नि स्वाहा १५ अलावुमूलिकोंग्राह्याभिर्मंत्रिता य
 नाद्रक्तसूत्रेण वेष्टयेत् मूर्द्धि वद्धे कृते सुप्ते वदत्येवं शुभाशुभं ओं नमो
 भगवते रुद्राय कर्त्ता पिशाचाय स्वाहा लक्ष्मणे कं जपेन्मंत्रं वटवृक्षतलेषु
 चिः बंधूकैकुसुमैः पद्मान्मध्वाज्यक्षीरमिश्रतैः कुंडे अस्वेदशांशन जुहु
 यात्पूर्णायां न्वितं ततः सिद्धा भवेद्देवी विचित्रा वाञ्छितप्रदः ओं ऐं विचित्रे
 विचित्ररूपे सिद्धिं कुरु रस्वाहा जपहोमयोरयमेव मंत्रः प्रवेशनगरस्याते
 लक्षसंख्यं जपेच्च पद्मपत्रे धृतोपेतैः कृते होमे दशांशतः पूयच्छस्यं जने
 हंसीयेन पश्यति भूनिधिं सुरवेन तच्च गन्तानि विद्युः परिभ्रूयते ओं ह्रीं हंसि
 हंसयाने लो स्वाहा नमो हंसि निहंसगते यां स्वाहा इति वा लक्षसंख्यं जपे
 न्मंत्रं राजद्वारे शुचिः स्थिरः सद्भीरुः मालतीपुष्पैः कृते होमे दशांशतः म
 दनाय द्दिराणि सिद्धिं द्यागुटिकां संप्रयच्छति १

नयामुखस्थया दृश्यश्चिरस्थायी भवेन्नरः ॐ ऐं मदनेमदनविद्रां वशिष्ठां लि
 गय रसंगमं देहि २ श्रीस्वाहा १८ लक्ष्मिं संख्यं जपेन्मंत्रं पलाशत रुजं धनैः म ध
 ना कैं कृते होमे कालं करणी प्रसीदति सैन्य धारां स्ववज्रां भो मति संभ करी भवे
 त् सत्ततं तां स्मरेन्मंत्री विविधे श्वर्य करिणी ॐ लो लो कालं करि के वः वः
 स्वाहा स्वगृहे संस्थितो रक्तैः करवीर प्रसूनकैः लक्ष्मिं मावर्तयेन्मंत्रं स्वाहा जा
 प्य दशं शतः होमे कृते भवेन्निष्कालं लक्ष्मी नामा स्पृष्ट्वा दिशो रसं रसायनं दिवं
 निधानं च प्रयच्छति ॐ ऐं श्री लक्ष्मी कमल धारिणी हंसः स्वाहा २१ रक्त मांसाव
 रो मंत्रं चतुर्दश दिनं जपेत् ततः सिद्धा भवेद्देवी शोभना भोग दायिनी ॐ प्र शो
 क दल शोभने श्रीक्षः स्वाहा २२ पुराण शोक तलंगत्वा चंदनेन सुमंडलं कृत्वा दे
 वी समभ्यर्च्य धूपं दत्वा सहस्रकं मंत्रं मावर्तयेन्मांसां नक्ता भोजी भवेन्नरः रा
 त्रीं पूजां शुभां कृत्वा जपेन्मंत्रं तदग्रतः नटी देवी समागत्य निधानं रसमंजनं
 ददाति मंत्रिरो मंत्रं दिव्ययोगं सुनिश्चितं ॐ ह्रीं नटी महानटी स्वरूपवती स्वा
 हा २३ स्वक सुगंधि गृहस्थाने चंदनेन सुमंडलं कृत्वा हस्तप्रमाणेन पूजा
 त्रयं पदानी धूपं सुगुग्गुलं दत्वा जपेन्मंत्रं सहस्रकं मासमेकं ततः पूजां
 कृत्वा रात्री जपं जपेत् अर्द्धरात्रे गते देवी समागत्य प्रयच्छति निष्कलं

प्रतिपत्तिथिमारभ्य पूजां कृत्वा जपेन्मन्त्रं त्रिसंध्यं त्रिसहस्रं तु मासं ते पूज
 येन्निशि संजपन् नृरात्रे तु समागत्य प्रयच्छति दीनारणा सहस्रैकं प्र
 त्यहं परितोषिता ओं ह्रीं गुरु राग रिमै धुन प्रिये जो स्वाहा ध्यात्वा ज
 पेन्मन्त्रं रात्रौ सागरस्य तटे शुचिः स्नानं जाप्ये कृते सिद्धाद तैसागरचे
 टकः रत्नत्रयं तदामौ स्नयन्मानं च सुरवी भवेत् ओं भगवन्समुद्रं देहि
 रत्नानि जलवासो ह्रीं नमोस्तु ते स्वाहा त्रिपथे तु वटस्थाने रात्रौ मंत्रं ज
 पेत्स्वयं स्नानं ततः सिद्धादेवी स्याद्दृष्टयक्षिणी वस्त्रालंकारकंदिव्यं
 रसं सिद्धिं रसायनं दिव्यां जनं तु सा तुष्टा साधकेभ्यः प्रयच्छति ओं ह्रीं वट
 वासिनि पद्मकुलपताके वटवायक्षिणि एहो हि स्वाहा वटवृक्षं समारुह्य
 स्नानं मे कंजपेन्मन्त्रं ततः सप्ताभिर्मंत्रेण कंजिकैः क्षालन्मुखं यामत्रयं
 जपेद्रात्रौ वरं यच्छति यक्षिणी रसरसायनं दिव्यं द्रुद्रकर्म मने कथा सि मीरण
 द्योति सर्वकार्यं शिना न्यथा शंकरो ब्रवीत् ओं नमश्चंद्रा धारा करिका
 रिणो स्वाहा ओं नमो भगवते रुद्राय चंद्रवे गिनि स्वाहा मंत्रद्वयस्यैकै वसि
 ष्ठिः चिं वा वृक्षतले स्नानं मंत्रमावृतयेच्छुचिः शतपत्रोद्भवैः पुष्पैः स घृ
 तैर्होममाचरेत् ततः सिद्धाः भवेद्देवि शाला काशगामिनी ददाति मंत्रिणो
 तुष्टारसं दिव्यं रसायनं १

मन्त्रं

प्रसूते

ॐ ऐं विशाले इं इं इं इं इं स्वाहा नरास्थिनिर्मिता मुद्रागले पारोच करी के
 धारय नृजपमाला च तादृशी तु प्रमशानतः तदमे के जपे नमं जं साध को नि
 र्भयः शुचिः ततो महाभया सिद्धा प्रयच्छति रसायनं तस्य भक्षणमात्रेण पर्व
 तानपि चास्तयेत् वली पलित निर्मुक्त श्विरं जीवी भवेन्नरः ॐ इं इं महाभये
 लंकी स्वाहा ८ शुक्लपद्मे वसेत्तावद्यावत्संदृश्यते विधुः प्रतिपत्पूर्व पुराणं तं
 नवलक्षमिदं जपेत् अमृतं चंद्रिकादत्तं पीत्वा यदमरो भवेत् ॐ इं चंद्रिके
 हंसः इं लंकी स्वाहा १० जप्त्वा मासत्रयं रक्तकं वल्गु सुप्रसीदति मृतको स्याप
 नं कुर्यात्प्रतिमा चालनं तथा ॐ इं रक्तकं वल्गु महादेव मृतकं मुत्थापय प्रति
 मां चास्तय पर्वतान्न कं पय रत्नी लय र विलस र नाशय हूं हूं ११ अष्टोत्तर शतं हं
 जप्त्वा यत्किंचिस्त्वात्मभोजनं तद्वलिर्दीयते तस्यैव राधो मासमेकता ततो
 देवी समागत्य हस्तादुत्सृज्य भोजनं तत्रैव सावरं दत्वा नित्यं सानि ध्यकारकं
 अतीतानागतं कर्म स्वस्था स्वस्थं तदवृत्तं प्रतिमां पर्वतान्न सर्वान् चालन
 यत्येव तद्भक्षणं ॐ कारमुखे विधुजिह्वे ॐ हूं खेटके जयरति स्वाहा १२ च
 र्भमे वायु तं जप्त्वा कृष्णकं न्या भिमं जितं हस्तपाद प्रलेपेन सुप्रे स्वप्न शुभाशु
 भं त्रैलोक्यं दृशी वार्त्ता तादृशी कथयत्यलं ॐ इं सः नमो भगवति करी ६२
 पिशाच निचंड वेगि निवद र स्वाहा १३

गवांपयः पीत्वाचोग्रगरेहृन्नाज्जानाहविमयोगजं शचीपुष्करमूलं च पाच्यमान
रताविषं तत्पिवेच्छीतलेपाच्यं स्वासत्स्माज्वरापहं क्षीरमुहयुतं पथ्यं शाल्य
नंपरमंहितं गृहधूमं जलैः पिष्टुतं दुस्तीमूलतुल्यकं कल्काच्चतुर्गुणं चाज्यं सि
ताक्षीरं चतुर्गुणं घृतश्रेष्ठं पचैत्सर्वं पिवेत्सर्वगरां पहं समूलपत्रासर्पाक्षी
जलैर्नकाचितं पिवेत् नरमूत्रैश्च वापिष्टं पिवेत्सर्वगरां पहं एत्नातिलश
पत्राणि शूषरां जीरकं समं चूर्णादिधासितायोज्याभुक्तं गरहरं भवेत्त प
यसारजनीकुष्ठं मध्याज्यं गृहधूमकं तं दुस्तीमूलसंयुक्तं कर्षकृतं गरह
रं लिहेत् इति कृत्रिमविषनिवारणं तिलकर्पूरजं वीरसंयोगाद्योगजं वि
षं मरीचं तुंचिका मूलं योगजं विषमेव तत्र पुत्रजीवं जलैर्नैव रजनीसार
नालकैः देवदारुनीलमूत्रैर्वीसर्पाक्षीचंद्रवारुणा गिरिकर्णीयमूलं वा प्रत्ये
कं विषजिह्वेत् मध्याज्यं काकमाच्यास्तुद्रवैः पीत्वा विषं हरेत् गिरिकर्णी
नागपुष्पां मुंडीपानाद्विषं हरेत् इति योगजविषनिवारणं अथ भट्टातविष
निवारणं भट्टाततैलसंघर्षकीर्त्यफटः संजायते नृणां नवनीतं तिलं पिष्टुत
हृत्त्रयेन विषं जयेत् निवपत्रपुलेपाद्वा तं जयेत्तस्य देनवा भट्टातकविषस्थापी
मृतकाभिः प्रलेपनात् तत्संजातविकाराणि नाशयत्येव निश्चितं इति श्रीनि

त्यनाद्यविरचिते कामरत्ने विषनिवारणे नाम चतुर्दशोपदेशः अथ यद्विराणासा
२३० धनमाहः सर्वसां यद्विराणां तु ध्यानं कुर्यात्समाहितः भगिनीमात्तपुत्रीस्त्री
रूपतुल्यं यथेष्टितं भोज्यं निरामिषं चान्नं वज्र्यं तोवृत्तमक्षयं उपविश्याजि
२३१ नकं नादौ च प्रातः स्वात्मानं वस्यशोत्रं नित्यं कृत्यं तु कृत्या तु स्थाने विजयकैजयेत्
यावत्प्रत्यक्षतां यांति यद्विराणां चित्तप्रदाः जपेत्सहस्रं यमं वंश्मशाने निर्भयो
मुनिः दशं शंगुगस्तैर्होमैर्कृत्वा तुष्यति विभ्रमः पंचाशत्मानुषारणं च ददाति
भोजनं सदा ॐ विभ्रमे विभ्रमरूपे रोहो हि भगवति स्वाहा ॐ ह्रीं विभ्रमरूपे
विभ्रमं कुरु रएहो हि भगवति स्वाहा शंखलिपपदे देवी गौरवरां धितोत्पला
सर्वलंकारिरां दिव्यां समास्ति रवात्ममर्चयेत् जातीपुष्पैः सोपचारैः सहस्रैकं
ततो जपेत् त्रिसंध्यं सप्तवारं तु ततो रात्रिषु त्रिजपेत् अर्द्धरात्रे गते देवी समाग
त्य प्रयच्छति पंचविंशतिदीनारान् प्रत्यहं तोषिता सती ॐ ह्रीं कनकावति मैथुन
प्रिये स्वाहा ॐ ह्रीं रतिप्रिये स्वाहा एकलिंगं महादेवं त्रिसंध्यं पूजयेत्सदा धूपं द
त्वा जपेन्मंत्रं त्रिसंध्यं त्रिसहस्रकं मासमेकं ततो याति यद्विराणां सुरसुंदरी दत्वा
र्घ्यं प्रणमेन मंत्रं वीवृते सा त्वं किमिच्छसि देवि दारिद्र्यदग्धोस्मितनेनाशकरी भव
ततो ददाति सा तुष्यति त्रायुः चिरजीवितं ॐ ह्रीं प्राग्वत्सुरसुंदरि स्वाहा कुंक ६३
मेन समास्ति रव्यभयं देवी सुलक्षणा १

क

वाध्यते सर्ववृश्चिकमूषानां मुखसंभः प्रजायते ॐ सर्वशक्तिं यत्संज्ञारसं
ज्ञारस्वाहा अनेन मंत्रेण हस्ते बंधयेत् पातालग रुडी मूलं तं वमानं गृहे
स्थितं दृष्ट्वा गच्छंति ते दूरं सर्पकोद्या विषकीटकाः ॐ पल्लुः सर्पकुक्कुलाय स्वाहा
अनेन सप्ताभिर्मंत्रिता मृत्तिका गरुडमध्ये द्धिपेत्तु सर्पाः पलायंते इति सर्पवि
षनिवारणं अथ वृश्चिक विषनिवारणं शिरीषबीजं गोमं सदादिम
स्य तु मूलकं प्रकटीरयुतं रुति धूपो वृश्चिकजं विषं मयूरपारावंतकु
र्कटानां ग्राह्यं पुरीषं सह भाजु मूलैः धूपो निहंसा शुविषं समस्तं चतुर्विधं
वृश्चिकसर्पजातं रजनी चूर्णं धूपेन विषं वृश्चिकजं हरेत् वस्त्रेण धाद
येन्साध्यं धूपधूमं विभावयेत् दंशं च धूपयेत् साध्यं सर्वधूपे ह्ययं विधिः तोयै
कीनागरं निंबं पिबेद्वा सैंधं बंधयेत् प्रकटीरमूलं वा जलपाने विषापहं पुत्र
जीवफलान् मज्जां पलाशोत्थं करं जजां मज्जां तोयैः प्रलेपेयं हति वृश्चिकजं
विषं हिं गुवाजललेपेन वृश्चिकोत्थं विषं हरेत् तिलमात्रं विषं रवादेह त्रेयो
वानाशये द्विषं घृताद्धुग्धतैलेन यस्याहा धूपितेन वा बीजप्रमूलस्य ले
पेद्वा यहरातकी लेपो राजी गुडाभ्यां वा हरिद्रालेपेनेन वा वृश्चिकस्य विषं
हंति प्रत्येकं नैव संशयः मातुलंगस्य मूलं तुरवि वारे समुद्धरेत् उत्तराभि
मुखेनैव दुर्मंत्रोच्चारणं स्पृशेत् वामांगे दक्षिणे दष्टे वामे दष्टे च दक्षिणे
सप्तधामार्जुने नैव विषं वृश्चिकजं हरेत् अथ्व गंधीय मूलं च मूलं स्वतः पु

नर्जने र विवारे समुद्रतुहाभां व श्रिक दं श जं मार्जनेन विषं हन्यात्स दं श
दृष्ट प्रत्यप कर्षा समूलं छित्वा तु विषजित्कर्षं फूत्कृते ग्राह्यं हे स पदी मूलं
प्रातरादित्यवासरे मुखस्थ फूत्कृते कर्षे विषं व श्रिक जं हरेत्तु जं हः फट्
स्वाहा अनेनैव मे वै ए निर्विषो भवति इति व श्रिक विष निवारणं गुह्यं ते
ला र्क दुग्धं च लेपनात् त्रय विषं हरेत् पिष्टा या मार्ग मूलं च कर्षे कं म
धुना लिहेत् त्रयान दं श विषं हंति लेपात् कुक्कुट विषया उन्मत्तं चान
दं शानां कुमारी दत्त सेंधवं सुषोष्मं बंधयेत् पिंडं विदिनां ते सुषावहं
इति कुक्कुट विष निवारणं शिला ताल क कुष्ठा निभाव्य निर्गुडिका
प्रविधानं मूषक दं शानां दत्तं दत्तं तीव्र विषं हरेत् गृह गो धां समादा
य पिष्टा तं तुलवारिण लेपादारु विषं हंति पिवेद्वा क्षीर पाचितं सर्ष
पं कुं क मं तं कं समभाग युतं पिवेत् विषं मूषक दं शानां नां समाप्नोति
तद्वा रात्र चिंचा फल समा युक्तं गृह धूमं पला धकं पुरा रात्रे न सप्ता
हं लिहेत् क्षीरं विषं हरेत् इति मूषक विष निवारणं शिरीष फल खुक
क्षारं पिवेद्देक विधा प हं रूष माज्यं मेघनादो भैक मत्स्य विधा प हं शृंगा

समंगारके
शशी
मुद्रगव्य
तिलि
नव
माः सतीना
कैक
ति नागरचेवति प
हकारेव गति मध्य
तुः मुन्यनानिपयः सोनामालेप

नलमध

पगर्भरिता

नारा
व्याणा

नु ना

सामा
विम
विम
विम

केहं प्रहोतले न कर्म विपाके वर्गदं लभ्यते फलं अथावा यवगंधारं देवः दौतु विप्राप
सप्तमे शोके न कर्म देयनाशा यथापि व कदाचित् वदारे न केन महेशा धनं दानं वंता वृत्ते
त्यो देवः सोमशर्मा विजोत्तमः किमर्थं क्रियते दुःखं यथाया भानि च कं दौतु शुभा प्रेक्षा
पूर्वतं दं लोदं फलं न स्पतं दनं अथावा साणास्वि दमत्र केन स धी दानं च तस्य पुण्य
मेकं दं मित्रे तेनादिष्वं व्रतं त्वं दं पूर्णं संपत्ति दायकं सोमशर्मा उवाच कस्मिन्मासे च कर्तव्यं
लव्रतं तददमे प्रभो यस्या तु घानमात्रेण लक्ष्मी वधिः प्रजायेते कस्मिन्मासे च कर्तव्यं
दानं कस्मिन्मासे धनलाभाय कर्तव्यं कस्मिन्मासे देवस्य पूजनं केन यामः तसर्वं ब्रह्मेश प्रभो न
स्तं राशुभा नेव धं कीदं देयं अर्थं केस्तु फलं भवेत् यदि तु को हि तर्पितं सर्व सिद्धि प्रदायकं
सुखं उवाच साधक्यथा विप्र वं व्रतं वधि प्रदायकं विधानं तस्य व व्यासे पूर्वकं साधनासन
श्रावणे च सिद्धे च प्रथमे सोम वासरे प्रकर्तव्यं व्रतं विषयं भूति पुरा त्वं कं साधनासन
यं विप्रकर्तव्यं विधि पूर्वकं विल्व दलेस्तु कर्तव्यं चतुर्दशं तु कस्मिन्मासे च कर्तव्यं

पत्रं तं सा खमिः सह प्रसन्नोऽस्मिन् पात्रे तं वरं ब्रूहि वरानने कार्वस्य उवाच ॥ यदि देव प्रसन्नोऽसि
भर्ता भवतु मे हृष्यरः तथे सुकान्तुतां देवि त्वेला से पुनरागतः ततः प्रभाते सं प्राप्ते नद्यां सर्वे विस
र्जितं धर्मानुसृतं तत्र सख्या सार्द्धं चाप्यभुजं हिमवान् पितृ देशमाजगाम वनं धनं चतुराशा
निरीक्ष्य सुविकलः पत्निः पुनः दृष्टं तत्र नदीतीरे प्रसृतं कस्य कादयं उवाच सैव संगमारे प्यरोद
नं हतवान् गिरिः सिंह व्याघ्रा हि भल्लूक वने दुष्टे कुतः स्थिता कार्वस्य उवाच शृणु तात्तमयाज्ञा
तं त्वं दास्यसीं श्वराय मां तदप्यथा हतं तात्तते नाहं वनमागता ददासि तात्तयदि मामीश्वराय
तदाग्रहं आगमिष्यामि नैवं चेदिह स्यात्सामिनिश्चितं तथे सुकान्ति हिमवतानो तासि त्वं गृहं प्र
ति पश्चाद् दत्ता त्वं मस्माकं हत्वा वैवाहिकी क्रियां तेन व्रत प्रभावेन सौभाग्यं साधितं त्वया प्र
वापि व्रतराजस्तु न कस्यापि निवेदिताः नामास्य व्रतराजस्य शृणु देवि यथा भवत् आलिभिर्हरि
ताय स्यादं जसा हरिस्तालिका कार्वस्य उवाच नामेदं कथितं तस्य विधिं वदं मम प्रभो किंपुण्यं किं
प्रमत्तं न च क्रियते व्रते ईश्वरवाच शृणु देवि विधिः ३ गमि तं व्रतमीदृशं करिष्यामि
प्रमत्तं न च क्रियते व्रते तोरणादि प्रकर्तव्यं क

नु
क
त
ज
व
पू
ज

सांगं करिष्ये हं सखि प्रिये पार्वत्या वचनं श्रुत्वा सखी वनेरी मृदुं जे सुखं
मोहित हनं इत्येवं संमतं सखी नीतासि त्वं महदं विना निर्दोषा मासहि मवां सुगृहे गृहे केन नी
तासि मे पुत्रि देवदानं वकि चरैः नारदा पुरुते स संकिं दस्य गरुड ध्वजे इत्येवं चितपा विद्यामूर्ति
तो निपपात ह हाहा लला प्रधा वंति लोकास्त गिरिपुंगवं उचुर्गिरिवरं सर्वं मूर्च्छा हेतुं गिरिवर
गिरि रत्ना च दुःख स्पृहेतुं एतत्तत्पारत्नं हतं मम दद्यात्काल सर्पेण हसिं व्याघ्र एवाहता
न ज्ञाने कृगता पुत्री केन दुःखेन बाहता च कपेशोक संतप्तो वातिने वमहातरः गिरिवर नादने पा
यात् तदालोकन कारणात् सिंह व्याघ्रैश्च भलैश्च रहिभिः सहितं वनं त्वंचापि विविने धारे व्रजंती
सखिभिः सह तत्र दृष्टुं न क्षमं तत्तीरे वमहागुहां तां प्रविश्य सखी सा र्द्धं मन मोगा विविर्नि
ता संस्थाप्य बालुकपिंडं पार्वत्या सहितं मम यात तौ याभाद्रपदे हस्त नक्षत्र संयुता तत्रैव पूज
जनं कार्य फल पुष्य न चंदनैः त्रैवेद्यं कल्प विलानु नमस्कृत्य सम हर्ष्य च वरा पात्रत्रयं कृत्वा पकान्नेन
च पूरिता वस्त्र न च समा युक्तं स स धान्य समान्वितं एवं विप्रा यदा तव्यं दक्षिणाभि संमततः त
तत्र वादित्र गीतेन रात्रौ जागरणं कृतं तेन व्रत प्रभावेन आसनं चलितं मम संप्रामो हंत दातन

1
वि
ननि
गस्य
नः स
पश्च
किर्वा

र.
टी
१६५

५० प्लोक ऊसुमोत्कचिनाचलीमतपुल्यनरंगरुचस्तवालकान कर
 ओरुकरोति मारुतस्तु उपावर्तनं किं न मनः ५१ टीका हेकरभोरुकरमव
 त कुरूपस्याः भाकरभोरुः तस्याः संवोधनं हेकरभोरु मारुतो वायुः मेम।
 मममनः त्वउपावर्तनं किं करोतित्वउपावर्तनं न प्रत्यावर्तनं तस्य किं प्रं।
 कायुक्तं करोति किं ऊर्वनमारुतः अलकान केषान् चलयन किं विणिष्टा।
 न ऊसुमोत्कचितान ऊसुमैः पुष्पैः उत्कचितान उत्कोचनीतान किं वि-
 अलकानवलीमतः वल्लिमनः वज्रानित्यर्थः पुनः किं वि- अलकानभंग
 रुचः भगवत पुष्पमारुकयेषां तेतान ५२ प्लोक तदपोहितमहंसिप्रियेय
 तिकोपेन विषादमाशुभे ज्वलितेन मुपातंतमस्तु हिनाहरेति वनजमोषधिः ५३ टीका
 ततस्मात्कारणात् मेममश्राशुप्रीतुं प्रियेविषादं प्रतिकोपेन अणो।
 हितंगमपितं अहंसि योग्याभवसि दृष्टं तमाह उवयया हिमाद्रेः हिमाचलस्य
 मुहागतं तमः नरुचौगौषधिः ज्वलितेन अपोहितं अहंसि ५४ प्लोक

टी४

तलः यत् यस्मात् अस्मिन्नामनाएव अस्मिन्निहयपरलोकं गता अस्मिन्नि
 कृतिः अष्टुनराहनिहयै ५४ प्लोक दयितां यदि तावदन्तगादिनिहतं किमिदं
 त्वया विना सहजीवितं मम प्रवृत्तामात्मकृतं न वेद नो ५५ टीका इदं
 मम जीवितं यदि दयितो भार्यो अन्यगात् तर्हि तस्यादेव मया विना किं विनिश्च
 चं पद्यादागतं अथ यदि आगतं तर्हि नुनिश्चितं हंत मम जीवितं आत्मकृतं
 मम संभृतो मया प्रियते स्वेदलको ह्मोपिते अथ वा क्लमितात्वा मात्मना धिगिमां
 देहभृतामसापतां ५६ टीका हे देवि त्वया सुखं अममं भृतः स्वेदलवो ह्मोपि
 मया प्रियते अथ वा त्वमात्मना अक्लमिता तदाधिकं देहभृतो प्राणाभृता ममा
 रतां ५६ प्लोक मनसापि न विप्रियं मया कृतं सर्वं ननु किं जहासि सां ननु
 पादपतिः हिते रहंत्यपि मे भावति वंदनं मनः ५७ टीका हे देवि मया तव म
 नसापि विप्रियं न कृतं सर्वं अतस्त्वमां किं जहासि कथं न जसि यतो मनः निश्चितं
 अहं हितेः पादमाश्रयापतिः परभावनितं वंदनायतिः मे मम त्वया लिङ्ग्युक्तिः

५५ प्लोक ५

र
ही
१५५

सहस्रात् ६३ श्लोक उद्यमप्रतिबोधभाषिणी गणनात्वं प्रथमः साक्षी गति
विभ्रमसादनीः तान्मुच्यमानान्मरुतेवल्लह्यते ६३ टीका हेइंउमतिप्रनाउयंमे ।
खलात्वंअन तवपश्चात् शुचाशोकैत ननमरुताउवल्लह्यते अपितंमरुताउवल
ह्यते किंवि-त्वं अतिबोधभाषिणी किंवि-उद्यनाप्रथमाहः साक्षी पकाते ।
दिनोदहास्याटिकागणार्थप्रथमासाक्षी पुनः किंवि-गतीति गतिविभ्रमस्य
मादेजअभावेसीरवानिः प्राज्ञा ६३ श्लोक कलमन्यभ्रतासुभाषितंकलहंसी
पुगतेमनोहरे हरिणीषुविलोलसीहितंपवनोदृतलतासुविभ्रमाः ६४ टी
का हेइंउमतित्वयायतेपुस्यानेपुस्यानेपुस्यापिताः कपतेगुणाउत्पाह अन्त्या ।
भ्रतासुकोकिलासुकलंभाषितंनिहितंस्थापितं कलहंसीपुगजहंसीपुम ।
दालसगतंगहनंहरिणीपुसुगीषुविलोलसीहितंपवनोदृतलतासुवायुप्रे
रितवलीपुविभ्रमाः स्थापिताः ६४ श्लोक विदिवोत्सुकयापवेत्यमोनिहिताः
सम्यममीगणान्तरयाविउहेतवमेगुरुचायेइत्येनत्तविलं वितं दमाः ६५

इदमकुसितालकं च तद्विष्णोत्कथं नोतितां निधिमुप्रमिवैकपंधं न
विरताभ्यंतपदसुखं ६० टीका हेतुं उमतिनवमां विष्णोत्कथं विरतवचनं
विष्णोत्कथं भूतवचनरहितं दृष्टान्तमाह उच्यते एकपंधं निधिमात्रं
सुप्रभवति किंवि. एकपंधं न विरतेति विरतः अभ्यंतरे मध्येषु दानां भूतानां
स्वनः शब्दो यत्र तत् ६० प्रलोक प्राप्तिर्न पुनरेति शर्वरी दयिता दृष्टं चरेत्तत्रिणां
इति तौ विरहोत्तरसमौ कथमत्यंतगतान्मादहे ६१ टीका शर्वरी रात्रिः विष्णुका
पिपुनः प्राप्तिर्न चंद्रसंयति प्राप्नोति दयिता चक्रवाकी दृष्टं चरेत्तत्रिणां कथं यतः
त्रिणां पदिनां पुनरेति इति कारणान्न तौ चंद्रचक्रवाको विरहोत्तरसमौ विरहा च
धिप्रतिपालकौ त्वं अत्यंतगतान्माकथं न दहेः ६१ प्रलोक नवपलवसंस्तरेपिते
मृदुरयेतयदंगमर्थितं तदिह दं विमहिष्यते कथं तव वामोरुचिताधिरोहणं ६२
टीका हेतुं उमतिनवमां यदंगं नवपलवसंस्तरेपि अर्थितं मृदुमत्तं दयेत तदिदं
वामोरुचिताधिरोहणं ६२ टीका त्वं वदयिता धिरोहणं कथं विमहिष्यते पितृस्य ३ः

र
टी.
१८६

संस्कारोयस्यस किंवि. कुसुमं अलकाभरणं ६० प्रलोक स्मरणेवसशाहन्पु
रंवरणानुग्रहमन्युर्लभं अमनाकुसुमासुवर्षिणान्यमशोकेनसुताविशो.
असे ६१ टीका हेसुगात्रिसुसुप्तोभनेगात्रयस्याः सासुगात्रीतस्याः संवोध
नहेसुगात्रिसुनायशोकेनत्वेपोष्यसे किंवि. अशोकेनकुसुमासुवर्षि
णकुसुमान्येवअसुप्तिवर्धितंशीलेन उवोत्येव्यते वराणानुग्रहंणस्मरता
चिंतयता किंवि. वराणानुग्रहंमशाहन्पुंरंसशाह्येप्राह्यायमानंनपुरेयमिन्न
सतं पुनःकिंवि. अनन्यदुर्लभंनअन्यदुर्लभाते ६२ प्रलोक तवनिःप्रसि
तानुकारिभिः वकुलैरहंचितांसमंमया असमाप्यविलासमेखलांकिमिदं
किन्नरकंविस्मयते ७० टीका हेकिन्नरकंवित्तयाकिमिदंसुप्यते किं
त्वाविलासमेखलामसमाप्यअपर्य किंवि. विलासमेखलामयासमंवकु
लैः वकुलपुष्पैः अहंचितामहंचितां किंविशिष्टैः वकुलैः तवनिःप्रसि
तानुकारिभिः ७० प्रलोक समदःखसुखःमालीजनःप्रतिपद्येदतिभो

लीका किंकुर्वत्या त्वया विदितोत्सुकया विदितयत्सुर्गोत्सुकया किंकुस्ता
मासवेत्पदेरेडं स्तिततथापितव विरेवने गुणाः समहृदये अवलंबितम् ।
प्यामयितं नत्माः किं विदुदये गुरु अये गुरु अयायस्मिन्नत ६५ युग्मं
प्रजोक मिथुने परिकल्पितं त्वया सहकारः फलिनी च नन्दिमौ अविधायि
वाहसत्क्रिया मनयोग्यत इत्यसं प्रतं ६६ दीका हेरेडमति नन्दिनिश्चितं
सहकारः ग्रामः फलिनी च विगुम्भता उमो त्वयामिथुने परिकल्पितं इति हे
तोः अनयोः विवाहसत्क्रियामविधाय अहृत्ता तया गम्यते इति असं प्रतमयु
क्ते ६६ प्रजोक कुसुमेकृत दोहस्तवया यदृशो को यमुदीरयिष्यति अलका
भरणं कथं नृते स्तवनेष्वा मिलिवापमाल्यातां ६७ दीका हेरेडमति अये अष्टो
कः कुसुमुदीरयिष्यति तत्कुसुमत्तनिकापमाल्यातां कथं नृतेष्वा मि निवा
पस्य पितृ तर्पणं यमाल्यातां किं विदिषुः अष्टोकस्तवया कृत दोहदः पा
दाहतः प्रमदया विकसन्यशोका इति अष्टोका कृतो दोहस्तवया यात इपः ।

२
टी.
१६३

प्राप्तता ३३ पञ्चमः सतिशक्तिमयाननार्थितमधुपीतामयत्वं कथं नु मे अ
नुप्राप्तसिवाद्यह्वितं परलोकोपनतं जलांजलिं ३४ टीका हेमदिगुहितं
मेमममजलांजलिं कथं नुप्राप्तसि किं कृत्वा मधुपीता किं विधिं ममदा
नतार्थितं ममयाननं ममदाजनं तेन अर्थितं पुनः किं विधिं ममपुरसवत् किं
विधिं ममजलांजलिं मेममवाद्यह्वितं पुनः किं विधिं ममजलांजलिं परलोप
नतं परलोकाय उपनतं तावता येन मुनेन मधुपीतेन परलोकाय उपनतं न
लांजलिं कथं प्राप्ति ३४ पञ्चमः विभवेपिसतित्वयाविना सुखमेतत्तद्वज
स्पृष्टता अहृतस्य विलोभनात्तद्वैर्ममसर्वविषयास्तदाश्रयाः ३५ टीका
हे इन्द्रमतिविभवेपिसतित्वयाविना अजस्य एतावता देवसुखं गणयतां म
मविषयाः सर्वेपित्वदाश्रिताः तवाधीनाः किं विधिं ममममविलोभनां
तैः अहृतस्य अवाधितस्य अयमर्थः विभवेराजे सत्यपियत्तया सह सर्वे
भुक्तं परं अतः परंपर्याश्रुतः यतः सर्वेपिममविषयास्तदाश्रयास्तवाधीनाः

३
१६३

यमात्मजः अहमेकरसस्तथापिते व्यवसायः प्रतियतिनिष्ठः ॥ टीका हेतुं
उमतिश्रयं सावीजनः समः ॥ यमालोचने ते पुनः श्रयं आत्मजेः पुनः प्रतियज्ञं
इति भोवालोचने अहंकारलोचने तथापिते व्यवसायः अराणं प्रतिः प्र
तियतिनिष्ठः श्रुतीकारकलोचने ॥ १ ॥ लोक भुतिरक्षमिता रति श्रुता
विरतंगेयमृत्युनिरुत्सवः गतमाभरणप्रयोजनं परिष्कृतं प्रायणीयमयमे ॥
टीका हेतुं उमतिश्रयमेममभुतिः अक्षमिता रतिः च्युता गेयगानं विरतं ॥
तः निरुत्सवः आभरणप्रयोजनं गतं प्रायणीयं परिष्कृतं वभवेति शेषः ॥
लोक गृहिणी सचिवः सावीमिथः प्रियशिष्या ललिते कलाविधौ करु।
णाविमुखेन मृत्युना हततात्वाद्दुर्किं न मेहतं ॥ १ ॥ टीका हेतुं उमतिकरु।
णाविमुखेन निहयेन मृत्युना यमेन तां हतता त्वं वर मेममकिं न हत अ
पितसर्वं हतं तन्निद्रुतमित्ताह गृहिणी सचिवो हतः गृहिणेपवसचिवः क
लत्रयः सचिवः पुनः मिथयकं ने सावीः हता ललिते कलाविधौ प्रियाशि।

३
ही
१६१

हृदयि वाच्यदर्शनात् इति लोकापवादमयान् प्रगीरमानि साहस्यसात् नवका
र परंतु जीविना प्रायाजीविनकां कथा इति किं नृपतिः प्रमदा मनुसंस्थितः
स नृपचाशोकेन मृतः ॥ २८ ॥ लोक अपरिग्रहिद्विगतां प्रियां ग्रहिणा तेन द
शाहतः परे विदुषा विधयः समाधिनाः प्रापदोऽपवने महर्हयः ॥ २९ ॥ लोका ते
न ग्रहिणा विदुषा अनेन दण्डोहतः दण्डाहदिनात् विधयः समाधिनाः कृत इ
त्याह प्रणेन गरस्योपवने समीपवने किं विशिष्टा विधयः महर्हयः महती नृपतिः
संपन्निर्येषु किं कृत्वा विधयः कृता इत्याह प्रियां द्विगतां मया दिष्टा अश्रुतेन दण्डा
हतः परे गणेशो मया दिष्टमेदिनीमिति पादोत्तरं ॥ ३० ॥ लोक सविधेयां पुंरीत
या विना तणादाया यथाशोकदर्शितः परिवाहमिवावलोकयन्स श्रुतः पौरवधू
मुवास्तु ॥ ३१ ॥ लोका स सश्रुतः तस्याहं इत्यादिना पुंरीतगंरी विवेका किं वि
स तणादेति तणादायाः शत्रेः अप्राये विनाशोपांशो कवत् चंद्रवदर्शने यस्य
किं कुर्वन् राजा पुंरी प्रविष्टः इत्याह पौरवधू मुवास्तु सुसुश्रुतः परिवाहमिति

१५५
५५
५६
५७
५८
५९
६०
६१
६२
६३
६४
६५
६६
६७
६८
६९
७०
७१
७२
७३
७४
७५
७६
७७
७८
७९
८०
८१
८२
८३
८४
८५
८६
८७
८८
८९
९०
९१
९२
९३
९४
९५
९६
९७
९८
९९
१००

श्लोक विलयत्रितिकोसलाधियः करुणार्थप्रथितं प्रियां प्रति अकरोत्सचिधो
रुहानपिस्तनशावारसवाप्यर्दिनात् ५५ टीका कोसलाधियः अजः पृथि
वीरुहानपिस्तनशावारसवाप्यर्दिनात् अकरोत् सतः द्रवितः यः
प्रावातां रसो निर्यासः स्रवणाद्योक्ततेजोर्दिनमलिनात् किं कुर्यन् अजः प्रियां
प्रतिकरुणार्थप्रथितं इति पूर्वोक्तप्रकारेण विलयते ५६ श्लोक अथ तस्य क
थंचिकतः स्वजनस्त्वनमनीयसुंदरी विमर्शतदंत्यमंडनामनलाया गुरुचंदनै
धमे ५७ टीका अथानंतरं स्वजनः सुंदरीमिदं मती अनलाय अग्नये विमर्श किं
कृत्वा तस्याजस्य अंकुत्सगात् कथंचिकत एव महता तामिदं मती मयनीय इत्यर्थ
किं विप्रिणं सुंदरीतदंत्यमंडनां तदेव अग्नये अग्नये अंत्यमंडनं यस्याः सातां किं
वि० अनलाय अगुरुचंदनैधमे अगुरुचंदनानां यथासिद्धं नानियमितता
दृष्टो ५८ श्लोक प्रमदामनुसंधितः प्रुहादिति यः सति तिवाच दर्शनात्
न च काशीरमा निमात्सह जात लजीविता प्राया ५९ टीका नृपतिः देव्याम

१
ती
१६१

जमपितस्य सरस्वतीवर्तते किंवि-सरस्वतीलवुसेदेषापदानवृत्तिरुद्देशापदानिय-
स्याः सा देवि प्रकृतमन्त्रसारे विष्णुतो विद्याने सत्तमादौ युग्यतमस्य संकोचनं च पु-
नः तां सरस्वतीं त्वं दिग्गधातमहंसि ८५ श्लोक अथ गुरुवर्णिनमाह पुरुष
स्य परेष्ट्य जन्मनः समतीतं च भवेत्तु भाविनः प्रतिष्ठेन च स्यात्तितयं सा
नमयेन पश्यति ८६ टीका हि निश्चितं सवर्णिगुरुः अजन्मनः पुरुषस्य आह ।
सा स्य परेष्ट्य विष्णुभुवने पुनानमयेन च स्यात्तितयं पश्यति किं तत्रयमित्याह य-
त् समतीतं पूर्ववृत्तिर्ज्ञातं च पुनः यत् भवेत् जायमानं च पुनः यत् भावियं त्र अ-
थे भविष्यति किंवि-च स्यात् निः प्रतिष्ठेन अप्रतिस्वलिनेन भिक्तात्वं वेदी गुरुद्वि-
यः अथ गुरुस्त्रिक्तात्वं वेदी तस्मिन् मत्पाः पूर्वभावे प्राह ८४ श्लोक चरतः किल
इत्येतपस्त्रा विंदोः परिष्ठाकितः पूरा प्रजिवायसमाधिभेदिनी हरिरसो हरि-
णी सुरंगानां ८५ टीका हरिं हरः अस्मै मुनये हरिणी हरिणी ताम्नां सुरंगानां
प्रजिवाय प्राहिणोत पूर्वकिंवि-हरिः तदा विंदोः मुनेः सकाशात् पंक्तिः

१६२

- वलोकयत स्वयं स्वप्रोक्तं परिवाहं जगो ज्ञात्तुमिव पृथक् ८. श्लोक अथैतं
 सवनायदीक्षितः प्राणिधानां गुरुं श्रमस्थितः अभिषंगजं विनिश्चितानिति शि।
 प्रोक्तं किलान्वयोपयत् ८१ टीका अथानंतं गुरुं वसिष्ठः तमजं प्राणिधानं ध्या
 नविशेषात् अभिषंगमदं स्तेहजदं विजितिकान् सातवान् किं विः गुरुः सवनाय
 यागायदीक्षितः पुनः किं विः गुरुः आश्रमस्थितः सनागुरुः किलेति सत्ये अजशि
 प्रोक्तं अन्वयोपयत् ८२ श्लोक असमाप्रविधिर्धनो मुनिस्तव विद्वानपि प्रोक्तं
 (कारणां न भवतं तमुपस्थितः स्वयं प्रकृतोऽप्यप्यितं कृतस्थितिः ८३ टीका वसि
 ष्ठपरिहितः प्राण्यः किंचदतिस्म श्रमादमुनिः वसिष्ठः तव प्रोक्तं कारणां विद्वानपि
 यतः असमाप्रविधिः ततः स्वयं भवतं तमुपस्थितः किमर्थं प्रकृतोऽप्यप्यितं
 पुनः किंचिदमुनिः कृतस्थितिः कृतस्थितिः कृतस्थितिः कृतस्थितिः कृतस्थितिः कृतस्थितिः
 जावस्थितिर्येन सः ८४ श्लोक प्रयतस्व सुव न वर्तते कुरु रास रसवती श्रमः
 विप्रतंसत्वं सात्त्विकं हृदि वैनामुपयत्तं ननु ८५ टीका अथिहे स्वदुतहेः अ
 दसंदर

अश्वनाम

चकारात्संतोषेन व मरु

वहिननाम

वनावसा २ रचिते २

जीवकाला २ जा १

नी वांसा सी सरवी नामा हेम
पथ कृपय कृ १ २

दुर्गम

लास्यादासरायस्तुमारिषः अत्रिको भगनी ज्यसौ निष्ठा निर्वहणै समे हंडे हं जे ह ला दू नै नी चां हा

अंगनिक्षेप
नाम २

चेष्टी सखी प्रति १६ अंगहारो ग विक्षेपो वांजका भनयौ समो निर्वहे त्वंग सत्वा धा गिक सात्विके १७ भादे त्रि २

नवरसनाम ३

अंगार की करुणा दुत हास्य भयानकाः वी भत्सरो द्वे अरसां अंगारः शुचिरु ज्वलो १८ उता ह व दू नवरसान भेदनाम

नौ वीरः काराण्यं करणं वृण कृपा दयां नुकं पस्या दनु क्रौशौ प्यथो हसः १९ हा सो हा स्यं च वी भत्सं वि

मये करं

कृतं त्रिष्विदं द्वयं विस्मयो दुतमाश्चर्यं चित्रमर्पय भैरवं २० दारुणं भी वणं भी मे भी खं चो ५

भावदस्मानवा

रं भयानकं प्रतिभैरी द्वं तू गूमसी त्रिषु २१ चतु शं दर चा सो भी ति भी सा ध्व सं भयं विकारो

मानसो भावो नु भावो भाव बो धकः २२ गर्वी भिमानी हं कारो मान अत्र तं स मुनतिः अनादरः अनादरनाम ९

परिभवः परी भाव खिर स्त्रिया २३ री डां व मानु ना व सां वहे ल म ह द्यो मंदा दं ही खि पा वी

मं ३
लि १

गर्वनाम २ दू ३

अ २ लज्जानाम ९

प्र. को.

दामानाम१

प्र.

पवित्रचरित्रे पत्नीतायानाम२

परस्माधनेच्छाया रेकं = १ =

रीसनाम१

द्वे पराभ्युपयासहिष्णुभावाश्चर्यदा
नादिषु वंभंकृत्वाशुभेषु दोषाशेषास्व = १ =

१३ असुरदे डालजोसायत्रपान्वितः २४ दान्तिलितित्तामि ध्यातुपरस्व विषयेस्पृहा अज्ञानिरीष्यसृपांतुदोषारो
 वैरनाम२ पौगुरे मयि २५ वैरविरोधोविद्वेष्टाभ्युशोकोमुक्तस्त्रियां पश्चात्तापोनुतापश्चविप्रतीसारैद्वयमि २
 जोधनाम३ २६ कोपक्रोधामर्षयोः प्रतिद्वारुदुधौस्त्रियो मुचौनुचरितेशीलैमुन्मादश्चित्रविभ्रमे २७ प्रेमा कमलेनाम३
 नाप्रियतांहाध्वमस्नेहोयदोहदं रेखाकांक्षास्यहे हातदबांक्षालिषामनोरथा २८ कामोभिला
 षस्तर्षश्चसममूलालेसादयोः उपाधिनीधर्मचिंतापुंस्याधिमानसीयथा स्याच्चिंतास्मरौध्यानमे चिंतानाम५
 कंकलितैकैसमे उत्साहोद्यवसायः स्यात्स्वीर्धर्मतिशक्तिभाक् कथंस्त्रीयाजदंभोपधयक् ३० लो
 धमकैतवे कुत्सतिर्निकृतिः साध्याप्रमादो नवधानता ३१ कौतूहलं कौकैचकुतुकंचकुतूह कौतुकनाम७
 स्त्रीणां विलासोविद्योक्तेविभ्रमोललितेतथा ३२ हिलालीलेत्यमीहावांक्रियाशंगारभावजा स्त्रीविलासनाम१
 विलासनानाम१ राम

शठता२

असावधानता२

मानसीपीडा४ १३

सका

मलीनधाव इत्यके

मुशलीति तालव्यमध्योपपाठः

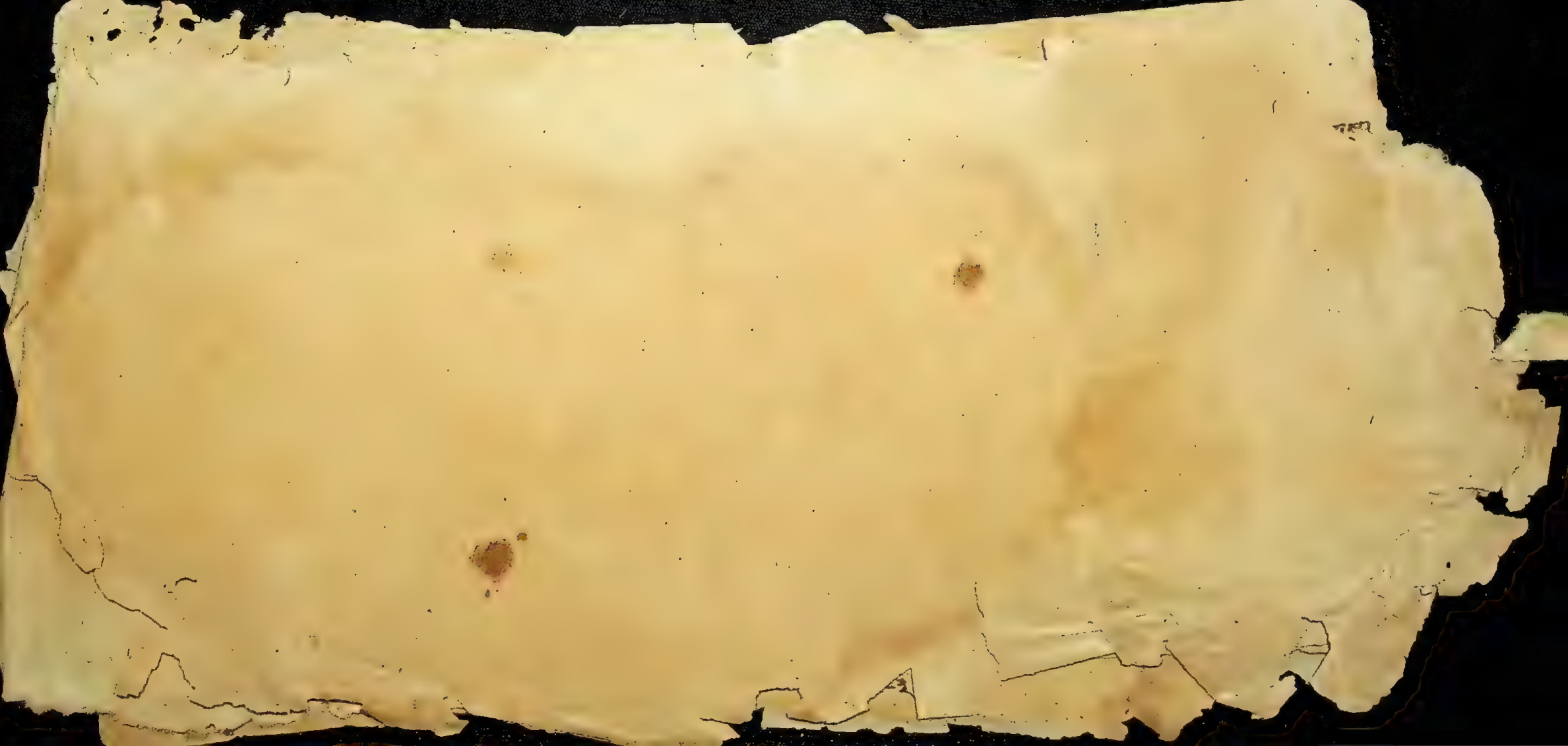
हलिनो १४ मदन

२५ युनंगोजादिः संवरोदयादिरंतस्थमध्यः शंबरस्तालव्यादिराप शंबरस्तालव्यादिः
 २६ ब्रह्मति चत्वार्यनिरुद्धस्य विश्वकेतुरिति
 जलशायीविष्णुरुपोमुकुंदोमुरमर्दनः वरुणोसृजनकः सरवानकदंडुभिः २३ वलमद्रः प्रलंबघ्नावल
 देवोच्युताग्रजः रेवतीरमणोरामः कामयालो हलायुधः २४ नीलोवरोते हिरोयस्तालोकोमुसलीहली
 संकषयाः सीरपाशिः कालिंदीभेदोवलः २५ मदनोमनमथोभारः प्रसुप्तोसीनकेतनः कंदर्पो
 दण्डकोनंगः कामः पंचशरः स्मरः २६ शंबरविर्मनसिजः कुसुमेषुरन्यजः पुष्पधन्वारतिपाति
 मकरध्वजआत्मभूः २७ ब्रह्मसर्वविष्णुकेतुः स्यादनिरुद्धउपायतिः लक्ष्मीः यत्तालयायत्ताकम
 लाश्रीर्हरिप्रियाशब्दिरालोकमातामाक्षीराक्षितनयारमा शंखो लक्ष्मीपतेः पांचजन्यश्चक्रं
 सुदर्शनः कौमोदकीगदाखड्गेनंदकः कौस्तुभोमणिः २८ गरुत्मानगरुडताड्योत्तेजः रवगेश्व
 रुः नागांतकोविष्णुरथः सुयशः पद्मगाशनः २९ शंभुरीशः यशुपतिः शिवः प्रलीनहेम्बरः
 द्वयमनिरुद्धस्य उपाहृत्वादिः ऊषेतिदीर्घादिरपि लक्ष्मीरितिषट् लक्ष्म्याः श्रीलक्ष्म्योऽङ्घ्रिंतेजि ल
 ३० कचिदिरालोकमातामाक्षीराक्षितनयारमा इति यद्यने एतान्यपिषट् लक्ष्म्याः शंख इतिलक्ष्मीपतेः
 वचक्रगदाखड्गमशीनामेकैकं सुदर्शनः सुदर्शनमिति पाठभेदात् पुत्रपुंसकयोः कौमोद

न ४

यवादिने शास्तारो धातवत्पितृवद्धारुयं सशाक्येति सप्तशोकव्यंशस्यमुनेः १४ तत्पदत्रयं सप्तानामपि पर्यायता जा १५
पति विंशतिवृत्तशः ब्रह्मशो यरमेष्टिनो १६ धातारो विरंचिरिकारत्रयवान् विरंचिर्मध्याकारवानपि विरंचो यो य
पिदुर्हनः दुर्घरा इत्यपि अज्वयोनिर्दुस्त्वादिः सप्तशो वेधसो विधातारो विश्वसृजो विश्वसृजिधिः विश्वसृजिधिरिति
गोयोग्मेवान् १७ विष्मुरिति स्को न चत्वारिंशद्विष्माः केचि गोवादायु ह्येष जाचु ममात्रिणी वाधोन दसति श्रीया
षडभिजो दशवलो द्वयवादी विनायकः मुनीन्द्रः श्रीघनः शास्ता मुनिः शाक्यमुनिस्तयः १४ सशाक्यसिंहः सर्वार्थसिद्धः
शौद्धोदनिश्चसः गोतमश्चाकं वंधुश्च मायादेवी सुतश्च सः १५ ब्रह्मात्मः सुरज्येषु परमेष्ठी पितामहः दिग्गजगर्भोत्प
केशः स्वयंभुश्चतुराननः १६ धाता ज्वयोनिर्दुर्दिशो विरंचिः कमलासनः सप्तप्रजापतिर्वधा विधाता विश्वसृजिधिः
१७ विष्मुरो रायशाः रुष्मो वैकुण्ठो विष्णुस्त्वाः दामोदरो हृषीकेशः केशवो माधवः स्वभूः १८ देव्यारिः पुंडरी
काक्षो गोविंदो गरुडध्वजः पीतांबरोच्युतः शाङ्गी विश्वकसेनो जनादेनः १९ उयेंद्र इन्द्रावरजश्चक्रपाणिश्चतुर्भु
जः पद्मनाभो मधुरिपुर्वी सुदेवस्त्रिविक्रमः २० देवकीनंदनः शौरिः श्रीपतिः पुरुषोत्तमः वनमास्तीवलिध्वंसो
कंसारातिरधोक्षजः २१ विश्वंभरुः केटभजिद्विधुः श्रीवत्सलोत्तुनः वपुराणायु रूषो यज्ञपुरुषो नरकीतकः २२
चक्रगेविजयचये इत्युक्तप्रकारेण विष्णुस्मादीनः ४ केषांचिच्चतुर्भुजानां शरवादि विन्यासभेदेन एकैककाचकत्वेपि
दविब्रह्मयो पर्यायत्वे नरायणो दुस्त्वादिरेपि विष्णुश्चतुर्भुजो स्वभुवो १८ शाङ्गीः शो विश्वकसेनो सर्वन्यतध्याः वि
सेनेः तालव्यामध्यापि पद्मनाभिरपि देवकीनंदनोपि शौरिस्तालव्यादिः सौरिर्दत्त्यादिरेपि वनमास्तीनो व
सितो २१ केटभजिता श्रीवत्स इत्यपि कृष्णायतुः अस्य कृष्णस्य स एव वसुदेव एव अनु एव कारेण भेदा
भि रिति प्रयोगोऽस्मात् अभिमतः यद्वा एव कारोऽस्य तस्य न तरे इष्टव्यः अथैव कृष्णस्यैव वापितुः ननुरा
वति सप्तदशवत्सदस्य रेवती रमणाः अत्रोत्तमो वकारः २३





ताभ्यां कपोलाभ्यां च मुरवेभा गदतिः

मौत्रिरेखासावदृष्टां तां ह्यदिनां ^{घटिकायाः} वक्रास्त्रिवदनं तं ^{नमः} माननं लघनं मुखं स्त्री

नेमागल

ताभ्यां कपोलाभ्यां च मुरवेभा गदतिन्

श्रम

वात्रिरेखासावदुर्घाटाहृष्टादिनां वक्रास्यवदनं तंडं माननं लयनं मुखं ली
नमः ॥ जेवधौत ॥ वदनकदौदशनवा
नमः ॥ ४ ॥ नमः

मधराधोभा गदतिन्

ध्यापानस्य = १

मादेवितित्वाभा = ३

श्रम
३२

गोत्रिरेखासावदुष्टाया^{धरिः प्रायः} कृत्वा^३ वक्रा^४सि^५वदनं^६ तं^७ माननं^८ लघनं^९ मुखं^{१०} ली
 वेष्टा^{११} रंगं^{१२} गंधवत्^{१३} घोणा^{१४} नासा^{१५} चना^{१६} सिका^{१७} ओष्ठ^{१८} धौत^{१९} रदन^{२०} कदौ^{२१} दशन^{२२} वा
 मसी^{२३} अक्ष^{२४} ला^{२५} चि^{२६} उ^{२७} कं^{२८} औ^{२९} क^{३०} पो^{३१} लौ^{३२} त^{३३} त^{३४} रो^{३५} हनं^{३६} रदना^{३७} दशना^{३८} दंता^{३९} रदा^{४०} स्तल
 तु^{४१} का^{४२} कु^{४३} दं^{४४} रस^{४५} जार^{४६} सना^{४७} जिह्वा^{४८} प्रांता^{४९} बो^{५०} ह^{५१} स^{५२} स्थि^{५३} ति^{५४} लला^{५५} ट^{५६} म^{५७} लि^{५८} कं^{५९} गो
 धि^{६०} क^{६१} र्द^{६२} ट^{६३} ग्भा^{६४} भ्रु^{६५} वौ^{६६} सि^{६७} यौ^{६८} क^{६९} र्द^{७०} म^{७१} स्त्री^{७२} भ्रु^{७३} वो^{७४} र्म^{७५} धं^{७६} तार^{७७} का^{७८} द्वा^{७९} कनी^{८०} निका^{८१}
 लोचनं^{८२} न^{८३} पतं^{८४} नेत्र^{८५} मो^{८६} क्षि^{८७} र्णं^{८८} च^{८९} च^{९०} र^{९१} दि^{९२} णी^{९३} दृ^{९४} ष्ठी^{९५} चा^{९६} स्तु^{९७} नेत्रा^{९८} वुरो^{९९} दनं^{१००} च
 स्व^{१०१} म^{१०२} श्रु^{१०३} च^{१०४} अ^{१०५} पा^{१०६} गै^{१०७} नेत्र^{१०८} यो^{१०९} रं^{११०} तौ^{१११} क^{११२} य^{११३} दौ^{११४} पां^{११५} ग^{११६} द^{११७} शी^{११८} ने^{११९} कर्ण^{१२०} श^{१२१} वृ^{१२२} श^{१२३} ह
 श्रोत्रं^{१२४} श्रु^{१२५} ति^{१२६} स्त्री^{१२७} स^{१२८} व^{१२९} र्णं^{१३०} श्रु^{१३१} व^{१३२} उ^{१३३} त^{१३४} मां^{१३५} गं^{१३६} शि^{१३७} र^{१३८} शो^{१३९} र्धं^{१४०} मृ^{१४१} द्दी^{१४२} नां^{१४३} म^{१४४} स्त^{१४५} को^{१४६} सि^{१४७} यो^{१४८}
 चि^{१४९} क^{१५०} र^{१५१} कुं^{१५२} त^{१५३} लो^{१५४} वा^{१५५} लः^{१५६} का^{१५७} क^{१५८} प^{१५९} दा^{१६०} शि^{१६१} खे^{१६२} ड^{१६३} क^{१६४} व^{१६५} री^{१६६} केश^{१६७} वे^{१६८} शो^{१६९} धं^{१७०} मि^{१७१} ह
 कच^{१७२} केश^{१७३} शिरो^{१७४} रू^{१७५} तदं^{१७६} दं^{१७७} कै^{१७८} शि^{१७९} कं^{१८०} केशं^{१८१} म^{१८२} ल^{१८३} का^{१८४} श्रु^{१८५} तं^{१८६} कुं^{१८७} त^{१८८} ला^{१८९} तै^{१९०} ल^{१९१} ला^{१९२} टे^{१९३} भ्रु^{१९४} म^{१९५} र^{१९६} का^{१९७} ११

मधराधोत्पन्नम्

अत्राभ्यां कर्तुं नागस्य

अक्रपातस्य

कलियोः २

पुलिंगः २

कुलुमभोजितकप

गतिरुत्पन्नम्

पुलित्वा

तैललाटेभ्रमरका

केशसंज्ञा

नपुंसकदेशे दन्तं न दन्तं मयस्येते पत्रेने जिलका

मंडः सात्यकोष्टस्य कार्यधः मणिमंथादौ कनिष्ठं करे सक् सो वहिः ^{हस्तस्य} पंच शा
 खशाधः पाणि ^{नाम} सज्जनी स्यात्प्रदेशिनी ^{नाम} अंगुल्यकर शाखासुः पुंस्वंगष्टः प्रदेश
 नी मध्यमां नामिकां चापिक निष्ठा चैतिताः ^{विस्तृतस्य} कुमान् पुनर्भवः कररुहो नखौ स्त्री
 नखरौ ^{उत्पद्य} सिंघां प्रादेशात्तालमोकणी सज्जनी दियुते तते अंगुष्टे सकनिष्ठे स्याद्वित
 स्तिहीदशांगुलैः पाणौ च वेद प्रतल प्रहस्तौ विस्तृतांगुलौ ^{चवेद} द्वौ संहतौ सह
 तल प्रतलौ वाम दक्षिणौ पाणि निर्जुन प्रसूति स्तौ युता वंजुलिः ^{नाम} पुमान् प्र
 कोष्टे विसृज करे हस्तौ मुखानुवद्ध्या संरक्षि स्यादरत्नितु नि कनिष्ठेन
 मुष्टिना ^{नाम} वामो बाहोः सकं करयोस्तनयो स्तिर्यगंतरं ऊर्ध्व विसृज दोष्पा
 गिह मा हो पौरुषं त्रिषु ^{नाम} कंदो गलौ ^{नाम} पथी वा यो शिरो धिक् धरन्पि ^{नाम} कं उग्री

नखस्य

विशेषेण पुंस्त्री
नः वाणिः २४

२२
 धा
 २९
 चं
 य
 कीप्र
 यकर
 निरव्य

हो गमदक्षिणोपाली
 सहतो प्रतलोचनः २४

समौ नक्तक^{वस्त्रस्य} तर्पण^{नाम} वस्त्रमाकाद न नास^{वस्त्रस्य} प्रलेखनमंशुकं सुचेल कः पये स्त्री

स्मात्तराणि^{स्त्रालवस्त्रस्य} मूलसाटकः^{वस्त्रावस्त्र} निचोलप्रकट पटः^{भूत नाम} समौ रत्नककंचली अंतरीयोप

संख्यानपरिधानन्यधोशुकं^{अंतरलोवस्त्र} दौ प्रविशेत्तरासंगौ समौ दृह तिका तथा सं

ख्यानसंतरीयचचोलः^{नाम} कृपासकौ³ खियां नीशां रत्नमावरणो हिमानिल

निवारणे^{वस्त्रस्य} अर्द्धरुके वरस्त्रीणां^{वस्त्रस्य} स्याच्च जातकं मंशुकं^{वस्त्रस्य} स्यात्त्रिधा प्रपदीने स्या

त्यामो^{वस्त्रस्य} त्यास्य पदे हि यत्^{वस्त्रस्य} अस्त्री विना न म^{वस्त्रस्य} चो हृष्या ये वसु वेश्मनि प्र

तिलीरा^{कनात} यवनिका स्याति रत्नरिणी च सा^{वस्त्रस्य} परिकर्मणि संस्कारः स्यान्माधि

मार्जनां मजो^{वस्त्रस्य} उद्धर्तनां सादने हेत्नीवे^{वस्त्रस्य} या^{वस्त्रस्य} लावश्चाप्लवः स्नानं च चीतु

चोर्चिकं स्यात्सकौ^{वस्त्रस्य} यप्रबोधनं^{वस्त्रस्य} अनुबोधः पत्रलेखोपचांगु^{वस्त्रस्य} लिखितं स मे ॥

वरस्त्रीणां न धोतव
धापकस्य च न नाका
रेण पात्रस्ति वस्त्रस्य
चंदो या इति स्थान
वस्त्रस्य = ४

प्रीजची निवधया
यकपट्याकनातः
तिख्या = ३

चंदनादिना देहवि
लेख विशेषस्य = १

अनपूर्वगद्यस्य प्रथ
मविशेषणपूर्वसंग
ध्यापानस्य = १

कुसुमादिन्याशरीरशोभाधा
नस्य संस्कारस्य स्नानोद्धर्त
मादेवि ति स्वासी = ३

नीनवीक्यां धातुक
वस्त्रस्य नक्तक
स्त्रीतवायुत्रिया रूप
पदे वस्त्रादेव ना ५
त्रिनाम = ४
पदाग्रपर्वतलंगमा
नस्य वस्त्रादेः = ५

साध्यादृष्टिकुंसी पट
कुटीना सादि = ४

अन्तालिनादिनां
गतिर्मन्त्रीकरणा
अस्य = ३

स्नानवयोऽन्तरात्
स्नानादि विहितमात्रं
स्या = १

निलकं विशेषकचपु
नयुक्तवाभवनः

ललाटचित्रनियमः

श्रम.

३४

तमालपत्रमिलकचित्रकाणीविशेषकं द्वितीयचतुरीयचनस्त्रिपमयकुंकुमं

केसरनिखालपत्र

काशमीरजन्मोमिशिरावैवरवाहीकपीतनं रक्तसंकोचपिशुनंधीरलोहितचं

न३

दने लाक्षागर्तजुक्तीवेयावोलकोद्रुममयः लवंगंदिवकुसुमं श्रीसंज्ञमयं

लक्ष्मिप्रीयना
मकं २२

प्रापकं कालीयकंचकालानुसायचौसमार्थकं वंशिकागुरुराजार्हलोह

सामान्यचतुरप

कुमिज्जोगकं कालीयुर्वगुरुस्योत्तमं गत्वा मल्लिगंधियरं यक्षधूपः संज्ञरसो

नाहीनहीनदशा
गंधस्यांगुहणः

रालधूपय४

रालसर्वरसार्वपिं वक्रुहूयोय्यवृकधूपवृत्रिमधूपकौ तरसः पिंडकः सिद्धो

नातासगंधिकृतस्य
दशागंधिधूपस्य

सुगंधिगंधप्रयोजक

सर्वतोय्यपायसः श्रीवासोचक्षुधूपोपिश्रीविष्टुसरलद्रवौ मगनाभिर्म

वेरताइतिख्या

रामदः कस्तूरीचायकोलकं कक्कोलकं कोशायलमं यकृष्टरमं स्त्रियां

कैकोलस्यनेख्या
तस्यवनक २२

चंदनविशेषात्
रयक४यक२=१

तैलपर्णीकगोशौर्यहरिचंदनमं स्त्रियां निलपर्णीतुपत्रांगं रजतं रक्तचंदनं

नाम

घनसारश्चेद्रसंतः सिताशोहिमवालुका गंधसारोमलयजोभद्रश्रीचंदनौ स्त्रियां ११

सामान्यचंदनस्य

३४

अतस्तत्तदा ॥ लक्षणं तेन सङ्गिधा ॥ आद्यमेदाभ्यां सह सा च व्यंग्येन सहिता हृदौ स
हिता तत्प्रयोजने ॥ प्रयोजनं हि व्यंजनव्यापारसम्यमेव ॥ तच्च गूढमगूढं वा ॥ त
च्च निव्यंग्यम् तत्र गूढं यथा ॥ मूलं विकसितमित्तं वृष्टितवक्त्रिमप्रेक्षितं समुद्ध
लितविविधमागतिरपास्तसंभ्यामतिः उद्योमुक्तलितस्तनं ज्ञानमंसबंधादुरं वते
देवनातलौ तत्तुणिमोद्गमोद्गते ॥ अगूढं यथा ॥ अथपरिचयाज्जडाग्रयिभवांस्त्य
मिस्ताचिदग्रचरितानाम् उपदिष्टानि कामिनीनां यौवनमदपवत्तलितानि ॥ अ
त्रोपदिष्टानि ॥ उद्देशाकथिताविधा ॥ अत्र व्यंग्यागूढागूढव्यंग्यच ॥ तद्गूढादपि
कः प्रावृत्तिर्भवति ॥ उद्देशदाप्रयः ॥ तत्र व्यापारो व्यंजनानाम्कः ॥ जिते इत्याह ॥
यस्य प्रतीतिमाधत्तं लक्षणं समुपास्यते फलैः प्रावृत्तकगम्ये व्यंजनान्नापराक्रिया ॥
प्रयोजनप्रतिपिपादयिषया यत्र लक्षणप्रयोगः तत्र नान्यतस्तत्प्रतिपत्तिरयित्त

का.
प्रति.
८

स्मादेव प्राहृत नचात्र ब्रह्मना हतेत्येवाप्रारः तयोदि ॥ नाभिधा समयाभावात् ॥ गं
गायां चोषश्यादौषे पावनदादौ धर्मो जायते नत चांगादि प्राहृत संकेति
ताः ॥ हेतुभावाच्च लक्षण ॥ मय्यार्यवाधादित्रयहेतुः तेषां च ॥ लक्ष्यं न मुच्यते नाप्य
ववाधायोगः फलेन नो न प्रयोजनमेतस्मिन् न च प्राहृतः स्वलक्षणं ॥ अस्यांगां प्रा
हृतस्य तसि स्वाध इति तदं लक्ष्यं ॥ न ह्यद्यदितरेषु स्वाधस्यात् तत्प्रयोजनं
लक्ष्यं न च तदं मुख्या र्यानां च वाधा न च गां प्राहृत्य तदस्य सोतो गतैः पा
वनदाद्यैर्लेखाणीयैः संबधः ॥ नापि मंगा प्राहृत प्रयोजने लक्ष्यं किंचित्प्रयोजनं न भूना
दि मंगा प्राहृतस्तदमिव प्रयोजनं न प्रतिपादयितुमसमर्थः ॥ एवमप्यनवस्था स्या
द्यामूलक्षतिकारिणी ॥ एवमर्थोति प्रयोजनं चेह लक्ष्यते तत्प्रयोजनां तरेण तदपि

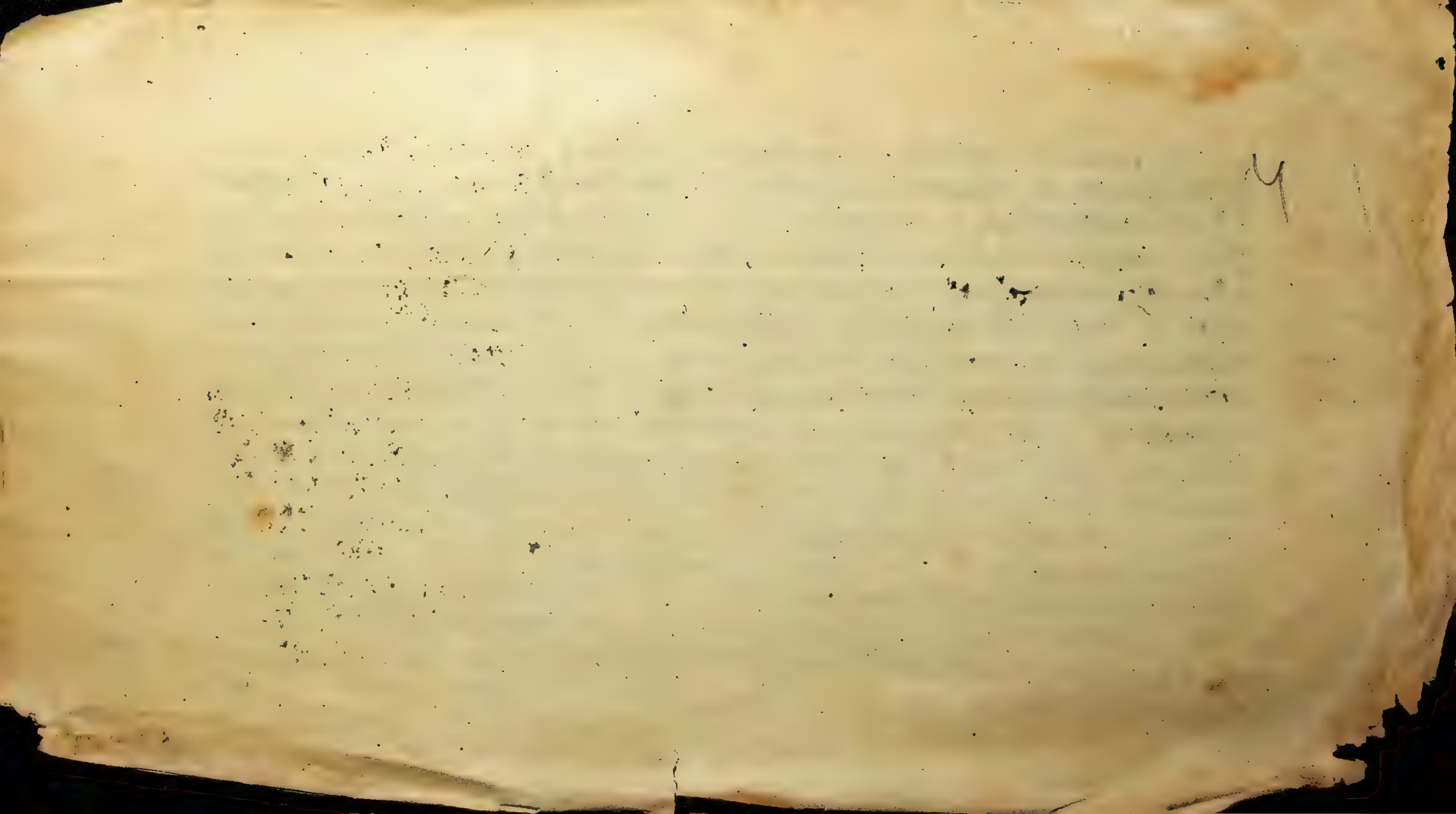
ली.
१

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ श्रीदेव्यै नमः ॐ श्रीतिभक्तजनस्य योजनयते विघ्नं विनश्यत स्मृतं सं
हृदा स्फुरद्वदितपदेन त्वामनंगानने पादौ सज्जितस्य वस्त्रिचत्वरप्रीतिप्रदा प्रसूतां सन्ति
साक्षरकोमलामलपदैर्लालिमलीलावती १ वराटकात्मेदृशकद्वये यत्साकाकिणीताञ्चुषा
एषु तसः तेषां उग्रप्रभुः हावगम्योऽन्मलयाग्रे उग्रभिश्चुलिकः २ तस्यायवाभ्यां कथिता
अगुजावलिगुजाभरणेषु तेषां गायानकसदृशमित्रतले वल्ले सये कोयटकः प्रदिसः ३ २
प्राङ्गुं जप्रवदन्ति मासमाषाद्वयेः प्रणेशभिश्चुलिकं कर्षेत्तु तर्भिश्चुलितलाजा कर्षेत्तु वरुणस्य स
वरुणसत् ४ यवादेव गुलमस्यैर्हृत्तौ गुलेषु गुणितेषु तर्भिः इमे च तर्भिर्भवती रुदः क्रो
शः सहस्रदितयेन तेषां ५ स्याद्योजनत्रोशचतस्रेन तया करणं दशकेन वंशः निवर्तनेन विंश
तिवंशं सौख्येन च तर्भिश्चुलितैर्निवृत्ते ६ इत्येते तर्भिर्विस्मृतिरेव विद्वेद्यं द्वादशसंघनहस्तसंज्ञा
थान्यादिके यद्वनहस्तमानशास्त्रादिना मागयत्वारिकासा ७ दशसुखायाः खलु प्राङ्गुशंश
स्यादावकाशेण चतुर्थभागाः प्रस्युतयो प्राङ्गुशकस्य प्रस्थशिराये ऊर्ध्वः प्रदिसः ८ पादौ
नगद्याणकतल्पदके हिंस्रतले कीयतावसेरः मणमिथानः खपुगेष्टुसैर्यान्त्यादितलेषु त
रसंज्ञा ९ शेषाः कालादिपौरभाषालोकप्रसिद्धाः ज्ञेयाः इति परिभाषा लीलागललहर्ष
लकालव्यालविलासिने गणेशाय नमो नीलकमलामलकोत्तये १ एकदशशतसहस्राष्टत
लक्षप्रपुतकादयः व्रतशः प्रवृत्तमन्त्रवर्धनित्वं महापशुकवस्तस्मात् २ जेधियात्यमं
परादेमिति दशगुणोन्नतसंज्ञाः संख्यायाः स्थानानां व्यवहारायैव तावत्तैः ३ १०००००००

ल

2

3



सुखसों बालकजन्मै सोइ । सकल शूलकी बाधा खोइ ४१ ॥

अथ रुधिराहकगर्भिणीसूतिकोउपाय ॥ तोटकछन्द ॥ भल्लात उशीर
अतीस धरै । मोथा हीबेर धसासपरै ॥ स्यउना अरु प-
पट गुर्च लहेउ । सितचन्दन लै यह काथ कहेउ ॥ त्रिथ
गर्भिणि और प्रसूति कही । रुधिरामै वन्द विकारसही ॥
गर्भिणि ज्वर पद्मव कोप मिटै । रक्ता अतिसार को मूल
कटै ॥ सब ग्रन्थन महँ यह देखि लिखा । यामैनहिं भाषों
बयन मृखा ४२ ॥ दोहा ॥ मोथा और अतीसलै ककरासिंगी
पाइ । चूरण करि यह छौद्र सों नित उठिकै जो खाइ ४३
त्रियात्रानि अरु कासज्वर नाशनको सरदार ॥ अथवा
छौद्र अतीसभुज गुणपूरबनिरधार ४४ ॥ अथ बालकचिकित्सा ॥
चौपाई ॥ लेहुमजीठ धवाकेफूल । लोधसारिवा लीजैतूल ॥
सहतडारिकै काथ पिआवै । बालक अतीसार मुरझावै ॥
धवालोधमोथालैलीजै । बेलमजीठवरहीदीजै ॥ काथछौद्र
युतदेय बनाय । बालक अतीसार न रहाय । अथवायाको
चूरणकरै । सहतसहित अतिसारैहरै ४५ ॥ दोहा ॥ ककरा
सिंगी पीपरीमोथा और अतीस ॥ चूरणसमकरिकै धरै महा
मिहीं अतिपीस ४६ ॥ छौद्रसहित चातुर्भुजी चाटै बालकको
इ ॥ कास इवास अतिसार ज्वर निश्चय नाशै सोइ ४७ ॥

इति श्रीक्षत्रीवंशावतंसशंकरप्रसादेनवैद्यजीवनभाषाकृते

कासइवासादिप्रतीकारोनामतृतीयोविलासः ॥ ३ ॥

दोहा ॥ मदन कदन सुतके चरण बंदन करौ बहोर ॥

है प्रसन्न पुरवौ सकल मंजु मनोरथमोर १ ॥ अथ यक्ष्माउपाय ॥

दोहा ॥ वैद्यराज लोलिम्बनृप बानीअमृतसोहाय । तप्त
होत हियमोरनाहिं पुनि वरणों चितलाय २ ॥ क्षर्यारोमउ-

त्पत्तिको नाशकहैं जगहेत ॥ सिंहको सेवनकीजिये नाशै
 मूलसमेत ३ बहुऔषध वर्णन किये मनविश्वास न होइ ॥
 कमलनयनि याते कह्यो वैद्यकसार निचोइ ४ ॥ चौपाई ॥
 हे सुन्दरिशुभ आनन सोहै । सुन्दर नेत्र देखिमनमोहै ॥
 नैनाखण्ड सहत युतलीजै । प्रातहि लेहको सेवनकीजै ॥
 उडुगणपति समक्षयी सँहारै । जो उपाय यह करैबिचारै ५
 अथव्रणउपाय ॥ कोमल कुन्तल अवली सोहै । छादतिकुच
 मल्लीयुत मोहै ॥ त्रिफला काथ में गूगुर डारै । पियत
 महाव्रण मूल सँहारै ६ ॥ अथ मेदारोगउपाय ॥ नाम लिये तौ
 मदन सतावै । रजकै ले यह बड़ो प्रभावै ॥ सहत घोरि
 जल प्रातहि पीवै । मेदरोग नाशै नरजीवै ॥ जो गणनाथ
 बदर समभारै । मेदशोष शुभ बदन सँभारै ७ ॥ अथ किमि
 उपाय ॥ दोहा ॥ त्रिफला त्रिकुटा इन्द्रजव निम्बा त्रवदु
 मँगाय ॥ खयरउग्र गन्धा सहित इनको काथ बनाय ८
 छेरीमूत्रको छेपके पानकरै नरकोइ ॥ महाजाय किमिरोग
 हरि निश्चय जानौसोइ ९ ॥ अथ मुखरोगउपाय ॥ चौपाई ॥ पातीदल
 त्रिफला लैआवै । निशादारु धौ फूल मिलावै ॥ गुर्चमु-
 नका पुनियेलीजै । काथबनाय सहतसों दीजै ॥ बारबार
 कुल्ला फिरिकरै । आननरोग पाकमुखहरै १० ॥ अथ अमलापि
 त्तउपाय ॥ तोटकछन्द ॥ भूनिम्ब पटोल छतावरिलै । बासा
 त्रिफला पिचु मंदहिदै ॥ भंगरा अरु टेनव आनिधरै ।
 यहकाथ बनायकै छौद्रपरै ॥ आमिलै अरु पित्तको मूल
 नशै । गनिकाज्यों घिलासमें चित्तवसै ११ ॥ अथ प्रमेहउपाय ॥
 चौपाई ॥ सुन्दर कुसुम दाम अनमोलै । लंबित बदनकुच
 नपरडोलै ॥ पर्मप्रकाश विभूषण सोहै । असकहु कवमम

देखतमोहै ॥ धात्रीफलको काथबनावै । हरदीरज मधु
छेपकरावै ॥ जोप्रमेह नाशन मति आवै । यह विचारकै
काथपियावै १२ ॥ दोहा ॥ मधुऔद्विन्नास्वरस भजु नाना
जायप्रमेह ॥ सईइंदु आननसुनहु करैत्रियनसों नेह १३ ॥
अथवातरक्तउपाय ॥ दोहा ॥ रतिकी केलि कलानिमें तोसम च-
तुरनकोइ ॥ परवतसम उन्नतउरज कंकणकरमें सोइ १४
अमृता काथ बनायकै रंडीतैल मिलाय ॥ वातरक्तनाशन
महा जोयहकरैउपाय १५ ॥ चौपाई ॥ मौरेठीमंजीठकोलीजै ।
दारुसारिवा काथकरीजै ॥ पुनिरंडीका तेलमिलाय । वात
रक्त नाशन यहआय ॥ वासागुर्च काथकरिलीजै । रंडी
तैलको छेपकरीजै ॥ वातरक्त नाशन जो चहै । यहउपाय
करिकै सुखलहै १६ ॥ अथविसूचिकाउपाय ॥ सोरठा ॥ लहसुन
जीरा आनि सेंधौ गंधक हींग लै ॥ त्रिकुटा लीजै जानि
चूरणसम करिकैधरै १७ ॥ निंबूरसमेंखाय हरैविसूचीसकल
विधि ॥ भाष्यो चित्तलगाय हैरतिकेलि विचक्षणी १८ ॥
अथतृषारोगउपाय ॥ दोहा ॥ कूट औ लाई धानकी बटकेरोह मँ-
गाउ ॥ मौरेठीअम्बुजगरी मधुसों बटीबनाउ १९ ॥ गुटिका
मुख अंतरधरै तनक तनक रसखाय ॥ महातृषा नाशन
कह्यो लघु उपाय दरशाय २० ॥ अथवातउपाय ॥ चौपाई ॥ ए-
लालघु लौंगै धरिदीजै । लयप्रियंगु पीपरि युतकीजै ॥
मोथाचन्दन पुनिलै आवै । केसरिनाग तहां मिलवावै ॥
बेरगरी लाई लै धरै । मिहीपीसिचरण समकरै ॥ खांड
सहत युत लेह चढ़ावै । वातपित्त कैफवात नशावै २१ ॥
अथवाहउपाय ॥ चौपाई ॥ रमणी राय देखितव शोभा । चतुर
वयनिसुनु मनअतिलोभा ॥ सुन्दर चिबुक अधर रत-

नारे । अद्भुत हार अमोल निहारे ॥ पदकर कमल अरुण
 समसोहै । रतिमें कुशल कलाअतिमोहै । हे बाले पर्यंक
 मँगवै । तापर कदली पत्र बिछावै ॥ तेहिपर सुखदशै न
 नरकरै । दाह और आतप श्रमहरै २२ ॥ अथ खाजु उपाय भुजंग
 प्रयात छन्द ॥ पारदै युग्म जीरा निशाद्वैधरै । मिर्च सिंदूर
 लै गन्धकै जो परै ॥ मनसिलै डारिकै ताहि मैदाकरै ।
 घीवमेले सवै खूबघोंटे खरै ॥ देहलेपै त्रिधाखाजु बाधा
 हरै । ग्रन्थ भाषै यथा सत्य जानोनरै २३ ॥ अथ वेचार्ड उपाय
 छन्द ॥ शोधौ सहतको आनि रार गूगुर बुध आनहु ।
 गेरूगुर अरुमोम घीव तामें समजानहु ॥ मलहम लेइ
 बनाय चरण में ताहि लगावै । सकल बेवाई जाइ फाटि
 टूटी जुरि आवै २४ ॥ दोहा ॥ होदश चिकन कमल सम
 सुन्दर वरण सोहाय ॥ अद्भुत ग्रन्थनमें लिख्यो सोमैं कहेउँ
 उपाय २५ ॥ अथ अर्श उपाय ॥ दोहा ॥ पथ्यातिल भिल्लातले
 तीनौसम पिसवाइ ॥ दूनेगुड़से सानिकै मोदकलेहु बना-
 इ २६ ॥ हरै अर्श कालीन अति कुष्ठ पांडु ज्वर जाइ ॥ कास
 श्वासप्लीहाहरण नाशनको यह आइ २७ ॥ अथ गंडमाला
 उपाय ॥ चौपाई ॥ भिल्लावाकसीस मँगववै । दंतिमूलगुड़चीत
 मिलावै ॥ अर्कदुग्ध महुँलेप बनाय । पुनिवह तस लेइ क-
 रवाय ॥ लेपत गंडमाल दुखधोवै ॥ ज्यौसमीर घनमालहि
 खोवै २८ ॥ अथ कंठरोग उपाय ॥ दोहा ॥ इन्द्रज कुटकी आनिकै
 पाढ़ाबासालेहु ॥ देवदारु मोथासहितकाथ छौद्रसोंदेहु २९
 अथवा सुरभी मूत्रसों सेवनकरै जोकोइ । कंठरोग नाशै
 सकल वाणीनिर्मलहोइ ३० ॥ चौपाई ॥ पाठारस उतहरदी
 जोइ । जवाखारपीपरिलै सोइ ॥ तेजबाला सुरदारु मि-

लावै । समकरि चरण मिहीं पिसावै ॥ ताकी छौद्रसों गु-
टिकाकरै । सो गुटिका मुख पंकजधरै ॥ कंठरोगकोटिन
मिटिजाय । सो यह तोसोंकह्यो उपाय ३१ ॥ अथअग्निम-
न्दप्रतीकारोपाय ॥ हरिगीतिका छन्द ॥ निंबुवा सुरस में आद
सैंधव पीसि चटनी कीजिये । भोजन प्रथमहीं चाटिकै ये
सकलगुण सुनि लीजिये ॥ हिक्का औ कंठरोध नाशै हरै
रोगनि कासही । बहुशोथ संग्रहणी हरण कफ कस
श्वास विनाशही ॥ कटुउष्ण लघुरुचिकर क्षुधाकर धा-
तु पुष्टि बखानही । अतिस्वाद करहि अबन्ध नाशै अन्न
अधिक पचावही ॥ सोप्राणप्यारी कहेउँ तोसों महारुचि
तव देखिकै । पुनि जक्तहेत उपाय वरणों सुनहु चित्तल-
गाइकै ३२ ॥ अथबृहत्तन्म्यादिवर्ण ॥ भुजंगप्रयातछन्द ॥ हिंगुवा
छार सिंधु सौवर्चलै । कंजगूदीमिलै पापरी मूललै ॥ चा-
वचीते याचामिर्च जीरामरै । चेतकी सोंठि हीबेरमोदा
धरै ॥ सटी पीपरी धान्यलैपुष्करै । अम्लबेतै विडंगैसमै
लैधरै ॥ चूर्णसेवै जयाशक्ति भाषैगुनै । अश्मरी अर्शप्ली-
हासदालैहनै ॥ आमबन्धैविवन्धै औशूलैहरै । पांडूगुल्मै
हृदयरोग सोई जरै ॥ विर्सता आननै अग्निमन्दै महा ।
कासश्वासै सहिक्काविनाशैकहा ३३ ॥ दोहा ॥ भोजनप्रथ
मैधीवसों सेवनकरै जोकोइ । कंतगुल्महाक्षुभाकरिहिंग्वा
ष्टकहै सोइ ३४ ॥ अथहिंग्वाष्टकचूर्ण ॥ दोहा ॥ हिंगत्रिकुट
अजमोदलै पुनिजीरा युगलेइ ॥ सैंधौलोनमिलायकै चूर
णसमकरु सोइ ३५ ॥ अथरुचिक्यादिवर्ण ॥ चौपाई ॥ सोंचर
सैंधवचित्रक लीजै । त्रिकुटचैलभारंगीदीजै ॥ शिवाऔर
युगजीराआनै । वायविडंग जवाइनि जानै ॥ अजमोदा

३०

वैद्यजीवन ।

युत चूरण करै । मानुलुंग अमलीरस परै ॥ तामें गुटि-
का लेय बनाय । अग्निमन्द अतिदेइ नशाय ॥ सकल
बदन की शूल नशावै । पचैअन्न अतिक्षुधाबढ़ावै ३६ ॥
अथ शुंठ्याविचूर्ण ॥ तोटकलन्द ॥ शुण्ठी युग तीनिसो भागधरै ।
पिपरीपुनितामहँ चारिपरै ॥ अजमोदजवाइनिभागपटै ।
युगभाग सो सेंधौ आनि ठटै ॥ सबचूरणके समडारिशि-
वा । शुंठ्यादि प्रसिद्ध सोनाम भवा ॥ लोलिबसोराज
बिचारि कहै । मलताप प्रलाप को वेगि दहै ॥ उदरै पुनि
शूलअनेकटरै । बववात व्यथा अरु आंवहरै ॥ निशि
बासरभोजन चित्तबसै । नानाविधि भोजनदोषनशै ३७ ॥
अथ बड़वानलचूर्ण ॥ दोहा ॥ शुंठी पीपरि चीतलै पूतविडंग
मिलाइ ॥ कंजकीगूदीहरई समशर्करा मिलाइ ३८ अ-
ग्निमन्दावै क्षुधाकर वातगुल्म जब जाय ॥ बड़वानल
चूरण कह्यो ग्रन्थन को मतपाय ३९ ॥ अथ विद्रधिउपाय ॥
चौपाई ॥ सहिजन और जवायनिलीजै ॥ वारुणवृक्ष
निशाधैदीजै ॥ चलनर तरयुत काथबनाइ । चपलाचू-
रण लेइमिलाइ ॥ विद्रधिरोगसमूलैहरै । यामेंनहिंसंश-
य कलुकरै ४० ॥ अथ हृदय रोगउपाय ॥ दोहा ॥ कमल
कलीसम उरजतव तापरसोहतहार ॥ मनमोहित हिय
अंगने सुनीवचन यहिबार ४१ अर्जुनकाथबनायकै अ-
र्जुनस्वरस मिलाय ॥ पुनितामैं घृतछेपकै हृदयरोग
मिटिजाय ४२ ॥ अथ दन्तरोगउपाय ॥ चौपाई ॥ सुनहुप्रिये
ममवचन विशेषै । गन्धित बकुल वृक्ष यह देखै ॥
सुन्दरबदन बंधुसमसोहै । चलतिदन्तकी औषधिसोहै ॥
ताकी त्वचाको चूरणकरै । कलुककाल दन्तन में धरै ॥

हालेदशन वज्रसमकरै । सकलदशनकी बाधाहरै ४३ ॥
 हरिगीतीछन्द ॥ समजाति पत्र पुनर्नवा गजकरण रंड
 छतावरै । निशिदारु बच औ कूट गुंठी चूर्ण कै मुखमें
 धरै ॥ किमिजात नाशक कफकटै दुरगंधि आननकीहरै ।
 मुखरोग सकल विनाशिकै औ दंतवज्रमहाकरै ४४ ॥ अथ
 रक्तपित्तउपाय ॥ चौपाई ॥ दाखशिवा वृषकाथबनाय । खंडसह-
 तपुनि लेइमिलाय ॥ रक्तपित्तके मूलविनाशौ । हरैश्वास
 अरु भंजैकाशौ ४५ ॥ दोहा ॥ कुंजर मस्तककोहनै वचननवो
 दाजोइ ॥ तर संबोधनसमुझिकै वद मृगनयनीसोइ ४६
 रक्तपित्तनिश्चयहरै मुनिजनकह्योविचारि ॥ मृगनयनी
 तोसोंकह्यो यातेगुप्तनिकारि ४७ ॥ अथ हिक्काप्रतीकार ॥ चौपाई ॥ बि-
 स्वाकणा आंवरेलीजै । मिसिरीसहतसोंलेपकरीजै ॥ प्रा-
 तकाल जौनरयहखाय । हिक्कादोष सकल मिटिजाय ॥ जो
 गुड़सानिकै गुंठी खाय । तबहिक्का अधिकार नशाय ४८ ॥
 अथ भ्रमप्रतीकारः ॥ दोहा ॥ लेहुजयास काथकरि घृतप्रक्षेपक-
 राइ ॥ नाशैभ्रम गोविन्द ज्यों भक्तनको दुखजाइ ४९ ॥
 अथ शोकभंजनउपाय ॥ चौपाई ॥ ऐरलकले सुन्दर वसुसोहै ।
 हंसीसुगति चालु मनमोहै ॥ गर्भितमदननेत्रअनिआरे ।
 सुनहु बैन मम परम पियारे ॥ वैद्यराज मणिवद सुनु
 सोई । जो अतिशोक सो व्याकुल होई ॥ ताको मदिरा
 पानकरावै । नाना शोककी मूलनशायै ५० ॥ अथ ऊरुस्तम्भ
 नउपाय ॥ दोहा ॥ पुनर्नवा गुंठी गुरच देवदारुपुनिलेइ ॥ शिवा
 मिलावा मूलदश काथजो करिकै देइ ५१ ॥ बंधैमूत्रकीधार
 अति उरअस्तम्भनजोइ ॥ अथवा सुरभीमूत्रमें गुग्गुल
 पीवे कोइ ५२ ॥ अथ कब्धगथरीकोउपाय ॥ चौपाई ॥ कुश औ कास

मूललेलीजै । गुखुरु शिवा जवासादीजै ॥ अमिलताससों
 भेदपखान । काथछौद्रसोंकीजेपान । महाअश्मरी दुस्तर
 हरै । मनकेसिद्धिमनोरथकरै ५३ ॥ दोहा ॥ एलाभेदपषाण
 शिलाजीत पीपरिसहित ॥ गुड़जलमेंकरुपान अथवातं-
 दुलवारिमें ५४ महाअश्मरीजाय मूत्रकृच्छ्रनिश्चयहरै ॥
 याते पुष्टउपाय जोचूरणसेवनकरै ५५ ॥ चौपाई ॥ बासारेणा
 कुचयलाजोइ । भेदपषाण इलाचीसोइ ॥ तालमखाना
 रण्डापरै । मोरेठी युतकाथैकरै ॥ शिलाजीतप्रक्षेपकराय ।
 पुनःखण्डको लेइमिलाय ॥ मूत्रकृच्छ्र अश्मरीबिलाय ।
 कलुसंशययामेंनहिंआय ५६ ॥ दोहा ॥ भेदपषाणहरीत-
 की गुखुरुलेहुमिलाय ॥ आरगवधै जवासलै इनकोकाथ
 बनाय ५७ मधुयुतजोसेवनकरै कृच्छ्रदाहमिटिजाय ॥ मूत्रव-
 न्धखोलैमहाधातुपुष्टअतिआय ५८ ॥ अथमुहरसाभाईको
 उपाय ॥ तोमरछंद ॥ बटरोहुकुष्टालोधु । मंजीठप्रियंगु जो
 शोधु । मसुरीअतीसजोलेइरातोसिखण्डसुजोइ ॥ पयस-
 न्मुखैमैलाय । मुहरसाभाईजाय ५९ ॥ दोहा ॥ मसुरी
 चूरणदूधघृत करुउबटनमुखसोइ ॥ सप्तदिवस भाईहरै
 शशिसमआननहोइ ६० इंगुअफालगुदीमिलै वदरीगूदी
 लेइ ॥ जलसोंलेपनकीजिये महाकांतिमुखहोइ ६१ ॥
 चौपाई ॥ लोधवचाधनियालैधरै । इनकोउबटनमुखमेंकरै ॥
 सकल मुहरसा जायँ नशाय । पिडिकारोग महामिटि
 जाय ६२ ॥ अथआननरोगउपाय ॥ दोहा ॥ खरीपुरानी तिलकी
 सुरभीमूत्रसनाइ ॥ यहउबटनमुखमेंकरै रक्तफटिकमिटि
 जाइ ६३ ॥ चौपाई ॥ मुर्गाविष्टाल्याधैकोइ । तामेंसुर-
 भीमूत्रमिलोइ ॥ यहउबटन जोमुखमेंकरै । रक्तविकारके

॥ ५५ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

विष्णुः ॥

5

[illegible]

॥ ३३ ॥

१) मातृसन्तानैवावत (उरुजीकुण ॥

२) ऊर्ध्वाक्षसिंहसर्वद (निहारीरवास्त्रीहोति ॥

३) लज्जापद्मेदिताया निहारीरवास्त्रीहोति ॥

४) नृणां कला मामदीनमेलन निहारीरवास्त्रीहोति ॥

५) मामदीनमेलनेदिताया सर्वमिमांसाया ॥

॥ ३३ ॥ नि ॥ कृष्णकशमिवारनिहालो १)

॥ ३३ ॥ नि ॥ निहालोचुआनो १)

॥ ३३ ॥

॥ ३३ ॥

॥ ३३ ॥

॥ ३३ ॥

॥ ३३ ॥

॥ ३३ ॥

॥ ३३ ॥

॥ ३३ ॥

॥ ३३ ॥

१॥ उह रूपाय वि समि रात त्र वी द्ये ॥
 २॥ कलोन प्रहरी दुय सारते तमा म् दागे
 ३॥ वने न

१॥ लन नी दुनी पासा
 २॥ नरु न मागरीन
 ३॥ दूर से उहाई वउ प्राच

१॥ मिही न
 २॥ संभामा से की
 ३॥ इम मनी आन पमपार

१॥ सादी नमो करे क
 २॥ सादी राज दी क
 ३॥ कुशल सिंह से क

१॥ सुसिने से कसा प्दी
 २॥ उहा से क
 ३॥ येऊ सादी न

१॥ संधी सका
 २॥ इपल्लिआधमप्रापा से १२॥
 ३॥ कुशल सिंह से क

१॥ रवार इ था चमज
 २॥ राप्रामामदी वि
 ३॥ लसे मासा १२॥
 ४॥ दया देऊ धामे

मनका रविदार ट
 १॥ मान वास मशान ६
 २॥ मंगल वार मासका ८
 ३॥ बुधवार मशान ८

४॥ वीरवार मशान २
 ५॥ शुक्रवार मशान २
 ६॥ शनिवार ३
 ७॥ रविवार ३

८॥ चंद्रवार ३
 ९॥ मंगलवार नागागा २
 १०॥ बुधवार ५
 ११॥ वीरवार २

१२॥ शुक्रवार ५
 १३॥ शनिवार ३
 १४॥ रविवार ३

तंव १२ ५२३ म हीने जता लने १२ जे
 लेसा नमवी कतमी द

१॥ शनिवार रवेसी मंजी मामदी राज दस उ
 २॥ रविवार मासका ६ तिन क सा सि ह म द
 ३॥ चंद्रवार राज सावातिन कसा सि ह म

४॥ मंगलवार राज साट तिन सा
 ५॥ बुधवार राज साटे तिन
 ६॥ वीरवार राज साटे तिन

७॥ शुक्रवार राज साटे तिन
 ८॥ शनिवार राज उशाल सि ह म द
 ९॥ रविवार राज उशाल सि ह म द

१०॥ चंद्रवार नागागा २
 ११॥ मंगलवार नागागा २
 १२॥ बुधवार उशाल सि ह म

१३॥ वीरवार मासका २
 १४॥ शुक्रवार राज उशाल सि ह म
 १५॥ शनिवार राज उशाल सि ह म

१६॥ रविवार राज
 १७॥ चंद्रवार ३
 १८॥ मंगलवार ५
 १९॥ वीरवार २
 २०॥ शुक्रवार ५

संवत् १८३३ महीने प्रायः १८

५३) मेरी वल्लभ
 सूर्य मेरी तुल्य
 मुल पंती रूप
 महीने इक पितृ १-॥
 तकरास सर्वदा संतर
 पति ३३ महीने प्रायः ३
 दिन मे प्राते रापत्र
 दितो क मय मित्र

संवत् १८३३ महीने
 ने प्रायः ३ दिन मे प्रा
 द रापत्र रूप २० दि
 ते जाह मूल दत्त का रूप
 दयात् १७ पंज प्राते ले

संवत् १८३३ महीने प्रायः ३ महीने

मौजा कए कपीरे ताल ३)
 मौजा हीने हथी कए क ६)
 ३) मौजा कए के सवा घुसी प्रा
 मणा कए क विवा रुकमा ११॥
 नं पवा वर रुकने पासे ७॥

१॥ वासी शिव
 ॥॥ अतिल फेर दिते
 ३॥ ३) दह शिव वले
 ३) शिव सोडी लपे

रूप ए संतर १८३३ पद्धती रूप
 वा की ५॥ मेने पास
 कए क वा की १॥ मेने प्रा
 ३) गुला मन् बुज्जी पकर संवत् १८३३
 ३) गुला वन् वरुनी
 १) का सम नु दार
 ६) सार ६ मेने प्रा
 १) मेने प्रायः १८
 ३) मेने प्रायः १८
 ११) दाल ते सो दाम ने नु दार प्रा
 ३) चा उल रे ली नु दिते

॥॥ प्रागत मौजा में मस द
 ३) कए क मेने प्रा संवत् १८३३
 महीने प्रायः ३
 ११॥ पारे दो रूपी रुक मे दे
 संवत् १८३३ महीने प्रायः ३
 नं रु ३ रुक पा ३)

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
श्रीमद्भगवद्गीता

[illegible]

तस्मादेवमस्तीनेपोह
तस्मादीवमस्तदालेख

६) पूरमुहलवाई ४॥५॥ +

७) नीचातेली ६॥॥ +

८) नंपातेली ५॥ +

५) गुलावतेली ३॥॥ +

१॥) वनेप्राखाना १५

४) सातूतेली ३ +

३) तीरातेली ५॥ +

८॥) गुलावतेली ६॥५॥ +

९) श्रीरामतेहगा ॥॥ +

११) रामजीसलवाग ॥॥ +

१५) लक्ष्मणहलवाई ११॥ +

३) वजीरातेली १॥॥ +

३) सातूतेली + ३॥

३॥) शिवसोडीतिली ३॥॥ +

४॥) शिवसोडीतिली ५ +

३॥) ऊधालदाणपाल २॥

३॥) मायेलादाणपाल ३॥१॥

३॥) नंयूमडाहदतिली ३॥६ +

३॥) चंनानलातिली ३॥१॥ +

३॥) शिवसोडीतिली

जोड २० रुपे
तिली ५६॥५॥

१) गुलाव +

६) सातूतेली

तिली २६॥१॥

२॥) १॥१॥

२॥) २॥॥

तिली २॥५॥

२॥) १॥१॥

२॥) १॥१॥

२) सा ३॥१॥५॥

३) पूरमुहलवाई १॥॥

६॥) शिवसोडीति ५॥ +

३) कौशीलामचीतर ६॥३॥

३) लागुविजाग १॥॥४ +

१॥) कासाविजाग १॥१॥

१॥॥) तिलीशिव

१॥॥) तिलीशिव

३) शिवतिली १॥॥५

१॥॥) तिलीशिव १॥॥५

तिली २६॥१॥

१॥॥) १॥१॥

१॥॥) १॥१॥

२) शिवसोडी

३) शिवसोडी

३) शिवसोडी

३) शिवसोडी

३) शिवसोडी

३) शिवसोडी

३) शिवसोडी

३) शिवसोडी

३) शिवसोडी

३) शिवसोडी

३) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

१) शिवसोडी

गरेष्ठा ७
सलामत
बर्चाडमरु

सलामत ७
बर्चाडमरु ७
सलामत ७
बर्चाडमरु ७
सलामत ७
बर्चाडमरु ७
सलामत ७
बर्चाडमरु ७

सवत १२३३
मसीन आवण
दिनेनेमा द्वाह
१) रूपे प्रादिताइक
चीमेगुदममन
यात्रे पादमामा

साकणी १२३३
बर्चाड

बाडीसंवत १२३३
बर्चाड

३१
३२

सर्वतोड ५७॥८॥
गरेष्ठा १२३३
बावत १२३३
सलामत
नकीरुनीमा
नवसल विने ३॥-१३
बर्चाड १२३३

१२३३
१२३३

१॥॥
महाराष्ट्र
विना

१) मेला सर्वप्रवरसमस्त
२) मेला नृद्वीवारी

१॥॥) नगवान शरी
१) रामचलनूपा रते
१) पदचैवा सौना
१) प्रवृत्तकार
प्रवृत्त नगमा
शरीका री

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 अविनाशी अविनाशी अज अमर्यादी ॥ हर ३ महा देव
 आदि अमर अनामय अकल कल्यार्थी ॥
 अमल अरूप अगोचर अविचल अमर हृदी ॥ हर ३ महा देव
 ब्रह्मा विष्णु महेश्वर तुम त्रिमूर्ति धारी ॥
 कर्ता मर्ता धर्ता तुम ही संहारी ॥ हर ३
 शुक गुरुक प्रेम्क प्रिय प्रोठ दानी ॥
 साक्षी परम अकर्ता कर्ता अभिमानी ॥ हर ३
 साक्षी मय भवन विवासी अरि भोगी दागी
 सदा सदान विहारी योगी वैरागी ॥ हर ३
 हर कपाल गरुड गरुड पात्यव्याली ॥
 अमलतनू त्रिनयन अयन मह काली ॥ हर ३
 अमर अविनाशी अज अमर्यादी

कद्वयलपकाह हरे
 अथ सोमपुरा मादे पर राविमरुतकाहि
 के कामनीय गणितकार विव उनी न एही। हरे
 नैर्गुण गुरुनिकुञ्ज जगतय नील
 मल रूप केवल ह का लालीत वनी। हरे
 तत् चित् आनन्द सामयकार सामय थाल
 म सुत्र विधि त्रेपुलन शक्ति विष्णु काल हरे
 ए शक्ति दीन दयामय चरुा भवसा रीजे
 सब विधि निर्मल मरि कद्वयना कारि लीजे हरे महादेव

देवी सरस्वती ॥
सुगौ लोक विभुता ॥ वाङ्मय फलदायीति ॥
षष्ठमास्तनानि संश्रयः ॥ श्री ब्रह्मोवाच ॥
ह्रमं मन्त्रं रहस्यं च भुङ्क्ते वदामि ते ॥
सर्व पाप विनिर्मुक्तः सरस्वत्या प्रसादतः ॥
नारायणे वरं प्राप्तः सुगौलं लोक दुलभार ॥
गुहाते गुह्यगौत्रि लं गृह्यमाण ॥ स्मृतं तं य
जपं सिद्धि भवति मे देवित्वं त प्रसादात्मेह
धरि ॥

सरस्वती
इति श्री सिद्धि सरस्वती स्तोत्रं समप्तम् ॥

ॐ नमः शम्भुनाथ च, मणिमन्त्राय च नमः

शङ्कराय च, मयस्कन्धाय च, मन्त्राय

नमः शिवाय च, शिवलिंगाय च

ॐ विद्महे विष्णवे नमः विद्महे विष्णवे नमः ॥ १२५ ॥
 विजयं प्राप्नुयान् विजयं प्राप्नुयान् ॥

क्याचिद्विनायकं नमः ॥
तुल्यं त्वम॥ शाले वादे कवित्वे प्रसरतु मम दाम्नि
लुपुष्ठा कदाचित् ॥ ओ धीं धीं धीं धारण
खे धृति प्राप्ति नुतिगिर्गति मिः कीर्तनीये॥ नित्ये
नित्ये निमित्ते मुनि गण नमस्ते नूतने वै पुराणे
पुण्ये न्ये प्रवादे हरि हर नमस्ते वर्णितत्वे सुवर्णे
जाते मन्त्रार्थ तत्वे ज्ञप्ति प्राप्ति मन्त्रे माध्यावे ॥
का प्रपद्ये ह्येतैः भोक्तुमुद्वे प्राप्ति दिन पुष
न स्तौति यो भक्ति वृक्षः ॥ वाग्ग्या वचस्ते
विदित विमर्षी वाक्पदुर्मिह रुष्टः
नारिकार्ण ह्यभी सुतयि व सततं पतितं

विद्यु मरुतं प्रयाति ॥ निर्विद्यं तस्य विद्या
प्राप्तिं सततं चानुत्तमगुणवत् ॥ कीर्तिं स्त
लोका मध्ये निव सति वदने शारया तस्य
साक्षात् ॥ दीर्घायुर्लोक पूज्य सकल गुणनिधि
सूक्तं राज मात्यः वागधेया संप्रसादात्
विजगति विजय जायते स समासु ॥ ६
ब्रह्मचारी व्रती मौनयो यश्यां निरामिषः ॥
सरसवती स्तोत्र पाठात् स्याद्विद्यार्थ लाभात्
१५ मनु द्रव्ये तयो द्रव्या मेक विशाति
संख्यया ॥ अविष्टि त्रयमेक

न कथं ॥ ह्यस्य रूपं कश्चिन्न कल गुणाय
नर्गुणे नि विकारे ॥ न स्थले न च स्थले
प्राविदित्त विभवे नास्ति विज्ञानं तत्वे
विश्वे विद्यानां लोके सकल गुण मये निष्कले
नित्य भुक् ॥ ओं श्रीं श्रीं श्रीं जायतु देहि
नरुत्तम मुक्ते वतुका व्यग्र हस्त । मातमाति
दद दद जडत मां देहि बुद्धि प्रसादमा ॥ विद्यो
वेदान्त गीते भुक्ते पारं पारितो मैद्यदे मुक्ति
मार्गे मार्गगीतं स्व रूपे ॥ भाव मय ११
कारदे भुग्धारे ॥ ओं सों सों सों सुखस्य
दद दद दुरितं पुस्तकं व्यग्र हस्त संतु

कर विनोदित नुरि सुभगे सुभगि स्तन
मुग्ध प्रबोध मम कुरु कुमति धवगन्त नि
द्वंस मीझे जी जी वांग शास्त्री तं कवि वर रसने
सहिदे सिद्धि सचे ॥ ओ ईं ईं ईं दृष्ट कजि
मयी सचि कमल कल्प हनु स्थपू जे ॥ भव्य भू
व्यानु कुरु कुमति वन देव विश्व वृद्धा उद्दिपद्य
पद्ये पद्या विष्ट प्रणत जनमणी मोरस म्या द
पिन प्रोक्तु लोन कुरु दार निड दधिते देवि
संसार सोर ॥ ओ श्री श्री श्री स्तोमि देवी
वस मम दृष्टे माकदा चिरजेया ॥ मा मे बुद्धि
वेरिद्धा भवतु न च मनोदे विद्या पातु पापम

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

कवचाय हुम् ॥ ओं श्रीं श्रीं हरि नमः नमः

वैद्यट ॥ ओं श्रीं श्रीं श्रीं अस्त्रायुक्त ॥ इति

मउऊ यासा ॥ अथ दयानम ॥ ओ मुहं ब्रह्म

विचार सारपरमा मद्या जगद आपि नमि दीणा

महाराज महाराज महाराज महाराज महाराज

कठिक कयाह का विद्वान्ति प्रयास

वनेलां नदी खरी मगावती गाँव

प्रधानां भारदाय ॥ योर्मि युक्ता चतुर्मि

मममाहा दधाना ॥ हस्ति न कि न

सं सितमासि १८८५

ॐ ह्रीं क्लृप्ता कुंभे दुष्टांशु स्फटिकमात्रे
निभा भासमाना समाना समेवाग येवने ये १०
निवसतु वने सर्वथा सुप्रसन्ना यदुत्ते. दुष्टकार-
हारधवला या शुभवस्त्रा ॥ ५५ ॥ वृत्ता, या वाणिजा
वरदण्डितकराया वीत यदुत्तमा या वृद्धा. अत
शंकर प्रभृतिभिर्देवै सदा वादिता सा मां
पातु सरस्वती भगवती नीः शेष जडकपहा
अथ मन्त्र जाप ओं ह्रीं सौ ह्रीं श्रीं ह्रीं बुधवद
वरवदित्यै स्वाहा ॥ ओं ह्रीं सौ सरस्वत्यै नमः
अष्टोत्तरशतं जपेत् समयेवेच्च ॥ इह स्त्रीत पठे
ओं ह्रीं सौ ह्रीं इह यत्ने कमल भव सुखाम्भो

[Faint handwritten text in Devanagari script, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[illegible]



[illegible]

[illegible]

गं.

प्रथमं
उत्तरार्धं =

गं श्रीरामायनम् श्रीरामायणे वाल्मीकीये संदरकोडे परं ब्रह्म परंतत् परं ज्ञानं परं त
यः परं वीजं परं तेन परं कारणकारणं १ बृहत्पाटके एको महासो ह भूतादिस्थिति
स्थितिधंसहेतुमंता विसृष्टास्ते रामस्तुत हीनयादो ब्रजतः परं कारणकारणो
परात्मा २ पुनः श्रुतिः यस्यां शैवैव ब्रह्मा विसृष्टमहेम्वरा अपि नातामहा विसृष्ट
स्य दिव्यगुणाश्च स एव कार्यकारणयोः परः परमपुरुषो रामो दाशरथी तमभ्युद
वसिष्ठसंहितायां रामस्य नाम रूपं च लीलायामपरात्परं एतच्च तद्वयं नित्यं स
च्चिदानंदविग्रहं ४ वाल्मीकीये मित्रभावेन संप्राप्य न तत्तुल्यं कथं च न दोषो यय
पितृस्य स्यात्सतामेतदगर्हितं ५ सक्तदेवप्रपन्ना यतवास्मीति च याचते अभयं
सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतत्तुल्यं समं ६ महाराज रामायणे शिववाक्यं परमेश्वरनामाभि
संत्यनेका निपादन्ति परं तं रामनामैवं सर्वेषां मन्त्रमोक्षमं नारायणादिनामा
नि कीर्तितानि बहूनापि आत्मानेषां च सर्वेषां रामनामप्रकाशकः ८ म

त





मंत्रेणामर्तिं हृतिना न्यया ॥ जैमिनिप्रसातो रामनामपरं स्ताडुभेदस्तारं
 या तां नामरसनेत्याहुर्मुनयस्तत्तदंशिनः ॥ अगस्त्यसंहितायां श्रीरामार्तिप्र
 न्नसुभावमाप्नोत्यसंशयं तत्तद्विद्याधि नो नित्यं रसंतेचित्स्वात्मनि २० हृद
 मत्रोदके मर्तिस्त्रिकर्णपूरोमनिहृदयवयः पक्ष्मतीतीरभूमी संसारपा
 सिंथोः कालिकलुषहमस्तमसोमार्कविंबौ उन्मीलन्युष्णपञ्जडमलालितद
 लेलोचनेचश्रुतीनां कासंरामेति वरगोशमिहकलयतां संततं सज्जना
 नां २१ सनत्सुतो यत्रामसंसर्गवशाद्विवरणौ नष्टस्वरोमूर्धगौ स्वरा
 णा तद्रामपादौ हृदये निधाय देवो कथं नोर्धगतिं प्रयाति २२ महारासाय
 णोऽग्रं जयंति ये सामजीवन्मुक्ता भवन्ति ते तेषां न जायते भक्तिर्न च रामसमो
 यकाः २३ जिह्वाय्यन्तरेणो व रामनामजपंति ये ते च मे स पराभक्त्या नित्यं
 रामसमीपकाः २४ श्रीरामायणोऽन्तरकांडे अगस्त्यवाक्यं श्रीरामं प्रति
 भवात्रायणो देव श्रुतवाङ्मनः सनातनः रातसानेन सत्यत्रोसजय्यमभूर

हाशंभुसंहितायां मणवकेचिदाहुर्वीजंश्रेष्ठं तथापरे तनुमणिवर्णाभ्यां सिद्धि
माप्नोति मे सत्तं ॥ मनुस्मृतौ समकोटिमहामंत्राश्चित्रविभ्रमकारकाः एकप
वपरोमंत्रो राम इत्यंतरहयं १० हिरण्यगर्भसंहितायां श्रीरामेति परमंत्रं तदे
व परमं यदं तदेव तारकं विहिजसमस्तभयापहं ॥ हातस्मृतौ चतुर्थेऽध्या
ये श्रीरामायनमोक्षे तत्र तारकं ब्रह्मनामकं नाम्नां विष्णोः सहस्राणां न त्वप
व महामनु १२ अनंता भगवन्मंत्रान्नेन तस्मात्कृता श्रेयो रमणसामर्थ्यात्
सौंदर्यगुणसागरात् १३ श्रीरामरतिनामैदं तस्य विष्णोः प्रकीर्तितं रमणावित्य
श्रुतं तत्वाद्राम इत्यभिधीयते १४ एतदेव परमंत्रं ब्रह्मरुद्रादिदेवता ऋष
यश्च महामाता मुक्ताजम्बाभवां च यौ १५ एतन्मंत्रमगस्त्यस्तजसा रुद्रतमा
मया तु ब्रह्मचरकाशेनात्मकोशिकस्तमरेण तौ १६ कांतिकेयो मनु श्रेव रडा
र्कगीरिनारदाः बालावित्यादिभिरनया देवतान् प्रयेदिरे १७ इममेव जयने
त्रुद्रास्ति परतारकः श्रियापि रुद्रः कारणात् सर्वेषां त्यक्तजीविनां अनेनैव

॥१४८॥ ह्रस्वब्रीहिकालपोः ॥१४९॥ पुसत्त्वः समभिव्याहारेवन् ॥१५०॥ आपिचि
च ॥१५१॥ इति सूत्रपाठेन तीपाध्यायस्य प्रथमः पादः

2

2

॥ १ ॥

ॐ नमः शिवाय ॥
 गङ्गाधर ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥

401

h
u
ku

h
u
ku

h
u
ku
h
u
ku
h
u
ku
h
u
ku

h
u
ku
h
u
ku
h
u
ku
h
u
ku

h
u

h
u

वेदकत
अतः ताभावादिन्या
पकताकादिमते ४

उसादिप्रतिपोगि
तावादिन्या
नस्याभावाः ५

अतः ताभावादि
नतेयिकालिकसेव
धेनपटविशिष्टः
पर्वतः नहितत्रय
प्रभावप्रतिपोगि
तिनप्रभावः
पकताघटकः ७

येवातिव्याप्तिवारणसंभवाच्च नचसाध्यवन्निष्ठाभावप्रतिपोगिता नवच्छेदकप्रतिपोगित्वा ताक
पेक्षपातादृशविशेषणस्यनलघुशरीरतेतिवाच्यम् व्यापकतावच्छेदकताघटकाभावप्रति
पोगितायां स्वरूपसंबंधावच्छिन्नत्वस्याधिकस्यानिवेशनीयतया एतन्मतेतदनिवेशेनला
घवात् तन्मतेतदनिवेशेसर्वासाभेप्रतिपोगितानां साध्यवन्निष्ठोयोविषयितादिसंबंधे व
नस्त्वावच्छिन्नस्याभावस्तत्प्रतिपोगितावच्छेदकतया व्यापकतावच्छेदकप्रतिपोगिताया
एवाप्रसिध्यापत्तेः भेदप्रतिपोगितावच्छेदकतायां व्यापकताघटकसंबंधावच्छिन्नत्व
स्यैवमन्मतेनिवेशवत्तदन्मतेष्यभावप्रतिपोगितायां तन्निवेशस्यावश्यकतयात
दंशोसाभ्यादिति तदसत् पतोऽनवच्छेदकप्रतिपोगिकत्वमनवच्छेदकानिष्ठप्रतिपोगि
तानिरूपकत्वं प्रतिपोगितायां तान्निष्ठत्वं च स्वरूपसंबंधेन वाच्यम् अन्यथावन्दिमा
न्मादित्यादावपि विषयतासंबंधेन साध्यव्यापकेप्रमेयमित्याकारकविश्वविषय

ताक

व

कालिकसंबंधेन
द्रव्यत्वाविशिष्ट
लेनपर्वतः ११ति ५

राम

१५

वन्हीततेभ
प्राभावः १

द्वित्वावच्छिन्नाभावप्रतियोगिता तादृशाभावाप्रतियोगिनोऽप्रसिद्धिरित्यतोऽवच्छेदकगर्भताता
 दशप्रतियोगितानवच्छेदकत्वं च तादृशप्रतियोगितायां स्वसमानाधिकरणं सत्यप्यवच्छे
 कंतदन्यत्वं ~~अस्या~~प्रतियोगितामात्रस्यैव व्यापिकरणधर्मतया साध्यवन्निष्ठाभावप्रतियोगि
 या तावच्छेदकत विरुद्धघटत्वपटत्वोभयाधवच्छिन्नप्रतियोगिताकप्रमेयसामान्याभावस्यैव
 लक्षणघटकत्वेन व्यभिचारिरपतिव्याप्तिप्रसंगापात्तात् पनु साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्य
 वान्निष्ठभेदप्रतियोगितानवच्छेदकप्रतियोगिताकत्वरूपसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्न व्यापकप्र
 तियोगिकत्वनिवेशेनैव सर्वसामंजस्येनिरुक्तव्यापकतावच्छेदकप्रतियोगिकत्वनिवेशेन
 सफलम्वान्निष्ठमाभ्यादिषाद्योघटत्वादिना वक्ष्याधभावप्रतियोगिनां वक्ष्यादीनां चालनी
 न्यायेन साध्यवन्निष्ठभेदेप्रतियोगितावच्छेदकत्वे पिघटत्वादिना द्रव्यत्वाधभावमादाये
 वलक्षणसमन्वयसंभवात् व्यभिचारिणि व्यभिचारनिरूपकाधिकरणभेदाभावमादा

विरुद्धघटत्व
 पटत्वाभ्यां प्रमे
 यसामान्याभावा
 यप्रतियोगित्वे
 न नृहि च यय
 भावे भवति सा
 माय्यरूपेण
 भावा संभवात्
 अनलक्षणवः
 लक्षणघटकः

[illegible]

नप्यापिनसमागतः असंभवोर्ध्वनिष्यते संभाव्यस्त्ववर्णनम कोवेदगोपशिष्टकः
 शैलमुत्पादयेदिति यथावा अयं वारामेको निलपरतिरत्नाकर इति श्रितोस्माभि
 स्तस्मात्तरलितमनोभिर्जलनिधिः कएवंजानीते निजकरपुटीकोटरातमक्षाणा
 देनंताम्यतिमिमकरमायास्यतिमुनिः विरुद्धं भिन्नदेशत्वं कार्य्यहेत्वोरसंगतिः
 विषं जलधरेः पीतं मूर्द्धिताः पथिकंगानाः यथोः कार्य्यहेत्वोर्भिन्नदेशत्वं विरुद्ध
 म तपोस्तनिवध्यमानमसंगत्पलंकारः यथाविषयानमूर्द्धनयोर्भिन्नदेशत्वं
 म यथावा अहोखलभुजंगस्य विषण्णो वधक्रमः अन्यस्य दशतिश्रोत्रमन्यः
 प्राणो विमुज्यते कचिदसंगत्पसमाधाननिबंधनेन चाहताशयः यथावा अज
 स्रमातेरुसिद्धदीपं संकल्पसोपानतत्तितदीयाम् श्वासान्सर्वेष्वपि कं पुनर्प्य
 ध्यानात्तत्त्वन्मयतामवाप्य विरुद्धमिति विशेषणायत्र कार्य्यहेतोर्भिन्नदेश

त्वं न विरुद्धत्वम् तत्र नासंगतिः यथा भूचापवल्ली सुमुखी पावलयति वक्रताम्
 तावत्कटाक्षविशित्वेति यते हृदये मम अन्यत्र करणी यस्य ततोऽन्यत्र कृतिश्च
 सा अन्यत्कर्तुं प्रवृत्तस्य तद्विरुद्धकृतिस्तथा अपाणिजातां वसुधां विकीर्षयन्त्यां
 तथा कृष्यागोत्रोद्धारप्रवृत्तोऽपि गानोद्भेदं पुराकरोः अन्यत्र कृष्णं प्रति शक्रस्योपालं
 भवचने भुवि विकीर्षिततायां अन्यत्र करणीयमपाणिजातत्वं दिविकृतमित्येकासंग
 तिः पुरागोत्राया उद्धारप्रवृत्तेन वराह रूपिणा तद्विरुद्धं गोत्राणां भेदने चुरकुट्टनैः
 कृतमिति द्विधापिश्लेषोत्पापिता यथा वा त्वत्त्वद्वयं इति सपत्नविलाशिनीनां
 भूषा भवन्त्यभिनवा भवन्ते कवीरनेषु कंकणमयो रुषुपत्रवल्ली चोलेन्द्र सिंह तिल
 कंकरपल्लवेषु मोहं जगन्नममुवा मयते तु मेतदादाग्ररूपमाविलेश्वरदेहभाजो
 निःसीमकांतिरानीरधिना मुने व मोहं प्रवर्द्धयति मुग्धविलासिनी नाम अत्रापो

सु. प्र.

४

३

त्वद्गतवत् सवत्पितं एनमात्मानं कश्चिदेवसुहृतातीप्रशयति तथा आश्रयं वत् ए
 नमन्यः कश्चिदेवयदति आश्रयं वत् एनमन्यः कश्चित् शृणोति च कश्चि।
 देनमात्मानं श्रुत्यापि च न वेदनजानात्येव ॥ २५ ॥ सर्वस्य देवमनुष्यादेः देहे।
 वर्तमानो यं देहि आत्मनित्यं सर्वदा अवधः बधानहः तस्मात्तु भारत सर्वा
 एणिह तानि प्रतिशोचितुं नार्हति ॥ २६ ॥ किंच त्वधर्मं क्षत्रियधर्मं शूद्राणां धर्मं
 विकंपितुं नार्हति हि यस्मात्कारणं तत्क्षत्रियस्य धर्मात् न्यायतः प्रवृत्ता
 तमुधान् अन्यत्र श्रेयो न विद्यते ॥ २७ ॥ किंच ह तार्थं यदृश्यात्स्वमेव उच्यते

हंत सकुंत प्रंदर स्यात्सुखं दवि हारावसरे ध्वप्यभंगुर मे वत्सामि कै कर्पम् ॥ पतः ॥ त्वज्येष्ट
 त्रेय्य हृषीश्रीतरथ घृणीमन्मंडल स्याच्युत स्य सन्मार्गं पक्ष वातो न्नत धराणी रजं च न श
 मेतज्जवेन कल्लोले हल्लसाद्भिः प्रचलजलानिधेः क्षालयन् हृदीदणी प्रोत्वादिंडी
 रवंड छलकुसुमकुलैर्मंडयत्यं डजेंडः ॥ २८ ॥ पुनरभिधायन् ॥ यद्दीक्षाधैर्यं रक्षांकील
 ७ लकमृतां यावतां दैवतानां सेवा संमर्दकाले गिरिफाणी गणादिभ्यतामभ्यतानीत् श
 सोपंगंगेयपृथ्वीधर वराशीरवरच्छायादायादवापः क्षिंद नृदंरिपूणां कलयतुकुश
 लं छांदसोनशकुंतः ॥ २९ ॥ पुनस्स विस्मयम् ॥ नगरूपमुपैति पुक्तमंगीकृत
 शाखो वि सुपर्ण उन्नतोऽपि न तैक विधेय एषा चित्रां स्पिरमा सोदमगान्मधोर्विप
 क्षात् ॥ ३० ॥ अथ सर्वतः प्रीतिरीक्ष्य सप्तायमसां जाली वंधं ॥ श्रीवल्लभदासेभ्यः च
 श्रीरंगक्षेत्रा नित्यवासीभ्यः त्रुटितभवत्रासेभ्यो नमोस्तु कृतशीष्यधीविकासेभ्यः राम

स्तोमधुसदनप्रणयिनि प्रा तत्सरोजकूटामुष्टामुष्टिविचक्षणे शुभगुणे दृष्टीर्नमस्तुर्म
 हे ॥ अष्टाभिः किल दक्षिभिश्च तिलभिर्जुष्टाः सरुस्त्रिणवा देवा दशभिश्च यद्विषय
 तामेवार्थयन्ते क्षणम् ॥ २४ ॥ इत्यन्यतो वीक्ष्य सानंदं ॥ उग्ररिपुनिग्रहदविग्रहदिवौ
 कश्चक्रवृत्तशक्रमदविक्रमनिहंता मोदरसमेत इह पूर्णः प्राक्षीपाति पाक्षीपातिर मादास
 क्षिपुगले मे ॥ २५ ॥ कृशानुः ॥ किं वर्णं पातिसुपर्णममुमतिमर्ष्यदम् ॥ तस्याहि ॥ अ
 धिगतानि गमांगो द्विजराजोप्यच्युतं दधानोपि निजगारकथंकारं निशंकां भिल्ल
 पाल्लिकां गरुडः ॥ २६ ॥ विश्वावसुः ॥ पाक्षीराजस्य हि भिल्लपाल्लिनिगरेण साधुजना ए
 उग्रहासाधुजनानि ग्रहसामर्थ्यं सदसद्विवेचनचातुर्यमपि व्यंजितमिति तत्कथं भूषण
 मेव दूषयसि ॥ पृष्ठ ॥ गरुडो गिलन्किमपि किल्लिषाविलंवल्लिभिल्लजालमुषि
 तं तदंतरे निरजीगलान्निजगलादिलासुरं निरयात्प्रपन्नमिव पन्नगेश्वरः ॥ २७ ॥

विश्वावसुः॥ विरुहस्प॥ सत्यं जटाधर प्राकार संवृत्तस्यास्पृश्लेषनैः पुण्येनैव रंगसाधर्म्यं समन्वीयं य
 निपुणं विभाव्य॥ श्लो॥ निंदत्कंदर्पद्वयं क्षणानिपुणं दृग्वाक् संपन्नमालारूपः फलप्रग
 एष प्रकारमपतया भीषणैर्भूषणैर्यः कांतस्सांतः परः सन्कवलितगारलो राजते राजते द्रौम
 ह्यां सहात्मजाग्रे विहरति साधिरं शंकरो शंखरोचिः॥ कृशानुः॥ सखेनात्र स्यात्तव्यम्॥ य
 दि ह विश्वविलक्षणरीतिरालक्ष्यते॥ पश्य॥ ये तो ये नीदे ये रमिषिता तौ हि तापमुत्सृज्यंति
 प्रत्युत जहाति तापं कावेरी शंकराभिषेकेण॥ ३७॥ विश्वावसुः॥ कुत एवं॥ कृशानुः॥
 शृणुतावत् गंगानुसंगाय मुना सदर्ये त्यसह्यतापावतसहकन्या गंगाधरे ह्ये रमिषि
 च्यमाने तो येः स्वयं तापमिप्यंजहाति॥ ३८॥ विश्वावसुः॥ ईदृशं हि दूषणं गुणग्राहि
 णामभिमतमेव॥ इत्यन्यतो विमानं प्रस्थाप्य सानंदम्॥ श्रीखलु॥ श्लो॥

३१॥ कशानुः॥ सवीनेतत्पुरवास्तव्यान्मात्मभवान्^मस्माषत्॥ यतः॥ निर्विरीसकृतस्तोमैर्ह
 रिदासैरलंकृते अदृशलाः कतिपये पदलोत्सी-अतिष्ठिताः॥ ३२॥ निरूप्यसविस्मयं॥
 शक्राघर्षं हविरघरं शौरिणात्वादितं यत्तदतं वितग्रहणचपलाः केपिविक्रीणीतेन
 त्पामश्रीमद्यदिमधुनितादीपतेस्वीयमेते नत्स्यंते धनकणतृषात्तच्च विक्रीतुम
 ताः॥ ३३॥ विश्वावसु॥ मंदमतेमामैवं किं किन्नजीर्यति मुकुंदपदारविंदं द्वाभिवं
 दनकृतमिह देहभाजाम् अत्यद्भुतौषधविशेषानि घेवणनामापातयेत किमनर्थम
 त पश्यसेवा॥ ३४॥ समंतः परिनिरीक्ष्य सश्लाघम्॥ रंगादन्यदनंगारेः कंसारे वीस्य लेख
 पीकिं नृष्टं किमपि क्षेत्रं सप्तप्रकारवैष्टितम्॥ ३५॥ कशानुः॥ वयस्यमैवं बोचः॥ अ
 भ्यर्णेस्य पुरस्यैतदपि सत्यादि जातटम् शैवक्षेत्रमवेक्ष्य सप्तप्रकारवैष्टितं॥ ३६

४७ श्रीमन्नोर्ममण्योऽशीवाजयेपाः श्रोतायज्ञाः प्रौं उरीकादयो वाचोलेखेते चित्रमौपासनंती ॥४४॥
 ॥किंच॥ गृहे गृहे पश्य कृताग्नी होत्रां शस्त्रेषु चोत्सासह दोविदोषाः पराणोत्तराः पंडित
 पुंडरीकां पुनंती वेदैकधना जगंती ॥४५॥ कृशानुः ॥ एतद्विषयविषय श्लाघाशाखानुशाखं न
 कर्तव्या यत एतद्देशे वसतां सतामप्यनेक प्रकारादुत्तरा एव लभ्यंते ॥ श्लो ॥ स्तांती प्रा
 व तराधिस्त्रवंती विधीं संध्यादिकर्माचरं त्यग्नीनां दधते मत्वा विदधते शास्त्राणि चाधीयते न
 अभ्यर्चंती सुरामराध्यकुसुमैरं चंती किंचातिथी न न्नै किंतु पुरातनैस्तनुममीपुष्यंती
 दुष्यं त्यतः ॥४६॥ पुनर्निहृष्य सविस्मयम् ॥ कष्टमेतद्देशवासिनां नित्यमेव लज्जा व्युत्प
 न्निराहित्यम् ॥ तथा हि ॥ अपि हंत चोल वासस्यै पुंवतीनां चिराय पुवतीनां अपकंचु
 लिका वंधौ कुचकुंभा विती विरुद्धमुपलब्धम् ॥४७॥ किंच ॥ अगृहणात्तनकुंभि
 कुंभमंभोज दंभोदयजैत्रनेत्रम्वितीति धत्ते वत चोलदेशस्त्रीणां प्रवीणो रतिकांत

आगच्छते सवितुः संहृतमाश्रिता यनायापभक्तितश्वा ननवोपहारा २५

अ. प्र

व्यालाधिपेशपशमस्थलभूषितैस्त्रैः खेलाशनायतनसां इतरांतरालाः चोलाविभांती
पवमानविहारवेला डोलायमानसहकारनवप्रवालाः ॥ ३८ ॥ निपुतां विभाव्यसोत्कंठम
नागवल्लीमतल्लीभिः सुमुखीभिरीवादरात्परिरब्धाः प्रमोदंते क्रमुकाः कामुका इव ॥
४० ॥ इतश्च भवानवेक्षताम् अभ्रांलिहानरुहपश्यमरुद्रुधायाः रोधोरुहौष्ट्यफलानि न
रुनारिकेलान् ४१ ॥ कशावुः ॥ ममत्वेवंमतिः ॥ लोलदीर्घदलावृहत्तरफलावातोल्ल
तलंधूलीभिश्चुन्नाः प्रांशतमांस्फुरंति पुरतो येनारिकेलदुमाः धूमास्त्वादनपात्रधारि
ण इमेर्द्धाद्येष्टवंचजटाभस्मोद्धूलीतमूर्तयो विवसनाः पाषांडिभेदा इव ॥ ४२ ॥ विश्वाव
तुः ॥ सहासमन्यतो निर्दिश्य पाद्विन्याकर्षी चितगंधप्रसवान् प्रपश्य पुन्नागान् अत
न्मुग्धाश्च गकलनात् संप्राप्तानधिकरेण संपर्कम् ॥ ४३ ॥ पार्श्वतो वीक्ष्य ॥ अहो मन्त हो
ता जनपदानाममीषामभिजातता ॥ पतः ॥ पश्य ॥ ज्योतिष्टोमस्तोम उक्थ्यातिरा

कुरु वती देवता च त्ववती दाले तडुरितवाणे दृश्यते कुंभकोणे ॥५२॥ अंतर्नागरी की
 जनतामवे ह्यसाशीरः कंपम् ॥ स्नात्वा सस्य जले ततश्चावितमाभत्वा जयादि क्रमे
 ऽर्च्यत्वा गतो च रुविः कृते तरंगिरां कृत्वा च पारायणं नत्वा शार्ङ्गं धरं भवामय हरं स्तुत्वा च
 तं भर्ति तः श्रेष्ठाः कालममीक्षी पंतिव रुवः श्रीकुंभकोणे धिजाः ॥५३॥ इतश्च ॥
 कुटीषु गेयी रुचिरा सुयोर्कं भूत तेषु गोपाल इति श्रुतो चरत अकंपकार एष मुपेत्य
 मोदते स चंपकार एष मग एष वैभवः ॥५४॥ अत्र किं लराज गोपाल पाद कमल
 मुपाश्रयतः साधु जनस्येत्य मनुसंधानम् ॥ कोपादोपदशा विलास पुरुषालापा
 दिरुपाश्रम व्यापार ग्लापितार्थि लोक हृदयैर्भूया लपाशैरलं तापा विवृणुत
 प्रपन्न जन मुत्थापादने दीक्षितं पापाना मपनोदनाय कुरुना गोपाल मेवाश्रये
 ५५ ॥ कृशानुः ॥ अत्रापि मे विरोध इति प्रतिभाति ॥ यतः ॥ न्यस्तपादस्तु मनसां शि

वाणम् ॥४८॥ अपिच ॥ नवार्तम होत्सवेन नु स हस्वशस्संगता ग्रहाद्वहिरां कितंगदित
कामगाथाशताः अहार्यकठिनस्तनप्रकटनाग्रनादैर्पुतामुनेरपि घनांधातिंचुलक
पंतिचोलांगनाः ॥४९॥ विश्वावसुः वषस्पमास्मानिंदचोलमंडलवातिनोजनान् ॥ पा
मिस्सर्वपदार्थशुद्धिरुदितातास्वचीदेवार्चनं निदीप्तं निशीरदितं शुचिहविर्भस्येत
त चेत्काज्ञातिः त्याज्यं शास्त्रानिषेधं स्तादिति चेत्साज्यं सतैलं च चेत् भोज्यं पर्युषितं स्मरंति
पदतो भोज्यं न तदूषणैः ॥५०॥ किंच ॥ पातिव्रत्यमुपेत्या नित्यमनघाचारावदातात्मना
चोलीतां यदि कंचुकीनकुचयोर्मालीमसीकाततः नारीणां सुरतोपयोग्यवपवस्य
हीकृतिर्दोष इत्युक्तं चेदधरापिधानमपि कीलस्यात्सदावाससा ॥५१॥ पार्श्वतोव
लोक्य सञ्ज्ञापम् ॥ अस्य देशस्य भाग्यवता एवाल्वियतापरिव्यक्ता ॥ पतोत्र ॥ श्लो॥
माणिमयपरितल्ये माल्लिकापुंजकल्येशामितजगदभङ्गं संश्रयत्योगनिद्रांदहर

आध्यातावतपण्योवनकवानो कर्मसंध्यादिकं यै रभ्यस्तमभ्युदयसंभवचनं न त्वेव वेदात्त
 रम् अंध श्रौर्य परैर्दु रन्वयभवैः स्रदै रमीभिः कृता न्यन्तादीनि निवेदिता निभगवानंगी
 करोत्येषा किं ॥ ५० ॥ विमृश्य ॥ अहो कालीमा हात्मा दाविलजनानामानि वार्या विवेकविष
 र्थयः ॥ पश्य ॥ सस्रस्वादर तोर्यितानि हरये सत्वोत्तरे भू सुदै रन्ना न्यत्र नमानयं ति विधि वत् सि
 धानि वृद्धा अपि दे वस्या यतने त्व दंति विभयं ब्राह्मैः कृतानो दनान् स्रष्टा न्दुष्टजने न कष्टम
 ाविलैर्दृष्टान शीष्टा हतान् ॥ ५१ ॥ विश्वा बसुः ॥ मा दृशे भ्यो हि दि व्य दौ त्रमा हात्मा वेदिभ्यो
 भवदीयमत्र दूषणं न रोचते ॥ यतः ॥ श्लो ॥ उषस्ये वस्त्रा नादु चित श्रुचि ता शास्त्रा लीव पुषो
 विनीताः स्त्रे शास्त्रे विगत वृ जि नाः पूजकजनाः परित्रातुं लोकान् विधि वदवतं डा विद
 धते पवित्रै रन्नायैः परमपुरुषाराधनममी ॥ ५२ ॥ आकर्ण्यता मी दमपि यदभ्युपग
 म्याप्यमिधास्यामि ॥ विधि वद विधि वद्वा भक्ति तो भक्ति तो वा ननु श्रु चि र श्रु चि र्वा ना

षेषु मधुहार्प्य हो मुरा रीति दिरे कोपि चंपकारणमाश्रितः ॥ ५५ ॥ विश्वावसुः ॥ वि
 रुद्रा नामापि सहा वास्येति संपादके देवे वासुदेवे कानामविरोधकथा ॥ श्लो ॥ यास्मिन्नि
 लोचनतया स रूपं वंतो पृथ्वीकवाहनतया फणीयादीराजौ ते जास्विनौ प्रमुदितौ
 स्थितिमाश्रयेते तास्मिन् हो भगवति कविरोधगंधः ॥ ५६ ॥ किंवदुना ॥ परिगतसह
 कारैः प्रांशुभिर्नीरिक्ते लैर्दिनकारकरधरा दुष्प्रवेशांतरेभ्यः चाला किंतु रितेभ्यश्चोल
 देशास्थितेभ्यो नमस्त्वमाविलेभ्यो नाप्यदिव्यस्थलेभ्यः ॥ ५७ ॥ कृशानुः ॥ सकृद्रु वत
 एतेषु नमस्कर्तृताममनु देवस्तकादि देवालयोपजीविदुराचारानवलोकयतो न
 भवति मनाश्च कीर्षा ॥ तथा हि ॥ श्लो ॥ वारस्त्रीकुचमदिभिर्विरचयत्यर्घ्यादिदा
 नं करैस्तद्दीर्घसवासितैश्च वदनैर्जल्पन्ति मंत्रानमीदृष्यं देवस्तकाहरं त्यच
 किं ता देवस्ततस्तृतीयास्वेतासु प्रातिमासु हंत भविता किं देवतासंनिधिः ॥ ५८ ॥

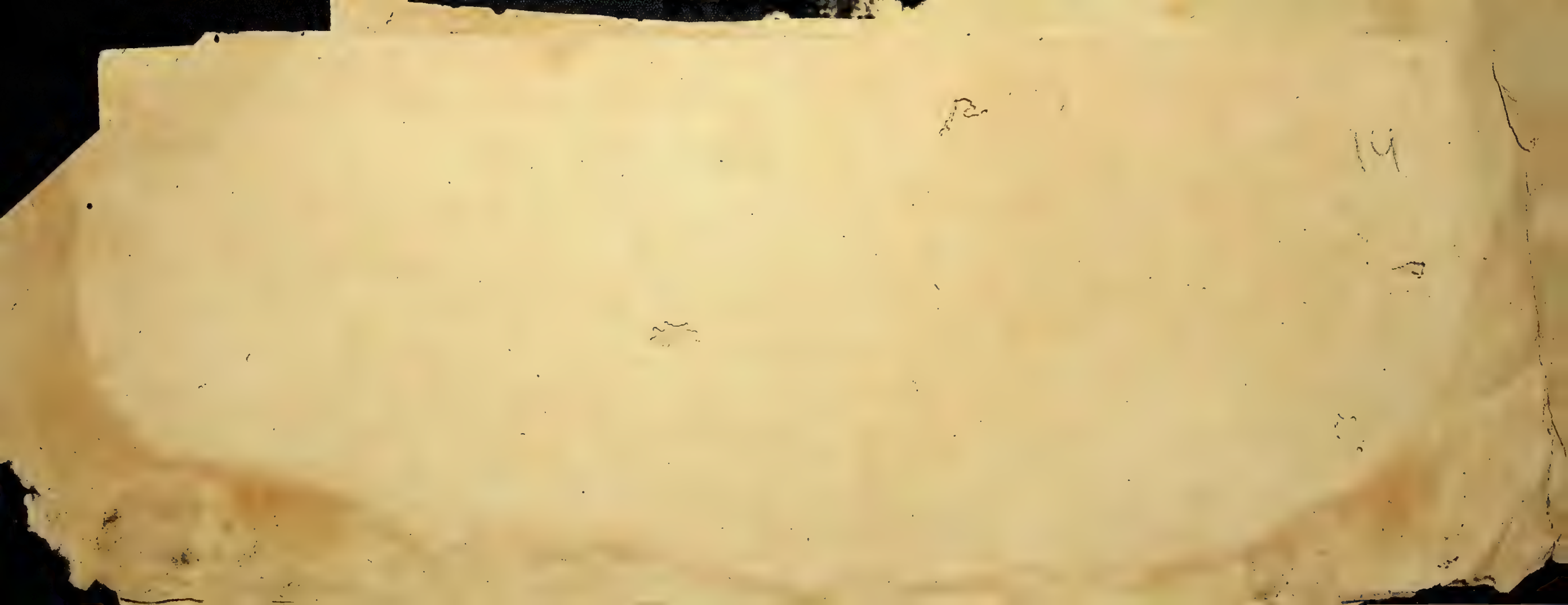
अ. प्र.

रक्तज्ञानस्य हेतुतायाः स्वारसिकलक्षणग्रहस्थलानुरोधेनावश्यकल्पनीयतयाराजपुरुषइत्यादौ राजा
दिपदस्य तृतीयां तत्त्वभ्रमदशायां राजसंबन्धिपुरुषाद्यन्तयवोधापत्त्यसंभवात् तृतीयादिविभक्त्या
व्यवधानाद्द्विपदपत्तीत्यादौ द्विपदाव्यवहितोत्तरत्वं प्रकारकभातुपदज्ञानस्य हेतुताया अलक्ष्यत्वात्
पश्यति द्विपदपत्तिवैत्रोदधीत्यादावपि द्विपदकर्मकदशान्त्वयवोधानाद्दशहेतुतायाः अशक्यकल्प
नत्वाच्चेति तंडुलंपचतीत्यादौ तंडुलादिपदस्यैव तंडुलादिकर्मके लक्षणविभक्तिसुसाधुत्वात्तर्ह्येव
पुरुषइत्यादावपिराजादिपदस्य संबन्ध्यादौ लक्षणविभक्तिः साधुत्वात्तत्तद्विभक्त्यंतसममिव्याहारस्य तत्त
त्तात्त्विकैर्कार्यवोधनिघामकत्वान्नातिप्रसंगः विभक्तेरेव प्रकृत्यर्थविशेषितस्त्वार्ये लक्षणेति तु न सं
भवति विभक्ते कुत्रापि शक्तेरलक्ष्यतया शक्यसंबन्धरूपलक्षणया असंभवात् तंडुलः प्रमेयइत्यादौ वि
भक्त्यर्थमिश्रितस्यैव प्रकृत्यर्थस्य भानात् प्रकृतिशक्तेः स्वार्थे लक्ष्यतया तत्र लक्षणसंभवादिति तु चिं
त्यम् राजादिपदस्य राजसंबन्ध्यादौ शक्तत्वात् त्रमदशायां मिव तत्र लक्षणग्रहदशायां मपिराजसंबन्धिनः

राम

कोरेमौरनाभावात् न चत्वारसिकलसणा ग्रहस्थतेतादृशान्वयवोपस्योभयवारिसिद्धयेपिनिरुद्धतसणा नते।
संबंधितात्यर्पस्यानादित्वकल्पनातोरेवम् अनादितात्यर्पविषयोभूतार्थनिकततणाया एव निरुद्धत।
सणा त्वादितिबन्धम् राजपुरुषइत्यादिवाक्यजन्यशब्दवोधात्पूर्वनिष्पन्नतोबुद्धविभक्तिस्मरणाकल्पना।
पेसं पातात्यर्प्यानादित्वकल्पनायोगोरेव विहादिति न चेवंदधिपश्यतीत्यादावापिदध्यादिपदस्यदधि
कर्मकादौतसणां स्वीकृत्यंथात्वर्थेन समेतस्याभेदान्वयवोधोपपादनसंभवात् तत्रापिलुप्तविभक्तिस्मरणा
कल्पनमनुचित मितिबन्धम् दध्यादिपदस्यदधिकर्मकादौ लक्षणाग्रहदशा यामपितस्य द्वितीयेत
रविभक्त्यंतताभ्यसदशा प्रोदाधिकर्मकः पश्यति दधिकर्मकेन पश्यति। त्यादाविवोक्तस्यलेपिदधिकर्मक
दर्शनान्वयवोधानुदयात् भवन्मतेदधिकर्मकः पश्यतीत्यत्र दधिपश्यतीत्यस्यलीपदधिपरोत एपश्यति
पदस्याकांक्षादिघटितसामग्री सत्याद्विकर्मक दर्शनान्वयवोध द्वितीयां तदध्यादिपदत्वावच्छिन्नधर्मिकितादध्या
त्वादिसमन्वितव्याहा ज्ञानस्य तादृशान्वयवोधेतुताया आवश्यकत्वा दधिपश्यतीत्यादौ बुद्धि द्वितीया नु
संधानस्यावश्यकत्वात् राजसंबंधिपुरुषायन्वयवोधेच एतादिपदाव्यवहितोत्तरप्रवृत्तादिपदत्वस्य

पुनश्च इत्यादाविव राजसंबंधिसंबंधी पुरुष इत्याद्यन्वयबोधस्य सर्वजनानुभवसिद्धत्वात् पचति चैत्र इत्यादा
वपिकृति संबंधेन पाकादेश्चैत्रायंशे विशेषणत्वोपागमेन पचतीत्यादावन्वयबोधानुपपत्तिर्दृष्ट्या (
 कृतिसंबंधस्यापि वृत्त्यनिग्रामकतया तत्संबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावाप्रसिद्धा तद्धेतुतासंभ
वात् अथैवमपि चैत्रो जातीत्यादौ चैत्रायंशे ज्ञानादेराश्रयता संबंधेनान्वयबोधोपागमेपि क्षतिविरहः
आश्रयतासंबंधस्याभावप्रतियोगितावच्छेदकतया न जानाति चैत्र इत्यादौ आश्रयता संबंधा
वच्छिन्नप्रतियोगिताकज्ञानायभावस्यैव भानसंभवात् तस्याच्च तत्राख्यातस्याश्रयत्वापर्यकत्वम् (
 निर्धूलिकं न च धात्वर्थज्ञानादेराश्रयता संबंधेन चैत्रादिरूपप्रातिपदिकार्थसाक्षात्प्रकारत्वोपागमेन
न चैत्र इत्यादावपितस्यान्वयबोधोपापत्तिरिति वाच्यम् तादृशान्वयबोधे आख्यात धातुसमभिव्याहार
ज्ञानस्य हेतुत्वात् भवतोप्याश्रयत्वप्रकारकबोधे तादृशसमभिव्याहारज्ञानस्य हेतुता आवश्यकत्वा
त् यनुपचति चैत्र इत्यादौ पाककृतिमात्रेण चैत्र इत्याकारकाख्यातार्थप्रकारकशाब्दबोधोत्पत्त्या तत्रा



७ करेण गुरुद्वारं
॥७४॥ विश्वा
गां गानि वा
नेतो धिं
स्वर्गं
॥

अभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वस्यापि व्यभिचारत आवच्छेदकत्वं चेह तत्पक्षे प्रतीयकारणत्वं
रुदत्ववच्छिन्नोभयावच्छिन्नाभावस्य च प्रतियोगितावच्छेदकत्वेपि वान्दितस्य

15

॥
दत्त
त्यत्रि दे
गीतभरासु
गल्लं संसारं
रं श्वेति म्नाच य

७ करेण गुरुद्वारविटे नमो लो ब्रह्मोत्तमांगमिदुरस्य सहास्येति श्रव्या तोल योजति धौ किल गांगवारां
 ॥७४॥ विश्वावसुः ॥ शांतं पापं ॥ मंदमतो किं मुकुंदपादारविंद निष्पादिनी धुनीमपि विनिंदसी ॥ पश्य ॥
 गांगानि वारिगुरुध्वजपादपद्मादाविर्बभूवुरपुनन्युनरिंदुमौलिं निन्युर्विचित्रममृतं सगरान्वयंच
 नेतो धिकं भुवि पावित्रतमं समं वा ॥ ७५ ॥ सा सर्वतो मुखवती तटनी सरा गां मूर्तिर्विधेर् विविभाति सर
 स्वती व भेदो विपान्चतमिदं श्रृणु रविदादाया बभूव चरमा किल नामि पद्मात् ॥ ७६ ॥ अपि च
 ॥ भागीरथीं प्राप्य बुधाः पितृभ्यो जलांजलीन्सादरमर्पयंति पापानि सर्वाणि ततः पितृणां भवंत्यहो
 दत्तजलांजलीनि ॥ ७७ ॥ अन्यच्च ॥ भागीरथीं यः पटुधीरुपास्ते यथा क्रतुन्यायत एष धन्यः देवत्वमे
 त्प्राप्तिं दिवे सुधायां भागीरथीति व्यपदेशमेति ॥ ७८ ॥ किंच ॥ सरस्वत्याः स्त्रीया सवितृ तनया लिं
 गितभरात्फुरकुं स्वच्छा प्रकृतिरिव भाति त्रिगुणभाकतयाप्येषा दोषापनयनपटुत्वाकलनया प्र
 गल्भं संसारं प्रशमयति कंसारिपदभूः ॥ ७९ ॥ किंच ॥ गांभीर्येण गदाधरस्य हृदयं माधुर्यं तत्तद्भि
 रंश्वेति ग्राचयशस्तदीयमनघं शोतल्यतस्त कृपां नैर्मल्यति शयेन तस्याधिष्ठानं नित्यं प्रसादेन त

नित्यमनुसंधत्ते ॥ ध्यायामीरामममिरामागिरामरंदधारामदधौमिराममरेर्विरामं ॥ आराममद्रुतत
 रामसंज्ञुणानां घोरा मयश्चमसुरामरवंदितांघ्रिं ॥ ६५ ॥ दयासमुदपालये मुदधिकाननेकान
 ने पलाशनपलायनप्रणयिका म्मुके धार्मिके समीरजसमीदिते प्रविशचित्तमे सत्तमे वलीक
 तवलीमुखे मनुजधर्माणि ब्रह्मणि ॥ ६६ ॥ अस्त्रामासत्त एं प्रियादुहित एणमास स्मरारेर्दनुः
 दारामासमुने शिषालापि नृवरामास स्वयंपादुका कुल्यामासमहा र्णवोपिकपयोयोधां वभू
 वुत्तथा पौलस्त्यो मशकां वभू वभगवन्त्वंमानुषामासथ ॥ ७० ॥ आशीला प्राणदपदै र वरा
 चरमुक्तिदैः असर्वभूताभयदै र शर्वधनुरदनैः ॥ ७१ ॥ अब्रह्मास्त्रीकृतत्त एं रत्त एं कृतराव
 एं रलंकातरदेवै स्तै रलंकापुरसाधकैः ॥ ७२ ॥ इति विमानंदाती एतः प्रस्थाप्य कृशानुमुदिश्य ॥
 श्लो ॥ शिथिलितभवविदा श्लिष्टवैकुण्ठपादा कृतविपदपनोदात्की प्रचितप्रसादा विमलत
 रतरंगा विश्रुतांभोधि संगविहितदुरितमंगा वीक्ष्यतामत्रगंगा ॥ ७३ ॥ कृशानुः ॥ उपेक्षणीयानि
 भागिरथीयानि पानीयानि किमिति वीक्ष्यणीयानि ॥ येषां जानिश्च एतस्तु हिरण्यरुतुर्दोषा

पकत्वहृत्पलपतावेच्छेदकाक्रांतत्वमभिधेयत्वादे
रतनाभिधित्तदोषतादवस्थाभितिवाच्यं प्रतियोग्य
वृत्तिभेदमात्रावृत्तिभेदत्वावच्छिन्नानुमापकत्व
स्यैव व्यावर्तकत्वपदार्थत्वात् प्रवृत्तैतादृशाभ्य
नरत्वस्यस्यतादृशभेदत्वरूपत्वाभावेनाभिधे
यत्वादेर्निरुक्तलपतावेच्छेदकानाक्रांततया
नोक्तदोषप्रसक्तिः नन्वेवमपि नत्वादियतियोगि
कभेदरूपव्यावृत्तैरपि नलत्वावच्छिन्नप्रसक्ति
गीताकत्वस्यानिरुक्तभेदत्वात्मकत्वात्तत्तदव
च्छिन्नानुमापकत्वेनलपतावेच्छेदकाक्रांतत्वेन
तत्रातिव्याप्यभिधानासंगतिः नन्वेवमपि नत्वाधन
प्रसक्तिः साध्यहेतोरेक्यादितिवाच्यम् साध्यहे
त्वोरेक्यपि नत्वादिसति योगीकभेदनिवृत्तम
दापत्वस्यैव हेतुतावच्छेदकतया नलभेदत्वस्य
साध्यतावेच्छेदकतयावहेतुतावच्छेदकत्वसाध्य
तावच्छेदकयोर्भेदान्नसिद्धसाधनप्रसक्तिरिति
चेन्न हेतुघटकप्रतियोगीप्रतियोगीकावृत्तिवै
नतादृशभेदत्वस्य विशेषणीयत्वात् प्रवृत्तैतल
भेदत्वस्यतादृशस्यमत्तादिभेदसमुदापात्तक
व्यावृत्तिघटकनत्वादभेदप्रतियोगीक
प्रतियोगीकभेदवृत्तित्वाद्यावृत्तावतिव्याप्य
भिधानसंगतिः पतुहेतुघटकावृत्तित्वेनैतादृश
भेदत्वविशेषणीयताघवात् व्यावृत्तावतिव्याप्य
भिधानसंगतिश्चेति तन्न तस्यासति जलत्वमिति
वृत्तव्यक्तित्वावच्छिन्नप्रतियोगीताकभेदत्वस्या
पि निरुक्तभेदत्वात्मकत्वात् हेतुघटकावृत्तित्वाच्च
व्यावृत्तैस्तदवच्छिन्नानुमापकत्वहृत्पलपतावच्छे
दकाक्रांततया तत्रातिव्याप्यभिधानासंगते ईदृ
रत्वात् तस्यावप्रतियोग्यवृत्तिभेदमात्रवृत्तिहेतुघट
कप्रतियोगीप्रतियोगीकावृत्तिभेदत्वावच्छिन्नानु
मापकत्वमेव व्यावर्तकत्वमिति फलितं एवं च न क
श्चिद्दोषरस्याहुः ॥ वस्तुतस्तु व्यावर्तकत्वमत्र तत्र
ति त्वावच्छिन्नप्रतियोगीताकभेदत्वावच्छिन्ननिवृत्ति
तव्याप्यत्वमेव गंधादेर्नत्वादिति नष्टतद्यति त्वावच्छि
न्नप्रतियोगीताकभेदत्वावच्छिन्ननिवृत्तिरप्यतिप्र
त्वात्तल्लपत्वोपपत्तिः अभिधेयत्वादेः किंचिदपि
तादृशभेदत्वनव्यापकतावच्छेदकमिति यावत्किंचि
तादृशभेदत्वावच्छिन्ननिवृत्तस्याप्यत्वीभावति

2

अधिकमर

मेयदिति ३१।१ विचित्रंतत्प्रयत्नश्चेदिति मालिनयितुं खलवदनमिति ३१।१ अधिकं पृथुलापरादाधेयेति०
युगांतकालप्रतिसंहतात्मन इति ३१।१ पृथ्व्याधेयादिति अहोविशालं भूपाल इति ३१।२ अल्पं तु संभवादा अधिकम्
अन्योन्यम् ३ धेयादिति यन्मध्यदेशादपिते सत्त्वमिति ३१।२ अन्योन्यं नाम यत्र सादिति यथोर्ध्वदिः पितृत्वं द्विति ३१।२
विशेषः विशेषः रव्यान्माधारमिति कमलमनं भसीति दिवमप्युपपातानामिति ३८।१ विशेषांतरः वि
शेषः सोपियपेकमिति हृदयान्नापपातोसीति ३८।१ विशेषः किंचिद्वारं भजति स्फुरदद्भुतरूपमिति ३८।१
व्याघातः स्याद्वाघातोऽन्यथाकांति दृशादापं मनसि जाति ३८।१ सौकर्येण निवृत्तापीति लुब्धो न विस् व्याघातः
जत्सर्धमिति ३८।२ गुंफः गुंफः कारणमालासादिति भवंति नरकाः पापात् ३८।२ एकावली गृहीतमुक्त
ीत्येति दोलं भोजानुपपत्तिरिति दिक्कालात्मसमैवेति ३८।२ मालादीपकम् दीपकैकावलीयोगादिति
संक्रामांगणमागतेन भवेति ३८।१ सारः उत्तरेण उत्कर्ष इति अंतर्विहोऽत्रिलोकीति तृणां लघुतरात्
इति गिरिर्महानिति ३८।१ यथासांख्यम् यथासांख्यं क्रमेणैवेति शरणं किंप्रपन्तानीति ३८।१ पय्यपिः
पय्यपि यदीति ओणी बंधस्त्यजतीति नन्वाश्रयास्थीति रियमिति प्रायश्चित्त्वेति विबोधैव रागस्ते इति

राम

५

३२।२ पर्णयः एकस्मिन्पनेकमिति तथाभूदस्माकमिति ३२।२ परिवृत्तिः परिवृत्तिर्विनिमयइति तस्यचप्र
वयसोजगत्प्रवृत्ति ३२।२ परिसंख्या परिसंख्यानिष्ठेध्वैकमिति विलंघयतिश्रुतिवर्त्मयस्यामिति ४०।१ विक
ल्यालंकारः विरोधेतुल्यवलणोरिति पतत्यविरतंवापीति ४०।१ समुच्चयः बहूनां पुगपद्मावभाजामिति वि
भाणाहृदयेति ४० समुच्चयः अहंप्रथमिकाभाजामिति प्रदानं प्रवृत्तमिति ४०।१ कारकदीपकम् क्रमि
कैकगतानांत्विति निद्रातिस्नातिभुंक्तेइति ४०।२ समाधिः समाधिः कार्यलोककर्ममिति मानमस्यानिराक
र्तुमिति ४०।२ प्रत्यनीकम् प्रत्यनीकंवलवतइति ममकीर्तिरूपमहरद्भुवीति मधुव्रतौघः कुपितइति
४१।१ काव्याद्यपि कैमुत्येनार्थसंसिद्धिरिति अधोपमधीराक्ष्णइति स्त्रीकीयहृदयंमित्वेति ४१।१
काव्यलिङ्गम् समंलीयस्यार्थस्येति भस्मोद्भूतनभस्मात्त्वेति विकुरप्रकाजयंतितेइति वपुः प्रादुर्भा
वाद्नुमितमिदमिति असोढानत्कालोल्लसदसहभावस्येति जीयादंबुधितनयेति हेगोदावरीति ४२।२
अर्थोतरन्यासः उक्तिरर्थोतरन्यासस्यादिति गुणवद्भुसंसर्गादिति ४४।१ यद्व्यतेषांतिषापवत्तयेति दा
नंददत्तपिजलैरिति

२८ अन्यत्प्राप्पयोक्तम् पृथ्वाद्योक्तं तदप्यादुरिति देहिमत्कंदुकं एषे इति २८१९ व्याजसुक्तिः साधुदृष्टिं नरिति
 कलेशौर्ष्यमदोयोडुमिति अर्द्धदानववैरिणेति कल्ववानररामराजभवने इति यद्धकं मुदुशीक्षतेनपनिना
 मिति धन्याः खलुवनेवाता इति शिबिरिणिक्कुनामकियच्चिरमिति ३०१९ व्याजनिर्दोः निंदया निंदया व्याक्ति
 रिति विधिरेव विशेषगर्हणीय इति लावण्यद्वैतव्ययोनगाति इति ३११२ आक्षेपः आक्षेपः स्वयमुक्त एवेति
 साहित्यपाथो निधिमं च नोत्पमिति गृहंतु सर्वे यदि वेति ३११२ निषेधाभासम् निषेधो माक्षेपमिति नरेन्द्रमो भास ५
 लेन वयमिति ३२१९ अन्योयमाक्षेपः आक्षेपोऽन्यो विधाति न चिरं ममता पायेति ३२१९ विरोधाभासः
 आभासत्वे विरोधस्येति प्रतीपभूयैवेति ३२१९ विभावना विभावना विनापि स्यादिति वरतनुकवधे वि
 धापिनेति अपीति क्षीवकादं वमिति ३२१२ द्वितीया विभावना हेतूनामसमग्रत्वे इति उद्यानमारुतो
 दूतचूतचंपकरेण वरति ३२१२ तृतीया विभावना कार्प्योत्पत्तिस्तृतीयादिति चित्रंतपतिराजेंद्र इति ३३१९
 चतुर्थी विभावना अकारणत्वात् कार्प्यजनमिति तिलपुष्पात्समायातीति विभावना विरुद्धात् कार्प्यसंपत्तिरिति
 ति उदिते कुमारसूर्ये इति अविवेकिकुचदं इति १३३११ विभावना कार्प्यत्कारणजन्मापीति ज्ञात

राम
४

३३।२ विशेषोक्तिः कार्याजनिविशेषोक्तिरिति अनुरागवतीसंधेति ३३।२ असंभवः असंभवोर्ध्वनिष्यते
रिति अयं वारामेक इति ३३।२ असंगतिः विरुद्धं भिन्नदेशत्वमिति अहो वलभुजंगस्येति अजस्रमारो
हसिदूरपीर्यामिति भूचापवल्लीसुमुखीति ३३।२ अपरासंगतिः अल्पत्रकणीयस्येति अपाहिजातां
बभ्रुधामिति त्वत्त्वदुर्वेदितसपत्नविलासिनीनामिति मोहं जगन्नयभुवामपनेतुमिति ३४।१ विषमः २
विषमं वर्णयेत्यत्रेति अभिलषसिद्धिदोक्कलक्ष्मीमिति ३४।१ अपाविषमम विरूपकार्पस्योत्पत्ति
रिति अनिष्टस्याप्यवाप्तिश्चेति गोपालइतिकृष्णत्वमिति दिविश्रितवतश्चंद्रमिति दिधत्तमाहतेर्वलमि
ति पद्मातपत्रासिकेसरसीहृहस्येति त्वन्तोसिमुंचशैलमिति लोकेकलेकमहानुमयमिति शापोप्य
दृष्टतनयेति तं प्रति मे विनाहूतीति नपुंसकमिति ज्ञात्वेति भानुर्निशासुभवदं प्रिमपूवशोभा त्वरुत्रकां
तिमयमं वुजेति बल्लालक्षोणिपालइति ३५।१ समम समं स्यादूर्णनमिति कोमुदीवनुहिनां शुभं उल्लमि
ति चित्रं चित्रं वतवतमहर्दिति द्वितीयं सम साहस्यमयिकार्षस्येति दवदहनादुत्पन्नइति आदौ हाला
हलहुतभुजा दतहस्तावलंबइति ३६।२ विनानिष्टे च तत्तत्सिद्धिरिति शस्त्रं नखलुकर्तव्यमिति सत्यंतपःसुगा

राम
४

दंवातीति उत्कंठयति मेघानामिति शमयति जलधरधारेति वदनेन निर्जितं तवेति १५।१। प्रतिवस्तूपमा०
वाक्ययोरेकसामान्येदृति तवामृतस्येदिनिपादपंकजइति स्थिराशैलीगुणवतामिति वैधर्म्येण प्रतिवस्तू
पमा विद्वानेव हि जानातीति यदिसंतिगुणः पुंसामिति १५।२। दृष्टान्तः चेद्विव प्रतिविवत्वमिति कामं नृपाः संती
ति दैवी वाचमुपासते हीति वैधर्म्येण दृष्टान्तः कृतं च गर्वाभिमुखमिति १६।१। वाक्यार्थयोः सदृशयोरेति अरण्य निदर्शनाय
रुदितं कृतमिति पदार्थवृत्तिनिदर्शना पदार्थवृत्तिमप्येकेति वियोगे गौडनारीणमिति त्वयि सन्ति शिवदात
रीति दोर्भाति तीर्षुरिति राजसेवामनुष्णाणमिति अग्निदंडो हरेरुद्धमिति ज्योत्स्नाभस्मबुरण पवलेति ०
११।२। अपरानिदर्शना अपरां बोधनं प्राहुरिति उदयनेव सवितेति उन्नतं पदमवाप्येति चंडामणिपदे धत्ते यो
देवमिति १८।२। व्यतिरेकः व्यतिरेको विशेषश्चेदिति पल्लवतः कल्पतरोरिति रक्तस्त्वं नवपल्लवैरिति दृढ
तरनिवद्धमुद्येरिति १८।३ सहोक्तिः सहोक्तिः सहभावश्चेदिति काया संश्रयत्तेतलं विटपिनामिति १९।१ विनो
क्तिः विनोक्तिश्चेद्विना किंचिदिति यश्च रामं न पश्येत्तिति द्वितीया विनोक्तिः तच्चेत्किंचिद्विनारम्यमिति आ
विर्भूतेश शिनि तमसेति १९।१। समासोक्तिः समासोक्तिः परिस्फूर्तिरिति व्यावगत्कुचभारेति पुरायत्रः स्तोतइति

राम०
३

दे २१११ निरीक्ष्यविद्युन्नयनैः पयोमुरमिति २१११ परिकरः अलंकारः परिकरइति तवमसादात्कुसुमायुषोपीति स
वर्णचिनिधानस्येति व्याख्यंनैकतयास्थितमिति अति यजेत निजामिति २२११ परिकुरः सामीप्राये विशेष्येति
ति फलीदुल्लेगुणत्वमिति २२१२ श्लेषः नानार्थसंश्रयः श्लेषइति अत्रेनत्वन्मुखमिति त्रातः काकोदरोयेने
ति नीतानामाकुलीभावमिति असावुदयमारूढइति ^{२३११}अयमतिजराइति ^{२३११}मंदमानिमधुरर्षमोपलेति ^{२३११}रुष्याइ
ति प्राप्तवतीति २४१२ अप्रसुतप्रशंसः अप्रसुतप्रशंसाइति आवद्धकत्रिमसटेति अंतास्वेदाणिभूयांसीति
विधापवैरंसामर्षेनरइति सौहार्दस्वर्णरेवेति अंकापिरोपितमगइति ^{२४१२}हृतसारमिवेदुमंडलमिति ^{२४१२}अश्रित्यनू
नममृतघुतयइति ^{२४१२}नाथत्वदं प्रितवधावनतोयलग्नाइति ^{२४१२}अस्माश्चोद्गतिः सौकुमार्यमधुनेति ^{२४१२}लज्जातिरश्चोपदी
ति ^{२४१२}तौपत्रयौधपरस्येति ^{२४१२}कालिंदिब्रह्मिकुंभोद्भवजलधिरिति २६११ प्रसुतांकुरः प्रसुतेर्नप्रसुतेनेति ^{२६१२}कैवर्त्तमो
कययामिदेवहतकमिति अन्यासुतावदुपर्दसहाचिती ^{२६१२}कोशोद्दमियंदधातीति २७११ रात्रिः शिवाकाचनेति०
वहंतीसिंदूरमिति ^{२७१२}अंगसंमीगुणलकांडमयतेइति ^{२७१२}परिम्लानं पीनस्तनजपनसंगरिति २७१२ पय्ययोक्तिः०
पय्ययोक्तंगम्यस्येति ^{२८११}लोकपश्यतियस्याप्रिरिति निवेद्यताहेतसमापयंताविति ^{२८१२}देवंवंदेजलपिशरपिमिति०

राम
३

शंकुचयोरिति ७।१। भ्रांत्यलंकारः स्यात्समिति भ्रांतिसंदेहोरिति अप्रमत्तमधुपदिति दिव्यानामपि क
 प विस्मयां पुस्तकादिति पलाशकुसुमभ्रांत्येति ७।२। **श्रुति** श्रुतापनुतिरन्येति धर्मो धर्मोति नृवति श्रुते
 केपिशशंकिरिति ७।२। हेत्वपनुतिः सावयुति पूर्वश्चेदिति मंधानभूमिधरेति ८।१। व्यस्तपनु
 तिः अन्यत्र तस्यारोपार्थेति हालाहलं नैव विघ्नमेति ८।१। भ्रांत्यपनुतिः भ्रांत्यपनुतिरन्यस्य शंका
 यां भ्रांत्यवारणरिति नागरिकसमो द्विधिकान्वतिरिति कल्पितभ्रांति पूर्विका भ्रांत्यपनुति जटा
 नेयं वेणीति ८।२। तत्त्वाद्यानोपमानपदं मुद्रावमेवेदमिति ८।२। **वेकापनुति** वेकापनुतिरन्यस्य
 शंका तत्तस्य निन्देवेदिति सीत्कारं शिष्यतीति पद्ये त्वन्यपने स्मरामीति बद्धंती जारवत्तात्तमिति ८।१।
 कैतवापनुति कैतवापनुतिर्वक्तौ व्याजायैरिति रिक्तेषु वारिकथयेति ९।१। उत्प्रेक्षा संभावना
 स्यादिति धूमस्तोममिति रक्तं तवां भियुगलमिति मध्यः किंकुचयोद्धृत्पादिति १०।१। उत्प्रेक्षा दाह
 राणां तापि वालेंदुवक्राण्यविक्रमभावादिति पिनष्ठीवतरेणाग्रेरिति १।२। विवश्वतानाधिपतेवे
 ति पूरं विधुर्वर्द्धपितुमिति रथास्थितानां पीवर्तनायेति गम्पोत्प्रेक्षा त्वत्कीर्तिर्भ्रमणश्रान्तेति रामः

११।१। रूपकातिशयोक्तिः रूपकातिशयोक्तिः स्यादिति वापीकापि स्फुरति गगने तत्परमिति ११।२। रूपकातिशो
समावद्ध्यासैरुपवनचकोरैरनुसृजति ११।२। सापन्हवारूपकातिशयोक्तिः यद्यपनुतिगर्भत्वमिति मुक्ता
विदुममंतरेति गता सुतीरंति मिघदृतेनेति १२।१। जानेति शगादिदमेव चिं वमिति रवितमोगजः पद्मानिति
१२।१। भेदकातिशयोक्तिः स्यादिति अन्येयं रूपसंपत्तिरिति १२।१। संबंधातिशयोक्तिः स्यादिति कतिपय
दिवसैरिति १२।२। योगोपयोगोऽसंबंधातिशयोक्तिरिति अनयो रववद्यां गिदिति १२। अक्रमातिशयोक्तिः
अक्रमातिशयोक्तिरिति मुंचति मुंचति कोशमिति १२। चपलातिशयोक्तिः चपलातिशयोक्तिः स्यादिति
आदातुं सकृदीक्षितेपीति १३।१। अत्यंतं तातिशयोक्तिः अत्यंतं तातिशयोक्तिस्तदिति कवीदुष्णमास
निति १३।१। तुल्ययोगिता वर्णानामितरेषामिति त्वदंगमार्दवे दृष्टति संजातपत्रप्रकरावितानीति १३।२।
अपरातुल्ययोगिता हिताहितेवृत्तितौल्यमिति यश्च निंबं परशुनेति १३।२। अन्यातुल्ययोगिता गुणोत्कृष्टैः
समीक्येति १४।१। संगतानिमृगादीणामिति १४।१। दीपकम् वदंति वर्णवर्णानां धर्मे क्वमिति मणिः शा
णोल्लीढ इति सुवर्णपुष्पां पृथिवीमिति १४।१। आवृत्तिदीपकम् त्रिविधं दीपकावृत्ताविति उन्मीलंति क

८

य इति वाच्यं अनंतसंस्कारतन्नाशकत्वापत्त्याचरमस्मरणस्यैव संस्कारनाशकत्वात् कल्पनेन व्यापिवा र संश
याभावात् ॥ ॐ ॥ इदानीं क्रमप्राप्तं मनो निरूपयति साक्षात्कारे सुखादीनां कारणं मन उच्यते इति एते
न मनसि प्रमाणं दर्शितं तथा हि साक्षात्कारस्तत्कारणको न न्यसाक्षात्कारत्वात् वात्सवत् इ
सः त्वनुमानेन कारणस्य मनसि चेः न चैवं दुःखादिसाक्षात्काराणामपि कारणान्तराणि स्युरिति वा
च्यं लाघवादेकस्यैव तादृशसकलसाक्षात्कारकरणतया सिद्धेः एवं दुःखादीनामसमवायिका
रणसंयोगाश्रयतया मनः सिद्धिर्विद्वद्वा मनसोऽणत्वे प्रमाणमाह अथौ गपयाज्ञानानां तस्याणुत्व
मिहेष्यते इति ज्ञानानां वात्सवरासनादीनां यौगपद्य एककालोत्पत्तिर्नास्तीत्यनुभवासिद्धं तत्र नानेदि
पाणां सत्यपि विषयसाम्ये कर्षे पसम्यं धादे केऽप्येता ज्ञानमुत्पद्यते तदसम्यग्धादपि त्वगादिभिः परे
ज्ञानं नोत्पद्यते तन्मते विभुत्वे च असाम्यन्धानं न संभवतीति न विभुमनः न च तदानीमदृष्टविशे

पूर्वमनुभवस्मरणभेदात् बुद्ध्यावधारितं तत्रानुभवप्रकारदर्शिताः स्रग्मतवासरानं दर्शितं तत्र हि
एकी नुभवः कारणं अत्र केचित् अनुभवत्वेन नकारणत्वं किंतु ज्ञानत्वेन अस्यास्मरणानंतरं स्मर
णान्तरात् समानप्रकारकस्मरणेन पूर्वसंस्कारस्याविनष्टत्वात् मन्मते तु तेन स्मरणेन संस्कारान्तरद्वारा
स्मरणान्तरं जन्यते इत्याहुः ननु यत्र समूहालंबनोत्तरं घटपटादीनां क्रमेण स्मरणमजानीष्ट सकलाविष
यस्मरणान्तरमाभूत् तत्र फलस्य संस्कारनाशकत्वाभावात् कालस्य रोगस्य चरमफलस्य वा संस्कारना
शकत्वं वाच्यं तथा च न क्रमिकस्मरणानुपपत्तिः न च पुनः पुनः स्मरणान्तरद्वारा संस्कारानुपपत्तिः
ऊटित्युद्धोक्तसमवधानस्य दार्ढ्यपदार्प्यत्वात् न च विनिगमनाविरहादेव ज्ञानत्वेनापि जनकत्वं स्या
दिति वाच्यं विशेषधर्मेण व्यभिचारात् ज्ञाने सामान्यधर्मेणान्यथा सिद्धत्वात् कथमन्यथा दण्डस्य भ्र
मिद्वारा दुष्यत्वेन रूपेण कारणत्वं न चानिरालोकस्मरणानां संस्कारनाशकं संशयात् व्यभिचारसंश
त्वं

नरकवः कंवत्तपादुकायां कारि। स्थ
तो गायति मद्रकानि तं ब्राह्मणी पृ
च्छति पुत्रकामा राजन् रुमायां तव
एस्य कोऽर्घ्यः १ विघ्निना देहसंपत्ति
रीश्वराय निवेदितुं सूच्य मेव क
ता ब्रह्मन् रुत्तपादोऽदिसंभु
ता २ कलौ कृतपुगंतस्य कलिसस्य कते पुगे यस्य
चेतसि गोविंदो हृदयेऽस्य नाच्युतः ३ जीवने कस्य भक्त
स्य वरं पंचोदितानि विष्णुं नतु कस्य स हृद्योऽणिभक्तिर्ह
नस्य केशवे ४ प्रीतिभोज्या विवात्मानि ह्यापन्नोऽयानि वा
पुनः तावकोऽप्रीतिरभवन्न वै चापमृता वधम् ५

श्रीमते रामानुजाय नमः त्रिमूर्तिधारणानंतरं एवं प्रकारेण संध्यानुष्ठानं कुर्यात्
पश्चादुत्तरवाक्येनाद्यमन्त्रं यं कृत्वा भगवदाज्ञया भगवत्कैंकर्षीयं प्रप
त्तिं संध्यामहं करिष्ये मंत्ररत्ने नैव पुनर्मीर्जितं नववारं कृत्वा पश्चादेकमर्घ्यं
दत्त्वा पश्चात्संत्ररत्ने नैवार्घ्यं त्रयं दत्त्वा ११ चम्य पश्चात्केशवादि तर्पणं
कुर्यात् केशवं तर्पयामि नारायणं तर्पयामि माधवं तर्पयामि विष्णुं तर्प
यामि विंदं तर्प० मधुसूदनं तर्प० त्रिविक्रमं तर्प० वामनं तर्प० श्रीधरं तर्प० ह
रीं तर्पयामि० पद्मनाभं तर्प० दामोदरं तर्प० वासुदेवं तर्पयामि० पश्चादासनं
श्रीमते रामते रामानुजाय नमः श्रीरिति प्रोक्ष्य तत्रोपविश्य शुद्धाद्यमन्त्रं कृत्वा प

१.

न सता समवायित्यपि गुणादौ विशिष्टसत्तात्वावदिन्नस्य समवायेना
 सत्त्ववत् घटत्वाय यद्विन्नप्रतियोगिता कत्वसंबंधेन घटत्वाय व
 दिन्नैवेतोपि घटाभावस्य न तादृशसंबंधेन प्रमेयत्वाय वदिन्नव
 त्वमतः प्रमेयता स्तीत्यादौ घटत्वाय वदिन्नप्रतियोगिता कत्वसंबंधे
 नैव प्रमेयत्वाय वदिन्नस्यैवाभांशो भ्रमत्वमित्यपि प्रत्युक्तम् घटत्वादे
 रत्वपित्तानवच्छेदकतया तदवदिन्नप्रतियोगिता कत्वसंबंधेन प्रमेयत्व
 विशिष्टस्यान्यथेति राकांक्षतया शाब्दस्या संभवादिति ध्येयम् नीलोप
 देना स्तीत्यादौ नीलघटत्वस्यान्यपित्तानवच्छेदकत्वे तादृशधर्मावदिन्न
 प्रतियोगिता कत्वमेव संसर्गं ननु नीलाद्यादिप्रत्येकं धर्मावदिन्नप्रति
 योगित्वं नीलघटस्य पीतघटस्य चापिकरणे तादृशप्रयोगानापत्तेः नी

(म)

१.

म

१.

तो
१

कंबुग्रीवादिमान्नास्तीत्यादिशाब्दबोधानां संसर्गकोटावेव प्रतियो
गितायां प्रमेयत्वायवदिनत्वावगाहितया भ्रमत्वम् संसर्गप्रका
स्ताधारणविशेषणविशेष्यभावस्यैव घटत्वत्वात् अन्यथाह
रूपसंबंधेन प्रमेयत्वायवदिनप्रतियोगिताकस्यालीकतया त्व
ऽविंदुतत्संबंधेन प्रमेयस्याभ्रवैधर्मित्वया संभवेन भ्रमत्वा
नुपपत्तेः सदुपरागेणाप्यसतः संसर्गमय्यादिषाभानस्याप्यनंगी
कारणत्वं लुप्तेन घटत्वायवदिनप्रतियोगिताकत्वसंबंधेन चा
भावे प्रमेयस्य सत्त्वेन भ्रमत्वस्य वक्तुमक्यत्वात् अन्यथा घटवत्प
विषयेनास्तीत्यादेः प्रमाणत्वापत्तेः तद्घटत्वावदिनप्रतियोगिता
कत्वसंबंधेन घटाविशिष्टस्य घटविशेष्यभावस्य तत्र सत्वात् एते

तो.

१.

पाकरेण विधेयम् एवं विनियोजनादिकमपि तथाच प्राजापत्येषु कस्माच्चित्पशोरा
रभ्य एकं सर्वज्ञानुष्ठाप द्वितीयादिः पदार्थस्ते नैव क्रमेणानुषेपः सप्रवृत्तिक्रमः सो
यं श्रुत्यादिभ्यो दुर्बलः तदेवं संक्षेपात्तो निरूपितः षड्विधक्रमनिरूपणेन प्रयोग
विधिः कर्मजन्यफलस्वाम्यं बोधकोविपिरधिकारविधिः कर्मजन्यस्वाम्यं क
र्मजन्यफलभोक्तृत्वम् सच पजेतस्वर्गकर्मरत्यादिरूपः स्वर्गमुद्दिश्य पांगं वि
धते तेन स्वर्गाकासस्य पागजन्यफलभोक्तृत्वं प्रतिपाद्यते यस्याहिताग्नेरग्नि
र्गृहान् दहेत् सोऽग्नयेत्यामवते ऋष्याकपालं निर्वपेदित्यादिना निदाहादो निमि
ते कर्मविदधतानिमित्तवतः कर्मजन्यपापक्षयरूपफलस्वाम्यं प्रतिपाद्यते ए
वमहर्हः संध्यामुपासीत इत्यादिना शुचिविहितजीविनः संध्योपासनजन्यप्रत्य

॥॥

१.

क्रमः प्रवृत्तिक्रमाच्चलवान् प्रवृत्तिक्रमेहिबहूनां मंगानां प्रधानविप्रकर्षात्
मुत्पत्तिक्रमेण सन्निकर्षात् सहप्रयुज्यमानेषु प्रधानेषु सन्निपतितानामंगानां
मावृत्त्यानुष्ठानिकर्तव्येहि द्वितीयादिपदार्थानां प्रथमानुष्ठितपदार्थक्रमाद्यः
क्रमः सप्रतिपतिक्रमः यथा प्राजापत्यपशवंगेषु प्राजापत्याहि वैश्वदेवीक
त्वाप्राजापत्यैश्चैत्तीतिवाक्येन तृतीया निर्देशात्सेतिकर्तव्यताका एकका
लतत्त्वेन विहिता अतस्तेषां तदंगानां चोपाकरणानियोजनप्रभृतीनां साहि
त्यसंप्राप्यं तच्च प्राजापत्यपशूनां संप्रतिपन्नदेवताकत्वेन युगपदनुष्ठाना
दुपपद्यते तदंगानां चोपाकरणादीनां युगपदनुष्ठानमशक्यम् अतस्तेषां
साहित्यमव्यवहितानुष्ठानात्संपाद्यम् तद्वैकल्योपाकरणं विधायैवैव

बायपरिहारूप फलस्वाम्यंबोध्यते तच्च फलस्वाम्यं तद्वैवधोपिकारविशिष्टः
अधिकारश्च स एव यदि विवाके प्रहस्य विशेषणत्वेन श्रूयते यथा कम्पेकः ॥ १ ॥
फलकामना नैमित्तिके कर्मणि निमित्तनिश्चयः नित्ये संशयोपासनादौ शुचिविहि
कालजीवित्वं च अतएव राजा राजसूयेन स्वाएज्यकामो यजेतेत्यनेन विधि
वाकेन स्वाएज्यमुद्दिश्य विदुतापि न स्वाएज्यकाममात्रस्य तत्फलभोक्तृत्वं
प्रतिपाद्यते किंतु राज्ञः स्वतः स्वाएज्यकामस्यैव एज्यत्वस्याप्यधिकारिविशे
षणत्वेन श्रवणात् कश्चित्प्रहस्य विशेषणत्वेनाश्रुतमप्यधिकारिविशेषणम्
यथा अयमनविधि सिद्धा विधा क्रतुविधीनामर्थज्ञानापेक्षत्वेनायमनविधिः
द्वार्थज्ञानवन्तं प्रत्येव प्रवृत्तेः एवमनिसाध्यकर्मस्वाधानसिद्धानिमित्तानि अ
तिसाध्यकर्मणा मग्नपेक्षत्वेन तद्विधीनामाधानसिद्धानिमित्तं प्रत्येव प्रवृत्तेः ॥

8

स्मितत्वं वा व्याप्तिरिति तु न युक्तम् सर्वत्र साध्याभावपदवैषम्यो
 न् यत्तु साध्याभाववति पश्यन्तो प्रकृतानुमितिविरोधित्वं ना
 स्मितत्वं व्याप्तिरिति तन्न अनुमित्यविरोधित्वज्ञानस्यानुमि
 तिहेतुत्वे साध्याभाववद्वतित्वज्ञानस्यानुमित्याविरोधितया
 व्याप्तिचारिण्यतिप्रसंगान् केचित्तु यावन्तः साध्याभावाः प्रत्येकं त
 त्समातीयायेत तदाधिकरणवद्वतित्वाभावात्तद्वत्त्वं तत्त्वम् सिद्धान्त्यं च
 समानासमाधिकरणधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिता कत्वान्यतररूपेण सा
 ध्याभावश्च पूर्वोक्तद्वितीयरीत्या प्रत्येतद्व्यव्याप्यवद्वतिश्च प्र
 तियोगितावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगिव्याधिकरणो वा तेन तत्तत्साध्य

124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635

भिन्नाः इव विषयकप्रत्यक्षस्य गुणरावपि विषयतयोत्पत्त्या तत्र व्यभिचारकारणप्रकार्यतयदे
कप्रत्यासत्तौ इव्यवतित्वस्य विशेषणत्वावश्यकत्वेकाप्यंतावदेककोटौ इव्यविषयकत्वेन निवेशनी
यं प्रयोजनाभावात् किं हि देशे लौकिकस्यापि प्रत्यक्षस्योपनीतरूपपदार्थे विषयतयोत्पत्तेस्तत्र व्य
भिचारत्वात् एव लौकिकविषयतायाः प्रत्यासत्तित्वावश्यकत्वेकाप्यंतावदेककोटौ लौकिकत्वम
पिन निवेशनीयं यप्येवं प्रत्यक्षत्वनिवेशनमपहलं प्रत्यक्षे तस्य लौकिकविषयतासंबंधेनानु
त्पत्तेर्व्यभिचारानवकाशत तत्रापि नित्यानित्यधर्मस्य X वृत्ति X कार्यतावदेकत्वस्य सिद्धौ तत्रैव
कृतमाशङ्कनादिसाधारणानानसान्यत्वमात्रस्य कार्यतावदेकत्वा संभवात् प्रत्यक्षत्वनिवेशः न च
प्रत्यक्षत्वमपि एव साधारणमतस्तदोषतादवस्थमिति विवाच्यम् इव प्रत्यक्षत्वावृत्तजन्य
प्रत्यक्षवृत्तिजातिविशेषस्यैव कार्यतावदेकत्वत्वात् इव एताने प्रत्यक्षत्वव्यवहारस्य कार्यमात्रे
उपादानलौकिकप्रत्यक्षस्य हेतु तया धर्मिणा ह्यकमानसिद्धलौकिकविषयतानिबन्धनत्वेन प्रत्य
क्षत्वजातेस्तसाधारण्ये मानाभावाच्च न च मानसान्यप्रत्यक्षं प्रतिरूपस्य हेतुत्वे तयोः स्पर्शनि
प्रत्यक्षानुपपत्तिरिति वाच्यम् वापोरंतीदिमतया तज्ज्ञानस्य स्पर्शादि लिङ्गाकारुमिति रूपतपेष्टा
पतेः शीतोवापुर्दिपारोपेचिमानस एवेति न्यायप्रवेशेनिकसिद्धांतत न च प्रतीतिवत्त्वात्



पेलापि मनसा पूरणां न निरावाधमेव अतएव इन्द्रिये

अतः सिंधुः क्रीणाद
एतौ वास्यः कूरो न के
शरी केशरी वस्व
जोता नो मयेषांते
दिपर्ष्ययः १७ एषा
एषे नृसिंहे को ना
मसि हो विराजते य
आदतः पलायंते
महाकल्मषकुंजराः
यस्यापि देवक्रोधः
पापिप्रघः पश्वधंति
धोनि धंति सततं
विच्छक्ते नंतमाश्रये

सहृदियत्वेन अनुसित्यादावपि मनोरूपेन्द्रियजन्यत्वात्

वेत्तापि मनसा दूरतान्तरावाधमेव आतएव इन्द्रिये
भूः परास्यर्था सर्वेभ्यश्च परममन इति इन्द्रियान्मनसो
मि नैत्येन प्रतिपादकमागवहीतावचनमपि स्वस्वतया
समाधि तं स्यात् ननु मनसो इन्द्रियत्वास्वीकारे सुखादिज्ञान
स्य प्रत्यक्षत्वेन न स्यादिति चेन्न भ्रूतान्त्रिक कर्षजन्यं ज्ञानमि
ति प्रत्यक्षत्वात् तदा स्य सर्वसंमतत्वादिति चेन्न प्रक्षत्वं स्य
इन्द्रियजन्यत्वव्यभिचारित्वात् अन्यथा तवमते मन
स इन्द्रियत्वेन अनुमित्यादावपि मनो रूपेन्द्रियजन्यत्वात्

तस्यापि ज्ञानत्वाविशेषात् किंचोभयते शिवस्येन्द्रियरहि
तस्वीकारेण तन्मिच्छयास्तकलविश्वविषयकं ज्ञानं तस्य
प्रत्यक्षात्त्वं न स्यादित्यपि स्यादिति वेदांतमते प्रक्षत्तत्त्वप्र
योजकं किमिति चेत् किं ज्ञातगतस्य प्रत्यक्षात्त्वस्य प्रयोज
कं पृच्छति किं विषयगतस्य प्रत्यक्षात्त्वस्य प्रयोजकमिति
आये प्रमाणाच्चेतन्य विषयावच्छिन्नचेतन्याभेद इति ब्रूमः
तस्यात्र विषयं चेतन्यं विषयचेतन्यं प्रमाणाच्चेतन्यं प्रमा
णाच्चेतन्यं चेति तत्र पटावच्छिन्नचेतन्यं विषयचेतन्यं ताम्र

ति एवं च जीवन्मुक्तो व्यभिचारस्तत्राविद्यास्तमयेन दृष्ट्यास्तमयो न
ज्ञायते ततो दृष्ट्यास्तमयविशिष्टा विद्यास्तमयः ज्ञापकः अवि
द्यास्तमयविशिष्टा दृष्ट्यास्तमयो ज्ञाप्यः एवं चाविद्यास्तमयवान्
तत्त्वज्ञानाधिकारणक्षयः दृष्ट्यास्तमयवान् मुक्तिपूर्वत्वात् अत्र
मुक्तिपूर्वत्वमस्तु दृष्ट्यास्तमयो मास्तु इत्यप्रयोजनोक्तिवारणार्थं का
मनुकूलतर्कः दृष्ट्यास्तमोपनस्यात् तर्हि मुक्तिपूर्वत्वमपि न
स्यात् इति सच मुक्तिज्ञानमंतरानसंभवतीति मुक्तिपदार्थेति
वक्ति अथ वेति

18
हेतुभंगप्रसंगस्यादिति चेन्न तत्त्वज्ञानस्यापि अविद्यानाशश्च
तो नष्टत्वेनाहेतुभंगमिधा विपास्तमप्यस्यात्यंताभावस्वी-
कारात् एवं चात्यंताभावस्य नित्यत्वेन तत्त्वज्ञानकार्यता
नस्यादिति चेन्न अविद्यायास्त्वेकालिकनिषेधप्रतिषेधित्व
रूपमिष्यात्वस्वीकारेण एतन्नास्तेन सर्वनिवृत्तिवत् तत्त्वज्ञा-
नेर्नाविधानिवृत्तिस्वीकारात् एवं च तत्त्वज्ञानेनाविद्यानाशो
न च दृश्यनाश इति अविद्यानाशदृश्यताशयोर्ज्ञाप्यज्ञापक-
भावः ज्ञाप्यज्ञापकभावो व्याप्यव्यापकभावो विना-
नसंभवति व्याप्यव्यापकभावश्चानुमानं विना न संभवति

१७
 २ अधी गोचरत्वाधिकरणे एव मोक्षप्राप्तिमत्त्वविधानं स्यादितिर्वच्यम्
 अ एवं अधी गोचरत्वाधिकरणक्षणास्य अविद्यातत्प्रपञ्चदृश्यविशि
 ष्टकालपूर्वत्वाभावनिमित्तस्य भङ्गापत्तेः तस्या हि यदि चरमधील
 पतत्वज्ञानाधिकरणक्षणेऽविद्यानाशस्तदा तत्त्वज्ञानस्यापि अ
 विद्याकायत्वेन तद्विशिष्टकालपूर्वत्वमेव तदव्यवहि पूर्वक्षणास्य न
 ननु विद्योत्पत्तिक्षणास्य स्यात् ननु विद्योत्तरक्षणेऽविद्यानाशस्वीका
 रेऽविद्यानाशस्यापि दृष्टान्तगतत्वेन तद्विशिष्टकालपूर्वत्वमेव
 विद्यावत्क्षणास्य स्यादिति चेन्न अविद्यानाशोत्तरदृश्यविशिष्टका
 लपूर्वत्वाभावनिमित्तस्वीकारात् नन्वविद्यानाशस्य धर्मसंलुपत्वे
 न तन्नाशकाभावात् तन्नाशस्य सर्वोदासित्वेन।

२०
अतः उच्यते चरसंसर्गा विषयकमनोवृत्ति विशेष विषयः निरुक्तव
त्ति विशेषश्च हेताभावो पलक्षितं ब्रह्म इत्याकारकः अत्र तादृशी वि
षयत्वे मोक्षं प्रति नोद्देश्यता वदेदकत्वसंभवः उत्पत्तिकालीनो घटो
गंधवान् इति वाक्यस्य प्राप्त्या एषा प्रतिवाराण्य उद्देश्यता वदेदककाला
वद्विन्नत्वस्य विधेयगतत्वेन विधेयता संबंधे नोद्देश्य विधेयभावाव
गा हि शाब्दबोधं प्रति उद्देश्यता वदेदककालावद्विन्नत्वप्रकारकवि
धेयधर्मिकज्ञानं कारणा मित्या कारकव्युत्पत्ति सिद्धस्य प्रकृते मो
क्षप्राप्तिरूपविधेये नैव अतः उच्यते चरत्वकालावद्विन्नत्वस्य
वाधात् न च समानकालवृत्ति चेताधिकारात्वं स्वीकृत्य अतः

ननु
५ सिद्धांतलक्षणघटकीभूताभावेऽत्यंतपदानुपादाने वहिमात्पूमादि
त्पादानव्याप्तिः हेतुसमानाधिकरणीभूतो वहिप्रतिषो गिकपर्व
तानुषो गिकोभेदस्तत्प्रतिषो गित्वात्ताध्यस्येति चेन्न लक्षणघट
कीभूताभावेप्रतिषो गिव्यधिकरणत्वविवक्षाणात् नचप्रतिषो
गिव्यधिकरणहेतुसमा।नाधिकरणभावस्य घटाद्यभावस्य स्वा
त्मकपटाभावभेदप्रतिषो गिपटाभावसमानाधिकरणत्वात्
अव्याप्तिरिति वाच्यम् प्रतिषो गिव्यधिकरणत्वस्य साध्यता
वदेदकसंबन्धेनप्रतिषो ग्यधिकरणावृत्तित्वात् एवमप्यभावसा
ध्यकस्यलेऽव्याप्तिरित्यपिन प्रतिषो गिव्यधिकरणेत्यनप्रति
षो गिनीऽत्यंताभावोतिरूपकत्वेनाभिसतत्वात् अन्वेवम
त्व

22

[illegible]

①

ता ३१
८ सत्त्वावहित्वा प्रतियोगिता क ता दृशा भाव प्र ति योगित्वा द ति व्याप्तिः तेषं
प्रमेया दित्यादौ प्रमेयत्वादेः ता दृशा प्रतियोगिता न वच्छेद कत्वा द भाव
व्यादेः प्रमेयत्वव्याधि कारण प्रतियोगित्वस्या प्राप्तिर्यः यथा पावंत
स्ता दृशाः साध्या भावाः प्रत्येकं तत् प्रति योगिता वच्छेद केन धर्मेण च
दू पाव वित्त्वं प्रति व्याप कत्वं स वच्छिद्यते त दू प वत्त्वम् इत्याहुः
नरेणु वृत्ति म दू त यो पावंत स्ता ध्या भाव व द्ध ति त्वा भावा ता
छत्वं व्याप्तिः चेत्त संवंधेन हितु ता वृ ति म दू त यः इत्यत्रापि वृत्ति
मत्वं तेनैव संवंधेन बोध्यन् तेन व्याधि कारण धर्मी वाच्छेद व स्य भाववर्ति संयोगेन या वृत्ति स्त द भाव स्य जात्यादौ व
र्त्तमानस्य ध मादाव सत्त्वापेन स्तिः साध्या भावश्च पूर्ववद्बोध्यः तद्वद्वृत्ति भावोपि स्वव्यापक तत्त साध्या तान

二

त्वादित्यादौ हेतुतावच्छेदकसंश्लेषसाध्याभाववृत्तित्वस्याप्रति-
शब्दवपित्तवृत्तिः यथायावन्तस्मादृशाः साध्याभावाः प्रत्येकं तेषां
समातीयस्य व्यापकीभूतस्य व्याप्यवृत्तेरभावस्य प्रतियोगि-
तावच्छेदकधर्मेण पदूपावच्छिन्नं प्रति व्यापकत्वमवच्छिद्यते
तदुपवर्तमानं साधनस्य तादृशाभावप्रतियोगित्वं तद-
वच्छेदकत्वं वा साधनतावच्छेदकत्वेति तु न जान्यम् द्वयंसत्वा-
दित्यादौ सत्त्वादेस्तादृशाभावव्यापकगुणकमन्यत्वविशिष्ट-

निकृष्टत्वेऽपि ननु स्यादिति तत्रापि तस्यापि नानाभावात् तथाच सा
ध्यवन्निवृत्तिर्गगनाभाववति धूमादेः सत्त्वादिति व्याप्तिः स्यादतः
पदभित्त्या हुस्तन्मंदं गुरोर्गगनापभावे गुणात्वादिसामानाधिकरण्यं
ननु ऽप्ये गगनापभावे तथात्वमित्यादिभ्रंशोऽपि गगनापभावस्यापि
गुणात्वसामानाधिकरण्यतद्भावयोर्विरुद्धधर्मयोः संभवादिति रि
क्तं नच घटत्वघटाकाशसंयोगान्यतरत्वाददिनाभाववानागन
त्वात् इत्यत्राव्याप्तिः साध्यवन्निवृत्तेऽप्येव वर्तमानस्य गगनसंयोगात्स
कस्य साध्याभावस्याधिकरणे गगनत्वहेतौः सत्त्वादिति वाच्यम्
अभावाभावस्यातिरिक्ततामत एवैतत्तत्तत्क्षणकरणदिति भावः
यद्यपि धूमहेतौ बान्धुसाध्यके ऽव्याप्तिवारणाय वदतित्वं हेतुतावदे

जा.
४

प्रमाणं

दकसंबंधेतेव निवेश्यंतयाच सतावान्जातेरित्यत्राव्याप्तिः ।
साध्याभाववतितेन संबंधेन तद्वत्तेरप्रसिद्धेः तस्यापि ह्यनुताव
देदकसंबंधावकिं न वृत्तित्वीयस्वरूपसंबंधावकिं न प्रति
यो गिताका वृत्तित्वाभावविवक्षाणा नानुपपत्तिरिति संक्षेपः ।
भिन्नत्वे इति दुष्यनिष्ठसंयोगाभावतो भिन्नत्वे दृष्टार्थः माना
भावादिति तस्याच्चाप्यव्याप्यवृत्तिसाध्यकसंबंधेतावव्याप्ति
रिति अव्याप्तेरिति न च साध्यवत्प्रतिपोषिताका न्योन्याभाव
स्य केवलान्वपित्वादसंभव एव कुमुचितो नाव्याप्तिरिति वा

५

५

५

2.

२

निर्वर्तितं धूमोवने रभिधेयत्वाप्रमेयत्वस्य व्यभिचारीति भ्रामादप्यनुमि-
 तिप्रतिबंधादाह यथाप्येति ननु प्रतिबंधकज्ञानविषयव्यभिचारादिघटक
 साध्यादेरपि प्रत्येकं हेत्वा भासत्वापत्तिः अथ विशिष्टविषयकं ज्ञानं प्रतिवं-
 धकं तद्वृत्तकंचन विशिष्टमिति चेत्तर्हि यथाप्येति व्यर्थं अथ विषयविशिष्ट
 स्यात्प्रसिद्धत्वात् इत्यनुशयेनाह परिति केचिनुदुष्टमेव हेतूनामेतास्मि
 दाणानि तत्र तृतीयमिव प्रथममपि तापमानव्यभिचारादेः प्रतिबंधक
 त्वमभ्युपेत्य यादृशाभावप्रतियोगिनो ये व्यभिचारादयः तत्प्रकारकपण्या
 र्थज्ञानविषयत्वं न अनेतत्त्वमित्यस्य तद्वत्त्वमप्यर्थः आद्यस्येव वादु
 ष्टहेतुलक्षणात्वमिति प्राहुः किं न विवक्षितं यद्विषयकत्वेन यादृशा
 विशिष्टविषयकत्वेन तेनाहमिति प्रतिबंधकपक्षविशेषकमवि

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ

२

अथ यदूपावच्छिन्नविषयितासमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकं यदूपावच्छिन्नविषयितात्वं तदूपावच्छिन्नविषयिताशून्यत्वं निवेशोऽभावत्वेन ह्युपावगा सभाववान् वक्ष्यभाववान् रतिज्ञानवारणमशक्यम् अभावत्वावच्छिन्नविषयतात्वस्य वक्ष्यभाववद्बुद्धविषयकत्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितानच्छेदकत्वात् यदूपापदेनाभावत्वस्य धर्तुमशक्यत्वात् वक्ष्यभाववदभावत्वस्य धर्तुमशक्यत्वेऽपि तदूपावच्छिन्नविषयताशून्यत्वस्य तादृशभेदसत्त्वात् न च यदूपावच्छिन्नविषयतानिरूपितं यदूपावच्छिन्नविषयतात्वं तादृशविशिष्टविषयकत्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकं तदूपावच्छिन्नविषयतानिरूपितं तदूपावच्छिन्नविषयताशून्यत्वं निवेशं अभावत्वावच्छिन्नविषयतानिरूपितं वक्ष्यभाववद्बुद्धत्वावच्छिन्नविषयतात्वं तथेति न तादृशविषयताशून्यत्वं तस्येति वाच्यम् अभावत्वावच्छिन्नविषयतानिरूपितं वक्ष्यभाववद्बुद्धत्वावच्छिन्नविषय

३

॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

Handwritten text in a script, likely Indic, located at the top left of the page.

8

Handwritten text in a script, likely Indic, located at the bottom of the page.

जं स्वतो व्यावृत्तं स्वमिति स्वात्मकं लिङ्गं न जन्म जन्मोत्तरं मे नुमिति स्ववि
 त्वं पदोदावृत्तिव्याप्यं घटउत्तरं म्योमिति स्वमे यस्य ह्युदात्तं नुमिति स्ववि
 न जन्मानुमिति विषयतादि न्यतया द स्वतो व्यावृत्तव्यमिति ननु वि
 षयत्तरं म्योविद्यते निःसामान्यत्वे सति सामान्यमिदमेवेति सप्तवृत्तता
 न्यनुमानजन्यानुमिति विषयता द संभवः न च स्वसृजनीयेतरं यदाह
 मिदं विषयता भावादसंभव इति बाध्यं प्रमेयत्वेन भावत्वेन च सर्वथा
 विशेषसृजनीयतादि न्यतया द हाजात्यं चेति यदाह विभाजनं तादात्म्य
 रूपेणोक्तिनया च स्वभिन्नलिंगजन्यत्वं विशेषव्यक्तं स्वतो व्यावृत्तव्यमिति
 भाजकोपाधि सन्निष्ठा सृज्य धर्मनवच्छिन्नप्रतिपत्तिरिति निर्दिष्टं द वि
 धेय कानुमिति विषयो यत्तद्विन्नत्वमिति फलितं उक्तं विवक्षायाञ्च
 तमा द घटउत्तरं म्योमिधने एतद्दुहादि न्यनुमिति विषयत्वकूपय
 योऽनुत्तल्लक्षणस्य घटावस्थित्यापि त्वेव्युक्तं विवक्षायां नाप्रियादि
 न्यतया द घटादेसादात्म्येन व्याकृतत्वेपि निवृत्तमिति स्पष्टमेव
 संवध्यते स्वभिन्नलिंगे निमित्त्यनुक्तं विशेषज्ञे योमिधने यत्त
 एतद्विशेषोदादि न्यनुमानजन्यानुमिति विषयत्वेना संभवः स्यात् स्वविशे
 व्यक्तं न्यनुक्तं जन्मद्वयं विशेषमभिन्नं स्वावयवतादि न्यनुमानजन्यानुमि
 तौ विशेषस्येतरं मेदाशेष विशेषणतया विषयत्वेना संभवः स्यात् इत
 रमेदेन्यनुक्तं विशेषेण प्रमेयोऽर्थे यत्तादि न्यनुमानजन्यानुमिति वि
 वत्वेना संभवः स्यादिति घटव्यावृत्तिः स्युदेत्यपेक्ष्य स्वसृजनीये
 यदव्यावृत्तिमा द विशेषस्येति विषयत्वे योमिधने तात्वेति विशेषोदाहृत्य
 त्तो गणमन्यत्वादित्यनुमानजन्यानुमिति विषयत्वेना संभवः स्यादिति
 स्वसृजनीयेतरं मेदानुमिति विषयत्वमुक्तं मिमावः यवमद्युक्तं
 नमाने प्रमेयत्वेन रूपेण विशेषसृजनीये मेद्व्यमेदानुमिति मे
 चनां संमव्यात्वेन रूपेण विशेषसृजनीये द्वाव्यमेदानुमिति मे
 आ द द्वाव्यदेर्योक्तिनतादिति न्यनेनाद्वितं यथाऽनुत्तकाज्ञावतिव्या
 प्तिः अन्यजा संभव इत्यर्थः विशेषो विषयघटो मयभिन्नः विशेष यदा
 न्यतरत्वात् इत्यनुमानजन्यव्यासप्रवृत्तिधर्मीयत्वं विषयि यदा
 न्यप्रतिपत्तिरिति तादमेदानुमिति विषयतया संभवकारणपक्षेति चेति
 ताव्यासप्रवृत्तिधर्मीयवृत्तिरेति विशेषां स्यदस्य विशेषयत्वे स्व
 भिन्नलिंगा स्वविशेषव्यक्तं स्ववृत्तिपदाद्यौ कोपाधिसन्निष्ठा प्रतियोगि
 ताक्तमेदानुमिनेरपुनरिदुष्टारं संभवः स्वपदं विशेषो बाध्यप्रयत्नं
 ज्ञादशानुमिति विषयमेदस्य द्वादातपि सत्ता दव्यापि वारता
 यमेदकारणं विवेकान घटविशेषो विशेष यदादमितौ घटकाभावात्
 विशेषत्वाभावात् इति संभवात् तलं वनात्मकं स्वभिन्नलिंगं संभवा
 जन्म स्वविशेषव्यक्तं स्वसृजनीयेतरं मेदानुमिति विषयता द सं
 रतिष्ठेन्न स्वभिन्नलिंगजन्यं स्वविशेषव्यक्तं देश्यता निरूपितं स्ववृत्ति
 र्थं विभाजनकोपाधि सन्निष्ठा सृज्यवृत्तिधर्मीयवृत्तिप्रतिपत्ति
 गितावमेदं निष्ठविधेयता कानुमिति विषयमेदकारणवत्त्वमिति
 निविचक्षितत्वात् याम

ष प्रचुरेष्पमुष्मिन् ग्रंथे मदीये कुरुणानुबंधात् प्रसादवंतो न कशानुवंतु परंतु विश्वावसु
 वंतु संतः ॥८०॥ इति पंचम तमं जननिबंधन विख्यात तातय ज्वभा गिने यवा जिये य सर्व प्र
 शे तो र्या मादि पन्वा त्रे य वंश मौक्तिक भगवदप्य ला चार्प तनु भव श्लेष यम कच क्रवर्ति रघु ना
 या चार्प दीक्षित तनयस्य श्री निवास कृपा ति शय विदित तनयस्य सीतां वागर्भ संभूत श्री
 मत्कांचीनगर वास्तव्यस्य वेंकटाचार्यस्य यज्वनः कृतिषु विश्वगुण दर्शस्संस्कृतिः ॥ ॐ ॥
 श्रीमते रामानुजाय नमः ॥ ॐ ॥ श्रीरामाय नमः ॥ ॐ ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ ॐ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥

राष्ट्र

निंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ वेङ्कट कवि वर्णनम्॥ निंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ पुनः शंका॥ समाधानं॥ कामाक्षिका नगरी वर्णनम्॥ अपरमहन्सामित्तव॥
त्रिविक्रमस्तव॥ शेखनिंदा॥ पुनः समाधानं॥ कामाक्षिस्तव॥ निंदा॥ पुनः समाधानं॥ शिवभूषणं॥ निंदा॥ पुनः समाधानं॥ पुनः शंका॥ पुनस्तमा
धानं॥ पुनश्शंका॥ पुनः समाधानं॥ पुनश्शंका॥ पुनस्तमाधानं॥ पुनः शंका॥ पुनस्तमाधानं॥ कांची प्रतीवर्णनं॥ निंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ पर्वत
प्रतिभूषणं॥ निंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ विजयपुष्पवत्तव॥ निंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ हीरनदी भूषणं॥ निंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ बाहानदी वर्णनं॥
अरशाणि फाल अग्रहार वर्णनं॥ निंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ तुंडी देश वर्णनं॥ निंदा॥ पुनः समाधानं॥ पुनः शंकालोपरुप्तं॥ पुनस्तमा
धानं॥ चंद्री प्रतीवर्णनं॥ निंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ ग्रानिंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ देवनूपकस्तव॥ श्रीगुरुदेवस्तव॥ श्रीवराहस्तव॥ निंदा॥ पुनः
समाधानं॥ कावेरी वर्णनं॥ श्रेष्ठनिंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ श्रीरंग वर्णनं॥ निंदा॥ पुनः समाधानं॥ पुनर्निंदा॥ पुनस्तमाधानं॥
चंद्रत्वामि वर्णनं॥ चंद्रपृष्ठीणी वर्णनं॥ श्रीरंगदेव वर्णनं॥ निंदा॥ पुनः समाधानं॥ श्रीरंगनाथक वर्णनं॥ श्रीलक्ष्मीस्तव॥ निंदा॥ समाधा
नं॥ पुनर्निंदा॥ पुनः समाधानं॥ गह्वर स्वामि वर्णनं॥ निंदा॥ समाधानं॥ श्रीवैद्यवार्धनं॥ निंदा॥ समाधानं॥ अपरमहन्सं॥ शेखभूषणं॥ निंदा॥
समाधानं॥ बोलदेश वर्णनं॥ निंदा॥ समाधानं॥ पुर्विंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ कुंभकोणस्तव॥ वंपका एषभूषणं॥ कुरुनागेवालस्तव॥ निंदा॥
समाधानं॥ बोलदेश प्रजाभूषणम्॥ निंदा॥ समाधानं॥ सेतु वर्णनं॥ निंदा॥ समाधानं॥ ताभूपणिभूषणं॥ कुरुका उरीभूषणं॥ निंदा॥ समाधा
नं॥ स्मार्तभूषणं॥ निंदा॥ समाधानं॥ आराध्यानिंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ पुनर्निंदा॥ पुनस्तमाधानं॥ ज्योतिर्विदभूषणं॥ निंदा॥ समाधानं॥ पिबकुंदूषणं
समाधानं॥ कविदूषणं॥ समाधानं॥ तार्किकदूषणं॥ समाधानं॥ मीमांसकनिंदा॥ समाधानं॥ वैद्याकर दूषणं॥ समाधानं॥ पुनर्निंदा॥ पुनस्तमाधा
नं॥ वेदविक्रमक ब्राह्मण दूषणं॥ समाधानं॥ शंका॥ समाधानं॥ लौकिकदूषणं॥ समाधानं॥ कशा ने प्रति विश्वाव सूपदेशः॥ पुनः शंका॥ पुनः स
माधानं॥ कशा नु विश्वावलोः समाधानवचनं॥ कशा नु विश्वावस्वोर्गरुप्रवेशनं॥ जयशब्दवचनं॥ कवी प्रार्थना॥ ह्रीं समापनं॥ इति विश्व
गुरादर्शस्य सूचीपत्रं संपूर्णं॥ ॐ ॐ ॐ ॥=॥

प्रवीर्येषु अभर्त्तनेषु इति किं न यो लग्नाद् दशस्थाने स्थितः स उदयलग्नमभि
 लषति लग्नाभिमुखो भवति यस्मिन् स्थितः सोऽस्माभिमुखो भवति यस्मात्कु
 हाणां शोभुषी गतिः उक्तं च आगतयस्तु लज्जवायुहास्य सर्वे समेदलगा इति
 तेन पूर्वोभिमुखं व्रजतो लग्नाद् द्वितीयास्थस्य तदाभिमुखं सम्भवति नवाष्टमस्य
 स्यात्स्नाभिमुखं तेनैतज्जाते लग्नाद् दशमस्था स्थितैः पापैर्यस्य जन्मसंघि
 यते इति भगवत्तर्गादौः सर्वाण्येव व्याख्यातान्यभिमुखानीति तथा च तदा
 वप रिपुव्ययगतैः पापैर्यदिवाधनमृत्युगैः लग्ने वा पापमथास्थे द्युने मृत्युमवा
 मुयादिति ॥ अथ योगोत्तरमवबुद्धमाह ॥ पापावुदया लग्नगतौ कुरेणायुतश्च श
 शी दृष्टश्च शुभैर्न यदा मृत्युश्च भवेदचिरात् ॥ एकः पाप उदये लग्ने स्थितः
 अन्तोत्ते स प्रमेगतः शशी च नृमाधवतत्रस्थः कुरेण पापेन युता भवति स य।
 शुभैः सौम्यैर्गर्हैर्यदि न दृष्टः तदा जातस्य मृत्युश्च चिराच्छीघ्रमेव भवेत् अथा
 रिहात्तरमवबुद्धमाह ॥ क्षीणे व्ययगे हिमगोपायैरुदयाष्टमगैः केन्द्रेषु शुभाश्च

अलंकारः पणिकारः निपका नवप्रसा
 पादनि पका सवाञ्जलिनि भानस्येति
 पका व्याख्यातैर्न देति पका नतिप
 जेनेति कभिप्राये विवेक्षितेति पकाफ
 र्णिपत्तिगुणानिना नार्थसंशयः ॥
 दस्ते कथ्येन दस्तेषु ॥ पका नोता नता कुली
 कोदस्तेष्वेति पका नीता नता कुली

आ

सं.
सी.
७३

नोपपन्नः ॥ अथ भाष्येनानुवर्तते

नवेतिप्रनिधनं प्रवदेत् हिमगोचन्देक्षीणोव्ययगोहादृशस्ये तथाप्यपैः कूरग्रहे
 रुदयाष्टमगौलंमस्यैरष्टमगौचकेन्द्रेषुकण्टकेषुयदिसुभानभवन्तितराजा
 तस्यजिप्रवेयनिधनंमरणं प्रवदेद्भूयात् अत्रकेचित्पापैरुदयाष्टमगौलंमनाष्टम
 गौरिह्यंतीतिनदयुक्तं यस्याङ्गवाक्यार्तिः क्षीणोचन्देव्ययगतेपापैरष्टमल
 ग्नगौः केन्द्रबाह्यैः स्थितैः सौम्यैर्जातस्यनिधनंवदेत् ॥ अथारिष्टांतरंमभिविह
 कूरसंयुतः प्राणीसंयुतमृत्सुलानगः कण्टकाहृदिः शुभैरवीक्षितस्तमृत्सुदः ५
 प्राणीचन्द्रः कूरैतापापग्रहेणसंयुक्तः तथाभूतः स्मरामृत्सुलानगः सप्तमहाद
 शाष्टमलानगः नामग्नतमस्थः शुभैः सौम्यग्रहैः कण्टकवास्यैः केन्द्रवर्जनास्था
 नस्यैः शुवीक्षितः अदृष्टोयदाभवति तदाजातस्यमृत्सुशेमरणोभवति अर्थादेवसौ
 म्यग्रहैर्केन्द्रगतेररिष्टाभावः तथाचसागवल्याम व्ययाष्टमस्योदयगोशशोकेण
 पैः समेतेषुभट्टिहीने केन्द्रेषुसौम्यग्रहवर्जितेषुजातस्यसद्यः कुरुतेप्रणाशम
 इति ॥ अथारिष्टांतराणिष्ट्याह ॥ प्राणिमरिविनाशोनिधनमाशुपापेक्षितेषुभै

८

न्या

अतकारः परि कार नि पया तवप्रसा
 पादति पया सर्वोपुक्षिति पयानवेति
 पया व्यस्यते न वेति पया अतिप
 जेनेति काभिप्रायेविशेषेति पया फ
 र्मिद्रतिगुणानिति नानार्थसंश्रयः ५
 पया अतः ॥ पया अतः ॥

७३

अत्रलंकारः परिकार इति पद्या तव प्रसा
दादिति पद्या सर्वो शुचि निधानस्येति
पद्या व्याख्यानं न वेति पद्या अतिप
जेतेति साभिप्राये विशेष्येति पद्या फ
एति प्रत्ययै गुणमिति नानार्थसंश्रय इत्या
दिश्लोकखेपेन श्लेषः ॥ पद्या आतः का
कौदरेतेनेति पद्या नीतानामाकुली
ति पद्या अप्रसावुदपमाह इति पद्या
अपममिति रठा इति पद्या मंदमग्निसधु
रिति पथारम्या इति प्राप्तवतीति पद्या
एतस्मिन्नपिकपपइति अप्रस्तुतप्र
संसास्यादिति अस्याः पंचप्रकाराः पदा
हुः कार्येति भित्ति सामान्ये इति पद्या आ
वर्जकतमसदा इति पद्या अंतः बि
द्याणि भूषांसीति इमौ सारूप्यनिबंध
नाप्रस्तुतप्रसंसायां ॥ सामान्यनिबंध
नापद्या विधापवेरभिनि पद्या सोला
दस्वर्गरेखाणां भित्ति विशेषनिबंध
नापद्या अंकाधिरोपितेति कारणमि
बंधनापद्या सूतसारमिवे दुमंडलमि
ति पद्या वा आश्रित्य नृजनेमृतेति
कार्येनिबंधनापद्या नापत्तदं चिन्
रवेति पद्या वा अस्याश्चेदं तीति अत्र
नायेकां गानिरीक्षणकं धं मालतिगत
कं छेदप्रकारबुद्धिः ॥ निरीक्षणका
धं कुत्र दृष्टमत आह लज्जानिराह
मिति संबंधांतरे पि अप्रस्तुतप्रसंसा
दृष्टा पद्या तापत्रजोवधीति पद्या
कालिंदिवृहीति प्रस्तुतेन प्रस्तु
नस्येति पद्या कल्वभो कं यपाभीति
पद्या वा अन्यासुतावदुपमर्देति पद्या
कोशाखं धमिपं दधातीति पद्या रात्रिः
शीवाकाचनेति पद्या वावहंति सिंदू
रामिति पद्या वा अंगासंगि एतल
कांडामिति पद्या विपरिस्ता नमिति
पर्यायोक्तं तु गम्यस्येति पद्या वा लोकां
पश्यति पस्यां धि रिति पद्या निवे
द्यतां हंतेति पद्या वा देवं वंदे जलध
ति पद्या चक्राभिघातप्रसंसा हंथेति
पद्या योक्तं तदप्याहुरिति पद्या देहिम
त्कं दुकेमिति उक्तिर्व्यजस्तुति निबंध
देत्यादि श्लोकाखेपेन व्याजस्तुतिः ॥

पद्या वा कल्ले श्लेषे धमदो योक्तुमिति
पद्या वा अर्द्धदानववैरिति पद्या
कल्वं वानरेति पद्या अंमुद्राति
पद्या धन्याः रवलुवनइति दंडिक
तमप्रस्तुतप्रसंसा लक्षणमाह अप्रस्तु
तप्रसंसास्यादप्रकांडोत्विति प्रस्तुतेन
प्रस्तुतघोतनं पद्या शोक्तिरिति
निदापानिंदया व्यक्तिरिति पद्या वि
पदरेव विशेषेति पद्या लावापद्रवण
वयोनेति आक्षेपः स्वपनुक्तस्येति
पद्या साहित्यपायो निधि संख्यातोत्यमिति
पद्या गुरुतुसर्वपदीति निषेधाभास
मिति पद्या नरेद्रव्योलेन वपमिति आ
क्षेपो न्योविधा वि पद्या वा न चिरमम
तापायेति ॥ आभासवैविरोत्येति

आचेदं प्रतियोगिक रजतप्रतियोगिकतादात्म्यप्रोभिर्निर्गोराकारप्रो
 भी हात्पतिरावर्षिकी किंचेदं रजतमित्यादिस्यते रजततादात्म्यविष
 यत्वमिदं विषयत्वेनावर्द्धितं मिदं तादात्म्यविषयत्वं रजतविषय
 त्वेनावर्द्धितमित्याकाररूपं प्रतीयते इत्युक्तं तद्यनोपपद्यते रजत
 तादात्म्यविषयताया विदं विषयतावदेत्येतरजतादिविषयता
 इदं विषयतावदेत्येतरजतादिविषयताया अपीदं विषयताव
 देये विशेषणत्वाद्विदं विषयतायामवदेदकत्वासंभवात् नच
 रजतमिदं जानामीत्यादिप्रत्यये रजतादिविषयतावर्द्धितत्वमि
 दं विषयताविशिष्टे तादात्म्यविषयत्वेन भाति किंतु केवल इति
 वाच्यम् तथा सति विशेषणविषयत्वे विशेष्यविषयतावर्द्धि
 त्वस्या सिद्धाभावात् न हितदनुभवः पृथगस्ति नच तदसिद्ध
 मेव सर्वानुभवसिद्धत्वात् नन्वास्मादिदमादिविषयत्वरजता
 दिविषयत्वप्रोः परस्य एव वर्द्धितत्वमिति चेन्न प्रसिद्धावदेद
 कस्य मूलादेस्तदवर्द्धितसंयोगास्य वर्द्धितत्वात् ननु भवेन वि

मिथ्यात्वा निश्चयेन मिथ्यात्वेन निश्चीयमानतादाः आपहितरु
पेण मिथ्यात्वनिश्चयो रजतादितादात्म्यमोस्तुत्वरूपतोपि सतीदमा
यवदेदेन रजतादिकंततादात्म्यं रजतत्वादेः संसर्गश्च रजतायवदेदे
नेदमादेस्तादात्म्यमिदंत्वादेः संसर्गश्च चितिजायते भ्रमस्य लेभ्र
मकालेवाध्यस्योत्पत्तिस्वीकारात्तस्य प्रातीतिकत्वेन भ्रमपूर्वमिव
यमानत्वात् नन्वेकेन तादात्म्येनेदं रजतयो एकारद्वये पस्परं प्राप्तिः २
विशेष एतया भात संभवात् तादात्म्यद्वयोत्पत्तौ मानाभाव इति चेन्न
आकारभेदानुपपत्तेः आकारो हि ज्ञानानां मिथो बेलन्न एतद्व्यवि
भिन्नविषयरूपं ननु विषयिता विशेषमात्रं तथा सति वहिर्विषय
मात्रलोपापत्त्या साकारवाद्यापत्तेः तदुल्लाचाप्यादिभिः अर्चने
व विशेषो हि निराकारतयां पिपां मि अर्चनज्ञानादत्यंतमिन्नेन य
दादिरूपेण विषयेणाभिन्नोपि यो विशेषः निराकारतया ज्ञानधर्म
रूपाकारेण यदादिना विषयिता स्यानीयेन हीनतया तथा च यदा
दिकं विषयिता स्यानीयो ज्ञानधर्मज्ञानाद्भिन्नाभिन्नतया वो द्वैर्पदु
च्यते तथा न किंतु ज्ञानादत्यंतमिन्नः तथैवानुभवादिति भावः त

स्वविषयं भवत्तु यः स्वामिना न भवति तर्हि निर्विकल्पकमहत्तु यो विबोधश्चेतनागमः कोप एवास्ति ततो ह्यमर्षः
 तिकथ्यते अवहित्यं तुल्यत्वात् हेतुं प्रोक्तं कारणात् न प्रोक्तं विदितं यमानादेश्चेतश्च इत्युग्रता शास्त्रोपदेश
 मंत्राद्यै र्चितं धीराणां गतिः विरक्तदेहेन साधो ज्ञातुः त्यागतादिरुत सालीपातग्रहादिभ्य उन्मादश्च
 तविभ्रमः रोगादिभिः प्रागवस्था मरणादप्युत्थितं भवेत्तु पुनरुत्थमरणस्य भावत्वाद्योगात् वस्तुतस्तु मर्षो वि
 शेष एव मरणं अन्यथा संवदो ह्येवं भावत्वात्तु यत्तः श्री त्वितिकेर्मनः क्षेपत्वासः कंषादिकाः ॥
 पूर्वापरविचारे त्वं भवं त्रासात् यत्तु भवेत् तर्को विचारः संदेहाद् शीरो गलिनर्तकः विचारे वि
 मर्षः अनुभावो दिविधः प्राणिनः सात्त्विकश्चैति तत्रांगेन निर्वृतं प्राणि को भू विज्ञेयादिः ॥ स
 न त्वे चित्तवृत्त्या निर्वृतः सांभः त्वे दोषरोमां चः स्वभंगो यवेपथुः वैवर्ष मश्रु प्रलप रत्यथौ सा
 त्विका गुणा इति परिगणितः सात्त्विकः ॥

स्मारयामा यथासाधनं ॥ १५ ॥ कृत्वा
 तस्या चित्तवृत्तवत्तदा तस्या उपयोग इति भावः आभिमानिकानि श्रवणा

अपकमिति निश्चयवानस्मीतिज्ञापयंतौ विवर्देते इत्थं कंतप्याच वा
दो निश्चयवत्त्वकाले सभापत्यादीनां संशयाभावमुद्दिश्य विचारोपवृत्तिरिति
तत्र ननु विशेषणज्ञानस्य विशिष्टवृत्त्यहेतुत्वमनो नोक्तरीत्या विप्रतिरूप्य
प्रवृत्तिरिति चेत्तत्त्वम् तस्यापि स्वस्य परस्य वा संशयाभाववत्त्वेति श्रियते त
प्रसिद्धत्वज्ञानात्तदुद्देशेन न प्रवृत्तिरतः संशयवत्त्वधीरपेक्षतएव ननु वा त्व
दिनोरन्येषां च मध्यस्थानां निश्चये वादिभ्यां निश्चिते संशयाभावमुद्दिश्य न
विचारे तयोः प्रवृत्तिः किंतु विजयादिकमुद्दिश्य तत्र च विप्रतिपत्तिर्नोपप
ज्यते इत आह तस्मादिति स्वकर्तव्येति उक्तस्य लेता त्कालिके संशयाभा
वे निश्चिते पि निश्चयजन्य संस्कारस्य कालांतरे उद्देदाशंक्या संशयोप
तिसंभवज्ञानेन तदापि संशयाभावो नुवर्ततामितीदृश्या संभवान्न विज
यादिकमात्रमुद्दिश्य प्रवृत्तिः किंच प्रपञ्चासमपबंध एतन्मतमात्रं वैव
युक्ताभ्यां विचाराणीयमित्याक्रोमध्यस्थेन क्रियते अन्यथा वादिनोर्म
तांतो प्रवेशादव्यवस्थापते र्थस्यावावादिनोपी न्येते अन्यथा स्वस्यावि म
चारे मध्यस्थस्यैव ह्यस्यापते स्तप्या विप्रतिपत्तिरपि मध्यस्थेन काप्येव
अन्यथा प्रा संगिकविषयमादाय वादिनोरेकस्य जपस्वीकारापत्या प्रक
ते विप्रमेतयोर्जयपराजयव्यवस्थापनरूपस्य मध्यस्थकर्तव्यस्या राम

ता
त
त्व

प्रतिपन्नोपधावित्पादि स्वसंवाधितपासाते सर्वधर्मिणि त्रैकालिकस्य न
सर्वदाविद्यमानस्य निबेधस्यात्यन्ताभावस्य प्रतिपत्तिर्न वैधेन संवधे
न पदप्रविशिष्टसंवाधितपापयत् साततसंबंधतद्रूपाविकल्बितानि
छोभावस्य प्रतिपत्तिरिति निवेद्य मत्स्यसंबंधांतररूपांतरावच्छिन्नमुक्तं च
प्रतिपत्तिरिति सादापासिद्धसाधनपतेः स्वपदचरजतत्वादिविशिष्टपरं
नव्यमते स्वत्वस्याननुगात्वात् तद्व्यक्तिपरत्वे व्यक्तिभेदेनाभिप्योयापतेः त्वस्य
तथाचरजतताम्येन सापमानं च्युत्यादिकं तन्निष्ठाभावीपपद्रुज
तैताम्यसंबंधावच्छिन्नप्रतिपत्तिरिति तस्य प्रतीतिरुक्तव्यावहारिकेपि
रजते सत्वात् तत्रासिद्धसाधनवारणाय सर्वत्रैकालिके व्याप्यवृत्तिमत्त्वं द
ताभावसादापासांतरापते त्रैकालिके त्युक्तं भेदसहितं तादात्म्येनात्यं यद्यपि
ताभावस्यैव प्रतिपत्तिरिति वक्ष्यते ननु भेदस्य तादृशताम्यस्य भेदविरोध
त्वात् भेदाः सहितं तादात्म्यं वनास्यैव तैत्त्यं ताभेदे तादात्म्यादिसंबंधासं
भवात् तस्यापि प्रकृतानुमानात् तादृशवच्छिन्नभेदप्रतिपत्तिरिति सादापा
प्यनिरस्यतादतोऽत्यं ताभावेत्युक्तं संज्ञगीभावोर्वविष्यः तादृशभावप्रति
पत्तिरिति वक्ष्यते कश्चिजतत्वादिसत्त्वे साध्योक्तं साध्याप्रासिद्धिरतस्तदृशप्रति
पत्तिरिति मेव साध्यं कृतं तस्यापि मुक्तिरूपं दावासिद्धिः रजतसंबंधितपाप्रतीप
तव्यावहारिकरजतादिनिष्ठात्यं ताभावप्रतिपत्तिरिति त्वस्य तादृशावच्छिन्न
रजतं रजतावयवपरम्

राम

तत्तु विप्रतिपत्तौ कृतायां तु सभास्येन ब्रह्मण्यत तादृशप्रकोटिमपल
न प्रासंगिक विषयांतं न ज्ञादिभ्यामवलेख्यविजयः स्वीकृतं शास्त्रते तस्मा
वर्तकालिक संशयाभावप्रयोजकसंस्कारादर्थस्योक्तत्ववस्याप नस्यच
कतव्यस्य निर्वीह्यमध्यस्येन विप्रतिपत्तिः काप्येवेति भावः (वादात्तात्यवु
मुना सह कस्या जल्यो विनिगीमुणा सह वितंतास्य पक्षस्याप हीना कस्य
पंचावयवपरिकरेषेते वाक्यं सिद्धाधमिधेत्यादि सिद्धाधमिधामावस
मानाधिकरणस्य साध्य निश्चयस्याभावरूपाया इत्यर्थः संशयस्य सं
शयहेतुत्वस्वीकारस्य अतिप्रसंजकत्वात् आहार्थपरामर्शदिहेतुत्वा
पादकत्वात् पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहेति पक्षधर्मिणि प्रतिनिपतपक्षप
रिग्रहेत्यर्थः वादिनोर्भावाभावान्यतरकोटेरेकधर्मिणि प्रयोगइति या
वत् तस्यानुमित्यनंगत्वेपीति अनुमितिप्रतिपक्षविधमेव पदंगत्वं तद
भावेपीत्यर्थः प्रथमस्यापि शब्दस्यैवकारसमानार्थत्वात् ययपीत्यस्य
पूर्वसत्त्वान्नप्यापीत्यन्यदप्याहाप्यं म एकेनैव वा तप्यापीत्यनेनार्थद्वयवो
धः अंगत्वपदस्य पूर्वशंकितंगत्वमित्यर्थः बुद्धसमीपतया विचारसा
ध्याभावप्रतिपक्षेति तया विचापंगत्वं विचारप्रवृत्त्युपपत्तस्य)

३ प्राप्नोक्तपिनिशीचरौ राघवत्वेनुरारेः पारेवाचां जयति करुणायशपयद्वा सखस्य ॥ २१ ॥ तदेवं दे-
वपरिवृष्टे तास्मिन्दयापयोधावप्युपत्यस्तनेष्टं एतवतावदने प्रणयं पुण्यफलं बुद्धेः पिशुन-
यति ॥ शृणुतावत् ॥ जीवानां दुःखदा निवृत्तमिषतां स्वर्गापवर्गावहं देहं दत्तवति श्रीपः श्री-
पतमे नैवोपकारस्मृतिः दुःखे जातु चिदागते स्वकालिताद् दुष्कर्मणः प्रक्रियमान्नाथे हंत नि-
रागासिद्धयः सतिभिर्नैष्टं एषमारोप्यते ॥ २२ ॥ हंत जंतवः पामरास्वापराधं परमकारुणिके परास्मि-
न्ब्रह्म एषे वाध्यस्यंति ॥ तथा हि ॥ क्लेशत्यागकृतेर्पितेन करुणामूहेन देहेन च स्वानर्थवत्त-
जंतुरार्जयति चेन्मंतुर्निघंतुः कुतः शस्त्रेशत्रुजयापने जगुरुणा दत्तेषु ते नैव त्पुत्रो हंतिति च-
जंवपुः कथयरेतत्रापराधीतुकः ॥ २३ ॥ किं बहुना ॥ शास्त्रं भूतिविजस्वरूपमतये स्वाराध-
नार्थं वपुः स्वध्यानाय मनश्च शशिमनघालयुं च तीर्थादिकं तत्त्वान्यप्युपदेष्टुमुत्तमगुरु-
न्दत्वा नुगृह्णाति यः संसारे तदपि भ्रमे तयादि किं कुर्वीत सर्वेश्वरः ॥ २४ ॥ इति परिक्रामन्
किंचिदंतरमुपसृत्या धत्तादवलोक्य च सखिसकलपुरुषार्थसाधनानुष्ठानस्यानभूतं

स्तान्यातयतिक्रुधासननुकिंनारायणोनिर्घृणः॥१६॥विश्वावसुः॥अहोतवनतिरतिस्फुलाय
 तःपरमकारुणीकंभगवंतंपंकजवातिनीप्राणनाथमपिस्पृशतीतवोपालंभः॥आकर्णदं॥वे
 विरायसंतुत्युदधौसमज्जनंनमज्जनंमज्जनइत्यधोदजःदयापयोधिःपरिगृह्यदुर्लभंनि
 जंपदंप्रापयतिस्वयंप्रभुः॥१७किंच॥लीलालोलतमोरमामगणपत्नीलामनालोकयन्मु
 चान्किंचमहीमहिश्वरमयंमंचंरुठाडंचयन्आकर्धन्विजराजमप्यतिजवांदाहंतलोकांत
 राजेपुंशौरिहदीरतत्वरउदैद्ग्राहग्रहातंगजं॥१८॥अपिच॥वैकुंठोमरुताहताविलमहारं
 भंसदेनोच्चकैश्चंडंविंडयितुंहरण्यकाशीपुंवतंउमुत्कंठयासैह्यंवेष्टमशेषभीषणमहोर्ग
 न्त्वरगोरवात्प्रल्हादव्यसनासहिष्णुहृदाकांठकंठीरवः॥१९॥अन्यच्च॥अवेमव्याशक
 लनमतुरीस्पर्शमचिरादनुत्मीलतंतुप्रकरघटनायासमसकृतविषीदत्याचालीविपद
 पनयेकप्रणयिनःपठानांनिर्माणंपतगपतिकेतोरवतुनः॥२०॥अपरंच॥काकःशोकं
 कृतजदमितंबुद्धगधोप्यनेकाल्लोकांल्लेभेकुशलमगमान्निर्विषादंनिषादःराज्यं

2

ह
पा

कसंततेः कृपाविद्यो कलोलाय क्वांदसज्योतिषे नमः ॥ ७ ॥ कृशानुः ॥ सखे कथं सकलभुवनसंशोष
णं करिणं तपनमपि न मन कर्मी करोषि ॥ पश्य ॥ पांथा न्दीनान रुहवसुमाना तपांधा न्विधत्ते श
क्का पृथ्वी रचयति तरां शोषयत्यौषधीश्च का साराणां हरति विभवं क्वांति शान्ति प्रदानो कूरस्येवं
गुणलवकथा का स्वतोभा स्वतोस्य ॥ ८ ॥ विश्वावसुः ॥ किं मरे भगवंत मर विंदवां धवमपि विविं
दासी शृणु पुरोभा गिर ॥ स्तो ॥ दृष्टिं घृष्टिं मि रारचय्य जगतस्तुष्टिं सरीस्तुष्टि पः पुष्टिं द्वाविशिष्टि न
दृष्टिपुन एणं ध्वांतं पिनाष्टिस्थिरम् प्रज्ञानामपवर्गमार्गं दममुं पद्मष्ट होल्लासिनं कोन स्तोति स
मस्तलोकसु हृदं द्योभूषणं पृषणम् ॥ ९ ॥ किंच ॥ यदानपश्यति तमो विमर्दिनं रविं जनस्तत्कथ
यंति दुर्दिनं ॥ धुनोत्यसौ देहभृतां सरो गतां धीनोति द्वां भोजततिं सरो गताम् ॥ १० ॥ अपि च ॥ आशा
पालेषु पाशायुधयमवलमिन्मा रुतेशादिकेषु प्रायोभूयस्तु जाग्रत्स्वपि च श्चित्तपाभास्वराभू
द्याः सुरार्याः यस्यैकालत्रये पि प्रतिदिवसनमी कुर्वते र्घ्यं प्रदानं सेषात्रप्येव विद्यातपति रविमयी स
र्वलोकान्मुनाना ॥ ११ ॥ किंच ॥ कृतत्रिदशपोषणं कृतरथांगसंतोषणं पिशाचकुलभीषणं

२

५

दृष्टुतमश्नुतापेषणं विनम्रगदशोषणं विहितं जोन्मेषणं नमस्कृतपूषणं ननु नमस्यलीभूष
 णं ॥ १२ ॥ इत्थं विश्वावसुर्विभांतुमामिष्टवन्त्रांजलिः कृशानुतासरुद्वादशात्मानं समयागमया
 मासविमानमाममञ्च ताद्विमध्यधामानमतिमानमहिमानं परमात्मानं ॥ प्रशस्तगुणसिंधवे प्र
 पदनस्पृशावांधवे स्वतोपरुतपाप्मने सकलदेहिनामात्मने नमः कमलवासिनी नयनसौख्य
 दा संधायिने तमः शमविधायिने तरणीमंडलस्यायिने ॥ १३ ॥ पुनस्तम तपुन्मेषं ॥ भानुभानुद
 द ॥ लपेक्षलोचनं भक्तसक्तभवपाशमोचनं धामतामरसवासिनी सखं हैमवर्णमिहसौति मे सु
 खं ॥ १४ ॥ कृशानुः ॥ किमये केवलं निष्टोपि नारायणे विवेकलाभवता भवता स्तवनभाजिनी
 क्रियते ॥ तथा हि ॥ स्वेनादोनी विलंजगद्विराचितं स्वेनैव संरक्षितं भिदंते तमुकुंद एष विहेतानं
 दोहिनिंदोचितः उत्पाद्यस्वयमुत्तमान्फलतरुं तुल्लास्य चारुदकैरुन्मत्तोपि किमुच्छि नति
 जगति कित्वापि किं नंदति ॥ १५ ॥ किंच ॥ स्वानुज्ञामनवाप्यदर्पभरतः स्वाज्ञां विलंघेत यस्त
 स्येवेहतनोति लोकि कन्यश्चोपि दंडं रुषा अंतर्काम्यपथे प्रवृत्त्यभुवि नो हंत स्वयं नारके य

राम

२

प्रत्यासंघादित्यादि विशेषणविशेष्यसंबंधानवगाहिप्रत्यक्षं निर्विकल्पकम्

प्रामाण्यः तदुक्तं सूत्रेण प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दाः प्रमाणानि तेषां
क्षप्रमाकरणांप्रत्यक्षं तच्चैन्द्रियात्मकं इन्द्रियार्थसन्निकर्षोत्पन्नं तानं
प्रत्यक्षं तद्विविधम् साविकल्पकम् निर्विकल्पकमेवात्र विशेष
णविशेष्यसंबंधानवगाहिप्रत्यक्षं निर्विकल्पकम् तच्च घटघटत्वे
इत्याकारकमतीन्द्रियत्वाच्चानुमानोपमानाभावः तदसत्त्वे सुप्तात्पितस्यायं घट
इति विशिष्टतानन्नस्यात्र विशेषणीभूतस्य घटत्वस्यातानात् विशेष
णतानं चिन्ताविशिष्टतानानुदयेन तस्मिन् हेतुत्वात् प्रत्यक्षं पुनरपि
द्विविधम् लौकिकं लौकिकमेवात्र तत्र लौकिकप्रत्यक्षहेतुः सन्नि
धेः षड्विधः संयोगः संयुक्तसमवायः संयुक्तसमवेतसमायः सम वा

८

न. के.

2

वायः समवेतसमवायोः विशेषविशेषणता चेति तत्र संयोगेन द्वयग्रहः
 इह घटोस्तीति चक्षुरादेर्घटादिना संयोगसत्वात् एवमनःसा संयोगेना
 त्मग्रहः अहमस्मीति संयुक्तं समवायेन गुणकर्मद्रव्यगतजातिग्रहः
 इह घटे रूपं चलनं द्रव्यत्वादिकमस्ति चक्षुरादिसंयुक्ते घटे रूपादीनां
 समवायात् संयुक्तसमवेतसमवायेन गुणकर्मजातिग्रहः घटगत
 तद्रूपे रूपत्वादिकमस्ति घटगत चलनवर्मेत्वादिकर्मस्तीति चक्षु
 रादिसंयुक्ते घटे सामवेतं रूपादिचलनञ्च तत्र रूपात्वादेः सम
 वायात् समवायेन शब्दग्रहः इह विीणाशब्दोस्तीति कर्णशब्द
 व्यवधिर्नूनमः श्रोत्रतत्र शब्दस्य समवायात् समवेतसमवा

काश्मः

त्रिपातातिरिक्तनामपदप्रयोगविशेषः ॥ ५ ॥
तिरिक्तनामपदप्रयोगप्रकारतात्पर्यवद्देवताभेदसंबन्ध
वाच्यतात्वम्

[illegible]

३
यं
रु
ए
वृ
न
ए
कि
णि
भ

किं योयं रूपं
निपदार्थस्य विशिष्टा तु योमि का भावेऽप्राप्ता गतिकः ॥ =
प्रतीऽन्यत्र का कं लं नाम पत्ता वहेद कनिष्ठ वि शेष्यता नैव हि स्थिति
कृता निरुपका यत्वे स्वयं करण प्र कोरा वि छिन्ना
पपता ता दृश विषयानि रूपक त्वत्तवो शेषाया

प्र २
रा प ख नि ए क

अत्रादितात्पर्यविषयार्थवोपिकालेक्षणानि
 तृणलक्षणतात्पर्येऽनादित्वमेव स्वसंज्ञाती
 यध्वंसव्याप्यप्रागभावप्रतिप्रयोगित्वम्
 स्वपदेनोत्पत्तिसमानपुत्रतात्पर्यं तस्य संज्ञा
 तीयं तात्पर्यं पितृतात्पर्यं न भूतं तस्य ध्वंसः
 स व्याप्यप्रागभावप्रतिप्रयोगित्वम् संज्ञा त्वं च
 स्वसमानविषयकतात्पर्यत्वेन ॥ त्वप्र
 कृतिपदोपस्थाप्यतावच्छेदकावच्छिन्नाभे
 दसंबंधावच्छिन्नप्रकारता निरूपितवि
 शेष्यताशालिज्ञानानुकूलो व्यापारः च्छी
 मत्स्यपार्थः च्छेदाभ्रणिकतविधुतित्वा
 त्र ॥ त्वपदेन च्छीप्रत्ययः

मोक्षोपायः
अंतामालादयो मन्त्राः

पश्यन्मूलधावतीरसं त्र धावनात्
लकुनिविशीरुमृगविषयकदृष्टि
अमलत्वं मृगामिन्नैकैर्तकं प
त्वमिन्नैककृत्कदृष्टीनविषा
मृगगतिविषयः

सु.

१.

षो षो धविलं वा देवतज्ञानविलम्ब इति वाच्यं तथा सति चतुरादीनामापेक कल्पनापत्तेः न च दीर्घशब्दुलीभ
क्षणदौ नानावधानभाजाञ्च कथमेकत्वादिनानेन्द्रियज्ञानमिति वाच्यं मनसोऽतिलाघवात् त्वरयाना
नेन्द्रियसंवन्धात् नानाज्ञानोत्पत्तेः उत्पलशतपत्रादिभेदवत् पौगण्यप्रत्ययस्य तु भ्रान्तत्वात् न च मनसः
संकोचविकाशशालित्वादुभयोपपत्तिरस्त्विति वाच्यं नानावपवत आशादिकल्पने गौरवात् लाघवात्
निरवयवस्यैव मनसः कल्पनादिति संक्षेपः ॥ इति श्रीसिद्धांतमुक्तावल्यां द्वयपदार्थव्याख्या समाप्ता ॥
श्रीमते रामानुजाय नमः ॥



॥



॥

न
१
२
३
४
५
६
७
८
९
१०
११
१२
१३
१४
१५
१६
१७
१८
१९
२०
२१
२२
२३
२४
२५
२६
२७
२८
२९
३०
३१
३२
३३
३४
३५
३६
३७
३८
३९
४०
४१
४२
४३
४४
४५
४६
४७
४८
४९
५०
५१
५२
५३
५४
५५
५६
५७
५८
५९
६०
६१
६२
६३
६४
६५
६६
६७
६८
६९
७०
७१
७२
७३
७४
७५
७६
७७
७८
७९
८०
८१
८२
८३
८४
८५
८६
८७
८८
८९
९०
९१
९२
९३
९४
९५
९६
९७
९८
९९
१००

५५५

ग

कि

ग

राम

२०

५०

तु

सहत्वातिशयप्रकरणासंतापवत्तात्कार्यातिमृणालमालिन्यादीनि अविवर्तनी
इति तन्मुखेन संतापो वागम्यः यत्र कार्यं मुखेन कारणस्याविगतिरपि निवृत्तानतत्रा यमलंक
अनुमानमेव यथावा परित्याने पीनस्तनजपन संसाधनयतस्तनोर्मध्यस्यांतः परिमि
प्यहरितम् इदं व्यस्तन्यासं प्रशिथिलमुजाक्षेपचलनैः कशाग्याः संतापं वदति न लि
यनम् ननु प्रस्तुतकार्याभिमुखेन कारणस्यागम्यत्वमपि प्रस्तुतांकुरविषयश्चेत् किं पय्य
नित्याकांक्षापामाह यथ्याप्रोक्तं गम्यस्य वचोभाषितं तत्राप्ये न तस्तस्मै कते यनमुप
चो यदेव गम्यं विवक्षितं तस्यैव भग्यंतरेण विवादी तत्तत्पादपिचाहतरस्वरूपेण केन चिदुपातरेण
मिधानं पर्याप्रोक्तम् उत्तरार्धमुदाहरणम् अत्र भावान्वासुदेवः स्वासाधारणरूपेण ग
धूकुचवैष्यर्षकारकत्वेन रूपांतरेण स एव मिहितः यथावा लोकं प्रपत्ति यस्यां प्रिः सप्रस्थ
प्रिनपश्यति ताभ्यामप्यपरिदेया विद्याविश्वगुरोस्तव अत्र गौतमः पतंजलिश्च स्वासाधारण
रूपाभ्यांगम्यैरूपांतरेण मिहिता यथावा निवेद्यतां हंत समापयंतौ शरीरकोषमदिमाभिधानम् पादोकि
यहूरमिमौ प्रपासे निधित्ततुद्वयं मनस्ते अत्र किपदूंगमिगमिसेति गम्य एवार्थी रूपांतरेण
यथावा मिहितः देवं वंदे जलपिशराधिदेवतासार्वभौमं व्यासप्रज्जामुवनविदिताप्रस्पवाहाधिवाहाभू

अत्र

ग

राम

२९

त्रयीमांसायाम् तृतीयोदाहरणस्य त्वलंकारत्वे कस्यापि नाविवादः उक्तं हि **विनिकृता** शब्दार्थशक्त्यातिशयो-
 पिव्याप्योर्ध्वः कविना पुनः यदो विः क्रियते त्वोत्प्रासान्धैवात्तं कर्तुं ध्वनेरिति एतानि सारूप्यनिबन्धनान्यु-
 दाहरणानि संवेधांतरनिबन्धनान्यपि कथं चिद्वच्यं भवेत् प्रस्तुतत्वं लभनेनोदाहरणीयानीति दि-
 श्मात्रमुदाहृत्य एतन्निः शिवाकाचनसालिधत्ते विलोचने जाग्रतमः प्रमत्ते समानधर्मीयुवयोः
 सकृद्विशेषाभविष्यन्त्यविरोधकश्चित् अत्र शिवसारूप्यनिवर्तदेकदेशतया तद्व्याप्यं भानलोचन-
 मपि शिवान्निमाहात्म्यप्रयुक्तेन वर्णनीय मिति तस्मिन्निवर्तकत्वेन शिवासारूप्यगम्यम् यथावा बह्वंती
 सिंदूरं प्रवलकवती भारति मिरचिष्ठां वंदैर्द्वंद्वी कृतमिव नवीनार्ककिरणम् ततो नु द्वौ मंतस्तद्वदन-
 सौंदर्यलहरी परीवाहत्येतः सरणिरेवती मंतसारणिः अत्र वर्णनीयत्वेन प्रस्तुतायाः सीमंतस-
 रणिः वदनसौंदर्यलहरी परीवाहत्येतत्सराणि परिपूर्णतिराकवत्परिवाहकारणीभूता रयस्याने-
 त्रमांती वदनसौंदर्यसमृद्धिः प्रतीयते सा विवर्णनीयत्वेन प्रस्तुतैव यथावा अंगासंगिमृत्पातकं
 उत्तमते मंगा विशेषां रुचिं नास्तीति क मित्प्रनीलसरणीश्वासानिता ज्ञाहते दत्तेयं हि मवातुकापि
 कुचमोर्ध्वते दाहो दीपताम् तस्यायः पतितं बुवत् कर्तलेधातुसंतीयते अत्रापि कायाविरा-

क्यस हर्षे सांजालिवंधंच ॥ यातुं या ताकी नो जनान शरण न तर्तुं ततस्सागरं यातुं यातुं पुरीं ॥ नरीन
 मुखे जेतुं दशास्यादिकान् नेतुं भूतनयां मुदं विरहिणी मेतुं यशः शाश्वतं दातुं शर्म च राघवे
 ए राचितं सेतुं न मस्कर्म हे ॥ ५७ ॥ हंत कठिनानामप्यनुबंधि जने प्रीतिरतीव महती ॥
 यतः ॥ लंकापुरे पंक्तिमुखेन रुद्रां भूमीसुतां भूमीभूतो नुबंधात् पतिं पुनः प्रापयितुं य
 यो यो सेतुं भवं तस्त्वयमाज्ञवंतः ॥ ५८ ॥ निरूप्य ॥ ययोधि मध्ये प्रवमानमूर्तयस्तारंगवे
 गार्पित केनचित्किताः हसंति किं मंदरमंतरर्णवेति मग्नमेते नलसेतुभूधराः ॥ ५९
 ॥ पुनर्विनिश्चयः ॥ लंकापुरीवासीरघु रघुसिंघर्षकापादि सिंधुराजः सपत्न्यभूभानि व
 विंशंतरोपिविपक्षभूभद्रि रबंधिकष्टम् ॥ ७० ॥ शृङ्गास्तं श्रितधर्मसेतवश्मे सोढो
 ग्रवर्षीतयास्येत्वा सिंधुजले सदा दीतिभूतो घोरं तपं कुर्वते ॥ नृत्यंतीरिहानित्यमे
 वलुलिता स्तीक्ष्णै रतन्वा शृङ्गैर्लवणं दधतीः कदापि न चलं त्यालोक्य वीचीरम् ॥

यमर्चत्विहृत्यः अनुदिनमुपपातैरर्च्यमानसदेवैरहाचिरजितमूर्तिध्यात्तिकस्यात्ति
 कस्य ॥६३॥ इदं चावधेयं ॥ केचिच्चक्रधरापराधचाकीताः स्मापालभीताः परेश्रद्धातः
 कतिचित्पचंत्यवहिताश्शुद्धाश्चादिभ्यं हविः अग्रेन्यस्तामिदं मुदैवभगवानालोकनैः
 स्वीकरोत्यं हस्संहरणस्य पाचतदिदं प्राशुंति भाग्योत्तराः ॥६४॥ पश्यतावत् ॥ स्वानुभ
 वासिद्धौ प्रकर्षानिकर्षौ भगवदापतनतदि तरस्य लपरिकल्पितपोरन्ययोः ॥ श्लो ॥ ३
 पत्कारैः पारैरुपाचितरसामोदभारमप्यवैत्यन्तंगे हेकृतमनातिभोग्यं बुधजनः अ
 भ्यपस्संस्कारिणपिहविषिदेवालयमवेत्यनल्पं भोग्यत्वं पुनरपहरत्वं च मनुते ॥६५॥
 इदं च बोद्धव्यम् ॥ देवागारनिवेशिणः किल जना दुष्पुं तु दुष्पुं तु वा ते मीत्वा मीपरिग्रहे
 णानियतं मात्यामनीषाजुषाम् प्रायेण श्रयगौरवेण लभते हीनौ माना हंतां कुक्कुली पि
 वमुखोजनोपि भजते पूजां हिराजाश्रयात् ॥६६॥ इत्यंतः परिक्रामन्नयतो वलो

७

वं निषिद्धास्य रिति तत्र न स्व रूपेण ब्रह्मणि सर्वं निषेधं शक्यं नाना शब्दा
 न्वपविरोधात् न हीदं सर्वं वस्तु गतं वास्तव परस्य वैलक्षण्यं किं चि
 नेत्यनेनैव मानांतरावगतं तत्तदसाधारणं वैलक्षण्यं विशिष्ट बोध केन
 तत्त्वाभात् अप्रतिपक्षि विशेष एतत्तैव तत्प्रतिपादकं । तदिति भेद
 एवात्र निषिध्यत इति चेत् नैतद्युक्तम् यजमान प्रक्षारण भेदस्यैव
 सर्ववस्तूनां परस्पर भेदस्यापि मानांतराविरोधेन श्रुत्यापि दुरबोधत्वात्
 तर्हि मानांतरा विरुद्धो ब्रह्मणः प्रक्षारण भेदो वैतकुल्या विध्यतामिति चेत्
 किमेवं सर्व भेदो ब्रह्मणः प्रतिपाद्यते ब्रह्मणस्तर्हि जडत्वा नित्यत्वापाये

ताम
 ७

समपेकशब्दप्रवृत्तिनिमित्ततयावस्थादएणीयः प्रातिविकततद्वा
कशतावगाहतास्वाभाविकतयाततएवावधृताः सार्चतादपोनप
होतुंशक्यासिद्धेतिक्लीपद्विः अत्राद्वैतवादिनः प्रत्यवतिष्ठंते सत्य
मेवमादिष्यंतेरूपंतेचगुणानिषिध्यंतेच सामान्यतोविशेष
तश्चनेहनानास्ति किंचन एकधैवानुद्भवम् एकमेवाद्वितीयंसा
चीचेताकेकेवो निर्गुणश्चेत्यादिभिः इहब्रह्मणिनाना अन्योन्यवि
लक्षणत्वेनप्रमाणांतएवातम् किंचनकिमपिवस्तुनास्तीति
ब्रह्मातत्वेनसर्वेनिषिध्यते गुणश्चसर्वातता इतितेपितचे

तृतीयमात्रेर्थाकाशसंयोगस्य शब्दप्रत्यक्षसमवायिकारणत्वमावश्यकमिति भावः यद्यपि
 मेरीदण्डसंयोगस्य शब्दे निमित्तत्वेन तु तत्र तस्या समवायिकारणत्वमेवार्थाकाशसंयोगस्या
 समवायिकारणत्वेन तु तत्र तस्य निमित्तत्वमित्येकव्यक्तेर्वद्विविधहेतुत्वापिसंयोगजाती न
 यस्य द्विविधहेतुत्वमस्तीति भावः एवमग्रेषु अथ प्रादेशिक इत्यादिक मूले संयोगादि द्वय
 विभु विशेषगुणानामव्याप्यत्वे साधर्म्ये प्रदर्शनीयम् तत्रापि यथा श्रुते कर्त्ता दावतिव्या
 ने रिते श्वरज्ञानादावव्याप्ये श्वाव्याप्यत्वे गुणत्वव्याप्यजातिमत्त्वं बोध्यमित्यर्थः मूले संयो
 गादि द्वये तद्येत्यनन्तरं द्विधैवेत्यस्य प्राकृष्टाकारपरत्वं द्वितीयादि द्विधैवत्वादि के पुनरिति प्राठः क्वचित्
 पुस्तके प्रमादादाप्रातः परत्वादेनामकारणत्वेन द्विविधकारणत्वस्य तत्राभावात् न च परत्वादि
 नामापि स्वध्वंसस्य प्रत्यक्षं प्रतिहेतुत्वात् कथमकारणमिति वाच्यम् अथ प्रत्यक्षातिरिक्तं त्र
 त्यकारणत्वस्योक्तत्वात् विसरत्वन्यत्रानुसंधेयः मुक्तावल्यामव्याप्यत्वेति रित्यस्यै शिके

कजत्वविशेषणस्य प्रयोजनमाह मुक्तावल्यां पाकैरूपादीनामिति कारणगुणपू ज
 र्वकत्वाभावात्कादिना गुणपूर्वकत्वव्यवहाराभावात् अत्र पाकज रूपरसगंधस्य
 र्शपाकजद्रवतद्वित्वादिविषयत्वादिसंयोगविभागपरत्वापरत्वादीनां नकारण
 गुणपूर्वकत्वं न वा कारणगुणपूर्वकत्वं साधर्म्यमिति ध्येयम् एवमन्यत्रापि मूले
 एकपक्षकत्वेऽप्येकशब्द इत्यत्रैकत्वमेकपक्षकत्वेत्यर्थो बोध्यः वैशिष्ट्यिके गुण इत्य
 त्वात्मन इत्यस्यान्वयः मुक्तावल्यामुष्णस्पर्श इति अवयवगत उष्णस्पर्श इत्यर्थः ३
 णस्पर्शस्यावयविगत्वात्तस्पर्शस्यावयवमेव कारणे कार्य प्रत्यासत्त्या कार्यकार
 र्थप्रत्यासत्त्या च गुरुत्वस्यासमवायिकारणत्वमिति प्रदर्शनाय गुरुत्ववत न घोरि
 त्यभयमुक्तम् एवमप्येव संग्रहे सत्कादिसंयोगविशेषे नैर्वाकाशसंयोगोऽसम
 वायिनिप्रथमांतसंयोगवद्वारितः र्थः भावकार्यस्यासमवायिकारणत्वम

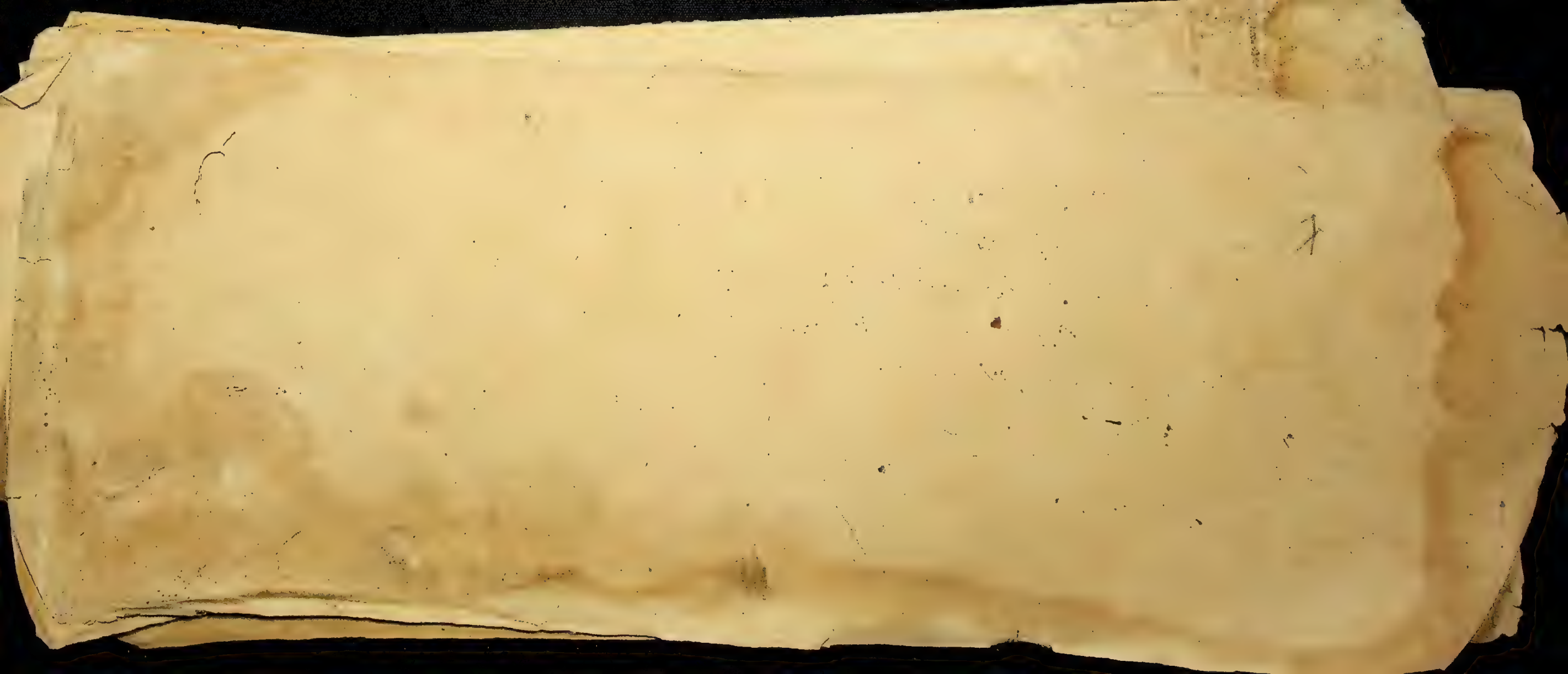
लोपलक्षितस्य घटत्वमात्रस्यान्वयित्वावच्छेदकत्वे तु घटत्वावच्छिन्नप्रति
योगित्वमेव तस्या संयोगेन घटो नास्तीत्यादौ तृतीयाविभक्तौ नो वद्विन्न
त्वमर्थः संसर्गभूतप्रतियोगितायां तदन्वयासंभवात् किं त्ववच्छिन्नप्र
तियोगिताकत्वं प्रतियोगित्वमात्रं वा अद्विन्नत्वसंसर्गाणि संयोगादेस्त
ज्ञानमादेव विशिष्टत्वाभासंभवात् न च संयोगेन घटाभावस्यैव समवा
येन घटविशिष्टद्वयत्वाभावतया समवायेन कपाले घटो नास्तीति व्य
वहारापत्तिः तृतीयां तस्य मभिव्याहारात् एवमेतदुपस्थाप्य प्रतियोगित्व
स्यैव संसर्गातिपाद्युत्पन्नत्वात् समवायावच्छिन्नघटप्रतियोगिताकाभा
वस्य च कपाले विरहति असुवाघटत्वावच्छिन्नस्यैव संयोगादिस
बंधावच्छिन्नत्वस्यापि प्रतियोगितादौ संसर्गमिर्मादयेव मानं तृतीयां
तस्य मभिव्याहारास्य नियामकत्वाच्चेतातिप्रसंगाः घटान्मिकराणां

६ उपमा यत्र सादृश्यलक्ष्मीरुत्तमसति द्वयोः हंसीवकुलमतेकीर्तिः स्वर्गं
 ७ गामवगाहते गुणदोषोबुधोगृहं त्रिंदुद्येयाविवेश्वरः शिरसाश्ल
 ८ यते पूर्वपाकं निषवति सारसवता विगता नवका विलसन्ति चरति
 ९ कोकं कः सरसीनकीर्तिशोभां गतवति भुवि विष्णुमादित्ये

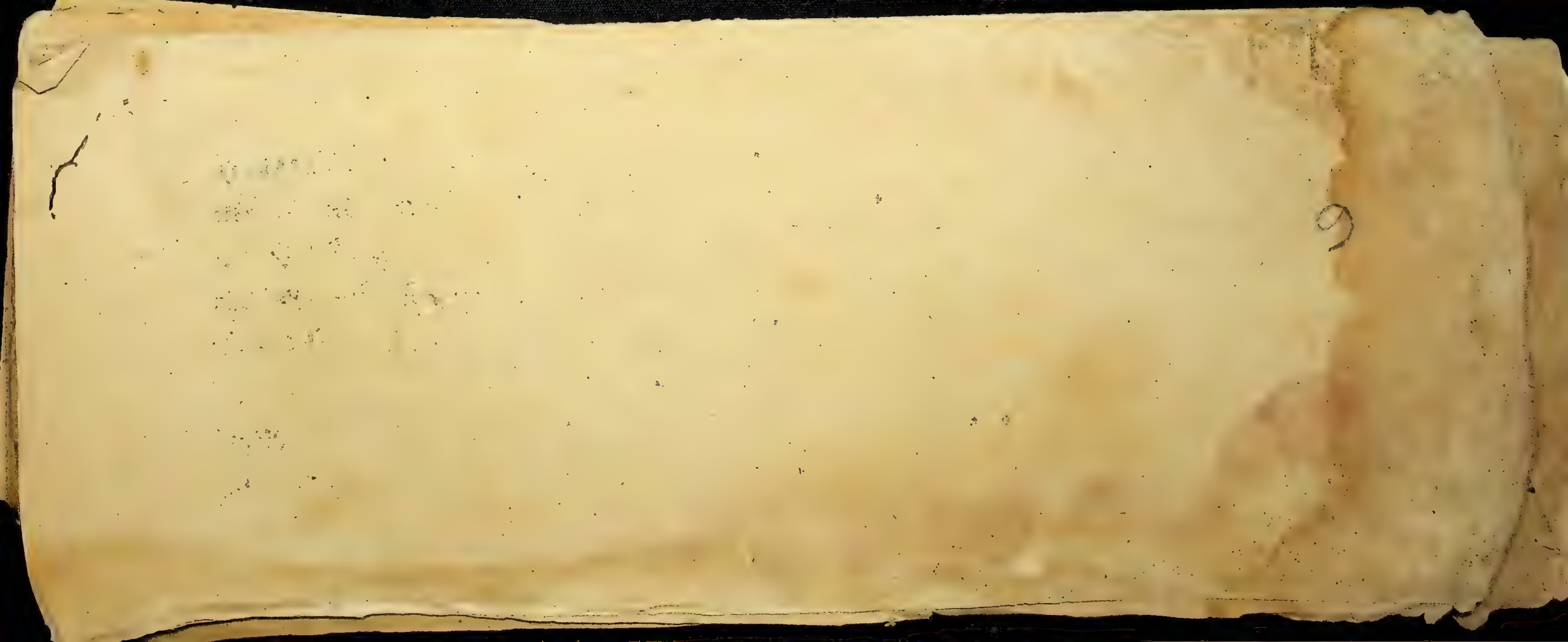
भूतलमित्यत्र लक्षणाया अपिकरणपदमेव घटाधिकरणार्थकं घ
 टपदं तु तात्पर्यग्राहकं म अन्यथा न पिकरणपदेन अपिकरणसामा
 न्यमिन्नत्वोक्तौ भूतले तस्य ब्राह्मणपानुपपत्तेः न च घटान्वितस्यैवपि
 करणस्य भेदस्तत्र न जावो धनीयः समासां तात्तिनजामुत एषा पदसाम्रा
 त्र्यपि न व्युत्पत्तेः अन्यथा नीलाघटो घट इत्यादौ नीलपदव्यस्य घट
 त्वं नीलाप्रमेयः घट इत्यादौ च नीलप्रमेयान्यस्य घटत्वं प्रतीयेत बलुतः

प्रातःस्मरणमिष्टुनाथमुखाविंदं मंदामितं मृदुलभावि विशालभालम् कर्णविलं
 विचलकुंडलशोभिगंडं कर्णोत्तदीर्घं नयनं नयनाभिरामम् । प्रातर्भजाभिरुनाथ
 करारविंदं रत्नोत्तारणाय भयदं वारं निजेभ्यः प्रदुज संसदि विभज्य स हेशचापं
 सीताकण्ठहणमंगलमायसयः २ प्रातर्नमामिष्टुनाथप्रद्वारविंदं वज्रोकुशा
 दिशुभतो विमुखावहं मे योगीश्वरानसमधुन्नत सेव्यमानं शापापहं सपरिणो
 तमधर्मपत्न्याः ३ प्रातःश्रये श्रुतिनुतां युनाथमूर्तिनीलां नुजोत्पलशितेत
 रातनीलाम् आमुक्तमौक्तिकविशेषाविभूषणाब्जं ध्येयां समस्तमुनि
 भिर्निजमत्सुहृत्वे ४ प्रातर्वंदामि वचसा युनाथनामवादे बहो हिसक
 श लं मलं निहंत यत्पार्कती स्वपतिना सह भोक्तुकामा प्रीत्या सह स्वरुतिना
 समंजनाय ५ यः श्लोचं च कमिदं मनुजः पठेत्त नित्यं प्रभात समये नियतः

प्रबुद्धश्रीरामकिंकरजनेषु स एव मुक्तो भूत्वा प्रयाति हरि लोका म न त य ल म्प न ६
ध्वेयं सदा परी भव स म भी मूढो हंती र्थी स्य दं शिव विरं चि नु तं श ए पं म त्पा ति हं प्र
एत पाल भवा विप्रो तं वंदे महा पुरुष ते च एणा विंद म् १ त्यक्त्वा सुदुस्त्यज सु
रोक्षित ए ज्य लक्ष्मी पति षु आर्प्य वचना य एणा द ए पं मा पा म गं द धित पो षि
त म न्व पा व तं हं दे महा पुरुष ते च एणा विंद म् २ ये दे हा श्रु धरे ए दे हा स्त्रै लो
अनायेत जना रुनेन तेने ता विष्णु पुरि नरे द्राः क्रोधोपि देव स्प वरे ए रु ल्यः



अथशब्देति सूच्यते तत्रशब्दप्रमितिकारणशब्दः शब्दत्वं चपादात्प्रत्यये मीत्यनुभवसिद्धो जा
तिविषयोः जन्यपदधी जन्यत्वव्यभिचारिण्यनुभवत्वाव्यापकजातिशून्यत्वे सति पदविषयक
त्वाव्यभिचारिजातिशून्यधीत्वं वा सत्पतं प्रत्यक्षानुमितिस्मृतीवारण्यतादृशीतां प्रत्य
क्षत्वादीनां ज्ञातीनां सत्त्वात् जातिशून्यत्वमनुभवत्वाव्यापकपूरुषं जातिशून्यचा संभवि अनु
भवत्वादीनां तदव्यापकपादत्वस्य च सत्त्वात् जन्यपदधी जन्यत्वव्यभिचारिजातिशून्यत्वम
पितथा तादृगनुभवत्वादीनां सत्त्वात्पदधी जन्यत्वव्यभिचारिण्यनुभवत्वापरजातिशून्यत्वं चा
नुमितेरपि अनुमितित्वस्य भागवत्पदधी जन्यत्वा व्यभिचारित्वादतस्समुदितमुपातंम् उप
मितावतिव्यातिव्याप्तिवारण्यपूरुषांतम् जात्यादावतिव्याप्तिवारण्यपधी पदम् ॥



10
श्रीमते रामानुजाय नमः निपतिकुनतिपसरुतां ह्यदैकमपीमनन्यंतं नानवरसहस्रं च पर
रंतिमितिमादधतीभारतीकवेर्जपति १ काव्यंपरासेषकृते व्यवविदे विवेतरक्षतपेह सार
धः परतिर्वेतयेकांतासमिततपोषदेकपुत्र २ पात्रिर्तिपुणतालोकपात्रका व्याघवे
क्षणाका व्यक्त सिद्धापाभ्यासदतिहेतु सद्युद्धवे ३ तददाघोषाक्षर्यो सगुणवितलंकृती
पुनः काप्रिदमुत्तममतिपापिनिब्यं गेवाच्या ४ मुनिर्बुधैकप्यितः ५ प्रतादशिगुणीभू
तव्यंपव्यं गेतुमध्य संयाव चित्रं वाच्यचित्रमव्यं गेवतव संतम् ५ प्रथमो साहस
माप्रः १ स्यादानकोलाक्षणिकपणवोत्रव्यंजक सिद्धावा च्यादपस्तदथास्सुहृतात्यर्था
चापिकेषु चित् १ सर्वेषांप्रायपोषाणां व्यंजकत्वमपीष्यते साक्षात्सं केति तपो

२
 साक्रियातामिधा समप्राभावाद्देत्वभावात्तलक्षणा १ लक्षणेन मुक्तिं ताप्यत्र वाच्यो योगः
 फलनतोतप्रयोजनेन स्मिन्नचपादस्त्वलक्षतिः १० एवमप्यनवस्थास्यास्य दामुलक्षणा
 शिणीप्रयोजनेन सहितं लक्षणीयं न पुज्यते ११ ज्ञानस्य विषयो सत्यः फलस्य दुःखहर्तृवि
 शिष्टलक्षणा नैवं विषयो सास्युलक्षिते १२ अनेकार्थस्य पादस्य वाचकत्वे निमित्तं त्रिते
 संयोगाद्यैवाचार्यधीकृत्यापत्तिरंजनम् १३ अर्थोक्तः पुरातेषां मर्थयोजकतो
 च्यते क्तुबोधव्यकाकूनां वाक्यावाच्यमसन्निधेः १४ प्रस्तावदपाकालादेर्वैशिष्ट्यात्
 तिमात्रमांशोऽर्थस्यान्याधीहनु व्यापारो वक्तोरेव सा १५ अविवक्षितवाच्योपस्तत्र वा
 च्यमवेद्बुद्धौ अर्थोक्तो संक्रमितमत्यंतं वातिरस्कृतम् १६ कोप्यलक्षकमर्थो

चमिधनेसवाचकः २ सं के नित श्वतुर्भे दोजात्यादिर्जीतिरेववासुव्योर्ध्व सत्रमुख्यो व्या
 पारोस्यामिधोच्येते ३ मुख्यार्थवाधेतद्योगेरुदितोपप्रयोजनादन्वोर्ध्वलक्षतेपत्ताल
 क्रौ ४ क्षणारोपिताक्रिया ४ स्वसिद्धयेपराक्षेपपरार्थस्वसमर्थणमउपादानंलक्षणेचेत्यु
 क्तार्थद्वेवसाधुध्या ५ सात्त्विकान्तातुपत्रौविषयीविषयस्तथा विषयंतः कृतेन्यस्मि
 न्तास्यात्साध्यवसानिका ६ भेदाविमौन साध्यपातसंबंधतरस्तथातोतो
 पुद्रोचवित्तोपोलक्षणातेतत्रधुध्या ७ व्यंग्येतरहितारूढौसहितातुप्रयोजनेतत्रगू
 रमगूढंवातंदेषाकथितात्रिधा ८ तद्गूला तणिकस्तत्रव्यापारो व्यंजनात्मकः
 यस्यप्रतीतिमाधानुलक्षणसमुपास्यते ९ फलेषांबैकगम्येत्रव्यंजनात्ताप

ननु केयं शक्तिः अविधानामकं परार्थत्वं संकेतग्राह्यमिति प्रीतिः सत्ताः सिद्धांत
स्तु घटपटात् घटो बोधाय इति इश्वरेद्वारूपः संकेतः शक्तिः सा च पूर्वोक्त
रीत्या बद्धव्यवहारान् ग्राह्यवद्भावात् न तु बद्धव्य इति सत्यनादौ इश्वरात्तद्वद्
ति आधुनिकपुत्रादिषु संकेतितदेवदत्तादिपदे च पित्रादिसंकेतान् ग्राह्याद्वा
दशेदितानामनुकुर्वीदिति शास्त्रसिद्धत्वात् तत्रापि सा ह्येवेति दिक् एवं शब्दा
द्वाब्दा बोधेतात्पर्यपक्षे न सपि हेतुः अन्यथा सैधवमानयेत्यत्र भेदो जनप्रक
रणे लक्षणतात्पर्यग्रहे सति अश्वबोधप्रसंगान्न न च शुकवालादीनां ता
त्पर्यभावेन तत्र दुर्भरितशब्दाद्बोधो न स्यादिति वाच्यं तत्रापि अत्र तात्पर्यस
त्वात् तत्र तात्पर्यं वेदेभिर्मासाभ्यापगम्यं निपतं लोके तु वक्तुं रिद्धाधीनमिति

प. दी.
२८

यत्तस्मिन् एकस्मादेव शब्दात् श्लेषादिवाक्येऽप्यनेकार्थबोधः यथा श्वेतो धावतीत्या
देन चैवमपि गद्गहसिवैत्का तपयानः संतु तेशिवाममापि जन्म तत्रैव भूयाद्यत्रग
तो भवति त्वत्त्वद्वयमने सति वियोगान्ने प्राणद्वानिरिति प्रतीतिकथमिति चेत्
सत्यं यं जनाख्य वृत्त्यन्तरात्तद्वैध इत्यलंकारिकाः एवं गतोऽसमर्क इत्युदासी
नवाक्येऽपि नानाविधास्तत्र न्युरुषीयबोधा एवमेव संग्रहं तदिति दार्शनिकास्तु
नुमिति रूपा लक्षणपाशब्दाद्वा ते बोधाः संभवन्तीति यजनाख्य वृत्त्यन्तरकल्पना
न संदंते न चैवमपि भाषाशब्देभ्यः कथमर्थबोधाः तत्र शक्तिलक्षणयो रभावादि
मि चेन्न ते संस्कृतस्मरणं ततो बोध इत्युभयुपगमात् इति केचित् संस्कृतकथा
मथविदुषां बोधानैवमर्कं तु तेष्वावशक्ति भ्रमाद्वैध इति नव्याः संस्कृतवद्व

3
 वाशब्दावाचका एवेति वैयाकरणमतं तु वैयाकरणभूषणेऽस्माभिः प्रयंचितं एवं
 च भाषाव्यावृत्तिरिति मतमेव साधुत्वमिति मीमांसकादिमतं अर्थविशेषे व्या
 करणव्युत्पाद्यत्वं तदिति तु नैयायिकाः साधन्ते व प्रयुंजीतेति वचनसिद्धं पुन्युज
 नकत्वं तदिति वैयाकरणेऽन्यलंपल्लवेन न न्येवमपि पदज्ञानमेव तेषां चेति न
 भवति वार्तिसमूहपदं वार्तिसमूहकमिका विलक्षाणां श्रुतया च द्वितीयवर्णं चार
 णसमये पूर्वो नष्ट इति कथं समुदायज्ञानं पनुप्रत्येकं तत्तद्वर्णानुभवोत्तरमते
 समूहालंबनं रूपसकलं वार्तिसमूहमेव पदज्ञानमिति तन्न एवं सति तत्र क
 साभावत्सरोरः जरो ज नदी दी नेत्यादावविशेषपुसंगादिति चेत् उच्यते प्रथ

प.दी.
३.

मंथकारज्ञाने सति तदुत्तरं अकारज्ञाने जायमाने स्वः अवहितोत्तरसंबन्धेन पूर्वो वर्णो वि
शेषणतया भासते ततश्च कारे च कारविशेषोऽकारो विशेषणं सोऽपि पूर्वद्वयविशिष्टः ।
स्वात्तरास्मिति भवति यदज्ञानं तस्मात्पदार्थोऽपि स्थितिस्तत उक्तप्रकारेण पुनः
पदांतरज्ञानं ततस्तदर्थोऽपि स्थितौ तयोः पदस्य अन्वयबोधः पुनः पदांतरज्ञानं
ततः पदार्थोऽपि स्थितौ तस्याऽप्यन्वयबोध इत्येवंक्रमेण अवांतरवोऽकार्यज्ञानं
पूर्वको माहावाऽकार्यबोध इति एतत्प्रवेशन्यायेन केचनाहुः तदुक्तं यद्य
दाकांक्षितं योग्यं सन्निधातं प्रपद्यते तेन तेनान्वितः स्वार्थो यदे रेखावधार्यत
इति अन्ये तु सर्वे वा पदानां प्रर्थं संप्रत्यक्षं जानात्सर्वपदानां समूहालंबन
स्मरणं ततस्तदर्थानामपि समूहालंबनरूपोऽपि स्थितौ सत्यो पुनः प्रथममेव

प्रहावाक्यार्थबोधः खलेकपोतन्यानेत्याहुः सोपंशादबोधश्च नुर्विधिः विशेषः ।
ष्येविशेषणं तत्र विशेषणं तस्मिन्त्येकः एकदंडवन्निति पश्चात् रुषेदंडः तत्र
रूपं विशेषणं विशिष्टस्य वैशिष्ट्यावगाह्यः एकदंडवानित्यत्रैव रक्तत्वं
विशिष्टदंडस्य वैशिष्ट्यबोधः एकत्र द्वयमिति न्यायेनान्यः दंडिकुंदलीदेवदत्तः
इति पश्चात् एकविशेषणविशिष्टे विशेषणं तत्र वैशिष्ट्यावगाह्यपरः खड्गीश्वर इति पश्येति
विस्तारसुगंध्यां तादवधेयः अर्थापत्तिप्राप्तीत्यनुभवसिद्धजतिविशेषवत्पर्याय-
निस्तत्कारणपर्यायनिप्रमाणं तच्चानुपपत्तिज्ञातं तस्याहि देवदत्तेपीनत्वं दिवाभो-
जनाभाववज्जानतोऽग्निभोजनज्ञानं जयते तन्न प्रत्यक्षात् सन्निकर्षद्यभावेना-
नुपलंभात् ननुमानात् तस्यासंज्ञात्वात् अपराग्निभोजिपीनत्वादित्यस्य दिवा

प. दी.

३१

ज्ञात्रभुंजानेपिबभिवारित्वान् दिवाऽभुंजानत्वे सतिपीनत्वादित्यत्र दृष्टान्ताभावेनऽ
व्याप्तग्रहादनुमित्यपोगात् तस्यादिवाऽभुंजानस्यपीनत्वात्पथानुपपत्त्या रात्रि
भोजनज्ञानं जायते सेयमर्थापत्तिरिति प्रभाकराः देवदत्तो रात्रिभोजी दिवाऽभुंजान
त्वे सतिपीनत्वात् पत्ररात्रिभोजनाभावस्तत्रादिवा भुंजानत्वे सतिपीनत्वभावश्चेति
व्यातिरेकीति वानिर्वीहानलपृथगाऽर्थापत्तिः प्रमाणमिति वैशेषिकनैयायिकादयः अ
नुपलब्धमाजानामीत्यनुभवसिद्धज्ञातिविशेषवत्पुनरुपलब्धिः तत्कारणमनुपल
ब्धिः प्रमाणं तावेपलब्धो निर्णयान्न कस्तानस्याभावः तस्यादिवस्तुने घटाभाववति
घटोत्तीति असमसये घटाभावेन सदसन्नि कर्षेत्यपि तत्तानं नोत्पद्यते अत
स्तत्र घटानुपलब्धि कारणं तदभावान्न तत्र तानं चक्षुरादिकं चाधिकरणमिदं

6

एतन्मनुष्यलब्धेर्योग्यतासंपादनां चोपपद्यते योग्यता च यद्यत्र घटः स्यात्तर्हि उपल
भ्येतेति कसं पक्षे वेति भावेऽटाः एतादृशं नुपलब्धिः प्रत्यक्षा सहकारि एवेवाऽतो नानुप
लब्धिः प्रमाणां पक्षक प्रमाणांतरा कल्पने गौरवादि नित्येयापिकादयः वस्तुतो घटवति
घटाभावनिर्णये सति घटवद्वुः संयोगे सत्यपि घटतानानुपपत्तेरभावानुपलब्धेरपि भावव
ग्रहे हेतुतापत्तिनवे प्रायतिः अपसिद्धांतात् प्रमाणाभावाच्च विवेचितं चैतदन्यत्र तस्मान्ना
नुपलब्धिः सहकारिणी नवाप्राप्ताणां तामिति तत्त्वं संभावनयज्ज्ञानमीति प्रतीतिप्रसिद्ध
जातिमती सांभावी तत्कारणसंभवः यथावद्व्याप्यति श्रुते विद्यायाः शतमित्युक्ते शते द
शादिसंख्यायाः प्रतीतेः अज्ञातकत्तकं प्रसिद्धा कथमेति ह्यंगगेयं मय्युरेयं वेदोपमिति ज्ञा
नमेति ह्यादेव अन्यस्याप्रसारणादिति यो राणीकाः ब्रह्मले विद्या भाविष्यतीति चोक्त

६
 ज्ञानेन विषये ज्ञातत्वा ज्ञाने ज्ञातो घट इत्यनुभवात् धात्वर्थक्रियाजन्यफलशालित्वे
 न घटे ज्ञाता प्रीत्यादौ कर्मत्वमप्येवमेव संगच्छते तथा च तपा ज्ञातयार्त्तनमनुमीयते ।
 घटो ज्ञानविषयो ज्ञातत्वावत्त्वादिति एवं चांती द्विषं ज्ञानमित्याहुः एवं स्वप्रकाशावि
 त धया ज्ञानैषां ज्ञाने गृह्यमाणे तदुक्तं याथाथ्यरूपप्रमा तपमपि गृह्यते ज्ञानग्राहक
 सामग्री ग्राह्यत्वरूपस्वतस्त्वस्य तत्राभ्युपगमादिति प्रीमांसकाः नैयायिकास्तु एवं
 सति ज्ञातं मे ज्ञानं प्रमानवेति संशयानुपपत्तेर्न दंष्ट्रं किंतु मनसा ज्ञानं गृह्यते पुनर्धि
 ष्यपलापी तदं ज्ञातं ज्ञातं प्रमाफलवत्प्रवृत्तिजनकत्वादित्यनुमानात्तदुक्तः प्रीमांस
 कानामर्थविसर्वादप्रयुक्ताः प्राप्ता न्यग्रहवत् अन्यथा तस्यापि स्वतो ग्राह्यत्वापत्तिश्च
 इति ज्ञानग्राहकविशेषा ग्राह्यत्वरूपपरतः प्रमान्यमाहः भक्तिश्च दयोपि बुद्धिभेदाः

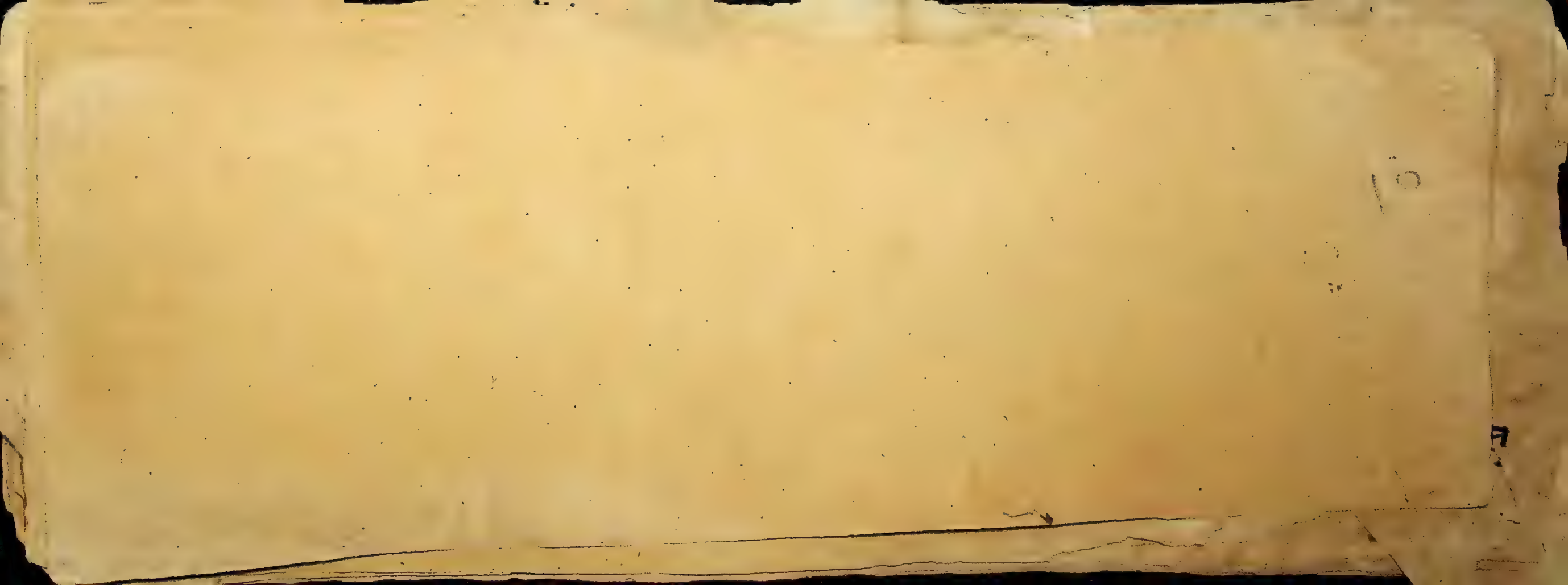
वा

न

प. टी.
१३

तज्जाराभ्यत्वेन ज्ञानं भक्तिः वेदकोपितफलावश्यं भावनिर्णयः अद्वैत्यन्यत्र विलसः सुख
त्वजातिमद्गर्भमात्रजन्यतावदेदकजातिमद्भानिरुपाधिप्रेमसिद्धं वा सुखं तच्चतुर्विधम्
वैषयिकं मानो रयिकं माभ्यासिकं माभिमानिकं च विषयसत्तात्कारजमायं विष
यध्यानजं मानो रयिकं सूर्यनमस्काराग्रभ्यासाज्जायमानं शरीरलाघवादि रूपं त
त्तीमं द्रव्यपांडित्यगर्वजमंत्यम् एवं दुःखेऽपि दुःखमदुःखत्वजातिमन्निरुपाधि
द्वेषास्पदं वा दुःखमिदं मासीत्यनुभवसिद्धे वा त्वजातिमतीकासाचसुखमोक्षयोः
सुखदुःखाभावत्वप्रकारकज्ञानादुत्पद्यते तत्साधने सुखदुःखाभावसाधनताज्ञा
नादेव ह्रीपुनादौ संन्यासादौ च यथा द्वेष्यामीत्यनुभवसिद्धजातिमान् क्रोधापर
पर्यायको द्वेषः यते इत्यनुभवसिद्धयत्तत्त्वजातिमान् यत्नः सद्दिधाजीवनयो

राम



ग. व्य.
२६

ग. व्य.

२५

धाभावमादाय हेतुतावच्छेदकसंबंधव्यावृत्तिप्रदर्शनविरोधाच्चानुपादे
योगितावच्छेदकसंबंधेनप्रतियोगिसामानाधिकरणनिवेशान्नप्रागु-
त्पन्नं व्यापकतापितेनैवसंबंधेनवाच्या अतोवन्निष्पत्त्यामादित्यादौ
त व्यापकतावच्छेदकप्रतियोगिताकस्यसमवायादिसंबंधावाच्छे-
कवन्त्यायभावस्यहेत्वधिकरणसमवायादिनाप्रतियोगिसामाना-
हेपिनक्षतिः तादृशाभावानांसाध्यतावच्छेदकसंबंधघटितसाध्यनि-
रूपितस्वप्रतियोगितावच्छेदकसंबंधघटितव्यापकतावच्छेदकप्र-
त्याभावेननिरुक्तपावदभावानंतःपातित्वात् नचैवंअधिकरण-
न्ताभावस्यसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वेमानाभावेनतादृशाभ-
एषट्कत्वानुपपत्तिरितिवाच्यम् संयोगेनघटत्वेनप्रयोजनास्तीत्यन

ग.व.
२१

भावात्मकप्रतियोगिसामानाधिकरणसत्त्वादित्यात्रिस्तन्मतेदुवारैव न च
नभावरूपप्रतियोगिसामानाधिकरणस्य विवक्षाणीयतया नाप्येवमिति वा-
सत्यभावसाध्यकसत्त्वेतौ निरुक्तपावदभावांतरगतस्य भावरूपसाध्याभावह-
प्रतियोग्यप्रसिद्धाभावरूपप्रतियोगिसामानाधिकरणसंभवादव्याप्तिः आ-
भावमिन्नाभावपरत्वे कथिसंयोगाभावसाध्यकस्य लेकथिसंयोगात्माकाशु मि-
विशिष्टमदव्यावृत्तिकथनस्यासंगत्यापत्तेः एवंसाध्यतावच्छेदकसंबंधासत्त्वे-
दिनिवेशे सर्वत्रेत्यादिना धूमवान्वहेरित्यादौ वाच्यत्वाद्यभावमादायाः स्पकिं-
नस्यासंगत्यापत्तेश्चेति पक्षे दौशीकविशेषणताविशेषेण व्यापकतातेवंधेन
तियोगिसामानाधिकरणं सर्वत्रसाध्यवत्त्वप्रकारकप्रमाविषयत्वाभूतियोगी-
क्षणासंगमनप्रतियोगिनिवारणंचेति तदपि उक्तानित्यात्रैरात्मत्वादि

घटत्वाभावकान्य-
त्वादित्यादौ १

प्रतियोगिताकाभावत्वावगाहि ज्ञानत्वेनैव प्रतिबंधकतायावत्तत्तया समानाधिकरणधर्मा व्य
 वाञ्छिन्नप्रतियोगितायां संबंधस्यावच्छेदकतासिद्धिरिति चेन्नर्हि घटत्वविशिष्टपटावगा
 हिभ्रमघटत्वादिनापटाद्यभावज्ञानपौरुषे प्रवध्यप्रतिबंधकभावसत्वात् तादृशप्र ति
 तिवध्यप्रतिबंधकभा वस्य संबंधाविशेषानियंतृतत्त्वानुरोधेन व्याधिकरणधर्मावाञ्छिन्न
 प्रतियोगिताया अपि संबंधावच्छिन्नत्वावश्यकत्वात् व्याधिकरणधर्मावाञ्छिन्नाभाव
 ज्ञानस्याप्रतिबंधकत्वे बाधग्रंथेलाघवोपनीत कांचनमपत्वादिनावस्थापनुमि
 तिविशेषितयाकांचनमपत्वाद्यवच्छिन्नप्रतियोगिताकवस्थापभावस्य हेत्वाभासत्वे
 तैरसंगत्यापत्तेरित्यलमप्रस्तुतविचारणेति तदप्यिनसाधीयः निखिलाभावस्पकिं
 चिद्विशिष्टत्वाभावनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकीभूत दौशिकविशेषणतासंबंधेन
 तादृशप्रतियोगितामानाधिकरणसत्वेन व्याभिचारिण्यपि व्याप्तेः पावप्रतियोगि राम

लानादशाभावप्रतियोगिताया अपिसंवंधस्यावच्छेदकत्वात् अनुभवानादरेसमा
 नाधिकरणधर्मावाच्छिन्नाभावप्रतियोगिताया अपिसंवंधस्यावच्छेदकत्वासिद्धेः अ
 प्यवाधबुद्धिप्रतिबंधकतायाः संबंधविशेषनिर्णेतृत्वानुरोधेन समानाधिकर
 णधर्मावाच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावस्य संबंधावाच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वमावश्य
 कम् अन्यथा एकविधप्रययभावज्ञानस्य संयोगः समवायादिरूपनिर्विल
 संसर्गावगाहिज्ञानप्रतिबंधकत्वप्रसंगात् न च संयोगादिसंबंधावाच्छिन्नप्रय
 दिप्रकारकबुद्धिप्रतिवस्तुगत्या संयोगादिसंबंधेन प्रयदिमत्ताविरोधी जोऽभाव
 स्तज्ञानस्य प्रतिबंधकत्वान्नोक्तातिप्रसंग इति वाच्यम् वास्तवतादृशाभावज्ञा
 नत्वादिना प्रतिबंधकत्वे प्रयभावत्वेन पदार्थोत्तरावगाहिज्ञानस्य प्रयदिमत्ता
 ज्ञानाविरोधित्वप्रसंगात् तस्मान्न तत्संसर्गकविशिष्टबुद्धौ तत्तत्संसर्गोवाच्छिन्न

निपमितत्वानु
 रोधेन३

वच्छेदेन तच्छतेरक्तत्वावच्छिन्नाभावस्यैव तदानीधर्म्यतरघटितसंनिकर्षात् तत्तद्वतितया प्रत्य
क्षापत्तेः विशेष्यघटितसंनिकर्षत्वेन संनिकर्षस्याहेतुत्वात् रक्तत्वग्रहप्रतिबंधकदोषादिस
त्वे च तादृशप्रत्यक्षस्येष्टत्वात् नांत्यः रूपत्वावच्छिन्नाभावव्याप्यवताज्ञानादिसत्वेऽनुमानि
कतया विधप्रत्यक्षस्येष्टत्वात् न च तादृशप्रत्यक्षप्रमात्वापत्तिः भवन्मते तथा विधातृ
ताभावस्य तत्र सत्तात् तादृशप्रत्यक्षप्रमात्वेनेष्टापत्तेः पदाच्च तत्र रक्तरूपं तत्कालावगा
हिन इदानीमत्र रक्तं रूपं नास्तीति प्रत्यक्षप्रमात्वं पुनरशक्यापादनं तादृशप्रत्यक्षेन रक्तत्वा
वच्छिन्नप्रतियोगिता कत्वे रक्तरूपकालावच्छिन्नत्ववगाहनात् पदाच्च तत्र रक्तं रूपं तत्का
लावच्छेदेनैव ध्वंसप्रागभावयोरक्तत्वावच्छिन्नप्रतियोगिता कत्वे स्वीकारेण तादृशविषयवा
धात् तद्वर्गोपलक्षिताभावं शेतत्कालावच्छिन्नावगाहिप्रत्यक्षप्रमात्वं पुनरिष्टमेव ॥

शानंतरं रक्तांतरमुत्पद्यते तत्र मध्य रक्तदशायां रक्तं रूपं नास्तीति प्रतीत्यापत्तेरित्यर्थः तत्रापिरक्तं
 पृथ्वंसप्रागभावयोः सत्वादिति भावः एतेन भवन्मते रक्तत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकात्प्यंताभाववत्ता
 दशध्वंसप्रागभाववेव तादृशप्रतीतिविषयावांतरारक्तसमानकालीनौ पूर्वपररक्तध्वंसप्राग
 भावौ च न तथा विधाविति नातिप्रसंग इति निरस्तम् तादृशध्वंसप्रागभावयोरेव रूपांतरदशायां
 तादृशप्रतीतिनिष्पन्नकतया तयोरेपितथात्वस्वीकारस्यावश्यकत्वात् तत्र मध्य रक्तध्वंसप्रागभा
 वयोस्तथात्वस्वीकारे पूर्वपररक्तदशायां तादृशप्रत्ययापत्तेः न नुरक्तत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताक
 ध्वंसप्रागभाववेव तादृशप्रतीतिविषयो इत्यं च रक्तरूपदशायां लौकिकप्रत्यक्षात्मकस्तादृश
 प्रत्ययः श्रद्धिद्यतेऽनुमित्यात्मको वा आचरेत्तरूपलौकिकप्रत्यक्षसामग्यारक्तत्वावच्छिन्नप्र
 तियोगिताकत्वेन तदभावप्रत्यक्षं प्रतिप्रतिबंधकत्वाच्चापत्तिः अतएवाभवन्मते विरूपांतरकाला

ग. व्य.
३०

धिकरणतत्समनिपतध्वंसांतरस्य तत्समानाधिकरणे कत्वादेरेव वा तादृशकालावच्छेदेन तत्कल्प
नमादाय विनिगमनाविरूपसंगश्चेति ध्वंसप्रागभावधोराधिकरणेत्यंताभावकल्पनमेवेत्या
प्यम् अथैतादृशपुत्कारतध्वंसादिप्रतितदत्यंताभावासीदवपिरूपध्वंसादिमत्यांष्टाधिक्यां
रूपत्वावच्छिन्नाभावो निर्धुक्तिक एवेति चेन्न रूपोत्पत्तिरिति पक्षे पुनस्तदधिकरणे साप्रा
म्यसामग्रीवलात् रूपान्तरोत्पत्तिवारणाय रूपं प्रतिरूपत्वावच्छिन्नाभावस्य हेतुत्वं कल्पनी
यम् एवं चोत्पत्तिकाले पाकाद्रूपनाशोत्पत्तिक्षणे च रूपत्वावच्छिन्नाभावास्वीकारे तदुत्तरं रूपा
नुत्पादप्रसंगः रूपोत्पादानंतरं रूपसामान्यस्य पुनरुत्पादः प्रागभावहेतुतया दुर्वारः रूपवर्तमान
पि पाकजभावि रूपप्रागभावसत्त्वात् तद्रूपात्यंताभावो भवतास्वीक्रीयते तत्कालावच्छेदेन रूप
प्रागभावे रूपत्वावच्छिन्नप्रतिपोगिता कत्वस्वीकारेणैवोपपत्तिरिति वाच्यम् दत्तोत्तरत्वात् इदं सर्व
धेयम् उक्तपुत्कारात्पत्तिकालावच्छेदेन पयदो रूपत्वावच्छिन्नाभावासीदवपि प्रलयकालावच्छे
राप्र

नचतद्धर्मिनिष्ठध्वंसादेतत्कालावच्छेदेनरक्तत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वंकल्प्यते किंवातत्काला
 वच्छेदेनतद्धर्मिण्येवरक्तत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकात्यंताभावः कल्प्यतइत्यत्रविनिगमनावि
 रहात्तद्ध्वंसायाधिकरणेऽत्यंताभावसिद्धिर्निष्पत्तूहेवेतिवाच्यम् ध्वंसप्रागभावाधिकरणेऽत्यं
 ताभावकल्पनेध्वंसादेरतिरिक्तात्यंताभावाकल्पनेनलाघवाद्रुक्तस्यात्यंताभावस्यैतन्मतेर
 तात्पर्यं ध्वंसात्तत्ताभावात्तन्मतेरुक्तस्य ध्वंसात्यंताभावसमनिपततपातस्यैवध्वंसात्यं
 ताभावत्वात् ततद्धर्मवच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वस्याव्याप्यवृत्तित्वोपगमेविशेषाभावा
 नामेवाधिकरणविशेषावच्छेदेनसामान्यधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वसंभवात् अ
 तिरिक्तसामान्याभावासिद्धिप्रसंगः एवमेकस्यैवाभावस्याधिकरणविशेषावच्छेदेनघटत्व
 घटत्वादिरूपनानाधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वसंभवेनाभावभेदविलोपप्रसंगः एवंर
 क्तानाधिकरणकालावच्छेदेनरक्तध्वंसादेरक्तत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वोपगमेतत्समाना

तत्तामानाधिकरणं प्रतियोगितामानाधिकरणम् स्वाविशिष्टेति त्वंपत्राभावेप्रतियोगिता
 मानाधिकरणंग्राह्यं स एव हेत्वधिकरणवच्छेदेनेति हेतुतावच्छेदकसंबंधेनपदेतुतावच्छे
 दकावच्छिन्नाधिकरणंतत्तामान्यांतर्भावेनेत्यर्थः तेनबन्धाद्यभावस्यधूमावपवाद्यवच्छेदे
 नद्रव्यविशिष्टसत्त्वादित्यादौद्रव्यत्वाद्यभावस्यगुणवच्छेदेनप्रतियोगितामानाधिकरणवि
 रूपापिनक्षतिः पर्वतादेः कालोपाधित्वानभ्युपगमेधूमवत्त्वप्रकारकप्रमाविषयताभावस्य
 क्षयिदपिप्रतियोगितामानाधिकरणस्योपपादयितुमशक्यतयाधूमवान्वनेरुत्पत्त्या
 दावसिद्धाप्रसक्तैर्दर्शितविवक्षायाः स्थलांतरेप्रयोजनमारुतेनगोत्विति तद्वति
 गवादिमति कालीकसंबंधेनगोत्वादिनागवादौ साध्येप्रलयांतर्भावेनव्यभिचारिणिगोत्वा
 दिहेतौलक्षणप्रदकानां गोत्वाद्यवच्छिन्नाभावांगवादिमति एतत्काले गवाद्यनाधिक

५

देनपरमाणोत्तत्सत्वेमानाभावात् एवं रूपं प्रतिरूपत्वावच्छिन्नाभावहेतुत्वमेव न कल्प्य
 ते स्पर्शोत्पत्त्यानुरोधेनावश्यं कल्पनीयस्यर्शसामान्याभावस्य हेतुतयैव रूपवतिरूपांतरा
 पत्तेः शक्यवारणत्वात् वाच्योस्पर्शोत्पत्त्यनंतरं स्पर्शोत्पत्तिवारणस्यर्शप्रतिरूपाभाव
 स्य हेतुतायावत्तु मशक्यत्वात् तत्र स्पर्शभावहेतुताया आवश्यकत्वात् न च रूपं प्रति
 स्पर्शभावहेतुत्वे पत्रपाकाद्रूपसत्वे स्पर्शनाशस्तत्र स्पर्शोत्पत्तिकालेरूपांतरोत्पा
 दप्रसंग इति वाच्यम् एकजातीयस्यैवाग्निसंयोगस्य रूपरसगंधस्पर्शनाशकतया स्पर्श
 नाशकालेरूपनाशस्यावश्यकत्वात् एवं ध्वंसप्रागभावाधिकरणोत्पत्तिप्रसंगताभावात्
 न भूपगंतुमतीतादृशात्यंताभावो न तदधिकरणेषु कल्पते न तदधिकरणेषु तादृशाभाव
 कल्पनामपेक्ष्य लाघवादेकैकैषु तद्वर्मावच्छिन्नवद्भेदेषु तद्वर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्व

तद्रूपावच्छिन्नसाध्यकस्य लेख्यनिव्याप्तिमाह पत्रकालत्वाभित्यादिना श्रयेतादृशविवक्षाये
 क्षयालापवात्प्रतियोगिसामानाधिकरणपर्यवकाभावीपवृत्तौ दैशिकविशेषणताविशेषसं
 बंधावच्छिन्नत्वमेव विवेश्यते तथासति दैशिकविशेषसंबंधेन प्रलपान्यत्वादेरभावस्य प्रति
 योगिसामानाधिकरणविरहेण निव्याप्तिउच्चारस्य शक्यत्वात् न चैवं बन्दिमान्मादित्यादौ
 कालिकविशेषणताविशेषसंबंधेन हेत्वधिकरणवृत्तेर्द्रव्यत्वत्वादिना द्रव्यत्वादेरभावस्य
 दैशिकविशेषणतया द्रव्यवृत्तित्वाभावादव्याप्तिरिति वाच्यम् हेतुसामानाधिकरणशरीरे
 पि न भावीपवृत्तौ दैशिकविशेषणतासंबंधावच्छिन्नत्वस्यानिवेशनीयत्वात् तावतापिला
 पवानपापात् न च दैशिकविशेषणताविशेषेण प्रतियोगिसामानाधिकरणनिवेशोपि
 उक्तस्य लेख्यनिव्याप्तिस्तदवस्थेव प्रलपान्यत्वाभावस्य प्रलपमात्रवृत्तेरभावमात्रा
 धिकरणकतया प्रलपान्यत्वाधिकरणस्वरूपत्वात् तस्य प्रलपान्यत्वरूपप्रतियोग्य

विशेषण
 ता ३

ताम

र कणदेशावच्छेदेन महाकाले च प्रलयावच्छेदेन वर्तमानतया प्रतियोगि सामानाधिकरणप्रस-
 तमेव एवं देशिक विशेषणता विशेषण गवादि व्यापक प्रलयावच्छेदे रभावोपपत्तिनसंबंधेन प्र-
 लयावच्छेदमहाकाले कालिकसंबंधेन वर्तमानतया प्रतियोगि सामानाधिकरण एव प्रतियो-
 गि सामानाधिकरणघटकीभूताभावीपदतो संबंधविशेषाऽनिवेशादित्यतिव्याप्तिः स्या-
 न्तिरुक्तविवक्षणे च स्वविशिष्टपावक्षेत्वाधिकरणान्तर्गत प्रलयांतर्भावेन तादृशाभावा-
 नां न प्रतियोगि सामानाधिकरणं प्रलयेतत्प्रतियोगिनोऽवतिरेकिसमुदायार्थः गवादि
 व्यापकस्य चरमध्वंसादिरभावस्य योऽभावश्चरमध्वंसादिस्तस्य गवादिप्रतिखंडकालेन
 प्रतियोगि सामानाधिकरणं तत्र तस्यावतिरेको महाकाले वेत्तुं न महाकाले च क-
 लिकसंबंधेन वर्तमानतया त्वमक्षतमेव गोसाध्यकस्य लेसाध्यव्यापकतावच्छेदकजन्य-
 यत्प्रलयावति त्वावच्छिन्नाभावमादायातिव्याप्तिवारणं न संभवतीति स्फुटीकरणाय

प्रलयादिमात्रवृत्तेरभावस्य प्रलयानात्मकत्वेऽपि दर्शितस्य तेषु उक्तविवक्षाप्रतरेणानिष्ठा (13)
 शिवारणमशक्यम् प्रलयान्यत्वादेरभावस्यापि स्वप्रतियोगिनिष्कव्यापकतापठकस्वरूप
 विशेषसंबंधेन प्रलयात्मकनानाध्वंसांतर्गतपक्षिंचित्ध्वंसवृत्तिविशिष्टस्वाभावरूपत्व
 प्रतियोगिनोऽधिकरणेध्वंसांतरेस्वस्य स्वप्रतियोगिसमानाधिकरणत्वात् पक्षिंचित्
 ध्वंसान्यत्वाभावस्यपत्किंचित्ध्वंसमात्रवृत्तेस्तत्तद्ध्वंसवृत्तित्वविशिष्टस्वाभावाधि
 करणेध्वंसांतरेऽसत्त्वेपि कालिकसंबंधावाच्छिन्नप्रतियोगिताकस्वाभावस्य स्वानाधिकर
 णध्वंसावच्छेदेन स्वाधिकरणेऽपि सत्त्वेन तत्रैव तत्प्रतियोगिसमानाधिकरणत्वात् प्रलयान्य
 त्वविषयकोत्त्वोपलक्षितप्रमायाविषयतासंबंधेन केवलान्वयितपातादृशसंबंधावाच्छि
 न्नतादृशप्रमाभावाप्रसिद्धेः प्रलयान्यत्वविषयकत्वविशिष्टप्रमाभावस्य प्रलये प्र
 सिद्धावपि प्रलयतदन्यविषयकप्रमारूपप्रतियोगिसमानाधिकरणत्वात् प्रलयावि

धिकरणे परमा एवाद्येति रिति वाच्यम् एवमपि प्रलपान्यकालत्वप्रकारकप्रमाविशेष्यत्वा
देरभावस्य प्रलपान्तिरिक्तगगनादावपि वर्तमानस्य प्रलपानात्मकतया प्रतियोगिसामा
नाधिकरणपदुरूपपादतयातिव्याप्यनवकाशात् मैवम् देशिकविशेषणतया प्रतियोगि
सामानाधिकरणनिवेशेपि देशिकविशेषणतासंबंधेन प्रलपावृत्तिसाध्यके कालत्वादि
हेतावृत्तिव्याप्तिर्दुर्वारैव तत्र प्रलपमात्रस्य व्यभिचारनिरूपकाधिकरणोपासाध्यताव त
च्छेदकसंबंधेन साध्यं प्रतिव्यापकतावच्छेदिकापदभावीयप्रतियोगिताव्यापकताघट
कसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकस्य तस्य प्रलपमात्रवृत्तितया प्रलपात्मकत्वात् नि
रुक्तीत्येव प्रतियोगिसामानाधिकरण्यात् इतरसंबंधावच्छिन्नाभावस्यैव प्रलपानात्म
कत्वेपि प्रलपान्यवृत्तितया सुतरामेव प्रतियोगिसामानाधिकरणत्वादिति निरुक्तविव
क्षणाभावश्चकम् एतदभिप्रेत्यैव प्रलपावृत्तिसाध्यकानुसरणं ग्रंथकृत इति वस्तुतस्तु

नाव्याप्तिरिति नित्यगुणादेः स्वविशिष्टत्वाभावात् तदंतर्भावेनातथात्वेपि स्वविशिष्टहेत्वधि
 करणांतर्भावेनतथात्वस्याऽक्षतत्वात् अत्र व्यापकताघटकाभावे उक्तपुक्त्याप्रतियोगि
 वेपाधिकरणस्य निवेशनीयतया साध्यवत्पकिंचिच्चत्यसंबन्धस्वविशिष्टसामान्यक
 भिन्नत्वरूपव्यापकतावच्छेदकत्वस्य निवेशनीयतया वाक्यसंयोगाभावादिनिष्ठप्रति
 योगिताया अपि व्यापकतावच्छेदकतानिर्वारुत्वाभिप्रेत्य कपिसंयोगात्मकाभावमादा
 यव्याप्तिराशङ्किताऽन्यथा पुनः सत्तावान्तातेरित्यादौ काले कालिकसंबन्धेन हेतुसमाप्ता
 धिकरणानां सत्तावाग्रवच्छिन्नाभावानां हेत्वधिकरणसामान्यांतर्गतगगनाद्यंतर्भावेन
 प्रतियोगिसामानाधिकरण्यविरहात् प्रसक्ताव्याप्तेर्वारणाय स्वविशिष्टेति विशेषणमा
 वश्यकमिति आदिपदग्राह्यमपि तादृशस्य लभेदेत्यपि बोध्यम् अत्र तु साध्यतावच्छेद
 कावच्छिन्नव्यापकतावच्छेदकप्रतियोगिताकापावन्तोऽभावाः प्रत्येकं हेतुतावच्छेदकविशि

15

या

तम

३४

गिन्निष्ठ व्यापकता परक पावत्संबंधात्तसंयोगसंबंधेन प्रतियोगि साप्राजाधिकरणविरहा
 त्कथमतिव्याप्तिशंकेति वाच्यम् जलवृत्तित्वविशिष्टगोत्वाभावद्रव्यान्तराभावस्याप्युक्त्युक्त्या
 धूमाभावस्वरूपतासंभावात् संयोगसंबंधेन द्रव्यात्मकप्रतियोगितैव साप्राजाधिकर
 णसत्त्वात् नचैवं जलवृत्तिद्रव्यमेव तत्प्रतियोगितस्यैव प्रतियोगितावच्छेदकजलवृत्तित्व
 वैशिष्ट्यांशोक्तत्वात् तस्य च धूमाभावविशिष्टसकलवर्त्तिमतिवृत्तौ मानाभावान्माति
 व्याप्तिप्रसक्तिः पदिच जलवृत्तित्ववैशिष्ट्यमन्यतरत्वं परकीभूतभेदप्रतियोगिनिगोत्वा
 भावत्वावच्छिन्न एव विशेषणं नत्वन्यतरत्वावच्छिन्ने विशेषणतया प्रतियोगितावच्छेदकमि
 ति जलवृत्तिद्रव्यस्यापि तत्प्रतियोगित्वमित्युच्यते तदा तादृशाभावस्य विशिष्टाभावाना
 त्मकतयाऽन्यतरत्वरूपप्रतियोगितावच्छेदकविशिष्टगोत्वाभावाधिकरणधूमाभावा
 यधिकरणकत्वानुपपत्तिरिति वाच्यम् जलवृत्तिद्रव्यधूमाभावविशिष्टयादृशहृत्त्वमि राम

वाधिकरणसामान्यांतर्भावेनपत्रकुत्रचित्प्रतियोगिसामानाधिकरणं साध्यतावच्छेदकावच्छि
न्नव्यापकतावच्छेदकप्रतियोगिताकापावंतोऽभावाप्रद्रूपविशिष्टाधिकरणत्वव्यापकता
वच्छेदकप्रतियोगिताकास्तद्रूपवत्वमित्यादिकं तादृशाभावेहेतुसामानाधिकरण्यविशे
षणप्रदितं हेत्वधिकरणेस्वविशिष्टत्वविशेषणप्रदितंच व्याधिकरणधर्मावच्छिन्नाभाव
प्रदितंलघुलक्षणं संभवतीति बोध्यम् ननु धूमवान्वनेरित्यादौ नानिव्याप्तिः धूमाभा
वादेरपि न्ययोगोलकादौ गोत्वाप्रभावरूपप्रतियोगिसामानाधिकरणत्वात् गोत्वाप्रभाव
स्यतत्प्रतियोगित्वंच धूमाभावेजलवृत्तित्वविशिष्टगोत्वाभावोनास्तीति प्रतीतिनिपा
प्रकाभावास्याभावाधिकरणकाभावप्रतियोगिताकाभावतयाऽधिकरणीभूतधूमाभा
वरूपत्वात् जलवृत्तित्वविशिष्टगोत्वाभावाभावस्य धूमाभावातिरिक्तत्वं साभावस्य
रूपतां प्रदर्शयन् तत्स्वरूपतां प्रतिक्षेपति जलेत्यादिना नच धूमाभावस्य स्वप्रतियो

विशेषणप्रदित्वविशिष्टगोत्वाभावोनास्तीति प्रतीतिनिपा
प्रकाभावास्याभावाधिकरणकाभावप्रतियोगिताकाभावतयाऽधिकरणीभूतधूमाभा
वरूपत्वात् जलवृत्तित्वविशिष्टगोत्वाभावाभावस्य धूमाभावातिरिक्तत्वं साभावस्य
रूपतां प्रदर्शयन् तत्स्वरूपतां प्रतिक्षेपति जलेत्यादिना नच धूमाभावस्य स्वप्रतियो

बादेरपि पूर्वत एव त्वविशिष्टत्वाभावस्य रूपप्रतियोगिसामानाधिकरणसंभवात् न चैवं धूमा
 भावस्य गोत्वाभावाप्रतियोगित्वत्वेपि पूर्वत एव त्वविशिष्टत्वाभावस्य रूपप्रतियोगिसामाना
 धिकरणसत्वात् अतिव्याप्तितादवस्थामिति वाच्यं तादृशप्रतियोगिनः स्वप्रतियोगिनिष्ठव्याप
 कतापटकपावत्संबंधांतर्गतसंयोगादिना सामानाधिकरणविरहात् घटत्वाभाववान्प्रसेप
 त्वादित्यादावपि घटत्वाभावादिप्रकारकप्रमाभावस्य पावत् व्यापकतापटकसंबंधांतर्गतवि
 शेष्यतासंबंधेन प्रतियोगिसामानाधिकरण्याविरहेणातिव्याप्त्यनवकाशात् न चैव जलवृत्ति
 त्वविशिष्टगोत्वाभावद्रव्यन्यतराभावस्य धूमाभावस्य रूपतया संयोगेन प्रतियोगिसामाना
 धिकरणसंभवेऽपि धूमादिप्रकारकप्रमाभावस्य पावत् व्यापकतापटकसंबंधांतर्गतविशेष्य
 तासंबंधेन प्रतियोगिसामानाधिकरणभावात् धूमवान्वहेरित्यादावतिव्याप्त्यप्रसक्त्या तादृश

20
करणे नियमनो वर्तते तादृशव्यभिचारिहेतुकस्य लेख्यस्य भावात्मक निरुक्तविशिष्टाभा
वप्रतियोगिद्रव्यसामानाधिकरणमादायातिव्याप्तिमाशंक्यजलादिवृत्तित्वेत्यादिग्रन्थस्याव
तारणीयत्वात् न चैवं तादृशान्यतराभावस्यैव धूमस्वरूपताप्रतिक्षेपउचित इति विशिष्टगो
त्वाभावस्याभाव इति ग्रन्थासंगतिर्दुर्लभा वेति वाच्यम् एतादृशग्रन्थस्यापि गोत्वाभावप्रतियो
गिकाभावत्वेन रूपेण जलवृत्तित्वविशिष्टतादृशान्यतरत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावप
रत्वात् न चैवमप्ययोगोलकभेदाभावस्यायोगोलकत्वादिरूपभावात्मकस्यैव विशिष्टजल
वृत्तित्वविशिष्टगोत्वाभावाभावस्वरूपताविरुद्धतस्य प्रतियोगिसामानाधिकरणं न घटते
इत्यतिव्याप्त्यप्रसक्तिः साध्यतावच्छेदकसंबन्धेन व्यापकताया लक्षणघटकत्वं प्रागेव दूषित
मतो नायोगोलकभेदाभावस्य लक्षणघटकत्वसंभव इति वाच्यम् अयोगोलकभेदाभा

तादृशप्रतिपोगिताकोहेतुसमानाधिकरणाभावो ग्राह्यः पवत्समेयानिष्टप्रतिपोगिताचतथावि
 धधूमत्वावाच्छिन्नैव तादृशधर्माववाच्छिन्नाच्च धूमादिमात्रप्रतिपोगितैव तदाश्रयसामानाधिक
 रापंचनायोगोलकाद्यंतर्भावेनेति मन्यते तथापि धूमाभावस्य वान्निधूमे भयत्वावाच्छिन्नाभा
 वसमनिपततया तदग्निन्नत्वेन वन्नेरपि तदभावप्रतिपोगितया योगोलकात्यत्वाभावस्या
 योगोलकान्यवृत्तित्वविशिष्टाकाशाभावाभावसमनिपततया तदग्निन्नत्वेनाकाशाभा
 वस्यापि तत्प्रतिपोगितया धूमत्वप्रकारकप्रमाभावस्य धूमवान्निधूमद्विशेष्यकत्वविशि
 ष्टद्रव्यत्वादिप्रकारकप्रमाभावसमनिपततया द्रव्यत्वादिप्रकारकप्रमाया अपि तत्प्रतिपोगि
 त्वेन धूमभेदस्य धूमत्व दुभयत्वावाच्छिन्नाभावसमनिपतत्वेन सत्मात्रस्यैव त
 त्प्रतिपोगितया

शाभावस्य धूमाभावस्वरूपताप्रतिषेधेन पुनश्च शिवाच्यम् तादृशाभावस्य तत्स्वरूपत्वे तुल्यपुत्त्या
धूमादिप्रकारकप्रमाभावनिवृत्त्यजलादिवृत्तित्वविशिष्टगोत्वाभाववत्तद्रूपत्वप्रकारकप्रमा
न्यतराभावस्य तत्स्वरूपतया द्रव्यत्वप्रकारकप्रमाया अपि तत्प्रतियोगित्वेन तत्पैव समं विशेष्य
तासंबंधेन तादृशाभावस्य सामानाधिकरण्यसत्त्वादतिव्याप्तिप्रसक्तेरिति नन्वेवमपि धूमव
त्त्वेनेति यादावतिव्याप्तिर्दुर्वारा उक्ताभावस्य जलत्वाद्यभावस्वरूपत्वे तुल्यपुत्त्या धूमवत्
तित्वविशिष्टतादृशाभावस्य धूमाभावस्वरूपत्वेन द्रव्यसामान्यस्य तत्प्रतियोगित्वानपायात् एवं धूममात्र
धूमाद्यभावस्य धूमत्वादिना प्रमेयसामान्याभावसमनियतत्वेन तदभिन्नत्वोपगमात् प्रमेयत्वोपात्तत्वं
मात्रस्यैव तत्प्रतियोगित्वात् यदि च धूमत्वादिना प्रमेयं नास्तीत्यादिप्रतीतौ सामानाधिकर
ण्यशरीरेभ्यः न वृत्तिस्वसमानाधिकरणधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता न वैशनीया एवं च स्वस्य च
प्रतियोगिता

પ્રકાશક = માલતીમાધવમ્

લેખક =

પત્રકારવ્યા : 1

આકાર = 31x13

આરંભ = શ્રીમતેરામાનુજાયનમઃ માલતીમાધવમ્ પ્રથમાંકઃ ।

અન્ત = મારું વિતરણગવશ્વપદ્મગંગલાય 11

2

Handwritten signature, possibly reading "L. J. [unclear]".

Handwritten mark, possibly a stylized "S" or "Z".

मा. मा. ना. १

①

श्रीमतेरामाञ्जयनमः मालतीमाधवम् प्रथमांकः नांदी सानंदं नंदिहस्ताह
तमुरजरवाहूतकौमारवर्हिनासानासाग्रंधं विशतिफलपतौ भोगसंकोचभाजि
गंजोडुनालिमालामुवरितककुमस्तांडवेशूलपाणेर्वेनापक्याश्चिंनोवदनविधुतपःपां
तुचीत्कारवत्पः अपिच चूगपीडकपालसंकुलगलनमंदाकिनीवारयो विद्युत्प्राय
तलाटलोचनपुटज्योतिर्विमिश्रप्रविषः पांतुत्वामकठोरकेतकशिखासंदिग्धमु
ग्धेदवोभूतेशस्पमुजंगवाल्लिवलपन्नद्रुक्चूडाजडाः अपिच पद्मालीपिंगलि
मः कण्डवतडितांयस्पकृत्तनः समूहो मामिन्द्रलांडमीषद्विपदितमुकुलेकाल
मज्वाजुहाव अर्चिर्निष्प्रचूडाशशिगलितसुधासारंशंकारिकोणं तार्त्तमीकंपुणरे
स्तदवतुमदनलोषांलोचनंवः नांधंतेस्त्रधारः अलमतिविस्तरेण पुरतोऽवलो
क्य अद्वैतदितभूषिष्ट एषभागवानशेषमुवहीपदीपकस्तपनस्तमुपतिष्ठेत्तै प्रणम्य
कल्पाणानांत्वमसिमहसंभाजनं विश्वमूर्तेधुप्यंलक्ष्मीमयमपिभृष्टं हेदेवप्र
सीदयद्यत्पापं प्रतिजहि जगन्नाथनमस्त्य तन्मे भद्रं भद्रं वितरमगवभूपसेमंगलं

कु

५

राम
१

2

हे शौनकादिक ऋषियो ! वह साधु वैश्य यात्राके पहिले मंगल कृत्य करके और ब्राह्मणोंको धन देके अपने रत्नपुरनाम नगरको चला ॥ १ ॥ उस बनियेके थोड़ी दूर गये पीछे प्रभु सत्यनारायण संन्यासीका भेष धरके उससे पूछने लगे कि, हे साधो ! यह तुम्हारी नौकामें क्या है ? ॥ २ ॥ तब धनके मदसे उन्मत्त भये वे दोनों वैश्य उसका ठठा कर हंसके बोले कि, हे संन्यासी ! तू

कियद्दूरेगतेसाधौसत्यनारायणःप्रभुः ॥ जिज्ञासांकृतवान्साधोकिमस्तित
वनौस्थितं ॥ २ ॥ ततोमहाजनौमत्तौहेलयाचप्रहस्यवै ॥ कथंपृच्छसिभो
दंडिन्मुद्रानेतुंकिमिच्छसि ॥ ३ ॥ लतापत्रादिकंचैववर्ततेतरणौमम ॥
निष्ठुरंचवचःश्रुत्वासत्यंभवतुतेवचः ॥ ४ ॥ एवमुक्त्वागतःशीघ्रंदंडीतस्य
समीपतः ॥ कियद्दूरेततोगत्वास्थितःसिंधुसमीपतः ॥ ५ ॥

क्यों पूछता है ? क्या द्रव्य चुराना चाहता है ? ॥ ३ ॥ हमारी इस नौकामें तौ लतापत्रादिक हैं. इस प्रकारका उनका निष्ठुर वचन सुनके प्रभुने कहा कि, तुम्हाराही वचन सत्य हो अर्थात् तुमारी नौकामें लतापत्रही हो जाय ॥ ४ ॥ ऐसा उस साधु वैश्यसे कहके वह संन्यासी तहांसे

उससे अपना मनोरथ सिद्ध होयगा ॥ ९ ॥ ऐसा जमाईका वचन सुनके वह साधु वैश्य उस
संन्यासीके पास गया और उससे भक्तिपूर्वक नमस्कार करके आदरसहित बोलने लगा ॥ १० ॥
कि मैंने जो आपके आगे झूठ कहा उस अपराधको क्षमा कीजिये. ऐसा वारंवार कहके और
नमस्कार करके वह साधु वैश्य शोकसे अति व्याकुल होके विलाप करने लगा ॥ ११ ॥ उस

जामातुर्वचनं श्रुत्वा तत्सकाशं गतस्तदा ॥ दृष्ट्वा च दंडिनं भक्त्या नत्वा प्रोवा
चसादरं ॥ १० ॥ क्षमस्व चापराधं मे यदुक्तं तव सन्निधौ ॥ एवं पुनः पुनर्नत्वा
महाशोकाकुलो भवत् ॥ ११ ॥ प्रोवाच वचनं दंडी विलपंतं विलोक्य च ॥
मारोदीः शृणु मद्वाक्यं मम पूजा बहिर्मुखः ॥ १२ ॥ ममाज्ञया च दुर्बुद्धे लब्धं
दुःखं मुहुर्मुहुः ॥ तच्छ्रुत्वा भगवद्वाक्यं स्तुतिं कर्तुं समुद्यतः ॥ १३ ॥

वैश्यको अत्यंत विलाप करते भये देखके उससे वह दंडीवेषधारी सत्यनारायण कहने लगे कि,
हे साधु वैश्य! रोवै मत, मेरा वचन सुन, तू मेरी पूजा करना भूल गया है ॥ १२ ॥ इसलिये
हे बुद्धिहीन! मेरी ही आज्ञासे तुझको वारंवार दुःख भया है. ऐसा भगवानका वचन सुनके

॥ १३ ॥

१८

कथा.

सत्य.

॥ १८ ॥

स्तुति करने लगा ॥ १३ ॥ और बोला कि, हे प्रभो! आपकी मायासें ब्रह्मादिक सब दे
वताभी मोहित हुए हैं, इस लिये वेभी आपके आश्चर्यकारक स्वरूप और गुणोंको नहीं जानते
॥ १४ ॥ और मैं तो पूर्व होके आपकी मायासे मोहित हुआ हूं, इस लिये मैं आपको कैसे

॥ साधुरुवाच ॥ त्वन्मायामोहिताः सर्वे ब्रह्माद्यास्त्रिदिवौकसः ॥ न जानं
ति गुणान् रूपं तवाश्चर्यमिदं प्रभो ॥ १४ ॥ मूढो हं त्वांकथं जाने मोहितस्तव
मायया ॥ प्रसीद पूजयिष्यामि यथा विभव विस्तरैः ॥ १५ ॥ पुरा वित्तं
च तत्सर्वं त्राहि मां शरणागतम् ॥ श्रुत्वा भक्तियुतं वाक्यं परितुष्टो जनार्दनः
॥ १६ ॥ वरं च वाञ्छितं दत्त्वा तत्रैवांतर्दधे हरिः ॥ ततो नावं समारुह्य दृष्ट्वा वि
त्तप्रपूरितां ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥

जानूं? अब मेरे अपराधकी क्षमा कीजिये. मैं आपका अपने ऐश्वर्यके अनुसार पूजन करूंगा
॥ १५ ॥ मैं आपकी शरण आया हूं, इस लिये मेरा पहिला द्रव्य मुझको देके मेरी रक्षा करो.
ऐसा उस साधु वैश्यका भक्तियुक्त वचन सुनके सत्यनारायण प्रसन्न भये ॥ १६ ॥ और तेरा

॥ १८ ॥

भोगकरके युक्त अतिरूपवान् सुखी औ दीर्घायुकरके युक्त होते हैं औ परस्पर बड़ी प्रीति रखते हैं कभी विरोध नहीं करते पर्वत समुद्र आदिमें निवास करते हैं घर नहीं बनाते शोक से रहित बड़े पराक्रमी सदा प्रसन्न औ पुण्यपापसे रहित होते हैं औ उनके लिये रसोच्छास होता है अर्थात् उनकी इच्छा से ही रस उत्पन्न हो जाते हैं । त्रेतायुग में रसोच्छास जातारहता है औ मेघ जल वर्षते हैं जिनके वर्षने से पृथ्वी पर वृक्ष उत्पन्न होते हैं वही उस युग में प्रजा के घर बन जाते हैं औ वृक्षों के फलों से ही उनका निर्वाह होता है इसी भांति कुछ काल व्यतीत होने पर प्रजामें अकस्मात् राग औ लोभ उत्पन्न होने से सब वृक्ष नष्ट हो जावेंगे तब वे भ्रांत होकर सत्यसे फिर उस सिद्धि का ध्यान करेंगे तब फिर वे वृक्ष उत्पन्न होंगे जिनमें वस्त्र भूषण औ भांति भांतिके फल औ पत्ते २ में मधु अर्थात् शहत उत्पन्न होगा सबका निर्वाह उसीसे होगा कि जिससे सब प्रजा हृष्ट पुष्ट रहेगी । फिर कुछ काल बीतने पर प्रजामें लोभ उत्पन्न होगा औ वृक्षों से बलकरके मधु आदि हरण करेंगे तब वे वृक्ष फिर नष्ट हो जायेंगे औ द्वंद्व अर्थात् शीत उष्ण वर्षा आतप अर्थात् धूप होने से प्रजा बहुत पीड़ित होगी । तब वस्त्र और घर बनावेंगे औ वृत्तिके उपाय चिन्तन करेंगे । फिर विवादसे व्याकुल हो जब क्षुधा तृषा से पीड़ित हुये तब वृष्टि होती है औ नदी बहने लगती हैं औ जो जल बिंदु भूमि पर गिरे उनसे ओषधी उत्पन्न भई । औ बिना बोये ग्राम औ वनमें चौदह भांतिके वृक्ष गुल्म उत्पन्न भये औ उनसे ही प्रजाका निर्वाह होने लगा फिर कुछ काल

के अनन्तर प्रजामें राग औ लोभ उत्पन्न भया नदी तथा क्षेत्रको ग्रहण करने लगे औ वृक्ष गुल्म ओषधी आदि बला-त्कारसे लेने लगे । तब सब ओषधी नष्ट होगई तब ब्रह्मा जीने पृथुराजाका रूप धार पृथ्वीका दोहन किया तबसे पृथ्वी में हलके बाहनेसे कृषि अर्थात् खेती होने लगी औ सब प्रजा त्रेतायुग के अंत में कृषि करके अपना निर्वाह करने लगे औ जहां इच्छा करते वहांही जल उत्पन्न होता भूमि खोदने की कुछ अपेक्षा नहीं । जब प्रजा आपसमें पुत्रस्त्री धन आदिको बलसे हरने लगे तब सबकी रक्षा के लिये ब्रह्मा जीने क्षत्रिय उत्पन्न किये औ वर्णाश्रमों का विभाग किया औ यज्ञ प्रवृत्त किये परंतु पशु यज्ञ कोई कोई नहीं करते थे औ अहिंसक अर्थात् हिंसा न करनेवालेकी प्रशंसा भी होती थी औ विष्णु जीने भी यज्ञ किया । द्वापरयुग में प्रजाको मन बचन कर्म करके बुद्धिमें भेद उत्पन्न भया खेती भी परिश्रम से होने लगी तब काय क्लेश होने से प्रजामें लोभ भृति अर्थात् नौकरी बाणिज्य में विवाद औ सब बातोंमें संदेह होने लगा । वेदके विभाग भये औ जुदी २ शाखा रची गई । धर्मोंका शंकर औ वर्णाश्रमोंका नाश हुआ तब द्वापर युग में राग लोभ औ मद उत्पन्न होता है औ एक वेदके चार भाग होते हैं औ ऋषि पुत्र ऋक् यजु औ साम वेदकी संहिता को मंत्र ब्राह्मण आदिकरके औ स्वर वर्ण आदिके भेदसे अनेक प्रकार करते हैं कोई २ ब्राह्मण कल्प सूत्र आदि रचते हैं । कालके भेदसे इतिहासपुराण आदिकों में भी भेद होता है । ब्रह्म, पुराण, पद्म, शिव, विष्णु

भागवत, भविष्य, नारदीय, मार्कण्डेय, आग्नेय, ब्रह्मवैवर्त, लिङ्ग, बाराह, बामन, कूर्म, मत्स्य, गरुड, स्कन्द, औ ब्रह्मांड पुराण ये अठारह पुराण हैं । इनमें ग्यारहवां लिंगपुराण है औ मनु, अत्रि, विष्णु, हारीत, याज्ञवल्क्य, उशना, आंगिरा, यम, आपस्तंब, संवत्, कात्यायन, रुद्रस्पति, पराशर, व्यास, शंख लिखित दक्ष, गौतम, शातातप, औ वशिष्ठ आदि मुनि पुराण औ वेद का बिभाग करने हारे हैं । अवृष्टि मरण औ रोग प्रजा में उत्पन्न होता है तब मनबच्च औ कर्मसे उपजे दुःखोंकरके निर्वेद उत्पन्न होता है औ दुःख दूर होने के उपाय का बिचार होता है । बिचारसे बैराग्य होता है औ बैराग्यसे सब वस्तुओंके दोष दीखते हैं तब ज्ञान होता है औ ज्ञानसे मुक्ति मिलती है यहरज औ तम करके युक्तद्वारकी वृत्ति कही है । कृतयुग में धर्म होता है त्रेता में धर्मकी प्रवृत्ति द्वारमें धर्म आकुल औ कलिमें धर्म नष्ट होजाता है ।

४० चालीसवां अध्याय ॥

इन्द्र कहते हैं कि हे शिलादमुनि कलियुगमें माया असूया अर्थात् दूसरेके गुणोंमें भी दोष लगा देना तपस्वियों को मार देना यह सब बातें तमोगुणकरके व्याकुलहुये मनुष्य करेंगे औ प्रमाद रोग क्षुधा का भय अनावृष्टि देशोंका बिपर्यय होगा वेदका प्रमाण न माना जायगा मनुष्य अधर्म का सेवन करेंगे अनाचार अतिक्रोधी औ अल्पचित्त होंगे । सदा असत्य भाषण करेंगे ब्राह्मणोंके दुष्टयज्ञ दुष्टपठन दुष्टआचार औ दुष्टशास्त्रसे प्रजाको भय होगा वेदका अध्ययन औ यज्ञ

कोई न करेगा शूद्रों को मंत्रोपदेश औ उनके साथ शयन
 आसन भोजन आदिका सम्बन्ध ब्राह्मण करेंगे राजा भी प्रा-
 यः शूद्र हो जायेंगे औ ब्राह्मणों को दुःख देंगे प्रजामें गर्भहत्या
 औ वीरहत्या अर्थात् प्रधान पुरुष को मार देना हुआ करेगा
 शूद्रों का आचरण ब्राह्मण औ ब्राह्मणों का आचरण शूद्र
 किया करेंगे । चोस्तो राजा ओ राजा चोरके तुल्य हो जायें-
 गे । पतिव्रता कोई न रहेगी सब कुलटा हो जायेंगी । वर्ण
 आश्रम का सब व्यवहार जातारहेगा । पृथ्वी में भी कहीं
 बहुत फल औ कहीं फलों का अभाव होगा । राजा प्रजा को
 लटेंगे औ उनकी रक्षान करेंगे । शूद्र जानी होंगे औ ब्राह्मण
 उनको प्रणाम करेंगे क्षत्रिय राजा न होंगे ब्राह्मण शूद्रों से
 अपनी जीविका करेंगे । शूद्र ब्राह्मण को देख आसन पर से
 न उठेंगे शूद्र ब्राह्मण को ताड़न करेंगे औ ब्राह्मण हाथ जोड़
 बड़ी नम्रता से शूद्र के आगे प्रार्थना करेंगे । ब्राह्मणों के बीच
 ऊंचे आसन पर बैठे हुये शूद्र को देखकर भी राजा कुछ
 दण्ड न देंगे । सुन्दर सुगन्धयुक्त पुष्पमाला आदि करके शूद्रों
 की पूजा करेंगे । वाहन के ऊपर चढ़े हुये शूद्रों के पीछे ब्राह्मण
 सेवा के लिये दौड़ेंगे । औ शूद्रों की स्तुति करेंगे ब्राह्मण
 तप औ यज्ञ के फल को बेचेंगे । संन्यासी बहुत होंगे । स्त्री
 अधिक औ पुरुष थोड़े होंगे । ब्राह्मण ही वेद विद्या औ श्रुति स्मृ-
 ति में कहे हुये कर्मों की निंदा करेंगे । ऐसे घोर कलि में भी धर्म
 की रक्षा के हेतु क्लिन्न भिन्न लिङ्ग रूप से श्री महादेव जी
 प्रकट होंगे । जो ब्राह्मण जिसी किसी रीति से भी उनका पूजन
 करेंगे वे कलियुग के दोषों को जीत परमपद को जायेंगे ।

गौओंका क्षयहोगा औ व्याघ्रादिदुष्ट जीवबढ़ जायंगेसाधु लोग कहीं न देखपड़ेंगे । थोड़ेही दानसे बहुत फल चाहेंगे राजा सब अपनी रक्षामें तत्पर रहेंगे प्रजासे केवल दंडलेंगे सबदेश अदृशूल अर्थात् अन्न बेचनेवाले सब ब्राह्मण शिव शूल अर्थात् वेद विक्रेता औ सबस्त्रियां केशशूलिनी अर्थात् भग बेचनेवाली कलियुग में होंगी । मेघभीचित्रवर्षी अर्थात् कहीं वर्षेंगे औकहीं न वर्षेंगे । सबवर्ण वर्णिक वृत्ति करेंगे सब पाषंडी कुशील औ नीच होंगे । ब्राह्मण ग्राम याचक होजायंगे कोईभी मीठा बालनेवाला सरल स्वभाव ईर्ष्या रहित औ प्रत्युपकारी नहोगा । निंदकऔ पतितबहुतहोंगे यहीयुगके अंतका लक्षण है । भूमि राजाओं करकेशून्यहो जायगी धनधान्य कहींनरहेगा । देशशून्यहोंगे जलऔ फलपृथ्वीमें बहुत न्यूनदेख पड़ेंगे । सबमनुष्य परस्त्रीगमन परधन हरण औ दुष्टकर्मों में प्रवृत्तहोंगे । युग के अंत में सोलह वर्षका परम आयुषहोगा मनुष्य रोगीकामी, निर्लज्ज औबुद्धिहीन होंगे । शूद्र काषाय वस्त्र रुद्राक्ष मृगचर्म आदिधारे धर्मका आचरण करेंगे । आपस में शस्त्र अर्थात् खेतीकी चोरी करेंगे । चोर चोरों काही धन हरेंगे मूषक सर्प वृश्चिकआदि दुष्ट जीव प्रजाको पीड़ा देंगे । सुभिक्ष क्षेम आरोग्य सामर्थ्य ये सबबार्ते दुर्लभ होजायंगी क्षुधा से पीड़ित मनुष्य कौशिकी नदीके तट पर बसैंगे । वेद कहीं न देखपड़ेंगे यज्ञ सब नष्ट होजायंगे । संन्यासी मूर्ख होंगे कापालिक बहुत होजायंगे वेद बेचने वाले औ वर्ण आश्रमके शत्रु बहुत उत्पन्नहोंगे । शूद्रवेद पढ़ेंगे शूद्रराजा

अश्वमेधकरेंगे सबप्रजास्त्रीबालक औ गौका बध करेंगे औ आपस में अनेक उपद्रव करेंगे थोड़ा आयुष औ बहुतदुःख होगा ब्रह्महत्याकरेंगे थोड़ेहीकालमें सिद्धिहोजायगी । ऐसे दुस्तर समयमें जो ब्राह्मण धर्मका आचरणकरेंगे वेही धन्य होंगे त्रेतामें जो सिद्धि एक वर्षमें होताही वही द्वापरमें एक महीने में औ कलियुग में एक दिन रात करके होगी यह कलियुग की व्यवस्था कहो अब संध्यांश की कहते हैं युग युग में एक २ चरण धर्म न्यून होजाताहै । संध्यामें भी उस युगका धर्मही रहताहै कलियुग के दुष्टजीवों को शासन करनेकेलिये स्वायंभुव मन्वंतरमें सोमशर्मा ब्राह्मणके घर प्रमितिनामक पुत्र मनुपुत्रका अंश उत्पन्नहोगा । वह बड़ी भारीसेना हाथीघोड़े रथ आदि करकेयुक्त साथलेकर औ शस्त्रधारण किये ब्राह्मणों को साथलेकर बीस वर्ष पर्यंत पृथ्वीपर म्लेच्छोंका संहार कर्ताहुआ बिचरेगा । वही सब शूद्रराजा पाषंडी अधर्मी औ दुःष्टोंका संहार करेगा । वह तो मनुपुत्र के अंशसे औ मनुपुत्र बिष्णु के अंशसे उत्पन्न होगा उससे यह बिष्णुकाही अवतारहोगा इसभांति बीसवर्ष पर्यंत सब पृथ्वीका उपद्रव शांत करके बीजमात्र मनुष्य अवशेषरखकर गंगा यमुनाके बीच अपनी स्थितिकरेगा । उस कलियुगके संध्यांशमें कहीं २ थोड़ी २ प्रजा शेषरहेगी वेभी अति लोभसे परस्पर हिंसाकरेंगे । राजाकोई नरहेगा सबप्रजा आपस के भयसे पुत्र स्त्री धन आदिको छोड़ २ अपने प्राणोंकी रक्षाकरेंगे श्रौतस्मार्त धर्म नष्ट होजाने पर सबमर्त्यादा त्यागदेंगे छोटे २ शरीर औ जिनका परम

9 7 FWS y

53/61

$$810 - 27 \times 12 \times 1$$

$$671 - 60$$

स्तुतयतां २७ वनस्पतयस्तुतयतां २८ भूतग्रामचतु
 विधस्तुतयतां २९ मरीचिस्तुतयतां ३० अत्रिस्तुतय
 तां ३१ अग्निरास्तुतयतां ३२ पुलस्तुतयतां ३३ पुलहस्तु
 तयतां ३४ कृतस्तुतयतां ३५ चैतास्तुतयतां ३६ वसि
 ष्तुतयतां ३७ भृगुस्तुतयतां ३८ नारदस्तुतय
 तां ३९ कंठीकृत्वा उत्तराभिमुखः जवतां सनक
 स्तुतयतां ४० सनंदनस्तुतयतां ४१ सनातनस्तुतय
 तां ४२ कपिलस्तुतयतां ४३ पंचशिखस्तुतयतां ४४
 ततोऽपस्वयंदक्षणाभिमुखः पातितवामजानुः ॥
 अष्टतिलतर्पणः कथ्यवाउ नलादयस्तुतयतां इदं जलं
 तस्मै स्वधानमः ३ अथ यन्मास्तुतयतां इदं जलं तस्मै स्व
 धानमः ३ अथिष्यातास्तुतयतां इदं जलं तस्मै स्वधा
 नमः ३ सोमपास्तुतयतां इदं जलं तस्मै स्वधानमः ३ । एत

क२

ॐ श्री गणेशाय नमः अथ संकल्पः ॐ अद्य तत्
सत् देवधीमानवपितृ पूर्वतर्पणमहं करिष्ये
सर्वेन पूर्वाभिमुखः अर्चयेत्सर्वेणः ॐ ब्रह्मा त्व
तां ॐ विष्णुस्त्यतां २ रुद्रस्त्यतां ३ प्राजापतिस्त्य
त्यतां ४ देवास्त्यतां ५ धेनुस्त्यतां ६ वेदास्त्य
तां ७ अश्वस्त्यतां ८ पुराणवाक्यीस्त्यतां ९ ग
धर्वीस्त्यतां १० इतरावाक्यीस्त्यतां ११ संचतुसरा
वयवस्त्यतां १२ देव्यस्त्यतां १३ अपसरसस्त्य
तां १४ देवानां गस्त्यतां १५ नागास्त्यतां १६ सा
गरास्त्यतां १७ पर्वतास्त्यतां १८ सरितस्त्यतां
१९ मनुष्यास्त्यतां २० यक्षास्त्यतां २१ रक्षांसि
स्त्यतां २२ पिशाचास्त्यतां २३ सुपाणिस्त्यतां २४
तानिस्त्यतां २५ पशवस्त्यतां २६ औषधयः

एति
न वि
विषय क
सि क
स वि
इति

बहु एषा

बहुशो
प्रांजदृष्टस्पृशसि ~~वपधु~~ मंती रहस्याख्यायीव स्वतः सिद्धदुकार्णातिकचरः करीव्य
वत्याः पिवसिरसि सर्वसमधरं वयंतत्वात्वेष्टान्मधुकरहतास्त्वखलु कृति ॥१॥
कमपि किमपि मंदं मंदमास क्लियोगादविरलितकपोलं जल्पतीरक्रमेण ॥
रशिधिलपरिरंभव्यापृतैकैकदीर्घा रविदितगतमामारात्रिरेव चरंसीत् ॥२॥

मन्त्राभास
पदार्थः
गतरध्व
गेहेत्वाभा
नीपायः
ज्ञानाजु
उत्तरं
चित्तवृ
वरपसं
पानिररवि
वेधेनपं
विषये
जनन्य
नेति
तयः
अथै
संबंध
या
च
ह
कु
इत्य
ना
सा
सम
एति
शा



ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 श्रीकृष्णार्जुनसंवादे श्रीकृष्ण उवाच ॥
 दृष्ट्वा तु पाण्डुपुत्रो पाण्डुपुत्रो वीर्यवान्
 स पाण्डुपुत्रो वीर्यवान् स पाण्डुपुत्रो वीर्यवान्
 स पाण्डुपुत्रो वीर्यवान् स पाण्डुपुत्रो वीर्यवान्
 स पाण्डुपुत्रो वीर्यवान् स पाण्डुपुत्रो वीर्यवान्

मिविलभुवनजन्मस्येसभंगादिलीलेविनि
नविविधभजप्रानरदौकदीतेआनिश्री
सिवीदीनेमल्लाणीश्रीनिवासेममभजपर
स्मिन्शोमुखीभवक्तिरुपा नमस्तस्मैश्री
पत्नीलयोद्गातेमहीबुरमधेगतोयस्यमेरु
नखनायते

अथानामोनामास्यमानासंदि
वृत्तिविविधपदपदवद्विल
नजापकः अकृतानुमिमप्र
त्वपदधर्मनामानसमा
नभिमपाभावतादपव
तामासत्वंपदपवद्विल
मानाधिकारणत्वेनाभावप्रति
वचेदकं वाहिनवि
तदुपाव य
आपत्त

य
अथानामोनामास्यमानासंदि

॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

यति त्वविशिष्ट पद्मवर्धन
त्वत्पकः प्रकृतानुमिष्य
त्वत्पद्मार्थं सत्तत्त्वसमा
नार्थमपामावत्तादृशवत्क
त्वाभासत्वं प्रकृतवर्धनं
सत्ताधिकारं सत्तामावर्धनं
वर्धनं कं
तद्गुणव
आपक
त्वावि
दकं
सते

ॐ

ॐ

ॐ

यत्प्रपञ्चस्य
अव्ययं

त्वत्ति त्वविशिष्ट पदप्रावृत्तिः
 त्वत्प्रापकः प्रकृतानुसिद्ध
 त्वत्पदप्रार्थना रानसतता
 ननुमपाभावसादृश्यात्
 त्वामासत्वं पदप्रावृत्तिः
 प्रानाधिकारिकतामावप्रति
 वक्ष्येदं कं पदप्रावृत्तिः त्वविषयः
 तदुदावृत्तिः त्वविषयशब्दत्वं
 आपन्नविषयनारः
 नाविषयकप्रती

यथा ननु मीमांसका
 मीमांसकानां

निष्ठा यद्विद्विषय
 सांगत

१०२ अ १० २ १५

॥

॥

जराजैसौ नरे जरासः जराः १
जरासं जरां जरासौ नरे जरासः जराः २
जरासा जराया जराभ्यां जराभिः ३
जरासै जरायै जराभ्यां जराभ्याः ४
जरासः जरायाः जराभ्यां जराभ्यः ५
जरासः जरायाः जरासोः जरायोः जरा
भ्यां जराभ्याम् ६ जरासि जरायाम्
जरासोः जरायोः जरासु ७

नरसोः नरयोः नरसु ७

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

लघुर्नमः सप्तनसं गिसंगा करोति दुःसाध
मलसुसाध्यं पुष्या अयाशं भुक्तिरिच्छा
विपीलिका तु नति चंद्रविवम् ॥ १ ॥ अ

三

आपत्ति
नादि। ४
५३३
५३३

सप्तमोऽध्यायः

卷之四

नाभ्योऽथ गामावतादृषावक्रां
त्विभासत्वं यदृषावक्रिन्ते
माताधिकराणां तं गामावक्रां
वक्रोदकं पदूपावक्रिन्ते विषयः
तदुपावक्रिन्ते विषयः पदूपावक्रिन्ते

42

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...१४०५...

ਦਾ ਰਕਮ ਹੋਤਾ ਸੋਸਯਾਇਕਾ ॥ १३९ ॥ **ਪਾਤਕ**
ਪਾਸਿ ਲਭ ਲਭੇ ਉਠਿ ਗਇ ਬਰਾਖਨ ਮਾ
ਤਿਓਂ ਪਨ ਨਹੀ ਯਹ ਮੂਰਤਿ ਤੇ ਦਰ
ਗੇ ਬਸਿ ਹੋਇ ਅਨਿਰਮਾਣੀ
ਰਿਕੁ ਸਕੈ ਹੁਨਿ ਲੇਹੁ ਸਬੋਤੁ
ਮਾਨਿ ਮਿਲੇ ਤਬ ਹੋਇ ਮਿ
ਲਿਕੁ ॥ १३९ ॥ **ਜਿਸ**
ਉਨ ਕਰਮ ਲਗਦਿ ਰਾ

ਸਰੋਤ ਚਤੁਰਦਸ਼ ਨਿਰੰਗਾ ਸਿੰਘ ਮੇ

ਜੇ ਸੀ ਅਸੇ ਧੁਬੁਏ ਰੁਖ ਪੀਥ ਤੀਰੇ

ਤੁਲਸੀ ਤਨ ਤਨੀਰਗ ਤਲਗੇਬਾ

ਸੀ ਤਨ ਨੀਰਗੇ ਲੇਚਨ ਚਤੁਰਾ ਤਨਾਹੀ

ਮਾਹੀ ਅੰਗਨ ਬਿਧੀ ਨਮੇ ਮੇਮੀ

ਪੁਰਾਣਾ ਪਾਸਿਲ ਪ੍ਰੀਤਗਾ

੬॥ ੭੬ ੭ ਸਿਮਨਰੇ ਅਰੁਧੀ

੭੬ ੭

ਸੈਰਗੇ

ਦੇਹਸੀਮਸਿਤਰੀ ॥ ੬॥ ਬੈਨ
ਰੋਹਸੀਸੁਧਾਗਰੇਉਲੋਚਨੁਰੰਗਕੀਕਿ
ਏਰੇਲਲਸੁਬਨਅਰਚਾਲਗਜਰਾਨਾ
ਮਾਨੁਕਰੀਜਨਮੇਰੰਗਏਕਦਲੀ
ਕੋਮਨੰਗਰੀਸਪਾਇਨਕਪਾਇਮੇਰੇਪਾ
ਕੀਰਪਗਈਛਿਜਨਨੀਰ
ਕੋਮਾਰਿਕੁਧੀਤਿਏਚੰਟੇ

ਮਾਨੁਕਰੀਜਨਮੇਰੰਗਏਕਦਲੀ
ਕੋਮਾਰਿਕੁਧੀਤਿਏਚੰਟੇ

ਮਨੁ ਨੈਨਦਏ ਸਹਾਯਿਗੇਖੁ ਭੁਤਾ
ਪਕਟੀਧਗਸੈਹਰਏ ॥ ੫॥ ਅਭਿਭੁ
ਪੀਰੁ ਏਉਠੇਗਯਾਈਗਹਿਬੀਗਹਿਸੁਨਾ
ਪਾਨੁਅੰਤਰੀਯਾਏਉਤਵਾਰਸੁਨੁਸਾ
ਭੀਬੋਲਿਕੇਉਗਜਲੈਗਯੋਬਸਿਤ
੬॥ ਰੇਧਰੇਕੋਸੁਪੁਰਾਚੀਕਿਰੇਮਾਨੇ
ਸਾਸੁਰਾਨੰਤਰੀਯਾਏਖੋਜਤੀਨੀ
ਰੇਰਾਏਏਧੀਓਰਦੇਖੀਭਾਏ

੩੫
੧੨੬
੧੮੬
੨੮੬

ਰਬਿਪਿਸੀਮਰਦਨਰੀਰੰਮਰਗੋ
ਰਬਾਤੁਸੁਖੀਕਤਿਉਰਦੁਖੀਰਬਾਤੁ
ਅਮੇਰਗਾਜੇਨਾਤੁਸੁਖੀਰਬਿਨਾ
ਮਥੁਗਾਯੋਗਜਨਕਸੁਖਨਾਮਿਉ
ਲੰਨਤਉਤੀਪਾਥਾ ॥ ਰਬਾਤੁ ੨੮੩
ਰੰਮਫਿਰਬਨਤੇਪਰਤੇਸਿੰ ੨੮੪
ਦਨਮਧਨਿਰੰਗਰੀਉਪਰ
ਨਚੇਰੀਗਏਅੰਮੀਉਪਰ

ਬਿਰਛਨਾ ॥ ਵਿਸਨ ਦਸਤ ਨਕੁਲਪਕਸ
ਦੀਪਕ ਰੰਗ ਨਾਗਪੁਪਤਿ ਰਿਤੁ ਤਿਨ
ਥਾਮਤਿ ਪਗਟ ਕੋ ਪੇਸੁ ਬਲਗਨ ਗਾਇ ॥
ਕੰਗਤਿ ਦਾਨੁ ਨਿਰੰਕਰ ਗੁਣੁ ਮੰਗੁ ਪਾਇ
ਵਿਸਮਾਦੀ ॥ ੧ ॥ ॥ ਐਤਾਸੀ ਹਨਾਨ
ਪੁਕਟੀ ॥

੧੦ ॥ ਏਤੀ ਗੁਣੁ ਮੰਗੁ
ਪੋਈ ਲਿਖਿ ॥

गुरुगान्धर्वधेरेरुगानीष्ट
रुगानीष्टरुगानीष्टरुगानीष्ट
येथीलसीथीनलगाणि ॥

ननु सापेक्षी प्रतीतिरप्यस्य नानात्वं हि
इति त्वविशिष्टपदूपावच्छिन्न
त्वआपकः प्रकृतानुमितिप्र
त्ययदधर्मात्तात्पर्यतया
नलोभयामावसाङ्गवार्त्त
त्वाभासत्वं पदूपावच्छिन्न
मानाधिकारणात्ताभावेप्रति
वच्छेदकं पदूपावच्छिन्नविषय
तदूपावच्छिन्नविषयशून्यत्वं स
आपकविषयताशून्यत्वं स्वावच्छि
न्नाविषयकप्रतीतिविषयतावच्छे
दकं यत्तदनुमितिप्रतिबंधकता
वच्छेदकविषयितानित्यकता वच्छे
दकं तदवच्छिन्नविषयकप्रतीतिवि
षयप्रतावच्छेदकं यत्संतर्दवच्छिन्न
विषयकत्वं विशिष्टांतराद्यदित्यतः
पदूपावच्छिन्नविशिष्टनिश्चयविशिष्ट
पदूपावच्छिन्नविषयकत्वविशिष्ट
निश्चयत्वं अनुमितिप्रतिबंधकतान
तिरिक्तवृत्ति तदूपावच्छिन्नतदूपाव
च्छिन्नेतत्तद्वित्वावच्छिन्नविषयताश
त्वं विशिष्टदशाद्यदित्यतः

यदिष्यकत्वेन ज्ञानस्यानुमितिर्विधेयकत्वं
 तत्त्वमित्यत्र यदिष्यकत्वशब्दोत्तरत्वं
 तीयाया अवेच्छेदकत्वमवस्थितत्वं
 वार्थः ज्ञानशब्दोत्तरवद्व्यापित्वं
 मर्थः तत्र ज्ञानशब्दार्थस्य धर्म्यर्थे
 निरूपितत्वसंबन्धेनात्वयः तस्य स्वरू
 पसंबन्धेन तृतीयाप्रकृत्यर्थे अनुमि
 तिप्रातिवंधकताशब्दार्थे तृतीयायर्थे
 निरूपितत्वसंबन्धेन तस्य च प्रकृत्यर्थे
 त्वत्त्वसंबन्धेन तस्याच ज्ञाननि
 रूपादिष्यकत्वं प्रकृतानुमितिर्वि
 धकतावच्छेदकं तत्त्वमिति तस्य तत्त्व

॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥

॥ ५४ ॥

॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥

॥ ५७ ॥

॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥

॥ ६० ॥

॥ ६१ ॥

॥ ६२ ॥

॥ ६३ ॥

॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥

ज्ञानाकारणकज्ञानप्रत्यक्षमित्यस्यानिदिध्यासनजन्य
तत्त्वसाक्षारेऽव्याप्तिवारणाय ज्ञानत्वघटितधर्मा
वाहेनकारणकत्वाभावः ॥ स्ववाच्यरेफइपघटितप
दवाच्यत्वं लक्षितलक्षण

प्रत्येकज्ञानप्रतिधर्मादनवाहेनपक्षीप्रिकत्वं व्याप्त्यवतिधर्मत्वम्
प्रतिधोपसमानाधिकरणयदुपाविहीतसमानाधिकरणसंताभावप्रतियोगितावच्छेदकतापक्षी
अनुयोगितावच्छेदकपक्षीयुतं दूपावाहेनानुयोगिताकपक्षीप्रिकापाविषयतातादृशवि
प्रयताशयप्रतीतिविषययदुतं दूपावाहेनसाधनाधिकरणव्याप्तिरिति नुप्रत्यासत्पक्षी
परिक्ताहेगुरुमतस्तदपेक्षयाभिमतएतत्तदपक्षीमत्तआहृदिनीयपक्षीकएहेनवैति
साधतावच्छेदकसंवावाहेनसंतामसाधतावच्छेदकसंवापक्षीसाधनानुयोगितावच्छे
दकधर्माविहीतवाहेनसंतामसाधतावच्छेदकधर्मावाहेनत्वमपि

प्रकृतानुविधेयतावच्छेदकतायदूपावाहेनानुयोगितावच्छेदकता
नानुयोगिताक हेतुमालिखाभावप्रतितावच्छेदकता
त्वावाहेनपक्षीसंवावाहेनानुयोगितावच्छेदकताकप्रति
योगिताकोन्योन्याभाववत्तायतावच्छेदकावाहेन
सामानाधिकरणव्याप्तिः

यदूपावाहेनप्रतियोगितायां हेतुमालिखाभावप्रतियोगि
ताभेदानिवेशे धूमवान्यहेरित्यत्रैवातिव्याप्तिसंभवे सम
वायेनघटजानुपटादितियर्थितानुधावनं व्यर्थ कालि
कसंवावाहेनधूमत्वावाहेनप्रतियोगितायां हेतु
मालिखाभावीयसंयोगसंवावाहेनधूमत्वावाहेनप्र
तियोगितायाभेदसत्वात् कालिकसंवावाहेनधूम
त्वावाहेनप्रतियोगिताकाभावस्यप्रतियोगिवैष्यधि
करणाभावेनतदीयप्रतियोगिताभेदभावस्याकिंचि
त्करत्वात् नचकैजममात्रस्यकालोपाधित्वानंभीकार
पक्षीकालिकसंवावाहेनधूमत्वावाहेनप्रतियो
गिताकाभावस्यापिप्रतियोगिआधिकरणत्वेनतदीय
प्रतियोगिताभेदस्यासत्त्वानातिव्याप्तिरितिवाच्यं स्वरूप
संवावाहेनधूमत्वावाहेनप्रतियोगितायां निरुक्ताभा
वप्रतियोगिताभेदस्यासत्तत्वात् हाते चेन्नव्याप्तिरकारण
वाहेनत्वस्यापियदूपावाहेनप्रतियोगितायां
नानुयोगितात्

नाधिकरणसंताभावाप्रतियोगिसाध्य
कारणव्याप्तिरिति पूर्वलक्षणं ॥
अप्रतियोगितनवच्छेदकवहीतराहतिध
नाधिकरणव्यतिरिक्तपराप्रतीतिवाहेमा
मिति हेतुमालिखाभावप्रतियोगितानवव
हेतुमालिखाभावप्रतीतिवहीतवद्वानि

नित्येति चेत्तदा तस्यैव भावः
 यो हि यथा तत्त्वमसि नित्यः
 इति चेत्तदा तस्यैव भावः
 हेतुकस्य लेखनभावविशिष्टद्वन्द्वः
 हेतुतात्त्विकभाववान् इत्याकारकताधरात्
 निरूपयितुं यत्कत्वं वक्ष्यमाणं विशिष्टं
 विषयकत्वं प्रकृतानुमितिप्रतिबंधकता
 नतिरिक्तवृत्तिमवति कथं प्रकृतानुमितिरिति
 इदो वदन्ति तानि त्याकारिका तानि व्याप्ति
 वध्यता तादृशानि वध्यता निरूपिता यानि
 तिवंधकता इदो वदन्ति भावता इत्याकारका
 धरात् तानि व्याप्तदतिशक्तं यद्वा न शतः परं
 त्याकारकं उदासीनता नेतत्र वक्ष्यमाणं विशि
 ष्टद्वन्द्वविषयकत्वस्यावृत्तिव्यतिरेकं यथा नानि
 र्भूतिरिति चेत्तदा यत्कत्वं प्रकृतानुमितिप्रतिबंध
 कतानतिरिक्तवृत्तिमवतिरिति (तस्मात्) यत्
 यः ॥ अत्र यद्विषयकत्वेनेत्यस्य तादृशविशिष्टवि
 षयकत्वेनेत्यर्थः कर्तव्यः अन्यथा शुद्धद्वन्द्व
 विषयकज्ञानमादाया संभवः कथं इदो व
 दन्ति तानि त्याच इदो वदन्ति भावता इत्याकारक
 ताननिर्भयं यद्वा त्वाभाववदन्त्या कारक
 तस्य विशिष्टं शुद्धता निरिच्छते इति त्या
 येन प्रकृतानुमितिप्रतिबंधकतातिरिक्त
 शुद्धता विषयकज्ञाने सत्त्वेन प्रकृतानु
 मितिप्रतिबंधतानतिरिक्तवृत्तिमव
 ति इत्यसंभवः ॥ तत्त्वरूपसंबंधात्तच्चैदकत्व
 स्वीकारे एकदेशेति व्याप्तिः कथं इदो वदन्ति
 भाववान् इत्याकारकज्ञाननिर्भयं वक्ष्यमाणं
 विशिष्टविषयकत्वमपि प्रकृतानुमितेः प्र
 तिवंधकतावच्छेदकं भवत्येव तस्य कथं
 प्रकृतानुमितिप्रतिबंधकतावच्छेदकत्वमिति
 को प्रकृतानुमितिप्रतिबंधकतावच्छेदक
 कोटिप्रतिष्ठातामपि प्रकृतानुमितेः प्रतिबंध
 कतावच्छेदकत्वमिति नियमात् दक्ष्यमाणं
 विषयकत्वमपि प्रकृतानुमितिप्रति
 बंधकतावच्छेदककोटिप्रतिष्ठितं तस्या
 पि प्रकृतानुमितिप्रतिबंधकतावच्छेदक
 त्वमसंभवे तस्याच तथा च ताननिर्भ
 यताभावविषयकत्वमपि प्रकृतानुमि
 तिप्रतिबंधकतावच्छेदकं भवत्येव त
 वक्ष्यमाणं रूपैकदेशेऽप्यतीत्यति
 पश्यति निवेशेन पूर्वमित्येवासा
 तः यद्विषयकत्वेनेत्यस्य तादृश

शि शि शि शि शि शि शि शि
 शि शि शि शि शि शि शि शि

गुरुसविधेयपापामापवदतामिला
 धिणीनयने जंज (चंक्रममाएं) चं
 जनामिपुनंति (स्फुल्लः)
 वटवृक्षोमहानत्रमार्गमावत्यतिवृ
 ति अत्रसंबोधनं वक्तुमवापि ब्रह्म
 णोवयः २ तार्किकाघटपटेतिरटेपुःशा
 व्दिकाः (वक्कवृटेतिपठेपुः मादृशोस्तुत
 तंभजशीघ्रोसचंद्रचरणौकमनीयो॥३॥
 उपरुतवहुतत्रकिमुच्यतां सुजनताप्रपिता
 भवतापरं दिदधदीदृशमेवतदसदि सुखे
 तमात्रचिरंशरादंशतम् ४७ उपकारपदस्य
 अपकारेलक्षण अपकारित्वमिमा
 कटुवचनं प्रयुज्यते मम एतादृशंसाधुत्वं
 इतिफलितध्वनितम्

गहरी श्राव

चित्ते

सी. गाहने आवा

निरूपितेत्यादिविशेषा
मानो गूतएवप्राख्यं
त नाप्यंभिभूतः निरु
मात्रोक्तो शुद्धापनुक्ति
श्रुतित्यादे निषेधस्य
प्रतिपत्ति निरूपितां
वारणरूपनिधेयस्य
साम्यायपद्वयोप
चैतदुदाहरणव्याख्य

नासाध्येनहेतोरेकाधिकरण्यव्याप्तिरुच्यते सि साधयिषया
शून्या सिद्धिर्न न तिष्ठति सपक्षस्तत्रवृत्तित्वज्ञानादनुमिति
भवेत् अनेकांतो विरुद्धस्या सिद्धः प्रतिपत्तिः कालात्यया
पदिष्टश्चेत्त्वाभासश्च पंचधा प्रायः साधारणस्तु साद
साधारणकोपरः तथेवानुपसंहारि त्रिधानेकांतिको भवेत्
यः सपक्षे विपक्षे च भवेत्साधारणस्तु सः यस्तूमयस्माद्या
वृत्तः सत्वसाधारणो मतः तथेवानुपसंहारि केवलान्वयि
पक्षकः यः साध्यवृत्तिनेवास्ति स विरुद्ध उदाहृतः आश्र
या सिद्धिराद्या स्यात्त्विरूपा सिद्धिरप्यप्य व्याप्यत्वासिद्धि
रपरा स्यादसिद्धिरतान्निधा पक्षसिद्धिर्न पक्षो भवेत्
तिमयोगितिः हृदोद्व्यं धूमवत्त्वादत्रा सिद्धिरप्यपरा व्या

सी. गाहते

निरूपितेत्यादिवि
मानो घृत एव प्रा
त नाप्यं गिभूत
मात्रोक्तो शुद्धाप
श्रुतित्यादे निरु
प्रातिपति निरु
वारण रूपनि
साम्प्रायकपद
चैतदुदाहरण

प्यत्वा सिद्धिस्वरानीलधूनादिकं भवेत् विरुद्धयोः परामशो
हेत्वोः सत्प्रतिपक्षता साध्यश्चरभ्यो यत्र पक्षे सत्यसौ वाध उ
दाहृतः इत्युत्तमानपरिच्छेदः ग्रामीणस्य प्रथमतः पश्य
तो गवमादिकं सादृश्यधीर्गविदीनां मास्यात्सा करणं मत्ता
वाज्यार्थस्यातिदेशस्य स्मृतिर्न्यायार उच्यते गवमादिप
दानां नुशक्तिधीरुपमाफलम् इत्युत्तमानपरिच्छेदः
पदरुगानं नुक्करणं द्वातेन पदार्थधीः शाब्दबोधः फलं त
त्र शक्तिधीः सहकारिणी लक्षणाशक्त्यसंबंधतात्प
र्यज्ञानमिष्यते

राम

४

टी. गाहने आवा

४
का

निरूपितेत्यादिविशेषा
मानो घृत एव प्राप्तां
त नाप्यंतिभूतः निरु
मात्रोक्तो शुद्धापदुक्ति
श्रुतित्यादे निषेधस्य
प्रतिपत्ति निरूपितां
वारणरूपनिषेधस्य
साम्याय्यपद्वयोप
चेतदुदाहरणव्याख्य

तांमतम् विषयेन्द्रियसंबन्धे व्यापारः सोपिषड्विधः इत्यग्रहस्तुलं
योगात्संयुक्तसमवायतः। द्वयेषुसमवेतानाम् तस्यात्तसमा
वायतः तत्रापिसमवेतानां शब्दस्यसमवायतः तद्वृत्तीनांसा
मवेतसमवायेनगुग्रहः। विशेषणतयातद्वद्भावात्तोग्रहोम
वेत यदिस्यादुपलभ्येते त्वेवंपत्रप्रसज्यते प्रत्यक्षंस्वमवाप
स्यविशेषणतयाभावेत अलौकिकस्त्वव्यापारत्रिविधः परि
कीर्तितः सामान्यतत्त्वज्ञानलक्षणायोगजज्ञप्येति आ
सतिराश्रपाणांतुसामान्यज्ञानमिष्यते विषयीयस्यतस्ये
व्यापारेज्ञानलक्षणाः योगजोद्विविधः प्रोक्तोयुक्तपुंजान
भेदतः युक्तस्यसर्वदाभानंचित्तसहस्रुतोपाः इतिप्रत्यक्षम्
व्यापारस्तुपरामर्शः करणं व्याप्तिर्धर्मवेत अनुमायांज्ञाय
मानंलिङ्गंतुकरणंनहि अनागतादिलिङ्गेनतस्यादनुमितिस
दा व्याप्यस्यपक्षवृत्तिधीः परामर्शउच्यते व्याप्तिः साध्यवदन्य
मिन्नसंबंधउदाहृतः अप्यवाहेतुमन्निष्कविरहाप्रतियोगि।

राम
४

टी. गाहते २

निरूपितेत्यादिविषे
मानो घृत एव प्रा
त नाप्यं गिभूतः
भान्नोक्तो शुद्धाप
श्रुतित्यादे निषे
प्रतिपत्ति निरूपि
वारण रूपनिधे
साम्प्राय पद्वे
चैतदुदाहरण

प्रवृत्त्यां पनु मे यो यं रथात्वेव साराधेः अहंकारस्याश्रयो यं मनो
मात्रस्य गोचरः विभुर्बुध्यादिगुणवानुद्विगु द्विविधामता ।
अनुभूतिस्मृतिश्च स्यादनुभूतिश्चतुर्विधा प्रत्यक्षमप्यनु
सितिसुखोपमिति शब्दजे प्राणजादिप्रमेदेन प्रत्यक्षांशः
विधं मतम् प्राणस्य गोचरो गंधो गंधात्वादिरपि स्मृतः तथा
रसो रसज्ञायास्तथाशब्दोपि च श्रुतेः उद्भूत रूपं तपनस्य गो
चरो द्रव्यापितद्वेष्ट हृद्यत्क संज्ये विभागा संयोगा परापत्त्वस्ति
हृद्वत्वं परिमाणयुतम् क्रियाजातियोग्यवृत्तिः समवायश्च
तादृशः गृह्णाति चक्षुः संबंधादा लोकोद्भूत रूपयोः उद्भूत
स्य शब्दितद्रव्ये गोचरः सोऽपि च त्वचः रूपान्यच्चक्षुषोऽपि गंधं
पमत्रा विकारणम् द्रव्याध्यक्षे त्वचो योगो मनसा ज्ञानकार
णम् मनो ग्राहं सुखं दुःखमिदं द्वेषो मतिः कृतिः ज्ञानं धृतिर्वि
कल्प्याव्ययं तदतींद्रियमिष्यते महत्त्वं पद्विधे हेतुगिंद्रियं कर ।

नि

टी. गाहने आवा

निरूपितेत्यादिविशेषा
मानो घृत एव प्राप्तां
त नाप्यंतिभूतः निरु
मात्रोक्तो शुद्धापदुक्ति
श्रुतित्यादे निषेधस्य
प्रतिपत्ति निरूपितां
कारणरूपनिधेयस्य
साम्याप्यपद्वोयस्य
चैतदुदाहरणव्याख्य

अपाकजोस्यनुष्माशीतस्पर्शस्तुपक्वनेमतः तिर्यग्गाम
नयानेषः ज्ञेयः स्पर्शदितिंगकः पूर्वजानित्यताभुक्तं
देहव्यापित्वमिदं निमित्तम् आकाशस्य तु विशेयः शब्दोवे
शेषिकीगुणः इदं निमित्तं भवेच्चोत्रमेकः सन्नप्युपाधि
तः जन्यानां जनकः कालोत्तगतामाश्रयो मतेः य
रापरत्वधीहितुः दृष्टादिः स्यादुपाधितः दूरं तिकादि
धीहेतुरेका नित्यादिगुच्यते पाधिभेदादेकापि प्रा
च्यादिव्यपदेशभाक् दूरत्वसंतिकत्वं च देशिकपरत्व
मपरत्वं चोध्यम् आत्मैदियाद्यधिष्ठाताकराणि हि सक
र्तकं शरीरेषु न चैतत्तन्मतेषु यमिचारतः तस्यात्वं च
दियाणां गुपयति कथं स्मृतिः मनोपिततप्याज्ञानाद्य
नैदांतदा भवेत् धर्माधर्माश्रयोऽध्यक्षो विशेषगुण

15

नि

योगत

पुन

ध

टी. गा

निरूपितेत्या
मानो घृतए
त नाप्यंति
मात्रोक्तोऽ
श्रुतिर्यादे
प्रतिपति
वारणरूप
साम्प्राय
चैतदुदा

द्व

तत्र दितिर्गंधहेतुर्नानाल्पवतीमता प्रदिधत्तुरसस्त
त्र गंधस्तु द्विविधो मतः स्पर्शस्तस्या लुविशेषो ह्यनु
स्माश्रीतपाकजः न नित्या नित्या च सा द्वेधा नि
त्या स्यादप्यलक्षणा न नित्या तु तदन्या स्यात्तेवा
वयवयोनिनी सा च त्रिधा भवेद्देहमिंद्रियविषयस्त
था यो निजादिभवेद्देहमिंद्रियं प्राणालक्षणां विषयो
एकादिसुब्रह्मांडात्तुदाहृतः वर्णः शुक्लो रसस्पर्श
जलेमधुरशीतलो ह्मेहस्तनद्रव्यं तु सांतिहिज्जमुदा
हृतम् नित्यतादिप्रथमवत् कितुं देहमयो निजम् इंदि
यं रसनं सिंधुहिमादिर्विषयो मतः स्पर्श उज्जस्तेजस्तु
स्याद्रूपं शुक्लमास्वा इंद्रियं नयनं वहिस्वर्णदिर्विष

योमतः

वर्णन

राम

म

१८

तिपर

टी.

निरूपितेत्यादिविशेषणमुपान्तम तत्र हि युद्धप्रवृत्तं कितवं प्रतियुद्धे घृतत्वाभावो निर्ज्ञातोपि कीर्त्य-
मानो घृतएवप्राप्तं न तु युद्धे इत्युपहासार्थं न तु युद्धाभेदप्रत्येकं गतस्यास्तदुपन्यासं विनापि सिद्धत्वा-
त् नाप्यंगिभूतः निर्ज्ञातत्वे तदुपायानपेक्षणात् इति तद्वाराणम अभेदप्रतिपत्तिर्निरूपितांगित्व-
मात्रोक्तौ शुद्धापत्तुतिहेत्वपत्तुतिपर्यस्तापत्तुतिके तवापत्तुसिद्धव्याप्तिः तत्र सर्वत्र नायं सुधां
श्रुतित्वादेर्निषेधस्य व्योभांगासरोरुहाभेदप्रतिपत्त्यर्थत्वेन तदंगतयांगित्वाभावात् अभेद-
प्रतिपत्तिर्निरूपितांगत्वमात्रोक्तौ च भ्रांतापत्तुतिहेत्वापत्तुतिरव्याप्तिः - तयोर्भेदप्रतीकांति-
कारणरूपनिधेयस्य प्राधान्येनाभेदप्रतिपत्तिरंगत्वाभावात् अतस्तदुपतरत्वनिवशः तदाहुः
साम्यापत्तुचोपत्तुसाविशेषात्त्वपत्तुतिः अपत्तुवीयसादृश्यसमिल्लेषात्त्वपत्तुतिरिति सर्व-
त्रैतदुदाहरणव्याख्यानावसरे व्यक्तीभविष्यति इति न प्रपञ्चितम्

राम

रूपसादृश्यात् भ्रांतिः अलिङ्ग्यमाः सोपि कुकोपि भ्रांतिनिबंधनरति भ्रांतिप्रसक्त इत्यर्थः जीव
नेति जीवनं जलं प्राणसंयोगश्च जी-अथवा जीव्यतेऽनेनेति जीवनं धनं ताप्ता अपोमुखा विनीता
अथ उन्नता उर्ध्वमुखा उद्धताश्च यदीयं न मे करज्जुसंबन्धघटमालारूपं भाषायां रहति इति असिद्धः अ
प्रसिद्धे रिति यदीयं न संवेदिनोऽन्येष्वकतिष्ठत्वयोः घटो रप्रसिद्धे रिति भावः इति स्मृति भ्रांतिः
संदेहप्रकरणात् अथापत्नृतिः तत्र तावदभेदप्रतिपत्ति निरूपितं गां गित्वा व्यतरत्वा निषेधो
पत्नृतिरित्यपत्नृति सामान्यलक्षणम् निषेधश्च तत्रासित्वे वाच्यः क्वचित्तु तदभावात् कैतवा
दिपदैः परमतत्त्वोपन्यासादिभिश्च व्यंग्यः तथाच क्वचिदभेदप्रतिपत्ति समानाधिकरः क्वचित्तु व्यभि
कराण इति विवेकः एवमभेदः क्वचिदाशेष्यमाणाः क्वचित्तु स्वाभाविक एव तत्प्रतिपत्तिरपि क्वचिद्यं
तथा प्रापसत्तु वाच्यत्वमिवेति बोध्यम् निषेधोऽपत्नृतिरित्येतावदुक्तौ न द्यूतमेतत् किं तद्वर्त्तते
नेति शोरेः रिति प्रविधनिषेधात्तु वादं रूपे प्रविधनिषेधालंकारे इति व्याप्तिः अतोभेदप्रतिपत्ति

टी. गाहने आकलयति स्मरतीति यावत् सा दृश्यानि वक्ष्यमानेति चमाकारित्वोपलक्षकम् न चेतस्यापि
 स्वातंत्र्येण प्रवेशः सा दृश्यमूलकानामपि स्मृत्यादीनां चमाकारित्वेऽलंकारतयाऽनिवार्यत्वात् चम
 त्कारैकजीवत्वानुत्पत्त्याः अचमत्कारित्वेतेनैव वारणमिति व्यर्थं सा दृश्यहेतुकत्वविशेषणं न चैतदेवो
 पादीयतां ननु चमत्कारित्वविशेषणमिति वाच्यम् उदाहृतेषु सा दृश्यमूलकस्मृत्यादिष्विति प्रसंगवार
 णयावश्यकत्वादिति संक्षेपः दिव्यानामिति प्राथम्यजलक्रीडां प्रस्तावे प्रस्तावेऽप्यमिदम् शौरिः श्रीरू नर्तन
 स्मः जलादुत्तरंती निर्गच्छन्ती त्रिधनिव त्रिधसदृशी कांचित्पुरस्तादग्रे उद्दीक्ष्य जलनिधिमंघनस्यास्मा
 र्धति स्मृतवान् आधीनार्थे कार्मणिष्वस्ती किंभूतां दिवि भवादिवास्तां देवानामपि सौंदर्यातिश
 येन कृतविस्मयाम् स्फुरन्तारविंदेन कमलेन चारुः रमणीयौ हस्तौ यस्य स्तथाभूतां तस्या चैवं
 विधमपिका सदृश लक्ष्मी स्मरन्त तत्संबन्धि जलनिधिमंघनस्य स्मरणमिति भावः अत्र प्रि
 यमिवैत्युपमाया स्मृत्यंगत्वात् तयो रंगानित्वलक्षणाशंकरः पलाशेति वाक्त्रिमलौहित्यमिदि

राम

१८

वधिकरणानेकत्वप्रयुक्तः यमः प्रतिमहीभूतां हुतवहोसितनीवतां सतां खलु यपि छिरे धनप
तिर्धनार्कैस्त्रिणां गृहं शरणमिदं तां कलिशकोटिभिर्नित्तत्त्वमेक इह भूतले बहुविधो विधात्रा
कृतः इत्यादौ संबंधिभेदप्रयुक्तश्चोत्तरेष्वोदुष्यः इत्युत्तरेष्वप्रकरणम् अथ ज्ञानप्राधान्यसा
भ्यां तस्मत्पीदीनलंकारान् लक्षयति स्यादिति स्मृतिभ्रांति संदेहैर्व्यवहृत्य तत्रा हेतुभूतैस्तत्
संज्ञा संज्ञितमित्यर्थः अलं कति न प्रव्यवहारविषयः स्यादित्योजना एवं च स्मृतिभ्रांति त्व
संदेहत्वाति त्रीति लक्षणा नि तत्र स्मृतित्वं तावत्स्मरामीत्यनु भवसाक्षिको जातिविशे
षः भ्रांति त्वं विशेष्यावति प्रकारकज्ञानत्वं संदेहत्वं निश्चयभिन्नत्वे सति संभावनाभि
न्नज्ञानत्वं पाणिभाषिकस्मृतिभ्रांत्यादिवा रणाय सत्यं तं उत्प्रेक्षावा रणाय संभावनाभिन्ना
त्वेति च माकारित्वं पुनरविलालंकारसाधारणं लक्षणत्रये निवेशनीयम् तेन सप्रदर्शितं
स्मृतौ इदं रजतमिति भ्रांता न यं स्यात्पुः पुरुषो वेति संशये च नातिप्रसंगा इति श्रेष्ठम् ००

स.

१

अव्ययं समर्थं न सह समस्यते सोऽव्ययीभावः प्रथमानिर्दिष्टं समास उपसर्जनं न स
मासशास्त्रे प्रथमानिर्दिष्टं उपसर्जनं संज्ञं स्यात् उपसर्जनं पूर्वम् समासेऽ
पसर्जनं प्राक् प्रयोज्यम् एकविभक्तिश्चापूर्वनिपाते विग्रहेऽप्यनियतविभ
क्तिर्नतदुपसर्जनं स्यात् नततस्य पूर्वनिपातः गोत्रिप्रोहपसर्जनस्य उपसर्ज
नं प्रो गोशब्दश्चोत्पद्यते च तदंतस्य प्रातिपदिकस्य ह्रस्वः स्यात् अव्ययी
भावश्चेदव्ययत्वम् ताव्ययीभावादतोमत्वपंचम्याः अदन्तादव्ययीभावात्
मुपो ननु कृतस्य पंचमी विनाऽऽमादेशः दिशोर्मध्यमदिशाम् अपदिशो न
अपि दिशे

समर्थः पदविधिः परसंबन्धो विधिः सप्तमर्थाश्रितो बोध्यः प्राक्कडारात्समासः
कडाराकर्मधारयइत्यतः प्राक् समासइत्याधिक्रियते सहसुपा सहेतियो विसृज्य
ते सुवंतंसमर्थेन सहसमस्यते योगविभागस्येष्टसिद्ध्यर्थत्वात्कतिपयं तिङ्-तोजर
पदोपसमासः सचकृदस्येव पर्यभिषत् अनुव्यचलत् सुपा सुप्सुपा सहस्यते
समासत्वात्प्रातिपदिकत्वं सुपोधातुप्रातिपदिकयोः एतयोरवयवस्य सुपोऽनु
कस्यात् भूतपूर्वचरइति निर्देशात् भूतशब्दस्य पूर्वनिपातः पूर्वभूतो भूतपूर्वः
इवेन समासो विभक्त्यलोपश्च जीभूतस्येव अव्ययीभावः अधिकारोपम् अ
वयं विभक्तिसमीपसमृद्धिर्व्यर्थत्वात्प्रासंप्रतिशब्दप्रादुर्भावपश्चाद्व्यथा
पूर्वयोगपदसादृश्यसंप्रतिष्ठाकल्पान्तवचनेषु अव्ययमिति योगो विमज्ज्यते।

बहुलग्रहणात् सुमदसुमनजगंगमित्पादोससम्पानित्यममावं विभक्तीत्पादे
 र्यमर्थः विभक्त्यर्थादिषु वर्तमानमव्ययं सुवन्ते ससहसमस्यते सोऽव्ययीभा
 वः विभक्तौ तावत् हौ इत्यपि हरि ससम्पत्त्येवात्र योतकोऽधि ह्री दि अ
 धि इत्यलौकिक विग्रहवाक्यम् अत्र निपातेनाप्यभिहितेऽधिकार एव च न सा
 मर्थ्यात् सप्तमी अव्ययीभावश्च अयं न पुंसकं स्यात् हुस्वो न पुंसके प्रातिप
 दि स्य गोपायतीति गोपाः गाः पायतीति गोपाः तामिस्त्रीत्यधिगोपम् सप्तमी
 पेक्षस्मस्य सप्तमीपमुपकृत्वा समयाग्रामं निकषाग्रामम् आराद्वनादि
 त्यत्र न ताव्ययीभावः अमितः पतितः अत्यारादिति द्वितीया पंचम्योर्विधा
 नसामर्थ्यात् सदा एणं समृद्धिः सुमदम् यवनानां व्यद्धिर्दुर्पवनम् विगतम्

स.
२

दिः व्युद्दिः मन्त्रिकाणामभावो निर्मदिकं हिमस्यात्पयोऽति हिमंम् अत्ययो ध्वंसः
तिदासं प्रतिन पुज्यते इत्यतिनिदम् हरिशब्दस्य काश इति हरि विष्णोः पश्चादनुवि
ष्टु पश्चाच्छब्दस्य तु नायं समासः ततः पश्चात्त्वस्य त इति भाष्यप्रयोगात् योप
तावीप्सापदार्थानतिवृत्तिसादृश्या नियमार्थः अनुरूपं रूपस्य योप मित्य
र्थः अर्थमर्थप्रतिप्रत्यर्थं प्रतिशब्दस्य वीप्सायां कर्मप्रवचनीयसंज्ञाविधा
नसामर्थ्यं तद्योगे द्वितीयागर्भवाक्यमपि शालिमनति क्रम्य करोति यथा श
क्ति हरेः सादृश्यं सह रिव च्यमाणेन सहस्यसः ज्येष्ठस्यानुपूर्व एतेत्यनुज्ये
ष्ठम् चक्रेण युगपदिति विग्रहे अव्ययीभावे चाकाले सहस्यसः स्यादव्ययीभा
वेन तु काले सचक्रम काले तु सह पूर्वान्हम् सदृशः सख्या ससत्वि यर्थार्थत्वेन
सिद्धे पुनः सादृश्यग्रहणम् गुणभूतेऽपि सादृश्येऽप्यस्यादित्येवमर्थम् क्षत्राणां

राम
२

संपत्तिः सत्तत्रम ऋद्धेराधिव्यंसमहिः अनुरूपः आत्मआत्मभावः संपत्तिरि
तिभेदात् तत्तणमप्यपरित्यज्यसत्तणमति शाकल्पेनेत्यर्थः नत्वत्रतएभक्षणे
तात्पर्यम् अंते अनित्यं पप्यंतमधीते सानि यथासादृश्ये असादृश्ये ए
व यथाशब्दः समस्यते तेनेहन यथाहीस्तथाहरः हरेरुपमानत्वमयथा
शब्दोद्योतपत्ति तेनसादृश्यपद्वितियथार्थइतिवाप्ताप्तम निविध्यते यावदवधा
रणे यावंतोश्लोकास्तावंतोऽच्युतः प्रणामाः यावच्छ्लोकम् सुप्रतिनामात्रा
र्थे शाकल्पलेशः शाकप्रति मात्रार्थे किम् वक्षं प्रति विपोतते विधुत अक्ष
शलाका संख्याः परिणय द्यूतव्यवहारे पराजये एवापेक्षमासः अक्षेण विपरी
तं वत्तमक्षपरि शलाकापरी एकपरी विभाजा अधिकारोपम एतत्सामर्थ्या
देवप्राचीनानां नित्यसमासत्वम् सुप्सुपेति तु न नित्यसमासः अव्यपमित्यादि
समासविधानाज्ज्ञापकात् अपपरिवहिरिवः पंचम्या अपविष्णु संसारः

स.
३

अपविष्टोः परिविष्टपरिविष्टोः बहिर्विनंबहिर्विनात् प्राग्वतं प्राग्वनात् आउ-
मर्षादामिविष्टोः एतयोराउपंचम्यंतेनवासमस्यते सोऽव्ययीभावः आमुक्तिसं-
सारः आमुक्तेः आवालेहीभक्ति आवालेभ्यः लक्षणोनाभिप्रती आभिमुख्ये आ-
भिमुख्ययोतकावपिप्रतीचिह्नवाचिनासहवाप्राग्वत् अभ्यनिशस्ममाः पतंति
आतिमभिप्रत्यनि अनिप्रति अनुर्यत्समया यंपदार्थसमया तेनलक्षण
भूतेनानुःसमस्यते सोऽव्ययीभावः अठवनमशनिर्भतः वनस्पसमीपंग
तदुत्पथः यस्यचापामः यस्यदैर्घ्यमनुनाघोत्पतेतेनलक्षणभूतेनानुः
समस्यते अनुगंगवारणसी गंगायाअनु गंगादैर्घ्यसदृशदैर्घ्योपल-
क्षितेत्पथः तिष्ठदुप्रभृतीनिच एतानिनिपात्यंते तिष्ठंतिगोबोयास्मि
न्कालेसतिष्ठदुदौहनकालः आपतीगवम इहशत्रादेशः पुंवद्भावविर-
हः समासांतश्च निपात्यते इत्यादि पारेमध्येषर्क्यावा पारमध्यशब्दौष

6

राम

चानयो

अंतेन सह वासमस्येते एतत्तत्त्वं निपात्यते पक्षे षष्ठीतत्पुरुषः पारे गंगादा
दानय गंगा पणत् मध्ये गंगात् गंगामध्यात् महाविभाषया वाक्यमपि गंगा
याः पणत् गंगायामध्यात् संख्यावंशेन वंशोद्धिधा विषयाजन्मनाच
तत्रभवो वंशः तद्वाचिना सह संख्यावासमस्यते द्वौ मुनी वर्यो द्विमुनि (
व्याकरणस्य त्रिमुनि विधातृत्तामभेदविवक्षायां त्रिमुनिव्याकरणम् ए
कविंशतिभारद्वाजम् नदीभिश्च नदीभिः संख्या प्रावत् समाहारे चायमि
ष्यते सप्तगंगम् द्विमुनम् अन्यपदार्थे च संज्ञायाम् अन्यपदार्थे वेत्
मानं सुवेतं नदीभिर्नित्यं समस्यते संज्ञायाम् विभाषाधिकारेऽपि संज्ञायाम्
वाक्येन संज्ञानवगमादिह नित्यसमासः उन्मत्तगंगा नाम देशः लोहित
गंगम् समासं तादृश्याधिकृत्य अज्यपीभावेशत्प्रभृतिभ्यः शरदादि

भवत्स्यात्समासांतोऽव्ययीभावे शरदः समीपमुपशरदम् प्रतिविपाश
 म् शरद्विपाशम् अनसमनस उपानहदिव् अहिमवत् अनडुह् दिशदृश
 विशचेतस चतुरत्युत्तद्वयद् कियत् जरायाजरस्त्व उपजरसम् प्रतिप
 रसमनुभ्योक्ष्णः यस्येतिप्रत्यक्षम् अक्ष्णः परमिति विग्रहे समासांत विधा
 नसामर्प्यादव्ययीभावः परोक्षेतिउित्तिनिपातनात्परस्मैकारादेशः परो
 क्षम् परोक्षा क्रियेत्पादित्वर्थाच्चाद्यच्चि समक्षम् अन्वक्षम् अनश्च अन्नं
 तादव्ययीभावाद्व्यात् नलक्षिते नांतस्यभस्यटेलोपिः स्यात्तद्धिते उप
 जम् अध्यात्मम् नपुंसकादन्यतरस्याम् अन्नंतंयत्क्षीवंतदेतादव्य
 यीभावाद्व्यात् उपचर्मम् उपचर्म नदीपौर्णमास्याग्रहायणीभ्यः
 वाट् उपनदम् उपनदि उपपौर्णमासम् उपपौर्णमासि उपाग्रहायणम्

उपाग्रहायणि कयः रुजंताद्व्ययीभावाद्दृच्वास्यात् उपसमिधम् उपस
मित्ति गिरेस्तु सेनकस्य गिर्व्यंताद्व्ययीभावाद्दृच्वा सेनकग्रहणं पूजार्थम्
उपगिरम् उपगिरि इत्यव्ययीभावः तत्पुरुषः आधिकारोयम् प्रावहुव्री
हेः द्विगुश्च द्विगुरपितत्पुरुषसंज्ञः स्यात् इदं सूत्रं तत्पुरुषं शक्यम् संख्यापू
र्वद्विगुश्चेति पठित्वा चकारवद्वेन संज्ञाद्वयसमावेशस्य सुष्वत्वात् स
मासांतः प्रयोजनम् पंचराजम् द्वितीयाश्रितातीति पतिगतात्पलप्राप्ता
पत्नेः द्वितीयांतं श्रितादिप्रकृतिकैः सुवर्तैः सह वासमस्यते सतत्पुरुषः क
स्मिंश्रितः कस्मिंश्रितः दुःखमतीतः दुःखातीतः गम्पादीनामुपसंख्यानम्
ग्रामंगमी ग्रामगामी अन्नकुमुदः अन्नकुमुदः स्वयंकै न द्वितीयेति संब न
ध्यते स्वयंकृतस्यापत्यं स्वायंकृतीः एवमुद्योते एवमुद्योति कं द्वितीयांतं तां

स.
५

तत्र कृत्तिकेन सुवर्गतेन समस्यते निंदायां खट्वा स्तुते जात्मः तित्पसमा सोय
म् नहि वाक्मेन निंदागम्यते सामि सामिकतम् कालाः कांतेनेत्येव अत्यं
तसंयोगार्थवचनम् मासप्रसितः प्रतिपचंद्रः मासं परिच्छेत्तुमाख्यवान्
अत्यंतसंयोगे च काला इत्येव अकांतार्थवचनम् मुहूर्तसुखम् तृती
या तत्कृतार्थेन गणवचनेन तत्कृते तिलुप्ततृतीया कं पदम् तृतीयांतं त
तीयांथं कृतगुणवचनेनार्थशब्देन सह प्रावत् शंकुलया खंडः शंकुला
खंडः धान्येनार्थो धान्यार्थः तत्कृते तिकिम अक्षणाकाराः पूर्वसदृश
समो नार्थकलहनिपुणमिश्रलक्ष्णोः तृतीयांतमेतैः प्रावत् मासपूर्
वः माससदृशः पितृसमः ईनार्थमाप्नोत कार्षीपणम् माघविकलम्

सम
५

ॐ श्रीः स्फिरतामुपैति भुवने दुःखी
 किमीषात्पदं पर्मादीनि निवारयन्ति
 पाथिके आतस्पांयस्वच कासंबुधि
 रिह श्रीमो धतमसौ कोजास कोमोद
 तो गच्छंतं प्रवर्तं किमाह प्रवर्तः संग्रा
 ला श्रीमुहुः ॥ एवैरौदरकुजो मेरुदी
 १ कांते वसंत समये वयं किं तरुणां
 किं दीपते विरहिणो मुरगः किमेति
 किं कुर्वते मधुली हो मधुपानमत्तः
 कीदृशं नृगगणः पारितस्त्यजं
 तिदव विकलं ॥ २ गच्छति कान
 व न्हो निजं नृग तव नः कामिन
 तिस्व नृलं किं स्फातपो ज्यं विकल्पे
 कुक्कच निभन विः किं नृ सिंहेन
 भिन्नं कीदृशं देत्य प्रसूतिः किम
 निलशमनं कानृपैः पालनी
 पा को वं चः कः प्रभास्ते त्रिभुवन
 कालिहं स्वधुनी पारिषूः ३

५ रवेः कवेः किं समरस्पर्शं
 कवेर्भयं किं किं संति भृगाः
 खलाद्रपं विष्णुपदं च केषां
 भागीरथी तीरसमाश्रितानां ७
 प तिरती वधनी सुभगो पुत्रा परविला
 शवती सुपरा सुखः शिशुरलंकु
 रते भवनं सदा तदपि सा सुदती रुद
 ती कुतः ५ ॥ २ भादीः त्रिः रसंगाः
 वाणिः स्वचक्रं परचोः क्रं वाशलभाः
 मृशकाः शुकाः अतिदृष्टिरनादृ
 ष्टिः सप्तैता इत्यः सत्ताः ६ वित्रं
 नर्तनं संवरे शिखिरेणो शीतांशु
 विवेतमः संचारं जलं न कपोतानि
 नंदं कामिगम प्राक्रियां मीनो विधु
 तितारका विहरणं ज्योत्स्ना विकोशां
 वृजं कुर्वते कुरुते करोति कुरुतः
 कुर्वत्यलं कुर्वते दृष्टुति पितुर्वह
 लेन समागमात् ॥ ७ गसतात्मजवे
 रसुतागताः त्रिपरमर्कं कसत्रुमदालं
 किमु नमुंचासिमानभरं प्रिदे ७ स

श्रीयविरुमसरुमानावाला निंदति
दिवानिशंशंभुं राहुंचरामचंद्ररामा
नुजंमपिपन्नगराति ८ काचित्कां
तारमरणवसति प्रेषयंती करंभुंसा
न नृले सफरिमलिरुवा लमस्फो
प्रीष्टान गोरीकां तंपवनतेन प्रचंच
कंचास्पभावं पृच्छत्यार्थं प्रतिपदम
सौमाल्लिनाथः कवींद्रः ६

कपिरपिच काशि शार्पे मंदमत्तो
वृष्टि केन संदष्टः अपिच पिशा
चग्रस्तः किंभू मोवे कृतिंतस्प
स्तनमंडलमासाद्य नवे नवरणे
षितां कदां कर्णपतेगा नरमया
सरुंगरा ८ ११ काचित्पार्ता
वानी तातानिदाद्ये गंगां सभा

मेत्यसुधासुवर्णं आदाप
तं दारिविलोकयंती नप
पौकि मेतन १२

५
२
५
५

राना.

३

पागत्पयसिरेष्टयिवीतले ३१ भार्गवेन प्रदत्तानुमहीसागरमेखता दत्तामहर्षि
भिः पूर्वैरघ्राणं सुमहात्मनां ३२ देवस्वतो मनोः पुत्रो राजः श्रेष्ठो महाबलः
इत्याकर्मि विख्यातः सर्वधर्मविदां वरः ३३ तदन्वये महातेजा राजा दश
रथो वली अजस्रपतेः पुत्रः सत्यवाच्यः लवाच्यः विः ३४ स राजा
पृथिवीं सर्वं पालयामास कीर्षतः राज्ञेयस्यापयामास सर्वान् पार्थिव
सत्तमान् ३५ कोशलस्य नृपस्याय पुत्री सर्वांगशोभना कोशलानाम
तां कन्यामुपयेमे स पार्थिवः ३६ मागधस्य नृपस्याय तनया च शुचि मिता
सुमित्रा नाम नाम्ना च द्वितीया तस्य भामिनी ३७ तृतीया केकयस्याय नृ
पतेर्दुहिता तथा भार्या भूत्य द्रुपदादी केकयी नामनामतः ३८ तामिः स
राजा भार्याणि स्तितुभिर्धर्मसंपुतः रमया मातृका कुतस्यः पृथिवीं चानु

शम्भे प्रहृष्टेनांतरात्मना वां दृष्टीष्वनेवत्सयते मनसि वर्तते ततः प्रोवाच दुष्टात्मा
 देवदानवरदासां २३ अवध्यत्वं प्रदेहीति सर्वलोकाजिगीषया ततो हं दत्तवान्
 स्मेराक्षसाय दुरात्मने २४ देवदानवरदाणां मवध्यत्वं वरानने राक्षसो मे
 महावीर्यो वरदानां तु गवितः २५ त्रिलोन्पोऽयामास देवदानवरमानवान् का
 तेन संवाध्यमानाश्च देवा ब्रह्मपुरोगमाः २६ भयार्ताः शरणांजगुरीष्व
 रं कमलापतिं ज्ञात्वा यवेदनां तेषामभयाय सन्नातनः २७ उवाच त्रिद
 शान्तवीन्ब्रह्मरुद्रपुरोगमान् राजोदशरथस्याहमुत्पत्स्यामि रथोः कुले २८
 वधिष्यामि दुष्टात्मानं रावणं सह बाधवं मानुषं रूपमास्याय हान्मि देवत
 कंटकं २९ ब्रह्मशापाद्भवं तोषिवानरत्वं मुषा गताः कुरुष्वं मम साहाय्यं
 गंधर्वाप्सरसोत्तमाः ३० इत्युक्ता देवता देवि देवदेवेन विष्मुना वानरत्वं मु

हुपा

रामा.

२

उल्लाससुतोविश्रोविश्वनामधार्मिकः तस्यपत्नोविशालादीराक्षसेन्द्र
सुतानवे १५ सुकेशीतनया सास्यात्सुमालेदीनवस्पव केकसीनामकं
न्यासीतस्यभार्य दृढव्रता १६ कामोद्रीतातसादेवीसंध्याकालेमहा
मुनिरमयामासतन्वंनी यथेष्टं शुभदर्शना १७ कामात्संध्यामवाद्य
त्वातस्यांजातो महाबलौ रावणः कुंभकर्णीश्च राक्षसौ लोकविश्रुतौ
१८ कन्यासूर्पणखानाम जातातिविहृतानना कस्यचित्त्वथकाल
स्यतस्यांजातो विभीषणः १९ सुशीलोभगवद्भक्तः सत्यवाग्धर्मवा
ञ्छुचिः रावणः कुंभकर्णीश्च हिमवत्पर्वतोत्तमे २० महोग्रतप
सामांवे पूजयामासतुर्भृशम् रावणस्तपयदुष्प्राप्तास्वाशिरः क
मलैः शुभैः २१ पूजयामासमां देविदारुणो नचकर्मणा ततस्तमश्रुत्वं

वातर्दधे हरिः अस्मात्प्रथमं जन्म मनोः स्वायं भुवस्व च २ रघू
णामन्वये पूर्वै रजादशरथो ह्यमृत दितो यो वसुदेवो भूदृष्ट
नामा स्वयं विभुः ८ काले दिव्यसहस्राब्दप्रमाणस्यांत्यपादयोः
शंभुलगातकं प्राप्य ब्राह्मणः संज निष्पति १० कोशल्यासंभ
भूत्या नो रसो दशरथस्य हि यदोर्वंशस्य सेवार्थं देवकी नाम वि
श्रुता ११ हरिश्चितस्य विप्रस्य भार्या देव प्रभापुनः एवं मातृत्वमाप
॥ श्री ॥ न्नां सत्तजन्मानि शाङ्किणः १२ पूर्वै रगमस्व चरितं वंदयामि तव सुव्रते
यस्य स्मरणमात्रेण विमुक्तिः पापिनामपि १३ हिरण्यक हिरण्या
क्षौ द्वितीय जन्म संस्थितो कुम्भकारि दश ग्रीवा वजायेतां महाबलो १४

१ श्रीमतेतमानुजाननः रुडुवाच स्वायंभुवोमनुः पूर्वं द्वादशार्णमहामनुः
 मुनापगोमतीतोरे नैमिषोविमलेशुभे ॥१॥ तेनवर्षसरुह्येण वृजितः कमला
 यतिः मत्तोवरं व्रणीष्येति तं ग्राहमवावाकुरिः ॥२॥ ततः प्रोवावहर्षेण मनुः
 स्वायंभुवोहरीम् पुत्रत्वं भजदेवेश त्रीणि जन्मानि चाच्युत ॥३॥ त्वां पुत्रला
 लसत्वेन भजामि पुरुषोत्तमन् इत्युक्तं तेन लक्ष्मीशः प्रोवावसुमहागिरा ॥४॥
 भावे व्यतिन्यप्रेव्यते मनसि कादितम् ममेव च महतीतिः तव पु
 त्रत्वं हेतवे ॥ पाप्मिति प्रयोजने काले तत्र तत्र नृपोत्तम त्वपि जाते च हम्
 पि जातोऽस्मि तव सुव्रत ॥ परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृतां ध
 र्मसंस्थापनार्थाय संभवामि पुनरेवमेव ॥५॥ तवानप ॥१॥ एवं दत्वा वरं तस्मै
 तत्रै

ग. व्य.

२७

तस्य च धिदीभेदरूपमतिव्योमिसामानाधिकरण्याभावेनातिव्याप्तिरनकाशात् पनुत्पत्ति व
कालावच्छेदेन रूपसामान्याभावस्य पृथिव्यां सत्त्वेन पृथिव्यन्यत्वाभावस्य न रूपसामान्या
भावव्यापकतावच्छेदकमतिप्रयोगिता कत्वमित्यामिसंघिपूर्विकां प्राचीनप्रवादमात्रेण स
देतुत्वाभिमानिनां तदस्यानां प्रयोगे लक्षणेऽतिव्याप्तिशंकां निराकरोति रूपादीति सदेतु
रेवेति प्रादुशरीत्या पृथिव्यन्यत्वाभावस्य लक्षणप्रदकत्वोपपत्तिः तादृशरीत्या साध्य
वति हेतुमतामात्रावश्यकतया सदेतुरेवेत्यर्थः इति व्याख्यानं तदनुपादेयमेव तादृशा
शंकिनुः पृथिव्यां रूपसामान्याभावे सत्त्वे विप्रतिपत्तावेवातिव्याप्तिशंका संभवे नात्रे
पृथिव्यां रूपसामान्याभावस्य व्यवस्थापनोपधिकां कालानुत्पत्त्या तदसंगत्यापत्तेः प्र
लये सहा प्रलये परमाणूनां नित्यतया तत्रोत्पत्तिकालावच्छेदेन रूपसामान्याभा
वा संभव इति भावः यद्यपि प्राकादूषनाशोत्पत्तिकाले पूर्वरूपात्मकप्रतिबंधकस

इति प्राप्यरुति
कात्र

राम

२७

वृत्ता.

तावच्छेदकसंबंधेन प्रति योगि सामानाधिकरण्य निवेशे च निखिल व्याधिकरणधर्मो वाच्ये
 न्नाभां मे कर्मभाते निखिलसंबंधानामेवैकैव तादृशाभावः प्रति योगितावच्छेदकतया
 कचिदपि हेतुव्याधिकरणे संयोगविषयिणादिरूपसकलसंबंधेन प्रति योगितोऽवतरे संभवा
 प्रतेः प्रकारान्तरेणुसरणे च गोरवात् अथवा चत्वमनुयादाप्रसाध्यतावच्छेदकव्याप्यप्रति
 योगिताकस्य साध्यतावच्छेदकव्यापकप्रति योगिताकस्य वाभावस्य निवेशे उभयत्वा य
 क्षिन्नसाध्यकव्यापि चारिण्यतिव्याप्तिरुक्ता नतुरूपसामान्याभावादिसाध्यके प्राचांम
 ते विरुद्धे पृथिवीत्वादिरुक्तावित्यत्र किं वीजं तथा सति तत्रापि रूपसामान्याभावाभाव
 स्वरूपस्य स्वध्वंसप्रागभावादिरूपप्रति योगि सामानाधिकरण्यसंभवादतिव्याप्तिरित्या
 शंकापरिहाराय तस्य स्वसत्ताभिप्रायेण लक्ष्यत्वमेवोपपादयतिरूपा दीति पद्योक्तल
 क्षणेऽतिव्याप्तिशंकपातुं तच्छावतारः तत्र पृथिव्यैवायभावस्यापि प्रवदंतर्गततया न्य

नै

ग. व्य.

ॐ

वा

पटः १

२८

उत्पत्तिरिति तद्वितीयादौ च तत्प्रत्ययसंभवेन तैत्तिरिति न रूपान्तराभावप्रत्ययस्य सु
तरामसंभवात् तद्वितीयादि कृष्णवर्णेन रूपस्यैव तत्रोत्पत्त्या तैत्तिरिति न रूपान्तराभावप्रत्ययस्य सु
सत्वेन तद्वितीयादौ कृष्णवर्णेन रूपस्यैव तत्रोत्पत्त्या तैत्तिरिति न रूपान्तराभावप्रत्ययस्य सु
प्रमाणमुद्राव्यानिवारयितुमशक्यत्वाच्च अत्र नुमानं चाप्रयोजकमिति ध्वंसप्रागभाव
पौरत्यंताभावविरोधित्वस्योपात्तमित्यत आह अतएवेति ध्वंसप्रागभावपौरत्यंताभा
वविरोधित्वादेवांतराश्यामेपूर्वोपारंक्ततादृशायां श्याम इत्यर्थः रक्तं रूपं नास्तीति प्रत्यय इति
ध्वंसप्रागभावपौरत्यंताभावविरोधित्वेन तत्र पूर्वोक्त ध्वंसभाविरक्तप्रागभावपौः सत्वेन
त्यंताभावावगाहित्याः प्रमात्मकतादृशप्रतीतेरनुपपत्तेरिति भावः एष रक्तं रूपं नास्तीति प्र
त्ययः ध्वंसादित्यादिना प्रागभावपरिग्रहः पूर्वोपरेति यत्र प्रययौ पाकादेकरक्तनेत्रा
नंतरं रूपांतरमुत्पन्नं तन्नाशा नंतरं चरत्तानंतरं ततस्तन्नाशानंतरं चोत्पन्नं रूपांतरना
न

रूपताभावः

उत्पत्तिकालावधि
नो स्यो रूपस्यैव
न रूपान्तराभाव
न रूपान्तराभाव
न रूपान्तराभाव
पटः ४

राम

२८

त्वेनरूपांतरानुत्पादेनइदानीमपिपरमाणेरूपसामान्याभावसंभवः तच्चाप्याविनश्यदव
 स्स रूपरूपस्यरूपप्रतिबंधकत्वेरूपेणाशौत्यनिक एवैवाकजरूपोत्पत्तिसंभवइत्यपिप्रा
 मेणप्रत्यक्षपर्यंतानुधावनम् उत्पत्तिरूपमिति नवपविद्रव्यस्यजन्यतयाप्रलयेऽस
 त्वान्तदवच्छेदेनतन्नाभावासंभवइतिभावः तत्सत्त्वात् रूपादि सामान्याभावसत्त्वात् ननु
 सामान्यधर्मावच्छिन्नप्रतिपत्तिताकाभावस्याऽत्यंताभावसकतयोरूपप्रागभाववदु
 त्पत्तिकालावच्छिन्नावपानिरूपध्वंसवतिप्रत्यक्षवच्छिन्नपरमाणेकचंरूपसामान्याभा
 वसंभवः ध्वंसप्रागभावयोरत्यंताभावविरोधित्वादित्याशंकांनिरस्यति नचेतिप्रतिपत्ति
 रिवदिति प्रथाप्रतिपत्तिनः एककालावच्छिन्न एकदेशावृत्तिरूपस्वात्यंताभाववि
 रोधितातथास्वध्वंससत्प्रागभावयोरत्यंताभावविरोधितेतिनेत्यर्थः प्रागभावमिति
 ननुरूपध्वंसप्रागभाववच्छिन्नाधिकरणेनैदत्यंताभावस्यवृत्तौप्रमाणभावः पटा

अतएवप्रागे

रूपादि सामान्याभावस्य

सर्वरूपंम् अकृदिति दीर्घः आहुणस्य परादि वद्भावेन धारे चत्वे पि यादिप्रत्ययानि
मिन्नकत्वं नास्तीति भावः ओयदिति वेज एव कर्मणि लङ् यागादि प्राग्वत् आउ
जादीनाम् आहश्चेति वृद्धिः दध्यमिति चात्कृत्वाः द्येयमिति अर्हकृत्पतचश्चे
ति प्रकृत्यप्यमिति प्रकृत्यर्थो द्वयविनिमयः लोपः शाकल्यस्य अवर्णपूर्वपैः किं
दध्यत्रमध्वत्र अशिपत्तएति एतज्जभोमणे इति सूत्रादनुवर्तते अशिपत्तवृत्तवृक्
तेति अत्रलोपोमाभूत् नचात्रलितोपस्यस्या निवद्भावेन निर्वहः पूर्वत्रासिद्धेन
स्य निवत्तइत्यभ्युपगमात् नच्चेवमपि हलिसर्वेषामिति नित्यलोपः स्यादिति शङ्कं
तत्राशीत्यनुवर्त्य अशाहलो विशेषणत्वात् लोपोर्ब्यवृत्तिरिति लोपस्तु न शङ्कनीय ए
व स्यानिवत्त्वान्नेति नपदांतेति सूत्रेणोक्तत्वात् हाएहीति ओमाहोश्चेति पा

त. वो.
१८

रसंप्राप्तं तान्निषेधादिति तच्चस्यानिवृत्तनिषेधेप्यसिद्धंवहिरंगमित्यल्लोपस्यासि
द्धत्वाद्याणावादेशोस्तएवेतिवाच्यम् परद्वयाश्रयत्वेन तयोरेव हिरंगत्वान्नाजानंतर्प्य
तिनिषेधाच्च उरएत्रपरः अनुवादेप्रसिद्धीस्यानेमोगेतिपरिभाषायान्ननुपास्थिताव
पि स्यान्ग्रहणंततोऽनुवर्तते इत्याशयेनाह तत्स्यानेमोऽपि स्यानेंततमस्यतो
पि स्यानेग्रहणमिहानुवर्तते तेन प्रसंगात्तस्यायामेव अणरपो भवति तदेतच्चाच
हेस्वरः सन्नेव प्रवर्तते इति १ः किम् ईधितिगेयम् देयम् अणः किं गीजरीनां एतत्वं माधू
तरीः अतः मानीयति १३ः क्रियते आंतरतम्यादिति रेफ शिक्कस्य अरित्यस्य रे
फद्वारः ऋकारेण स्यात्साम्यादित्यर्थः परोक्षित्वमिति अर्धेर्धस्येतिभावः न
तस्मिन् इति हलोयतां यमीत्यन्तो हल इत्यनुवर्तते तदाह हलः परस्येति हलः किं प्रत्ये

6

एत
१८

ऊरति किं शाङ्गं ऊरति किं प्रियं च अन्तोपोत्रपूर्वाच्चासिद्धे स्याति वन्न भवतीति चकार
 स्पप्रकारेपोलोपः स्यात् सवर्ण इति किं तर्हि सर्व एग्रहण सामर्थ्यादियथासां वमन्नतम
 वति तेन शि एहीत्यनडस्य विकल्पेन लोपः सिध्यतीति दिक् लोपो वेति रूपो ह इति सूत्रा
 दन्यतरस्यामित्यनुवृत्तेः आसतिलोपरिति द्वित्वाभाव इत्यनुषङ्गते द्वित्वलोपयोरसते
 रित्यर्थः त्रिविधमिति यणोमय इति लक्षणान्तरेण पुनर्द्वित्वे च नुर्दसिपिवोध्यम् वृद्धिरेति
 पूर्वसूत्रादित्यनुवर्तते तदाह आदेचीति कश्चेकत्वमिति कसेतिसंशोधने एष्यकपदम् एव
 देवेत्यादि इत्थंचात्रषष्ठीसमासत्वमभ्युपेत्य पूरणगुणेति निषेधमाशङ्क्य संज्ञाप्रमाणत्वादित्या
 दिप्रदेशेन गुणेन निषेधो नित्य इति केषां चिद्वाख्यातं नात्वं तावश्यकमिति बोध्यम् एतेषां
 तेषु अत्र एचीत्यनुवर्तते तच्च एतेषां त्वोर्विशेषणम् ननुः असंभवात् आहुणः इत्य

निष्कारादिधातावेव वृद्धिर्भविष्यत्युपसर्गेण धातोरातेषां नत्वनेति चेत् सत्यम् अतएव योगवि
 भागेन पुनर्विधानार्थमित्युक्तं न च वृद्धिर्न कदाप्यनुपपत्तिः अन्तादिबन्ध इह एकः पूर्वपरयोः रि
 त्यनुवर्तते तेषां सख्यं चाश्लेषते इत्यभिप्रेत्याह पूर्वस्यान्तवदिति स्यान्निवदिति सूत्रेणैव गता
 र्थमिदं न चाल्पि धर्चमिदं न स्ति ति शक्यम् अस्याप्यल्पिधावतिष्ठतात् अन्यथा अपजे इ
 न्दमित्यत्र सवर्णे दीर्घोपतेः न विसर्ग इति एतच्च सुखार्तमित्यादावपि बोध्यम् सुव्यातावि
 तिसुवन्तावप्यवकेत्यर्थः सुवन्तस्य धातोरासंभवात् यद्यपि अजगता नित्यादीनां द्विधातु
 त्वं सुवन्तत्वं च संभवति तथापि न तादृशेषु तपरत्वावर्त्ये प्रसिद्धं नाम धातुष्वेव तत्संभव
 तीति श्रुत एवेह गद्यनश्रुतिभावः प्रार्थनीयवतीति शरोचीति वक्ष्यमाणेन द्वित्वनिषेधः एडि
 पररूपमिति एडोऽस्ति वसिद्धे परेग्रहणमुत्तरार्थं रूपग्रहणं तु स्वष्टार्थं अमि पूर्ववदेति

त-बो.
२१

परं इत्येव सिद्धिः प्रेजते इति एजदीनो कंपनार्थं सुपरस्मैपदी प्रेजति ति योगोऽधा वृणमिति निर्दिधार
णमित्यर्थः तदुक्तम् अनवाकृतौ यदा दृष्टः परस्मैपदस्य गोचरः एव सुविषये न द्वे निषमेऽप्यंशदाभ
वेत् इति अस्यार्थः अति श्रवणे यदा एव दृष्टः स परस्मैपदस्य विषयः पस्तुतिषमे नि धरिते यदा
दृष्टः स वृद्धि विषय इति चेत्तु नियोगे त्वयैवावच्छेदितुं प्राचो गेये स्थितस्योदाहरणस्यानुगुण
तयो नियोजनं नियोगो व्यापार इति व्यावर्तते तेन यदा एव पूर्वज्वलनं शरीरं तमेव जन्मान्तरया
न कानामिति लौकिक प्रयोगः तमस्तमः कर्मकस्यैव लङ् शाक राय न स्पैव इत्यादि सौत्र प्र
योगश्चानतिद्वेयः उदाहृतवृत्ति क्लोक् विरोधश्चास्मात् अवधारणमिति व्याकुर्वतां तु
सर्वे कृत् सिद्धिः अचोत्यादि रि अच इति निर्द्धारणे प्रहीजातावेकवचनं तदाह अचो मध्यम इ
ति शकं द्वा दिच्छिति शकं द्वा दिविषयेन सिध्यनुगुणं परस्मैपदवाच्यमित्यर्थः अत एवाह

१२

राम
२१

तच्चटोरिति यदि तु आदित्यधिकादकारस्येवेत्येतेतर्हि मतीषापतंजलिरिति तसिध्येत् केचितु मतं वततश
दयोः पषेदरादित्वा दंत्यलोपेः कारस्येव पररूपमाहुः शकानां देशविषाणं मधुः कूपः शकंधुः कर्को
णारात्तामंधुः कर्को पुः अदतीत्यपचायचिटाप कुलस्पाटाकुलरा यदि तु कुलम रतीति विरुपतेत
दाकर्म एपलिङी यिकुलरीति स्यात् ईष उं ह ईष गत्यादिषु आभ्यां गुरोश्च हल इति श्रान्त्यपे ईषामन
स ईषामनीमाहलस्य ईषाहलीषालांगलोदंडः पतंतः अंजलयोपस्मिन्नमस्कार्यत्वादिति पतंज
लिः मार्तंड इति पररूपेण ने मृतं ड इति सिद्धे तत आत्मादिबुद्धिः परामार्तंड मास्यत् पुनर्मातंड
मभवदिति दीर्घश्रुतां दस इति भावः केचिदत्र सवर्णदीर्घमेवादुः पूर्वोक्तवैदिकप्रयोगप्रयोगे स्तेषाम
नृकुलाः आत्वेोहपोरिति अकार आत्वेोहपोश्च एकत्र समासे स्थितौ स्यामिदं प्रवर्तते तेनेह
नरेषलमुतौ ब्रह्मणस्त इति शिवे हीति ननु शिव आ अत्र सवर्णदीर्घकृते पश्चादाहुणे च सिद्धमिष्टं
तन्किमाहुः हणे न सत्यम् पूर्वधातुस्य सगणपुज्यत इति दर्शने धातूयसर्गयोः कार्यमंतंगमि

प्र

५

त. बो.

२२

तिपूर्वेणुलोवृद्धिः स्यात् तस्मान्नाह दित्याहुः ग्रहणम् अथानांनुकरणस्यात इतौ पद्यमि अतो गुण
इति सूत्रादत इत्यनुवृत्त्याऽतो ग्रहणमिह न केशकप्रतयापि पूर्वसूत्रे अत इति तपरकरण
द्रुखाकारस्य ग्रहणमिह तु शब्दाधिकारपक्षे अपात् अथ न्यस्य ग्रहणमिति व्याख्याने क्लेशः
स्यादिति पुनरत्रातो ग्रहणं कृतम् अव्यक्तं शब्दं व्याचष्टे ध्वनेरिति अनुकरणस्येति परिस्फुरा
कादि वर्णस्येति भावः तस्य चानुकरणत्वं किंचित्साप्येव बोध्यम् पररूपस्य नित्यत्वेऽपि सं
हिताम विवक्षितायां तदभावादाह पटदिति तिना झलाविद्यादि अयं भावः विधेयमेवे
वाक्यभेदात् संभवत्यामेकवाक्यताया तदभावादाह तदर्थो गा तुल्यास्यमित्यस्य ना झला
वित्यस्य च एकवाक्यत्वलाभा जा झलत्वमिन्नं तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णमित्यर्थोभ्युपेयते अ
झलमिन्नेत्यत्र मरस्यरतिरूपित तुल्यात्वविशिष्टास्य प्रयत्नस्तदुभयमपि सवर्णं भव
तितथाप्येन हला तुल्यास्यप्रयत्नकं पटुहलत्तदुभयमपि सवर्णं पञ्चदीर्घसुतात्मको

एम

२२

१५

५

वर्णोपेनयेन तुल्यास्य प्रयत्नस्य दुभयमपि निश्चयः सवर्णमित्यर्थः कलितः ततश्चानेन सूत्रैश्च
 येन सवर्णसंज्ञायां सिद्धायामणदित्सवर्णस्येति ग्रहणं शास्त्रं प्रवर्तते ननु ततः प्रागुक्ततोना
 ज्झलावित्यनेन आकारसमाप्ताय कानामेव सावर्ण्यमुदस्यते ननु सर्वेषां तेनात्र दीर्घश्चकारयोः
 सावर्ण्यमस्येवेति तद्वारणाय अकः सवर्ण इत्यत्राचीत्यनुवर्ततं युक्तमिति पदादौ षण्णामीषद्
 दतत्वं परिकल्प्य नाज्झलाविति सूत्रं प्रत्याख्यायते तदेह सवर्णसूत्रे अचीति नानुवर्तनीयम् हे
 पित इत्यत्रादौ गरीरुत इति आकारस्य भुते कृते ततः परस्य सतः सस्य इणः परत्वेन भवत्वेन त्वं स्यात्
 नाज्झलावित्यत्राकारप्रश्लेषेण दीर्घश्चकारयोः सावर्ण्याभावेऽपि भुताकारस्य हकारसवर्ण
 त्वेन इणत्वादित्याशंक्य तत्समानार्थमाह आच्येति द्वंद्वं कृत्वा सवर्णदीर्घेण दीर्घात्परत्र भुतो
 विप्रश्लिष्यते इति श्लिष्टव्याख्यानमपि नाप्रयणीयं विश्रुत्यादौ हत्वारप्यप्रसक्तिः
 स्वराणामूष्मणां च प्रयत्नभेदेन सावर्ण्याभावादिति सुगमोपपन्नः अकोकीत्येवेति दीर्घ इत्येव

15

५

त.बो.

२३

अकोविदीर्घइत्येवैतर्धः सुवमिति यथासंख्यसंबंधेन दध्नेनेत्यादावतिप्रसंगाभावात् ऋइति त्रिंशतः संज्ञे
त्युक्तत्वात् होतृलकारइत्यत्र ऋकारस्य ऋकारपरत्वं प्रसंगे वेत्यस्य प्रसंगाभावादीकारशकारयोः ताव
त्तैसत्पद्यो नीत्यनुवर्तते न विनैव समीहितरूपसिद्धेऽप्येति भावः ऋति ऋमालतिलवाइति वार्ति
कं सूत्रस्य न सवर्णपदे नञ्मित्वा पठति ऋति सवर्ण इत्यादि न त्वेवमकः सवर्ण इति सवर्ण
पदाकारेण वार्तिकयोः सवर्णग्रहणं कर्तव्यं सूत्रे त्वकीति कर्तव्यमिति विपरीतगौरवात् कथ
मको कीत्येव सुवचमित्युक्तमिति चेदत्राहुः भाष्यकारेण तत्त्वार्तिकद्वयस्य प्रत्याख्या
नान्नास्त्वगौरवमिति प्रत्याख्यानेनूयपतिलकारांतेषु विचारमिष्यते वर्णद्वयं
दिमात्रमिति एते न दीर्घप्राप्तेरुल्लङ्घनकार इत्यल्लकारश्च विधीयते इति प्राचो व्याख्या
त्रमाकारविरुद्धमिति ध्वनितम् एउपदांतात् अयं वोरपवादः उ.सि.सोश्चेत्यस्यांभाद
स्यपदांतविषयत्वेन उतरार्धपदांतादिति स्पष्टमिति पतये इहैव कृतमिति मनोरमा

राम
१३

सि. संवंधिनोरूपलक्षणम् अत एवलक्षणो गृहीतविषयादीत्यादिपदेन तत्संग्रहः कृतः तत्र विषयः ।
सप्तमीनिर्दिष्टो विषय इत्युक्ताते अधिकरणसप्तमीनिर्दिष्टत्वात् अयः षष्ठा निर्दिष्टसंवंधीति
कु. टी विवेकः गुरु रित्यस्यार्थकथनं महानिति गुरुधर्म इति वाच्यवदिति विश्वः पटुरिति तु तात्पर्य
विवक्षितार्थनं पटुर्दक्ष इत्यादीत्यादिना । कीर्तिविषयेऽर्जुनो धवल इति वत्पार्थ इत्यर्थं तस्य
धनुर्विषये भीष्म इति वत्तगो गेय इत्यर्थं तस्य च संग्रहः भीष्मस्तु भीष्मो हृद्गे गेये च निशा
चर इति विश्वः क्रोडी कारणान् एकद्विगत फलद्वयेन यायेन संग्रहणान् अकशमिति
कंपातिनो हरस्य भागधेयस्य भाग्यं तत्वेनाध्यवसितम् पार्वतीस्वरूपे चित्ते आ विरक्तप्रक
टी भवत्विति संवंधः किं भूतं कुचयोः कुचविषयेऽकशं स्थूलमेव मग्रेऽपि वितानो मध्यः वि
लानो मध्यलग्नयोरिति विश्वः विपुलमायतनम् अधरे अधरोधे अरुणमारुतम् अरु
णाधारमिति पाठस्तु क्रमभेगादपुनः चित्ते इति करुणशालीत्यत्रापि मध्यममिति न्यायेन सं
ध्यते तु धारास्तपसत्राजेतामगेद्युतापिनः दृगंतास्ताऽकाशत्रोभयोर्भूमिभूतमे इत्यादा

तेकत्वोपादानस्यावश्यकत्वात् भिजानैर्नेजिहिसानकलशयुगं चुंबितं चंचरीकैस्तत्रावालो
 लासिलीलाकिशलयमनसापाण्यः कीरदयाः तल्लोपापालयंत्यः पिकनिनदभिमाताडिताः
 काकलोकैरित्यंचोलेन्द्रसिहत्वदमिगाहशानापरएपंशराजम २ इत्यनेकगतानां तिपंपरा
 यामतिप्रसंगावारणार्थमेकस्यैत्युक्तमिति संक्षेपः यथाहीमिति श्रीभिः कामतोत्तेवेतासां ह
 चिरनुगाः प्रयोजकः आर्थिभिः कल्पतरुत्वोत्तेवेतेषां निष्ठाप्रयोजिका शत्रुभिर्यमेवो
 त्तेवेतेषां भयं प्रयोजकमित्येवं यथा योग्यमित्यर्थः उदाहरणान्तरमाह यथावेति श्रीकृष्णस्य
 मधुराप्रवेशवर्णनं शौरिः श्रीकृष्णः वृद्धाभिर्जगन्नाते हि षड्त्वापन्वयः सकौतुकं सोत्कंठमिति
 क्रियाविशेषाणां सर्वत्र संवध्यते प्रलोकं व्याचक्षेय इति तथा महाग्राहग्रहणेन युवति समूहे स्तरु
 णि समूहेः पूर्वमिति उदाहृतमिति शेषः उल्लेख इत्यनुषज्जते आरोपरूपकसंकीर्ण इति पाठे
 आरोपरूपं प्ररूपकं तत्संकीर्ण इत्यर्थः आरोपरूपक इति पाठस्तु स्पष्टार्थ एव उल्लेखप्रभेदां
 तमाह एकेनेति व्याचक्षेगहीत इति विषयप्रभेदादित्यनेन तौ मेकस्येति शेषः विषयप्रदमाश्रयः

नेकत्वप्रयुक्तमेकस्योत्तिव्यमानानेकप्रकारकत्वमुल्लेखितलक्षणं बोध्यम् सौंदर्यस्यतरंगिणी
 त्यादिमालारूपकवारणायार्थविशेषांतत्रगृहीतभेदप्रयुक्तं नानेकप्रकारकत्वमिति नातिव्या
 प्तिः वक्ष्यमाणोल्लेखप्रभेदसाधारणप्राप्तमत्वप्रवेशः तद्विवेचनंतद्वाराख्यानावसरेकी
 ष्यते अन्यतमानेकत्वप्रयुक्तमेकस्योत्तिव्यमानत्वेभेदावदुक्तौ विद्याविक्रमसौंदर्यतपसां
 निधिमागतम् पश्यंति विबुधाः शराः त्रियोवृद्धाश्चकोतुकात् इत्यत्रातिव्याप्तिरतोनेकप्रकारत्व
 मुक्तमनचोत्तिव्यमानप्रकारत्वमित्येवास्तु उक्तोदाहरणे प्रकारस्य कस्याप्यनुल्लेखादेवानति
 प्रसंगादिति वाच्यम् एवमपि नृत्यदाजिगजिप्रवरपुरपुरोदतैर्भूतिजालैरालोका लोकभूमी
 परमनुलनिरा लोकलभावं प्रयाते विभ्रान्तिकामयं ते रजनिरिति धिया भूतदे सर्वलोकाः काका
 क्रंदनिशोकलतविकलधिप्राकिंचनंदंतुलूकाः इत्यत्रभूतिज्ञानरूपस्य एकस्य वस्तुनोऽने
 कैलोककाकोलूकैर्गृहीतमिदं केवलरजनीत्वेन प्रकारेणोत्तिव्यमानादतिव्याप्तिवारणायप्रकार

सो प्रकाशो रामः भूतेषां शोभो मूर्तिमालारूपमपरनदीतीर्त्वा तस्मै नाविकाय गृहसंज्ञाय तिष्ठ
 दपतये सो तिन्नेर्लक्ष्मणस्य मेत्री रूपमातारं तरणमल्पमुपकृतवान् उपकाररूपतया दत्तवान्
 अथो नंतरं चित्रकूटं प्रतस्थे प्रास्थितवान् कीदृशः व्याभेनतिर्य्यकप्रसारितभुजद्वयांतात्वेन
 ग्राह्यो तावत्परीणा होततौ यासां तथा भूताभिः श्रावणानां व्याधानां युवतिभिः कौतुकेन गदंच
 ति अक्षणीयनक्रियायां तथा कदातल्लेशादत एव क्षणमन्वीयमानः अनुगम्यमान इत्यर्थः
 तिपरीणा मप्रकराणाम् अथो ल्लेखालंकारं लक्ष्यति बहुभिरिति एकस्य बहुधोल्लेखादित्यन्व
 यः उल्लेखनं विषयीकरणम् उल्लेखः हेतोः पंचमी तथा चैवं विधोल्लेखाद्वेतो रुल्लेख इत्यन्ते
 उल्लेख इति व्यवह्रियते इत्यर्थः व्यवहारं प्रति लक्षणास्य प्रयोजकत्वात् स्त्रीभिरिति स्वर्दुःख
 गिसंबंधादुमः कल्पतरुः कालोपमः सः प्रकृतो राजा श्लोकं व्याचवे पंचेति नानाविधेति सो
 दर्पदानं च शरत्वादिरूपेत्यर्थः ततश्च मेति रुच्यर्थित्वभयादिरूपेत्यर्थः एतच्च स्वल्पकथ
 नं ननु लक्षणां तभूतम् ननु द्वाभ्यां गृहीतभ्यां निमित्तद्वयं शास्त्रप्रकाररूपोल्लेखिद्व्याभिरत
 आह अनेकेत्यादितथा च लक्षणां बहुपदमनेकपरमिति भावः एवं च गृहीतविषयाद्यन्यतमा

कं. टी. क्र गिरंविधेरनवधिप्राचीणसाक्षात्क्रियावाताः पंचशिलीमुखस्य ललनाच्छादमाणिः साप्रि
मा इत्यत्र चमालारूपकं निरवयवं बोध्यम् एवमल्लोकि क महालोकिक प्रकाशितजगत्त्रयः ल
यते देवसदृशमुत्कारत्वं न कैर्भवान् इत्यत्र वेणुकुवलयोः इति घेन वंशपदेन कुले वेणुत्वात्
प पूर्वक एव शशिमुत्कारत्वात् आरोप इति इति घृवाचकं केवलं परंपरित रूपकं विद्वन्मान
सेत्यादावेतदेवमालारूपं चतुर्दशवर्तिकं दृश्यम् आ इति घृवाचकम् केवलं परंपरितम्
पर्यं को राजलक्ष्मीदृष्ट्या दावाला नं जयकुरंगस्येत्यादौ चा इति घृवाचकं मालापरंपरितं
च द्रष्टव्यम् विस्तरमभ्याने ह प्रपंच्यते इति रूपकप्रकरणम् परिणामं लक्षयति परिणाम
म इति विषयनिष्ठाया प्रकृतकार्ये परिणामाया अवच्छेदिका विषयात्मता परिणतिः परि
णतिः परिणामः सा च विषयतादात्म्या ध्येन सा य विषयता एव च विषयाभेदस्यैव वि
षयिणि विवक्षणात् दृग्भिन्नेना ज्ञेनेति स्वारसिक एव बोधः न तु रूपकवत् दृग्निष्ठाभे
प्रतिशोभिना ज्ञेनेति अनुशोभित्वम् अमुख इति रूपकाद्भेदो बोध्यः असमासेषु दाहरति
तीर्त्वेति अगारिनाटकगतपद्यसेतत् आत्मना तृतीयोऽर्थोत्सीतालक्ष्मणसहितः अ

21

राम

कदेशवर्तिच केवलंमालाच एतिस्वचकमालि एवान्वकंचेति श्लिष्टाश्लिष्टभेदयोः केवलमा
लारूपत्वाभ्यां अत्यंचतुर्विधमित्यष्टोभेदाः तत्र ज्योत्स्नाभस्मकुरित्तपवला विभ्रतीतारकास्थी
न्यंतर्द्धानव्यसनरसिका रात्रिकापालिकीयं क्षीयातक्षीपंभसतिदधतीचंद्रसद्राकषाघोन्यस्तं
सिद्धांजनपारिमलंलाबनंदलेनेतिपद्यं रात्रौकापाविकीत्वारोपस्यप्रधानतयावयविनोऽ
वयवहरयातिज्योत्स्नाभस्मित्यादीनिरूपकाणीति सावयवत्वं समस्तबस्तुन आरोप्यमा
णस्यशब्दविषयत्वंचदृष्टव्यं प्रोहमोक्तिकरुचः पयोरुचां विंदवः कुट्टपुष्पबंधवः वि
द्युतांनभसिनाप्रमंडलेकुर्वतेस्तकुमुमांजनप्रियम इत्यत्रप्रधानस्यनाभसिनाप्रमंडत्वा
रोपस्यावयवभूतंविद्युतांनतकीत्वरूपणमार्थनशाब्दमित्येकदेशे विशेषेणशाब्दततया
वर्तमानात एकदेशाविवर्तित्वं कुरंगीवांगानिस्तिमितयातिगीतध्वनिषुयत्सखीकांतोदंतंश्र
तमपिपुनःप्रस्रयतितत अनिद्रंयद्यंतः त्वपितितदहोबेज्जभिनतांप्रवृत्तोऽस्या सक्तुंहृदिम
नसिजः प्रेतलतिका मित्यत्रप्रेमलतिका मिति अमालारूपंनिरवप्रवंस्थेसोंदप्येस्यतांति
णीतराणिमोक्तं प्रीत्यहर्षो ज्ञमः कांतेकार्मणकर्मनमीरुसामुत्तासनावाप्तमः विशाव।

22

टी युक्तसामायोगव्यवदेदः चतुर्वदनत्वायेकगुणव्यतिरेकस्यप्रमाणांतरास्तिद्वस्यपुनर्वचनम्
 विशेषगुणभावपरिसंख्याप्रतिषेधस्यतीतिभावः अत्ररूपकप्रभेदत्वेनैवैवमत्कारोपप
 तौ नालंकारांतरत्वनूनवर्णनस्ययुक्तं सामग्रीकालीनकार्यभावस्यत्वत्कारांतरासंभि
 नस्यतद्वदपमाणांयुक्तमित्यस्वसोमतमित्यनेनसूचितः किमशुभिरिति जडेति मूर्खज
 लमयसाधारणं चेदसंबोधनम् जलपित्तैर्नद्वैरशुभिर्निमित्तभूतैर्भीमसुतापादमयेत्यामनो
 मयिनिमज्जतुलीयतामिति मन्यसे किमिति सोपहासः काकुत्स्तेन मैवंमस्याइत्यर्थः अ
 नहेतुमाह किलनिश्चितंममवितुषः पंडितः स्मरः तदार्थकांसः प्राणनिर्गमकालीन
 मनः प्रवेशान्मर्थोहि यस्यास्तांश्रुतिं नलमुत्वेदुपरांमनः प्रवेशाधिकरणत्वेन नलमुत्वे
 द्वातात्प्यप्यजितीमाहेति अयंकलांकिनइत्युदाहरणोदोषशून्यप्रयुक्तंशाब्दमाधिक्यमिहनु
 णविशेषप्रयुक्तंगम्यमानंतदिति सावयवत्वनिखयवत्वादीति आदिनासमस्तवस्तुवि
 षयत्वादिरूपे तत्प्रभेदानां परंपरितत्वरूपभेदांतरस्यचपरिग्रहः तथाही सावयवंनिख
 यवंचैति परंपरितंचेति त्रिविधंरूपकम् प्रत्येकंक्रमेणद्विविधम् समस्तवस्तुविषयमेक

23

राम

वाक्य

अपि हेत्येवेति पर्यवसानात् तदुज्जंभतां न चेति पर्यवसानम् ^न एवमग्निमवाक्योऽपि **ऊचोम**
करः केतनं चिह्नमस्य तथाभूतस्य समुद्रस्य कामस्य च **आलोकै** मालोकः प्रकाशश्च तन्मात्र
तः **आमृतं** नेति द्रव्यं भिमानुजं भवेत्तु; स्याद्देहपुत्रनेतत् यत इह वक्रैर्दो विंवाधरे तदप्य
ह्येवेति समुचितपदाध्याहारेण योजनीयम् यद्वदस्यो नौगतत्वेन तद्वा दोषमस्वान्नतदुपा
नेपिन्यूनपदत्वदोषः कार्यकारित्वमात्रेणैव नाभेदव्यावृत्तिः **अस्या** मुत्वेदनेत्यत्र किमिदं
ति पुनरुपानमात्रं भेदविवक्ष्यमाप्येकमिदं अपरशब्दस्यापि उपादानमिति विशेषः **अच**
तुर्वदनमिति वादरायणो व्यासः भाले लोचनं यस्येति व्यधिकरणत्वेनामत्वाद्बुद्धिः ननु ह
रावपरशति विशेषणान्नदंश एव तादृश्यरूपकं स्यादित्यंशे त्वभेदरूपकमेवेति शंका यामा
ह **अत्रेति** त्रिष्वपीति एकत्रानेकारोपरूपायां रूपकमालाया मवैरूप्यापतात्यर्थ्याह
कस्येकत्रास्थितस्यापि साधारणमेकोचितमिति भावः **अथ** मेव च साध्वीत्यादिपूर्वीदा
हराणां द्विशेषः न्यूनरूपकस्य च मत्कारित्वं पूर्वमुक्तम् नृक्षसंमत्यादृष्टपति इदमिति यदा
हेत्यनेतरं स इशेषः एकगुणहानौ अभिहितायामिति शेषः गुणसाम्यदाह्यं विशेषगुणप्र

24

१
 मे चंद्रपदं शारदपूर्णं चंद्रपरतया नापुष्यार्थकम् पुष्यमातेत्यत्र पुष्यपदमिबोत्कृष्टपुष्यपरतयेति
 २. बोध्यम् वादयोग्यतासूचनाय यूना रित्युक्तम् अयं हीत्युदाहरणेऽभेदारोपहेतुभूतपुरदाहक
 त्वरूपैविधाद्यप्युक्तम् भ्रमं बलवदनिवृत्ताननुवेधिमुखसाधनत्वभ्रमं सर्वेषां भ्रमाणां
 वेधसा निर्माणेपि प्राधान्यविवक्षया इत्यमभिधानम् अयमात्ते इत्युदाहरोऽंभुसादृश्यं
 गम्यमानमिह त्वनाशक्तिरूपं तदुपात्तमिति भेदः त्वय्यागत इति राजानं प्रतिकवेरुक्तिः
 सेतुश्च मंथश्चेति द्वंद्वः ५ साधर्म्यमुक्तेः पातमिह तु जगदुक्तकत्वादिकं तदुपमानमिति
 भेदः वेधाद्वेधेति कांताधर्मिकत्वकनकधर्मिकत्वरूपं मंथनं मंथः अमृतमंथनं द्वी
 पांतरेपीत्यादिना सुतरामेतत्तद्वीपे नास्तीति सूच्यते अथ राजभावावस्थायां शंभुर्विप्रमि
 त्यत्र विप्रवसंस्तकत्वसादृश्यमुपात्तमिह तु तेति भेदः किंप्रसूयति दयितां प्रतिनायकस्यो
 क्तिः तव क्रूररूपेऽदुकार्यकारिणिसति अपमपाः प्रसिद्धः शीतोऽंशुश्चांशुः यदुज्जंभते उदि
 तो भवति तस्मात्तव क्रैंदुः पद्मस्य रुचिं कांतिं न निहंति प्रयोजनमनुद्दिश्य न संदोषि प्रवर्तते
 इति न्यायात् प्रयोजनस्यान्यतः संभवे तदुज्जंभाणस्याऽसंगतेश्चेति किं न हतीति का अपि

राम

पर्यका

पीतादिकर्मभेदतादृश्येन तथा न्यदीयधर्मैरान्यस्यतद्धतासंपादनत्वसाम्यादि हगो एषा वृत्त्या रंजनशब्द
प्रयोग इति भावः तदेति रंजनं चेत्पर्यः प्रसिद्धेति कविसंप्रदायप्रसिद्धोपमानाभेदेन लब्धात्मकमित्यर्थः
रूपपरस्याभेदतादृश्योभयसाधारणात्वादिति भावः अभेदेन रूपेण चेति पाठे तु तच्चेत्पत्रचशब्दो हेत्व
र्थः तेन पूर्वोक्तस्येव समर्थनमिति नयोक्तव्यं तावद्विधांतरोक्तिः प्राक् उद्देशक्रमप्रातिलोभ्येतेति उ
द्देशक्रमवैपरीत्येनेत्यर्थः एतदेव विशदयति येनेत्यादि हेतोर्तृतीयापवादधत्तविशेषणहेतुकशि
वाभेदानुरंजनादित्यर्थः नन्यूनत्ववर्णने भेदाय कर्षयोः प्रतीतेः कथंचन सत्कारितेत्यत आह अभेद
दाढ्यापादकत्वादिविशेषणनिषेधस्य विशेषाभ्युत्थाफलकतया निषिद्धव्यतिरिक्तशकलगुणशा
लिता प्रतीतावेकदेशविकृतमनन्यवद्भवतीति न्यायेनाभेदनिश्चयसंपादकत्वादित्यर्थः विभावना
त्प्रकाशनात् चंद्रज्योत्स्निति राजानं प्रतिकस्य चिदुक्तिः भगवन् चंद्रज्योत्स्नावद्विशदं श्वेतं पुलिनं
यस्य तस्याभूतेस्मिन्सारथाः सरपूनामकनद्याः सेकते सिकतामपदेशे कपोश्चि स्ति यत्तदहण्योश्चि
रन्तरमिति चिह्नकाले वाद रूपं भूत कीदृकत्वाह एकः सिद्धास्युवाकैर्यमं प्रथमनिहितं वक्ति अन्यः
कंसं प्रथमनिहितं वक्ति कंसकैर्यमो निर्हंता त्वं तत्र तयोर्मध्ये पूर्वको हत इति तत्त्वं तत्र तयोर्मध्ये पूर्वको
हत इति तत्त्वं कथयेत्पन्वयः यद्यपि मुनिप्रवृत्तावेव भगवन् नित्यामंत्रणमुचितं न राजा दोषात्परात्तोभ
गवतादात्म्यवर्णनादनौचित्यं पीरणीयम क्वचित्तु भवतेति पाठः अत्र जोत्स्नापदेनैव चंद्रिकाला

एतत्संगत्या पतेः अत्रैराजभावावस्थायां समद्वित्तं समंख्यलोचतां एकलूपालोचनतां च मुखेदु-
 नेति अत्रेदुपदं मिंदुकार्पकारिपरम किं मिंदुनेति प्रसिद्धं चंद्रभेदविवक्षाणत् अतश्चंद्रताद्रूपरूपक-
 मिदम नचात्रोत्तरपदार्थप्राधान्यादिंदुकार्पकारिणि मुखभेदरूपकं स्यात् ननु चंद्रताद्रूपरूपं किं क-
 तिवाच्यम व्युत्पत्तिवैचित्र्येण मुखस्य स्वनिष्ठभेदप्रतियोगिता संसर्गाणां च प्राभ्युपगमात् विशेष-
 षणानुयोगिकस्यापि विशेषणसंबधतायां स्वाभित्वस्य षष्ठ्यर्थत्ववादिभिः प्राचीने श्रेत्रस्य धन-
 मित्यादावंगीकारात् एवं च मुखनिष्ठभेदप्रतियोगि चंद्रः तत्कार्पकारिवेति बोधात् ननु मुख-
 भेदरूपकापत्तिः मुखेति योगिकाभेदस्याभावादिति एवमन्यत्राप्यस्य अमुधेति अमुधासा-
 गरोरित्युत्पत्त्या प्रतिक्षालस्मीयंतु न तथेति नूनत्वात् किं अतिरिच्यत इति निःकलंकतयापिक-
 भवतीत्यर्थः लक्षणश्लोकं व्याचष्टे विषयपुपमानेति विषयिणोऽभेदेन रूपेण चेति पाठः रूपेण
 लहादकत्वादिना ताद्रूप्येण कचित्ताद्रूप्येण चैवैति पाठः परमार्थतस्तु प्रामाणिकेषु पुस्तकेषु वि-
 षयिणिरूपेण विषयस्य रंजनमिति युक्ततरः पाठः तेन तत्रेत्यादेर्न प्रोक्तं नरुत्तमिति ध्येयम्।
 हीडादि अत्रादि रंजने प्रयुक्तस्य रंजनशब्दस्येह प्रवृत्तौ बीजमाह अन्यरूपेणेति रूपं रक्त-

मे

राम

१३

रुदी०
 तु चंद्रक० शिवरूपेतादृश्यमिति तत्राग्निलक्षणसंगतिः न च तस्य मुखे सत्त्वात्कथमाहोप इति वाच्यं
 मू चंद्रकाव्यसंज्ञातीयकारित्वस्यैव मुखे सत्त्वात् इति यद्यपि तामाचार्यधोरभेदान्वयानुरोधोपादिहादिचं
 द्रपदलक्षितस्य तत्कार्यकारिणोऽभेदसंसारोक्तो बभूवेऽन्यथादभेदरूपकमेव तस्याप्युपमानताव
 द्भेदकरूपेणाभेदभाने एवाभेदरूपकत्वमतत्कार्यकारित्वादिरूपेणाभेदभाने तु तादृश्यरूपक
 मिति तात्पर्यम् अत्र कमलमनंभक्तिकमले कुबलयमेतानि कनकलतिकामा मित्या प्रतिशयोक्ति
 वारणायोपातेति विषयविशेषणमाहोपश्च निषेधानंगकत्वेन विशेषणीयः तेनाप्यनुक्तौ नातिव्या
 प्तिः आतिवारणमाहाय्येति त्वत्पादन एव रत्नानां यदललकमार्जनेम् इदं श्रीखंडलेपेन धवलीक
 रणं विधोरिति निदर्शनावारणम विवाविशिष्टेति संशयोत्प्रेक्षयो निरासाय निश्चयेत्युक्तं मिति
 संक्षेपः आधिक्येत्यादि आधिक्यमुपमानस्य स्वाभाविकीमवस्था मपेक्ष्योपमेयतादात्म्या च स्या
 यां बोध्यम् एवं नूनत्वमपि अनुभवाधिक्यनूनत्वोभयरहितं मभेदतादृश्यान्यतरमात्रम् अयं हि
 त्यादि अयं वारणमानो राजा येन हेतुना पुरः नार्यः विवस्वापि त्रिपुरदाधात् स एवायमिति भावः
 तार्त्तमीकमिति तृतीयमेव तात्तमीकम् तीयादीकस्वार्थवाच्य इति वार्तिकानुसारात् विलोचनं
 विनेत्यत्वयः शंभुरिति अत्राप्ययमित्यनुषंजनीयम् अन्यथातिशयोक्त्या प्रत्याख्यरूपकोदाहर

क. दी.
२६

सामः मित्रातनयः र पूर्वोत्पन्नचदि तत्र शाकपाकजत्वमुपाधिः
अत्रापि मनुष्यत्वं बहिर्जनं यत्र अथ तत्रापि मत्व न तत्र तत्र शा
कपाकजत्वं मनुष्यत्वं बहिर्जनं यत्र यत्र मित्रातनयत्वं तत्र तत्र
शाकपाकजत्वं नास्तीति भव
ति लक्षणा सन्वयः एवं वापुप्रत्य
सः प्रमेयत्वादि

क. द. मः
२६

नासिद्ध विरुद्ध संदेहात्तत्पक्षसिद्धान्तानाद्यनपदेशत्वं मुक्तं भवतीत्यपि भाषासुत्वारोक्तत्रासिद्धः चेत्तर्थाऽभ्यासि
द्धोऽन्यतरासिद्धः स्वरूपासिद्धोऽनुमेयासिद्धश्चादः नित्यः सावयवत्वादित्याद्यः कार्यत्वादिति हितिया पक्षेहे
त्वभावस्ततीयः शब्देनित्यत्वात्सुषुत्वारोक्तचित्तसूरीयः विरुद्धः प्रागुक्त एव साधारणानैकांतिकः साध्यतरभाव
सहचारेणैवमयसंदेहजनकत्वासंदिग्धः शब्देनित्यः शक्यत्वादित्यतश्च वसितः साधारणधर्मदर्शविप्रतिपत्त्या
देवसंशयजनकत्वेनास्यप्राचीनेनां तर्भावादित्याहुः हेत्वाभासानामेकत्वात्तत्पक्षस्यास्तानेऽनुमानदषणसंभ
वात्सर्वविस्वातंत्रेण इव नित्यजनके चित्तसुचित्तसम्मेलनेपि नैकतापरतन्वयासिद्धिपसंख्याव्यभिचारोन्ना
पकत्वेन परंपरोपरोमान्तेहेत्वाभासान्तरापाधिः यदुर्मविशिष्टसाध्यव्यापकत्वं तदुर्मविशिष्टसाधनाव्या
पकत्वं च तल्लक्षणमस्तीदं न समवायवद्भेदित्यत्राद्रेन्धनेभवति हि द्वयत्वविशिष्टोपत्रधूमसात्र
तत्राद्रेन्धनं द्वयत्वविशिष्टोपत्रधूमश्च द्विः तत्र तत्रनास्तीति द्वयत्वविशिष्टोपत्रधूमसा
ध्यव्यापकतदिशिगति साधनाव्यापकं च एवंगमस्यो मित्रातनयः

31
व्याज्योतिषो मविकारोऽतस्ति त्रयोपि पशुयागाः सायस्क्रेचोदकप्राप्तास्तेषां च तत्र
साहित्यं श्रुतं सह पशुना तभते इति तद्य साहित्यं सवनीयं देशे तस्य प्रधानप्रत्यासतेः
स्थानाति क्रम साम्याच्च सवनीयदेशे सनुष्णानि ग्रीष्मोमीयानुवंध्ययोः स्वस्वस्थानाति
क्रमः आनीषोमीयो देशे आनुवंध्यदेशे वाऽनुष्णानि जयाणामपि स्वस्वस्थानाति क्रमः
तथा च प्रकृता वा श्विनग्रहं कृत्वा त्रिदश भूयं पाविष्य सवनीयं पशुमुपाकरोतीत्या
श्विनग्रहणानंतरं सवनीयो विहित इति सायस्क्रेप्या श्विनग्रहग्रहणे कृते सवनीय
एवोपस्थितो भवतीति प्रकृतं तस्य स्थानात्प्रथममनुष्णानि मितरपोऽप्युपश्चादित्युक्तं
प्रधानक्रमेण योगानां क्रमः समुपक्रमः येन हि क्रमेण प्रधानानि क्रियंते ते तेनैव क्र
मेण तेषां मंगान्यनुष्णीयंते तदा सर्वेषां मंगानां त्वेः त्वेः प्रधानैस्तुल्यं व्यवधानमभव
ति व्युत्क्रमेण अनुष्णानि केषां चिदंगानां त्वेः प्रधानैरत्यंतमव्यवधानं केषां चिदत्यंतं

लो.
९.

व्यवधानं स्यात् तच्चायुक्तं प्रयोगविधयवगतसाहित्यवाधापत्तेः अतः प्रधानक्र-
मोऽप्यंगक्रमेहेतुः अतएव प्रयोजने वेदादावानि यद्विधौ भिद्यारणं पश्चादैदं स्प-
ष्टं अनेपेक्षया गयोः पौर्वापर्येति एवं च द्वयो रभिधारेणयोः स्वस्वप्रधानेन ननु त-
मेकांतरितं व्यवधानं व्युत्क्रमेण भिद्यारणे त्वाग्नेयहविरभिधारेणानि मया गयो र-
त्यंतमव्यवधानम् ऐदं यागतदेतहविरभिधारेणयो रत्यंतं व्यवधानं स्यात् तच्च यु-
क्तमित्युक्तमेव सद्यमुक्त्यक्रमः पाठक्रमोऽदुर्बलः मुक्त्यक्रमो हि प्रमाणान्तरसापेक्षः
प्रधानक्रमप्रतिपत्ति सापेक्षतया विलंभप्रतिपत्तिकः पाठक्रमस्तु निरपेक्षस्वाध्या-
यपाठक्रममात्रसापेक्षतया ज्ञाप्येति बलवान् अतएवाग्नेयो पौंशु यागाग्नीषो-
मीपीनां क्रमेणानुष्ठीयमानानामप्युपांशुयागाज्पनिर्वृत्तौ मुक्त्यक्रमान्न पूर्वमनुष्ठी-
यते तस्य दुर्बलत्वात् पाठक्रमानुपश्चादनुष्ठीयते तस्य प्रबलत्वादिति सच्चापमुक्त्य-

राम
९.

कृतिः यथासौष्मादिः तत्र कृतिपदं नाम नो मतिदेशेनापि प्राप्तत्वात् अनारम्भविधिः ।
 सामान्यविधिः तदिदं वाक्यं प्रकरणं दिभ्यो वलवत् अतएवं ज्ञानी इदं ह विरित्यादेरेकवा
 क्यत्वादर्शांगत्वम् ननु प्रकरणं दर्शयौ एमासांगत्वम् उभयाकांक्षाप्रकरणम् यथा
 प्रयाजादिषु समिधोपत्तीनीत्यादिवाक्ये परल विशेषस्यानिर्देशात्समिधयोगेन भाव
 येदिति बोधानंतरं किमित्यस्य उपकारकाकांक्षादर्शयौ एमासवाक्येपि दर्शयौ एमासा
 म्यां स्वर्गभावपेदिबोधानंतरं कथमित्यस्य उपकारकाकांक्षा इत्यं चोभयाकांक्षायाप्र
 याजादीनां दर्शयौ एमासांगत्वम् तच्च प्रकरणं द्विविधम् महाप्रकरणमवांतरप्रक
 रणं चेति तत्र मुख्यभावनासंबन्धिप्रकरणं महाप्रकरणम् तेन प्रयाजादीनां दर्शपू
 र्णमासांगत्वम् एतच्च प्रकृतावेव उभयाकांक्षायाः संभवात् ननु विकृतौ तत्र प्रकृति
 वद्विकृतिः कर्तव्या इत्यतिदेशेन कथं भावाकांक्षाया उपशमैनापूर्वांगानामपि उभ
 याकांक्षाया विनियोगसंभवात् तस्मादपूर्वांगानां स्थानादेव विकृत्यर्थत्वमिति ।
 अंगभावनासंबन्धिप्रकरणमवांतरप्रकरणं तेन चाभिक्रमणादीनां प्रयाजायांगत्वम्

लो.
६

तच्च संदेशेन ज्ञायते तदभावेन च विशेषात् सर्वेषां फलभावना कथं भावेन गृह्यते प्रसंगेन
प्रधानां गत्वा पतेः एकां गात्रवादेन विधीयमाना रप्यंगयो रंत एते विहितत्वं संदेशः य
था भिन्नमणं तद्विषयमानीयते उभयतस्तजो वा इत्यादिना प्रमाजानुवादेन किंचिदंगं
विधाय विधीयते तदनंतरमपि प्रमाजानुवादेन प्रमाजत्वं पश्यैवं विदुषः प्रमाजा इ
ज्यंते प्रैभ्यो लोकेभ्यो भ्रातृव्यानुदते भिन्नमं जुहोत्यभिजित्येति अनंतरं पो वै प्रमा
जानां मिथुनं वेदेत्यादिना किंचिदंगं विधीयते अतः प्रमाजो गमध्वे मिहितमभिन्न
मणम् तदंगं प्रमाजै रपूर्वकत्वा या गोपकारं भावयेदिति ज्ञाते कथमेभि रपूर्वक
तव्यमिति कथं भावाकांक्षायाः सत्यात् सा च संदेशपति तैरभिन्नमणादिभिः शा
म्यति तच्चांगभावनायां कथं भावाकांक्षाभावः भावना साम्येन तत्रापि तत्संभवा
त् तदिदं प्रकरणं क्रियाया एव साक्षाद्विनियोजकम् इव्यगुणमोक्षुद्धारं तथा हि
यजेत स्वागतामिदं तत्र फलभावनायां कथं भावाकांक्षायां सन्निधिपठितमश्रूयमाण
फलकम् क्रियाजातमुपकार्यं किं दामेति कर्तव्यतान्वेति क्रियाया एव लोके

क्रमनिर्णयः सन्नर्थक्रमः यथाग्निहोत्रं गृहोति यवाग्नौ पचन्तीत्यग्निहोत्रपवागूपाक
होः अत्र पवागवाहोमार्थत्वेन तत्पाकः प्रयोजनवशेन पूर्वमग्निहोत्रं नुष्ठीयते सचायं पाठ
क्रमाद्वलवान् यथा पाठस्तु काने क्रमप्रयोजनवाधे इष्टार्थत्वं स्यात् न हि होमानंतरं
क्रियमाणस्य पाकस्य किंचिद्व्यं प्रयोजनमस्ति पदार्थबोधकवाक्यानां यः क्रमः स पा
ठक्रमः तस्माच्च पदार्थानां क्रमः आश्रीयते येन हि क्रमेण वाक्यानि पठितानि तेनैव क्र
मेण धीतान्यर्थप्रत्ययं जनयंति यथा प्रत्ययं च पदार्थानामनुष्ठानं सच पाठो द्विविधो
मंत्रपाठो ब्राह्मणपाठश्चेति तत्रानियोगो मीयते सततपाठ्यानुवाक्यानां पाठक्र
मायः क्रम आश्रीयते समंत्रपाठात् सचायं मंत्रपाठो ब्राह्मणपाठाद्वलीयान् अनुष्ठा
ने ब्राह्मणवाक्यापेक्षया मंत्रपाठस्यांतरंगत्वात् ब्राह्मणवाक्यं हि प्रयोगाद्वहो वेदं क
र्तव्यमिति अवबोध्य कृतार्थं मंत्राः पुनः प्रयोगकाले व्याप्रियंते अनुष्ठानक्रमस्य स्म

रणक्रमाधीनत्वात्तत्कमस्यचमंत्राधीनत्वादंतरंगोमंत्रपाठ इतिप्रयाजानां समिधोम
 जति तनूतपातं यजतीत्येवंविधिवानुक्रमायः क्रमः स ब्राह्मणपाठक्रमात् यद्यपि
 ब्राह्मणवाक्यान्पर्यविधायकतायानि तथापि प्रयाजानां क्रमस्मारकांस्तस्याभा
 वात्तान्येव क्रमस्मारकत्वेन स्वीयंते स्यान्नामोपास्थितिः यस्य हि देशे योऽनुष्ठीय
 ते तत्पूर्वतनेपदार्थे कृते स एव प्रथममुपास्थितो भवतीति युक्तम् तस्य प्रथमनुष्ठा
 नं म आतएवसायस्क्रीः गीष्मोमीय सवनीयानुवंध्यानां सवनीयदेशे सहानुष्ठा
 ने कर्तव्ये आदौ सवनीये पशोरनुष्ठानमितरयोः पश्चात्तस्मिन् देशे आश्विनग्रहणा
 नंतरं सवनीयस्येव प्रथममुपास्थितेः तथा हि ज्योतिष्ोमेत्रयः पशुयागाः अग्नि
 षोमीयः सवनीयः आनुवंध्यश्चेति ते च भिन्नदेशाः आग्निषोमीयश्चौर्ध्वसंस्थेति
 सवनीयः सूर्याकाले आनुवंध्यस्त्वते सायस्क्रीतामसोमयागविशेषः स चाव्यक्त

निद्वि विधानि सिद्धरूपाणि क्रिया रूपाणि चेति तत्र सिद्धा निजातिद्रव्य संख्यादीनि तानि च
 दृष्टार्थान्येव क्रिया रूपाणि च द्वि विधानि गुण कर्माणि प्रधान कर्माणि च एतान्येव सन्नि
 पत्योपकारकाणि आरादुपकारकाणि ति चोच्यंते कर्माणि द्रव्या पुद्गलेशेन विधीयमानं कर्म
 सन्निपत्योपकारकम् यथा यथा तत्र प्रोक्तं तत्र दृष्टार्थमदृष्टार्थं दृष्टार्थं चेति दृ
 ष्टार्थमवधातादि अदृष्टार्थं प्रोक्तं तत्र दृष्टार्थं यथा पुद्गलेशादि तद्विद्रव्यत्वात् प्रो
 क्तार्थं देवतोद्देशेन देवता स्मरणं दृष्टं करोति द्रव्या यत्र दृष्टं केवलं विधीयमानं कर्मत्वा
 त् आदुपकारकम् यथा प्रधानादि आरादुपकारकं च परमापूर्वात्पता एवोपपुज्यते सन्नि
 पत्योपकारकं तु द्रव्य देवता संस्काराणां यागस्वरूपेषु उपपुज्यते इदमेव चाश्रयिकर्म
 लुच्यते ते देवं निरूपितः संतो पतो निषो गविधिः प्रयोगा प्राप्सु भाववोधको विधिः प्रयो
 गविधिः सचांगवाकौक वाक्तापनः प्रधान विधिरेव स हि सांग प्रधान मनुष्यापप
 न्वितं वे प्रमाणाभावा र विलं वा परपर्क्यं प्रयोगा प्राप्सु भावं विधते न च तद विलं वे
 विप्रमाणाभाव इति वाच्यम् विलं वे सांग प्रधान विधौ क वाक्ता वागत तत्सहित्यानु

तो.
८

पपतेः विलंबेन क्रियमाणोः परार्थोः समनेन सहकृत मितिसाहित्यव्यवहारेण भा-
वात् सचा विलंबो नियते क्रम आश्रीयमाणो भवति अन्यथा हि किमेतत्तन्तरमेत-
त्कर्तव्यमेतदनंतरमेवेति प्रयोगविधिपापतेः अतः प्रयोगविधिरेव स्वविधेयप्रपो-
गमाशुभादसिध्यर्थं नियतं क्रममपि परार्थविशेषणतया विधत्तेः अतएवांगानां
क्रमबोधोपकोविधिः प्रयोगविधिरित्यपि तद्वत् तत्र क्रमो नाम विततिविशेषः यौर्वा-
पस्य रूपोवा तत्र परप्रता एतानि श्रुत्यर्थविहनस्यान्तानि मुक्त्वा प्रवृत्त्याख्यानि तत्र
क्रमपरं वचनं श्रुतिः तच्च द्विविधम् केवलक्रमपरं तद्विशिष्टपदार्थपरं चेति तत्र वेदं क-
त्वा वेदीकरोतीति केवलक्रमपरम् वेदीकरणो देवचनान्तरप्राप्तत्वात् वषट्कर्तुः प्रथ-
ममन्तरं इति नुक्रमे विशिष्टपदार्थपरम् एकप्रसङ्गाभांगभयेन भङ्गा नुवादेन क्रममात्र-
स्य विधानुमशक्यत्वात् तेषां श्रुतिरितरप्रमाणपेक्षया वतवती तेषां वचनकल्पनं ह-
राक्रमप्रमाणद्वत्वात् अतएवाश्विनग्रहस्य पाठक्रमात्तृतीयस्यानेग्रहा प्रसङ्गा-
वाश्विनो दशमो गृह्यत इति वचनाद्दशमस्यानेग्रहणमित्युक्तम् यत्र प्रयोजनवशेन

यमस्य ननु पुरुः इदं संभारं भाति पूर्वकायां भाता पदुता वृद्धा हरं कल्पितां नि पूर्वका यथा जयनेयं वे एण्कत कवकलापो न ग
 रले गले कल्लरी यं शिरसि शिरसि रेखा न कुसुमं रूयं भाति नागे प्रिय विरहजन्मा धवली मा पुराई भांति कुसुम शर किं मे पदुरं सज्य गति
 व कल्पित भाति र्जयनेयं मित्र्यादि निषेधमात्रेण चैवः पूर्ववत् न पुष्पा भाता न दे जे लत्र न त्वाख्या नाय मेत्युपना मे र्मेने यदा
 ह न पद्म मुख मे च ह न मंगोत्त लघो र्मे र्मेति विस्मय सा दृश्या न त्वाख्या नाय मा म मेने के पाय दुर्निरत्व सशंका न स्तव्य मे
 भूवे प्रजल्यन्मा तदे लग्न कोना के नदिन परः कस्याचि जिनि चिन्ति र ह सो काव न्येन अता पा मुने स्तात्प र्था न र वार्त्ता
 ने न न स्पति ह वे के पका पदुतिः यथा नायि कया न म सखीं पुति जल्प नू म त दे लुग्न रति स्वता य क ह त्रं ने वे य माने म
 नरा कर्णिका नाः किमिति शक्ति न वनी म न्या पते नदिन पर रति नि हवः यथा वाशी त्वा रं र सयति प्रणय त्प ध रं नो
 निरो मा चं नागरे कः किं मिले तो न हे नदि स रि व हे मनः यवनः इ र म र्थ यो जन या न श्या वि ह वे उ दा हर एं रा ह यो
 जन या यथा पद्ये त्व न यने स्मय मि स न न मा चो म व क्तु न ले नी ले उ तति किं करो म म दि तैः की नो स्मि त व वि म न उ
 न्युत् प्रवधो नि रा म स र स्या नि र्म स मो रा ध धी ल ल ल त्प मे व न नू य परि रा न को डा वि ट या न व सवे म र वि ध यो न र

गति

म

नौबुलनैशकलपुत्रिभ्यां चंद्रलस्य सायहवोवडवानललरोपार्थः यथावा मंथानभूमिधरमूलशिलासदृशसंयहन
 वृणकिणः स्फुरिजोदमध्यकायान्नः शशक इत्येति पापरोक्तिः सेवाकयं विदितं हि प्रहृष्टः अत्र चंद्रमध्यमं यतकलिक
 मंदरशिलासंयहनवृणकिणसौवकायादीनां संभवो नास्तीति वाच्यं कायात्वे पदवः पात्रवचनोयन्यासेनाविष्कृतः य
 अन्यत्र तस्यापार्थः यथा सायहनिहसनायं शुभां मुक्तिं हि संपाद्युं ये यसीमुखं यत्र कचिद्वलनित्तरीयधर्मनिद्र
 वः अन्यत्र वर्णीतीये वलनित्तस्य धर्मस्योपार्थः साययस्तायहनिः यथा चंद्रे चंद्रलनिषेधः वर्णीनोये वलति
 यसीमुखेन दारोपार्थः यथा वा दारो दलेनैव विषयविधेरमाजनोपरं सत्ययमत्र मेनेनियीयजगति सखेन नंरि
 वः स्य शत्रिमां मुहति निद्रया हरिः न नो दारो यवो दारो देनूनां सत्रनुतास्तीति मेदः नतश्च पूर्णायहनिवद
 त्रविद्वैविध्यं दृष्टव्यमिति भांतीयहनिरन्यस्य राकायाभांतिवारणेनायं करोति सोक्तं संज्वरः किं सखि न स्वरः अत्र ता
 स्म यंकरोतीति नैर वृत्ताने कयितेन सखरसाधारणो दजुवद्वया सख्याज्वरः किंमिति पदेन सखि स्वररुति नलोत्ता
 भांतिवारणं कृतं यथावानागरिकसमर्थको अतिरिद्धमदिवः कोयमुभयतः पुरुः नदितदि करिकलमोयं गुडादंडो

क्ति

वयचेतिप्रसेकं द्विविधं वषसा मुसोत्तारां धूमलो मेत्यादिताक्रमेणोदाहरणानिरजतो मुखे सर्वत्र विस्तरस्थानमसौ
नेत्यदृष्टिप्रतिशयकलादि धर्म संबंधेन गत्यमानेन नोभितेन ससुः प्रयविषय त सर्व देशस्थ नकोकांगतां दुय
गजप्रजुलिषादिरहालला धूमलो मत्तादात्म्यसंभावना हारूपो मेत्या नमसो विषयस्यापादाना न उक्त विषयानमो
व्यापनस्य नमः प्रभृते मयर्थान सकलवस्तुसंज्ञ मलनीकरणेन निमित्तेन नमः कर्तृक लेपन तादात्म्योत्पत्त्या न
मः कर्तृकाजनवर्षण तादात्म्योत्पत्त्या न उक्त विषया लक्ष्योत्पत्त्या उभयत्रापि विषयभूतस्य नमो व्यापनस्यानुया
दाता दनुक्त विषयान नवत्रयसो व्यापने न निमित्तेन नमः जनवर्षणकर्तृतादात्म्योत्पत्त्या न उक्त विषयम
क्त विषयमेवाह मेवंति यमीव यतीत्याख्यातयोः कर्तृवाचकलेपि भावप्रधानमाख्यातमिति स्मरने धात्व
र्थक्रियायाश्च प्राधान्येन नदयसर्जन लेनाहितस्य कर्तृत्वोत्पत्त्या यतया मत्रा न्वया संभवान् अत एव हेतो
ल्लेपो यमाया मुयमानतया तयो दौ न निराकृतः कर्तृव्युपमानस्या न्नाभूतो मो क्रियायदेव क्रियासाधने
अतो नालमन्यदपेक्षितमिति केचिन्नमो नमसो विषयो लो न कर्तृक लेपन चर्वा स्वरूपधर्मो मेत्याहुः न

५६

५६

५७

त

योजनेऽहं हं विषयैकोपि स्वस्थामेदेन योजनेयथावदंती ज्ञारद्वानंयनौ धर्मी सखिधिया पतिं वृद्धा सखि
ननः प्रवृद्धा सौम्यपूरयन् केन न पदमेव ज्ञो व्याजायेति ह नैः यदैः विर्यो निस्सरनायाचाः काजा हकपाते यजे कन ३२
अन सत्यतामिधायिना वैजवपदेन नैमेकांता कटाखाः किं नु सरनायाचाः रत्य पद्वधः प्रतीयते यथाकारि जे सुवा रे
कथया विपिनारे सुमध्याह्नं भिन्नमहा नयता यज्ञाः स्तंभरा सनदवागिन शिरवा कलेन जिह्वा प्रसार्य न रुवोज
लमर्थयंने संभावना स्यादत्येता वल्लहेन फलान्मना उक्ता न ज्ञा सदा य न सिद्धा सिद्धा स्यादे परे ३२ धूमस्तोमं नमः
शंके वाकी विरहमुष्णं लियतो वनमोगानि वयं ती वाजने नमः ३२ रज्जं वाप्येयुमले भुवि से यणा दुवं तन्म
मेक्यान्पूतं पक्षैर्वैशयने शरी ३२ मध्यः किं कुवयो यं नै वृद्धः कतक दासभिः प्रायो वजं तन्वदेनै क्य प्रायुं नै न तस्मिन्
३५ अन्यधर्म संवेध निमित्ते नात्यस्या न्यता दात्या संभावनमुत्ते ता साव ल्लहेन फलान्मना वरत्वेन विधा ज्ञत्र वल्लनः क
स्या च ह स्मिन्तरजा दास संभावना प्रयमा स्वरूपे नै तार न्ययाने अहे नो हेतुमा रता फलस्य फलतो नो नै ता हेतु न्ये ता फ
लो नै लो न्ययाने अत्र चा स्वरूपे नै ता उक्त विषयान्न क विषयाचे नै दि धापरे हेतु फलो नै हेतु विषयाचे नै हेतु वि

लो-
७

पाठात् यथा मनोमानां ते जाह्निके मर्षाकांक्षायां फलं किञ्चित् पूर्वमेव भाव्यत्वेन सं-
वध्यते उपाप्मितत्वात् स्वतन्त्रफलकलत्वे विकृति सान्निध्यात् न च विनापतेः पशुधर्मा
एव मानीषोमीयार्थत्वमनुष्ठासादेश्यात् नोपवस्येहि अग्निवोमीयः पशुः
वीयते तस्मिन्नेवादिनेते धर्माः पश्यन्ते अतस्तेषां कैमर्षाकांक्षायां मनुष्यत्वेनो-
पाप्मितं पशुपूर्वमेव भाव्यत्वेन संवध्यते तद्वत्स्यानं समाख्यातः प्रवत्तम् अतएव
शुंभनमेतः सान्नाय्यपात्रांगं पाठसादेश्यात् ननु यो यो शिकमिति समाख्यया पु-
रोडाशपात्रांगम् समाख्यायोगिकः शब्दः साचक्षिभावैदिकी लौकिकी च तत्र होतु-
श्च मसभस्तृणांगत्वम् होतृमसभस्यैवैदिक्या समाख्यायाश्च धर्म्यैस्तत्तत्पदा-
र्थांगत्वम् लौकिक्या ध्वष्यैवमिति समाख्ययेति संक्षेपः तदेवं निरूपितानि सं-
क्षेपतः श्रुतीत्यादीनि षट्समाएतानि एतत्सहकृतेन विनियोगविधिना समिदा-
दिभिरुपकृत्य दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेतेत्येवं रूपेणानि विनियोज्यन्ते तान्यंग-

तम्
७

कथंभावाकांक्षायामन्वयदर्शनात् नहिकुलारेण किंयादित्यनकथंभावाकांक्षायामुच्चार्य
माणोपि हस्तोन्वेति किंनु हस्तोन्वेति पश्यति चात्पेति उपमननिपातन एव हस्तश्च तत् द्वारेवान्वे
तीति सार्वजनीनमेतत् इदंच स्थानादिभ्यो वनवत् अतएवाद्यौ दीव्यति राजन्यमि विदेवना
द्योधर्मा अभिषेचनीयसन्निधोपठिता अपि स्थाना न्तर्गतं किंतु प्रकरणाद्वाजस्य
गमिति देशसामान्यं स्थानं तत्स्थानं द्विविधम् पाठसादेश्यमनुष्ठानसादेश्यं चेति स्या
नंक्रमश्चेत्यनर्थांतरं पाठसादेश्यमपि द्विविधम् यथासंख्यपाठः सन्निधिपाठश्चेति त
त्रैवाग्नमेकादशकपालं निर्वपेद्द्वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदित्येवंक्रमविहिते धिं
ज्ञानी ऐचनादिवत्त्यादीनां याज्यानुवाकमंत्राणां यथासंख्यं प्रथमस्य प्रथमं द्विती
यस्य द्वितीयमित्येवंरूपे विनियोगो यथासंख्यपाठात् प्रथममठितमंत्रस्य हि कैम
थ्यकांक्षायां प्रथमतो विहितं कैमैव प्रथममुपतिष्ठते समानदेशत्वात् एवं द्वितीयमंत्र
स्यापि द्वैकतांगानां प्रकृतांगानुवादेन विहितानां संदशपतितानां विरुत्त्यर्थत्वं सन्निधि

(1)

लि.
ग. ७.
५६

त्रंभसितं प्रणवेन न त्वत्संजातं चैव गायत्री रुद्रदेवतां केवलं प्रणवे वापि वेदमातरमुक्तं
मां शुभं प्रोक्तयेत् सद्वाद्याणि प्रणवेन त प्रोक्षणीयात्र संस्थे न ईशानाये शुपंचभिः पा
क्षितो देवदेव स नदी शान्तं समर्चयेत् दीप्ता पुता नल प्रत्यं विनेत्रे विदशं प्र वलेंड मुकुटं
चैव हरि वक्रं चतुर्भुजं शुभमात्मा परं सौमं सर्वाभरणभूषणं उत्तरे वासने प्रणोभायी हे
मवतः सुतां स्वयमां स्रजतां चाचां पदमर्दत तस्य स एवं पूज्य प्रविष्णांत भवनं परमेष्ठिनः
दत्ता प्रण्यां जलिं भक्त्या पंचमूर्धं संपंचभिः गंधैः पुष्पैः स्तथा पूयेर्विविधैः पूज्यं शंकरं
स्कंदं विनायकं देवी लिंगशुद्धिं च कारयेत् जप्ता सर्वाणि मंत्राणि प्रणवादि नमोतकं का
त्यये दासनं पश्चात् पश्चात् प्रणवेन त तस्य पूर्वदलं साक्षादाणि मानय मत्तरं लवि
माद दिां चैव महिमाय चिंतया प्राप्तिश्चेत्तत्र पत्रं प्रकाशं पावक स्यत ईशितं ने
र्हते पत्रं वा शितं वा पुगोचरे सर्वज्ञं तं तथैशा त्वां कर्त्तुं का सोम उच्यते सोम स्याथस्तथा
सूर्यस्तस्याथः पावकस्तथा यमादयो वदिष्यंति त्वनंतं कल्पयेत्क्रमात् प्रव्यक्ताभिश्चतुर्दि
क्षु सोम स्याते गुणत्रयं आत्मत्रयं ततश्चैतस्याने शीव पीटिकां सभोजातं प्रपद्यामीत्यावा
स्य परमेश्वरं वामदेवेन मंत्रेण स्थापयेदासनोपरि सान्निध्यं रुद्र गायत्र्या आचारेणानिरुद्ध
च ईशानः सर्वविद्यानामिति मंत्रेण पूजयेत् पाद्यमाचमनीये च विभोश्चार्घ्यं च दापयेत्

शैलादिरुवाच वक्ष्यामि शृणु संक्षेपादिगार्वनविधिकम् वक्तुं वर्षशतेनापि न शक्यं विस्तरे
णात् एवं ज्ञात्वा यथा न्यायं पूजास्थानं प्रविश्य च प्राणायामत्रयं कृत्वा ध्यायेद्देवं च त्र्यम्बकं यं
च वक्रं दशभुजं मुहुर्हस्तिकं सति न सर्वभरणसंयुक्तं चित्रं वरविभूतिं तस्य सा नृपमाप्ति
त्यदहनप्रवनादिभिः शैवी तनूं समास्थाय पूजयेत्सर्वमेश्वरं देवमुद्धितं कृते वं मूलमंत्र
मसेत्क्रमात् सर्वत्र प्राणवे नैव ब्रह्माण्डव्यथाक्रमं सूत्रे नमः शीवायेति त्वं दासि परमेश्वर
मंत्रेण सूक्ष्मरूपेण संस्थितानि यत्तत्ततः मशोधकीजे मशोधयथा सूत्रे स शोभने महतो
पि महद्ब्रह्म संस्थितः सूक्ष्मतः स्वयं सच येदर्चनास्थानं गन्धचंदनधारिणा द्रव्येण शोभये
त्पञ्चाक्षरालनशोदाणादिभिः क्षालनं शोदनं चैव प्राणवे न विधीयते शोदाणां चार्चपात्रं च
पाद्यपात्रमनुक्रमान् तथा स्थाप्य मनीषार्थकलितं पात्रमेव च स्थापयेद्विधिना धीमान्
नवगुणयथाविधि दर्भैराच्छाद्य तेनैव संस्थाप्या भुक्ष्यतारिणा नेषु तेष्वयं सर्वं क्षतियेत्तो
यं सुशीतलं प्राणवे न क्षिपेत्तेषु द्रव्याणां लोकबुद्धिमान् उशीरं चंदनं चैव पाथेत्परिक
ल्पयेत् जातौ कङ्कोलकर्पूरवृक्षमूलतमालकं चूर्णयित्वा यथा न्यायं क्षिपेत्तदा च मनीषके
एवं सर्वेषु पात्रेषु द्वापयेच्चंदनं तथा ऊशाग्राण्यक्षतां चैव यवव्रीहितिला मिश्र आघोसि च
धिप्रघ्वाणि भक्षितं चार्चपात्रके ऊशाप्रघ्वायवव्रीहि वहुमूलतमालकं दाययेत्प्रीक्षाणीपा

सत्यमेवनसंशयः ईप्सितंचफलंभुक्त्वाचांतेसत्यपुरं व्रजेत् ॥ १२
 इतिवःकथितंविप्राःसत्यनारायणव्रते यत्कृत्वासर्वदुःखेभ्योमुक्तो
 भवतिमानवः ॥ १३ ॥ विशेषतःकलियुगेसत्यपूजाफलप्रदा केचि
 क्कालंवदिष्यंतिसत्यमर्शितमेवच ॥ १४ ॥ सत्यनाराय केचित्सदे
 वंतथापरे नानारूपधरोभूत्वासर्वेषामोप्सितप्रदः ॥ १५ ॥ भविष्य
 तिकलौसत्यव्रतरूपीसनातनः यइदंपठतेनित्यंशृणोतिमुनिसत्त
 माः ॥ १६ ॥ सत्यंनश्यंतिपापानिसत्यदेवप्रसादतः ॥ १७ ॥ इति
 श्रीस्कंदपुराणेरेवाखंडेश्रीसत्यनारायणव्रतकथायांपंचमोऽध्यायः

स०

३७

तस्यपुत्रशतंनष्टंनधान्यादिकंचयत् सत्यदेवैनतत्सर्वंनाशितंमम
 निश्चितं ॥ ६ ॥ अतस्तत्रैवगच्छामियत्रदेवस्यपूजनं मनसातुंवि
 निश्चित्यययौगोपालसन्निधौ ॥ ७ ॥ ततोऽसौसत्यदेवस्यपूजांगोप
 गणैःसह भक्तिश्रद्धान्वितोभूत्वाचकारविधिनानृपः ॥ ८ ॥ सत्यदे
 वप्रसादेनधनपुत्रान्वितोऽभवत् इहलोकेसुखेभुक्त्वाचांतेसत्यपुरं
 ययौ ॥ ९ ॥ यइदंकुरुतेसत्यव्रतंपरमदुर्लभं शृणोतिचकथांपुण्यां
 भक्तियुक्तःफलप्रदां ॥ १० ॥ धनधान्यादिकेतस्यभवेत्सत्यप्रसादतः
 दरिद्रोलभतेवित्तबद्धेमुच्यतेबंधनात् ॥ ११ ॥ भीतोभयात्प्रमुच्येत

म०

३१

नन्तिगुणारूपं तवाश्राय्यमिदं प्रभो ॥ १४ ॥ मूढोऽहं त्वांकथं जाने
मोहितस्तवमायया प्रसादपूजयिष्यामि यथाविभवविस्तरैः ॥ १५ ॥
पुरावित्तंचतत्सर्वत्राहिमांशरणागतं श्रुत्वा भक्तियुतं वाक्यं परिनु
ष्टोजनार्दनः ॥ १६ ॥ वरचवांछितं दत्त्वा तत्रैवांतर्दधे हरिः ततो नावं
समारुह्य दृष्ट्वा वित्तप्रपूरितां ॥ १७ ॥ कृपया सत्यदेवस्य सफलं वां
छितं मम इत्युक्त्वा स्वजनैः सार्द्धं पूजां कृत्वा यथाविधिः ॥ २८ ॥ हर्षे
ण चाभवत्पूर्णः सत्यदेव प्रसादतः नावं संयोज्य यत्नेन स्वदेशगमनं
कृतं ॥ १९ ॥ साधुर्जामातरं प्राह पश्चरत्नपुरीं मम दूतंच प्रेषयामा

सनिजवित्तस्थरक्षकं ॥ २० ॥ दूतोऽसौ नगरं गत्वा साधुभाय्यां वि
 लोक्य च प्रोवाच वाञ्छितं वाक्यं नत्वा बद्धां जलिस्तदा ॥ २१ ॥ निकटे
 नगरस्यैव जामात्रा सहितो वणिक् आगतो बंधुवर्गैश्च वित्तैश्च वल्गुभि
 र्युतः श्रुत्वा दूतमुखाद्वाक्यं महाहर्षवती सती सत्यपूजां ततः कृत्वा प्रो
 वाच तनुजो प्रति ॥ २२ ॥ ब्रजामिश्रीं घमागच्छ साधुसंदर्शनाय च ।
 इति मातृवचः श्रुत्वा ब्रते कृत्वा समाप्य च ॥ २४ ॥ प्रसादं च परित्य
 ज्य गता सापिपतिं प्रति तेन रुष्टः सत्यदेवो भर्तारं तरणीं तथा ॥ २५ ॥
 सहत्य च धनैः सार्द्धं जले तस्या वमज्जयत् ततः कलावती कन्या न वि

श्रीगणेशायनमः ॥ आकृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं
 मर्त्यं च । हिरण्येन सवितारथेन देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥ १
 सूर्याय नमः ॥ आवाहयामि गंधाक्षतपुष्पं समर्पयामि एवं सर्वं
 त्र ॥ इमं देवा असपत्नं सुवर्ध्वं न हते क्षत्राय महते ज्यैष्ठ्याय महते
 ज्ञानराज्यायैन्द्रस्यैन्द्रियाय । ब्रह्मसमुप्यपुत्रममुष्यैपुत्रमस्यै विशाप
 वोमीराजा सोमोऽम्माकं ब्रह्मणानां राजा ॥ २ ॥ चंद्राय नमः ॥
 अग्निर्मूर्धादिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयं ॥ अपां रोतांसि जिन्व
 ति ३ ॥ भौमाय नमः ॥ उद्धुध्य स्वाग्ने प्रतिजागृह्णित्वमिष्टां पूर्तं स

स०

२

सृजेथामयंच । अस्मिन्सधस्थेअधुत्तरस्मिन्विश्वेदेवायजमानश्च
 सीदत ॥ ४ ॥ बुधायनमः ॥ वृहस्पतेऽप्रातियदय्योऽहर्दिद्युमद्विमा
 तिक्रतुमज्जनैषु । यदीदयच्छवसऋतप्रजाततदस्मासुद्रविणंधेहि
 चित्रं ॥ ५ ॥ वृहस्पतयेन० ॥ अन्नात्परिस्तुतोऽरसं ब्रह्मणाव्यपिव
 त्क्षत्रं पयःसोमं प्रजापतिः ॥ ऋतेन सत्यमिन्द्रियं विपानं शुक्रमधस
 इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोमृतं मधु ॥ ६ ॥ शुक्रयन० ॥ शन्नो देवारिभि
 ष्टयः प्रापो भवतु पीतये । शयोरभिस्त्रवतु नः ॥ ७ ॥ शनैश्चराय०
 कयानश्चित्रा भवदूर्ता सदा वृधः सखा । कया शुचिष्ठमावृता ॥ ८ ॥

ਛਤਤੰਤਰੁਪੁਕੀਰਾ ॥ ਭੁਖਮੰਦਿਸੰਤਿਤਕਾਫਿਸਰਵਰਪਕੋਪਨਾਖਿਪੁਰਧੀਗਾ ॥ ॥ ਪੁਰਬਜੇ
 ਵਿਰਾਚਿਦਾਚਿਤਰਾਅਤਿਪੁਰਸੁਰਵਰਾਹਿਤਕੀਨੋ ॥ ਜੋਅਗਾਂਸਤਮੁਨਿਵਰਪਸੰਸਤਰਪਸੰਸਤ
 ਹੰਸਤਦੇਵੀਨੋ ॥ ਸੋਵਿਲੋਕਵਿਜਯੋਸਰਪਰਤਰਰਪੁਵਰਅਰਿਉਰਮਾਕੋ ॥ ਲਗਤਸਾਰਹਿਯ
 ਫਾਰਿਸੁਰਾਰਿਅਸੁਨਲੋਪਾਰਪਾਰਕੋ ॥ ॥ ਗਿਰਿਜਮੋਗਿਕੋਤਾਸੁਤਨਤੂਰਨਪੈਧਰਪੁਗਨਿ
 ਪੂਰਨਾਇਵਅਮਿੰਦ੍ਰਿਤੰਤਮਜੋਬੰਸੁਬਿਚਿੰਤਕੀਯੋਚਕਚੁਰਨਾ ॥ ਗਵਨਪਾਵਨਪਰਖਿਪਗਵਨ
 ਕੁਏਜੁਗਵਨਸਾਖੀ ॥ ਕਹੁੰਨਪਾਏਦੁਸੁਦਰਾਇਰਬਪਦਰਬਹਯਹਾਖੀ ॥ ॥ ਹਰਿਹਰਖਾਨੇਸੁਰ
 ਸੁਖਮਾਨੇਮੁਨਿਮਨਮੋਦਮਹਾਨੇ ॥ ਕਰੇਗਾਨੀਜਨਗਾਨਗਾਨਗਾਨੇਸਿਯਵਰਸਮਰੁਸੁਹਾਨੇ ॥ ਵਿਦਿਪ
 ਬਿਬੁਧਬਾਜੇਬਰਬਾਜੇਗੰਗਾਨਭਭੁਜੇ ॥ ਸੁਮਨਸਗਾਨਸੁਮਨਸਗਾਨਬਰਸਤਸੁਮਨਸਿਸਸੁ
 ਖਸੁਰਾਜੇ ॥ ॥ ਸੀਤਸੁਰੀਪਮੰਦਮਾਰੁਤਵਾਹਿਹਰਤਮੰਦਦੁਖਫੰਦਾ ॥ ਅਮਲਾਅਵਨਿਅਕਾਸ
 ਆਸੁਦਸਅਵਲੋਕਿਤਮਾਨੰਦਾ ॥ ਭੁਏਸੁਗੀਵਵਿਭੀਖਣਦਿਸਬਬਾਦਵਿਖਾਰਵਿਹੀਨੇਅਕਹ

ਦਬਾਇਬਿਬਿਧਬਰਨਬਨਿਆਏ। ਭੁਯੇਸਮ। ਅਤਿਧੋਰਧੋਰਦੁਰਿਜੇਰਮਦਮਾਤੇ। ਲਰੇਬੁ
 ਤਲਰਿਮਰੇਬੁਤਮਰਬਰੇਬੁਤਤਮਤਾਤੇ। ੨੬॥ ਜੇਕਬੁਰੁਅਬਲੋਰਨਅੰਨਨਅਰਿਅਰਿ
 ਅੰਨਨਜੀਤੋ। ਜੇਰਜਤਨਬੁਤਦਪਿਜਨਾਏਜਦਾਪੁਰੇਗੋਭੀਭੀਤੋ। ਤਬਗਵਨਕਹਿਭਏਪ
 ਗਵਨਬਾਰੁਨਬੁਰਨਨਪਾਯੋ। ਬਿਧਿਧਿਗਹਿਗਯੋਗਨਸੁਨਬੇਕੋਕਹਿਕਾਹੁਸਮਝਾਯੋ। ਤਬਨਿਜਨਾਮਸੁ
 ਨਾਯਾਬਿਜਯਕੇਬੁਬਜਾਏਬਰਬਾਜਾਗਗਨਬਰਜਿਕਰਿਲਰਜਸਬਨਿਗਹਗਮਲੇਗਛਸਰਜਾ
 ਜਾਤਜਾਤਨਵਜੇਬਨਜੁਵਤੀਜਹਾਂਜਹਾਂਜੇਜਾਚੀ। ੨੭॥ ਜਗਤਕੀਜਿਤੀਜੇਰਸੇਜੇਨਮਿਲੀਮੁਹਜ
 ਚੀ। ੨੮॥ ਨਰਸੁਰਾਸੁਰਮੁਨੀਸਖੇਸਕਰਬੀਸਬਿਸੇਸਬਲਾ।
 ਕੋਵਤਿਤਾਗਨਦੀਨੀ। ਤਿਨਕੇਸੁਪੁਤਾਸਰਾਸਤੋਭਯੋਭਾਉਇਵਜਾਨਾ। ਨੈਨਨੀਰਪੁਗਨਪੁਰੇਨੀ
 ਜੇਜੇਚੁਰਨਜਲਜਾਨਾ। ੨੯॥ ਬਿਬਿਧਾਬਿਲਾਪਕਲਾਪਕਰਤਸਿਤਾਪਅਨਾਪਨਰੇਈ। ਗਾਰਿਹਜਾਰ
 ਦੇਤਦਖਭਾਰਭਰੀਸੁਗਾਰਿਪਤਿਤੇਈ। ਬੁਰੇਸਨਸੁਨਿਸੁਤਿਯਨਕੋਜਿਯਨਦਯਾਕਛੁਆਈ। ਲੋਗ

ਲਿੰ. ਸੁੰਨੇਬਰੁਗਵੈਦਸਾਖਰੰਗਾਨੰ

ਸੰ
੨
੧

੨
ਗ
ਲ
ਗੀ

ਯੇਲਿਕਕਲਿਕਵਿਕਲਕਲਕਲਹਿਕਲਿਕਲਗਾਈ॥ ੨੧॥ ਸਿਮਲਪਤਿਦੇਵਨਕਾਰਿਪਰਦੇਵਨਸਾਪਸੁ ੭੩
ਗਪਹਿਦੀਨਾ॥ ਤੀਯਾਨਿਮੰਤਤੋਤੂੰ ਅਪਕਿੰਤਲਹੈਗੋਮਿਤੁਮਲੀਨਾ॥ ਸੁਨਿਪਤਿਦੇਵਨਕੇਬਚਦੇਵ
ਨਾਦਿਵਦੇਰਭੀਬਜਾਂਈ॥ ਦੁੱਸਕੁਵਿਸੁਬਚਾਇਦੁਲਕੈਦੁਲਾਬੈਸੁਬਰਸਾਂਈ॥ ੨੨॥ ਤਬਪੁਰਲਿਕ
ਲਿਕਪਤਿਪੁਵਿਸੈਬੈਕਬੈਕਕਾਰਿਕਰਨੀ॥ ਦੇਖਿਤਾਸੁਭਾਗਿਨੀਦੁਖਭਾਗਿਨੀਪਰੀਗੇਇਗਾਰਿਧ
ਰਨੀ॥ ਗਛਸਗਾਇਉਗਾਇਧਾਇਤਿਹਬੁਝੀਵਿਧਾਵਿਧਾਰੀ॥ ਬੋਲੀਦੁੱਸਕੁਤਤੋਕੀਨੇਮੋਰਘਾਤਅ
ਤਿਭਾਗੀ॥ ੨੩॥ ਅਸੁਰਜਾਲਜੇਕਾਲਕੇਇਪਠਲਮਾਂਤੁਤੈਮਾਰੇ॥ ਤਿਨਸੇਮਾਪਤਿਖੰਡਿਚਿਰੁਹੈਕਰੀ
ਰੇਰੁਹਤਮਾਰੇ॥ ਸੁਨਿਗਵਨਬੈਲੇਸੁਨਿਭਵਨਿਸੈਅਰਿਘਾਵਨਕੀਨੇ॥ ਰਣਗਸਮੰਤਭਯੇਉਨਮੰਤਨੇ
ਤੁਬਨਿਜਪਰਚੀਨੇ॥ ੨੪॥ ਕਹਾਂਭਯੇਜੁਗਯੇਮਰਿਭਰਤਾਮੇਤਵਪਾਲਨਕਰਤਾ॥ ਖਰਤਵਕੁਤਮ
ਉਸੀਜਾਤਸੁਪਤਿਵਿਘਾਤਵਖਰਤਾਦੇਤੁਕਬੈਰਾਜਦੇਉਤੁਹਿਸਾਜਸਮਾਜਸਮੇਤਾ॥ ਖਰਦੁ
ਖਨਾਤ੍ਰਿਸਗਾਤਿਮਗਤੁਹਰਹੈਉਤੁਹਿਸੁਖਦੇਤਾ॥ ੨੫॥ ਯੈਬਹਿਨਹਿਬਹਿਲਾਇਧਾਇਪੁਨਿਜਾਇ

दाक्षेः दाक्षः दाक्षः मेरुः मेरुः मेरुः
 भातुरः मेरुः विदिभिः विदिभिः विदिभिः
 श्वरः श्वरी नगरः नितरः सत्वरः गमेर्लेयः गत्वरः जागर्तेरुः जागरुः यडः ऊहः

२२

२२

लिं.

3

सुखानन्दानन्दवासुरस्मरषुनासीरसुभटः सनस्वराज्यं स्वर्गिणः

श्रीरामायणः ब्रह्मादेविभाज्यत्वायत्तायत्याह त्वयेति ब्रह्मायत्तायत्ता =
 ॥ त्वया विषयो कृते निजपदे ब्रह्मस्थाने विद्यमानां तु भजति प्राप्नोति
 मृडानि परिदृष्टः रुद्रः शब्दो मूर्तिं विहर्ति प्रपृथीय्यते नोपाघ्राकास
 बंद्रसूर्ययजमनात्मशरीरभेदान् बहव विरहिते एतद्भीतिरत्वा हि मे ह

॥ त्वया दृष्टस्तु हिं भजति परमेश्वरी निजपदे
 बुबहन्मूर्तिरिहो विरहति मृडानि परिदृष्टः
 विभक्तिस्वाराज्यं दृष्ट्वा शरवरिशृंगारकरुणामयं

॥ निविभ्रतिः त्वया दृष्ट इति अत्र बोधोत्तरनत्वा तु वर्तते तादृशवयी कारादेवत
 ॥ सापि सा विभ्रति जायते त्वर्थः सुनासीरः इन्द्रदेवा सुरस्मरनासीरसुभटः
 ॥ नासीरः पारोपापि सुभटशब्देन केवलं परीयापी त्वशत्रु न हत्वानानि
 ॥ वर्ततः ॥ इति दर्शितं देवा सुरस्मरेषु नासीरसुभटः सन्त्वरान्यं स्वर्गरा

श्रीरामायणः
 ॥ त्वया दृष्टस्तु हिं भजति परमेश्वरी निजपदे
 बुबहन्मूर्तिरिहो विरहति मृडानि परिदृष्टः
 विभक्तिस्वाराज्यं दृष्ट्वा शरवरिशृंगारकरुणामयं

॥ त्वया दृष्टस्तु हिं भजति परमेश्वरी निजपदे
 बुबहन्मूर्तिरिहो विरहति मृडानि परिदृष्टः
 विभक्तिस्वाराज्यं दृष्ट्वा शरवरिशृंगारकरुणामयं

लि.
गु. ७

①

लो.
र.
गु.
म.
कः
सा
धा
सो
वि
नं
रु

कते दध

नएणतमाः ३

६३३

उं नु नु संतायन मः ॐ नमो रवी र मः
लोडिका ग वन्नका मो हातम रेडि र कोपि जीव
कार पवन पुन राम पुत वे गवेज च नो प्रा
मरा जा राम च दे र का का री सा रात राना र
मेरा मागे चं च चक्र को ल ह र स्त को ल मस्त
किल बानन बि र चो र ह्यो नि को ल मुत किल
प्रो निल दे ल य ना किल रा स मो किल र
कुं न किल दु मु मु मु किल सर्व रोगा विना म
दे व ह नो ना डी व ह तर का ठा किल ता प किल
ते जा री किल प्रांत र चो धै प किल को र ह
जाती जो प किल नो को ली ना गा किल चो र न
अ मु किल चलंति प्रथी किल जा दु राना कि
ल टं क ठा ड कि मे डै प म रा किल पो र दे व
कि ल ना रा क चेट क किल राजा प्र जा किल प्रा
रा किल पर तं व मो पर मं व किल किल ना की
ल श्री हनु मंत वि र मे रा किल किल थि ड उ प र
मे दे धा उ लु धा त वा डे पर पे डे पिं ड पिं ड
दनु मंत वि र के रे ॐ हं हं हं हं हं हं हं हं
म अ धि व नु शु च मः ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ

लिं.
ग. ७.
७

सोनेचउदावैटसुप्रत्यं चराचरं स्रष्टंतयापतिचक्रे वहावस्यविशंवरः अंभसावाप्तयेत्सो
तोसमादायसनामनः परैवत्समापयाणावतदधैरुपमापितः नदीनदसमुद्रांश्च पूर्वव
चाकरोत्प्रभुः कृताभयंयत्नेननिजोव्रतविचजितो धरायां सोचिनोत्सर्वाकिरीदग्धामुरा
मिना भूरायां पुनरोलोकान्कलयामास पूर्ववत् तद्विचर्य पूर्ववच्चक्रे तदाद्रष्टुं निर्मितां इ
ति श्रीलिंगे महाप्रसादात्तयो ध्यायः ५ कृतञ्चाद्य यदास्वप्नमतिचक्रे मोहसाती नृशाम
नः विहास्युद्विष्टपूर्वतव्रज्जगत्तमनः तमामोहोमहामोहस्तामिस्रश्चांधसज्जकः
अविद्यापंचपाशेषां भूतास्वयं भुवः अविद्यामुनेर्ग्रन्थः सर्गो मुख इति स्मृतः असा
धकरतिलतासर्गो मुखः प्रतिष्ठितः अन्यतममनमोमेवेनगामुख्योद्भवाः स्मृताः त्रिधा
कंदो मुनेस्तस्याप्यतैर्वैद्यवदेत ऊर्ध्वस्मृतः परस्तस्यास्तिकः सरति स्मृतः अवीकस्मो
तो नुग्रहस्तथा भूतादिकः परः ब्रह्मणे न हस्तस्यायो द्वितीयो भौतिकस्तथा सर्गस्ततोय
सुंदियकस्तयो वै मुखरभ्यते तिर्यग्योन्यः पंचमो वै वशै वै देवतः स्मृतः सप्तमो मानुषो वि
शाखाष्टमो नुग्रहः स्मृतः नवमश्चैव कौमारः शकृता वै कृतास्ति मे प्रस्तादस्तजदेवः सनं
दं सनकं तथा सनातनं मुनिश्चैष्टानैः कर्मतागताः परं सतीचिभृवं गिरसंपलस्तंपलहं
कृतं दक्षमविं वसिष्ठं च सोऽस्तजयोगविद्यया नवैतेः ब्रह्मणाः प्रजाब्रह्मज्ञा ब्राह्मणे तमाः व

क्रतुः कालः कालात्मनः प्रभोः भवेत्तु यस्तु यच्चैव भवेत्तु रंभः क्रतुपरः क्रतुर्वह्निर्हव्यवाहः
 सावित्रः सुहृत्पवच उशिकः ऊशिकश्चैव गोपार्थो मुनिसत्तमाः ऋषभश्च तथोत्तमो मजा
 लीयश्च मधगः वैराजो वै निवा दश्च सुहृत्वा वै मेव वाहनः पंचमश्चित्रकश्चैव आकृति
 र्हीन एव च मनः सुदशोर्द्वहश्च तथोत्तमो लोहितः रक्तश्च पीतवासाश्च प्रसितः सर्व
 एकः एवं कल्याणसंख्यानां वृत्तानां यत्र नान्यः कोटिर्कोटि सहस्राणि कल्याणां मुनिसा
 त्तमाः गतानि तावत्तु वाञ्छाश्च उर्ध्वानि वै पुरः परांते वै विकाराणि विकारं योति निश्चितः
 अविकारस्य देवस्य शिवस्यैव वशेन तु संच्यते च विकारे तु प्रधाने चात्मनि स्थिते साधर्मणा
 वतिष्ठेते प्रधानं पुरुषावुभौ गुणानां चैव देवस्य विद्याः सृष्टिरिति स्मृता सामेलयो गुणा
 नां ततयोर्हेतुर्महेश्वरः लीलया देवदेवेन संगास्तीह विधाः कृताः असंख्यातास्तु संचेपा
 त्प्रधानाद्यन्वपि हिता असंख्यातास्तु कल्याणा असंख्याः तापिता महाः हरयश्चाप्यसंख्या
 ता एक एव महेश्वरः अथानादि प्रवृत्तानि लीलया प्राकृतानि तु गुणानि कात तद्वर्तितस्तस्य
 देवस्यैव विधा अशक्यतस्तस्यादिमथांतं नास्ति चात्मनः पितामहश्चाप्यपरः परार्थद्वय
 संमतः दिवा सृष्टं तु यत्सर्वं नश्यते ति शिवास्तत भूधुवः स्वर्महस्तत्र नश्यते वोर्ध्वतो न
 च राजो वै कारावे वस्त्रं नष्टं स्याद्वरजं गम सद्वायो भास्ये यत्तस्मात्त्रा रायण इति स्मृतः सर्व

लिं.
ग. ७.
१३५

एष्यदिपिस्थापनमेव च लिङ्गानां वैवर्धने दं च कृतं तत्र साक्षादिह मृदादिरत्नपर्यंतैर्दिव्यैः
कृत्वा शिवालये यत्फलं लभते मर्त्यस्य फलं वक्तुं सर्वं सत्तु वाच यच्च भक्तौ पि मृदादि
पिलोके सिं पुनर्दारुहादिभिः बाधते तान् युक्तये न च तद्गृहे स्तुतिं तथापि भक्त्या परमे
श्वरस्य कृते हिलोष्टेऽपि रुद्रलोकं प्रयाति दिव्यं दिविमानमयं सर्वं द्रव्योद्भववदितस्य
वाल्पाजुलोष्टे न शिवं हिलात्मा मृदापि वायां सभिरादिदेवं गृहं च तादृशं भूमिस्थं शोभोः संस्पृ
रुद्रतमवामुयाग्रे तस्मात्तद्विषयते न धर्मकामार्थमुत्तमं के सर्वं नगरं वापि द्वाविडं वा ततः प
रं कृत्वा रुद्रगृहं भक्त्या पीतल्लोके नहीयते कैलासाख्यं त्रयः कुर्याद्गृहं दिव्यं मेहि नः कैला
सशिखरकारे विमाने मीदने सखी मंदरां वा प्रकुर्वति शिवाय परमेहि नः कैलासशिखरका
रे विमाने मीदने सखी कैलासाख्यं त्रयः कुर्याद्गृहं दिव्यं मेहि नः मंदरां वा प्रकुर्वति शिवाय शि
वपर्वकं भक्त्या विज्ञानुसावे साउत्तमाय समभ्य मे मंदरादिप्रतीकाशे विमानेः सर्वतो मुखैः
प्रसरोगाण संकीर्णैर्देवदानवदुर्लभैः कृत्वा शिपुं दिव्यं भुक्ता भोगान्यथे क्षितान् ज्ञानयोगं स
मासाद्य गाणयंतं लभे वरः यः कुर्यान्नेरुनामानं गृहं देवस्य पूतिनः स यत्फलं लभतीति
न तत्सर्वं महामतेः सर्वयत्नतपोदानतीर्थवेदेषु यत्फलं तत्फलं सकलं लब्ध्वा शिववन्मो
दते चिरं निषधंता मयः कुर्यात्स सादं भक्तिनः सखीः शिवलोके मनुष्याप्यशिववन्मोदते चिरं

हीयते तिष्ठतेयनिकुंभस्य एतत्तत्परास्मदं वामेनरं प्रविशत्यस्य वामेनालिंगवादिनां शै
लाग्रैचोपरिस्थाप्य किंकिणीकृतं यत्रां संवेद्यत्वां पकं पापैकं तांजलिप्रदं सदा नृपकृता
यथा मायं शिवसायुज्यमाप्नुयात् यः कुर्याद्देवदेवेशं निप्रशंतकमीश्वरं धनुर्वाणसुमा
पुक्तं सोमं सोमार्द्धभूषणं रथे ससंस्थितं देवं चतुस्तननसारथिं तदाकारो यथा सोपिगा
त्वाशिवप्रसूतो जीउतनात्रसंदेहो द्वितीय इव संकरः तत्र युक्ता महाभोगान्यावदिच्छा
दिजोत्रमाः ज्ञानं विचारितं उभा तत्रैव सविमुच्यते गंगाधरं स्तुत्वा सीनं वंद्योत्तरमेव च
उभया सहितं चैव सोमोत्सगां विकान्तिं विनायकं तथा स्कंधं ज्येष्ठां डगीं सशोभनां भा
स्करं च तथा सोमं कोवीं च महेश्वरं कोमां रीं देवलो देवीं वागं ह्यं वरदां तथा इंद्राणी चैव
सामं गं वीरभद्रसमन्वितं विवेशेन च यः कुर्याच्छिवसायुज्यमाप्नुयात् लिंगमूर्तिमहा
ज्वाला मालासंवृतमवय लिंगस्य मध्ये देहता च दशोत्तरकं तत्तु ध्यात्वा कुर्यात्तया लिं
गं ब्रह्माणं सिंह रूपिणं विसृज्य गह्वरेण लिंगस्याधस्तथा मुत्वं ब्रह्माणं दक्षिणं तस्य कृ
तांजलिप्रदं तथा वामे विसृज्य महाबाहूकं तांजलिप्रदं स्थितं मध्ये लिंगं महालिंगं महोभ
सिस्तं स्थितं कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य शिवसायुज्यमाप्नुयात् कृत्वा भक्त्या यथा मायशिवलोके म
हीयते इत्यादि महाप्रणालेनैव नृत्तं तदप्रतिष्ठाविधौ पंचसप्ततितमोऽध्यायः ५ लिंगप्रतिष्ठा

लिं.
ग. ७.
१३८

अद्वैतगोचरं देवं चतुर्भुजमनुत्तमं वरदाभयहस्तं चमूलपद्मयदं प्रभुं स्त्रीपुंभावेन संस्थानं
सर्वभरणभूषितं कृताभक्ताप्रतिष्ठाप्य शिवलोकं सगच्छति तत्र भुक्ता महाभोगानाणि मा
दिगणैर्द्युतः आचंद्रतारकं तानं यतो लब्धा विमुच्यते यः कुर्याद्देवदेवेशं सर्वतुं च कुली
श्वरं कृतं शिष्येषु बहुभिर्कीर्त्या नो यतया निनं कृताभक्ताप्रतिष्ठाप्य शिवलोकं सगच्छति
तत्र भुक्ता स विप्रलान् भोगान् युगशतं ततः भुक्ता तु विप्रलान् भोगान् युगसहस्रशः ता
नयोगं समासाद्य स तत्रैव विमुच्यते सर्वदेवपराणि च ग्रहिं सकमलैः सितैः विराजितात्
मुद्रस्य चित्ताभस्मानुलेपिनः विपुंड्रधारिणा स्ते वा शिरोमालाधरस्य च ब्रह्मणः केशजं
चैकमुयवीतं च विभ्रतः विभ्रतो वा महस्तेन कपालं ब्रह्मणो वरं विलोः कलेवरं चैव विभ्र
तः परमात्मनः कृताभक्ताप्रतिष्ठाप्य शिवसायुज्यमाप्नुयात् कालकूटं करालं च विधाया
सीनमासने कृताभक्ताप्रतिष्ठाप्य मुच्यते भवबंधनात् ग्रंथं मोनीलकंठाय इति प्रणात
राष्ट्रकं मंत्रमेनं सकृद्यातापातकैः सप्रमुच्यते मंत्रेणानेन गंधाद्यैर्भक्ता विज्ञानसारतः
संप्रज्य देवदेवेशं शिवलोकं महीयते जालंधरांतकं देवं सुदर्शनपदं प्रभुं कृताभक्ताप्र
तिष्ठाप्य दिवाभूतं जलंधरं प्रयांति शिवसायुज्यं नात्र कार्या विचारणा सुदर्शनपदं देवं सा
दात्सुर्वीकलदाणं अर्चमानेन देवेन चर्चितं नेत्रप्रजया कृताभक्ताप्रतिष्ठाप्य विमुक्तोक्तं

षसंयुतैः अप्सरोगणसंकीर्णैर्देवदानवदुर्लभैः नृत्यंतं देवदेवेशं शैलजासहितं प्रभुं सह
स्ववाङ्मसर्वज्ञं चतुर्बाहुमयापि वा भृगाद्यैर्भूतसंवेष्टं संवृतं परमेश्वरं ब्रह्मैव विस्तृतो मायैः
कृतांजलिप्रदं गौः नृत्पात्रिः रसः संवेष्टः सर्वतः सर्वशोभितैः गत्वा शिवपुरं दिवंगण
पममवाप्नुयात् नृत्यंतं देवदेवेशं शैलजासहितं प्रभुं सह स्ववाङ्मसर्वज्ञं चतुर्बाहुमयापि
वा भृगाद्यैर्भूतसंवेष्टं संवृतं परमेश्वरं शैलजासहितं साक्षाद्बभूव भयजमीश्वरं ब्रह्मैव वि-
स्तृतो मायैः कृतांजलिप्रदं गौः मातृभिर्मृनिभिश्च संवृतं परमेश्वरं कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठा
प्ययत्फलं तद्वदाप्यहं सर्वयत्तु तपोदानतीर्थदेवदेवप्रयत्नं तत्फलं शतपालव्याततो-
याति शिवं पदं तत्र भक्त्या महाभोगान् व्यावदा भूतसंज्ञं स्तुत्यं नरैः पुनः प्राप्ते मानवं पद
मानुयात् इमेन्द्रादारुकं चैव सांच सिद्धार्थं संपुतं स्वधूम्रवर्णिराकाशं त्रिनेत्रं चंद्रशेखरं
वक्रप्रस्थं परं मूर्ध्ना गदं कथं हरं तिह चर्मोत्तरीयं च मुगचमीव शीघ्रं तीक्ष्णदंष्ट्रं
दाहस्तं पालादयोतपाणिनं हुंकारमहं शब्दं शदिता विलदिष्णुत्वं पुंडरीकाक्षि नंदभा
निभ्रंतं कंदुकं यथा हसतश्च नदंतश्च पिवंतं कृत्यं रुजं नृत्यंतं भूतसंवेष्टं संवृतं सगुणं प्र-
कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य यथा त्विभवविल्लरं सर्वानि ज्ञानविनिर्जित्य शिवलोके महीयते
न भक्त्या महाभोगान् व्यावदा चंद्रतारकं ज्ञानं शिवात्मकं लब्ध्वा रुद्रेभ्यः सह मुच्यते तत्र

[illegible]

लिं.

ग. ७.

१५-

यत्नेन धर्मकार्यसकृदे अवाप्तुमनरः कर्तव्यमादादं परमेष्ठिनः समार्जलेपनैः सोपि स
वाक्तामानवाप्रयात् संमार्जनं च यः कुर्यात् सार्जनं नामुत्तमं चोदयतामहस्वसा
फलमाप्तेन वै भवेत् यं कुर्यात् सार्जनं नमो मयदादिना आलेपनं यथा न्यायं चंद्रवत्
गोलभेत अर्द्धकोशशिवदेवं शिवलिङ्गात्स नंततः यस्तज्जेदुक्तं ज्ञानप्राप्तान्त्वि
लोकमवाप्रयात् स्वयंभूतस्य ज्ञानानि तया याता सत्प्रताः स्वयंभूतस्य अर्द्धस्यादा
वैवेचनदर्थकं मानुषं च तदर्थं स्यात् तदेव मानं हि ज्ञोतमाः एवं यतीनामा वासे तदेव हि
ज्ञोतमाः रुद्रावतारे चाद्यं यद्विषये चैव प्रशिष्यके नरावतारे शिष्ये च तद्विषये च प्रशिष्य
के श्रीपर्वतं महाप्रणेत स्यात् तपि च हिजाः तस्मिं हि यस्तज्जेत्ता एतां विवसापुज्यमानुया
त् वाराणां स्यात् तया येन मविमुक्तं विविष्टये केदारं च महादेवं प्रियांगं च विशेषतः ऊरु
देवे च यः प्राणां संमजेदयाति निर्दृतिं प्रभासे प्रकृतेवं मांतये वा मरे मरे सालं केवास
ज्जेत्ता एतां स्तथा वै जंडुके मरे सुक्रे सकृत् गोभास्कारे शैलशारे मरे तया हिरण्यगर्भेन
दीशे मृतो याति परांगतिं नियमैः शोषयेद्देहं तज्जेत्तदेव शिवस्य यत् सयाति शिवतां
योगी मानुषे दैविके पि वा आर्षे वापि मुनिश्च हास्तया स्वायंभुवे पि वा स्वयंभूते यवावाणे
नात्र कार्या विचारणा आध्यात्मि शिवदेवे संप्रज्य परमेष्ठिनं स्वदेहपिडं च द्रुयात् यः स

9

५३

10
कुर्यादायः शुभं विनाः हि तपो लभतु तमं हिमशैलो यमैर्यनैर्गता शिवपुरं शिवं तानयो
गं समासाद्य गाणायं समवाप्नुयात् नलादिशि त्वराद्यं वा सादयः सुशोभनं कृत्वा वि
जानुसावेण भक्त्या रुद्राय सा भवे यत्फलं लभते तमस्तत्फलं प्रवदा म्हे हिमशैले कते
भक्त्या यत्फलं प्राकप्रचोदितं तत्फलं सकलं लब्ध्वा सर्वदेव नमस्कृतः रुद्रलोकमनु
प्राप्य रुद्रैः साकं प्रमुच्यते महेंद्रगिरिना नानां प्रासादं रुद्रसमं कृत्वा यत्फलमाप्नोति
कलं मृणतदिजाः महेंद्रयवनाकारैर्विमानैर्हृषसंयुतैः गता शिवपुरं दिवं भक्ता भोगा
न्यथैसि तान् तानं विचारितं रुद्रैर्विमानैर्हृषसंयुतैः शिवपुरं दिवं भक्ता भोगान्यथै
तानं विचारितं रुद्रैः संप्राप्य मुनिपुंगवाः निषया निषवत्तं का शिवसायुज्यमाप्नुयात् हेमनाय
स्तप्रकुर्वीत प्रासादं रत्नशोभितं द्वाविडं नागरवापिके सरवा विधातुः कुरुवा मंडपं वा
पि स्रमं वा दीर्घमेव च न तस्य शक्यते वक्तुं पुण्यं शतपुंगवै जीर्णवापितं वापि स्तुतिं स्तु
दितं तथा पूर्ववत्कारयेद्यस्तद्द्वारायैः सुशुभं यथा प्रासादं मंडपं वा पीशाकारं गोपुरं तवा
कर्तव्यमधिकं पुण्यं लभेत नात्र संशयः वृत्त्यर्थं वा प्रकुर्वीत रुद्रदेवे नरस्तुतः कर्मयाति
संन वै देहो रुद्रलोके स वा भवः यश्चात्मभोगसिद्धये नरो रुद्रालये सकृत् कर्म कुर्याद्य
दि स्रती सोऽपि भोगान् समश्नुते तस्मादायतनं भक्त्या यः कुर्यान्मुनिः सत्तमाः कारयेत्सर्व

लिं.

१७

१५१

च मृतः स्वयंदिजसेष्टारुद्रं च समवाप्तवान् यः प्रातर्देवदेवे शंतिं यं च शिववृषिणं पश्येत्स
याति सर्वात्मा दधिकं गतिमेव च मया देव महादेव दृष्टाय तत्फलं लभेत् सायाङ्गे स
र्वपशानां फलं प्राप्य विमुच्यते अर्द्धमासकृतं पापं दृष्टाय पूर्वोक्तं मुच्यते अष्टम्या वाष्टदिवसेः
कृतं सर्वं त्यजेत्तरः प्रदोषे शंकरं दृष्ट्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते मानसैर्वाचिकैः पापैः कार्याकै
स्त्रिमहद्भैः तथोपपातकैश्चैव पापैश्चैव च कृपातकैः संक्रमेद्देशमीशानं दृष्ट्वा लिङ्गगतं प्र
भुं मानसं यत्कृतं पापं त्यक्त्वा याति गतिं शान्तं अयने चार्द्धवर्षे च दक्षिणे चैव तथा विषवे
चैव संप्रज्य स याति परमां गतिं प्रदक्षिणं च यजुर्वायः प्रसूदं समनतः स याप स यम्याये
न मृडगात्मा मुचिर्नरः पदे पदेशे मेधस्य यत्तत्फलमाप्नुयात् वाचा वैयः शिवं नित्यं
संरोति परमेश्वरं सोपियाति शिवं स्थानं प्राप्य किं पुनर्देवदे लिङ्गान् मंडपं देवं गंध
गामय वाग्निना मुक्ताफलमयैश्चूर्णैर्दिग्बिलमयैः शुभैः पद्मरागमयैश्चैव स्फाटि
कैश्च सुशोभनैः तथा मारकतैश्चैव सौवर्णैश्च राजतैस्तथा तदूर्णैर्लोकिकैर्वापि चूर्णैः
शृणु विवर्जितैः शालिष्यकमलभद्रंदशहस्तप्रमाणतः सकर्णिकं महाभागाम
ह्यदेव समीपतः तत्रावाप्त्य महादेवं तत्र शक्तिसमन्वितं पंचभिस्तथा षड्विंशभिस्तथा
ष्टदं फलं पुनरष्टभिरीशानंदशारे दशभिस्तथा पुनर्वासे च दशभिः संप्रज्य प्रणिप

याति शिवं पदं यावत्तव निराहारे भूत्वा शान्त्यादित्यजेत् शिवदेवे मुनिः श्रेष्ठः शिवः
सायुज्यमाप्नुयात् त्वितापददयं वापि शिवदेवे वसन्तु यः स याति शिवसायुज्यं नात्र का-
या विचारणा देवस्य दर्शनं पुण्यं प्रवेशस्तस्य वाधिकः तस्माच्च तृणा लिंगदेशस्पर्श
प्रदक्षिणां तस्माच्च तृणात्पूजां जलस्नानं ततः परं दीरस्नानं तथा तोविश्राः शताधि-
कमनुत्तमं दध्ना सहस्रमाद्यातं मृदुना तच्च ताधिकं रुतस्नानं ततो विश्राः पंचपंचश-
ताधिकं तस्मात्कोटिगुणं पुण्यं प्राप्तासागं शिवालये नियमैः संप्रजेयस्तु देहं तस्य श-
ताधिकं देहं तस्य शताधिकं शिवदेवसमीपस्थानं दीपार्थावगास्य च तज्जेहेहं महायज्ञः
शिवलोके महीयते शिवदेवसमीपस्थानदानयो दिजोत्तमाः कापीकृपत उगाश्च शिव
तीर्थमिति स्मृताः स्नात्वा ते पुण्यं नरो भक्त्या तीर्थेषु मुनिस्तमाः ब्रह्महत्यादिभिः पापैः मु-
च्यते नियतात्मवान् प्रातः स्नात्वा हि जप्ते श्रेष्ठः शिवतीर्थेषु नानवः अथ मेधफलं प्राप्य ब्र-
ह्मलोकं स गच्छति मध्याह्ने शिवतीर्थेषु भक्त्या स्नात्वा तिसृकृतयः गंगास्नानं समं पुण्यं लभ-
ते नात्र संशयः अस्तंगते तथा सूर्यस्नात्वा गच्छेत् पदं यावत् कंठं कुरुत्स्व शिवतीर्थेषु
मानवः दिजास्त्रिषवणं स्नात्वा शिवतीर्थे स कुरुतः शिवस्य गणतां याति नात्र कार्यवि-
चारणा प्रशस्तं श्रुकरः कश्चिद्यानं दद्यात् भयासथि वाराण प्रसंगात् सस्यां शिवतीर्थे विगास्य

लिं.
ग. ७.
१४२

सार्धं महेश्वरं यत्नीतिविमसेहर्षो रुद्रैः प्रगायनक्रमात् प्रणवादिब्रह्मोतं हि सर्ववर्णनि।
 सव्रताः संपूज्यैव मुनिभ्यः प्रागंधपुष्पादिभिः क्रमात् ब्राह्मणकोजयेत्तत्र यंचाशदिपिपू।
 र्वकं अक्षमालायुक्तीतं च कुंडलं च कमंडलं आसनं चैव दंडं च उल्सीषं वस्त्रं मेव च दत्तातेषां
 दिजेन्द्राणां देवदेवाय शोभये महाचक्रं निवेद्यैवं कृत्वा संशोभिषु नंतथा अंते च देवदेवाय दा।
 ययेहर्षमंडले योगोपयोगादुच्चारणीया वायुविनिवेदयेत् ओंकाराय जपेहीमान् प्रति
 वर्णमनुक्रमात् एवं मालित्यशोभमानं मंडलं पुत्रवत् यत्फलं लभते मर्त्यस्तद्ददा।
 मिसमासतः सांगानवेदान्तयथात्यायमधीत्य विधिपूर्वकं द्रव्ययज्ञैर्यथायज्ञं ज्योतिषोमा
 दिभिः प्रमानं ततो विष्णुजिह्वैश्च पुत्रानुत्पादयति ततः वाणप्रस्थाभ्युत्तंगत्वा सदारः सान्निरेव
 च सोद्रायणादिकाः सर्वाः कृत्वाः तज्जियादिनाः द्रव्यविद्यामधीत्यैव ज्ञानमाप्ताय यत्नतः
 ज्ञानेन ज्ञेयमालोक्य योगीयत्फलमाप्नुयात् तत्फलं लभते सर्ववर्णमंडलदर्शनात् येन केनपि
 वामर्गैः प्रलित्य यत्नतो यतः उत्तरेदक्षिणे वापि पृथुतो वा हि जातमाः चतुःकोणोपि वा सर्वे
 अलंकृत्य समंततः पुष्पाक्षतादिभिः पूज्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते यस्तु गर्भगृहं भस्मा सकृदा।
 लिय सव्रताः चंदनाद्यैः सकृद्देवैर्बध्नाद्यैः समंततः विकीर्य गंधजलैः पूजयेद्दीपैश्च त
 विधेः प्रार्थयेद्देवमीशानं शिवलोकं सगच्छति तत्र भुक्ता महाभोगान् कल्पकोटिशतनरः

सच नैवेद्यं देवदेवाय दिति न फलं लभेत् शालिपिशादिभिश्चैव पञ्चमालित्वनिर्द्धनः स
 कौक्यमालित्वं प्राप्य लभेत् नान्नमुं शयः द्वादशारेत शालित्वं मंडले पञ्चमुत्तमं रत्नचूर्ण
 दिभिश्चैव त्रयाह्लादशभिः सुधीः मंडलस्य च मध्ये वैभास्करं स्थाप्य पूजयेत् ग्रहैश्च संयु
 तं याति सूर्यसायुज्यमुत्तमं एवं प्रतिमपरीय षडंशं परिकल्प्य च मध्यदेशे च देवेशीं प्रकृतिं
 ब्रह्मरूपिणीं दक्षिणे सत्त्वमूर्तिं च वामतश्च रजोगुणं अग्रतश्च तमोमूर्तिं मध्ये देवीं महं विकां
 यं च भूतानि तन्मात्रं पंचकं चैव दक्षिणे कर्मेन्द्रियाणि पंचैव त्रया बुद्धीन्द्रियाणि च उत्तरे विवस्व
 ज्य षडंशं चैव पूजयेत् आत्मानं चैव तन्मात्रं पुगलं बुद्धिरेव च अहंकारं च मनसा सर्वयुत
 फलं लभेत् एवं च कथितं सर्वं प्रकृतं मंडलं परं अतो ब्रह्ममिविप्रं ज्ञाः सर्वं कोमार्थसाथ
 कं गोचर्ममात्रमालित्वं मंडलं गोमयेन च चतुरस्रं विधानेन चाग्निं रभ्यं मंत्रवितं अ
 लंकृतं विधानाद्यैश्च त्रैशापि मनोरमैः बुद्धिदैर्द्वंद्वैश्च सुहोमैश्च सप्तपत्रकैः सितैर्वि
 काशितैः पञ्चैरक्तैर्नीलोत्पलैरपि मुक्तादामैर्वैमानं तुलं वितं विततैर्धुजैः सिताग्रपत्रकै
 श्चैव सुदण्डैः संपूर्णं कुंभकैः फलपल्लवमालाभिर्वैजयंतीभिरंशुकैः पंचाशदीपमाला
 मिर्धुपैः पंचविधैस्तथा पंचाशद्वलसंप्रकृतमालित्वं पञ्चमुत्तमं तत्र दक्षिणे स्तथा चूर्णैः
 श्वेतचूर्णैश्च रथापि वा एकहस्तप्रमाणेन कृत्वा पञ्चविधानतः कार्णिकायां न्यसेद्देवदेवा

लिं

ग. ७.

१४३

संस्तपनं च विशेषतः त्रैलोक्यमसि लंदताय कलं परिकीर्तितं शिवाय सर्वदा कार्या प्रणाहिं
सा हि जोगमाः बलार्थं पञ्चदिता च दत्तियैर्दृष्टा सने विदिता विहितं नास्ति योगिनां बलमा
दिनां यस्मात्तस्माद्गहंतया अत्रैव कलं संभवा ब्रह्मरसा समं पापमात्रे यो विनिहस्य च स्ति
यः सर्वानहंतयाः पापकर्मरता अपि न यत्तार्थं स्थियो मतीः सर्वैर्दृष्टं प्रजयेत् सर्ववर्णं
पु विप्रैर्द्रायाय कर्मरता अपि मलिनारूपवत्सु विदूषामलिनो वराः नहंतयाः सदामर्ष
शिववांस्तिकया तथा वेदवा सत्रतावाः श्रोतस्मार्तवहिः कृताः पाहंदिनरतिव्यातान
संभाषादिजातिभिः नष्टपुमान्द्रष्ट्या दृष्टुमानुसमीक्षते तथापि तेन वप्याशुभृते
रमैश्च जंतुभिः सुसवधापियामर्षः सताततद्दहोदिनाः रुद्रलोकमवाप्नोति समभ्यर्च
महेश्वरं भवति निर्दयाः सर्वे निर्दया नृनि सत्रमाः भक्तिहीनानराः सर्वे भवे परमकार
णो ये भक्ता देवदेवस्य शिवस्य परमेश्विनः भाग्यवतो विमुक्तं ते भुक्ता भोगात्रिवैव ते पुत्र
पुदारेषु पृथुहं पुनृणां सक्त तथा चेत्तु सहादि देवशासकस्य सगायति तापसानां तेषां
नहरं पमेशलोकः इत्यादि लैंगे ॥ अथ यदुक्तं कथं पुन्ये महादेवो मर्त्यैर्देमहा मते आ
त्यवीर्यैस्तस्या पूजै रत्यसत्तैः प्रजापतिः संवत्सरसहस्राणि तपसा पूज्य शकं न पश्यति
सगच्छापि कथं देवं यजामितं सूत उवाच कथितं तथ्यमेवात्र पुष्पाभिर्मुनिपुंगवाः तथापि

15

45

सदेहगंधैकुसुमैः परयोद्धिबमंदिरं क्रमाश्लोथर्वमासाद्यगंधर्वैः सप्रपन्नितः क्रमा-
दागत्यलोकैस्त्रिराजाभवतिवीर्यवान् इत्यादिमहापुराणोक्तं गेष्टसप्ततितमोऽध्यायः २३
सूतउवाच वस्त्वपूतेनतोयेनकार्यचैवोपलेपनं शिवदौत्रेमुनिश्रेष्ठानामप्यासिहिरि-
ष्यते आयः पूताभवंत्येतावस्त्वपूताः समुहताः अकेनामुनिशार्हलानादेयाश्चविशेष-
तः तस्मादैसर्वकार्याणिदैविकानिदिजोत्तमाः अग्निः कार्याणिपूताभिः सर्वकार्यार्थ-
सिद्धये चतुर्भिर्मित्रितासापोस्तस्माभिरुत्तमिहसत् यस्यायंसकलंवाजिरपूताभि-
श्चसंलभेत संमार्जनंतथानृणांमार्जनंचविशेषतः अग्निकेउनकेष्वेववरुषणीतो-
यसंग्रहेः हिंसासदायुहस्यानातस्मादिहाविवर्जयेत् अहिंसेयंपरोधर्मः सर्वेषांशा-
णिनाहिजाः तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवस्त्वपूतंसमाचरेत् तद्दानमभयंश्रुत्सर्वदानोत्तमो-
त्तमं तस्मान्परिहर्तव्याहिंसादैसर्वदानाणां मनसाकर्मणावाचासर्वदाहिंसकंनरं र-
त्नांसिजंतवः सर्वहिंसयंतियुयंतिच त्रैलोक्यमावलेदतायत्फलंवेदधारणे तत्फलं
कोटिशृणितंलभतेहिंसकोनरः मनसाकर्मणावाचासर्वभूतहिते रताः दयादर्शित-
यंथानोरुद्रलोकं व्रजंति ते तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवस्त्वपूतेनवारिणा कार्यमभ्युदाणं नि

लि. ग.
पु. २४५

सगिरिमहात्मा मरुप्रभंगोपुरमादिदेवः ततोयनाशीगजवाजिसंकलं रथैरनेकैरमरारिसूदनः ग
लोगीलोपास्यगिरीद्वसंभवंमहापुरद्वारहरिश्चदेविकं अथजांबूनदमयेर्भवनेर्मणिभूषितैः
विमानैर्विविधाकारैः प्राकारैश्चसमाहृतं दृष्ट्वाशंभोः पुरोवात्यं देवैः सब्रह्मकैर्हरिः प्रहृष्टवर
नोभूजाप्रविवेशततः पुरं हर्ष्यप्रासादसंवहं महालयसमन्वितं द्वितीयं देवदेवस्य चतुर्द्वारं सु
शोभनं वज्रवेद्युर्माणिक्यमणिजालैः समन्वितं दोलादितोपसंयुक्तं चंद्राचामरभूषितं मृ
दंगमुरजैर्बुधैर्वीणावेणुनिनादितं नृत्यद्विरप्सरःसंघैर्भूतसंघैश्चसंवृतं देवेंद्रभवनाकारैर्भव
नेर्दृष्टिमोहनैः प्रासादशृंगेष्वथपोरनार्यः सहस्रपुष्पाजलयः कृतार्थाः स्थिताः करैस्तस्यहरेः
समंतान्प्रविक्षिपुर्मूर्द्धियथाभवस्य दृष्ट्वानार्यस्तदाविस्ममदासूक्ष्मितलोचनाः विशालनयना
यत्नानवृत्तुर्मुमुडर्जगुः काञ्चिद्दृष्ट्वाहरिनार्यः किञ्चित्प्रहसिताननाः काञ्चिद्विस्मृतहस्ताश्च
स्वस्तकांक्षीगुणजगुः चतुर्थपंचमेवैवषष्ट्यैवसप्तमंतथा अष्टमं नवमं चैव दशमं च पुरोत्तमं
अतीत्यासाद्य देवस्य पुरं शंभोः सुशोभनं सुवृत्तं सुतरां शुभं कैलासाशिखरे शुभे सूर्यमंडलसंका
शैर्विमानैश्चविभूषितं स्फाटिकैर्मंडयैः शुद्धैर्जांबूनदमयेस्तथा नानारत्नमये चैव दिग्विदि
त्तुविभूषितं गोपुरैर्गोपितं शंभो नानाभूषणभूषितैः अनेकैः सर्वतोभद्रैः सर्वरत्नमयेस्तथा

यथान्यायेपंचभिः प्रणवेन च स्यात्तिवत्सायुज्यमेवंसंपूज्यशंकरे इत्यादिमहापुराणोल्लेखो।
शिवाचनविधौ २८ ऋषयद्रुः कथं पशुपतिं दृष्ट्वा पशुपाशविमोक्षणं पशुत्वेन तज्य नृदेवास्त
त्रौवक्त्रमिहार्हसि सूत उवाच पुरा कैलासशिखरे भोगाद्ये स्वेपुरे स्थितं समेत्य देवाः सर्वज्ञे तज्य
नृत्ततपसा दत्तः हिताय सर्वदेवानां ब्रह्मणा च जनार्दनः गरुडस्थ तथा स्कंधमारुह्य पुरुषोत्त
मः जगाम देवताभिर्वा देवदेवांति कं हरिः सर्वेषां प्राप्य देवेशं सार्धं गिरिवरं शुभं सेंद्राः समाध्या
सयमाः प्रणो मुर्गिरिमुत्तमं भगवान्वास्तु देवो सो गरुडा न्न रुडध्वजः श्रवतीर्ध गिरिं मेरुमारु
रोह सरोत्तमेः सकल उरितहीनं सर्वदं भोगसौख्यं मकुरमुदित हृदं दनादितेनागहृदैः मधु
मधुकरगीतमारकालेयकारैः पटरचितवनांतं कांतवातं सुतोयं भवनपातसहस्रेर्जुष्टमा
दिन्यकल्पैर्गदितगतिविदग्धैर्हंसहृदैश्चभिन्ने यवखदिरपलाशे चंदनाद्यैश्च हृदोर्दिजव
रहरिहृदैः कोकिलाद्यैर्हिरेणैः कचिदशेषकुलदुमसंकुलैर्कुरवकैः प्रियकैश्च वकैस्तथा बह
वदंलतशः शतपल्लवैर्गिरिवरं शिखरे विविधैस्तथा गिरिः पृष्ठे पुरं शार्वकं स्थितं विष्णुकर्मणा
कीर्तयं देवदेवस्य भवस्य परमो ह्यनः अपश्यंस्तत्पुरं देवं सेंद्रो येंद्राः समाहिताः प्रणमुह्यं
तश्चेव प्रभावादेव शूलिनः सहस्रसूर्यप्रतिमं महान्तं सहस्रशः सर्वगुणैश्चभिन्ने जगाम कैला

लिं.ग.
पुरयद

मथेपुरुहूतभूताः भवस्यबालार्कसहस्रवर्णविमानसाध्यपरमेश्वरस्य अथतस्यविमानस्यद्वारसंस्थो
गतोऽम्बरः भोभोदेवामहाभागाः सर्वे निर्द्वतकल्मषाः संप्राप्ताः सर्वलोकेशावक्तुमर्हयसुव्रताः तमा
हर्देवदेवस्यवानरेन्द्रमुखेप्रभुं पशुयाशाविमोक्षार्थं दर्शयात्मानमहेश्वरं पुरापुरत्रयेदग्धुपश्रुतेपरि
भाषिते अथद्वादशावर्षवासद्वादशकंतुवा दिनद्वादशकंवापि कृत्वा यद्वतमुज्जमे मुच्यतेप
शवः सर्वे पशुयाशो भवस्यतु दर्शयात्मासतं देवान्नाशयणपुरोगमान् नंदीशिलादतनयः सर्वभूता
थियोगुणीः तं दृष्ट्वा देवमीशानं सांवेसगणमथ्यगं प्रणोमुस्तुष्टुभुवप्रतिकंठकितादिजाः विज्ञा
प्यशितिकंठाय पशुयाशविमोक्षणं तस्युक्तदायतः शोभोः प्रणिपत्य पुनः पुनः संप्रेत्य तान्सुरान्
सर्वान् देवदेवो हृषध्वजः विज्ञाथ ते मां देवानां पशुतं परमेश्वरः व्रतं पाशुपतं चैव स्वयं देवो महेश्वरः
उपरि पश्य मनीनां च सहास्ते चां वया सह तदा प्रभृति ते देवाः सर्वे पाशुपताः स्मृताः पशूनां च पतिर्य
स्माच्छिवः साक्षादद्विजोत्तमाः तस्मात्पशुपतिः प्रोक्तो व्रतं चौरुत्तयेश्वराः तदाद्वादशावर्षां ते मुक्ता
पोषाः सुरोत्तमाः ययुर्यथागतं सर्वं वत्सलं विसृज्य सह एतद्दः कथितं सर्वं पितामहमुखा ब्रुते
पुरासनत्कुमारेण तया व्यासेन धीमता यः श्रावयेत् क्वचिर्भूत्वा विप्रान् देवान् द्विजोत्तमाः स देह
भेदमासाद्य पशुयाशविमोक्षणं षडंगसहिता न वेदान् मथित्वा तेन निर्मितं सर्वदानोत्तमं पुण्यम
श्वमेथायुनात्मकं सर्वतीर्थाभिषेकाणां सर्वशत्रुविनाशनं संसारार्णवमग्रानां जंतूनामतिमोक्षणं

प्राकारैर्विविधाकारैरष्टाविंशतिभिर्हृतं उपहारैर्महाहारैर्दत्तवाविविधैर्दण्डैः तडागैर्दीर्घिकाभिः
चहेमसोपानपेक्तिभिः स्त्रीणांगतिजिजेहंसैः सेविताभिः समंततः मयूरैश्चैवकारंदैः कोकि
लैः कलबालकैः शोभिताभिश्चवापीभिर्दिव्यामृतजलैस्तथा संलापालापकुशलैः सर्वा
भरणाभूषितैः स्तनभारावनम्रैश्चमदाचूर्णितलोचनैः गेयनादरतैर्दिव्यैरुद्रकन्यासमन्वितैः
नृत्यद्भिरप्सरःसंचैरमरैरपिडलीभैः प्रफुल्लोबुजहृदाद्यैराद्यैर्दिव्यैरपि रुद्रस्त्रीगणसं
कीर्णैर्जलकीडारतैस्तथा रत्नोत्सवरतैश्चापिबलितैश्चपदेपदे ग्रामीरागानुरक्तैश्चपद्मरागसम
प्रभैः स्त्रीसंचैर्देवदेवस्यभवस्यपरमात्मनः दृष्ट्वाविस्मयमापन्नास्तस्युर्देवाः समंततः तत्रैवददृशुर्दे
वाहृदंरुद्रगणस्यच गणेश्वराणांवीराणामपिहृदंसहस्रशः सुवर्णाकृतसोपानान्रवज्रवैडूर्यभूषि
तान् स्फाटिकान्देवदेवस्यददृशुस्तैर्विमानिकान् तेषांशृंगेषुदृष्ट्वाश्चनार्यः कमललोचनाः
विशालवदोजयनागंधर्वाप्सरस्तथा किन्नर्यः किन्नराश्चैवभुजंगसिद्धकन्यकाः नानावेषधरा
श्चान्यानानाभूषणभूषिताः नानाप्रभावसंयुक्तानानामोभारतिप्रियाः नीलोत्पलदलप्रख्याः
पद्मपत्रायतेक्षणाः पद्मकिंजलकसंकाशैरंशुकैरतिशोभनाः वलयैर्नूपुरैर्हीरेक्ष्मैश्चित्रां
शुकैस्तथा भूषणैर्भूषिताश्चान्यैर्मंडितामंडनप्रियाः दृष्ट्वाप्रहृदंसुरसुंदरीणांगणेश्वराणांसुर
सुंदराणां जगत्सृगणेशस्यपुरेसुरेन्द्राः सुरदिग्गजाः शक्रपुरोगमाश्च दृष्ट्वाचतस्युः सुरसिद्धसंचाः पुरस्य

लिं.
मं ७.
१५२

नैवस्त्रानात्मायविमुहये सर्वतोर्ध्वकलंतचसर्वपापरस्वभं संधोपासनविच्छेदेनपेददृश
तंनरः विद्वराहैवचांगलैर्जनेः ककुदेमि सृष्टगतंनपंजीतभुक्ताचादृशतंनपेन व
सहस्याविमुहयंनपेत्तत्तापुतंजयं तातकांनतदं स्यात्तावकापीविचारण उपपातकड
शानांतदंयतिकीर्तितं शोकाणमपिपापानांनवेनं वसहसकं आत्मबोधपरंशुसंशिवा
बोधप्रबोधकं शिवस्यात्मोन्नयेनंनपंचलक्षमनाकुलः पंचायतंनपेदृशप्रोतिम
नुजः सति जपेचपंचलक्षंतनिरुहीमंद्रियः सुविः पंचायतंनपेदृशप्रोतिम
नुजः सति दियानांविषयोभविष्यतिवशवने आनन्दकोनपेयस्तपंचलक्षमनाकुलः
विषयाणांपंचानांक्षयंशप्रोतिमानवः चतुर्लक्षंतसंयमप्योजेनपेदृशसंयुतः भूता
नामिहपंचानांविजयेमनुजोभवेत् चतुर्लक्षंतपेयस्तमनःसंयम्ययत्नतः सम्य
ग्विजयमाप्नोतिकरणानांवशानने पंचविंशतिलक्षाणांविजयंमनुजोभवेत् चतुर्ल
क्षंतजपेयस्तमनःसंयम्ययत्नतः सम्यग्विजयमाप्नोतिकरणानांवशानने पंचविंशति
लक्षाणांविजयंमनुजोभवेत् मध्यरात्रेतिनिर्वातेजपेदृशतमादशतं ब्रह्मसिद्धिमवा
प्नोतिब्रूतेनानेनसंदर्भे जपेत्तत्तमनालक्षोनिर्वातेचतुर्वर्जिते मध्यरात्रेशिवस्यात्तां
पश्यतेनात्रसंशयः श्रेयकारविनाशदीयस्तेवप्रकाशते रुदयातर्वाहिरीपिभविष्यति

राम-

वसुहिजः वेहिकं लभते येषां सर्वं सा स्वयं संभवं सा प्रलती भवेदेवी तस्या गीति मा
नुषीं सह नक्षत्रपीडासु स वेदता सुतेनरः इत्याचारु सह संतम दपी मय पोहति
डः स्वमदर्शने ह्याता जयेदे वा सुतेनरः इत्याचारु सतं ह्या कयुः शोति भविष्यति च
इत्यर्थं ग्रहेति मं स मभ्यर्चय पाविता यत्किं विद्या भवेदे विजये दयुत सा दरात् सं
निभो तस्य देव स्य सुविः संयुत मातंगः सयौ कान वानेति प्रदयो नात्र संशयः गजगण
तरगाणां तु योगिनीनां विरोधतः आप्याय मे सुविभूता जुहुयात् सा निधा हति मास
सभ्यर्च विधिना सुते भक्ति समानितः ते वा न हि सु सा वि सु भ वि ल्याति न संशयः
उत्पतिः राजवाथा यां जुहुयाद पुनं सुविः फाला रा ह नि ये दे वि त रा शो जे भ वि ष्यति
आनि वा वि क वा था या मे ते दे व स ना च वे त न स म्भवति न युक्तिः प्रशः पीडा भविष्यति
विहेषणार्थं जुहुयादे भोत समिधा हकं अक्षर प्राति लो मे न आर्द्र ता रु म्पे दे ता वा विष
ता रु धि रा भ्यक्त विहेषण कर नृणां आयुश्चितं प्रवक्ष्यामि सर्व पाप विमुक्तये पाप सुहि
दया सम्यक् कर्तव्य भुयतो सिनः पाप सुहिर्यतः सम्यक् ज्ञान स पति हेतुकं पाप सुहि
न वे तं सः क्रियाः सर्वा सु निष्फलाः ज्ञाने व दी य ते त स्मात् कर्तव्यं पाप शोधने विद्या लक्ष्मी
विमुच्यर्थं सां ध्या तां जलिना मुभे शिवे नैका द शे ना दि रा भि वि वे त स मं ततः अष्टोत्तर शते

लि.
ग. ७.
१५३

विप्रः सदा रुपाः यो य एषा दामो देवता रा गता नैन सवताः तद दशा देव सर्वे सो धर्मा धर्मा ध
मौ न संशयः अ स त्रि लो क त र्थे पि शा स्त्रे न च द व शा स्त्रो उदि मुत्ता द य त्प व सं सारो
विड षो दि जाः तस्मा देवा न अ वि कं द ह मि तु भ या त्त र्कं सं प जे त्स र्थ य त्वे न वि रक्तः
लो मि धी य ते शा स्त्र मि त्त चा ते भो गं मु तेः क र्म स त रि जाः मू र्ती नो वा म्प णः सारं क
षी णं क र्म णः फलं न त त्त्वं भा वः सर्वं वां का मो ह हो न वा म्प णः अ व र्ति काः ते वा म ति
क र्म ण प त दि दः नि रू ति ल क्ष णो ध र्मः स म र्था ना मि हो चा ते तस्मा द ज्ञान मूलं हि सं सार
रः सर्व दे दि नां काले सं शो ष मा या ति क र्म ण व स भा व तः सक ल स्तु वि यो जी वा ताः
न ही न स्त वि द्या नार का या य क्त स्त र्गी ष्ट ए प क्त स ए प गो र वा त् य ति क र्मे ण वै जी वः
अ त र्ही सं व व स्थि ताः उ र्दि नः स्व द न सै वा वं ड जो वै वं ज रा ष्ट जः एवं व व स्थि तो दे ही
क र्म ण शो च नि र्दु तः अ ज या क र्म ण मु क्ति र्थ ने न च स तां न हि त्या गे ते वं न मु क्तिः स्या
त वे द भा वा द्दु म त्त सौ ए व म ज्ञान दो षे ण ना ना क र्म व ये न च षा दौ षि क स मु द्भू ते भ ज त्प ष क
ले व रं ग र्भे डः ए व न के का नि यो नि मा गे च भू त ले को मा रे यो व ने चै व वा र्द के म र णो पि वा वि
चार तः म त्तो डः ए व स्त्री णं स र्गी दि मि र्दि जाः उः ए व नै के न वै डः ए व प्र शा म्पं ती ह डः वि ताः
न जा त् क र्मः का मा ना मु प भो ग्ये त शा म्प ति ह वि वा क्त स व र्त्ते व भू य ए वा मि व र्द ते त

अति.

न संशयः सर्वसंपत्समृद्धिर्जपेदुत्तमात्मवान् शिवादि संपदां सर्वं शतलक्षं जपेत्सु
विः मत्सा पुन्यमवाप्नोति भक्तिमान् कर्ममतः परं इति ते सर्वं मत्सा तं पंचाक्षरं विधिक्रम
यः पठेत्तु एषा सा विद्या तिष्ठति परमं गतिं यः श्रावयेद्देवान् शिवं ह्यनर्थं वाक्षरं विधिक्रमं
दैवे कर्मणि पित्रे वा शिवलोके महीयते इत्यादि महाप्रमाणं तं गेयं वाक्षरं महात्म्यं ८२
मृषय उच्यते जपेत्सु एतं मंत्रं श्राव्यं वाक्षरं दत्तं किं लिखाः विरक्तानां यदुद्दानां ध्यानय
त्तं सुशोभनम् तस्माददस्वभूता यं ध्यानयत्तं न शोयतः विरक्तानां सर्वयत्नेन विरक्ता
नां महात्मनां तेषां तद्वचनं कृत्वा मुनीनां दीव्यं सुविष्णं रुदेरा कथितं श्राव्यं गुह्यं प्राप्य
महात्मनां संस्तुतकालं कृत्वा विष्णुं वै विष्णुकर्मणा स्तुतुं वाचं गुह्यं प्राप्य सावा
सी न भवान्मा सह शंकरं मुनेयः संशितात्मानः प्रणो मुक्तं गुह्यं शयं प्रत्यक्षं सुततः
सर्वं नीलकण्ठमुपायति मृत्युं संकालं कृत्वा विष्णुं संस्तुतं भगवं स्तुत्या अतः प्रतिष्ठितं
सर्वं तया देवैश्च धनः तेषां तद्वचनं कृत्वा भगवान् नीललोहितः प्रहसन् प्रह विष्णात्मा
सनंदन उरोगमान् किं मनेन हि जपेष्टा विष्णुं वदो सुदाहणं संसारो हि विषः शोकाः
संशयः यो ह्यनेन किं न विषं कालं कृत्वा विष्णुं संस्तुतं विषमुच्यते तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन सं
हरेत्तत्सुदाहणं संसारो हि विषः शोकाः त्वार्थकारानुत्तमः प्रमं समूहं चित्तानामसं

लिं.
म. ५.
१५५

त्वमेवात्र नरकाणां निषेधात् विहितं कर्माचारं नृणां गुणितं मयाः यथा नृगो मृत
भयम्भीताऽल्लिखन्तास्तान् भूतनिद्रां एतन्मती धानप्रभेदसाक्षात् सारभीतो नलभे
तनिद्रां कीटपाक्षिमृगाणां च यथा नृणां मज्जाभिनां इह मे सुखं तस्मात्तान् तासु समुत्तम
वैमानिकानां सपेवदः सिकताभिः कारितान् स्थानाभिः निवेष्टेयं मया हीनोच्यते ब्रताः
देवासां वैदेसातामयोत्तमिभिर्गोपयः इः समेदन्तुपाणां च गन्तव्यं नृणां जगत्स्ये म
मार्थमाश्रमश्चापि वार्तानां धर्मायतः आश्रमेन च वैदेव्ययज्ञैः सांख्येनैतत्तथा उग्रैस्त
योनिर्विविधैर्दीवैर्नानाविधैरपि तत्त्वयं तत्तथा तान् नलभे तैस्तानि कः सत्यं तस्मात्सर्व
प्रयत्नेन चरेत्साश्रयते ब्रतं भस्मसायी भवेत्सिद्धिं ब्रजे पाशुपते युधः पंचार्थज्ञान संपन्नः
शिवतत्त्वे समाहितः केवल्यकराणां योगविधिकर्मविदं युधः पंचार्थयोग संपन्नोऽऽत्मा
नं ब्रजते सधीः परविद्याविद्यया यं विदन्त्यप्यपद्यानहि देविद्ये वेदितव्ये हि परावैवापरा
तथा अपरातत्र मवेदो यजुर्वेदो हि जोत्तमाः सामर्थ्ये वेदस्तथा यजुर्वेदः सर्वाथ साय
कः शिवाकल्यो व्याकराणां निरुक्तं छेद एव च ज्योतिषां चापरा विद्या परापेक्षामिति स्थितं
तददृश्यं तदाशा समगोत्रं तदवर्गिकं तदचक्षुस्तदश्रोत्रं तदपातिस्य पादकं तदजातमभ
तंच तदशहं हि जोत्तमाः अस्पर्शं तदरूपं चरसंगं यविवर्जितं अयं चाप्रतिष्ठं च तन्नि

25

2

तस्मादिचारतोनास्ति संयोगादपि रैतुणां संधीनामर्जते येव फलमेव यथेतथा मां धर्व
 चतथा चांद्रे सोमलोके हि ज्ञातमाः प्राजापते तथा ब्रह्मे प्राकृते यौरुवे तथा रजसातिशः
 यायेस्तुः विड् रवानिस्तुताः तानि भोगात्पुद्गलानि संतुजं च यनानि च तस्मादष्टगुणं
 भोगं तथा षोडशान्तं चतुर्विंशत्प्रकारेण संस्थिते वापिस्तुताः द्वाविंशद्देहमनवाः
 सुताविंशद्गुणं पुनः तस्याष्टवतामिंशत्पुद्गलं चाशसकारतः चतुःषष्टिधियं वैव
 षट्मेव विवेकिनः वार्षिकं च तथा षष्ठं तं ज संवत्सरतः वायव्यं च तथा चाममानसं
 च यथाक्रमं अभिमानकमपि वंदौ ह्यस्तुतमेव च उः त्वमेव न संदेहो यो मिनां वसवा
 दिनां गोणां गणेशराणां च उः त्वमेव विचारतः आदौ मध्ये तथा चांतं सर्वलोकेषु सर्वदा
 वर्तमानातिदुः खानि तथा भानियथा तर्था दोषदुष्टे पुदोषेषु दुः शिवानि विविधानि च
 लक्ष्याधेः परिहाराय न संस्राय न मुच्यते यद्येव तरे वा रोमाणां भोगं धनं सखायततः
 शीतोष्णमतिवर्षा येस्तत्कालेषु देहिनां उः त्वमेव न संदेहो न जानति न पंडिताः स्व
 र्गं येषं मुनिश्चेष्टास्तु हि तयादिभिः रोगैर्नानाविधैर्ग्रस्तारागद्वेषभयादिभिः वि
 त्तमूलत रुयददवलः पतति द्वितीः प्राणवृत्तदयात्तदज्ञापतंति दिव्यो कसः उः त्व
 भिलाषनिष्ठानां उः त्वभोगादि संपदं प्रसूतयततोः त्वंकष्टस्वर्गं दिव्यो कसां नरके उः

लिं.
ग. ७.
१५५

नानियदात्मात्मनिस्रवताः सप्रतेकहोहीनेतरीयः परिलीयते परलरीयातीनेहोशि
वः परमकारणः जायतस्वसुप्रमिचतरीयं चापि योतिं आप्तापिकं च विप्रं द्वापि
देवतमेव च तत्सर्वमहमेवेति वेदितुं दिनामतः इति विद्या विप्रं द्वापि कर्मैदिया
णि च मनोवृद्धिरहंकारश्चिंतयेति चतुष्टयं आपात्तकं एव विदं च द्वापि विप्रं कृतं द्रष्ट
यं वैवश्चोतयं जातयं च यथाक्रमं इति तयं मुनिवेषाः स्मरीतयानमेव च मनोवैवश्चो
दयमहं कर्तव्यमेव च तथाचेतयितयं च वक्तव्यं मुनिपुंगवाः आपात्तयं च गंतयं विप्रमि
तयमेव च आनंदतयमितेतेषु विप्रममवक्रमात् आदितोयदिशश्चैव द्वापि वीवरुताः
स्तथा वायुश्चंद्रस्तथातस्या रुद्रदेवतएव च अग्निर्हिंद्रस्तथाविसृमिजोदेवः प्रजापतिः
आधिदैविकमेवं हि चतुर्दशविधुक्रमात् सतीहृदशीनाचैव जितासोम्यायथाक्रमं मो
क्षाकुसीमुत्समसामध्यसावदिनोत्तमाः ताजीनापिस्तथाचैव पूरामासूर्यकांतिका भास्व
तीनाउयस्तेताश्चतुर्दशानिवंधनाः कायवोनादिमध्यस्यावाहकाश्चतुर्दश आलोया
नोहयानश्चउदानश्चसमानकः वैश्वंश्चतयामुलोहंतरीयमप्रभंजनः कर्मकश्चतथा
श्वेनः श्वेतकृसस्तथातकः नागइत्येव कथितायवाश्चतुर्दशः यत्स्वरूपं च द्रष्टव्यं
तथादिमेव स्रवताः नाशोपाणेषु विज्ञानेता नंदेव यथाक्रमं रुधाकाशेयपतस्मिंस

तंसर्वमंविभं अत्राणमनसं चतद्विभं नलोहितं अत्रमेवंतदस्यालमदर्धं तदनु
ल्याणं अहमंतदपारं चतद्विभं नलोहितं अत्रमेवंतदस्यालमदर्धं तदनु
वृतेतदात्मैवंपरविद्यानवाभ्या अत्रपरेतिकथितं नैवादिपरमायतनः अहमेवजा
गत्सर्वं मध्येवसनालंजगतं मज्जइत्युत्तमिहकायमधेयुत्तमोयते मतोनामादिति
इत्येवमनोवाक्याणि पादकः सर्वमात्मनिसंप्रपन्नं सर्वमात्मनिसमाहितः सर्वमात्मनि
संप्रपन्नवासीकुरुतेभूतः अथोदयावित्तस्यात्माभ्यामुपरितिष्ठति इत्येतंति
जानीयादिप्रत्यायतनंमज्जत् इत्यस्यास्यमधेयुत्तमोयते अत्रमेवंतदस्या
मज्जत्तत्ताननालंजगतंभूतं येनवाक्याद्वदलंजगतंपरवैराग्यकारिणः विद्याविचक्षण
यस्यप्रणयाश्चप्रतिष्ठिताः प्राणायामैश्चपश्येच्चपश्यंतिवचनधकमानः प्राणवाहा
हिजाश्चप्रत्येकंमूर्तिपुंगवाः वासुदेवसहस्राणिनाड्यः परिकीर्तिताः तेष्वस्य
जायतेविद्याकंठंस्वप्नसमाविशेत् संप्रपन्नंरुदयस्यतत्तरीयंमूर्तिंस्थितं अस्याजा
गरितेविसृष्टेवैवययाक्रमम् ईश्वरस्यसंप्रपन्नतरीयेचमहेश्वरः वदंमेवंतथा
प्येपिसमस्तकारणैः प्रमानं वर्तमानस्तदास्तस्यजायदिसमिधीयते मनोबुद्धिरहं
कारश्चित्तंवेतिचक्षुष्टयम् यदाववस्थितस्त्वैतैः स्वप्नइत्यभिधीयते कारणनिर्विही

लिं.
अ. १.
१५६

२९
गुरुसंपर्कजं कृदं रागदेवानुत को धा कामतत्त्वादिभिः सदा अयसामुष्टमनसा विज्ञेयं मुक्तिदं
तिदं अज्ञानमूलपूर्वतातु गुरुबोमलिनः स्मृतः तत्तयादे भवेत्मुक्तिर्नीत्यया कोटिजन्म
भिः ज्ञानमेकं विना नास्ति पुण्यपापपरित्यगः ज्ञानमेवाभ्यसेन सात्त्विकार्थं ज्ञा विज्ञमाः ता
नभ्यासादि वैपुंसां उदिर्भवति निर्मलाः तस्मात्सदाभ्यसेनानंतनिष्ठसत्यशायणाः ज्ञानेन
केन तत्तत्प्रसमुक्तसंगमयोगिनः कर्तव्यं नास्ति विप्रं दाश्रुतं चेन्न सततं विदुः इह लोके परे
चेव कर्तव्यं नास्ति तत्र वै जीवन्मुक्तो यतस्तस्माद्ब्रह्मविद्यमार्थतः ज्ञानाभ्यासरतो ज्ञानी ता
नेन ज्ञाय विज्ञेयं कर्तव्याभ्यासमुत्तमज्ञानमेवाधिगच्छति वर्णाश्रमाभिमानोपसृज्य
ज्ञानं दिजोत्तमाः अत्यत्रवमते मज्जः ज्ञातो नीता व्रतं शयः संसारहेतु रज्ञानं संसारसूत्रं
ग्रहः साक्षहेतुस्तथा ज्ञानमुक्तस्वात्मन्यवस्थितः अज्ञाने सति विप्रं दाः क्रोधाद्याना व्रस
शयः क्रोधाहर्षस्तथा लोभो मोहो दंभो हि ज्ञोत्तमाः धर्मा धर्मौ वते पाहि तदशा देव संश्र
हः शरीरे सति वैक्रोशश्चिदां स मजेततः अविद्या विद्यया नीता स्थिते विद्ये ह योगिनः
क्रोधाद्यानाशमायाति धर्मा धर्मौ च वैदिजाः तत्तत्प्राच्य शरीरे ज्ञानयनः संप्रयुज्यते सप्
वमुक्तः संसारदुःखत्रयविवर्जितः एवं ज्ञानं विना नास्ति ध्यानं ध्यातुं दिजर्षभाः ज्ञाने
गुणेषु संपर्का न्न वाचा परमार्थतः वतर्हमपि ज्ञाता ध्याता ध्यानं समभ्यसेत् सहजागं

30
 र्वाणिनंतरे स्थितः आत्मा एकश्चरति न मुपासीत को प्रभुं अजरं तमनंतं चाशोकममरं प्रवे च
 तर्दशविधे चैवं स चरमेक एव सः जीवते तानि न वैवतदमजास्तियादिजाः पृथक् पृथक् हि सा
 र्वतः सर्वे शास्त्री शास्त्रादि पृथक् पृथक् पि को देवस्ततयी नो महाकृतिः उपासमानः सर्वस्य
 सर्वसौख्यैः सनातनः उपास्यति न वैवेह सर्वसौख्यं हि जो तमाः उपास्यते सर्वे देव शास्त्रे नो
 नाविधेरपि न वैवदेदशास्त्राणि सर्वतो वा स्याति प्रभुः यस्यैवात्र मिदं सर्वं न सो ब्रं भजति स्वयं
 स्वात्मनारवि तं स्थायादव भूतं न कुत्रचित् सर्वव्यापिनाममंत्रं शास्त्राणि नां ग्रंथि रस्य हं प्रशा
 स्तानयनश्चैव पंचात्मा च विभागशः प्रवृत्तमयो सो भूतात्मा वा सति सवमुच्यते शास्त्रमय
 बुद्धि यात्मा संकल्पात्मा मनोमयः कायात्मा सोमपवा सो दिज्ञानमय उच्यते सदानंदम
 यो यात्मा लयात्मा परमेश्वरः सो ह मेव जगत्सर्वं मय्येव सकलं हि जाः परतंत्रे स्वतंत्रे
 पि भेदाभावादि चारतः एकत्वमपि नास्तेव हैततत्र कुतः प्रभो एवं तास्मैव मृत्युचक्रतप
 वमजोद्भवः नांतः प्रज्ञो वहिः प्रज्ञो न वै बोधयतस्तथा न प्रज्ञानं न च न दोत्रे न प्रज्ञो प्राज्ञ एव
 सः विदितो नास्ति वेद्यं वितीर्णं परमार्थतः निर्वाणं वैवकैवल्यं तिः श्रेयसमनोपमं अ
 मृतं चाक्षरं ब्रह्म परमात्मा परापरं निर्विकल्पं निराभासं ज्ञानं परार्थं वाचकं प्रसन्नं च य
 देकाग्रं तच्च ज्ञानमिति स्मृतं अज्ञानमिति सर्वं तात्र कार्या विचारणा इत्यप्रसन्नं यत्ज्ञानं

लिं.
ग. ७.
१५

उलेखितः ईशानः सोमविदेवमहादेव इति स्मृतः पुंसां यशुपतिर्देवश्चाष्टाहं यवस्थितः का
दित्यं यज्ञनो सर्वपाथिवं परिगोयते आपदय मिती जो कंदर्वा एव हि हृद्यते यत्स चरति त
दायुः स चिरं यद्विजोत्तमाः तदा काशं वदितानं सवर्जं यो न संनिभं तथैव विप्रविज्ञानं स
शाख्यं वायुसंभवः रूपं वा ह्येयमित्युक्तं नापरं समर्थं हि जाः गंधाख्यं पाथिवं भयं चित्तवेदा
स्करं क्रमात् न केचदतिगोचरं मानं हृदिविभुं हि जाः अजातदृष्टिं नीतने भानमेव गारिम
उलं आकं रं वदितं तं स्यात्तुलां तं हि जोत्तमाः वायव्यं च ललाटस्य यो नाख्यं वायुविश
हं हं साख्यं च तं तो वसायो मतो हं ततः स्वयं यो नाख्यं यो मम पस्यो ह्ययं प्रायमिकः स्वयं
न जीवः प्रकृतिः सत्तं रजसाय तमः पुनः महासत्याभिमानं च तं नाजानी द्वियाणि च यो
मादी निच भूतानि नैवे ह्यपरमार्थतः वापति ह्यतो विप्रं स्यात्परित्यभिधीयते उदेति
भीमसूर्यस्य यतने वात एव च यो तते चंद्रमा वद्विर्जलत्वा यो वहंति च दधाति भूमिं काश
मवकाशं ददाति च तदा ज्ञायतं सर्वं तन्मां चिंतयेत्तद्य तेनैव वर्धितं सर्वं सर्वमेव हि जोत्त
माः सर्वरूपः स्मृतः शर्वः इति मत्ता स्मरेद्भवं ससारविषतज्ञानाज्ञानप्यानामृतेन वै
प्रतीहारः समाख्यातो नात्यथा मुनिपुंगवाः ज्ञानं धर्मोद्भवता ता नानाद्वैराग्यसंभवः वै
राग्यामरमज्ञानं परमार्थप्रकाशकं ज्ञानवैराग्ययुक्तस्य योगसिद्धिर्हि जोत्तमाः योगसि

31

तदकं दैवमस्मिन्मजायते तस्या तानाग्निर्दहते क्षिप्रं च कुरु धनमिवावतलः ज्ञानात्परतरे नास्ति
 सर्वपापविनाशनं अभ्यसेत्तत्सदा ज्ञानं सर्वसंशयविवर्जितः क्षामिनः सर्वपापानि जीयेते
 नात्र संशयः क्रीडन्नपि न लिप्येत पापे नानादिभिरपि ज्ञानं यथा तथा ध्यानेन तस्माच्छानेन
 अभ्यसेत् ध्यानेन विविधयोगैर्ज्ञानादौ सर्वविषयं पुनः पटुप्रकारं समभ्यस्य सत्तुष्यद्दशः
 भिर्हिजाः तदध्यानेन दशधा जैव पुनः षोडशधा क्रमात् दिवा भ्यासे कयोर्गीदो मुच्यते ना
 त्र संशयः सुदुर्जातं नराकारं विधूमां गारसं निभं सितं रक्तं पीतं वर्णं विद्यतकोटिं समप्रभं
 अथ वा ब्रह्मरंध्रं चित्तं कृत्वा समाहितः न क्षिप्तं चाहितं पीतं न स्मरेद्ब्रह्म विद्भवेत् अहं स
 कः समवादी अस्ते यी सर्वयत्नतः परिग्रहं विनिर्मुक्तो ब्रह्मवादी दृढव्रतः संतुष्टः शो
 च संपन्नः स्वाध्यायनिरतः शुचिः मद्भक्तश्चाभ्यसेत्तत्तानं गुरुसंपर्कं जंघ्रवं न वप्यनिय
 ताध्याता स्यात्तच्चित्तं दिजोत्तमाः न चाभिमन्यते योगी न पश्यति गतिं ततः न चातिनश्रुणो
 मेव लीनः स्वात्मनियः स्वयं न च स्पर्शं विजानाति स वैः समरसः स्मृतः पार्थिवे पटले व
 द्वावा रितत्वे हरिः स्वयं ब्रह्मैकालं रुद्राद्यो वायु तत्ते महेश्वरः सृष्टी देव शिवः साक्षा
 त्कामा देवं विचिंतयेत् क्षितौ शर्वः स्मृतो देवोऽयं भवति स्मृतः ॐ सां पशुपतिर्देवश्चाष्ट
 धा हं व्यवस्थितः रुद्र एव स्मृतो ब्रह्मोऽग्रे वायौ व्यवस्थितः वने भीमः सरुषि रेभा स्करे म

लिं.
ग-७.
१५०

मदमा महेषर क्रीडसे विविधैर्भोगैः कथं न कृमि शईसि ततश्चाव पचयतः महस्येशः
पिनाकीनीललोहितः प्रादुर्भात निजा मेतुप्रतिपत्तिस्थितान् दिजान् श्रीनिवाच वाच व
भसो ह्योतये वेह मम स्वेच्छा शरीराः अकर्ता वयं पुत्री नो विभुर्भोक्तुं हं पुमान् मया च
मायया वरः कर्मभिर्बुद्धिर्नैतत्सः तन्न प्यातं व वं पंचमो मे सो नान्मनो दिजाः य एव संविधि
श्रीमस्तस्यापि न हि सार्थता एव निधा स हं वेद्यः प्रतीया व भुतिः स्मृतिः धृतिश्चामयानिष्टा
तान् शक्ति क्रिया तथा इत्याद्या वत या सा ता देवि ये व न स सयः न से वा प्रकृति जीवो विह
तिस्तु विचारतः विकारो नैव माये वा स द स व किं व निता अतः ममात्मा तदक्रान्तमुत्पन्ना स
नातनी पंचवक्रा म हा भा ता जगता म भय प्रदा तान्मातां संप्रविश्या हं विवर्धय जगतां हित
सप्तविंश प्रकारेणा तान्मातां वै न या स्थितः तदा प्रभुति वै मोक्ष प्रवृत्तिर्दिज पुंगवाः एव सु
क्ता तदा पश्यद्भवानी परमेश्वरः भवानी च तमा लोका माया मह र दयाया ते माया मल
निर्मक्ता मुनयः प्रेक्ष्य पार्वती श्रीता व भू उर्मुक्ता वृत्त स्ना दे शा य राक्रमन् उमा श करयोर्भ
दो ना स्ते व परमार्थतः द्विधा सौ हृ य मा स्या य स्थित एव न संशयः यदा विधातु गर्भं स्यात्वा
तया परमेश्वरः तदा मुक्तिः क्षण देव मा मया कोटि कर्मभिः क्रमो विवर्तितो भूत विवृद्धः
परमेष्ठिनः प्रसादा तत्ता एव मुक्तिः प्रतिज्ञे वा न संशयः गर्भस्यो जायमानो वा वा लो वा त

८१ ८२

द्याविमुक्तिः स्यात्सत्तनिष्ठस्य नाम आत्मो विद्यापदविभ्रं वितयं पदमवयवं सत्तशक्तिं स-
 मास्याय शिवमभ्यसयेत्तदिजाः यः सत्तनिष्ठो मद्रको मदर्वनयरायणः सर्वतो धर्मनिष्ठ
 सुसदोत्साही समाहितः सर्वदेवसरोभीरः सर्वभूतार्हतेरतः ऋजुस्वभावः सततं स्वस्थ
 चित्तो मृडः सदा अमानो बुद्धिमायातल्लुक्तदं भोद्विजोत्तमाः सदा मुमुक्षुः धर्मः स्यात्स-
 त्तसद्वेणलक्षणाः ऋणत्रयविनिर्मुक्तः पूर्वजन्मानि पुण्यकृतं जगद्युजोद्विजो भूता
 म्रदयाचक्षुशः क्रमात् सत्तमावापि सुसुखात्ताकाविमर्जितः स्वर्गलोकमनुश-
 यभुक्ता भोगाननुक्रमान् आश्रयभारतं सर्ववत्सविजायतेदिजाः संयतोत्तमानमासा
 यज्ञानवान्यागविद्वेत् क्रमोयमलक्षणीस्ययोग्याद्विजोत्तमाः तस्मादेतेन मार्गेण
 तत्तसंगो हृद्ब्रतः संसारकालकृदाब्धान्मुच्यते मुनिसत्तमाः एवं संसेपतः योक्तं म-
 यायुष्माकमवयवं ज्ञानस्यैव हताहात्म्यप्रसंगादिह शोभनं एवं पाशुपतं योगं कापि
 तंतीश्वरेणातत् न देयं यस्य कस्यापि शिष्योक्तं मुनिपुंगवाः दातव्यं योगिने नित्यं भक्तानि
 श्रयसुप्रियं यः पठेच्च एषाहापि संसारशमननरः स्यात्तिष्ठत्यसायुज्यं मत्प्रसादान्
 सशयः इत्यादिमहापुण्यो लिङ्गे ज्ञानवैराग्यमाहात्म्ये ८२ सूत उवाच निशम्य ते महा-
 प्राज्ञा क्रमाश्रयापि नाकिनं उचुः प्रणम्य वैभूताः प्रसन्नपरमेश्वरे एवं चेदनया देव्या दे-

लिं-
ग-५०
१५

लिमादयो विप्रानामथा कर्मकोटिभिः तत्रावुगुणमैश्वर्यं यो गीतं समुदाहृतं तत्स
र्वक्रमयोगेन चोच्चा मानं विबोधयत यत्किमात्रविमावैव महिमा प्राप्तिरेव च प्रकाशं चैव
सर्वत्रवशितत्वं च सर्वतः ईशत्वमतीत्य सर्वत्र तथा का मावसायिनी तच्चापि विविधं ज्ञेयं
मैश्वर्यं सार्वकामिकं सावयुं निरवयुं च सत्त्वं चैव प्रवर्तते सावयुता मयत्तत्र पंचभूता
त्मकं सत्त्वं इन्द्रियाणी मनश्चैव बाह्यं आरभ्यैव यः स्मृतः तत्र सत्त्वं प्रवृत्तिस्तु पंचभूतात्म
कं पुनः इन्द्रियाणि मनश्चैव बुद्ध्या हंकारं हं सितं तथा सर्वं नये चैव धात्मस्थान्तातिरेव
च सयोग एव विविधः सत्त्वं चैव विधीयते तत्सत्त्वं प्रवृत्तानियथा ह भगवान्मुमुः
त्रैलोक्यं सर्वभूतेषु यथास्य नियमः स्मृतः अणिमावतथावत्तत्त्वं सर्वत्रैव प्रतिष्ठितं त्रै
लोक्ये सर्वभूतानां दुः प्राणं समुदाहृतं तत्सत्त्वं भवति प्राणं प्रयमं यो गीतं बलं लंघनं
प्रवर्तनं लोके नृपस्य सदा भवेत् शीघ्रं सर्वभूतेषु हि तीयं तत्पदं स्मृतं त्रैलोक्ये सर्वभू
तानां हि ता यत्तदंति तं अहितं चापि योगे स्मितं तीये योग उच्यते त्रैलोक्ये सर्वदेवेषु यत्र
ष्टष्टगमनं स्मृतं प्रकाशान् विषयां च तत्तथा प्रतिहते कचित् त्रैलोक्ये सर्वभूतेषु यत्र
सखडः खं प्रवर्तते ईशा भवति सर्वत्र प्रविभागेन योगवित् वशानि चास्य भूतानि त्रैलोक्ये
सचराचरे रक्ष्या तत्सत्त्वाणि भवन्ति न भवन्ति च यत्र कामावसायितं त्रैलोक्ये सचराचरे

35

८२

हणोपि वा वृद्धो वा युवा च ते जं हः प्रसादात्तमेदिनः अंरुज्योपि ज्योवापि सिद्धो वापि मुच्यते
 प्रसादाद्देवदेवस्य नाम कार्या विचार्य एव देवो जगत्प्राप्तुं यो मातृकरः शिवः पूरुवः स्व
 महेष्टैव जनः साक्षात्तपः स्वयं सत्त्व लोकस्य यादनां कोटि कोटि शतानि च प्रियं हं देवदे
 वस्य तस्यां गवराणां एकं सज्जं येषु सर्वेषु पर्युपदेते एव ते पुत्र ससुद्रे पुत्र सर्वेषु चापुस्कं ये
 पुत्र देवताः तथान्येषु च लोकेषु च सज्जं सवत्सवः सर्वं भगं शाजं तूनां गतिं ह्येषां स एव
 हि सर्वं रुद्रानमस्तस्यै प्रहया यमहात्मने यमवलो यता यवी यसादा दनया वया त
 दाति हंति सायुज्यं प्राप्ता लोके सदाः प्रभोः इत्यादि मद्रा उरा गो लिंगे शिव शक्ति भेद निती
 ये ८५ अथ यदुच्यते केन योगेन वैरुत गुणानिः सत्ता मिह अलिखादि गुणोपेता भा
 वं सते हियोगिनः तत्सर्वं विस्तृतं तव कृतं महंति सांप्रतं सत उवाच अत ऊर्ध्वं प्रवत्सा
 मिषो गं परम दुर्लभं पंचपासं स्मरेदां दोषा यदिते सनातने कल्पयेदासनं पद्मं सोमसू
 र्याग्नि संयुतं षड्विंश शक्तिसंयुक्तं मष्टपाच दिजोत्तमाः ततः षोडश पाचैव पुनर्दीदृशा
 पादिजाः स्मरेच्च नव पा मध्ये देवदेव मुमापतिं अष्टशक्तिसमायुक्तं मष्टमूर्तिं सजं विभुं
 ताभिश्चाष्टविधा रुद्रा सुतः षष्टिविधा पुनः शक्तयश्च तथा सर्वा गुण एक समानिताः
 एवं स्मरेत्क्रमेणैव लब्ध्वा तानमनुत्तमं एवं पा सुपतं योगं मोक्षं हि प्रदायकं तस्या

लिं.
श. ५.
२५२

यकथितं पारंपर्यं क्रमागतं सुके गते परं धाम दृष्टुं रुद्रे विद्यं वक्तुं गतः शोकं महाभागे व्यासः
परमं ऋषिः प्रभुं स्कंदस्य संभवं कृत्वा स्थितायाश्च महात्मन विद्यं वक्तुं क्रमात्मात्म्यं
नृस्य च विशेषतः कथितं ब्रह्म धाम तस्यैकं सत्यं पायनाय वै तत्सर्वं संप्रयच्छामि प्रसादा
देवतस्य वै देवं संप्रज्य निधिना तपेन नृभिः सुवक्तुं सुवक्तुं सर्वपापैस्तपसा जन्मकृते
रपि संग्रामे विजयं लब्ध्वा लोभात्पुनरुत्तमं लब्ध्वा लोभेन पुनरुत्तमं लब्ध्वा लोभात्पुनरुत्तमं
लीभवेत् पुत्रापी पुत्रमाप्नोति नृपतिः पुत्रं नृपः पुत्रं नृपः पुत्रं नृपः पुत्रं नृपः पुत्रं नृपः पुत्रं नृपः
थन धामादिभिः सर्वैः संप्रणीतं सर्वमिदं क्रीडितं पुत्रं नृपः पुत्रं नृपः पुत्रं नृपः पुत्रं नृपः पुत्रं नृपः
त्रेणानेन सदृशं लोकं वै देवसुवताः तस्मात्तत्र युद्धं करेवं नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः
शोमस्य यज्ञस्य फलमष्टगुणं भवेत् नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः
नामपि वेदानां वृक्षद्वयं विशां नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः
धस्य सोमस्य वहेरणीयं नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः नृपः
स्य यथा गंधः सुशोभनः कातिहरात्तथा तस्य गंधः शोभो महात्मनः तस्मात्स गंधो भगवा
न गंधा रयति शंकरः गंधा रयति महादेवो देवानां नृपः लोकां लोकां लोकां लोकां लोकां लोकां लोकां
ति न भस्मले तस्मात्स गंधः पिस्तं देवं सुगंधिं पुष्टिर्वर्द्धनं यस्य रेतः पुष्टं शोभोः हरेर्यो नो प्रति
ष्ठितं तस्य वीर्यादभूदंडं हिरण्यमजोद्भवं चंद्रादितौ सनत्तत्रैभुर्भवः स्वर्जनस्तपः स

37

यत्नागमः कांतिर्मयूकप्रयोगेण सावित्राद्युतत्रयं जयादिप्रभृतौ सर्वास्ति शांतं पूर्ववत्
 तस्मिन् एवं संक्षेपतः प्रोक्तो विनियोगः विधिः शुभः जपितुं केवलं विद्यां सं पूज्य विधि
 नीततः सर्वसिद्धि मवाप्नोति नात्र कार्या विचारणाः इत्यादि गायत्री माहात्म्य १५१ कृष्य
 उच्यते मृत्युं जय विधिं स्तुतवत्सद्वत्तत्र विद्यामपि वक्तुं मर्हसि चत्वारः सर्वज्ञो सिद्धिदा मते
 १ स्तुत उवाच मृत्युं जय विधिं वदस्व संक्षेपेण दिजोत माः रुद्राभ्या येन विधिना चृतेन निघृतं
 क्रमात् २ सचृतेन तिलैर्नैव कर्मलेन च युज्यतः हव्यमाचृत गोक्षीरमिष्य मधुना त
 स्मा ३ चरुणा च चृतेनैव केवलं यथापि वा जुहुयात्काल मृत्युर्वाप्यतीकारः प्रकीर्तितः ५
 इत्यादि मृत्युं जय विधौ १५१ स्तुत उवाच त्रियं वकेन मंत्रेण देवदेवं त्रियं वकं पूजयेद्वा ए
 लिंगे वा स्वयं भूते यथा पुनः शर्वे वा देविके वापि यथा वदनु पूर्वशः अष्टोत्तरसहस्रेण
 यथा नीलोत्पलेन च संपूज्य पायसं दत्वा सचृतेन चोदनं पुनः मुद्गात्रमधु संयुक्तं म
 द्वाणि सरभीणि च अग्ने होमस्तु विपुला यथा वदनु पूर्वशः एतैर्नैव पि पुण्येषु चरुणा
 च विशेषतः जपेनै निघृतं सम्यक् समाप्य च यथाक्रमं ब्राह्मणानां सहस्रं च भोजयेद्दे
 सदादिनां गवां सहस्रं दत्वा च हिरण्यमपि दद्यात् एतद् कथितं सर्वरहस्यं तत्समाहि
 तः शिवेन देवे देवेन शर्वेणात्तु प्रमृतिना कथितं मेरुशिखरे स्कंदो यामिते जसे तेन
 स्कंदेन देवेन वत्स पुत्रेण धीमता साक्षात्स नत्क मारणा सर्वलोकहिनेषां पाशशर्पा

लिं.
ग. ७.
२८०

स्वयंकृपातप्रेतस्यानेयवस्थितः प्रातःस्थानेपिवाविहानवेदवेदांगयारमः केवलंमंत्र
सिद्धेवावासागारीवभावितः कुर्यादिधिमैत्रिज्ञातात्मनो धनपस्यवा प्रुलेप्रुलाष्ट
कयासेपुकीयेः स्वामिकार्तिकं प्रतिप्रुलंतुनीयेनचक्षुर्दिशामिह्याप्रतः त्रयोवि
ग्रहभूत्यासकलीकृतविग्रहः सर्वस्यासकरभ्यासासर्वकर्मणि कारयेत् कस्यापि
कोटिसहस्रकमपिताचपयेत् प्रुलंकयालपाशचंद्रं चैवशरासनं काण्डस
रुकाखड्गमहायुधमनुक्रमात् चष्टहस्तप्रवरक्षोनीलकुंडोदिवंशः पंचतन्त्रसमा
नृपोसंधिचंद्रधरः प्रभुः दंष्ट्राकगलवदनोयैदृष्टिर्भयकरः द्रुहकारमहाशह
शहिताखिलदिग्गजः विनैत्रोनागपाशोनसबद्धमुकटः स्वयं सवीभराणसंपन्नः
प्रेतभस्मावश्रुदितः भूतैः प्रेतैः पिशाचैश्चराक्षिनीभिश्चराक्षसैः सचुतंगजचर्मणा
चितं वैसर्पभूषितं बुद्धिकाभराणंदेवनीलनीरदनिस्सुने नीलांजनाद्रिसकाशं सि
हचर्मोत्तरीयकं ध्यायेदेवमद्यैराचार्यो रतस्माशिवं षट्पिंडं कृत्वा त्रिभिः प्राणाया
मेन संयुतः महासुद्रासमायुक्तः सर्वकर्मणि कारयेत् सिद्धिमंत्राधिनागौवाप्रेतस्या
नेयथाविधि स्थापयेत्तन्मध्यदेशं नृपेन्द्रोयास्येवधारुणो कौवेय्यविधिवत्कृत्वा होम
कुंशनिशास्त्रतः आचार्यो मध्यकुंडे तत्ताथकाष्ठदशाक्षि परिस्तौर्यविलोमेन पूर्व

५०

पिनोतंतवक्तुमर्हसि सवत नयाचाविदितं नास्ति लोके कं वैदिकं तथा श्रोतस्मार्तं
महाभागो महर्षिणा सवत सततं वाचं पुराभुयुस्ततोक्तं हि रणपात्नाय सवता नि
ग्रहो चोरासिद्धे न शुक्रेणाक्षयते जज्ञा तस्य प्रसादान् देवैर्देवा हि रणपात्ताः प्रतापवान्
त्रैलोक्यमति लंजिता सदेवास्वरमानव इत्याद्युग्रं गणपंचांथं कंचाद्विक्रमं रराज
लोके देवेन वराहेणानिष्टुदितः स्त्रीबाधां बालबाधां वगवानपि निशेषतः कुर्वतां ना
स्ति वै दोषो मार्गणानेन सवताः पापिनातेन यद्देवीयं शक्तीनां दत्तांतं तेनाचोरेष्वरोदे
वानिष्कलो विग्रहे कृतः संवत्सरवासहेगा स्त्रीते वाराहेणानिष्टुदितः तस्मादचोरा
सिद्धां यदि जबाधनकारयेत् स्त्रीणामपि विशेषेण नरात्मानां गवामपि गृह्यादुस्यत
मंगोपमतिं गृह्यं वदामि वः ज्ञानतापिनमुद्दिश्य कर्तव्यं हि जसत्तमाः ब्राह्मणेभ्यो न
कर्तव्यं स्वराष्ट्रे वा स्यात्पुनः प्रतीवडुर्जये शोभे सर्वसैम्ये निष्टुदिते अथर्मपुद्गसंज्ञा
प्रेक्यादिपिमं नृपः प्रवृत्तेनैव कर्तव्यः सवृत्तेन न कारयेत् कृतमात्रेण संदेहो
निग्रहः संप्रजायते लक्ष्मणां प्रमानं ज्ञास्यो रचो रक्षणा दंष्ट्रां विधिबहुत्वा
तिलेन दिजं सत्तमाः संयज्य लक्ष्मणां प्रमाणेन विधिपूर्वकं वाणालिं गेयवावहो
दक्षिणामर्तिमाश्रितः सिद्धमंत्रो मध्यानास्ति दृष्ट्या सिद्धे द्वादशः पुमान् सिद्धमंत्रः

लिं-
म.प्र.
१८५

स्यंविप्ररांतकमोक्षं निरुद्धं गिरिगणसर्वं सर्वदेवतमस्तुतं मध्यमे शरमित्युक्तं
विप्रलोकेषु विद्युतं अमरे शरं वसुधैव कुटुम्बकः सर्वप्रतीष्टितं गोचरे शरमीशानंत
यंद्रे शरमद्भुतं कर्मशरं च विप्रलंकायां यैतद्व्यापकं श्रीमहोपदेवं चैव सदा
वासं समावाये अजेन निर्मितं दिवं साक्षात्तविलंभं तत्रैव पातकात्सर्वात्
अतएव विलेश्वरे तत्र शृंगारकाकारं शृंगारोत्तमं निर्मितं चलमुच्यते शृंगारके
शरं नाम प्रोक्ष्य प्रतिष्ठितं मलिकाजं नक्तं चैव समवासादि सुभे रत्नशरं च
पर्याये रजसासु प्रतिष्ठितं अजे शरं वने शरं कपोते शरं मय्यं कौटो शरं महाती
र्थरुद्रकोटिगणैः पुरा स्तुतं देवि पुराणं सर्वस्मादपि कं शुभं दिदेव कुलसंतं च
ब्रह्मणा दत्तं तो शुभं उत्तरे विस्तृता चैव स्थापितं स्वर्गलजं महाप्रभातातिगं च
मया पूर्वप्रतिष्ठितं यस्मिन्ने पातनी पश्य ब्रह्मेश्वरं मजे शरं अजंतया कृतं ब्रह्म
नृपुरस्तान्मुनिभिः सह इत्युक्ता तद्देहि तद्दत्तं गृहमिति स्तुतं तत्रापि तीर्थं
तीर्थं तस्यो मलिगं च यश्च मे कंदं भूशरं मेतदि स्तुते नैव प्रतिष्ठितं गोमंडले शरं
चैव न दायैः सुप्रतिष्ठितं देवैः सर्वैस्तु शक्रायैः स्थापितानि वरानने श्रीमहेश्वर
दशते स्थानानि माति पश्य वै अथ हाव प्रदेविते व हारेति पातिते तया हितो यज

चतुष्पाद्युभौ हेमचंडे श्वरं नाम भद्रं शशीभूयतां स्थाने श्वरं तथैकाग्रं काले श्वरं मजे
श्वरं भेरवे श्वरं शीशानं तथोकारक संज्ञितं चमरे श्वरं महाकालं न्योतिषो भस्मगात्रकं
यानि चाम्यानि पुण्यानि स्थानानि मम भूतले अष्टादश महात्मानि ज्ञेया एव न्यानि क
त्तशः तानि सर्वा एव शेषाणि वासाणां स्थानि शोभितां सर्वं पर्वतं सस्रविषु प्रयत्नं चेतदंश
हृतं तेने हलभते जं हर्तुं नो दिव्या भूतं परं स्थानेनापि च वंगया रघुनत मया शुभे
सर्वयज्ञ फलं लब्धमिष्टैः शत सहस्रशः सद्य एव निश्चयं नोति किंतुतः परमाहुतं स
वायतनमुत्पानि देवि भूमौ गिरिषुपि पतत्परत रं देवि विबुध्य समयादितं अविश
हेन पापस्तवे दोक्तः कथ्यते हि जै तेन मुक्तं मया जहम विमुक्तं मतोच्यते इत्युक्ता
भगवान् रुद्रः सर्वलोक महेश्वरः सदृष्टं कुरु देवेशी अविशुक्तं गृहं मम इत्युक्ता
भगवान् देवस्तथा सार्धं मुमायतिः दशयामास भगवान् श्रीपर्वत मनुजं अविशुक्तं
शरीरि तमेव सच सहा वया सर्वगता च सर्वतात्सकीत्ता सदसन्मयः श्रीपर्वत
मनुशाय्य देवा सार्धं महेश्वरः स्थानानि दशयामास सर्वभूत पीति भवः अंश प्रदं
च परमं दिवं वैश्वतो श्वरं आकाशालिंगं देवेशं तीर्थं यज्ञावलेश्वरं रामेश्वरं च प
रमं विलुनायत्यतिष्ठितं दक्षिण द्वार पाश्चात्तु कं इली श्वरमीश्वरं पूर्व द्वार सतीपा

लिं.
अ. ७.
६

स्वाणिकालः कलिपुगस्य च पूर्ववत्तुर्गः कालः काले संख्या कालः निपुतामेव पटु
विंशतिरंशानितानि वै चतुर्विंशतिरंशानि निपुतामेव संख्या विंशतिस्तु सहस्वाणि
संख्यांशसु विभायते एवं चतुर्गुणानां साधिकाश्चैव सतिः कल्पवृत्तादिपुक्तानां मया
रतरमुच्यते मन्तरस्य सप्तम्यवर्षाये कोटीर्जिता विंशत्कोट्यवर्षाणां मानुषेणादि
जोत्तमाः सप्तवर्षितया मा निपुता नमिका नित विंशतिस्तु सहस्वाणिकालोयं साधिकं
विना मन्तरस्य सप्तम्यवर्षाणि कोटीर्जितादिनाः चतुर्गुणस्य चतुर्गुणसंख्या प्रकी
र्तिता चतुर्गुणसहस्रवर्षे कल्पे चैव जोत्तमाः निशान्तस्तु जतं लोकानूनप्यंते निशि
मंतवः तत्र वैमानिकानां त्रयस्य विंशतिर्कोटयः मन्तरस्य सप्तम्यवर्षाः सातरेषु यथा
तथा त्रीणि कोटिषां तस्यासक्तो यो देव नवमे सप्तम्यवर्षा कल्पे तैव वैविशः सहस्वाणां तु स
प्ति पुनस्तथाष्टसाहस्रं सर्वं वैवं समासतः कल्पवृत्तादिपुक्तां प्रत्येकं समुपस्य
ते सहस्रलोकास्तथा ते जन्तुलोकं जनास्ततः कोटीनां दे सहस्रं त्रयस्य कोटिषां तानि च
त्रिषष्टिस्तु तथा कोटो निपुतानि च सप्तिः कल्पाहं संख्यादिव्यावैकल्पमेवं तत्कल्पयेत्
कल्पानां वै सहस्रं तवर्षमेकमजस्य तवर्षाणां सप्तसाहस्रं ब्रह्मसंवे ब्रह्मलोपुगं सवनं पु
गसाहस्रं सर्वदेवोद्भवस्य तवर्षाणां सहस्रं त्रिगुणं विविधं तथा ब्रह्मलोपुगं तया प्रो

त्रोदगयने रात्रिः स्यादिति ह्ययने एते रात्रि हनौ दिव्ये प्रसंख्याते विधीयतः विंशदशानि वर्षा
णि दिव्यो मासस्तु सस्रतः मासवन्तश्चतुर्विंशदिव्या मासास्तु सस्रतः दशचैव तथा हानि दि
व्यो ह्येव विधिः स्रतः त्रीणि वर्षाणि शताभ्यां वर्षाणि वयुताभ्यां दिव्यः संवत्सरे स्येप मानुषे
ण प्रकीर्तितः त्रीणि वर्षा सहस्राणि मानुषाणि प्रमाणातः विंशदशानि वर्षाणि प्रतः सप्त
विंशत्सरः नवयानि सहस्राणि वर्षाणां मानुषाण्येव च नवयानि नवतिश्चैव प्रोचः संवत्सरस्तु
सः षट्त्रिंशत् सहस्राणि वर्षाणां मानुषाणां प्रमाणातः प्रहानि नवतिश्चैव प्रोक्तमेतत् महर्षि
भिः वर्षाणां तस्य तं जं यं दिव्यो ह्येव विधिः स्रतः त्रीणि वर्षाणि शताभ्यां वर्षाणि मानुषा
णि च षष्टिश्चैव सहस्राणि संख्यातानीह संख्याया दिव्यवर्षे सहस्रं तं शतः संख्याविद्ये
जनाः दिव्ये नैव प्रमाणेन युगसंख्या प्रकल्पने पूर्वकृतयुगं नाम तत्तत्संख्याविधीय
ते वायव्यकालिश्चैव युगाभ्यां तानि सर्वतः अत्र संवत्सरा दशमानुषाणां प्रमाणातः क
तस्याद्युगस्य विंशदिव्यमानेन कीर्तितं सहस्राणि शताभ्यां संवत्सरे दशच संख्या चत्वारि
शत्सहस्राणि तथा न्यानि कृतं युगं तथा दशसहस्राणां वर्षाणां शतसंख्या अशीतिश्च
सहस्राणि कालसंज्ञा युगस्य सः सप्तैव नियुताभ्यां वर्षाणां मानुषाणां विंशतिश्च
सहस्राणि कालः सदा परस्य तु तथा शतसहस्राणि वर्षाणां त्रीणि संख्या षष्टिश्चैव सह

新

॥३॥

150

३.

लागू केशा निर्हताः स्नातनस्य चोपकः प्रतीकं सनुत्वा एव मधुसूतं संप्रदोषादि अजाया
नरवरोष्णाणां मार्जनीति संप्रदोषः संप्रदोषादि नरत्वात्मा प्रियं हति हरे रसि नाजीरा
दिगुहेयस्य सोपं सजसमो नरः नोजयेत्सु निजं ज्ञानाजीनं निधाय यदा तच्छात्रलसमं
तेयं नात्र कार्या विचारता शिष्यकृतः पुर्यदातो वातः आसीमुत्थानिलः सकृत्तानिह
रंते ते संप्रदोषाः पुरुषस्य तु इलोचकं मुनीनां प्रोक्तं के प्रोज्ञाचतः अपवित्रकरो
पुहः प्रत्ययज्ञपेत्कवित् ज्ञापीरंतात्पातं ग्रामिष्टीवनविचंभणे अनीचदृशीनं
निद्राप्रलायास्तेजवदितः पतेषां संभवे वापि कृपात्स्योदिदर्शनं आचम्य वा जपेच्छेष
कृत्वा वा प्राणसंयमः स्वर्धप्रियं मासुवग्रहनक्षत्रतादकाः पतेज्योतीषि ज्ञाना नि
विहाद्विद्वांसोः सह प्रसाधे धारो न जयेत्कृत्वा सनयवच आसनस्थः शयानो वा
रथ्यायां मूढसंनिधौ नैकभस्माचलद्वायानं जयेत्तापकस्तथा आसनस्थो जपेत्सम्य
कमं ज्ञायमानमानसः कोशाय वाष्टचर्मवाचैस्तैलमथापि वा दारवंतालपार्त्वा वा आस
नं परिकल्पयेत् त्रिसंध्यं च गुह्यैः पूजाः कर्त्तव्या हितमिच्छया ता योगरूः सशिवः शो
क्तायः शिवः सगुरुः स्मृतः यथा शिवस्तथा विद्यायथा विद्या तथा गुरुः शिवविद्याः
गुरुस्तस्माद्गत्वा च सह शीमभुं सर्वदेवमयो देवि सर्वशक्तिमयो हि सः सगुणो निर्गु

46
कुर्वन्मस्मिन्सदा परहिंसा नृत्वापां सर्वदा दोषनृपिणी कृत्वापि नृजवीतवाचचमन
सातदा मृदाग्रवातयामानं च नैवेद्यं आहवेव च गणग्रं मयुयात्रं च राजा वंचविर्ज
येत् अत्र सुहोमत सुहिर्नमृदानजलेन वै सत्सुहो मवेति हस्ततो वंपरिशोधयेत्
राजप्रतिग्रहेर्दग्धानां हस्तानां नृत्वापां नृत्वापादिनः विज्ञानात्पि वीजानां पुनर्जनात् विद्यते
राजप्रतिग्रहो मोक्षो मया स्वाद्यो विद्यो यमः लभेन परिहर्तव्यः स्वमांसं चैव वर्जयेत् अ
स्त्रात्मानं भुञ्जीत न पञ्चमाग्निमीक्ष्य च पतिपुत्रं भुञ्जीयाद्वा त्रयोदीपं विनतया भिन्नः
भाउं च रणाय पतिनां च सति धौ मृदुशोभनं भुञ्जीयात् सहा त्रयोदीपं चैव रापि सिद्धात्रं
स्निग्धमंजीयात् संस्कृतं चाभिर्मन्त्रितं भोक्ता पीवति त्यागो मोक्षो वै कथ्यमानसः आ
स्येन नपि वेत्तोयं तिष्ठन्नजलिनापि वेत्त नाम हस्तं नृत्वापायां तथैवात्मा करेण वा विभी
तकार्किता राजं मुहिब्बायां न वा प्रयेत् स्तंभदोपमनुष्णानामन्येषां शानानां तथा
पको न गच्छेदधानं वा हृभ्यां नोत्तरे नदी नावरोहेत कृपादिना रोहेडं च पादपात स्यो
मिजलदेवानां गुनूणां विमुखः शुभः नृजयीदिह कार्येण जयकर्म सुभानि वा अमौ
नताययेत्सादौ हस्तौ पद्मानं सप्रयेत् अग्नेर्न स्वयमासीत् नाशौ किंचिन्नलं मजेत्
नजलं ताडयेत्पश्चात्तममगलं तथा मलं प्रक्षालयेत्तौरे प्रक्षाल्य स्नानमाचरेत्

लिंग.
पु. १५०

वासवेदिकं सर्वरत्नमयेवापि दण्डिकं परिकल्पयेत् हेमोतिकंतदा देवं श्रीपार्श्वं नैव पूजयेत् सर्वमासेषु
कमले हेममेकमथापि वा गजतंकमले वापि कुर्याद्देमं सकर्णिकं रजतस्याप्यभावे तु ताम्रलोहेन की
र्तयेत् शैले वा दारुजं वापि विल्वपत्रैः समर्चयेत् सहस्रकमलालाभा तदर्थे नापि पूजयेत् तदर्थी
र्हेन वारुद्रमष्टोत्तरमथापि वा विल्वहृदोस्थिता लक्ष्मीर्देवी लक्ष्मणसंयुता नीलोत्पलं चोत्पलं
वा कमलं च विशेषतः नीलोत्पलं विकासात्ता उत्पलं वाममुखः शुभः पश्चाद्विहितो महादेवः सर्वदेव
पतिः शिवः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन न श्रीपत्यं यजेदुभयः नीलोत्पलं चोत्पलं च कमलं च विशेषतः स
र्ववश्यकं नीलोत्पलं शिवे सर्वार्थसिद्धिदं कृष्णगुरुसमुद्रतं सर्वपापनिहंतं गुरुगुलप्रभृतीनां नुधू
पानिविनिवेदयेत् सर्वरोगक्षयकरचंद्रनं सर्वसिद्धिदं सौगंधिकं तथा धूपं सर्वकामार्थसाधकं
श्वेतागुरुद्रव्यं चैव तथा कृष्णगुरुद्रव्यं सौम्यसितासमुद्रतं साक्षात्निर्वाणसिद्धिदं श्वेतार्ककुसुमं
साक्षाच्चतुर्वक्रः प्रजापतिः कर्णिकारस्य कुसुमे मेधासाक्षादवस्थिता करवीरे गणायतो वक्रे नारा
यणः स्वयं ससुगं येषु सर्वेषु कुसुमेषु न गात्सजा तस्मादेतैर्यथा लब्धैः पुष्पधूपादिभिः सह
पूजयेद्देवदेवेशं भक्त्या विज्ञानुसारतः निवेदयेत्ततो भक्त्या पायसे च महाचरुं सचुतं सोपदशकं
सर्वद्रव्यसमन्वितं शुहात्रं सोपि मुहूर्तमाह्निकं चार्हयामकं चामरं तालपार्श्वं वा तस्माद्भक्त्या
निवेदयेत् उपहार्याणि पुष्पाणि न्यायेनैवाजितानि वा नानाविधानि द्रव्याणि प्रादितान्यं भसा

सर्वव्यापिहरे चैव सर्वज्वरविनाशनं देवैरनुष्ठितं पूर्ववत्स्नानाविष्णुना तथा कृत्वा कनीयसंलिंगं स्नाप्य
चंदनवारिणा चैत्रमासादिविप्रेक्षाः शिवलिंगव्रतं चरेत् कृत्वा हेमं शुभं पद्मं कर्णिका केसरा न्वितं नव
रत्नेश्चितं चैव चाष्टपत्रं यथाविधि कर्णिकायान्यसेल्लिंगं स्फाटिकं पीठसंयुतं तत्र भक्त्या यथाशक्त्वा
अर्चयेद्विल्वपत्रकैः सितैः सह स्वाकमलैरक्तैर्नीलोत्पलैरपि एतैरन्यैर्यथा लाभे गायत्र्यांश
स्मृतव्रताः संपूज्येवं च गंधाद्यैर्धूपैर्दीपैश्चुमंगलैः नीराजताद्यैश्चान्यैश्चलिंगमूर्तिर्महेश्वरं अ
गुरुंददिणोदयादयोरेण हि ज्ञोत्तमाः पश्चिमे सयमंत्रेणालिख्यां चैव मनःशिलो उत्तरे वामदेवेन च
दनं चैव दापयेत् पुरुषाद्वैमुनिश्चेष्टा हरिनालं च पूर्वतः शिलागुरुद्वंद्वं विष्णुस्तथा कृष्णागुरुद्व
वं तथा गुणालक्ष्यं च सौगंधिकमनुत्तमं सितयानामधूपं च दद्याद्देवाय भक्तिः महाचरुनिवेद्यं
स्यादाह्वकानां तथापि वा एतद्वः कथितं सर्वं शिवलिंगमज्ञाव्रतं सर्वमासेषु सामान्यं विशेषेणापि
कीर्त्तयेत् चैत्रवैशाखवज्रतुज्येष्ठमारकतं शुभं आषाढं मोक्षिकं लिंगं आवर्णे नीललोहितं मासे
भाद्रपदे लिंगं पुष्यरागमयं शुभं आश्विने चैव विप्रेक्षागमेदकमयं शुभं प्रबालकं च कार्तिकांतथा
वैशाखशीर्षके वैद्युर्निर्मितं लिंगं पोषवे पुष्यरागक माघे च सूर्यकांते न चंद्रकांते न फाल्गुने सर्व
मासेषु कमलैर्हेममेकं विधीयते अलाभे रजतेनापि कमलं केवलं भवेत् रत्नानामप्यला
भे तद्देवमावा रजतेन वा रजतस्याप्यभावेन ताम्रलोहेन कीर्त्तयेत् गणेशे लोवादारुजं वापि मूल्यं

लि.

ग. ९.

१५४

दयेत् कंचलं चापि सुहावमात्कं तं इत्थं यजेत् कृत्वा प्रदक्षिणामं तेन मस्तुता नृमृदुः
स्त्राता च देवमीषा तं पुनः संप्रज्यमानं करं ईशानतत्तु रुवावा योरवा मदेवको सद्योजाते
जपेत् सञ्जातं च मिः सृजयेत्स्त्रिंशं पुनर्न विपि नादेवः प्रसौ दत्ति महेश्वरः वृक्षपत्रादिपुष्पा
यैरुपयुक्तं शिवाय न दद्यात् सुहृदं देहं वानरं द्रुमं प्रभुं यशुषा मुनिमोक्षार्थं दर्शयामा
न्महेश्वरः पुराणं च यदं गंधं यशुषा परिभाषितं शक्तिं तावत्तत्र यत्तत्र यत्तत्र प्रतिब्रजताः
व्रतं यापुष्यं तं शोक्तं भवेत् परिभाषितं सच प्रयाति वै मत्तौ ब्रह्मलोकं तं संशयः प्रकृतान्
मोदयेच्चापि सयाति परमां गतिं यो दद्यात् वृत्तदीपं च सकलं हि गसचाग्रतः सतां गतिमा
वाप्नोति स्त्वा प्रमैर्दुर्लभा स्थिरा दीपवृक्षपाथि वचनं वा शिवा लये दत्वा कुलशानं सायं
शिवलोके महीयते आयसं तावज्जवापि रोषं सो वृत्तं कृतया शिवा यदीपं यो दद्यात् द्विपि
नावापि भक्तिः सूर्याग्रतः स मेः स्वर्गो यीनेः शिवप्रदं व्रजेत् कार्तिके मासि यो दद्यात्
वृत्तदीपं शिवाग्रतः संप्रज्यमानं चोपपदि विना परमेश्वरं सयाति ब्रह्मलोकं सुहृदा
मुनि सत्तमाः आवाहनं स मात्रिधं स्थापनं सृजनं तथा संप्रोक्तं रुद्रगायत्र्या आसनं प्रा
वेण वै पंचभिः स्वपने शोक्तं रुद्रायै च विशेषतः एवं संप्रजयेत् त्रिसं देवदेवमुमापति
ब्रह्माणं दक्षिणोत्तरं प्राणवेन समर्चयेत् उत्तरे देवदेवेशं एवै विसृज्य सनातनं वदो हते

प्रहयादृशः पूजः संभाषणवसः प्रसंगाच्चापि संपूज्य भक्ति हो नैरपि दिजेः भावानुनूपोफ
लोभगवाव्रितिकीर्तितः उद्दिष्टः पूजयन्त्यातिपिशाचतुदिजायमः संकुचोरादसस्या
नमायुयात्सुखोर्दिजाः अभिज्ञातः संपूज्यात्तं प्रामोमशोभने गानशीलसुगंधर्व
नृत्यशीलस्तथैव च एयातिशीलस्तथाचांद्रस्तोषु सक्तो नरायणः तदर्थं पूजयेदुदं सो-
मस्यानमवानुयात् गाव्यानां समभ्यर्च्य प्राजापत्यमवाप्नुयात् आत्मा हि प्रणावेनैव वेसा-
वंचाभिनयच प्रहयाच सक्तुदेवं समभ्यर्च्य महेश्वरं रुद्रलोकमवाप्नोति तेन साहं सा-
मोदते संशोभ्य च सुभेर्लिंगममरासुरवदितं अग्निः पूजे स्तथा पीठं देवमावाह्य भक्ति
तः दृष्टा देवं यथा प्रोक्तं प्रणिपत्य च शंकरं कल्पिते चासने स्थाप्य धर्मज्ञानमये सुभे वैरा
गेः स्वर्गसंपन्ने सर्वलोकसमन्विते गेंकारं यच्च मध्योत्तमसूर्याग्निं संभवे यायमाचम
नं चार्घ्यं दत्त्वा रुद्राय शंभवे स्नापयेद्विद्यतोयैश्चरुतेन ययसा तथा दध्ना च स्नापयेदुदं-
शोषयेच्च यथाविधि ततः सुहोत्रना स्नाप्य च दनायैश्च पूजयेत् रोचनायैश्च संपूज्य दि-
व्यैः पुष्पैश्च पूजयेत् विल्वपत्रैरखंडैश्च पद्मैर्नानाविधैस्तथा नीलोत्पलैश्च राजार्कैर्न-
यावत्तैश्च मलिकैः चंपकैर्जातिपुष्पैश्च बज्रलैः करवीरजैः शशीपुष्पैर्बृहत्पुष्पैरुत्तम-
त्रागस्तजैरपि अणामार्गकदंबैश्च भूषणैरपि शोभनेः दत्त्वा पंचविधं परंपरायसंचरि-

ॐ नमो भगवते वासिदेवाय ॥ अथ च
वैवर्कौ मारी एषा न्या प्रसूता
रिणी ॥ १६ ॥ अथ रश्मि व्रता
शीघ्रं सौख्यं ददातीति
तत्र दशदिशो रक्षेत्तुं
शिवं वासिनीं ॥ १७ ॥ जयमे
वाघ्नतः स्थातुं विजयास्था

ॐ
वं
५॥

नृपसुतः श्रीगता वनपार्श्वे
तुदक्षितोच्चपरजिता ॥ १४ ॥
शिरसामद्योतिनी रम्ये
मामृद्वयवस्थिता ॥ मा
लाधरीललारेवभुवै
रयेद्यशस्वती ॥ १५ ॥ विने

३
त्रात्र भुवे मयैष मयं दत्तः
नासिके शंखनी चरुमध्य
श्रोत्रयोद्धारवासिनी कण्ठो
लौकालस्कारदेकणी मूलेत
शंकराशनासकायां सुगंधा
चउत्तराशुतुचर्वकः ॥ अथ
रेचामृतकल जिह्वायांचस

पञ्चवक्त्र

रसतायें तावु रसको मा २
कें तनु ध्ये च चंडि कर २॥
घंटका विन घंटा च महामा
या च तालु के कामाक्षी चिदु
कंर हे कचं मे सर्वमंगला ॥
ग्रीवां यो भद्रकाली च पृथु
वंशै धनु धरि ॥ नीलग्री

कं विद्विज जाय ते प्रेत
संस्थातु त्वा मुं प्राकर
हि मा हे कसना ॥ ४९
प्री गजसमाहृदवै
स्म वै गहृदतिना ॥ ५०
हृद्वरी वचारुटा ॥

२ का सा री शिवि बहि ना ॥
 ब्रह्मी हु त स मा रु टा स
 वी द्या स प्र मा न रु ॥ स
 वं भ र ए शा भा ड्या ना
 ना रु ज्ञे य शा मि त १
 द प्यं त रु य मा रु टा दे व ॥

गोपनीयमिदं

केधसमाकुलादं च के
गदं प्राज्ञं दत्तं च शलाघ
धं शस्त्रं कं तो मरुचैव पर
मुं पादमेव चः कुं ता युधं च
मलं च शार्ङ्गं प्रायुधं सुतं म
॥ देव्यानां देहनाया यम
क्त्यानामभयाय च ॥ ध्यात्वा

ॐ
॥५॥

8

पंथायुधाजिह्वे वा नां च हि
वै ॥ ५॥ मद्यवले मरुका ये म
हं मभयविनाशनी च हि
मादे विदुप्रदेशा च लोभयव
र्जिनी ॥ १४ ॥ प्राच्यां रसुत्वा
राहिने रसं खड्ग धारिणी
॥ १५ ॥ प्रताप्या वारुणी रसे

ॐ
ॐ
ॐ

ॐ वदिकं ठे नलिकं नल
कुवरी ॥ २४ ॥ स्वदुधारिण
भौं स्कंधे वाह मेव जधा
रिण ॥ २५ ॥ स्त्री मेरुं नीरु
वका चागुली युचः २५
नसा धले शरी कु हो ॥ २६ ॥
नले शरी ॥ स्त्री र चे नमरा

देवीमनशोकविनाश
नी॥ रदहृदये ललिता
देवी उयवे शुक्लवासि
नी॥ नाभिं तु का मिनी
न पद्मदुल्लभस्वरी नया॥
२७॥ भूत नाया वमे इंचा
देमाहे ववाहिनी॥ का

११
तथा भगवती रवेदुतं मे मेधवा
दिनी ॥ २ ॥ जंघे म सव ला र्हे
जानुमुधुपवना यवनी ॥ १ ॥
गल्पवानी रसं दी च पाद
एवैव तं ब्र सी र्हे ॥ पादा
गुला प्री च री र्हे सादा
धनं र्हे ल वा सिनी

नरगांध्याकरचक्रेशाचैवो
शिवशिवशिवशिवशिवशिव
कोमादीत्यचवागोश्वरोतया
रक्तमज्जावसामसप्रस्थिमे
दंकिपावती३१॥ ज्ञकारिण
न। लरापीपि तत्रचमुकहेन
री पद्मावतपद्मकोशकफे

विद्वान् इति श्रुतेः नन्दवेत्तकटित्वे
संज्ञिताः स्मृता एतेष्वनकारका इति श्रु
क्षितमिदादिभिर्परायजननात् त
वेदकं नकुलालत्वादिजातिः कु
त्वि संकल्पयतेः नोपाधिरनिर्वच
त पटजनकत्वेन पटहेतुताया
पटमात्रतस्मादात्मत्वेमेव क
नकुलालत्वादिजातिः

चकार्षमात्रं को दणात्वा व छेद
वयं विभाव्यामः तथा च जन्य
तनु नाना मेव तत्र प्रमाणां घटा
मणे पक्षता व छेदका व छेदना
दयमेव एव चेश्वरस्य सर्वताता
कैषांचित्सृज्यत्वेन कैषांचिद्वि
दणादिति निरूपितस्तस्मात्तस्मात्

[illegible]

प्रायः गजदंष्ट्राणां द्विर्वा द्वौ मलिनजलदृष्टिस्तयोः स्वार्थतद्वाप्याः जलद्विदेवान् भावान् सदैव निमित्तं लयानां पञ्चवि
कस्मैरकमलान् वेति भावः अतः गतशोकः गूढोपमालकारोत्र उत स्वास्तोरविनशिबरः ये शलेश्चन्द्रनालैः कीडाशैः
लेवनककदलीवेष्टिः प्रेक्षणीयः मद्देहिन्याः विष्णुरतिरवेतसाकाशे राप्रवृत्ता योजस्फुरन्तः तद्विज्यातमेव स्मरामि
ऊच्यस्वचार्या भो मेघाभ्याः वाप्याः तदिसमायेकीडाशैः कीडाशैः तन्मापर्वतास्तिवधेभूतः कीडाशैः इन्दुनालैः
इन्दुनालमशोभिः रचितशिबरकथभूतैः इन्दुनालैः वेशलेः मनोद्वेः पुनः कथंभूतः कीडाशैः लः कानकवादे लीवेष्टितवेत्तः
गीयः पुनः कथंभूतः कीडाशैः मद्देहिन्याः विष्णुः नमभाषयाः वल्लभः भो मेघभो मयैति हेतो मम क्लृप्तत्वादि
निकारणान्नयेतसाचित्तनतकीडाशैः एवमहस्तरामि किंवा तन्मापर्वतास्तिवधेभूतः कीडाशैः उवाच स्फुरन्तः तद्विज्यातमेव स्मरामि
देदीप्यमाना विद्युतं कथंभूते नयेतसाकाशे राप्रवृत्ता योजस्फुरन्तः तद्विज्यातमेव स्मरामि
ते उवाच स्फुरन्तः तद्विज्यातमेव स्मरामि मद्देहिन्याः गूढोपमालकारोत्र उत स्वास्तोरविनशिबरः ये शलेश्चन्द्रनालैः
त्यां सन्तौ कुरवकद्वेष्टे माधवीमंडयस्वरकः सरयास्तव सह मया नाम पादाभिलाषी कांक्षतपत्रो वदनमदिरोदोदय
कथनास्याः अस्वचार्या भो मेघाभ्याः वने रक्ताशोककद्वेष्टे विष्णुः केशरः वकुलनामाक्षीति कथंभूताः रक्ताशोकाः वल्लभ
शलभः वल्लभः कथंभूतः केशरः कांतः मनोहरः कथंभूता वेतो द्वोरक्ताशोककेशरो कुरवते माधवीमंडयस्वप्रत्नासन्तौ
या कः रक्ताशोकः तव सरयाः मत्स्त्रियाः वासपादाभितामिवर्तते वामघरणवोषको वर्तते सह मया पक्षरा सह साहसं न्यः किं
केशरः वकुलनामाक्षीति अस्याः समस्त्रियः वदनमदिरोदोदयमद्यं कांक्षति वांछति दोहदक्ष्यना दोहदमिमेरा
पम्वनः कविः निकुरवकस्य सति वेष्टिनं यस्याः स तस्य कुरवकद्वेष्टेः सहोक्तिरलेकारोत्र उत तन्मध्यवस्फुटिकफलिकाकां
मीवासयधिः मूले वक्रा मणिभिरनति प्रोढवंशा प्रकाशैः ताले सिंजद्वलपसुभगेर्नर्तितः कांतया मेघा मद्योत्तेदि वसविगतेना
लकठः सहस्रः ऊच्यस्वचार्या भो मेघाभ्याः पुनः तन्मध्य रक्ताशोककुवलयो मध्ये कांचनी वासयधिः स्वर्णमया लक्ष्मी मलिक
जाः कांचनी वासयधिः मलिकालिकास्फुटिकपीवापुनः कथंभूता कांचनी वासयधिः मणिभिः मणिरत्नैः मूले वक्राः कथं
भूतैः मणिभिः समानं प्रोढः रक्ताशोकः पक्षवेशवत् उद्योतैः नीलगर्भितपयः नीलकंठः मयूरः पांकांचनी वासयधिः मणिभ्यां स्तोति
यति कदिवसविमे सध्या पांकांचनी कंठः मेघमकांतया सिमानर्तितः कैः तालैः कथंभूतैः तालैः सिंजद्वलपसुभगेः पुनः का
पंकांचनी कंठः युष्माकं मेघानां सहस्रं तत्र तत्र तन्मध्यमेः रक्ताशोकवकुलयो मध्यं तन्मध्यं तालि तन्मध्यं स्फु
स्फुटकस्य फलिका पादिका स्फुटकस्य फलिकाः कांचनीति वासां वसनां पयिः वासयधिः कांचनीः स्वर्णमयाः वासरा
कांचनी वासयधिः मने गति मुनति कांक्षते वंशा क्खमुनति प्रोढवंशा मदन प्रकाशः उद्योतो ये वा तैः म

अथशंकरदिग्विजयानुक्रमः

हेनविष
नवे

- सर्ग १ उपोद्घातः
स० २ आचार्यजन्मादि
स० ३ देवावताराः
स० ४ कौमारचरितं
स० ५ संन्यासग्रहणं
स० ६ आत्मविद्याप्रतिष्ठा
स० ७ व्यासदर्शनादि
स० ८ मंडनमिश्रसंवादः

- सर्ग ९ सरस्वतीसंवादः
स० १० राजदेहप्रवेशादि
स० ११ उग्रजैरवपराजयः
स० १२ हस्तामलकादीनांशिष्यत्वेनग्रहणं
स० १३ ब्रह्मविद्याप्रचारः
स० १४ पद्मपादतीर्थयात्रा
स० १५ आचार्यकृतदिग्जय
स० १६ शारदार्पाठवासः



चक्रिन्नाविष
रुद्रिदे

॥ इति श्रीशंकरविजयः समाप्तः ॥

तथातदवादिनमुष्णविशेषताशून्यत्वस्य तादृशज्ञानेऽभावात् वस्तुतस्तु पदूपावादिनविष
यतात्वमित्यादौऽत्यादिविशेषणमध्ये संसर्गाद्यनिवेशेन सामान्यपदेनैव दारणं तयचासन्नित्वे
शोनवैयर्थ्यमिति ॥०॥

5

6

रुद्धिदुदंतनिभाप्रितिवेत्तासैवनसंभवपुष्याभावादित्यसाहव्याप्राप्तिसमा त
रुद्धानुमानप्रामाण्यपरिदाकारणीभूतव्याप्तिगुणोपाधप्रतिपादननिदानं व्याप्ति
स्वरूपतिरूपणमारभते नान्वित्यादिना साध्याभाववददतित्वस्याप्यवति
साध्यकसंज्ञेतावव्याप्तिमाशंक्याह साध्यवद्विन्नेति साध्यवद्विन्नेयस्तथाभेद
ददतित्वमर्थः कमीकौतंयोगाधभावस्यभिन्नत्वेमानाभावादाह साध्यवदिति
हेतोस्ताध्यवत्यन्ताभिन्नदृष्टान्तवृत्तित्वेनाव्याप्तेराह सकलेति साकल्यंसाध्येभा
ववतिताध्येचबोधम् साध्यतावद्देवकावर्दिनप्रतियोगिताकीर्वाभावोपाधः साध्या
तेनविपक्षैकदेशनिष्ठाभावाप्रतियोगितिव्यभिचारिणिनातिव्याप्तिः नवानाना
व्यक्तिसाध्यकसंज्ञेतावव्याप्तिः अत्राप्यवतिसाध्यकव्याप्यवतिसंज्ञेतावव्याप्तेः व्यभि
चारिणिचाप्यवतावतिव्याप्तिर्दीरणपाभावद्वयेप्रतियोगिव्यधिकरणत्वंबो
धम् हेत्वमावोमिप्रतियोगितावर्हेदववर्दिनप्रतियोगिव्यधिकरणसप्रतियो

१

गित्वं च हेतुतावदेक रूपेण वा ॥ १ ॥ तेन दुष्प्राप्ता ये साध्यविशिष्टास्तान् न
नाख्यासिः न वा विशिष्ट ॥ २ ॥ तत्तात्वादिना तादृशाभावप्रतियोगिति
सत्त्वादिति व्याप्तिः यत्रैकव्यक्तिके साध्ये विपक्षो वा तत्र निभूतित्वादिव्या
प्येतत्वेन साध्ये निर्वहित्वा दोषा व्याप्तिः तत्र हेत्वभावस्य वक्ष्यते प्र
त्येकं माद्विषयतादितित्वात् अत आह साध्यवदिति अत्रान्वो
त्पाभावस्य साध्यवत्त्वावहित्वा प्रतियोगिता कत्वं युत्वं निवृत्तत्वं
न हि संभवति नीलोपदान्पुति नापीति साध्यमसमानाधिकरणं म
यस्य मदधिकरणानधिकरणं साध्यं तत्त्वं साध्यनिष्ठा सामानादि
कारणप्रतियोगित्वम् साध्यनिष्ठा ध्येयत्वात् निरूपकापिकारण
द्वितित्वमिति यावत् तदधिकरणानधिकरणत्वमित्यर्थः साध्यव
द्विषयं साध्यनिष्ठा ध्येयत्वात् निरूपकत्वं तद्वत्त्वो नातिप्रसंगः सा

रामे

गित्वं च हेतुतावदेक रूपेण च । अतः तेन दुष्यत्वादौ साध्यविशिष्टत्वादौ च
नाव्याप्तिः न वा विशिष्टत्वात् । सात्वादिना तादृशाभावप्रतियोगिति
सत्त्वादवतिव्याप्तिः यत्रैकव्यक्तिकं साध्यं विपक्षोक्तं तत्र निभूतत्वादिव्या
प्तेरतत्वेन साध्यविशिष्टत्वादौ चाव्याप्तिः । तत्र हेतुभावस्य वत्त्वादेः प्र
त्येकं मावद्विषयादवतिव्यात् । अतश्चाह साध्यवदिति । अनान्यो
न्याभावस्य साध्यवत्त्वावच्छिन्नप्रतियोगिता कल्पमुत्पत्तिवदनुभवे
न हि संभवति नीलो घटान्पश्यति नापीति साध्यमसमानाधिकरणं य
स्यैव पदधिकरणानधिकरणसाध्यसत्त्वं साध्यनिष्ठा सामानाधि
कारणप्रतियोगित्वम् । साध्यनिष्ठा धर्मत्वाभिन्नरूपकारण
वृत्तित्वमिति यावत् । तदधिकरणानधिकरणत्वमित्यर्थः । साध्यव
द्विषये साध्यनिष्ठा धर्मत्वाभिन्नरूपकारणत्वमिति प्रसंगः । सा

राम

कुपितः मितिकैमुत्तिकन्यायेनफलति यथा मधुब्रतौघः स्वकीयमधुप्रपासमतिमीलनेन विवं
समाक्रम्यवलात्सुधांशोः कलंकमंकेभ्रुवमातनोति कैमुत्येनार्थसंसिद्धिः काव्या
र्थापत्तिरिष्यते साजितस्त्वन्मुखेनेन्दुः कावार्तासासीहहाम अत्रसदृश्येननेनजिता
नीतिविवक्षितम् तथाच सोपिमेनजितस्तानिपद्यानि जितानि किमुतवक्तव्यमिति
य दंडौप्यिकाव्यायेनपराजैरूपस्यार्थस्यतंसिद्धिः काव्यार्थापत्तिः तांत्रिकाभिमतार्था
पत्तिव्यावर्तनायकाव्याविशेषणं यथावा अधरोयमधीराक्ष्याबंधुजीवप्रभाहरः अ
न्यजीवप्रभांहंतहरतीति किमद्भुतम् स्वकीयहृदयंभित्वा निर्गतोतोपयोधो हृदय
स्यान्यदीयस्यभेदनेकाकृपातपोः समर्थनीयस्यार्थस्यकाव्यलिङ्गं समर्थनम्
जितोसिमंदकंदर्पमच्चित्तेतित्रिलोचनः अत्रकंदर्पजपोपन्यासस्य दुष्करविषय
त्वात्समर्थनसापेक्षस्यमच्चित्तेतित्रिलोचनइतिस्वातंत्र्येण शिवसन्निधानप्रद

कु.

४७

शतेन दुष्कररूपत्वात् व्याप्तिपक्षादि सापेक्षतेनैवापि कलिंगव्यावर्तनाय काव्यवि-
शेषणम् इदं वाक्यार्थहेतुके काव्यालिंगपदार्थहेतुके यथा भस्मोद्भूतनभद्रमस्तु
भवते रुद्राक्षमालेशु मेहासोपानपां पोरिगिमुत्ताकां तालपालं कृते अपाराधन
तोषितेन विमुत्तायुष्मत्सपर्ष्यासु एवालोको वेदिनिमोक्षनामनि महामोहे निधीया
महे अत्र मोक्षस्य महामोहत्वमप्रसिद्धमिति तत्समर्थने सुवालोको वेदिनि
तिपदार्थहेतुः क्वचित्पदार्थवाक्यार्थोपस्य एवेत्येव हेतुभावे भजतः यथा चिकु
रप्रकरणजयंति विदुषीमूर्धनि सा विमर्तिमान् पशुनाप्यपुरस्कृतेन तनुलनामि
वति चामोः अत्र चामस्य दमयंती कुंतलभासाभ्यामावे विदुषीमूर्धन्या
न विमर्तिसेति वाक्यार्थः पशुनाप्यपुरस्कृतेनेति पदार्थश्चेत्पुमयम मिलितं हे
तुः क्वचित्समर्थनीयार्थसमर्थनार्थं वाक्यार्थपदार्थहेतुः यथा वयुः प्रादुर्भा

राम

४७

URGENT
PRESS MATTER

ON INDIA GOVERNMENT SERVICE



TO:

THE EDITOR,

"Gandhi Patrika", (Monthly),

• Gandhi Vignana Vidyalaya,

DELHI. (U.P.)

PRESS INFORMATION BUREAU
GOVERNMENT OF INDIA
BOMBAY

P.I.O. 289.

B B B H, Delhi-No. 11/115/57-D/30-10-57 16.75.000

अ. १५१



62

10

१२७॥२५॥जाताक्रमेणघनाः॥७२॥१॥५३॥२५॥अत्रकिलराशिः॥
 २७॥अस्मद्वंदे॥२०॥१॥आभ्यांहतस्त्रिघ्नः॥११३४०॥वृद्धघनेकेन॥८३४३॥
 युतोजातोघनः॥१६६८३॥राशिः॥४॥अस्मद्वंदे॥८॥अथस्त्रिघ्नः॥६४॥
 जातश्चतुर्णघनः॥राशिः॥६॥अस्मद्वंदे॥५॥४॥आभ्यांहतस्त्रिघ्नश्च॥५४॥घने
 केन॥८६॥युतोघनः॥७२॥राशिः॥६॥अस्मद्वंदे॥३॥घनः॥२७॥अथवृत्तानां
 घनः॥७२॥एववर्गघनइत्यर्थः॥इतिघनः॥घनमूले
 करणसूत्रंनद्वयं॥आद्यंघनस्यानमथाघनेद्वेपुनस्तथात्वाद्घनतो वि
 शोध्य॥घनं पृथक्स्थपदमस्य कृत्या त्रिधातदाद्यं विभजेत्फलं तु॥पंक्ता
 न्यसेत कृतिमंत्यनिघ्नी त्रिघ्नी जितस्य यमात्फलस्य॥घनं तदाद्यं द्घनम
 तमेवंपंक्तिर्नवेदेवमतः पुनश्च॥२६॥अत्रोदेशकः॥१॥एवघनानां

गीत

त्य

तुर्णिचतथानवानां ध्वं कृतानां च सखे कृतीनां ॥ १५ ॥ कृ १५ ॥ पदानि
 विद्विषुदेर्विवद्विषिदेते ज्ञाताभ्यासः ॥ ४१ ॥ ८१ ॥ १८६ ॥ ८८२० ॥ १०० ॥
 १०००२ ॥ लक्षानिकमेणमूलानि ॥ २१ ॥ १४ ॥ २४ ॥ १०००५ ॥ इति व
 र्गमूलं ॥ घनेकरणसंवेत्तय ॥ समविधातश्च घनप्रदिष्टः स्यात्प्रोघनो
 त्यस्यततोत्यवर्गः ॥ आदिविनिध्नस्तत्रादिवर्गस्त्रांत्याहतोथादिघन
 श्रसर्वे ॥ २४ ॥ स्थानांतरत्वेन युता घनः स्यात्प्रकल्पतत्वं द्युगः ततोत्वं ॥
 एवंमुहूर्तवर्गघनप्रसिद्धावाद्यां कृती वा विधिरेषकार्यः ॥ २५ ॥ खंडाभ्या
 वाहतोराशिस्त्रिघ्नः खंडघनेकायुक् ॥ वर्गमूलघनस्वप्रोवर्गराशेघनोम
 वेत् ॥ २६ ॥ अत्रिदेशकः ॥ नवघनं त्रिघनस्य घनं तथा दाययपंचघनस्य घनं
 वमे ॥ घनपदं चैधनासखेयदिघनेलिघनाभवतोमति ॥ २७ ॥ न्यासः ॥

ततोपि

१२४ ४
 ५५
 २५५

१२

स्यामीभावमात्रेणरसिकत्वेविभावाद्युपनयनामर्थेसतिस्वादनंस्यात विभावाद्युपनयोपिभावेसतिवर्धःइतिविशे
 नचातयीतिशयोधेन्यते एतादृशरसानास्वादवसिकत्वेयुष्माकंवर्धमेदस्यादित्यर्थः ननुफलस्यकषणयानमित्यतः
 रसमिति त्वगस्यादिस्यानीयाः सांशभावाद्रसमात्ररूपत्वेनयानसंभवइत्यर्थः रसत्वेपिमाधुरीतिशयत्वाभावादे
 नास्वाद्यतेफलस्येतज्ज्ञाह प्रमत्तवसंयुतमिति प्रमत्तंमोक्षः नस्यद्रवोगतिः प्राप्तिस्तत्ताहितमिति नृपामर्थः क
 ल्पतरुफलस्यामृतत्वादित्वेनप्राप्तित्वात्तदमृतवसंयुतत्वे एतादृशस्यापिसाक्षीत्रयपत्वमस्तीतिरसवत्वमु
 त्कं रसत्वेपिमाधुरीतिशयत्वभावेनयेपत्वमिनीदंमाज्ञमिति नयोनरत्वं न न्वेत्तुद्रमादनपरत्वेमोक्षसाध
 नानुष्ठानसंभवमोक्षानुपपत्तिरित्यतःज्ञाह प्रालयमिति लयेमोक्षस्तमभिधायेत्यर्थः एतस्यानस्ये
 वमोक्षहेतुत्वादनायासेन मोक्षःसंपन्नइत्यमृतवसंयुतमित्यत्रव्याख्यातं एतेनव्याख्यादिप्रति
 वेधाभावोविद्यारब्धातः जीवन्मुक्तेस्तदनुपपत्तेः ननुकल्पतरुफलं देवभोगं कथमस्माभिरुभयतामतज्ज्ञाह एकमुखाद्
 व्यालितमिति प्रहोइति प्रलभ्यतामोक्तिः शुकेनमनिनापरीक्षतेउपदिष्टा तच्छ्रुत्वाह तेनशौनकादिभ्यः कथितं न
 तोलोकेप्रवृत्तमित्यर्थः निगमोमहानगस्यानीयोनिगमस्तथेतिनिगमो वारिजेपुंल्लोकदेवेदेवतिक्रययेतिविश्वकोशा
 नस्ययः कल्पतरुः सारतस्तदृशउत्तमवृत्तप्रसादिसत्यफलसंपत्तिर्युक्तयारसमर्थः प्रमत्तकल्पेनद्रवेनसंयु
 तं भागवतं च प्रथमविशेषंफलस्यमहीयते मोग्ये शुक्लस्यपदितोमृखाजलितत्वादेवदृशयमपिसमासादितमाल
 यंसाहित्यविशेषवशादिद्रियाणालयपर्यंतं कश्चिस्तुक्तोपि वक्तव्य इतिनिगमप्रकादिबेगउपमालंकारः
 रसमाः रससंपत्तिस्तस्याप्रालयमिति रसमालयमित्येकंवाच्यं निगर्वत्तु हेरसिकाः भावकाः भागवतं भगवद्विष

3

रोधने स्वाधीनतया वस्थाने तदपि न विस्तृतं दृष्टो किंतु स्वहृदि ज्ञाति संकुचितं स्थले तदपि प्रवृत्ते रक्षा मात्रेणेति क्रिया
 नतिशयोक्तं शक्यः तर्हि पंचांग आदि देवता कोटि सर्वथा न पलितं मेव तथा च न दूरं मोक्षार्थं इत्यत आह कृतिनः कुशलाः रस
 भावना चतुराः तथा च नीरसानाम् कृतिनां तदयो देय मिति नारभवे यथ्य मिति भावः अत्र च अशुभमिति कुर्यात् न लोका
 व्यय निष्ठा इत्यर्थे चामित्यादिना यष्टी प्रतिषेधात् कर्मणि द्वितीया प्राप्ता चेत् तत्र अशुभमिति वक्तव्येति सप्रमी
 यथा कथं चिद्विषयता मात्रेणेव देयता मिति सूचयति तृतीया प्रयोगे हि कर्तुं गीतं तमं कर्मणि कालिनि स्मरणं दासितं त
 मत्वे सति वेत फलमिति म्रमः स्यात् एवं च धर्मः प्रोक्तं केन वदत्यत्र क्रिया पदानभिधाने सर्व प्रकारेणात्रैव धर्मस्यैव
 साने सूचयिते एवं वेद्यं वास्तवमित्यत्र कर्तृ पदानभिधानमविशेषेणैव सर्वधिकार सच नार्थमिति न्यूनपदता न दोषः
 एवं चास्मिन्नेधे भगवान् भगव इति स्तुत्या धर्मो भगवत् धर्मस्तदनुष्ठातारं श्रेष्ठं भागवताः प्रतिपाद्यं ते इति ध्वनि
 तं तथा च सर्वशास्त्रायेत्या श्रेष्ठत्वादिदमेव सर्वदा श्रोतव्यमिति भावः एवं तावत्सुधमश्रा केन शास्त्रार्थस्य परमपुरुषार्थ
 त्वमुक्तं द्वितीयश्लोके न शास्त्रस्य परमपुरुषार्थं न पेक्षसाधनत्वं शास्त्रमेव परमः पुरुषार्थ इति तृतीयश्लोके नाह त्रि

निगमकल्पबरो गीलितं फलं शुकमुखादमु तत्र वसेत्, ते पिवत भागवतं रसमालयेत् मुहुर होरसि कामु विभावकाः ३
 निगमो वेदः ४ स एव कल्पतरुर्वकुशाखत्वावशेषपुमर्धप्रदा त्वाच्च तस्य फलं संसारभूते कार्ये भागवतं असाधारण्येन भगव
 त्प्रतिपादिकं पुण्यं पुनः पुनर्वेदमालोच्य रचितत्वादेद फलत्वे तस्य सर्ववेदार्थस्य रससंग्रहमतमित्यर्थः तथा च वेत्त्यपि भ
 गवान् ब्रह्मकात्त्यनेन त्रिन्वीर्यमनीषया हृद ध्यायत्येकं स्थारति रात्मन्यतो भवेदिति भगवदुक्तं सर्ववेदार्थस्य
 त्वात्प्रतिपादिकमिदं सर्वतः सारं भूतं पिवत संसारतापत्रयविपातो यज्ञो नये प्रवणपुटैः सर्वैरुक्तं कुरुतः तेषां गतिः ॥
 असाधारण्येन रसव्यवहारीः पुनः कीदृशाः भावकाः विभावानुभावश्च येषां नयनचतुरा भावका इति याठो

७३
 ७३

[illegible]

१३३३

6

सर्वथा त्वमपि न तस्यैव प्रभुर्न मे

१३

रयानेधा स्वास्वेन सदानिरस्त कुहकंमिति भर्गः सकलदुहितं भजन् ज्योती नृपंतत्यदार्थव
 राडिति धियोद्योतः प्रोदयादित्यस्य विवरणं तेन ब्रह्मदायनादिकवपुःश्रुतिः सविता ज
 ती नः प्रस्माकं धियः बुद्धीः उपलक्ष्यते तेन सर्वत्रियाणि स्वतन्त्रविषयं ज्ञानं गुरुत्वं नोयदिष्ट
 धनानि सर्वाणि करणानि प्रोदयात् प्रोदयति स्वात्मविषयं तदा प्रेरयति तस्य सवितुः देवस्य क्रीडा
 दिग्गणसंघं नृणां न्याधीनं तन्नात् तदरेण्यं सकलं गुणं करतया यरमं गले भर्गः ज्योती नृ
 पंभरणं गुरुन योगात् सर्वज्ञं वावयुः ज्ञानानं दगुणं चित् करचरणं यवयववत् धीमहि ध्यायेम ध्या
 नमेव तत्प्रतीतिजनकं न कर्मदिकं न स्मृतं चिंतनं कर्तव्यमित्यर्थः इति विज्ञप्य धरेज तीर्थ कुनौरी
 कायाम्

प्रथमं नाम वत्स कर्तव्यं

अस्माकं

उत्तमं तस्यैव प्रभुर्न मे

दिनांक

महाराष्ट्र १२३५१२३५
रविचंद्राष्टमेत्यादि

०१ १९१६ त्रेत्यानरवे

॥ १ ॥

अस्यापि

[illegible][illegible]

संयुक्तानि चित्तिनिर्मुक्त्यापदं तातं देवि विष्णोपादेव शेषत्रैलोक्ये तत्त्वज्ञानं भूषणं कुरुते ननु तत्त्वज्ञानं यथा ॥ १२ ॥ अथ प्रत्यक्षं

[illegible][illegible][illegible][illegible]

कोट्टरणाः

५५५

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

卷之四

卷之五

[illegible]

श्री

चतुर्थी

गौडक वंशोत्पत्तिं वृत्तं जगन्नाथपतिं जगन्नाथपतिं जगन्नाथपतिं जगन्नाथपतिं जगन्नाथपतिं
जगन्नाथपतिं जगन्नाथपतिं जगन्नाथपतिं जगन्नाथपतिं जगन्नाथपतिं

५० ५००

[illegible]

के मां.

प्ररति। एवं होरादि रसाप्रि रसांताव लंते पां रे सि तु। यो यस्मि न ग रे स्ति तद्देहाः स्व ल वि को ले रे सु र ए वं व सं ग रे ताः स्व रं च द लं ग रे सो पि प्रि त्ते न
 य इ मो लाः ए व प्र मो णि ए र ग हो व स्त हो रा पां ज स्ति त द्दे हाः स्व ल वि को ले रे सु र ए वं व सं ग रे ताः स्व रं च द लं प्रि ता दि। ए वं दे का ला दि व पी ति ग हा पि व रा दि
 त्स्या र्थ प्रा क्तः त नु त या स ति ग हा दि स्था र म ग हा दि स्था मि ना स प्रं प्रि त्ता दि। त्ति ता जा रे न प्रि ति नै व ल रं जे वं स्या धि र। व पि र ए ता त। पि च। प्र स्य स्तो व सु
 दि सु त नि ना स्ये स्तो व स्यः स्व जि को ए स्यः स्व ग ह स्यः स्तो रा न स्यः जि त्ते र ह। य ता व ल ग नि स्ये न स्य तो न तु ग हं स्था मि नि री ज्ज स्ये स्व ल वि को ला दि स्ये च
 ये ग हो व न ग न्द ति त स्था य को ल प्रे र म्मा त्मा नं न मो र मं उ च्च न वि को ए व न व न स दे हे नि र्ण य ता व म्मा उ क्तः वि ता ति रं ग रं स दे हि को ए प्र रे स्व न र न म न
 स्या उ च्च ज ग ति त व रं च द रीः स्व जि को ए प्र रे ताः। हा र म्मा ग जे वे हि को ए प्र रे स्व न तु जौ म स्या उ च्च म्मा न्मा यो उ प स्य तुं गा रा नैः स धा विं सं। प र न वि
 को ए ता तं पं च रि रे नैः स्व जि त्ते व र तः। द र प्रि ती गे जी र स्य प न्थि त स रे स्व ग हा। स्व ल स्य तु नि य को शा। स्तो को ए प्र रे स्व न तु म्मा यो जे प्रे प्रि ती ए नि त्ते र वि न
 स्य रं वे र्प या सिं हे। न तु स म रं ग र ले उ च्च न नु के उ च्च ग ग र ति दि तु पं च दे व ग ह रं चि स्या स्यं। न च त पं च तुं गे य नि त्ति को ले पा दे त त पं च ग हं द न स्या
 दि स्या दि ना त्मा नु गि प द्म तो स प्र र ग र ले प्पु च्च न न स्ये क ता त दे र स्या प्प प्रि ति रं म्मा। स वं गे पा व र द्म त्ते न त स्या पु त ता दि ति चे हा। क रं चि ता। ग ह र न प्रे र स्या
 यो। प द्म गी हो वि ता दं ता य पि त स्य ग रे द य ता दि स्या क्तः। र सु त लु र ह ग ह रं चि ता। य पि न तु उ क्त स्या हा नि द प त म्मा व रं चि हा ले जीः पि र ता य का स्ती ना रं
 त या प्र क्ते पि स ल वि को ए व न स्ये रं गी ना रं पि र ता त। प्रा स च्च हा ले ति त तं। ए रं चं द स्य र प रा तो स्व ल वि को ए मे र ग्मा त्म न त पि प्रि ता दि सं रं च र ता द न
 द पी ति यो वं। न वें वं नु ति सं प्र ते व र ए प्प पि र ता जी चे प्रि ता दि व ल प्रे र स्या यं जी चे र प्र ति वि री को ले न त स्य वा धा त। प्र क्ते त नु क पो र्थो प्रि यो धि र
 त्वे वि नि ग प्र क मि नि प्र हं दे प स्य मि ति र। प द्म उ च्च र क स्य प मे री क ता त क्ते प्र न वि को ए स्व ग ह नि र्ण य स्ते वा पे कि ता च्च सं रं द ए र र रा दि रं दो रि नु को ले
 र म्मा यो उ प स्य वि ता सं रं ता स्ति को ए। प रे दे रं रा स्व ग हं। प र वि रा ले ता प र्थ तं चं द स्य सं रं द ए र र रा तो स्व ल वि को ए व न प्रे र ग्मा त्म नि ति सिं हे। स्व त व रं स्या ग हं हो य दे का
 लं स्व त री न रा श क्तः। म्मी रा सिं रां द स्य सं व रं र ती रि त। त उ प दु र्ग र ह ता त नै उ क्तः वि नि त्ति सि त्त वं द र ति स्य य जि ता र नि ताः सु र ग रं प्रं द
 स्ते रि ग र व र ग हं रा न पाः। प्र न र ग तो मि चं द प्र व ना दि न रा श पि र्म र न लं रा का धि प त पः स्व ग हा रं चि ता। प्र व न ति। हा र प त प र्थ रं चि ता रं चि
 हो र पु ति र म जे चं द ता नो म्मा हो रे दे का लाः प्युः स्व त व न स त पि री को ए पि नां। वि वि को ए न रं म्मा उ च्च र वि त ग र त म्मा यो ग प र न प स मी र ए। को ए र
 म्मा यो ले या पा। प्र पु ति पु ति नै र वि प र्थ स्याः रा शि प्र व ना जि रं प्रं त म्मा सं धिः। ते प्रे ताः स्व प्रि न स्य वि प र्थ म्मा द्म र्थः। त या न स्य त मी तिः। पं रा य पं र ग
 यो स त व पं रं रं जे न न व न पु। प र ति सु त प्रं द सु र ग ह रं चि ता। क रं चि ता। पं रं व स म च्चो पं रं व च य पु म्मा प्र नै पु। त ता ग म्मा रं रा ति सु त सु

वि को ए फलं

११

शो

[illegible]

सत्यमेव जयते

नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥

१	५	९	१३	१७	२१	२५	२९	३३	३७	४१	४५	४९	५३	५७	६१	६५	६९	७३	७७	८१	८५	८९	९३	९७	१०१	१०५	१०९	११३	११७	१२१	१२५	१२९	१३३	१३७	१४१	१४५	१४९	१५३	१५७	१६१	१६५	१६९	१७३	१७७	१८१	१८५	१८९	१९३	१९७	२०१	२०५	२०९	२१३	२१७	२२१	२२५	२२९	२३३	२३७	२४१	२४५	२४९	२५३	२५७	२६१	२६५	२६९	२७३	२७७	२८१	२८५	२८९	२९३	२९७	३०१	३०५	३०९	३१३	३१७	३२१	३२५	३२९	३३३	३३७	३४१	३४५	३४९	३५३	३५७	३६१	३६५	३६९	३७३	३७७	३८१	३८५	३८९	३९३	३९७	४०१	४०५	४०९	४१३	४१७	४२१	४२५	४२९	४३३	४३७	४४१	४४५	४४९	४५३	४५७	४६१	४६५	४६९	४७३	४७७	४८१	४८५	४८९	४९३	४९७	५०१	५०५	५०९	५१३	५१७	५२१	५२५	५२९	५३३	५३७	५४१	५४५	५४९	५५३	५५७	५६१	५६५	५६९	५७३	५७७	५८१	५८५	५८९	५९३	५९७	६०१	६०५	६०९	६१३	६१७	६२१	६२५	६२९	६३३	६३७	६४१	६४५	६४९	६५३	६५७	६६१	६६५	६६९	६७३	६७७	६८१	६८५	६८९	६९३	६९७	७०१	७०५	७०९	७१३	७१७	७२१	७२५	७२९	७३३	७३७	७४१	७४५	७४९	७५३	७५७	७६१	७६५	७६९	७७३	७७७	७८१	७८५	७८९	७९३	७९७	८०१	८०५	८०९	८१३	८१७	८२१	८२५	८२९	८३३	८३७	८४१	८४५	८४९	८५३	८५७	८६१	८६५	८६९	८७३	८७७	८८१	८८५	८८९	८९३	८९७	९०१	९०५	९०९	९१३	९१७	९२१	९२५	९२९	९३३	९३७	९४१	९४५	९४९	९५३	९५७	९६१	९६५	९६९	९७३	९७७	९८१	९८५	९८९	९९३	९९७	१००१	१००५	१००९	१०१३	१०१७	१०२१	१०२५	१०२९	१०३३	१०३७	१०४१	१०४५	१०४९	१०५३	१०५७	१०६१	१०६५	१०६९	१०७३	१०७७	१०८१	१०८५	१०८९	१०९३	१०९७	११०१	११०५	११०९	१११३	१११७	११२१	११२५	११२९	११३३	११३७	११४१	११४५	११४९	११५३	११५७	११६१	११६५	११६९	११७३	११७७	११८१	११८५	११८९	११९३	११९७	१२०१	१२०५	१२०९	१२१३	१२१७	१२२१	१२२५	१२२९	१२३३	१२३७	१२४१	१२४५	१२४९	१२५३	१२५७	१२६१	१२६५	१२६९	१२७३	१२७७	१२८१	१२८५	१२८९	१२९३	१२९७	१३०१	१३०५	१३०९	१३१३	१३१७	१३२१	१३२५	१३२९	१३३३	१३३७	१३४१	१३४५	१३४९	१३५३	१३५७	१३६१	१३६५	१३६९	१३७३	१३७७	१३८१	१३८५	१३८९	१३९३	१३९७	१४०१	१४०५	१४०९	१४१३	१४१७	१४२१	१४२५	१४२९	१४३३	१४३७	१४४१	१४४५	१४४९	१४५३	१४५७	१४६१	१४६५	१४६९	१४७३	१४७७	१४८१	१४८५	१४८९	१४९३	१४९७	१५०१	१५०५	१५०९	१५१३	१५१७	१५२१	१५२५	१५२९	१५३३	१५३७	१५४१	१५४५	१५४९	१५५३	१५५७	१५६१	१५६५	१५६९	१५७३	१५७७	१५८१	१५८५	१५८९	१५९३	१५९७	१६०१	१६०५	१६०९	१६१३	१६१७	१६२१	१६२५	१६२९	१६३३	१६३७	१६४१	१६४५	१६४९	१६५३	१६५७	१६६१	१६६५	१६६९	१६७३	१६७७	१६८१	१६८५	१६८९	१६९३	१६९७	१७०१	१७०५	१७०९	१७१३	१७१७	१७२१	१७२५	१७२९	१७३३	१७३७	१७४१	१७४५	१७४९	१७५३	१७५७	१७६१	१७६५	१७६९	१७७३	१७७७	१७८१	१७८५	१७८९	१७९३	१७९७	१८०१	१८०५	१८०९	१८१३	१८१७	१८२१	१८२५	१८२९	१८३३	१८३७	१८४१	१८४५	१८४९	१८५३	१८५७	१८६१	१८६५	१८६९	१८७३	१८७७	१८८१	१८८५	१८८९	१८९३	१८९७	१९०१	१९०५	१९०९	१९१३	१९१७	१९२१	१९२५	१९२९	१९३३	१९३७	१९४१	१९४५	१९४९	१९५३	१९५७	१९६१	१९६५	१९६९	१९७३	१९७७	१९८१	१९८५	१९८९	१९९३	१९९७	२००१	२००५	२००९	२०१३	२०१७	२०२१	२०२५	२०२९	२०३३	२०३७	२०४१	२०४५	२०४९	२०५३	२०५७	२०६१	२०६५	२०६९	२०७३	२०७७	२०८१	२०८५	२०८९	२०९३	२०९७	२१०१	२१०५	२१०९	२११३	२११७	२१२१	२१२५	२१२९	२१३३	२१३७	२१४१	२१४५	२१४९	२१५३	२१५७	२१६१	२१६५	२१६९	२१७३	२१७७	२१८१	२१८५	२१८९	२१९३	२१९७	२२०१	२२०५	२२०९	२२१३	२२१७	२२२१	२२२५	२२२९	२२३३	२२३७	२२४१	२२४५	२२४९	२२५३	२२५७	२२६१	२२६५	२२६९	२२७३	२२७७	२२८१	२२८५	२२८९	२२९३	२२९७	२३०१	२३०५	२३०९	२३१३	२३१७	२३२१	२३२५	२३२९	२३३३	२३३७	२३४१	२३४५	२३४९	२३५३	२३५७	२३६१	२३६५	२३६९	२३७३	२३७७	२३८१	२३८५	२३८९	२३९३	२३९७	२४०१	२४०५	२४०९	२४१३	२४१७	२४२१	२४२५	२४२९	२४३३	२४३७	२४४१	२४४५	२४४९	२४५३	२४५७	२४६१	२४६५	२४६९	२४७३	२४७७	२४८१	२४८५	२४८९	२४९३	२४९७	२५०१	२५०५	२५०९	२५१३	२५१७	२५२१	२५२५	२५२९	२५३३	२५३७	२५४१	२५४५	२५४९	२५५३	२५५७	२५६१	२५६५	२५६९	२५७३	२५७७	२५८१	२५८५	२५८९	२५९३	२५९७	२६०१	२६०५	२६०९	२६१३	२६१७	२६२१	२६२५	२६२९	२६३३	२६३७	२६४१	२६४५	२६४९	२६५३	२६५७	२६६१	२६६५	२६६९	२६७३	२६७७	२६८१	२६८५	२६८९	२६९३	२६९७	२७०१	२७०५	२७०९	२७१३	२७१७	२७२१	२७२५	२७२९	२७३३	२७३७	२७४१	२७४५	२७४९	२७५३	२७५७	२७६१	२७६५	२७६९	२७७३	२७७७	२७८१	२७८५	२७८९	२७९३	२७९७	२८०१	२८०५	२८०९	२८१३	२८१७	२८२१	२८२५	२८२९	२८३३	२८३७	२८४१	२८४५	२८४९	२८५३	२८५७	२८६१	२८६५	२८६९	२८७३	२८७७	२८८१	२८८५	२८८९	२८९३	२८९७	२९०१	२९०५	२९०९	२९१३	२९१७	२९२१	२९२५	२९२९	२९३३	२९३७	२९४१	२९४५	२९४९	२९५३	२९५७	२९६१	२९६५	२९६९	२९७३	२९७७	२९८१	२९८५	२९८९	२९९३	२९९७	३००१	३००५	३००९	३०१३	३०१७	३०२१	३०२५	३०२९	३०३३	३०३७	३०४१	३०४५	३०४९	३०५३	३०५७	३०६१	३०६५	३०६९	३०७३	३०७७	३०८१	३०८५	३०८९	३०९३	३०९७	३१०१	३१०५	३१०९	३११३	३११७	३१२१	३१२५	३१२९	३१३३	३१३७	३१४१	३१४५	३१४९	३१५३	३१५७	३१६१	३१६५	३१६९	३१७३	३१७७	३१८१	३१८५	३१८९	३१९३	३१९७	३२०१	३२०५	३२०९	३२१३	३२१७	३२२१	३२२५	३२२९	३२३३	३२३७	३२४१	३२४५	३२४९	३२५३	३२५७	३२६१	३२६५	३२६९	३२७३	३२७७	३२८१	३२८५	३२८९	३२९३	३२९७	३३०१	३३०५	३३०९	३३१३	३३१७	३३२१	३३२५	३३२९	३३३३	३३३७	३३४१	३३४५	३३४९	३३५३	३३५७	३३६१	३३६५	३३६९	३३७३	३३७७	३३८१	३३८५	३३८९	३३९३	३३९७	३४०१	३४०५	३४०९	३४१३	३४१७	३४२१	३४२५	३४२९	३४३३	३४३७	३४४१	३४४५	३४४९	३४५३	३४५७	३४६१	३४६५	३४६९	३४७३	३४७७	३४८१	३४८५	३४८९	३४९३	३४९७	३५०१	३५०५	३५०९	३५१३	३५१७	३५२१	३५२५	३५२९	३५३३	३५३७	३५४१	३५४५	३५४९	३५५३	३५५७	३५६१	३५६५	३५६९	३५७३	३५७७	३५८१	३५८५	३५८९	३५९३	३५९७	३६०१	३६०५	३६०९	३६१३	३६१७	३६२१	३६२५	३६२९	३६३३	३६३७	३६४१	३६४५	३६४९	३६५३	३६५७	३६६१	३६६५	३६६९	३६७३	३६७७	३६८१	३६८५	३६८९	३६९३	३६९७	३७०१	३७०५	३७०९	३७१३	३७१७	३७२१	३७२५	३७२९	३७३३	३७३७	३७४१	३७४५	३७४९	३७५३	३७५७	३७६१	३७६५	३७६९	३७७३	३७७७	३७८१	३७८५	३७८९	३७९३	३७९७	३८०१	३८०५	३८०९	३८१३	३८१७	३८२१	३८२५	३८२९	३८३३	३८३७	३८४१	३८४५	३८४९	३८५३	३८५७	३८६१	३८६५	३८६९	३८७३	३८७७	३८८१	३८८५	३८८९	३८९३	३८९७	३९०१	३९०५	३९०९	३९१३	३९१७	३९२१	३९२५	३९२९	३९३३	३९३७	३९४१	३९४५	३९४९	३९५३	३९५७	३९६१	३९६५	३९६९	३९७३	३९७७
---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

१	८	२	३	१	८	२	३
२	७	३	४	२	७	३	४
३	६	४	५	३	६	४	५
४	५	५	६	४	५	५	६
५	४	६	७	५	४	६	७
६	३	७	८	६	३	७	८
७	२	८	९	७	२	८	९
८	१	९	१०	८	१	९	१०
९	०	१०	११	९	०	१०	११
१०	९	११	१२	१०	९	११	१२
११	८	१२	१३	११	८	१२	१३
१२	७	१३	१४	१२	७	१३	१४
१३	६	१४	१५	१३	६	१४	१५
१४	५	१५	१६	१४	५	१५	१६
१५	४	१६	१७	१५	४	१६	१७
१६	३	१७	१८	१६	३	१७	१८
१७	२	१८	१९	१७	२	१८	१९
१८	१	१९	२०	१८	१	१९	२०
१९	०	२०	२१	१९	०	२०	२१
२०	९	२१	२२	२०	९	२१	२२
२१	८	२२	२३	२१	८	२२	२३
२२	७	२३	२४	२२	७	२३	२४
२३	६	२४	२५	२३	६	२४	२५
२४	५	२५	२६	२४	५	२५	२६
२५	४	२६	२७	२५	४	२६	२७
२६	३	२७	२८	२६	३	२७	२८
२७	२	२८	२९	२७	२	२८	२९
२८	१	२९	३०	२८	१	२९	३०
२९	०	३०	३१	२९	०	३०	३१
३०	९	३१	३२	३०	९	३१	३२
३१	८	३२	३३	३१	८	३२	३३
३२	७	३३	३४	३२	७	३३	३४
३३	६	३४	३५	३३	६	३४	३५
३४	५	३५	३६	३४	५	३५	३६
३५	४	३६	३७	३५	४	३६	३७
३६	३	३७	३८	३६	३	३७	३८
३७	२	३८	३९	३७	२	३८	३९
३८	१	३९	४०	३८	१	३९	४०
३९	०	४०	४१	३९	०	४०	४१
४०	९	४१	४२	४०	९	४१	४२
४१	८	४२	४३	४१	८	४२	४३
४२	७	४३	४४	४२	७	४३	४४
४३	६	४४	४५	४३	६	४४	४५
४४	५	४५	४६	४४	५	४५	४६
४५	४	४६	४७	४५	४	४६	४७
४६	३	४७	४८	४६	३	४७	४८
४७	२	४८	४९	४७	२	४८	४९
४८	१	४९	५०	४८	१	४९	५०
४९	०	५०	५१	४९	०	५०	५१
५०	९	५१	५२	५०	९	५१	५२
५१	८	५२	५३	५१	८	५२	५३
५२	७	५३	५४	५२	७	५३	५४
५३	६	५४	५५	५३	६	५४	५५
५४	५	५५	५६	५४	५	५५	५६
५५	४	५६					

राज्यार्थ १५१३
सुखीः

ਸ੍ਰੀ

५२

五

[illegible][illegible][illegible]

गते हिलमे तेषां क्रमात्कलोपनयः। यज्वाशकटा जीवीरुतश्चिर सौरभभाक् कृषिकरश्च। क्रूरैः सुखकर्मस्थैः
 सौम्यैरुदपास्त संस्थितैर्वज्रैः। यवइति तद्विपरीतैर्मिश्रैः। कमलं च्युतैर्वापि। ५। लग्नादिकं टकेभ्यश्चतु
 र्वभागमध्ये धनान्यतोत्पत्त्यसुखैः। त्यागी हि सौधनवर्जितः। पुमानप्रियवि युक्तश्च। तद्वत्सप्रवर्तयैः
 नो कूटश्चक्रकामिका निष्पु। नावाद्यैरप्येवं कंठकादिवहि स्थितैः स्मृतो द्विशशी। ८। १। कांतैर्विलगा
 वानस्यजन हितः शूरः। शुभगोधनैरुपः। इत्याकृतिजा विंशतिरात्मगुणैस्तेषु नंदति। ११। उग्रैः को
 णगणैश्च केंद्रगमुभैः सर्वे धनोक्ता। २। यमैः सर्वैर्वैः किं करकोष्टसूच। ६। निर्विलेस्त्वपी सुतां वीः
 ५। ४। श्रुतः। सर्वैः स्वापगतैर्विवृद्धिरनुजां ३। ६। दुस्त्वैः श्रुतिधर्मत्वैः। ११। कर्णरिक्ततनोचक्रमुतिस्तो
 विद्युनखछेमहान। ११। सर्वे हि सस्त्वधर्मैः स्यात्तव धनान्ते धना सदा। किं करेपरिलेवा र्थं किं करोहि
 तनूको भवेत्। १। श्रुणु श्रुणु युतो नित्यं ग्लानिमुकपरसेवकः। श्रुतेशास्त्रमतिदीप्ता युतो वश्यं च मित्रयु
 क। १३। विवृद्धौ धनवृद्धिश्च दीर्घा धनानां दाणं दाणं। कर्णकीर्तिपुतो भूयो वृद्धस्त्री सुतवंधुपुत्रः। १४। कूर्म
 कार्त्तुधीरः। स्वाधूपो मध्ये च सध्वसः। महाकूर्मं लब्ध्वा सिद्धिना नास्ती भोगवानसुखी। १५। लग्ना
 द्यो नंदति तत्रिने स्युः। १२। ३। सर्वे ग्रहास्तं मुशले वदति। अस्मिन् ग्रहोपहतं प्रसूते प्राग्नेर्विरुद्धं स
 हजैरधन्यां। १५। मुशले। तं मुहुरं विद्धि जलात्प्रवृत्तं वीगुष्टशोकश्च मयी उतानाः पाशाख्यमस्तात

2

तिविलयं रययोगाभानुजोयदिविलने ॥ १२ ॥ कर्त्तारो नपतीतांगगनसदोयद्रुकांलिलेमलिनः ॥ १३ ॥
विब्रुणदेहविधुंजनपंतिवोगस्य ॥ १४ ॥ यरं नीवंगते चंद्रेदीण्येवोगोमहीपते ॥ नाशमायातिरा
जिवेदेवदृष्टतिलोमगः ॥ १५ ॥ लुलायां पस्त्रिनी वंधुत्तिं द्रोदशमे स्थितः ॥ हतिराज्यं यथातोभः
समस्तगुणसंबंधं ॥ १६ ॥ जकस्य दशमे भागे स्थितः कमलबोधनः ॥ सहस्रं राजयोगार्नामं दमेव कये
त्यसौ ॥ १७ ॥ स्वत्रिकोणगुरुं केचित्तस्यैव पाताः स्वमंदिरं ॥ अतिनीवेरविस्त्रै कोनतेषां फलतं भवः ॥ १८ ॥
तस्मिन्ने विलग्नस्योदुःखैः संपांतापवेनरं ॥ कामानिमधनं वेप्रपायदृदिदुर्चेत्स्वभे ॥ १९ ॥ एकेना
विघाशांको गृहेण के मरुमेव दिनदृष्टः ॥ विघुयतिराजयोगमलिनानुषः ॥ प्रसन्नस्यात ॥ २० ॥ भिवमरति
आर्धेनीवृक्षस्यः सुदुःखितेमलिनः ॥ सकलमहीभुक्मुत्रैः परिभूतो जायते निःसः ॥ २१ ॥ अधरिभवनं प्राप्यैः पं
चादिभिरस्तगतैश्च गगनचरैः ॥ धुंसंप्रयातिराजायदिरविचंद्रेन तुंगस्यौ ॥ २२ ॥ सचिवो दानवैद्रस्यनी
चां प्रोपरमे स्थितः ॥ संप्राप्तमनुलेराज्यं नरं च्यावयति ध्रुवं ॥ २३ ॥ राजयोगाः समारब्धास्तैस्त्वाभंगाद्भुद
तुणा ॥ २४ ॥ पशिस्यततः प्राज्ञः फलं वृषातवलावलात ॥ २५ ॥ कमलगहनबंधुः कन्यपालिगितं च स्तुतिनि
कुजसुरेज्योचंद्रमा मेखसंस्थः ॥ नचयदियरिवेवैदृप्रपते स्यात्सभूपः ॥ प्रचलितगजमेघादितापान
नोप ॥ २६ ॥ इति श्रीजातकसारं राजयोगाध्यायः ॥ अथ नाभसंयोगकलानिति रच्यंते ॥ लघुजातदेव
रभवना दिवसवैराश्रयजारजुमुशाननलयोगः ॥ २७ ॥ इष्टुमानीधनवान्कमेणकुलविश्रुताः सर्वे ॥ २८ ॥ वैद्व
यगेः पापैरितैर्दिलारव्यावृष्टिश्चमालाचासर्वेतिदुःखितातो मातायाजन्मसुखितो च ॥ २९ ॥ द्विरन्तर
कंदर्पस्योपविलग्नस्तसंस्थिते ॥ शकटान्वचतुर्थे विहंगः ॥ गटकमुदपसुतनवगे ॥ ३० ॥ गटकमस्य

ज्योतिर्विभवस्तत्पत्नित्पर्मधर्जनैः परैः ॥ ४३ ॥ भारस्तलापां लुलितोपदिस्थाधीकस्य कुत्राधियतिस्म
 दासो ॥ ४४ ॥ पञ्चदशदिग्गैः सहितः सभद्रः सर्वत्रदाज्ञाशारदामप्रीति ॥ ४४ ॥ भद्रः ॥ इति पञ्चमहापुस्त
 पत्तदण्ड ॥ विस्तरतो निर्दिष्टाः दिति पतिपोगा विचित्रसंस्थाना ॥ भंगश्च भवति तेषां यथातथा
 संभवदणमि ॥ १ ॥ कुजा किं जीवा किं भिरत्र नीचैर्वा ॥ १ ॥ भिभिश्चैकतमे विलगते ॥ निप्राकरे वृष्टिकरा
 शिसंल्ये विशीर्ष्य तं राज्यकरो हियोगः ॥ २ ॥ मृत्सीष्ममादिभागेषु प्राण्यादिषु प्राप्ती दीर्घा ॥ एकेनापि
 नद्वेष्टो ग्रहेण भंगस्तदापि न पते ॥ ३ ॥ सर्वकूटाः केन्द्रे नीचारिगता न सौम्यपतद्वत् ॥ सुभद्रा वा
 यरिपुरं धृतदापि भोगे भवेत्तपते ॥ ४ ॥ लग्नगणे तमोनंनखे च दैर्घ्यपते तदा भंगः ॥ भवति हि
 नपयोगानां दारिद्र्या यज्ञोत्ता तस्य ॥ ५ ॥ घटोदये नीचगतैः सुभिर्गृहेर्द्वैहस्पतौ स्वर्गगतेऽत्र नीच
 वस्तंगतेन चिन्मय प्रपाते ॥ चतुर्ग्रहे वा पिरहेरि रणं प्रणश्यते क्षमाधियते स्तपोगः ॥ ६ ॥ स्वशेरवे
 हताशः ॥ ७ ॥ शिशिदकिरणशकुलेश्चन्द्रदृष्टः सहजटिपुत्रवस्था भानुभपुत्रमंदा ॥ ८ ॥ सुभद्रविरहितक
 द्रस्तमैर्वापिसौम्येन पतिजननयोगो यातिनाशं दाणेन ॥ ९ ॥ वंचभिलिखितेः खेटैरथं पातैरथा
 पिवा ॥ प्रपाति विलपं योगभूभुजां ये प्रकीर्त्तिताः ॥ १० ॥ उक्तायाः पतने चैव निघातस्यातिपातयो
 क्तोऽप्रदर्शने चैव यातिनाशनोऽववा ॥ ११ ॥ प्रमेः कूटोत्पातौ स्त्रिंशंकुतादापदोदपपाति ॥ सर्वप्रकां

दिजः श्री घृगतिः सशोषशंठोऽतिशूरोनिभतप्रचारः॥ वनादिगर्वेषु नदीषु भक्तः स्योदपीना
तिलघुः प्रदिष्टः॥ ३४॥ सैनानयो विलनिधिरतो दत्तस्त्रापि किंचिद्भ्रतो रीदे भवति निरतम्
बलः कोलनेत्रः॥ स्त्री संसक्तः पविननरोत्मा भक्तः सुजंघो मध्ये क्षामो वज्रविधमती रघुवेदे
परेष्वां॥ ३५॥ पर्वकशोखशरशस्त्रमदंगमालादीणोपमा यदि करे चरते चरेत्वा॥ वशिष्ठे सप्रति
ष्ठितः॥ सुचरणे हंसः प्रसन्नैर्द्विको गौरः पीनकपोलरक्तकरजो हंसश्च नमस्तेष्मलः॥ शंखा व्रं कु
शाचापमत्स्यपुगले निस्त्रिशमाला घटैः छिद्रैः पादकरा कितो मधुनिभे नेत्रचवृत्तशिरः॥ ३६॥
शंखातीह देशांश्च सस्तरसेनानगां धादंगाय मुनोत्तरालातः जीवेन वध्यां दशवर्षसंख्यां पश्चाद्दत्ता
तंसमुपैति नाशः॥ ३७॥ हंसः॥ शार्ङ्गलप्रतिमानयो दिपगतिः पीनोरुवत्स्थलो लंबा पीनसुवृजवा
युगलस्तत्तुल्यमानो ह्ययः॥ कामी कोमललोमुरो मत्स्यमनिचयैः संतुष्टगंडस्थलः प्रातः पंकज
चिह्नितपाणिपादः॥ पात्रागुरुद्विपमदप्रथमां बुलितभ्रः॥ कुंकुमप्रतिमं चतनुः सुघोणः॥ ३८॥
शास्त्रार्थविद्वत्पुता समसंगतभ्रमीणपमो भवति चापि नैराशुधुः॥ सत्कुक्षिधमि निरतः सुत
लाटशंखोधीरः स्थिरस्त्वसितकुंचितकेशभाशः॥ ३९॥ स्वतंत्रः सर्वकार्येषु स्वजनै प्रतिनक्षमः॥ ४०॥

देकाणः कारं मत्तो द्विंशो विविक्तगतः। तस्यैश्वरोभनाचो वास्तव्ये स्वयं ॥
 मृत्तिं ॥ २१ ॥ वादरापणः। मिषाद्ये प्रेक्षा एतन्मत्स्ये कुरवीक्षिते मत्स्यः। वृद्धि ककीटक
 सत्त्वे द्विपदाद्यैः चित्तरो गैर्वा ॥ २२ ॥ अग्नि काद्ये वा मत्स्यं लज्जे द्विती पदकाणे ॥ एवं
 तत्ती पभागे तडागवापी प्रपाताद्वा ॥ २३ ॥ वृषभाद्ये दृक्काणे तुरग एव रो द्वे द्वितीर्भव
 ति। वृक्षां। पिताद लाद्यौ पादजा विनेवा द्वितीये ॥ २४ ॥ पानादिक प्रपातात् संग्रामे वा
 मत्तिर्दृष्यते। मिथुनाद्ये प्रेक्षा एतन्मत्स्यो गैः। चास का सैः स्यात् ॥ २५ ॥ महिष वृष
 २६ ॥ कर्कटकाद्ये मत्स्यः। कंठजा मांघतो यवास्तु वशात्। दृक्काणे स्वयं नौ वा पुंसः। स्त्री वा
 दरापणः। प्राह ॥ २७ ॥ तत्रैव वांते भागे मत्स्य रतिस्तारतस्त्या जी एतः। स्त्री ह वा तं तु मयो
 गैः। केचन ह मत्स्यं मिधाताद्वा ॥ २८ ॥ तत्रैव मध्यभागे दंष्ट्रा मिह तस्य मुष्णिघाताद्वा उ
 याश्लिष्ट तो वा गीता झायो मत्स्यं विवादाद्वा ॥ २९ ॥ सिंहाद्ये दृक्काणे विष दोषा द्वा च द
 जलाद्यापि। भवति मरणं निमित्तैर्नानाकारैस्तप्यारो गैः ॥ ३० ॥ जल जह्यपा मय कृतो
 मत्स्यः स्यात्सिंह मध्यमे अंशे। तस्यांते तु दरो गैर्विषेण शस्त्रेण वा भवति ॥ ३१ ॥ कन्याद्ये होरात्
 तपद्भिभिरतो यवाशिरोगात्। दुग्धि हि दक्षिण रगे स्तब्धया विमृति द्वितीये ॥ ३२ ॥ सारा

चूने मीने राण्डु मरेर वौ। मेवे सुत्रे गना हेतु मरणं यदि भवेत् ॥ १॥ मूलोद्भिन्न मति
 भौ मे सुखे के वा यमे वरे। त्रिकोण पगतैः पाथैः युगपत्सकृदुत्तिः ॥ १॥ सारावत्
 रुचिरे सुखे यवार्के विपति यमे दी ए चंद्र संयुक्ते। पाथैः स्त्रिकोण लगे मूल प्रोत
 स्पत्रिदिशे मरणं ॥ १२॥ चतुर्थे के वरे भौ मे दी ए चंद्र संयुक्ते। मंद दृष्टे मतिं पति
 मंदः का केन तडितः ॥ १३॥ दीले दुमं दार्कि कुने श्वरं धूल नो बुरव ॥ १४॥ १४॥ स्थैल कुयह
 तांगः। त्रैः कर्मल नात्म ज धर्म संस्थैर्ध्माग्नि मृत्यु र्गति कुं टनां गतः ॥ १४॥ सुखा स्वख
 १॥ स्थै कुज सूर्य मंदै र्मृत्यु सः शस्त्रा। त्रैलभ्य को पात। तस्या दतो क मिजोगपा लो
 मंदै दुभौ मे ध्वं वंधुर ॥ १४॥ १४॥ स्थैः ॥ १५॥ सूर्ये चरे सुखे शो भै र्मृत्यु दीन प्रपाततः
 पेत्रोत्पीडनया चूने भौ मे खे हे स्त वंधुगे ॥ १५॥ बला बितार की दिते कृशे विधौ मृतो
 शनैः कृमि क्षता फण पान्म रति श्व शस्त्र दाहता ॥ १६॥ सभौ मे भा स्करे चूने रंध्र
 संस्थे शनैश्चरे। पाताले शीत गो दीले मृत्युः पद कृतो भवेत् ॥ १७॥ लग्नाधी मृत्यु धर्म
 पु ५। २७। सूर्य मंद कु जें दुभिः। मृत्यु र्भवति शैलांग कुद्या शनि निपाततः ॥ १८॥ त
 तुल मी वर वमेश युक्त भूमौ ग्रहणो जे दणतः क प्राप्स्य मयत। मरणे तु दि तां श
 तुल मी हो द्वि त्रि गुणं पृथगी शस्यो म्य दृष्या ॥ १९॥ प्रच देवा ए कलं ज्ञात व्य हो रा प्रती पात।

२ स्वहस्ताऽन्निजऽस्युतः ॥ ४ दिनपश्चाद् दृश्यतां काष्ठांतं कृपयात्ततः ॥ २ ॥ ४ मृगपाताऽपु
 रोगाऽ ॥ १ ॥ विषाभक्षणात्तथा ॥ १ ॥ चोऽप्रहरणञ्चैवेत्यस्यः स्यात्ततिभावगे ॥ ४ ॥ ६ ज्वरात्
 रुविकारेभ्योऽवृणरोगाऽद्बुधेन च ॥ ४ ॥ मृगभयेन ॥ ५ ॥ प्रियजनवियोगा ॥ ६ ॥ दनामघातः ॥ १ ॥ नेत्र
 रोगा ॥ २ ॥ द्वा पुरोगाऽद्बुधेन ॥ १ ॥ नेदराभयात् ॥ १ ॥ पादवृणा ॥ १ ॥ दुधेन लुप्तभावगते क्रमात्
 ४ ॥ नानारोगैः मूलरोगैः ॥ २ ॥ कर्णरोगान्तथैव च ॥ ३ ॥ स्वजना ॥ ४ ॥ विषूचिकातो ॥ ५ ॥ तिसारा निम
 मस्युतः ॥ ७ ॥ ५ ॥ १ ॥ रक्तकोपा ॥ २ ॥ कर्णगतः ॥ ३ ॥ स्वकशादूर्ध्वकापतः ॥ १ ॥ वृभक्षणे मृत्युः ॥ २ ॥ र
 विष्या मृत्युभावगे ॥ ५ ॥ तस्मिन् ॥ १ ॥ मुखरोगाद्बुधं दंतदोषा ॥ ३ ॥ त्रिकेष्टतः ॥ ४ ॥ विषूच्यवनसत्त्वि
 न ॥ ६ ॥ भुजंगा ॥ ७ ॥ द्विपलं क्षणतः ॥ ८ ॥ लूतपाविष्य कंठेन ॥ १ ॥ सुरतोऽस्य प्रकोपतः ॥ १ ॥ वृद्धः ॥ २ ॥ वा
 भवेन्मृत्युर्धत्तुभावगते सिते ॥ ५ ॥ ३ ॥ बुधक्षपाले घनेन ॥ २ ॥ तथा प्रापोपवेशनात् ॥ ३ ॥ बुधव
 गादरिकरापतक्षणेण ॥ ४ ॥ छुत्तद्रुतः ॥ ७ ॥ ५ ॥ ४ ॥ पित्तकैर्बुधकोपेन ॥ ५ ॥ हयपादाभिघातेतः ॥ १ ॥
 हस्तिनः ॥ १ ॥ स्वरतो मृत्युर्मदनेत्या मृत्युभावगे ॥ ५ ॥ ५ ॥ ५ ॥ प्रहमपतिभावफलं जन्मप्रदी
 दि ॥ १ ॥ प्रहमपतिभावगते बुधविधोर्ध्वभस्तेन ॥ १ ॥ नेत्रावुवाये दद निरतो लक्ष्मीलभते नपति
 वचसा ॥ ५ ॥ ५ ॥ नपतौ घनलीनेत्यजीवितो वैरवान्नर ॥ २ ॥ श्वोरः ॥ ३ ॥ कूरलौघ्येतु मृत्युभं किं नृदिति
 जालतो मरणा ॥ १ ॥ प्रहमपतौ ततीयेवंधुविरोधी सुहृद्विरोधी च ॥ ४ ॥ गोहृकीलो लः सोदरोर

वत्प्रा॥ करभक्तदशस्त्रतो वादविशापास्त्रीकृतान्नपानावा॥ अंत्यंकन्या अंशे नृणां मत्सु॥ लमा
दिष्ट॥ ॥ ३३॥ ज्वाघे ललाटे ऐं गता वत्सुष्यदनिपातजो मत्सु॥ जठरा मये मध्यमं शोखे वाज
लेहोप॥ ॥ ३३॥ अनिलः प्रथमं अंशे शस्त्रविषस्त्रीकृतान्नपानैः स्यात्॥ मध्ये आदिभि
रले भ्राष्ट्रादिघातितोत्ये मतिभवति॥ ३५॥ बापाघे शक्रदन्तितान् मध्यमे अंशे॥ जठरा मये स्त
तीये जलजेन वा मत्सु॥ ॥ ३६॥ हरिश्चक्रादिराजभिरतो मकरादि दृक्काले स्यात्॥ मध्ये जलजे
कशपादं त्ये शस्त्राग्निचौरघातेन॥ ३६॥ कुभाघे जलजस्त्री विषमां तैर्मदनगुरुता मध्ये अंशे
मत्सु अतुष्यदं मुखं रोमैर्भवति दृक्काले॥ ३७॥ मीनाघे स्त्रीग्रहणात् प्रमेह उन्मैरथ द्वितीये
शो॥ कर्हिराज्वरं रोगदधमूत्रे द्रवां त्ये शो॥ जीतकोतमोऽस्यो ब्रूस्वो ब्रूवन्वांशे वरं शं भवमे
इव नीचले॥ ४॥ कूरभे कूरषड्गो॥ मंत्रभे सुहृदं शके॥ वर्गोत्तमेऽस्मिन् १०॥ स्वर्गे १२॥ द्वापरा
धा क्रमात्॥ ४॥ निर्यातं गृहयोगाघे॥ कथ्यते घवरोदितं॥ भक्तिजाग्निप्रवेशेन जेन हीतः॥ १॥ प्र
मादतः॥ ३॥ पवनान्नि॥ मंदकृत्य॥ दीपनेन॥ विषादनात्॥ ४॥ ४२॥ वधनी चैव लोहास्वरक्तको
प॥ तथैव च॥ यद्वेकासा॥ स्त्रापराधान् मत्सु र्मत्सु गते रघौ वै॥ ४३॥ जलप्रवेशा॥ ६॥ स्तानिघा
ता॥ शनिनिपाततः॥ ३॥ स्त्रीरुस्तान्ति कफतो॥ दोषत्रयभवा मवाते॥ ४४॥ जठराकुदरोगावृ
पमुपादाभिघाततः॥ उदरोगाघाता॥ १॥ शङ्खपा॥ १२॥ बृद्धे मति॥ ४५॥ संग्रामा क्रोग्रहणात्॥

भग्ये शयनादिभोगे ते ज्ञेयः। तमी। मतिमान् जायते भाग्ये गुरो चंद्र हवीं हिते गोलति
 ता विदानवक्ता शूरः सुखी गुरोः विनीतश्च भवेद्भाग्ये बुधमंदनिरीक्षिते। २॥ २॥ अथ सौ
 धनी जीवे भाग्ये शुक्रार्किर्विहिते। पंचदक्षिणलं जीवे भाग्ये नाथे निरीक्षिते। २॥ स
 मद्रुः पार्थिवो जातस्तेजो भयगुणवितः स्यात्समस्तग्रहे दृष्टे भाग्ये स्ये सुरमंत्रि लि
 २२ सर्वराज्यप्रदात्रे पाभाग्यर्क्षे स्यात् शुभग्रहाः। धनस्य वरधाया पुद्गमसौ भाग्यवृद्धि
 दा। २३॥ मलिनः। विहितं निःस्वयं रम्यति हीनं च मानवं। भाग्ये नीचारि पाया स्ते कुर्वन्ति शु
 भवीक्षिताः। २४ स्वस्वराष्ट्रस्थिताः पायाग्रहा भाग्यर्क्षे स्थिताः। शुभैर्दृष्टानरं कुरुः। अ
 स्तुत्तुल्यमुजमं २५। सायव ल्यां। सुर्धेऽसं पुते भाग्ये वक्रार्की त्वप्रधानवीर्धे च। यस्तौ वाय
 समस्तौ प्रधानमप संभावो हो प्रा २६। स्वोच्चगः। खेखरो भाग्ये कुर्वीत विभवान्वितं। स
 वेष्टुयेति तो भूयं कुर्वीत गविद्धिषं। २७ भाग्यर्क्षे द्ये दिने शेंडु कुरुतो ल्या पुष्यनरं। नेत्रो
 गिण मा घं वसुधगं कलहप्रियं। २८। सवक्रो भास्करो भाग्ये दुः। विहितं कलहप्रियं। शूरं प्रयं
 उं रिपुं कुर्वीत न पवत्तभं। २९। सवुधो भास्करो भाग्ये तिष्ठुं वहुविद्धिषं। दुः। खाधि
 तं नरं कुरुन्ती नारोग समन्वितं ३०। सजीवो भास्करो भाग्ये रो गिणं कुरुते नरं। प्रलंकरण
 सहस्वगंधमात्प्रियं सदा ३१। स रोगजनिकं नेत्रो गिणं कलहप्रियं। विधनं कुरुतो भाग्ये ल
 पाकी स्वल्पजीवितं ३२। स हृद्गः। सहलोमातुर निशो भाग्ये संस्थितो। शशा के विकलांगः स्या

यवाः कांतो भोगीशानां केतवो मेनधनभाग्यवेतः ॥ धनीबुधेन शुक्लेण गोवा ॥ १० ॥
तः ॥ ६४ ॥ सौरेण महिषश्वरस्यावरसं पुतः ॥ ६५ ॥ स्यात्ते रपसमः प्राप्ते वज्रदारसमन्वि
तः ॥ चित्तमातप्रियो जीवेल मद्रो के दुबोदिते ॥ ६६ ॥ साहसी बाधनी स्वर्द्धभरत्परधना
वितः ॥ वलीकुती के सं दहे जीवे भाग्य गुरु स्थिते ॥ सुभगोललितः कांतो धनस्त्रीभू
षण्वितः ॥ जीवे दुर्धर्क सं दहे भाग्ये काव्य कला कृती ॥ सामद्रोत्सव शीलोगोमहि
षा जखरावितः ॥ साहसी को गुरो भाग्ये विमित्रे के कलिते दिते ॥ ११ ॥ निधीश सं गहो प्रा
ह ॥ स्यात्तो भाग्ये गुरो गुरो ॥ भवे देश गुरु श्रेणी नाय के की कि वी दिते ॥ सेना चार्थ गुरु
रो भाग्ये चंद्र भो मन्त्रि शिते ॥ सौ रव्य भावस्त भगः ॥ स्फीतो मंत्री वाजायते नरः ॥ १२ ॥ सगे
हृषय नानादि भोगी ते ज्ञो वितः ॥ क्षमी ॥ मतिमान जायते भाग्ये गुरो चंद्र वी दिते ॥ १३ ॥ क
र्मा क्त सतः शूरः ॥ समद्रः ॥ परिवारवानः चंद्र शुक्ले दिते जीवे भाग्य स्थे जायते नरः ॥ १४ ॥
विवादशीलः ॥ प्रियवाग्ये स दृशातां गुरो ॥ चिरजीवी वज्रमं दो भाग्ये चंद्र कि वी दिते ॥ १५ ॥ ति
जस्वी सत्य वासे वारतो त्रि पुण्ण धी नरः ॥ जायते बुध भो भाग्यं द देश भाग्ये स्थिते गुरो ॥ १६ ॥
धनी त्रि पुण्ण धी विद्वान् सात्त्विकश्च वि देशगः ॥ भो मर्ग वसं दहे भाग्य स्थे सु रमं त्रि लि ॥ १७ ॥
नी चो वि देशगः ॥ प्रेष्यो चि शुनः ॥ सुमनो वितः ॥ भाग्य राशि गते जीवे भो मर्म द निरी दिते ॥ क्षी
त्य विष्णु भागो विद्वान् कृत वे प्रस्य शीलवान् ॥ गहीन वचनो जीवे भाग्य स्थे सलिते दिते ॥ १८ ॥ सु

वियोगदुःखसं तप्तः त्रिपाणां धनवर्जितः विकलाक्षोरचौरं घृष्टस्वल्पपत्न्योत्पत्ति
वितः ॥ ६१ ॥ व्याधिबंधनदुःखार्त्तस्तेजस्वीयतिमानभवतः लग्नादिष्टमभादस्येय
विशोरजनीकरे ॥ त्रिषाग्निसाक्षुरोगार्त्तिः कुदेहोनीचकर्मकृतश्लोकाकुलोमहीपु
त्रे लग्नादष्टमभादुगे ॥ ६२ ॥ विरायुगारहितो वैरव्यातः स्थिरहृदः ॥ रपतल्पविष्टो
कः स्याद्वोधनेऽष्टमभावो ॥ ६३ ॥ दीर्घायुर्भूतकोदासो मलिनः स्वीरतः खलः ॥ पुरावक्ष्यम
भाः वस्येयवनेः शोम्पकः स्मृतः ॥ ६४ ॥ संतोषस्तसंपन्नो धनी नृपसमो भवते ॥ विरा
युगहीनश्च ॥ केनिधनभावो ॥ ६५ ॥ कुशादिभ्याधिस्तप्तः सर्वारंभविवर्जितः कि
तवः स्वल्पजीवी च शनौ निधनभागे ॥ ६६ ॥ इत्यष्टमभावः ॥ लग्नादिधोवलिपुतो नयं
हि भाग्यं स्वेषा वादृष्टमिह स दृष्टस्तदृष्टं ॥ स ज्ञापकत्वं लयुते हितमयथाकृतं त
द्वत्ततमत्तनदी प्राववशादि चित्त्वं ॥ भाग्ये स्वभावागवर्गे सुभभाग्यदृष्टं ॥ ये वास्वशदपु
त्रिनिजेफलदं यरेत्यैः केन्द्रस्य जीवतदुजन्मभयैः ॥ सुभागां धित्रीं कलगतगरवगोपीदिभा
ग्यदृग्वा ॥ १ ॥ चंद्राफना हरिपुंगैः खचरैः सुभागां द्वैस्वकेष्टलवगेहृदिजीवदृष्टे ॥ त
दमीपुतो निश्चितप्यावसितो हितेयः केन्द्रादिगेज्जिनतो धममध्यसंतः ॥ ३ ॥ नीचा रिभीशख
गरवलाः सुभदृष्टिहीना भागे स्थिता मलिनदुःखितजन्मकुर्षुः ॥ भाग्ये खलाः स्वग्रहगः
सुभदृष्टिपुताः ख्यातं नरं विपुलसौख्यगुणैः समंतं ॥ ४ ॥ प्रकिंदष्टे गुरो भाग्ये मंत्री नृपसमी

हितोभवत्पयवा ॥ ५॥ निधने शेषतुर्गते पितरि च पितृतो न वेत्तस्मी. पितृपुत्रयोश्च पुत्र
 पिता चरोगा चित्तो भवति ॥ ५॥ छिद्रपत्तौ तनयस्य कूरे ह्यत विरहितः शुभे सुसुतः ॥ जा
 तो विनैव जीवंतवर्कर्म रतः ॥ ६॥ छिद्रेशरिपुसंगते दिक्करे भूयद्विरोधी गुरुस्त्वगेली द
 ति हृष्टे रोग कलितः ॥ ७॥ कुत्रे सयोगी विधौ शोभे ध्या स हितो बुधो हि भययत्तुं दार्तिभूतः
 शत्रौ कश्चिदुबुधो हितत्र शशभरतस्तोये दिते नैव किं ॥ ८॥ मत्पुत्रो सप्तमगे दुष्टः
 कुस्त्री प्रियोगुदव्याधिः ॥ ९॥ कूरे भार्या दैवी कलत्रदोषा मर्तिलभते ॥ १०॥ निधनपत्तौ निध
 नगते व्यवसायी व्याधि वर्जितो गीरुक् ॥ ११॥ किं न वं कला कलितवपुः कितवकुले जायते
 विदितः ॥ १२॥ मतिरायेन वमस्येति संगी जीवघातकः पापी ॥ निवंधनिः स्नेही हन्ये विमु
 खो मुरखे व्यंगः ॥ १३॥ कर्मगते निधने शेषतुर्गते न पकर्मा नीचकर्म निरतश्च ॥ अलसः कूरो न
 गवस्तनयो वान जीवति माता ॥ १४॥ पत्नी भस्ये वा सुमये व्यात्येदुः खी सुखी भवति पश्चा
 त् ॥ दीघायुः सोम्य खगे पापेत्पा पुनरो भवति ॥ १५॥ व्यपसंस्थिते कृमे शो कूरे वा तत्क
 र शहो निरुहश्च ॥ १६॥ आत्मगनि व्यंगवपुर्म तत्स्वकाकादिभिर्भक्ष्यः ॥ १७॥ हित्वा जमते भावक
 त् ॥ १८॥ छिद्रे छिद्रो मतिमि तो हि मगुः ॥ १९॥ अड्डे राशं कुतो विष दमक्षिप मे रर यसौ म्यः मच
 द्दके ॥ २०॥ धनलपंगु रिंदुरा मे शसै गंसितो दशमके स्वपराक्रमं च ॥ २१॥ भावफलं होराप्रदीपे ॥

जित्नी वा चारं नरं प्रसूयते सर्वजनानां देव्यं
 उरुवस्य संप्रवो यस्या स भवत्पुत्रम कु
 ताभाये स्त्री कलहानक्षयनसौख्यं जपे विधेयमत्पुं वुध गुरुपान पो नरे । ५१ । स्थितिनिशा
 कर शौराभा पि द्रव्याः सदानरं कुर्तुः । प्रकुर्वन्ति । मेधाविनं प्रकाशं सूर्यं च ५२ । रविभो
 मवुधानवमे कुर्वन्ति नरं प्रिया लापं । भुजगां विद्वत्पानरं प्रकुर्वन्ति । प्रचुरं त्वर्त्त । ५३ । रविकु
 जती वाभाये जनपतिनरं सघो कृतं । देवपितृजा जन्मनि भाग्यर्त्तमाप्तिरसमं ५४ । क
 लरुचिषं कुलीनं कन्याया नंदूष कंचयलं । दिभो मगुरवो भाग्य रहस्यं देव्यं नरं कुर्तुः । ५५
 साहसकमति च्छुद्रं लोकं देव्यं प्रियारतं कूरं । दित्रारहितं सौराष्ट्रं विभो मगुरवो भाग्य रहस्यं देव्यं नरं कुर्तुः । ५५
 रविबुध गुरवो भाग्ये जननं भाग्य समे तंधना नितं शुभं । नपि नरं विभो मगुरवो भाग्य रहस्यं देव्यं नरं कुर्तुः । ५५
 तवरं च । ५६ । रविकुध म्भुक्रा भाग्ये जनयंति नरं प्रकाशितं शंत । रिपुपक्षय रिक्षी एं नपति
 समं लारवचनं च । ५७ । वार्य परदार रतं प्रवासशीलं च नि पुणमर्त्ति । मरुतकं मदन परं रवि
 बुध सौरानरं भाग्ये । ५८ । भाग्य गृहे रवि गुरु भ्रातृ पुत्रा मनुजं लुपं तित कां त । वज्र विषयं त
 ति वीरं जनपति सुमेध सं प्राह । ५९ । रवि सूर गुरु रवि पुत्रा भाग्ये पुरुषस्य यस्य जातस्य
 स भवत्पुत्रम पुरुषो राजा गुणवान धनसमृद्धम् । ६० । कांति विहीनं मतिनं भपति परिदं दि
 नं भवति हीनं । जनयंति नरं भाग्ये रवि मुक्रा शनैश्च रा मूरैर्व । ६१ । धनकनकर वभाग्यं जनयति

35

8

दूयगिसुतसंपुते। विसुतो विकलोगः स्याद्बहुवा गुणयोगैः। एतसुतः पंडितो भाग्ये
 लहे चंद्रे प्रजायते ३४ सौभाग्यधनसंपन्नः सुखी धीरः प्रजायते। उत्तमश्रमनरो भाग्ये
 सजीवे हिमरो विधिः ३५ मातुसपत्नीं कुरुते व्याधितः कुलटापतिः। समधः पुत्रवोभा
 ग्ये स्यात्समुक्ते विधो नरः। नरोति कृष्टकर्म स्यात्समंदे हिमसे विधिभाग्यस्थे जन
 नीवा स्यात्जायते स्वकुलकृता। ३६ प्रधानशस्त्रकुशलः सुभगो भोगसंपुतः नित्ये दि
 ग्नो नरो सहे भोगे प्रजायते। ३७ सजीवे भूमिजे भाग्ये पूज्यो धान्यधनान्वितः। व्याधि
 ना गोनरः। नित्ये जायते ब्रह्मवीदितः। ३८ परदेशगतः क्रूरः प्रचंडः परदेशगः। चंडः
 प्रधानस्त्री देवी भाग्ये भोग्ये सभागे वे। ३९ नष्टसौख्यधनः पुनरेवाचो न्यदारागः
 समंदे भूमिजे भाग्ये जायते स्वजनो नितः। शिपः। स्यात्सुः सुखी विपः चंडितः। समर्थे जा
 यते भाग्ये समुक्ते सौमनंदने। ४० ज्ञातः प्रिया भाग्यसं स्याः पुत्रवो भोगमोनरः देवो
 वयो भाग्ये समंदे जे प्रजायते। ४१ सजीवे भाग्ये नरं कुरुः। नीचाचारं दीनगोनपः चिरं
 नीलुवाक्यः स्यात्तानाविधसुखान्वितः। ४२ सुधियः उत्पादयति हंसः स्थे धनरत्नभाह
 रज्यः स्वजनहीनश्च व्याधितः पुत्रवोः सौराः कुर्वन्ति नरं सुपंडितं नित्यं। ४३ गुरुसंपत
 संपुतः ससौरे भाग्ये वज्रमित्रभूतबुधनी वाजमनि भाग्ये नरं प्रवेचं पुत्रवोभा
 पितृकमातृवर्जितं कुरुः। रुद्रदेव्यं हिंस्त्रं

एतदुक्तं प्रातः नयसचिवं प्रकाशयेत् । धनिनं विधेयमस्य बुधगुरुपानयो न रंभाज्ये
 बुधशुक्रस्तर्पणपुत्राः । नवमस्याने स्थिताः प्रकुर्वन्ति । त्रिधा विनं प्रकाशयेत् । सुहृच्चिवास्त्रं
 सुखोपेतं ॥ ६५ ॥ त्रिपशुगुरुशुक्रस्तोम्या भाग्यगुरुस्थानं रं प्रकुर्वन्ति । प्रचुरं तपानविभवं
 सुस्थितं शुभं गुरुपंच ॥ ६६ ॥ रविचंद्रभौमशशिजा जन्मनि भाग्यर्त्तमाश्रिता यस्य स
 तु जन्मपुरुषो विदेशंगो नित्यसं ॥ ६७ ॥ सूर्यशशिभौमगुरुवो भाग्यगुरुस्थानं रं कुर्वन् । ध
 निनं विधाकुशलं शुभं गंत्यसं भवेच्चैव ॥ ६८ ॥ रविचंद्रभौमशुक्राभापाचतुरं स्वदारसंतुष्टं
 सुप्रीतं च । जनयंति सदा भाग्ये पुरुषं वज्रनीचकर्मणः ॥ ६९ ॥ रविशशिबुधसुरगुरुवो ज
 न्मनि भाग्यर्त्तमाश्रिताः कुर्वन् । पुरुषं प्रधानमखिलनरं प्रपूज्यं सदा हृष्टं ॥ ७० ॥ रविचंद्र
 तरणिशशिस्तोम्यसौरा जन्मनि भाग्यस्थितानं रं कुर्वन् । नीचाचारं दीनं परस्वहृत्करणं
 दासकं ॥ ७१ ॥ रविचंद्रगुरुसिता जन्मनि भाग्ये नरं सुधियं । उत्पादयंति हृष्टं धर्मसंसातिकं
 सदा धीरं ॥ ७२ ॥ धर्मपदं सुरभक्तं विद्वांसं परगृहे भुक्ते नारं । रविचंद्रजीवस्तौरा भाग्य
 र्त्तं स्थितानं रं कुर्वन् । ॥ ७३ ॥ रविचंद्रशुक्रशौराः कुर्वन्ति नरं सुपंडितं नित्यं । रपतिप्रियं
 सुधीरं सुभगं कलहप्रियं सुतरां ॥ ७४ ॥ रविभस्मतबुधनीवा जन्मनि भाग्ये नरं प्रकुर्वन्ति । देव

श्राष्टां क बुधाः पुरुषः प्रथमेव यत्सि सुतं तं भाग्यं गृहे सविनाशिनः ६२ वं बुधरा सुतगुरुवः
कुर्वन्ति नरं जितेन्द्रियं प्राज्ञं गुरुदेवमाधुनिरतं विघाधरं भोजिनं सुधगं ६३ सत्रण
गान्धर्मस्य प्रभाती एस्त्री प्रियं पुवतिवश्यं पुवतिविनाशितस्तारं कुजभरगुनं दना
भागे ६४ श्यामलमातवंशं दुष्टं दात्ये निराकृतं मात्रा शशिभूमिजरविदुजाननपतिन
राधियं भागे ६५ शशिबुधजीवाभागे कुलवंशविवर्धनं कुर्षुः ॥ आचार्यविभवमित्रं नप
तिवज्रसधनो वेते ६६ मातलपत्नीजनकं मुदितं मानाचिंतं प्रचुरपितरं कुर्वन्ति सौम्यशी
लं शशिबुधशुक्रानरं भागे ६७ शशिबुधशुक्रानरं वमे लीवाचारसुविज्ञं लं मलिनं तन
पतिकुत्सितधियं संग्रामसं मुखं दीनं ६८ चंद्रहस्तपतिशुक्राभागे जातस्य पुरुषस्य स
भवति नरपतिरुत्पन्नपतिकुं भूपतिश्चैव ६९ शशिगुरुसौराभागे कुर्वन्ति नरं प्रियता
पं तत्परव्रतं सुशीलं विख्यातं सर्वशास्त्रकुसलं ७० शशिशुक्रयमाभागे कृषिज्ञतिर्षो
त्रिषोषणनुरतं कुर्षुर्भनुजमपायं मरुतातिथिगुरुस्वजनभक्तं ७१ वज्रविषयपतिं रव्याति
नरं दलत्कारसत्कृतचंद्रं कुजबुधशुक्राभागे कुर्वन्ति नरं सदा सत्यं ७२ परवंचनासुनि
पुं तमोधिकं सर्वशास्त्रमतिवाह्यं कुजसौम्ययमाभागे कुर्षुः परतर्ककं गुरुं ७३ बुधगुरु
शुक्राभागे जनपतिनरं सुरोयमं विषदं विख्यातं नरनाथं विद्वांसं धर्मशीलं च ७४ पुष्टपुष्ट

विद्वान्पलमो भवेत्। मंत्रीचादंडरेता चाधर्मभावगतेऽरोऽ॥ गुरुदेवातिचिदत्तः।
 सुदारे विभवात्तितः सुखी सज्जनसंपन्नो दाता धर्मस्थितेति॥ १२॥ धर्महीनो
 वधरतः सुहृत्सतविवर्जितः। यतो यता पीरविजेष धर्मसंस्थे सुखेऽन॥ १३॥ इति भा
 ग्यचिंता। अथ दशमभावाचिंता। लग्नादिधोर्विलयुजो दशमं वक्तुं। अथ दशम
 भावमुभयुक्तदृष्टं। तत्सौख्यवृत्तिपमणोरवलखेद्युक्तं दृष्टं प्रयासोऽनृत्तिकरं
 वदन्ति॥ १॥ खल्वेखवंगविद्युतखवनां शपेसोचुः। शके स्वतन्त्रे सुखं वृत्तयः।
 नीचादिभागगृहे ल्या सुखात्पुण्यदा सोपचार्यरतिका तु चराश्च॥ २॥ ताः। १२ खेति
 त्सितावयशशीचरकोपजीवः। खेत्त्यान्पात्रतिभवात्तिलकर्मसिद्धिः। कर्मण्यगुः
 स्वर्गः। कुजमुक्तसौम्येयुक्तेनाएजण्धनत्रिधनक्षयोस्तः॥ ३॥ अथाष्टिरंगविधुतो
 दशमेकं मुखेस्ता तां विकारिहितबंधुकलत्रभृत्यैः। त्रेधा यत्ताभधनौ॥ १॥ ११॥ २ स्वस
 हृदिपुष्पः स्वेषारिगैर्विदुर्विधावेल्लिभिः। अथैस्ते॥ ४॥ अथ कर्मभावे दिग्गृहयोगफलाहो
 राप्रसीचे। सुदेहो निर्जितारातिनिर्दिष्टो बलनायकः॥ ५॥ शीलो राजसोलगताः सर्वे द्वाः
 कर्मसंस्थयोः॥ ५॥ भूतको विकलारंभः। प्रधाननपसेवकः। नित्योद्दिग्गृहविकलः। क
 म्पिण्यदिसभोमयोः॥ ६॥ गजाम्भैधिरीना यो विख्यातो जायतेनरः॥ कर्मणि शार्कयो र्वन
 नीचगृहसंस्थयोः॥ ६॥ त्रिंशे कुलेपि संभूतो नरः। स्यादकं जीवयोः॥ कर्मस्थयो धिशाः। सौख्य

39

४३

त्रकर्मरतिर्भवतिभूष्णः॥५॥सुकृततदेसुखस्येसुकृतीगुरुदेवपूजनोत्तिरतः॥वपुष्
 सुदरमर्तिःसुकृतेसमेताभवंतिस्मृताः॥१२॥शत्रुप्रणतिपरायमधर्माकलितंकला
 विकलादेहं॥दर्शनानिद्रानिरतंसुसुकृतयतिः॥१३॥गुरुते॥१४॥नवमपत्तेसप्तमो
 सत्यवतीसुवचनासुलभाचाशीनश्रीयुतदुषितासुकृतयताजायतेनियते॥१५॥
 स्त्रीजंतुविघातीगुरुबंधुविवर्जितःसुकृतनिरतः॥नवमेश्वरसुगतेक्रूरःखंडस्तुवि
 ज्ञेयः॥१६॥सुकृतपतिःसुकृतगतःसुबंधुभिःप्रीतमनुलितसमत्वं॥दातारंदेवसुखंस्वज
 नकलत्रादिषुचसत्ते॥१७॥रयकर्मणंरपलाभंसुकर्मनिरतंमातुरविघ्नं॥धर्मरग्यातंकुस
 तिसुकृतपतिर्गगगहलीनः॥१८॥द्वादशगेलुकृतेशेनानीदेशांतरीसुलपश्रुविघ्ना
 वानसुभस्वेदेकूरेचभवेतकुमतिर्धूर्तः॥१९॥फलं हिल्लाजे॥तीर्थचधर्मकृदिनोनवमे
 यचंद्रस्त्रीपिनस्त्वस्त्रिहवातभपंचचक्रैः॥२०॥गोत्पा२॥मं वृमातम्यति॥सुसुतेष्यज
 नवरतोरवौ॥चित्तयोचितद्विराधीत्यादस्तुलेधर्मभावगे२०॥सोभागात्मिनित्राधिय
 म्पीसुखसंजनः॥धर्मभावगतेचंद्रेष्टलोशांतश्रजायते२०॥धर्मिनी॥निपापीस्यत
 विषयः॥प्राणिवधेरतः॥न्यस्यभेधर्मभावस्येभूमिजेनपसत्कृतः॥२१॥हृमाचारीधनी
 मीनिपुणोत्तानवानरुधौ॥धर्मिहौधर्मभावस्येतपस्वीचप्रजायते॥२२॥यहादिकर्मनिरतो

भास्कर भूतनमग्नं दनाश्रजनवेति। कूर्याहसतिरतं चरस्मापहा रिं चैव। ५२ वि
 भूतुतेरविपुत्रादश मस्याः। कूरु कर्मिनि दंतं च। उत्पद्यंति मनुजं निगदपापं दुराचार
 त। ५३। रवि उद्यगुरवोदशमे विद्वं संलपसं पुतं शुभगी। उत्पद्यंति पुरुषं धार्मिकं
 ल्लमं चैव। ५४। रवि शशिमग्नसुतपुत्रादशमिधार्मिकं विगते रोषं। जनयं त्यरभूतं सी
 भाग्यपरिष्ठयसमं ५५। रवि उद्यगुरवोदशमे कूरु च पलनं विद्वं लं च। उत्पद्यंति
 नियतं शास्त्राणि परिज्ञातां गवां। ५६। रवि सुलग्नभृगुपुत्रादशमस्यानो यगानं कूरु
 सुभगं विद्यासुधनं कर्म रतिभोगभोगिनं तिसं। ५७। रवि सुलग्नभृगुपुत्रादशमस्य
 नरं प्रकुर्वंति। प्रायेण लोकमाया च। रित्रवलानलो भितो धीरात। ५८। रवि भार्गवभान
 सुतादशमस्यानो यगानं कूरु। लोभाविनमतिवपलं समस्तजनविप्रपुत्रं च। ५९। भो
 मेदुजसुरपुत्रादशमिधार्मिकं न वज्रं कदुवपरिवात। जनपतिदशमसं स्या विविधधनभाज
 नातपुरुषान। ६०। शोभनं लिप्याभिरताया ला कायानसुवर्णकारांश्च। कूरु। कुजपु
 धपुत्रादशमस्यासं लो कहीनान। ६१। भो मरुदधस्य पुत्राजनयंति नरात्रयं सीता
 श्व। निद्रानिरताश्रवना रणमस्यानो यगानसं स्या ६२। भो मरुदधस्य पुत्राजनयंति नरात्रयं सीता
 दशमाश्रितानं कूरु। धनसं पुत्रं सनयं देवद्विजजनानुरति। ६३। विद्याधनमनहीनं धम
 पुरुषं लोभ्यवर्जितं विकलं। कुजसुरग्नरविपुत्रादशमे कूरु नरं नीचं। ६४। सोमभृगु
 नापुत्रादशमस्यानो यगानं रं मलिनं। उत्पद्यंति सत्यं वधविधं विवाद निरतं च। ६५। उद्य

५१

५५

॥
स्त्रीः वंशपः समद्वः स्यात्सुभगेन पक्षे ल्लेभः । समुत्तरे भास्करे चंद्रात्कर्मिणो वननाशि
तः । ॥ १३॥ भूतकः कृपलो दीने वधवंधनभा भवेत् । प्रवाचिचौ रमुत्पन्नं चंद्रा द्योमृज
मंदयोः ॥ १४॥ भूतता रिमहाश्वरः शशाका द्वौ मलौष्ययोः । भवेच्चुसकला दलः सजीवी
कर्मसंस्पयोः ॥ १५॥ मित्रे भोल द्यविभवः स्यात्तदाश्रय जीविनः । बलने वा भवेच्चुसका
मिभूततजी वयोः ॥ १६॥ वि देष्टा गो वलिहृत्पाहे ममुक्तादिभिर्नरः । जीवति सुग्राश्रया
विदेर्दोर्मासु मिभूतसुतमुक्तायोः ॥ १७॥ साहू ली जायते पुंसः कर्मपुत्रौ मलौहितः । चंद्रात्क
पुत्रौ ममंदयो जायते नरः ॥ १८॥ धर्मि होनायकः स्यात्तो रप पूज्यो धना दितः । लिपि वि
ध्या सुस्त्ररहस्युद्रा द्यो मिउधे ज्ययोः ॥ १९॥ श मित्रार्थ वनिता लौरव्यभा वसुधाः सचि वी
भवेत् । दिष्टा धी शोच वा चंद्रा तरव मध्ये उधस्युक्तायोः ॥ २०॥ भूत भांड किं नरोत्तरे व्यलिपि कृ
प्रजापते विद्याचार्यो प्रविद्यातश्चंद्रा द्यो मिभूतमंदयोः ॥ २१॥ रप भूतयो द्विजपतिः समर्थः शो
कवर्जितः विद्याचार्यो भवेच्चुसका द्यो मिदेवे ज्यमुक्तायोः ॥ २२॥ परोपताप कृती च सिद्धांतः
प्रजापते । प्रसिद्धश्चेद्विद्वत्तश्चंद्रा द्यमे जी वमंदयोः ॥ २३॥ तैलः सुवर्णिका रश्च ना घवित्रक
रो भवेत् । गंधोः जी वकश्चंद्रा द्यमे ज्यमुक्तामंदयोः ॥ २४॥ सारा वल्गो रविभौम चंद्रा पुत्राश्च
द्रा द्यमे स्थितानरंधराः । जनपत्सु तमपुहृषं नयति जन सर्वजन पूज्यं ॥ २५॥ रविभौम दे
व पूज्या दशमस्यानो पगानरं शुभगं । शक्राणं जेतारं तनयं तिसप्तद्विसं पुज्यं ॥ २६॥ चंद्रा द्यमे

कर्मभेः ॥ १०५ ॥ लुविदानवकुलः शरैर्विशालांगो नरो भवेत् । वृंदात्मनि स्थिते भो मधुधसु कृशनेऽ
 रे ॥ १०६ ॥ धीरो धनसमृद्धिश्च पुमानव कुकुटं वभाक् । दूदो देवा मगैर्भो मजी वसुशनेऽश्वरे ॥ १०७ ॥
 मेधावी लो कदचित् प्रांतात्मा पुरुषो भवेत् । कर्मसंस्थेर्विधोः सौम्य जै वभा गवभा नृजै
 ॥ १०८ ॥ रमे योगाः प्रयस्यंते सौम्यग्रह निरीक्षिताः । अप्रभः प्रोक्ताः पायग्रह निरीक्षणात् ॥ १०९ ॥
 वेद्योः पुरोहिताः शास्त्रा एका वंचका नरः । जायते कर्मगैः पायैः सौम्यग्रह निरीक्षितैः ॥ ११० ॥
 अथ जीविका । त्रादिधोऽतिलपुजो भ्रपगा शाना यात खस्यग्रहात् दशमस्य गणाच्च वनिः ॥ १११ ॥
 स्वर्णे षधोर्ल कं त एादिभिर्कभागे स्त्री कृष्य कृष्य जन जैः अहि मां शुभागे ॥ ११२ ॥ सुजा नि
 धातु समरैः दिति जं श के च शिल्पादिका मगलितै र्निचितो बुधांशो । धर्म दिता करं सु
 रादिभिरीत्य जं शोऽप्यादि गो म बिधिरिष रत्न धनैः श्रौं क्रो ॥ ११३ ॥ धार म्मा द्यु वधनी व क
 शिल्पिका धे र्धं दित वे भ वति वृत्ति र्हा स्वदा सात । हेमौ षधादिभिः स्वर्णैः कृषि योऽप्ये
 विधौ । धातु स्रसा हसै र्भो मे ह कला का मय लै पनैः ॥ ११४ ॥ धर्म क्रियादिभिर्ग्रीवेषु रत्नादि
 वादिभिर्जीवेषु रत्नादिभिः सिद्धे दशमैः न दर्गे ॥ ११५ ॥ मृमुक्तादि विद्रु मज्ज लोत्प वलिक सले
 रमलि व्यादि षं षध वलै र्निधुन सवर्गैः । रास्त्रागिके निपरिपो षण्णं खमुक्ता विद्यादि
 कादि कृतिभिः खलु कीट वर्गैः ॥ ११६ ॥ अत्रा हका ह विविना द्विः सुवर्णैः पकुष्ये द वत कृषिक
 धातु मर्षसिंहे । गंधर्व शिल्पि क हिरं मय कर्म तो ल्यैः कया गलैः स्यमलिभिः शकटैर्नभ

५९

गुरुमुखादशमेजनपतिसदेहसंपुतं पुनः। धनिनमति सौख्यपुनः धर्मसंतंसात्तिकं
 द्वा। ६४। बुधदेवपुत्रानकोजनपतिनरं सदा दशमसंस्थाः। धनधर्मपुनः प्रातुदप
 वित्तं सत्यचित्तं च। ६५। बुधभगुसुतरविपुत्रादशमस्यानोपगानरं कुपुः। सचिवं चो
 नमपुनः धनधर्मसमन्वितं सुभगं ६६। सुतरुभगवशानयो जनपतिनरं त्वने ककर्म
 रतं। दशमे विज्ञानपुतं मल्लपरदशानिरतं च ६७। विसृतांगनरः, क्रूरो दाता सकलकर्म
 कृतरतिभो मत्तदेवेत्यै च दशमगौ भवेत्। ६८। माता कारो लेख्यचित्ररतः, कर्मकरस्त
 या। च। ६९। दशमगौः, सूर्यभो मत्तदशमगौ वै। ७०। चंद्रादशमगौः, सूर्यभो मत्तदशमगौ वै।
 नापते पुनः कृती चरतो धर्मसमन्वितः। ७१। कृषि कर्म मशीलम्ववत्तधान्यधनाचितः। स
 होद्यमीभवे चंद्रात्सूर्यपारेत्यसितैः। ७२। परस्वरहणेशक्तः, कूरकर्मरतो भवेत्। अ
 कारजीवशानिभिश्च दशमसंस्थितैः। ७३। सक्तो च रोप्रकाप्यश्च जायते रिपुलानरः।
 चंद्रादशमगौः, सूर्यभो मास्फुजिदिनात्मजैः। ७४। वाचः, मधुरो मल्लवृत्तिः, कर्मलक्ष्मणरः।
 चंद्रादशमगौः, सूर्य कथ्येत्पुनः भवेत्। परेषां वचनासक्तो मेधावी कूरचैकितः। ७५। रवि
 सौम्यस्वरचित्तैश्च दशमसंस्थितैः। ७६। कृषिणानुरतं दत्तं वाग्मिनं कठिनं नरं, चंद्रादश
 मगौः, सूर्य कथ्येत्पुनः भवेत्। ७७। रविजीवास्फुजिनां दैश्च दशमसंस्थितैः, प्रवाससक्तो
 मनुजो भवेद्विधिचैकितः। ७८। अधः, समरे मूरः, वडितो निडलभवेत्। चंद्रात्कर्मस्थितेभ्यो मे
 बुधवाक्यतिभगवैः। ७९। विरितकठिनः, मूरः, सुदोक्तश्च संगरे। भूमिपुत्रं देवस्य शनिभिश्च द

अधमादिविकल्पेत कुर्वन्ति विहृतं तदा ॥ २३ ॥ इति द्विगुहयोगाध्यायः ॥ निर्वर्त्तजः पा
 मरते यं त्रुः शत्रुवारणः ॥ २४ ॥ अथमात्रियासु कुशलः सहस्यैः सूर्यशशिभौ
 मे ॥ १ ॥ तिजस्वी निपुणमतिः शास्त्रकलासाधुगोष्ठिपातरतः ॥ २ ॥ नृपः नृपकरोपी रो
 रविशशि शशिजैस्तथैकस्थैः ॥ ३ ॥ क्रोमापानिपुणः खेवाकुशलो विदेशगममलः
 मेधावी ब्रह्मपलगतिः सहस्यैरर्कशशिजीवैः ॥ ४ ॥ रिपुगणनां क्षयिता नृपतिषु स
 धनहरलेनिरतः ॥ ५ ॥ रविशशिमुकैः सह गतैः भवति नरो दंतविकृतश्च ॥ ६ ॥ पर
 मनुजः ॥ ७ ॥ धातुविवादे निरतो मूर्खः परतर्कको दृष्टिश्च ॥ ८ ॥ सूर्यनिशाकररविजै
 त कलत्ररहितः सहस्यैरर्ककुजसौम्यैः ॥ ९ ॥ वचसि निपुणे महाधिः क्षितिपतिर्मंजु
 सुभगो वास्तव्य संयुतो मनुजः ॥ १० ॥ भगुभौमदिवसनाथैः संयुक्तैः स्पाहिभवयुतः ॥ ११ ॥ वि
 नुभिः सहितैः ॥ १२ ॥ तिजातुरोतिधनवान् शास्त्रकलाकाव्यगोष्ठिशिल्पतरतः ॥ १३ ॥ वाचस्पतिबु
 रुभिः ॥ १४ ॥ स्त्रीहेतोः संतहा शशिस्तुतरविर्भीर्गवैः सहितैः ॥ १५ ॥ लीयाचरो दृष्ट्याः सर्वजितो बंधु

वक्ष्ये विधतः पुरुषः परात्मजः स्याच्छाकणनियोगे ॥ १ ॥ स्त्री दुर्भगो ल्यवित्तः सुवर्णलो
 हा प्रकारस्थयति ॥ दुष्टस्त्री विधनानां बुधकुजयोरोधधनिये निपुणः ॥ ३ ॥ शिल्पक
 लिशास्त्रज्ञो मेधावी वाग्निशारदो मतिमान् ॥ अस्त्रप्रियः प्रधानः सुरगुहकुजयोः समा
 गतयोः ॥ १४ ॥ रज्योगुणप्रधानो गणितज्ञः परदुवतिगो धूर्तः ॥ धृतानयतशागुरेते वि
 टः सितेरुधिरसंपुतो भवति ॥ ५ ॥ धन्वी प्रजालकुशलः प्रयंचकस्तेयकर्मनिरतश्च कु
 जसौरयो विधनि प्राशविप्रात्रः कलितचिः स्यात् ॥ १६ ॥ रत्नविधेर्विहता प्राज्ञो विवगेय
 वाद्यविमनुजः ॥ बुधगुरुयोगे धतिमानसौरव्यपुतो जायते वश्यं ॥ १७ ॥ प्रतिशायध
 नोनप्रज्ञो बहुशिल्पो वेदवित्सुवाक्यश्च ॥ नीतिज्ञो हास्यरतो बुधसितयोगे यथा ल्यस
 चिः ॥ १८ ॥ कृष्णवानदंभप्रायः प्रयंचकः कलितचिर्गमनशीलः ॥ निपुणः श्लेधनवाक्यः प्रा
 निबुधयोगे पुमानभवति ॥ १९ ॥ नीवति विद्यावेदैर्विशिष्टधर्मस्थितिप्रमाणपुतः ॥ नीवसि
 तयोर्मनुष्यो विप्रिष्टधर्मस्थितिप्रमाणपुतः ॥ २० ॥ नीवसितयोर्मनुष्यो विप्रिष्टदारेभ्य
 वेद्वनवान् शूरो वित्तसमद्वानगराधियति भवेद्यशस्त्री च ॥ शनिनीवयोः प्रधानः प्रे
 ल्पभागा संघातानां ॥ २१ ॥ दारुविदारणदत्तस्त्वदयचित्रादिकर्मकृच्छ्रित्यी ॥ मल्लोनटः
 पशुयति ॥ शनिसितयोगे पुमानरव्यात् ॥ २२ ॥ उत्तंकलंगगनगायधन्यो न्यगणस्थिते ॥

भिविदं पुरुषाणां शशिना गवसौरिसंयोगे. लकविः क्षोणीनाद्यः लघुवतिपतिः परार्थउक्तः
 गार्धर्वदेव कुशलः स्यात्पुनरुत्तरसुतैः सहितैः ॥ २० ॥ मकुलीने विकलोगश्चपलोद्धृष्टः
 जायते मनुजः ॥ मुरवरेनित्योत्सा ही कुजभगुद्धनदनेः सहितैः ॥ २१ ॥ त्रेष्वः सामपनेनः
 त्रवासशीलैः भवेद्यनवेगी ॥ रमते प्रसहनशीलैः कथा किं रुचिरेः सहैकत्र ॥ २२ ॥ नपतीष्टः
 सत्सुतवानविलासिनीरुहसदाप्रवृत्तौ रम्यः ॥ सकलजनानंदकरो भर्गव गुरुभूमिजैः
 सहितैः ॥ २३ ॥ रपसंमतः कृपां गेरीचाचाये विगर्ह तोमं त्रैः ॥ भवति नरो विगतघृतं लः सु
 रं न्यकुजसौरिसंयोगे ॥ २४ ॥ चरित्रविहीनायाः पुत्रो भर्त्रा भवेत्सखविहीनः ॥ नित्यं प्रवालशी
 लः संपुकेः सौरिकुजसुतैः ॥ २५ ॥ सुतनुः सपितारागले नपति सत गुरुधापुलकीर्तिः
 बुधगुरुसुतैः सहितैः भवति नरः सत्यवचनश्च ॥ २६ ॥ स्यान्नधनैश्च धनं प्रदं वज्र
 योनिनं सुदारयतं ॥ धति सौरम्यपुतं शुभगं जनपति बुधार्कजीवाख्याः ॥ २७ ॥ मुरवरोद्ध
 र्त्तनतवाक्यरपुवतिरतो भवेद्विषमशीलः ॥ बुधशुक्रसूर्यतनयैः कलास्वभितः
 स्वदेशरतः ॥ २८ ॥ मूत्रकुले पिजातो भवति नरो भूपति विपुलकीर्तिः ॥ गुरुभार्गवदि
 नकरजै रे कस्यैः श्रीलसंपन्नः ॥ २९ ॥ पापैर्दुक्ते चंदे मातृभावः प्रकीर्तितः प्रापः ॥ सूर्ये पि
 तृस्तया नैः शुभं भवेव देधि मिश्रितैर्मित्रं ॥ ३० ॥ प्रापः शुभाः समेताधनभूति यशोवितं
 नपति चेष्टं ॥ उत्पादयति मनुजं भयं डलमंडनं चेष्टं ॥ ३१ ॥ पापास्त्रयोपिमिलिताः कुर्वन्ति
 नरं सुदुर्बलं लोके ॥ दारिद्र्यादुःखतपंगर्हितं रूपं विनगृहीतं ॥ ३२ ॥ इति त्रिग्रहयोगाध्यायः ॥ लि

५४
 भिः परित्यक्तः। सौरादित्ये दुस्तैरेकस्यै जीयते पुरुषः। १३ दुर्बलवत्सुः श्वरः प्राज्ञो निस्वस्त्रभूष
 तेः सचिवः। ययकार्यकरेणित्यं भागवदुहभास्करीः सहितैः। १४। ग्रसदृशकायः पूज्यः स्व
 जनवृक्षे वृष्ट्याः सदा रसुतमित्रः। नपतीष्टो विगतनयः जीवकिजदिनकरैः सहितैः। १५।
 शत्रुभयात्सो द्योमेन कलाकाव्यवर्जितो मनुजः। कुत्सितचरितः कुक्षोलिताकीरविसंपु
 तौ भवति। १६। पायकराजायंते नीचचारीः सुहृत्स्वजनहीनाः। ग्रन्थिदिनस्य पुरुषाः शशं
 कवधममित्रैः सहितैः। १७। प्रणतो गंस्त्रीलोलस्वाश्वोरः कोतश्च संमतः स्त्रीणां। भोमशपां
 कसुरे ज्यैरेकस्यैश्चंडोषश्च। १८। दुःशीलायाः पुत्रः पतिश्च तस्याः सदैव निर्दिष्टः। कुन
 भगुशशिषिः सहितैः श्रृणुचिः शीतभीरुश्च। बाल्ये यतजननीकः लडो विषममम्लोक्त
 विदिष्टः। जायेत नरो योगेभ्यस्तुतशशिभात्करपुतानां। १९। धनवान् कल्पो वाग्मीति न
 स्वीरव्यातिमान् विपुलकीर्तिः। वज्रमित्रभ्रातृसुतो बुधे दुस्तरं प्रति तैर्धुतैः। २०। विद्या
 संस्कृतमतिरपि नीचाचारो भवेत्पुमान् जातः। सेव्याधनप्रलुब्धो बुधभागवच्चंद्रसंयोगे
 २१। प्रसुतो विकलः प्रोक्तो वाग्मी च सुहृत्तः क्षितिपाः। भवति नरः संयोगे शोरे दुःशशां
 पुत्राणां २२। साधीतनयः प्रारः कलासुमित्रो वज्रशक्तः साधुः। २३। गिवगुहशशिकोगे जातः पु
 रुषो भवेत्सुभगः। २४। ॥ स्त्री बुद्धिर्नयवान् वृद्धः स्त्रीसंगतो विगत रोगः। शशिवाचस्यतिश
 रेरेकस्यै ग्रामहृदपतेः। २५। लिपिकरपुस्तकवाचकः पुरोधसा भवति जन्मसु कृतैश्च

सहितैः॥१२॥योधः प्राशस्तीक्ष्णो नीचाचारः कविः प्रधानमंत्री चमपतिर्वायुधार्जि कु
 जसौरिस्त्रिगोर्गेः॥१३॥शुभगः पूज्यो लोके धनवान्नृपसंमता भवेत्तस्मात्॥रविभो
 मजीवशुक्रैरकेस्ये नीतिवान्पुरुषः॥१४॥लोन्मादोगणमायः सिद्धार्थे विंधुमित्र
 रुक्तः॥भानुकुजजीवसौरेः संयुक्तैः स्यान्नृपाभिमतः॥१५॥विकलो नीचाचारो
 विषमाक्षो लोकबंधुविदिष्टः॥सर्वकुजशुक्रसौरेः परामर्शं सर्वतोपाति धन
 वानसूची प्रधानः सिद्धार्थे वसुधनप्रदश्चक्रः॥भानुकुजजीवशुक्रैः भवति भव
 ति पुरुषः मुरवरः शुभगः प्राज्ञो मनुसौर्य सत्पशो च संपन्नः॥धीरो मित्रसह
 योरविभगुबुधसौरिकुजसंयोगे॥१६॥लुब्धः कविः प्रधानः कारुकनायोधिप
 स्त्रनीचानां प्रादित्यार्कसिते ज्यैराज्ञातातो भवेदिष्टः॥१७॥शास्त्रकुशलोनरेः
 सुमहामात्रो यवामहाबुद्धिः॥शशिकुजसोमजजीवैरेकस्यैर्धः पुमान्भवति
 कलहचिर्निद्रालुर्षीर्निद्रालुनीचः स्यादंधकीयतिः शुभगः विंधुदिष्टोनसु
 रकोशशिकुजबुधभागवैः सहितैः॥१८॥शूरो हि मातपितृकोटुः कुलजीवहुकल
 त्रमित्रसुतसुतः॥भवति लुक्कर्माभिरतः शशिकुजबुधसौरिसंयोगे॥१९॥विकलांगः सु
 कलत्रः साहसिको वृत्तमानसंयुक्तः॥प्राज्ञो वहुमित्रसुतः शशिकुजबुधभागवैः सहितैः॥२०॥

५०

५१

पिकास्तत्करमुख्योखरोगीमायाप्रपंचकुशलम्. कुधरविभौमशशां के रेक ह्ये.
पुमानभवति. धनवानत्र एतोनित्यं तेजस्वीयतिमान विगतशोकः. कर्मसमर्थ
निपुणः. शशि कुजगुरुभास्करोः सहितैः. ॥ २ ॥ अथ पुत्रतवागृह्णति. सुखभाग्निपुणे
धिलंग्रहणीलः. विद्यासुतदारपुतः. शशि कुजभरगुभास्करोः सहितः. ॥ ३ ॥
विषमाचारो हस्वो धनरहितो याचिता शानो मूर्खः. गर्दुः सर्वस्य तथारवि शशिकु
जसौरिसंयोगे. ॥ ४ ॥ सौवर्णिकः फलतालः फिल्लिकरो वामहाधनोधीरः. जातः स्यात्ति
रुजतनुः. शशिकुधगुरुभास्करोः सहितैः. विकलः सुभगोवाघ्री हस्वो नपसंमतो
मनुजः. जातः स्यादेकस्थैरविशशिबुधभागे वैः संततं. ॥ ५ ॥ मातपितविप्रपुत्तो ध
नसेख्य विवर्जितो भ्रमणशीलः भिक्षाशनो न्यभत कौरवें दुसौम्यार्किमिर्विलगुनेत्र
सलिलमगारणानां स्वामी स्यात्सौर्याभाग्रपतिरुजः. शुक्रार्कगुरुशशां के रेक
द्वैगतैः पुमान्निपुणः. ॥ ६ ॥ सामयने त्रसीदो वदुस्तुत वित्तो वरांगना सुभगः. सर्व
ज्यचंद्रसौरेरेकस्थैर्जीयते मनुजः. ॥ ७ ॥ वनिता सदृशा चारः पूरः सरोत्पंत दुर्वलश
रीरः. भीरुः सर्वत्र भवेदर्थे दुःसितासितैः सहितैः. ॥ ८ ॥ शूरोयस्त्रकारश्चक्रकरो
वापि त्रिधनदारः. ॥ ९ ॥ रवौतनशीलः समंतरे रक्तजीवबुधभौमे. ॥ १० ॥ यदा
रतमौरो विषमादो दुर्जनो विगतसत्त्वः भवति प्रसवे गुरुषोरविसितभौमे दुर्जेः

मि० तभौ म० दशा प्रवर्त्तते रखा ति मान्यमोत्साही० पितामि० चोरका धा० तै० पा० रीरः कुजगुरु सितसै
मौ म० दशा पं० स्थिति हीन रोग शोक संतुष्टः॥ वा० वस० नी० म० लि० स० च० वि० न० रते
मि० पु० ने० भौ म० दशा पं० दि० दे० वासी कला वि० धि० त० पु० स्व० ज० न० पा० स० वि० धी० ग० द्रु० य० ता० पित० शरीरः
संतुष्टः॥ ६५॥ भौ म० दशा पं० प्रा० पि० मे० ते० को० धा० ना० मि० वि० ज० न० र० स० गु० ले० द० य० स० त० द० ह० नो० विकलांगे
ले० श० वि० क० ल० ॥ ६६॥ श्री० चा० दू० र्ध० द० दशा पं० भौ म० स० गु० र० ग० ति० रे० क० वि० र० खा० त० व० ल० वा० न० य० पा० ल० वै० री० यु० धा०
रु० ग० ते० ग० वा० म० स० व० प० न० ॥ ६७॥ सि० ह० मि० त० भौ म० दशा पं० कु० ल० से० न० न० ना० प० क० म० हो० त्सा० हं॥ स० त० द० र० वि० न० ही० नं॥
प्रा० स्तु० मि० नि० की० रि० तं० वि० वं० ज० न० वे० त॥ ६८॥ क० न्या० मि० त० भौ म० द० र० ग० म० स० स० न० ल० र० वं० ल० भ० ते० य० न० कि० प० म०
दु० सां० वि० व० ग० ना० तं० भू० मि० द० र० पु० ज० हिं० ६९॥ तो० लि० नि० भौ म० दशा पं० म० ध० य० रु० चि० स्त्री० क० त० धि० य० रि० ही० न॥ पर
ज० न० क० ल० हो० पि० न० का० ग० ना० श्रु० ही० नो० ग० ही० नो० का॥ ७०॥ पु० लि० वि० लि० वि० त० भौ म० दशा प्रवर्त्तते सर्वसत्त्व विदेष्टाः
कृ० वि० धा० न० य० ध० ना० वा० शि० सु० द० रं० ह० बी० वि० वा० मि० प्रा० कु० ह० ॥ ७१॥ वा० पे० भौ म० दशा पं० दि० ज० दे० व० र० का० दि० मि० द्रु० न० ल
भ० ते० दु० र० वा० घ० क० र्त्ता० क० ल० ह० प्रा० को० नि० मान्य० ७२॥ भौ म० स० के० दू० दशा पं० वा० ह० न० सु० ख० रा० ज्य० र० न० स० प० न०
म० वि० वा० रि० त० र० ण० वे० ग० प्र० धा० न० ज० न० वं० धु० मान० य० व० ति० ७३॥ उ० द्या० मि० त्रं० त० द० दशा म० क० रे० भौ म० स० प० न० तो० धी०
ति० ॥ व्या० ल० म० गो० र० ग० श० स्त्रै० की० डं० कु० ल० ते० स० प० सं० तुष्टः॥ ७४॥ कुं० रे० भौ म० दशा पं० प्रा० म० च० र० वि० व० जि० तो० ति०
मा० री० स्थान० दा० दि० द्या० दु० र० व० त० प्रो० दु० र्का० र्गी० वि० न० श्रु० त० न० य० म० ७५॥ भौ ने० भौ म० दशा पं० रा० गी० वि० ग० तां० त्म० जो० वा० य०
नि० श्रु० ऊ० ल० वा० न० वे० दे० श० वा० सी० वि० च० र्चि० का० धै० द्रु० ले० श्रु० य० रि० त० प० ७६॥ व० र्मे० त्ता० ल० स० प० हि० द० श० रा० हि० द० श० पा०
शि० व० भौ म० स० प० नो० क० वि० र० खा० त० त० त्रो० का० भा० व० द्धि० गु० लं० ल० भ० ते० सं० ग्राम० वि० क० र्त्ता० पा० ल० वा० न० ७७॥ श्री० चां० शी० हि० स
दा० भौ म० स० प० स० द० र० तं० मनो० दु० र० वं० फ० ल० स० नि० क० धि० ना० श० श्रु० सं० म० त्सा० धि० म० भ० ते० ७८॥ भौ म० स० प० स्त० भ० य०
द० श० स० र्वा० प० द्र० व० का० रि० णे० वि० ना० श० म० ति० क० र्त्ता० को० द० प० रा० शि० प्रो० क्त० फ० ला० नि० सि० धा० ति० ७९॥ भौ म० स० प० स० म०
दा० श० श० क० वि० रो० धा० न० ति० वि० वा० दं० ज० न० य० नि० स० र्वा० वि० धु० वं० धु० नि० मि० ता० स्व० मान० हा० ति० वा० ८०॥ रु० र्ध० स्व० तं० ग०

51

56

चंद्रदशायां चावेगजाग्रतायो निवासवहुलादिः ४४। एवार्जितधननाशोऽप्यत्र सरसीधनीभवति
 मकरचंद्रदशायां वातोऽसदीनविग्रहवासी ४५। स्त्रियोदिनप्रवासीलेकेकशतवानचतिधनपुत्रः
 कुम्भाप्रितदशाप्रवर्तनेक्षीएवजिरायासे ४६। एकाग्रभागीचपलः कुलीसक्तोगदोदराभिः स्यात्
 वर्गेजमांशकदशातस्मिन्बलविदितोऽपितानिष्ठः। ४७। दंतदिकमिकीडासं पुत्रदारेः परित्यक्तः। पी
 त्रचंद्रचंद्रदशायां जलाधिभागीसदानरोपीमान ४८। गोमहियदार्पुत्रैः सभन्तिनेविगतशत्रुगणः
 नीचेवर्गेजमदशादिप्रगोत्रिधिसंग्रहं सुखं लभते। कल्याणीनां हि नोमातापितरवर्जितोदशावात्येध
 वर्गेजमगतास्यदशायां नोत्तस्यात्रेक्षभीलेंलाभकरः। सकुप्राप्तेषोमतिमानजलाधयेपदोनि
 विदंक्षुः। ५१। वंशदशाव्ययभवतैः सर्वेयायेधनागमंफलं। क्षीरेरिपुनीचस्वेपूर्वोत्तमलंदाणातए
 पातिः ५२। एवमचंद्रदशायां क्षीरेयाध्यादिक्षीरितोमनुजः। स्त्रीकृतदोषनिमित्तैर्दोषांसंप्रपठ
 ति ५३। नीचव्यासमदशापरलं व्याधादिमाश्रुयात्सततः कायगृहेणयुनेनिधनं। योनिविभंशं ५४
 फलगतेशहिमांशैराज्यमुत्तिमनोदुःखं। वंशदशायां रोमधैः पीडितं कारिजंभवति। ५५। एवदशाया
 सनकसिरलंक्षीरेस्त्वंधुनाशकरीः पूर्वधनागमेनजनयतिखलुलेवलंनित्यंउदयगतेराया
 हिंक्रमिगतेस्त्रीप्रजाधिसंपत्तिः। एवंचंद्रदशाफलमंशकचारेस्तथैववक्तव्यं। ५६। इतिचंद्रदशाफलं
 उग्रादित्यपूर्ववदकस्यायेग्रहास्तेग्रहोमुखः। उग्रपरस्याश्रयेभागेरुधंस्यात्तेसुखप्रदाः। ५७
 वक्रोपदावरेहीस्यादातोहीत्यनचक्रतः वक्रोस्त्वोत्तुवलंतुल्यंदशातस्त्वानुमध्यमा। वक्रानुवक्रमा
 लोकादशाफलमुदीरवेनः ताराग्राहणं सर्वेकामेवंतात्त्वविशुद्धः। ५८। भोमस्याधिफलानि
 राश्वजुतभृगभस्याहवाधैर्धनंभैवत्यानतवंचनेश्वरिविधैः क्रौंयेधनं॥ ५९॥ शिशुभृ
 वाधनेश्वरततंरीजादनश्वतवंविदेषीसुतदारवंधुगुरुभिः कल्याणभागेतोपतिविगतशो
 स्यात्स्यात्स्वदशाफलधिकंजनयेत्। सुतदारधुनप्राप्तिः साहस्यकारिणरोगीभिर्दोषभुजे

तरावय वधान रोगात्ते विद्वान्। ते किंच पूजितो भवति। स्वे विकलशरीरः कुजगुरु सितसै
 रिसंयोगे। ३६। इति चतुर्ग्रहयोगाध्यायः। ३७। रवीवर्जं प्रपंचौ जाया विरहेण तापितशरीरः
 भवति पुमानेकस्थैरवी दुःकुजजीवसु चंद्रसुते। ११। परकर्म करोति नित्यं बंधुसहस्रिः क
 तो न बद्ध सत्। त्की वैद्याति च सरस्वति विकुज नृशुक्रसो मेम्रा। ३। अल्पायुर्न च धनमा
 तं धावदुःखा मातपितृभ्यां सहैव संत्यक्तः। भवति नरोगे यत्तु चिः कुर्जे दुर्गुरुभागे वा
 केम्रा। ४। युद्धकुशलः समधः परवित्तहरः। परोपतापी च। पिशुनः खलश्च पुरुषः। श
 शिकुजजीवदिवले श्रेः। ५। धर्मार्थविभवहीनो मलिनाचारः। पराभिरतः। पंचभिरेक
 स्थैः। व्यादिने शशिशुक्रशानिभौ मे। ६। यंत्रतो वहुविभवो नृपसचिवो दंडनोप
 कश्चापि। रघ्यातः। शुभकीर्तियुतो बुधेदुरविजीवशुक्रैश्च। ७। भीरुः। त्रिपक्षसंयुक्तः।
 सोन्मादो बंधवचनेषु निपुणश्च। उग्रः। परानभोजी बुधेदुर्गुरुसूक्ष्मरविपुत्रैः। ८। दी
 द्योरोमशगात्रो मंदोत्साही सुतार्थसुखविहीनः। स्यात्पंचभिरेकस्थैरविचंद्रबुधादि
 भृगुपुत्रैः। ९। वाग्मीन्द्रजालनितरश्चलचित्तः। लोपुत्रवल्गुभो मतिमान्। वहुशत्रुवि
 गतभयोरवी दुर्गुरुशुक्रभानुसुते। १०। कामी वहुदुर्गनरः। स्फूर्तिः। सेनापतिविगतशो
 कः। राज्ञां प्रियोऽतिशुभगो बुधाररविजीवशुक्रैः। स्यात्। ११। निस्त्रोद्विग्नो रोगी भिक्षुः।

विधिरोधनवान् शूरः सोमादो वाक्यदुःस्थितप्रकृतिः॥ मतिमानुदारविताभौ मैदृशनेश्च
 रसुरेज्यैः॥२५॥ कुलटीयतिः प्रगल्भः सपीत्तो नित्यमेव सो द्विगः पुरुषो वश्यं प्राशिकु
 जयमाभार्गवैर्भवति॥२६॥ विद्वान्विमात पितृकः सको धो धनयुतोऽतिशुभगश्चाभव
 तिनरो विगतादिर्बुधप्राशिगुरुभार्गवैः सहितैः॥२७॥ कृतधर्मकोर्तिरज्ञस्तेजस्वीविवु
 धवल्लभो मतिमान् नृपसच्चिवः प्रवरकविः प्राशिवुधजीवा किंभिः सहितैः॥२८॥ यरद
 त्रैः॥२९॥ सात्रा सहितः शुभगस्त्वदोषी दुःखितो भ्रमणशीलः स्याद्विदुः बुधा किंभृदुप
 गुरुभृदुसौरिभिः सहितैः॥३०॥ मूरो विद्वान्वाग्मी धनरहितः सत्यशोचसंपन्नः भवति
 पुमानिरुजतनुर्बुधा किंगुरुभार्गवैः सहितैः॥३१॥ स्यान्नल्लः यरिपुष्टः कठिनांगायु
 द्धुमदः ख्यातः॥३२॥ रमते प्रियसारमेयै बुधारयमवादी द्वंद्वसहिष्णुर्मतिमान् सहितै
 र्बुधैरगुरुसौरैः॥३३॥ स्त्रीकलहुरुचिर्धनवान् पूज्यो लोके च शीलसंपन्नः भवति पुमा
 निरुजतनुर्बुधा किंगुरुभार्गवैः सहितैः॥३४॥ स्यान्नल्लः यरिपुष्टः कठिनांगायुद्धुमि
 दः ख्यातः॥३५॥ रमते प्रियसारमेयै बुधारयमभार्गवैः सहितैः॥३६॥ तेजस्वी विजयुतः स्त्रीलो
 लः साहसः प्रियश्च नलः॥३७॥ भोगगुरुमुक्तसौरैः सहस्यते जीयते कितवः॥३८॥ मेधावी शास्त्र
 रतः कामासक्तो विधेयमत्यक्षः बुधजीवमुक्तसौरैः सहस्यते स्त्रीव्रसंयोगः॥३९॥ यादौ

54

रत्नविलसते। रविमुरवम पूखेस्तेम्रयापैरमि श्रेमिगिरिहनुनिवासीतापसः। स्यान्ना नैरेद्रः॥४३॥
 हुपणकदगाः। म्रुभप्रदा उदगहेयदिपायलंचयाः। त्वभुजहरि रिपुर्महीपतिः। सुरगुह
 त्पमतिः प्रकीर्तितः॥४४॥ विलगतायः खजलास्तस्यैवः। सहस्रहेमित्रदशांयाधिस्थितः। क
 रितिनचं पृथिवीतस्य दुर्कारवैरीयदिनाशप्रतीलं। ५० संरक्षि मूर्तिभगवात्तराशांकोमेघांशक
 स्थो गुरुणावदृष्टः। नीचनकम्पिन्नचवीक्षितो मेघः। प्राहृतितीशं यदनाधिराजाः॥५१॥ लगताच्छरी
 त्रि रिपुत्वाभयस्तलेषुसूताव खंडितवपुः। एषिवीक्ष्यरः स्यात्। दृष्टः। सुरैद्रसुहृदानचवीक्षि
 तांयेजिन्माधिपादशमिताः स्मरणोद्यवास्यातः॥५२॥ विश्रुद्रश्मिकलं रालहण्य रिधिनिक्षत्रसं
 पालकः। तुंगीशे समवस्थिते श्वसकलै प्रोक्षीक्षितो बौमगैः। कुर्याद्भूमिपतिं सवस्य वलितह
 त्तश्वसेनैमहदध्याच्छेषकणं कथं कथमपि स्माभारखिनाः श्वसनः सुधामडालो यमविश
 शोभः। शशीनवंशेन तिलिनीत्रियस्य। यदिक्षितीशे वज्रहस्तिरहः। म्रुभाश्वकै देषुनपापपुताः
 नीचाटिराशिरहितैर्विहगैस्त्रिभुजैश्च तं शकैर्विलपुतैः। म्रुभदृष्टिदृष्टैः। गोक्षीरशंखधवा
 लो मृगलां च नश्व स्याद्ययस्य यमनिसभमिपतिर्जितारिः॥५५॥ कुमुदगहनबंधुः श्रेष्ठमंशं
 प्रपन्नो यदि वलसमवेतः। यशपतिव्योमचारी। उदपभवनसंस्थेः पापको नैव नीचे भवति
 मउजनायः। सविभौमः सुदेहः॥५६॥ जलचरराशिनवांशकद्वौ तनुमवने म्रुभदेस्तकवर्गेश
 म्रुभखौ। खलु कंठकहीने भवति रजोवज्रचादणनाथः॥५७॥ वर्गोत्तमो हिमकरः। सकलः स्वकेशे

55

६२

कंदकः ॥ ३६ ॥ नतीचगृहसंस्थितान चटिपोर्तमथागताः स्वराशिमयवांशकं नृप इहे द्वे त्रैशंपदि
 कलाभिरिहरितेकुमुदखंडवो धप्रदेसुहृद्भिरिहवीक्षिताः दितिपतिविदधुग्रहाः ३८
 योयः पूर्णशिशिरकिरणं प्राहवर्गं नमं शंसुः स्पष्टाद्विगनगमनं यश्चपतिस्वोच्चसं
 स्थः सत्तोलीशं जनयति सदा स्वां दशां प्राप्य सौम्यः स्वानि लोके यदि वलपुताः कंदकक्ष्याः
 नपाप्ताः ॥ ३९ ॥ जन्मोदयलगतपतीवलसहितो के प्रगौहिउकसंस्थो दुर्दुर्जितगृहगश्चेत्रिक
 एगोवाभहेपालः ४० ॥ स्वगृहेभिन्नभागेषु स्वांशे वा मित्रराशिषु कुर्वति च नरं सत्तौ सविभोमं
 नराधिपं ४१ ॥ परमोच्चगताः सर्वस्वोच्चं शेषदिसोमतः त्रैलोक्याधिपतिं कुर्याद्देवदानववदि
 तं ४२ ॥ यस्योत्तरस्यां भगवानवशिष्टो बृहस्पतिः प्रागपरिचभागीव ॥ ४३ ॥ अस्तिनामारवदुद
 क्षिणस्यां स्वराजसदीर्गवानराधिपः ॥ ४४ ॥ शशी पूर्णः स्वांशं स्वगृहमथ वा स्वोच्चं वा प्रपा
 तोदिवः पातुमं त्रीदिति जउरुणा वीक्षितः ॥ ४५ ॥ के प्रस्यः ॥ रविल्लभे स्वांशे यदि वलपुतः यश्चपतिस्पा
 तस्यपः प्रभगंत्यस्यैव सुतुरुदधिभः शल्लकीनामरणं ४६ ॥ कुमुदगृहनबंधो वीतमा
 लसमस्तैर्गगनगृहनिवासे दीर्घजीवी विनाशः फलमशुभसमुत्पद्यन् के मद्रुमोत्पद्यवति
 जंते ॥ ४७ ॥ अस्ति पृथ्वीवदुदत्तपूर्णं बृहस्पतिकं कंदकं यदि ल्पतः ४८ ॥ तं गे लुषड्विदुधभागी
 वराउवेता स्वर्देमहवनि करैः परिरुजितांगः ४९ ॥ उत्पादयति कुलिशं कितपादपत्रं रक्षीपतिं
 सगरवेणुपयाति तत्पं ५० ॥ शुभभवनसमेतैः सौम्यभागेषु सौम्यैः स्फुटरुचिरकतौ पौत्रस्य

धर्मं विमुद्रता नवा सुटार मिजा ला मित्रैर्विशित युदा ता पदिसुतिका ने कुर्वन्ति देव
 सदृशं न पति महं तं ॥ ६० ॥ तयो गृहं पस्प भवेत्तु दुष्टे क ग्रहेण तेना पयुतं निरीक्षितं गृहं
 ये स्वोच्च गतं यदा भवेत्तदा कुटुंबीनियतं मही पतिः ॥ ६१ ॥ शुभ भवने शशि देवन मस्यो भव
 नपति प्रसमीक्षित देहो ॥ अगुतनये यदि श्रीन मुपेतो भवति नयः खलु कुलित वंशो ॥ ३३ ॥
 प्रस्त्रिपुष्करस्यः स्वोच्चैव वसं पतिः सलक्ष्मीकं उत्पदयति स्वा मिन मुत्तम मानं समग्र मु
 तः ॥ देवोच्च मुपेतः सुरभं त्रीदश मगो यदा मुक्तः ॥ नूनं भवति पुरुषाः समष्टि वीचरः ॥ ३४ ॥
 ता ॥ ६५ ॥ स्वर्ग शशी विपुल रश्मि शिख कलाः ॥ शशि स्थिता कुध वृहस्पति दान वेत्याः पात
 ल गादि न करेण शिरी क्षिता म्रसंस्तव पति न पति ॥ द्विज वंश जातं ॥ ६६ ॥ रविर्नयस्थः स्वत्रिको
 एगो पितृ स्वराशि संस्थाः सित जीव चंद्रजाः ॥ तृतीय पक्षे शाय गता म्रबं दतः ॥ कुर्वन्ति गोपा
 ल मिह क्षिती पुरं ॥ ६७ ॥ सप्तम भवने सौम्या मित्रा गताः सुहृद्भिरिह दृष्टीः ॥ उच्चैः कुजो यदि नयः
 समस्त न पपाल कः श्रेष्ठः ॥ ६८ ॥ रविशशि बुधवर्गैः ॥ मित्रां यक सौमित्र वरि पु भवन स्ये
 प्राग्दृष्टेनेती चे ॥ सतय सिभगु पुत्रे भूपतिः ॥ स्वात्प्रयाणे गत म द जल लेकं नीय ते यस्य रेणुः ॥ ६९ ॥
 स्वोच्चैः भानुः प्रकटित वलो यो म मध्ये स नीवः ॥ मुक्तो धर्म यदि कुल युतः ॥ खन वा शं प्रयत्नः ॥ लग्न म
 गिः ॥ शुभ गगन गोरा ज पुत्रेण दृष्टी पालो धवलित जगत स्पृशितैः ॥ स्वैर्धर्मो मिः ॥ ७० ॥ वृषे शशी ल
 ग्न गतः ॥ सुपुणः ॥ सितेन दृष्टो वणिजि स्थितेन ॥ कुधोपि पाता लग्न तो यदि स्यात्तत दान जातो भवति

52

६३

॥ महीपतिमपूर्वयप्रोभिरामं पस्याश्वहं दुरपातरजोभिभूतो भानुः प्रभातशशिनेनुक
 ॥ ५॥ सविग्रह कृते योगे चक्रवर्ती श्वरो भवेत् ॥ एकैकेन तया जाता मंडलानामध
 ॥ ५॥ ॥ कोपिविहगः ॥ दुपातयं च मंगलतो रयं ॥ समस्तबल संपन्नश्चक्रवर्ति त्वमे
 ॥ ५॥ पश्यति यदि चंद्रमसं विबुधगुरुद्विजभसं स्थितं प्रलवं ॥ प्रवति पृथ्वीमुदयां सु
 ॥ ५॥ रत्नं चोत्ति तदिगंतां ॥ ५॥ कुक्षीं गेत्रिकोण वा स्वयं स्थितो कय गग्रहस्तपा
 ॥ ५॥ किरणं निषादमपि पार्थिव ॥ ५॥ स्वग्रहे नृती पभागे शशी स्थितः ॥ पार्थिवं कुरुते परिश्र
 ॥ ५॥ यलोऽभमदा यदि प्रसक्तो महाराज ॥ ५॥ स्वश्रेदिवाकरो यस्य स्वचे त्रे च क्षपाकरः ॥ स
 ॥ ५॥ राजा गजदत्तौ पत्नी करोक्षित भूतलः ॥ ५॥ तत्र विबुधसं पते देवे न्यस्तगतेन बोदित
 ॥ ५॥ दृष्टे लुप्ता मंत्रिणा ग्रासीणा न पतिर्भवेदिह ॥ ५॥ उदये लुरमंत्रि वरो गुरुद्विजप्रयं च प्रा
 ॥ ५॥ तः कुरुते नियतं सत्पं पदितुं गतश्च बुधाः ॥ ५॥ मुक्तभास्वरे यो भगमे कमाश्रितः
 ॥ ५॥ जीवदृष्टमात्रकः स्यात्तदा महीपतिः ॥ ५॥ लगेगाः सितशशांकजभोमः ससं मे शशिनि वाक्य
 ॥ ५॥ तिष्ठतः ॥ तिग्मरश्मि तनयेन बहो जायते पृथुयशाः पृथ्वीशः ॥ ५॥ विबुधगुरुद्विजभो
 ॥ ५॥ मनकोशे रुधिरनिरीक्षित पृथिवलश्च ॥ जनपति कुत्ति न जन्म महीपतिः ॥ ५॥ पृथिवी
 ॥ ५॥ निगतोक्तिः ॥ ५॥ तृतीयगाः मुक्तशशिभास्कराः ॥ कुजोत्पलं स्यान्न वने बृहस्पतिः ॥ गले न म
 ॥ ५॥ लंगरहं शक्रा म्गोपदातदा हीन कुले महीपतिः ॥ ५॥ जीवो बुधी भगुलतो धनिशकरो वा

मधुप्रस्थिताः। लोम्पाः। पापाः। कर्मणि संस्थिताः। नपती मसंयोगो भवेत्कलाशसंस्थितः॥५२॥
 यो ग्रहः। भ्रातृसुताः। संस्थितास्तयोऽत्र वैद्वैर्यसंभतौ च। कलत्र लग्नं च गता च द्रष्टव्यं
 निरूप्ययोगः। स्वतु पूर्यकुंभः॥५३॥ सुविस्तरं नीचकुलोऽत्र वामपाविचित्ररूपाः। कथिताः।
 तीक्ष्णः॥५४॥ अतः। परंपा। र्चिवंशजश्च भवति योगा मुनिभिः। प्रकीर्तिताः॥५५॥ सिंहोदयेदि
 नकरो मगलां छनोऽत्रे कुंभस्थितो रवि सुतः। स्वर्गहसुरेज्यः। स्त्रोऽत्रे विभूतिनयः। पृथिवीस्वर
 स्प जन्मप्रदः। कललौ कनमस्तुतस्यः॥५६॥ अत्रे लग्नं पतिव ले वनि नया धर्मराशिं क्रमेण
 शुभे च शोभे लग्नं धनमय गृहाय यद्दुर्कमगे वा। महीमन् श्रीमानमवति निधनस्य मा
 तर्गसंघाः। प्रपाणे मेघानां श्रुतमंदजले भुतिमुत्पादयति॥५७॥ दनुजपतिर्दुर्हवंधुस्थाने स्व
 वेश्मगतो यदा तु हिले किरणं। खं रणिग्रस्तपः। समवस्थितः। त्रितनुभवनं प्राप्ताः। शेषां ग्रहा य
 दि भवति भवति धृति युक्त्वा त श्रीकस्तदा वहुवाहनः॥५८॥ सौम्योदये कृतपदः। कुमुदस्य
 वंधुजीवो योगो वलि जदानवयजितः। शेषां शुभमत्ययुगले यदि दैव मार्गां द्वाभुतिमिन
 यशा भवति द्वितीयाः॥५९॥ नक्षत्रनाथ सहितः। सबतिभः। स्यः। सौदिविलगत भवने हि वुके सुदा
 यः। देवारि हज्य बुध भूमि सुतः। सता भैः। रम्यातो महीपतिरिह स्वगुणैर्निदः। स्यात्॥६०॥ म
 गरशिं पतिरस्य स्थिते लग्ने वहुस्यति॥ कयोत्पवश्यं नपति भैत्रे भपरिवरितं॥६१॥ नये

द्वितीयाः ॥ २१ ॥ कामास्तः स्त्रीषु मया प्रितो वलीरवी दुवाच स्य निधिनि श्रुतः ॥ भवेन्नरे प्रो
यदि कस्मिन् स्तदा भवेद्विष्टा च वीपति रक्षणा मः ॥ २२ ॥ जायते ग्रभिजित्ति शुभकमा
भूयति भवति सोलुल क्रीतिः ॥ नीच देशकुलजो चित्तो स्त्रिना जयोग इति न व्यपदेशः
गुणान्तविष्टविष्टवव वेधत पातजा तस्ताराधियः सहयदा प्रति कृत्तिकायाः क्रीडसक
पाणफलकाहत चंडयोग प्रोत्थापिता हिता शिरो मिरिहा वनीष्टा ॥ २३ ॥ कुधोपपे ससमे
गे वृहस्पतौ वंदे कुलीरे सुरवराजो जमल ॥ विषजते भागवतं दने गृहे प्रष्टा स्ति रंधीम
नुज्ञे निराकुतः ॥ २४ ॥ एकोत्तरो विहगो वदिस्र क्रीति तीर्था वंदं कुधात ॥ अत्रैव मयुमेलगे
सकलमहीपाल को न पतिः ॥ २५ ॥ अयमेव स मुद्रा रवौ दौल गने यदि संस्थितो करोति हस
जाना यं सोम्यैः कैदे सुसंस्थिते ॥ २६ ॥ निरंतरं यदि भवने बुधद्रुग्राहः स्थिता उदयग्रहात्स
मस्ता ॥ संपत्तिरित्यवनीयति कृपा द्रुतु श्यो दव न पमं त्रिं च ॥ २७ ॥ सुत सुख दुष्प्रिय गता
यदि कर्म कीर्ति यति यक्ताद्याः ॥ वंधुसुता धिगजा द्यो वदुन र्यो जायते जितिय ॥ २८ ॥ कर्मसूत्र
लहोरा सुग्रहः सर्वप्रतिष्ठितः ॥ कुर्वति नगरं नाम यत्र स्यात्पृथिवी पतिः ॥ २९ ॥ मदनतनु सुरव
संस्थिताः शुभाः समग्राः कुजरविरविजा अधमला भला भसंस्थिताः ॥ नपतीना मसंयोगो भवे
त्कलश संस्थितः ॥ यदि भवति महीपतिः प्रज्ञात मूर्ति र्यवनपति कृतो ह्यपमही पयोग ॥ ३० ॥ ला

॥ शशां लोचनः ॥ १० कोपिकुरुते जातं नराधिपमदिंदमं ॥ १३ कंजे विलग्ननाथः प्रेक्षवलोमान
 वाधिपंकुरुते गोपालकुले चितं किंपुनरवनीश्वराणहि ॥ १४ ॥ कर्कटसंस्थे कंदे रुहस्य
 तिदिशामधामगतम्रासितः ॥ बलुरुदधिमेवलायाः स्वामी भवे भवति जातः ॥ १५ मेवेला
 हस्रलैरश्विः सहशंशिनां संस्थितः करोति नपं ॥ केरलकण्ठे धुविज्ञाता शोणकुलस्य ॥
 उच्चुल्यस्त्रिदशगुरुः ॥ केरववनवंधुसुगमं प्राशः ॥ १५ काश्मीरमंडलभवः करोति पुरुषाधिपम
 वरपं ॥ १६ लुगायस्व गेहापयं कंटकमेव यस्यामुक्तगुरुः ॥ सो वरपं भवति नरो राजा गममुद्रवो
 नरपतिः ॥ १७ संस्थानकालादिबलैः समेताः शुभग्रहाः केंद्रमुपागताश्च ॥ कुर्वन्ति पापैरविमि
 म्रचाराश्च ॥ कुर्वन्ति पापैरविमि म्रचाराः स्थितिं त्रिभुवति गेहा ॥ १८ वेद्विती ये दुधजीवर्णावा
 नयामुभे दृष्टदुतानसपिगाः ॥ स्फुरत्करो घस्फुटपि नदीकृतानरंजकुटुस्त्रिसमुद्रपालक
 कुंदब्रूकाशधवलः ॥ परिपूर्णमूर्तिर्जनाधिपेन बलिनमुभदेन दृष्टः ॥ स्त्रीमानभंगनिपुणं
 दधंतं क्षपायाः ॥ प्रख्यातकीर्तिसुनपंकुरुते नरे ॥ २१ ॥ देवमंत्री कुंदुवस्थो भार्गवेण समन्वित
 जनये च सुधापालं तिर्जितारातिमंडलं ॥ २२ ॥ कारकयोगे जाता भवन्ति पृथिवीभुजो नरा ये
 गजतुरगयन्ति विदलितरजोविता नं भवे जगने ॥ २३ ॥ कुजे विलग्नते तरणे शुनं दने रसानले मु
 क्तवस्वती दुजे ॥ मगोदये नंदन वांशकस्थिते रसातले लोभवति किंतीश्वरः ॥ २४ ॥ स्त्रीद्वेगुद
 तनुगतः स्वगृहे शशांकः सुकोदये परममुच्चमितोत्तितः ॥ मेघेतथैव सविता भगवान्

॥ १५ ॥ ॥ १६ ॥ ॥ १७ ॥ ॥ १८ ॥ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥

भोको रविजलहित स्त्री वृद्धिः, स्वमये वावास्वा मीदशमग्रहो भोगवः, सप्तमस्थः, ग्रोपे
 स्विह शिष्टिर किरणेव धुराणि प्रपन्नो यद्येवं स्याद्विलग्नयशसे जन्मभूपालकस्य ॥ १० ॥
 पिकुमुदबन्धः, स्त्रोच्चगतं पार्थिवं करोति नरं, किंपुनरं रत्नं इमं इलहिनकरधवलप्रकटि
 तदीष्टि, ॥ ११ ॥ लग्नं विहाय के देसकलकला हरिते निष्ठा नृपः ॥ विदधाति महीपालं विक्रम
 धनवाहनो जेतं ॥ १२ ॥ यदि पश्यति दानवार्जितं वचसा मधिपस्तदा भवेत्, नृपतिर्वा हुनापके
 तरे भुजगेंद्र इव प्रतापवान् ॥ दिवौ कलं यत्ते मंत्री कुर्यात्पश्येत्कृवं नरं, यशोभिः प्रासन्नं य
 स्य धारयंति नृपाः, सदा ॥ १३ ॥ तमाधिपतिः, स्वोच्चपश्य शशलां पुनं नरं कुरुते, वज्रगज
 तुरगवलो ज्यैः, समितविपक्षं महाविभवं, ॥ १४ ॥ दुः, स्वोच्चपश्य न करोति बुधभोगवौ नरं नृपति
 प्रणीतारि यत्तमुच्चितयशसं सोभाप्यवंतं वा ॥ १५ ॥ अग्निमित्रं शगश्चंद्रो हृष्टो दानवमंत्रिण
 निशासकुरुते लक्ष्मी धुजकत्रगजाकुलां ॥ १६ ॥ स्वोच्चोऽग्निमित्रभागे वा गुरुणा यदि दृश्यते, प्रा
 श्नी महीपतिं कुर्याद्विषेनात्र संशयः ॥ १७ ॥ जन्माधिपतिः, के देवलपटिपरिः, करोति पा
 रमं, ॥ १८ ॥ ब्राह्मणकुले पितृपतिं किंपुनरबनी शसं नरं ॥ १९ ॥ रविपयधिमित्रस्यो यदि चंद्रं समीप
 ति, ग्रं प्राकाधिपतिं कुर्याद्दुर्माधसहितं नरं ॥ २० ॥ उच्चस्थः शशितनयः कुमुदाकरपंधुना वसा
 म्द्विगतः, जनपतिमगधाधिपतिं गजमदगंधेन वासितदिगंतं ॥ २१ ॥ प्रधानवत्सं पुनः, संह

तिसन्निभलप्रानैश्चरेधमरुहव्यवस्थिते। दिवाकरेसहस्रमगेसहेन्दुनाचलस्वभाकोत्पत्तिः प्रजा
 पते ३४। शनैश्चरेलग्नगतेसर्वदेवहस्यतोसप्तमराशिगेच। मुक्ते एदशेशशिजे स्वतुगेजा
 येतपृथ्वीयतिरत्रधृष्यः ॥ ३५॥ पापोभवेत्सुरगुरौहितद्विष्टुल्लेखेसुरादिदयितः शशि
 निस्वराधौ। वापीतडागसुरवेशमकरोनरोत्रजायेतमानवपतिर्द्विजदेवभक्तः ॥ ३६॥ कः स्वो
 वृष्टभग्नगनगः संस्थितो निर्मितो मुक्ते के के भानुः प्रकटितकदः केवलः रतिवीर्यः वृष्टः कुर्यादम
 रगुरुणावचमस्येन जातं भवेति चं यदुग्नपतिं सध्वं यं द्युक्ता ॥ ३६॥ वरुणः सप्तजगेत
 गतो च वापि सिंहेंद्राशितिरतो ब्रह्मवर्तिसंस्थः ॥ ३७॥ मुनैर्दितकरे दुहीनद्विष्टः कुर्यात्पुंम
 जविमिर्जित प्राडपत्ताः ॥ ३८॥ वहति मरुशरीरे निर्मिते व्योम मध्ये वलितितिरुपसर्गः खेचरावृत्त
 वैराः ॥ ३९॥ उदपतिसुरवंद्ये मंडलेत्कालाय दिव्यधर्मरुहस्यो भार्गवः स्यात्तृतीयाशः ॥ ४०॥ शशि
 कृतौ चंद्रपुक्ते भवति मनुजनाय कीर्तिमुक्ते कृताशः ॥ ४१॥ प्रथिमि नगरके द्वे जमाधिपतिर्लि
 तग्नपति पुक्ताः ॥ ४२॥ पृथपतिवलयदिरहो लग्नस्यातपुष्कलोको गः ॥ ४३॥ पुष्कलयोगे पुरुषा जाय
 तः करोति लग्ननेरेंद्रचंडयति मध्ये मंडलनायः ग्रामपतिश्चैव भवतीति ॥ ४४॥ राशपादो लग्नपा
 यः श्विनिसूते पुष्पे च भस्करः कुरुते लग्नगते नरनाथो जनशमात्र के देवो ४४॥ इति वा

63

६६

भवेन्नपतिः प्रजापतिः ॥ २५ ॥ अङ्के ज्वा वसितः शुचिस्तिमिपुगस्वो द्वे च ॥ २६ ॥ प्राशीदहस्तीव्रवित्तो चनेनदि
नकुन्नेषेयदासो नप ॥ सेनायाश्च तनेन रेण्डपटलैर्विस्पन्नैरुवो वस्तभ्रान्तिसमाकुलाकम
लिनीलंकोचमागच्छति ॥ २७ ॥ कुरैनीचरिपुभवनगेऽसृष्टुष्टिक्वगैर्वाहोभ्यैः स्वाधुपरसुपगतैर्निर्मलै
केंद्रगैश्च आजायते शिप्रिरकिरणैः ककटस्थे निशाधामे कष्टत्रैर्निमुनमिदंयस्य सत्समातलेषः ॥ २८ ॥
हाराते स्वाभुषेतः स्फुटकरनिकरेः पूरितांगः सुदेमस्रंदः शुक्रद्विदेहो भवनमवगतः स्वेन पुत्रेण
दृष्टः ॥ चंद्राद्भानुर्द्वितीये यदि भवति तदा नैव दृष्टः कुजेन ज्ञाता जायेत यमेव ह्यगजतु रगलणभ
जष्टपीठः ॥ २९ ॥ रविशशिकुजैर्मेघैस्तने सितार्कि बुधेर्द्वेधे धनुषि न च मे देवे ज्येष्ठस्य भागमुपस्थि
तिः रविरपि यदि स्वोच्चे वर्ग प्रधानतया दये भवति नपतिः क्षिद्राजाता धाहता रिदिहो द्रव ॥ ३० ॥
शिशिरासुतजीवैः पंचसंस्थैर्न हीनैरविरपि रिपुंशो लोचुगेभ्रमिदुत्रे तपसि च दविपुत्रे
जायते पार्थिवे ॥ प्रथितविमलकीर्तिर्दानधर्मप्रतापैः ॥ ३१ ॥ त्रिदशगुरुदविर्हिमकरः स्वसुत
स्यपदाभगुतनपकुजस्य स्यत्तु दृष्टिगतश्च ॥ यदा भवति विलग्नगोयदि च भो दपराष्टि
रिह प्रथितयशा भवेत्तदिति पतिः क्षपितरिगणः ॥ ३२ ॥ बुधः कस्यालगे सुस्पतिगुरुश्चापि ति
मिगस्त्विनः क्षाणिपुत्रः प्रथमभवने कीर्ति सहितः शनिः प्रात्रुस्थाने त्रिदशरिपुर्वद्यश्च हि वुके
यदेव स्यात्तसूतौ स्वनुजविजयी भवति रिह ॥ ३३ ॥ यमे विलग्नगोमकरप्रतिष्ठिते दिवा कदेधुम
गते सितेष्टमे कुजे तिगे ककटगे निशाकरे भवेत्प्रसिद्धा जगती श्वरो नपः ॥ ३४ ॥ मगो दये भूमि

प्रदीपानदवाद्रिकिमुकजपमलिकर्णिकारान. रक्तवृक्षखंडरुधिरोद्यतडित्समूहान्विताधिकेति
 गदितः खलु लक्षणैः ॥ २५ ॥ श्रीमानसंस्थिः संधिर्धृतिवेलसहितः ॥ स्निग्धकोतिः सुदेहो
 होसत्त्वोपपन्नो हतमुरुजघवानद्योषः सहिष्ठुः ॥ जोरोरक्तानेत्रोमधुररसरुचिर्विद्वेर
 कृतशः क्लेशः स्यादतचित्तः सकलजनहितः पूजको नोगुरुणः ॥ २६ ॥ स्वप्ने तु पश्यति स्वमुद्र
 नदीसंस्थिमुक्ताफलप्रवरहंससिताव्रणविवान। नक्षत्रचक्रकुमुदंतुषादपातानस्त
 आधिको मुनिवैः कथितः क्रमेण ॥ २७ ॥ बलरहिते दुर्बिभ्यां युक्तैर्भौमादिभिर्गैर्मिश्राः। नभ
 वंति भूमिपाला दशासु ते वा सुखाद्यपुना ॥ २८ ॥ न स्यत्तोक्षेन विषमचपुर्नातिरक्तगंसंधि
 मध्ये दामः प्राशधररुचिहस्तिनाशः लः सुगंधः ॥ २९ ॥ संदीपात्तः समस्तितरदोजातुदेशाप्रपा
 णिमात्तधोपविलसतिनेयः सपृतिवत्सराणः ॥ ३० ॥ वक्रं प्रोदशमितानितथांगुलानि द्वेर्ध्व
 कर्णविवरा इशविस्तरेण मातृवत्संज्ञमनुजः सभुनक्ति नूनं लाहात्समा लवससिंधुसपादिपा
 त्रान ॥ ३१ ॥ मालकोक्षिद्याः स्वर्धकोतिर्विद्वरुधिरवलः साहसावाहका यश्चा रुर्भनीलकेशः अम
 करणरतो मंत्रविद्यो रनाथः ॥ ३२ ॥ रक्तप्रयामोयंति गोरोरिपुवतमघनः कंबुकंठप्रधानः क्रूररक्तो नराणां
 धिजगुरुनिरतः क्षामसजानुनेयः ॥ ३३ ॥ खड्गपाशद्वयकार्मुकवज्रवीणाशक्त्यं कलस्तचरणश्रुत
 थांगुलिश्च मंत्राभिचारकुशलस्तुलया सहस्तमध्यं च तस्य कथितं मुखदैर्घ्यं तुल्यं ॥ ३४ ॥ वि
 ध्याचलसहगिरी नभुत्कावती च सपृतिशरकां शस्त्रानलकृतमनुः प्रपाति देवालयं रुचक ॥ ३५ ॥ तनु

६९
 ६३

रश्मिदातासितो भवति रश्मिधरः ॥ १४ ॥ शूरः कृष्णनिश्चयपतेति तीक्ष्णः प्रज्ञः कृष्णगौरतनुर्विशोद्य वि
 दंश्चमानी बहुभक्षश्च दक्षस्वभावः पुरुषोत्तिकायः ॥ १५ ॥ कर्षुरजातुत्पलपुष्पगंधोऽभुवनक्ति
 भोगानस्थिरलक्ष्यसौरवः सिंहद्वयोः स्थिरवित्तवत्तिग्ही स्वभावो भवति प्रजातः ॥ १६ ॥ स्फटि
 कोत्पलसंकाशास्वच्छागगनोस्थिता भवेत्तुष्टाया ॥ निधिरिव पुंसां धन्याप्रिवर्गफलसाधनी लभ
 गा ॥ १७ ॥ स्निग्धास्निग्धा हारिता कांता मातेव सर्वसुखजननी ॥ सौभाग्याभ्युदयमुभा न करोति जलसं
 भवाद्या ॥ १८ ॥ प्रसितजलदकांतिः पापगंधोतिमृदोमलिनपटुषवर्णः शोकसंतापतृप्तः ॥ लभ
 वति वधदैवप्याधनार्थार्थहीनानविचरति पवनोत्थापस्यकांतिः ॥ शरीरे ॥ कमलदहनकांतिः
 वंद्यं दंतोतिधुरः प्रणतलकलशान्नुर्विक्रमाक्रांतभूमिः ॥ भजतिमलिसुवर्णसर्वकार्यार्थसिद्धिः
 प्रशमितगदकोऽस्मिन्नोवज्रिजायां प्रभायां ॥ १९ ॥ प्राज्यां दुलितवसुधागुरुगंधतुल्यः सुस्थिस्त्रि
 श्यंदंतनखरोमशरीरकेशः ॥ धर्मार्थतुल्यसुखभोजनसंश्रयश्च पांयदाभजतिभूमिकतांम
 नुष्याः ॥ २० ॥ दांतः स्यादतिनातिलोहदमतिर्गांधर्ववेत्ता क्षमीपितृणं ससुपार्जनेति निपुणः स्वप्ने
 च स्वगच्छति ॥ २१ ॥ अवरधतिरुक्षप्रमक्ककेशः कृतघ्नः स्फटितचरणहस्तः क्रोधनो नष्टकांतिः ॥ विल
 पतिननिवद्वश्चित्संहारकोरी भवति पुरुष एवं मातुते कप्रधानः ॥ २२ ॥ दुर्गंधिलघुकोयनो विपुल
 धाः क्षिप्रप्रसादः पुनः पीनो नक्तनखालियाणि चरणे वृद्धाकृतिर्दाहवानः मेधावी पुष्टिनिर्भयो हि मरुति
 व्रंते विगृह्यायराजोभीतेः प्रणयं प्रयाति बहुउक्थिततानां प्रियं ॥ २३ ॥ स्वप्ने विपश्यति सुवर्णदिशः

कर्मदजीवशाश्रीजैरैतप्येवथानुक्रमं मालव्योरुचकः शशोयकचितो हं सप्रभद्रस्तदा सर्वे
 धामनिविस्तशशुनिमता त्वंकथ्यते लक्षणं । १॥ महीसुतासुतमुदाहरतिगुरुत्वमिदोः
 स्तानपातपुराश्च स्वरं सितस्नेहमितोनुवर्णवलावर्णः पूर्णतथैव निवेवः ३॥ क्रतुदिया
 लुवकुदासभत्यः स्थिरस्वभावः प्रियसत्पवादी सुरदिजोपास्तिरतः सहिसुः भवेन्नरः सच
 गुणः प्रधानः ॥ ४॥ शूरः कलाकायनिविष्टवृद्धिः स्त्रीसत्तचितः क्रतुमुपवीणः ॥ ५॥ प्राड्वरीहा
 स्परतः प्रगल्भो वेदार्थविज्ञाजलिकः प्रदिष्टः ॥ ५॥ मूर्खलितो वंचयिता चरेषां क्रोधी विवर्णः
 पिशुनः दुर्धर्तः ॥ ६॥ प्राचारहीनो नमुविदांतो लुब्धः प्रमादी तमसाभिभूतः ॥ ७॥ भारोभवति न
 पाणं भूम्यर्द्धमुजंतां प्रस्तनां चेवां भारोप्यर्द्धः सकलमहीपातकास्तेस्य ॥ ८॥ समाधुरैः सिंह
 म्गेन्द्रदंती नीरयोधमेदीवृषतोपदयिनं समस्तभ्रमंडलरदाणतमाभवंतिभरपाजित
 शत्रवोनराः ॥ ९॥ स्निग्धैर्भवंतिभरपाजिज्ञातृगंतनेवनखकेधौ ॥ रुदौरेतैर्निस्तः सारस्वतजा
 तकैः कचिताः ॥ १०॥ स्निग्धस्तेजोयुक्तः शुद्रोवर्णः प्रकीर्तितो नपतेः विपरीतः केशभुजासुता
 र्थलुखभोगिनामध्यः ॥ ११॥ व्योमांडुवाताग्निमहीस्वभावाः सुरासुरेभ्यो महीजसौम्यैः शायामरु
 त्पित्तवलास्त्वल्पाग्निस्तेस्तमिश्रावलिभिन्नराः स्युः ॥ १२॥ शशार्धविष्ठासुप्रगल्भो विज्ञान
 युक्तो विधत्तार्थभोगः ॥ छिद्रांगसंधिः कृपापाणिपादो मध्यप्रकृत्पापुतषोतिदीर्घः ॥ १३॥ ज
 लस्वभावेवजुवारियादी प्रियाभिभाषी प्रवभोजनश्च बलस्वभावो वज्रमित्रपदाः क्षोणित्तिरिति
 चिरं प्रगल्भः ॥ १४॥ सत्वेन वायोः पुरुषः कृशांगो क्षिप्रचक्रो यस्य वशं प्रयाति कृतैकवृद्धिर्भवेत्

त्रुल्लिहं दहनरए हृष्टमि पुत्रे सुखे । वनगगनविचारी कश्चिदेकोपि नीचे यदि रपति स
 त्योजायते पार्थिवे ॥ ७॥ चंद्राक्षरहे विगदिताः सुखरपादपञ्च केन स्थिते यदि भवति चतस
 रोगाः ॥ विष्णुं च रापति कुलेषु महत्सु जातो योगे पुते सुखमु जैश्वरतां लभते ॥ २॥ केदगः सुख
 गुरुः सशशांको यस्य जन्मनि च भर्गदृष्टः ॥ अपतिर्भवति कोतुलकीर्तिनी च गोपदि न कश्चिदि
 हस्यात् ॥ ६३॥ उदयपि रवदिसंस्थो भर्गवो यत्र न जगुधरविद्युत इष्टः ॥ स्वः प्राकृत्योतिवीधिः
 जनपतिनरनाथं वाक्यतोपं चमस्ये भुजवलहत प्रादुर्लभ भोगं गजाद्ये ॥ ६४॥ लिहं कमलिनी भ
 ता कुलीरस्यो निशाकरः ॥ दृष्टो दावपि जीवेन पार्थिवं कुरुते तदा ॥ ६५॥ बुधः कर्कटमोरुहो वा
 क्यतिश्च धुन्द्वा रे ॥ स्फुटिभलुत दृष्टौ च यदि स्फुटितो महिपति ॥ ६६॥ शफलीरीयुगलं चंद्रः कर्कट
 च दृष्टस्यतिः सुक्रः कुंभे यदा सक्तस्तदा राजा भवेदिह ॥ ७॥ लिहं दृष्टानिः कूले यन्निरीदयि
 तो दये ॥ चंद्रो जलचरः शोयदिरा जातदा भवेत् ॥ ६८॥ कुजो लिगो यमेवे वारविजीवनिरीतिः
 दृष्टेत् ॥ सुसुक्रसंदिष्टस्त्योपि रश्चिदीपतिः ॥ ६९॥ प्रमलवरवक्रः केरवाणं विकसिस्वक
 गहमप्यवां दं स्तोत्रमं प्रांगतो वा ॥ हितगगननिवासैः पंचभिर्दृष्टमानो जनपतिरगतीशो नीच
 भनो यदि स्यात् ॥ ७०॥ ताभेमंदो गुरुभगुलुता वज्रमेशशांको बंधवर्कैकध कुजनयौ वभुगो
 चेत्सभूपः ॥ पत्सनायाः कृतजलकटिः ॥ क्रोधमनो भरी लैर्भूपः संतोस्मरति सभयः दोषितो
 तो बुराशिः ॥ ७१॥ राजयोगः ॥ श्री देवकीर्तिराजः पंचमहापुरुष संदीप्तान्तपती न कषायतिपास्तान
 हमपि कषया मिनिरा कुलीह्य ॥ ७२॥ स्वदेवैष्यचतुष्टये च वलिभिः स्वाध्वस्थितैर्वाग्रहैः सुक्रंगार

सर्वं कुर्वन्ति चे चांपर किं कुराणं जमातुर प्रोत्रितातुर ॥ वेदिः जामित्रवृक्षाप्रभावाय
दिष्टुः सोम्याविलगतादि नरेष्वनिष्ठाः शिष्टाधिक्ये भवती हरजाविभुक्तप्रास्त्रुसुमये
गदुःखः ॥ ३ ॥ शिष्टयोगः योगाश्मेष्टाकतिजानिरुक्तालजं दुःखं यवनेः पुराणैः ते
सुप्रसूताः सुखिनः स्वभाष्यैः समद्विभाजः पुरुषाभवति ॥ सर्वग्रहैश्च करहस्थिते
श्रजालोत्रदुःखीमसितोदरिदुःखी नरोलसोमार्गतोर्थविद्यामानो जितः स्यात्कुपरिग्रहश्च
राक्षिचपस्थैः खचरेपुंगाख्यायोगोयावद्यसुतोर्ध्वहीनः भवेत्प्रसूतः पुरुषोविधमामानो मि
तो लोकवहिकृतश्च ॥ शूलोद्भवेद्भ्रितयस्य खेटोरस्मिन्सुतो विधनोऽति हिंस्रः ॥ तीक्ष्णत
सः स्यात्प्रमरप्रचंडो वहुश्रुतः शूलरुगादितश्च ॥ केदारजो लघुवतुर्ध्वसंस्थः खेट
निरस्तत्र कृषीवलः स्यात्तुल्यस्वभावः सुवहूपयोग्यः सत्यः सुखी सत्यदुष्टपद
तः पापः खगैः पंग्रहस्थितैश्च जातो विशीलो बहुभाषणश्च प्रयंचकः कार्यपदुः प्र
भृतभत्सो भवेद्दधनभागमनुष्मः ॥ ४ ॥ स्वाधमनीवेदुहसंस्थखेटो दाता चतुर्पिचतुष्प
दा ॥ धीरश्चस्पृष्टो व्ययवृद्धिविजः करोपकारी पुरुषोऽविद्यानः सत्यर्द्धसंस्थः खचरे
समस्तैर्दीर्घात्रसंगीतरुचिर्नरः स्यात्तु मित्रार्चितः प्राठस्त्रयरः सुखी च प्रभृतभत्सो निडण
उण ॥ ५ ॥ श्रभावेष्टव्योगानामिमेषु प्रकीर्तिताः संख्यास्तेषु प्रजायंते परभाष्योपजीवि
नः ॥ ३ ॥ नाभसाः स्फुरिमेयोगाः फलेः सद्भ्यमुदाहृतः प्रयच्छति समस्ता सुनियतफलमश्रुतो
तिरसिहदैवहविरचिते जातकसारे नाभयोगाध्यायः अथ प्रवृत्त्यावृत्तजातके एकस्थे प्रवृत्त

हृदय दुतानां मे स्वरणं दं कुशमीश्वरणां ॥ १६ ॥ मुद्रया शोकं कुशाः ॥ अनंतरं च गृहीतं येषु स
 र्वबुधेभ्यः शयनी विलगताः स्ववेशं कीर्तिप्रति लब्धमानो जातो भवेदत्र सुखी च नित्यं
 ॥ शयनी तद्वद्वत्तुष्टादधिजांगलाभ्यो जन्मप्रदः स्यात्परस्मिन् करणं ॥ अस्ताभ्यां निध
 पलीति धूर्तदूतव्याधुन्यशानं प्रसूते ॥ १७ ॥ लंगलनिप्रयली नभस्तलात् कुंतपिते
 चंड प्रसूति कृतस्य कृते वपुसा च त्रासदृता स्वरणोत्कटना मय्यप्रदतो मलभेत संज्ञां
 ॥ कुंस्तः ॥ अनंतरं वदुर्गृहे अधिष्ठां सर्वपदातं प्रवदंति पंति ॥ लतात्प्रवृत्तो नृप प्रसूते कुं
 द्रात्प्रसूतो रपमंत्रादुरव्य ॥ २१ ॥ पंति ॥ विहाय कैदैरितरप्रवृत्तैः स्यात्पक्षियोगे रचतुष्टया
 ॥ यथाभिलषं फलमुत्तमस्मिन् विद्याफलौ पापमलक्षरूपं ॥ २२ ॥ लगतास्तमेवूरण
 गः प्रशस्तः स्यां सर्ववरेटा इह वेदपायाः ॥ तं पर्वतं विद्वि वलाधिकं तां महीपतीनां प्रसा
 दापयोगः ॥ धेधित ॥ तत्रा वरस्थेषु विषधयेण योगोपदातं कलशं वदंति ॥ प्रभूतधायाक
 रसंचयानां तमाहु रूद्राति करं सतां च ॥ लशः ॥ जलाश्रयः कूर्मवहस्तलमेवामं
 तां वरपाश्वयोः ॥ २३ ॥ तं पूर्णं कुंभं कलशादिनां स्वकर्म विख्यातं कृतं प्रसूते ॥ २४ ॥ कुंभः
 योगे फले कुंभविषधये लस्यादृष्टौ रम्यद्रविणं प्रसूते ॥ लगतास्तयोः स्वेदधिकं भवत
 स्यात्तत्पृष्टतो वाप्यभुभो निरुक्तः ॥ २५ ॥ कुंभविषधियौ सर्ववत्तुलिगुता यदि स्युरन्यो यस्य
 पर्वगताग्रहेषु योगा तमाहुर्नगरं नपाणां जन्मादुःप्रदं भकलिप्रियाणां ॥ २६ ॥ नगरः ॥ च
 तृप्यप्रचत्ततो यस्य स्येभ्यन्तुर्भिरयैस्त्रिचतुष्टयस्यैः योगः सद्यो लोत्ति भवति ताना
 मुत्पन्निकृत्तदूरवने तसु काना ॥ २७ ॥ दोलः सवायसवो भवने विलगता दृष्टा च वर्यामधिकृत

70

शकं देरतिहृतदिवधात गुरुः कुजर्दशमगस्त्रिवर्षातदमुक्रदृष्टः शशिपायदृष्टः लनेष
 रादृष्टमगः कुर्येदृष्टस्त्रिवर्षादमभैर्विसोम्ये । भोमाकिदृष्टः सहितोपिकेननशः श
 प्रीतिचतुभिरदृष्टः । सोम्येकुलीरेः शरिपुत्रपस्येववैश्वतुभिर्मतिरिदृष्टः । अदृष्टप
 श्यांगसोम्यपापेलनेचराहुयदिपंचवर्षे । अर्कदुराशोभगुजः षड्विदृष्टः षडंताह
 गतस्त्रिसोम्ये । लनेदृकाणनिगदाहियक्षियाशातिनास्वामिभिरप्यदृष्टः । कुराश्रिताम
 त्पुकराः प्रसूतौ संवत्सरैः सप्तभिरेवसत्प्राप्तिपापलनेविवलस्मरस्येवनेमतिः स
 प्रसूगुर्वदृष्टः दृष्टांविहपस्यिरलनसंस्पेशहुः स्मरादृष्टितिरुग्रदृष्टः । ४७ उग्रैः सुखे
 स्थवामतिस्थैः क्षीलेडलनेमतिरक्षवर्षे । भोमेविलनेयदिवाप्राप्रांकेसर्वेस्मर
 स्थमतिरक्षवर्षे । ४८ घूनेरवावंशयतः सराहुश्चद्रेक्षवर्षादमुभेदितेचालनाधिपार्कः
 सप्तनिमित्तस्थः मुक्तेक्षितोराशिमितादृष्टम् । ४९ चंद्रांशकेलगतपतिस्तपापमं प्राद्वपे
 क्रूरदशानवादातः पापोक्षितिकेदृगतेभुजेगेमतिदशवादातषाउप्रादातः राहुस्मरस्यो
 रविचंद्रदृष्टः शुभैरदृष्टांतकृदृष्टवर्षादृष्टातक्रमादात्मसंज्ञेत्यबंधुपुत्रास्वधमिप
 गदेवमेत्री ४४ मर्षाः खवेदाः प्रकृतिः शतंचरवाक्षिचषाक्षरवगुणायतीत्यः एकांशकस्थे
 रविभूमिजेचेतमात्रापरिस्पृजताएवजातः । सोमः स्मरेवक्रयमोत्रिकोलेत्यक्तांवयाजीव
 तिजीवदृष्टोमियतेपापे दृष्टेप्रशितिचिलशशितिचिलनेकुजेस्तगेत्यक्तः । लग्नातखला

मो विलगते भृगुजस्रके दे प्रिये तत्पुं पुनरागतेति लगता त्रिकोणं पुनरेत्येकं देति हन विलगते
 शानिः पापयुतश्च मा सात्र कुजः क्षयाय ॥ २२ ॥ त्रिकोणं लगताश्च मंदव्ययस्थादीले दुयु
 ता मरणययायाः ॥ २४ ॥ पापेक्षितो हति तुषोऽप्रणतल गे शानिः पापयुतश्च मा सातसि
 तमदन वां सलग्नं रं धूलगे च्छस्मयुतो मरणयशीतरश्मिः ॥ भृगुसुतशशि द्रुवदव
 ज्ये यदि वलिर्धनियुतो विलोकितो वा २५ विलगदक्का एन वां शाना शानिधूसरि ह्यस्थितिरा
 शसंस्थैः लगताधिपो द्वैश्च दृका एनायो मासेन वां शानाधियतिदिने ॥ २६ ॥ केतु रयोल्का शानि
 पातवाते नश्येन्मुहूर्ते कलेण रुद्र संज्ञे ॥ मीनक्षत्रः सेंदुरविस्तृतीये व्याधु प्रमो जीवति सत्रि
 रात्रः सव्ये त्रिकोणस्तपनः शशंको वा मेतदा द्वादशरात्रजीवी चंद्रे त्रिकोणे चतुरस्रगोर्वा
 दुष्पाधिना जीवति सत्रि रात्रं चंद्रे चतुर्थे तपने च वषट् सव्ये अधिरा द्वा द्वा वासरातः ॥ होराष्ट
 मस्ये कुजमंददक्षे सूर्ये सरोगास्त विवधतव क्रूरस्त्रयः क्रूरगृहं क्षमस्थानि धुंति मासात्
 क्रुमं ध्रुवमेव जानं यस्मिन् हेत्वमुदितस्तकेतुस्तस्मिन् प्रसृतो भियते हि मासात् ॥
 भानु नभः स्थः कुजमंदरा शो निहंति सद्यो परि पापदृष्टः क्रूरक्षितः शशं तनु स्यो हं त्येव
 भुत्का क्रियगो कुलीरान वषट्का गवक्रित पापदृष्टा हृत् ॥ प्रभा मखि सुभै रदृष्टा ॥ होराष्ट
 तिः पापतिताः स्मरस्यो मासेन तं मारयित्ति प्रसृतं वा धी मारयति शशो वषट्का क्षमसंस्थि
 ता विलगतातः सद्यः क्रूरै रदृष्टः सौम्यै रद्वाष्ट्रै रक्षमा म् ॥ २४ ॥ वक्रो कुजो शानिरारदृष्टः वषट्का

रिपुत्रसपुत्रा कुचरिप्रसौम्यशेकायकलागेयसंतुष्टाकांशेभोगवतीविदधदपिता
 जगत्प्रियाख्याता पापपुत्रेवलहीनेत्रिंप्रांशेनैवपुष्टफलमेति १२ बुधभवेनसौम्यांशेकन्या
 जारप्रियाल्पपुत्राख्याता मदांशेत्तीवसमामृतप्रजावाग्यभर्तृपुतासाध्वी १३ पतिप्रियावा
 जीकांशेदोत्रगतेतुंगगेनीचे सौम्यांशेकुलाव्यापयुधनभोगान्धितप्रदुकांशे १४ शशिभवेन
 भोगांशेस्वच्छदाकाप्रिनीविनष्टसुता मदांशेयतिहीनाकृष्णलोपजीवनंतभते १५ प्रस
 सुताकीर्णपुताजीकांशेक्षित्पनीबुधस्यांशे वंध्यामतप्रजावाग्यभर्तृपुतासाध्वी १६
 दारविभवेनकुजभागेजाटिणीविदेशरता कुशलाकृष्णदरिद्रमदांशेजारवल्लभाज्ञेया १७
 रुषाकृतिप्रीत्युतासौम्यांशेकार्यचोरिणीकुलटाकुपतिप्रियाल्पसुताश्रुकांशेनित्ये
 गिणीभवति १८ जीवद्भिभोगांशेकन्यापरिचारिणीस्वविख्याता सौम्यशेतुदरिद्राकन्या
 र्जनीस्वतंत्रनिरतास्यात १९ जीकांशेभुधनाद्यासौम्यांशेप्रजिताललना पुत्रवतीश्रुकांशे
 देहोनीचाचारातिदुर्भगवनिता २० र्जनीप्रियाचुम्भगानीचांशेनैकतामभिर्याता त
 न्नुतावनकुलटावहुमापासामयस्यांशे २१ श्रुकांशेप्रभृशीलाबंध्याचारित्रलोचना
 निता २२ शीशफलमेववत्तुयंदेवविजिरवतापा २३ वंदीकस्फुटयोगत्रिंशीशफलमि
 निर्दिशेनस्यालर्जदेवोर्गवशात्रिंशीशफलं विनिर्दिशेययवा २४ श्रुदेस्तेदुवलेयस्या
 पायत्रहसिदीप्तते सौम्यग्रहदशाहिनेभर्ताकापुरुषोभवेत् २५ बुधमदपुतेस्तेचपतिः लीव

72

पुरादिभिर्विलुप्तैर्जातः पृथग्धीर्गोः शाक्या जीवक भिक्षु वृद्ध चरकानि ग्रन्थव्याशनाः ॥ माहे
यज्ञ गुरुद्वयाकरसित प्राभाकरीनैः क्रमात्तव ब्रज्या वलिभिः समापदिजितैस्तत्त्वानि
भिः प्रच्युतिः ॥ १ ॥ इविलुप्रकरे दीक्षिता वलिभिस्तुतमक्तु योनराः ॥ अभिप्राचितमात्रदीक्षि
भेदानि हते रन्य निरीक्षिते रचि २ जने शोने धिद्यक्षो के पुत्रपश्यत्पाकिर्जम एषां वलोने
दीक्षां प्रोत्पाकि दक्षा एषां संख्ये भोमार्क शोसो रक्षे च चंद्रेः स्तुरगुरुश शिहोरा स्वाकि
दृष्टा सुधर्म गुरु रवनिपतानां योगजस्तीर्थ कृत्स्नातन वमभोम संख्ये मंदगे न्येरदृष्टे
भवति न रययोगे दीक्षितः पार्थिवे दः ४ इति प्रब्रज्याध्यायः अथ स्त्रीजातकाध्यायः
स्त्री पुरुषयोः समानं योग्यादि दशा च हवीं तं ॥ यद्यदयोग्यं स्त्रीणां तत्सर्वं वदेत्
नायेषु पुवत्यः सौम्याः शुभदा वलान्विता हेयाः ॥ कुरास्तुनेष्ट फलदा भवेन शविचर्जिताः
सदा चैतं ॥ पुरुषार्थे पुरुषा शीलजेंदोः पापपुक्तपो जीता ॥ पुरुषा शीलपुता भर्तुरप
ग्या समेत साकन्या ॥ समराशो सस्भागे लजेंदोः स्त्री गुणान्विता केन्या ॥ सोम्यपुते दृष्टे वा
सुभगा साध्वी सुविख्याता पलजेंदोर्धो वलवांस्तस्यात्रिंशो शोकः फलं वाच्यं ॥ त्रिंशो शोव
लवांस्तत प्रोक्त फलानि सम्पगायांति ॥ सोम्यर्धभोमो शोकन्या मृतसूतिका गुणैहीना
मंदांश प्रेक्षा दुः शीला वदु विधाना री ॥ पुत्रवती जीवा शोवदुम्या नापति नृताकन्या ॥ सोम्यां
शोवदुमायामलिना चारीत्यसूतिः स्यात् ॥ २ ॥ कन्या जननी कन्या शुक्रांशो जा रभोग संत
श ॥ भानो रप्ये वमेव त्रिंशो प्राफलं समादेशं ॥ ३ ॥ सितभवने भोमांशो दृष्टा रवल प्रियाये
ति दृष्ट्या मंदांशो च पुनर्भूतं तत्र जा रो सं उता नित्यं ॥ ४ ॥ रूपा न्विता गुणघा जीवांशे भर्

द्रष्टव्यदिलगत्स्यो कुलाद्यवसवादिनी त्रयमुक्तौ यदिलगत्स्यो सोम्यस्यानेकुलाद्यता ॥ ४० ॥
 ये द्रसिता लगे वहु सोम्यगुणे युता जीवो लगे तिसं पना पुत्र वित्त सुख प्रदा ॥ ४१ ॥ दोत्रो वृत्तस्य
 तालागे अमुभा स्ते शुभ प्रजा कूरे ह मे च विधवा पाप दोत्र विशेषतः ॥ ४२ ॥ निधने शशांक
 यते द्रष्टव्यं निश्चितं भवेत् सोम्येष्टमस्यैकया पाप भर्तु प्रागे व समतिः ॥ ४३ ॥ पापसोम्य पुते तसि
 समकाले द्योतयति ॥ वलावलतयो द्वात्वा पुरुषे सुविजानतः ॥ ४४ ॥ भाग्यस्याने स्थिते सोम्ये
 सपापे स्ते कृमे पिवा भर्तु पुत्र सुतैः सद्भिर्दीर्घकाले व जीवति ॥ ४५ ॥ धनुः के किं व मे लगे भर्तु
 पुत्रादि दुःखितां दासि हति वृषकन्या सुबंदे तिष्ठति वे च मे ॥ ४६ ॥ अत्यापत्तं विजानी पातुरुषे
 श्रुतया वदेत् लयात्स्वां शम भागस्यै पापे दुःख फलादिता ॥ ४७ ॥ सोम्यग्रहै रसं मिश्रैः सर्वया
 ल्लेशमाप्नुयात् कुरग्रहं सुख गते वहु प्रसवमादिशेत् ॥ ४८ ॥ कन्या प्रदान काले सुप्रोक्तमा
 विंशति तपेत् सा ही वत्पां शुका सितो यदि परस्य रभाग संस्थितौ शौके प्यदृष्टिय च गव
 दये द्यरीशः ॥ ४९ ॥ स्त्रीणा मती वमदना मिमदप्रवृद्धः स्त्रीभिः सम च पुरुषा कृतिभिर्लभते ॥ ५० ॥ रि
 तौ कुधै दुभग्यै रविजे च मध्ये शोखे वलेन सहिते विषम दर्शन गे जीता भवेत् पुरुषिणी पु व
 तिः सदैव पुंश्चछिता चरति प्रथित वलोके ॥ ५१ ॥ कूरे जा मित्र गतेन व ने यदि खचरो भवति न
 नं प्रवृत्त्या माप्नोति तदा नवमे ग्रह संभवो नै व वलिभिर्गुरु बुध मुक्तैः शशांक सहिते विलगते पा
 शि भे स्त्री वलवादिनी स्यात् प्रने कशा स्त्रे बु कुशला व म ॥ ५२ ॥ वराह संहिता यां भूतौ करोति दिन क
 दिधवां कुज शरा हु विनष्टा तपी रविजे ददिद्रमुक्तः शशांक तनय श्रगु रुश्च सा धी माप्युपयति च

75

समो भवेत् वंध्यावा दुर्बला वापि द्वीच जी तं प्रवासिनी २५ सप्तमे चरया शौ चतदीपे चरमांस्त
को भर्ता प्रवासणीलः स्यात्तस्यैव भवेत् स्वर्गहे च सत् २६ अस्ति जे के रि भिर्द्वैतयोत्सव भवेत् व
यं सप्तम्ये कि जे त द्वा ल्पे संविधवा भवेत् २७ अत्र क्रोध परो वाचि स्रप्ये यमति मा भुपा
त मंदे सप्तमराश्यास्ये तथा प्राबु निरीक्षिते २८ कये व विधवा भूत्वा रा ज्ञानमधिगच्छति
नेम्यमीभुभैर्दत्ते पुनर्भूः सा भविष्यति २९ अस्तगा वार मंदो चैत्पापदो विधवा भवेत् मा
सिवर्षे च वाहौ भागौर विगच्छति ३० बलहीने स्त गेया पेसो म्पग्र ह निरीक्षिते भर्ता विपु ज्यते
नायिनी चाटि स्ये व वैरिणी ३१ अन्त्या न्यमसिताये च ज्ञार सत्ता भवेद्दधः तदैव सप्तमे चंद्रे
स्वरापतिना सह ३२ मंफा र कि वि ल ग्ने स्यो प्राणिमुक्ते यदा तदा वंध्या भवित्री सा तारी पंदम
पाप दृग्गुते ३३ अर्क राश्या प्रागे भो मे सप्त जे स्वांश के पिवा सौ रे कु जे क्रमा दृष्टे व्याधि पे
निष्क दुर्भगा ३४ अस्तर्द्ध सुभ दृष्टे च सुभ स्यो प्राभु मे दिते द्या स्यो लिः प्रिया भर्तुर्वल्ल
भा भवेद्दधः ३५ अस्तर्द्धे स्वांश के स्वर्द्ध भर्तार तिपये मर्दः चंद्रे स्ते स्वांश के स्वर्द्ध मर्दुः
स्प्रवश पति ३६ भो मे स्ते स्वांश के दौ त्रे स्त्री लो लो निधनः पतिः सो मे स्ते स्वांश के दौ त्रे भर्ता
विद्वान् भवेत् सुखी ३७ जी वे स्ये स्वांश के दौ त्रे गुणवान् विजिते द्विपः सुक्ते स्ते द्यांश के दौ त्रे को ता सौ
ग्यवान् सुखी ३८ मंदे स्ते स्वांश के दौ त्रे वृद्धो मूर्खो भवेत् सति एव स राश्यास्ये ज्ञे हर्ण वदेत्
लं ४ अस्त राशि फलं प्रोक्तं लग्न राशि फलं तथा फलं भवति दंपत्यो वहु पो गे वला द्दुदेत
सौ म्पदौ त्रौ दपे चंद्रे सार्धे भुक्ते एसा वधुः सखी पिता पति द्वेष्मन्ति तमास्ये र चारिणी ३९

वदुः सुतां शुभं च कुर्वन् ॥ ६६ ॥ अथैरविर्वदुः सुती धनिनी प्राशंकः पुत्रान्वितामविधवां
 विजो धनायां राजकरोति विधवां भृगुजो र्थयुक्ता मापुष्मती कुजगुरु प्राप्तिजो धना
 यां अते भृगु धनवती दिनकृद्दृष्टिदा चैत्रा धनव्यय करी कुलदा चराक्ष ॥ सध्वी गुरु प्राप्ति
 सुतो वदुः पुत्रपौत्रा मन्य प्रसक्त हृदय रविजः कुजश्च ॥ ६७ ॥ कुंडलिका सपत्नी त्रिभुव
 धितापसाहितावक्रैस्तुल्यशक्तैः के निष्ठा नृस्तनगां गभेति पतिरता हृद्रामभे लोरव्यभाक्
 नाभो वः त्रिभुवेषु भनसुरवभाग्गुहोरसर्जसदा कामा ज्ञाहि भवे ध्वं सततं स्त्रीजात
 कोत्तं फलं ॥ यवन जातके ॥ भद्रातिथिर्दक्ष षाशतभिक्रनिकात धामदारविवा रेषु च
 वकन्या प्रजायते ॥ बादरी वारुणं सूर्ये विशाखा सपुमी कुजः ॥ मंदस्ते वा द्वितीया च
 विषकन्या प्रजायते ॥ अतो व्यप्रकाशे रिपुक्षेत्रे स्थिते दौ तुलने पत्रशुभं हो ॥ कुर्ये
 कस्तदा जातो भवेत्स्त्री विषकन्यका ॥ ६३ ॥ यो मजातके लग्ने सौरविः पुत्रे धर्मस्यो धरणी
 सुतः ॥ अग्निन्योगे तु जाता स्त्री सा भवे विषकन्यका ॥ ६४ ॥ प्रवादः ॥ लग्ना द्विधो वायु
 जन्मका ते शुभग्रहो वा मयता ॥ धिपश्चा ॥ घनास्थितं हं त्यनपत्य दोषं वै धम्य दोषं च वि धा
 नारम्य ॥ ६५ ॥ रंभुगे च प्रसर्प्ये चै ॥ द्वि लग्ना ज्ञे जरा शिरो ॥ बंध्या च वं प्रसा लौ म्यो का कबंध्या
 तदा भवेत् ॥ ६६ ॥ मतापत्या च शुक्रैः सारो गभश्च भवेत् अथ हृज्जातके ॥ वडे अजस्ये
 वनिता प्रगल्भा जाता च वै कृत्य परा प्रधाता ॥ पुत्रान्विता सत्य परा कुलेशा सरूपगा प्रापति

कु ते हतेनयनभिरामी। कुर्वतिभात्करननेश्वराहुभोमादटिद्रुः। यमालिनीयतेदिनी
ये विनेस्वयामविधवागुरुमुक्तसौम्याप्यानादी प्रतीतनयंकुरुते शशांकः॥५॥ सवै दुभोमय
रुमुक्तवुधाततीयेकुर्ते। सतीवहुसुतीधनभागिनीव। कन्याकरोतिरविजोवहुवित्तपतां
दुष्टादनातिनियतंवल्लसैहिकेयः॥६॥ सत्यं पयः। अवतिसूर्यसुतेचतुर्षेदौभीगपसुत्तम
किरणः। कुरुतेशशांकः॥ राहुसपत्नीसहिताक्षितिजाल्पवित्तंदद्यात्कविः। सुरगुरुश्वपु
धश्चसौरयं। नृणात्मजो रविकुजो वल्लुपंचमस्थो चंद्रात्मजो वहुसुतीडरुभार्गवोच। रा
दिवकरराहुभोमाश्रायुर्धनं वसुमयीन कुरुते सुभक्ताः॥७॥ वधुस्त्विताः प्रति
नादरिद्रां वेष्ट्यां शशांकजगुरुकलत्रिकां च। सौराजी वकुधराहरवीडुमुक्ताः। कुर्तिः
प्रसस्यमरुणं खलुसप्तमस्थाः॥ वैधव्यबंधनभयदायावित्तनाशं वाधिं प्रवासम
तथैवराहुः॥ सूर्यः। करोतिविधवासुभगोमहीजः। सदात्मजो धनवतीपतिवल्लभां व
तनयश्च करोतिबंध्यां कन्याप्रसूतिमपवा कुरुतेशशांकः॥ राहुनेभस्तलगतोविध
वाकरोतिपापेरतिदिनकरश्चशनेश्वरश्चभोमस्तचाल्पतनपीकुसटीचवैदः। शोभाग्रहा

परमाधनाद्याः शक्तिस्त्रीणां चंद्रा प्रोक्तं प्रथमं कलं मेवोदये मुद्रपदान् स
शान्दारी भवेत्क्रोधपदा सदैव स्तेष्ठाधिकानि ह्युरवाक्यपुक्ता सदा विरक्ता निजव
वर्गे वृद्धोदसत्परता मनोरा विनीत चेष्टापतिवत्तल भवेत् नारी भवेत्सर्वकला सुददा
स्वर्गरेता दिजदेव भक्ता २ तृतीयलगे तिकठारवाक्या स्त्री कामसज्जा गुणवर्जिता च
सदान् शिला कफवात युक्ता महाकाया क्रूरविचोहिता च शूलतेकुली देव भवेत्प्रसूता
नारी प्रभता छिनये स मेता वधुप्रिया सा धु सुशील युक्ता प्रजा चिता सर्वदुरे स मेता
सिंहस्पलगे वनिता तित्तीक्ष्ण भवेत्कृपाया कलह प्रिया च तानामये दुष्ट शरीरगात्रा
परोपकाटी निरता सुदेव्या कयोदये स्त्री विनयाभिनीता सौभाग्यलोकये सहिता चला
ध्वी भवेत्स्वर्गे वधुधर्म भक्ता जितेन्द्रिया सर्वकला सुददा ५ तुला ह्यलगे त्रिकलवे
प्रा भवेत्सुनंदा प्रणयेन हीना ॥ सगर्विता कान्तिविचर्चिता च कृष्णाधिकोत्पायगविव
जिता व नारी भवेत्सुखिकलगत जाता सलपगान्नानयनाभिरामा स्वगणपरी लावण
तिव्रता च गुणाधिका सत्परता सदैव ८ पापोदये वावनिता सुजाता सा पुद्गरोदापुष्पा
मुकासी शास्त्रे बुसाध्या विधवा कठोरानि स्नेहविता प्रणयेन हीना ९ मगोदये स्त्री कुभया
ससत्ता तीर्था नुरजा हतशत्रुपदा प्रधानकृत्या प्रथिता सुकशा गुणाविता पुत्रवती क
शीला १० कुंभस्य नजि प्रमदाभिजाता पतिप्रिया वाधवलो कमान्या स्त्री जन्मददा हतिम
दित वनित्ये गुणानां विरुद्ध चेष्टा ॥ मीनोदये पा प्रमदाभिजाता पतिप्रिया वाधवलो क

वत्तभाच। वृषस्थितेशोहिणी वत्तभेचविनीतवेष्वावहुशास्त्रदत्ता पतिव्रतावित्तवि
वेकयुक्तानारी भवेत्कामकलाविदग्धा॥३॥ युग्मस्थितेशीतकरे विनीता भवेत्सु
प्रियाप्रियदर्शनाच। नानार्थमाने। सहितावेदधायरोपकारातिरता सुनम्रा। स
कस्थितेशीतकरे तुजातानारी भवेद्विद्यतमा चक्रेषु समा निनीर्वाधवलोकमान्या
हृत्तरिपदा द्विजदेवभक्ता॥४॥ सिंहस्थितेर्वंद्यमसिप्रधानानारी भवेच्छौर्ध्वसमन्विता
वं प्रियामिषा कृपणयरा सुवस्त्रा। उदारचेष्टा मुभगावहुं सं। कन्या स्त्रिते शीतक
रे च जातानारी भवेद्विन्नचतुष्पादाया। जात्याहितं वंधुवर्गे पतिव्रता पुत्रवती मनो
हा। तुलाधरस्थे धतुर्धर्मयोगा जातभस्त्रुहितवंधुवर्गे पतिव्रता पुत्रवती मनोहा
विवर्जिता क्रोधमनोभवा भव। वंद्ये स्त्रिलिखे वहुगुह्यवेष्वाचल स्वभावा सुवितुहवे
ह्यहितगुरुणा नियमे। सचेता प्रभृतके शाविजिता रिपदा। रधनुर्धरस्थे शशिनि
कृपाया नारी भवेद्विन्नपदाक्षनागा। गीतप्रियाशालहिता तुकुला प्रियानना स्त्री ज
ननी विनीता। वंद्ये गस्थे विकरा तर्दष्टा मारी भवेच्छौर्ध्वयरा मनोहा। विद्याविकासय
यरा नुदता प्रभृतके शाविगता भिमाना।। घटास्थितेशीतकरे सुजातानारी भवेत्तु
मलेन वक्त्रा सदा कुशीना सुतविन्नयुक्ता मुभानुरक्ता प्रखितानुकारी॥१॥ मीना स्त्रिते
शीतकरे तुजातानारी भवेद्भर्मयरा सुशीला। यते प्रिया सर्वकला सुदत्ता नवाभिरामा

मे मूलस्थधटिका राशे या सो भर्षिर्धुपं च न को भवेत्। मुखे सप्तमति पित्रोः स्कंधे वेदा
 वलाधिकः ॥ १६ ॥ कक्षे रश्मि वली वा राशे स्थिते त्रिंशत्सावितो भवेत्। तदिदं विदुः भूपमं त्री
 नाभौ वैकुण्ठविजयेत। गुह्ये देशे तिका श्री स्यात्तजानुने। अष्टममतिः। पादयोः प्रामृति
 त्यत्सुक्तवानकमहासनः। सहदेवः। मूर्ध्नि वक्रं तथा वाङ्महन्नाभीकं वक्रं घृण्यं गुह्यं
 दोषशब्दाने कक्षां वक्रं क्रमात्फलं २॥ मूर्ध्नि घाते मुखे नं त्रीभूतमातुल्यं करो। हृदये
 शुभसौरव्यं च शोनाभ्यां स्त्रामि विघातकः २॥ करघृणे मातृता गुह्ये तत्कटएव हि। पादयो
 द्वे न हानिः। स्यान्मूलवक्रं फलं विदुः। सार्धं फलं मूर्ध्नि पंचसुराज्यापि र्मुखे सप्तमतिः। तपः
 नेत्रे द्वे जननी नाशो ग्रीवायां स्त्रीषु लंघटः २३ स्कंधे वेदागुरे लाभो हस्ते शौचवली भवेत्। हृदये
 हेतिसापादितत्फलं क्रमात्। रुद्राणामले फलं पुष्पं दलं शाखा त्वगलता स्कंध एव च सार्धं
 त्वोदशादां शाखरविस्वार्कसागराः। नाडिकास्तद्वंवा लं फलं कुर्याद्यथाक्रमं श्रीः श्रीराज
 यगदाकं तं। मध्ये पूर्णानंदयोः नाडिके द्वे स्यादुतांतं कीदृह्यैस्तथैका कोदंडादौ वृश्चिकं तं
 र्ध्वं। आघनाद्यां तु जातस्य पिता मरणमाप्नुयात् २५। द्वितीयायां तस्या माता तृतीयायां मया
 चतुर्थ्या जायमानस्तु हतिभ्रातृजसंशयः २६। तिष्ठ्य द्वागं देवितमाता नाशो राजस्य
 संघोतनस्य नाशः सर्वपुनो जीवन्ति हतिवंशं जीवः पुनः स्याद्द्वज्वारणश्च २७। विघां ददिदुमा

न्यास्त्रीजन्मदत्तादिति मर्दत्ताव। सुनेत्रकेशासुरविप्रभक्ता विद्यार्थिता प्रीतिकरा गुरुणा ॥ इति
हृत्पित्तके स्त्री लक्षणफलं इति स्त्री ज्ञातकाध्यायः ॥ यथेकनाटीषु भवास्तु कन्याः पुत्राश्च ते सु-
पितुरंतकराः ॥ १३ ॥ पितृजन्मनि वेजाता स्त्रे हृत्पुष्पतया पितृना मातृजन्मनि वेजाता मातृणा
प्यातकाः ॥ स्त्रीपः २ पितृजन्माश्च मेजातस्तदीशो लग्नगोपिवा तैर्नैव पितृका फलिते पितृश्रेष्ठो
भवेत्सुतः ॥ ३ ॥ ग्रहकांक्षितनक्षत्रे दत्तपुत्रो भवेत् ॥ ४ ॥ ग्रहमुक्ते च नक्षत्रे जनना ज्ञेयं यदित ॥ ५ ॥
साफलं ॥ ज्येष्ठादौ जननी माता द्वितीये जननी पिता तृतीये जननी भ्राता स्वपं माता चतुर्थके ५
ग्रीष्मांतं पंचमेति षष्ठे गोत्रक्षपो भवेत् ॥ सप्तमे चोभयकुलं ज्येष्ठा भ्राता रमंष्टमे नमंष्टमे स्वश्रु-
रं हति सर्वं हति दशं शके ॥ अथ फलफलं ॥ ज्येष्ठाते घटिकैका च मूलादौ घटिकात्रयं ॥ अशुभं म-
लमिषां कुंस्तत्र जातं शिष्टं तज्जेत ॥ ६ ॥ वृहस्पतिः ॥ ज्येष्ठाते घटिका तथा तयो रंत रनी दी वै प्र-
भुजं मूलमुच्यते ॥ ७ ॥ वृहत्तारादयः ॥ अशुभं मलं लगे ॥ तं नादिकानां चतुष्टयं मूलादौ तथैवं संघटि-
काद्वंद्वमेव च ॥ तदा घटादके पिता विपद्यते जन्ममन्वयः धनक्षयस्तृतीयके चतुर्थके ॥ शुभावा-
पादतः फलं तदेव साधये ॥ तदुत्पद्योषशांतये विधेयमत्र शांतिकं ॥ ३ ॥ ज्येष्ठाते मूलं स्वभं
त्वचाशखापत्रं पुष्पफलं शिवा तत्रागच्छदशोशा कर्कषं च स्यात्तिघटी फलं ॥ ४ ॥ मूलं स्वमिविना
शस्तं भेहानि स्वविसहजनाशः जननाशास्तं घटलकला वातपत्रिया पुष्पसविवा फलं शिवा
यामत्सुमा भोति भूपेयः ॥ वासासर्द्धिस्सुना विवक्ष्या ह्यात अत्र नादिकामालं ॥ ५ ॥ अथानवतला

नाशयेदचिरात्सुतं पितरं भास्करो ह न्यान्नातरं हि मदीधितिः लग्नात्स प्राश्न मगे पापे रधि वीक्षि
तः सध्वं न ह जनयः ॥ म्रियते शुभ संदृष्टे सत्यस्य मता दूदे द्याधिः ॥ म्रियते तेर्कधर जे च तस्यै च
द्रिकुशेन श्यति द्या सगर्भीः लग्न कुजे के स्मरते निशे के शस्त्रे एमातां त्रा स ह गर्भ मत्स्यः ॥ धन म
यस्ये रस्युभे श्वत दूत कूरे दितेः सौम्य दृशा विहीनेः ॥ प्रस्तौ र वै दूत म्गो स पा पौ कु जो श्रु मे मा त
सुता त्य पा प ॥ १॥ जी वे त्त वि त्री म्रिय ते च सु दुः क रे षु ब द्धा द श गे षु स तौ रा हु वे लि क्षे
न व ये च मं ष्याः कू रे ण दृष्टः पितरं हति किंचित् ॥ २॥ राहु श्वतु धिकः पुत्रं न व मे पितरं त धा ह
प्या त के षु श्व त दूत स्या त पा प द के दिन त्र ये चं द्रे न यं स्ते भ स्ये हि कु के च पा पे म्भु के स्मरे स्या त
कुल स्य ह ताः स स श्व त न व य गे श प्रा के कू रे ण य जे म्भु र्दृष्टे पु त्तै स्ते च्ये वि ही ने षु च क र के षु
कृतां त द द्वा त र गः प्र स तः ॥ प र्था प रा र्थे या दि पा प सै म्भु म्र क स्य चे न श्य ति की ट ल ग्ने
स सा ध्य वे ला य दि चं द्रे हो रा पा पा श्व रा श्व त ग ता वि प स्ये कै रे षु स र्वे षु च र्वं द्रे पा पे
पु त्तै षु जा तो ष म लो क म्र तिः च ना क ल ग्नां भू सि पा प म ध्ये म ति दु र्व ल सौ म्य म ध्ये ॥ ६
जी र्णं ड ल ग्ने म ति कं ट क स्य पा पे वि ना श य शु भे र दृष्टे पा पो पि ल ग्न स्म र योः पृ थ क स्या वे क स्य
चं द्रे म ति रु ग्र दृष्टा ॥ १॥ च रि षो कू रे हो म्र ति ल ग्न सं स्थाः पा पा वि ना श य म्भु म्भे र के दैः लि ग्ना
ह ध म्भे त्प पु ता यु ताः प्रा शा की भो म कि म द ग्नु र्गु ण न दृष्टा ॥ १॥ पा पा स्त्रि को णा श्र म गार सौ
म्य श्रं द्रे त नो भा र्थ ति वा क्ष पा यः ॥ २॥ पा पे श्र मे के द ग्नु त न जी वे ना प्रा य ल ग्ने प त नै श नो वा
के दः त्रि को णे षु म्भे म्भु म्भे श्व श्रि षो म ति र कि ल ग्ने ॥ २॥ दृष्टा ण या मि त्र ग तो ति पा पो
ल ग्ने श प्रा क श्व नि ह ति स धः प्र ग्ना समे पु र ह मो ह मे च न्मा सं तु जी वे द्दि न स ष्ट कं ॥ २॥ भो

वष्टे कुलिके गस्पवै कृताः। यमर्धं टेफलं स्याद्विनायां खंडतामिवात ३२ यती पातें गहानिः स्यात्
रिधे मतिमादिशेत् विधत्तौ पितृहानिः स्यात्तस्यैवै वध्यतां व्रजेत् मूले सफलना प्राः स्यात्
कुलनाशश्च वै धत्ते विधत्तौ ता प्रकृतौ तु ना भिनातेन। वेष्टितो राक्षस्यै पतते च स्वस्यापि
व विनाशकाः। अत्राधिकी गे चहीने वसं ध्यपो रुभपो रविः यव एषा विप्रस्ततौ वसवी रिषभय
प्रदः। तद्दसा दंत जातश्च पापजा तस्तथैव च। तस्माच्छाति प्रकुर्वीत ग्रहाणां क्रूरत्वे तसां देवतां
जयेत् त्रशां स्याशां तिर्भविष्यति विषां शाकगते च भ्रैजातो यमपुं व्रजेत्। आदितां शो पितुर्भ
त्सुश्च शं प्रेमातु रेव च भौमां प्रेमातु लस्ये व लोरो प्रेमातु रेव च अग्रां प्रे विष सं स्पृशे रातो यमपुं
दं व्रजेत् स्ववर्ग मित्रभे स्यो ध्युभय तै सुक्रे सुभै लि तो। गंत दोष मुञ्च तं स घा ए व व्याजो हति गर्गः
कृष्णपक्षे चतुर्धनु र्दृष्ट्या प्रस्तते। षड्विधं फलं। चतुर्दशी वषट्पांगं कुर्वादा दौष्टुभं स्मरेत्। धि
तीये पितरं हति तृतीये मातरं तया। चतुर्थे मातुलं हति पंचमे वंश नाशनं। अष्टे वै सर्वनाशः स्या
द्वातुर्दृष्ट्या फलं क्रमात्। इति कृष्णार्धदशी। प्रणारिणा निचित्रो र्दति हस्तयमत्रिपादे पितुस्त
पूर्वजलपुष्ययोस्तो नाशायको स्यात्पितृमातृनाशश्च ज्ञेयमे मात वधो र्धमाघे॥ तातं विका विका
सादरमातुलां श्रमाता महो मात समा वसन्तु। स्तुधा हरे वटाः क्रमशः प्र विष्णात्त्रिकोण गस्तौ च
तान्निहन्तु। राशौ रेफिरात्रौ तपनः पितृवस्तत्प्राध्यायोगा न्न पितृवर्धनाशनः। दिवसे माता पितरौ
सुकुं रवी शशिसनी निशयां च। मा मात भूमि पितृव्यौ विषय पात्कीर्ति तो पवने। ४ पापग्रहपुं
श्रिता नाशयति नियमेन ५ सोमार्थी क भूस्तनुयमावष स्याभात भ्राया तस्तान्निहन्तु। द्वाप
शे व प्रस्तपे चिती ए चंद्रा सप्तमे। पितुर्मरणं ६ सघः सुभदृष्टे त्रिषष्ट के ७ उदया दृष्टमे मंदे

नीविनश्येत ५६ रिपुस्मराहंते हेमयजन्मभस्याः पापाः पुनर्मातुलमत्सुदास्यः । यत्र स्थितस्त
 त्र पुनः समेत म्रुं देवि यत्पैरविभौममध्ये ५७ नरक्षतगतेर्ककुजाः किं दृष्टम्रुं पुनस्त
 त्रगतो निहंति कुरेऽतो राहु रवेदिते चेदी एंडु मत्पैर्दिवसैस्तनश्येत ५८ जामित्रगोभौ
 मरवीशशंकात्त रोगोदयः सप्तदिनं वजीवेतः रवौ स्थिते चंद्रमसास्त्रिकोले व्याधिगते
 विशतिवासत्तनात् ५९ एकैर्गेश्वं प्रकजा किं जीवेस्तथैव जीवति तित्ते जेडु मंदैः । मेवा
 भूवादिशो मत्सुकराः स्वभागाः तत्राग संस्थः प्रतिराशिचंद्रस्त संख्यवर्षे भरणाय
 स्तनोः ६० कुजा किं दृष्टः स्वसुतर्क्ष संस्थः सौम्यैर दृष्टम्रुं प्राप्तिनवाघातवलिग्रहस्थाम
 गतेशशं के जन्मागते वातनुमागते वा ६१ समग्रवीर्चवहुपाप दृष्टे वर्षात्परं मत्सु रनुत्त
 काते । इति चंद्रयोगाग्रशादशाग्रयलगत चंद्रयोगाउच्यंते । लग्नातशशांकाद्दहवस्त
 तीये पापायदिस्पुः सहजप्रणशः ६२ लग्नचंद्रो निरीक्ष्यतः कुराः शुभविवर्जिताः । पि
 तुमरणदाः प्राक्तानके दे देव ६३ जितः ६४ लग्नादशमगम्रुं ले ग्रं चंद्रादयाश्रमं कुरम
 हानिरीक्ष्यते ते जातस्य मतिस्तु चक्रं ६५ जन्मादयो मतिस्तु चक्रं मूले वधो रोषि
 समैस्तवर्षैः ६६ चंद्रं विलग्नं च गुरुनयश्येत यद्वा किं पुतंशं शिने वजीवः । परेण जातं प्रव
 दंति संतः चंद्रसपापे दिननाथपुक्ते ६७ हारेशजमेशनवांशनाथाः सूर्यकगाः केभ्रनम
 सुरद्वैः । लग्नादिधोर्बानव बुद्धिराशिं याते यमे कूरयुते पितृत्त ६८ इति लग्नचंद्रयोगः

भाग्यतयोर्वसधासुतमंदयोरेव. ६६ जीवकिंचन निवये पदिसु. सुतो विलगता स्मरे एजात
लगेष्टात्रौ लग्नशशांककुकाः सुभैरदृष्टाश्रुतदा न्यजातः. ४७ वक्रः शनिर्विषयगोहिंसी
वामं कुजोदक्षिणमक्षिणोऽक्षि. ४८ वेरवींद्रयुगपत्पुत्रवाने त्रेहरेतामपसमसबो. ४९
द्वित्रिंशत्तम्राक्षिहरेति पापाः समरिषोदक्षिणमष्टमेव वक्रधने द्वे त्रिधने कर्क ईद्रवध
विषये मंदगतिस्तदाध. ४९ वशाष्टमे दक्षिणहरे. सपापसंप्रोयित दत्तकफवातपित्तैः त
ग्राहमे सौरियुतो विचंद्रो दक्षिहरेत स्तेष्म विकार रोगे. ५० युता ग्राहदक्षिणवामभा
विचंद्रनिदध्म्व्रणमत्र पापाः. ५१ त्रिलाभता जेषु शशी सपापः कर्क पतुः पापदशास
पधः. ५२ कूरेतितोपंचमधर्मसंख्योपायो विधत्तः अवणेषघातं. समंसतर्जनवमे पलसं
सुभं सुभर्तु सुभदर्शने च परभूतौ सप्तवृगाः क्रूयः. सचंद्रावापदस्थिताः. ५३ रतो धजाप
ते म्लैवो धर्मपापत्रया विते. ५४ शानिराद्रुकुजाधर्मयदाल जेस्मरे पदे. सचंद्रावाप
कशोक्तः यावेषु स्तेषां तां व्रजेत. ५५ इति लग्नयोगास्त्रिसप्ततिः. ५६ अथ चंद्रयोगा उच्यंते त्रु
तेरुर्कः सुभदैरदृष्टो हन्या ४७ शीवा जनेनी सगर्भा. पत्रस्थितस्तत्र यमारदृष्टश्चंद्रः. ५७
तिसुभैरदृष्टः. ५८ नवाष्टसप्तम्यतमे प्राशांकात् सर्वदिपापाः सुतमातमत्सु. ५९ चेष्टास्मरे
मातवाधाय पापाः. सोमाद्रिर्विवादशमे प्रापायः. ४९ इंदोस्त्रिकोण रविने निशायां सुकात
जोवाहनिपापदृष्टः मातुर्विधाताय कुजाकिं मध्ये लग्ने शमीमात्रे त्रेहरेष्टमे कर्क पत्रमा
ष्टम उद्घादशास पूमस्यैः. कूरेस्तमात्रा त्रिपते सपुत्रा. त्रमाष्टमधनगते बुजीवेत सुतस्तज्ज

॥
 अगस्तिसप्तमि पयोदयो वा पागां दुर्गैरिष्टशान्तायुरत्र केंद्रत्रिकोणाय गतानपापा
 के गुरौ केंद्रगते शतायुः ॥ ३॥ अथ केंद्रगतं जीवन्ति देवपापः परमा पुरत्र यद्वै
 क के दलगतं सस्यो शशांकजीवो गुरुभार्गवो वा ॥ पापानं के देव पुनस्त्रिकोण जातो न
 रः स्यादमरोषमायुः ॥ कुलीयगो पूर्णशशांकजीवो लगे चतुर्दशमे भवेतां ॥ प्रक
 स्थितौ युक्तुधौ च शशांला भविष्ये स्वमितं तदायुः ॥ मे वेद्वे कुलीरिवारा हुलित
 मुपाश्रितः ॥ यदा सोम्ये भवेद्वेद्वे र्द्विभंगः सदा सुखः ॥ ५ ॥ सोम्ये विषीतां मुः कुली
 राजवृषस्थितः ॥ लगतां के देव वा सोम्ये द्विहो र्द्विहो भवेत ॥ प्रायः वक्षते तीये वा तुला
 मध्याह्न्याश्रितः ॥ यवि के तुर्भ वे ललगतां दारिद्र्यं न जायते ॥ राहुस्त्रिषष्टला भेलगा
 तौ मे निरीक्षितः सद्यः ॥ राशय निसर्वदुरितं माहृत इव कूलसंघातं ॥ १॥ ३ ॥ तिलगारि स
 भाद्वादशा ॥ अथ च दारिद्र्यभंग उच्यते ॥ केंद्रेशत उभय गुरौ वारिष्टं च वंद्य ग्रह जे वि
 नश्ये तः एको वली जन्मपतिर्निहंति दृष्टः सुभेष्टां होतं वारिष्टं ॥ सर्वे ग्रहे दृष्टत उर्हि मां
 राष्ट्रिमाण विनिहंति रिष्टं ॥ स्वाश्रुद्धागे सुदृष्टं के वारिष्टं शशी हंति वमुक्त एष्टः ॥ वषट्
 सप्रं धै शशि नक्षत्रो म्यवा चैर मिश्रम्व निहंति रिष्टं ॥ पुनस्तु लोम्ये विनिहंति रिष्टं चंद्रम
 मे षु दृष्टो नायो जितो हंति समस्त रिष्टं ॥ ४ ॥ जन्मातिरे मित्रसुभेति तो वा सर्वे हंति तो जन्मपति
 स्तके वा ॥ होरे म्यस्योपवपेश शशी वारिष्टं पृथक् कृतं कृतं निहंति पा च द्राघवे युक्तुधौ वलभे

मृषादित्यनो गाउ च्यंते. क्रूरं तरेकं मृभदेददहं ह्यातशशीराजननी सगर्भा. सूर्याक्षमे
 भोमययोतुपुक्तो सोमैरदृष्टो पितुरस्य धाय. धोमावदृष्टो हनिमध्यगो वाताप्यायुतो
 वासविता पितृषु. क्रूरं उक्तं शूररोशिनि क्षयांतरविहंति विष्णं दुशस्त्रे. 6. यत्र स्थि
 तस्तत्र यमारद्वं क्रूरं मनस्तान विनाशकैः. 7. क्रूरं मृभैर्ममयमानितोर्कः. स्याद्विपि
 तातस्य पितोचनसु. 69. पापदं गोसूर्यविधं ध्रुवालोपापो पितुर्वधनरोगो दोतो इत्य
 द्वा दशयोगा समाप्ताः. 1. सोमैरदृष्टो रविचंद्रयुक्तबुधो हिनस्ते वहितप्रवर्धे. 62. मृषा
 क्रमो गाउ च्यंते. मृत्रेव चंद्रं प्रतिहापचसु क्रूरं पापोतस्ये म्रिपतेव गर्भाः. मृत्राप्रविः पंच
 मगः. समं दोमं देदितो वामरणयमानु. 63. चंद्रात्रिकोणराशे रविजो मातुर्वधं दिश
 तितत्रो मृक्रातयेव दिवसे योमः पापेन संदृष्टः मृतिशुक्रकोणास्त्रयः. 1. मृचप्रानैश्च
 यागे. भस्मसुनुदृष्टो निशिवे वरस्यो मंदो विदेशंगत एव तातः. 1. प्रानैश्च रस्यो निशिरक्त
 पुक्तो वक्तव्यतीतं पितरं विदो. 64. मृषा नुता रिशफलाउच्यंते. सूर्यादिका नाम यनेम
 हं सदिनाम्यलमासतदर्थवर्षात. लग्नातग्रहस्थितराशि सरव्यानिधौ. स्वकालैरविवादिने
 शात. 6. पावतमोरिश्च करो विलगता तावत्समा मासदिनैर्मतिवा. इत्यरिशाध्यापः समा
 हः. 1. मृषारिश्च भंगाध्याप उच्यंते. लग्नेस्फुटांशुः प्रवलः. सयस्तनिहंत्य रिश्च सरराजमं
 लग्नं मृभं प्रवले मृसौ मृभं दृष्टसमं देवि वले मृपाये. 1. निधुं त्यरिश्च मृभवर्गसंस्थाः
 पापा मृतस्य मृभैस्तदृष्टः. 1. सोमैर्दितः षट्त्रिफले पुराहुः. ककी वृषणागविलग्नगोवा

ने भवे दालं सौरव्य संतान रत्नकं । द्वादशाक्षोपदा जीवो लज्जे भवेति चंद्रमा ॥ १॥ प्रहृष्टो मंगलश्चै
 व सयाति यममंदिरं ॥ १॥ सप्तमस्य भूमिपुत्रे तनुः स्यात् । स्यानेतु चंद्रमा ॥ २॥ आत्महंति पिता
 हंति माता हंति न संशयः ॥ १॥ २॥ विशदुभो मसौ रि ल गतवा पंच मे पिवा । पापाश्चैव न पश्य
 ति जीवे धर्षि शान्त नरः ॥ ३॥ कूरक्षेत्रे पदाल जे अस्तं या ते ति ल गतये । प्रकर्म एतदा जातो
 दृष्टवर्षे न जीवति ॥ ४॥ एको वा पादिवाकं देभुत्रे वाक्य तिले मज । सर्वादिष्टानि नश्यंति तमः
 सूर्योदये पय्या ॥ ५॥ लज्जे भुत्रे बुधो नास्ति नास्ति के दे व हृस्पति । दशमो गारको नास्ति
 स जातः किं करिष्यति ॥ ६॥ लज्जे भुत्रे बुधो पश्य पश्य के दे व हृस्पति दशमो गारको पश्य
 स जातः कुलदीपकः । होरा मकरं दे । वंशोत्पेदकरः । शशां कभगुज कूटैः । त्वसंशुभुगे
 शिल्पी के दे गता किं एण कुध यतस्मिंशे न नो वीक्ष्यते । अंत्ये देव गिरो दिने स्वर सत स्यांशे वदा
 सी सुते ती चैः । कामगयोः । रवराभुप्राशिनाः । सौरेण संदृष्टयोः ॥ २१॥ जातकतिल के । वंदे लि
 कर्कटांशस्य सयाये गुह्यरुग्भवेत । हीनर्गो वेलिगे मंदे कर्मगेष्टे कुजे स्तगे २२ मंदार पत दृष्ट
 जे चापमध्यन कोशगे । मृग सीना जकं कोशे स्थिते कुक्षवान भवेत ॥ २३॥ कूर पुत्ते दितो लदा
 त्पं वमेन व मे पवा । गोक्ष कीलि मगा दक्षे द्राक्षिः । स्यात् कुक्षवान सदा तदार ॥ २४॥ पात की स्यादि
 ल गतस्ये गुरो धूना गते शानौ सो सो न्मादो ल गतगे जीवे धूनस्ये न सुते भवेत २५ पाये दृष्टो गो
 ज वापे लज्जे विकृत दंतवान । चापे गव्यभुभद वाख ल्बीटः । पापवीक्षिते । यम्य पुत्रार्थसं धर्मस्ये
 पाये वंधन भाग भवेत । धनु ववा जल गते तु वंधनं तच्च रज्ज ॥ २६॥ ६॥ पुमकं यातुला कुं भेल गतस्य

पापापुरुषो मिचरिहनाशः, कृष्णदिवाद्ये निशिपुलकपदोरे, ततश्च शीतं रिपुं ध्रुगोफि,
 स्वाद्ये स्ववर्गलुहदाचवर्गोसोम्येति तोसद्रिपुत्तरहः। हृषिकेश्यहृष्यः, सुहृदा विप्रहृषि,
 शशी हंति च सर्वरिहं, संपूर्ण ईदु उरुमुक्रपुत्तः। कूटेरहः, स्वहृत्स्वतुंगोसंपंचमस्य
 पिसुरवायमातुः, पितुश्चतद्वतबलभास्करोपि, ८। दिवासिताकौ निशि वंद्यमंदौ पुगो जसंभ्यो
 जननी चतानः। सारं दत्तो व्यपतस्तदयो पितृव्यमातृश्रुदाकोतौ। कूटेरदितो वापटिविह्वे
 दः, शीर्षोदयस्याः सकलाग्रधवा, ज्योऽशुभः, सौम्यनिरीदितो वाको गत्रयं हंसखि + शब्दम
 त्पुरदितायदिशंकटः। २। अष्टाश्रमे चमूर्तौ च जन्मकाले पदाब्धः चतुर्थे कुभवे मत्पुर
 दितायदिशंकटः। ३। शुक्रदौ त्रेयदाजीवो जीवते त्रेवर्गवः। अष्टादशो भवे मत्पुरदिता
 यदिशंकटः। ४। भूमिपुत्रेयदाजीवो जीवते त्रेवर्गवः। अष्टादशो भवे मत्पुरदिता
 लग्नभर्तयदाभानुः, केंद्रे भवति चंद्रमाः। सदा बालस्य वै मत्पुर, सद्यो जातो न संशयः, इव
 मूर्ते भवति चंद्रमाः। वर्षे चतुर्थे मत्पुर जातस्य हि न संशयः। दशमे स्यादाराहुर्जन्मका
 ले पदाभवेत्। वाउशो द्वे भवे मत्पुर जातकस्य न संशयः। ५। जन्मकाले पदाराहुः, अष्टे भवे
 चंद्रमाः। अथ स्मारी भवे बालः, सद्यो जातो न संशयः। ६। अष्टाश्रमेयदाकाले भवे भवति च
 द्रमाः। विकलांगविजानीयातदीर्घनाशो भवे नरः। अष्टाश्रमे भवेत्तत्र द्वितीये कुधचंद्रमाः, त्रि
 दोषोत्थो भवे मत्पुरथवा सघदारयेत्। १२। जन्मकाले पुरुते वा हतौ रविर्दिदा भवेत्, स्थाने

इति चाक्षेपे विधुं तदादिशो तस्मिन् रेतो न नृपता वशुभस्थिते च क्रूरगपांतरगतौ यदि चंद्रस्य
यो जातस्तदा धीशतरात्रियको केने सकवद्रातुषं छुदितस्तु भवेत्तदा धः ॥ ६ ॥ भागादप्र
मीग उच्छिन्नवमानि च्यं प्राके कर्कटसिंहे धृत्पुडु पिंडके च कुनगा शोशोतौ भातद्वयो ग
त्रोशोऽष्टममेतयोक्तु तिलवा द्वे दो प्राके क्षेण भे कुं भेदिक धृतिभरत विशालचके चाधार
एंगोशका ॥ ५ ॥ एतेषां चैव भागानां मध्ये चंद्रदि वा करौ तन्मस्थौ यदि जायेतां नेत्रनाशस्तद
स्मृतः ॥ लग्नषष्ठयभूमिचं जं गुरुसितो नोपपन्नदप्यद्विषा यो यरवरद्योक्तिबकुजो ज्ञो
पि चिह्नदृष्टि। लग्ने वृष्टमभार्गवेयदिरखले दृष्टे प्रयातो दाप्योप्येकांशे कुजशीतगूयदि
तदा त्ते प्रिद्रुमुत्तदृष्टि ॥ ६ ॥ नित्रनाशानेत्रचिह्नयोग। चंद्रो मेघदृषस्यः शनिभौमाभ्यां य
तस्तदा सगदकुक्षी। मीनालक कर्कट संस्थाशानि शुक्रकुजैर्द्वोरुधिरकुक्षी। चक्राकुली
रद्वषट्शिकरा शि संस्था ललादिकं हि परि वर्तते जातकुक्षी। यस्याधिपोयदि गुरु रिपुपः
सितो वाः क्रूरेक्षितस्तनुगलो वदनस्य शोकी। द्वादशस्थो वदाजीवो गडपूरो जीवदा भवेत्। स
निर्गुंरं भौमो दिपु संस्थो वृष्टस्थो वातदा वली। चक्रौ चंद्रयुजौ च कर्कटशिक मीनगोक्षेत
कुक्षीखलाद्ये कुक्षी सुखविवर्जितः ॥ कुक्षी लोहयोगः। मेघगलिक कर्कटगतौ शानी दुक्रा
न्वितौ भवति तत्र नरास्तरवंजः। कुक्षी लिपीनमृगमेघविलगत संस्थ गडवारव्यपन्नितदा ध
वती ह रवंजः ॥ १२ ॥ स्वजयोगः। लग्नशो नि कुक्षी घन दृष्टावप्रयश्रपति तदा मतिहीनः। चंद्रभातु वि
चरेद्यदि भौमो भौमो मेलती हरवलु कुक्षी विहीनः ॥ १३ ॥ लग्नसंस्था हिमगोदशमस्थे साधिकार

निगडोभवं. कर्कसिहे नखे दुर्गक्रोधः. स्याद्गृहे लिनिरमंदाकारे. सुभादृष्टे कर्कस्येभं
कोभवेत्. ग्रहेण केन सससो द्वाभ्यं चो धमत्तिभिः. २१ पंचमेन वमे धर्तने समेतो लितभा
स्कोटो. यस्य स्याना भवेद्वा धातस्ये को गविवर्जिता. ३ उदयस्य दुये सरास्यगे सचिशा चोभ
भयो स्त्रिकोणो. ३१ प्रयो न पदोत्र गो स्यात्ता मथवात्त नवां शगो. चंद्रावै चेत्तदा जातः क्षर
रासी भवेत्तपः. ३२ वापयो मध्यमे वंदे रवौ मकर राशिमे. शवा स्युल्लमत्तपत्ता हवि प्राधेयादि
पीडितः. ३३ स्युरिशा च्याप समाष्टः. त्रिजो दोष कृता शिषु नै हिततारि शारम्यो जै. मंभं दिधा
काल पियत्तिरोर विसमासा वनचापः. प्रमः. होय मारस्य समेतो तनु भवाः. सिद्धाश्च वदये
ततो दोगानरि रुजदा पनति कलान होरा विदातु स्ये. वापां तत्त्व पाय दृष्टि उर्ध्वेना
वाप्यस्य रुत्पत्तिभो. मार्कां शरभोत्रि को लिङ्गु होम्यु नै स्य दृष्टे मति ३ दी लंदो स्यु मै स्त्रिकोणः
भगते नै सौम्य दृष्टे लयो मातु श्रै कल वस्थितो कुज प्राणी वा के. चंद्रा म्यतो चार शवो स्यात्त
या. ३३ तिमात्ता पितरिहं. म्रपत्ता त्रिकेषु म्रभा म्रयोगाः. कर्के जो कलवे वृष्ये वनवमे. वा
यादिके धाटके चो लग्न स्या विधो दृष्टां त्पल वयो श्रै कोन विंशा दृये. १५१ कर्काटके विधूनमो
हुरिदिगं शात सप्त भाग स्थितो कया लग्न गतो युगाति धर्ति विंशत्कर्क भाग स्थितो. जो स्वर्गा क
ति भाग तो तनु गतो पंच विंशास्त्र धे. कुंभा धे षु राशां क म्लो का द्वि गतं युवतया निः प्राण
दृष्टे. स्मृता क्षी लें दुं वडु रुर्न पश्यति प्राणिः पश्ये दने के रवतो स्व स्व स्याति दुर्गो च तो रव
गतं दुर्गो दृष्टे पते ल्या क्षी ली रमितभावी म्रगे मं दे गो द्या वे गे ल्य कामता. वृक्ष ये दाव दृष्टे

नृपुत्रभाग्यप्रवनेक्षिद्रोणोत्प्रेषा नर्द चतुर्दशविंशतिमितं वायुः परं कीर्तितं। सं दृष्टेन च
 सागुलगतपयुते लज्जे मेशे मेशे विंशत्कं प्रगमत्स चलविपुलगे श्रुते त्रिंशत्कं। प्रसेपितमय
 प्राप्नोति मस्य विधौ तस्या चतस्र्ये पावे तितित्विदित्वा त्रिंशत्कं। दपे चरवन्तमध्या
 स्ये रवौः प्रवक्तुं संध्या प्रांसखले गये तिसृगते कें प्रेसिते ज्योत्स्नं प्रद्वलगतकुजा प्रको कुलि
 वाके के द्रोष्टुं प्रद्वलं। सौम्ये नैनि धनतनो निधये राशौ स्थिते वाघपंछिद्रां शेतनुये गये चमत
 ये जेष्टे त्र्यंशत्कं। मधुन ग्रे प्रोज्य सिते अके दरहितैः पुत्रो यकेः। अश्वके लज्जे ययगे यवावलिने सी
 ग्रे गे गुरु नो नदीद। सारगे के शानी त्रिंशत्कं भागतौ के द्रे शमे प्रो मुगा व्या युगमाध्य सत्तूरद
 गमुभैः सौम्ये व सन के द्रे के। सौम्ये दीर्घ गतो नम गते वं जे वलै लि द्युये दृष्टे शब्धि शरत्स वा
 शमखले मिधं न दृष्टुते। तं प्रादक्षित ये व मध्यम पच द्य गोद ये स्ये प्रानौ रिष्क जेष्टे खले
 दिपं च प। स दस्त द्रे स्त दापुः स्मृतं। एक की ल्पु प्रमको रवौ च सखले विंदै वि के द्रे गुरो
 ये वा शरत्स दृष्टुं मुने खलु खगे। ॥ ४ ॥ वं द्रे मयो शोग्र के। एक के गुरु भागवौ तुरव दारा। ॥ ५ ॥ शब्द
 शगे ल गये कि द्रे प्राश विधौ यया क्ष रिपु गे स्थि न्नाष्ट पंचो द्य कं। न गे प्राश यने धना रि
 ग स्वला। कि प्रो मजा। स द्रहा। अक्षिति गत प जन्म यौ विपुतौ वा द लु गो वा क्यति। किं प्रादस्य
 गतो त्रार्पा रिपु युक्त स र्यः कुजा क्य चितो ल गे हीन वलो पुरो मय सुते चं द्रे भवेत स प्रती। ल
 ग्ना दि त्रि सु र्वे। ॥ ४ ॥ चतुर्मु खरवने फुत्ते विरापुः सुता घेष्टे तैः खर स ॥ नवा दिपु खगे
 सर्वे रिहा ल्यं स्मृतं। कूरा प्रास्थ स्वगे अतुष्टय गते प्रा सीति वर्यं खलौ कूप दै मुभै मुभै

[illegible]

रखात् नलधिजवोत्पत्तिकाले नलं ॥ दशाशशांकल्य ॥ २५ ॥ आरोहिणी निसंताधियतीता सावरोहिणी
 रखाता होरावरोसम्पक त्रिविधा पुरातनैः कश्चित् ॥ २५ ॥ आरोहणयप्रतका वंददशा सर्वकार्यवरी
 आरोहदशा कथे मर्त्यैः सर्वलोकविख्यातः ॥ २६ ॥ प्रवरोहदशा प्राप्ते पुनस्य मया प्रमया लि ॥ वे
 प्राक्तवदाहृदशशि होरागतोपहा ॥ २६ ॥ प्रमुखा प्रमुखा नदधुरवे दे व शशी यथा ॥ वंददशा नितकाले मं
 त्रीरपसंमतो यामनी स्यात् ॥ २७ ॥ देवहिजमंत्रो धैर्धनवान् धिनयानितः कलात्तु ॥ गंधमधुरतिल
 ककुसुमं मैः फलसुतैर्द्वंद्वानमिता ॥ २८ ॥ रखाति प्रताय प्राप्ते वानसदा त्वं त्वै प्रजा नितो धीमान्
 दिवदिजविरतः वरोपकासी म दुस्वभावः स्यात् ॥ २९ ॥ कृष्णादिकर्म कुशालः कफानिला न्या जलादिक
 मपटः ॥ वलवान् स्वजनविरोधी निशालस्य स्वमा नितः ॥ ३० ॥ सामान्य मेतदुक्तं राशिप्रत्येकमंशं का
 न वत् ॥ मेकाक्षित वंददशा स्त्री सुखलाभं विदेष्टा कर्म परं ॥ ३१ ॥ हिजविनाशं क्रौं दमसंख्या सिधिये स
 जंजनपेता ॥ स्वेच्छगतस्य हिमं शो दशा वरुहे रयस्य रासा हि ॥ ३२ ॥ वज्ररत्नसुतसमं ॥ त्रिधा वं गो गश्च
 यमुमाश्च ॥ फलत्रिकोष नै द्वे दशाभिलाषी नरो विदेशमनः ॥ ३३ ॥ कृषिविक्रपाधना हि ॥ स्वजनकोषी क
 फानिला नितः स्यात् ॥ वयलो मध्य काले वंददशा यां मफल रक्षी धनवान् ॥ ३४ ॥ हिज देवमंत्रभा वै संपन्नौ
 पुवति वल्लभो भवति ॥ स्वार्थे संभतो जननी मत्पुं करोति कापपुतः ॥ ३५ ॥ पश्चाद वंददशा मे पितृविपोगं प्रा
 ष्ठी कुरुते ॥ हिज देवा श्रित कार्ये मतिमान् धनभोग वस्तुसंपन्नः ॥ ३६ ॥ मिथुने वंददशा यां स्यात् ॥ नाना स्यात्
 तं व्रजति ॥ वंददशा यां जे त्रे जमक विषयुधा मय कान् भवति ॥ ३७ ॥ नोति हान कला ह्ये गृध्रगान् जो नवा नित
 दुर्जिवरः ॥ सिहे वंददशा यां ज्ञातिधना भूमनोरप्यलभते ॥ ३८ ॥ स्वजनप्रेक्षो मत्तिमान् विकर्ता गोनति पुत्रवार
 भवति ॥ कृष्णयां वंददशा विदेशमनं वरस्त्रिपोलाभं ॥ ३९ ॥ काय कलां स्वति निपुणं कुरुते स्वल्पा र्थनाय
 सिद्धि करः ॥ वंददशा यां क के स्त्री कृतये आमान हानिः स्यात् ॥ ४० ॥ लगेत्ता ही च पलो दारिद्र्य वशा गो
 नो दुःखी ॥ श्री वंददशा यां नी क शो व्याधिं व्यात गोर ने क वधं ॥ ४१ ॥ कुरुते दार विपोगं स्वकुक्षि परिताप जं मनो दुः
 खं ॥ नी चानुक्त दशा यां शशिनः प्रथितो ल्यवित्ते शः ॥ ४२ ॥ क्रयविक्रपा धना हिर्मि स्व निरोगवान् स्वपद ॥

कृषिपसुसतदारवर्जितं जनयेत हृदयचक्षुरोगी वंधुल्लेखावितोतिमानी स्यात् ६ मिथुनदशा
पांताभोशास्त्रकलाकाव्यगोक्रिष्टित्यरतः ॥ कृषिपसुधनधानाधौ संयुक्तो ज्ञातिरधनापि
दिवसकरस्पदशापां चंद्रग्रहे रमातिगता विधुनः ॥ स्त्री निजिते निमात्मा पितृ वंधुविवर्जितं
तीक्ष्णश्च ॥ द्वे त्रदशायां भानो रनेकविंशतिरूपस्योक्तः ॥ ज्ञानात्मा ॥ कृषिपसुधनदशापुंरसमन्विते
तिमात्मा स्यात् ॥ ११ ॥ कृषिपसुधनदशायां भानोः पश्यमानं गतावतिष्ठिः स्यात् ॥ विजयदशमवारः ॥ स्त्री जन
कोलोकमाप्नुयुः ॥ ११ ॥ नीचदशायां भानोः कृषिपसुधनमित्रा प्रेक्षरनभाकरी लभते विदेशगमनं धौ
मलसाधुं सजं भवेत् ॥ १२ ॥ नीचातिशयं तदशायां कृषिपसुधनमित्रा लभते ॥ स्त्री देवजनिता दुःखं जनय
ति यत्वं वनाद्भवति ॥ १३ ॥ प्राहारेण प्रतापी वृद्धिस्तस्य भानो दशायां विजयजनिता स्यात् ॥ पीडापि न
जनयाश्च दुर्भगो भवति ॥ १४ ॥ कृषिपसुधनदशायां भानोः कृषिपसुधनदशावितोः भानोः विजयजनिता स्यात् ॥
कृतिगेपनाघसंतः ॥ १५ ॥ मकरेभानुदशायां भानोः कृषिपसुधनदशावितोः भानोः विजयजनिता स्यात् ॥
पांशुमयपीडितो गहिनो वा ॥ १६ ॥ कुंभस्येकदशायां भानोः कृषिपसुधनदशावितोः भानोः विजयजनिता स्यात् ॥
जनवंधुवैरी स्यात् ॥ भानुदशायां भानोः कृषिपसुधनदशावितोः भानोः विजयजनिता स्यात् ॥
वाटो न रं जननः ॥ १७ ॥ मकरस्य दशायां भानोः कृषिपसुधनदशावितोः भानोः विजयजनिता स्यात् ॥
देवविद्वद्विकरी ॥ १८ ॥ पुरुषस्य प्रथमदशायां भानोः कृषिपसुधनदशावितोः भानोः विजयजनिता स्यात् ॥
फलं याति ॥ २० ॥ मातृपितृदोषाभ्यां कृषिपसुधनदशायां भानोः कृषिपसुधनदशावितोः भानोः विजयजनिता स्यात् ॥
लं विंत्यं ॥ २१ ॥ यस्यादौ भानुदशायां भानोः कृषिपसुधनदशावितोः भानोः विजयजनिता स्यात् ॥
हारासारे सर्वदशाफलं ॥ इति होरासारे सर्वदशाफलं ॥ सामान्यतश्च भौठा चंद्रदशायां भानोः कृषिपसुधनदशावितोः भानोः विजयजनिता स्यात् ॥
न शुक्लस्य प्रथमतिथे रात्र्यावरोहि संज्ञिता शशिनः ॥ २२ ॥ कृषिपसुधनदशायां भानोः कृषिपसुधनदशावितोः भानोः विजयजनिता स्यात् ॥

[illegible]

प्रलगेप्रयन्नस्य दशां पञ्चममाययान् नरेद्राणां यदा योगाः स्युः सिद्धयवा पुनः ॥ ४५ ॥ लनेजी
सुतकुधयुतः सप्तमस्यापि पुनरेकमिमांशो दहन्ति रणे भोगिर्नाजन्मसक्तः ॥ केद्रे सौम्या नपु
रुगायत्रयायाभिधानाय सुदंस्याः सुवदनपति ज्ञापते वित्तवांश ॥ ४५ ॥ इत्यंतदिष्टाध्यायः
रक्षादशायां नृः ॥ अदिप्रययां नदिष्टावयकु कते ॥ सुसंलयात्पिदेस्तदा रिगेने सदेवमहान
रितनयस्य दशायां रविजन्मं नदिष्टायां वनियदा ॥ बडु कालजीविनाम विमरणं निः सं
यंकुपिता ॥ १ ॥ ज्ञेयं दशादशायां नस्य गतामहिस्तुते ॥ कल्याणुवा विमरणं कृपा निः सं
यंकुपिता ॥ ३ ॥ कूरदा शैविस्त्रिः प ॥ वक्षुवा निदुने पिवा ॥ तस्येन नारिणा दृष्ट स्वपाके म
दोगृह ॥ ४ ॥ लल्लस्य पिपते ॥ शत्रुनिगस्यां नदिष्टां गनः ॥ ५ ॥ रोसकस्मान्मरणं सत्ताचापि
तावते ॥ ५ ॥ इति दशा रिहं ॥ प्रवेष्टे बलवानरेवे दः ॥ ५ ॥ वाणिनि रक्षितः ॥ सौम्यापि मित्रवर्ग
मिष्टकल भवेत्तदा ॥ ५ ॥ नदिष्टापि रास्य स्वविवलस्य दशावदा ॥ वलिनः स्यात्तदा भंगे नवोद्यानस्य
वां ॥ १ ॥ उद्रेचविजपीतस्मिन् नृपे नो भुभोयदि ॥ दशायां नभवेत्कृस्त्रोच्चादिष्वापि चेत्स्थितः ॥ ३ ॥ इत्यदिष्टायां
होरासारे दशाफलानि ॥ भानोर्दशासुभूते विदेशवासीनया निडुर्चर ॥ द्विजदेववक्रिभूयैः शस्त्रैर्भयं
नप्राप्तिः ॥ १ ॥ मंत्राभिचारकुशलो विघातकुशलो भूयति श्रुं ॥ २ ॥ विख्यातः कर्षी निरतो धीमानविस्पष्ट
विधिः ॥ २ ॥ ब्राह्मणोदरहस्तोदार सुतस्यानवर्जितश्चकुलः ॥ रुणवानधीनवचनोनेत्रोदरदंतकेर्ण
स्यात् ॥ ३ ॥ नपतस्क राभितपीता वधुर्देवी स्वगोत्रनाशपापः ॥ सामान्यमेतदुक्तं राशि विशेषाच्चित्तं फलं वदे
नोरुदशायां वदुप्रलापी लब्धमिदमिदं ॥ नपन नितसंपल्लभाः पित्रा जितविज देशकर्मिणः ॥ ५ ॥ उच्चाति
नेदशायां भानोरुदरा मयं शिरोरागां वचजनविरोधं कुरुते वदुष्यादाद्यैर्भयं समाप्नोति ॥ भानोर्दशा वृषस्य

283

Cl-

ग शनिवारं शुद्धेणाभिधानि वारे कौस्तुभं च मितं यमेः । इदं सदा दशमं स्काया उक्तः वे
 र दशमो यनयनमना नदी मया वने विना द्वादश शुद्धाणां संस्कारा नाम संविन उति नि
 तं तिलैरिति नाविले चतुर्भिर्वर्णैः । रविशोभा लज्जये बुधये शुक्रसोमेशु कृत्तगतसोम
 वासरे कार्यं कस्यपले सोमवासरे निनिचः । सोमनात अवनादः अथ वेरिकातिथिषु
 शुभके ज्येष्ठे द्वादशे हरस्यतिः सोमवासरे पले कस्यपलेति गरितः बुधवारः शुभः प्रो
 क्तः पापग्रहपुनैव ये पापग्रहाणां वारा रौद्रियाणां शुभदोषवेः । रविघातात्तमासु नो वि
 ज्ञेयं शुद्धाणां शानि शुभमिति द्वात्यं द्वादशैराकैरभिः । अंत्याद्ये उति द्वात्यं द्वादशैराकैरभिः
 दित्ये पुनर्वसु पुष्यौ शाकं ज्येष्ठा उदुम्बराः पुनः कैः देवहीतसि विभेः । नो हस्तः हारिः
 त्र्यवणः ताभ्यां विविभिः हस्ता विभिः । त्र्यवणा विभिः रित्यर्थः । तथा च नारदः दशदि
 ति तीज्य चंद्रैः सवभानि शुभान्यतः । बौलकर्मणि हस्तलां त्रीणि च विस्मभारिति । पुनर्कारा
 मर्किं शुक्राः अत्र बौले मत्पुटाः स्युः पुनस्तप्तमेयकां गार्किं शुक्राः शुक्रः सूर्यः आरौभौ मय
 र्कस्याप तमार्किः शनिः शुक्रः यसिद्धः यत्ने वनारः मत्पुटा इति । चतुर्णां सामान्यफलम
 स्ते वसिष्ठेनात्र फलविशेषमस्ते नामिदं भास्करे सौरस्युः स्याद्भूमिजे तथा शुक्रसो
 वि

तीति

५

घते अथानि वेति विदुमाह नृपादेवार्तवेद्यो ब्रतमुपयमनेवाविशुद्धेः शुभायीति अथा
 तत्वेमात्परजसिपदः अनेनोक्तमौलमित्यर्थः । व्रतंमौलि उपमेयेनेविवाहं आविशुद्धेः
 शुद्धिपर्यन्तपतत्रयेनज्ञानन्यज्ञेन नकुप्यदित्यर्थः नथाचमनुष्यतो उदाहब्रतहृत्तास
 मातापदिरजस्यला तदानमेगलेकार्ये शुद्धौ कार्ये शुभेज्जुभाति अन्यसुहृत्तालाभेकारि
 कानिबेये शांतिकसुके अलाभेसमूहनेस्यरजोदोषेन संस्थिते श्रियेसं सत्तत्कुर्याद्वत्र
 हत्याभयेकरी हेमोमापमि नापमोश्रीसकविधिनाचयेत् अन्यचपायसंहताभिषिच्य
 शुभमाचरेत् सति कोदकयोः शुद्धौ गोदद्याद्दोमपूर्वकं मात्रैकर्मणि शुद्धास्पदितिर
 शिमन्नशुभतीति उदकारनस्यला अथवागतिशोभेतायाविशेषेनयानचत्राणिलश
 वलेचसतेनैकेनार कार्येवर्गैरिनाशकिंशानिर्विलेजेनयेषुकुसोमेह्यं न्यह्यादित्य
 शाकेडोभिरिनहरितसिमिभैशौलकर्मसूनेकायकिं शुकागतं कविनिविलतास्तुगा
 स्तुदास्यव्याः सतोन् ११ १२ हास्यजगृहशाशिनो ६ १५ रात्रिसंयोजनिकः २० बार्गो
 लाणादिभिः यथाक्रमेणानाशकिंशानिषुबौलकर्मकार्यमित्यन्यथः इनःसूर्यः शुभोभो
 मः शक्तिः शानितेचित्यर्थः तदज्ञेभवति विप्रेणरविद्वारे चविप्रोणभोमवारे वेषेन

उत्ति५

गलेससोर्धोत्रोर्ममलजातयोरिति अथ ननु द्वाहनिषेधमाह नैकसौ इति एकसौव
 रायदुहितृद्वये एकोद्वेकन्यकाद्वयेन दद्यात् सहजयोः एकोद्वेकसंभवयोर्धोत्रोः य
 कोद्वेकन्यकेन दद्यात् तथापि यः परस्परं उद्धहनेन वितनुयात् अत्रापि संकटे पक्षेति
 माह कुर्यादिति अतः नैकसौ इत्यायुक्तमकर्तव्यं असे यदि अन्यवधूवगालाभे सति कु
 र्यात् तथा च नारदः प्रत्युद्वाहौ नैव कार्यौ नैकसौ दुहितृद्वये नैकजननयोः पुंसोरे
 कत्रयेतकन्यके इति अथपि कलनिर्णयमाह नोद्वाहे सति निश्चये पित्रगदुःपि
 त्रोः सपित्रोः सियासुनोर्धोत्रोः अस्मत्सक्रांतौ पितृव्यस्य च अन्वेष्टान्ययत्रा
 त्यये पित्रनको वासीतान्यात्ययेः सा ॥ १६ ॥ ३६ । दत्तोत्तरे विदधते हेरे वशां त्याक
 वित २५ निश्चयेपि सति बुधाः उद्वाहेन जगदुःकस्यासत्यां पित्रोः अस्मत्क्रांतौ सत्यां
 मातावपितावपितरौ तयोः अस्मत्क्रांतौ उक्तातिः उक्तमिदं तस्यां सत्यां इत्यर्थः
 कथं भूतयोः पित्रोः सपित्रोः पितरौ च पितरः मातुः पितरौ पितृपितरौ इत्यर्थः तैः
 सह वर्तमानौ सपितरौ तयोः सपित्रोः पुनः कस्यासत्यां सियाः अस्मत्क्रांतौ सत्यां इदं
 हिनीयं विवाहादौ ज्ञेयं एवे सनोः पुत्रस्य भ्रातुः सहजस्य अनूदितस्य च अपरिणी

3

२१

हिनांतरितेकालेमंगलेकुर्वत नवाचोक्तं एकोदशशतनामेकस्मिन्वासरेपुनरःनः
विवाहेनैवकुर्वीतमंगलनोपरिमृदनामिति अथवाएकाहेपिनखानगेनपर्वतेनयेतारि
तेदेशेमंगलेवितनयान् ज्योतिर्विदाभरणे एकोदशपोर्वणोरेकदिनोद्वाहोभवे
वाशः नयेतरएकदिनेप्याहुः संकटेवशुभमिति आहूययेपि नयेतरेपिशुभदे
एषुशैलरोधेति एकाहेपिजनाश्रयोतरतीदंतारतस्याहुर्धैर्यो ज्येनोयमयोनि
सिद्धमनपोरेकत्रकार्यजगः नैकस्मैदुहित्दयंसहजयोनैकाद्वेकन्यकोदघाट
द्वहनेमिशोनतनयान्कुर्यादसेपयतः २८ अथवाएकाहेपिजनाश्रयोतरेमंगले
वितनयान् मंगयोस्तीजनाश्रयत्यमरः उक्तंज्योतिर्विवरणे नयति सिद्धंलग्नेमेषा
मेसंकटेमहति एकोदशसंकावयौरेकारेभिन्नमंगयेकालशति अथवायत्नाणांति
गायमाह उहेदमिति उहास्मिन्निवाहादिविषयेउदेभेदेष्टेष्टाष्टुक्तेबुधेस्तारतया
योन्ये संकलानुरूपेणो ज्यमित्यर्थः अथयमलपोविशेषमाह नोयमपोरिति यम
पोर्यमलयोः उदेनोनिषदे अनयोर्यमलयोर्मंगलेएकत्रयवावत्सरएकवासरेएक
महयेकार्यमितिमुनयोजगः उक्तंय एकास्मिन्वत्सरेवैववासरेमंगयेतथा कर्तव्यमे

देवास्य प्रजापत्यापतिभक्तादृष्टवता गृहार्चनरत्नानि ॥ अथ भेषयमार्तवा ५ मण्ड
 पतिनाथमरतानारीसर्वप्रदासनी पतिप्रियासताष्टाचवेदभेषयमार्तवा ५ कलला
 दुर्भगाकसास्तपुत्राविलानला इत्यावतपरिभुषायेदभेषयमार्तवा ६ पतिभक्ता
 पुत्रवतीवरसंतानमोदिनी कुलाचारवक्ताद्यादितिभेषयमार्तवा ७ पतिप्रिया
 पुत्रवतीनानाभोगवतीशुभाः स्वकर्मनिरतादत्तातिष्ठभेषयमार्तवा ८ परभर्ता
 ताभेष्याकोपिनीनिर्घृतालसा मृगावागीशुः पुत्राभोजंगेषयमार्तवा ९ निर्दे
 धारोगसंपुक्तासर्वदागोपलालगा पितृवेषमरतामान्यापितृभेषयमार्तवा १०
 परकार्यरतादीनाडुः पुत्राक्षेशभागिनी मलिनार्ककणकुहाभाग्यर्क्षेषयमार्तवा
 प्रजावतीधर्मरतानिर्वैराभिन्नसज्जिता सतीमातृगृहासक्तात्रयमर्क्षरजस्वला १
 निर्देष्टाधुरिविभवापुत्राद्याभोगभागिनी प्रधानः दानकुशलाहस्तर्क्षेषयमार्त
 वा १३ चित्रकर्माभोगिनीचक्रशलाकपवित्रये त्रिकोणकामाश्रिताद्यातृभेष
 यमार्तवा १४ बहुवित्रवतीनीरुक्कणशलाशिल्पकर्माणा पुत्रपौत्रवतीसाधोवा
 भेषयमार्तवा १५ नीलकर्मरताडुः सायानसक्तापरप्रिया विपुत्रमलिनाकुहादिदे

5

॥
२

५

या देवस्यानान्यवेयमवेयमलवेयमेति पश्ययेयमरुदइत्येतस्मिन्वेदेषितिहति अन्यत सो
कोक्तं तत्कपदेवर्तते ननमार्गः कथं कपदेवर्तते सतकुत्सितो नभवति अस्तिमार्गोपि
एते सर्वजनसंवादिर्मार्गस्यसिद्धे तद्विषयं सोकोक्तं बहुभाषाण्यर्थस्यात् एवेतदुक्तं
वहुभाषाणोतनाधिकारिकदोषविवक्षया कृत्तमिति नक्षत्रः चेलाफलमाह रात्रिसंध्या
पराहारातिरात्रिः परासिद्धाः संधेदे अयमाह संध्या विभक्तस्याहस्ततोयोभागः एतेवत्यागः
कालानशुभाः अर्थादन्योसर्वाहसंध्याहोशुभो उक्तं व पुत्रिणीसुभगापुण्यासर्वाह
पारजस्यता संध्याहोतशुभशान्तिः स्त्रीरिणीवापराहके संध्यायोरुभयोर्वेष्यानिशाया
विधवातयेति नतत्रफलमाह मिश्राग्रामूलनीलामिति मिश्रकृतिकाविशाखे ३
ग्राणि सर्वात्रयभरणीमयाः अमूलनीलामिति मूलरहितानिनीलानि अष्टोषान्येषा
र्थाः इत्येतन्नतत्रदशकं नशुभे अर्थादन्यानिशुभानि तदुक्तं नारदीयसंहितायां श्रीपु
ण्ड्रसुभगापुत्रवतीसोम्यान्वितास्थिराः कलाधिकामानवतीवाचिन्याप्रथमानेवा
१ शीलास्त्रीरिणीसुसुभगापातनतत्पराः परप्रेषाकाकवेध्याभराणांप्रथमानेवा २ अ
र्थाप्रेषास्त्रीवेध्याभराणापातनतत्परा प्रेषास्तप्रजावापिवह्निभेषथमानेवा ३ मरुति

नो रविर्देहबुधगुरुशुक्रास्तेषां दिनां तस्मिन् सप्तदशवचरातिभेदे तत्रैः कलतैश्च
यत्ने संध्यायोगे च तस्मिन् गुंथांतराभिदे सप्ततिके दारिव्ययोगे शौभनानियायग
हरहितानि सप्तिके दारिव्ययोगे सप्ततत्सप्ततिके दारिव्ययोगे तच्चतत् अंगेव तस्मिन्भि
सकलैः भेषजमाचरेत् कुर्यात् पोषेलग्नवले प्राग्वत् तथोषधदानमाह तदिति तदो
षधे रूहाने तरोक्ते भादौ दद्यात् कथं भूते रूहविफले इतने प्रदोतने हयनतत्र बुधरवि
रहिते अथ रक्तप्रावाणयोर्विशेषमाह अस्मकमाचरेत् स्वावः व्याणः चते अनयोः क
र्मसूर्यकुजयोरद्विवसे प्राचरेत् कयोः सतोः रूहानयोः सूर्यकुजयोः केंद्रस्थयो
सतोः तथा चोक्ते मंदारवर्जिते चारे चरति मरुदध्रुवैः सूर्यसौम्यैः केंद्रगतैर्भेषज्यो
न्यादिने हिते रक्तस्त्रावे कुजे कुजे कुर्यात् तद्योग्यामथापि वा कुजे केंद्रे यवा मंदे
तौ वा विवलेषमेव वा क्रिया कुजे सूर्यकेंद्रगे तदिने हमे प्रद्वेष्टे च स करे चरत्तु
अथ सूर्यो अथ प्रसंगेन रोगदिवसानाह वृत्तार्द्धेन ॥ याम्यादित्रयवायुमूलजलया
पात्ये दहस्तो बुभे शोत्पाजद्विपयोन्त्यैः १५ नैव १ दिनैरन्यत्र रुग्णा विरुक् आदिन्या
पनि सप्रवां न्यपित्त्रभे प्रकेंद्रवारे गदत्यहस्त्रानमनि हनि हमशुभे भादौ वलास्तसि

१३३ वायोभरणी अद्विचयं श्रेयात्रये वायुः स्वाती मूलपसिद्धे जलयः शतताराः
का उषोत्तमा रेवती ज्येष्ठा हस्तः प्रसिद्धः अश्लेषा अश्लेषा त्रिगुणो हगमोः नयेषोऽ
शीभिदिनैः विरुक्तात् अन्यत्र अन्येषु नक्षत्रेषु हगमो नवदिनैर्विरुः भवति यत्तत्त्वोति
षार्काभिप्राये किंचिदलकोशाभिप्राये उक्तं तत्र ये पुनस्तत्रेषु ज्ञातस्य मूलस्य रुक्ताः येषु
च रुक्तेषां बहुभिदिनैर्ज्वरमहुरुक्ता तत्फलमत्र शास्त्रादिविरुगित्युक्तं क्वचिदन्यथा फ
लदर्शनात् तथा ये पुनस्तत्रेषु सप्तभिर्नक्षत्रैरेकादशाभिदिनैर्ज्वरमोचनमुक्तं त
त्फलमत्र यमथ्येन नवदिनैर्विरुगित्युक्तं पुंश्चलाय वायस्यत्पांतरता तथा च ज्योति
षार्के सप्तारो मतिनंदादिरुद्रस्त्युनगादिभिः कृच्छ्रस्त्युनगादिभिः शैशुकच्छ्रेषां सप्त
नयेषां न्यादि अथेतर्गदैनयोगमुक्तस्य स्नानमाह आदित्यं पुनर्वसु अद्विचयं श्रेयात्रये वायुः स्वाती मूलपसिद्धे जलयः शतताराः
निलः स्वाती प्रवाणि एवोक्तानि अन्ये रेवती फिरभं मया अश्लेषा त्रिगुणो हगमोः नयेषोऽ
वारे मूलस्य मवारगदत्यहस्तानयोगमुक्तस्य स्नाने अनिष्टस्यात् नदिकुत्र कर्तव्यमि
त्यत आह अश्लेषादौ द्रष्टुं भूषणात् कस्मिन्सति पुलास्तस्मिन् सति तिलः पाप
ग्रहः अस्त्यस्य तत्रथा तत्रतस्मिन् रत्नसिन्धिरत्नं सप्तमे पापे सतीत्यर्थः तथा

चोक्ते वैभूतौयनीपातेच भदायोपिस्वमेक्रमे योगसूक्तानरः स्त्रायान्कुवारत्ततिथीषु
पि युतेयापयुतेशंलोदशमेवशुभाचिते सौम्यकरपुतेरंधेधरोगस्त्रानेरिभंतयेति चेद
व बलेमर्वच्योत्ते कुशितिभादौसदित्यनेनवेदादिवलविषयेमोहमाभूदित्यत्रचेदव
य लेसूचितं यतः शुंयादौगर्भाधानेसरिदाचित्युक्तेतत्सर्वकर्मसूतेये तथाचोक्तेस्य
पु स्त्रायामोगविसूक्तसूत्रभयोचंदतारयोरिति अथद्वयव्यवहारेहतेनैकेनाह द्रव्य
मेव्यवहारतोलेषुवैर्योच्येवरागेबुधेयर्मा ६ ह्य ८ तजगेः यतस्यहोणहस्तोरवितः
कुजः संक्रातिर्भरणीविपुकरयमोकेभान्ययोचंदमाहृष्टिंतिशभाविह्नरहपत्तु
योहोततस्थिरं १५० द्रव्यसवर्णाणिसेव्यवहारतः कुसीदव्यवहारिणालेषुवैर
नत्रैः योज्येदेयमित्यर्थः कुचरागेवरलगे कस्मिन्सति बुधेयर्माष्टात्मजगेसति ५
वर्मानवमे अष्टप्रष्टमंआत्मजः येवमे षष्ठ्यतमस्यानागतेसतीत्यर्थः अन्यतूवाक्ते
नेयं अथानंतरंतस्यद्रव्यसहराणे पुनर्गुहणंतस्मिन्विषयेहस्तोनक्षत्रे १ रविः रवि
भारः तोबुधः कुजोभोमवारः संक्रातिः सूर्यमेक्रमणादिने भराणीप्रसिद्धा विपुकरयो
राः यमोयमलयोगः विपुकरयोगयमलयोगो शुंयातरप्रसिद्धौ रत्नेमालाया विष

व
य
पु
न

चरणोपि सौभदातिथिर्जायते सरगकृपानिस्त्रापुत्राणो कथंवनवासो मुनिभिरु
दतः सोययोगास्त्रिपुकरमंजकउत्पादि कुंभोतियोष्टदमाः धनिद्यापेवके हृदिहृदियो
तोपिपुभः इस्त्रादयोत्रसकीयदवाग्रहेणेषुभाः विरुतेइस्त्रादौपहाणंकुर्यात्ततस्त्रिपु
स्यात् तथाचोक्तं वरैः त्रिपुष्टैर्लघैर्बुधेधर्मसत्ताहमे व्यवहागदिनादवपयोगोमुनिभिः
सरतः भराणोसग्रहेकुर्यात् यंत्रकेतैत्रिपुष्टरे यमलेहिगणोपोहेहानिहृद्यादिकेबुधे
काणोभौमेकुवरीतनदेयंबुधवासरे क्रागच्छेदेकुनेकुर्यात्संवयंमोमनंदने हस्तेकवारै
सेक्रांतोयहाणस्यात्कुलेशुतत हृदियोगेनयात्तेयस्त्रागच्छेदेतकारयेदिति अथती
त्तादिषुनष्टादिद्रव्यामयप्रामित्वाद्रव्यानिसेयंहृत्त्राईनाह तीतोणग्रप्रवमिश्चवायु
पुधनेनष्टादिकेनैतिकद्रिष्टात्रैवि १७० शेषयोर्नगतमेतत्प्राबुद्धौक्षियेत् वियं
शोकवविष्टुदेवतिथिभेः यद्दीशामूलप्रवेमंरुंश्वीज्यकरांबुधैः सजल ५ ला १०
जोगेतरुतगोपयेत् त १५१ तीतातोणग्रप्रवमिश्चवायुःस्वातिः य
पुनष्टादिकेयनेनष्टप्रपुष्टविनिक्षिप्तादिकेसवर्णादिद्रव्येनेतिगच्छति तथाकान्तरो
हिणोनतज्ञातभेदहनसंवेप्रव्यप्रैवतभेकेमनिधि ११० शेषयोः गतंनयति अथ

10

दद्यन्ति तेषामाह श्रुत्यं बुभुक्षुः श्रुत्यं ददशं श्रुत्यं भवत्यर्थं अनयोः
श्रुतिः पापप्रहरादित्यं तस्यां सत्यां दियेत नित्यं दित्यर्थः तथा चोक्तं साधारणो ग्रहीतो
मुख्यान्वाद्येन लभ्यते दत्तं मयुक्तं निश्चितं चेत्प्रादुर्भातः इत्यादि अथ नृसिंहदिमेव
विद्यासाधनमुहर्तनं तथा हलायपायमुहर्तनमुत्तमार्गं नाह विद्यामिति विद्यामेव विद्या
मोक्तवन्ते वदविद्योक्तभादौ विद्यामौ ज्ञातुमादौ इत्यायुक्तं तथा स्वदेवतिथिभेदे देवति
थिनस्त्रेसाधयेत् गुरुमुखात् एतत्प्राप्त इत्यर्थः तत्र आगमोक्तमेव ग्रहणं अन्याप
दोषो नास्ति सत्यं स्वदेवतिथेः इत्यनेनैव परिहृतः तथा चोक्तं मण्डभावनचरतिप्रेवारा
कोऽर्थमसक्रिया कार्या विद्योक्तभेदोत्पत्त्या स्वदेवतिथिभेदेषु अथ हलायपायमाह ही
शं विष्णुं वा मूलं प्रसिद्धं क्रियाणि वाक्कानि मूढानि सर्वोक्तानि अस्मिन्नीयसिद्धा इत्याः
पुष्पः करोहस्तः श्रुत्यः शततारका र्थभर्तृत्वेः श्रुतिपानपादयान रोपयेत् क
स्मिन्सुजलावाङ्मोगे अंगे अङ्गः अङ्गो अंगे लगे तस्मिन्जलवराशिश्च दोषानत अ
ङ्गो गम्यते जले वा च जलविशोभने जलविषयतस्सुजलावे तच्च तत् अङ्गो गव
त्सुजलावाङ्मोगं तस्मिन् शोभने पापप्रहरादित्यं जलविषयतर्थादशामेव स्याद्मोगस्य

नस्मिन्नित्यर्थः शेषे सर्ववत् अथवा पीकपादीनस्तानाह उदाहरत् हरित्रयादिति
येनैतस्मिन्नादयो तेन्यात्रैस्तनवैः सिनेदशमसिधेति सदासरे राजेताश्रवाणत्रय
फवस्सुदित्यैः द्विकेदायगैः २ १ ४ ३ १० ॥ सौम्यैः शान्तिकपौष्टिकेस्तवभेरतैः स्य
मादये १५२ उदाहरत्तायेकादशमसिधेति सर्वोक्तानि हरित्रये श्रवाणं अदितिः पुनर्व
सु हयः अश्विनि इज्यत्तैः पुष्यः पौषस्तत्रागादयो जलाशयः सिधेति कैः तेन्यात्रैस्त
नवैः तोषुषः इज्योगुरुः अत्र चंद्रो जलराशिषु एतैस्तनवगतैर्लग्नगतैः क सदासरे स
हृदवासरे इत्यर्थः तथा चोक्तं चित्रास्वानि पुनर्वसु मृगशिरा मूलाश्विनी रोहिणी ह
स्तः पुष्यार्धनिषकं शतभिषकं मित्रोत्तराश्विनी एतेषु श्रवाणान्वितेषु सकरेलग्नये च
कुंभे तेषु वा पीकपादीनां जलाशयादि त्वाननेषां स्तप्रपास्ते दिने अन्यचोक्तं सर्वतोपशा
पारंभः कर्तव्यो विवर्तैः त्रैगैः लग्नस्ते शेषवाजीवे लग्नभेदे सिने त्रैगैः इति अथोक्तं
गार्गे नराजदण्डं शान्तिकपौष्टिके चार राजे तस्मिन् श्रवाणत्रयस्सुदुक्कवास्ति यैः नक्षत्रै
राजे चाराजदण्डं देवायं सुगमे पुनः कैः सौम्यैर्हि द्विकेदा १५ ३ १० ५ ११ गैर्लग्नान्
द्विकेदायगैः शुभग्रहे रित्यर्थः शेषे श्रवत् शान्तिकपौष्टिके चार शान्तिकपौष्टिके

पतेरेवनसत्रैः अवलम्बयादितिभिर्विधेये कथंभूतैः वेतैः सत्वरभैः चरनत्तवसहितैः
कस्मिन्सुधर्मोदये प्रोभनः पापराहितः धर्मोत्तमं यस्य स धर्मः स कामो उदयश्च स तथा
उदयोत्तमं तस्मिन्निर्गच्छः शेषं सर्ववत् अर्थादन्तर्हन्तदिव्यमाह दिव्यं नैव मलिम्लुवे
विधुसिते जास्ते रवावसमे मंदाराहि त्वलोदये स्थिरतनौ कुर्यात्कृते दोषाया श्रीशैल
ग्रहाण यनेषु विधुवे संकीर्णजाता वृषा कृत्युत्सर्गं वक्ष्ये शतगया गोरासु नित्याविके
॥५३॥ मलिम्लुवे मलमासे विधुसिते जास्ते विधुश्चंद्रः सितः शुक्रः इंद्रो गुरुः ते सौम्यस्ते
विधोरस्तः कृष्णपक्षे भवति रवावसमे गोवरोणसूर्यः हमे सति मंदाराहि शनिभौमदि
ने त्वलोदये पापराशुदये यद्वा उदयोत्तमः त्वलोदयः तस्मिन् स्थिरतनौ स्थिर
लग्ने दिव्यं नैव कुर्यात् अत्र दिव्यं कृते सति अदो दिव्यं अन्यथा विपरीतस्यात् असत्य
वादिनो जयकारीत्यर्थः अर्थादन्यत्र कर्तव्यमिति सिद्धं लग्नबलं प्राग्वत् अथाग
रुशुक्रयोर्मौल्यदोषः कुत्र कुत्र नास्ति तत्साहचर्येनाह श्रीशैलेति श्रीशैलः मसिदः
यत्र मत्स्यकार्जनाभिधानलिङ्गमस्ति ग्रहाण वेदसूर्ययोः अथ वेदीत्ता एतावत्तरे संक्रा
ती विधुसंमेषतला संक्रमः संकीर्णजातिः हीनजातिः उपाकृतिरुपाकर्म उत्सर्गं

हसामन्तर्गः वधुमवेशनेप्रसिद्धं गद्याप्रसिद्धा गोदागोदावरी नित्याविकेनतिवर्षक्रिय
नेयथानवगात्रे ईशानादिवलीहोः शयनपर्यावर्तनेनैत्यकेयानेजीर्णगृहेवरोहदम
नारोपेपवित्रायेणे चातर्मास्यविधौनजीवसितयोर्मृदत्तदोषोसकासत्ताहोवरधारोप
रादितो गर्भादिसप्तस्वपि १५५ ईशानादिवलिः ईशानवलिः प्रसिद्धा अद्विवलिः सप्त
वलिः होः शयनपर्यावर्तने विस्रोः शयनमासादशुक्लेदारशोभवति पर्यावर्तने
भाद्रपदशुक्लेदारशोभवति नैत्यकेयानेनित्यगमे जीर्णगृहेप्रसिद्धं अवरोहः दम
नारोपेपैत्र्यो पवित्रारोपणोप्रावाणो चातर्मास्यविधौचातर्मास्यवृते अक्षकायवगार
पातरनाम्नामासानोक्तस्याष्टमोसका माशयोषमायकालानानोक्तस्याष्टम्याइत्य
र्थः उत्साहाः पुत्रोत्पन्नादयः अशुक्लधारोवसुधारो यमुजीवसितयोपरुशुक्रयो
र्मृदत्तदोषोः सतदोषोनगरादितोनोक्तोमुनिभिरितिशेषः येषुपयकमोक्तैतत्रमृदत्त
दोषोनास्तीत्यर्थः नकेवलमेषु गर्भादिसप्तस्वपि गर्भाधानादिमुत्रप्राशानोतिषुसप्त
समेकारेषुमृदत्तदोषोनगदितः गर्भायत्राशानोतेषुइत्यत्रलोकेययपिप्रागुक्तैतथा
प्यत्रमसंगाटके नथावगर्गः नित्ययानेगृहेजीर्णप्राशानेपरिधानके वधुमवेशामो

15
येनमोद्योगरूपकयोः भूमः उपाकमोत्सर्जनैवविचरन्मनार्थो अवरोहः सहेमेतः समीपो
वलिरस्यका ईशानस्यवलिर्विस्मोः शयनपरिवर्तने कुर्यादुत्सर्जनयोर्मोद्योपीतिविनिश्च
यत्त धर्मपदीये गोदावर्यगयायोचश्रीशैलग्रहाण्डये अयनेविषुवेवैवद्यानमोस्यवने
षुव उत्सवेषुवसर्वेषुमामेनकनकर्मसु सुगसुरेज्योश्चैवमोद्योद्योनावियते कालनि
र्णये नष्टेऽङ्कतयानीवेसिंहस्येवहृदस्यतौ कार्यावैवस्वदेव्ययायत्यस्यैकलयमेतः म
स्यपुगाणे मोद्येपिचप्रकर्तव्यामिअजातिः क्रियाः शुभाः सुरेज्यशुक्रयोर्विष्णुः क्रियाश्चोला
एकानवेति अयतीर्थयात्राविषेयं येनकर्मनिषेधं वसायवादेहत्वेनाह गवोऽस्त्वमयः
प्रकृतयजन्ममोमेषुजन्मसंकेनाहर्कामरीर्षदशीनरयाज्ञोदागयाभ्यास्ते यथावाहसहस्र
वस्यशयेषुपेत्यकर्मन्यनेयदृष्टाधिकलेवितेभवतितज्ञोदागयातोऽन्यतः १५५ शुक्रेज्ययोः
अस्त्वमयोअधिकः मासः तयमासः जन्ममोमेनन्ममासः तेषु जन्मसंकेजन्मनतत्र अहमे
यमेतीर्षामरदृष्टानात्रिमितेनरयात्रगच्छेत् काम्यास्तेगोदागयाभ्यास्ते गोदागयो
शीनेमदेवकुर्यादित्यर्थः येनकर्मनिर्वयमाह यदिति येषुगुरुशुक्रास्तादिशाषाटसहस्रावि
शयनेषुपिपदृष्टादिकलेवितेयेनकर्मभवति तत्त्यजेत् गोदागयातोऽन्यतः गोदागयोः

देवकार्ये आकारमुक्तादशादिकार्तिकमुक्तादशोवर्षेन विस्मयने तथा चोक्तं वल्लभाय
वाहद्वे शक्यं वास्तुमुपागते मलमासवैतानि वर्जयेद्देवदर्शने व्यासः अधिमासे वनमर्त्तनस्यो
रुशक्रयोः तीर्थयात्रानकर्तव्या गणगोदावरीविना भृशः मलमासेष्वनाहृततीर्थस्नानं विव
र्जयेत् अनादिदेवतादहंशुविः स्नातृभार्गवे तीर्थविदे गुरुशक्रास्तादिदोषः शोको यस्ती
र्यात्तां अस्वपायिनामेव नत्सौ पूर्वगामिनां पितृविदे गुरुशक्रास्तादिदोषः शुक्राणां
तमने चैव देवैश्च स्नतयैव च येन कार्यं विदुष्येन प्रथमं वत्सरं विना मोहव्यः मलिने जन्म
ममेवामौलेवा गुरुशक्रयोः तीर्थयात्रानकर्तव्या गणगोदावरीविना मेधातिथिः अस्ते ग
नगुरोमुक्ते पुष्पाष्टाविमासके येन कार्यं न कुर्वन्त गणगोदावरीविना येन मेजयेत् येन
कार्याणि सर्वाणि व्रतस्नानजपादिकं वर्जयेत् शक्रायोरस्ते गणगोदावरीविनेति इति श्री
मुहूर्तमात्रं हलोकाद्यो मिश्रप्रकरणं समाप्तं ॥ छिद्रात्तेषां निविशतां येन ध्यायाः प्र
कीर्तितः छिद्रेभ्यः सुवति ब्रह्मब्राह्मणेन यद्वर्जितं तत्काले तस्य रक्षोमिश्रिये ब्रह्मपशो व
ले सर्वमाशय गच्छेति वर्जयेत् तीक्ष्णं फले इत्यनध्याये यदनादौ प्रसेगात् मोक्षादिनिषेधात्
तद्वर्जयेत् नानध्यायानाह पर्व्यां तपुगृहीतिथिषो मध्यादिपक्षद्वयेः न ध्यायश्चरमेकमा

अथमधौवद्विः १ अथक्रेयमः २ तथेति ३ कृत्स्नोयमः २ अथविगदाणां कीलुयोदस्य २
 १॥ १॥ १३ अथमार्गेकस्यनगप्रस ३ ४ विषद्वेकाशाग्रयः कीर्तिताः २॥ १॥ ३॥ १५६
 पर्वप्रमाणांमा किलत्तापर्व अशदियुक् अशंपतिपत्त आदिश्रुतदंशी ताभ्योयु
 कयुक्ते अष्टमीपसिद्धा इतितीथयः वतसतिथयः मध्यादिपलद्वये मधुश्वेत्रः तदादि
 मासेषुपलद्वयेयुक्कृत्स्नायतस्मिन् अनध्यायाः स्फः कीर्तिताः कथिताबुधेरित्य
 ध्याहारः अथान्नाह वरसंक्रमाः वरराशिसेक्रातयः मेघककंमकरतलासेक्रातय
 इत्यर्थः मधुश्वेत्रतस्मिन्वादिः वद्विसेवाकस्तिथिरुत्तीयेत्यर्थः अश्रेमासेज्येहेमा
 सेयमः द्वितीया अथप्रकरणेयुक्कृत्स्नउपचनिदेशोनदृश्यतेतउयुक्कयत्तजस्तिथि
 त्तयः गयेवैशाखे अग्निस्तीयायुक्तातपुनः असितः कृत्स्नोयमः द्वितीयाप्रविद
 गाशाकाः अथिरासाहः तस्यद्वक द्वितीया आशादशमी अर्कोद्वादशी त्रयोदश्या
 पि आसादशुक्लद्वितीयादशमीद्वादशीत्रयोदशीत्यर्थः अथमार्गेमार्गेशीषेकस्यनग
 गप्रहोक्तसमप्रमीनवमो ईषद्वेकाशाग्रयः दशः आश्विनः तस्यद्वक द्वितीया अर्को
 नवमी आशादशमी अग्निस्तीया आश्विनयुक्कद्वितीयानवमीदशमीतृतीयेत्यर्थः

पौषेश ॥ कृत्तिनाहगेकसुनयो २ ४ ७ त्रैलोक्यविहारादिह ४ ७ २ स्याथेर्काधिरगदय
११।५।२ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७
श्वसूर्या २।१३।१२ नभस्यः शिः ३ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७
पक्ष्मिः एकादशीशुक्रा तपुनः अस्मिताहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७
अस्मिताहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७
विहारादिह कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७
काधिरगदयः अर्कोद्वादशी अर्धशुक्लश्री हार्दिनीया अदिः सप्तमी एतेशुक्राः तपु
नः अस्मिताहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७
नीया अर्कोनवमीएश्वीथराः अस्मिताहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७
या अर्कोनवमी एश्वीथराः सप्तमी कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७
नवमी रविर्द्वादशी ईश्वरएकादशी एतेशुक्राः तपुनः अस्मिताहगेकसुनयो २।४।७
हार्दिनीया अर्कोनवमी एश्वीथराः सप्तमी कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७
कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७ कृत्तिनाहगेकसुनयो २।४।७

यतिभिः स सर्वदिवसेः स्नात्वा स्मृतौ नितोः न्यसितो दयतः तदा त्रयभूतो ब्रह्म ह नैवाभ्य
 सेत पर्वणादिपुगसमीति च तितित्यकै वशा स्नात्वा स्मृतौ वेदो गानि समभ्यसेत् निर्वाले तेषकं
 पदे त्रैत्यकं १५८ यः कश्चित् अनप्यायतिभिः स सर्वदिवसेः स्नात्वा स्मृतौ नितोः स्नात्
 अत्र सर्वदिवसे ब्रह्म वेदं नो संवेत् काश्चिद्वा वा अन्यस्मिन् दिवसे परादिवसे तदा त्रयभूतो भ
 ति अत्रास्मिन् दिवसे ब्रह्म नो संपवेत् पर्वणादिपुगसमी पूर्ववत्पदविभागः इति वचतस्मि
 शिस्तकाः येषु अनंतरोक्तेषु अनप्यायेषु शास्त्रे स्मृतौ वेदो गानि समभ्यसेत् सगमे नि
 र्वलेषु सर्वेषु अनप्यायेषु उक्तं पदे त्रैत्यकं य पदेत् उक्तमिति यथा प्रमादा स्थाया अश्वत्थ
 पेद्या इति पूर्विकां गायत्री मया वा सक्तं त्रिकां गलोत्रीः पित्र मेवा न्युरुष सक्तं मयतिरय
 मन्त्या निवप वित्राणि नित्यकं संध्या होमवत्तयत्तादि तथा वमच वेदोपाकरणो वैव
 स्नाभ्याये वैव नैत्यके नतिगोथ स्तनप्यायो होममेव जयेषु वेति वेदोपाकरणानि अंगानि
 स्मृतिरत्नावल्या नित्ये नृपे वनोरो वक्तो पागयोपिव नानभ्यायोस्ति वेदातो ग्रहो प्रा
 होस्ततः देवता वनमं ज्ञातो नानभ्यायस्ततः सदा नानभ्याये जयेदेदा नरुत्तो श्वेव
 वेशेतः पौरुषं पावमाने वगृहीत नियमादत इति स्मृत्यर्थसारे चतुर्दश्यष्टमी पर्व

पतिपदनिर्जितेषु च वेदांगान्यायमोमासाधर्मशास्त्राण्यभ्यसेरिति पुराणे उदौहदितयंभा
मेवमन्यतेनकारयेत् नतजेदैदिकंमंत्रंगायत्राहोत्रंशतं स्मृतिरत्नावल्या अल्पेनपेदनया
पेयर्वापत्यतर्जयेत्तति अथनेमिदिकाननयायान्त्रद्वयेनाह अथोत्तेणविराप्रन्योचुरिग
जाशोहोत्यमक्षेत्रतानायानांतरितेअहंसवत्तगाधैर्नावसज्योतिषं सिंगोस्यंतरितेहस्त
वनिशीयात्रोचमार्गेषुचद्यापायानकपित्यशास्त्रालिमधुस्येद्योतकादेःपदेत् १५५ अथ
नकुलः श्रोतमार्जारः योगेहरिणः खरः प्रसिद्धः अश्विः प्रसिद्धः अजोमेघः अंबुउदकं अ
हिसर्पः गजः प्रसिद्धः अश्वः प्रसिद्धः उष्ट्रः प्रसिद्धः अंतोत्पजातिः मूकाप्रसिद्धः उन्नतो
मतः अनाशकदः पानेशिवकादि यभिरंतरितेसतिसज्योतिषंअनध्यायः अथमर्थः
दिवाअतंरितसतिसूर्यास्तमनपर्यमनध्यायः रात्रावेतंरितेसतिरात्रिशेषपर्यंतमनः
ध्यायः उत्पथः सिंगोःस्यंतरितेःहः सीप्रसिद्धाः गोः प्रसिद्धाः अस्थिपाण्यं यभि
रंतरितेअहर्दिने अहोरात्रेअनध्यायः उत्सवोमहोत्सवोविवहादिकः निशीथंमथ
रात्रं आशौचंसतकं मार्गो अध्यायपुनपदेत् चपरंकपित्यशास्त्रालिमधुस्येद्यो तदादे
ष्ट्यायायानपदेत् सगमे आदिशास्त्रालोविदारविभीतकैरंशदीनांअहणं प्राप्तेतः

कुलपेशवशरदतिकेदे आद्याशनेवक्रुगेमोहलेहृदुशात गुरुसितिप निशातादुयोन्त
 र्गतः भूकेपाशानिपाततः पुरदहेरिहावलोकान् अहं गर्जनार्तवके अहं समयजेसञ्चोति
 रतेसति ॥५०॥ ग्रामेनः कुलाये ग्राममयेकुलायेनेतसतिनपदेत् स्वश्रुदतिकेदे आ
 नश्रुदसन्निधौनपदेत् वक्रुगेमावगतेतां हृलेसतिनपदेत् ग्रहाणात्सकाशातअ
 हे भूकेपाशानिपाततः अहं भूकेयः प्रसिद्धः अशानिपातोवियुत्पातः नाभ्यां अहं
 पुरदहेः पुरदाहात्सव सति ग्रामदाहारित्यर्थः अहं रिहावलोकान् गंधर्वनगरभ
 तारिदशानात् अहंनपदेत् गर्जनार्तवके अहं क्रौञ्चः आर्तवः न आर्तवः अ
 नार्तवः (अनावर्तयवचनावर्तकः तस्मिन् अकालगर्जनेनातेसति अहंनपदेत्
 समयेकतजेगर्जेसति सञ्चोतिर्ध्यायात्तनयानपदेत् दिवागर्जेसतिसूर्यास्तर्प
 येतगत्रौगर्जेसतिसूर्योदयपर्यन्तेनपदेदित्यर्थः सतः अन्तेस्वशाखिसत्पुरुषसम्
 त्वाजातेसतिसञ्चोतिर्नपदेत् अनध्यायान्तरमाह वायोल्बकवगर्तजंबुकरवेसा
 म्नाचवातेजलेनीहारेपतिताभिशास्तनिकेदेधावज्जनालोकने ग्रामोतेपितृका
 ननेप्ययमतानूनप्रिणीतेदिवंतदत्सद्यतिनिअहंवनपदेदुक्ताईयाणिर्नच ॥५१॥

बायीदीनोरवेशेश्वरमाणे साम्नाचरवेश्वरमाणे वातेवानस्पत्यसर्वदाविद्यमानत्वाद-
नित्याते जलेजलमध्ये नीरायेधमकये उत्पाते पतितोजातिभूयः अभिशक्तामिष्याभिषे-
मी तत्समीपे पावज्जनालोकने पावन्ननद्यालोकने ग्रामेतेग्रामसीमासमीपे पितृका-
ननेश्मशानेन पदेत सताचूनेप्रिणीदिवंस्वर्गपतिश्तेयतेस्तेसतिग्रहंनपवेत तान्
नश्चेनामसतेयागेयेनयेनकतिज्ञासहस्यहंतततानूनेत्रीतस्मिन्नतेसतिग्रहंनपदेत
भुक्तायावदार्द्रपाणिस्तावन्नपदेत अन्येअनध्यायामूलग्रंथनोवगेनव्याः अथपरोपा-
नध्यायानारु रात्र्यर्थमदनो ॥ मुनि २५ लघुतेयामेवत शायकेपायात्रौपदनंनपाक
राणतोमासेनिशाः प्राग्दले प्रबो नध्यायः शतीहारात्रिपदनंवर्ज्यसदासंधयोश्चोरोपद
वयामकेत्रिदिवसे दुर्भुवपतिग्राहयो ५२ रात्र्यर्धमदनसुयोदशी यस्मिन्ननेस्यात्
मुनिसप्तमी रात्रेदंलेपुतेयामेसाई महोपहिनेस्यात् बतथी आदिमेमहोपहिनेस्या
त् अत्रदिनेपायात्रौसर्वरात्रौपदनंवर्ज्य प्रबो नध्यायः शतीहृत्यत्रदिनेरात्रिपदनंम
मस्तरात्रिपदनंवर्ज्यत्रिदिवसे दुर्भुवपतिग्राहयोत्रिदिवसे दुष्टौभुक्तेतिग्रहोदुर्भुवपति
ग्रहैतयोः दुष्टभोजनदुष्टपतिग्रहयोः त्रिदिवसेपदनंवर्ज्य तयावगीपर्यास्ततिव

नानि अहम्योच्यतर्दण्योः पंचदश्याश्चसूतके प्राप्तेऽतिपदोर्ध्वमयेवैभ्रमहोत्सवे गोगेपुहे
 विवादेचसूतेपथिनिशीथके नाथीपिनाशितुश्यापिनस्त्रानश्चनतंदितः उपाकर्मणिचोत्स
 र्मग्रहणेचंद्रसूर्ययोः त्रिशवेष्टादनंध्यायोस्तजेन्द्वेगुरावापि फाल्गुन्योपौर्णिमास्यातवैश्या
 तश्चदस्यचते अनथायस्तथावाद्याश्चावाण्योकार्तिकेतथा तथैवमार्गशीर्षस्यपौर्णिमास्या
 तमेचरेत् अश्विन्याः पतनेकुंभेभूमेर्हाहेपुराणव स्रगस्यैवमार्जारकुलायचदंतिनो अंतराग
 भनेजोष्टाणांचचंद्रस्तने यत्ताकातोराणादर्शरश्मयानजलाग्निना सूकोत्तमादिशस्त्राणां
 तरागमनेचंद्रं नारीणामपिस्वासांगवाचैवांतरात्तगे अहोमात्रमनथायोगर्जनेरात्रिसंभ
 भूगर्जनेचरात्रौवापरात्रौदिनेस्तने दिनेनृदयसंध्यायामथास्त्रावांतरागमे पत्तिमंस्क
 तथास्तनगाणांचांतरागमे दिनेदिष्यशेषाः स्यादाश्चाराश्चतद्वयेत् शुक्लगात्रवेन्द्र
 ताश्चोत्रियागमनेध्वनि तत्कालिकोपनथायस्तोत्तमयचभद्राणां आदेनिमंत्रिनो
 स्तभक्तानाथयनंचरेत् करिष्यंश्चतथाविधाः प्राविष्याणां विसर्जनात् एतेप्रोक्ता
 नथायावैदिकास्तोत्रिकालतः प्रवक्ष्येतेहमीदं देष्टुतर्दण्योश्चकेवलैः विषुवादिनये
 वमयनद्वितयंतथा नपदेत्याहयेदीत्यान पुराणमपिस्तमः अहम्योच्यतर्दण्योः

हस्तमिनेरवौ दिनशेषमधेन ध्यायेदिकं पारि कीर्तने तथोदिते दिवा रात्रौ तत्कालमुरि
 नयोः प्रतिपद्योच संक्रांतौ तत्कालमाविलासव नभोनभस्ययोः कस्मिन्मासयोः सिद्धिर्नेदिनः
 सदा म्यामधीपीतत्रयोदश्या नयेत्रयोः सदात्रयोदशीयाचतत्याह निशीथानिधिर्भवेत् प्रा
 त्तदर्थोपराद्रातादधीपीतनतदिनः अष्टम्याचतुर्दश्या प्रतिपद्योचवर्जयेत् धर्मशास्त्र
 पुराणां च शास्त्रे तत्कालिकं बुधः विमिश्रिता सकर्तव्यं सप्तम्यादिप्रपन्नतः पुराणाभ्यामना
 निनयेचदश्या सुखानवा नांतरागमने दोषः पुराणादिषु विद्यते नमस्यते च तत्कालेष्टते
 प्राशपवाबुधैः नीयमाने शबेदृष्टामही स्तुवाद्भिजोतमः अकालगर्भतादौ च सर्वस्वाणो
 रिकादिषु अनध्यायाबुधैः कार्या उपगगादिकेषु च शोनध्यायेच शर्वण्या नाधीपीतकदा
 वन सूरत्यंतरे प्रदोषेचत्रयोदश्या नाथेये प्रतिपत्त्यपि प्रदोषलक्षणं षष्ठीवद्वादशीचैव
 अर्धरात्रौ न नाहिका प्रदोषेन तधीपीत तृतीया नवनाहिका प्रदोषेन तधीपीत तृतीया
 नवनाहिका अर्धरात्रौ न नाहिका अर्धरात्रौ न नाहिका यायकयोनेत्यर्थः अथ नैमित्तिक
 प्रदोषमाह आपस्तम्बः आवाण्यां सर्गां मास्यायामध्यायामुषा कृत्यं मासे प्रदोषे नाधीपी
 नेति प्रदोष सर्वत्रः तथाच गंगाः अथ्यायानामुषा कर्म आवाण्यां प्रगालेन वा यावन्मा

संसर्वरात्रेः नाधीयीत कदाचनेति नारदः अनेन विष्णुवेद्यैव शयने बोधने हरे अनध्याये
 मकुर्वीत मन्वादिषु युगादिषु मन्वादयो मन्वाद्युगादिभिर्दितां आश्वयुक् शुक्लनवमीका
 तिं कीदादशीतया तृतीया चैत्रमासस्य तथा भाद्रपदस्य च फाल्गुनस्य तमास्ययोष
 स्थेकादशीतया आषाढस्यापि दशमीमासमासस्य सप्तमी आवश्यस्याहमीकस्याश्याव
 णापि पूर्णिमा कार्तिकी फाल्गुनी चैत्री ज्येष्ठी ये च दशीमिता मन्वेत रादयश्चेते दत्तस्यातय
 नारकाः युगादयो विष्णुयुगादिर्दिताः वैशाखमासस्य तृतीया तृतीया नवम्यसौ कार्ति
 कशुक्लपक्षे नभस्यमासस्य चतुर्थपक्षे त्रयोदशी ये च दशीममाद्ये उपाकर्मणि बोत्सर्गो वि
 त्तं तयागं परते प्रहका सत होरात्रं रते तस्य च रात्रिषु मार्गशीर्षे तथा पोषमासमासेतथे
 च तिस्रोष्टकासमाख्याताः कल्पपक्षे तस्य विधिः सरति रत्नावल्यो चतुर्दश्यां यदा पर्व
 गगस्तादृश्यते रवेः अनध्याये मकुर्वीत त्रयोदश्यां तथैव चित् विष्णुस्तनितवर्षेषु म
 ल्कानां तु सप्तैव अकालिकमनध्यायमेतेषु मत्तरवकीत् स्तनितं मेघगर्जितं अत्र राध
 मारभ्य घोरशरैः पुभास्करः यावच्चरति तैतावदकालं मुनयो विदुः काले हृष्टो बतत्कल
 काले च त्रिगत्रकं अतिमात्राथ वा हृष्टिर्नाधीयीत दिनत्रयं अकालवरषातो जाते जलोका

मयवर्तते एकमात्रमनध्यायमिति कात्यायनोच्यते मेधेवदृष्टमभेदेवत्वात्प्राप्त्यवतेनले
तदुर्ध्वदिपादेषुत्तलेमाद्यवनेमते तत्त्वमनध्यायवनेत्वात्प्राप्त्यवत्तः यौरेक्यद्वैतयामामेसंग्रामे
प्रकारिते अकालिकमनध्यायेविद्यासर्पादुत्तेषुच अद्वैततेषुनप्रिप्रविफल्सुनितनि
वने सज्जोतिः स्यादनध्यायः शोभेरात्रौनयादिवा मनः निर्घातेभूमिचलनेज्जोतिषाद्योप
मर्जने एतानाकालिकानिध्यादनध्यायान्तरावपि निर्घातश्रान्तगालिकोद्यनिविशेषः ज्जो
षाद्योपमर्जनेचंद्रसूर्ययोः परिवेषः आपस्तेवः प्रतिगस्यद्विजोवेदानेकोदिष्टकेतने
होतेकीर्तयेद्वलरादोद्वलरादोरन्यत्रसतके केतनेनिमंत्रणे कर्मपुण्या समानविषे
मसतेतथासबलबागिणी आचार्येसंस्थितेवापित्रिगत्रंतयांसते यानवल्काः अर
नेतधनध्यायः शिष्यातिंगारुबंधुषु उपाकर्मणिद्योत्सर्गेस्रष्टावाश्रयिष्यते संस्था
गजितनिर्घाताकृकेपोल्कानिपातिते समाप्तवेदंजनशमारमणकमधीत्यव पशुमे
हकनकुलश्चादिमान्जरमृषकैः कृतेतरेत्तदोरात्रशकपातेतयोद्भवे पराशरः सार्ध
सनकुलस्याथ अनमान्जरयोस्तथा मृषकस्यतयोद्भूतस्यमंदकस्यवेपोषितः पुरुषस्येत
कस्यापिपुनौः सस्यावरस्यव एषोपोविततशैवज्ञानरागमनेकृते तिरात्रमपवासश्च

वासो गेजेये पुरुषस्य वासो गेये यदुक्तं तस्यि यादत्तो गेजेये यमित्यर्थः अर्णयत्रो गेजेये तद्विभागा
 ये वस्तत्र पुरुषस्य फलं तेये वासो गेजेये भयोः समानमेव फले वासदक्षिण फला विशेषात् स
 वासो गेजेये पक्षीयत् फलमित्यर्थः पाते सरदस्य पाते अथ या विपरीते फलमाहः सरदस्य
 गरो हणे यत् फले ततस्य पाते विपरीते माह रित्यर्थः एकैव वा एकैवाचार्याः ह्यथा फलमाहः
 सरदस्य प्रगो हणे यत् फले पाते ह्यथा फलेन शुभेन वा अशुभित्यर्थः एकैव वा एकैवाचार्याः ह्यथा फलमाहः प
 र्याः पतने यत् फले प्रगो हणे ह्यथेत्येकैवाह रित्यर्थः अथ अविधिमाह वसुमहते स्नाता
 गेजेये नित्यमिति सदैवं स्नाते कृत्वा शान्तिकृत्वा सौम्यं वाचरेत् तथैव जो निर्वये यत्नीही
 यत् फले वस्तु यदुक्तं अस्मात् पुरा ब्रह्मस्थाने भवेदा न्ये स्थाने लाभो ललाटके कर्णयोर्भू
 मणा वा मिर्नेत्रयोः प्रियदर्शने न्यासिकायां संगंधानि मुखे मिष्टान्न भोजने कपोलयोर्भू
 वेत्सौख्यं हनुदेशे न हृदये कृकपो विग्रहश्चैव कंदे वा व्यासनागमः कालिबंशे सखे पहा
 दत्ते वामे गदादयः दत्तो शेषे विजयो नित्यं वामो शेषे शुभं भूयं दृष्ट्वा लाभो भजे सखे कर्परे
 मणिबोधके दत्ते करतले द्रव्यं तत्सहस्रं भवेत् वामे भुजे कर्परे वसुमणिबोधे यनत्तयः
 वामे करतले दत्तं तत्सहस्रं वा शेषे ददये गजसंस्थानः सौभाग्यं दक्षिणे स्तने दक्षिणेशे

विगत्रमाभिषेचने अथात्कालिकाः त्वगोहमहिरेः लूकसामवालेतनः स्यने अमेधश
 वररदोत्पशमज्ञानपतितोतिके देशेषुजावर्तनियविष्यन्तनितसंयवे भुक्तादंणारि
 मोनंरुंरात्रेतुमारुने पांशुवर्षेदिशांदाहेसंयाहीनारभीतिषुः धावतः दृतिगंयेवशिसे
 वगृहमागते त्वगोहमहिरेः लूकसामवालेतनः स्यने अमेधश
 निडमिति अथानध्यापवादः मनुः वेदोपाकरणेवैवस्थाप्यायेवैवनेत्यके ननिरोपो
 न्यनध्यायेहोममंत्रजपेषुवेति इतिश्लोकमुहर्तुमात्रेइलीकायांअनध्यापकरणेसमाप्त
 ॥ ययत्नीसरदस्यास्यशफलंवृत्तैकेनाह ॥ दत्तांगोदरनाभिदन्तपतितापत्नीवरंगेह
 उमस्कानः प्रभदाधियाः फलमिदं वामेतरव्यन्ययात् इत्याहुः सरदभगोदराणफलंयाते
 पथैकेवथापत्वागोदराणर्केपिवससहितेस्नानाचरेद्योतिके ॥५३ दत्तांगोदरनाभिदन्त
 पतितापत्नीतथाहर्तुन्यस्कावरंगोउतसंगेपतितापत्तिनः नरस्यशुभदास्यात् उत्रमा
 हिनेविनासर्वत्रशुभेत्यर्थः अथादन्यत्रनशुभाग्रन्थोगेषुपुरः पार्श्वेष्वेषुनशुभदास्या
 अथसिपाविशेषमाह सिपाः इदंफलंपुरुषोक्तेफलंवामेतरव्यन्ययात्तत्तये वामेवा
 गो इतरंदत्तिणागे तयोर्व्यन्ययोर्वपरीत्यनस्नात् पुरुषस्यदत्तांगेयत्फलमुक्तेनत सि

च भोगासिद्धनेका मयशोधने कामपापैर्बभवेत्सीमा मकुत्तौ शिशोस्तथा दत्तकुत्तौ सता
 वाप्तिरुदो वविशयतः वसासिदत्तकदाचवा मकदा सखत्तयः नाभ्यभनोरथा वाप्तिवस्तो
 गर्भच्युतिर्भवेत् गर्भोस्त्युर्गदेगोदत्तौ गौपी निवर्द्धने वासागौस्त्युतोडः त्वेदत्तान्नैसवा
 हने यश्च हानिर्वाप्तनानौ दत्तौ गेयने सखि केशः स्यादामजं यायां स्फिजिदत्तैर्घेयं द्विकृत
 स्फिजि वामे स्त्री वियोगोदत्तौ गेयने सखि केशः स्यादामजं यायां स्फिजिदत्तैर्घेयं द्विकृत
 त्वात्रयथापि सामान्येनोभयौर्गमनफलमुक्तं तथापि दत्तौ पादे गमनात् लाभो वक्तव्यः
 गमपादे गमने हानिर्बक्तव्यः पुरोभागे वडुवार्तान्न हवार्तान्न वससतः वामे हानिर्धने दत्तैर्घेयं
 अभुमणोत्तिनिः कामदत्तविभागेन यत्फलं कथितं स्यात् विषयैर्घेयं तत्तत्स्त्रीणां ते येषां
 योः समं स्यात्पत्न्याः प्रयातस्य फले ते यं विचक्षतेः यत्तदेव फलं विद्यात्प्रसूतस्य प्ररोहो
 त्याः प्ररोहो वैवयतने प्रसूतस्य तयोः फलस्य वात्यामात्रं देवहिजायते यस्याः प्ररोहो
 गोसरस्य प्रयातने नानिदं फलं विद्यात्पि मयुं विषयं यत्तन्नाने तरेण प्ररोहो यदि
 यते यत्तने फलमुक्तं प्ररोहोत्पत्तौ भवेत् स्तुत्योगे कृतं नार्त्तं विद्यात्पि ते च वैधनौ च
 धमेव सूकरोत्तरे विज्ञेयं जायते अंगदत्तौ माहृत्य वामेनोत्तरने स्पृष्टे तदा हानि कुरीते

धनयेनतुहानिदा वराणाहर्धंगीभूयःसयोरोहतेजीर्धेणो शान्त्यगम्येतदादत्तेयलीसेतावि
 धनः विनिताभ्यधिकेलाभेस्थिताभोजनभाजने पादंगुलीषुसंतायात हानिश्चुमहतीभवेत्
 योः सप्रयोवापिपुममंदेप्रभेयतेत दंपत्योर्जायतेपीतिनियभागेवियोगिता श्रीधर्मो
 विपतिताश्रभाययलीसितावयदिताया सितसहजोधास्यशोसर्वेषुगेषुशोभनातेयेति
 कलासः पनेयस्यमृदितदित्रशांतयेस्तसेजीवनंविद्यांजयेन्मृदितमस्तकः पत्नीसरा
 गाःस्यशोसर्वेलेस्त्रानमावरेत् पंचगव्यंश्रापयिताकुर्यात्सुखावलोकने प्राप्तेवाप्यथवा
 प्राप्तेपदिछेदात्मनःसावे पुण्याहवाचनंकृत्वाशान्तिकर्मसमावरेत् पतिरुपेसुवर्ण
 कुर्याद्विज्ञानुसारतः रक्तवस्त्रेणसवेष्ट्यगंधपुष्पैः प्रसृजयेत् तदग्रमन्मयोरस्यकले
 गोजलसरिते वसुमालैरलंकृत्यस्यापयेत्तेडलोपरि पंचामृतंपंचगव्यंपंचरत्नानिश
 क्तितः पंचवृक्षवैः प्रायानिनितिप्यावाहयेत्ततः सृजयेद्गंधपुष्पायैर्लोकपालानक्रमेण
 च अग्निं संस्थापनंकृत्वा होमकर्मसमारभेत् सत्यं जयेन्मंत्रेण समिष्टिः खादिभैः प्रभैः
 तिलैर्व्यादतिभिर्होमभक्षोत्तरसहस्रकं अष्टोत्तरशतंवापिकुर्याद्विज्ञानुसारतः अभि
 धेकंततः कृत्वाणवमान्यवह्निनैः पुण्यवारुणास्तैश्च दोषशान्त्यैद्विजोत्तमः धोतोव

गतिभूतायस्मात्तु विस्तृतान्तरं दत्तं ब्राह्मणान्मोजयेत्तस्य शान्तिकर्म करोति यः तस्य प्र।
विजयो लक्ष्मीः देविर्बुद्धिः शुभं भवेत् शुभं भवेत् यस्मिन् सद्योः शान्तिः कथिता भूगणाय
ग शौनकाय मुनीनां यलोका न ग्रहकारिणे शान्तिमुदने माने इत्येका यो यज्ञी सद्यः प्रक
राणं अथ गोचरः कुराणं विवक्तुस्तु वज्रन्मराशोः सकाशात् कौग्रहः कस्मिन् स्थाने शुभः
कस्मिन् शुभ इति चंद्रस्य शुक्रपक्षे विशेषतस्तारावले च दृते केनाह स्वर्ता चंद्रावलास्त्रि
शुभः ११०॥६ सप्तदिगोन्नः ३१ पुनश्चापुत्रा १२१॥४॥५ द्यय १२ यमे १॥२३ ८
कविः स्वास्तुत्रिको २१०५ ॥२॥४॥ सौम्यं व्यं स मे २१४॥६॥० विस्तृतं भव ११ गताः
३३ केन वे १४ ५ ५ दि २ गश्च दोषो निजभात् फनने वरुदते ३१ दि ० पुशेषेन सत् १५५
विर्ता चंद्रावला इति स्वर्ता न्वराशोः सकाशात् चंद्रावलाः विचारिषु शुभाः सुः विः नृती
१ विदशमे अतिः यष्टे नेषु चंद्रावलाः चंद्रः प्रसिद्धः १॥२॥४॥ पापग्रहाः रविभोमशानि
१॥२॥४॥ केतवः शुभाः शुभफला भवेति पुनः सप्तयगः अन्नश्रेयः शुभः स्यात् सौगमे अ
१॥२॥४॥ यथ धर्मस्तु शुक्रविः शुभः स्यात् अशुभान्नन्मराशितः क्रमेण ये च राशि यथेते १

[illegible]

ननेलाभंशुकोममददातिवै ६ भयंशोकंयनेडः त्वेदनिःसदन्त्ययमृतिं पापंभुमंयनेहा
 नेशानेर्नन्मात्माकमा ७ राहुकेतोःफलंशानिवत् अथसर्वपापदहानावेधंरत्नदयेनार
 वृष्टोत्पलजेसुताभभवनेअंकेरवेः शान्तिपत्रकेनन्मसतेत्वकेमृतिभवेद्यस्तद्वेनेवि
 पोः अर्केलाभसुतेतपत्तनपसोवकी परभानाव्यापारपुत्रुयनंहाविकसहजैर्यकेभवांने
 १५५ द्वालास्यादिमयोः त्वकेनवसनेत्रीशाहपुत्राविकल्पे नैत्येकभवेभुगोतशशिनोः
 नैर्कयोर्नोव्यथः विद्योयसफलोभवेद्विविचरोहेभादिदिग्भातरोविटदातव्यथविचर
 वगाणयान्यत्रोभयेजन्मभात १५६ सप्तप्रसिद्धेअंनेहादशोतस्मिन्मियः परस्परेवेधः तद्व
 त्पलजेसुतायभयनेअंके अये
 रवेवेधः स्यात् अत्रोक्तन्यासय
 वेव्याख्यानेसप्तम्युपलक्षितैः
 यदैवेदासेयाः तथया सप्तान्ये ६
 १२ त्वजले १०१४ सुतायभवने ५
 ११ अंके ११६ रवेःसूर्यस्यायेवेधः

के ३।९ जन्मसुते ॥५।५ त्वके १०।५ मतिभवे ८।११ १०३ सुते ६।१२ विधौ रये वेधः अर्के ३।१२
 भसुते ॥५।५ सपत्ननयसो ६।१२ व्यर्का श्रभानो वधोयं विगतो अर्को ये भस्ते व्यर्काः तेषु ते अ
 भास्य व्यर्का श्रभाः रविरहितया पश्यान्ते सामये वेधः इत्यर्थः अहये ८।११ पुत्रधने ५।१२ अह
 ८।१० कसहजे ॥५।१ अर्के ६।१२ भवोत्ते ॥१।१२ विदो बुधस्याये वेधः १।१० ह्यस्ते अहारे
 योः ८।११ त्वके १०।५ नवसुते ८।१५ श्रीशे ३।११ अहपुत्रे ८।१५ त्रिकल्पे ३।११ अर्के ६।१२ अंक
 वे ८।११ भूगोः अक्रस्याये वेधः मरो वेधः संस्कारप्रकरणकथितः सोऽसिद्धो ज्ञेयः अत्र वेध
 धाने ज्ञेया शिनोः बुधवेदयोः शान्कर्कयोश्च परस्परं नो वेधः स्यात् परस्परं वेधो नास्ति य
 दुर्लभं भवति विधौ हि मावल्लयोर्मध्ये जन्मराशेः सकाशात् अन्यतमग्रहाधिहितराशि
 र्येते गणयित्वा तद्वाशेः सकाशात् तयोक्तवेधस्यानपर्यन्ते गणयेत् तत्र यदि कश्चिद्गुहो
 भवति तदा गणिताग्रहो विद्मो भवति अन्यदेशेषु जन्मराशेः सकाशात् उभयग्रहे तद्दे
 धस्यानेव गणयेत् यदा वेधस्यानेकश्चिद्गुहो भवति तदा न्योग्रहो विद्मो भवति तथा च क
 णयः तत्र सूर्यश्च शनिवेधो नास्ति शनेः सूर्यस्य वेधो नास्ति यवेदं दृष्ट्वा बुधवेधो नास्ति।
 यि स्य वेदवेधोऽस्ति अथ वेधप्रयोजनमाह विद्मोऽप्यस्तफलौ भवेदिविवरेति विद्मोऽग्र

कालमकोश नोम हरेपुण्यकालविशेषमाह मर्गेदिसुतारति मर्गेमकोताः खगमवरिकाः
 दिगुताः दशपुत्राः वतारिशतं ४० चरिकाः पुण्यपुत्राः तन्मात्रादेवमोतिनिबन्धे संक्रा-
 तिसमयः सत्सोपलब्धः पिशितेलाः तस्ययोगादयश्चोर्ध्वविशत्रादयस्तकीर्तिताः अथोक्त
 योऽशनाद्यस्तपरोत्तयेवमाहशः पुण्यकालोकेसंक्रान्तेः स्नानदानादिकर्मसु त्रिंशत्कर्मकं
 संक्रान्तौ सर्वतः पुण्यनारिकाः मकोत्तरत्राः पुण्ययवतारिशतितारिकाः ४० स्थिरविस
 पदेककंदलितानां यनमाहितः मर्गेमोप्यायनेद्योगे सप्तशीतिमुत्तमपुरः यदेविषुवंमध्ये
 पुण्यदानायनेतकं प्रागङ्गगत्रात्सर्वकः पुण्ययश्चात्परं गर्थरात्रादित्येतद्विषुविषुयं
 कामकंतपरित्यज्यमर्गेसंक्रमतेरविः यदोषेत्तद्वैरात्रेवातदाभोगः परेहानि रविसंक्रम
 णेपुण्ययोनस्तानीहमानसं सप्तजन्मान्तरेगोपीडः विभाकनिर्धनोभवेत् आदित्यपुण्ये
 शतमिदं सयेदानं उपरागेत्यनेतकं सप्तशीत्यां संहसं विस्मयं प्रातयेवय विषुवेषतसा
 हसकोरिचंद्रलितानां यने शतकोरिगुणं पुण्यजायनेत्तरत्रायतो रति शुभो संक्रा-
 ॥ सदसत्फलमाह कर्केति कर्कः प्रसिद्धः अज्ञोमेवः अंत्योमीनः हवः प्रसिद्धः योमोम
 करः यतात्सूर्यवलने निशिगत्रोसत्यात् प्रभकरं स्नानं अन्यभर्तिसूर्यवरणं सूर्य

होवास्तफलः स्यात् प्रथमश्लोकोदितेफलेविपरीतेभवतीत्यर्थः रत्नमालायामपि
 ग्रामवेधविधिनात्तशोभनाश्रयमीशुभफलंदिशोत्पलमिति अथदेशकिचशोषेणवेधग
 तनाविशेषमाहहेमाद्रिविधेनातरति अस्यार्थः सर्वमेवव्याख्यातः अतिसूहृतेमार्तैर
 लोकायोगोचरप्रकरणे अथसंक्रांतिकलेविवक्तत्वावशाशिपरत्नेनपुण्यकालेकाले
 हत्राईनाह ऊर्ध्वंद्वात्मसंगेर्कसंक्रमणतः पूर्वस्थिरेककंदेनकाजोभयतः खराम ३
 चटिकाः पुण्यासंगेदि १० गुणा कर्काजान्यवृषणसूर्यचलनेनिष्पन्नभंसदिवससूर्याग
 र्कदिनेत्ततीयमकरप्रान्त्यहमेदःखदे १५० द्वात्पान्नानोदिसभावाशयः मिथुनक
 न्याधनुमरीनाः संगेमकरः यसांसन्यसेसदिवससूर्यार्कदिनेत्ततीयमकरोप्रान्त्यहमे
 दःखदे महारस्तः पुन अर्कसंक्रमणतः सूर्यसंक्रमणकालात्सकाशानऊर्ध्वंउपरिखरा
 म ३० चटिकाः पुण्याः स्युः स्थिरेवृषसिंहवृश्चिककुंभानामन्यतमेराशौककंदेप्रसद्वैश्र
 कसंक्रमणतः अथसंक्रमणकालात् सर्वप्रथमंखराम ३० चटिकाः पुण्याः स्युः नकाजो
 भयतः नकस्तनाः अजोमेषः अनयो मणसः सकाशादभयतः खरामचटिकाः
 पुण्यास्युः सर्वेपुनराशऊर्ध्वंपंचदशेतिविंशत्चटिकारत्यर्थः यत्सर्वराशिसंक्रमण

संक्रमणोदिवान्मरणान् अथादिपरीतं न शोभने सूर्यादिदिने रविभौमशानिदिने तृतीय
 करणोकोलवेपथुनिकेस्तत्रैव प्रथमशकुनौ सर्वगणितं क्रमांशः खरं स्यात् तथा चोक्तं रगक
 कां वसुगमीनसंक्रान्तिर्निशि सोऽवादा शोषेषु सप्तसु दिवा व्याप्यादशुभं भवेत् संक्रान्तिर्जाय
 तयत्र भास्करेभू सते शनौ तत्र मासि भवेद्यौरं दुर्भितं वसिष्ठो रजो स्यादुस्थितं किंस्तत्रैव शकु
 कोलवेपथु संक्रान्तिसौतिलेनागेपसु तत्र सप्तसु त्रयसु निविष्टसु गेरविषां ववेव विजयाल
 दुर्भितं रोगवाहकं संप्रसक्तं रविः सप्तः करोति कल्याणमुपविष्टः समं फलमिति अ
 संक्रान्तिपसंगे अथ मासद्वयमासयोर्लक्षणं तत्र कर्तव्या कर्तव्यं स यमासे जन्म मरणौ मा
 साने हतैकेनाह ब्रह्माधैरिनमंडलांत उदितश्चोदस्त्वमांतै परै मासे संक्रमणोदिवान्मरणान् संक्रम
 णोकोले योपिको यो लयः कर्माण्यन्यगतीनि नात्र तत्र पायज्जन्म मृत्युत्तये तन्मासौति
 त्वावदयोश्च यमुत्वेभ्योपिको गायते ॥५८॥ ब्रह्माधैः सिद्धांतकर्तृभिः इनमंडलांतः चंद्रो
 चंद्रो मास उदितः परैराचार्यैः अमांतश्चंद्रो मासः उदितः यत्तदुक्तं भवति अमावास्याना
 मारोः मावास्यातो यावत्तावदमांतो मासः अमावास्याते सूर्यमंडलयोगो गोभवति पर
 णादिचंद्रिकाभिर्वियोगो भवति तस्माद्वियोगादपरवियोगो यावत्तावद्विमंडलांतो मा

सद्यस्माच्चैतयमासाधिमासनिर्णयविषयेऽंगीकृतः अथैरमातोमासोऽंगीकृतश्चर्यः अ
थपिसूर्यग्रहणे मध्यग्रहाकालानंतरं मोक्षस्थितिकालः मृदुदिकाभ्योन्मूलो ... तथापि स
रशिभिः सर्वोचार्यैरमनायोक्तं मंत्रलमित्युक्ते तस्मादत्रागमयवप्रमाणं सङ्कलनलाणेमासः
संक्रमाणाः संक्रांतिरहितोऽधिको ज्ञेयः द्विसंक्रमाणाकः संक्रांतिद्वयपुक्तः तथो ज्ञेयः अ
गदाहाराणं ब्रह्ममन्त्रावसारिणा श्रीभास्कराचार्येणामिहोक्तशिरोमणे दर्शिते असेंक्रांति
सोधिमासः स्फुटः स्फादिसंक्रांतिसामः तया त्वः कदाचित् तयः कार्तिकादित्रयेना
गतः स्यान्नदावर्षमधोधिमासद्वयं च १ गतोऽप्यदिनंदै १०५ मितेशाककालेति ... ११५
विष्वन्ययोगात्सूर्यः १२५१ गताअग्निभूमि १३०८ स्याप्रापशोयकुवेदं दुर्वर्षः १५१
विहो कुभिश्च ११२ श्रीभास्कराचार्येणाव्यादिनंदै १०५ मितेशाककालान्तर्वेसिहो
मशिरोमणिविरचितः अतयवोक्तं गतोऽप्यदिनंदै मितेशाककालेति श्रीशोभंविष्णोतीति
तत्रगताव्यादिभूमि १३०८ स्यात्तेशाककालेश्विमंत्रलांतमासप्रमाणेन तयमासाधिमासो
प्रदर्शिते अक्षिनी मावासा १० बुधेवतश्चात्वारिंशत् ५५ अतिका तस्मिन्नेवदिने सप्तत्रिं
शचादिकाः १०११ तोतासुतलासंक्रमाणामभूत् आश्विनकृत्वासंक्रांतिभूत् अथमसेका

तत्तादधिकः कर्तिकः अथ रोमासो वृश्चिकसंक्रांतियुक्तः तस्मात्सहोये कर्तिकः तस्यामा
वास्याशनौ सप्तचत्वारिंशत् ५० चटिका तस्मिन्नेव दिने यकोनषष्टि ५५ चटिका सतीतास
धनुः संक्रमाणे मार्गशीर्षे जाते तस्यामा वास्या १० सोमे चटिका तस्मि
न्नेव दिने यकोनषष्टि ५५ चटिका सतीतास मकरसंक्रांतियुक्तः १५ मकरसंक्रांतियुक्त
पश्चिमातमतिक्रम्य जातानां चाविंशतिं संक्रांतमासप्रमाणेन सर्वमासेष्ववयति ता तस्मात्स
ंक्रांतिद्वययुक्तानां मार्गशीर्षपुगले दयाह्वयं जाते माघश्रमा १० भौमे एकचत्वारिंशत् ५१
चटिका तस्मिन्नेव दिने षड्वत्वारिंशत् ५५ चटिका सतीतास कुम्भसंक्रांतियुक्तः १५ मघ
संक्रांतियुक्तपि मासप्रतिक्रम्य जातानां चापि मघातमासप्रमाणेन सर्वमासेष्वेव तस्मान्मास
मुहः अन्यथा मेरुलांतमासानां गीकारेन तयोनाधिमासः स्यान्मासो वैषिकीर्तितः १५
चटिका स म न र्थकं स्यात् आर्यपक्षे तसंदेहो नास्ति यतो ब्रह्मपक्षतिथितः आर्यपक्षतिथि
तर्ह्युदिकाधिकाः ब्रह्मपक्षसंक्रांतितः आर्यपक्षसंतिष्ठि चटिका तस्मात्आर्यपक्षे म
हाभावः तथा च फाल्गुनीश्रमा १० मघोषट्चटिका तस्मिन्नेव दिने षड्वत्वारिंशत् ५५ चटि
ता न संक्रांति फाल्गुनः अ संक्रांतित्तादधिकाः तयः कर्तिका

इत्येनाम्यतः स्यान्नदावर्षमधोधिमासद्वयं वेत्तव्यं साहचर्ये दर्शिते येन ब्रह्मपततयमाणे
 धमालनिर्णये प्रमाते मासं गणयति तैत्रेयं समतं न विदितं मौलिशशि -- स्फुटगत्यायदावेदो
 विमंडलनेमिगः तद्वर्षं संक्रमोभा नोर्मासः सस्यान्मालिन्नुचः कालनिर्णये संक्रमो यदि
 विदवेस्तनो मंडलाददि विनिर्गते विद्यो उच्यते स हि च संक्रमो बुधैः प्रहमास इतरो मलि
 न्नुचः लक्ष्यः पदाशशीयातिगमास्ति मंडले दिवाकरः संक्रमो करोत्यनु विवाहय
 तोत्सवनाशहेतुकस्तदाधिमासः कथ्यते स्वयं भुवा रत्नमालायां सवित् मंडलनेति
 पदाशशीतदन संक्रमो कुरुते रविः पतमहोत्सवनाशकरस्तदा म्निवरेः कथि
 तोधिमासकः शार्ङ्गफलप्रये चंद्रार्कयोस्तु विवेकं प्रतिपदशं सोधिषु निष्पत्तातडभ
 यतोरस ६ नाद्योर्क मंडले तन्मंडलाच्च शीगच्छेत् ततः सूर्यसंक्रमः मासो सोमलिनः
 योक्तेन तद्दीनोधिकः स्ततः पितामहः प्रतिपदशं सोधौतु विवेकं चंद्रसूर्ययोः जवान
 गन्धर्वादि ६० शोनादिका अर्क मंडले अत्र कमलात्मक विवग्रहाणे ज्योतिः प्रकाश
 दशानयकैः कथितोत्रमासः परैः परिहो रविमंडलांतः सवद्वये वेदवि संक्रमः स्यात्सय
 वसर्वस्य नवापूष्प पितामहः अथाधिमासाः सुनिर्णये मोच्यते फाल्गुनादयः सोम्ययोषो

दिक्कंकरेषु तिस्रा यथाविहायननुयात कुर्या अथोपायो न रसूचनामाह श्रीगो
 पीपतीति गोपीपतिर्गोपिराजः मेग मेगनाथदेवतः त्यातगिहो लगीदेवताः यत
 न्युवैजोतिर्विदिः आवासविधिं त्रयेपत्तेश्चयत्तफलं निबद्धं तदिहास्मिन् ग्रहक
 राणां विषये ज्ञातासाभिहं स्यात्तसाधयेत् तयाच गोपिराजः विसृवेकायगोभूहति
 भयुजिफलं गोपिराजोभ २० शेषात्सायेवेहासिदृष्ट्या २ १६ पुनर्मिहहनाहक २५
 कृत्याख्य २१ विषये १६ वाणाः ५ सिद्धा २५ वि १६ नागो २ ३ २० तिभूति १६ गिरीश ११
 आ ३ कृती २५ ३ १५ जं ६ तत्ता १५ त्वये १० क ६ द्या १ नवे २० ना १२ तिव ५ विकृति
 १३ दिना १५ ३० कृती १६ धृत्य १२ वाणा ११ इति अस्मायः गोपिराजः विसृविसृना
 मानेशिषोपादेत्यन्वयः किमाह देविसोद्ये कायगोभू हतिभयुजिभ २० शेषात्तत्र
 दि ८ हताहक मन्त्रपादयः व्येकायशुगोभूशुग्रनयेराहतिः गुणाने व्येकायभगो
 भूहतिश्च भवेकायगोभूहतिभेतयोयुक्तयोगः तस्याभशोपत्तानविशतिरुच्छेसादे
 कारिषसप्रविशतिपर्यन्तेषु अहिहताअहताहक मकृत्यादयः फलत्वेऽफलत्वा
 दित्यर्थः कथंभूतंफलंसाय आयनसहवर्तमानेसाये द्वायसहितमित्यर्थः यतस्ते

॥ अथ न तत्र जं फलं भवति न्यायः कात्यायनात्सायं फलं दृष्टाद्विह २१६ द्वापुते सत्क
 लिप्तात् इह च अहिरक दृष्टो दृष्टायः तयो द्वीद निहूया पुनर्मितर्थः इदमपि स्लेषाय न
 तत्र जं फलं भवतीति अत्र कत्यायनात्सायं न तत्रासंगताय दैवतस्य सत्त्वं दृष्टभात्य
 ॥ १० घातेय आपको नो नितेष्टकः विरुत्त आह तागाशिव २० पुनरेव सायभं भवेदिति
 अस्योर्थः दृष्टभात्यहियाते इह भवे अत्राश्विनयो र्यातो गुणनेतसि न च कस्यापिने
 य आयस्तेन ऊनितेष्टक यदि ऊनो न भवति तदा हौमति यस्तेरनीयः ऊनीते साय
 सिरुत्त लव्याह तागाश्विपुते लव्येन आह ताश्वते अगाश्विनश्चतैः एयक क्वापिते
 दृष्टभात्यहियाते सति दृष्टाय भं लेव फलं भवेत् आयश्च भवे आयभेद हे आयभे यमि
 न तत्रा अत्रादि विभिर्निःशेषो भागो न गच्छति तदा तत्र तावद हो दोषाः पाव
 विभिर्भागो गच्छति तथा स्यात्तगी दैवतस्य सत्त्वं ये के ह दृष्टादि वा एता शिनो ॥
 नृणा ॥ पुनस्तोपि वयो साय ह तैकनाम ८१ सहिताः स्यामू चैनामि २१६ ईता शे
 षेतेव फलं भवेदभिमतं स्लेषाय न तत्र जं स्याद्वैद्यं तदभिह विरुत्तिरुत्तं दैव्यो हते विरु
 तिरिति स्याथो यं श्लोकः इत्यादि विरुत्तं दृष्टि ता स्यात्तं साययेदित्यर्थः ॥

वज्रादीनां फले कमादिति अथ हरेपिममवेदोसमाह भूमोग्रीरिति अथेकं हेभमोभूमायः प्रश
स्तः अंत्यजस्य अनुक्तः प्रशस्तः त्वगपस्य पतिपालस्य उमाः प्रशस्तः अटपत्त्या वेष्णाया गृहे सरः त्व
गयः प्रशस्तः एवमापयतेन गृहमुखमुक्ताधुना राशिपरत्वेन ह प्रशस्तः प्रशस्तमेव हस्तिक
कुलीराणां प्रचेतो मते न को यो न्य गवो यमास्य मबला पुग्मे ताकाणां हिते सोम्यास्य गृहमाय
मिह धनुषा मत्रे ह का हानेन न कृता प्राप्य क कुवावा तव दनेन तत्कार्यमास्येन सन् ११ अंसहस्रि
क कुलीराणां प्राश्ना विगृह हे हिते प्रशुः अंत्यो मीनः हस्तिकाः प्रसिद्धः कुलीरः कर्करः पशामि
शयः न को यो न्य गवो मवेतो मवेतो पश्चिमा मवे न कस्तुला उपान्त्ये कुंभः गौर्वधः पशामित्यर्थः
प्रवला पुग्मे ताका नो यमास्य रत्नितो मवे प्रवला कन्या पुग्मे मिथुने पशामकरः पशामित्य
र्थः प्रायमिह धनुषा सोम्यास्य अमो मेषः मिह धनुषी प्रसिद्धे पशो सोम्यास्य उत्तरा मवे गृह हे हिते
गृहगर्णः एवं वतर्था गृह मुख मभिधाये सानीत निर्माणमाह अत्रे ह का हानेन नमिति गृहमुख
चे पुशो भावका शाचरु यद ह का हानेन न द ह रिद्रु विह कृता तद् हं प्राप्ता क कुवावा यव दने का
प्राप्ता सुता अन्य क कुभ सुता स गवा चा यव दनानि य स्य त तथा उत्तरित पत्त्र य पामा दिक्क ग
ताः कार्या अंत्यर्थः तथा च वास्तु शास्त्रे द्वारे वत विधिं योक्तं वास्तु संकोति भावने कला चान्यतमं
व्यगवा तायेः पशानि चेति एवं गृह मुख निर्माण मुक्ताधुना कोणादि विह मुख स्पदोषेन दप
दं वाह प्राप्तामिति प्राप्तां रिहस्य मुखे कोणां भक्ति विह मुख स्पदोषेन दप वादे वाह प्राप्तामि

होक्तं मया त्रये मूलारिषि न बलाये नो मे सुदृशेदुपमि
ति अथ

नमः कः विभागेषु चतसराणां सत्त्वानाम् कर्माणि यानि सन्तः यत्तदुक्तं भवति यथा प्रमा
लोपं कुर्वन्निपादिभ्यश्चान्येषां चतसरे द्वितीयांशं त्रयांशं चतुर्थीयांशं च न सैव त्वलं कुर्यात्
इति भावः तथा चोक्तं यथा तौ स्याच्चतविंशविंशविंशविंशदशांगुलकैः क्रमात् विंश
दीनां शं कुमानं स्वर्गावसायलंकृतं त्वदिगर्जनशालोम्येयुगयत्तद्वद्वे रक्तवेद
नयालाशरक्तशालविशालजं नीयकारं जकुटजं वेणुवंधिल्वहृतजं शं कुंतया वि
भज्यायेव चतसरेततः पां अष्टासंवलतीयांशमनससृजमव यो पवेललाणामेयुक्तं
परिकल्प्य शुभेति न इति अथोक्तं कारणमाह किमिति अग्निर्जनसर्वार्थेन ब्राह्मण
दिकः कारिस्त्वष्टाशत्रवदेवां रवेत स्रवदिति आग्नेयादिगृहपदंतिां कुर्यादि
त्यर्थः यत्तदुक्तं भवति ब्राह्मणः केशिरस्य तर्जन्वावाकता आग्नेयादियोरतिां
सूत्रानुगतो रालोकुर्यात् तथैव त्रियो वल्यस्थलं स्पष्टो रालोकुर्यात् तथा च तस्रः
कृता सूत्रनियान्तमथांगुल्या प्रयागदेशिण्या अंगुष्ठेन वामाणि नाकत्वांतरजतमक्ता
भिः रालोकुर्यादिन्यादि तथा च भृगुः विषः शीतलपोतलो वैश्यश्चौरुपरः पदौ स्पष्ट
शालो गृह्णारंभे कुर्यादमे पदंतिा मिति अग्नेरित्यग्नेयाः तथा च कारिकायां अंगुष्ठ

केनदेशिन्यारेखोक्तवः तस्मिन्तः स्वर्णनमणिरूपमन्त्रादीपकलासतैः कुसमैर्वानश
लेगानलोहेननभसना काष्ठादिभिर्नोयसर्वांनवक्रादोषदर्शनात् प्राप्तेणशस्त्रस्यः
स्यादित्यादिष्वष्टमीरितमिति तथाचहृदहास्तुयवो प्राप्तेणशस्त्रस्यपूर्वपोलोहेनभ
सनाग्रिभये तस्करभयान्तेनवेलाविताकाषेनराजभये वक्रावपादलिविताश
त्रुभयदाक्लेशदाविरूपाच वर्मागादस्थिकृतादतेनचकर्तृशुभेय वैरमयसखलि
विताप्रदक्षिणामेपदोविनिर्हृयेति अथशिलान्यासमाह भित्तेःशिलाः अथिसत्र
वदावरेयुः आग्नेयादिप्रदक्षिणामेपयेपुरित्वर्थः तथाचवराहः दक्षिणपूर्वकोणे
कृत्वासुजाशिलान्यसेत्त्रयमे शेषाः प्रदक्षिणेनस्तेभाष्यैर्वैपतिष्ठाप्यारति अथभि
त्रिप्रसंगेनद्वारमाह सर्वादौत्रि १ षड् ५ र्थे ५ पंचमलवेदाः सव्यतोको ४ हुतेदै र्थे
द्यौशसमक्षिणाधिलवकेसर्वांसदित्तरदिता स्तेभ्योदोदिशिसजितः समयेस्याप्यः
शिरच्छत्रभाविस्ताराणि १६ त्वान्नितैः कृतकैस्तत्पुष्टौचोविदुः ११ दैर्घ्यं
हदैर्घ्यंश्रैकात्रेनवभानितेसतिस्वादौदिशिक्रमेणसव्यतोवामभागासिषुदृश्यं
मलवेदाः द्वारेउक्तासुनिधिरितिशेषः अथश्व षड् अथोश्व पंचव त्रिषदृश्यंयं य

निमित्तोमीनः मीनस्यैवौसतीचैत्रेकर्तव्यंनमित्तार्थः कृतः प्रवृत्त्यस्यार्थं वर्षवला
न तदुक्तंमेवैव अहर्निविद्यतेयस्यवर्षंममेवमेवयदि । वैत्रमीनगतेभानौतम्यापनयनं
शुभं जन्मभादस्यगोसिद्धेनौचैवाशुभेगुमे मौनियथः शुभः शोकोवैत्रमीनगतेरवौ शु
शुभेष्टेष्टः सर्वे शुभगोचरमाश्रयि प्राप्तिभावाच्चमनैवयात्पहृदकालमस्तुवदिति
अथगोपाकालफलमाह स्वाहादर्थंक्रमदिति स्वाहास्वययौदर्थंक्रमान् आदि
गणितशरदः द्विगुणितवासांरवद्विगुणितशरत् वर्षनामयोदीकन्येतिनशान
स्याः अष्टक्रमेणविंश एतदुक्तंभवति स्वाहाद्विगुणितस्ववर्षपर्यन्तेश्रष्टक्रमेणवि
ंश नयथा ब्राह्मणस्यश्रष्टमंवर्षमृत्यं तद्विगुणितशरदो अष्टवर्षान् ~~स्वष्टमं~~
षोडशवर्षपर्यन्तं ब्राह्मणस्य एकादशवर्षान् द्वाविंशतिवर्षपर्यन्तं तत्रिंशस्य द्वा
अष्टवर्षान् चतुर्विंशतिवर्षपर्यन्तं वैश्यस्य अष्टक्रमेणउत्तरोत्तरंविंशे अथोदतऊर्ध्वमन
प्रकारेणभवन्ति तदुक्तंमेवैव स्वयंकृतंनिर्वाह्यते ॥१५॥१५॥नातिकालस्ततःपरं
नित्यंस्यादप्रजादेवीत्यस्तोमोविशोपनयति तथाचकात्यायनगृह्ये आषोडशादर्थं
गृह्याण्यनातीतः कालोभवत्याहोविंशाराजन्मस्याचतुर्विंशाद्वैश्यस्यानऊर्ध्वपति

सा विविक्तमिति वै नान्यतयेनां धाप्रये पुनमात्रये पुनचैभिर्व्यचरोपुः कालातिक
 नियतयत्रिपुरुषेयानि तस्या विविक्तमममे सकारो नयानेते गो सकारे पुत्रात्यस्तेमेने
 काममधीपोरव्यवहार्यमवन्तीति वचनादिति अथ साहाय्यागपि अथ पनोत्सक्या
 उपनयनकालमाह पंचाष्टकाहृतौवेति पंचमाहमनववर्षेभ्यः सकाशात् पक्षा
 मसत्रविशोक्रमेताम्यहनरुचितः वेदादिपहनरुच्यातद्वृत्तेश्चमममनयः उक्त
 मसमग्रं ब्रह्मवर्षममूर्जश्च विद्यापुः श्रीमशः सत्वे विपादेरुपनीतस्य पंचाष्टकाह
 तफलमिति अथात्र गुरुत्वलावलाहृतौन रोशोः षट् ६ आश्याखस्यो १० गुरु
 रश्चुभटः सजयास्यात्रपापिमात्स्यो दुष्टो हमे ११।५।८ नोपदिनिजगृहगस्तुगगो
 गपिशस्तः पंचकेन्यत्तः स्यादति तरोनात् ३५ येनतिकालेनोष्टोपीरहिरर्चा
 मभवनगतः शोभनस्यात्रिरर्चः १५ राशोः जन्मराशोः सकाशात् सहायावस्थे
 गुरुः ३५ मित्ततवेधे सजयाशुभटः स्यात् षट् षट् त्रयस्तुतीयं यायेजन्मराशिः
 खेदशमेयपुतिहर्तिनित्रया तयापि सजयापि पांत्वाहादशः अंशुस्यचतुर्थः अह
 मः नोशुभटः स्यात् सजयाप्यशुभटस्यादित्यर्थः स्यादिनिजगृहगः स्वगृहगः य

न शोभते तस्मान्नोपरिचरं शालोक्तवर्गितवा भारयेदयवावसंबुधैरन्तादिनिति
इति यजुर्वेदे शोके वित्कालसर्पमवलोकातेन च न्यादिशायमेकं भवति वित्तो कुर्व
नदमन यतस्तदवलोकाते विवाहवेद्यां कोणे पुष्पं गायत्र्यं संभानयेष्येती तद्विषये त
येकादशीयं नवहसंभतं कालसर्पं कथा ईशानतः सर्पवित्कालसर्पविशयस्त्रिंश
येद्वि वित्त पश्चाद्गतिस्तन्मात्रमथ पुच्छं विक्रयिकं वैद्वयसंक्रमादेः ग्रहेः फलयोगानि
नेवरस्य मध्ये कुमारास्य जनस्य पुच्छे विधेयमेकं किल प्रत्यक्षे दिवाहवेद्यां निखने
कीलेमिति ग्रहसंभपतिव्यायने बह्वभिर्गुणकारैरायेप्यामेवाभिहितं तथा ब्रह्मश
ः सूत्रमिति शिलान्यासे संभपारोपणं तथा सर्वदत्तिगोप्ये कुर्यादित्याह कश्य
ः इति तथा च शण्डः परः शास्त्रादेशु बह्वर्ग्युग्महे सुन्ये पुमर्षदा अयेप्यापयमेकं भ
यापयेत्तद्विधानतः तथा च वराहमिहिराचार्यः दत्तिगोप्ये कोणे कृत्वा सज्जो शिला
मेत्यथमं शोषाः अदत्तिगोप्ये संभपतिव्यायने इति कान्यापनमद्वि कारिका
तमपुच्छं एकैकमस्यैकं संभपमेवेतैः शिलान्यासेन इति गण्यहरिहरभाष्ये शालाय
निष्ठयेवमेवोक्तमित्यलमिति प्रसंगेन उक्तं ततश्च न्युक्तायाश्चास्मान्तरात्काहान्यव

[illegible]

योनामन्तनमृद्वेप्रथमः प्रवेउवाते स्थिरैर्मैत्रेयनक्षत्रैः सप्तैः प्रवेशाउदितः सप्त
 योनामयात्रावसानेयः क्रियते तथाचन्यातिः प्रकाशे अहर्वप्रवेशोत्तरारंभपिम्बे
 विधेयः करोमपमोत्रेतिकेचित् सप्तैस्त्विष्टैरेवप्रुद्दैरतोन्मोः शुभलाभ्युत्तारंभ
 हो वलिष्ठः अहर्वसंतप्रथमं प्रवेशं यात्रावसानेयसप्तैस्संतं देवाहयंचापिभपादि
 जातंग्रहं प्रवेशं विविधं वदंतौति अथग्रहकृत्यविषयेदिनरात्रिविशेषनिर्णयमाह
 कृत्यं वेषमभवमिति वेषमभवेग्रहभवंयत्किंचिकृत्येतद्विवेचयिहते उक्तं नरात्रौ
 कचिदिदामहर्ताभावेमतिरात्रौ प्रवेशोविहितः नान्यत् तथाचवलिष्ठः दिवाप्रवेशः
 शुभदः सपुत्रपुत्राविहयेनिशिभास्करैदौः बलेमत्स्यधजवासरस्यरात्रिविनास
 र्येतिनिशरात्रिमिति अथकलशवाक्यमन्त्रप्रुद्दिमाह सूर्यं द्वादिति सूर्यनक्ष
 त्रादिभयंवकं नक्षत्रं वकं तथासूर्यं द्वादिसमन्वमितावृत्तं द्वादशमितावृत्तं द्वादशकं प्र
 वेष्टेनमतनशुभं स्यात् अन्यानिशरात्रीत्यर्थात्सिद्धं अथपूर्वाह्णानेनक्षत्रानाशुभा
 शुभत्वेत्तात्तयं अधिसमाधिदेवेषु प्रारंभेकीदृशुभाशुभं प्रवेशोपंचवसप्तैस्सप्तैर्कोटप्र
 भंशुभा ॥ अथप्रवेशलग्नप्रुद्दिमाह तत्रेयोषधमश्विरेरविनाशे प्रारंभवत्सप्त

तथाचयवनः स्वयमुद्धारितेरोमोपिदितैवकुललयः मानाधिकोनदिग्भागेद्वारेनी
वेसुत्वत्तयति अथप्रवेशोमासविशेषमाह नारदमतात्मायोगेशुक्रयुमासेषुगृहविशेष
मासःप्रसिद्धः ऊर्जः कार्तिकः शुक्रोज्येष्ठः एषुगृहप्रवेशोदित्यर्थः आरभोदितमासित
नेनतरागृहसर्वमासेषुविहितत्वात्तत्प्रवेशोपि सर्वमासेषुविहितः तथाचनारदः
प्रवेशोमध्यमोत्तमः सौम्यकार्तिकमासयोः माघफाल्गुनेवैशाखज्येष्ठमासेषुशोभन
मिति तथाचज्योतिःप्रकाशे गृहप्रवेशोदितैर्मासेष्विष्येवैर्विशेषाद्देवैरिति तथाचग्रं
थोत्तरे विशेषेणसौम्यापनेहर्म्यतरागारंत्तसर्वदेति तथाचव्यवहारसारतत्वे सौम्या
यनेवावाणमार्गयोषेजन्मदत्तलघोपचयोदशंगे वोमांगतेर्कैरुहवास्तुसंज्ञां
त्वाविशेषेष्टमकूटशुद्धमिति इदानीमस्यार्थादिप्रवेशानाह आरभोदितभेःप्रवेश
उदितोःपूर्वः सपूर्वस्थिरैर्मन्त्रैश्चायुतमलदससहितैरारंभभेदात्मकः कृत्यंवेष्टम
भवेदितैवविहितंग्रंथोप्रवेशः क्वचित्सूर्यदादिभयंभक्तं य मनुमितादहमप्रवेशोन
सत् १५ आरंभोदितभेःगृहप्रवेशोदितनक्षत्रैरपूर्वः प्रवेशःउदितः सुनीदैः इत्यथ
रहारः अत्रप्रारंभोदितभेरित्युपलक्षणं नेनप्रारंभोदितैर्निधिभादिकैसर्वशास्ये अथ

वेदहाः गेहत्वाफलपुग्वयोपुहर्मवेनामाशैः संयुतस्तोवद्विभिर्भक्तानशुभदेय
 स्तोदितोयशकं १५ नवमयोरीकनस्यावर्तनस्यान्यमद्वितीयान्तोयवतर्षयंतमम
 हानि दशमेवयोदशोमेवप्रमहादार्पः द्युतगः यस्यातेवतारतां वत्तारिप्रतगाणि
 यस्मिन्नतत्रया अन्येग्रहास्तत्तमः एतज्जोदशग्रहाः स्युः ग्रहाः पुमांसोभूमेवनिक्क
 पानिलयातयाश्वमयः अथाशकसाधनमाह गेहत्वेति गेहत्वाफलपुग्वयः गृह
 तैत्रफलपुक्तः सर्वानीतोवयः गृहभवेनामात्तरे संयुतः वद्विभिर्भक्तानः शोपि
 तः सन्प्रशकाः स्युः इदोयमौगानेति तत्रामानिष्टंयान्तरेउक्तानि तत्रद्वितीयोशकं
 पश्यगृहंनशुभदे अथात्ययमन्तलीयोशकंशुभदमित्यर्थः निशांतंयस्यमदनंभव
 नागारमंदिरमित्यमरः अथगुणविचारणाविधिमाह ॥ यावद्भविगणोहृदिस्फुर
 नितत्रवद्विचार्यकरैश्चैतैर्नैतिनुपादिहोगुलमुवेतिराविहायाशवा श्रीगोपीपति
 मेगत्वालगिमुविगयासविच्छिन्नयेस्यस्यपक्षफलेनिबद्धमिदतत्तत्तात्वास्थलेसाधये
 त १० यावत्पर्यंतंकरैर्हस्तै कृत्वाभूरिगणंवहगणंगदरेहृदिश्रुतः करणोस्फुरतिन
 त्रावद्विचार्यवेधरितैः केवलैः करैः बहुगणोनस्फुरति तदाश्वेगुप्तमविश्वंमुला

गृह्यतस्यामिनोर्धरितमाह गृह्येति गृह्येति ईशः स्वामीतयोर्धरिते प्राग्वत
विवाहवतयोजनं तत्रविशेषमाह नाद्यान्येति नारीयकनारीअन्यायोन्माविवाह
वतनयोन्येत्यर्थः एकत्रयकनादीनप्रशस्तेतिभावः तथाचवद्वगर्भाः प्रभुः पापोग
नामित्रदेशं ग्रामं गृह्युरं एकत्रामेष्टि न भव्यं विरुद्धं वेधवर्जितं इति तथाचन्यातिः
प्रागरे मेवमेवकपोश्च वसहतस्यामिनोराणि परस्परमित्रयोश्चयकनारीप्रसा
स्यतइति अथोशसाधनार्थं प्रशस्तिं तत्रामात्तरसोव्याजह एकदिति गृहमुखा
त्सकाशात् क्रमात्प्रदक्षिणाक्रमान् दिक्कचतस्रपुरिक्कयकादिदिगुणोन्नराप्रकाः
स्युः एतदुक्तं भवति ॥ द्वयदिशि रक्तं १ तस्मादितीयदिशि हौ २ ततीयदिशि वत्स
रः चतुर्थदिशि अश्वौयवं भवतीत्यर्थः प्रालाशाकपुतिः प्रालादिगकयोगः कुप
कयकयुतासंतीषुकमखानिभ्रवादिकानि शास्त्रोदितानि गृहशास्त्राणि स्मृतं सति संभ
वंति तानियथा क्रवंधन्यं जयेनं देवकोतं मनोरमं ससुखं सुखं करं सपत्न्यं
दंतयं आर्कं देविपुलेतैव विजयं वैति सोऽहं नाम्मात्तरसोव्याह आषष्टादशामं
॥ २३५५ ॥ अथोदशमिमेषाणां परेजाः त्रयसोमं चतस्रं गवेलं गृह्येः सोऽहं

॥ अतः यद्यप्यमनेचाविशुद्धेः प्रभाषी ॥ कार्ये वार्ता निनीता चोलेहृत्कराणे माघादिपे
 समासेषु अमपुत्रवेत्तमिहोपुगादिनैः उक्ते नयावोक्तं नारदेन माघादिपंचके चोलेहि
 चात्तीतो विपुं मपुमिति विविपंचोत्तिने हेदितो येत्ततो ये पंचमेव ये स्वावागदो स्युः
 जाचारतो वा इत्थं कान्यायनरुहो सौवत्सरिकस्य हृत्कराणेत्ततो ये वा प्रतिहते सोऽ
 रावर्षस्य केसोत्तो यथा मंगले वा सर्वे सामिति सौवत्सरिकस्य प्रतिक्राता हस्यति हरिह
 मिश्रव्याख्याते तथा वषट्करुशिष्यः आद्ये हे कुर्वते केचित्पंचमेव हेदितो पकेऽपनीत्या
 भवेति विकल्पाः कुलपमंत इति सगर्भं विदिभवति न न्यत्र नो कार्यमेतत् अत्र
 पुर्वेषु विदितेषु वा हे कुर्वते न नो कुमारस्य माता यदि सगर्भं भवति स्यात्तदा तच्चोलेनो
 र्गं पंचमाष्टादधेत गर्भाणो सत्या मपि कार्यमित्यर्थेति हे अवनारदः सुनो मीनो
 र्भिण्णो हृत्करा कर्मन कारयेत् पंचाष्टात्यागये धृतं गर्भाणामपि कारयेदिति उपनये
 सह कीयमाणे न दोष इत्याह साकं पत्रोपनीत्या क्रियते इतदा ये विरोधो न हि स्यादि
 ॥ यत्र उपनीत्या साकं उपनयने न सह कीयते तदा इह न चोले अपमक्तं निरोधस्यै
 ॥ समात्सगर्भलक्षणं न होव स्यात् तदुक्तं तेनैव । सहैपनीत्या कुर्याच्च तदा दोषो न वि

तात्पनेन अथवा लनदहनयमादिमाह अथवा लनयोरिति गुरुसितयोर्गुरुशक
वाल्म्यवार्थवा लनदहननेनमाहसमाह समाहवाल्म्यसमाहवार्थमित्यर्थः बाल्यत्वसह
विहविधमस्ति तत्रमध्यमः पत्तोत्रोगीकृतः अथवाविशालस्त्वर्जमाह अथवाशावे
गमोद्येति शावेशावेत्यतिर्यक्तमाहलताएतस्यमोद्येप्रस्तवतमौजिबेधेनिगमारं
वेदारंभमपिशार्थः श्रेष्ठो नकुप्यत तस्यास्तवतादिकृतेमतिबलोर्मवितेस्यात् ननुवे
दारेभमवितेचरतेवेदयतितात् वृतेमवितेकिमुक्तं उच्यते वतबंधस्तवेदाध्ययना
पक्रियते तस्यात्रापिमवितेचरते तथाचसातवत्याः उच्यतेयमरुः शिखिमहाव्याह
तमर्लकं वेदमप्यापयेदेनंशौवाचारोअशितयेत् प्रतिवेदेवस्तवर्षेद्वादशाहानिपंच
ग ग्रहणोत्तिकमित्येकेकेशोत्तश्रेष्ठोअथो यत्तोनोतयसोचैवशुभानोचैवकर्मणो वे
दवद्विजातीनोनिः अथमकरः परशति तथाकात्यायनमस्तुत्रे वेदेसमप्यम्याया
दस्यवर्षेवाष्टावतारिः शकंद्वादशकंयुक्तानुत्तान्दत्यादि अथचौलेसनिर्णयंस्तद्वये
माह चौलेमाष्टादिपंचसमपुष्टुगदितेद्वित्रियेचोन्मिहेदेस्वाचारोद्वासरगर्भायदिभवतिन
अत्रनोकार्यमेतत् साकंयत्रायनीत्याक्रियतश्चतदायैविरोधो नहिस्थान्नस्यादेवात्तवे

57
चौवर्तीभिर्धत्वा लब्धोऽत्र विप्रमाणं एकसादेतन्न च परे विस्तृतिदलेऽयं कथ्येत त्रयसु
नेत्राणामाश्रयसु तेन सा तेर्मितेनसि अत्र त्रयेऽपि ता विद्वेयेत तस्मादेवोतादिस्तृति
दले तत्रस्य विस्तृतायर्धमितेऽयं कथ्येत तौघं कौकर्मकोणाभिधौस्तः अत्र त्रयेऽयं कतः क
षाव्यः विस्तृतिदले कतौकः कोणाव्यः एवं सूत्रमोदनमुक्त्वा स्थलसाधनमाह या
शाविनि धाशौ तत्र विरामशोकनिदिनौ कता श्रयेऽयं कं श्राकर्म येदित्यन्ययः तत्रस्य
विरामौ अत्रौ तयो शोक तयो निदिनौ निदिनौ कता श्रयेऽयं कं कषाव्यश्राकर्म येत य
तदुक्ते भवति तत्रस्य मध्यभागे साधितधिक सूत्रोपरि दृष्टदेव्यमिते सूत्रे प्रसायेतदे
तयोः शोकनिवातयोः शोकोः मोदितसूत्रांतयां शो निधाय कर्त्तव्यं चिह्नं कता ए
कस्योदिशि श्राकर्मयेयपोभयशोकगता रजः समाना कृष्णस्यात तथा श्राकर्मये
दित्यर्थः शोको शोकुरिति कोणो कोण विद्वेयत्र कोण विद्वेया गते तत्र सुविशोकुनि
खेय इत्यथाहारः इत्यमुना प्रकारेण द्वतरः शोकुर्निखेयः एतदुक्ते भवति तदेव कर्म
चिह्नं अन्यस्येदिशि श्राकर्मकोणो शोकुर्निखेयः एवं कोणद्वये साधनमभिधाय अन्य
कोणद्वयसाधनमाह विनिमयादिति रज्जेतयोर्विनिमयामयात विपरीतधारणात्

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१
१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६
२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९	४०	४१	४२
२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९	४०	४१	४२	४३	४४

मोत्रिमितेयविसृतिस्तदेतत्कर्षकोणाभिधौ पाशोत्तेजविशमशंकुनिहितौ कृता
यमाकर्षयेत्कोणो शंकुनितीतरोविनिमयादन्ततपोश्चापौ ४८ अजरत्सूत्रेन
तनसूत्रे विज्ञायामपितेद्विगशोविधाय अन्तादेकस्मान्नातातशंकुपेदित्यन्वयः
द्वित्रिगशोत्रायामपिद्वित्रिगशोत्रायामः आयामोदैर्द्यतेनमितिदिगणितदैर्द्यसमानमित्य
र्थः द्विगशोत्रोपाशोयस्मिन्नद्विगशो एवंविधसूत्रेयद्विगशोत्रात्तत्काशात्
शंकुपेत्विद्वयेन एतदुक्तंभवति सर्वकल्पितसूत्रस्यदैर्द्यमितसूत्रेद्विगणविधाय न
देतयोःपाशोवकृताशंकुपेत् कुत्रकुत्रोक्तयेदित्याह आयामोत्रिमिते ययोविसृति
दलेशंकुपेत् त्रयश्चतैत्रायामोत्रयश्च तैत्रयानैमित्ततास्मिन् एतदुक्तंभवति सूत्रदै

विनाशश्चादि रविसेवभास्करसेवे जंगा अधरोयागः अ
प्राधानेतास्मिन् विज्ञो ५१

59

हभादौलौरंगरिते मोर्क अथलौरविमिन्नान्याह रविसेवगंगाधरा प्राधानेपिज्ञोवि
नेशोमभाणनक्षिन्दिजनयकयनेवास्तुतासायोगजातायावसत्यासर्वदातौरंदुष्ट
देवात् तौरनक्षत्रादिनियमोनासीत्यर्थः अहंरुद्रप्राते भुक्ताभ्यक्तनिरासनैरित्यादि
त्रमासाया आसयानरयतेदिननामोऽप्यादि बृहस्पतिः राजकार्येनियुक्तानोन
यागभूयसेविना अथलोमनावच्छेदेनास्तिकालविशोधने जोतिर्निबन्धे राजयो
पत्तुरंधीचमातापिज्ञो शुजोविताः संरुनेसर्वतीर्थेषुनकुर्याद्दुर्विणीयतिः स्मृत्यनरे
सोपुस्त्रानेदुमचैलोवयनेपेतवाहने विदेशगमनैचैवनकुर्याद्दुर्विणीयतिः तौरनि
दत्तकंकुर्यान्निषेधेसत्यपिप्रवे विज्ञोः पेतविधानेचनदोषस्तत्रविद्यते गंगाया भास्क
रात्रेमातापिज्ञोर्मतेहनि आधानेसोमयानेवषट्त्तौरंविधीयते अंतर्दत्तांतजा
धयोलीर्थेतौरंनकारयेत् पेतवाहादिकेनैवनसौत्रयनादनुः पंचाशदायनात्
तौरनैमित्तिकेविना नकुर्यात्तत्रअर्थतस्तेष्वयावपनेचरेदिति अथात्तगारेभेसत्राहं
ह मित्रत्रकेनिमित्तारिभिर्नक्षत्रैः मेतमनः पंचमेवैवैवम्यात् अंतर्दत्तांतकमयप्रविद्या
ग कृकालेवत्यमाणातत्ताः अत्तरपिथिः प्रथमात्तगारेभविथिः शुभासारित्यथासाः

मे०

सन्नाति सौम्यसंज्ञेयपने अर्केसुनिकपंभनेसौम्यसंज्ञेयपने अश्वदे नक्षयनेचलाया
नतयास्मिन् कुंभारितउत्तरायणोत्तरायः अश्वदेयः एतलदातां कर्किसगादिषट्के
यायनेदत्तातसौम्यकेसुनिति मित्रमनगाया अर्कंदक्षत्रये अर्दतिपुनर्धसः इदोहो
अतिमरेवति हविः अश्वदाः त्रयोविंशतीर शोभंययममेवव्याख्यातव्रतात्प्रागित्यने
युतवंधाडुपीनिषेपोयासिद्धः पंचमेवर्षेयदनरुयाव्रतबंधोयेवद्व्यति तयाचोर्क
युत्स्यतिना द्वितीयजन्मतः पूर्वमादभेतात्तान्त्तुपीरिति लोसिंहः अक्षरः स्वीकृतिः
रैकापामेयेवमहायने उत्तरायणोत्तरायः कुंभमासेविवर्जयेदिति अश्वदेयतत्रविशो
द्विगोतावचनबंधकालेहनेनाह विवादेमर्भतोरेह ८ शिव ११ रवि ११ मितेजा
त्यतोवाचनस्यादानीहोमिजीवेः निमिषरविमधोकायेमसुसदायति स्वदाहंधक
शोदाहिगणितशारदो १६ १२१२४ नियमवृत्तमेतयेवाधसो ८ को १ एतोवायते ३
परुचितः प्राक्तमेवातदाहः १३ गर्भतः गर्भाधानात्तज्जन्तोवाअश्वशिवरविमिने
पदशोवर्षेस्यात् अत्रसर्वेर्षजीवेगौअनिष्टेअश्वभेपिसतिव्रतंक्रायेक अनिषिषर
मपोअनिमिषरविः अनिमिषरविणाविशिष्टोमयुःअनिमिषरविमयुः तस्मिन् अ

वृद्धीनगइत्यर्थः तेनगोपदिभवतितत्ताइहइहस्यानेषुवर्तमानः शास्त्रः स्यात् अस्म
तंगं कर्कटः अर्थादुक्तस्यानेषोनास्यानमः शुभदः स्यात् एवंकन्यसंतः स्यात्क
न्यसंतः कन्यागणोः सकाशात् एवंउक्तवत् शुभाशुभः स्यात् अतितरगुणिनोवरस्यल
यायेअतिकालेवाप्रनिहोपिगुरुदादशचतयोष्टमः द्विरर्च्यः त्वदध्यायवस्यस्यशा
स्त्रेयाएनोक्तानन्यगाएतोद्विरर्च्यः तेनद्विगणार्चनेनशोभनः स्यात् एवंसामान्येनो
यताअष्टमस्यविशेषमाह अष्टमभवनगतेः त्रिरर्च्यः तेनशोभनः स्यात् अत्रवृहस्प
तः ऋषचापकुलीरस्योनीवोप्यशुभगोचरः अतिशोनतादद्याद्विवाहोपनया
देषु व्रतेमन्त्राकारिस्योनीवोपीहोर्बनात्मकत्वं शुभोत्तिकालेनयाएव्ययस्या
द्विगणार्चनान् उदाहृतत्वे कन्यसंतोद्विसतफलपनवमेष्टेष्टोगुरुशान्त्वाएनोहो
त्यसत्वेः तिकालइहनुः प्रष्टोद्विरर्च्यः शुभः रिः फोबुत्रिपनाभगैर्यद्विरर्च्यः अ
वोपिविद्वोत्तसनवामेविद्वइहेष्टेननिधनेवैयः त्रिरर्च्यः शुभइति अष्टमगोर्बामवे
पमाह द्विष्टायागाकसंस्याव्ययजलनिधनशुभगोराधा॥१॥१॥ अत्रविद्वः ४ श
तोनिहोपितामंशुभइहत्वरैर्वीथितानोहमस्यः शुद्धेमाद्यादियेवस्मिन्शुभरिव

मन्त्रलेखोवनेसन्त्यक्तान्था ॥५॥ ॥ १० ॥ वसिष्ठातिथिमुनिः ॥ मदनोष्टेदभागेश
शिव ॥ २५ ॥ दिवायोगांकसंख्योगुरुसंख्योगुरुभः स्यात् तदाकदायदिव्ययजलनिधनप्रभगेः
रविवरैर्नोविदुः स्यात् दौहितीयं द्रष्टुः पंचमं प्रायणकादशश्रगाः सप्तमं श्रंकावमे एत
ज्ज्योतिषगुरुः अथहादश जलं वनं निधनं प्रभमे त्रयस्त्रितीयं अष्टदशमे एतत्संख्येः
रविवरैः पश्चिमाविशोभवति तदाशुभः स्यात् वेधितश्च दशमः इत्यर्थः अनिष्टोपि यजल
निधनप्रभगेपि कामं विदुः सन् दिवायोगांकसंख्येः रविवरैर्वेधितः सन्नित्यर्थः इहा
सोमचतुर्वेधे विवाहे वा शुभः स्यात् नोष्टमस्यः अष्टमोपि वेधितो न शुभदः स्यादित्यर्थः
ताति कालादौ विगुणार्थनादेव शुभदः स्यात् तथा च हस्तमिः रजसलापदाक
तथागुरुमुद्दिनचितयेत् अष्टममपि कर्तव्या विवाहसिगुणार्थनादिति अथोपन
यनेमासादिकमाह शुक्लेति शुक्ले पक्षे पाषादियं वसुमासे पुन्ये हातेषु इनशुभ
पदिवसे इनः सूर्यः शुभाः वर्धमाने बुधगुरुशुक्राः एषादिवसस्तस्मिन् अरुः प्राग्
स्तेदिवसस्य एवार्थः अतः उपनयने सन् शुभे स्यात् किं हन्ता अनयायाति रिक्ताति
गामिनिमदनान् चंद्रभागमदोषं त्यक्ता अनयायवस्यमाहाः रिक्तातिथयो वतुर्थ

चि

इहोतरेगर्गशरसीमोतरभृगः शरलेयात्ररहानोवासिहानगरादिरिति एवंप्रस्था
नेहोतेपिस्वयंअन्यापिस्वदिनेगच्छेत् तथाचक्ष्योतिःप्रकाशे प्रस्थानेपिक्वनेनयान्महा
दोषान्वितेदिने गर्भयोगाविनाकालहृष्टादौवासतेतयेति रत्नमालायौ वसत्रैवेक
त्रैवेकत्रदशातिनीशोदिनानिनोसप्तचमंडलीकः यः प्रकृतः सोपिनपेवरात्रंभदेण
यात्रापरतः प्रयोज्येति एवंविधेः प्रस्थानेपिकोपदोराख्याचर्जयेदित्यर्थः गर्गः को
पत्पौरंतशावांतिनेलाभंगाप्रमोचने सतमासंगतंनैलेयानेमयेपरित्यजेदिति रत्न
मोशो कालीयकंद्रीयलकः ऊकुमंरक्तचंदने पीतरक्तचवसनेयातर्नैहानितत
तणादिति हृद्यात्रापी कदुतैलयुदवारपक्षमीशाशनेतथा भुक्तायोयातिमोहे
तव्यापितः संनिवर्तितरति लल्लः प्रमतोव्याधितोभीतिः शान्तः बुद्धोबुभुक्षितः स
धानेनपययेतस्कीवेसप्रस्तयेवच रत्नावली स्वकीयीपरकीयोपुरुषमेववा ताड
यतातयोगच्छेदतेततमजीवितमिति भृगः त्रिगवैवर्जयेत्तोरपेबाह्वरकर्मव तद
श्चावशेषाणिसम्राट्मैशुनेत्यजेदिति यात्रायागमनलताणीगोक्लिंतेयं सूरतेसमये
गप्रेहंसवागोत्रिणात्रनेत दैवलाभात्यविशायुयुगैः सजनेहंतः सर्वदलिणामुभयया

यथाचोतगाधियः द्वाविंशतेपरंगतायानमारुह्यसंबजेत ततोनिरीक्षयेत्सम्पत्कशंकु
 वासुशुभाशुभान तथैवमदमच्च साननिमित्तानिवसंबजेदिति ३२ नौशकुनानाह
 २५ स्तलेकराणानि सर्पाकलशसौर्यधनिः सुत्रवान शोवादेशन्याश्च देवि सर्भोसो
 पुष्पाध्यादिच दोलादीपविभ्रमवाहिसर्गभिद्रव्याणि शुभोदयवेष्ट्याश्च वितानचाम
 शकुमार्योमीनगोरोचने ५० वसाणिश्वेतवसाणि अन्यान्यपशकुनमथोपहितानि
 श्लेकराणानि शुवाणिनिर्मितानि सर्पाकलशः प्रसिद्धः तौर्यधनिः वायुधनिः सत्र
 चानवहमानपुरुषः शालः प्रसिद्धः आदर्शोमकरः न्योराजन्यः शुभः प्रसिद्धः
 देतीहस्तो सर्भोर्गोः सोमोभागवतो पुष्पाणिश्वेतानि ध्यान्यकृष्णानि कृष्णानि
 तपशकुनमथोपहितानि आदिशहेनसर्वादिधातवः दोलाप्रसिद्धाः दीपः प्रसि
 दः विभ्रमवाहिः भ्रमरानितोयिः सर्गभिद्रव्याणिसंगंधद्रव्याणिकपरेचंदनादीनि
 शुभोदयः श्वेतहसभः वेष्ट्याप्रसिद्धाः छत्रेप्रसिद्धे वितानेचसुनिर्मितेप्रसिद्धे वा
 मरप्रसिद्धा मीनामत्स्याजलादुधताः गोरोचनाप्रसिद्धा शुभसंकोचेनाह ययन्सो
 तनितीततोषकराणकोरुहतेगोमयंरुचोभोर्यघटान्विताः सरवरोमौत्रिकः हवदि

भरणाः पलासमदियावली गुरुदेवविद्वि मोमित्रसगावरोदनपावं सिद्धार्थदुग्धारिव
(२) यद्यद्वस्तुस्वीतनिनीततोपकराणं स्वीतेयैतः करणीतस्यनितोनेतिप्रयितेनोष
कराणंसेतोपजनकंतनत्किंबहूतोकेन एवैसंकोचनोकेदांनीयेपुमंतोपामेतोपाभा
वाः सर्वाचार्यैः प्राकुनमध्येपदिसानिजान्यार कौरुहंतगोमयं कोःसथियाउहंतगो
मयं मस्यसथियाः उहतास्तिका अभोयंयलावितः ससहचरः उदकार्यकुंभपुकोजनः
सहचरः सहचरतीतिसहचरः जलांशीरलकुंभस्तपथिकेनसहचनेत निवर्ततेयथा
राणः कृतार्थः पथिकस्तथेत्युक्ततात योतांबयोमोत्रकः धृतवसरजकः हवीः प्रसि
र्भाः प्रसिद्धाः हवीर्भौत्तलोप्रभिशुभे अपप्राकुनमध्येपत्ताणंपदितंतदेतद्व्यतिरि
रथः प्रसिद्धः पलेमीसे असंरक्तं संदिगमयं वर्णिब्रह्मवारीगुरुः प्रसिद्धः देव
वज्र्योतिषी विप्रोदोब्राह्मणो धिउंद्रहः मृगः प्रसिद्धः अरोदनपावंरोदनरहिते
नं सिद्धार्थगोरसंषणाः दुग्धारिदुग्धदध्यान् नवययन्तातनितोततेप्रकराणमि
नेनदुग्धंहराणतामिह पुनः किमुक्तेदुग्धंरति सत्यं दुग्धंभलाणेनिषेधितंतन्मेदे
निहत्ययंदुग्धपवनमिषदोषः एवमेवान्यत्रविचारणीयं तथाववसेतः दध्यात्पद

तिलस्पर्शकुंभसिद्धात्रसिद्धार्थकचंदनानि आदर्शशोखामितमीनमद्योगावेनागाम
 ५५ हतेगोरिति भावद्वानाः राजाविशेषदृष्टेः प्रयासपुत्रासीकुमारिकाः अभीरुयोन
 सीवागजोवाजीहृषः सितः रत्नाभुतान्यवर्णगोः सवत्सावविशेषितः ५६ हतेगोम
 मीनेस्तिकाकोहतातया रत्नकोथोतवस्तुशेषणातौर्यत्रिकधनिः जयमेगल
 गद्याश्चशीतिप्रहमदीपका दीपावायन्नलद्विः स्पर्शकुंभेन्यपासवे मयंमोसंव
 तीपरंभट्पाणिविविधानिच इत्येवमभुतांस्तुल्यस्तुल्यकारणानिच गोप्यतांमुंमणि
 स्वांंदव्येदपणमत्तताः वितानेतामरंस्तुल्यस्तुल्यकारणानिच गोप्यतांमुंमणि
 पोत्रार्थयुकश्चिः चंदनानिस्पर्शानितयापुष्पाणिगोचना हतेदधिपयःपेयः
 सिद्धमन्त्रेवचः शुभाः देवतः सुयुक्तं देवस्थितोत्सारकगोणाच दृष्टेनानिनरोपायान्
 वायेलिभतेतसति कुर्वन्ततिगतः सदेतदितरदामेयकुर्वन्तुनेद्रसास्पीधनवि
 दत्तसाशमलवर्णोपायान्त्राणयस्कराः पिशाकाकौषधकृत्स्नान्यरुदनेतक्रंसधमा
 नलः कार्यासारुणपुष्पाचर्मवगुडस्तैलायसीकरंमः ११२ एतत् अनेतरोक्रंसत
 भदतिगतः दत्तभागेकुर्वन्तुनेद्रसास्पीधनवि ५

६१
याशुभमाह भस्मेति भस्मप्रसिद्धे अस्थिप्रसिद्धाः श्रेयनेप्रसिद्धे विटविष्णु तसेधान्यादी
दिनीतकफला अश्वमाणाकागलवाणसामद्रिके उद्यानद्वीपसिद्धौ त्याणप्रसिद्धे अय
स्फोलेहकरः गिण्णकंमहिनेतिलाः औषधेप्रसिद्धे कृत्तयानेमाकादि रुदनादिप्रसि
द्धे मलाबानुभलितोनक विलामुंरीजदीव्याधितः खिजत्तंगरितं वरायतिररिः काषा
यिसुक्तालको बौराभक्तगलाविलाश्वयजितः पाशर्णालीगर्विणीवंध्याकृष्णवृषादि
भक्तसरागोधावराहः प्राणः १२३ जाहोतमहिषः खरोष्ट्रमहिषारुहाश्चरित्तोयतिष्ठि
कृष्णपाणिशिरोगकं पयदवीबंधाः कुष्माण्डवौ पानोयानफलायनेस्वकलहः घटे
लतेगोत्रलहेप्रेतिमतिबंधकाः कुशकुनाश्रिकादिकास्तपुदाः १२४ मत्तउन्मत्तः
वोतः वमितः बुभलितोरंकः अतकः पाणिहिंसहः खलोडुर्जनः मुंरीमुंरितः नदी
जदिलः व्याधितोरोगीखिजः पादेनाखिजः व्यंगोगहीनः दिगंबरोनमः पतिसन्या
नी अरीर्वरी खिजः पादेनाखिजः दिगंबरोनयः पतिः सन्यासी अरीर्वरी काषापिगी
करेजितवसः सुक्तालकोमुक्तकेशः बौरः प्रसिद्धः अभक्तसैलाभक्तः मलाविमलो
मलिनः पतितोजातिभ्रष्टः पाशीपाणीबंधनाथंयाशवान् गर्विणीमगर्भा वंध्यानि

रयणा कस्यहवः कस्योनदान अहिः सधः भेकोमंदकः शारदः पसिदः गोधापसिद्धा व
 तारः पसिद्ध १ प्राणाः पसिद्धः जारः मंदलीलोकेसेहलीमिपसिद्धः जारको गात्रसेकोली
 नेहलीचबुधः सतरतिहलापुधः औतमार्जारः मरिषः पसिद्धः त्वरोष्ट्रमहिषाकृदाः प
 सिद्धः रिक्तोचदः पसिद्धः त्रिकोदिते प्राणिशिरोगकेयः प्राणिनागोश्वशवादीनोपा
 णिनाशिरोफलाग्ने अंगायादनेवा यदवीवेधोमार्गविवेधः उग्राभादिभिर्भायोवध
 ते कुवाककुम्भितवाकश्रवाणे आतवः संग्रामोविदालमहिषादीनो पातः पतने व
 स्वादीनोसवलने यानमश्वारितश्चपलायने स्वकलहः स्थानोकलहः घटेनपुंसके
 गोक्ततेपसिद्धं जलद्वेषमजलहरेदर्शने इत्येतेः यशकुनाः प्रतिवेधकाः कार्यप्रतिवे
 धकाः स्युः त्रिकादिकाश्च यशकुनास्त्यदाः स्युः तथोक्तमागमांतरे त्वातैलारिका
 र्यासेभस्मवर्मतमोषधे सामरं गृह्यकारिमतेवांतवु भूतितमित्यादि अथशकु ना
 तरमार भृगात्पुष्टपटहकाश्चनाविनः स्त्रीसंतकाकामतः कालीककटपुंश्चयाश्च
 सरभीर्देतेमनोभीष्टदाः भारद्वाजशिबिवाधिनकुलारंसाजयतेदृशेयातादहफला
 कृतासभरवोवामेपिहृष्टेर्षदः १५ भृगोप्रमरः अलिर्हृष्टिकः ३५ पसिद्धः पटश्च

कः शङ्खकुर्वाणो राजकुलः नखिनः स्वानन्दयः स्त्रीमन्त्राः जीह्वाकादयः एते वामतः
मनोभीष्टदाः स्युः कालीमार्दवी कुक्कुटः पश्चिमः पुष्पयाः पुरुषसंज्ञकाः काकादयः स
रभिर्गोः एते दक्षेमनोभीष्टदाः स्युः भारद्वाजः पश्चिमः शिखिदीपस्यः चासः पश्चिमः न
कुलोवधुः हेमः पश्चिमः अजोवस्तुः एते भारद्वाजादयः दृश्यानाः सन्तः दक्षफलाः अथ
मर्षः भारद्वाजारयो वामे वा दक्षे वा ग्रे वा दक्षमात्रादक्षफलाः अर्भीष्टकदा भवन्तीत्यर्थः राम
भरवोगर्हभभुनिः वामे एषे प्रयो प्रदर्शः अर्भीष्टार्थो भवति अथ ये पुष्पे कुल्ये पुष्पिणी
नशकुनाः सुभास्तानाह नमुत्तारभयप्रवेशसमस्तस्यैषु नष्टे तां व्याधोः स्युः शुभदा वि
लोमशकुनानाद्यादजायोरभे प्रायेतुः शकुने विहृत्य च अविर्भूता ह्यथा स्या यमेकतेया
हयरेहि १५ वारं मयरेदत्ता सवर्णां जनेन १५ नमुत्तारो नमुत्तरां भयं नृपादीनां प
ने शो ग्रा मादि प्रवेशः समरः संग्रामः एते पश्चिमं नष्टे तां नष्टवस्तुनः अवलोकं व्या
नोगो गोपचारो यमुविलोमशकुना विपरीतशकुनाः शुभदाः स्युः तत्र च वसन्तराजः
ध्वेदिता योपरि सरिता यो सर्वापि वामः शकुनः प्रशस्तः स्थापितगला योपरि सरिता यो
सर्वापि सव्यः शकुनः प्रशस्तः संगरो लोकं मर्गावयवेषोः शुक्रग्रहे नष्टविलोकने च व्या

सोमरिडुर्गवनादिकेषु शास्त्रः प्रयागादिपरीतभावः इति अन्यत्र नेकजारेभ्योपुद्गेभ्ये
 नान्यवीक्षणं शाकुनाद्यस्तमाः शास्त्रान्तरालोके प्रयागावति अथ मथमेः पशुकु
 जाते सति कर्तव्यमाह आयेति आये मथमेदुः शाकुने जाते सति विद्वत्पवित्रजनेक
 जातश्च पशुचोदे शोडयविश्वश्रुतिः मत्तान्तिनयाणावदः आचोतः कृताचमनः अस
 तः प्राणभक्तो आयामः प्राणायामः अहंभा अहंवारं प्राणायामे कृत्वा दद्यात् गच्छेत्
 यद्यदि पुवर्दः शाकुनः स्यात्तदा विद्वत्पवित्रनाचोत्तरेष्वारं शोडशवारं अस्त्रियस्य
 यात् अथरेत्तनीयेदुः शाकुने जाते सति सुवर्णं दिक् दद्यात् यत्तदा वश्यक गमनवि
 षये प्राणायामानाधिकारीतावत्काले स्थित्वा व्रजेत् तथा च ज्योतिर्निर्बन्धे विरुद्धे
 शाकुने सार्गं प्राणायामासकं चरेत् द्वितीये हि प्राणान्कृत्वा तृतीयेन व्रजेत्कचित्
 इति तथा च वसन्तराजः जाते विरुद्धे शाकुने क्षुणी नो व्याहृत्य कृत्वा करपादपौ च
 यावत्पवतीरत राशयस्ताति हनन्यपश्येत् शाकुनांतरातीति तथा च शार्ङ्गिषोणिः
 यदा पशुकुने पश्येद्विपरीतमुपस्थितः सद्यते काचने दत्तानि विप्रोक्तः सत्त्वव्रजे
 दिति इति श्रीमुहूर्तमार्ते इदीका फोयात्रा प्रकरणे समाप्ते अथ भिन्नप्रकरणे वि

जन्मो गतं दशमं भागं दशमं जन्मैः साकं वदितुं
कुरुति प्रेदं यमेः स्मिन् दिने नत नौ व्यापारि भूयतिः स्वयंतैः समदुभयवर्तव्यमिति
नोः स्यात्पाने योचुर्माययुगे वराधयुगले वारो द्विष्टो हके ॥ जन्मो गतं दशमं भागं
दशमं वलिष्टं कथा मदादिभे स्मिन् दिने नत नौ व्यापारि भूयतिः शस्त्राद्यादिन्याहारः
युगे वक्रते वयं गतं जन्मनि युगे तं जन्मो गतं जन्मलं जन्मराशीतिव दशाव जन्माग
तं दशा दशावर्तमाना तासां ईशाः जन्मा गतं दशमं भागं तेव सूर्यश्च कुजश्च सतेवता
य ते तथा ते वलिष्टैः स्यान्नादिबलसमूहैः मरुति प्रेदं यमेः स्वयंतैः स्मिन् दिने नत नौ
क्रुद्धिगता नतनुः क्रुद्धि नतनुः स्मिन् दिने नत नौ व्यापारि भूयतिः तस्यां जन्मराशिज
न्मन ग्राभ्यां सिरोपचये नतनुः व्यापारि भूयतिः भूयतिः दिने भूयतिः राजपतिः
शुभास्यादित्यर्थः लग्नवले माग्वत्याय सुंदरमित्यादि वलोकनीय अथ देवस्त्राय
नमत्र गतं नार स्वयंतैरिति स्वयंतैर्यस्या देवस्त्रायति सा जीयते तस्य नतनुः शेषे स
ले लग्नवले माग्वत अथ वसुधायिधानं तस्य तालनं उदुगभक्तितफलं वदतां नार
यवस्त्रादितीनपंचयस्त्राश्वत्थं यथैतं त्रये तो ने तस्य मिश्र त्रभक्तितमसमन्यथात्रि

कौजरीवीरुमः
श्रीरक्तोवर्धभूषणोत्रविभूषाद्यमित्युपपन्नवेत्तेन्द्रोदण्डरुमयोः कौजरीवीरुमः
शानिः शानिने १११ । वसुधैनिष्ठा आदितिः पुनर्वसुः इनयेवर्द्धनयेवके गुरुभेषुषः अ
सिनोम्युषनि अन्तरेवती अवापिसर्वोक्तानि यत्तैर्नक्षत्रैः सत्रयेदुधगुरुशुक्रवारे अत्र
रवसेधार्थान्यत्र यत्तुक्ते रवौजीर्णविधौस्तौकजलादेदुः खदं कुने बुधेधनेगुरौता
नेबुधेधनेगुरौताने शुकेसौख्ये शनौमलमति लग्नबलेपागवत् अथत्तालनमाह ३३
इहामित्वसधारणेपक्तेननत्त्रादौत्तालनेपत्तालनीये कथंभूतेइहत्तोने बुधरहिते
उक्तेच वसुधेमायलंकारधारणेपक्ते अभादिभिः तत्सेहति सनिमांणंविदध्यात्तालना
दिकमिति यद्यपि यस्यागयददौगिनोगदितभेदुयादिति सर्वमेवअंगभूतेकमेकंनथा
पत्तालनेबुधवर्जनाथंत्तोनेइहत्तालनमित्युक्तेदुधनिषेधश्चयात् उक्तेच शनौसौमस
नेआहेषस्यामावास्यायोस्तथा वसुधमंगत्तालनेचैवदहत्यासप्रमेकलमिति अथोदरा
भक्षितफलमाह आबुभक्षितमिति आबुः उंदरः तेनअंवरंमथ्यत्रिभागेभोत्तानेअस
हृष्टफलेस्यात् एतदुक्तेभवति वसुधैविगांणंकृतायदिभक्षितभागेमथ्यत्रिभागेयत्
नितदादृष्टमित्यर्थः आबुः रित्युपलक्षणं तेनाग्निदग्धंयवादिभक्षितेमयादिलिप्ते

जेये तथाचोक्तं हतशाने दग्धं वा सुदितं च गोमयमशीपैकैर्विलिखेत यादृशं सख
कर्मसरकैसरपुभदं मया विभागेयुक्तमिति अथ सिद्धांतं कवसुधारणं भूषणधारणं
वक्ष्यमाणं कुत्र कुत्र याशस्तेन इतरेषां नार सीति सीअत्रैव संधारणभादौ अं
वदं भूषणं सवाणं दिभूषणं विभूषात् धारयेत् कथं भूतेषु च यादित्युक्तं भूवे विगतानि
पुष्पधुवाणायस्मान् तत्त तथास्मिन् यतोत्रसिधारकवस्वभूषणधारणो दोषो न दृश्य
ते तथाचोक्तं पुष्पादित्युक्तं वैर्षिणैः सार्णरक्तो वरादिकं नवं न भूषणं धार्यं नार्यादयित्तरा
पुषे इति लग्नबलं प्राग्वत् अथ वंशादीनां यशस्वमाह सने वस्तु निरोप्य सुक्ता फला
दिके अन्नशो दोहितः सोमवारं सत वस्तु धार्यमिति भावः कुजरवी अरुणरुक्मयोः
प्राश्यते शनिः क्लेशो वस्तु निनीली वस्त्रादिके शस्यते शनोत दार्यमिति भावः सत्रये
तु सर्वं धार्यमिति पुरे चोक्तं अथ नरायाणं भूषणधारणं वत्त वराणो नार वसोक्तं सीति
लहया सिंभागे गेनुविं भूषादिता विप्रतोत्सवल विहरित मनूकै पिह कृदारण
अत्रार्कानिलमूलवस्त्रं हि भंडीयात्तया दोनरे पाण्य नोक्तं यविकयो घटपरोक्षीगे ३
६ ॥ १० स्वयुहेतवः ॥ ११ वसोक्तं भीदिभिर्वस्त्रितीत्यत्रोक्तं अंगे स्थिरलयेनः नमः

अलेकान्तरलेकगणोदिते स्यात् किल लोकोः वसोक्तैः अनिलदशादिभिः अनिलदशे
भीषुगं स्वातीविशाखेति अचिनीप्रसिद्धा विद्यता अनिलाद्यनेवेभ्यस्तानि तथा तस्मि
न् स्वातीविशाखाचिनीरहितैः इत्यर्थः लग्नवलं प्राग्वत् अथ द्वितीयदशमेन विशेष
माह विभातेति विभातायाः सप्तम्या उक्तयोर्विवाहादिकः लांबिलाभिः आसप्तसप्त
नक्षत्रेषु भादोपाभा वसादिधाराण्डप्रकृत्यात् तथा चोक्तं व्यात्येन लब्धे रात्रिपक्षादे
तविशादेष्टात्करग्रहे पीत्यात्तच्चोक्तदेवसेधायं निधेयिभादिके उचि अथोत्तरार्धेनप
ण्णानां क्रयविक्रयावाह मेत्रेति मेत्रमन्तराधा शेषे सप्तमे च दशमद्विंशे चरः कुंभः त
स्मात्परमन्यतमेतत्तत्तत्क्रयंगेवक्रयंगे उपचयलगेतस्मिन् कुंभव्यतिरिक्तोपयत्
ग्रेषाणामृगीफलवर्जरादीनां क्रयविक्रयोत्तनविस्तारय कुर्वीत्यर्थः कस्यासत्या
स्वेधनभावः तस्य शुद्धिः पापराहित्येन स्यात्सत्या शेषे प्राग्वत् तथा चोक्तं दशमैका
दशेलग्रे विक्रके दंष्ट्रिकोणगैः शुभैः पुण्यस्य कर्मोक्तं वर्जयित्वा चोदयमिति अथ ह
ताईनपनिष्ठापंचके वर्ज्यमाह अतश्चालनशय्याकावितानि स्येतने स्तभोद्धयं याम्य
दिग्यानेकाहृत्तणोचयेपरिहरेत्कुंभदयस्ये विधौ सेवेसाध्वववारुणोत्पदसुभैः लाये

१० ॥ रवौ वा कुजे सत्यासंस्ति रभौ लैर्गतवले एहो न्यगे भार्गवे ॥ कुंभदयस्त्रे
वियोजति कुंभमीनयोश्चंद्रे सति पीरहोत्सर्वधानादीत स्यसे अथोत्तमादं चरणोनसेवा
माह सेवेति अवादिभिर्नसत्रैः सेवाइष्टास्मात् सगमे कास्मिन्सति लायेरवौ सति वा
त्यथवा कुजे सति खेदशमे १० आययकादशे ॥ अनयोरन्यतमेरविभोमयोरन्यतमे
सति उत्पथः यास्मिन्लगे सेवाकियते तस्मात्तु दशमे एकादशे वा रवौ भोमे वा सति सेवा
दद्यादितकयस्यादित्यर्थः शेषे प्राग्वत् अथ च न चं चरणोन सत्यासमाह सत्यासति ।
स्ति रभे स्थिरनसत्रैः स्थिरलगे च सत्यासः इह स्यात् कैः त्वलैर्गतवलेः पापग्रहे हीनव
लेरित्यर्थः सत्यमर्थे तनीया कास्मिन्सति भार्गवे च कुंभे च ५ न्य ॥ मे सति शेषे लग्नव
ले प्राग्वत् उक्तं च त्रिषु देकादशे सौरी व्योमेष्वेव भार्गवः सबले धर्मये जीवे कै ददीता
विरक्तिरुदिति अथ च न द्वयेन कपिकर्माह उदाहरत् च राहिये दलघुभत्वाहैः प्रभस्या
कृपिणां किं ताभावागादि युगमप्रसंगो कन्याविलग्नितियो व्योकोने सदिशि ॥ अथ ॥
३ ॥ १० मणो म्यावगभूमाया निताच्छादनः स्वर्णो मृदुहलं समसकसहैः सौमीय उ
स्तिर्नयेत् ॥ १॥ उदाहरत्वाणि सर्वोक्तानि मूलोक्त्या केन्यादीनि एकादशमे व्याकानि चरा

प्रहान भूम्यग्यादीत्यादिशिवाण एव के भेदा ममनोवाक्यागकर्मभिर्नमस्कृता स्वर्ण
 सुहृदलेसवर्णावर्णिताग्रं समुक्तसहस्रैः मुक्ताहवाणकैः सहवर्तमानाः समुक्ताः
 शोभभाः वृषाः मुहृषाः गणवयवसर्गाः निरोगाः समुक्ताश्च तेमहृषाश्च तथातैः क
 त्तसौमोउत्तरादिशोभतिविः वारंनयेत् हलैनयदनिः कुर्यादितिभावः उत्तरदिशेभ
 निवारनयनेनयवरोवाउत्पद्यते तद्यथा प्रथमगमनेनैका १ आवर्तनेद्वितीया पुन
 रुत्तरदिशेतिरतीयगमनेनयवरोवाउत्पद्यते अधिकानकार्याशतिभावः सोमीयदृशि
 नयेदित्यत्रपदद्वयद्वयहोत्रविद्वज्जरोवाकराणार्थेतथाचोक्तं शास्त्रासंबेदतागसु
 श्रुतिः शब्देनवासमा स्नात्यागेषुपुष्पेषुसजयत्तानविशेषतः सधिवीगृहसंपुक्ता
 सजयित्वापजायति श्रिप्रदक्षिणाकृत्यदातव्यावैवदक्षिणा कसौहृषोनियोक्त
 व्योनवीनश्चपुतेनवा हेमसहहलाग्रेणाच्छिन्नोवात्रकारयेत् उत्तराभिमुखोभूता
 तीरेणासंपदापयेत् विबलेच्छिन्नलांगुलेकणिभं वृषभन्यजेत् हलप्रकाशनेकार्येनी
 रुग्निभृषकषकैः हलादिभिर्हृदैः दोमंकुहैर्नश्चभंभवेत् वृषभायदिपुष्येततस्य
 विज्जेसदाभवेत् तस्यसर्वप्रकारेणानिर्विज्जेकारयेत्तदा यकाजयकरीरेखान्तीया

नार्थवद्विदायं च मीचभेदे वावहस्यफलपदा अतजध्वनकर्तव्यामहादोषस्ततोभ
वेत स्मर्तव्यावसवः शुक्रः स पुनामासर्वदमा पयशोहलीचैव सर्वविद्योपशोतय
इति अत्र दुर्निमित्तानित्तैवोक्तानि हलेपवाशमातोतकर्मउत्पद्यतेवादि गृहीतो
मयनेतस्यततोपि अभयंभवेत् ईमाभेगोयदाकृष्टः संशयो जीवितस्य च सतनाशो
पुगेभये समाने भियते धिष्ठः यो कृच्छेदेतव्यासंगः सस्यहानि शुजायते हलेपवा
त्यमानेतगौरिकः पयते यदि मयते पुहमात्रस्तत्वेयनेचमययति जरातिसारयोगे
एकपिभेगे विनिर्दिशेत् पवेदेयुक्तमात्रस्ततदास्येवतगंणमिति अथ कृषि
विषये लंगलचक्रमाह वि ३ वि ३ त्री ३ र्थेन प ला ३ र्थे प राम ३ हुतभुक ३ भेषकं भुक्ता
दसन्तेभूयः कृषिभेर्विवारुणाहरीद्वीजवापः शुभः सूर्येतादित्तलीयता ३ ४ ५ ६ ७
८ ९ १० तिभूतित ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०
सप्रमादविमितैः ११ सखेदनेवापेभेः १२ अर्कभुक्तात्सूर्यभुक्तात्तत्रात्पकाशातत्रि
आदिकेच्छानासकस्त्रिते पुनतत्रेषु असतमतस्येतत्फलदयेभूयः वारेवा रेवारे
स्यात् एतदुक्तेभवति सूर्याकोतनतत्रस्य आदिमात्रतत्रात्पकाशातत्रिषु असत

अथ कृषि विषये लंगलचक्रमाह वि ३ वि ३ त्री ३ र्थेन प ला ३ र्थे प राम ३ हुतभुक ३ भेषकं भुक्ता

दुष्टफलं स्यात् तदनंतरं सोमेषु सतः शुभं स्यात् ततः सिधुवसतः तथा दृष्टुं च ससतः ततो
 नलेषु त्रिषु सतः ततः अथैवं च ससतः ततो रामेषु त्रिषु सतः ततो हतभुक्त त्रिषु स
 त्स्यात् इत्यर्थः अथ बीजोत्तिमाह कृषिभिरिति कृषिभिः कृषिनक्षत्रैः उद्धारत्तं चरदि
 येत्यादिभिर्वीजवायः शुभः शोक्तः किल ततोः कृषिनक्षत्रैः विवाहान् हरीदेः वारुण
 शान्तारका हरीसवाणः रंदो ज्येष्ठा विगताः वारुणहरीदयोः तानितयातैः शान्त
 रका सवाणज्येष्ठा रदितैः पितृभ्यः कृषिभिरित्युपलक्षणं तस्मान् कृषु क्लेशं सर्वं निश्चिवादि
 के सेये तथा चोक्तं मूषकानां भयं भोमे सैदे शालभकीदयोः नवये सति शौरिके हीनैसो
 मेविशेषतः सफलयेयवामीने कन्यायां मिथुने तथा वायवे सर्वं सप्तानि यदि ह्येस
 र्वं संपद इत्यादि लग्नबले प्राग्वत् अथ बीजवीजविषये हि भेदे फलितं चक्रमाह सूर्य
 त्वादिति सूर्येन तत्रादितृतीये तस्मादतिप्रतिरेको न विंशतस्मात् अष्टादशभिः तृती
 यादष्टभिः एकोनविंशतदष्टभिर्नक्षत्रैर्वीजवायः सत्फलः अथ द्वितीयभेदमाह अने
 रिति अन्ये रावायैः फलितं सप्तमाद्वाह सप्तमात्सका शान्तरतिमितैः द्वादशभिर्नक्ष
 त्रैः बीजवायः शुभः शोक्तः एतदुक्तं भवति राह्ये सित्तत्रै भवति तस्माद्यन्मप्रमंशेन

सर्वतत्त्वार्थसंग्रहसमयान्ते तस्मात्सकाशावादश्रुतिभिर्निरूप्यः रत्नोक्तफणीतिना
मयेथोतरेषासिद्धे वराहमिहराचार्येण गण्डवस्तुमदिकत्यायं योतरोक्ता उद्यादिताः स्वक
तसेहितायो अस्तत्वासादविशेषाच्चित्रमपिशिरः किलासुरस्येदे माणोर्यारित्यहंयह
तांयातेवदंनेके इहकर्मइलाहृतिससेतत्तात्किलनहृष्यतेगगते अन्यत्रपर्वकाला
द्वरमदानात्कमलयेने मालपुच्छविभक्तोगभुजंगमाकारमुपदिशोत्यन्ये इति भुजंग
माकारकयनात्तत्त्वार्थान्निधानंयसिद्धं रत्नमालायामपि फणीभादीजोसिका
लेस्युदसिति तथाचागमांतरे गह्रभादस्यमेयावत् बीजोसिपरिवर्जयेदिति अथधा
न्यच्छेदनमाह तच्छेदनंवापभेरीति तेषांधान्यानांछेदनंवापभेरीजवापननत्तत्रैभो
क्तं ननुयस्यागंयदयोगिनोगदितभेकुर्यादितिपुरैवोक्तंतत्कथंयुतरुक्तंनच्छेदनंवा
पभेरीति सत्यं कथिनत्तत्रागंबीजवापननत्तत्राणांकिंचिद्देहोस्ति हयोःकृष्णग
त्वात् कैःकार्यमिति सदेहनिवारणार्थंनच्छेदनंवापभेरीत्युक्ते अथनिष्पन्नेथान्ये
कमप्राप्तंमेषिरोयां हृत्तचरणेनाह मेषिंतीरतगोरुपात्तरहितैरुद्धाहभेरोपयेदत्र
पाशतवहसंतपाशदोः प्रोक्तंनवात्रैवुपैः मैत्रावीत्यवसन्नरेज्यवरुणैः सदैः शुभेनर्त

नैलयेनैगकवीतिनेहिवुकगैः यौमैशुसंगीतकं ॥३॥ मेयिमिति दीरतरोः वदसत्ता
दंमैयिउद्धारभैविवादनतत्रैमूलोत्पार्कैज्यादिभिगोरापविखनयेत् मोयिनामाखलेधान्य
महंनार्थेयमयैक्तिगोजनार्थेकासमागोपाते मेय्यतेसंगम्यतेवषभाश्रयिन नितिमेयिः
पुंसिमेयिः प्रवलोदाहृत्यस्तेयत्यश्ववेधने अयमरः किलत्तणैरुद्धारभैः उपातरहितैः
उपाउत्तराफाल्गुनीप्रतुः अनराथा ताभोरहितैः उक्तं च रोहिणीरेवतीमूलंस्वातीहस्ता
मृगशिरा आषाढोत्तराश्रवणश्रतथाभाद्रपदामता बंधनेसर्वदीनानांतथाशालप्रवेश
ने दुःखदावनदायैवानुशोधोत्तराफाल्गुनी वदसत्तपार्णश्रुकंभाशीशाल्मलीतथा
श्रुदेवरीतथाश्रीयावान्यादीरवादिनी स्वीनामौकर्षकैर्नित्येमेयिः कार्याफलप्र
देति अथनवधान्यप्रसंगेननवान्नकर्मद्वितीयचरणेनाह अत्रपाशानभैरिति वसे
तशारदोत्तमोः अनपाशानभैर्नवान्नकर्मबुधैः प्रोक्तं अत्रपाशानभैरित्युल्लक्षणं
ततस्मादत्रपाशानोक्तंनिधिवारादिकमत्रशास्त्रे सायिकस्यनवान्नकर्मः सावित्री
त्यादीनोनवनवमितानांथान्यानांभस्त्राणोदोषप्रसंगादावशकैकर्मतत नवधान्या
निम्नानि व्रीहयोयवगोहमाविवाशः कंसवैणवः शालयोसृङ्गमाषाप्रवनवनुया

सवानिर्निर्णयितुं यत्तु मध्ये प्रत्येकं भवानिधान्यानि वीक्ष्याया यत्तौ न विज्ञानं भवताणीयानि
वसेतसे भवानि यवाय यत्तौ न वीक्ष्याया दिति निर्णयमादिदे कर्म शरद्वसेतयोः
क्रियत इति तत्तु अत्र प्राधान्येनैतौ स्त्रियिभादिभिः मयैव वसेतुमेवेत्यत्रैतौ त्रैवात्र क
र्तव्यमित्यर्थः अथोत्तरार्थे नन्दन्य संगीतयोगादेभ्यो मयैव कर्तव्येति मयैव कर्तव्येति
मयैव मनराया अर्को हस्तः अन्तरेवती वसवो धनिष्ठा उत्तरास्तिष्ठः इज्यः पुष्यः वरुणः
शततारकः इंदो ज्येष्ठा तैर्नर्तनमारभेत संगीतकंचारभेत कस्मिन्सति लग्नवर्त
माने ते गुरुवीक्षिते सति कैः द्विबुधैः सौम्यैः चतुर्थस्थानस्थितैः सौम्यैः शेषं प्राग्व
त् अथ नाना यशसो कर्मवृत्तैर्नैकेनाह द्वीशा कर्कटद्वितीया चतुर्विंशतिः पञ्चम्या
शिवाशीदमेः सर्वोभिः पञ्चम्या विमिश्रं भतनौ नाना यशसो क्रिया चतुर्विंशतिः चतुर्विंशतिः
कोत्तरहरीताष्टम्या विमिश्रं यो रसम्या नदितौ दिता स्वभंगभेन स्याद्दोषः किल १३५
द्वीशा विशाखा अर्को हस्तः इंदु मंगः अस्तिः पुनर्वसुः इज्यः पुष्यः वसवो धनिष्ठा
शिवशार्दा अश्विनी पश्चिमा अन्तरेवती अग्निः कृत्तिका पाशो शततारका इंदो ज्ये
ष्ठातैः सर्वोभिः निरुभिः विमिश्रं भतनौ विगतः सिंदो ये भक्तानि विमिश्रानि तानि

सु.
माली.

एतदुक्तं भवति भूतेशाश्वरसिद्धिनाशगमनासिद्धिः तिलात्रेति लोदनेशाश्वरसिद्धिः
नदक्षिणागमनासिद्धिः सन्त्यावाश्वयसेनपाश्चिमगमनासिद्धिः दुग्धेशाश्वनरैरु
दगागमनासिद्धिः स्यादित्यर्थः अस्मिन्मंभवश्रेष्ठेननिर्णयमाह तयो रिति तयोर्भत्य
वारनपोथानाशयानेसयानेभवति बुवेश्वररिजमिति हरिजे लयेववेवच्छि कशेभ
नेतिष्पादिलक्षणाधिकनिष्पादिभ्योलक्षणाधिकेवलिसामित्यर्थः स्वतन्निर्दिष्टता
माननगृह्यान्वहैरियाभौदन्त्यसंनिगिरिपुंस्वलंजनिबलमक्रेतयासोपतं पात्राल
गतं त्यमेदद्यदिशमीशोर्कं कुकौकजोराहुर्मंदशशीकसौम्यगवः केदेदिगीशोव्रजे
॥१॥ स्वतन्निर्दिष्टतादिकं पात्रालगुगतं त्यजेत् स्वर्तस्वराशिः अनर्दिः स्वराशोः अनु
वयभवने चरः कुंभाः अस्तभं अस्तगतगृहस्यराशिः अस्तगृहवक्रगृहस्यराशिः
तान् रिपोर्भातवैरिशोः स्रं अस्तस्रोदये गोजाश्विककिंमिषुनाः स्रगानि
व्याप्तोदयाविमिषुनाः कथितास्तएवेतिष्टोदये लग्नेजातकातसेये स्वर्तागेशो
रिपुंस्तत्सेवश्रेणवस्यवीगंस्वस्रजत्तागंतशेषाः सामितस्यरिपुः। तेखलः पसिद्धः न
वलमक्रे जन्मनिबलरीनेवदे तथासोपतं पस्ततेवलमक्रे इत्येकं सर्वपात्राल

उदंगमने शस्तेतदा पाणामन भपि ज्ञे स्यात् तया चरत्त कोशे दिनकर रजनी करये
क रादा बुत रा चरत्त कोशे याया चरत्त कोशे दौया माया माया प्रतीचीव अथान्यदाह भो मेरा
भो मेरा क सर्व दिशि गते गमने हिते स्यात् शानि चंद्रयोः अथा क दक्षिण स्यात् तग
बुध गुरु यश्चात् यश्चि मायी भुवर्का द्विचक्र विदिने उदक उत्तर सी गते हिते स्या
अथा डले विडले वाह अर्क भादिति सूर्ये नक्षत्रा षु भेदिन नक्षत्रे अंगेः सप्तभिस्तुष्टे
षितं सत् द्विसप्तद्वौ वा सप्तवायदा भवेति तदा डलः स्यात् त्रयः षट्का भवेति तदा विडल
स्यात् अनयो रा डल विडल योग मने श्री देव लोका देवर्षि वचने न हिते न स्यात् अ
वार मूल दोह दमाह आज्ये दुग्ध गदौ तिला दधियवान् माषा तिना व्या पपनो मूले
यान मनि ह्यभिद्रक कुभो या ज्ये तिला त्रंति मीन दुग्धे पा पपव हस्मनो हयन रैर्या न स
याने तयो र्था ना द्वा भवति बुवे श हरि जेति अथ दिल द्वादिकं ॥१॥ सगमं दना न्मयव
रान्मका शात् आज्या दीनि पाश पाशयित्वा मूले वार मूले र्या ने पायाणी अनर्थ कृते
भवति अथ दिग्दोह दमाह आज्यमिति हुतादिकं पाशयेत्यादिषु सर्वादिषु हस्यादि
भिर्या न सयाने भवति हस्ती भसिद्धः अनः शाकटः हयोः सः नराः शिविका वासकाः

सु.
मा.ली

विषयोऽस्मात् शुक्रविपर्यात् वाचस्प केकन्यसेति याने सन्यात् एतदुक्तं भवति सु
 क्रसर्वकपालगेमतिं पश्चिमो गच्छेत् पश्चिमकपालगेमतिं सर्वो गच्छेत् तथा वज्रो
 तिः प्रकाशे अनुन्यवेष्टुपावत्याङ्गपालस्योभृग्भवेत् तावन्पाशिरिशंगच्छेत् पा
 शीपत्यकस्थितस्तथेति अथ यथा कविधिमाह राजेति राजा विदिवसैरेकाधिष
 वक्रोशकान् ब्रजेत् एतदुक्तं भवति अथ यदि नैकोशंगच्छेत् द्वितीये चतः कोशान्
 तृतीये षट् कोशकान् अथात्पराजोययेद्गच्छेत् कथं भूतेः राजा तर्पितवद्भिभू
 सरसदत्त वद्विरपिः भूसावासाणः सहस्रो बांधवः तर्पिता वद्विभूसरसेह दोषे
 नमतया अत्रायं भावः समिचुरुतिलादिना वद्विलपेयिता दत्तिणा त्रादिभिर्भूस
 रीस्तयेयिता वसालेकराणाभिः सह दः कलत्रादीस्तयेयिता ब्रजेदिति किं कुर्व
 न स्नेहानुहतिं त्यजन्सन स्नेहेन हतिः पुनः एतहात्मने अयेभावः यात्रार्थवद्भिर्ग
 तापुत्रादिस्नेह वशात् नदवलोकनार्थं गच्छेत् नागच्छेदिति कथं भूतः बुधसितो न
 गच्छेदिति भावः पुनः किल साणः कार्यमानाः कार्याय उत्कं वितीतः करणः तथा
 वरतावली सनिकेतो न्मरभवनात्पाना अथाद्गुरु राहापि पापात्कृतापिक

अत्रापु प्रवेशोपतिशुक्रदोषोक्तः तच्चभाषितमप्यत्र विषये भवति नायमनेदोषो
दृष्टान्ते नवोदायास्तवेधनमिति तथाभीयपयक्रमे साधितानीयमानायां प्रतिशुक्रो
नविद्यत इति तथाचागमीतरं नवोदायास्तवेधनं यदुक्तं संमुखिभूगो तदत्रवि
बुधैर्नैयवेचले तदिगामेति तथाचलसः सभवनपुरमवेशोदेशानां विग्रहे तथा
दाह नवदाहदगमनेपतिशुक्रविचारणां नस्ति तथाचमत्स्यपुराणे चतुशालंबत
द्वारिमलिदैः सर्वतोयुतं नद्यातत्सर्वतोभूदेन तत्रपतिशुक्रतेति तथाचवशिष्टः कश्च
येषुवशिष्टेषु भूग्वज्रगिरसेषु च भारद्वाजेषु बाल्येषु पतिशुक्रो नविद्यत इति अथान्यं
जायवाद्माह चंद्रेष्टभमेष्टगेसतिमितोयः स्यात्तदा सप्तालियानेसर सर्वयोः सितवि
पर्यासात्सदावश्यके राजतर्पितवद्विभूषणसदस्येदाचवतित्यजेत तत्रः कार्यम
नाचनेत्रिरिवसैदेका १ धि पचह ६ कोशकान् ११८ चंद्रेष्टभमेष्टगेसतिमितः शु
क्रः अथः स्यात् तदातस्मिन्काले संमुखियाने शुक्रमंमुखिसत् शुभं स्यात् तथाच
गर्गः षोडशोद्विभाषयौ यावति सति चंद्रमा तावदंशो भवेच्छुक्रः प्रवेशो निर्गमे शु
भमिति अथावश्यके प्रवृत्तिमाह परसर्वयोरिति परसर्वयोः पश्चिमसर्वयोः सित।

सु.
मा.ली

यः २॥१ आची अग्निगिरेशा २॥१ आग्नेयी विसेषवः १३॥५ दक्षिणस्थी अर्कोब्धः
५ नैर्भेत्वी षट्शक्र १५ यक्षिमायी तिथिपर्वता १५ वायव्यी दशरुशा १२ उरत
स्थी अत्रीकन्यामयस्योव्याने अथान्यनिष्पन्नं यैदायग्निभसेन सप्तभगणे वायग्नि
वाहास्थितो नोत्संघः परिघस्तया कवरुभेः प्राचैरुदङ्गजेत सर्वाशासर्वीज्यमित्र
तरगौर्यायादयावश्यकेहितामूलमनिष्टभैर्यदि निजाशोष्णगलविध्वंजेत ॥८ यै
दिषुदित्त अग्निभातकृतिकायाः सकाशात् सप्तसप्तभगणे एतदुक्तेभवति सप्तश
कचकं निष्पाद्य पूर्वगतासु सप्तसरेखासईशानतः कृतिकादीनि सप्तनक्षत्राणि न्यसे
तत्पुरस्यानि सप्तदक्षिणागतरेखास न्यसेत एवं अश्विनोत्तररेखासक्रमेण न्यसेत त
वायव्याग्नेयादिगाता रेखी कुर्यात् अस्याः रेखायाः परिघ इति संज्ञाः दितैश्च केवाघदि
वाहास्थित इति चापुमसिद्धः अग्निः पसिद्धः अनयोः काहेदिशो वायव्याग्नेयो तत्र स्थि
तः परिघो नोत्संघः अथान्यत्र योजनमाह स्यादिति अथाकदक्षिणस्थी वरुणाभेः
मतीयैर्नक्षत्रैर्ब्रजेत प्राचैर्नक्षत्रै उदक उत्तरस्थी नक्षत्रजेत नगच्छेत् सर्वाशाससर्वा
तरवीज्यमित्रतरगौर्यायात् रविर्हस्तः ईज्यः पुष्यः मित्रमनुराधा तरगोमनी यभिर्न

बुधशुभतदाह रिक्तेति रिक्ताशुभतशीनवमीचतुर्दशः पर्वणि सूरिमावासे गुरु
षष्ठी अश्वमीप्रसिद्धा हरिद्वीदशी सितस्य शुक्रपतिपततेषु पानंजगुः बुधशुक्रसेन्म
गमनेन कर्तव्यमित्यर्थः अथ शुक्लानाह प्राकवेदाः सितशक्रभेवसपराहीत्यं वभेज
मयाकपश्चात्कार्कसितानुदकुजबुधार्थमास्यजेत्कलकान् विंशाष्टौ ३०८ नवमूम
योत्रिगिरिशा ४ १३ ११ विसेष्यो १३ ५ काव्ययः १२ ५ षट्शक्रा ६ १५ स्ति पिपवेत्
१५ ३१ दशदेशो ११ २ येतां स्तिथीनीशतः १०३ प्राकसर्वस्पीदिशिचेदासितशक्रभेस्य
जेत् वेदः सोमवारः असितशनिवारः शक्रभेजेष्टा एतत्रये सर्वादिशित्यजेदित्यर्थ
अथादक्षिणस्पीवसपराहीतथनिहोत्रराहीत येवनक्षत्राणि ज्योतिरस्यपिवारः य
तानुदक्षिणस्पीत्यजेत् यश्चात्पश्चिमस्पीदिशिकार्कसितानुत्यजेत् कः रोहिणी अर्क
आदित्यवारः सितः शुक्रवारः एतान् यश्चिमस्पीत्यजेदित्यर्थः उदकु उत्तरं म्यादिशि
जबुधार्थमास्यजेत् कुजे मंगलवारः बुधः प्रसिद्धः अथ मंगलराफलानी यतान् मू
कान् उत्तरस्पीदिशित्यजेदित्यर्थः मूलपदस्य मत्येकं सेवेधः अथ योनिनीराह विंश
विति एतान् मत्येकपदस्य ज्ञानं तिथीनत्यजेत् एतेके विंशाष्टौ ३०८ ईशान्यीनवभू

क्रमशः - सर्वथातः शुक्लविशिष्टेऽतिपर्वसु द्वाष्टवदिकत्रयेऽप्युपस्थित्यस्तुतम्
 लाडुयो अथपुत्रवत्तः सोमवारोऽभ्युपगच्छेत्तमाह पुत्रीति पुत्रवान् सोमदिनेन स्नायात्
 उक्तं च पुत्रवान् स एह नित्येनास्तीयादत्र गम्यतः सोमवारोऽप्युपगच्छेत्तमाह पुत्रीति पुत्रवान् सोमदिनेन स्नायात्
 पिति अथपुत्रवत्तः सोमवारोऽभ्युपगच्छेत्तमाह पुत्रीति पुत्रवान् सोमदिनेन स्नायात्
 चित्रा ईदोऽप्येता मित्रेऽतिविक्रान्तिविशाले अथपुत्रवत्तः सोमवारोऽभ्युपगच्छेत्तमाह पुत्रीति पुत्रवान् सोमदिनेन स्नायात्
 दोऽप्येता मित्रेऽतिविक्रान्तिविशाले अथपुत्रवत्तः सोमवारोऽभ्युपगच्छेत्तमाह पुत्रीति पुत्रवान् सोमदिनेन स्नायात्
 तस्मिन् कुपुत्रहारीने कुत्सितः पुत्रः कुपुत्रभावोऽप्यस्तत्कुपुत्रं
 वृत्तं हरिनेचतस्मिन् यस्मात्तस्मात्तपंचमस्यः पापग्रहोऽभवति तस्मिन्निर्गच्छः निश्च
 स्याद्विस्तारं सापेकालस्तस्मिन् यस्मात्तस्मात्तपंचमस्यः पापग्रहोऽभवति तस्मिन्निर्गच्छः निश्च
 मयामूलविशाखादीचित्रादिद्विपमद्वये अथपुत्रवत्तः सोमवारोऽभ्युपगच्छेत्तमाह पुत्रीति पुत्रवान् सोमदिनेन स्नायात्
 पुष्टुभग्रहपुत्रेऽप्युपगच्छेत्तमाह पुत्रीति पुत्रवान् सोमदिनेन स्नायात्
 रति अथपुत्रवत्तः सोमवारोऽभ्युपगच्छेत्तमाह पुत्रीति पुत्रवान् सोमदिनेन स्नायात्
 जमाचरेऽस्मरति ८ कैदारिव्यायोगेभिषक् तदद्यादिह विप्रवदुतनपमद्योतनेरोगिणोऽ
 क स्वावदणकर्मसूर्यकुजयोरहीह केदस्ययोः १५१ मंदः शनिः आरोग्यमः तभ्याम

लेनदम्यति रवौपुष्पगौहर्वाभौमवारेचरुतिको भार्गवेगोमयेतितानैलस्नानस
खावदगिति अथानित्याभंगेविशेषमार नित्योविलमिति दित्येअभंगेश्रविलेतैले
पकारिकैअनेसनश्रुभेस्यात् उक्तैव नित्यस्नानेवकर्तयेतिविदोषोनविद्यते इत्यादि
अथप्रसंगेनतिलमालकस्थानेनिविद्वतिशीनार ॥ दिक् १० विष्वा १३ दि० दृ
गेक ४ दृश ३० तिथिषुस्नानेनपात्रीफलैः श्रीकामोयंबुपांडुयत्तपितृभाभ्येत्यतिश्रंग
ना पुत्रीसोमदिनेषसूर्यमपितृत्वाष्ट्रंदमिश्चावुपक्रव्यादेश्वरभेकुपुत्रहरिजैस्त्राया
त्रिशास्यपिन ५० दिक्दशमी विस्वेत्रयोदशी अदिःसप्तमीदृक् द्वितीया अकोनव
मी दृशोअमावास्या यतेषुतिथिषुत्रीकामः पात्रीफलैः शामलकीफलैः स्नानेनअ
भौचरेत तथाचोक्तं यःकरोतिदशम्यावलानमामलकीफलैः पुत्रहानिर्भवेत्तस्य
त्रयोदशोयनतयः अथपुत्रतयस्तस्यद्वितीयायोनसंशयः अमायावनवम्यावम
प्रम्यावकुस्तयसति अथास्त्रीणावुधादिषुअभंगानित्येषमार वुधोवुधवारः अंबुपे
लेशतनारका पितृभेमया तेषुअभंगःतस्मात् अंगतास्त्रीयतिशील्यात् उक्तैव स्नाने
कुर्वेतियानार्यश्चंद्रेशतभिषगाते सप्तजन्मभवेयस्ता विषयादुर्भगाभवमिति विवि

चोक्तं ब्रह्मादेवाणकलीरत्नममृतादिभक्तानां अत्रमाशनवहत्संस्नानं सौम्यप्रहोदये चोक्तो
हंकारकर्मोद्योभेधजेभेधजोदितं गर्भाधानोक्तमश्वा नोभेधुनेतविलोकयेत् गृहहारंभो
दितेकालेहयशालाविधीयते शिताविद्योक्तकालेचभूषणोभूषणोदिते वर्मकर्मदिकंकार्यं
अपयोगेषुभोदये एवावरोहदिकंकार्यंसर्वोद्देवाहनादिकमिति अथाभ्यंगनिषिद्धकाल
मह भद्रासंक्रमयातवैधृतिमितेन्याकरिषस्यादिषुआहारेभतिपदयेपरिहरेद्देतंविना
भोजनं मांगार्याविजयोत्सवोद्भवदनदीपावलीहेतवोभंगस्यकृशितादितैलमेनसन्निधौरि
नित्येविलं १३६ भद्रासंक्रमा संक्रमः संक्रांतिः पातोवर्तीयानः वैधृतिः प्रसिद्धा सितः
शुक्रवारः इंजोगुरुवारः अर्कोरविवारः आरोग्यमंगलवारः षष्ठादयः सर्वाभिधायः ता
सु ६।०।८ ८।१०।११।१२ १३ १४।१५।१६ आह्वारः आह्वदिनं प्रतिपदये प्रतिपदितीये
१२ तस्मिन्नेतकाराणविनाअभ्यंजनमभ्यंगपरिहरेतत्यजेत काराणस्यसतिअवप्रपंचरे
दित्यर्थसिद्धे तथाचोक्तं सप्तम्यानस्यशेतैलेनवस्त्रांप्रतिपत्तिशौ चतुर्दश्यामथास्य
षष्ठ्याचैवविशेषितरति ग्रंथांतरेषि चतुर्दश्यासमीचैवयोगांमास्यसंक्रमः तैलस्ना
नंनकुर्वीतसतववैधयनचपरति तथाचवृद्धमनुः दर्शस्नानंनकुर्वीतसतवैधय

4

9

तत्परति तथाच बृहदमनुः दर्शस्तानेन कुर्वीत माता पित्रोस्तु जीवतोः नवम्यां च न चेत्
प्रतिमित्रोत्तरसंभवः प्रतिपद्यनपत्यः स्याद्वितीयायामपत्तिकः दशम्यामथ न स्त्राने सर्व
हेति त्रयोदशी रत्नमालायां ॥ यदि स्त्रायैकांतिं विनरति प्रशोभूमित नयोभूतित्तत्ती
चादिः सरपतिगुरुवित्रहराणे विपत्तिदैत्यानां गुरुगविलभोगो न भवने नराणां तैलाभ्या
गात्सपदि कुरुते सूर्यतनयः अथाभोगहेतूनाह भोगल्यमिति भोगल्ये विवाहादिवि
जयोत्सवः आश्विन शुक्ल दशम्या क्रियते अष्टवदनं संवत् प्रतिपत् दीपावलिः मसिद्धाः
यते भोगस्य हेतवः काराणानि यषु निषिद्धे तिष्ठादावपि अभोगः कर्तव्यः तथा चोक्तं
वहारसारे वत्सगदौ वसेतादौ सूतकांते महोत्सवे दीपोत्सवं च तद् दशम्याभोगो नियम
वत्तेति तथा चोक्तं स्कंदे विजया दशमी विषयं निषिद्धं मापि कर्तव्यं तैलाभ्यनमादयादि
नि अथाभोगनिषेधा यवा दनाह कथितादिति निषेद्धि कथितादितैले अनसत् शु
भे स्यात् आदिग्रहात्सार्धयसंगे यषु वासितादितैले गृह्यते एवं कथितादितैले न य
दिने पिश्यामित्यर्थः उक्तं च सार्धयसंगे तैले न यतैले पुष्पा वासिते इत्येतरपुते वापि न
दृष्टानि वादावन सूर्यशुक्रारवोरेषु निषिद्धास्तिति यिष्ठति भोगल्ये यदि वा स्त्राने पक्वते

मः चतानिभानिविसिद्धभानि सिद्धरहितगणयः तेसांतनः लग्नेतस्मिन्नानापशरनाकि
 ति पाशुभाउदिता पशरनांकयविक्रयादिकर्मशुभदोशकर्मित्यर्थः अथोत्तरार्धेनवर्ज्यमाह
 प्र अर्कचतुर्ष्वारेषु रविचंद्रभौमबुधवारेषु कोत्तररश्मिताह्वेषु कःशोदिता उत्तरास्मिन्सः सा
 प्र सोसमाहारः कोत्तरं हरिश्चवर्णः त्वाष्ट्रंविज्ञायषु अमारिकयोः अमाअमावास्या रि
 ह काश्वतथीनवमीचतुर्दशीनामन्यतमातयोः अष्टमीपक्षिद्धा तस्यानानापशरनाक्रिया
 मरहितानउदिता अथवादमाह स्वभगभेसनिभदोषोनत्तत्रदोषः कृत्वित्यशुकर्मणिस्था
 धुन लग्नवलं प्राग्वत् उक्तं च द्यादित्यदिवसद्वयोत्पत्तौ कर्कदह्नीशैः क्रयादिगोः दर्शधृताह
 ममी विज्ञाप्रवक्तारैर्गमायसत् सोमार्कवैभूतेयानिलग्रेपंचाननेबुधे भद्रोसंज्ञोतिरि
 वंक्तातुपशुकर्मविवर्जयेत् शुभग्रहोदयेषु हनैयनेस्वतयोनिषु रताहृदिक्रियाश
 मस्तापशरनांमुनिभिः स्मृतेति तथावागमांतरे सोमेभौमेबुधेगावोनवाल्पास्तरगाः
 मृशानाविति अन्यच्च सर्वात्रयामस्तमससहनाशनेषु शक्राग्निवाजिवसवारुणशोकरेषु
 मितेषु गोमहिषिदेनितरंगमादिनानामकारपशुजातिगतिः प्रशस्तेति अथप्रवक्तुर्म
 न्नैकेनाह द्यादित्यदिवसस्थिराशिवभरुडस्यात्पत्तौ कर्मेतत्रयार्कागादिन्यभ्युदये ।

4

99

द्विकमदे १५॥ चिदौक्रियासीदता तत्राप्यर्कभतः क्रमानिधिमितैः ॥ पञ्चाभिः सा
 निजिस्त्रसायान् समानदृक्कभसुवैः कार्यापरेभिर्बुधैः ॥ १५ ॥ आदित्ये पुनर्वसुपुष्यौ द्विवसु
 आधनिष्ठाशततारके स्थिराणि पक्षिद्वानि अश्विनी पक्षिद्वानि स्वाती पक्षि
 द्वा अर्कौ हस्तः तैः तत्रार्कादि तत्रयं बुधयगुरुशुक्रः अर्कः सूर्याः आरोग्यमौसः एषामहः
 दिने तस्मिन्नीज्यभृगुद्वये उदये लग्ने ईज्यभृगौ शति ईज्यभृगुद्वयं तस्मिन् गुरुशुक्रपुनेल
 ग्रेत्यर्थः द्विकमदे पुनर्दौ द्वितीयं कंच तथैव मदः सप्तमे एषु बंदे सतीत्यर्थः अथिक्रिया
 क्रविक्रयादिविहितानुभक्तं तस्यात् अथाश्वलक्रमाह तत्रापीति तत्रापि द्वादिद्व्या
 दिषु नक्षत्रेषु सन्त्यपि अर्कभतः सूर्येन तत्रात्सकाशात् क्रमानिधिमितैर्नक्षत्रैः पश्चादृक्क
 मतस्मिन्निर्नक्षत्रैः साभिस्त्रिययात्तथा अथिक्रियाशशस्त्राशोभनास्यात् एवेसा मान्यतो
 यकर्मोक्तेदानौ विशेषमाहयेति पाश्चात्तवीक्रियान् समामनष्यमहशासात्तदृक्कभ
 सुवैः कार्या तस्यैमनष्याय उक्तानि भसुवानि नक्षत्रादीनि तैः कार्येत्यर्थः परायान्त्स
 मानभवत्तिसायभिः सामान्यैर्द्वादित्यादिभीयैः कार्येत्यर्थः लग्नदलेषा ग्वत् तथाच नार
 दः वितिसुचरभेति मेरुदभेस्त्रिभेषु च वाजिकर्माखिले सूर्यकारे विशेषत इत्यादि तथा

मलमासयववकुर्यात् तथाचोक्तं अनन्यगतिकंकुर्यान्नित्येनैभितिकंतयेति यत्तमन्या
 विविचार्यकुर्यात् गर्भाधानाद्यत्राशानांतकर्मसु मलमासादीनांविधेयानास्ति इतिसेस्कार
 प्रकरणेउक्तमस्ति गर्भाधानाद्यत्राशानांतपुनरुक्तमित्येवमित्यादि तथाचगर्गः अग्न्यपेयं
 प्रतिष्ठावयत्तदानव्रतानिच वेदव्रतवृत्तानांरुद्राकराणमेवला गमनंदेवतीर्यानांविवा
 हमभिषेचनं पानेवग्रहकर्माणिमलमासेविवर्जयेत्इति तथाचसूर्यादये आवश्यकर्म
 मासाव्यंमलमासधृताहिकं तीर्थभट्टायेयोः प्राद्वंमथानंगणितृक्रियांकुर्यान्मपिस्तुवेव
 र्धमथोत्सवरादिकं तत्रस्यान्मासिकंस्तुमासात्प्राद्वंरादि प्रेतक्रियांसमाप्याउकुर्वता
 भुदयेसरा प्रणामाकाशयाणंकुञ्जेत्रस्यावलेभतोयथा अन्यत्र काम्यारंभमथोत्सवपर्वोत्स
 वमुपाकृतिं मेखलाबोलमागत्याप्राधानोद्यापनक्रिया वेदव्रतमहादानाभिषेकान्यह
 भानकं दृष्टेसत्रैतथायस्यविधिलोयोन्मत्ताकृतौ तत्सर्वमन्त्रकारन्यदपिमासेविवर्जयेत्
 मृतकेपिचकृतंयन्मृतायंगददर्शनेइति यथाशरसरतौ गर्भेकादुपिकेभृत्येप्रेतकर्मणिमा
 सिके सपिंडीकरणेनित्येनापिमासेविवर्जयेदिति स्मृतिरन्नावल्या पवतेमलमासात्प्रा
 न्यत्काम्यमसमापितं आगतेमलमासेपितन्ममाप्यमसंशयमिति अथतयमासेनमादौ

यौतयोनित्येभवेतामिति निश्चिते । तयोवाप्यधिमासौवास्यादर्जः इति निश्चिते न तयोनाधि
 मासः स्यान्मासो वैपरिकीर्तितः २ यंच मासस्तु वैशाखादधिमासाववस्थिता भवेति वा
 वर्षेर्भवैर्वाक निशाकरैः ८।११।१२।३ तथैव फाल्गुनश्चैत्राश्विनः कार्तिकौ धिमा यते किं देः
 १५। शरगैर्वा १५ कदाचिद्वैकु १५ वत्सरैः ५ मार्गयो यौतयो स्यातां कदाचित् कार्तिको
 भवेत् अधिमासस्तदा ज्येष्ठो भवेन्नित्यं तयो यदा ५ तयो न्यागधिमासः स्यान्नित्यं भाद्रपद
 त्रये अश्विनो ज्येष्ठो स्यातां मादौ भाद्रपदः सकृत् ६ यस्मिन् वर्षे कार्तिक तयो भवति तस्मि
 न् वर्षे ज्येष्ठो न्यायानित्यर्थः अथाधिमासस्तयमासयोः कार्माकार्यो एषाद् कर्माण्यन्यगती
 ननात्र तदुपादिति अथ न्यागतियेष्टानानि अन्यगतीनि तानि अत्राधितयमासास्यो न तनु
 यात् न विस्त्वा... कुर्यादित्यर्थः अथात् अनन्यगतीनि कर्माणि अत्रैव कर्तव्यानीति
 प्रसिद्धे अन्यगतीनामनन्यगतीनामिदं विचारः यानि कालानि... कानि तान्य
 नन्यगतीनि यथाकृतोत्तायामुपेयात् तत्र कृतस्याभाविकः स्त्रीणां यत्रयः षोडशस्रता
 इति मनुना कृतप्रमाणमुक्तं तत्र षोडशशरीरां मध्ये निधरिना न्यपहापगच्छेत् सकृत् तय
 दिमलमासमुद्दपासो शौच्या मोतितदा षड्मासो शो दोषादिति गर्भाधानं कुर्यात् असे भवे

अथिबदनैवतमंवे तार्णत्तागहं अलिंददिक अलिंद्यादि जालेति लोकेमसिद्धे आ
दिशष्टेननिर्वाह दिग्दृष्टभाषाण्यशने पशुभाषादिकेन ईरितेनोक्तं तथाचदैवतवसुभे
अलिंदनिर्वाहविनिर्गमायवतर्दिशयेग्दृष्टभाषाण्य अयादिकेतेषु नचितनीयंयतो
नतेवास्तुपरिग्रहेस्वरिति तथाचचित्तमात्रे पञ्चदैव्यंरहादीनां द्वाविंशद्वस्तुतोधिके
नतत्रचित्तयेदीमानाणानन्ययादिकानिति तथाचसज्जमार्तेदे आयययौमासशुद्धिं
चित्तयेत्रत्ताणालयेइति तथाचवसिष्ठः एकादशयवाहृंध्यावद्वाविंशद्वस्तुत्वं ताव
दायादिकंचित्तंनहृंधुंनैवचित्तयेदिति अशुत्तागहंविशेषमाह त्तागहं सर्वेषुमा
सुमासेषुउदिते सर्वमासेकर्तव्यमित्यर्थः अथानिष्टत्रयहेतुत्ववेषमाह छत्रमिति
आरंभोदितमासशुत्तागहंविशेषमाह आरंभोउदिताः प्रोक्तास्तुतेमासास्तु
तेषुशुत्तागहंविशेषमाह विधिनागहंविशेषमाह कथंभूतंविशेषमाह त्रैकुट्येरा
ज्यादितो पुनः किलत्ताग वश्यकपाटं वश्यअधीनेकपाटंयस्यततयातत वश्यमपिला
धितउच्चादितेवातयेवस्थिरंभवति पुनः किलत्ताग अर्चिततमंनोरणायलेकते तथाच
नारदः अकपाटमनाच्छिन्नेमदत्तबलिभोजने गहंनप्रविशेदेवविषदामाकरंरिदिति ॥

मंदिरं मतीव्योभोजनागारेवायव्योपशुमंदिरं भोडकोयंतूतरस्योईशान्योदेवमंदिरं
ति अथजलस्थापनमाह ईशानगीशानस्यदिशिजलेकार्येनान्यत्र तथाचललः पाया
दिश्येसलिलेसुनहानिःशालिभयोरिपुभयंव सीकलहंसीदोहोतेस्यचिंतात्यजविहृति
रिति अथान्यदप्याह परमिति परंअनक्तपदार्थजातेकापोदिशिकार्ये अन्यानिमाह
त्यामितिलल्लोकात्तात् अथाकटलिणस्यादिशिसूत्रकं सूत्रमेवसूत्रकार्ये स्थलसंको
चेसतिपतयत्योक्तंतदोहंअप्येकापितसूत्रस्यस्थानेतारतम्येनयोन्ये अथशक्तिभुवः
संकोचेसतिकर्तव्यमित्याहअत्येदिति शक्तिभुवोरत्येसतियथाकविकार्ये गेहस्य
दत्तेपरेआचार्याद्यरादिकेरुचिरे घरःपिष्टयेत्रंअबुडदके उत्पललादिकेपसिद्धं त
थाचोक्तेगुंथानरे उत्पललेपिष्टयेत्रमपिस्थानजलाश्रयं वैश्यनोदतिणयापेवपित्
णोयादशौचनमिति अथकेपुकेपुसहेपुआयादिकेभायंकेपुनभायमित्याह हा
विशादिकहस्तमविबदनेतार्णालिंदादिकेनैषायादिकमीरितंस्नानगृहं सर्वेषुमास
दिते छत्रंवश्यकयावमचित्ततमेवेषोक्तीत्याविशेदारेभोदितमास्सुनारदमतान्माघो
नेपुकेपुत ११ हाविशेभ्यः अधिकारस्तायस्मिन्गृहेप्रमाणे ततहाविशाधिकहस्तं अ

98

एवविनाशः स्यान्नेदभागं शनैश्चरति अत्रचर्तुर्गामयिसामान्येनमृत्युफलमुक्तेतद्
रिद्रान्तरांगवामिनिन्यायेनेतिनदोषः गतकविनिर्गितिलामृत्युगामृत्युदासुः गतः क
तिशुकोपेभ्यस्तगतकवयः तेचतेनिर्गितिलामृत्युकरहिताः सर्वमृत्युगाःमृत्युदासुः
अत्रहहस्यतिः अत्रमस्यानगाःसर्वनेद्याः शुक्रविवर्जिताः शुक्रकल्पनिधनेदौरेसर्व
सेपत्यदःशिशोरिति व्यज्राःसंतोन्मदहाः विगतः अत्रः चंदोयेभ्यस्तवज्राः एवंविधाः
संतःसद्दहाः चंद्ररहितः सद्दहाः अन्तेहादशेदहाः शोभनाःसुः नारदः चोलात्रया
शनेशस्ताः सौम्यारंभदयोयगारति अन्यच्च नैधनेभिशितोशेषसाष्टान्यविवर्जित
इतितस्येववचने अन्यत्वेरवचनं नजगृहशिशिनौतात्रिसंयेचरिताः गृहःसखीश
शिशोरिण्यस्यसमन्यत करवारनिशोरिहोसंयथावजन्मभे विवर्जयेदितिनारदवचना
त अथप्रसंगात् तौरनिर्गामेसार्धहनेनाह अत्रादौअमुंशानाह भक्ताभ्यक्तोपवा
सीप्रवरजनपुवतीप्राग्वयस्ताअयोगीपात्रायुहोन्मावायेकतदिनविधयोस्तवका
स्तनमुद्याः सीमेतौर्धनपत्युर्नखकवर्चलनंदूरदेशेप्रयाणं हस्तछेदः समुद्रास्तिस्रस्त
हरणेस्याहनेवशकार्यात् ॥ भक्तःकृतभोजनः अभ्यक्तःकृताभोगः उपवासी ई

वर्षी

शु.
माही

अक्षौके ८५ संस्योतमः गह्रनिर्जनिदिशिललाहस्यितेस्यादिति वक्तीकेंद्रगतस्त
दीपदिवसोलयेस्यवर्गोभवेसातनशिकरः शुभोपितनगोननसंलयेदिपुः दीशा
न्यवृजभायमानिगह्रयेस्यौलोकैसायंभेजन्मदीपारवेरूपसवगतः खेदस्तनै
हानिकृत ॥५ वक्तीगृहः केंद्रगतः सनयातर्गमनकर्तृनशिकरः स्यात् तदीयदि
वसोपिवज्रग्रहणदिवसोपियातनशिकरः स्यात् लयेस्यवर्गोपिनाशकरः स्यात्
जन्मसंलयेदीपुः शुभोपितनगोयातर्गोशिकरः स्यात् जन्मराशिजन्मलयेतयोः
ईशोतेयोः रिपुः अक्षसूर्यादिनीजन्मनलज्राणस्मः दीशोविशाखासूर्यस्य अग्नि
कृत्तिकाचंद्रस्य अंबुस्यभौमस्य अतः अंबोबुधस्य भाग्यभेस्यफागरोः मरुः पुष्य
कस्य पौंसरेवतीशनेः कामोभरणीराहोः सायंमस्येपाकेनो यदीयभेयस्यग्रहस्य
भजन्मनलवंहर्तृविविधोन्यातर्हेतुस्यादसौग्रहोतयेद्वितोहानिकृत्स्यात् वेशिः
सोमपुतस्तनोजनविषेसद्विद्युतागशयोजन्माद्योपंचमस्थिताशंयितनोः स्वर्ताह
मित्रसंगा पायाअचतिशोभनास्तनगता जन्मेस्यौकेंद्रगोस्वारात्पद्धितनोशुभोन
फलदोमित्रादिपायोर्धदः ॥५ सूर्यादिनीयोराशिः वेशिः ससोमापुतः सन अंगो

त्वजेत अथदिक्पतिनाह दिशामिति दिशीसर्वादीनीर्शणः स्वामिनः अर्कशुक्राद
 यः पादक्रमान्तरः केंद्रे ॥५॥१॥ दिमीशोसतिब्रजेत गच्छेत् यस्मिन्केंद्रेललाटगतं
 भवति तत्केंद्रेवर्जयित्वाः न्यकेंदिगीशोसतिब्रजेत ३४ मग्निमसोकेवक्ष्यति अथदिक्
 पलौललाटगोसतिनादिशामननिषेधेनललाटगललाटगोवाह दिक्पतेनप्रवसेन्नलाट
 गश्चनः प्राचीननौभालगः स्वात्पश्चात्पदने ७ केंजोबुधः ४ गरुधुधः सौम्याखगो १५ पाकु
 जः ऐश्वरीहि २ वि ३ गतोयुक्त्वेनलनदिप्राय ११ व्यय १२ स्याभृगुर्वायोषट् ६ सत
 ५ गोविधर्निर्दतिदिश्वसो ८ क १५ सेंस्यंतमः ११२ दिक्पेललाटगोसतिनप्रवसे
 न प्रवासंनक्र्यात् तनौलयेवर्जमानः इनः सूर्याः प्राक्प्राचीदिशिभालगः लल
 टस्थितः स्यात् मदनैवर्जमानौः केंजः शनिः पश्चात्पश्चिमायौललाटः स्थितिः ६
 न अंबुगोबुधश्चतुर्थगतोबुधः सौम्यासन्नरस्यौललाटस्थितः स्यात् विदशमेतद्भू
 कुजोभौमः अथाकदत्तिगस्यौललाटः स्थितः स्यात् अंबुगबुधश्चतुर्थो हि २ वि ३
 नोग्रुः ऐश्वरीशोस्यौललाटस्थितः स्यात् आयव्यापस्योभृगुः ज्वलनाटशाप्रेणी
 ललाटस्थितः स्यात् षष्ठसत ६॥५ गोविधर्भुवोवायोवायस्यौललाटः स्थितः स्यात्

मु.
मा.ली

न

खेदशमेदनजःशानिः। आपार्यन्मगताःखलाःइत्यनेनैवसिद्धेपिविशेषदृष्टफल
जानार्थेएवइनजरूपकेअन्ताएव। यथा६ हरगोत्रवेदःभूयःपुनःसवेदःअपवि
नःदीपावेदःकल्पयत्तवेदःअन्तः०। १० बुधसत ५ गःअस्ते० शुक्रःइत्योगरु
रितो८ नक्षत्राःस्वामितुयोद्योगतःप्रशान्तिशशीयेनकेनापिग्रहेणप्रशम्भीय
हैर्वापुक्तसंदर्भाःएतेमयेकःयातर्महाविद्वदाःसुःतदाकदावेद्यदिपुरोक्तंन्याज्यं
नस्यात्अथमतिबुधशुक्रायत्तदमाह स्वग्रामेकपुरात्याशोपिस्वचनंनर्धनेभितःशाल
केतुदाहेववधुप्रवेशान्नपभीर्दभिचपीलसव तीर्थस्वामिनिदेशयोर्धुगवप्तिहात्रोगि
रःकाश्यपभोरह्यजवात्स्ययोर्द्वितकरंयनेसिततोन्मुखं॥० स्वग्रामःप्रसिद्धःएक
पुरंप्रसिद्धंआत्मसमआत्मसदं चतुर्वैकेचतर्मले चतःशालकंमसिद्धंउद्वाहावि
काह ब्राह्मणदयःविवाहाःतेषु वधुप्रवेशःनवकाप्रवेशःनवभीःराजभये दुर्भि
तपीलप्रसिद्धाःतासतीर्थस्वामिनीदेशयोःतीर्थतीर्थगमनेस्वामिनीदेशःस्वा
म्यान्ता तयोःभृगुःवसिष्ठात्रोगिरःकाश्यपेभृगुवादिगोत्रसमूहेभारहाजनवास्या
योगोत्रयोःएवउक्तेषुसिततोन्मुखं शुक्रबुधसंमुखंयानेगमनेद्वितकरंस्यात्॥

लघुगोः ति शोभनः स्यात् ननु पि जन्म काले सद्भिर्गुणैर्गुणैः तापे राशयस्ते तत्र गताः
ति शोभनाः स्युः जन्मादौ पचयस्थिताः जन्मादौ जन्मादौ तस्मादपचयानि विषये
कादशादशमानि तेषु स्थिता एव सन्ते तत्र गताः ति शोभनाः ततोऽपि जन्म जन्मादौ
यस्य लघुगताः ति शोभनाः स्युः सर्वोच मित्रर्तगाः जन्म निषेधार्तगा उच्चगामि
उर्तगामि उर्तगा स्ते पापा अचित न गताः अपि शोभनाः स्युः जन्मे सरो जन्म राशि जन्म
लघुस्त्वामिनो केन्द्रगोऽति शोभनो स्यात् स्वराज्यद्वि सवैरिवारे शुभः शुभग्रहः ततो
लघे वर्तमानो न फलदो भवति मित्रादिष्वयः ततो वर्तमानोऽर्थदः स्यात् तथा च य
वनः रक्तकावर्द्धकाश्चैव ये स्युर्जन्म निनायकाः तान्यायानपि निः शंको पात्र स
ये निषेधये रिक्तादि अथ पात्रालये द्रष्टव्यो केनैकनाह आचार्यन्यगता ॥२॥
५० ८५ ॥ ११ त्वला ॥ १२ जन्मोत्पत्त्या ॥ १३ ४५ ६५ ८५ गोभूयः सोपि चितोः स्तः स्त्री
॥ १४ ५५ ६५ ७५ ८५ ९५ १०५ ११५ १२५ १३५ १४५ १५५ १६५ १७५ १८५ १९५ २०५ २१५ २२५ २३५ २४५ २५५ २६५ २७५ २८५ २९५ ३०५ ३१५ ३२५ ३३५ ३४५ ३५५ ३६५ ३७५ ३८५ ३९५ ४०५ ४१५ ४२५ ४३५ ४४५ ४५५ ४६५ ४७५ ४८५ ४९५ ५०५ ५१५ ५२५ ५३५ ५४५ ५५५ ५६५ ५७५ ५८५ ५९५ ६०५ ६१५ ६२५ ६३५ ६४५ ६५५ ६६५ ६७५ ६८५ ६९५ ७०५ ७१५ ७२५ ७३५ ७४५ ७५५ ७६५ ७७५ ७८५ ७९५ ८०५ ८१५ ८२५ ८३५ ८४५ ८५५ ८६५ ८७५ ८८५ ८९५ ९०५ ९१५ ९२५ ९३५ ९४५ ९५५ ९६५ ९७५ ९८५ ९९५ १००५ १०१५ १०२५ १०३५ १०४५ १०५५ १०६५ १०७५ १०८५ १०९५ ११०५ १११५ ११२५ ११३५ ११४५ ११५५ ११६५ ११७५ ११८५ ११९५ १२०५ १२१५ १२२५ १२३५ १२४५ १२५५ १२६५ १२७५ १२८५ १२९५ १३०५ १३१५ १३२५ १३३५ १३४५ १३५५ १३६५ १३७५ १३८५ १३९५ १४०५ १४१५ १४२५ १४३५ १४४५ १४५५ १४६५ १४७५ १४८५ १४९५ १५०५ १५१५ १५२५ १५३५ १५४५ १५५५ १५६५ १५७५ १५८५ १५९५ १६०५ १६१५ १६२५ १६३५ १६४५ १६५५ १६६५ १६७५ १६८५ १६९५ १७०५ १७१५ १७२५ १७३५ १७४५ १७५५ १७६५ १७७५ १७८५ १७९५ १८०५ १८१५ १८२५ १८३५ १८४५ १८५५ १८६५ १८७५ १८८५ १८९५ १९०५ १९१५ १९२५ १९३५ १९४५ १९५५ १९६५ १९७५ १९८५ १९९५ २००५ २०१५ २०२५ २०३५ २०४५ २०५५ २०६५ २०७५ २०८५ २०९५ २१०५ २११५ २१२५ २१३५ २१४५ २१५५ २१६५ २१७५ २१८५ २१९५ २२०५ २२१५ २२२५ २२३५ २२४५ २२५५ २२६५ २२७५ २२८५ २२९५ २३०५ २३१५ २३२५ २३३५ २३४५ २३५५ २३६५ २३७५ २३८५ २३९५ २४०५ २४१५ २४२५ २४३५ २४४५ २४५५ २४६५ २४७५ २४८५ २४९५ २५०५ २५१५ २५२५ २५३५ २५४५ २५५५ २५६५ २५७५ २५८५ २५९५ २६०५ २६१५ २६२५ २६३५ २६४५ २६५५ २६६५ २६७५ २६८५ २६९५ २७०५ २७१५ २७२५ २७३५ २७४५ २७५५ २७६५ २७७५ २७८५ २७९५ २८०५ २८१५ २८२५ २८३५ २८४५ २८५५ २८६५ २८७५ २८८५ २८९५ २९०५ २९१५ २९२५ २९३५ २९४५ २९५५ २९६५ २९७५ २९८५ २९९५ ३००५ ३०१५ ३०२५ ३०३५ ३०४५ ३०५५ ३०६५ ३०७५ ३०८५ ३०९५ ३१०५ ३११५ ३१२५ ३१३५ ३१४५ ३१५५ ३१६५ ३१७५ ३१८५ ३१९५ ३२०५ ३२१५ ३२२५ ३२३५ ३२४५ ३२५५ ३२६५ ३२७५ ३२८५ ३२९५ ३३०५ ३३१५ ३३२५ ३३३५ ३३४५ ३३५५ ३३६५ ३३७५ ३३८५ ३३९५ ३४०५ ३४१५ ३४२५ ३४३५ ३४४५ ३४५५ ३४६५ ३४७५ ३४८५ ३४९५ ३५०५ ३५१५ ३५२५ ३५३५ ३५४५ ३५५५ ३५६५ ३५७५ ३५८५ ३५९५ ३६०५ ३६१५ ३६२५ ३६३५ ३६४५ ३६५५ ३६६५ ३६७५ ३६८५ ३६९५ ३७०५ ३७१५ ३७२५ ३७३५ ३७४५ ३७५५ ३७६५ ३७७५ ३७८५ ३७९५ ३८०५ ३८१५ ३८२५ ३८३५ ३८४५ ३८५५ ३८६५ ३८७५ ३८८५ ३८९५ ३९०५ ३९१५ ३९२५ ३९३५ ३९४५ ३९५५ ३९६५ ३९७५ ३९८५ ३९९५ ४००५ ४०१५ ४०२५ ४०३५ ४०४५ ४०५५ ४०६५ ४०७५ ४०८५ ४०९५ ४१०५ ४११५ ४१२५ ४१३५ ४१४५ ४१५५ ४१६५ ४१७५ ४१८५ ४१९५ ४२०५ ४२१५ ४२२५ ४२३५

यः शशपदविषादिजानुमितमिति तथाचतुहस्तमिति देवत्तेसृजयित्वा लविट् सृज्य श
क्तिः प्रदत्तिर्गामिमानकृतातिहृथायेडुमायतिमिति तथाचज्योतिः प्रकाशे सेतोष्ण
स्वोर्गनोविषानुजस्वापतिरथादिकं शुविः शुल्कीवरोष्णीषोनतेहंसमनाज्जेतश्चि
तथाकश्यपः यात्रासमयेहृद्धान् परागोत्तरस्यवैश्यस्य गोभूदिराणवस्य संसृज्यप्रदय
चदेवत्तमिति हृद्वात्रायी स्नातोभुक्तानुलिप्युसवलिकारभूषितः शुल्कोवरधरश्च
मानध्वजः स्वसमेधनश्चि भूयात्तवत्त्वमेव ब्रह्मण्यत्रवमन्येतकोययेतानिजोगनी यात्रा
यात्रां कृत्वा गृहे नैव सिद्धिं कामोविशोद्दहति तत्त्वः यात्रायामस्थितो यश्च ब्रह्मण्य
नवमन्यते तदेतं जीवितेन स्यनासौ पतिनिवर्ततश्चि हृद्वात्रायी यश्च संमस्थितो य
त्रास्वभाष्यो नोभिनेदिति भाष्यो वानाभिनेदेतनास्य पतिनिवर्तनमिति तथाचरत्नाव
त्पीकोशोवायदिवाप्येदं मयमेह निशास्यते द्वितीये योजने गत्वा निवसेत महीयति
तृतीये जने सा ईवसेदाकृष्य दूरतः ततः परं ययेहं नयायान्मार्गमहीसरः ३३ शुच्य
कस्य नियमानाह कोपतौररतिश्चामिषमदकृताश्च दुग्धासवत्तागभोगभयासित
वरवमीलेलेकदृक्मे चीरतौररतिश्चमात्रिः शर ५ सभा ७ देवरेतारिनेरोगेगस्थाने

म.
माली

कौशिक्यातिलकं प्रस्थानकेपीतिव ॥२॥ कोपः प्रसिद्धः सौरप्रसिद्धे रतिर्मेघुने श्रमः क्रो-
शामिवंभारं गुरुः प्रसिद्धः दूतेदतरमात्रं शुक्रशुक्रमौलान् दुग्धंप्रसिद्धे आसवोमये च
हारधात्र्यपाधारि अभंगस्तेलाभोगः भयंशकारियुर्भयमिति श्रयः प्रसितीवराणि इ
भवसाणिरक्तंकृष्णादीनि वसिष्ठमने तैलेप्रसिद्धे कटुमरीचादि ज्योत्स्नमेगमनेउजेतत्य
अथउक्तेषु किंकिरितिरिजनेनैवेत्याह सौरति सौरलोचनीः क्रमात्त्रिउशर प सप्त
० त्यजेत् सौरदुग्धं अहं सौरप्रभायं वाहं रतिंसप्तहंत्यजेदित्यर्थः परेउर्वहितेतहिनेप
एदिनेत्यजेत् रोमं व्याधिं यावद्वाधेत्यजेत् स्थान्वकं बीजदानपर्यंतं त्यजेत् सिताम्ब-
लकं घृतयातिरिक्तं तिलकं पीतकोंकुमारिकंतदिनेत्यजेत् प्रस्थानकेपिशयेतत्यजे-
प्रस्थानकं नाममुहूर्तसमये किंचिदभीष्टवल्ल्यालने नडुकैरल्पमायां छत्रायुथां
सनसस्तभिष्टप्रवालये द्वैजयिकं नपापीनियतकार्यवशान् क्रियते प्रस्थानेसेष्ट
फलनास्ति तथाचान्नकोशे कार्यवशात्स्यमगमेभूमूर्तः केचिदायाः छत्राया-
यांभीष्टवैजयिकं निर्गमं कुर्वीरति तथाचगर्गः स्वशीरेणयः कश्चित्रिगेछेच्छदय-
न्नितः तस्यापात्रफले सर्वं संपूर्णं यथिसिध्यतीति तच्चालनावधिग्रंथोतगत रह-

सदशासिष्टं प्रयाणं जगः कार्त्तित्यादितितोदिके मुक्तगमेवाके अथवात्रामकराव्या
प्रायते तत्रादौ कस्मिन्काले पात्राकर्तव्येन्यारु वांरचोयवयावहस्य सदशासिष्टं प्रया
णं जगः कार्त्तित्यादितितोदिके मुक्तगमेवाके पुनोजन्मभे सायं दीपियमानयादपि
तत्वाष्ट्रयेवाशुभेतितापर्वगहाहसी ५।४।५।५ ३ ६ ८ १२ इति सितामेषु जगुको
न्यावे १६ सदशासिष्टं भनदशोतर्शादिदशोयदशासु उपययावहस्य ग्रहस्य वा
रे गोवराहकवर्गादौ शुभफलग्रहस्य वारे प्रयाणं ३६ शुभं जगुग्राह्याः केषु कार्त्त
त्यादितिभदिके केषु कार्त्तः अवगाः अन्तरेवती अदिभेषु नर्वस एषीदिकाः अवगाधनि
हेरेवतिष्ठिनौ पुनर्वसौ पुष्यौ युष्टिर्त्यर्कः पुनः केषु सगमेवाकेषु सगः पसिद्धः
मैत्रमनराधा अर्कोमनराधा अर्कोहस्तः तेषु यदुनवनतत्रे प्रयाणं शुभमित्यर्थः
तत्रविशेषमाह नोजन्मभइति जन्मभेजन्मनतत्रे अवगाधन्यातमपि यानं शुभं
नोजगुः अथयेषु अशुभेन्यारु सायंति सायंमहेष्वा आशुपसिद्धा अग्निः क
तिका यमोभराणी अमैकपातसभा पितरोमया तेषु त्वाष्ट्रयेचित्रात्रयेच येषु न
वसुयानं अशुभं जगुः अन्यानि नवनतत्राणि मध्यमानीत्यर्थसिद्धे अथवापुतिशि

मासज्ञानमाह यज्जन्तेति जन्मवसत्युज्जन्मसत्युः यस्यजन्मसत्युयज्जन्मसत्युः
 ... सेभवतस्तस्यामासौतिथिविरयोर्जातयो तिथेः प्रथमेर्दैनन्मवाप्त्युर्वभिवतितरा
 प्रथममासः द्वितीयेर्द्वितीयभासात्तेयः तथा ... लनिर्णये तिथ्यादिप्रथमेर्द्वौ
 द्वितीयेर्दैनद्वयः मासाविति बुधेर्नैयौतयमासस्यमथगीविति अथमलमासः कु
 त्रकुत्रगाण्यतरत्याह चयमावति चयोरर्गर्भाधानादेर्द्विः गर्भस्यकललयनोक्तुग
 स्थिचर्मादिचयः प्रतिमासेभवति यनादीनादिनकलांतरादिवयस्तदादिके मेष्म
 भूत्येवतनादानाथेअधिकेमासो गण्यते तथाचयमः गर्भेवाहुषिकेभूत्येवाहुकर्म
 तिमासके सविंसीकरणेनितेनाधिमासेविवर्जयेदिति मासेतरव्याख्या अधिपुर्गे
 सर्वोधिमाः प्राकृतरति एकस्मिन्वर्षेअधिपुर्गेअधिकद्वयेसति सर्वोधिमाः प्रथमो
 धिमासकः प्राकृतः मकृतमासवत्तेयः अधिकवन्नत्याजः अथाहुन्नरोधिकमा
 सोमलमासः तदुक्ते मासद्वयेष्टमथेवसंजातिर्नयदाभवेत् प्राकृतस्तत्रसर्वाः स्या
 हुन्नरस्तमलिस्तचरति इति सद्द्वैतमात्रेददीकायामेकांतिप्रकरणे अथालेकार
 माह श्रीमत्कोशिकपावनोदरिपरद्वंद्वार्पितात्मा हरिस्तज्जो नरलासरोचितग

लोनागयागस्तनतः त्वातेदेवगिरेः शिवालये सदृक् स्मादुदकः सापरग्रामस्तद्वसतिर्भ
हर्तभवनेमार्तेरुमत्राकरोत् ॥५२॥ कौशिकस्यगोत्रापत्निकौशिकाः श्रीमंतश्रुतेकौ
शिकाश्रुतेतथा तान्यावयतीति तथा हरिपदद्वंद्वार्पितात्मा हरिर्वासदेवः तस्यपदद्वं
द्वं वरणपुगलेन स्निग्धं अर्पितः आत्माश्रुतः करणयेन सतथा आत्मादेदेधतौ नी
वेश्यभिधानात् एवंविधौयोहरिः तज्जः तस्मान्नातोयोः नेतन्यमा किलक्षणः इला
सुगोचिनगाः इलाएषीतस्यां सरादेवाः बालगाः ते उचितागणाय स्य सतथा
जितेन्द्रियो वेदनिधिः स्मृतिज्ञो दृढव्रतो यत्तद्वद्वदातेत्यादियान् संपन्नरत्नार्थः त
त्सुतो नारायणः सुहर्तभवनो नार्तेरुनाये अकरात् सुहर्ता एव भवनानि सुहर्तभ
वनानि तेषां मुघोत कौमार्तेरुवमार्तेरुस्तथाते अत्र कुत्र देवगिरेः सकाशात् उद
क उन्नरस्यादिशि पतन्वाते पुगाणामसिद्धं शिवालये हस्तोपां शिवालये उतिप्रसिद्धं
नोति लिंगस्थानमस्ति तस्मात् शिवालयात् उदक उन्नरस्यादिशियः सापरग्रामोस्ति
तत्र सापरग्रामे अकरोत् इत्यर्थः किलक्षणो नारायणः सति सापरग्रामेव सति
वासो यस्य सतथेति अथास्य पदनेकलक्ष्मि नथाये येन तसो व्याप्रदधिष्णामाह

अथैकोणशंकुनितियो एतदुक्तं भवति रज्जौ विपरीतौ भुजा सर्ववत् कर्षा कर्षणं
कृत्वा कोणयोः शंकुनितियो एवं चेत्साधनमुक्तासुत्रन्यासमाह आग्नेयादिदृष्टे
मदतिणगते सुत्रे समासादयेन्मथ्येवामकपाशं सुप्रपुरुषं ध्यात्वा तत्सुजानकं अष्टा
श्रु ११ शमगौड १० समितलवान् पुच्छादिहायाप्रभोगो नाभिरितः एवनेलवमि
तेवामेषमसि सरयेत् २४ आग्नेयादिदृष्टे मदतिणगते सुत्रे समासादयेत् मथ्ये चेत्
मथ्येवामकपाशं सुप्रपुरुषं प्रागुक्तशिरस्कं ध्यात्वा तत्पुरुषं उज्जानकं ध्यायेत् कथं
भूते अष्टाश्रव्ये शं अष्टाश्रिनौ शाभागाय सिन्धुतयले अष्टमर्थः चेत्त्रयमाणा कृक
लामरूपे वास्तु पुरुषं प्रकल्प्य ततो अष्टाविंशतिधा कुर्यात् एवं अष्टाश्रव्ये शं प्रक
ल्प्य पुच्छान्मकाणां अग्रेण्डुसमितलवान् सप्तदशभागान् विहाय त्यक्त्वा अग्र
गस्तदग्रगोभागो नाभिः इतो नाभेः सकाशात् वामेवामभागे लवमितो एवनेत् अ
नेतरं अष्टमभिः सरयेत् तथा च वस्तु शंभुः सुत्राभितिशिलान्यासस्तं भस्माद्रोपागत
या एवं मदतिणयोर्मथ्ये कुर्यादित्याह कश्यप इति नारदः नभस्यादिषु मांसेषु विषुवि
षुपयाक्रमे एवोदितिकशिगवामयाश्वशायी मदतिणमिति तथा च शिल्पशा

सुखे वास्तोः शिरसि पुच्छे च पादौ च सुखतः आयुः कामः खने नैव कामः कुतौ खनिः
शुभा वास्तु क्षेत्रमाणां च कल्पयित्वा सद्यः मर्के कुतौ यातं विधाया दौशावाणैः सर
येन्न त इति तच्चावलल्लः न्येदृश शिवो भागे स्ये सन्नदशा शकाः मथेना भिविजानी
यात्तत्र शोकं प्रतीहयेत् अशिरस्याशिर्येयत्र वास्तोस्तज्ञायेत्कदैः दैर्धवा विरुत्तित
त्रुत्ताहो शिवमिती १८ प्रकानिति अथ शोकं कृत्वा समाह नाकाले त्रविधेय उक्त
रुजोग्राप्तिद्व २५ विंशा २० स्या १६ इः कृत १२ सोऽयं गुलकसि भाग चतुरस्राहा कान
सकः कं वत्पल्लु लमूह यात्त गुगले संस्पृश्य विधादि कोरे लोसुत्र वदपिने न रचयेत्तद
यभिनेः शिला ११ अत्र कुतिसुले नानरः शोकः काले मुहूर्त समये नियेयः सकियन्य
माणा इत्यपत्ता यान् मानमाह अयाति पात्सका शाते वर्णयत्नेन सिद्ध २५ विंशा
२० स्या १६ इः कृत १२ सोऽयं गुलकाः विधेयः पति सापनीयः एतदुक्तं भवति विमे
ण सिद्धं सोऽयं गुलकश्चतुर्विंशा गुलो नियेयः द्वात्रिंशो विंशा गुलः त्रैशेन अस्या
१६ गुलः सोऽयं गुलः पतुदेण अहः कृतं सोऽयं गुलो द्वादशो गुलो नियेय इत्यर्थः किं
लक्षणाः ना उक्ततरजः शासोक्त हती त्रवः पुनः किं लक्षणाः विभाग चतुरस्राहा सका

सिद्धः यमिर्नतत्रैसर्वभाजेषु गंतव्यमित्यभावः इत्याभिजिह्वन्ता एतत्काले वाह वै
 येति वैचस्यत्र सायाहृतस्योत्पत्त्यादः चतुर्थं चराणः अत्रागस्त्यस्य प्रायस्त्रिंशोऽंशः प
 यमः पंचदश्यांशः एतन्मासोभिजिह्वान्ता प्रोभिजित् यामिदक्षिणीदिशि विना स
 र्वदित्यफलदः चणोपि प्रभिजित् नृहर्तोपि यामो विफलदः यात्रकाणां अभिष्टफल
 दोनभवेदित्यर्थः अथात्र दाह एकाकैंद्रयनानुकूलमनिशभेदे दिवा रात्रयोर्भौमिषा
 क शनिचंद्रयोर्गतमया क यश्चात्तु गुर्वोर्हितं भृग्वर्काश्च दगर्कभातृकभमनैः ० स्त
 ॥ हृदि २ सप्ता ० इत्यस्मै ३ गा इ भौविडुलोनयोनं गृमने श्रीदेवलोत्पादितं ॥ अर्क
 ॥ अदंडश्च तयो रयनैश्चैकैंद्रयनं एकैव ततश्चैकैंद्रयने च ततया तस्यानुकूलगते गमनं
 च अनिशोदितं स्यात् भेदे सति दिवा रात्रयोः क्रमेण शस्ते स्यात् अथमर्थः सूर्यो दिनस्वा
 मि चंद्रो रात्रिस्वामी द्वौ चेदुत्तरायणे स्यातीत दाहर्निशोद गमने शस्ते द्वौ चेदक्षिणा
 यत्ने भवतस्तदाहर्निशोदक्षिणगमने शस्ते भेदश्चैव रविचंद्रयो रयनभेदे सति दिवा स
 र्यायनदिशो भति गमने शस्ते रात्रौ चंद्रायनदिशो भति गमने शस्ते स्यात् अर्थादन्य
 यानशस्ते स्यात् अत्राचीउत्तरसंवेधिनी यतोचोदक्षिणसंवेधिनी ज्ञेया तस्यापदा

तत्रै सर्वदित्तगमनेऽभिमित्यर्थः अथावश्यकविशेषायावदमाह अथावश्यकेऽ
 ति आवश्यकेऽकृतेऽतिनिमित्तैः अनिष्टैः यदि स्यादिति निमित्तैः पूर्वैः नदत्रैस्त
 स्पीदिशितदात्रजेत् नदाकदा यदि न जायेत गलधिर्भवेत् निताशायो निजगमव
 दिशापीरहीगलधिः इहलग्रत्ताभः स्यात् इहलग्रं नद्व्यमाहलत्तां नययोक्तं
 णसेपत्रं यदा स्यात्तदा गच्छेदित्यर्थः नावेत्रैत्यर्थसिद्धे किं कृत्वा मूलभेदिना सर्वैकं
 लनतत्रैत्यक्ता मूलनदत्रैमतिनिजाशेषांगलध्यावपिनगच्छेदित्यर्थः अथान्यदाह
 मिश्राव्यक्रवभेदिनादिमलवेत्तीतोऽद्वितीयतिभेदित्प्रैर्नक्तमशोऽसद्व्यवहारभेदावित्रिभा
 गेष्विपात श्रुत्यर्केऽप्यस्योपपन्ननियमो वैश्वीत्यपादः अवस्थितं शास्त्रभिजिहमेसफ
 वदोयामीविनापित्तणः १५ दिवादिमलवेविधातिभक्तस्य दिनस्यायं शमिप्राये
 साधारणैर्नदत्रै क्रवभेषु नदयात् नगच्छेत् द्वितीयेभागेऽतीतोः अतिमेत्तृतीयेभा
 गेति प्रैर्नदत्रैर्नदयात् अथरात्रि विभागेषु क्रमशोऽसद्व्यवहारभेदेन दयात् रात्रः प्रथमे
 भागेऽसद्व्यवहारः द्वितीयेभागेऽयः तृतीयेभागेऽवर्तभेदेन दयात् अत्रविशेषमाह श्रुती
 ति श्रुत्यर्केऽप्यस्योपपन्ननियमोऽतिः अवस्थाः अर्कोऽहस्तः इन्द्रः पुष्यः मृगः

नेतव्यानि तत्राचवास्तुशास्त्रे श्रीमणीरोहिणीशारेकसर्गाश्चसरलाः शुभाः प्लेगरो
 अशालाख्यास्तालाजंनकशशिपाः चंदनाशोकवदरीमभूकाशुकदेवकाः प्रशस्ताश्च
 शमीनिंबविल्वचर्मगदशंतिके गदहेकासंसमंशुसुस्निदेविषमंशुभमिति नारदः
 सतोदुंबरवृताख्यानिंबस्तुदिविभीतकः भग्याकंदकिनोदृतावदाश्वत्थकपिथ
 काः अगस्तिशिशतालाख्यास्तितिडिकाश्चनिंदिताः अन्येवगृहनिर्माणेयोजनीयाः स
 दाडुमाशति तत्राचवराहः पितृवनमार्गसुरालयवल्लीकोयानतायसाश्चमजा वै
 न्यसगित्येगमेभवाश्चवदसिकृतोयाश्च कुंजानजातवल्लीनिपीडितावजुमारुतोय
 वृता स्वपतितहस्तिनिपीडितशुक्लाग्रिसुहृमधुनिलयाः तस्मैवर्जपितव्याः शुभराः
 पुःस्त्रिपथचक्रसमफलाः सरदारुचंदनसमामधुकतावः शुभादिजातीनां सत्रस्या
 रसाश्चयस्तादिरवित्वाहृदिकराः वैश्यानांजीवादिरेकसिंदूरकंस्पदनाश्चशुभ
 फलदा तिडककेसरसरलाजंनोस्पशालाश्चशुद्राणां सर्वेषांवाशस्तासर्वहृता
 निंदितापेवेति व्यासोपि अरन्यवेरन्यस्मिन्नेदारुनैवान्यस्मिन्प्रयोजयेत् नतत्रव
 तेकर्तावसत्रपिनजीवति समरगणे रसेकालोहपाषाणस्तिकाजीर्णमायमं

गोपनीयं बुधैः प्रोक्तं चारुत्वं न गृह्यते शार्दूलः नूतने नूतने काहे जीर्णे जीर्णे प्रपा
ति जीर्णे च नूतने काहे जीर्णे नूतने प्रभमिति वृत्तच्छेद न प्रार्थना ग्रंथांतरे उक्ताः
नीरुभूतानि वसंतितानि बलिं गृहीतानि विधिवत् पुक्ते अथ प्रवासं परिकल्पयेत्तत्तमे
तान्यथ न मोक्षते भवति अथ संभ्रमं संभ्रमं न गृह्णात् विस्तारेति विस्तारस्य अहिल
योदशांशः तेन स न्वितैः युक्तैः कृतः करैः सुतदंस्तैस्तैः समाने ग्रहो यं विदुर्मनय
पथाहारः तथा च रत्नकोशे विस्तारयोदशांशः स च तदंस्तो भवेद्गृहीतः प्राप्यति तथा
स्तन्यः नात्युद्धितं नातिनीचं कुयोः संप्रयणरुचीति अथ मुह्यपृष्ठान्तकस्यात्तदंस्तो
दिशिकर्तव्यमित्याह स्नानाग्निस्यपि वसुभोजनपशुद्वयामगौकस्थितिं सर्वादीनल
मीशितदिशि परे वा पौरयासूत्रकं आत्ये शक्तिभूयो यथा रुचि परे ये ह स्पष्टे पर ये बुल
खलस्तिकां पितृपदमहालनात्पदिरे १२ स्नानं पसिद्धं अग्निः पसिद्धः स्वपि शयने व
स्नाति पसिद्धानि भोजनं पसिद्धं पशवोगवा दयः दद्यात्तिसर्वाणां दयः अथ देवाः प
षांशोकांसि गृह्णाति तेषां चित्तिः स्थापने सर्वादी दिशिक्रमेण कार्यं तथा हारः तथा च
नारदः स्नानागारे दिशि प्राच्याग्नेयाच नालयं याम्यायां शयनागारे नैक्यावस

अथ केतुकेतुली

अथ यं गुरुकुडली श्यमेव गुरुपताकी ॥

सू उ. भारे. अ	सुहृत्तविना.	सू मं केचं उ	गु सु श रा
के भराणी	खानी के	हो आहो उ	सा जे उ श रे
बु क. रो. मृग	विशालाचं	रो पु म ह वि	मू प्र पू अ
मं आर. पुन. पु	रा प्र. पा. उ.	मृ पु पू नि अ	पू थ उ म
कुके आहोपा	पा. अ के		
वृ म. पू. का.	अवण पाथ		
उ. का	निशतेना. पू		

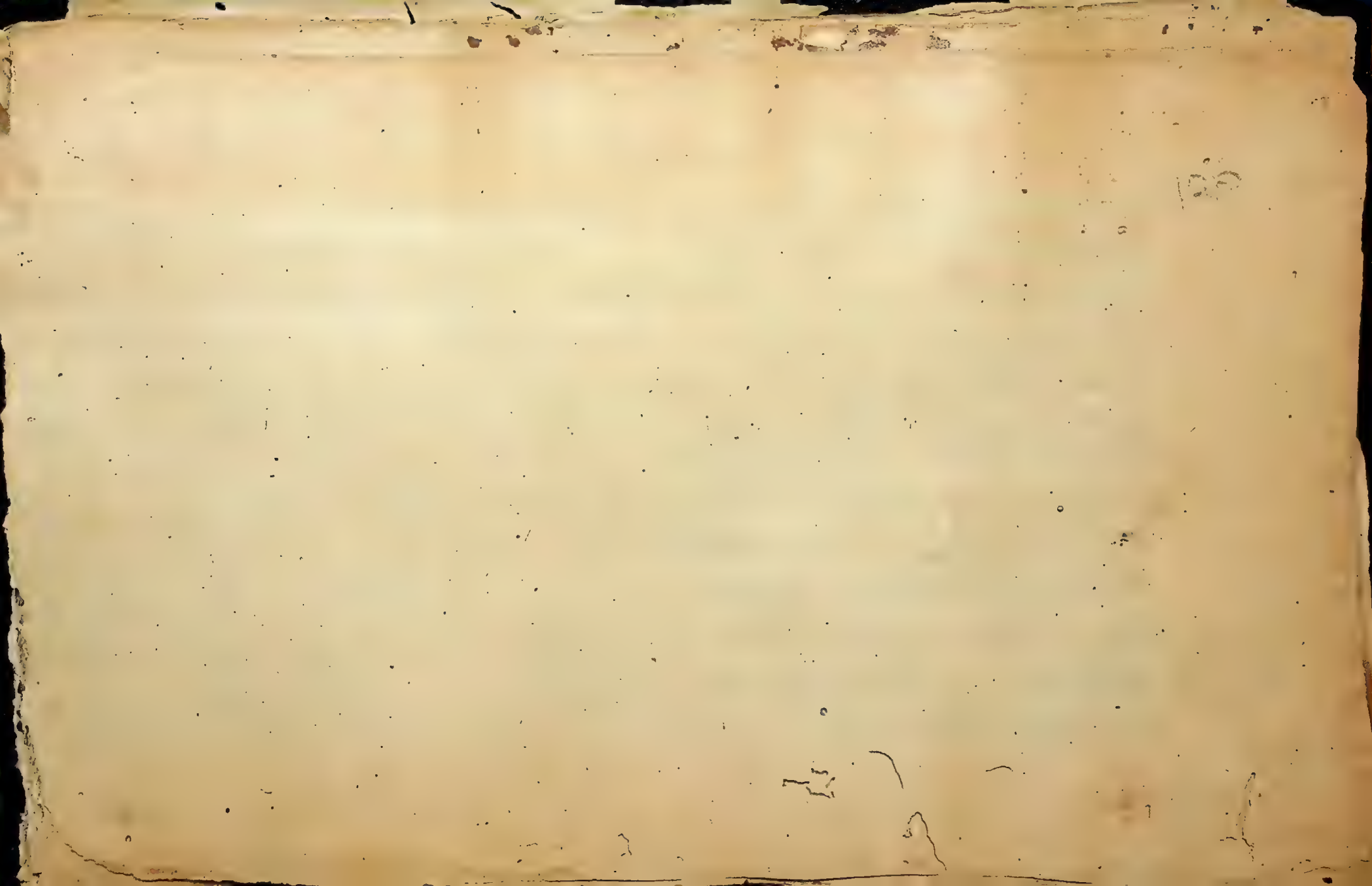
मरणोत्तरवक्तयेनात्र।
 कार्योविचारणा ५२।
 स्थानत्रयेयदास्यस्यर्था।
 दौष्ट्यसेपुते अवशंभव
 तौत्वेवतस्मिन्वर्धभवेत्सरा

अथेपि मृगगले वयेवर्षसमदवे अथेचोतर्गनेवैवमरणोचनसंशयः ५४
 यदौष्ट्यदयेप्राप्तेकजन्मोतेभवेयदि प्राक्तन्यागोभवेत्तस्यवर्धवैपापसेपु
 ते ५५ अथदयेकजन्मोतेचोतर्गनेवर्षसमदवे वर्धेयामरणोत्तस्यवर्धेपापसे
 पुते ५६ अथदयेचापिबर्धवैपापसेपुते द्वितीयसमसेयोगेमरणोत्त।
 विनिश्चिते ५७ अथमेवितयेपुनमेतेवर्धयसेदिते वर्धःसक्तेपारोनामशुभ

[illegible]

यत्त यदायमलेमार्तैरुपगमउद्गतैरुदयशान्तैरुजयतसर्वोक्तैर्वर्णास्तु ३ अथैतदुंयोगीकरणा
यै नथमार्थना एवंवाक्यार्थमिति स्वभवे ॥ इतिमहर्तैमार्तैरुदयाव्यासमासा आसीत्साम
गोरनामनगरे श्रीकौशिकस्यान्येः तैनावाजसनीयैरुजवरगोमाथ्यैर्दीर्घायाग्राणि कस
स्तन्नयः अतिस्मृतिविदामग्रेसुरेज्योहरिस्तत्पुत्रः अतिविन्नदात्मजवरः नैत्ताग्रिहोत्री
गुरुः १ तत्पुत्रस्तदनृशत्रपिषाणनारायणप्रायशामेशिभगोछयानिजकृतग्रंथ
मलीकोप्सुहा चक्रेस्योक्तप्रापयेयकृतयेषोथ्यंरुक्तैर्बुधैर्माहृतस्यविलोकथाष्टमपि
तेकुप्येतिनोसज्जनाः २ सखामिधिपुरुषार्थत्वा १५ १५ समाभिः समाभिः पारिमित
काकरकालेभातमार्तैरुदीको लिखतिपठतिदिमः सौत्रभूयाद्विद्योसखनिधिपुरुषा
र्थत्वा मावान्समावान् ३ इतिस्मृकनमहर्तैमार्तैरुदीकामार्तैरुवद्वभासमासा ॥

लिखतेपेरितदामोदरकौलकाशमीरी ॥ संवत् १५०६ ॥
सुभदिनसमाप्तम् ॥



यः स एषा पुनः शत १५. हत्रवम. मार्तरेण पदतिनः सविशस्यः वहायः सविधनभक्त्यपुत्र
मित्रान् संप्राप्नोत्यविकलधीश्वरीर्यसिद्धिं १५. स एषा पुनः शत १५. तन्मित्रानि हत्रानितैर्नि
वहः कृतोयं मार्तरेण स्तमेन मार्तरेण नरः पदतिविश्वस्योभवति न केवलं विश्वस्योभव
ति अपितु बह्वयुः स एषा पुनः मित्रपुत्रभक्त्या न संप्राप्नोति मुहूर्तदानात्साधितकार्यस्य विश्व
स्योभवतीति पुक्ते न नानां यथार्थमुहूर्तदानात्कार्यसिद्धिलक्षणजनितपुण्येन बह्व
पुण्यदीनि संप्राप्नोति पुक्ते तयोश्च विकलधीर्भवति न विकलधीर्बुद्धिर्यस्येति तथा अत्र
मुहूर्तमार्तरेण यत् गर्भाधानादिकमुहूर्तत्रान्यबह्वसिद्धिनां यथानयेत्तदा विकलधीर्
पुक्ते अतएव तीर्थसिद्धेः प्राप्नोतीति तीर्थशास्त्रे तस्य सिद्धिस्तु अल्पयुगेन बह्वर्थसिद्धेः य
दा तीर्थं गुरुस्तस्य सिद्धिः शास्त्रोपदेशलक्षणा यदा तीर्थयागः तेन कृत्वा यासां वादिल
क्षणा सिद्धिः तां संप्राप्नोतीति तीर्थशास्त्रे धर्मोपायो याथायमंत्रिषु पितृविश्वः
प्रयुज्येयस्याधिपमनुष्ठानं अकेदमभितेवर्षे १५१. १ शालिवाहनजन्मतः कृतस्तप
सि मार्तरेण यमलेन यद्वह्मः १५१. शालिवाहनजन्मतः अकेदमभितेवर्षे न पर्वसमा
पि मार्तरेण मुहूर्तमार्तरेण कृतः नामैकदेशे ग्रहस्तेनामग्रहाणं अये मुहूर्तमार्तरेण अतिशयेन

Handwritten text along the left margin, possibly a title or index, written in Devanagari script.

Handwritten symbol or character, possibly a stylized 'X' or a specific Devanagari character.

1-4-18

123

Handwritten text, possibly a signature or date, written in Devanagari script.



सर्वित्तो
म्यः सेव्यः

कृष्ण

कोमार्त्तेश्वरस्यो ३ यमाकल्पमेतेन दीव्यादिप्राप्तये प्रमद ३ इहा सितयत्संबेधाभिधे
 योजनानुच्यते यात्रासादिविनिः सतं वेदांगमिति वेधः उक्तं च नारदमुनिना स्वसंहिता
 वेदस्य निर्मलं च तत्त्वमितिः प्राप्नुमन्नुत्तमं अस्मिन्नास्य सवेधो वेदांगमिति धातुत्तरति
 नपुक्ते सर्ववाक्यार्थमादाय प्रयोगं रचितो लकारिति त्याज्यनलजयनं लग्रगोचरगभाषा
 दिसेस्कार विवाहाप्याधानुवाक्यप्राप्तमिच्छानभ्यायपरद्वीयहोचरसंक्राति कथनम
 प्रये तथा च नारदः आभिधेयं च जगतः शुभाशुभविरुपाणामिति अस्म्ययोजने सद्भूतना
 कार्यसाधने अस्म्यसम्यक्ज्ञानान्मोक्षावाप्तिरिति वा किमेभिरुक्तैरित्यत्रोक्तं तेनानां से
 आभिधेयमयोजनकथनाद्व्यसंभवति जायते उक्तं च सिद्धिः श्रोतृप्रवर्तनीनां वेधकथना
 तः तस्मान्न सर्वेषु प्राप्तेषु संवेधः सर्वमुच्यते किमेवात्राभिधेयं स्यादिति प्रहस्तकेनचि
 यदित्युच्यते तस्यैकलेन न्यूनं न इवेत सर्वस्यैवादिशामस्य कर्मणा वापि कस्यचित
 वित्तयोजनेनोक्तं तावत्केन न गत्यत इति ३ इहा सैकस्याधिकार इति प्रोच्यते द्विजस्य च
 दांगत्वात् एतः सद्भूतो वेदादिजैरेवाध्यायनीयो ज्ञातव्यश्च तथा चोक्तं भास्कराय सिद्धो तशि
 भातो तस्माद्विजैरेव ध्यायनीयमेव पुणोपरहस्ये परमं पवित्रं योज्याति संवेदनरः समस्य गंधमा

सं

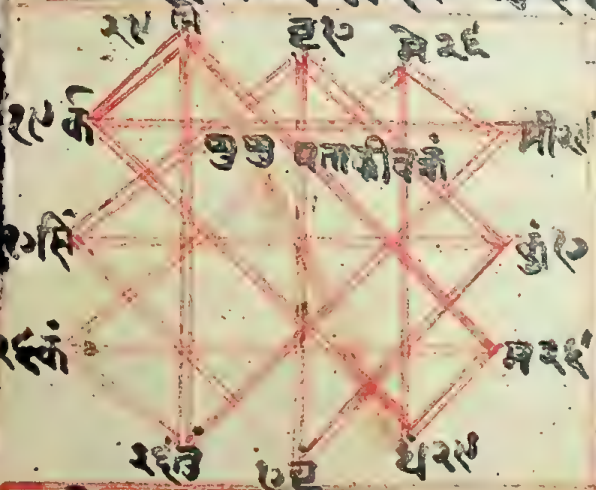
मातान्तमतेयप्रायेति सिद्धास्तावकास्तारोभेसर्वोरेखादिदोषेणाधमेनारिपिवाहनातिशा
तामसर्वोरेभेद्यंतसर्वप्रानौसत्योपमैतापापमपवदतीति युतिस्तिद्वयमेजनमास्याय स्व
नरेदोहद्वयवाशितिक्रमिलिमावृण्यस्यनिः प्रहृष्टपरिसमातयेमंगलमावरेति तस्मा
माध्यंदिनीयोर्वत्तातानामयतानामयताकृपावाप्तमिति न्येतिः शास्त्रमोहितास्केपेचि
पुंरपोषमत्तहोयप्रांतयेप्रभिमत्तदेवतानमस्कारलज्जामंगलसर्वकंयंपकराणम
तोमहर्षिणाह सिद्धयोज्यमितमिर्देवक्रमेवो श्रीविसंविद्यतिवराभ्युत्थानं व
विबुधसुदैलचुमहर्षेसगममहेतनोमिसिद्धौ १ सिद्धरेताउत्तीमिनेपोभायमाने
वक्रगजाभने प्रबोसरस्तौ श्रीविसंविद्धं विपतिवराभ्युत्थानं गुरुजिगरुन
मोपदेष्टुनप्राप्त्यनमस्कृताः इनायापानोमहर्षेमातंज्ञेनामयेपंतनोभिविस्तारया
किमर्थेसिद्धौ कार्यसाधनाय पुनः किमर्थविबुधसुदै पंडितहर्षाय हर्षकाराणेवि
षाणदोषाणाह किलत्ताणमहर्षेमातंज्ञेसुं अतिशयेनात्ये अत्यवदुर्षभावाप्रांका
पोषाणदोषापरिहरिति पुनः किलत्ताणवदुर्ष अर्थवदुर्ले अत्यग्रेयेवकथेदुर्वीधप्रांका
हरति पुनः किलत्ताण सुगमे प्रकलार्थमिति अथनानामहर्षेनिवत्तस्तावत्तुभेक

129

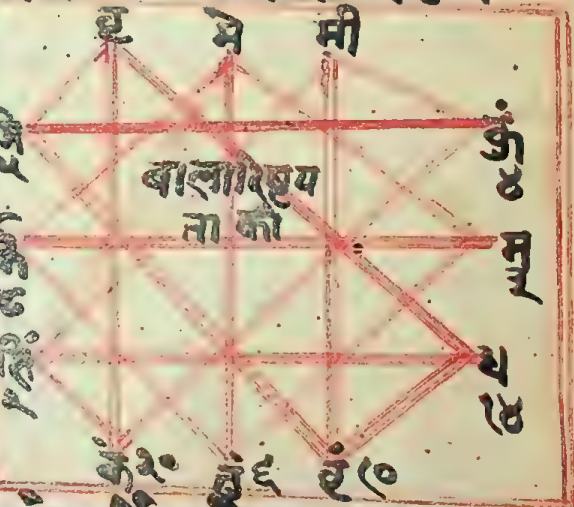
ॐ श्रीगणेशायनमः ॐ हरे देव नमस्तु त्वगोपालं कलदेव नमः श्रीप्रजाप
तिदासे नमः कियते प्रयत्नः १ नवग्रहा नमस्तु त्वमथा देवी सरस्वती प्रणि
पत्यगुरुं किंचिद्विद्योतिर्गुणैव रामदे २ सदैव कलजानेन परिहृतः कृतो मया
ज्योतिर्विद्वत्सर्वं पुत्रास्तु गोपविशेषतः ३ वराहग्रहस्तु ज्ञेय किंचिद्विद्वि
यते मया ज्योतिर्विद्वत्प्रयत्नं त्वत्प्राणां हविचारकाः ४ पंचशराभिधानं च
प्रयत्नं निधनं संप्रयत्नं किंचिद्विद्वत्प्राणां हविचारकाः ५ ज्योतिर्विद्वि
पुत्राः सर्वैः कृतं निर्णयविस्तारं तन्नादिव्यपयं तं राधाचक्रं वदस्यते ६ धर्म
कर्मसात्विकः संध्यादिस्तवांथवान् तत्र उद्योगमतो न लयंति दृष्टाव
या श्रयास्यमात्रं जीवे विचार्यते शुभाशुभं न विद्यंति यदा देवानो भुंक्ते रि
शभाशुभं ८ बालस्य न लयमात्रं तन्नादिव्यपयं तं राधाचक्रं वदस्यते

प्रायश्चित्तविधिर्नयेत् ॥ चतुर्विंशतिवर्षाणि यावद्भवेत्ति नन्मतः तावदिष्टे
 विधातव्यमायुर्द्वयं विहितं येत् ॥ उभयैस्त्वात्रयं होतृत्वं निर्यग्रेत्यात्रयंतया वेधं
 निर्यक्रमादेवेष्टाभ्यां द्वाभ्यां परस्परं ॥ पद्वेत्तास्तसमा लेट्यापताकीवेधनि।
 त्तयः रव्यादिग्रहवेधेन नन्मादिष्टं विधीयते ॥ तत्र वर्गोऽस्मिन्तः तदेष्टितयेवेध।
 निश्चयः ग्रहद्वानेविचारेच प्रसेमेमेष्टनिश्चिते ॥ वेदादिष्वेकदानेषु मध्येमेष्टे।
 विनिर्दिष्टोत्त कलशादेष्टयंतमेकोदेयः कनिश्चिते वेदेषु च ॥ नविं० दत्ता
 वक्त० ॥ ८८ समये ॥ तथा ॥ भवनेषु गले चैव दशा ॥ देयं त्रयैव च लयेवास।
 त्मावेवासेदतिगोप्रहमेष्टे ॥ देहेष्टेयं शिखोरिष्टे दिनमासे च हायने दंश।
 धिषा नार मेष्वादिनाम विज्ञानिग्रहयुक्तानि कारयेत् एकमेवास्थिते चिदे
 वितयेवेधनिश्चयः ॥ ग्रंथोत्तरापेचाष्टयुगलं शिखोर्ले ॥ दि० ति० ॥ वक्ति ३

सागराः ४ कुलीगर्भकयातेनवर्षमासादिर्भवेत् ॥ लग्नसदृशपतिना
 यदिवेधोभवेदिह तदैववेधोत्तानयोनामासदैः कदाचन १८ रविदन्तजवुध।



कुलीगर्भकयातेनवर्षमासादिर्भवेत् ॥
 नयविदन्तजवुधः कु
 मय सगुगगिरविदेत्याउ
 कभौमार्कदैत्याः शानिकुज
 विदेत्याभंजतेदंडे १० आदि
 ययविदेदेयाः रविचित्तवुध



चंद्राश्वेदसौरीज्यभौमाः कुजविशितसौम्याः सौम्यचंद्राकिर्जीवाः गुरुका
 नयविशुकाशुसौम्येउमेदाः शानिगुरुकुजसर्पादेनायारजयो १८ लग्नसदृ

नवमीचतुर्दशः सविमपुमी मदनस्योदशी यतान् चंद्रभाषः कर्कशः पाथो
शादिकं पुनैव निगदितं यदोषो अनया यमकरात्तः तैत्थका अचरत्तया एषाह
शास्त्रोद्दीशां कानके पितृरहितैः सर्वमैमैजिवे पोवेदेशे वलायेन रुशित कुन।
चिन संतका वेदयास्यः सत्तासां शेषु सोम्या मुतिपतिरपि चेत केदकोणा स्थितास्य
देवा विवेदार्थवेत्तापु मारुपनवानत्र संदेतसेवी २५ सप्त उक्तं च मया च मराणीन्ने
विषा विषाया वैवकनिका नतात्रयं च केमात्तैर्न ग्राह्यं वतवेधने इति कस्मिन्मतिवेदे
मोवेदयतौ ते बुधे वलाये सति स्थानादिवलमस्य हे सति नेके वेदेषाः इत्येत्ताया
माह गुरुमिन कुजवित संतकाः क्रमादेदयाः स्युः गुरुर्कवेदस्य सितः शुक्रोप
तुर्वेदस्य कुजो भौमः सामवेदस्य विदुषो यववेदस्य यतिगिर्यः अथ लश गोच
माह स्वर्लोचां शेषु सोम्या इति सोम्यः सोम्यसभां शेवर्तमानाः क्रतियनि रपि वेद
यतिरपि सोम्यसभां शेवर्तमानं ये यदिके दकोणा स्थितास्य सदा वाग्विबल्य चारी वेदा
यवेत्ता स्यात् न केवलं वेदार्थवेत्ता स्यात् अपितु गुरुपुनवा स्यात् अत्र केदत्रिको
मंदशानो सति अन्यसेवी अन्यजसेवकः स्यात् तस्मात् केदकोणोपानिर्नभावितयाः

कैवर्षेण केन्द्रस्थितेन नक्षत्रेण सद्यः विद्यमानेन वेदाभासीपत्ना कृतकर्ता
नीलमेव को भवति सप्तमे गणनाद तदंशकालेन ये विद्यमाने नक्षत्राः सप्त ६ गेदे
सितोन्ने १२ सर्वे गेदे ८ वदन्ताः कृतनक्षत्राणां सप्त उच्चैर्दुर्गे विद्याभोग्यकाले
चरहरिजमुत्तराशास्त्रादीनेनौ नक्षत्रेण गणनेन विद्यमाने विधिवत्तज्जपित्वा भवेत् २०
चन्द्रकलाविलस्येति शिषिततनुकाः सप्त गेदे सितः शुक्रः शोभेत्सप्तमे सितोन्ने सप्त
सर्वे गेदे रंभे अष्टमं सप्तमे एते सप्तमे वदन्ताः सप्तमारका भवन्ति कृतकविदन्त्यलगा
भावेतनुगः लग्नगर्भोपविशेत् स्यात् उक्तं मौनियस्ये शुभदो वलवान्भावनं
प्रगोदशमस्तथा सर्वशाखाधिपयोग्यमाना सर्वे सप्तमे वदन्ते सर्वशाखाधिपयोग्यः
केविद्वर्गमहर्षयः तस्माद्भूतानां भावेतनुगस्योक्तः यथा स्यात् इति उच्चैर्दुर्गे एकै
मुनयः उच्चैर्दुर्गे उच्चैर्दुर्गे चन्द्रस्तनुगः अष्टमं सितवदन्ति तदा सप्त चन्द्रोदयेभिः प्रसक्तः स्या
त्तपयोगी सितेनरे सितेपते भवेत्तन्नास्वभेतं गोविशोक्तः अस्यायः सितेनरे कृतस्य
ते चन्द्रोदये चन्द्रपुङ्गवसतिवती अभिशास्तः स्यात् तपयोगी च स्यात् अभिशास्तो
नाममिष्याभिशास्तः मिष्याभिशास्ती अनेनेदं पातकं कृतमिति ये लोकामिष्यावदं

134

२५

नितसञ्जीवशास्त्रः सर्वविधः स्फुरित्यर्थः तन्मयेगीयारिनिष्कल्पपक्षे लक्षणस्य वेदफलमुक्ते
 धर्मोपदेयभवेद्यत्नेनार्थस्य प्रयोजनः पुनः संस्कारविषयं वृत्तिर्भाति यतः कृत्वापक्षे
 धर्मवर्धनप्रत्ययवेदफलमुक्तम् न स्यादिति वाच्यं भवति पुनः संस्कारस्य त्वकर्मलोपभ
 वात् सञ्जावपिसंस्कारो विहितो न स्यात् अथमवतर्कस्य सर्वव्यपारि दिवैव सर्वार्थः
 भादितो न गच्छेत् अतः कायत्वादिदेवचनं पुनः संस्कारविषयं वृत्तिर्भाति पुनः संस्कार
 विहितानि धर्मशास्त्रमसिद्धानि गच्छेत् शब्दकालस्य लक्षणयो विषयत्वगोचरसिध्दना
 त्तकर्मगच्छेदसिध्दताः शब्दगच्छेदमोमाः सर्वव्यपारिद्विचोक्तकैदयाः शुभाशुभा
 सर्वतत्त्वकालरति अत्र तृतीयस्य सूर्यस्य राविगतत्वस्य संभवः नारदेन तत्त्वप्रत्य
 यो निर्दिष्टयव तदाक्यमेवं सौम्यस्योपि प्रीतो अथ विनोपदिलग्रगः तत्त्वो
 निष्पिण्डनिःस्य सततं तत्त्वपदो गितमिति अत्र तत्त्वप्रत्ययस्य सर्ववत् अथ विचारं भवतां दे
 नार विद्यामौज्जककालेति सौम्योर्ध्वमौज्जककाले विद्यामभ्येत सौम्यार्थमुक्तः
 सौम्यकः सत्त्वमौकालश्च तत्त्वविद्यावेदं शारभेत सौम्योर्ध्वमौज्जककाले विद्यामभ्येत सौम्यार्थमुक्तः
 अधिकारः सूचितः किं कृत्वा गच्छेत् शिरोमयि सरस्वतीमपि विधिवत् विष्णुकर्मार्गोपस

३५

अथ

शुद्धः

अथ मुनयः तथा सप्रदे शुद्धाणां राजपुत्राणां मौल्यभावे सवेधने मौजीवधोक्तिया
तौ कार्यभौमविनेविनेति तन्मयनाहः क्षुरिकावेधनं वक्ष्ये न्यायिणी करारज्ञान
सववाहोक्तेशुमासेषु मुक्तयत्नेषु नलागे जीवेयुक्तेषु भूपुत्रेव दत्तावलाविते मौजी
वेधत्तेति यिषु कुजवर्जितो सरे तौ चीनया प्रके कर्तारमोदयवर्जिते शुद्धेहमेविधो
सप्रसहसांन्यविवर्जिते धनविकोणकंदस्यैः अभैस्त्रायारिगैः परैः क्षुरिकावेधनेका
मिर्मर्चयितासगानपितृन् अर्चयेत्क्षुरिकां सम्यग्देवतानां वसेतिथौ ततः सलग्रेव श्री
गाल्कदोललक्षणसंपुत्तौ तस्यां स्तुलनामेवत्येयदुक्तेत्रलक्षणपुत्रा संमितेक्षुरिकां पा
मविस्तारेनेवताउयेत् भानितेगजसंख्येचत्रंगुलान्परिकल्पयेत् शेषेचैवफलैवत्येध
जायेधनवान्भवेत् भूमायेमराणामिहेजपः सायेतिरोगवान् धनलाभोहयेत्येतेदुःखी
भवतिगर्दभे गजायेत्येतसंशीतिधौलेविनाशनमिति सर्वत्रत्याभ्यप्रकरणादिविलो
को अस्मिन्नकरणेकावेधत्तेविनासकाणि सग्यरावृत्तानि अतिस्वाक्तमहत्तमात्ते
दृष्टीकायोमार्तेदवल्लभायां गर्भाधानादिसेस्कारप्रकरणे अथविवाहप्रकरणां विव
धभूतावतचरितेगणविचारं च द्वादशभिर्वैतैराह शुद्धांगोत्रकुल्यदिभिर्गणपुताकातां

चोदहेदुर्गोनिचमभोनिखेवरगमः कहेवनामोदकान्त सर्गायायलितोयथोत्रमंशे
ह १२ धर्मगोचंभुमवर्गोदिभमवर्गोद्विभमवर्गोतमः स्याद्भुमः २५ अतः परम
अयं येसर्वाणि साईलविज्जीहितानि वरः गोचकुलदिभिः शुद्धीकानां कामिनीयांक
न्याउहाहेन विवाहेन चकाराह गोचोवविधोभयः गोचउदियेयंनरातत्तानव्या क
लमपिसप्तमीपंचमीनिर्लपमपि गतहयंयुगानरातत्तात्ता अन्यत्रावलोकयेत् अ
ययथोत्रंवलितंवहितक्रममाह वर्गाइति वर्गाः १ वश्यः २ भं ३ योनिः ४ खेचराः ५
शिलाः ६ कहे ७ नाली ८ क्रमाहर्गोयायथोत्रंवलिनःसुः शुद्धीदुर्ध १२ यथाव
भादिकं गुणोययथोत्रं तत्राद्योवर्गं लक्षणमाह सप्तमीनमकाशात विप्रमुखा
गामाणादयोवर्गाः पुनः पुनर्गोचमात्रेयः नयथा मोनोवालाणाः मेघंलवियः ह्योवे
त्यः मिथुनःशुद्धः पुनःकर्कोष्ठाहाराः सिंहःलवियः उत्पदि उरास्मिनराशिमेलेव
मोतमोवरः शुभंस्यात् कंन्यायेत्तयावर्गंमोवरः शुभः स्यात् नान्यथेत्यर्थोत्सिद्धे अ
पहताहेनवश्यमाह नभस्याजलनावशाविहरयेवश्याविकैर्गोहरेरस्यालि नेचु
गोनरभ्रहरयेनेहाः सूरन्यजानातभेगाएक ६ हतेमिथस्य ३ ५ प्रागः ५ शोषनस

काचिभूः काचिभोमितः सुवकभमेवास्तुभकस्योदुगः ३॥ नृत्तगभेर्मववराशं जलजाः
 जलवरीभत्याः तस्यैवविस्मयः सर्ववपुषाः विमलोद्गीः विस्मयेयस्तेनया विहरहिताः
 सर्ववपुषाः इत्यर्थः ह्रीः सिंहस्याविकोर्णवपुषाः कोर्णहृदिकः विमतः कोर्ण
 सर्ववपुषाः विमलोद्गीः विस्मयेयस्तेनया विहरहिताः सर्ववपुषाः इत्यर्थः
 अथानेतरोक्तस्य ह्रीः अलिहृदिको न शुभः वैरी इत्यर्थः बुः मनुष्या राशोः अन्नहरयो
 निष्ठाः सुः अन्नजा जलजाः ह्रीः सिंहः एतेनेहाः मेलनेन कर्तव्यमित्यर्थः अन्यजना
 न अन्यदृश्यभत्यादिकं जनात् तेषां तद्यथा मनुष्याश्च गोवशोभति अन्नपरस्परं
 मित्रत्वेन वदप्रयतेन स्यादनयोर्भले शुभे स्थाने इदमेवं स्नेहजानीयवधुवरयोर्न शुभं
 स्नेहानां गोर्भत्यमित्येवं लोकप्रचारतोपि विचारणीयमित्यर्थः राशिस्वरूपे जातक
 वशात् अवगतं हृदज्जातकं मत्स्योचलौ न मिथुने सगदे सवीणो चापी नरो
 सजयनो मकरो मृगास्यः तौ लीसस्य दहना सवगावकं न्याशोः स्वनामसह
 शाः खचराश्च सर्वे अथ भोगो नीदावपि हतेनैकेनाह भोगोपि इति मिथः परस्परं व
 धुवरयोर्भनत्तत्रेगाणि वधूनत्तज्जात् वरनत्तत्रेगाणि वरनत्तज्जात् वधूनत्तत्रेगाणि ३

सहस्रिक

मेअपिअंक ५ हनेनवभानिनेकार्येअनेअगगाः विरुअपेअभवेतिनदवसत अ
यपोनिमाह अविभादिति अविभात्तकायातभासोननवाणा अवादयोपोन
योभवेति अविवाअविवाः इओहसीभराणाः अविमेयोहसिकायाः अदिः सयो
रोहिएणाः भोगीसयोभगः आनआमी लकसंदरंभनकीवृकभुक माजोरः पुनः
वसाः मेअः प्रसिद्धः पुनस्य आलभक माजोरोहोवायाः लुडरोहोउंदरोमुयाएवा
फाल्गुन्याः मौः काः लिपसभकमहिअचपसुदिहोहोमगोआकविहो विभूक
पिसिंहवानिहोनागाः अमायोभयः गौरुत्रराफाल्गुन्याः कालीमहिपीसस्य
अभकवाअविवायाः महिपीहोवायाः पशुदिहोवाओविशावायाः होमगोअंन
गधाअहोयोहोयोरपि आमूलस्यकविर्वावरः पूर्वाभादायाः होवभूउन्नराया
भिनिताहोयोवधूनकुलौकविर्वावरंअवलास्य सिंहोपनिवायाः वाजिपुत्रः श
ततारकायाः हविः सिंहः पूर्वाभादपदायाः गौरुत्रराभादपदायाः नागोहसीरे
वत्याः अनियोनिमभिधापयोनिवेरमाह सिंहभमहिवाअमोतवनकेमोएव
कीशालगोवाअवधुएणीतिभीरुवरयोः प्रेयोशयोअुयजेनः ३ सिंहसुदभस्य

४५

४५

संवेभं हिंसाजं एवेमहिंसाजं शोतादनकं जाजोमिहं शोतादनकं कोशावि वान
मेसकं गोव्यात्रे वधुफणि नकुलसर्पे शोतिवेरभीरुवरयोः वधुवरयोः मेवेशयोः मेवः
मेवकईशः सापोतयोः सातजोत वज्रवेत अथयइवेरवीवयकुलाव शोशिनानाहमे
तामंशुवुचंरु शमगुमंकोयः कियान्पुरवेमिआलोमदुजेंदवः शानिधितोशत्रुविधो
शिरिपुः मित्रेसुयवुयो कुजस्यविदरः सूर्यदुजोवादिनातस्याकोसुनितोहितोविपुशरिः
शिरिः सितज्ञावरी ३१ मित्राण्यकं कुजेंदवो यभृगुजस्यापीरवीदहिनीमंदतौचशनेः कु
जदुवयोनेष्टाः सिततौहितौ ३२ कियान्मेसमकाशातभानोरपीनामीशाः मेशाः
एतक्रमेणस्यः मंमेगलोमेवस्य शुचक्रौवदस्यइत्यादिस्थहं रवेः सूर्यस्यइज्जकुने
इवोमित्राणि इज्जोगुरुः कुजोभोमः इंदुशुंदः एतमित्राणिसदृदः शानिधितोशत्रु श
निः प्रसिद्धः सितः शुक्रः एतौशत्रुवैरिणो अशोदनेउदासीनः विधोनेरिपुः विधोश्च
दस्यरिपुनांलि सूर्यदुयोमित्रो अन्येउदासीनाः कुजस्यभोमस्यवित बुधोः रिः वैरीसूर्येद
नीवादिनामित्राणि कुजस्यजस्यबुधस्य अकंः सुनितोशुक्रः एतौदोमित्रोविपुश्चदः अरिः
न्येसमा इज्जोः सूर्यः सहस्यतेः सित तौ शुचक्रुयोः एतौशुः निवेष्टेइस्यनिकुलितरी

अन्येसमाः ५

श्री अर्ककृते देवः रविर्भौमर्षिः मित्राणि अने सप्तः धृगः पुनः भूगोर्भूवतीति भृगुभूः तस्य
भृगुभवः शुक्रश्चरवीरस्यैवर्षीयर्षीणो मन्त्रोऽपनिबुधोऽदितौ मित्रे अन्येसमः अथ
गामाह सर्वादातककोत्तरं नीरसः कोत्तरादितौ जातिस्तु चतुर्थादिति मित्रमन्यदस
रदेत्येतेषां स्यान्मतिः १३ स्यादेवासरयोः कलिर्नमरयोर्मध्यं स्योः सौहृदमित्यादि स
मिति सः आदी अंतकं भराती कोरोहिणी अत्रास्ति सः एतन्नक्षत्रं वकं नरि भवति नृगाण
मित्यर्थः अर्को हस्तः अंतरेवती अदितिः पुनर्वसु इत्यः पुष्यः अनिलस्त्यातिः इंदुर्मतः
पुनिश्रवाणः अश्विनी मेघं अनुसया एतन्नक्षत्रं नवकं सर्वदेवे भवति देवगाणामित्य
र्थः अन्यदुर्वर्तितं नक्षत्रं नवकं विजाश्लेषा मूलमया धनिज्ञाने स्यादिति शाखा शततार
मकृतिका असुरेण ते भवति साक्षमगाण मित्यर्थः दैत्यैर्नाम सति भवति देवासरयोः
देवदेत्ययोः कलिः स्यात् अमरयोर्न देवयोर्मध्यं स्यात् सयोर्मले सौहृदे स्यात् अथ
कृतमाह नैसर्गिह्यय १२ कैषह ४ एह सविपत्त वैपुत्रमर्षादके पा १५ पोषेयी वि
विपादिभेकवराणां भिन्नत्वेन एकमेभिर्जांशेकमेतयोर्गोलात्पुनो नादी नृहं नव
१५ दि १५ के हि र्हादशे नैसर्गिह्यभावा नैसर्गिह्यनक्षत्रात् १३ एह सविपत्त मर

एतस्यान्तं त्रैपुत्रमर्थकं केचनार्थकं केचनैव मनवमेवैपुत्रं प्रनयत्यविद्यात् शेषे उर्वरिते
तृतीयैकादशे चतुर्थदशमे उभयमन्तमे एकार्त्वे विविधाश्रयः यनपुत्रपञ्चादयः
स्यः कथं भूतेषां विभेकवराणो विगतं भेकवराणो न तत्रैकवराणो यस्यान्तमात्रास्थिन्न
तत्रैकवराणो कलेः निष्पलं भूयते एकगणौ च भोद्वाह एकभाषेत्यतिप्रदर्शति एक
तस्य चत्वारो भेदाः एकगणिभिन्नं तत्रैकं भिन्नगणिकं एकगणिनस्तत्र भिन्नवराणो ए
किगणिनस्तत्र वराणो चेति चत्वारो भेदास्तत्रैकगणिनस्तत्र वराणो विदितं विभेके चरते
अति अथ भूमेकतेयद्विर्त्तं तं गणैकमेव भिन्नं श्रेयकमेव तयोर्दं योगेण एव गौनादी
नहरं च न अत्र किमपि नावलोक्य भूमिभित्तयः नहरं च न्यमाणां भिन्नं श्रेयकमभि
न्यत्र भवेदेतत्तद्वयमागतं भवति एकत्वं मित्रगणिकं अथैकगणिनस्तत्र भिन्न
वराणो तस्मादेकगणिनस्तत्र वराणो न्यक्ता त्रिभूमेदेषु गणार्थैकं न चितयेत् तत्र ग
णादिदोष्टं सत्यपि भूमेत्यादित्यर्थः उक्तं च तद्वदस्यति वा एकगणौ एव कथिष्ये
एकगणौ नैकमेव गणनादी नहरं च न्यमाणां भिन्नं श्रेयकमेव तयोर्दं योगेण एव गौनादी
रेकनस्तत्र भिन्नयादेषु भावह दंपत्योरेकयादेव वराणो भवमिति अथ ग्राह्य

二

अर्कयोरुक्तः पादोऽप्युक्तारका इत्येकत्राणामुक्तभारयदा आदिमः पुनर्वसः अ
 र्यमाउत्तमापात्तुनीर्षाः आदी अविभक्तविभक्तौ यभिर्नवनचतुरेकनालीभवति या
 योभारणी रंहुर्ममः ईनामंयुमाः निजमवसथा भाग्यरवापात्तुनी वसुभेधनिहाः
 ताहवित्रा अंनुर्वासायाः अविर्बु अंनुर्वासायादयदा यभिर्नवनचतुरेकनाली अन्ये
 रुवर्गितैर्नवनचतुरेकनाली यवतिस्वानाद्योभवति इहविवाहविषयेयकनालीनवके
 द्विभेदयोर्वधवारयोर्नवनचतुरेकनालीनवकेति मीमांस्यात् अथगौतम्यादलितो
 देशेत्तत्रियादीनांनवनचतुरेकनालीनवकेति मीमांस्यात् गौतम्यादलितः गौतम्यादवरी
 तस्याःदलितः दलितोदेशेसर्ववर्गान्नयम्वित्तत्रियादीसर्वदेशेकविदन्म
 कन्यकायाअलाभेसतिपार्षदकनालीहिनापुभास्यामप्यनाली उक्तचरत्नकोशे
 अथनालीअपेधनामप्यनालीअपेधये एहनालीअपेधकन्याप्रियतेनावसंशयः
 समासनेव्यपेशीचेहरवेयविरेणत अथातरभमानेनवर्षेउह्यजायतेति ब्राह्म
 णस्यविषये तद्वरेनिर्यनतंयगर्भमृगामेवच एहेहोर्भाग्यमाजोतितस्नातोपरिव
 र्जयेत् तत्रियादिविषये म्येतिःप्रकाशे निधनेमप्यमनायादयन्योनैवपार्षदयोर्ना

32

[illegible]

सीनः असदृशत्वात् उक्तं वैरभस्योगाभावाद्दयोः सत्येगुणद्वये वश्यवैगुण
इकोवशभस्योगाद्देकमिति अथवासगुणविचारमाह सद्योक्तभयतः सन्नारयोः
सन्नोः अग्रयस्योगात् एतदुक्तं भवति भेगात्वेकं प्रत्यनैव प्रकारेण उभयतोपि
परिसन्नो भवतस्तदात्र योगात् इत्यर्थः मिथेयकलमिति मिथेयकलः शुभात्ता
रा एकतोऽशुभात्तारा एवंविधिमित्रे सति तत्कले तेषां त्रयाणां तत्कले तत्कले
साद्वैको गणा इत्यर्थः अन्यथा गणाभाव इत्यर्थे सिद्धे उक्तं एकतोऽशुभात्तारा शुभा
वैवा शुभान्यतः तदा साद्वैको गणा वैकोत्तारा उद्दौ मित्रस्यः उभयोर्न शुभात्तारा तदा
मृत्यु समादिशेत् इति अथ योनिगुणविचारमाह अतिसदृशोर्वैराशुत्वात् गणाः मि
त्रयोश्चयः द्विषतोर्वैराणां रेकः स्वभावगुणयोर्दौ मरुद्द्वैराणां तेषून्मृगणाः स्यात् प
तं पंच प्रकारेण योनिगुणः अथ विवेकः अस्मादिशति नृत्तत्राणां अश्वदयः सर्वाद
यः सर्वाः चतुर्दश योनयः नृत्तसिद्धेभे मरिषासमित्यादिपुक्तं तन्मरुद्देवं तत्रापि मरुद्दे
रे मरिषासवानरमेवकं एतद्वयं उदासीनं स्वभावगुणोपर्यप्यथा ताभावात् अथैकयो
निपुत्र्यति मित्रते जेये एकयोनिपुत्रिगजयोः शानयोः मार्जारयोः व्याघ्रयोः सिंहयोः

एकमो नितेपिनमिभतने परस्परकलहकायापत अतकमयचकेसभावगगणे एत
क्रमपवर्कउतमहदेरहृजनिवायेवानरमेवेयतइयमितेनकमसतकंयभावग
णेयायसकसमोदुगतकालेषुउदासीनः मिहोपेहससीनः तयायनोयायमिहोय
नोयोवेमिहो सपर्मजोरयोवेरं समेपयोमैत्रं मोमदिष्टोमैत्रः उंदास्ययोवेरं एवेष
उमिहोदासीनतंविचार्यउकवतगुणानातयाः औदासीन्येसभावगगणवद्गणग्रहाण
उदासीनानोगुणायययिनोकास्तयापिसभावगगणेमदिष्टाचमेववानेरवयोदासी
न्येहपयते तस्मादेतहृयवदासीनेयगणग्रहाणकईयमित्यथाततायते उकंय महावे
रववेरेवससभावेयथाक्रमं मेवेवेचानिमेवेचाने ० दुःखिः २ विः चत ५ गुणानां ३ मि अ
यंवरगणविचारमाह एकैशोभयामित्रयोः शरमिता ५ अर्थसमागतिके २ चतारिः
५ सममित्रकेरिपुरितेभमि १ दुंदामेत्रयः ३ नादेवोमनुजावधिरहसा ४ सदैव
गित्येपराः ५ एहसाय ६ सयसकसकः सारवधुरत्रैककोन्यत्रले ३५ एकः ३ शो
यस्मिनतदेकेयं उभयमित्रेयस्मिन् तडभयमित्रं एकैशोचउभयमित्रेवएकेशोभय
मित्रे तयोः शरमितायंचगणग्राह्याः उभयत्रापिपंचयंचगणग्राह्याश्चत्यर्थः अर्थसमा

गानिके समप्रवासीनः प्रगतिः पात्रः एवं योमि नो लेत तस्य गानिके तत्र त्रहै एक
स्यार्ह गानाः एवं समभिन्न के चत्वारो गानाः सः विगृहिते अदि सुहृदि अहं कः युदा
सत्रयः यो उदा सोपासिन तत्र यो गानाः अत्र गानाभावः उक्तं च तत्र का थियनि
तेच मित्र ते गाना पंचकं चत्वारः समभिन्न ते द्वयोः साम्ये उयो गानाः मित्रवैर गाना च
कः समवैर गाना द्वैके परस्परं विद्वैरै गाना न्ये विनिर्दिष्टौ दिति अथ गाना गान
विचारमाह नादेव शति पत्र नावरः देवः देव गानाः वधू मनुष्यजा मनुष्य गाना भ
वति उरहर साः षड्गाना ग्राह्याः तद्वै परीत्ये तयोः वै परीत्ये तद्वै परीत्ये तस्मिन् शर
मिताः पंच गानाः ग्राह्या एतदुक्तं भवति यत्र वये मनुष्य गानाः वधू द्वै व गाना अत्र
पंच गाना ग्राह्या इत्यर्थः षट् साम्ये साम्ये गाना साम्ये षड्गाना ग्राह्याः यत्र अस्व पुरु
षः दैत्य गानाः पुरुषः स वधू देव गाना सी भवति अत्रैकः एको गानो ग्राह्यः अन्य
त्र उक्ता दन्यत्र विषयं गानो ग्राह्यः अथ ह गान विचारमाह उक्तं देवदियोनि
नैच अस्व तादृशे तदां भो यो च नो वेतं त्वेन यो र्यै क मिद भू भौ का के लिंगाः
सत्क देव उरहर ना भवि पुता षट् ५ भिन्न गाने क भेयं च ५ न्यत्र स क ह के च गिर यो यो

१
२
३
४
५
६
७
८
९
१०
११
१२
१३
१४
१५
१६
१७
१८
१९
२०

नारिभेदेगजाः ५० अत्रकेगजाभावाः ३३ कलेदिर्दोदरादौसतिथिरियोनिमेवैव
बलादहंस्त्रीहंस्त्रीनदीभावायययनामेगजाभावाः नोवेचदियोनिमेवमवला
हंनस्यात् तदापुनश्चरन्त्याः अत्रकोर्लोनिमेवसीदुरयोर्मध्येयत्रयकस्यात्
इहभरेकोगजाः भावेन्यवेनसत्रैकवरगोलेशरन्त्यागजाभावाः अत्रसत्कलेस
तिथदिवरहंमयोर्वैरियोनिवैर्यस्यात्तदापुनः बहुगजाभावाः भिन्नगशिच
एकभभाव अत्रयवयगजाभावाः उर्वरितेसत्कलेमुनयः सत्रगजाभावाः अ
यनादीगजाविचारमाह अथोनादीति नारीभेदेयसौगजाभावाः अत्रकेगजा
भावः इतिचलिते अथविद्याविवाहकालमाह स्त्रीगामहमवर्षतस्त्रिपुर १५
१॥ न्यागोतीर्षवतानामपुनर्भवेवचरायमायपुनयोर्नामविवाहः शुभः ज्येष्ठे
सर्वजयोत्पत्तेदिमहविजोन्मोनालेलान्निर्तयन्मासादिजन्मर्भवमयमकेगर्भेत्प
जेत्रानुजे ५॥ स्त्रीगामहमवर्षतः सकाशात् त्रिपुरवर्षमुविवाहः शुभः स्यात्
अष्टनवमदशमेषुशुभः स्यात् इत्यर्थः तस्यावसंवर्तः अष्टवर्षाभवेद्गौरीनवव
र्षांतरोद्दिशि दशवर्षाभवेत्कन्यादशवर्षवलीमता गौरीदशवर्षाभवेत्कले

12

न्या

१५

गोहिणीरुदतः सदा नो बललोकं गौरवंतरनरुलेति रजसुलेति वृषलोपर्यायः
नशाचकारिकायामर्कं यउमयेनोदासाकन्यावर्षदंययाः सोमोभुक्तेतनस्तद
नगोभर्वसुतयानलः अथवाक्यसमसायिनी कतिवदति सोमः यथमाविविदः
न्युयक्तमसोमोददहृथोयमंयवीदददग्रयति नन्वस्यविरोधोबलपुगणोमोतमी
माहात्म्यभानतीर्थवर्णनेविशिभावसंवादेदृश्यते विशिष्टवाच चतुर्थदत्तरादर्थ
यावत्तादशमात्म्यः तावद्विवाहः कन्यायाः पित्राकार्यः ययत्नतः उतिसस्ये अत्र
पुगाणवाक्यंमूदादिविषयं श्रौतस्मार्तवाद्याणादिविषयमित्यविरोधः सप्तमव
र्षविषमतात्रारदादिभिः स्त्रीविवाहेनोमीकृतं तस्मात्सर्ववर्णानामसिद्धमेवाकं
स्त्रीणांमष्टमवर्षतसिधिति कथितकालादर्थकदाविद्वदालाभनिमित्तादौसम
वर्षपुद्गादशचतुर्दशषोडशशुविवाहोप्येतरेऽकः कालनिर्णयदीपिकावि
वराणोस्येवगार्थकालद्वयमुक्तं जीवन्त्येककायाः क्रतौवर्षत्रयानंतरंस्वयेवरकालः
अदालकायाश्चिक्त्रतौवर्षत्रयानंतरंस्वयेवरकालः अदालकायाश्चेत्येतत्सर्ववर्णानां
पारणे कन्यामदस्तत्रैवोक्ताः पितापितामहोपानामातावेपुर्ददानदि क्रतौवर्षत्र

इवते x

136

गतनाराकास्वयोः उभाहस्तयोः उभाउत्तराभादपरा उत्तराभादपराहस्तयोः मिथः प
रस्यरेवेधः स्यादित्युत्तराहस्तोकेन सर्वेधः अथकार्यमिधोदेवावेधानिर्णयमाह बोधोपेक
रपीउनेनिगदितोनायेपुनेपुमरतोवेधः सप्तशालाककेशिखीशः कार्शानवाधैयुते वे
धोत्यादिमयोदिकविमितयोरेयोमिथः सदुहैविदेधं चराणोत्यजेनलनलनैः सर्वानि
रोन्निक्वचित् ५३ अपमृक्तोवेधः करपीउनेविबहेपूर्वमनिर्भावेगदितः नान्येषु अ
न्येषुकर्मसमप्रयवेधोनेकहस्तयोः तेषुविवाहेदेवकर्मणि सप्तशालाककेचक्रेसरतः
अथभूतेसप्तशालाकके शिखीशः ईशान्याः सकाशात् कार्शानवाधैयुते कृशा
नुर्दवतायस्यकार्शानवैकनिकानवाधैयवताविनैयुते ईशान्यादिमदतिगांकृति।
कारिनचत्रेयुक्तइत्यर्थः विवाहाहतेसर्वकर्मसप्तशालाकाचक्रेवेधोवलोकनी
यति तथाचललाः चक्रेसप्तशालाकाविभवेधः सर्वकर्मस त्याज्यएवविवाहे
चतथैवंपरैलजे अथवादवेधमाह वेधोत्यादिमयोमिति येत्यादिमयोः चतथं
मथमयोः द्विकविमितयोः द्वितीयतृतीययोः अथोच्चराणोमिथः परस्यरेवेधः स्या
त् अथासनिर्णयमाह सतलनैः शुभग्रहैः भेनलत्रेविहेसतिवराणोत्यजेत् विह्वर

अथवे यमो गजाद हमे देवदेवताशक्तिनि

वेद्युतायः वेधमंजुतपोरघोरन्यो न्यदिते योः । कुरेरपित्यजे
तद्विद्विद्वचुर्महर्षय इति अथवेधमगमाः । तमे प्रभवगेयवाप्रा
निसद्वे

एतन्नेति यः खलवमोः पापयुदैर्विद्वेसति सर्वं न तत्रेयमेतत् उदासिन न्याय
विद्वेकचिद न्यमुहतां लाभमिति अत्रिं विद्वेकरातिन्यमेतत् उक्तं च योऽव्यन पिष्टो सो
मयुदैर्विद्वेपादमात्रं परिगमेत कुरेस्तसकलं न्यायमिति वेधमिति अत्रिं
वेधमभेवांगगेहोगायां च शुभस्य वा व्यथमयं नास्तीति सर्वे जगः भोमोऽप्य १ इति
११ षट् ६ जिना १५ षट् नावमे २० इत्युत्तोलनया विद्वेकोर्क १२ भित्तेशशी
मुनि ० भित्तेशशी न सत्रमुमे ५५ लग्नसामिनि भवगेयकारशगेसति वेधस्य दो
षो नास्तीत्येको भगः अथवा शशिनिसद्वेसतीति द्वितीयो भगः अंगगेत्ततीयः
शुभस्य होरायो वेतिवतर्था भगः यथा मन्यतमे सति व्यथमयं नास्तीति सर्वे मुन
योजगसादः तथा च वामिहः लगे शुभः सोमयुतेति नोवालाभाधिना यो भवग
स्तथावा कालाव्यहोरावयदा शुभस्य भवेयदोषस्य तदा हि भग इति उदाहृततेपि स
युगद्वक्तनुपे शुभमयमयं नोवायगेत्तप्रपे होरायां च शुभस्य वा शशिनिसद्वेसतिरुहो रि
ति अथलत्रामाह भोमादिति भोमसकाशातवेदोप्रहोरादतः क्रमात् आकृत्यादि
भनत्तत्रेयुत्तोलनया इति तत्र भोमकरतीयं दुयः आकृतिद्वविंशतिसं गुरुः स

157

[illegible]

159

६५

नमस्तत्रैवः स्युः शिपिरोवसेतः श्रीमत्सुवर्माच्यप्रभुतद्वतहेयंत नामाकथितोत्रवर्षः
 तिथिभयुकसंभोतिथिनस्ययोगानां संभोदिनाद्योपयकहेदेमदिकेत्याजे अथ सर्व
 मुक्तग्रहजनिषां नोत्रवर्षसूक्तमिति तत्रग्रहाहृतकलताणामाह ग्रहादिति ग्रहात
 ग्रहाणसकाशात् उपमितत्वा वैस्तद्वर्षाण्येव ग्रहाण्यदेति इवेद ५ पदि ६ भान ८ दिव
 सान्त्यजेत् एतदुक्तं भवति पादैकमात्रग्रहणो जीन् दिवसां स्यजेत् अर्धग्रहणो
 चतस्रो दिवसान् विपादग्रहणो स हि वसान् सर्वग्रहणो यद्दिवसान्त्यजेत् आगहि
 तान् स्यजेत् प्राकग्रहाणाम् अथमतः अर्द्धितान् विवेद्यादीन् दिवसान्त्यजेत् एतदुक्तं
 भवति पादग्रहणोत्रपाणाम् अर्द्धं तस्य पादग्रहणोत्रपाणाम् सर्वसाहेकदिवस
 यमर्द्धग्रहणोचतारणामर्द्धं द्वौ पादत्रयग्रहणोत्रपाणाम् अर्द्धं जीन् सर्वग्रहणोत्रपाणामर्द्धं च
 ततो दिवसान् ग्रहाणाम् सर्वत्यजेत् तथा चोक्तं शास्त्रीयविचारमहले सर्वग्राहे दि
 न् नान्येषां शुभकार्येषु वजं येन विभागोने स हि दिवसान् अर्धग्रहणोचतारिन् चतुर्णां
 वं शोत्रिगत्रे त्रग्रहणोचतारसूर्ययोगिनि अत्राप्यंतरालेन पतौ तेषां तथा चारिषोणिः ग्रह
 वे एतद्विदिने सर्वपरतो दिनसप्तकमिति सर्वग्रहाण विषयं ज्योति प्रकाशोपि स्वग्राम

160

३५

सर्वपादेन विराज्यते नवासाः गजाश्वेषु विराज्यमानेः साकृद्वर्णयति अथ
 उत्पत्तेर्वर्णकालमाह उत्पत्तेर्गृहमिति उत्पत्तेर्भूकंपनिर्वाते महीत्वे शानिपातादिके
 अग्रहं अदिमितानां अद्भुतमाहारः अग्रहं सप्ताहमित्यर्थः त्यजेत् उत्पत्तेर्जाते सति
 सप्ताहं शुभे कर्मणि त्यजेदित्यर्थः दोषोत्तरमाह उद्भवे च शिविनः केनोः उद्भवे उद्भ
 मित्यजेत् यावत् केतुद्वयस्यावन्तंगलनं कुर्यात् इत्यर्थः तत्राचार्यविशेषाः परं सप्ता
 हं सत्याते त्यजेत् केतुद्वयं शुभं भद्रात् नानामाह एकाहमीयारत्ने विदुष्यात् सकाश
 र्तिमा अष्टमी प्रसिद्धा अनयोऽस्ति शोः आदत्ते सर्वोद्दे विदुषिः स्यात् शान्ते कृत
 रुदयोः कृतश्च तर्थाः रुद्रकादशी अनयोः शान्ते दत्ते विदुष्यात् यतनं भद्रावतस
 यं अवदुले शरूपते स्यात् कले निरेके विदुः इह उक्ते पुति यि पुनिरेके पुण्णकरहितेषु
 कल्पते विदुष्यात् भद्राववाहः शास्त्रीयविवाहपट्टवले ह्यितः कारणात् अत्र नो
 कः अथ गंगेतल्लतामाह शार्परातिप्रभाततो विचटिकं सांज्ञानतो व्यर्थं के ५ १ १५
 कीटां त्याजि विराजतः कुचटिकं गंगेतल्लतामाह सावैश्वर्यहगाव्ययोगविरतौ भेनत्र
 वेरायुधे इयो गोदिनभावसाभिचिदपुग्भेकं सदैव कार्गलः सायं प्राप्ते सा इदो न्ये सा अति

उदेवती यथाभूतः तस्यान्तावापाकसर्वोपातः अविचरि के गंडो न के स्यात् अथ यश्च
तस्योचदिका यमि विनयि विनयि के चतुर्थवदिक मित्यर्थः एतदुक्तं भवति उक्तं तत्र
तान् सर्वतोचदिकादयं परतोचदिकादयं एवं चदिकावतस्य न च त्रयं ज्ञाते अथ
यिगे ज्ञातमाह सांज्ञानतोचार्ध के पूर्णः पंचमोदशमी पूर्णिमा सा सांज्ञानतः अर्ध के
पूर्णं पंचमीदशमी पूर्णिमा सा सांज्ञानतः अर्ध के पूर्णं ज्ञाते सर्वोपातः स्यात् अ
थानि यिगे ज्ञातमाह सांज्ञानतोचार्ध के पूर्णः पंचमोदशमी पूर्णिमा सा सांज्ञानतः
अर्ध के चदिके गंडो न के पूर्णोपातः स्यात् अथ लघु गंडो न के को सत्यालिविगमनः
कुचदिके कीदः कर्कटः श्रुतोमीनः अतिदृष्टिकः एकोदशमेव सानेन स्यात् कुचदि
के एकचदिके प्रागर्ध्वदिका परतोर्ध्वदिका एकमेव चदिके लघु गंडो न के स्यात् अथ
चंद्रायुधमाह सावेति ससाध्ययोगः वैवैधतिः शूरलः व्ययनीपातः इह र्धः गो
मोदः एतसाध्ययोगानादिरतिरवसानेन उपरं न च तस्मिन् चंद्रायुधं स्यात् चंद्रे प्रवे
देमहत एवं विधमायुधं स्यात् आयुधं स्यात् के न स्यात् तत्र त्रैवर्ग्यमित्यर्थः अथैकांगल
माह इयौगमिति विष्कंभाति गंडु शूरल गंडव्या यतिवर्गं व्यनीयात परिचैवैधतयोनव

163

क्रमाब्द ॥

कालेकंदकेपेनिचंदके इत्यस्याप्युपमानैविः यमः तस्यचंदोयमचंदः इत्यर्थः तेउ
येति एतदुक्तंभवति अमरेज्योमरुत्तस्मान्काशातवारैपुर्देदादिभिर्महर्तैः कालउक्ते
ति ज्ञातु बुधान्तैरिदादिभिः कंदके आसुजित् शुक्रः तस्यात्काशाततैरिदादि
भिर्महर्तैः ऐनिचंदे यमचंदोयमैति अथदुर्महर्तावाह शुक्रंहीज्ययमेषुगौ ४ क
४ रवि १५ ॥ तस्यामहर्तादिवाडहासुः कुजनिप्रयोगः यश्चतरेत्यर्थयामादिषु
भन्यः संप्रतिहृदितर्यचराणो ५ बालदिनीये २ यमः यमोयाअनुविश्वयाशियम
लेंदसर्कभेभन्युदाः ५५ शुक्रः मसिदः इंडुचंदः इज्योमरुः यमः शनिः यदुक्तमेता
गोकरविधृतस्यामहर्तादिवाडहासुः दुर्महर्ताइत्यर्थः कुजनिप्रयोगः कुजनिशिअ
५५ सप्रमोमहर्तादुर्महर्ताः अथयंशातरे अयंमोकेतदिनकिरणोरादमब्रह्म
अत्तावित्यादिबहवोमहर्ताउक्तः अत्रतस्यत्याउक्तास्त्यादिहारमार यश्चतरेति
यश्चतरेति यश्चतरेदुर्महर्ता यंशातरेपदितास्तैसर्वैअहंयामादिषुसंति अतोमया
अनोक्तायतोहंयामादीनांत्यागेतदपित्यक्ताः स्युः किंयंशविल्लरेणोतिभावः एतत्त
सजातासंति यथाश्वौचतर्दशोमहर्तादुर्महर्तनत्रकुलिकोपिचतर्दशस्त्योरेक

५५

[illegible]

166

वभेगाः सेति नवमसप्तमः त्वेति विवाहे निर्दिष्टः कथमत्र वंदो गृहीतः सत्यं इदं वाक्यं सर्व
कर्मसाधारणं तस्मात् निर्दिष्टं चर्मापि नान्यत्र प्राप्याः तथा च वंदो विष
मसली दोषं हति केन्द्रविकोणागः लग्नविना शुभे दृष्टः केन्द्रवाल गृहे तथा फलप्रदीपे वि
धननाशस्थिते दोषं हति सौम्यदीपः प्राप्ती विवदो यथा यत्र यगं स्यात् लग्नयोपि चेति अ
थ विवाहलग्ने दृष्टानिष्टा दानाह ॥ लग्ने वंदो त्वलारियोः २ प्राप्तिमितौ सर्वं यने ० वि
वयो १ ज्ञोत्ते ११ यः सखिगो ५ समाः कुजशुभाः शुक्ररुतौ यः शुभे लाभे सर्वं लभाः स
माश्रितिलगाश्चासारिगास्तुः त्वलाश्चेदं सुवुधने प्रियै शभदके र स्यान्त्यवे सारिगः
५१ वंदो शुभलाश्वते वंदो विक्रमाविलग्नैव तं मानाः शुभे शोकाय भवेति तथारियो
षष्ठे विधिमितौ वंदो शुक्रो सर्वं यने सर्वं क्रमो म्याः सप्तमे तथा स्येदं शमे सुधः तथा
असंशु दोषे द्वादशे अशुः राहुः सखिगः न विद्यते गावः किराणाः यस्येत्यय राहुः राहुः
सप्तमोः गरसरश्चेति सहजातक राहुना मानि तथा अशुमा कुजशुभाः कुजशुभाश्च ते
तथा शुक्ररुतौ यस्मात् यत्ने पत्येकमङ्गलानां शुभे शोकाय भवेति अथ दृष्टाना
ह लाभे प्रकारेण सर्वं लभाः तथा शुभाः सौम्यगृहाः अखिलगाः निधेविना सर्वं स्थान

गः तथा च नाः कृग अष्टाविंशः ततो या एष सृगाः तत्र अष्टम भौमो निर्दिष्टः तं विना यः
 मा अष्टम गणायः चंद्रस्य बुधनैः ततो यच्च तर्थादिनो ये चंद्रः एते प्रत्येकं स्थिते लक्ष्ये भ
 वेति श्रीकारका इत्यर्थः एवं शुभाशुभग्रहावकाशतः विशेषमाह अंशोऽति अंशभट्ट
 केद अष्टाविंशः सन् सत्वे स्यात् अंशानकोऽष्टाः भेत्तुं द्वादशकाः स्यामीदृश्यामी
 लग्नस्वामी द्वादशकास्वामी एते प्रत्येकं मष्टं सप्तम्याः सन्तु हैतवो भवन्तीत्यर्थः अथ क
 तिच होवाणामपवादमाह तत्र प्रथमं मष्टं सप्तम्यापवादमाह कन्या तौलिक शत्रुगेह
 भूयः सद्योपिनो भंगकृत्यो भौमो सत्युगतोपि शत्रुशशि नोर्गं हस्तिनो वा कंगः शुक्रैत्या
 विविधः स्वर्गद्विगतः स्वो नोपुनिजेत नोपु क्रैवाश्रमयो यदेत कनिजो शत्रुज्येदितः
 मग्रहः पर कन्याप्रसिद्धा शुक्रस्य नीचे तौलिको यत्तु ईरः शत्रुगेहं पूर्वोक्तं भूयभुवः
 शत्रुबीदृशति तत्र रवेर्गह मिरः इंदोर्गहं कर्कटकः यथा कन्यादीनामगेहगतौ भ
 ५ः सद्योपिनो भंगकृत्यात् लग्नभंगकरो न भवतीत्यर्थः तथा च क २ ययः नीचगेत
 वरीयेवा शत्रुसेत्रगतेपि वा भूय स्याद्दयो दोषो न स्थित तत्र न संशय इति अथ कुजा
 मलोपापवादमाह भौमो सत्युगतोपि अष्टमगतोपि शत्रुशशि नोर्गं हस्तिनो यदि भव

तिवास्तव यवा अर्कगः अस्तेगनोयदिभवतितदा नोभेगकतस्यात् अस्तेगनोयः कुज
स्यविद्वदितिशागुके तस्यप्रहेमिभुनः कन्याच राशिगदहंकर्कटः तदस्यनीचं मसाम
यतमस्यः अस्तेगनोयश्चमस्योपिलग्रभेगकरोनभवतीत्यर्थः अस्तेगन इतिपादेस
कवार्यः तस्याचकार्यः अस्तेगनीचमेभोमेशत्रैत्रगतेपिल कुजास्योद्वोदोदो
किंविदपिवियतइति अथदादशमस्यदशायवादमाइ शुकेनि शुकेशुकपलेशंया
विपुःदादशः ससोवाचदः स्वर्गदृगितः वर्गाश्चदशशस्वर्गदृशः शोभनालोव
र्गदृशः इतः प्राप्ताः स्वर्गदृशः ३३ः प्राप्ताः शुभवर्गशुभदृष्टिपुकरत्यर्थः एवंविधोवि
द्युः शुभदः स्यात् कस्मिन्सति ईमेगुशुकेवातनीलशेसति कथंभूतेगुशेसोजोपुनि
सुतरोशो जः सोजः अकृष्टवलतेनपुनकातिखोजोयुक्त तस्मिन्सोजोपुनिप्रतिवृ
त्तिहेसतीत्यर्थः शुक्रस्याप्येतद्विशेषात् यतदुक्तंभवति बलिहेगुशेशुकेवालग्रस्ये
सतिशुक्रपलेशेचंद्रमाः शुभवर्गदृष्टिसाहेनोभवतितरादादशस्योपिशुभदइतिभेगक
रोनस्यात् अन्यथान सहतेदरण्योकवोगुशेवावलिविस्थितेननौशभेनदृष्टः शुभवर्ग
तः प्राप्तिः विवर्द्धमानः शुभकृशुनोशुभकरोतिनिहन्तिपिः एवमस्योरिति अथस्य

वेददोषोपवादमाह सगुहः पुहेण गृहाभ्यां पुहेर्वासरवर्तमानः सगुहः बुधगुरुवर्जमन्त्र
 गृहपुक्कुरत्यर्थः यतः पूर्वसक्तं हि मरुचिं ज्योतस्विकान्तिमिति एवंविधः सगुहोविधुः
 केन्द्रनिजगोवर्गज्योतिनः सगुहः भद्रः स्यात् केन्द्रमसिद्धं निजवर्गोनिजां शस्त्रवर्तनोर्इत्यः
 केन्द्रनिजवर्गज्यः तेन रश्चितो लोकोक्तिः सगुहश्चेदमाशुभदः भोगकयोगेन स्यात् उक्तं च
 मरुः स्वकीयवर्गस्यावलवान् केन्द्रकस्थितः यद्यप्यस्य गृहशोतोऽंशो दोषं किल यं नये
 इति अथ सामान्यदोषोपवादमाह दोषाणां शतमिदं जः शतयुगं शुक्रो गुरुयानये
 सत्केन्द्रकोणागो गमितं चंदो जसि द्यानादिकान् भोगाये विवलयानते च समयाः संभ्यो
 भातत्योफलः स्याद्वा वांशसमो गृहो विलफलः संभ्युर्धुगः स्यात्परः ५५ केन्द्रकोणा
 वाः केन्द्रत्रिकोणागः इंदुजो बुधो दोषाणां शतं यातयेत् तस्यः शुक्रो दोषाणां शतयुगं हि
 यातयेत् तत्रस्थो मरुदोषाणां लक्षं यातयेत् अथवा दोषांशमाह अंगे लगेर
 निचंदो जसि अनुचंदयोः शो नो बलमस्यास्तीति न चंदो जसि एवं विपेलग्रे यातादिका
 स्नयातयेत् उक्तं च वसिष्ठेन एकांगलोपगृहपातयत्तनाजामित्रकक्षेपुदयादिदोषा न
 येति चंदार्कबलोपयने लगे यथा कोभ्युदयेयकारा इति अथ दोषांशमाह भोगा

येति येभेगाः दोषभेगाः विबलाः गतबलानिर्वलास्तेन दोषभेगप्रविषयेवलानमव
ति दोषभेगसमर्थानभवन्तिनर्थः तस्मादोषभेगकृतावलंविचार्यदोषभेगमादिशेत
इतिभावः तथाचोक्तमस्ति सामान्येनोदितादोषभेगास्तोषोत्तनदिदैः यदितेबल
हीनाः स्युःप्रधुसाभावतांपयुः अथभावमुदिमाह संध्यंशतल्योफलइति संध्यंश
तुल्यः संध्यंशसमानोद्यदोशफलदः स्यात् सदसत्कपदोभवति भावोशतल्योग्रहो
अखिलफलदः स्यात् संध्यंशफलदाताभवति अर्थादनुमानान्मध्योफनेवेयं विशेष
माह संध्यंशगः स्यात्परइति संध्यंशगः संध्यधिकोग्रहः परः स्यात् परभावफलदोभ
वतीत्यर्थः संध्यंशतल्यइत्याद्युक्तं तर्हि केनेसंध्यः केनेभावा इत्यपेक्षायांनत्साधनं
चित्तितल्लंघनेनैकेनाह ॥ भागास्युत्तननादिकारसहतासदीनपुष्पाकपरेसूर्यः
खरसत्सखेकथितवल्लप्रसवद्वेगदः व्यास्ताभारिलवोयभूच्युतरमौभूयोगयाता
लयोः सेयोषट् तनुतः ससंध्यंशमेवप्रान्विताः स्युः परे ५५ नतनादिकारसहता
भागाः स्युः नतसाधनेनातकयदतावुक्तं रात्रेः शेषमितेमुतंदिलदलेनाहोगतंशेषकं
विशेषंखलसर्वयश्चिमनतंरति एतदुक्तंभवति सूर्येष्टलगाभामिहकालेसाधयित्वा

[illegible]

मप्लेति सप्रमभावद्वितदशमभावस्य यिलवः सदा गोरपपादिकः सपुशकभूयुतः
 प्रकसात्पानितः ३० उभेभ्यो वासोरं प्रगपातयोः प्रयमचनयेभावेयोः त्वयोतननः
 लग्नात्समेभयः संधिसहिताः सदाभावायुः ३१ मेभावाः सदाचिताः संतः परे संसंधयोभावाः
 ३२ एवंभावसंधिसाधनं कृता संधे शतत्वाफल इति प्रोगुहं गृहफलं विचार्ये अंतरेः नृपा
 ३३ भावसंधेपतरेण प्रसंधिविदांत राफलं इति जातकयद्धतेः तदात्सूलभावानयवे स
 ३४ तैतजाकफलादाववगंतव्ये अथ कर्तरी दोषलक्षणं साधवादमाह इंदोवीहीरेजाद्यय
 ३५ सरगतयोः सः करयोः कर्तरी खेवक्रंत्य ११ क्रजौ महत्प्रयगुगैदिफे ११ शुभेवातनौ
 ३६ खेमेसौम्यखिगेपिवागुरुभृगुतैः केंद्रकोणेषुवा १५ ३१ ११ १५ चेत्सः कर्तरीकारकोदि
 ३७ खेचरोनीचस्थितो न्यानहि ५६ इंदः चंद्रसकाशातवा ३१ यवाहरिजास्यप्रसकाशा
 ३८ त्वययसगतोः दयहादशं खेद्वितीयं तदुभयवगतयो करयोः सतोः कर्तरी स्यात् अ
 ३९ यमहत्कर्तरीलक्षणमाह खेद्वितीयेस्थितः क्रूरोयदिवक्रो स्यात् अंतेहादशेस्थितः क्र
 ४० शिपदिक्रजुमार्गगामीतदामहत्कर्तरी स्यात् एवं कर्तरीलक्षणं सत्कायतजंगमाह गुगै
 ४१ केमोत्येहादशे सति साकर्तरीन स्यादेवेत्येकोभंगः वा ३१ यकाशुभेग्रहे बुधगुरुशुक्र

गमन्यत नैल ग्रे सति सान इति द्वितीयो भेगः स्वे द्वितीये यत्र सति सानेति तृतीयो भेगः वा
 त्वय वा सोऽप्ये द्वितीये सति सानेति चतुर्थो भेगः वा त्वय वा के दको एषु के दत्रिको ए
 पु भगवि दी ज्यैः भृगुः सुक्रः विद्वपः इज्यो ह ह सतिः तै सदिः कालै चति सत्र म्य र्थ रती या
 सा कर्तरी न स्या दे वे ति यं च मो भेगः वा त्वय वा कर्तरी कार कौ क्रौ री दि वि च रौ नी च स्थितौ
 दा स्या त्त दो सान स्या दे वे ति षष्ठो भेगः द्वि त्र व पा रा णे अथ पंच क दो सं सा य वा द मा ह ल
 पं से त ति थि य है ई दि भ र ह र खे र प र्त्त ई भू १ शेष कौ री गा ग्री न ह रा त्प या स्य ज रु जं रा
 प के मो जी पु व अग्नि भो म ग ह पु पु पु श नि से वें द वि ने द र मी ल्यो रे ति सु प रे वि वा ह सि त वि
 पं थ्या स ही ने त नो ५० ॥ ल ग्रे द ह ल ग्रे से त ति थि इ ता वा सो ति थि सु उ त ति थिः ग त ति थिः
 या स ह व र्त मा ने से त ति थिः ग रे ई त न व भ क्ते का र्थ द भ ह क वे द त्ते भू षो म केः इ भा अ षो
 शौ डे वे रा सु तारः कृत वः षट् भू रे कः प त ति तैः शै वैः कृ ता क्र मे ए रा गा गि न ह रा त्प
 गः स्युः रोग म सि दः अग्निः अ सि दः इ नो रा ना राजा थि यः य तिः स्वा मी ना यः प रि ह रुः प्र
 भः ई स रो वि भू री शा न म त्ते द इ न ई शि ते ति थ नं ज यः ह र शौ रः अ त्प यो म त्पुः प ते पं च का स्य
 र्थः य त्ते द ह्ने भ व ति ल ग्रे इ ह प ति य द दि ग त ति थि यु क्ते कृ त्त न व भि र्द त्प अ ष शो षे

174

रोगः द्विशेषेभ्यः वतः शेषेभ्यः पटशेषेभ्यः एकशेषेभ्यः अथैतेषु वज्रपाश्या
 ह गच्छकं मौजीपुरुजं तज्जत सौम्यकं आदित्यवासरे मौज्यारुजं तज्जत भौमस्य ह कषुय
 त्जत भौमस्य देयः प्रसिद्धास्तसु कषानिसेवेदुपुरने पुर्दिवाशानिः शानिवासः सेवा
 स्वामिसेवने उदुः सोमवासः एषुरने गजाने गजपेवकं तज्जत इज्योरेति पुद्गारं तज्जत इज्यो
 पुरुवारः आर्यभोमवारः शतिर्गतिर्यात्रेति यावत् आसुर्यो रं तज्जत र्यः विवाहसितवि
 सेष्यास अथ उर्वरितं सत्पुभित्यर्थः विवाहः प्रसिद्धः सितः शुक्रवारः वितपुयवावारः
 सेष्याकालः आसुर्यो रं तज्जत इति अस्यापवादमाह कषिहानि तनौ हीने हीनबले सति
 बलिहेलगे सति यथा किमपि न वाय इत्यर्थः तथा च न्योति यदा शेषे रोगं चौरं तज्जत यत्रौ
 न्यादि तत्रापि यत्र लगे वेदुलायेन हनिः फलमिति बले जातकान्तेयं तमुजातके अ
 थिपपुतो ह सो वा युपजीव निरीहितस्य यो गतिः सुभवति बलवान् यदा ह सो पुको
 पिवापो धेरित्यादि अथ भवनां शयोः पुर्दिह्यापवादमाह जन्मदोदयतो मृतौ ८२
 तदपि यो तदा सुपेतस्वो तद्वं गगमेत कृतवत्त्वेन वेत् तत्सामिमित्रेकता शस्तो शोय
 टपुग्मभीरुपत्तुमां वित्तास्तभो शोत शायं दापुण्यपुतो मृतिवित्तनुतो दैन्यचरी तो न

सः ५८ जन्मदोदयतः जन्मगाणिजन्मलक्षणसकाशात् स्त्रीयेष्टमभवने यौवतद
पियौतयोस्तुभवनयोः स्वामिनो येवतदाः स्तुभवनगताः स्युः नैवांशेनवांशः
अंगगोलग्रगतः चपरतेवांभगाणिः अंगगोलग्रगतं सतदाखलुनिशुयेनअतकृत
मरणकृत्यात् नदाकदाचिद्यदितत्स्वामिभिन्नैकतानस्यात् तयोर्जन्मस्तुभवन
योः स्वामिनोः तत्स्वामिनौतयोः अथवायमर्थः तयोर्जन्मनिशुभयोः स्वामिनौतत्स्वा
मिनौतयोर्पदिभिन्नैकतानस्यात् मित्रैचयकश्चमित्रैकोमित्रैकयोर्भावोमित्रैकता
सावेत्रस्यात् अनेनसर्वेष्टोक्तस्यार्थकताभवति यति तयोर्मित्रतास्यात् अथवा
एकतास्यात्तदनायदोषश्चसिद्धं वासिष्ठः यस्याहलयेतदधीचरेवागशौनदी
शयविलग्नगेवा मरुत्पुमाप्नोति तदा मनोजसिनेत्रभालोवकवद्विनेति अन्यच्च ज
न्मर्तजन्मलग्नभाजन्नेषावहमौचयो विलग्नसंस्थितानेतानदाप्यंशानयिन्म
जेत इति ह्यमणौ लग्नंवासिष्ठसंन्याज्यमष्टमसर्वकर्मसु तत्राप्यकेशातास्मवत
तस्तत्रैवदोषकत् नदोषमलग्नस्ययदिजन्नेशरथयो सददोवेत्रदाकार्यं मंगलं
सुनयोविडारिति चतथंद्वादशभवनयोर्दोषोनात्रैकः यतश्चतथंद्वादशंलग्नंशस्तंय

दिग्गणान्वितमिति सर्वोच्चार्यमतेददिधृत्तासगाणैर्वोणीकृतं तन्मुरेकाद्वस्यति नवतनु
पंचेष्टवेदोनितांशेगमप्राद्वेदेदवर्गानितमिति समुल्लेखोवाणीकारान् दिविसुरेणेति
भावेन अंशमुदिसाह शक्तौ शरति यदपुमभीरुधनुषांशः शक्तः स्यात् यदस्तलायु
ममिपुनं भीरुः कन्यायवः प्रसिद्धं यमामंशोनवांशः शक्तः प्रशक्तः स्यात् तत्रापि विशेष
वमाह विगतः सोढुयोयेभ्यः नेविताः तेवनेप्रकाशनेवाभांशोराशिनवांशो मतिवित
नतः कुरुतः वध्वरयोरिति शेषः हीनोजसोनिर्वलस्यभांशोदेव्यं दीनतां वितनतः वि
शोतारमाह नोवर्गां नमतो विनोति मलवेंदं याच्यं देव्यं देतौलिस्सगास्यगेनचतने
चंचेष्टवेदोनितां मेषादिष्वजनकतौलिककुलीगयानवांशाः क्रमादिष्टास्तुर्वनवांशका
द ॥ हतास्त्रासालवायातनुः ५५ वर्गां नमतः वर्गां नमेनविनाशेति मलवेंचरमेनवां
शो नोदयात् यत्नग्रंथयवनवांशो वर्गां नमे तथावर्देचरलप्रेन्वरेवलंचरमे
नवांशो नोदयात् यः कस्मिन्मति चंद्रेतौलिस्सगास्यगेतला मकरगेमति एतच्च
अययोगेनोदयादित्यर्थः अत्रवरचतुष्टयमध्ये चंद्रेतौलिस्सगास्यगेश्वेवोक्तेतन्मे
षककंदयोर्विवाहनतत्राभावात् तथातुल्यग्रंथेष्टवेदोनितां नोदयात् यत्र

लयेपंचदशग्रहानभवेति तत्र प्रवदेयमिदं यः श्रुत्वा स्वयं प्राप्तिं यथापनमाह तत्र
तावन्मेसादिषु ग्रहोपशान्ताह मेसादिषु ति तेषां दिषु ग्रहोपशान्तिं लिङ्गुलीयानवो
शाक्रमेणोक्ताः तथापि मेवेग्रहाणां प्रमाणाः दृष्टे मेकायाः मिथुनेतौ लिकाया
स्तुलायाः कर्कटीकुलीया कर्कसाः पुनर्युद्धीमेकायाः मकरेनकरायाः कन्यायोमकरायाः
तलायोस्तलायाः वृश्चिकेकर्कसाः पुनर्युद्धीमेकायाः मकरेनकरायाः कुम्भेतला
याः मीनेकर्कसां नवोपशान्ताह तत्र यः दृष्टास्वर्गोदवोपशान्ताः यतोपशान्ताः दश १० इति
दशगणिताः आत्माः विभिः ईताः स्वयायोगायातनः लशेष्टान् अष्टोदाहराण
दसुलग्रं मेघः तत्र मेसादिकाग्रं शाः मवर्तते दशोपशान्ताः कन्यासव्यावायसुः एवोपशान्ताः
पंच ५ एते दशहताः ५० आत्माः स्ववादिलव्यं १५५ दसुलग्रं सहितं १५५ अथो
दयास्तुष्टिमाह लशोपशान्ताः स्वयह गृहोत्तमसवदौ वनोत्तमयाये विनोताभ्यां मम
मकोतथैव पुनर्तेनोत्तमयां मस्तुदौ विष्टेकोनविलग्रं कोरविसित्तैर्दार्दिजीवास
जोहोरेण पुनर्तेनोत्तमयां मस्तुदौ विष्टेकोनविलग्रं कोरविसित्तैर्दार्दिजीवास
दगृहोत्तमसवदौ वनोत्तमयां मस्तुदौ विष्टेकोनविलग्रं कोरविसित्तैर्दार्दिजीवास

178

मुक्ताश्चक्षुःशुद्धिभार ताः योऽसत्प्रमकोतयेवेति ताभ्योऽन्यं शाभ्यां सत्प्रमकोस
प्रमलगतदंशोतयेवेति एवं वत्स्यपदयुतौ युवतेः कन्यायाः सख्यदोऽस्यातां वाऽन्य
वातोऽसत्प्रमलप्रसन्नोऽशकोऽन्योन्यायेति तो युवतेः सख्यदोऽस्यातां नोवेत् एवं च
स्यात्प्रदातयोर्मनुदोऽस्यातां क्रमेण अथेहकात्तदोरासाधनमाह दिवेति अर्को न वि
लयेद्विद्वेकते सति युपते सकाशात्तदोरेणाभवंति तेष्टोयणानाक्रममाह तेकेदोरे
णाः रविसितसेंदाकिंजीवास्तनरविः सितः शुक्रः जैबुधः रेडुष्टदः अर्किः शनिः जी
वोमरुः शरदोगलः रवलेद्विपापवास्तरेखलजाहोरातेष्टाशुभे मध्यमास्यात् अ
शांशुभहोराशुभवारेऽशुभतरा पायवारे मध्यमास्यात् अत्रोदाहरणं गुरुवारेर्दष्टा
कीः ॥ १५ ८ दहलग्रे ५ ॥ ३६ अर्कोने २ ॥ ५ पर ३६ दिव्ये ५ ॥ १५ ५५ अर्धोऽसमाना
गतहोराशुतसः वर्तमानायेवमीहोरा सागणनाक्रमेण फलतेः गुरोः सकाशाद्
एतोयाजीवास्तजादिगणनया बुधहोरावर्तमाना अथलग्रेहोः परमजा मित्रगु
हत्तानार्थमुपायमाह तावत्तस्यफलमाह लग्रेहोः स्मरगेऽशुभाशुभावगेतश्चापि स
त् ततोः द्वांगोनात्कृतमौरिकात्तवात्यमै २०० लंबोपदावीधवः ५५ सन्निष्ठावनि

जो शमेः क्तमविलेपयेदपि ६ आ १ प ॥ नेसुयेवात् १० जला ५ य १ कोण १५ गण
भोवाग्नेमपयेत्तत ६। लरीदोः समगेसममनेपुभापुभावगेसतिनदायाधिमत्तुलाः
पुमेसनिआधिर्मनस्तापोस्ति अशुभेसनिमत्तुगलितदाकदाततः स्मरगातप्रदातश्च
लंगोवातवंदलशोनातवंदात्तमस्तुयंदोनः लग्नात्तमस्तुलशोनरत्यर्थः तस्या
क्तमौरिकातक्तकलिकातत्तत्तयमैदिंशत्तालव्यंअवीसवः वतः यंवाशत्ता
त् तदैवआधिमत्तुलाः अन्तमानेत्यर्थः अत्रोदाहरणं सर्वकल्पितमिदंलग्नं ५ १०
तत्तमगोयंकश्चित १० १११० अयंतशोन ६ १० अयंकृतमौरिकः १०८६० अस्मान्ति
त्वयमैलंवा ५५ अथास्मभंगमाह सन्निति सन्सद्गः सिद्धोचनिजोशोवर्तमानः
अस्त्यस्तभवनेअविलेपणीयदिपश्येत्तदातन्नामित्रंनस्यात् प्रोभनश्चासौदह
सुखिहः शुभमित्रंस्त्रिहश्चउचंवनिजसिद्धोचनिजाः अंशश्चभंअंशभं सिद्धोच
निजोशानांअंशभंस्त्रिहोचनिजोशभं तस्मिन्सिद्धोचनिजोशभेस्त्रिहस्यशुभमि
त्रस्यअंशेनवांशोभेराशोवावर्तमानाः अथवाउचस्यअंशोभेवावर्तमानः अथवानि
जस्यस्यअंशोभेवावर्तमानः अस्तमविलेपयेत्तदातत्रेतिषट्केगाः वाउच्यवाअर्क

रवौ आरिआयमे सति सप्ततीये कोदशे स्थिते ति त्रयोभंगाः वास्तव्याखन
लाघकोणगण्युभः अत्र चंद्रमसं सार्णं यथा स्यात्तथा रविस्तपश्चेत् तदा तत्र चंद्रशमं
जले चतुर्थे आये तत्रे कोणेन वयं जमे एवमन्यतमगतोः त्यतः शुभग्रहश्चंद्रमसं
निखिलहृष्ट्या परिपश्येत्तदा जातिर्जनस्यार्थः एते ये च भंगाः सर्वमिति तासु त
द्दशभंगाः संपद्येते अथ हिललक्षणाह अष्टको मानवायो ३१५ ४ रे निगुरुभूपु
त्राः क्रमात्सर्गायाहृष्ट्या न्ये वराणोत्ररे वसकालाः पश्येति सार्णं पुने ० भंदोराविलको
नवो शाडनो शसि शदेशः क्रमादृगाः सन् शुभजः परे सार्णं ४ कसुददो नाव्य
नवगातनः ६२ अभेत्तीयदशमं कोणेन वयं जमे अयोः चतुर्थासमे एतकमत्र
ये क्रमेण ये निगुरुभूपुत्राः शनिगुरुभौमाः सार्णयाहृष्ट्या पश्येति गुरुः कोणे ४५५
र्णयाहृष्ट्या पश्यतिः भूपुत्रः अवायुः ५४८ सार्णयाहृष्ट्या पश्यति तथैतपुमत्रये अं
ने गुरुशुभोत्ररे पथा स्यात्तथा पश्येति तथया अथ ३१५ एकपादहृष्ट्या पश्येति को
णे ४५५ द्विपादहृष्ट्या अवायुः ५८ त्रिपादहृष्ट्या पश्येति सकलाग्रहाः पुने सप्तमे सार्ण
पश्येति अथ षड्दुर्गासाधने विवत्तस्तावत्तत्रामान्याह भंदोरे नि भंरुहं होरा राश्यहं

यदेकाग्रसामीनवमपतीः स्यात्तृति नवलवः शोकः आगेवशास्त्रौ शस्त्रादि अथ
 द्वादशोशसाधने स्वतोर्कोशः स्वसादिति स्वतः लग्नतत्पर्यः अर्कोशको द्वादशोशो
 तेयः तद्यथा राशिभागाधिपान् ३० एते द्वादशभिर्विभानिताः लव्यसार्धभागादये २
 ३० इदं द्वादशोशमानेन देवगणनीये साद्वभागद्वयं लव्यस्य द्वादशोशः नावदेवतत्पुन
 स्यात्तिलग्नस्योत्पन्नभागावसानपर्यन्तं गणयेत् यस्मिन्नाशौ विश्रामतत्सामी द्वादशो
 शानाथः स्यात् अथ त्रिंशोशसाधने शुक्रेति शुक्रः मसिद्धः ज्योतिषः इज्योगुरुः यमः श
 निः अरुक्रमेणलः एतां पंचानोक्रमेण त्रिंशोशमनिर्भरिषवः स्युः शतः पंच मुनयः स
 सादभाष्यो अर्थः पंच द्रव्यः पंच भागाः शुक्रादीनां स्युः एतद्युग्मभेसमराशौ तेये ए
 तदपिलग्नोत्पन्नभागावसानपर्यन्तं गणयेत् यत्र विश्रान्तिः स त्रिंशोशानाथः विषमरा
 शौ तयवगदिताशराः भागाश्च स्वस्वाविलोमातेयः इति षड्गो निरूपितः अथ द्वाद
 शकालसाधने विवक्तस्वावत्सर्गसाधनमाह सैकान्तरे द्वादशतारिणगणादा प्रभसर्वा
 रविर्मसायातभयुगुतोयनलवेरात्रोसप्तद्वस्यव तद्वाग्योशहनः स्वभोदये विमुया
 ३० सेतया लग्नतो भुक्ता शाकलितेन युगिवरगैः कालः स्युलोभोदयेः ६५ सेतः सेत

य गलोत्तराश्विनिदिग्धानि संक्रांत्याः अंतराश्विनि संक्रांत्येतराश्विनितैः इतः भागितः य
 त वैविधोदिनगणाः संक्रांतैः सकाशात् दृष्टादिनसमूहः तस्मात्परात्रलेख्यं सभसर्वो
 ल्गाशिभागकलारिकोरविः स्यात् इत्यर्थः अत्रोदाहरणं तत्तादृशिकसंक्रांत्योरंतरादि
 विनानि २४।५५।० तस्यातलासंक्रांतैः दृष्टादिनगणाः ५।६।० अस्मादिनगणात्संक्रांत्ये
 तरहोभिर्लेख्योपाश्वारि ०।५।०।३ रं सूर्यभुक्तराशिपुतं ६।५।०॥ अयेतन्कालेकः
 सूर्यः स्यात् सूर्यः अयमलंबैर्पुनः कार्यः अयनोशाः ग्रंथान्तरे प्रसिद्धाः एवमुक्तानि
 तेषां के ५५। सप्तम्याश्विनोपाश्वारि सप्तम्यनलंबैर्पुनोपाश्वारिः रात्रौ रात्रौ काल
 साधनविषये सप्तम्यः कार्यः सप्तम्यश्विपुनः कार्यः तद्भोग्याशिनिजोदया इतिः एव
 रामात्रकालः स्यात् तस्य सायनांशवेः भोग्याशाः तद्भोग्याशाश्चनेयांशा इतिः
 गुणनेतस्याः सकाशात् तव रामासंविशतभक्तसूर्यस्य भोगकालः स्यात् निजोद
 याः स्वदेशीयाराशुदयाने ब्रह्मतत्त्वादिभ्याः वयं ब्रह्माः कथं भूतः कालः तथैवं
 गतो भुक्तांशकालितेन भुक्तांशो भुक्तभागैः आकलितेन कालेन युक्तयुक्तः यतः
 कं भवति दृष्टलं अयनलंबैर्पुनं कृत्वा तद्भुक्तांशो निजोदयागुणनीयाः विशनाभा

याः लवो लशभुक्तकालः तेन कालेन सरविभुक्तकालो युक्तः कार्यरत्यर्थः पुनः कणे
 नतः विवरैः भोदयैः युक्तविवरसूर्यलशोतवालै तत्रगतैर्भोदयैः राशुदयैर्भुक्तयुक्तः स
 लमयः कालः स्फुटः स्पष्टः दृष्टकालः स्यात् षष्टिभक्तोयदिकात्मकः स्यादित्यवगं
 र्थे अथेष्टकालमाधनेविशेषमाह लशार्कयोर्दिक्कर्मेशविवरात्सीयोदयश्चा
 यथा ३० प्राकाल इनात्रनुर्यदितनः सूर्योदयात्प्रागसौ कुंडेभः परिसरिते सचदिका
 र्कयोदयास्तेन्यसेत्कृताग्रिप्रयवायुगानशुभवर्णाग्रिपंचसथा ६५ लशार्कालग्र
 र्कयोर्दिक्कर्मेशस्तदाश्रयविवरात् लशार्कयोर्भोगातयात्सीयोदयश्चातनिज
 राशुदयगणितात्यावरासाभिः विशालाधिः साकालः स्यात् दृष्टकालः स्यात्
 त्रापिविशेषमाह इनात्रनुरिति इनात्सूर्यात्रनुरेयदितनुरीधिः स्यात्तदासौ द
 र्ष्टकालः सूर्योदयात्प्राक्पूर्वस्या सोपिषष्टाभक्तोयदिकात्मकः स्यादित्यवगं
 र्थे अथज्ञातकालेयत्रैर्विनासाधितं नशकोश्रुतोयत्राणामथेष्टाव्यस्यवलीयेत्रस्य
 प्रापनकालमाह कुंडेइति अंभः परिसरिते उदकशोणकुंडेयात्रेचदिकामज्जनतमे
 हेतुग्रहाणोत्तानयाचयुदासाथे तस्मात्कुंडरूपेयात्र उदकशरिते सचदिका षष्टिपल

186

गोधूलेलशेषायेकालस्येयदत्तातिकेहीनजातौशुभकरंशोकं नमर्वर्णानो कसपेचो
गकेविवाहोदयपंचांगे अत्रपंचांगशुद्धिभूया तत्रकालप्रमाणविशेषाणद्वारेणह
कथेभूतेगोधूले अर्थास्तान्काशात् माव्यारतोर्थनाडिको अर्थनाडिकायमिन्द्रिय
द्वेनाडिके भाव्योचदशपलानि यतः पंचदशपलानि यत्तमर्थनाडिकमित्यर्थः
अत्रन्याज्यमाह इहासिनोभूलेलशेषाहगंडुंवेदमसेजहान् त्यजेत् पुनः किंकिंत
पारित्याह सोमोग्रहसहितेनलश्रेकुनेभोमंअष्टमं गुरुयमाहः गुरुशानिरिने पालेम
दापाते सिद्धोतगमो अर्कक्रमेसूर्येकोतिंजह्यात् अन्येदोषानन्यान्याइत्यर्थः अ
गुरुयमाहस्यकृतदोषोपलेभात् अन्येदोषानन्यान्याइत्यर्थः गुरुदिनेसूर्यास्ता
याक यमाहपरतोयमचंदः शान्तिदिनेअस्तमयात् प्राच्यारतश्चकुलिको मार्तलो
यतः सूर्यादिनयनेर्यामाहनायाग्रहोर्मातंस्तान्त्रभोगउत्तमस्तवस्तवौ शुभेक
णि त्वासौकुलिकइत्यनेनशनौअस्तात्याककुलिकोभवन्ति इनादौकुलिकंदे
दित्यदिव्येकंतत्रिंशितिन्यायेनअस्तात्यरतोपिकुलिकोभवति अतदेतो गुरुशानि
गयेनिदितौ अथविषादिनामपिक्वचित्कार्यविशेषेणगोरजेवहतिमाह विषमशले

तमेकदेसयौवनायेकविदिति यौवनायेवतिसकटेपानेसवि कवित्रयशुभाभा
 ३३ देगोभलेविप्रमलेविप्रमहन्निर्वाणत्रयेसस्युभेसात् अथयानेयथामिह नदुक्तेज्यो
 तनिवयेचलिलगुंयदानासितरागोभलिकेसरा नृदादीनांबुधाः प्राहर्नदिमानो
 हराचन लग्नशुद्धिदानस्यायौवनेसमुपस्थिते तस्यैसर्ववर्णानांलग्नगोभलिकं
 तंति अथोदाहेवेदिकालक्षणमाह वेदीप्रवृत्तवर्णा वत्तवर्कगदहसोक्षिताप्र
 दोर्जोदेहि २ वि १ पुगां गुलैरपवितासोक्तावहिर्वामतः यस्यांगेयददौगिनोतमे गदि
 क्रुयोदिहेदोर्वलनालोकांतविवाहृतस्य १ वि ६ नक्ष ४ हिमाद्रः क्रुयोदिदे ६० प्राक्य
 वाणाएवनिम्ना वत्तवर्कगचत्तभिर्वर्कैः प्रमितावरोवैवाणः हसोक्षिताहसपमा
 नोत्रता द्यमग्रस्यवाहणसोक्ता सावेदीदोर्जोदेः तत्रियदेः अमेणहित्रियुगांय
 लैरपविताहीना तत्रियस्यद्यंगलनूना वैश्यस्यत्र्यंगलोना शूद्रस्यवतुंगलोना
 साककार्येत्याह वहिर्वामतंति गृहाहहिर्वाभभागे अंगुलप्रमाणमाकंदेयपुग
 तोउहं परमाणः परसूक्ष्मत्रसरेणमहीरजः बालायेवैवलित्वावष्टकाबाधयवो
 दं क्रमादसगुणानाद्रयेवानामहतौगले षडेगुलपदेतत्रवितस्मिहिपदेष्ट

नक्रियतेति द्वयोश्चोले द्वयोश्चनवंधौ द्वयोर्विवाहौ वा सहजयोरित्यनेनैव एकमात्रज
ते संभवन्ति उक्तं च नैकस्मिन्वत्सारे कार्यो गृहोद्वाहौ कथं वदेति उद्वाहव्रतसूत्रके ॥
इत्येवं तत्तत्वेन १ तिलैस्तृणैश्चाहं पिंडं पुनर्महालयगयापित्र्यं विना नाचरेत् सर्वसप्त
यदीविधेरीयगते दोषे वरे वा मते देयान्यत्र विवाहितपित्र्यबलायादि द्वयोर्विर्नचेत् २
उद्वाहव्रतसूत्रके क्रमो गच्छ इत्येतत्तत्वेन असंशुदलेतत्तत्वेन उद्वाहे विवाहे कृते सति
अष्टवर्षपर्यन्ते व्रते व्रतबंधे कृते सति दले अष्टवर्षं विमासपर्यन्ते सूत्रके वृद्धाकरणे कृते
सति तत्तत्वेन तस्य दले स्यापित्र्यं अष्टवर्षं विमासपर्यन्तमित्यर्थः तिलैस्तृणैश्च पिंडं पुनं
यथाहं नाचरेत् किंविना महालयपित्र्यं गृह्या विना महालयभाद्रपदापरपक्षः गया
मसिद्धा पित्र्यमातापित्र्यं सद्यदि न तत्र यत् आहं क्रियते तन्महालयगयापित्र्यं विना
उक्तं च विवाहव्रतसूत्रासवर्षमर्थं तदर्थकं अनिले तृणैश्च कुर्यात् आहं कुर्यादपिंडं कं
महालयगया आहं मातापित्र्यः सद्येह नि कृतोद्वाहे पिंडं कुर्यात् पिंडं दाने यथाविधीति
पूर्वमिति सप्तयदीविधेः सर्वप्रथमतः दोषे अथ मृत्कायिके अथिगते ज्ञाते सति वा इत्य
थवा वं मते सति कन्या अन्यत्र देयाः अपि च या कन्या बलादिवाहिता तर्हि अन्यत्र देया

नहि कथं चेद्यदि विद्वयोर्न स्यात् विद्वयोर्निर्गुणः स्यात् या पुरुष भक्तेत्यर्थः उक्तं च यास
 वल्केन महादोषे स विज्ञाते सर्वे सप्रयदी विधेः मराणा दोसमन्यत्रे देयान्यस्येन दोसभा
 क वला दुहाहिना कन्यादातन्या न्यवरायचेति महादोषाः कारिका निबन्धे उक्ताः अथो
 मकः क्रियाहीनश्चायमासीनपुंसकः ह्यस्याः पतितः कुलीदीर्घयोगीवरोनसत अन्ये
 पि दोषा उक्ताः सविनिर्धनह्यस्याः परमोत्ताभिलाषिणां त्रिगुणधिकवर्णानोनदे
 याकन्यकेति पुरुषनपुंसकलक्षणं यस्यास्य सवेनेवीनेहादिमूत्रेव फेनिलेपुमा
 न्यालक्षणैरेतैर्विपरीतैस्तुष्टकः अपरीत्यदाने दोषः अपरीत्यवरे कन्या निर्गुणाय
 प्रपच्छति कुलेजस्यैव तच्छोकसेनसोविनिर्कृततीति अश्वीरहितानो विधिमाह
 अस्मीकैः कुशहेमरोष्यरचितानास्मीच विचारिभिर्भिर्भायानिर्गुणैः सवर्णरचिता
 धर्माय धार्या बुधेः मंदारार्कदिने बुधाणि फणिभेभदातिथिश्चुरिहोइतासाविषक
 न्यकाशतनूगोसोम्योरिपुलेत्रयो ७५ अस्मीकैः स्त्रीरहितै विचारिभिर्विषयत्रयविद्व
 प्रद्वैः क्रमेण कुशहेमरुष्यरचितानास्मीच भार्याधर्माय धार्या अयमर्थः विषेण कुश
 रचिता भार्याधर्माय धार्या तत्रियेण हेमरचिता वैश्वेनरोष्यरचिता प्रदेण तास्मीना

प्ररविताभायाधायी कथेभूतैर्विषादिभिर्दुःखैस्सुखधर्मनिरतै व्याख्यायकानिखिलैः
सर्वैर्विषादिभिः सर्वगोरविताभायाधायी यतस्तथाविवाग्दहं स्याधर्मसाधनेन स्यात्
तथा बोद्धे अपन्नीकैस्तु धर्मायैकोशौ हैमोचराजती ताश्रीविषादिभिर्भायाधायी
हैमोतथाविखिलैरिति अथविषयकन्यालक्षणमाह मंदेति मेदकारदिने शन्य
कंभोमानामन्यतमस्यवारे अहमाग्निकणिभेशततारकाकृत्तिकापुलसाणामन्य
तमनक्षत्रं भद्रानिधिदितीयासप्तमीद्वादशी आसामन्यतमावेत्याह दायोगः स्या
त् उद्वाद्वा तन्तयंगेवाकन्याजातासाविषकन्या अथयोगान्तरमाह रिपुक्षेत्रगौ
सौम्योतनगौलगुगौचेत्यातो एकः करः रिपुक्षेत्रगः तन्तगश्चेत्यात् उमौद्वायोमौ
द्वाद्वापि विषकन्या स्यात् अथयोगान्तरमाह एकः कर उद्वाद्वाप्यतनोमौरी
रविः पुत्र ५ गोधर्म ४ स्योधराणीसुतोयमयोयोगोपितज्जाविषये मूलायत्रियदो
द्वाप्यरश्मरमाहोत्यास्येतस्येयेस्येपतिस्सर्वेजेद्विपचतयेदेवरहेति च ५ त
नक्षत्रेसौरीशानिः स्यात् रविः सूर्यः पुत्रगः पंचमः स्यात् धराणीसुतोभोमोयमस्य
तन्तवमस्योयदास्यात्तदाययेअपरोयोगः स्यात् तन्नायिकन्याविषे स्यात् विषमिति

यथाविषयीकागन्तुर्भवति तथाविषयकन्यागीकागन्तुर्भवतीति फलं सूचितं न
प्राप्तिरित्याद्येति भावः अथ मूलजादीनां फलमाह मूलैति मूलस्य चाद्यवियदोऽव
यमचरणत्रये जातकन्यास्युरेति मारयति अहोत्रये अदिहोसातस्य शात्त्रयं
उरणत्रये तत्र जातान्तं सिद्येतस्य प्रवृत्तस्य सूर्यस्य अहोत्रये त्रयेऽहोत्रये
तथैव चरणे जातयति सर्वं न ज्येष्ठेति द्विचतुर्थे द्वौषोऽतीत्यस्य इति द्विचतुर्थे
तस्य चतुर्थे चरणे जातदेव इति अर्थादन्वयवत्ता जातान्त्रया एवं नाप्युच्यते यत्र भावः
नो दोषो तत्रेतत्फलमौन्नर्धनवदंति केचिदपि येषां फलं मूलवत् नो दोषो मूलजात
योस्तत्पुनो दोषवत्तेनोपमहादास्तदहननमंगलविधर्मैरेविषुभेषु न ३६ एवं उक्तं
न तत्र चरणे जातेनानरः पुत्रतेः सियः स्युगदीन्देति तथा च नरः मूलजावत्स्य
रेति मार्यजावत्तदंगतो ज्येष्ठजातयति ज्येष्ठदेवरेतद्विदेवनेति तथा च कप्रपमद
ले मूलोत्पयादजो अहोत्रया अहोत्रयादजो हाशोत्पयादजो दुहोत्रया अहोत्रया
दजो अहोत्रयादः अभावः इह नो दोष इति अभावेतेषां स्युगदीन्दो अभावे सति एवं
इह मूलादिजो हहनेन दोषः केचिदाचार्यः नः नरस्यौन्नर्धमौ जीवेयनानेन रेयत

कलेन चंदेति उक्तेनारदेन मूलबालभयोदोषो विवाहेय उदाहृतः समो जीवेधनार
धेयुं सो नैवेतिकेचनेति अथ कृतव्रयमपेक्षिकिन कर्तव्यमित्याह नोदाहाविति सह
जातयोः एकोदशसमस्तत्रयोः पुत्रयोः कन्ययोः कन्यापुत्रयोर्वा उदाहो विवाहो अत
पुत्रयश्च ते कृतवश्च अतवः तेषु न कार्यं यामासाभ्यंतरेण कार्यं वित्यर्थः उक्तेन
रदेन विवाहश्चैव नानावगमासाभ्यंतरे यदि असंशयं विभिर्धर्मैस्तत्रैकाविधवाभ
वेत् नोदाहाद्वतमिति उदाहात् अतपुत्रनेमौ जीनकार्यं तथा चोक्तेनारदेन पुत्रोदा
हात्परेपुत्रीविवाहो न कृतव्रये नतयोर्व्रतमदाहान्मंगलेनान्यं मंगलमिति नोपम
दाहात्प्राद्वहनमिति पुमदाहात्पुरुषविवाहात् अतपुमदाहनेन कन्याविवाहाहः
नकार्यं तथा च कान्यापनः पुत्रोदाहात्परेपुत्रीविवाहो न कृतव्रये नतयोर्व्रतमदाहा
न्मंगलेनान्यं मंगलमिति नोपमदाहात्प्राद्वहनमिति पुमदाहात्पुरुषविवाहात् अत
पुमदाहने मंडनविधे मंडनमिति मंडनविधे विवाहात् अतपुमंडने चोले व्रतं वानका
र्यं अत्र कात्यायनः कुले कृतव्रयादवाक्यं मंडनमिति त्रिषु भेषु नेति एषु कृतव्रयिषु
भीनकार्यं त्रयाणां प्रभानां समाहारसिंघभी मंगलत्रयमिति यावत् न कुर्यान्मंगल

त्रयमिति कात्यायनवचनात् नोत्पेक्षात्त्रयकालरुद्धनकृतेकात्यायनोमुत्तरेचौलेश
 हनमेवलेख्युभयतः कायाविवाहादियेभेदेष्टस्यसंकटेवित्तवयात्सर्वोदितंमंगलं
 वेदाहोतरितेदिनाव्यवहितेनयानगेनापिवा ३३ ज्येष्ठान्तमंगलादिवाहादेस्तत्तुल्यं
 मंगलंनोकार्यं यद्वहिः शालायामुक्तंतत्तुल्यमंगलं तत्रकार्यमित्यर्थः कस्मादृतेका
 लरुद्धनकृते कालेनरुद्धंकालरुद्धं यर्भाधानंयुंसवनादि तस्मादृतेनविनेत्यर्थः
 तथाचकात्यायनः मातर्यज्ञक्रियासर्वंनोत्पेक्षन्नात्तुमंगलं कृतत्रयंयुनयावन्नकु
 र्यात्त्रयमंगलं लघुवागुरुवाकार्येनैयमितिकेत्यदिति कात्यायनोऽभिप्रेतः इतिप्रार
 इतीतिर्कं वतंमुत्तरेन चौलमेवमुत्तरे मौजीविवाहात् उभयतः कार्यति तथाच
 तदाकोमुत्तरेचौलमित्युक्तंवनोद्वाहोत्तमंगलं चौलमुत्तरेनमेवोक्तंवर्जयेद्दराणां
 रं मौजीवोभयतःकार्यापनोमौजीनमुत्तरेनमिति अथसंकटेष्टाहन्निप्रार भेदेषाष्ट
 स्येति संकटेदशकालभयादौष्टस्यसंकटस्यभेदेष्टोदितंमंगलंवित्तवयात्
 विस्तारयेत्कुर्यादित्यर्थः तथाचोक्तंसंहितासारावल्या फाल्गुनेचैत्रमासेतृपुत्रो
 दाहोपनायने भेदादष्टस्यकुर्वीतनक्तत्रयलंघनमिति अथवादिताहोतरितेवत

ते दिवितस्मात्तथाहको मर्कटदेयमनीरितः आनमंदिरेकन्यां नवोत्तानप्रवेशये
 तिनिसेधादुनवमंदिरश्नुक्तं अत्र वधूपवेशानेकार्यपंचमेसमेदिने नवमेव
 भेवारैसुलप्रेषाशिनावले नारदः आभयौद्वाहदिवसात् सखेवाप्पमेदिने
 भूपवेशः संपत्तैदशमेसमेदिनश्चि संयदे विवाहमारभ्यवधूपवेशोपुग्मेत
 याषोदशवासरांतः समेवर्षेसमेप्सासियदिनारीगृहंविशेत् रात्रौविवाहभेष
 सः सन्मुहूर्तेस्थितोदये वधूपवेशो नैवात्रप्रतिशुक्रादयंचिदुः कर्तौविवाहकै
 शुद्धैर्दयत्वाशुभमयदे वधूपवेशानेकार्यपंचमेवकृतेयदि मार्गफाल्गुनवैशा
 शुक्रपक्षेपुमेदिने मूलपुष्यमृदुस्वातीस्थिताशुक्लतिवासवेनारीप्रविष्टापुत्रि
 भवेदिति उदानीप्रथमाष्टादाभर्जादिगृहेवासनिषेधमाह उद्वाहात्यथमेशुरे
 यदिवसेभर्गस्यदेकन्यकाह्न्यात्तज्जननीत्येनिजतनेन्येयतिन्येसकेयौषेत्
 पुंरपतिवमलिनेचैत्रेस्वपित्रालयेतिहंतीपितरंनिहंतिनभयंतेसामभावेत्
 दासतविवाहादपरिप्रथमेशुबोशाष्टादेयदिकन्यकाभर्गस्यदेवसेतदातत्तनने
 सभर्गजननीह्न्यात् उत्पादिसगमे अथपुनर्भूविवाहमाह शरदोत्तेषुपुनर्भवं

म.
मा.ली
५५

परिणयः मोक्षो विवाहोक्तभेदा लोकोतिथिमासवधभूयजेत्यास्तादिनचार्कभाक वि
तैपुमन्तिर्भनंरतिरतीपुत्रामर्दुर्भजं श्रीगोत्रत्यमयोधुतो १८ शा ॥ कृत ५ तत १५ तै
साभिजित ३० परदाः मसिदाः अन्तारजकादयः तेषु पुनर्भवायागिहायेतिथिमासवध-
जास्तादिनया लोकोत्पत्ते न च चोहं न्योतिर्निर्वये न च क्रास्तादिके विन्ये अदिवेपा
केतया पुनर्भवासंवरानेन मासतिथिशोधनमिति अथ ब्रह्मपदेन तत्र अदिमाह अ
भास्येन तत्रातत्रिषु तेषु त्रिषु न तत्रे बुद्धमेणामृतिमरातो प्रथमे विके द्वितीयके विके
नेरतीये विके रतिः चतुर्थे रतिः पंचमपुत्राः षष्ठे विके रतिः सप्तमे दुर्भगे अष्टमेल
नवमे विके श्रीगोत्रत्ये मोक्षे अथ रुदयह अदिमाह अर्कभादित्यवतर्तते धृतीशपुगत
तैत ० धृतिरसादशो कृतयकादशो कृतश्चतुर्थे तत्पंचविंशे एतन्मितेन तत्रे अ
भदितन्मिते इत्यर्थः तत्र च त्रये साभिजिह्वाणतेः तयोस्तु स्यात् अथीदने पुत्रभे
कमिति अथ नानाविधशास्त्रार्थानाह भुक्तयेषु सतामुपोषितनरोदघाच्च सावि
कामारव्योत्सवकेयराजनिमस्तीत्यानासगोत्रकुचित संगते विदधीत वाजमिते
स्यादारभेत्सर्वतोयतोद्धारनयो लमौजिकमहः सस्वर्ग २१ दिक १८ त्रि ३ त्रिषु ३ ॥

उपोषितनरः उक्तायकृतभोजनार्येवसतांदयात् वपरेउपोषितनरः भुक्तायेववदवेस
वित्रिकोगायत्रीदयात् तदुक्तेज्योतिर्निवेधे भुक्तासमुद्देह्यन्त्यासावित्रीप्रहाणतथा
उपोषितः सतादद्यादागतायवरायवेति आरब्धोत्सवकेयदाजीनमतीस्यातोसगोत्रे
सि संगेतद्विष्टधीतवाजमितरेदति वाजेश्वरेअपरेअसगोत्रिणः विदधीरन वाज
मन्त्रेगरुद्धाहोवाजेपीएषुमव्यतइत्यनेकार्थधुनिमेजम्या शोषेसुगमे उक्तेव विहा
होत्सवयत्तादावारब्धोसूतकेयदि संगेतत्कर्मकुक्तेतश्चदानादिकेपरेति अस
दारभेत सर्वतोयत्तोद्वाहनचौलमौजिकमहः ससर्गदिकवित्रिषु अस्माविश्वनदि
तएवंतः प्रथमतः यत्तोद्वाहनचौलमौजिकमहः ससर्गदिकवित्रिषु अस्मावि
श्वितदिनात्पूर्वेतः प्रथमतः यत्तोद्वाहनचौलमौजिकेविश्वदिनेष्विति उक्तेव ए
विश्वत्यहर्पत्तोविवाहेदशावासराः अहेहृद्येयनयनेनोदीआहेविधीयते आरंभ
त्तां आरंभोवराण्यतेसकल्येवतसत्रयोः नोदीआहेविवाहादो आहेपाकपी
त्रिया नोआहेतयदशानैत्यकमधीतिश्रोतलास्यासुतिमीमांसिधुतियातकमेक
लजाः सव्यातिपातोकुचित उत्यायावधिमेइयस्यामशरा ५ गा० होविषहेमरे

सु.
मा.ली
५६

मुदास्योनरहोहहौसरजयोस्तल्पाक्रियावांततः ॥ तयदर्शनैत्यकेश्रादे अर्धीतिर
 ने शीतलाशुशीतलेदकोपुआसुतिस्नाने सीमासिंधुनियाने सीमाशसिद्धाः सिंधुमं
 नदी सिंधुनेदीसमुद्रयोगित्यभिधानात् ॥ तयदर्शनैत्यकेश्रादे अर्धीतिरुदने त
 रतिपातः उल्लेखनेसव्यातीपाते अयसवामित्येत एककुलजागोत्रिणः क्वचिन्नोक्त
 किमवधि मंत्रयस्याउत्थापावधि यावन्मंत्रयोत्थापनेस्थानतावन्नकुर्यादित्यर्थः उत
 च दर्शश्राद्धेस्तयश्राद्धेशीतादिः स्नानमेव च आवीनावीतिकराणेनदीसीमातिपात
 ने शुन्यत्र नित्यश्राद्धमधीतिवस्नानेवाशिशिरेर्जलैः संपीडनैवकुर्वीतमंत्रयोत्
 पनाविधि अथमंत्रयोत्थापनेकदाकार्यमित्याह मशारागाहोः इति शराः पंचशराः
 सम तस्मिन्मिताहोर्दिनयोः पंचमेसत्रमेविषहसमेसहस्रदिनेसमेद्विसमदिनेउदा
 स्याः उक्तं च मंत्रयोत्थापनेकार्यसमेतदिवसेबुधैः सप्तदिवसेनेष्टेसप्तकापंचमसम
 असातमथो गृहाहौनकर्तव्यौ सरजयोः एकमात्रजयोः पुरुषयोः पुरुषस्त्रियोवा
 त्यक्रियासमाने कर्मनकुर्यादित्यर्थः भिन्नमात्रजयोर्न दोष इत्यर्थतः सिद्धे तथाचात्र
 एकमात्रजकेनेकवत्सपुरुषैरस्यो न समानक्रियोकुर्यान्मात्रभेदेविधीयतइति समा

ते दिवितस्तान्ता शहरस्तोमार्के देयसुनीरितः आगमोतरेपिकर्तृहंति एहस्तस्य मध्यमांगलि
पर्वणः मध्यमादेर्दृष्टमानेनमानेनमात्रंगलपितीरितमिति अन्यत्रोक्तं पंक्तिवित्पौरुषा
यामेविभज्यदशधापुनः एकंदोदशधाभागंकृत्वातेष्वेकमंगलं देहलव्यांगलं नामज्ञानी
यात्तस्यतत्पुनः महामानांगलिरिति मात्रंगलिरिहोदिता आसादादीनि तेनैव कुर्यात्
न्मानोतरेण वा वेदिकादीनि शिविकारथादीनां विधिः पुनरिति अत्रवरकरग्रहतस्य
होमकर्तृत्वात् ननु कन्याया अपिलाजाहृतो कर्तृत्वमस्ति तत्करणप्रमाणं किं नोक्तं सत्य
मल्पावकाशस्य लेकरप्रमाणमप्यंगीक्रियते तथोक्तं देवयजनदीपिकायोः स्वल्पावका
शानिलयेहीनेमा नसंमाश्रयेदिति अथ नानाविधकर्मणां श्रंगं कस्मिन्नक्षत्रे कर्तव्यमित्या
ह यस्यांगमिति यस्य कर्मणः पदंगं अदः उदंगं अंगिनोऽष्टाव्यस्यगदितभे उक्तं तत्रेकु
यात् इहास्मिन्नेगभूते कर्मणि उदंगं लेनालोच्येन विचारणीये तत्र विवाहविशेषमाह
विवाहतः विवाहदिनात्मा कश्चरि नवादि ३६९ तृतीयमष्टनवमेहि उदंगं विवाहो
गं न कुर्यात् विवाहो गानियशा दलने कर्तने चैव व्यंजनं मोदिकानि च पवारमंद्यौ वे
दीकंकुमं वाणं कंतयेति अथक्रममात्रेव भूषणेशमाह लग्नाददि १९ दिनांततः समम

नी ० ष ५ क ४ दुरंधेनपुष्पासेमास्पिहायनेशामिताद्वर्षात्परंसेख्यया वैफामार्गसि
 जगः श्रुतिपुगोद्वाहर्त्तवित्राशिनीज्यैर्त्तश्चानवमंदिरेनिशिवधसंवेशमंगेस्थिरे ६८ ल
 ग्रातविवाहृतः सकाशात श्रुतिदिनाततः षोडशदिनमथेसममुनीयेकेषुघसंषु सभाः
 समसेव्याकाः सनिःसप्रमः इषुपंतमः अंकोनवमः पषुयसेमदिवसेषु अथार्धेषो
 डशदिनाहर्धेअपुग्यसेविषमदिनेमास्पिहिविषमेहायनेवर्षेविषमेवधसंवेशंमवेशंज
 गुरुषुः एतदुक्तंभवति षोडशदिनमथेसमादिषुदिनेषुकर्तव्यः षोडशदिनानिक्रमेः
 समादिषुदिनेषुकर्तव्यः षोडशदिनानिक्रमेमासपर्यंतंविषमदिवसेवधसंवेशः का
 योः मथमस्यसतिक्रमेवर्षपर्यंतंविषमेवर्षकर्तव्यः तदाविषममासनियमोनास्ति
 पंचामाद्वर्षातपरंविषमवर्षनियमोनास्ति अथविलंबितंवधसंवेशंकासिन्मासे
 पक्षेकर्तव्यामाह वैफामार्गसिने वैवैशाखः फाफाल्गुनः मार्गमार्गशीर्षः एषे
 सितः शुक्लपक्षः तस्मिन् कैः श्रुतिपुगोद्वाहर्त्तवित्राशिनीज्यैर्त्तः श्रुतिपुगंश्र
 वाणधनिष्ठा उद्वाहर्त्ताणिविवाहनस्तत्राणिपूर्वोक्तानि वित्राशिनीमसिद्धे ॥
 इत्येतेषुष्वाः तैश्चनवमंदिरे जीर्णमंदिरे नवी ॥ ॥

तभगिन्याः पितृव्यस्य पितृभ्रातः असक्तौ नो सन्त्यो एतदुक्ते भवति पित्रादीनो मुक्ता नो
 मध्ये अन्यतमे स्ते सति विवाहेन कुर्यादित्यर्थः तथा च ह शौनकः वरवधौ पिता माता पि
 तृव्यश्च सहोदरः एतेषां पतिकुलं वेत्तुं विव्रप्रदे भवेत् अन्यश्च पिता माता महश्चैव
 माता चैव पिता महो पितृव्यस्त्रीसतो भ्राता भगिनी वा विवाहिता यभिरेव विषयत्रैश्च
 निकुले बुधे स्मरते अन्यैरेषि विनेक्तुं केचिद् वचनं तद्वेदिति अथान्येषां मतमाह अन्ये
 इति अन्ये बुधाः सान्त्वयजान्त्यये पितृकुलमन्यनाशे पितृद्वारेन विदधुः तथा च भृगुः
 वाग्यनानेतरं पत्रकुलयोः कस्य चिन्मतिः तदोद्वाहो नैव कार्यो स्वयत्तत्तयोदोयत
 इति अथ संकटे प्रवृत्तिमाह जनको वासीति जनकश्च श्रेयाचसी च सतश्च अन्यश्च अन्यः
 कुलजः पतिकुलाधिकारी यसामन्ययो नाशः मरणमिति यावत् तस्मिन्मति अत्र
 दादां दं दलांतरे हेरे वासीति जनकश्च श्रेयाचसी च सतश्च अन्यश्च अन्यः कुलजः पति
 कुलाधिकारी यसामन्ययो नाशः मरणमिति यावत् इति अथ संकटे प्रवृत्तिमाह जन
 शोत्पागणेश शोत्पाकचित् संकटे विदधते बुध इत्युक्ताहारः एतदुक्ते भवति वरस्य व
 धावात् पितृनाशे अथोतरे वधोतरे मातृनाशे अथोतरे षाणासोतरे स्त्रीनाशे अथोतरे वि

मासांशे यतत द्वितीयादिविवाहेत्तेये तथापुत्रनाशोपार्थान्तरेत्रयोदशदिनानां विदधते
 उत्पश्यः अन्यसम्यग्भातविशेषमाह भातश्चात्मजवद्वयेतिसमयेपित्रोर्मतेमेशयेनान्येषां
 मतिकूलमामयिविरक्तायाजनामपि आतर्या १३३ य स्तनत्क्रियानभिभवेनोदीमावे
 नाचरेनोकर्यान्नरितसमंगलमतिव्यापुद्गवेनिश्चये १० भातर्नाशोपुत्रवत्पुत्रनाशो
 क्तवतत्तेये सार्धमासांतरेकर्तव्यमित्यर्थः तथावस्मत्तिसारावल्यां पितरस्यमहाशो
 चेतदर्थमातरेवच मासत्रयंतर्भायायास्तदर्थंभातपुत्रयोः अन्येषांतस्यिदानीमाशो
 चेमाससंमिते तदानशान्तिकंकृत्वाततो लयंविधीयतइति स्मृतंतरेत्युक्तं संकटेसंम
 नुप्राप्तेपातवत्केनयोगिना शान्तिकृत्तागोशस्यकृत्यातांशुभमाचरेत् अकृत्वाशान्ति
 कंयस्तुनिषेधेसतिदरुणे नकरोति शुभेवर्गाद्विषयस्तस्यपदेयइति ज्योतिषकाशे
 मतिकूलेपिकर्तव्यो विवाहोमासमंतगत शान्तिविधायगोदत्तावायान्नरिचरेत्युक्तः
 उत्पेतयोहायो कन्यायां पित्रोर्मरणापिसेयेमतिकूलेपिमतिकूलभावमाह भयइत्या
 दि भयेदुर्भिक्षराजभये अतिसमयेअतिकालेपित्रोर्मातापित्रोः स्तनेः मेशयेमतिअन्ये
 षोमातृपितृभ्यामन्येषांस्तनानांमतिकूलेनास्ति तथाचोक्तंज्योतिः सागरे दुर्भिक्षेरा

सुभगेवपिचोर्वाशाणसंशये शोदायामपिकन्यायानान्यकलेप्रतीक्षतेति विशेष
सोतरमाह आमयिविरक्तमज्ञतानामपिप्रतिकूलेनास्ति आमरोगीदीर्घरोगीतिपा
वत् आगतद्वरसमीपयोरित्यमरः एषामपिस्तानोप्रतिकूलेनास्ति तथाचोक्तं
स्मरतेतरे दीर्घरोगाभिभूतस्यादूरदेशस्थितस्यच उदासवर्तिनश्चैवप्रतिकूलेनवि
षतेति अथान्यानपिशास्त्रार्थानाह आतुर्यादिति तर्पेणुतर्पःपुरुषःमूलपुरुषा
द्यतर्पेऽन्यर्पः तेमर्पादे कृत्यस्तस्यनरस्यक्रियाअनभिभवेअभावेप्रतिकूलित्वा
रणोत्तरात्क्रियायामकृतायानोदीमुखेनावरेत् एतत्त्वमोत्रविषये तथामेया
तिथिः मत्वेकमप्यनिवृत्त्यचरेन्नाभ्युदयक्रिया आवर्तयेत्ततः पुंसिपेचमेतत्प्रभं
भवेदिति नोक्त्यादिति ज्वरितस्यमेगलेनोक्त्यात् तथाचगर्गः ज्वरस्यात्यादनेय
स्यप्रभंतस्यनकारयेत् दोषनिर्गमनात्यश्वात्स्वस्थोऽर्थमसमाचरेत्इति अनी
ति अतिव्याह्यद्वेकस्यचित्तकुलनस्यशरीरेअतिदारुणज्वरोत्पन्नानि संयेनोक्त
यात् प्रतिकूलेभीत्यारोगः पाप्मानरोग्याधिर्विकारोऽःखमामयइत्यादिवा भेदेज्वर
पयोयनामानि तथाचगर्गः केचिद्वृत्तस्यस्यकदाचिद्दारुणोत्तरः तावन्मेगल

कार्यचनकार्यनिश्चयवृत्तिरिति अथमस्त्येकदेसतिर्वादिस्तकेकर्माहंतामार
 वेत्त्यात्सूतकमुक्तसर्वसमयेनारथकार्यवृत्तिः कृष्णोदीहृतहोमोदिजननाशौचक
 चिन्तारयेत् सिद्धेनैवप्रभेदितेदस्तिबोधेयौतमीदृशितोजाहृत्तनः कचिदि
 तमेजेकेतोसमीत्यादिषु ८। उक्तसर्वसमयेयतोद्धारनचौलमौक्तिकमित्यत्रोक्ते
 सर्वकालेनारथकार्यसतिकर्माग्नानारथ्येसतिसंकटेवशास्त्रेसतिकर्मादीसु
 तहोमः कृष्णादिभिर्गृहेवादेवहेतुनामित्यादितिस्तीर्णकर्मिभिः कृतहोमः कृष्णादीह
 तहोमः तेनजननाशौचदशाहोतः जन्मदशाहोमकर्ममाचरेत् कृष्णादीहृतहो
 मेशासोक्तेसदृशितोक्तताकर्मकर्तव्यमित्यर्थः तदुक्तेस्तत्परेसंकटेसमनुषा
 नेसूतकेसमुपागते कृष्णादीभिर्हेतुनागोचदन्वापयस्विनो हजयनयनोद्धार
 ह्यतिष्ठादिकमाचरेदिति सस्तेतरे अनारथ्यविशुद्ध्यर्थकृष्णादेर्नैदृयाहृतं
 गोदद्यात्पंचगव्याशीततः शुध्यतिसूतकी अथसिद्धेगुरौसतिमेगलनिषेधमा
 ह सिद्धेसिद्धराशौर्ज्यः तस्मिन्सतिप्रभेनित्यवतिरिक्तेविहितेस्यात् उदेत्स
 र्वमेवप्रयचिते तथाचकालनिर्णये शांतिकेपौष्टिकेयात्राप्रतिष्ठोद्धारसर्वक

न कुर्यात्सर्वमोगल्ये सिंहस्य च वरस्य तौ इति तथा च मांडुयः दद्यात्सर्वं च वौलादिसेका
गन्वास्तकर्मच अमानि शुभकर्माणि न कुर्यात्सिंहगे गराविति अथ संकटे प्रहृतिमारु
हरिलवोर्धमिति क्वचित्सेकटे देशकालभयादौ सिंहजेऽपि हरिलवाहर्धुं सिंहो शाहर्धुं गो
तम्याः दक्षिणतः भागीरण्याः उत्तरतः शुभं कर्म दिते स्यात् तथा च ज्योतिर्निबन्धे सिंहग
रो सिंहनवांशकोर्धुं गोदावरी दक्षिण कलजातैः उद्धारकालान्ययदोषभीतैः कार्यवि
वाहाश्चावनाववीति तथा च गर्गः भागीरण्यात्तीरतीरे गोदावर्यश्च दक्षिणे हतोद्धारदि
कर्मणि सिंहसंस्थेन दुष्पतीति अथान गोदावर्याः उत्तरे भागीरण्याः दक्षिणे एवं द्वयो
गोदाजाह्वयोर्मध्ये संकटेऽपि शुभेनाचरेदिति सिद्धे तथा च वसिष्ठः गोदावर्यत्तरे तीरे
भागीरण्याश्च दक्षिणे विवाहादि न कुर्वतः तसिंहसंस्थे च वाक्यताविति अत्राप्यतिसेक
ते प्रहृतिमारु इति असभीत्यादिषु रजोभयादिषु सत्सु अंतः गोदाजाह्वयोर्मध्ये हरि
लवाहर्धुं सिंहजे सति अजे मेघे इने सूर्ये इति शुभमाचरेत् अजे इने इत्येतद्दिवाहादिविष
णो असभीत्यादिषु रजोभयादिषु सत्सु अंतः गोदाजाह्वयोर्मध्ये हरिलवाहर्धुं सिंहजे स
ति अजे मेघे इने सूर्ये इति शुभमाचरेत् अजे इने इत्येतद्दिवाहादिविषयं असभीत्यादिषु

५५

206

नयदेनत्यते तथाचशौनकः मेघस्येदिवसकरेसिंहस्येवचपाणिसचिवेव यस्य.परिण
मसौस्वाधीसावसेयदोयेनेति वतबंधस्तमीनगतेसूर्यमतिवैवेकर्तव्यइतिप्रयक्तताश
गोवोक्तं अनिमिषरविमणोकार्यमिति तथाचमौजिपटले जन्मभादृष्टगोसिंहेनीवेवाम
वुरोगुरो मोजीवेधः शुभः प्रोक्तश्चैत्रमीनगतेरवौवदतिः इति प्रथमोत्पादिसिन्धुत्रादिश
इनेनेइत्येतत्पदेसर्वशुभसाधारणं तथाचशौनकः सिंहस्येदेवगुरोमेघस्येपदिथवे
त्सहस्रोशः पंगलकार्यं कुर्यादितिनारदयराशौवदतिः इति अस्वभीत्यादिष्वित्यत्र
दिशमेनवृद्धपितृमरणशोकायांवक्त्रेतराभावाद्यनिसंकटंहेये अथनामशाश्विजन्म
गणपेर्निर्णयमाह देशग्रामग्रहज्वरव्यवहृतिर्यतेपुननेमसौसियाकादिणीवर्गमे
गेरपुनर्भूमेतकेनामसौ जन्मसंपरतोवधपुरुषयोर्नन्मसंभेकस्यचेतत्तातेअदि
मितोविलोकाचतपोर्नामसंयोर्मेलकः ८२ देशः प्रसिद्धः ग्रामाप्रसिद्धः ग्रहप्रसि
द्धं ज्वरः प्रसिद्धः अन्पादिषुनामभेनामशाश्विप्रधानस्तन एतदुक्तंभवति देशग्रामग्र
हेषुप्रवेशायर्थंज्वरेवेदायवलोकनायर्थंवावहृतिर्यवहारः सूतेप्रसिद्धे दानेनला
पुरुषादि येषुवेदबलायर्थं मनोमंत्रेमेतनार्थंवेदबलायर्थंवसेवाराजादिसेलातत्र

८३

मेलायर्थे का कियो का किन्तु वलोकनार्थे वर्गस्यार्थे सेगरे सेगामे चेदवलायर्थे
पुनर्भूमे लके पुनर्भूमे लनाय नाम राशि वलो कनीया इत्यर्थः परतः यथो न्यत्र वि
हयात्रौ जन्मात् जन्म राशि प्रयाने स्यात् तथा वन्मोति निबन्धे देशो ग्रामे गृहे पुद्गे सेव्य
यो व्यवहारके नाम राशोः प्रधानत्वे जन्म राशि न चितयेदिति अन्त्ये क्य किन्तो वर्ग से
हो वदाने सते ज्योदये मंत्रे पुनर्भू वराणे नाम राशोः प्रधानतेति विवाहे सर्व मांगल्येषां
त्रादौ ग्रहो वरे जन्म राशोः प्रधानत्वे नाम राशि न चितयेदिति अथ वधू वरयोर्मध्ये प
एकस्य जन्म चत्ताते एकस्य नत्ताते तदा शुद्धि मलेकादिके कथमवलोकनीयमित्यन्ता
ह वधू पुरुषयोरिति वधू पुरुषयोर्मध्ये चेद्येकस्य जन्म चत्ताते एकस्य नत्ताते तयो
इतः ज्ञानात् जन्मत्वादेकस्य शुद्धिगुणादि शुद्धि विलोक्य तयोर्वधू वरयोः नामत्वे यो
लको वार्णवप्यादिकः पूर्वाक्को विलोक्यः अर्थात् द्वयोराशयत्ताने नामत्वादेव सर्वे
विलोको तथा च शार्ङ्गधरः विवाहस्य दने चैव लघुने ग्रहजे वले नाम भाञ्चितयेतां वि
जन्म नत्तायते यदेति अथ मेलायका र्थे नाम्नेन ज्ञानमाह भेनामादि मवर्णनो
कहलफनादि वार्णहवौ तस्या वत्र शसौ खौ येदभिधावाहो स्य नामांति को आमे

सु.
मा. लो
द्व

नदहनेजनर्भममलेपहस्यवेधेनगुंगरशामनपाभिषेककृषिर्गोत्राशानेभुषणो ॥ वं
नामादिमवर्णनामायत्तरेतस्मात् अवकहंशतयदवकं यसायवेचोलायदेष्टाद्योशम
त्यादयः श्लोका निबद्धास्तस्माच्चक्रादेनलत्रेतेये तद्यथाहंलमणीतिनाम्न! अघितेभ्यसे
कायातहवेचोलाश्यादिनाश्रिबनीनलत्रेतत्रयमश्रुणरतिवतसेयइत्यर्थः तद्यार
चदीपिकायां जन्मनतायतेयेष्टातेषांनामो गवेष्टाते चक्रेवकहरेभोशोतत्राजीकैश्चिय
शिभादिति तत्रालीमस्यार्थः परानाम्नेनलत्रेगवेष्टातेतदाश्रिभातकृत्रिकानलत्रात्पा
नालीविलोकेतिकैश्चिदुक्तं कैश्चिदितितन्मन्मन्त्रासे तस्मादश्विन्यादिविकेयस्तमिणा
तिन्यायेननायवलोकनेवहसेमतमितिभावः अथनामादौयोगात्तरेसतिकिकर्तव्य
मितियेत्तायामाह पुण्यादिवर्णादिति युजिपुकेलरेपुक्तात्तरेपयमेष्ट्यादिकेनामादौ
पुक्तात्तरेसतिश्रादिवर्णाभ्यमवर्णादेतेये यथापयमेष्ट्यादिकेनामादौः प्रस्तत्रादि
यः प्रकारः तस्माद्वंतेयमित्यर्थः पियववाश्यादौपिकारणवयाद्याः दुयदइत्यादौदु
रवशात्तःइत्यादि तथाचसराशासे संयोगेत्तरजेनाश्रितेयेतत्रादिनामात्तरमिति
यश्वकहरेचक्रेनामायत्तराभावेसतिकिकर्तव्यमितियेत्तायामाह ववौलत्यावत्रा

मौसौरति अत्रावकरवक्रैरति श्रौतार्णतल्योमहशौतेयो वकारस्तानेवकारः
रस्थानेवकाररन्त्यः तथावशासौतार्णतल्योतथावसासौ अत्रादाहरणं शिवशतिना
सतिअवकरवक्रैरतिरसाभावात् सकारोगीकाराद्वैयमित्यभिभावः एवमेवशासौ
थावसापरस्परसवार्णानाभवेत्ये तथावसाशासे एवशासौवर्वावैवतेयावित्यपर
रमिति अन्यच्च नपेक्षाः रत्राणावार्णानामादौसेतितेनहि वेदवेतितदातेयागजडास्तेयश
क्रममिति वक्रंशतयदंवत्येकवाशातस्यवहनिनामानिसस्यकस्मात्रान्त्रोभेतेयमित्या
त्तयामाह यदाभिधवाद्दोस्यनामोनिर्ममिति यस्यअभिधानामानिवाद्दोभवेति अस्यां
मेषाद्दवेनामशासे तथावसाशासे वहनियस्यनामानिनरस्यस्यः कथंवन तस्यप
शादवेनामशासेस्वरविशारदेति अथजन्मनतत्रेयेषुयेषुशस्तेतान्याह आर्योशति त
वसाशासे वहनियस्यनामानिनरस्यस्यः कथंवन तस्यपशादवेनामशासेस्वरवि
शारदेति न्हहनेपुरुषविवाहेजन्मभजन्मनतत्रेअमलेनिर्गणजगः तथापटस्पट
पटवेथने गेहेकहकराणपवेशने तथाग्रामोग्रामवारपवेशनेनृपाभिषेकोराजोभिषे
हपिः प्रसिद्धा मोजीप्रसिद्धा अत्राशने नवात्राशने भूषणेभूषणधारणे एषोसमा

म.
मा.ली
६५

इति स्मिन्नामभेदजगुः तथा च ज्योतिः प्रकारो जन्मभेदोऽपि न्यायिषेवने भूषणो न
गरेहकर्मणि आधिपत्यभूतिमौ निवेधने पुंविवाहउदिते शुभे बुधेः राजमातेरेव संज्ञा
येदद्याद्वेगर्भाहमेतथा मेव लोजन्ममाहैपि जन्मभेदतथापीति नारदः यद्वेधनये
लान्नयाशनेचोपनायने शुभदेजन्मनतत्रेव शुभे तत्कर्मणीति इति सूक्तमहर्षे
नैर्दीकायोमार्तं उवन्नभायां विवाहप्रकरणे ॥ अथाश्राधानं हनैकेनाह अश्राधानं
वादिदारसमये दायायकाले परैर्दः प्राप्तिप्रवशात्कस्य भस्मगेनैर्वा ब्रह्मलोकायाः जी
द्वर्ककुजैः सति ५ ३ ६ ॥ १० गुरु ६ कैदस्यो १५ १० रनस्तंगतेः स्त्रोचैष्टुतंगतेः परैरु
ये ३६ ॥ १० विशा १५ शुद्धो बुधेः २५ लग्नेश्राधानं नैवद्विभुधेर्दारकाले अवादि क
ते चतुर्थी कर्मनेतरेदारकालः परैराचार्यदायायकाले धनविभागकाले अवादि तथा
चष्टत्रशते अश्राधानंदारकाले विधेयं कैश्चित्कोक्तं च दायायकाले तथा च कात्या
नराहो आबसश्राधानंदारकाले दायायकाले यकेषामिति एतद्वाच्यकारैरेवेव्यवर
पिते अभ्रातृमतौ दारकाले भ्रातृमतौ दायायकाले योक्तमिति सूतिपुक्तद्वारस्यापि
विना बहदोषो हश्यते तथाहि कृतदारो नैव तिष्ठेत्तानामप्यगिना विना तिष्ठेत्तवे

एवं शरति एवं एव वार्तादिके अभिधायः इदानीं वर्णयन्ते न भूयस्वतः ॥ सौम्या
सर्वभूतले विरचयेद्दिशादिको प्रोविशे नान्येषां निषमोत्रयचर्निवित्ताः कुर्यादित्दं
स्त्रिंशे संप्रपन्नकृतो मुखात्प्रथमतो वर्गादिवर्णोद्गमश्चेन्न हि गतमादिशेत्तदप्ये
शल्पसंधीर्मधातः ८० सौम्यादिषु उन्नरादिदि कस्यो निश्चयः तत्र न इतलेवत
मिनिश्रितिको ब्राह्मणादिकः गृहे विरचयेत् कुर्यात् यत इत्थं भवति ब्राह्मणाः उन्न
रसर्वभूतले तत्रियस्येष्वाकस्ये वैश्याददित्तास्ये पश्यः पश्विमस्ये गृहे विर
येत् एवं वर्णपरत्वेन भूयस्वतमस्का ब्राह्मणस्य विशोः समाह अशो विरचयेत् अ
यो ब्राह्मणाः अश्विले सर्वप्रवे गृहे विरचयेत् तथा च भृगुः उदगादिस्वमिहंदि
पादिनोपदत्तितो नैव विषः सर्वत्र वसेद न वर्णमथेष्टमन्येषामिति अथ यत्तान्तरम
ह यत्रेति निवित्ता सर्ववर्णास्तत्र गृहे कुर्याः तत्र कुत्र यत्र भविष्यत् अतः कारा
स्त्रिंशे स्यात् अथ मर्षः यस्या भूमौ अतः करणं प्राशस्त्य स्यात् तत्रैव ग्रहं कर्तव्य
नर्थः तथा च वास्तुशास्त्रे मनसश्च कथार्यत्र संतोषो जायते भवि तस्या कार्यं गृहं
गृहे सर्वे रिति गर्गादि संमतं इति अथ शास्त्रज्ञानेन नार्हे नार संप्रपन्नेसि समप्र

स.

श्री

६५

कृतः अत्र एतदेकं कर्तव्यमित्यादिप्रश्नश्च कर्तव्यमात्रात् वेद्यदिप्रश्नमतः वर्गादिवर्णोः
मः स्यात् वर्णा नोपयमात्तरोदयः स्यात् अकचदतपयशानो अत्यतमात्तरोदयः स्यात्
नदाशाल्यतदिगातेतस्यवर्गस्यदिगातेशाल्यसधीरादिशेत शाल्यमत्रास्तीति कथय्यो
त्यर्थः एतदुक्तं भवति मरुसोमितोभूमिंदक्षिणोत्तररेखाभिः समतयानवध्याकृता
गायात्तरेः अकचदतपयशौरहाभिः क्रमेणोहसपूर्वादिदिक्क शाल्यमादिशेत अक
रेमप्रनायात्तरे सति पूर्वस्य शाल्यमादिशेत ककारे आश्रेयो चकारे दक्षिणस्योऽन्य
ससदिक्तवर्गभिः तरेगादिशेत तपुनरेपयैस्त्रिभिस्तरे मध्यतो मध्यकोष्ठे आदिशेत
हपयानोत्रयाणामक्षयाणामन्यतमे प्रप्रनायात्तरे सति मध्ये शाल्यमादिशेदित्यर्थः
नयाचोक्तं ज्योतिर्निर्वयेस्मने सदेवतां प्रवृत्तवनस्यायमतरे महीत्यतततः शाल्याश
ल्ये सम्यग्विचार्यते अकचदतपयशाहपयावर्णापूर्वादिमध्याता शाल्यकराश्चरन्
त्ये शाल्यगृहे निवसतो नाशरति तदेव स्पष्टं तत्रैवोक्तं पयल्यो यदि प्रमाद्यो नर शाल्य
तदा भवेत् साहं हस्तममाणो नतश्च मानुषमस्त्युक्तं आश्रेयोदिशिकः प्रशनेत्वर
शाल्यकरहये राजदेशे भवेत्तत्र भयेनैव निवर्त्तते २ याम्पायोदिशिवप्रशने कर्णोदा

[illegible]

मु.
मा.ली
६०

ईशान्योयदः कुंभः सर्ववृष्टिकः आग्नेयेयं नोमीनः भवति अन्येष्टमिष्टमिष्टमक
रामयेभागेनवसेति एवंगशिपरत्तेनदिदिः यमसुक्तेदानीवगंपरत्तेडिदियमसुह
अथेति इदंकुंभः सकाशान् अष्टमदिकप्रमसावाश्रयोवर्गप्रकवरतगुणशोभे
तेमसिद्धः श्रौतसिनोवलवेतः स्मरितुत्तरप्लोकेतान्यः अष्टावप्रमसाः स्वयेवम
परादिष्टः स्वर्गोन्मपुक्कष्टः काकिणिकागजैमिंशरमायस्याधिकाः सोर्यदः प्रवेत
रक्तकपीतकसवसथाः सादः कडलिककाकापापाहृतशोशितात्रमदिरागंधाः
शुभाविमतः ८६ एतदुक्तेभवति अष्टादशैरुत्तरादिकस्योत्तरात्तरोवर्गः सर्वस्या
लीकादि ५ आग्नेयेयारिको ५ तिगस्यावली तादिको ५ नैर्कल्या तादिकः ५ पशि
मायो यादिको ५ वायव्यो यादिकः ५ उत्तरस्यो यादिकः ५ ईशान्यो अथमर्थः स्वन्मु
मादिमात्तगतवर्गजातासंस्थानेग्रहेकार्यमितिभावः यतः स्वसंस्थानेप्राणिनोवल
वेतश्चिलोकेप्रसिद्धिः किलताणवर्गः स्वयेवमपराः स्वभ्यः पेचमाः परावैरिणोपेय
तेतया यथाश्रवः गम्यपंचमंस्ववर्गः सोम्यवैरी कर्षगम्यपंचमंः पवर्गसोम्यवैरी एवंस्
वैर्षावर्गाणांवर्गाणांचवैरिणात्तान्याः । वैरत्नैस्वामिवशखेन तडुक्तेभूपालव

मे वर्गशास्त्रास्यमार्जारमिश्राश्चसर्पमूषकाः ३ मेतोऽसर्वतस्तेषांस्ववर्गान्येवमोरिपु
तस्मादैविवर्गस्यादिशिगृहेनकार्येऽन्त्येयः अर्थात्स्ववर्गमध्यमे तत्रापिस्ववर्गसंज्ञे
भवेदिवर्गसंज्ञमशुभमितिबुधान्तेयं एवंस्ववर्गग्रामवर्गयोर्मिश्रितमवलोक्यवासः
कर्तव्यमिति सिद्धे अत्राशितस्तिवर्गचरितयोराशिवदितेत्वं क्वचित् यतः उक्तं ज्योति
सागरे केषांहरश्ववर्गाणांस्वस्थानेषुभदंगदमिति अथवर्गः चरितेकाकिणिका
आह द्विवर्गस्ति स्ववर्गः ग्रामवर्गोवसनिकर्तव्यश्चद्विवर्गगणितः कार्यः मिथः अन
पुक् अन्यवर्गपुक् कार्यः गजैरहभिस्वहः शोभितः सन काकिणिकासुः ३ माः व
किणिकाः यस्याश्विकाः स्तोत्रेद्योधनदातायवेग्रामादिदि. यममुक्तेदानीनिर्माणे
यतनग्रामस्तेजादीनोसमेततः तेजसाद्योपरीतेतगेयवर्णारसस्ववैरित्युक्तत्वात् त
चदाण्यरत्तेतभूमेवर्णारसगंधान् हृत्कार्येनाह येतेति स्वेत्तरक्तकपीतहस्यवसु
विशतः बालाणांस्वकाशात् वर्णानोशुभाः शोभनाः सुः प्रवेतवसु २ (तच्छीव)
एष आरक्तवसुधात्तवियस्य पीतवसुधावैशस्य कृष्णवसुधाशरदस्यशोभना
अन्यापिप्रजातीनोमिश्राशोभना तथाचवसिष्ठः प्रवेताशस्त्रादिजैशोणारका

मु.

मसी

६८

मिमहीभुजो विशोपीतावश्रदाणां हस्मान्येकोतमिचितेति एवंतान्मस्केतनीरसमा
स्वादरिति स्वादुर्मधुरावसुधावाहणस्यशोभना कटुर्मरीचिरमातृवियस्य तिष्ठ क
वरसावैश्यस्य काषाणारुणीतकीर्णश्रदस्यशोभनेति अर्थान्मिश्रा मिश्र
तथाचनारदः मधुरं कटुकं तीक्ष्णं कषायश्वरसाः क्रमात् एवेरसानुक्तागंधानां
हृतेति हृतगंधावाहणस्यः शोणितगंधारक्तगंधातृवियस्य अन्नगंधावैश्यस्य मा
रगंधामयगंधाश्रदस्य मिश्राणामिश्रगंधाश्रमेत्यर्थे सिद्धं तथाचोक्तं कारिकायां
हृतासृगान्नमयानां गंधावक्रमशोभवेदिति नानाग्रंथेषुरसगंधानां नानात्वेना
कल्पनोग्राह्ये तथाचनारदः मधुपेरात्रापिशितगंधवर्णानुपूर्वकं मधुरं कटु
तिक्तं कषायश्वरसाः क्रमात् पेरगंधाकषायगंधा अन्यत्सगमे तथाचकारिका
यां हृतासृगान्नमयानां गंधावक्रमशोभवेदिति नानाग्रंथेषुरसगंधानां नानात्वेना
तद्विकल्पनोग्राह्ये तथाचनारदः मधुपेरात्रापिशितगंधवर्णानुपूर्वकं मधुरं क
टुकं तिक्तं कषायश्वरसाः क्रमात् पेरगंधाकषायगंधा अन्यत्सगमे तथाचकारि
कां हृतासृगान्नमयानां गंधावक्रमशोभवेत् मधुरास्यात्कषायासाकटकावा

गत्याच्चविभिः साहसं लविकीरितैर्गाह पासाहं कुलिकैर्विनर्दिमयवैर्हर्षदलेपरिचयं वि
 वैभूतिपातसंक्रममाणं गंतमेकार्गले कस्यानेगचतर्दिने रवि राशि जातोः समन्ते ए
 हो गोरविदिनाहं के भयदिने पित्रोर्न नव्यान्निवम १ मासायेन निमभवे ग्रहणभवे राशुपेदः
 गन्धे सर्वं भवस्य पापपुगितैष्यतां विदं च भम ३ नात्याधिकमासको पुतिपुविद्या
 वगं जतिपुत्रे कार्या करसन् १।१।५।१।६ सर्वचलिकाभानो विद्याव्यावलीः १ लत्रा
 कपापवर्गमशुभे चंद्रे दशादि कं जने गोचरितास्यमेग राशिनोः क्रोदवो कर्त्तरीम
 वे गोचरमेभवे ग्रहजनिशोताद्वे सत के दुश्चिन्ता निमलो विभं मपि च व्यापिं शुभे संत्यजेन
 माहादिकं शुभे शुभकर्मणि संत्यजेन ३ न्येतिमहो के नान्ययः पासाहं कुलिको वत्समा
 ललाणे दिनर्दिनामपत्रतिथिः सूर्योदयात् षष्टिचलिका भवति सैवान्यामिन दिनेह
 यने सादिनर्दिः अवमः प्रसिद्धः पारिचं साहले परिचयोगस्य हर्षार्थं विविधं द्रावत्प
 ताणा वैभूतिर्योगः पातो व्यतीपातः संक्रमणं सूर्योदीनो राशि संक्रमणं सर्वेषां ग्रहा
 ण संक्रमणं त्याग्यचलिका अग्रे वत्समाणाः गंतोते विविधं वत्समाणां यवार्गलो वत्समा
 णः कस्यानेगचतर्दिने कस्यत्रयोदश्यादिमतिपदेन चंद्रेण चीलतात कैश्चिन्त्याद

यदि सार्धं दिनपंचके त्वमेव काले नोत्पत्तिकं केचित् तेषु न प्रमोषे पदोच्चीकृतः कस्याने
 यत्तद्विनिमिति रविशशिक्रांत्यामयते सूर्यचंद्रमयोः क्रान्तिमाधेगोक्ततमस्य तथापि न
 पाव लोकनेकस्मिन् दिने कर्तव्यमित्येव त्वत्तिलोहोमं वापग्रहहोमं रात्रिदिनाहंके
 नाहं गच्छेद्य उक्तं यथातरे मूर्तः कालो निवसति महानिशा यो यदि न दलेयमाह दश
 र्वदशपरतस्तस्माद्दिन्यनिचयसानीति तद्यदि न पित्रोः मानादपि नाचपिनयौतयोः
 यदि नेश्चाह दिनमित्यर्थः जनन्याहंवे मानरजस्यलात्तमासायेन निसंभवे जनिरु
 त्तः तत्र संभवोपपत्त्येव विधेमासायेन संभूति नन्ममासजन्मतिथिजन्मनक्षत्रादि ग्रह
 भग्नहानक्षत्रे चैरापुथवत्पमाणं इत्याहोऽर्मेहृतौ वत्पमाणान्ते ज्येष्ठे एव भवस्य य
 मजातापत्यस्य ज्येष्ठे ज्येष्ठमासे पापपुगितेष्वातीणि पापः पापग्रहावत्पमाणान्ते
 मन्यतमस्य पुकं इत्यतीते पण्यपुरास्थिते एतानि इत्यादि विद्वेत्तं विद्वन्क्षत्रे वत्प
 णलक्षणं उनायाधिकमासकौ तयमासापि मासौ वत्पमाणलक्षणं मुनिपुविद्या
 भगेशानिपुत्रो १ को १ र्था ५ क १ स ई २ सर्वचरिकाः विविक्तुभः व्याघातः शूशर
 ववजुः गेहप्रसिद्धः अतिअतिगोहः पशुयोगेषु क्रमेण अंकांशं करसन्तमेवाक्यः सर्व

३८

देवत्वमात्रं यद्भजनि प्रेतैर्द्वेष्टकं यद्भोग्रहणं जनिर्जन प्रान्तिभरणं एवः ३३ त्वेष्टकं ग्रहास्तकं जन्मस्तकं

रिकाः यद्यमचरिकाः तद्यथा विष्कंभेतिहः व्याघातेयैकनव श्लेश्याः पंचवज्र
काः नवगंडेरसाः षट् अतिगंडेज्जतवः षट्भूति भागावि व्याघातवः भागाप्रधिना
नीनस्तज्जाणोवि व्याघातवस्त्यमाणास्तज्जाः लनायवकयापवर्गयनस्त्यवस्त्यमाणा
शुभेचंद्रवस्त्यमाणागोचरप्रकरणेवेये दशारिष्टकंजातकशास्यगम्ये जन्मेशेज्जसिता
जन्मेशोराशिसामी ईज्योगरुः सितः शुक्रः एवोअस्तमाने शवित्तप्रकिराणतेअग
राशिनोः क्रोडवोवर्तरी अंगेलये प्राशिवंदः तयोः क्रोडवोक्रूरग्रहजनिता कर्त
वस्त्यमाणास्तज्जाणि रिष्टगोचरसंभवे गोचरेइष्टग्रहाधिक्ये स्तस्तकमिति तेषु
ग्रहास्तकवस्त्यमाणा दुश्चिह्नानि कार्यांभममयेत्तन इवचनप्रवाणादीनि मनो
वैभगे अंतः करणस्यप्रवर्तने व्याधिर्नरस्तमपि रोमः एवमान्योव्याधि विंकारोडः
त्वमामयमितिनागभटः जारितस्यमेगलेनकुर्यादित्यर्थः तथावोक्तंजीतिः प्रकाशे
जन्माधिपविल शेषवेदभार्गवमंत्रिणा विशिष्टतज्जन्ममासोजन्मभेजन्मवासरः
निमित्तमनोभेगः त्वमासाधिसाको स्तजानकयोश्चवस्तकंग्रहास्त्यव ज्योत्य
वरजोमातः पित्रोः त्वदिनेतथा गंडेनविनरोकालाः संधिर्भस्यतिथैस्तनोः अतिथा

भावतीपातोवैधतिः पातोऽहंके भातोः संकलितभोगचक्रलिकचाहंकाप्रकः करोमंके
भुनेभोगंमगाहभित्तिभूमितं भिन्नगुहागंमपैविहंमैमपारतः विधिः करपुतंलये
लयेशोरिपुससु गः नननोरः स्थितपुदोलयस्योनिधनोयमः ननभाजनलश्रीमल
पुलशोशकाहमौ पापयोर्मध्यमंलयेनोर्लुः कनवीशकः करवारपापहोगडहयोगा
पुहोदवाः तिथिहदितयोभानोकारिकाविमसंतिताः एतेदोवाः समाख्याताः शुभकर्म
नगरिताः दशारिहोदवाश्चात्योचरोत्यासायापरे लनेकागंलयेनसुकालवेलाशु
यके मन्त्रयोगेपयश्याः ससैदेशेननिदिताः शीत प्रयोगयहंतवेनिंदोकोनरे
ताहंनार नोकुपाद्विभाहगेदधतितोपुमेपु ॥ ८॥ ९॥ १०॥ ११॥ १२॥ १३॥ १४॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥ २२॥ २३॥ २४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ २९॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ ३३॥ ३४॥ ३५॥ ३६॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ ४२॥ ४३॥ ४४॥ ४५॥ ४६॥ ४७॥ ४८॥ ४९॥ ५०॥ ५१॥ ५२॥ ५३॥ ५४॥ ५५॥ ५६॥ ५७॥ ५८॥ ५९॥ ६०॥ ६१॥ ६२॥ ६३॥ ६४॥ ६५॥ ६६॥ ६७॥ ६८॥ ६९॥ ७०॥ ७१॥ ७२॥ ७३॥ ७४॥ ७५॥ ७६॥ ७७॥ ७८॥ ७९॥ ८०॥ ८१॥ ८२॥ ८३॥ ८४॥ ८५॥ ८६॥ ८७॥ ८८॥ ८९॥ ९०॥ ९१॥ ९२॥ ९३॥ ९४॥ ९५॥ ९६॥ ९७॥ ९८॥ ९९॥ १००॥
गोभनानितनपादेप्रयशसादिकं सासनीमनवार
गतिथिभादीकोवसिद्धाभिधाः लानद्याः पुनरुक्तिः शक्तिद्वयविन्यातनरतिशयये ५
विभाहिसूर्याधिहितनतत्रादिसुगेदधतिमितानिपानितनतत्रागितेभ्योपुमेपु एतद
भवति सप्रमाहमयोः वतहंशपेवदशयोः अहदशैकोनविंशयोरिति तयापेदा
योः रविनतत्रातपेवदशमयोः तयासंगोत्पेवसयकविंशोत्पेवसनतत्रेपुशो

नानिकमोर्गानोदुर्गान् यद्युग्रशस्त्राणां कंतव्यादिस्तदयेतदुर्गोदित्यर्थः ३
 च विद्यते यद्यमभिलिखेत्तु वलनं स्यात्तत्र मेसूर्यभाजलेवासमभेनि सुदशमेकेतः
 रथाष्टादशे दंडः पंचदशोचतुर्दश इह प्रोक्तो निपातो बुधे कल्पा कालविसंबुधे निर्ग
 ताचैकोनविंशेर्कभादिति देवतवत्समे क्रमजो मोहनिर्घातभक्तयो वन्यवयव परि
 शस्य विज्ञेयान्तत्रादेकविंशकेः यतो हि दुसमेतेषु कुर्यात्कर्मनशोभने दहनास्य
 सेः साधेयत्रासिद्धिमुपैति चेति अन्यानपि दोषान् अग्रे सेगतो वदामि अद्यामि
 गुणेषु मासादीनां संज्ञा लोका सिद्धा ज्ञेया इति तथा पुनरुक्तिर्निर्देशार्थ इति चेन्न
 । सत्त्वायनेति मासाश्चैत्रादयः ज्ञातव्ये संज्ञादयः अयनेष्वयने दर्शितेन
 वाराः सूर्यादयः योगाविष्णुभादयः तिथेयः यतिपदादयः भूतचिन्मादीनि
 न्यादीनां करणाणि भावादीनां सिद्धाभिधाः शास्त्रादिदोषं तान्याः तथा इहा
 स्मन् गुणेषु कुरुचित् कुत्रचित्पुनरुक्तिर्वर्तते सातस्य दूरांतरितस्य सति आश्रये स्मर
 णयेति न दोषः इति श्लोकसहसं मार्तंडलीकायो मार्तंडवत्तु भाषायां न्यायप्रकराणि
 यमाधारो विवक्ष्यते न तत्र देवतावतैकेनाह अस्मिन् करणे सर्वोर्गानां शार्दूलैवि

रितानि येषां रसयमायि कंठमिश्रिताः मोक्षार्थं रत्नमिरः सूर्याः कव्यभूषणभर्गवस्य
वत्प्रसासनीयं कर्मात् इन्द्रादीनां भूमिभूतं इन्द्रादीनां भूमिभूतं इन्द्रादीनां भूमिभूतं
कवराणां हि वं भूषणद्वयाः २ अश्विन्याः मकराणां कुम्भशोभेशावुपेः शोकाश्च नवयः
भानो नक्षत्राणां ईशाः स्वामिनः दक्षौ अश्विन्याः एकोभरण्याः अग्निः कृत्तिकायाः कौ
स्त्यारोहिण्याः इन्द्रादीनां भूमिभूतं इन्द्रादीनां भूमिभूतं इन्द्रादीनां भूमिभूतं
एवमप्यत्र गाः सर्पः अश्विन्याः कव्यभूषणभर्गवस्य भगः पूर्वाफाल्गुन्याः अर्घ्यमा
विहंसस्य नक्षत्रावित्रायाः समीरवायुः स्वात्याः इन्द्रादीनां भूमिभूतं इन्द्रादीनां भूमिभूतं
गथायाः इन्द्रादीनां भूमिभूतं इन्द्रादीनां भूमिभूतं इन्द्रादीनां भूमिभूतं
गथायाः विधिर्वैशाखभिनित वैकुण्ठो विष्णुः अश्विन्याः वसवो धनिष्ठायाः पा
नीवरुणाः शततारकायाः अनैकचरणाः पूर्वाभाद्रपदायाः अहिर्बुध्नः उत्तरभा
द्रपदायाः एषा रेवत्यः देवताभ्यो जनेन तत्र तानां शोभानिकादौ यजनाद्यं अथ न
क्षत्राणां चरचरादि संज्ञा माह द्वास्या उत्तरपुष्यवैश्विर्मथो पूर्वा मघायाः मभे क्रौञ्च
पक्ष्मात्रयारिति पुता स्वाती च राव्या बला दस्यार्काभिनिदीन्यभेल पुनयादि मेव मे जाति

मैदुत्ताष्टमैदुमैत्रमग्निभविशेमिश्रेवसाधारणे • वास्यरोहिणी किल्लताणवास्पे अ
त्रपुक्तिसूणामन्तराणाममाहासः शुतरं तेनपुक्तपुक्ते भवोत्थिरमितिद्यभिधाने म
नीदैः स्मृतमित्यन्वयः अथोपवापयामाभेर्वात्रपेययाभराणोतिपेयके करोणे
उपेकरेचोक्तम् अवाणत्रयादितियुतास्याती अवाणधनिष्ठापातत्तरका अदितिः
पुनर्वसुः एभिः सारितासनीयरात्यावलाचोक्ता अवाणत्रयादिपेयकेचरात्यावल
पोक्तमित्यर्थः दसार्काभिजिदीज्यभे दसोअश्विनी अर्कोरहसः अभिनिदस्यमाण
लताणः इत्योपरुक्तस्यभेपुष्पे इतिचतस्रपेयलफनयातिप्रयोगे मेर्वातिमैदुत्ताष्टे मे
असनराधोयंतिमोरेवती इंदुमंगाः ताष्टेवित्राः एतचतस्रपेयसदुतयामैत्रे अग्निभविशे
अग्निभेकनिका विशाविशावाएतद्वेमिश्रेसाधारणेवजोक्ते मूलाश्रीदशिवेचद्वारु
णमदस्तीत्तामनीदैः ३ स्मृतंसेतातत्यमिहाचरेतिसुधियः कार्येदिसंसिद्धये सूर्याया
स्थिरवेचलोयमितिताः तिमोसुददीरुणं तीणेदकेयसारराशिविनः पाणवुपके
पुतः ८ मूलमसिद्धे अरिरसेषाः इंदोनेसा शिवश्री एतचतस्रपेयद्वारुणं अदः ३
दनीत्तां चोक्ते इहपुष्पुधवादिसेतेषुसेतातत्येकार्ये सुधियः पंडिताः आचरंति किम

जोक्तं

:

ये सोमिहये एतदुक्तं भवति स्थिते तत्रैवास्ति संभर्त्तनार्थं च नरात्मिकादि कर्म
कुर्वन्तीति स्पष्टं अथ समानार्थमेतादृशकृतं कविनवेधनाय अथ प्रसंगेन सूर्यादीनां
मापि स्थिरादि संज्ञाः सौम्यपापनेत्रघ्नतायेनाह सूर्याया इत्यादि सूर्यास्थिरः चंद्रश्च व
लः भोमउग्रः बुधो मितिलो मित्रः गुरुः तिप्रः शुक्रो मरुः शनिदोरुणः अथ पापसा
मानग्रहानाह लोकोति लोकोट्टः क्लृप्ता हस्तध्वं प्रति पतयते लोलाः अर्कः सूर्यः
यमः शनिः आराभोमः राहुः प्रसिद्धः शिवो केतुः एते लोकोट्टादयः पापः क्रशः ते
पापै पुतोबु यः पापः स्थान उक्तं च जानको जमे लोकोट्टकार्कि भोमासुः पापः सो
मोपिन यलः राहुकेन पापनरो पापाः पापमुनक्तयेति अथादन्ये सोम्याः एषीय
यो जनने करसोम्यकर्म साधने अथ प्रसंगेन नलत्र समानना या निनरा विमुहेतान्
नलत्र जोक्तकार्यसाधकान स्वज्ञेन केनाह अद्गः स्फः शिवसायं मित्रापित रोव खंबु विष
संभर्त्तनैरेद्राणि निशा चरा अपिन लाधी शाये माखि भगः रात्रेः स्फः स्फः रूपयोजनवर
लात्ये वाचि तोऽ तोरिति जीवो विष्णीनात्र यांति पि ॥ लबाः कर्म सुभोक्ते सरवम् ५
एते द्रोहि वसस्पति थिल बाः ये वद प्राणा मुहनीः शिवादयः स्फः प्रथमः शिवः दि

स्त्रीभागेन भवेत्कल्याणं भागेऽप्युहो भवेत् २ मेघस्य प्रथमे भागेऽप्युहो भवेत्
पुरुषो भवेत् ज्ञेयं तोरुतेन यच्च कृष्णवर्णोऽप्युहो भवेत् ३ द्वितीयभागे स्यात्
नारी भवति निश्चितं स्यात् लोदरी स्यात् लोदरी पुनर्लोदरी नृतिः ४
तीये पुरुषः कुर्यात् निर्भयश्चातिर्भवेत् ५ कपिलोदाहृत्यैव सप्तमोऽपि
वर्जितः ६ मेघस्य प्रथमे भागे भवेत् लाघोपतिव्रता स्यात् लोदरी स्यात् पदा
स्वल्पकेशी प्रियवरा ७ द्वितीयभागे पुरुषः कुर्यात् सर्वकर्मसु ८
लाघोऽपि स्यात् तृतीये पुरुषो महान् ९ इच्छास्य प्रथमेऽपि देनाशो भवेत्
ति संदरी द्वितीये पुरुषः शूरोऽपि विद्यासततः १० तृतीये पुरुषो धा
नीयं द्वितीयेऽपि संपुतः गोधनैरपि संपुतः कृषिकर्मणि सततः ११ का
र्कटः प्रथमे भागे शरीरं दृष्टि वदते सत्यं कुर्यात् वदेये पुरुषो जायते मा

१०
३७६
हान् ॥ द्वितीये च रीत्या रीतृतीये पुरुषो भवेत् अनपि यः सह पश्यन् ॥
कावाणि ज्ञानमः ॥ यद्यपि प्रथमे सिद्धे नान्ये च कश्चिदपि द्वितीये पुरु-
षो यन्वी उच्यते सः सह पश्यन् ॥ तृतीये पुरुषो जातो उच्यते सो तिकं यः
कस्यायाः प्रथमे नारी द्वितीये लेखकः प्रमान् ॥ तृतीये संदरी नारी उ-
च्यते ता ईशा सता हास्या सपुता ससाली लज्जा संतति वर्जिता ॥ प्र-
थमे पुरुषे च वत्सलायास्तलधारकः क्षथितस्त्रिषितश्च द्वितीये पुरु-
षो भवेत् ॥ तृतीये पुरुषो यन्वी दीर्घो दीर्घं मुखं स्मृतः स्यान् युक्तं भवे-
त्तारो हृदयिक प्रमेतया ॥ द्वितीये च भवेत्तारो सत्तं वां जति सर्वदा तृती-
ये भक्तकश्चैव च लः पुरुषो महान् ॥ यद्यपि प्रथमे यन्वी पुरुषो जायते
सदा स रूपा गौरवर्णा च द्वितीये संदरी भवेत् ॥ तृतीये पुरुषः पुरो

घातवज्रव्यातोपातपरिधयैधनयः यतेयोगानुभाइत्यर्थः यथाऽन्येऽनुभाः तदुक्तं
आद्यतौ दुर्भगानारीविषं भवेदजस्रलः वेधात्वेवतिगैरेव मूलेऽस्यवती भवेत् गं
अपुंशुलीनारीव्यायातेवात्मयातिनी दत्तवसेरिणीशोक्तायातेवपतिवातिनी प
रिधेस्तवंध्याववैधतौयतिमारिणी शोधाः शुभावहायोगाययात्रामफलमदाशति
चारफलमाह पापवारशतितीर्णहर्कयमाराः पापाः तेषांवादाः शुभाः अथादन्ते
शुभाः उक्तैवकारिकायां आदित्येविधवानारीसोमेवैवस्तमजा संगारेस्त्वामहेती
अवुयेकन्यामसर्भवेत् पुत्रिणीपरवारवर्कस्यापुत्रवतीभगौ शनौतपुंशुलीनारी
पापमर्त्रीविडवुपाशति तथाचनारदः रोगीपतिव्रतादः खीपुत्रिणीभोगभागिनी प
रिधियाक्तेशभागीसूर्यवारादिपुक्रमात शतिकाविकावचनेसोमवारफलेस्तम
पति नारदवचनेपतिव्रतेति एवंद्वयोर्विरोधेस्तमजेति कस्मपत्तसोमवारवि
रुद्धे पतिव्रतेतिपुक्रसोमविषये इतिव्यवस्थापनीयं अतोमात्रैरेवचनेपापवारा
घातदतिप्रशक्तानिधिफलमाह रिक्तामाकाक्षस्यशतिरिक्ताश्वतशीनवमौवतदं
माः समाश्रमावास्याः नोये अनेनेनेवचनेपापवारादित्येवचनेतिविधिं अर्को

दशो द्वादश्याः स्वामीर्कः शुभवाचकं सोवाद्वादशवाचकाः स्वयंपादिद्वादश
 वति तिथिदेवतारत्नमालायो तिथिपाचनमंतिविधानविस्तरादयोः अष्टम
 १ खलीमसिद्धाः यताः सप्ततिथयः ननुभ्यः अथादन्त्याः शुभाः उक्तं च आयत्तौ सभ
 ननारीमतिपत्सजस्रताः द्वितीयायोभाग्यवतीत्तर्तियायोसताविता चतुर्था
 भवानारीपंचमीधनदायिनी षष्ठाचक्रेशभद्वारीसप्तमीधनवर्दिनी अष्टमा
 तसमीनारीनवम्यापापवर्दिनी दशम्याशक्तिरुजारीयकादश्यासताविता द्वाद
 ष्ठमं गानारीत्रयोदश्याद्विरोधपदा चतुर्दश्यापुंशुलीस्यात्पौर्णमास्यासप्तमिती
 परिभद्रानजायेतदशीस्यात्पौर्णिकाधवेति स्थानफलमाह परमहकुपदेशनि
 परमहंभनंरहादन्त्यापदेकुञ्जितस्थाने एतेउभेनिधे अथादन्त्याभे उक्तं च
 देवस्थानेपितृस्थानेनियस्थानेन्यवेषमनि पुष्पवत्याः फलंनस्यात मोर्गेवेहाल
 १ शमनीति देवस्थानेदेवालयं पितृस्थानेशमशानेनियस्थानेकुत्सितस्थाने अ
 न्यवेषभर्तृगृहादन्त्यापदे अन्यत्सगमे ननुअत्रशौकेबहूक्तं अत्रकथं परम
 हकुपदेशेवोक्तेसत्यं यत्स्थानद्वयमकृतमिनेवसर्वशौकेकं श्रीपतिहति तय

228

कर्मस्थानेस्थितः सौमित्राद्युस्थानेकस्वनिधिः स्थितिनेसममेव समाचार
येन शिशुः ४० लघुभास्करश्च यतिर्धने चंद्रमा यदि तृतीयस्थो यदा जीवः
स याति यममेरिं ४१ होरायाः नवमः सूर्यः सममेव चानैद्यः एकादशे गुरुः
शुक्रो मासमेकं न जीवति ४२ लग्नशेषे शनिर्जन्मौ सौम्यश्च द्वादशे स्थितः न
उस्थानस्थितये शो मासमेकं न जीवति ४३ लग्नसंस्थौ शनिर्जन्मौ बृहस्पत्यो
यदा शशी भवेत्तदा यदा जीवो जीवनेन तस्य निष्फलं ४४ शरिरोद्देशस्थितये
शोभास्करोऽपि यदा भवेत् माकं देयसमोऽपि स्यात्मासमेकं न जीवति ४५
अष्टमस्थो यदा पापः सौम्यश्च द्वादशे स्थितः तदा नृसंज्ञे देवदेव गानसमो
यदि ४६ षष्ठाष्टमगतये शो विजः सममेस्थितः पितृमातृविनाशी स्यात्मा
समेकं न जीवति ४७ शुभलग्ने यदा ज्ञातः अष्टमे च निशाकरः शानैश्च श्रवैः

युस्योदिमोरेदमसिद्धि ४८ मातस्यापिनितप्रत्याः सर्वप्रकृतानैश्वर्य
दादशस्योगरुचैवमवैवसायेनजीवति ४९ इतिप्रजापतिदातृकृतपंचश
शिनिर्गोवैशिष्ट्यतिशेनामप्रथमोऽध्यायः सिद्धिरिष्टकृतेश्वरंमातृरिष्टतयो
त्रे दिवाप्रकोयथानातायौमाताचवंदना १ प्रसवेचदिवाभागेप्रुकेवा
पापसंयते प्रथवापापसंदेहेमाताचप्रियतेतुवं २ आत्मप्रेहस्थितःपुत्रः
पापेवापरयाशिगे शुभप्रदाःप्रथमंतिरिष्टभंगोभवेत्तदा ३ प्रसवेयानिसा
मयेचंद्रःपापप्रेहस्थितः माताचप्रियतेतस्यपरिपायैःसवीक्षितः ४ प्रथ
वात्तीणचंद्रेचपापाःप्रथमंति सर्वथा शुभप्रदानपरमंतिमाताचप्रियतेतस्य
सोमसिद्धेतेनिधनारिगतश्चंद्रोभौमश्चसप्तमेभवेत् तस्यमातृविनाशः
स्यात्परिपायैःसमन्वितः ५ चंद्रादृष्टमगोभौमेश्वरस्येकुरवीक्षिते मात

रिकाहतिनीवीनगहौयनगतेनरः मयासनोभयपुष्पेयंभुभसविवर्नि
तो विकलः एकस्याननिवासीभवतिनरोभिर्भोगेदे ॥ ग्रामोपांसा
तिवासीवक्रासीनीचमंरि निगतःऊवचाःऊदेयमेवीमिचैरहौनयो।
भवति ॥ पंचमभवनेस्वरदेहत्वाप्रथमेसतेश्चैवमगृहेत्वरकिरणो
गर्भेसावेसदाकुरुते ॥ रिपुभवनेरिपुहोनीचेनापंचमेस्थिते भौमे
हाहाकारकृतात्माभवतिनरः ७३ सोकार्तः ॥ सतभवनगतोरिमं
रिष्यःसकलसतानिनिरेतिभावस्तुतः स्फुटतरकिरणोमहोदसस्यः
कथमपियच्छतिपुत्रमेकसुप्रम ॥ चंद्रोष्टमोदसकृतंनराणांमसंजले
यच्छतिमर्वदैवकासत्रिशेषज्वरसोयदानानयसथःक्षीणतनुःशुभोपि
रविणासहिनोमेदःशुक्रेणासहिनोयदि एवदाविधयोपांसांमदमपि।

यनलाभप्रसन्नतेस्ततोपपन्नोयथा भवेद्वर्गगतसौम्यनवाणोसत्वा।
मद्वते ५ लक्ष्मीप्रसन्नितोनिर्गमंयन्मात्वाप्रियःसदा मन्त्रास्तथनी।
मावीधनस्येववसांपत्तौ ६ विद्यानिर्गतयनोनिर्गमंवीधनैर्यनवानपि रत्ना।
तस्यभवेत्कोशोद्वितीयेभमनेरन न्यतलंसतध्यातृकृद्वैश्वससशुतः
भवेत्तसहजेजीवेधनवानपिनिर्धनः ८ जातकचंद्रकायां ननुगतदिन।
नायेशैशवेव्याधितयुनयनगतसदःखीनीचमेवानरक्तः नभवतिशु
हमेयीदैत्ययुक्तोमनष्यो भवतिविकलमूर्तिःपुत्रपत्नीविहीनः कृश
तनुरतिदीनोरक्तनेत्रः कवेतो भवतिनयनहीनःसत्त्वहीनोमिदःखी
सोमसिद्धांते काष्टोगारत्नपाथनोलोहाश्मथनसेवयः नीचविद्यानरक्त
श्वहीनोमैदयनस्थिते ९ मत्स्यसोमथनोनिर्गमेनलवचर्मास्थिविक्रयी चो।

स्तस्य भवेदातिः पिता वा सी हि देवतः ॥ लग्नाचतुर्थः पापे वा दिव्या हल
वत्तः तदा मातृवथो ज्येष्ठो चैव विशेषतः ८ हनिर्मलिनयोर्मध्ये यदि ति
एति चंद्रमाः तदा मातृवथो ज्येष्ठो भौमा कौ संयुजौ वादि ९ चंद्रः पापसमा।
युक्तो लग्ना केंद्रगतो यदि तदा मातृवथो ज्येष्ठः समाहात्रा संयुजः १० इति
१० पंच मातृविषयनाम द्वितीये ध्यायः निधने च गते स्वर्ग्यौ सौ रिभौ मेति ते।
यदि अरुगर्वो न चालोकः स पिता प्रीयते पित्रः १ दिवसे च पिता निशेरा
शैशने श्वरः पिता भ्राता रिवाकरो राशौ दिवसे च राशे श्वरः २ अष्टमस्यो या
रावे शो गुरु राह द्वितीयगौ सौ रिभौ मान्दिते मित्रे पितृहास मवा स रात ३
लग्नाष्टमगौ भौमे हादशे वा द्वितीयगोः पितृहा निभवे त्रिमे शुभे र्थे दिनट
पते ४ अष्टमस्यो यशमाने लं ग्रे वै राहु संयुतः पिता वा प्रियते न स स्वये

वाप्रियतेराशुः ५ मन्मन्तसोमसिद्धौ भौमेदीनिधमेवः पापपुत्रोभ
वेद्यदि पितृजातीययेदेवमानानप्रियतेयुवे ५ वंशे-केसमेभमौमेनियः
नम्येवसूर्यने पितृसुसंवेदेनस्यप्रभैर्यदिनदृश्यते ५ सूर्यावसममेराशौरा
निभोमयदासितौ तदापितृवयोत्तपत्तयोमेयोपरादिः ५ ऊत्तेनसदि
तोभातुःपानिनायदिवीक्षितः पानिनासंप्रतेवापिऊत्तेनयदिवीक्षितः
दृशभिश्चरवोमीनेपंचभिःसिद्धवैदमाः द्वाभ्यामेवऊत्तेमेपिपितृदासत
वासरात ५ पंचभिर्भागेवेपुमेवक्रिनास्वीयतेमिथुः यथाविशैर्दो
भौमोपितृदासमवासरात ५ ३ति-पितृदिष्टोन्नमत्ततीयोध्यायः ३
अथपुंस्त्रीज्ञाने मेवादिहाद्वोराशौदेक्षाणंतविनिर्दिष्टोत एकेनरु
क्षभोगेनचित्तयेचित्तयेभवेत आदिमध्यांतभागेनज्ञानयाःपुरुषासियः

प्रथमप्रश्नार्त्तवा १६ स्वामी यत्ता विना सस्यगणैः समन्विभूयिता सपुत्रासुभगा कोतापि
प्रथमप्रश्नार्त्तवा १७ दुष्टा रित्राता के शि त्वनया पुंस्त्रीवत्स इः सेतानवती ज्येष्ठानसवे
प्रथमप्रश्नार्त्तवा १८ सेतानार्थगणैर्मात्स्यपुता न्यक्तेशामोदिनी स्वकर्मनिरतानित्यमूल
प्रथमप्रश्नार्त्तवा १९ प्रच्छत्रपापडः पुत्राप्रणिहिंसनतनया अजसेव्यसनासक्तातोय
प्रथमप्रश्नार्त्तवा २० कार्याकार्येषु कुशलासदायमानवर्तिनी गणध्वपाभाष्यवती
प्रथमप्रश्नार्त्तवा २१ पुत्रयौजाविजाभोगधनध्यान्यवतीसती कुलानमोदिनिमा
प्रथमप्रश्नार्त्तवा २२ धनध्यान्यवतीभोगपुत्रपौत्रसमन्विताः स्वकर्मनिरतासा
प्रथमप्रश्नार्त्तवा २३ बहुपुत्राधनवती स्वकर्मनिरतासती कुलानमोदिनीमा
प्रथमप्रश्नार्त्तवा २४ वधकी विवंधुविद्वेषानित्येदहरताखला शिल्पकार्ये
प्रथमप्रश्नार्त्तवा २५ अद्यापुत्रवतीमात्यासमसत्तायतिप्रिया वध
प्रथमप्रश्नार्त्तवा २६ दृढव्रताधर्मवतीपुत्रसौख्यार्थमेपुता विद्या
प्रथमप्रश्नार्त्तवा २७ अर्थातिथिफलमाह विवरमिति तिथिभेदी
विवरसंधिः नष्टभे उक्तेव उभगासर्वसंधिषिति रक्तफलमाह अनरुणात्पाथिका

मति अरुणादन्त्यत अनरुणां च यत्ने च अधिके यत्नरुणात्प्राधिकेन च तत असेव
 नरुणात्प्राधिकेन सत अनरुणां नाम यत्नसंगमार्कं न भवति असेवकं अन्वन्तुगमेव
 अरुण्युमे उक्ते च मयमात्री फले सीणा सुचते रजसा पुना सभगा पुत्रसेयुक्ता अतः
 एतद्यार्तवे प्राप्ता शोणितसंकाशे यद्दालकमेनिभे पुत्रकं न्यायसूताः स्यान्नीले त
 पान्नत प्रजाकर्तरे प्रियते सावपि गदेव सत प्रजा हस्ते च विधवा नारी रजसे वयिनि
 शोत शोणिते विदुमात्रे न सौरीणी चाल्प शोणिते वरामध्य सवा स्यात्तु उर्भगा बहु
 णितेति रक्ते रक्ते भवेत्पुत्रः कृसे वस्तु पुत्रका पिच्छला च भवेदं धावपीदु रेतियी
 त्वसौरीणी मोक्षा सभगा कुंजवाणिके सिंह राभे भवेत्कन्यारजः शोणितं लदाणा
 मे करणफलमाह गरासेति गरात अष्टः गराष्टः गराष्ट करणानि बवययितानि
 नामेति नष्टभानि स्युः अर्थादन्त्यानि शुभानि उक्ते च ववे पुष्पवती नारी वंध्या वा
 चयवा भवेत् बालवेषु शिणी नारी कोलवेषु मदा भवेत् नैतिले संपतवती गरे नारीति
 नष्टपति नष्टप्रजावाणिक संते विद्या वंध्या धनोक्तिता शकुनौ च चतुष्टादेनारीवे
 प्रव्यमा प्रयात नागे वरमते रोमा किंस्तु वे विधवा भवेदिति अशोण्यात फले उन्त्यात

काकवंध्या

गोपयेत् १८ हृदःसगतापोभर्ताहृत्तेशनौयदिवा तदौनसिनोदी।
नोमंदप्राणोभवेज्जीवः १९ कामाताविथवाऊल्लस्यकरोपापदपेवा।
स्तरोवेष्यास्वामिवपंकरोतिऊल्लरापापत्रयेवास्तगे शक्रःसप्तमगः
करोतिनियतेरिष्टेनिरेतिस्त्रिं चोशलोगतवित्तमेवऊरुतेपापत्रयीवी
तितः २० सवितासप्तमभवनेप्रयसोदोडर्भगांस्त्रियेऊरुते सारयति।
पापभवनेनीवेवापापसेरष्टः २१ इतिप्र.पंच.उः। तत्तानेनामपंचमोऽथा
यः २२ अथछेदादिज्ञानेयान्तमार्तडे भौसत्तेत्रयतेमंदेरविलेत्रेशनेय
२३ सपापेनयुतोवापिभजछेदोभवेधुव । शत्रुगेदेयदासौविःशुक्र
युक्तोरिवीतितः एकपादकरछेदकरविभिःपरिकीर्तितः २४ शनि।
गेदेयदाशक्रःशशीसिंहभवेयदि शिरछेदाख्ययोगोपेविस्मनाप।

विकीर्तितः १ मृत्सुस्थानगतोभौमः शशियुक्तोभवेयदि चतुर्दशपवि।
हेदोमनिभिः विकीर्तितः ४ अष्टमस्योयदासोमोविशुक्तोभवेयदि शि
रहेदास्ययोगोपेविस्मनापिकीर्तितः ५ पापत्रयशुतः सौमः शत्रुगोहेय
वस्थितः शुभग्रहानपश्येतिचक्षुनायोभवेधुवे ६ कर्कटस्योयदासौति
शशियुक्तोभवेयदि शुभग्रहानपश्येतिचक्षुनाभवतिनामया ७ मंगल
स्योयदाभावः शशियुक्तावलोकितः विप्रगेहीविशेषेणकाणयोगो।
भवेधुवे ८ शक्रणाचयदामेदः पापद्वैशत्रुवीहितः महापातकयोगोपे
यदात्राससमोभवेत् ९ पापग्रहशुतः शत्रुगोहेयविभौमावलोकितः सभवे।
इत्युक्तानिचशानियुक्तोगवांचयी १० मममर्त एकत्रचत्रयेऽस्तेयसास्ति
हेतिसर्वदा शूलयोगोभवेत्तत्रात्रकार्याविचारणा ११ पापत्रयशुतः स

निःशुक्लाचार्यविवर्तितः पापिष्टककृतेनियमनायुषमसंशयं ॥ पापयो।
हं यदावेदोदविभौमावलोकितः ब्रह्मवातीभवेदितेहंयुवेगागोवधी ॥
मंदसूर्यगृहेराकचंद्रसूर्ययुतोपरि मृतस्योमरनस्योवापयुभिर्देनतेनरा-
तात्रगोदेयदासौमःपात्रयुक्तोनिरीक्षितः पृष्टाष्टमस्थितयंदोदनतेनलन
जभिः ॥ मृतस्योपरिवाभौमःपात्रगोदेड्योक्षितः एषनापाकरोयोगोदि
नकेननसंगायः ॥ पात्रस्यानस्थितोनीवोरिष्टगोदेड्योक्षितः एषवाहद-
तौयोगोपरिवाकृतसमोभवेत् ॥ इतिप्रश्नःपंचशातलेरनारिष्टयोगोनाम
षष्ठोऽध्यायः ॥ चतुर्विंशतिवर्षार्थमायुर्द्वयंविचिंतयेत् स्नाथारणानजा
नेतिविषमंकरिनेधत्ते । वराहायैश्वर्यतनसैवःकृतोनिर्णयःपुरा तउदे।
शेनवक्तव्येयक्तिचित्तायनेमया ॥ निधनस्ययथातनेस्वभावारिष्टनिर्णो

ये गुरुपदेशगम्येव बुध्यन्ते पितृनामया ॥ पंचोक्तं प्रथमं देवास्वरं वर्णं च ।
विमर्शेत प्रकृत्य गदिवक्तव्यमेतन्वालोद्विष्टमते ॥ कारिहंतास्त्वितेदृशा
स्वरयोऽप्रणोसितान् तिर्यक्यैकिकमनौवपेवपेवविभागतः ॥ न प्रो-
क्ताऽजणावर्णानामादौ संतितेन हि वेदवेति यदाज्ञेयागजशस्तेयया-
कमे ॥ यदिनास्ति भवेदृणः सैयोगात्तरलक्षणः शास्त्रलयादिमोवर्णो
इत्युक्तं ब्रह्मणामले ॥ प्रकाशशयभावा इति निदिदिमिषि उग्रसत्तय ।
॥ ७ ॥ गच्छेदेषेपरेसे वोचो ह्योदोवो लोहो ॥ उदिते धमि ते धांते सं ध्या संतद-
नेतरे जन्मकर्मवशाथानेपि रेखि रेवतमरे ॥ इति वाल्म्येयस्योदीनां संज्ञांता-
कले चोक्तमस्ती उदिते विजयो नितं धमि ते लाभ एव च धामि ते सिद्धि मा भो-
त सं ध्या संत मरणो ध्रुव ॥ यत्र नामात्तरयामेतेव उदितस्यः तस्मादर्थो-

विज्ञानीयादृष्टोन्मासंभवेत्तनः ॥ मासद्वयेति धातुर्वाच्यं च द्वावौतरे प
वेकमेण दातव्यं वर्षभाग्येव स ॥ कारिकांतेदिने प्रात्येकं नवभागैर्यथा तया
मार्गेणैवेतया तैर्यमाचक्ष्वरि नये ॥ एवंक्रमेण दातव्यं वर्षपूर्णे यदा भवे
त तिथिप्रतिपदादिशुक्लज्जारिर्वा रनिर्णयः ॥ नैराभज्ञानयारिक्ताशुक्ला
चापियथाक्रमे क्रमेणांकाप्रदातव्या प्रात्येका कस्तनचयः ॥ वेदाष्टौ प्रथ
मे देयानगानागौ ८ द्वितीयके तृतीये चाग्निनवमे ॥ चतुर्थे वयस्रप्रदाः ॥
पंचोत्तरशते देयं ॥ क्रमेणां पंचमेपि च इति तिथ्यांकाः अस्वरो मेवास्ति कालि
॥ ५ ॥ इत्थी ॥ मिथुन ॥ कर्कटाः ४ उकारो वायु ॥ मीने ॥ स्यादेत्स्वरेतत्तल्लार
षौ ॥ २ औस्वरे मृगा ऊं भौ ॥ चतुर्शीशा द्वा रनिर्णयः स्वतथः स्यापयेद्दारा
नाशेर्षो यस्तथायकः पंचवालादिका वस्यानामायस्तत्तल्लया ॥ आचो वा

संवत्सरचक्रम्

वर्गसंख्या

८१	८०	८३	८४	८५
अ	इ	उ	ए	ओ
क	ख	ग	घ	च
छ	ज	झ	ट	ठ
ड	ढ	न	प	फ
ब	भ	म	य	र
ल	व	श	ष	स
ह	कल	कुमा	युवा	वृद्ध
मृत	उदित	प्रमित	आत	सथा
अस्त	जन्म	कर्म	आध्या	पिंड
छिद्र	नंदा	भद्रा	जया	रिक्ता
पूर्ण				

अ	इ	उ	ए	ओ
प्रभव	विभव	सुक्र	प्रमोद	प्रज्जप
अंगिर	श्रीगुरु	भावः	सुवा	धाता
इच्छर	वदथा	प्रभा	विक्रमः	वृषः
विजय	समाउ	नारीणः	पार्थिवः	वयः
सर्वजि	सर्वथा	विरोधी	विक्रान्त	वरः
नंदन	विजय	जय	मन्मथ	जुम्बुल
दमलंव	दिलंव	विकरी	प्रावृ	सुवः
सुभक्त	शोभन	कोथी	विश्वव	परम
प्रवेग	कीलक	सौम्य	साधार	विशेष
परिधा	प्रमाथी	आनं	राज्ञ	नलः
प्रयंग	काल	सिद्धार्थ	रौद्र	उर्मति
उंदमी	रुथिरो	रक्तात	कोथ	दयः
दासी				

अ	इ	उ	ए	ओ
कार्तिक	मार्ग	चैत्र	श्रवण	भाद्रपद
तद्वि	फाल्गु	वैशाख	आषाढ	श्रावण
मानि	चैत्र	वैशाख	आषाढ	श्रावण
नंद	भद्रा	जया	रिक्ता	पूर्ण
१६	१७	१८	१९	२०
२१	२२	२३	२४	२५
२६	२७	२८	२९	३०
१४	१४	१४	१४	१४
२१	२४	२४	२४	२४
संवत्सरचक्रायः	संवत्सरचक्रं	संवत्सरचक्रं	संवत्सरचक्रं	संवत्सरचक्रं
संवत्सरचक्रायः	इदं	संवत्सरचक्रं	अनव	कोशाला
पक्षेव	वोध्यानि	मासं	स्थानं	रोटयदि
नादि	१४	२४		

कलौ नरैः संवत्सरचक्रं
अत्र संवत्सरचक्रं
कलौ नरैः

लः कुमारश्च पुत्रो वा ह्येव तोषित किं विलाभकरो वा लः कुमारस्तर्हलाभः
सर्वसिद्धिपुत्रो वा दत्ते ह्येव तानिर्मते तयः याशपुत्रे विवादे वनप्रे ह्येव कृतान्तिने
बालस्त्वयो भवेत्तु विवाहादिशुभेषु भः सर्वेषु शुभकार्येषु याशकाले विरो
षतः २१ कुमारः कुरुते सिद्धिं संग्रामे सदा तं जये शुभाशुभेषु सर्वेषु संजये वा
दि सायने सर्वसिद्धिपुत्रो वा दत्ते याशपुत्रे विरोषतः २४ दाने देवार्चने दीक्षार
ण मंत्रप्रजल्पने हृदस्त्वयो भवेत्तु गोरक्षो भोगो जये गमे २५ विवाहादिशुभेषु
र्वसंग्रामाशुभे तथा न कर्तव्ये तभिः किंचिज्ज्ञाते मृत्युस्त्वयो दये २६ तिथि
वाशयनक्षत्रे वयो मासस्तथैव च तदिने वर्जयेत्सर्वानि मृत्युकरं यतः २७
तिथिर्वाशयनक्षत्रे वयो मासस्तथैव च संघाते वनयेत्सर्वतदा हानिर्मते
शुवा २८ शुभिने प्राप्तिने वा विपत्तत्सर्वं यदा भवेत् तदा भीष्टमहालाभः सं

२१

२२

पतिवितनिर्देहिः ॥ त्रिपिनागदिमयेन प्रभाधिको प्रभवेन प्रभुभो
रोषवाक्येसायामथफलभवेन प्रभवाद्युमेकैकसदयस्त्वकारिकः
संध्यास्तवत्सरेवेत्यासायस्यापि वत्सरे ॥ तस्मिन्नेवमतिदीनिरसंतो
षः पदेपदे यथावर्णात्मासभागः कृतश्चत्वर्येचके ॥ चतुर्विंशतिदेशश्च
चतुर्दशदिनानि च उदितारिविभागेन फलं वाच्यं यथातदा ॥ उदितारि-
त्रिकेवेत्यादयोर्मभागसंस्थिते तदा प्रभविज्ञानीयान्मध्यं संध्यादिसंस्थि-
ते ॥ प्रयोमभागसंस्थेवेत्यास्तेदितवभवेत् तदा ज्ञेया विज्ञानीया
उदितारिच्यं समे ॥ वर्षो मासोरिते चैव त्रिपिनक्षत्राः संध्यास्ते च
यदा सर्वतदा स्यादप्रभमदत्त ॥ हानिः खलमसंज्ञे शोधननाशश्च जाय-
ते मरणं चानपात्तारितदिने जायते पुनः ॥ तस्मिन्दिने च यो योगो नायते शुक्र

सप्तमः असाध्यप्रभवेदोगोमृतकेषादिशयकः ३२ अथकेतपत्ताकी रति
शुद्धः कुनः सौमः शनिजीवोसुरोभयः दशायांयस्यजन्मसातकमाहणा
येत्समाः ३५ केतोराशिपरंयाहोर्वत्सरेगणयेत्ततः शुभवर्षे शुभे विद्यात्पापव
र्षे तथा शुभे ४ लाभो विद्यौ उभे च सात्सराणां शतमेदयोः शतद्वयं महासौः
त्येडः विभौ मार्ककेतुषु ४१ जन्मकाले चंद्रसौम्यायापौ च भवतो यदि किंचि
केरोतदा विद्यातस्मिन् वर्षे न संशयः ४२ दिनत्रये विद्यति दंशन्त्यदशाभिः प्रए
रयेत् वर्षे च यत्समाभ्यनादत्रिकविधानतः ४३ वर्षोत्तरे कल्पनीयं फा
लेतद्वच्च कल्पयेत् कार्तिकोत्तेन वा द्वादशदिनसमासे दिनाधीः दिनानि चैव
मासोऽथगतवर्षेषु योजयेत् ततः प्रवृत्तेतदर्थं कार्तिकोत्तेन वा दत्तः ४४ शुभा
शुभारिकं सर्वं जन्मवर्षादिचारयेत् अथ मृत्युनिर्णयः गणितानिर्णये वा

धनस्मात्सर्वविधीयते पंचभिस्तद्वर्तते गोपमस्तत्रैवोनचायया ४६ यदि
 हेतानि विप्रोक्तानां गोपमस्तत्रैवोनचायया ४६ यदि
 नरेयं वानरेयं वामथे वा पुक्ककुसयोः वर्षनिर्णयमाह वयोवायिस्तथा
 श्वेवराकोकृतविधार्ययेत् ६१ चतुर्दशभिर्गणितं सत्ता ६२ समाजि
 ते ४५ आधानेन वंदेयानिस्तरेकर्मणि पंचत्वं सर्वोक्त्यापि न पिडेहि देये
 गीयवस्थिता ५० इति मंदक जैवर्षे राहू चत्वार्यनद्विष्टे सप्तमर्मभवेचा
 पिरस्तमभवति नामया ५१ त्वनावाक्यं सातसुमवज्जतयपापताहार
 तानादीरेवाय हासेलेनेताकोभिजाश्रवण्यहेसादिरेकारेययाना अ
 यवापापसेपुक्केरसाहू नमभवेयदि तदास्तत्रैव देवदेवराजसमोयदि ।
 त्वनावाक्यं तीनिबुधुहूमंगलवर्षालेविपादशसुमजहारआसे शानि

मन्त्राविद्याविद्याः देव्यादीभवेन्निर्गुणकोटीवसर्यस्य ॥ मन्त्रो
प्रथमेभागेपुरुषोनायतेमहान् स्थूलरंजोयौदमवः सूक्ष्मपिण्डनेरतः ।
पञ्चमालंकारसंपुक्ताद्वितीयसंदर्शोभनेन तृतीयेपुरुषोयन्त्रोभवेत्स
लमात्रः सदा ॥ ऊर्ध्वस्यप्रथमेभागेपुरुषः स्थूलतंडकः स्थिरवृद्धिमा
नोत्तरोद्वितीयसंदर्शोभनेन ॥ तृतीयेपुरुषः शरीरोमकतोभवेत्सदा
मोमासौशौद्रकमाचछेदनेमारण्यतः ॥ पुरुषः प्रथमेमोनेपिपली
कः ससर्वदा द्वितीयसंदर्शोमोरोतृतीयेपुरुषोभवेत् ॥ पुरुषः पुरुष
लेत्रेयद्विषयतिसर्वथा तदापुमोसंज्ञानोपादय्यापुवन्त्रोभवेत् ॥ यो
पितलेत्रगतः पुकोवुयोवायद्विषयति तदाकनोविज्ञानोपादय्या
पुरुषोभवेत् ॥ कंमायोमरेहंदेऊर्ध्वेवानायतेकवित् बुधमेरुतेत्वा

प्रेक्षीवोभयतिनामया ॥ सौमिहृष्टपुत्रपुत्रेयुमयोगविनिर्दिष्टे पुत्रमे
दृष्टेजातः प्रीतिवोभयतिनामया ॥ मन्त्रेसप्रज्ञावर्माकेमव्युत्तरा-
निते शानिहृष्टपुत्रेवापिपुत्राभयतिनिर्दिष्टे ॥ सतस्यानेदिपायचनि
पापेवापसंस्थिते तदास्त्रीप्रदस्यैवयौविहृष्टेयौयुवतीतिर्तो १ नारीपु
रुषयोर्मध्येसर्वोभेदः प्रकीर्तितः इतिप्रज्ञा-पुत्र-पुत्रीज्ञानेनामचतस्री
ध्यायः ४ सतिष्ठः तिमयाकिंविद्व्यतेचयस्याक्रमे १ वराहः नलप्र-
मिडेचमरुनिरीक्षतेनवाशशांकंरविणाममागतं सदायकोर्केणपुनो
यतापणीयरेणानातेप्रवरंतिनिप्रयात २ इदंरामादितीयायापुनः।
व्यामप्रस्तुते रविमंदकृतेवारेज्जातः परिकीर्तितः ३ राजमानंते
निर्धनोयनपुष्पाशमानरत्नयनप्रदः कर्षवदनामोरीयनेकमुदवायवे

उपनिनायद्विबोधोभवेदिरं तदेवमेवोक्तानामेवैः कदाचन कर्कथं
विमीनेचरिक्कीटवदेषु च कामाभकारजकेषु तल्लामीनांगतासु च वृष्टि
केचरसिंदेचथनमकारककगः सकरेचथनः कनेचरोसिंदेचवृष्टिके मीने
चककंदेष्टकेमेवकमाथन-तः २४ वृष्टिकेसिंदेचतलेयंनवपुसंथनः
सदा तल्लापांचयथावर्षंनयेवमकरेपि ऊंभेवृषेयथासिंदेमीनेचैवयथा
थनः मेवेषडिंशवर्षाणिमिथुनेनवनेत्रके २५ पूर्ववेदादयोयैकास्त्रिषु
स्थानेषुकीर्तिताः तेलीलांगलवेथेस्त्रिंकीकृत्यप्रकीर्तिताः २६ यथा
कोट्यपतेमासेदिनेवर्षंतथैवच ग्रहाणांचवलंबुधाश्चोक्तेतद्विनिर्दिशेत्
सबलेचग्रहेषांदिनमात्रेविधीयते मध्यबलेनयामासेवर्षंयैवतथाबले
बलान्वितेप्रभेचापिवर्षंविद्यायथातथा मध्यबलेनयामासेदीर्घाण्यैवत

१२

१५

यादिने १० पापग्रहपुनः लघुदृष्टेनाशुग्रहसत्वे तदादिर्जन्मवेत्तस्य सारणोच।
सनिश्चितं ११ तत्तदृष्टिर्भवेदापितलपुनः भवेयदि तस्यामाहविधातवेय।
हाणोचवलावले १२ शुभदृष्टेः शुभपुनः शुभस्यानेस्थितेपिच तदावर्षेविजा
नीयात्सामिनापरिदृश्यते १३ चतुर्विंशतिवर्षाणि सर्वेषां दिष्टसमते ज्यो।
तिर्विदस्यसर्वेवाहयतिपुनः पुनः १४ नवनेत्राणि वर्षाणि यावद्गच्छन्तिज।
न्मतः तावदिष्टेविधातवेगस्य रिष्टं न जानया १५ अशुभेदं संयोगेदीपो
पापपुनः यदि शुभग्रहाः प्रपश्यन्ति तत्र वर्षाणि योजयेत् १६ वर्गानमेष्टुतये
वाकं देवाग्रहभार्गवौ तस्यापि प्रवलेपायेवर्षभागानलभाते १७ एतद्वृत्तं
समते शिरोरिष्टं सर्वदा अपरारिष्टसंयोगस्यापेक्षां च मते स्थितः १८ चंद्र
सूर्यगृहेराकृष्टं सूर्यपुनो यदि सौमिभौ मेसितं लघुपक्षमेकं न जीवति १९

विधिः सज्जनानां तज्जानादः सेधास्यसवेविद्युश्चिभेप्रचमानं वमिति अथ
लोचनप्रफलमाह पापस्यलप्रयिति पापग्रहस्यलग्नसन्त्यात् दीर्घोदकं यमागः पापा
स्यन्तोषामत्यन्तमस्यलग्नमित्यर्थः पापग्रहस्यलग्नानि मेसमिहहृदिकमकरकुंभाः प
मोशनितग्रानिनशुभानौन्यर्थः अर्थादन्त्यानिशुभानि कर्कलग्नशुक्रपक्षेभुमे कल्प
प्रसेप्रभुमेस्वामिवशात् लग्नस्वामिनोवक्ष्यमाणाम उक्तवश्यान्मन्त्रीधूणहामेवद्वेष
कृतवतीभवेत् द्वेदेकन्याप्रसर्गरीमृतापत्तावककिंति सिद्धेवैयमामोतिकेन्यायो
तत्तुपीप्रसर्भवेत् तत्तापावहपुत्राद्याइहकर्मरतालिनी वायेपुत्रधनायास्यान्मको
कः खभागिनि सकृत्प्रजावतीकुंभेभौनेवात्यप्रजाभवेत् नारदोपि कुलीरवृक्षवापा
तपन्पुष्कन्त्यातलापर राशयः शुभदाज्ञेयानारीणां प्रचमानं वरति अत्रापि कर्क
कानिग्रस्यद्वेयेवेद्रस्यसौम्यतपापतवशाद्भवस्तुतेया अथवसफलमाह अरुणज
का नीलविजोवरंवेति नमस्त्यात् अरुणशरकं जरेजीर्णं नीलंयसिद्धं चित्रंनानाव
मार्तिः यसिद्धंरजिते एवंविधमेवरं वसंतसन्त्यात् नशुभंस्यात् अर्थात् रदंशुभे पीतं
रसुभं उक्तं व सभगाश्वेतवसावरोणिणीरकवाससा नीलोवरधरानारीविधवापय

भानेवा भोगिनी पीतवस्त्रा च हवस्त्रा पतिव्रता उभंगायोर्पीतवस्त्रा च सुभागा च कर्वासा
 पीती अत्रान्वरक्रमपितान्त्रयमकरणेकमन्वदुहं विचारणीये इति स्त्रिया कश्चिदन्वदुहं मानं इती
 कायो मानं इव वस्त्रभागा मयमानं वमकरणं अथ साधारणलघुबले स्त्रिया भागवत्तेनार
 वायुशुद्धं त्यजोन्वा हमारिपुतनुगं भांशको मूढनाथो हरेदाशौखिलो प्रसूतिगतविव
 र्मस्तुतन्योतनस्यौ सौम्याः केदविकोले हरिभवमहजे सुन्याविलाः अशस्त्राः सर्ववैज
 यो ज्येष्ठप्रकरणापरितोस्तद्विशेषान्विदित्वा ॥ इति साधारणलघुबले इह वक्ष्यमा
 नं गार्भधानादिकृते प्रायोवाक्येन च दंष्ट्रया हमारिपुतनुगं त्यजजहीद्वि अत्यं द्वादशं
 प्रहमं प्रसिद्धे रिपुघ्ने तनुलंघं यत्नात्यतिगते च दंष्ट्रजेति तथा भांशको त्यज किं
 नतालो भांशको मूढनाथो मूढो नाथो ययो सौ मूढनाथो तथा अस्मिन् गतस्थलगु
 क्तवो शौर्यार्थः पुनः किं ततो लोकं हरेदाशौख्यं हरेदाशौख्यं मन्वतमयुक्तौ तथा व
 को न शोत्यं यत्र कुत्रापिलगुणाप्युहने यो शोत्यज तथा स्मृतिगतविवर्त्यज त्वले अहमे
 माहृत्यजेदित्यर्थः तथा मृत्युन्योतनस्यौ त्यज मृत्युर्जन्तगां शिजन्तलगाभ्यामहमे
 त्यतिः एतौ तनस्यौ त्यज इत्यर्थः लगगावरमाह सौम्या इति सौम्याः सौम्यग्रहाः के

गालगुचनयेसममदशमानि विद्योतेनयवेसमेसोमयुद्धं यशस्वाः श्रीभवसदेज
अन्यालेलाः यशस्वाः श्रीः यहे भवकादशो सहनेरतीये दपुस्यानेपुअन्यालेलाः सो
भ्योन्यापयराः यशस्वाः सुः सर्वत्रैतम्पोजे एतत्तत्रोकोलेसर्वत्रगर्भाधानादिक
प्रयोज्य साधारणत्वात् किंकृताप्रकरणापरितोलादिशेषानि शेषानिदिता एष
कृत्येप्रतिपदितानविशेषाननामा अथगर्भाधानंस्तथागतनेनाह स्वस्तीयादिद्व
पलकासमदिनविवरआहततत्पारितानित्यह्नामूलंमयातेवसकतिजनिहानिपवी
मावर्त्ता याहीन्याकेइलयेविषमभलवगैरुहलैर्भोसतार्थि न्यस्तेरैतैरिहेवापुगहनिसु
गुताः कन्यकेकोसुवदे ॥ होसतार्थिनजलौमदितः सनस्वस्तीपतिपारि गच्छत्यनयः
कृत्येप्रययनेशुसतार्थी तस्यसेवोपनेहसतार्थिन जलौरजोदर्शनादारभ्योदशरात्र
कृतः कृततस्मिन्सतहर्षः सजातोयस्यसमदितः एवंविधः सनस्वस्तीपतिगच्छेत्यर्थः
मागस्तीगर्भाधानं करोति अत्रस्तीअपिहविताभाया तथाचमनुः कृतः स्वाभाविकः
पुनरागत्रयः सोदशः सतारति किंकृता यादिद्वचतकासमदिनविवरआहततत्पारि
नित्यह्ना मागानिशोवतकेयादिद्वचतकेसर्वत्रविचतहये असमदिनेविषमदिने

गणितदिनरात्रितिथिभादीनोसंभपः आहंस्वपित्रीः आहदिने नत्पारिने नत्प्राहस्य
 दिने एतानित्यक्तैत्यर्थः । एवंमूलैत्यक्ता नत्प्रास्योत्तैत्यक्ता मयाप्रसिद्धा ग्रंथे
 ती एतेत्यक्तैत्यर्थः । तथावसुकलिजनिभाहानित्यक्ता वसुः प्रहमी कलीः चतुर्दशी
 निभे जन्मनत्वे अहोदिवायनानित्यक्तैत्यर्थः नत्प्रापवोणीवत्यक्ता पर्वणिदर्शयो
 त्प्राप्त्यातीयातवैधुतिसंक्रांतिमहापातादीनित्यक्तास्त्रियं प्रतिगच्छेत्यर्थः नत्प्राचनारदः
 प्राणदर्शनतोस्पृशानार्योदिनचतसृषु ततः शुद्धाः क्रियास्वेतासर्ववर्गोद्ययंविधीति
 रूतम् उयस्वैवैधुतिपातयोश्चविद्यादिवापारिषसर्वभागेमथास्यसर्वस्वपिमात्स्वपि
 त्स्तेतद्रिपत्नीगमनंविबज्यं दिनेषुपुग्मेषुचवत्यमातयोगैः सताथीस्वसतीमुपे
 मारत दिनेषुपुग्मेषुचकल्पकार्यद्विन्वाचमंजोत्तयिलग्रभागान् ज्येतिषाके ऊतो
 यमनिशिस्वसीगकोत्तुत्रायसद्विधौ मयास्तोत्रयत्नानि यभूताहमीस्वजेरिति कैः
 कल्प्याकैडलैर्विषमभलवगैः देवैर्ज्योतिरुः अर्कः प्रसिद्धः रेडुः वेदः लग्नेप्रसिद्धि
 कतेर्विषमभलवगैः भराशिः लवोनवोशः विषमराशि विषमनवमांशस्थितैरित्यर्थः
 माकेवलैर्विषमभलवगैः अपितुउदलैः उत्कृष्टैवलैरेषांतादितथातैः प्रथकन्याकामि

२१५
 एष विप्रो महाह भोक्तव्य के लो ३ है वयनेतरो कल लो काले अपुन ह नि विमदि ने मदि
 गः सन स्वसी प्रतिपादि केः एते के लोः एते देव्या के डल गैः व्यसै रिति समल वगैः
 ना श्च वरजात के श्रोन चै पुरुषा श के पु वलि भिलं शार्क गर्वि डभिः पुजन्म यव दे ल
 त्या श क गतै पु मे पु नै र्या पित रति क सि न्वा ति स च दे च दे शो भ ने सति गो ध रे ण च द व
 गां सति रत्यथः स च दे रति पु न न्य गति कं वि ना स र्व त्र यो ज्ये सर्व वल य वलं अ य पुं स व
 रु सी मे तो त्र य ने स्त्र य र या ह पुं भ के त्पार वारे वि मि पु न वि स मां गो श योः पुं स च स्त्री
 ता ल्ये च स त्स व य ॥ स त ५ गृ ह योः य व रि क्तो न ति यो मा से हि त्रि प्र मां यो य म
 मां म परे त ५ प षः सा ह मे ८ पु शो कं पुं ग र्भ ल गृ ह व ल म न यो र्यो ज्य मा य चं प लः
 पुं पुं पुं न च वे पु न त्र जा णि चै ता नि पु यो ह सः पु न व सः अ भि नि त्यो ह णा चै व अ न
 का पा षि पु क त ये ति मो ह या त्वा भा द य द ए य म न्य त मे न पु न त्र च वे अ के ज्यार वा
 कं र वि ग रु भो म वा रे वि मि पु न वि स मां गो श योः अ गे च अं श अ वि ग ते मि पु ने पा भ्यां
 मा गे वि मि पु नो च तौ अं गो शो व त पा त योः मि पु न र ति वि म ल वि स म न व मां गो र त्यथः
 पुं स च पुं स च ने सी मे ता ल्ये च सी मे तो त्र य न म पि स त्पाने न मे क दे श य ह णे ना म गृ ह

कयोः सतोः सव्यय ॥ सव्यय ५ गृहयोः सतोः कापग्रहरद्वयोः यमस्य भवनयोः
तोरित्यर्थः पर्वरिक्तो नति यो एतन्मामासिकानि विरहितानि यो मासि द्विप्रसंख्ये
यमके मयमके पुसवने गर्भाधानात् द्विप्रसंख्ये मासि द्वितीये तृतीये वा मासि स
यान् अपरं सीमं तोत्रयने तर्पणं एवमेव गर्भाधानं तर्पणं एवमेव पुमासे पुसत्प्रातः यत्तु ग
लग्नग्रहवलमकं देवेभ्यार्कं डलयेति यादिकं तदनयोः पुसवने तीर्थतोत्रयनयोः यो
यायः शुक्रपक्षशुभो नक्षत्रः शुभगर्भायेनाशनेन पुमुरुपक्रमौ यादिकं
चित्यमग्रेव स्थिति लग्नवलं सर्ववत् ज्ञातुं कार्यः द्वितीये वा तृतीये वा मासि पुसवने
वेत् व्यक्तं गर्भं भवेत् कार्यं सीमं तेन महाशया कसिद्धः रिक्ता च एवं नवं मीनं ज्ञातुं
वने शुभाः वृत्तशान्ति सीमं तोत्रयने बुधस्तु न गौ पुत्रा मासि स्थिते कुर्यात् पुसवने च
यदिवसे भास्य जीवस्थवेत्यादि हृदयानिः कुलीरं मिशुनं कन्यां हित्वा शेषाः शुभा
काः नारदः चतुर्थे मासि सव्ये वाप्यहमेवानदीश्वरे बलोपपत्रे दंपत्या सुदता रावलानि
अरिक्ता पर्वदिवसे कुजनी वार्कवासरे तीक्ष्णमिश्रोपवर्जेषु पुंलगे पुंनवोशके शुभे
मन्मलग्रात्रयोर्नयेनैव धने शुभग्रहपुते हृदये वा तेषां पुते लिते पंचेहिके चतुर्भिर्वा

केंद्रोत्पत्त्यर्थकैः स्त्रीणां तत्र यमेगर्भे सीमंतोत्पत्त्यर्थं शुभं शुभग्रहेषु धीर्धर्मकेंद्रेषु रिभ
सुसुचंद्रेण निधनवायादिष्विर्वर्जिते कस्य सातामेकोपितया दत्तात्मजास
सीमंतिनीवातज्ञर्भवलीहेति न संशय इति अथ ज्ञातकर्मविधिं स्वधरया ह
नौजाते विदध्यादपि जनिमरणशौचकेवा तदेतेति मैत्राह्योत्राभिचरमृदुभिर
नामवाग्निविदधुः सतेः सूर्यादि विंशति १२ १६ २० २२ मितदिखसे जातभेदा
गोरिकास्यारमदात्वयगतचवरे मोक्षरात्रिपराह १४ सूनौ प्रसूनौ जातायो
ने जातकर्मविदध्यात् कुर्यात् अथ कदाचित्सूतकर्मथे प्रसूनौ जातायो सत्यास्या
कर्मपरित्यागो गहोरन्यत्र सूतक इति शास्त्रेण जातकर्मणो वरोधेनात्रे तदयं वादसा
जनिमरणशौचकेपि अथ मयः कदाचित्सूतकर्मसूतकयोः प्रसूतिर्भवति न
क जातकर्मविषये सूतकोत्तरदोषो नास्तीति भावः सूतकोत्तरदोषात् पिजाते पुत्रे पिता
कंचैले स्नानं कुर्यादिति स्वर्गत्याक्ते कर्म कुर्यादित्यर्थः यतः सर्वा शौचे नैवासा सिद्धिः
माते दने सर्वा शौचोत्ते वायु तस्योत्ते वात्ति प्रादिभिर्न तत्रैः कुर्यात् ति प्राणि अचिनीह
सुभिजित्युषोः वायुं रोहिणी उन्नरास्ति सः वराणि वरात्रय पुनर्वसु स्यात् सूर्यादि

एकत्राथारवतीमराविज्ञः अभिरित्यर्थः लग्नवलं सर्ववत् उद्भूतं तस्मिन्नेव त्रिपुल्लोकां ह
 तां यथाशिशोः ज्ञातकर्मचकर्तव्यपित्तसंजनसर्वकं त्रिपुल्लोकां वैमिश्रैर्दशैश्च
 कां हि वा केन्द्रेणैभौ कार्यं ज्ञातकर्मसनातनमिति प्रजायतिः स्रुतकेतसमस्त्यत्र
 न्यवजन्मयदाभवेत् कर्तव्यत्वात्सिद्धिः सर्वज्ञात्वेन प्रुधाति सर्वज्ञः ज्ञातेषु
 गणितः स्नाने सवैलेतविधीयते तच्च शीतोदने कार्यं तत्र जावलिः कुर्यान्नैमित्तिकं
 स्नानं त्वात्सिद्धिः एतन्नेन प्रुधाति स्नानं शीतोदने काम्यमेव चेति एतच्च रात्रौ
 तत्रैव कार्यं वसिष्ठः पुत्रजन्मनियते च तत्रासंक्रमणं रवेः रात्रौ च दर्शने कार्यं प्रशा
 रात्रौ नान्यथानि शि तद्योत्रगभिर्मात्रं कार्यं तदुक्तं तत्रैव अत्राज्ञातं यिना पुत्रं सवे
 यम् स्नानमाचरेत् उत्रगभिर्मात्रं भूतानां वादेवावातकेति रात्रौ उदकादिगमना
 कां शक्नोति विशेषमाह सांख्ययनः दिवा यदा दत्तं तोयं कृत्वा सार्णं पुनं ततः रा
 क्ते स्नाने तस्येवास्नानापादनं तस्य त्रिधा विधिः अथ नामकमाह अथ नामवर्णाविद
 मासः स्रुतके सूर्याष्टिविंशकृतिमित्तिदिवसे इति अथानन्तरं वर्णाव्याख्याणादयः क्रमे
 ण स्रुतेः प्रसूतेः सकाशात् सूर्या १२ विंश २१ कृतिः २२ मित्तिदिवसे द्वादशांशे

अथाविंशद्विंशमिनदिसेनामविदधुः कर्तुं गित्यर्थः अथमर्थः ब्राह्मणोद्धार
एषां तेषां दिसे लत्रियः षोडशे वैशेषाविंशतिमे अद्विंशद्विंशदिसेनामविदधुः कर्तुं
तस्यैतत्पर्यः तच्चोक्तं ब्रह्मसिना द्वादशे दिवसे वापि जन्मनो दिवसे शुभे षोडशे विंश
कारि नौ च वद्व्यविंशे विंशतिः क्रमात्तरति अत्रान्येपि विकल्पाः सन्ति तत्र व्यासः नामथे
त्यां दिदशम्यातके विदिच्छेदिमुरयः द्वादशे ह्याहुरन्येतमासे पूर्णतयापरे अद्वादशे
गाणोऽनितथावदन्त्ये मनीषिणाः प्राप्तकालेपि विशेषमाहर्गमः व्यतीपाते वसंक्रो
पुनरुद्ग्राहणे वैधतावपि आदेविना शुभेनैव प्राप्तकालेपि मानवः अमासंक्रांतिवि
पतवः पादौ प्राप्तकालेपि नाचरेदिति यत्र कालनिरोधस्तत्र नास्ति यस्यां क्रियायां सर्वोक्तः
प्राग्गामासदिनैरपि तस्यां न दोषो मूढतैव कं वा जीवशुक्रयो रिति जातभैर्वेति अथ
युक्तं तदुक्तं नारदेन देशकालोपघातायैः कालातिक्रमाणो यदि अनस्तमेष्टगावी
काले यतत्कार्ये चोत्तरायणे चरस्मिन् मृदुतिमनस्तत्रैव शुभवासस्यै चंदनाशवलोपेतेदि
मासैव शिशोः स्थितिरिति अथान्यत्राविशेषमाह वसंगमिति चरंगे चरलये रिक्रमः

एकः प्रमेदान् तिलान्नं नीनवमीवतर्ह्यश्वमीपतिद्याप्रागेभ्योत्तरः मध्यमिनः यताश्च
 अष्टमगतस्वचरे व्ययभावेगतात्तमसौम्यप्रसौम्यवा सविः मल्लिहा प्रयराहोदिनतृतीयोऽंशः
 तत्र प्रतायोह्यतत्कालसुवलेहर्ववत् तयाचहृहस्पतिः सर्वाङ्गः अष्टमस्तुकोमध्याह्नोमध्या
 न्यायः स्मृतः अपराह्णं चराविचवर्गयेज्जामकर्मणीति त्रिंशद्भः सायाह्नेऽहयोगेषुशानिध
 यान्तेऽनवारयोः रिक्तोपवाहमीविधिः किंलपुंविशिष्यतः एतैर्दीर्घैर्पुनेकालेराज्यावपि
 र्कालाकारयेदिति हृहस्पतिः प्रभवारेवद्वर्गं शुभानां नामसंपदे राशयंश्चस्थिराः अ
 नवैरादिस्वभावाश्चभैर्पुनाइति त्रिंशद्भः लग्नाद्यापाहमेसर्वेन शुभानामकर्मणीति के
 रेह्नानामकार्यमिति संप्रहृउक्ते देवालयागनाश्वनोदत्ताणांवापिरूपयोः सर्वोपक
 मरुत्तः एतानांचचिद्धानांयोषितेन्द्राणं काव्यादीनांकवीनांचयश्वादीनांविशेषतः राज
 कान्तेऽपसारसंतानां नामकर्मविशिष्यतइति अथयालकागोपसौम्यमुषवेशानेऽग्न्या
 कतेः मौनिक्रमांचेतिचतस्रपंचनेकेनाह नन्माहाहादशोद्दिष्टवसृडलयुभिर्वात्यसे
 मासैः तालकेभेसौम्याचिज्यध्वैर्देभुविशुभोदिवसेपंचमेमासिदध्यात एकत्रिंशदिनेवा
 यशुभाननिगदितभैः केवुनायोज्यमभेयम्याशास्यपयेयास्यमभवदितिनानिः क्रमोमासि

१५ प्रसूतेः सकाशात् द्वादशोदिवसेनालकैस्त्वदायां अर्धे बाले निदध्यात् अक का
नातिक्रमे भवत्सु लघुभेर्वा नित्यैर्निदध्यात् लघुवलं पर्यवत् तथा चोक्तं ब्रह्मसंहिता
नास्वसेहितायां त्वद्द्वारो हस्तकर्तव्यो दशमे द्वादशे पितृणां द्वादशे द्वादशे द्वादशे
दिवसे पितृणां तथा चोक्तं भविष्योत्तरे अभीष्टदिवसे पुण्ये च द्वादशे कलान्विते स्रु
धवत्ति प्रभेत माता वा कुलपोषितः शेषशायिनमाचित्य प्राकशो र्यं विन्यसेच्छि श्रुति
भूम्यपवेशनमाह सौम्यं सगः अग्निनीमसिदा इत्यः पुण्याः भवन्ति सर्वे कानि अ
त्रागोहिणः इदो ज्येष्ठा यभिर्नित्यैः शुभदिवसे दिक्का दिवर्जिते जन्मतः पंचमेमासि
भुवि भूमौ तदुपवेशयेत् तत्र सर्वे गृहाः शास्त्राभ्युपगम्य विप्रोक्तः तिथिर्विवर्जयेत् दिक्का
शास्त्रानि शुभानि मे उत्तरात्रितयं सौम्यं पुण्यं तैश्चैव देवतं प्राजापत्यं ब्रह्मसुश्रूष
माश्विनमित्रं वराहं सजयेद्देवं स्यात्पितृवत्तथा हि जान भूभागस्य पालिष्याथ तत्र क
तातमे हले वायुपुण्यं द्वादशे न भूमौ तदुपवेशयेदिति उपवेशनं त्रैलोक्यैः इत्येते
वसुपदे विमला सर्वगतं मम आशुः प्रमाणं सकलं नित्यं पश्य हरिः पश्यति दुग्धपान

१५५
 १५६
 १५७
 १५८
 १५९
 १६०
 १६१
 १६२
 १६३
 १६४
 १६५
 १६६
 १६७
 १६८
 १६९
 १७०
 १७१
 १७२
 १७३
 १७४
 १७५
 १७६
 १७७
 १७८
 १७९
 १८०
 १८१
 १८२
 १८३
 १८४
 १८५
 १८६
 १८७
 १८८
 १८९
 १९०
 १९१
 १९२
 १९३
 १९४
 १९५
 १९६
 १९७
 १९८
 १९९
 २००

न शक्ये निष्कमणे भवेत् साते सलेकते वापि कृतस्य स्वयने शिखे आदाय गेरानिः
न गच्छेत् पुदैवता लये अभवे देवता मम गति शो वा वयेदय कृता भवति तं गेरमा
येतिततः कृति न स्वकं मातृसु सगृहं गत्वा मानत्वा देगं हं नयेत् नदा श्रीर्वचनाये स्या
दीयां पुराभिनेदिनः जयेत स मते नाये लिखितः शिखनिः क्रम इति स्वगृहानुसारं
योजयेत् अथ कारां वेधं मे वाको न याह मैत्रैः सिमैः सिमभचरभे व्यानिलोभः एक
नैश्च काफा यो धिन शानि कुजला प्रावाग न पा मरिका पने न व वा ॥ १५ ॥ १५ ॥
॥ १६ ॥ सति धीरे विमं धे समा से पुं स्त्री कार्णं म विधि पट ना तै वा मा दि वे धो ॥ १६ ॥ मैत्रे
न न ग पा म ग वि चारे व निभिः सिमै रं स्त्रा की भि नि दी ज्य भेः सिम गि अत्र ग रो दि ण्यः
व रा णि प्र वा ण अ य पु न रं स स्वा न्या तेः क ये धू तेः सिम भ च र भेः व्या नि लो भः पु क र्त्तैः वि
का ग ता नि अ नि लो भः एक र्त्ता णि ये भ्यः ता भि न या तेः अ नि लं स्त्रा निः अं भ यः श न ता र
मा र्का क र्त्तं रो दि णी न द र्हि तै रि त्थ र्थः वै का य यो षु पुं स्त्री कार्णं पु रु ष सि योः कार्णं
पि ट ना कु श ले न स वि धि य या म्या त्र धा र त वा मा दि य या म्या त्र या वे धो पु रु ष म्प दा ति
॥ १७ ॥ कार्णा दि सि योः वा म कार्णं दी र्थ र्थः कार्णं वे ध वि धि त्पु रु ष यो शि खे उ क्तः अथ क

[illegible]

मौमोगेरपोपुचौदेशोवरवौ संस्तिनेवेथयेत्कार्त्तौसीवुसोवमदत्तिगो मुक्त
सुत्रसमापुकेतमसूच्यायवेथयेत् वेधात्तीपनत्तत्रेत्तात्तयेडुत्तवारिगोति देव
लः कार्त्तौधेयवेद्यानविशेदग्रजन्मनः तद्दृष्टाविलयेयातिपुर्णोपाश्रयपुरातन
रति अथान्नप्राशनेहृतैकेनाह मासेषहेहमेवनिगदितामशानेयेचमेसाममे
वाभीरोह्येतिनेराहिवसरजनीरिक्कात्तमेके सहकोशाद्वावेचोदेध्रव
मदुत्तरभात्तिमभेजालिमीनोनगेकेद ॥५॥॥॥ त्रिकोणो धारत्त ॥२॥ सतिषु
८ विमलासिंदुरिष्टोरिवलोगे १० जन्मतः सहेमासेग्रहमेवासासेनः नरस्य
अशनेअन्नप्राशनेनिगदिनेप्रोक्ते भीरोः कन्यायाः पंचमेसप्रमेवासासेअशनेप्रोक्ते
अन्ननेराहिवसरजनीरिक्काः ३ सतिमनयः नेराः प्रतियतसहेकारशस्यः
हरिहादशी वसरहमी रजनीरात्रिः रिक्काश्चतुर्थी ५ नवमी ६ चतुर्दश्यः
७ ताः सत्तेजन्मतत्तत्रे एतेप्राचार्याअवउसेति तथ्याचोक्ते जन्मतैश्रीतयोविद्या
दिति जन्मतैतपुविवासात्रप्राशनादिषुवर्हाभरंर्यते तदग्रेवत्यते पुनःकस्मि
न सहकोशादि दृष्टाहकार्त्ताः अशानवांशः अशोदन एषोसमाशोदृक्ताग

हः तस्मिन् कथं भूते स हि क्वां प्राप्तिं अवाप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं
 दंतस्मिन् चंद्रस्य ह्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं
 न अत्र स दुर्वा भलिप्रमे अवाप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं
 नां गे अत्रो मेघः अति ह्यधिकः मोनः प्रसिद्धः यत्नो न लये मेघाधिक मोन लया
 न्यत्र प्राप्तिनेन अवाप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं
 तीषु केंद्राणि प्रथमं चतुर्थं सप्तमं दशमानं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं
 तिरहमे परवर्तिगे हं दंतं रुषयोः यत्नो न लये मेघाधिक मोन लया
 केंद्राणि प्रथमं चतुर्थं सप्तमं दशमानं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं
 गेलगे दुष्टः अत्र प्राप्तिने सार्धः चंद्रो लये अत्र प्रथमं अत्र प्रथमं अत्र प्रथमं
 नारदः यत्नो न लये मेघाधिक मोन लया
 प्राप्तिने शिशोः रिक्तादिन लये नंदो ह्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं
 प्राप्तिने अत्रा सारति ज्योतिर्विवरो जन्म ह्ये प्रीत्यं विद्यात्कर्म ह्ये चाति सो ल्य
 क्तं प्राप्तिने वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं क्वां प्राप्तिं विप्रो वदं हं

काणोदिवसोशकः बालान्नमाशनेशक्तानवन्दाकार्कजहजामिति आगे
मयोकुम्भकस्त्यक्त्यामिरः कर्किमगौयमः यत्ताशुशयः शक्तानमेधक दधसि
नाशति नारदः चरस्त्रिरमृदुतिप्रनतत्रेषुननैयनेति श्रीयतिः रवौलयेकुली
त्यारि अथपेषुसंकारेषुगुरुशुक्रास्तदिदोषाभावः येषुदोषः बालतद्वदत्तम
गाणोशाविशममौयोक्तेकिनकार्यमितिचतस्रयहृत्त्रैकेनाह गर्भायनाशनोतेषुन
रुसितयोर्वात्यवार्थेचमौयनहात्कालस्यरोपादिरुमयनेषाम्यमनाधिमासौ
तबौलारिहृदयगुरुसितयोर्वात्यवार्थेनगाहेवाद्योशाविशममौयोव्रतमथिनिग
मारेभमार्यानकुर्यात् १८ गर्भायत्राशनोतेषुगर्भाधानादिअत्रयाशनोतेषुकर्मस
रुसितयोर्वात्यवार्थेचपरमौयोगुरुशुक्रमरुतेनजह्यात्नत्यजेत् कस्माहेतोः
कालस्यरोपात् यतःशासेगर्भाधानादीनामत्रयाशनोतानोकर्मणोकात्तुनिरोधः
कृतोस्ति तस्माहेतोः हरिगुरुसिंहस्त्रितेवहृत्त्रैकेति याप्यायनेदतिणायने कुलाधि ॐ
मासौ तयमासाधि मासौनत्यजेत् कालस्यरोधादित्येतत्तदेवुपायनेतये तद्यथा
सनिममयवजातकुकुम्भविहितं तत्रातिकालविरोक्तं किप्रयत्नादिकेनचि

प्रेमोपुभयदः ५८ दशाशुभेभवेयवर्षयमहपुत्रयोः क्लेशमात्रेभवेत्रयम्।
गोवनेनात्रमेशायः ५९ छिद्रेवुयदयेपुनेनमनिबुयदयेऊने पुत्रपुत्रम्।
कर्ममृत्युर्भरतिनामया ॥ समुदाययरादिष्टेयउक्तंलपुसेप्रदे पापयो
भवेदिष्टेपुभयोगेभवेत्तुभे ॥ इतिश्रीप्रजापतिदासकृतःपंचरात्रनिर्यो
पःसमाप्तः ॥ तैलज्यमरसंभयभयनिर्गन्तमारयः सभायोंतिगनोम्।
लिःपतेगदमरासभः ॥ राशरयोभवेत्तागोरसभयोंतगदभः गनोमारभा
योंतिस्गालततिगोथिका का ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७०
उपेनसम्पकतात्तामृत्युर्वयःश्रियश्चैवसवार्ताविजयःपुभः संतापःकल
दश्चैवपुगालततिगोथिका श्वोरितःपत्रप्रतरेपतिनेतनः मृत्युर्वयः
दिगणानीये श्रंगपेशरुदैके ॥ ॥ तर्जनापद्विदिके ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७०

[illegible]

कचकं

मंमृ चि थर

मुआला

शमुपवि

अमृम के

मंमृमृ

मंमृमृ

मंमृमृ

रविगारादौवा
यं. द. ५. प. आ.
३. नै. पू. आसु
दिशासु मृत्युर्व
थ ३ न्यादि ज्ञेयं ॥

ब्रह्मसूत्राय नमः पति तो भवेत् पितृया को यजीवी साङ्गान्तर्याको यजीविकः तान्त्राय
ननिष्ठावानदुष्टेनाग्निनाविना तोनागिरूपमेवेत्तदागन्तुमाहतावपि पारदारोसवितो
यस्यसीसीकरणादपि यथास्त्रानेयथासंख्यावेदस्याथतथा तथावोपामनेदृष्टेन
तिस्रह्रियोगतइत्यादि तस्मात्सूत्रकारै कात्ययनादिभिदारेकालयवबाहुल्येनाक्ते
अभाष्यकारैरेवेव्यवस्थापिते अथात्मतोदारकाले आत्मतोदारकाले आत्मतोदा
यकालरति अथाथाननत्वाण्णाह कैः द्वीशाग्निध्रुवशाक्रपुष्पमृगयोस्यैः द्वीशविश
विशाखा अग्निः कृत्तिका ध्रुवाणीत्युत्तराश्विहिायाः शाक्रेण पुष्पमृगोशमिहो
सरेवतीतैः कयोः व्यन्नलशोशयोः विगताः अजायाभ्यंतोयमो यज्ञो बलशोशोवतय
नयोः अजाजलगशयः मकरस्ययश्चिमार्यं कुंभोमीनकर्कटश्चैतजलचराशयः चंदो
जलः एतैः रश्मितयोलेग्रनकोपायोरित्यर्थः तथाचवृत्तशते कर्किनः अयतमीनविलग
शाके प्रवृत्तगतिथनदीये लग्नेकुम्भदिनीदिपितेवानाशमेतिजनितोपिदृताशुति कै
वैदिककुजैः सतद्भिगुरुकैदस्यैः जीवोगुरुः रेडुष्टेदः अर्कः सूर्यः कुजोभोमः तल्लतः
वमेअर्हयउपवयभवतानि त्रिषडेकादशदशभवतानि गुरुनवमे कैदाणिप्रथम

सु.
७७
६६

तुर्थसप्तमदशमानि ५३ ६ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

कटिस्थितं नरशाल्यग्रहेशाखमरागचिरोगतः नैर्जन्मादिशितः प्रपञ्चे सार्द्धहस्त
दधस्तले श्रुनोस्थिजायतेतत्रवाला नोजनयेत्यतिः ५ तः प्रपञ्चे पश्चिमायानशिरो
शाल्यमजायते सार्धहस्तग्रहस्थानीतिवृत्तिमदाग्रह ५ वायव्यादिशिपः प्रपञ्चे त
षांगाश्वतक्षरे कुर्वेतिमित्रनाशवडुस्त्रैदर्शनैर्दर्शनैः सदा ६ उदीच्यादिशियः प्र
पञ्चे विप्रशाल्यकलेरथः तच्छीघ्रेनिर्धनतायेकुवेरसदृशस्यहि ७ ईशान्यादिशियः
प्रपञ्चे गोशाल्यसार्द्धहस्ततः तद्रोधनस्यनाशायजायतेग्रहमेधिनः ८ हयणामथ
केकोह्वेवत्तामात्रेभवेदथः त्रकपालमयोभस्मलोहतकुलनाशकदिति ९ एवं
शाल्यमधिपायेदानीं स्थलस्य श्रुभाश्रुभक्तानस्यापायसाह सभ्रहस्तमितेखने
हजलेसर्पनिशास्येन्यसेत्पातईसृजलेस्थलेतदजलेमथैतसंफादितं तातैवे
निखनेहस्तदिकभुवनंनानलोतस्त्रोषवद्धाशुरुषस्ततः कपिशिरस्कल्पाश्रम
भिः सरयेत एव प्रवभेयते हस्तमितेखनत इहास्मिन्वभेनिशास्येरात्रिः १० श्रुभ
यास्तेजलेसर्पान्यसेत् तच्चैतद्यदिपातः सजलेस्थात् तदास्थलेसत् प्रभेविदिके
न यदिश्रुजलेगतजलस्यात्रदामथं यदास्फादितेस्फुटितेस्यात्रदाश्रसत् नानावि

म.
मादी
३१

धरानिकरेखादित्यर्थः तथाचकारदः तथाचकारदौतत्कृत्वापानीयेन प्रसारयेत् मा
 तर्ह्येजलेबुद्धिः संपेकेवणेचयति एवं शुभाशुभलक्षणस्य लभियायेदानीभूमिप्रो
 धनमाह तातेति एवमकर्मकारैः स्थलेजानाग्रहाधिकभुवेजलांतेश्याभर्त्तितया
 नेव गृह्यत अधिकगृहाधिका सावालोभूमिश्चतथातो कल्पितगृहात किंचिदधि
 कोभूमिं जलपर्यंतं खनेदित्यर्थः अथवायावत्पुरुषमात्रे खनेत् इदं शस्त्रपेक्षयात्ता
 तव्यं पुरुषप्रमाणे पंचारलयः तथाच शुल्बं पंचारत्निर्देशवितस्तिर्विंशतिशतं
 गुलः पुरुष इति पुरुषपर्यायाः किंकृत्वा नत्ता नमस्कृत्या खनेदित्यर्थः ततस्तदने
 तरेततत्वातेकपिशिरस्तत्ताप्रमाभिः वानरशिरप्रमाणैः पाशाणैः प्रयेत्त शोणं कुर्यात्
 तथाच मांदव्यः जलांतं प्रस्तुतं वा पुरुषांतं मया पिबा त्रेत्रं संप्रोष्य बोह त्पशाल्यं सद
 नमारभेदिति तथाच मन्त्रपुराणे कषिणीर्धप्रमाणे शुश्रावाणैः प्रयेद्दृढं त्वातं
 समं कृत्वा ततः प्राचीं प्रमाथयेत् खन्यमाने बभ्रुपदापते तस्य फलं कारिकायामुक्तं
 खन्यमाने पदा त्रेयासाणः प्राप्यते तदा धनापुष्टिः तास्य स्यादि एका सधनागमः
 कपात्ता गारके शो दो व्याधिना पीडितो भवेदिति एवं स्थल बुद्धिमभिधायाधुनादि

कसाधनमाह मावसाधोत्तयनीस्यलाभमयमदिशिताह्विलाभेतसत्सौमेतोपुद
यादुदगभावेमुलोदिश्टकेस्यान्मतिः मेहंसाधवपौषफालाननभोमार्गेषुमुदानी
लेः पाण्यकैन्त्यवसुधवैः स्थिरतनौकुर्यात्सुकैद्राष्टमे १५ उज्जयनीस्यलात यम
दिशिदक्षिणस्यादिशि त्वाह्वानिलाभेतगत मावसाधानौरित्य ध्याहारः ताहं चि
अनिलेस्वान्त्येनयोरंतरं मयंतस्मान्वाजीसाधेत्यर्थः एतदुक्तं भवति संभवेमतिरात्रौ
मास्त्रावउपविश्यपुगमात्रौदितौचित्रानलिकपात्रवलोकयन् नलिकाग्रात्तंबंभूमि
पर्यंतमुक्ताभूमौचिह्नं कृत्वा तथैवावलोक्येनैवनेत्रेणस्वातीमवलोकयन् तथैव
नलिकाग्रात्सकाशात्तलंबंभूमिपर्यंतमुक्ता तंबंयातेचिह्नं कृत्वा नेत्रात्तंबंमुक्तात्
थैवचिह्नं कुर्यात् एवंचिह्नं त्रयं कृत्वा चित्रास्वातीचिह्नं योरन्तर्नितां भूतारन्तर्मातौ
एकीकृत्य मध्येचिह्नं कुर्यात् पुनस्तत्रतथैवप्रसार्य मध्येचिह्नं शं कुं निधाय तस्मात्
मविह्रयंतं रन्तं प्रसारयेत् तस्यावीसूत्रं यवमुक्तापि न्यादक्षिणातः प्राची साधन
मुक्तायानंतरं उत्तरतः प्राची साधनमाह सौम्येतिः उज्जयन्याः सौम्ये उत्तरे भागे अ
पुदयात् कतिकोदयात् प्राची साध्या एतदुक्तं भवति पूर्ववन्नलिकपापुगमात्रौदित

सु.
मांसी
३१

कृत्तिका मालो कानलिका मूला शोभां च लंबौ मूला भूमौ चिह्नद्वयं कृत्तात योरुपरि पाचं
सूत्रं अथोत्तराशी साधनमाह उदगिति भ्रवमावाडुदक उत्तरादिक पाध्या इदं सर्वं
साधारणं अथ दिग्भूतते रोषमार दिग्भूतते स्यात्कतिरिति स्यात् तथा चोक्तं देवसक्त
नदीपिकायां विशेषाणात् उज्ज्वाणात् उज्जयन्याः शोणात् दक्षिणा पयोवांसिनो मारु
तकृत्तिका तेषां उत्तरागयशवासिनामिति ॥ तथा च सुलं कृत्तिका अवाणं पुष्पं चित्रा
स्वात्मोर्ध्वं दंतं एतस्याचारिक गेरूपं पुगमां जोरिते पुर इति पुगममाणां षट्शीत्ये
गुलानि तथा च सुलं सूत्रं अंगुलैर्यसंमितायाः प्रमाणांतज्ज्ञाशीति शतमासा
वतः शतमसः षट्शीतिर्युगं चत्वारो हकाशस्येति तथा च स्फुटकरणे भ्रवलं क
रेत्यायोरैवान्तः सौम्यहरितोक्तः तन्मुख्यपुच्छमखतः पश्चिममर्वाभिधेवियादिति
बृहन्नारदः प्रसादे सदनेः लिदे द्वारे कुंहे विशेषतः दिग्भूते कुलनाशः स्यात् तस्मा
त्संसाधयेदिति अथ केषु मासेषु गृहं कर्तव्यमित्याह गेहमिति माधवादिषु मा
सेषु गृहं कर्तव्यमिति तत्रैर्गेहं गृहं कर्तव्यं माधवो वैशाखः पौष कालौ नोपसिद्धौ नभः
आवणः मार्ग मार्गशीर्षः तिथित्यर्थः गृहं निविजानराथा रेवती मृगाः अनिले स्वा

नि अर्कोदस्तः ईज्यः पुष्पः अंभयः शततारका वसधनिष्ठा क्रवाणिरोहित्रुत्तरा तैः
वरभेश्वरलये किल्लतां सर्वेदाहमेजोभतानिपायप्रहरितानिकेदाहमानिपाय
तत्रथा तस्मिन्निबन्तनाविनिवापादः शेषे सर्ववत् अथैकैषपिनक्षत्रेषुविशेषमा
नेष्टयाप्रविधौनरिक्तकतिथौनार्कारवारंशयोः रुक्मैषपिकंभमीनगविधौस्तेभोछित
नाचरेत् नृणान्येचदशात्रिद्वयमितिनावेदाधिपं वक्रमात्रियान्यर्कपुतादिगेहकर
भानिप्रवेशेषिच १० एष्टाग्रविधौसतिनौविरचयेत् एतदुक्तंभवति कृत्तिकादीनि
प्रनक्षत्राणिसर्वमयादिमसदक्षितो इत्यादिसप्तशलाकास्थितनक्षत्राणामप्येष्टा
लादीष्टचंद्रनक्षत्रेषामिन्द्रिग्भागेभवति नहिद्रावेगुहेसन्मालवदेतेयः तस्यष्ट
हतेतेयः एवसप्तष्टगेवाचंदेसतिगृहंनकर्तव्यमित्यर्थः तथाचभूमः चक्रसप्त
लाकाव्येकृत्तिकादीनिविन्यसेत् ऊर्ध्वचंद्रस्यवास्तोश्चपुरः एष्टेनप्रेभनमिति तस्य
चक्रलशोभः धनलाभः प्रवासस्यादायुश्चौरभयवृष्टान् दत्ताग्रवामष्टष्टयोः १२ कर्त्त
शाकरेति नरिक्तकतिथौस्पष्टे नार्कारवारंशयोः अर्कभोमवारनवांशकयोः अर्क
मवारनवांशकयोनंऊर्यात् उक्तैषपिउक्तनक्षत्रेषुपिकंभमीनगविधौसतिस्तेभो

मा.शं
३२

निनाचरेत् अर्थादन्यत्तत्वेचाचरेत् तत्रावमाहयः यैवकैषुदीपिहोषुनकुर्णोत्तमम्
ये तेनसुत्रवशेलाग्यामयकगारिसमाचरेदिति अथहयवास्तुकार नृणादिति अर्कगु
दिसम्येनसत्रादितर्णान् वतर्णान्पेउदशान्तिदिकपरिमितान्त्रयोविंशत्सन्त्रात के
एवेदाधियंत्तनसत्राणामदस्यकरणोरवन्नायोपवेजोपिनिघाःस्युः तत्राववावहार
रे त्रिवेदाधिविवेदाधिविभेदकैतः प्राज्ञौ कुर्वन्नुत्तमीसमस्यामेव्येयलत्मीदरिद
पनेव्यापिक्रमात्स्वतुप्रवेशारंभयोहंप्रति अथचतुर्दशानिर्णायमाह साहसिभिर्ह्येते
सेनेभादयदात्रिषुत्रिषुसरः प्रागादिशीयेत्रिदिशोह्रसमसुखितगोत्पजधलेषुकेयमा
म्नाले ददोगोणकुलीरलेषगरवौसर्कायरासंगरेनान्यस्येभजकोदिघातउभए दके
सुगयाःक्रमात् १॥ भादपदात्रिषुत्रिषुमामेषुसरोवास्तुपुदसः प्रागादिशीर्षः पोलशं
एतदुक्तेभवति भादपदादिमासत्रयेसर्वशीर्षः मार्गशीर्षादिमासत्रयेदक्षिणशीर्षः
लागनादिमासत्रयेपश्चिमशीर्षः ज्येष्ठादिमासत्रयेउत्तरशीर्षः वास्तुःपोनेइत्यर्थः अत्र
अस्यांशीर्षदिशायांसमसुखितगरेसुखेपोक्तं अथसंक्रान्तिपरत्वेनसुखनिर्णयमाह गोल
ज्येति गोलजधलेषुकेसलियमोदम्नालेगरेकार्ये गौर्दधः अलीहृष्टिकः अजोमेषः य

U

स्तुला यपुराशिपुर्केस्येसतियमोटमालिगरेकार्ये दलिणाभिमावउत्तर्गभिमुलेवागरे
कार्यमित्यर्थः हसोगः कुंभः पाणमकरः कुलीरः कर्करः लेयः सिंहः यनानाच्छेतिमनया
चामोरविश्रुतमिन्सतिस्वापरास्येस्वास्वपश्चिमास्वालेवागरेकार्ये यिन्स्येप्रत्यरा
शिस्वरवौमनिगरेनकार्ये अथायपरत्तेनगरेहमावनिगंयंविबक्तुस्कावदायानयनमाह
भुजेति भुजकोरियातश्भट्टतशेषेआयास्यः भुजोग्रहद्वैर्द्यविस्तारोदयतरस्यनाम न
दन्याकोटिः तथाचोक्तेलीलावत्पो दहोहाहोयेस्यानस्यर्हिनादिशीतरोवाहः असेवते
रसेवामाकोटिः कीर्तिनातत्तैरिति तयोर्द्योनोगुणने श्भट्टतश्चहट्टतशेषेस्वादिश्या
स्यत्रयाधजादयः आयाः क्रमान्मः सर्वादिभुजभूमसिहपुनकोत्ताणः खरेभोष्टकाधार्पाः
स्वस्वपदेभुजोविलमवः पाग्याम्यवक्रोगतः पाग्याम्यवक्रोगतः पाग्याम्यवक्रोगतः सिंहप्रशा
स्तारमेभूमोग्रेः अनुकोम्यनस्यावगयस्योष्टोः दपच्याखरः १२ सर्वादिभुजादयोदलिष्ठा
रतिभावः एतेभ्यजादयः स्वस्वस्थानेभुजः सर्वभूमश्रेयामित्यादिधार्पाः अयमर्थः मु
त्याग्रहस्येक्षयादिक्तवत्प्रमाणगरेहपुधार्पाः अथवास्वमदशवस्तुपुधार्पाः अथवा
अथवास्वमदशसतोपजीविनोर्गरेहपुधार्पाः एतत्सहस्रकुंवास्तुप्रदीये विराववेद

कोटेषु ह्यः सिंहो गजः शुभः वापी कपतला गौ गजो देवो विचिताणः आसने योजयो सिंह
शयने चैव कुंजरं सर्वभोजनयात्रे वरया प्रगल्भादिपुष्पे मन्त्रान्मेषि प्राप्ता यो गृहे वागमुप
जीविनो धर्मदयात्रया संपवनात्पनयो गृहे तपो वैश्या गृहे यो भो धोतः पत्नी पते गृहे व
स सिंह गजं दयाया सा देपुर मंदिरं तथा च शिल्पशास्त्रावस्वने धर्मशाला यो कुंभे स्तंभे धने
धनः गो गजो भृगु गृहे चैव साधारण गृहे शुभो यंत्रेश्वर यो सिंहो भोजन गारे शुभो गजः धा
न्यो बुद्धान गोश्वे भृगु शाला यो वृषभः शुभः नाद्या भागो दाहवे यो गज सिंह वृषाः शुभो रत्नार्थि
यत्रेश यसाधन मुक्ते दानी ते यो मुत्वा न्याह धनो विलसुखः सर्वदिग्दारः प्राप्ता मवजो
गजः सुगमं पागा यो वृषभः आसं सुखे आशुखो वृषभः स्पष्टं विचारुण सुखः शुभः
सिंहः वरुणा यो वारुणो दिग्भागः पश्चिमदिक् विगतः वारुणो ये भ्यः तत्र मुखे यस्य
स तथा पश्चिमदिशो विना सर्वदिग्दार रत्नार्थः यो यो यदि शुभस्त्वन्मृत गृहस्य तत्र
दिशि मुखे कर्तव्यमित्यर्थः यत्रेश यपर तेन गृहस्य मुखमुक्ता मसंगे नायानो शुभतमाह
प्रशस्तार मेति इमे च तारवायाः प्रशस्ताः सर्वेषां शुभाः अर्थाद न्ये च तारः समायायाः
अप्रशस्ताः तथा च गर्गः कीर्तिः शोको नयो वैरं धने निर्यनता सुखे गे गश्चेति गृहहारं मे





ॐ श्रीगणेशाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ਈਗਾਚਰਤਿਨਾਹੀਮਿਅਤਿਤੀ

ਸਾਨੁਗਏਮਾਬਹੁਤੁਪਰੇਸੀਪਾਣ

ਮਾਸਾਮਾਇਮਾਨੁਕੁਮਾਪਪੁ

ਸਾਨੁਦੇਹੀਕਾਮਿਮੇਕੁਮਾ